ROČNÍK III. ŘÍJEN. ČÍSLO 1.

VLASŤ.

O zásluhách Slovákův o písemnictví české.

Napsal Dr. Frant. Bačkovský.

Písemnictvím českým míněno v tomto článku písemnictví české v užším slova smysle, tedy toliko písemnictví psané nářečím českým, nikoli pak i slovenským, a jest úkolem jeho připomenouti, jakými díky jsme my, Čechové, ve příčině svého písemnictví zavázáni a povinni Slovensku.

Dříve však, nežli k úkolu tomu přistoupíme, přečtěme si zajímavou „Zprávu o *schopnosti* Slováků“, podanou od Slováka *Ludevíta Štúra* v „Hronce“, roč. 1838., na str. 187.—189. „Zpráva“ ta zní takto:

„Že Slováci a Slované vůbec *velikými dary od přírody nadáni jsou*, ukazuje nám dějepis a zkušenosť každodenní, čehož také i cizinci nezapírají, leda buď nenávistníci, buď neznatelé národa našeho. Ničemně tedy lhal Karel Neumann mluvě, že Slované z jiné látky nežli Němci utvořeni jsou, a že tito jenom okrasou světa zůstanou; pravdu pak mluvil p. Čaplovič ve svém opsání Uherské země, srovnávaje Slovensko naše s Anglickem v potahu na pracovitosť, průmysl a *zvláště vlohy k umělectví, jimiž Slováci dobře k boku Angličanů postaveni býti mohou.* Za malý důkaz vloh, od přírody krajanům našim nadaných, uvážíme zde dva příklady, živé nám o tom svědectví dávající.

V Nitranské stolici i v sousedních krajech na slovo nyní vzat jest Martin Šaško za výborné varhany, jež zhotovuje. Vychoval se v Březové, městečku st. Nitranské, a hnedky od mládí, nikým nejsa k tomu veden, aniž kým o tom poučen, klavíry vyhotovovati počal. Překvapen jsa jedenkráte v práci od Martina Šepláka, městečka téhož obyvatele, muže sice jen obráběním rolí svých se živícího, však ale knihy naše slovenské pilně čtoucího, mezi svými je rozšiřujícího, a láskou k mateřské řeči, ku podivu pro muže obecného, hořícího, byl jím povzbuzen, by své dary nikoli nezanedbával, ale někam k umělci nějakému zdokonaliti se vybral. Poslechnul radu moudrou krajan náš, jsa beztoho velmi náchylný k umění tomuto,

vybral se pak do Brna, kdež přes tři roky zdokonaloval se v umění, jemu přírodou vštípeném. Po vyplynutí tří roků vrátil se zpět do vlasti, a od toho času již pouze jen s vyhotovováním varhanů se obírá, které, výborné jsouce, všude veliké chvály a obliby docházejí. Vyhotovil již několik varhanů, jako: do Kostelné, Sobotiště, Carové, Kříže, do svého rodiště Březové. Pisatel tohoto viděl vlastníma očima poslední tento varhan a dosti se jak na úhlednosti zevnitřní tak na čistotě a dojímavosti hlasů nadiviti nemohl. Uváděje toto ve známosť rodákům svým, ani ve zpěvích a v hudbě si libují, následovně i dobré varhany ve chrámích svých míti žádají, umělce tohoto, na Březové se zdržujícího, s celým srdcem poroučí. Nač cizincům peníze vyhazovati, když vlastním je, mimo to svědomitým a spůsobným lidem dáti můžeme.

Druhý takovýto, přirozenými dary nadaný, jest v novinách již dosti vyhlášený Adam Vanoch, sedlák ve vsi Svederníku na Považí v Třečanské stolici, básníř. *Nemýlím-li se, vychodil on jen tři latinské školy, nač donucen jsa okolnostmi, k veliké naší ztrátě, stav svůj se sedláctvím zaměniti musil. Básníť on v latinském jazyku*, jehož by byl jistě zanechal, kdyby dále do škol byl choditi mohl. *Básně jeho, nazvíce truchlozpěvy v časoměře psané, jsou lehkého slohu, nenucené, tak říkaje z péra co Ovidovi tekoucí, při tom pěknými svými nápady zajímající.* Pisatel tohoto čítal více básní od něho sepsaných, mezi nimiž truchlozpěv na povodni Váhu, jenž v rukopisu původcově má, se vyznačuje. Poslal on i jednu báseň na Slovenskou Společnosť v lyceum prešpurském, přede dvěma léty, z níž prve, než by ji celou v „Hronce" podal, tyto dva veršíky, krásnou pravdu obsahující, od muže jináče nevzdělaného tak vzdělaně pronesené, sem vypisuji:

Si laus est alias ardenter discere linguas,
nativam linguam discere maior erit.

Mohl-li by se tu mnohý chvasták slovenský, s maďarčinou, němčinou a Bůh ví jakou — činou se vychloubající, zahanbiti. Přede třemi lety, bavě se přes krátký čas v truchlokrásném Považí, *navštívil jsem i našeho básníře v chudé jeho chaloupce, v níž Ovida, Vergila a Gradus ad Parnassum viděti bylo, s nimiž se Vanoch, již nyní stařec, maje na čase, co s miláčky svými rád obírá.*"

To jest ona „Zpráva" Štúrova. Nás k účelu našemu zajímá z ní hlavně ovšem zvěsť o básníku Vanochovi, který toliko tři léta studoval a potom sedlačil, obíraje se při tom horlivě se starými latinskými a také sám cenné básně latinské skládaje. Kromě toho hodí se nám zvláště ze „Zprávy" té, že *Slováci od přírody velikými schopnostmi a vlohami nadáni jsou vůbec a jmenovitě „k umělectví"*.

Přistupme nyní k úkolu článku přítomného, a uveďme si na mysl aspoň nejpozoruhodnější a nejvýznamnější zásluhy Slovákův o písemnictví české v Čechách.

Na Slovensku po smrti sv. Methoděje zavládla, vyjímaje nepatrnou činnosť duševní několika klášterníků, smutná tma v životě literárním. Teprve když od r. 1434., totiž po bitvě u Lipan, Čechové, zvláště Táborité, počali stěhovati se na Slovensko, znenáhla rozvinovalo se literní umění četbou knih husitských i mezi Slováky, a také spisovatelé z nich vzcházeli. *Všichni však spisovatelé, kteří vzešli před rokem 1600. ze Slováků, žili v Čechách anebo na Moravě.*

Na Slovensku zajisté pro stálý nepokoj válečný příčinou blízkého sousedství tureckého a pro navyklosť jazyku latinskému dařiti se písemnictví národnímu nemohlo. A takž ihned v století XV. a XVI. Slováci získali si zásluhu o písemnictví české v Čechách, ač ovšem ne měrou nějak pozoruhodnou.

Nepoměrně větší, ba lze říci ohromnou zásluhu Slováci získali si o české písemnictví v Čechách v století XVII. a XVIII. Po roce 1620., po bitvě bělohorské, hrnuli se četní vystěhovalci čeští a moravští na Slovensko a přispěli značně zúrodniti tamější hnutí literární. I vzmohlo se tehda na Slovensku dost utěšeně písemnictví české touže dobou, kdy právě v Čechách víc a více klesalo. A jak velice váženo si jazyka českého mezi Slováky ještě v XVIII. století, o tom svědčí slova Matěje Béla v latinské předmluvě k Doležalově mluvnici české r. 1746.: „Čechové, usadivše se po skončené válce husitské v Uhřích, řeč slovenskou velice vzdělali a ozdobili, čímž se stalo, že nejen učenci slovenští pilně ji zvelebují, nýbrž i magnátové a zemané, již přebývají v těch stolicích, v nichžto jazyk slovenský jest obecný.“

Takto vystěhovalci čeští a moravští zdárně účinkovali na písemnictví národní na Slovensku.

Avšak kde jsou v tom zásluhy Slovákův o písemnictví české v Čechách? — Slovensko přijalo tehda v lůno své *Jana Amosa Komenského* a mnoho jiných neméně znamenitých mužův a spisovatelů českých, i mají Slováci již i tu zásluhu, že vůbec *útulku jim poskytli za účelem, aby mohli také ve vyhnanství svém české písemnictví vzdělávati.* Ale kromě toho vyplynula Slovákům zásluha neocenitelná, za kterouž ani dosti vděčnými jim býti nemůžeme. *Tam totiž uchováno bylo za dob pobělohorských mnoho knih, které vystěhovalci z Čech a Moravy na Slovensko byli s sebou přinesli.* Tím pak bylo *neobyčejně usnadněno znovuzrození českého písemnictví koncem století XVIII. a na počátku století XIX.* Když totiž r. 1781. byla prohlášena svoboda náboženská, přemnohé z těch starých spisů českých, před tím přísně zakázaných, z úkrytů svých vystoupily a na stráž se postavily proti vzmáhajícímu se v Čechách písemnictví německému a jaly se burcovati Čechy k novému životu . . .

A ještě jiným způsobem Slováci po roce 1781. prospívali znovuzrození Čechův i jejich písemnictví, o čemž Slovák *Bohuslav Tablic* ve článku „O liternich svazcích Slovákův s Čechy a Moravany v někdejší i nynější době“, napsaném před r. 1829. a otištěném v „Musejníku“, roč. 1842., napsal mimo jiné toto (na str. 589.—591.): „Brzo po prohlášení snášelivosti v Čechách začali ti Češi, kteří se k evangelickému náboženství přiznali, chrámy stavěti, kazatele uvozovati a služby božské uspořádovati. Poněvadž pak uprostřed svého národu mužů ke kazatelskému úřadu schopných nenalézali, tedy i Češi i Moravané i Slezáci k Slovákům se obrátili a u nich ke zmíněnému úřadu schopných mužů hledali. *Michal Institoris* z Mošovec, prešpurské církve slovenské toho času slova b. kazatel, byl k Čechům nejbližší, u něhož v této duchovní důležitosti rady i pomoci hledali. Posláni jsou jim tedy a od církví řádně povoláni, k duchovní službě schopní rozličtí učení muži, jakoví byli: *Matěj Markovic, Jan Laho* (první v Čechách po vydané toleranci superintendent), *Ondřej Hrdlička, Štěpán Leška, Daniel Korbéli, Michal Zolnensis,*

Ondřej Orgoň, *Ondřej Pantini*, *Ondřej Lačný* z Folkušové, *Dan. Bocko*, *Ondřej Letocký*, *Samuel Pauchovský*, *Jan Láni*, kteřížto muži rozličným evang. církvím v Čechách, v Moravě a v Slezsku představeni byli. Když pak někteří ze svrchu jmenovaných mužů, nejvíce z toužení po své vlasti, do Uher se navrátili (na př. Ondřej Hrdlička, Štěp. Leška, Ondřej Lačný, Jan Laho, Dan. Bocko), na jejich místo opět jiní Slováci dosazeni, i jiným novým církvím českým, moravským a slezským, v rozličných časích rozliční dobře v literním umění vycvičení Slováci představeni jsou ... Od té pak doby, co Slováci do Čech vycházeli a církve české, moravské, slezské spravovali, i literní společenství Čechů, Moravanů, Slezáků a Slováků se utvrdilo. Tudy se stalo, že *literatura československá dopisováním Slovákův z Čech, z Moravy a Slezska vlastencům svým v Uhřích živým a podáváním jim zpráv o vycházejících českých knihách v Praze, ano i posýláním knih samých, užitečně se rozšiřovala a společenství Čechů a Moravanů se Slováky se zdržovalo.* Tomu společenství napomáhalo potom i to, že po navrácení Čechům, Moravanům a Slezákům skrze Josefa II. císaře svobody náboženství *evangeličtí žáci z Čech, Moravy a Slezska do Uher na učení přicházeli a tu v literním umění mezi Slováky a se Slováky na ev. gymnasiích se mnohé roky cvičili ...*“ [1])

V XVII. a XVIII. století Slováci stali se velice zasloužilými též o českou jazykovědu. Mluvnic českých do XVI. století nebylo, a v XVI. století v tom učinili pouze prvé pokusy Beneš Optát, Petr Gzel, Václav Filomates, Jan Blahoslav a Matouš Benešovský. Z pěti těchto mužů Slovákem nebyl nikdo, a *Slovákovi na počátku století XVII. podařilo se nad všechny muže ty v jazykovědě české vyniknouti.* Byl to *Vavřinec Benedikti z Nudožer*, který vydal r. 1603. prvý *celou* mluvnici českou, sepsanou latinsky, s názvem „Grammaticae bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae libri duo“. Mluvnice ta náleží k nejpodstatnějším pracím mluvnickým; sám Dobrovský velmi pochvalně vyslovil se o ní, a Jungmann pronesl se, že to jest *nejlepší z mluvnic českých po jeho dobu vyšlých.* Také prof. M. Hattala (Srovn. mluvnice, str. XIV. a XV.) vyjádřil se o ní takto: „Celá povaha její hodnověrně o tom svědčí, že *původce ke vzdělání jejímu všecko svědomitě podniknul, co dle tehdejšího stavu grammatikářství bylo možná* a právě tím stal se úplně hodným té chvály a slávy, jíž jen závistníci a jiní podlí nebo nevědomí lidé nevzdávají snahám takovým ...“ [2])

Kromě Vavřince Benediktiho z Nudožer jest uvésti zde *Pavla Doležala* ze století XVIII., který *jest vlastně vynálezcem soustavy slovesa českého, připisované Dobrovskému, totiž rozdělení jeho v šest tříd*; Dobrovský vynález Doležalův toliko zdokonalil. [3]) (Pokračování.)

[1]) Žáci ti z Čech, Moravy a Slezska přicházeli na učení zejména do Prešpurka na tamější lyceum evangelické, o němž i níže ještě zmínku si učiníme.

[2]) Vavřinec Benedicti z Nudožer zvelebil i českou řeč básnickou, sepsav latinský přehled prosódie časoměrné, jímž zavedl do českého básnictví časomíru dle vzorův antických s větší pílí nežli jeho předchůdcové a překladem žalmů pevnou cestu ji razil, v čemž potom mnozí ho následovali. (Přehled ten znova jest otištěn v Jirečkově spise „Časoměrné překlady žalmův“, vydaném ve Vídni r. 1861.)

[3]) Pisatele řádků těchto před rokem upozornil na to p. prof. M. Hattala, a není to známo dosud ani na př. p. prof. Dru. Janu Gebauerovi.

Z lesních procházek.

Píše Vojtěch Pakosta.

1.

Dar skrovničký a maličký,
z lesa Vám nesu: písničky —
jak stromů šum a vánku dech
je ke mně dones na křídlech,

Jak mně je horský potok pěl,
staletý doubec vyprávěl,
jak v tíši lesa samoten,
jim naslouchal jsem v slunný den.

Jak dopadaly v duši mou,
tak zní mých citů ozvěnou;
snad chudé, prosté, bez ceny —
leč od srdce, jak cítěny!

2.

Sotva že vkročím v lesa temné loubí,
a stromy nad hlavou se rozhučí,
na sta se citů budí v srdce hloubi
a v poesie květy vypučí.

Ač jenom kvetou v samoty mé stínu,
a opuštěných žití na nivách,
já s vroucím citem v kytičku je vinu
a k srdci svému si je tisknu blah.

Ó květy luzné, květy poesie!
jen vámi srdce mé vždy okřeje,
kdy slunce štěstí v noc se mraků kryje,
a z rukou padá kotva naděje.

Vás nespustím se, přátelé mi zlatí,
mé duše květy, srdce pláč i smích . . .
bych živiti vás měl a zalévati
i krví srdce, vláhou očí svých!

3.

Kde najdeš tolik milé upřímnosti,
jako v tom luzném lesa zátiší,
kde s tváří smavou vzácnému jak hosti,
v ústrety tobě všecko popíší!

V sedátka měkká vlídně mech ti kyne:
„Ó odpočiň si, pojď a usedni!“
chladem tě vítá loubí stromů stinné
pod vlídnou střechu v parném, letním dni.

Bez příborů a úklon — rukou prostou
les snáší všecky svoje lahůdky:
ty nejlepší, jež na výsluní rostou
borůvek trsy, sladké jahůdky.

A na rozchodnou plavuňové pásky
na klobouk k zdobě ještě otočí:
„Zde pohostění prosté, — ale z lásky,
řeč od srdce a přímo do očí.“

4.

Lesní květy, lesní květy,
plny kouzla, lahody,
milé, jaré, usmívavé,
volné děti přírody!

Lesní květy, lesní květy,
kdo vás sázel, kdo vás sil — —
či vás přes noc vypěstily
bílé ruce lesních vil? . . .

Lesní květy, lesní květy,
na klobouk kdy zatkne vás
sobě bodrý junák veský,
srdce hárá, v očích jas.

Lesní květy, lesní květy,
připne-li vás ke hrudi
dívka, luzné jaro lásky
v ňadrech jí se probudí.

Lesní květy, lesní květy,
volny jak ten vánku dech, . . .
u vás duch můj blažen snívá
o volnosti zlatých dnech!

—— ⁂ ——

František Doucha.

Jeho život a působení.

Napsal P. Karel Št. Vodička.

Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne. *Jan Kollár.*

V trudných dobách před r. 1848., ve kterýchž nejedni nad kleslou národností českou zoufali, vzbudil Bůh, jako druhdy v Israeli, i mezi námi muže nadané, kteří nedbajíce příkoří a ústrků od nepřátel našich jim činěných, nevážíce ani vlastního prospěchu, jali se buditi hluboko pokleslý národ náš.

Do řady těchto mužů náleží též vážený kněz a proslavený spisovatel náš, František Doucha, druhý „tichý genius“ literatury české, skromný, ale neúnavný pracovník. Mnohému zajisté dopřáno nebylo vlastníma očima spatřiti tohoto přemilého vlastence, jehož přímé srdce cele provanuto bylo nejněžnější láskou ku své milé rodné vlasti české a českému národu. Komu jednou bylo popatřiti v jeho lásky plné oko, tomu zajisté z duše ono utěšené okamžení nikdy nevymizí. V dobách našeho probuzení byl jedním z nejhorlivějších pracovníků na národa roli dědičné a po uplynutí celého půlstoletí až do své smrti byl stále tak pilným dělníkem jako dříve, kdy písemnictví české spočívalo v rukou několika mužů. Sám osobně nelnul k žádné straně politické neb literární více než k jiné, se všemi stejně ochotně a přátelsky se stýkaje ve společné snaze vlastenecké, pročež stejně oblíben a vážen byl u všech stran bez výminky. Byl on jedním z oněch velice řídkých mužů, jichž přirozená ušlechtilost povahy nedává nikde vzniknouti proti nim nijaké nechuti, neřku-li odporu, kteří nemají nižádných nepřátel.

Život našeho skromného Františka Douchy není řadou pestře se střídajících proměn, on spíše podobá se tichému potůčku, jehož klidný proud nikdy bujně z břehů nevystupuje, nýbrž plodným zavlažováním zúrodňuje nivy a pole, jimiž se bez hluku a šumu ubírá. Bedlivým jeho stopováním odhalí se před námi podivuhodná ta mravenčí pilnost učence a spisovatele, která literaturu naši téměř ve všech oborech jejich tolika výtečnými a utěšenými plody obohatila. Vedle ní kráčela neúmorná horlivost v podporování všech platných snah národních; ve všem pak ostatním konání jeho jevila se opravdu ideální šlechetnost duše skrz naskrz nejčistější humanitou prodchnuté.

Jako většina slovutných buditelů naší novověké literatury pocházel i Doucha z chudých rodičův, o denní obživu těžce zápasících. Narodil se dne 31. srpna r. 1810. v Praze na Malé straně, v Karmelitské ulici č. 374., nové 23., jako syn ševcovského mistra. Rodiče jeho, jakkoliv byli nemajetni, nicméně o vychování četné své rodiny byli velmi pečlivi; neboť po dokonaném učení ve farní škole u sv. Tomáše (rodiče jeho se totiž přestěhovali mezi tím do této osady), která toho času byla úplně německá, a kdež nicméně přece již tehdá nad své spolužáky svou pilností a vytrvanlivostí jakož i bystrostí ducha svého vynikal, studoval Doucha na malostranském gymnasiu, jež opět s výborným prospěchem odbyl, načež nastoupil studia filo-

sofická. Jsa z většího dílu sám na sebe odkázán zakusil jako student mnoho chvil trpkých, zápase často s nedostatkem hmotným, ale to vše nedovedlo utlumiti lásku jeho ku vědám, ba spíše rozmahalo ji a bylo základem té pevné povahy, jíž Doucha při všem konání svém tak vynikal. Spolužákům svým byl vždy milým druhem. Již za studentských let objevovala se při něm mnohá, lahodná stránka jeho povahy, jmenovitě náboženská snášenlivost, pro kterou zvláště židovští jeho kollegové měli ho v úctě a lásce.

Po smrti rodičů připadla Douchovi péče o mladší členy rodiny, což pro chudého studenta a později kaplana bylo velkým břemenem.

Po skončených filosofických studiích, veden jsa náklonností ku stavu duchovnímu, vstoupil v 19. roce věku svého do arcibiskupského semináře, čímž ovšem i přání jeho rodičů radostně se vyplnilo. Zde, ač z mládí požíval stálého zdraví, v prvním roce bohosloví poprvé na delší dobu se roznemohl a právě tato choroba jeho stala se příčinou, že vzplanul láskou k literatuře české. Ačkoliv z českých rodičů byl pocházel, přece o české literatuře po celá studia gymnasiální a filosofická téměř zhola nic nevěděl. Teprve když v prvním roce bohosloví v nemocnici se nalezal, tu prvním začátkům češtiny písemní se učil a nedbaje platnosti tehdejšího přísloví: „český jazyk, moje škoda“ přiložil tu největší píli ku zdokonalení se ve své mateřštině. Láska k vlasti hluboko zapustila kořeny v srdci jeho. Vlast česká, ten nepatrný koutek širého světa, ve kterém otcové jeho se zrodili, za který statku i hrdla svého nelitovali, ve kterém i jeho kolébka se nalezala, stala se mu od té doby druhou milovanou mátí.

Arcibiskupský seminář pražský býval v dobách těch neposledním ohniskem probouzejících se snah vlasteneckých; jako z myšlénkového oulu vycházela z něho každým rokem celá řada mladého nadšeného kněžstva, které šířilo po krajích vědomí národní a samo účinně zasahalo v rozvoj domácí literatury. Také Douchu uchvátil všeobecný tento ruch a velmi záhy již setkáváme se s jeho prvotinami literárními v nečetných tehdá vycházejících časopisech a sbornících českých. Tak na příklad ku konci r. 1829. v časopise pro katolické duchovenstvo na str. 340. nachází se od něho článek: Odpuštění.

Skončiv r. 1833. studia theologická a nemaje posud čtyřiadvacet, církevně k ordinaci předepsaných let, čekal na doplnění potřebného věku a zároveň též na příchod nového arcibiskupa pražského, v kteroužto dobu zatím v Brandýse nad Labem u tamního děkana a vikáře P. Antonína Burgra, jemu přátelsky nakloněného, trval. Připravoval se v ten čas na professorství gymnasialní, jehožto první dráhu r. 1834. jako auskultant na pražském akademickém gymnasiu skutečně nastoupil. Avšak téhož ještě roku 1834. dne 6. dubna od dosazeného zatím arcibiskupa Skarbka Ankwicze na kněžství vysvěcen, byl rozkazem ihned na to odeslán jako kaplan do Petrovic-Obděnic blíž Vysokého Chlumce, v tehdejším kraji Berounském, na patronátě hraběte z Oppersdorfu. Toho času byl farářem v Petrovicích P. Butál, muž osvícený a šlechetný, však v ohledu národním vlažný, pravý vychovanec doby Josefínské. Ten sobě nového kaplana pro jeho spanilomyslnost záhy velice oblíbil a s láskou právě otcovskou k němu se naklonil.

Krajina, v níž leží Petrovice, náleží k částem Čech v jazykovém ohledu nad jiné zachovalým, jsouc vzdálena větších měst; mluva

lidu tamnějšího jest méně pokažena než jinde, i slyšeti tam posud pravou starou češtinu, jmenovitě mnoho vzácných, jinde neznámých idiotismů. Tyto zvláštnosti mluvnické jal se Doucha pilně sbírati a zasýlati do Prahy Jungmannovi jakožto vítané příspěvky do jeho „slovníka“. Zde též položil i první základ ku své sbírce národních písní. Cestuje totiž po kraji kdekoliv zaslechl žence nebo dívky zpívající, zašel si z pěšiny nebo silnice k nim do polí a přímo z úst lidu písně ve svůj zápisník přenášel. Často se při tom stalo, že ostýchavé venkovanky ustaly ve zpěvu, jakmile uviděly blížiti se velebného panáčka. „Pomáhej Pán Bůh! Nu, jen zpívejte dále, děti!“ napomínal s úsměvem mladý kněz. — „I když se to nesluší“, upejpaly se pasačky. „Proč pak? Je to něco zlého?“ — „Inu, to zrovna ne, ale je to o chasnících a děvčatech, o milém a milence“, povídaly holky. A dlouho to někdy trvalo, než dívky přemohly svůj stud a zpívaly. Pak nastaly sběrateli jiné obtíže. Musil vyhledávati pomoci učitelů, tehdy vesměs hudby znalých, a buď jim písně sám předzpěvoval anebo, když si nápěv nebyl pamatoval, zpěvačky nebo zpěváky k nim přiváděl, aby se původní nápěv zachoval. Často byly takové exkurse po národních písních spojeny též s oběťmi hmotnými, jež chudý venkovský kaplan, pokud mohl, milerád nesl ve prospěch dobré věci národní. Takto nasbírané národní písně přinášel Doucha příteli svému K. J. Erbenovi, jehož sbírku „prostonárodních písní a říkadel českých“ r. 1864. vyšlých obohatil více než třemi sty čísly z Berounska, Táborska a Pracheňska. Erben sám prý často navštěvoval i stařičkou matku Douchovu († 11. září 1860.), kteráž mu zpívala národní písně.

Zatím však rozsáhlosť osady, v níž Doucha často za tuhé zimy a v sněhu se brodé pochůzky za svým povoláním konal, byla příčinou, že po čtyřletém blahodárném působení, jednak horlivostí při výkonech církevních, jednak nastuzením značně si ublížil na ústrojích mluvících, i přinucen byl, vzdáti se správy duchovní. R. 1838. uchýlil se s porušeným zdravím na odpočinek se skrovným výslužným 210 zlatých, kteréž bylo až do jeho 70. roku hlavním pramenem jeho výživy. Od 70. roku byla mu udílena pense 420 zlat., kteréhož přilepšení ovšem dlouho nepožíval. Doucha podrobil se s trpělivou zbožností osudu svému.

Hovění tělu, zahálka, bažení po zábavě — toť byly vlastnosti Douchovi naprosto neznámé. Čilý duch nepřál mu oddechu. Největším nepřítelem jeho bývala častá choroba, nikoli proto, že mu působila bolesti, nýbrž proto, že bránila mu v práci na dědičné roli národa, již téměř po celé půl století tak zdárně pěstoval.

V těchto těžkých dobách vznikl a uzrál v Douchovi úmysl nastoupiti dráhu spisovatelskou. Když nebylo mu přáno živým slovem svým působiti k ušlechtění a povzbuzení rodáků, chtěl pérem šířiti myšlénky své a ač choré tělo dosti se tomu vzpíralo, zvítězil přece nezlomný duch jeho a upřímná láska k národu nade všemi překážkami. Pobyv nejprvé delší čas u Bedřicha rytíře Neupaura v Golčově Jeníkově dostal se za domácího kaplana k rodině Karla hraběte Pachty, přebývaje střídavě v Praze a na Mníšku. Maje dostatek prázdně mohl Doucha oddati se svému oblíbenému zaměstnání spisovatelskému, kteréž také zvolil za své povolání, připraviv se k němu důkladnými studiemi, jmenovitě v oboru jazykovědy. Též

rád i přeochotně propůjčoval se, kdekoliv jeho přičiněním mohlo býti posloužено věci národní: jmenovitě zjednal sobě platné zásluhy o školní knihovnu v Mníšku, kteréž získal značnou podporu vrchnosti, též o založení besedy, jako střediště společenského na Zbraslavi, pak o známé sbírky na průmyslovou školu. Vůbec účastnil se Doucha ruchu národního ve všech jeho směrech co nejvydatněji.

Co se literární činnosti jeho týče, byl Doucha pilným spolupracovníkem všech tehdejších časopisů českých, zejména Musejníka, Časopisu pro katolické duchovenstvo, Květů, České Včely, Dennice a Vlastimila, do nichž ukládal hlavně práce své básnické původní i přeložené *).

Co do mnohostrannosti literární produkce byl Doucha zjevem skutečně vzácným. Co do neunavenosti a pilnosti stal se u nás téměř pořekadlem.

Puzen jsa od mládí touhou po všestranném vzdělání literárním seznámil se s veškerými vynikajícími zjevy literatury evropské a výsledek této činnosti jest, že stal se vzácným převoditelem mnohých těchto prací v literaturu naši. Znalosť evropských literatur, jakou se Doucha honosil, byla všestranná. Abychom pak použili porovnání ne sice nového, avšak vždy pravdivého: snášel Doucha jako pilná včelka z květů všechněch literatur bohaté plody do našeho domácího oulu s neobmezenou láskou a s vytrvalostí vší úcty hodnou.

Slabé tělo jeho však bohužel často podléhalo těžké chorobě; avšak silný duch ji vždy překonal. Po čtyřicet dlouhých let sklíčen byl Doucha trapným neduhem prsním. Tělesný život jeho byl téměř nepřetržitým řetězem utrpení, zda-li však může kdo říci, že účinek tělesných útrap jeví se v některém z přečetných spisů jeho? Nikoli.

Literární působení Douchovo, nechť zasahalo v kterýkoli obor, bylo vždy zdarem provázeno. Pěvec a mravokárce mládeže, tlumočník

---

*) Dle Jungmannovy „Historie literatury české“ II. vyd v Praze roku 1849. uveřejnil Doucha plody své od r. 1838. až do r. 1846. v následujících časopisech: r. 1838. ve Květech str. 71. až 351. nacházejí se od něho různé anekdoty, rozpravy a j.; na str. 149. Vocelův spisek (něm.) o starožitnostech; str 350. Licoměrník; str. 188. Paramythie Herder. (Jitřenka; Květena volí si milence; Tvoření hrdliček.) V České Včele: str. 246. Klobouk z franc. čís. 18. Příteli na rozchodnou. Báseň lýr.

Roku 1839. ve Květech str. 61. Labužnosť rozličných národův; str. 102. O českém ruchadle; str. 215. Spánek z Herdera: str. 222. Něco víc; str. 413. Synovo přání. V České Včele str. 11. Snaha velkomogulova. Roku 1840. Časopis Mus. Lužické národní písně. Květy: Now. 37. Svědectví cizozemce z franc. Úsudky o Čechách. Česká Včela str. 187. Různosť smýšlení o kráse těla lidského. Vlastimil str. 250. Slovo o cizojazyčném pojmenování Čechů. R. 1841. Časopis Mus. str. 274. Zevrubnější životopis Jakuba Thomsona. Česká Včela č. 11. Způsob živobytí zámožného Turka. č. 54. Obraz obyčejův tatarských, č. 53. Hra na králku ve Vlaších, č. 97. Malý kaprál, č. 20. Nový rodilý básník, č. 64. Zbožné přání básníka. Květy č. 10 České granáty, č. 5. a 20. Curiosa. Roku 1842. Česká Včela č. 7., 24., 37. Básně lyrické, č. 13. Zbožná víra. Vlastimil str. 78. Panorama: Edgeworthova Maria, str. 245. Slovo o spisovatelství vlastenek. Roku 1843. Česká Včela č. 9. Zasnoubencům A. T. a R. D. Roku 1844. Květy č. 70. Člověk a houby od Gabriela. č. 82. Trýzněnec, č. 94. Následek sňatku, č. 123. Ze života Napoleonova na ostrově Heleně. Povídka. Roku 1845. Časopis Mus. str. 19. List ze sedmileté války. Přeložil. Roku 1846. Česká Včela č. 9. Královna Mab z Shakespeara.

Shakespeara, Thomsona, Dantea, Calderona, Camoense, V. Huga, Tednéra a jiných cizonárodních veličin literárních, buditel českého vlastenectví, spisovatel církevní, kritik, dějepisec literární, lexikograf, vypravovatel a básník — toť byl náš Doucha. Jak z toho vidno, byl on jedním z nejúčinlivějších spisovatelů českých, jemuž nebyl cizí téměř žádný obor písemnictví. (Pokračování.)

Slovanům v čem spisovné ruštiny následovati nelze.

Píše Tóma Šmýd.

„Bafo, ty mluvi k nim oteckými slovy.“
Ruk. Královdv. (Záboj).

Chutno se ruština čte, napsaná správnou mluvou ryzého lidu ruského, a obecně by se očekávati dalo, že v ruštině spisovné najdeme veskrz všady ušlechtilý a lahodný sloh ryze slovanský, ježto Rusové, počna od cyrillčiny až na naše doby, ve všech oborech vzdělávati a sami spravovati se mohli jazykem slovanským.

Z nejedněch příčin však ruština spisovná se porušila a jako latinou a germanismem nasáklé spisbě české u nás třeba žičiti se nezkaženým jazykem lidovým ve starodávné přesnotě zachovalým na odlehlých vesnicích, na salaši a grúně, po chotárech a „kopanicách“ moravských, slezských a slovenských, rovněž tak i na Rusi dozíraví spisovatelé ruští uznávají za potřebné, aby velkoruština (se sídlem Petrohradským na severozápadě) obrozovala se, přibírajíc životnou sílu omlazivou z neporušené maloruštiny [1]), vzaté ze zlaté mluvy ruského lidu bydlícího na jihu okolo Kyjeva a na střední Rusi kolem Moskvy.

Ve veškerém životě zprvu na Rusi až do cára Petra Velikého vládla neobmezeně církevná slovančina, rovněž tak jako kdysi na západě carovala učenecká latina. Že pravoslavní na Rusi zabočili k řecké církvi, proto snadno lze pochopiti, kterak mocná řečtina vlivem svým narušovala domácí staroslovančinu. Od XV.—XVIII. věku rovněž tak činila též i latina a odtud potom zase mezi vzdělance ruské vtíral se jazyk francouzský. Proto probíráme-li slovař ruský, tam střetá nás strakatý směs různých do ruštiny naplížených slov: řeckých, latinských, francouzských a německých [2]), nepovšimne-

[1]) L. Štúr, jenž žil, pracoval a strádal za milý národ slovenský, porovnává maloruské a slovenské básně s řeckými těmito slovy: „Taku čistú, kvetistú, pokojňe ako šuchot líp šumejúcu, Réckej najpríbuznejšú poesiu má aj národ náš Slovanský a hlavňe dva jeho kmeny, Maloruský a milý kmen náš Slovenský, kvetistú ako jeho lúky a stráňe, vážnu ako tje nad Súlovom skaly, i hravú ako slovenskje panny, a ticho, časom žjalňe duňejúcu ako jeho Váh v údoljach pod Starým Hradom a Strečnom“ (Nárečja slovenskuo str. 11. — Z úcty ke Štúrovi vyňatky zde uveřejňujeme „Štúrovčinou“, ne nynějším pravopisem slovenským, pouze slovanské *y* jsme na patřičná místa dosadili, aby bez něho nemátlo se čtení.)

[2]) Viz: Fr. Miklosich: Краткій словарь шести сдавянскихъ языковъ, Вѣна 1885. Slovník tento letos (1886.) měl jsem v rukou, sbíraje příspěvky pro slovník prof. Kottův, půjčili ho však jen na 14 dní prof. Kottovi. Jsa ještě jinakou prací zaměstnán nepostačil jsem, abych asi v 10ti dnech sosnovati sobě mohl ještě i nějaký samostatný úsudek o tomto slovníku.

me-li si ani leckterého slova tatarského, tureckého anebo od jiných sousedů přijatého.

A. Hilferdinga, proslulého učence ruského, neuspokojuje ani překlad ruské bible, o níž takto napsal:

«Что касается до русскаго перевода, то должно къ сожалѣнію сознаться, что онъ . . . и неточенъ и не хорошъ по языку, это не та русская рѣчь, которая была бы достойна книги, как Евангеліе.«

Proto udávaje výpisky slovanských jazyků z bible: staroslovanské, bulharské, srbské, chorvátské, slovenské, české, srbsko-lužické a polské, do svých „obrazcov", z bible ruské ostatním Slovanům na ukázku nepřijal ničeho z té příčiny: »чтобы блѣдный книжный языкъ этого перевода не былъ ими принятъ за дѣйствительный образецъ русской рѣчи« (А. Гильфердингъ: Общеславянская азбука, Санктпетербургъ 1871. pr. CXXIX.) [3].

Toli však z něho jsem pochytil, že srbština v zásobě slovanské jesti děva chudá a jednoduchá jako prostá venkovanka, ale za to že sličná „serbianka" je skrz na skrz poctivá Slovanka. Ruština pak že nádherně se zdobí nevlastními šperky, jimiž nešvaří sličnou svoji tvář slovanskou. Přibírat ruština do všech oborů vědecké názvy neslovanské; hlavně do vědy vojanské šmahem béře všecko, čeho si navymýšlely na západě vojanské správy. Našel jsem ve slovaři od generála až do reitknechta samé názvy neruské.

[3]) Dovolím si tu přidati poznámku o české bibli a o českých překladech bohoslovných děl vůbec. Měli jsme až do nynější doby dvoji vzácnou bibli českou: *a)* Královskou a *b)* Procházkovu. Na „Královské" pracoval „sbor" nejproslulejších tehdá učenců českých, jenž vládli zlatým jazykem Veleslavínským. Protož i učencové tito, co se dotýče správnosti jazykové, podali světu tak důkladné dílo, že „Králická" až doposud je vzácným zdrojem, z něhož nejen doma naši bratři nekatoličtí, ale i za hranicemi cizincové doklady (citáty) své brávají. Jesti evangelíkům česko-slovenským „Králická" společným majetkem a jako nám katolíkům latinská Vulgata rovněž tak posvátným ředidlem, od něhož nikomu se uchylovati nelze. Proto i na Slovensku v kázaních a ve spisech vyopálanou slovenčinou spracovaných propovědi biblické uvádějí se: „českým jazykem" do slova z bible Králické vzatým.

Ovšem, že už nyní za pokročilé doby obrodu jazykového mohla by tato klassická bible Králická býti ještě klassičtější.

Maje z Králické vybírati pro svůj slovník poslal mně prof. Kott dva dopisy. Dne 22. ledna 1882. napsal: „Mimo jiné chtěl jsem vyčerpati Královskou bibli, ale nedostal jsem se posud daleko, přečetl jsem jenom asi čtyři stránky. Text samý jest již vyčerpán a v Jungmannovu slovníku uložen, ale výklady pod čarou nikoli, a ty jsou co do řečí důležitější než hořejší překlad latinské bible. Neboť bratří překládajíce lpěli z části na latině, ale pod čarou mluvili zcela volně. Tam jest veliký poklad slov, vazeb a frasí, pokud vím, posud nevyčerpaný."

A dne 8. března pak prof. Kott mi odeslal „Královskou" tímto dopisem: „Posýlám II. díl Královské bible (nový zákon) . . . . Račte vybírati z výkladů pod čarou otištěných vzácnější slova a jejich výklady, frase, vazby grammatické, věci všeho druhu, vůbec, z čeho by nějaký užitek býti mohl. Supina, přechodník, zvláštní pády při adjektivech, slovesech a pod."

Ale tuším, že už Jungmannovci snad dobře šípili, že učencové Královští slohem vybroušeným hlavně v textu se vyznamenali a proslavili; neboť probíraje výklad pod čarou a přijda asi do polovice, shledal jsem, že polovici druhou snadno bych mohl vynechati, nenalézaje tam už téměř nic nového, čehož by už nebylo v prvé polovici. A právě ve „výkladu", v němžto volně mohli se pohybovati na širém poli správné mluvy české, svíraly bratry těžké okovy vzaté z tehdejší školské mluvy latinské s periodami na sáhy dlouhými a s vazbami mluvnickými, v nichž hlavně jména podstatná spojují se pořadem latinským. Proto odesýlaje napsané ce-

Abych doklady názornými naznačil, v čem spisba ruská, přijímajíc bez rozpaku cizinské názvy, nechvalně porušuje slovanský svůj ráz a sloh ruský, obral jsem si k tomu odborné dílo z vojanské vědy ruské, jehož nápis je:

---

dulky, mimo jiné v dopise poznamenal jsem: „Králická nimis latinizat!“

Pro katolíky české klassickou byla Procházkova bible, jež dle souhlasného úsudku českých učenců každému dobře nahražovala klassický sloh Králický, zpracována jsouc výbornou Veleslavinčinou.

Po prvé vydal ji Fort. Durich a Fr. Procházka, v Praze 1780. Po druhé Fr. Procházka 1804. a opět J. Krbec r. 1851. a 1857. (Šembera, Dějiny řeči a lit. 1868. II. st. 336.) Poznov ji přehlédl a až do knihy žalmů vydání ukončil In. A. Frencl († 25. února 1862.), načež J. Fr. Desolda ostatek obstarával. Většina poslední bible r. 1864. vytištěné je tudíž práce Desoldova. Je to zajisté krásné svědectví o našem národu českém, jemuž katolická bible v tolikerém vydání se pořizuje v nedlouhé době, než obrátilo se jedno století.

Podle čeho Desolda v poslední bibli starou bibličinu českou upravoval, viz v jeho předmluvě (na str. VI.—VII.)

Učinil-li Desolda svými opravami sloh staré bible lahodnějším, nebo více českým a správnějším než byl Procházkův, nechť porovnají učencové čeští, komu na tom záleží. Jen to zde skromně podotýkám, že v takové knize, jakou je bible, třebať ustáliti nám překlad neměnitelný, tak trvalý a pevný jako skála, na nějž by každý rovněž tak se mohl odvolávati jako na latinskou Vulgatu.

Takovou práci důkladnou však všestranně obkonati nedovede žádný jednotlivec, kdyby nevím jak byl učeným. Vždyť ani výtečnému mistru Sušilovi ve všem tak nepovedla se jeho práce záslužná, aby všech docela uspokojila. Zde třeba, aby spojenými silami pracoval celý sbor výborných učenců každý ve svém oboru, v němžto by odbornou vědou nad jiné chvalně vynikal. Rovněž tak vypracovati třeba ostatní knihy bohoslužebné a učebné: evangelium, katechismus, biblickou dějepravu, zpěvník, modlitebné knihy a t. d.

Je-li kdo výtečným bohoslovcem a zároveň i dobrým Čechem, nebývá při tom přece odborným učencem tu v mluvnici, tam ve slovaři českém, neřku-li, aby zároveň výborně se vyznal v jazyce ostatních Slovanů a hlavně ve staré slovančině. Pro slovanského bohoslovce staroslovančina jesti společným zřídlem, z něhož nám všem vytryskly první naše knihy posvátné. Proto ani nám Čechům od tohoto zřídla posvátného ve spisbě bohoslovné vzdalovati se nelze.

Dobrovský tvrdil kdesi, že tvořené překlady české bible prý jejich původcové nesrovnávali se čtením staroslovanským. Obstojí-li doposud tento jeho výrok, o tom nechť bádají čeští bohoslovci, kteří na vysokých školách se zabývají učbou biblickou.

My zde želajíce „významů“ slovanských opět jen toho připomínáme, aby do české bible a do knih bohoslovných nám českým katolíkům všudy ve své nepromlčené právo nazpět uvedl se starý „Hospodin“ na místo novočeského „Pána“. Staroslovanský „Hospodin“ jesti národu našemu předrahým ostatkem svatým, který nám zbyl a až na naše doby se dochoval po slovanských věrověstech, sv. Cyrillu a Methoději.

Aby též český sloh bohoslovný (a hlavně v překladech) pošinul se na dokonalejší stupeň jazykový, tuším že velmi nám pomoci mohou pl. t. páni professoři hned už na středních školách. Třebať jen, aby ob čas při překladech přibírali některé příklady ze spisovatelů církevních a upozorňovali žáky, kterak příklad lze správněji a lépe česky přeložiti a tisk náboženský aby podporovali svou radou z nabylé zkušenosti. Tichý genius (Jungmann) za své doby největší svou píli věnoval budoucím bohoslovcům, vyučuje jich správné češtině.

I naši bohoslovci po Jungmannovi s ostatními učenci a vzdělanci českými konají a mají vezdy konati společné dílo: ke cti boží, na prospěch vlasti, na osoh a oslavu milého národa, a protož naděl nám dobrotivý Hospodine jen hojně Jungmannů ve všech sborech učitelských!

»Герой и дѣятели русско-турецкой войны 1877—1878 гг., z něhož se mi dotvrzuje můj názor podle slovaře Miklosichova utvořený, že Rusové posud ve všech oborech zanedbávají bráti „názvů vědeckých“ (terminos technicos) z jazyka slovanského, přijímajíce do své mluvy ruské naskrze názvy neslovanské.

Jmenované dílo sepsali odborníci vojenští, a věru že nám ostatním Slovanům želá se toho, kéž by též tu některý Hilferding ruský opět pověděl ostatním národům slovanským, zobrazuje-li se v této odborné mluvě vojanské čistý jazyk ruského lidu.

Jména měsíců.

Ač ve slovaři nalézáme pro měsíce i staré názvy ryze ruské, Rusové přece ve spisbě výhradně užívají jmen latinských.

Proto též v díle »Герои« spisovatelé píšou:

1. 15—20. января (janvarja); 2. do Февраля 1875. (fevralja); 3. 10—20. Марта (marta); 4. 29. Апрѣля (aprělja); 5. 20. Мая (maja); 6. 20. юня (junja); 7. 6. іюля (ijulja); 8. 13. августа (avgusta); 9. въ сентябрѣ 1859. (v septjabrje); 10. 3. октября. (oktjabrja); 11. 8. ноября (nojabrja); 12. 25. декабря. (děkabrja).

Latinskými jmény rovněž i na Slovensku spisovatelé vyjadřují měsíce a „Pútnik svätovojtešský“, — kalendár pre katolických Slovákov v Uhorsku, pouze v závorce vedle latinského jména udává název česko-slovenský.

Ba i na Moravě brněnský „Hlas“ dříve za správy Šmídkovy pouze latinskými názvy měsíce označoval, čehož z národního stanoviska slovanského nikterak schvalovati nelze. — Za to katolický kalendář ruský (či rusínský) dle: N. Nilles Kalendarium manuale pag. 416—427. [4]) jmenuje měsíce téměř veskrz slovansky pěkně takto:

1. Сѣчень (sječeň); 2. лютый (ljutyi); 3. мартъ (mart); 4. цветень (cveteň); 5. май (mai); 6. червень (červeň); 7. липень (lipeň); 8. серпень (serpeň); 9. вересень (vereseň); 10. жовтень (žovteň); 11. листопадъ (listopad); 12. студень (studeň).

Srbský kalendář má opět tato jména: (Nilles pag. 440—445);

1. Siečanj. 2. Veljača. 3. Ožujak. 4. Travanj. 5. Svibanj. 6. Lipanj. 7. Srpanj. 8. Kolovoz. 9. Rujan. 10. Listopad. 11. Studeni. 12. Prosinac.

Udáváme zde proto veškery názvy tyto pohromadě, aby se z toho snadněji přemýšleti mohlo, kterak bychom nejkratčeji všecí Slované pro jména měsíců do kalendáře si zavésti mohli názvy stejné pro všecky kmeny slovanské.

Ustálených názvů těchto by pak všem spisovatelům slovanským užívati ve spisech přišlo.

Naši staří dochovali nám až na naše časy jména dnů se stejnými názvy pro celý týden u všech Slovanů jednako nazývanými [5]), pokročme tudíž k této jednotě i při jménech měsíců. (Pokračování.)

[4]) Kalendarium manuale utriusque ecclesiae orientalis et occidentalis, auctore Nicolao Nilles. Qeniponte 1879.

Ostatní „názvy křesťanské“, jichžto zde neuvádíme, najdeš v Miklosičově: „Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen.“ Wien 1875.

[5]) Cf. Miklosich: christliche Terminologie pag 20.

Volné listy,

Piše František Pohunek.

Staropohanské štěstí, svoboda a lidskosť ve světle pravdy.

Motto: „Tak opustil jsem vás, o velké trosky,
v své duši maje Hellady sen rosný
ten velký život, svobodný a božský!“
(Vrchl.)
„Übrigens studiere ich die Alten und folge
ihrem Beispiel,
so gut es gehen will.“ (Göthe.)

Ačkoli víme, že se některým pánům málo zavděčíme a vavřínů že si nezískáme pražádných, přec se opětně chápeme péra, bychom dle sil svých, ač chatrných a slabých, dále vedli boj proti cizáckému a otravnému směru, jaký zavládl ve značné části písemnictví českého či správněji: pražského, a v boji tomto neustaneme, dokud nenastane v našem písemnictví obrat k lepšímu. Že nepatříme k těm, kdož „chvástají a se kasají a kde mohou zuby cení,“ jimž

„tři básníky hračkou strhat,
k potřebě již patří denní“
(Vrchl. Hudba v duši 87.),

že nepíšeme z nějaké snad hašteřivosti anebo pro to, že:

„teď je na kritika sobě hráti v modě“ (ibid.),

nýbrž že nám péro do ruky vtiskla jenom láska k rodné zemi tolikrát již těžce zkoušené, jakož i láska k víře a mravu po otcích zděděnému, pověděli jsme již nejednou a zde slibujeme opětně slavně, že kritické péro ihned odhodíme, jakmile bude u nás:

„ . . . . dobré knihy psáti v modě.“

Volá-li tudíž básník:

„kéž je vždycky dobré knihy psáti v modě“ (ibid.),

souhlasíme s ním zcela a úplně a mimo to jej ubezpečujeme, že jako:

„jindy zbožně poslouchán byl básník“ (ibid.),

tak že budeme i jej pozorně čísti a „zbožně poslouchati,“ podá-li nám knihu skutečně dobrou, neboť není, Bohu dík, dosud pravdou, že:

„teď je dobrým knihám nadávati v modě.“ (ibid.)

V pravdě dobré knihy nacházejí nyní málo čtenářů, umlčují se, ale tolik smělosti přece nikdo nemá, by jim „nadával,“ a kdo by nejen smělosť, nýbrž po případě třebas i drzosť měl „nadávati“ jim, neučiní tak, jak exempla docent, z opatrnosti, — by na ně totiž neupozornil; ale něco jest nyní skutečně v modě, nač básník divnou náhodou zapomněl. Přispějeme tudíž paměti jeho ochotně ku pomoci a napíšeme bez rozmyšlení, že špatné knihy psáti na pěkném papíře a stkvělým slohem neb ve zvučných verších jest nyní v Praze u mnohých pánů v modě; modou pak nejnovější že jest

u některých stará už sice a hodně zvetšelá, ale nyní po znovu na světlo denní vytažená moda: velebiti pohanství na úkor křesťanství.

Nejsme nepřátely staroklasické osvěty a kultury, vážíme si velice všechněch památek ať literárních ať uměleckých starého Říma a starého Řecka, jež se zachovaly až na doby naše, ale přes to přese vše zmocňuje se nás spravedlivý hněv, kdykoliv čteme u některých básníků aneb i jiných spisovatelů nadšené chvály a velebení starých Římanů a starých Řeků a mimovolně vtírá se nám otázka: Považují tito spisovatelé svóje čtenáře za ignoranty a idioty, anebo jsou ve věcech, o kterýchž píší, ignoranty sami? — A proč že se nám mimovolně vtírá tato otázka? Proto, že buď nechválí na starém pohanství to, co jest skutečně chvály a úcty hodno, nýbrž spíše to, co bylo záhubou Řeků i Římanů a zač se lepší z nich sami styděli, anebo že nám líčí život a instituce obzvláště starých Řeků zcela falešně, připisujíce národu tomuto takovou svobodu, takové štěstí, takovou blaženost, takovou mravů a všechněch způsobů jemnost a uhlazenost, o jakýchž se starým pohanským Řekům nikdy ani nezdálo!

Že spisovatelům druhu tohoto neběží o to, aby povzbudili srdce mladistvá k pilnému studiu staroklasických literárních památek a roznítili v nich vroucí lásku k vlasti, jakou se stkvěli v lepších svých dobách Řekové a Římané, nýbrž spíše o to, aby rozsívali řeckou frivolnost a lehkomyslnost, že se u nich netěší chvále ani Sokrates, ani „božský" Plato, ani Sofokles, ani Aischylos, ani Aristoteles, ani Virgil, ani Cicero, nýbrž řečtí bohové a bohyně, a mezi posledními že se opět dostává největší chvály ne Atheně čili Palladě, nýbrž frivolné Venuši Afroditě nebo Afroditě Pandemos a jiným bohyním zrna podobného, jimž sloužiti i mnozí z Řeků považovali za nedůstojné. [1])

V tomto smyslu snažili se vzkřísiti opět staré pohanství tak nazvaní cinquecentisti v Italii, později v Německu tak nazvaní mladší humanisti, kteří psali slovy německými zcela v duchu řeckém; v době novější byla to v Německu opět tak zvaná halberstadská škola, která, jak dí Koberstein (Deutsche National-Lit. III. B.), „se zbožňováním zcela falešného, smíme-li tak říci, řecství, s Anakreonem, Graciemi, Genii a Amory velmi mnoho natropila neplech". Obzvláště to byl „tatík Gleim," jak mu vůbec říkali, kterýž maje dobře postaráno o výživu svou přiřknutím důchodků zrušené prebendy kanovnické, snad právě proto že jako protestant tyl z peněz nadání katolického, ve svém básnění zcela se věnoval kultu řeckých mus, gracií a bohyň, jež nazýval „seine lieben Schätzchen" a ještě jinak méně nevinně. Vedle něho trýznil básnictví v duchu podobném stále mrzutý Voss, „der Natur und Menschlichkeit weiser Verkünder," jenž vystřílel zcela po způsobu humanistickém na muže katolické z hrubých kanonů celé spousty nejsprostších nadávek. Nejintensivněji působil však ve prospěch starého pohanství vedle Lessinga — Göthe. Že však ani tento „německý genius" či, jak jej Bleibtreu zove, [2]) „Universalmensch" ve starém pohanství nic tak nehledal jako frivolnost, vysvítá jasně nejenom z četných jeho básní, nýbrž ještě

[1]) Viz na př. Euripidovu tragedii: „Hippolytos".

[2]) Ve spisku: „Revolution der Literatur".

více z různých pojednání na př. v „Kunst und Alterthum“ II. sv., 1. sešit, kde radí malířům, co že by měli z řecké minulosti hlavně malovati. I Schiller, jenž byl přec jedním z nejšlechetnějších geniů německých, mluví v této příčině velice jasně, když v básni nadepsané „Die Götter Griechenlands“ takto pěje:

„Ach, da euer (bohové řečtí) Wonnedienst noch glänzte,
Wie ganz anders, anders war es da!
Da man deine Tempel noch bekränzte,
Venus Amathusia!
— — — — — — —
Finstrer Ernst und trauriges Entsagen
War aus eurem heitern Dienst verbannt;
Glücklich sollten alle Herzen schlagen,
Denn euch war der Glückliche verwandt.
Damals war nichts heilig, als das Schöne,
Keiner Freude schämte sich der Gott,
Wo die keusch erröthende Camöne,
Wo die Grazie gebot.“
— — — — — —
Schöne Welt, wo bist du? Kehre wieder
Holdes Blüthenalter der Natur.“

O četných básnických výlevech nejpřednějšího „našeho“ genia, v nichž líčí řecké bohyně a bohy v různých situacích a předpovídá opětnou jejich vládu, zmínili jsme se částečně již dříve a proto o nich zde pomlčíme.

Kdo by však ještě o tom pochyboval, oč velebitelům starého popohanství vlastně běží, toho by poučil vedle Götheho a mnohých jiných obzvláště Lessing, jenž se horší na to, že i řecké umění musilo šetřiti za příčinou idey náboženské jakýchsi mezí a nesmělo si všecko dovoliti. Z toho patrno, že to není ani tak duch řecký, nýbrž spíše turecký, jenž mnohé k sobě vábí a táhne.

Že se lidem, kteří takto smýšlí, křesťanství pro svoje v ohledu mravním přísnější požadavky pranic nelíbí, že naříkají:

„Einen zu bereichern unter allen,
Musste diese schöne Götterwelt vergehn,“

a křesťanství že všelijak osočují, snižují a podezřívají, jest zcela přirozeno, neboť každý člověk tíhnoucí z úmyslu na cestu křivou nenávidí to, co jej pamatuje na jeho povinnosť. Velebí-li však někteří básníci oproti svobodě a oproti štěstí a oproti lidskosti, jakéž člověčenstvu vzešly křesťanstvím, svobodu, štěstí a lidskosť pohanskou, obzvláště pak řeckou, jest to prostý humbug, jelikož musejí i sami věděti, jak to s řeckou svobodou, štěstím a lidskostí vlastně vypadalo.

Staří Řekové byli prý božsky šťastní; tak se nám hlásá předním naším básníkem, tak mnohými jinými. Nejlepší znalci starobylosti řecké a římské [3]) tomu ovšem rozhodně odporují; Řekové i Římané vyznávají sami ústy předních mužů svých, že o štěstí podobném, jakéž jim připisují nynější osvícení pseudopohané, ničeho

[3]) Jako na př. Mommsen, Hermann Schiller, Nägelsbach, Lehrs, Böckh atd.

nevědí; ale přes to přese vše vychvalují básníci jakož i básníci dějepisci štěstí hellenské směle dále, dobře vědouce, že skutečně vědecké spisy jednající o starém Řecku málokdo čte, autorové řečtí že se nečtou ani tam, kde jejich lektura předepsána jest, nýbrž anatomicky rozebírají či analysují, jako by byli pouhými skupinami grammatických forem, a Homer, Plato, Sofokles, Aischylos, Thukydides, Aristoteles že z hrobů nevstanou, by proti této lži protestovali neb za pomoci státního návladního a jistých paragrafů šířitele falešných o Řecku zpráv přiměli k odvolání, a tudíž že se najde vždy dosti hejlů, kteří jim ochotně sednou na vějičku.

Kdyby slaviti různé a četné slavnosti, píti a hodovati, baviti se hrou a návštěvou divadel tolik znamenalo jako: šťastným býti, byla by aspoň valná část starých Řeků i taky Římanů bývala velmi šťastnou, neboť slavili obzvláště Athéňané tolik svátků a tolik slavností, že to bylo až i na úkor a k nemalé škodě soudních řízení a záležitostí státních (Xenoph.). Po celý den sedávali obzvláště mladší lidé při hrách a pitkách, anebo chodili nečinně po ulicích sbírajíce novinky. Na hry a veřejné okázalé průvody nelitovali obzvláště Athéňané žádných ani sebe větších výloh (Xenoph.) a pro samé zábavy ztratili ponenáhlu nejenom smysl pro věci šlechetnější, jak dí Isokrates, nýbrž zapomínali i na záležitosti státní a přehlíželi strašná nebezpečí hrozící vlasti, jak jim vytýká řečník Demothenes (Philip. 1. 10). Je-li život takto trávený životem šťastným a nepovažují-li se za lidi řečtí helloti, podruzi (πελάται, θῆτες), otroci, a u Athéňanů mimo to ještě četní spojenci, z jejichž mozolů Athéňané tyli, ukládajíce jim ohromné berně [4]), byli obzvláště ve státě athénském Řekové šťastni, neboť vynášelo za vlády demokratické i chudému občánku athénskému jenom ledabylé konání občanských povinností tolik, že se mohl obejíti bez práce a zachtělo-li se mu navštíviti divadlo, nemusil se starati o žádné vstupné, neboť platila zaň pokladnice státní. Podobně byli za těchto podmínek i Římané šťastni.

Kdo však uváží, že slaviti četné slavnosti, choditi po zábavách, není vždycky znamením pravého štěstí, nýbrž mnohem častěji znamením přílišné lehkomyslnosti předcházející blízký pád neb i zoufalosti, a kdo mimo to pohlíží na otroky, četnou chudinu a lidi nešťastné ne okem římského aristokrata neb okem pyšného občana athénského, nýbrž buď okem pravého křesťana aneb aspoň okem spravedlivého kosmopolity, ten musí o štěstí Hellenů i Římanů zcela jinak souditi, byť by ani neznal četných výpovědí staropohanských spisovatelů, z nichž jasně vysvítá, že se Řekové ani tenkráte, když stáli na vrcholu moci a slávy své, šťastnými necítili a při názorech,

[4]) Aby se jedni mohli baviti, musili druzí při bídné, chudé stravě a tučných ranách až do úpadu pracovati; by státní pokladna v Athénách nevyschla a skytati mohla schudlým občanům (to se rozumí, že jen plnokrevným) i vstupné do divadla, pácháno na spojencích křiklavé bezpráví, ovšem že jenom z pouhé — „lidskosti“. Bývát humanismus všude stejným. Ve Výmaru na př., v malém to městě malého státu, vydržovalo se stálé divadlo, pořádaly se časté zábavy, jež vymýšlel a řídil jakožto Maitre de plaisirs a omnipotentní ministr lidumil Göthe a na něž padlo velmi mnoho peněz; ale pracujícím poddaným téhož státu vedlo se zatím tak „dobře“, že tajný rada Nonne nad nimi naříkal: „Die armen Unterthanen werden bis auf den letzten Blutstropfen ausgesaugt.“

jakéž chovali o člověku vůbec a o bozích zvlášť, ani šťastnými cíti ti nemohli.

Čteme-li na př. u Homera:

„Nic věru bídnějšího není nad člověka nikde
ze všeho, což kolvěk na pozemsku se hýbe a dýše“
(Il. XVII 446—7.),

dotýká se nás to velice nemile; uvážíme-li však, že to není výrok jenom okamžité pessimistické nálady ducha, nýbrž že se tato trudná myšlénka vine jako černá nit celým životem národa řeckého a ovládá mysle nejšlechetnějších jeho synů tak trvale a mocně, že se k ní opět a opět vracejí, jakmile počnou jen poněkud vážněji o životě lidském přemýšleti, zmocňuje se nás velice trapný a bolestný pocit.

Přede vším musila velice tížiti srdce starých Římanů a Řeků ta myšlénka, že každý člověk neodvratnému podléhá osudu, jenž jest moci tak hrozné, že mu ani bohové uniknouti nemohou. Z této myšlénky se nevybavili ani filosofové ani básníci. Tak dí Cicero: „Fieri igitur omnia fatoratio cogit fateri. Fatum autem id appello, quod Graeci εἱμαρμένην, i. e. ordinem seriemque causarum, cum causae causa nexa rem ex se gignat“ (Cic. de divinat. I. 125), a Sofokles pěje:

„Moc jest s u d b y zajisté veleúžasná,
Štěstí nijak, ni sil jarost,
ni hradba jí, ni loď mořem
bitá, černá ujít nemůže“ (Antig. v. 951-954; přel. J. Král).

Tímto nezměnitelným, krutým osudem vyměřeno jest ubohým smrtelníkům tak málo štěstí, že ž á d n ý č l o v ě k, pokud nezemřel, za šťastného nemá pokládán býti. Tak učil již Solon, jenž nechtěl ani Krösa štěstím se chlubícího před jeho smrtí šťastným nazvati, tak pěl i v době největšího lesku slávy athénské nejšlechetnější a nejzbožnější ze všech starých pěvců, Sofokles totiž, řka:

„Jest průpověď to dávná, lidmi vyřčená,
že nevyzkoumáš, zdali ze smrtelných kdo
je šťastně živ či bídné, dokud nezemřel.
(Trachiň. v. 1—3; přel. Petr Durdík).

Ano Sofokles docela tvrdí, že člověk, byť i dlouho žil, radosti se žádné nedožije, nýbrž mnohem spíše žalosti:

„Neboť věk vysoký mnohou
tobě, věř, přivodí žalosť;
však nezvíš o radosti nic,
když věkem tamo dospěješ,
kam až si přálo srdce tvé.“
(Oidipus na Kol. v. 1215—1219; přel. J. Končinský.)

A proč že se člověk, i kdyby dlouho žil, nedočká radosti, nedožije štěstí? Pro nepřízeň a závisť bohů, kteří to trpce nesou, usmívá-li se na člověka štěstí a miláčka štěstěny, dřív než se naděje, v jistou vrhají bídu, hoře neb neštěstí. Leč o tom v článku příštím, kdež spolu vyložíme, jak že to možno bylo, aby Řekové při těchto smutných o životě lidském názorech přece vedli život n a p o h l e d tak veselý a „blažený“.

(Pokračování).

Záletníci.

Popelkou jen skromnou, tichou
Moravěnka na pohled,
ale má dva záletníky
bujaré jak mladý květ.

Daleka těch obou hochů
hříšná touha všeliká,
od nich jenom pěkným věcem
děvče cudné přivyká.

Od jednoho, šuhajíka
stísněného v jarmo běd,
učívá se písní tklivou
dojímati širý svět.

Od druhého, bohatýra,
z jehož oka plane vzdor,
navyká si hlavu hrdou
vypínati na odpor.

Znáte-li ty záletníky
věrné v čistém kochání?
Dva to bratří, Čech a Slovák,
opravdoví galáni.

Odjakživa rovnou tužbou
k Moravě lnou tito dva,
ona vděčně poutá oba
na labutí ňádra svá.

Jestliže kdy nitro její
zvlní stesk či naděje,
s tatranským si šuhajíkem
sladkobolně zapěje.

Když pak ruka neurvalá
tkne se šumné Moravy,
s junákem si českým ona
hlavu rázně postaví.

Fr. Kyselý.

Z pobytu Tadeáše Kościusky ve Švýcařích.

Napsal Fr. Waligórski, přel. Raymund Hummel.

Jaký význam má v dějinách národa polského Tadeáš Kościuszko, jest s dostatek známo, protož z úcty k bohatýru národa pobratimského neváháme v rouše českém čtenářům tohoto listu podati vřele, vlasteneckým zápalem a láskou psaný náčrtek obsahu nahoře udaného.

Známý jest povšechně z historie nešťastný výsledek bitvy Maciejovické, svedené dne 10 října r. 1794. Kościuszko udolán převážnými přesilami Suvarova, jakož i nesvorností rytířstva své sporé armády, dostal se těžce raněn do zajetí ruského a měl dle rozkazu rozhořčené cárevny Kateřiny až do své smrti přebývati jako státní vězeň v pevném zámku Řehoře Orlova. Ale Prozřetelnosť jinak usoudila. Nástupce Kateřiny, car Pavel, jemuž dějiny připisují v pravdě nevídanou v domě Romanovců šlechetnosť a jemnosť povahy, nejen že navrátil Kościuszkovi svobodu, ale daroval mu nad to zemský statek, čítající 1.000 duší, žádaje si toliko slibu, že nebude nikdy více válčiti proti Moskvě. Kościuszko daru toho nepřijal, žádal však o zaslání peněz na cestu, které později úplně navrátil.

Pohlížíme-li na věc tu se stanoviska absolutní theorie vlastenectví, nebyl K. povinen dávati svého slova, ano historik mohl by zde spatřovati nejslabší moment v životě našeho bohatýra; avšak třeba znáti důkladně okolnosti a důvody, které jej přiměly k tomuto na pohled malodušnému kroku, který však v podstatě věci byl vlastně jen

skutkem nejnezištnějšího vlastenectví. Nový car osvědčil se k Polákům velice příchylným, zjevným zavržením ukrutné tyranie své předchůdkyně; mimo to spočíval v rukou Kościuszkových taktéž osud mnoha jiných vězňů, kteří spolu s ním v zajetí upadli. Ohledy tyto nemohly zůstati bez vlivu na postavení jeho a ospravedlňují zúplna přijetí této podmínky z jeho strany. Kościuszko dal žádané slovo a dodržel ho s věrností v pravdě rytířskou až do hrobu.

Návrat do vlasti nebyl mu zakázán, nechtěl však raniti srdce své pohledem na její neštěstí, jakož i vědomím, že pomoci jí nemůže. Sotva že poněkud se zotavil z těžkých ran svých, odplul do Ameriky, kdež před 10 lety ve válce o neodvislosť severní Ameriky dobyl sobě hodnosti brigadního generala; zde přijat byl s největší poctou a přebýval po nějaký čas v domě otcova přítele Washingtona. V krátce odeslán s diplomatickým posláním do Francie, jejíž národní shromáždění již před několika léty [1]) jmenovalo jej čestným občanem. Kościuszko přišel do Paříže a krátký čas tam pobyl; ačkoliv poslání jeho bylo již ukončeno, nevrátil se více do Ameriky, nýbrž uchýlil se do okolí Fontenaibleau a zde na zámku Berville u věrného svého přítele Zeltnera, vyslance sjednoceného Švýcarska, přečkal v úplném zátiší celou bouři válek Napoleonských, obíraje se toliko vědou a vychováváním dítek Zeltnerových. Když po bitvě u Lipska armády spojených mocností zaplavily Francii a vřava vojenská prodrala se až do jeho úkrytu, když nad to pádem Francie budoucnosť otčiny jeho, kterou z celého srdce miloval, znovu se zachmuřila, opustil po 15letém spokojeném pobytu zemi francouzskou a přestěhoval se do volného Švýcarska, usadiv se k stálému pobytu v Soleuru.

Před samým odjezdem naskytla se mu příležitosť přesvědčiti se, že sláva jména jeho nepozbyla ještě na severu své úchvatné moci. Sebrané z polských zemí vojsko ruské rozložilo se v okolí Fontenaibleau, šíříc kolkolem vraždu a oheň. Kościuszko nemohl chladně patřiti na toto ukrutenství; potkav poblíže zámku Barville zástup vojínů, kteří právě zamýšleli podpáliti několik vesnických chalup, vpadl mezi ně a zvolal: „Vojáci, stůjte! Když jsem byl vůdcem srdnatých vojsk v Polsce, nepomýšlel nikdo na lup, a přísně byl bych potrestal každého vojína a tím přísněji důstojníky, kteří by si byli takto počínali!“ ‚Kdo jsi ty‘, voláno ze všech stran, že chceš nám rozkazovati? „Jsem Kościuszko!“ Na ta slova odhodili všichni zbraň, na kolenou prosili za odpuštění a kořice se v prachu, líbali šlépěje slavného vůdce. Berville byl zachován; zámek obdržel čestnou stráž kozáků a car Alexandr, dozvěděv se o tom, napsal Kościuszkovi list plný zdvořilosti, prose jej k sobě do Paříže. Kościuszko však pozvání toho nepřijal, nýbrž, jak jsme již podotkli, odebral se ihned do Soleuru.

A vskutku mělo místo toto dosti půvabu pro starce, který po přestálých bouřích mladosti toužil po zátiší a oddechu na prsou přírody. Pokojné a útulné to místečko, položené uprostřed čarovného údolí, které jakoby rámě obří obepínají siná pásma hor, z jedné strany Jura se svým sosnovým porostem a malebnými hřbety, z druhé strany unikající z dáli pásmo Alp švýcarských.

---

[1]) 26. srpna r. 1792. udělilo národní shromáždění francouzské Kościuszkovi práva občana francouzského.

Městečko samo zdobily dokola jako zelená stuha stinné háje lipové (které dnes vymýtila hrabivá ruka průmyslu) i vonné bory sosnové; tu a ondy rozkládaly se uprostřed nich, jako květinový koberec, bujné louky a pole, poskytujíce nejrozkošnějšího pohledu milovníku přírody; všude stkvěla se ještě příroda celou krásou svého kouzelného hávu, nezohyzděna nikde kouřícím komínem aneb prosaickou budovou věčně drkotající továrny. Město toto čítalo as 5000 obyvatelů a bylo sídlem státní rady a gymnasia, což representuje v celku jakýsi stupeň osvěty a vzdělání. Obyvatelé pak sami byli veskrze lid ochotný a přičinlivý, vyznačující se hlavně upřímnou pohostinností k cizincům. Více však než toto vše vábila Kościuszku ta okolnost, že Soleur bylo rodným městem nejdražšího jeho přítele Zeltnera, a že zdržoval se tam bratr téhož, státní rada X. Zeltner, jenž za štěstí považoval pobyt Kościuszky v domě svém.

Zpráva o příchodu tak slavného cizince způsobila veliké hnutí v Soleuru. Měšťanstvo prokázalo mu úctu svou uspořádáním velikolepého průvodu národní gardy a státní rada vyslala zvláštní deputaci do domu Zeltnerova, složit Kościuszkovi důkazu své úcty a nabídnout mu svých služeb. Kościuszko však, skromný jako vždy, nepřijal žádné záštity. V domě svého nového přítele nalezl příbuzenstvo duchem i srdcem, milý a uzavřený kroužek rodinný, pevně založený na vzájemném a nejsrdečnějším přátelství.

Kmet šedivý, ranami a dlouhým utrpením sesláblý, odpočinku potřebující a ve světě opuštěným se cítící, přilnul v brzku k tomuto vzácnému domu a ustanovil se na tom, ztráviti v něm zbytek svého života. Přímá povaha hospodáře, tichá přičinlivost a upřímnost hospodyně, společnost laškovných dítek zároveň jej zaujaly; pokojný a ústranný domácí život této rodiny, otvírající se toliko skrovnému hloučku vybraných přátel, odpovídal zcela jeho tužbám, jeho přání. Dále pak mrav ryze měšťanský a skromné poměry domu hodily se úplně k jeho způsobům života. Nebylť on nikdy milovníkem zevního lesku a nádhery, a jako na vrcholu slávy své co diktator polský, co všemocný náčelník, vedl život jednoduchý, vojenský, tak i nyní rád sdílel skromný stůl této rodiny, spal na tvrdém loži vojenském; celá jeho péče o vlastní pohodlí přestávala na starém věrném služebníku a malém koníku, na němž podnikal vyjížďky do okolí.

Život jeho byl pravidelný, čas přesně po vojensku rozdělený. Část jeho věnoval vlastnímu studiu, hlavně dějepisu a zeměpisu, jichž velkým milovníkem byl ještě od času uvěznění svého v zámku Řehoře Orlova. Více však než sebou samým, zabýval se vychováním Emilie Zeltnerovy, dvanáctileté dcerušky svého přítele. Militké to a přítulné děvčátko dobylo sobě rázem jeho šlechetného srdce, a ježto samo s celým zápalem prudké své povahy ku starci přilnulo, utvořil se v brzku velice důvěrný poměr mezi těmito dvěmi, věkem tak různícími se dušemi, kterýžto poměr potrval až do smrti generála.

Kościuszko vyhradil sobě, aby svěřeno mu bylo úplně vyšší vzdělaní jeho přítelkyně a se vší horlivostí vykládal jí každodenně po několik hodin zeměpis a dějepis, najmě starožitného Říma. Nejednou bývali svědky těchto výkladů znamenití rodáci, kteří přišli šedivého generála navštívit; tito pak rozepisovali se s nadšením v listech svých o srdečném poměru mezi velebným bohatýrem a jeho „malou milou přítelkyní.“

I mimo hodiny vyučovací byla dotčená Emilie jeho nejmilejší společnicí. Kościusko velice miloval dítky a hlavně naivní děvčátka; z této stránky znalo jej celé mladé pokolení Soleuru. Procházeje se po ulici hýčkal a cukrovinkami podělovaldítky; největší díl mazlení lahůdek a dárků dostával se ovšem jeho žákyni. Z lásky k ní uspořádal dětský ples a vmísiv se mezi dítky pořádal jejich hry a zábavy. Ano tak veliký byl vliv Emilie na šedivého kmeta, že na konec stala se prostřednicí mezi ním a světem, přijímala došlé prosby o podporu, přimlouvala se za nuzné a t. p.

Zbytek života svého trávil Kościuszko v úplném ústraní, omezuje se toliko na malý kroužek milených přátel a učenců, obchodníků, důstojníků, kteří co večer scházeli se u něho na čaj. Návštěv ze zdvořilosti toliko nikdy nekonal a marnivé pochlebování, jehož předmětem bývají obyčejně lidé slavní, dovedl z dálky postřehnouti. Nejmilejší byla mu společnosť vesničanů, řemeslníků, vůbec lidí z třídy pracující, nejednou přihlížel po celé hodiny pracím v poli, vyptávaje se vesničanů na rozmanité zvláštnosti a zvyky. Taktéž i v slavných lomech pod Soleurem býval častým a vítaným hostem, a nejednou pomáhal sám při zdvihování balvanů a t. p.

Vycházky do okolí města podnikal nejčastěji koňmo beze všeho průvodu a nevybíral k nim nikdy hlavních silnic, nýbrž osamělé stezky po polích a lesích, vyhledávaje nuzné chaty roztroušených u podnoží Jury vesniček, jakož i vzdálená obydlí dělníků. Našed rodinu nešťastnou. s nedostatkem bojující, aneb chorého na loži smrtelném — ssedl s koně, uvázal ho ke stromu a vešed pod ubohou střechu přinesl jak anděl strážný potěchu a spasitelnou pomoc. K tomu účelu vozil sebou vždy několik lahví starého vína, které dával chorým ku posilnění. Po dlouhý čas nikdo se nedomýšlel, kdo jest tento dobročinný stařec lahodného vzezření s rukou vždy otevřenou; dříve než vyšli ubozí z podivení, seděl již na koni a spěchal dále, vyhledat nového sídla nouze. Rovněž i žebráci na cestách, cestující řemeslníci a vysloužilci nebývali míjeni bez dárku, nikdy též nevyjížděl z domu, nenaplniv prvé kapsy své drobnými penězi. Koník jeho tak byl obeznámený se zvyky pána svého, že stanul před každým žebrákem u cesty sedícím a nehnul se z místa, dokavád nepodána mu almužna. Poněvadž vycházky tyto odbývaly se každodenně, znal general v krátkém čase statistiku všech chudých na několik mil v okolí.

V zimě z roku 1816. na 1817. panoval ve Švýcarsku veliký hlad a drahota vzmohla se tou měrou, že i zámožnější obyvatelé musili se značně uskrovniti. Dobročinná působnosť, jakou rozvíjel Kościuszko v té době, nedá se opravdu ani popsati. Se zdvojenou horlivostí odbýval své vycházky, podaroval každodenně do 50 chudých peněžitými dárky, přispíval ku sbírkám ku zřízení obecné kuchyně pro chudé a byl všude činným. Ano často i veliké sumy najednou obětoval, bylo-li potřebí vytrhnouti někoho z neštěstí, kterého nezasloužil. Dozvěděv se jednou pozdě večer, že dvě zachovalé rodiny v městě měly býti pro značný dluh zbaveny veškerého majetku, doručil okamžitě pí. Zeltnerové potřebnou částku peněz, aby ji hned odevzdala strápeným. „A pospěš, paní“, dodal, „abys ještě dnes doručila peníze těm poctivým lidem, neslušíť se ani chvíli déle zůstaviti je v soužení. Jest-li že by spali, kaž jich, paní, vzbuditi;

bude to radostné probuzení, po kterém tím spokojeněji usnou, u vědomí, že nouze nevisí nad jejich hlavami.“

V nejkrásnějším světle jeví se šlechetná mysl našeho bohatýra v následujícím případě:“

Poblíže Soleuru, v jedné z nejchudších osad kantonu, vedl po dlouhá léta duchovní správu chudičký, ale velmi šlechetný a poctivý farář. Vláda, chtíc odměniti dlouholeté zásluhy jeho, nabídla mu v březnu r. 1817. jedno z nejvýnosnějších proboštství celého kantonu, aby mohl zbytek dnů svých spokojeně a bezstarostně ztráviti, připojivši zároveň k nabídce velmi lichotivý dekret uznání. Poctivý stařeček nemohl se však k tomu odhodlati, aby pro své vlastní pohodlí opustil svoji milenou osadu, a nepřijal proto nabízeného sobě proboštství. Sotva že se Kościuszko dozvěděl o této šlechetné resignaci, vydal se na cestu, aby poznal onoho opravdového sluhu Kristova. Když přibyl do skromné fary, byl stařeček právě zaměstknán holením se a dal ho prositi, by prominul, že není na to připraven, přijati důstojně tak vznešeného hosta. Kościuszko nedal se zadržeti a vešel s mladickým právě zápalem do pokoje farářova, celoval jej se slzami v očích a s výrazem nejhlubší úcty nabídl mu své přátelství. Od té doby stala se tato chudičká fara nejmilejším cílem jeho vycházek.

Po čas dvouletého pobytu svého ve Švýcarsku podnikl Kościuszko koňmo také větší cesty ku poznání Švýcar. Tak v r. 1816. prohlížel památná místa nad jezerem Virwaldstädtským, jakož i slavné pole bitvy u Morgartenu. Rozpomínaje se tu na podrobnosti památných těchto bitev nemohl se ubrániti bolestným vzpomínkám na vlastní příhody a tiskna hluboce dojat ruku přítele svého Zeltnera, zašeptal: „Ach, proč u Maciejovic neochránil i mě Hühnenberg, proč nebyl Poniński [2]) tak hbitý jako Reding [3]).“

Jiná větší cesta měla cílem francouzské Švýcarsko, hlavně pak světoznámý vychovávací ústav velikého paedagoga Pestalozziho [4]) v Yverdunu. Dva dny ztrávil zde Kościuszko, naslouchaje učeným výkladům a rozmlouvaje s nejživějším účastenstvím jak s učitely tak i s žáky. Navrátiv se domů mocně dojat přemýšlel až do poslední

---

[2]) Poniński, jméno šlechtické rodiny polské, které sňatky s vysokou šlechtou proklestily cestu k nejvyšším úřadům státním. Poniński, na něhož zde Kościuszko naraží, jmenoval se Adam a byl generálem ve vojště Kościuszky a velitelem zvláštního oddílu; váhavostí svou stal se nejhlavnější příčinou porážky u Maciejovic a následně i záhuby Polsky. Zemský sněm obžaloval jej na to z velezrády a odsoudil ku ztrátě statků. Poniński nebyl s to, aby za následující vlády nabyl konfiskovaných statků zpět a zemřel v bídě a hanbě.

[3]) Reding Alois, známý obhájce neodvislosti švýcarské, narodil se r. 1755. v kantonu Schwyzském. Za vpádu Francouzů postavil se v čelo Švýcarů a přiměl je ohnivou řečí ku přísaze: buď zvítěziti aneb zemříti.“ Toto nadšení dopomohlo k stkvělému vítězství u Morgartenu dne 2. května r. 1798. Reding zemřel r. 1818. v pověsti muže poctivého.

[4]) Pestalozzi Jan Jindřich narodil se dne 12 ledna r. 1746. v Zurichu; znamenitý paedagog tento odporučoval vždy ku vzdělaní mládeže ústavy vychovávací, řízené vzorným vychovatelem. O zařízení takového ústavu jedná jeho spis: „Bericht über den Gang der Natur in der Entwicklung des Menschengeschlechtes“ (Zurich 1797.). Ústavy takové zřizovány hlavně v Rusku, Italii a Francii. Ve Švýcarsku samém zřízen byl ústav Pestalozziho v městě Yverdunu, kteréž tím nabylo pověsti světové.

chvíle svého života o tom, jak by i v Polsce zříditi se daly školy a učitelské semináře v duchu velikého paedagoga z Yverdunu.

Na krátko před smrtí připravila mu Prozřetelnosť ještě dvojí milé překvapení, dvoje setkání se — jakoby poslední pozdravy z daleké otčiny, kterou tak horoucně miloval. V jednom z klášterů ženských v Soleuru zdržovala se jakási polská jeptiška, která, byvši donucena okolnostmi politickými opustiti svoji vlasť, nalezla útočiště v těchto zdích klášterních. Jakmile o ní Kościuszko zvěděl, ihned ji navštívil a zachovaje v tajnosti jméno své, rozmlouval s ní důvěrně jazykem mateřským. Pojednou změnila se tvář jeptišky, ona pak rychle povstala, jakoby ze sna probuzena a ustupujíc v hluboké úctě, zvolala: „Pane! ty jsi Kościuszko! Již co malé dítě vídala jsem v Polsce peníz s podobiznou tvojí, který všechny ženštiny nosily na krku, a nikdo jiný na celém světě nemá takové tváře plné lahodnosti a šlechetnosti, jako veliký Náčelník!“

Druhým překvapením byl příjezd kněžny Lubomirské, nejdražší to kdysi srdci jeho Ludviky [5]), která na cestě do Vlach navštívila Kościuszku v domě Zeltnerů a na žádosť jeho prodloužila na několik týdnů pobyt svůj v Soleuru.

Její osvěžující rozmluvy, upřímnosť přátelská a veselý humor, osladily poslední dny života jeho. Kościuszko již tehdáž trpěl a zdá se, že jako nějaký věštec starého věku předvídal blízký svůj konec. Při loučení, které bylo velice dojemné, přislíbila kněžna, že s příštím jarem obnoví svou návštěvu. Kościuszko však potřásl smutně hlavou a prosil o nějakou památku. Kněžna poslala mu brzy na to z Luzanny zlatý prsten s nápisem: „Přátelství šlechetnosti“; avšak když dotčená památka došla do Soleuru, byla již mrtva ruka, která ji měla nositi!

V předtuše blízké smrti vykonal ještě čin, který v celé Evropě vzbudil jednomyslný ohlas chvály, čin, který v nejjasnějším světle objevil jeho šlechetný charakter; obdařil totiž svobodou poddané své v Liechnovicích. Slavným dokumentem ze dne 2. května r. 1817. prohlásil všechny sedláky této vesnice za svobodné majitele pozemků, které drželi a osvobodil je zároveň od všelikých daní, poplatků a robot panskému dvoru. Rovněž jmenoval sestřenici svoji Kateřinu Estkovou a její dítky dědici této usedlosti.

Na podzim toho roku panoval v Soleuru nakažlivý tyfus, nerozlučný to obyčejně společník hladu, a obětí jeho měl se státi i tento veliký a nenahraditelný dobrodinec lidu. Dne 1. října objevily se první známky nemoci. Kościuszko ani dost málo se toho nezalekl, nýbrž s obvyklou klidností uspořádal svoji poslední vůli. Větší část svého dosti značného majetku odkázal rodině Zeltnerů, obdarovav hlavně svoji drahou Emilii v pravdě po otcovsku. Chudí, dále sirotčinec a rozmanité jiné dobročinné ústavy obdrželi hojné odkazy; mimo to doručil příteli a zástupci svému Amietovi značnou sumu peněz v hotovosti k rozdání mezi ty, kteří za žebrotu se stydí. Výslovně též nařídil, aby pohřeb jeho odbyl se bez všeliké okázalosti; toliko šest chudých mělo nésti rakev ku hrobu. Spořádav takto své záležitosti odložil péro a zvolal: „nyní jest mi volně.“ Předtucha jeho byla bohužel neklamná, ač známky nemoci nebyly ještě nebezpečné a duch zůstal činným až do smrti. Po celý čas nemoci rozmlouval

[5]) Ludvika Sosnovska, kterou Kościuszko z mládí miloval.

klidně s Zeltnerem, ani na chvíli od lože se nevzdalujícím, o budoucnosti své a o budoucnosti Polsky, kterouž až do posledního vzdechu se obíral.

Velebná a srdcelomná byla chvíle, kdy loučil se Kościuszko se svým přítelem a jeho rodinou. Všickni klečeli u lože mileného starce, každému udělil své požehnání, pro každého měl slov útěchy a lásky. Na to dal sobě dle starého obyčeje podati meč, pohlížel naň bolestně dojat několik okamžiků a položil jej podle sebe, jako by mu svěřoval stráž nad svými ostatky. Dne 15. října v podvečer počaly jej síly rychle opouštěti a vše nasvědčovalo tomu, že život jeho brzy shasne. Pojednou vztýčil se s napjetím všech sil na loži svém, podal obě ruce Zeltnerovi a jeho manželce, pohledl se sladkým úsměvem na svoji Emilii a vzdechnuv z hluboka, klesl mrtev nazpět.

Tělo jeho bylo nazejtří otvíráno a pak balsamováno. Bylo celé pokryto známkami starých ran; několik hlubokých jizev zdobilo prsa jeho a na hlavě křižovaly se nesčetné tesy. Při pytvání nalezen na prsou zemřelého bílý šátek, památka prý to na první milenku Ludviku Sosnovskou, dceru spisovatele litevského, jehož pýcha přetrhla tento milostný poměr; podání to není však zaručeno.

Pohřeb bohatýra odbyl se jednoduše bez všeliké vojenské pocty, ale dodával mu lesku všeobecný nářek a za rakví s pláčem se ubírající nesčetný zástup těch, jimž zesnulý byl otcem. Šest chudých starců neslo rakev. Z předu kráčeli sirotci v smutečném oděvu s květinami v rukou. Rakev byla otevřená, aby celý Soleur ještě jednou mohl spatřiti drahou tvář šlechetného přítele. Po stranách kráčeli mládenci nesoucí meč, generalský klobouk, maršálskou hůl, amerikánský řád Cincinnatský a věnce z dubového listí a vavřínu na černých aksamitových polštářích. V kostele jezuitů v Soleuru, po vykonání dojemných obřadů smutečních, složeny ostatky do olověné rakve, na níž přiložena pečeť státní, na to uzamčeny do druhé, dubové truhly a vneseny do kostelní hrobky.

Však ne na dlouho spočinuly tyto Polsce drahocenné ostatky v zemi cizí; otčina schvácena žalem mateřským a láskou, toužila přivinouti je na ňádra svá; ani nepřátelé její nesměli se opříti této tužbě.

Po půl roku vypraveny ostatky bohatýra s velikou slávou do Polsky a uloženy na Wawelu po boku králů polských. Srdce jeho však, které při balsamování vyňato a v kovové schránce uschováno bylo, uloženo na hřbitově Zugvilském, poblíže Soleuru. A nechtěly jej Švýcary vydati. „Srdce polského vůdce“, pravil purkmistr Zeltner deputaci polské — „bilo pro celý svět; nechť i na dále těší se z d e cti a velebení veškerého lidstva.“

Zůstalo tedy srdce našeho bohatýra na hřbitově Zugvilském, místo pak, kde bylo uloženo, označeno pomníkem. Však ani tam není pro nás ztracené. Od půl století dostalo se již nejednomu vyhnanci polskému alespoň té útěchy, že mohl na blízku tohoto velikého srdce vyplakati svůj žal a touhu po vlasti, a kdo ví, kolik jich ještě bude potřebovati této útěchy! V naší nešťastné Polsce, kde kárající Prozřetelnosti zalíbilo se čas od času nechati otevřené brány, pekelné, vše jest možným, a kdo může býti jist, že i jemu neudá se

ještě daleko od vlasti slzami smáčeti to srdce, které umělo tak vlast svou milovati.

Tak končí nadšená a dojemná vzpomínka. Nám pak nezbývá, než přáti sobě, aby článek tento u čtenářů našich takového dojmu zanechal, jako u překladatele.

Ukázky z literárního života v seminářích českomoravských.

Sebral Al. Dostál.

Když jsem byl ještě v semináři, začasté slýchal jsem od kolegův university, že v semináři hlavně sídlem zahálka a to především, co se týče stránky literární a vlastenecké. Později jsem se přesvědčil, že domněnka ona, jakoby v semináři mimo latinské přednášky pranic se nečetlo, nestudovalo, zvláště že ruch vlastenecký nadarmo na zdi seminářské jako na nedobytnou baštu naráží, licha a předsudek nespravedlivý.

Život seminářský je uzavřen, dozoru přísnému podroben, a tudy právem se může laik domnívati, že v klidné a tiché budově té také klid lenosti; ale kdo bedlivým okem prohlédl život ten, přizná, že v semináři se pracuje stejně, ano mnohem více než na jiných učilištích a fakultách. Alumni pracovati m u s í, by stejně kráčeli, kdežto akademikové léta si přidávají. A ne jinak v životě a ruchu vlasteneckém, literárním. Mysl studentův obrácena mnohočetně k oborům rozmanitým, život alumnův omezen, tudy i píle větší jejich obrácena ku knihám, k četbě, poněvadž zde hledá nejen ukojení touhy po vědách, ale i jedinou namnoze zábavu. Život alumnův je idealní, duch jejich práhne stejně po vědění a srdce tak mocně tepe pro vlast jako jiných svobodně žijících studujících; jenom že všechen zápal, všechnu snahu, bych tak řekl, přikryje jako pláštěm skromnosti — kněžská klerika, jež činí alumnům hráz účastniti se tou měrou života veřejného jako mohou činiti studenti jiných fakult. Tím však není oheň lásky ku vlasti a člověčenstvu udušen, ale odkázán do budoucna, by po důkladné přípravě vyšlehl v blahodárné působení na roli dědičné. Alumni v seminářích tudy pilně se p ř i p r a v u j í.

Když mladý orel náhle a prudce z hnízda vyletí pod blankytnou oblohu, sklesne časem, však otužilý, vyzkoušený, vysoko se vznese bezpečně a jistě letí. Nejinak idealů plný ale málo praktický jinoch brzo klesá, třeba počal sebe čestněji a slavněji. Seminář je průpravou jak v život, tak ve snahy a působení vlastenecké. A z těchto tichých vod usilovné práce vychází teprve vzdělaný, vědomostmi obohacený, citem lásky k Bohu a vlasti zářící kněz do života, by zde pracoval, zde s užitkem čerpal z vědomostí, jichž v semináři vlastní pílí a snahou nabyl.

Tou příčinou v každém semináři bohaté k n i h o v n y.

Jakmile v kterém semináři literární život vzniku nabývá, hned zakládány knihovny a to z úspor alumnův a darů štědrých příznivcův V semináři je knihovna nevyhnutelna. A proto není jednoho semináře v Čechách a na Moravě, by tam nebylo staré, stále a stále

více méně doplňované theologické a výhradně české knihovny, kolem níž se všechen život literární soustřeďuje. A knihy přicházejí do oběhu, v seminářích pilně čítáno, poněvadž to bývá začasté jediná ušlechtilá zábava, z níž tak mnohý plyne užitek.

Vedle knihoven vznikají časem jednoty, z nichž moravská „Sušilovka" nejstarší. Spolky literární bývají často jenom jako bludičkou, jako náhlým výkonem vlasteneckého zápalu, a brzo zacházejí odchodem těch, kteří spolek hlavně vedli, až opět na nějaký čas jednota nová na čas vzniká. Spolkem stálým, dobře organisovaným je dotčená „Sušilovka", všechny alumny českomoravských seminářů vítajíc ve svém středu.

Jako jednoty a spolky, věcí nahodilou a více časovou jsou časopisy, jež v seminářích vycházely, nikdy dlouhého trvání nemajíce mimo moravské „Museum." Připomenu jenom v Praze „Violu" a „Božetěcha", o nichž dolejı více bude pojednáno. Zde se obyčejně nedostává materielních potřeb a časopis brzo zaniká rovněž odchodem redaktorovým ze semináře.

Ke zpružení ducha vlasteneckého časem odbývány v seminářích zábavy — večery ke cti některých českých spisovatelův, koncerty a také divadelní hry, jako do nedávna v Praze bylo v masopustě, ač spíše pro zábavu než ku vlasteneckému vzpružení. Alumni již mnoho v seminářích psali do veřejných časopisů jako Beneš Třebízský, Václav Štulc a jiní.

K objasnění nesprávné a nespravedlivé domněnky, že v semináři se nepracovalo, určena tato skrovná a namnoze neúplná stať, jak právě prameny po ruce mně byly a s jakou ochotností zprávy z příslušných míst se mně dostaly. Doplnění řádků těch bylo by veležádoucí, by jednou mohl býti podán celkový vlastenecký, literární ruch a rozvoj českomoravských seminářův. Prozatím podávám některé ukázky života toho nahodile dle seminářů, počínaje tím, ku kterému vlastní zkušeností jsem poután.

Kdy v Praze [1]) literární ruch také v semináři vznikl, nelze přesně udati. Že tam hned záhy probuzen, můžeme souditi dle toho, že Praha byla středem literárního života, horlivých vlastenců, a tudy také mocně na alumny působil všeobecný vlastenecký zápal. Když kněži byli předními buditely lásky k vlasti, nejdříve se chopili bejlím zarostlého pole literatury české a v přední řadě pracovali na vzkříšení českého živlu slovem i pérem, musíme také souditi z toho, že již v semináři živili ten vlastenecký zápal, vespolek se vzdělávali k budoucí činnosti na roli dědičném.

K tomu potřebovali knih, musili založiti knihovnu výhradně českou vedle knihovny seminářské theologické. Pamětní kniha české seminářské knihovny z r. 1839 dí takto doslovně: „Naše česká seminářská knihovna založena jest dne 10. března 1830 (viz desku knihy pod sign. K 55) hlavně přičiněním tehdejšího pana pastoralisty p. t. Jana Karla Škody, nynějšího katechety na hlavní české škole v Budči, jak nám vypravoval p. t. p. cís. rada pf. Dr. Jan Fabian (jeho bývalý kollega v pastorálce) r. 1858."

[1]) Ke stati o semináři v Praze zapůjčil mně laskavě vlastní poznámky a zápisníky seminářské J. E. Šittler, začež mu tuto vzdávám srdečné díky.

Důležitou poznámku tu napsal r. 1859. F. Novák, knihovník. Dříve nebylo památníku žádného, teprve Ant. Slavíček, tehdejší „opatrovník knihovny“ dotčeného roku jej opatřil, a počíná úvodem z péra téhož knihovníka. „Poněvadž knihovna naše česka ročně vzrůstá, prospěšno se mi vidělo, zvláštní zříditi knihu, do nížto se vše, cokoli k zvelebení jejímu přináší (!), zapíše. Vedením takové knihy budou spolu přispívatelé přesvědčeni, že se příspěvky jejich jen na užitečné knihy vynakládají, kteréžto přesvědčení mnohého snad povzbudí podporovati věc, již právem mezi nejdůležitější počísti lze.“ (8. května 1859.)

Rok od roku pilně zaznamenávány všechny příspěvky a účtovány svědomitě vydaje na knihy, vazbu a čistění knihovny. Rovněž i dárcové zvěčněni a každý sebe menší ať na penězích aneb na knihách dar zaznamenán a dárci vzdány srdečné díky. Malý byl začátek, ale láska k věci sílila mladé vlastence. Představení semináře přispívali vedle alumnů tak, že roční příjem činil na nejvýše 18 až 20 zlatých ve stříbře. Časem sice vzrostl až na 70 zl dle přičinlivosti knihovníkovy. A i za ty peníze mnoho pořízeno knih, většina ovšem dostala se semináři darem.

Dlouhá řada „dobrodinců knihovny“ uvedena v dotčeném zápisníku, mezi nimi zejména kanovník Dr. Plaucar, c. k. profesor a vícepraeses semináře, Fr. Doucha, kněz církevní, Fr. Prucha, direktor semináře, Fr. Srdinko, vicedirektor, Pešina, kanovník, paní Anna Vetterlová, Kysela, spisovatel (1830), V. Hanka, Škoda, Jungmann, Šmidinger, Dr. Eduard Terš, vícedirektor, Praský, Jan Nejedlý, profesor, Václav Štulc, Topalovic, oud sjezdu slovanského, Klement Borový, past. (1859), Ondrák, Tangel, Podstránský (spisovatel polsko-českého slovníku), alumnus František Blanda a mnozí jiní, kteří buď již na věčnosť odešli nebo docela jiné hodnosti a úřady, než v pamětní knize a tuto naznačeny, zastávají.

Zvláště ze starších František Plaucar staral se o seminářskou knihovnu, přičiniv ke stanovám vlastní poznámky pod názvem: „Některé poznamenání pro bibliothekáře,“ co se týče rovnání, pořádání a půjčování knih. Na př. dí v odstavci šestém: „Nedá-li se nějaká kniha do stávajících rubrik vřaditi, přivtěl ji do oboru pod titulem „směs“ prozatím. Stavíme pak do směsu takové vůbec spisy, jež anebo v předešlých rubrikách umístěny býti nemohou, anebo jež se v naší literatuře nedaří, kp. právo, filosofie, mathematika (!). Rozšíří-li se však kp. filosofie nebo jiný druh, ve směsu postaví se později, až bude míti aspoň 20 svazků, pod zvláštní písmenu kp. *P.* jako v samostatný obor, z katalogu v „směsu“ se přetrhne. Kdyby přibyl docela nový spis do „směsu,“ dá se tam, ale jako zvláštní druh se napíše nahoru k hlavnímu titulu, kp. kdybychom dostali poučení o nějaké hře (kp. šachu), postavím to do „směsu“; na horu připíšu k titulu „směs“, spolu druh toho nového spisu totiž filos-hospodářství, hry a podobně.“

Plaucar pilně přehlížel účty a r. 1844., poněvadž se neshodovaly, ani jich nepodepsal, napomínaje opatrovníka knihovny, by „u vedení účtů ústním nařízením dohlížitele se zpravoval.“

V semináři pražském odebírány všechny české, tenkráte ještě všechny nezávadné knihy nejen theologické, ale i jiných oborů umění a zvláště beletrie. Na uhražení výdajů přispívali alumnové

a zvláště představení, na př. v r. 1854 daroval jenom direktor Prucha 10 zl. Také pořádány licitace na knihy, jichž několik exemplářů semináři se dostalo. V roce 1857. byli alumni předplaceni na „Českou Matici“, „Dědictví sv. Jana“, „Cyrilla a Methoda“, „Blahověsta“, „Školu a život“, „Živu“ (časopis přírodnický!), „Památky archeologické“, „Posla z Prahy“ a „Památní peníz university Pražské“. Počet časopisů se množil, když větší příjmy knihovna měla a také četnější produkce českých listův byla. Celá česká bibliografie snesena v památníku nakoupených a darovaných knih v české seminářské knihovně.

V nejnovější době také akademie pořádány ve prospěch knihovny jako roku 1878. o slavnosti 500 památky Karla IV. Mnozí přítomní hosté obdařili knihovnu jak penězi tak knihami. Také mnozí alumni zvláštními se ukázali příznivci knihovny té, na př. Al. Vágner dal do loterie 50 obrazů patronů českých, jichž výtěžek darován knihovně. Knihovna stala se ponenáhlu doživotním členem všech katolických družstev a spolkův světských; naposledy r. 1879. stala se údem „Matice moravské“ s příspěvkem 100 zl. Česká Matice byla v semináři již dávno. Cyrillo-methodějské knihkupectví zavázalo se dávati seminářské knihovně po exempláři všech jím vydaných knih a časopisův.

Do roku 1878—79. nalezala se česká knihovnu v bytu druhého vicerektora, což jí bylo velmi na škodu, neboť knihovník, aby nebyl obtížným, málo kdy do knihovny se podíval. Téhož roku sebral nový knihovník podpisy alumnů, aby se knihovně vykázala nová místnosť, čemuž řiditel Srdínko ochotně vyhověl a sluhům nařídil, aby všecky knihy do nové místnosti v II. poschodí přenesli. Za pomoci dvou alumnů z prvního roku, Ibla Kašpara a Kobra Jos. (†), kteřížto oba knihovně veliké oběti na čase i zdraví přinesli, knihovník celou bibliotheku z novu zkatalogisoval, ze spousty časopisu řiditelem Srdínkem darovaných a tuto po sešitech sem tam rozházených ty, které byly celé, urovnal a knihovnu do pořádku uvedl.

Knihovník tohoto zvláště šťastného a plodného roku 1878—9., konče obšírnou svoji zprávu, dí (na st. 66).: Vznáším ku svým následovníkům prosbu upřímnou a srdečnou, aby v práci této, kterou jsem s přátely svými započal, pilně a svědomitě pokračovali, majíce na mysli povinnosť svou, kterou přijetím knihovny na sebe vezmou a pomyšlejíce i bedlivě na to, aby zvelebováním knihovny zušlechťoval a vzdělával se zároveň duch a mysl chovanců tohoto ústavu k řádnému vedení duchovní správy a k plodné práci v milé naší vlasti. Dejž to Bůh! [2])

Brzy na to přestěhovala se knihovna opět do lepších a příjemnějších místností.

Ještě větších příjmů a zvláště darův dostalo se knihovně roku 1880. za knihovníka Kašpara Ibla, který se pilně o knihovnu staral, jí mnoho děl zdarma zjednal, jako „Osvětu, Obzor, Ženské listy, Školu“ a mnoho knih ze „Zábavné bibliotheky Mathonovy v Brně“, „Pastýře duchovního“, Skočdopolovy spisy a časopisy, tiskový spolek, „Sborník Velehradský“ a další darování po exempláři knihovně zabez-

[2]) Napomenutí to nebylo nadarmo, nebo do zápisníku od r. 1882—85. nikdo nezapisoval mimo malou poznámku v r. 1884.

pečil. Však kolik mimo to zjednal knih od spisovatelův a nakoupil nových!

Následujícího roku vedle mnohých českých knih a časopisů dostalo se knihovně několik listů slovanských od redaktora „Blahověsta", dra. Fr. Krásla, jako: „Slov. priatel, Katol. list, Zgodnia Danica, Lipa Serbska, Gwiazdka Cieszynska, Katholicki posol". [3]) Do knihovny dávány „Katolické noviny" ze Slovenska, odebírány: „Illustrované dějiny, Libuše, Kottův slovník, Hrady a Zámky, Ústřední knihovna, Spisy Pravdovy" a jiné.

Tak blahodárně z malých začátkův rostla knihovna do dnešního dne, kdy obsahuje 18 set děl, svazkův na 2 tisíce ze všech oborů: Theologie, historie, filosofie, poetiky, belletrie, linquistiky. Zvláště slavistika velmi hojná, Musejník od počátku, Naučný slovník, mnoho ročníků starších, novějších časopisů jsou zde k volné potřebě alumnův. Zvláště kazatelství hojně zastoupeno nejstaršími toho oboru knihami (všechny svazky Rychlovského). Několik kronik čeká pilných badatelů české minulosti.

Kolem knihovny soustřeďoval se vždy literární ruch, knihovníci byly většinou osvědčení vlastenci a české literatury milovníci, z nichž dnes mnozí redaktory a spisovately. Podávám jména některých dle chronologie: „Ant. Slavíček, J. Novák, Zahálka, J. Pokorný, A. Hora, O. Viktorin, M. Šiška, Jos. Řezníček, Václav Pechoč, Mašek, Převrátil, Jan Roškot, J. Novák, Trnka, Ferdinand Lehner, Jan Černohouz, Antonín Poláček, J. Vinklář, Fr. Jirák, Ant. Víšek, Ant. Mužík, F. Žáček, Frant. Ekert, J. Marek, E. Veselý, F. Ježek, J Doubrava, J. Nosek, T. Škrdle, J. Přecechtěl, V. Ziegler, Kašpar Ibl, Václav Macák, Václav Kocian a jiní.

Jako v jiných seminářích tak i Praze horliví vlastencové spolčovali se v besedy, přednáškami se vzdělávajíce a utužujíce ve svatém zápalu, hovory vlasteneckými se bavíce a své literární plody v besedách těch na světlo boží mezi uzký kruh posluchačů vydávajíce. Tak v letech 56., kdy kan. Borový byl v semináři, vydáván bohoslovecký časopis „V i o l a", jejíž exemplář v knihovně zachován. Byla psána asi v málo nebo dokonce jednom exempláři a podávána z ruky do ruky. Vyjímám ukázku z úvodního článečku: „Nuže znajíce ruch věku a požadavky času, jsme povinni jim vyhověti; tohoť od nás žádá svatá církev, co od synů svých, toho žádá vlastenectvo co od bratrův a žádaji tím spravedlivěji, ant se nám dostatečně příležitosti poskytnulo i poskytuje, dobré od zlého rozeznávati; a následovně onomu brány otvírati, tomuto vší silou brániti, naším jakožto učenců (učeníků) pravdy, jest svatým povoláním . . . Vímť, že práce naše ponesou známky začátečníků. Však necouvejmež, obtížemi se strašíce; mnohé z nich samy odpadnou, mnohé se ani nevyskytnou, mnohým se snadno pozorností odnaučíme . . . A proč bychom se také styděti měli jedni druhých, čeho se strachovati; našimi srdci jsou naši bratři, našimi vůdci přátelé, naší odměnou

[3]) Dokud byl Srdínko ředitelem, dostával každý ročník zdarma „Blahověst", mimo to čtvrtému ročníku půjčovány časopisy, které redaktor Srdínko dostal výměnou za „Blahověsta", dále dostávali ku čtení: IV. ročník německou „Politik", III. „Pokrok", II. „Čecha" a I. „Hlas". Řed. Srdínko byl vůbec v těchto věcech pravým otcem svých alumnů.

naše budoucnost, naše povolání, naše štěstí, štěstí a blaho veškeré církve i veškeré vlasti.

„Viola“ vycházela v osmerce jednou týhodně. Práce rozdělovány na čtyři odbory, jichž většinou hlasův zvoleni jsou posuzovately: pro obor náboženský: Kl. Borový a J. V. Tangl, pro historický: M. Kolář a Fr. Kreisinger. pro básnický: K. Hložek a Ond. Pražský, pro mluvnický: Tom. Novák a Holík.

Ačkoliv všickni přispívatelé německy študovali, pilně přece dbáno „Brusu“, sloh dosti plynný a mluva správná. Zvláště bohatá „Směs“ na vážné a žertovné epigramy, bajky, hádanky, rebusy atd.

„Viola“ byla založena 28. října 1855. Vznikla v I. roce alumnátu a redaktor volen nejprve na jeden měsíc, druhého roku na půl leta. Na hoře jmenovaní vystřídali se v prvním ročním běhu téměř všicci, v druhém redaktory byli: Kl. Borový a Novák, ve třetím: Tangl, v pátém: Al. Lhotka. Třetí a čtvrtý ročník se ztratil, pátý není dokončen. Zanikl, opět obnoven, ale jenom několik čísel ještě vyšlo. Práce rázu rozdílného v prose i řeči vázané, ale vše jenom ze stanoviska čistě katolického.

Stůjtež zde některé ukázky básní:

Z dratarských melodií.

Skáče dratar, starý dratar,
kolomyjku dudy hrají,
skáče stařec za almužnu,
nohy už mu umdlévají.

Skáče dratar, starý dratar,
srdce div mu nevyskočí,
Zaraz, starče, divoť tančit,
slzy když jdou při tom z očí. atd.

Cizímu kydalo, jednomu z mnohých.

Žes učenec, to všichni rádi uznáváme!
a proto slávu tvou by nepohřbilo hlucho —
šlechtictví tobě, kydale, tu podáváme:
tvůj ode dneška znak: v modrém poli oslí ucho!

Druhý list, v semináři vycházející, byl „Božetěch“, litografovaný v osmerce. Roku 1878. sešli se alumni ze všech ročníků, utvořili jakési družstvo a uzavřeli vydávati časopis. Policie, která byla o tom alumny ústně zpravena, ničeho proti tomu nenamítala, i zvolili sobě alumnové ze svého středu redakci, v níž zasedali: Klim. Kuffner, V. Ziegler (†) a Josef Kratochvíl. Úprava časopisu byla vkusná, jméno Božetěch bylo provedeno se vkusnou inicialkou a pod ním nalezal se nápis; „listy českých bohoslovců“. Božetěch byl rozšířen mezi alumny a kněžstvem ve 300 exempl.

Jako „Povzbuzení“ v čísle I. byla v čele báseň vzletná, povzbuzující ku práci na poli literárním. Podepsána pouze „Vojen“.

Ku konci dí:

„Vlasť naši vzkřísí slovo jen a čin.
Však nesmí žádná ruka ležet v klínu
a žádná ústa nesmí němá být,
neb chcem-li šťastnou zříti domovinu,
je třeba všem nám pro ni žít a mřít.
A kdož jsou k tomu povoláni více
než ti, kdož víře pálí oběť svou,
kdo rozžínají lidu spásy svíce
a nedají mu potáceť se tmou.

Nám, bratří, nám ten úkol svěřen svatý
a proto naším heslem budiž jen:
Kde od dávna plá již ten oheň zlatý,
tam ani věky nebuď uhašen.“

Dále obsahuje číslo to články: „Božetěch a jeho význam“, náčrt od Vác. Lovstinského, báseň: „Mansfeldova smrť“ od Svatopluka Černýho, povídka: „Zámělský zvoník“ od Jana Duchoslava, článek: „Lužicko-serbská literatura za posledního desitiletí“ od J. B. Lužičana, menší básně a aforismy z děl Shakespearových. Nejvíce vynikaly básně Kratochvílovy a studie Kuffnerova o Shakespearu. Roku 1879. Božetěch zašel.

Kniha pamětní má o něm tuto poznámku: „Deset zl. peněz, které byly od bohoslovců složeny, půjčeny z usnešení schůze bohoslovců „Božetěchu“ a sice ne aby kryly deficit, nýbrž aby jimi prozatím uhradily se ty peníze, které mnozí bohoslovci zdejší i cizí přes prázdniny dluhují. Přiložen jest revers redakce i administrace „Božetěcha“. Ten však více nepovstal a od té doby v pražském semináři zvláštního listu nevycházelo. Práce posýlány do brněnského „Musea“.

Několikráte v semináři vzniklo přání založiti besedu, čtenářský spolek, anebo cos podobného. Dosud se pamatuji na spolek nečetný sice ale slibný, který za rok odumřel. Účelem jeho časté schůzky, předčítání, podporování literatury, a každý úd do roka musil vypracovati nějaké thema, jež si sám zvolil. Práce byla předčítána a do „Musea“ po případě poslána. V dotčeném spolku slyšeli jsme o kolových stavbách, referáty mnohých básní a spisův, o životě a působení Amosa Komenského. Koncem roku zanikla beseda.

Roku 1879. zřídil tehdejší spiritual Kořán František v semináři odbor spolku sv. Vincence z Pauly a sice z alumnů, které k tomu považoval za způsobilé. Tato vincentianská konference sebrala pro chudinu mnoho peněz i šatstva, avšak trvání její nebylo dlouhé. Žel, že byla rozpuštěna; její členové by byli zajisté i jako kněží zůstali mocnou podporou a rozšiřovatelem spolku sv. Vincence z Pauly.

V semináři pražském také útulku nalezla „Pohádková kommise“ [4]), odbor literárního a řečnického spolku „Slavie“. Obrala si za účel sbírati pohádky, pověsti, písně a říkadla mezi lidem českým a ze „Slavie“ zanesena do semináře, kde nalezla mnoho pracovníkův a přispívatelův nejen z Čech, ale i z Moravy. Skládala se asi z desíti členů, většinou seminaristů, kteří rozdělili mezi sebou funkce administratora, pokladníka, zapisovatele a archiváře. Původcem této činnosti v semináři byl bohoslovec T. Škrdle, který veškeru práci zreorganisoval, kommissi mnohou radou prospěl a se zápalem i láskou pracoval. I system dosavádní pozměnil, aby práce nabyla ceny vědecké. Místo sešitů pořádány sbírky. Schůze byly ve 14. dnech, alumni sami knihy expedovali. Práce šla před se rychle, jednoduše a správně. Nejprve T. Škrdle, pak V. Macák byli předsedy spolku. R. 1880. nepříznivým vzduchem činnosť pohádkové kommisse v semináři zastavena. T. Škrdle odešel a nebylo tak rázného obrance komise, která studii theologickému pranic nevadila.

Tím skončila činnosť kommisse v semináři, živořila dlouho, a kdo ví, bude-li opět vzkříšena. Seminář byl pro ni nejlepším úto-

[4]) Viz Literární Listy. „Pohádková kommisse.“ VI. 16., 17., 18., 19. K.V. Dvořák.

čištěm. Mimo všeobecné „Navedení“ vydala „Národní pohádky, písně, hry a obyčeje“, „Národní písně“, „Sbírku koled vánočních“, „Národní pohádky a pověsti“, „Dětský věk“ a „České a Moravské písně“, tři svazky „Písní slovenských“ a ještě nakladatelství Reinwartovo, které převzalo všechen náklad, vydalo práci bohoslovců „Pohádky a pověsti našeho lidu“. Od té doby po kommissi ani slechu. Nejzdařilejší je sbírka koled. Ještě písně duchovní, mnoho pověstí a pohádek, pořekadel a úsloví v archivu bylo uloženo a k tisku připraveno, však seminář za kommissí zavřen a všechna práce zůstala rozdělána. Nebylo pilných v té věci alumnův. [5])

Seminaristé pražští měli hojné účastenství v „Akademickém spolku“, jsouce jeho členy (roku 1879. bylo jich tam na 40), majíce styk se studenty jiných fakult. Dokud spolek ten na Perštýně své místnosti měl a alumnům bylo dovoleno, často přicházeli do síní spolkových, aby zde noviny a časopisy si přečetli a z knihovny se knihy vypůjčili; nyní pro vzdálenosť místa na Václavském náměstí nelze se alumnům státi údy spolku toho. V semináři odebíráno velmi mnoho časopisův a novin, tak že snad ani jednoho listu by v literatuře české nebylo, by v semináři aspoň v několika exemplářích neexistoval. Chudí většinou alumnové odebírali díla nákladná: Hrady a zámky, Egypt, Čechy a jiné knihy encyklopedické nalézaly v semináři nejvíce odběratelův, jako: Kottův slovník, Černohouzova encyklopedie obrazův a příkladů atd., zvláště „Církevní rok“ Kuldův a jiné. Alumni šetřili, by si mohli koupiti knihy každý pro sebe,

---

[5]) Pozn. redaktora. Kdykoliv si na tuto věc vzpomenu, vždy mne srdce zabolí. Byl jsem tři léta členem kommisse a seznav, že k této práci nemají akademikové mnoho času a částečně i lásky, přenesl jsem kommissi do semináře a staral se o to, aby většina členů byli alumnové. Ředitel Srdínko nám tehdy žádných překážek nečinil, takže kommisse velice zmohutněla. V jejím středu byli alumnové od 1—4. roku, jinoši nadšení, vzdělání a v práci této již vycvičení, pročež, abych kommissi tím více upevnil, v pololetí ve čtvrtém ročníku složil jsem předsednictví a přičinil se, aby byl zvolen za předsedu Macák V. Budoucího roku však kommisse beze všeho důvodu ze semináře vyhostěna a tím zničena.

Za dva roky na to přišel jsem do Žižkova a seznav smutný stav, v jakém se kommisse nalezala, žádal jsem ji, aby mi veškeren material vydala, že ho spracuji, kommisse mi to však odepřela.

Byv jedenkráte pozván do schůze kommissní ptal jsem se po materialu — ten byl však po většině již poztrácen. Tam jsem se dozvěděl, že kommisse i do dluhů zabředla, pročež jsem se více schůzí nesúčastnil a začal jsem znova prostonárodní poesii sbírati a vydal v té příčině v novinách zvláštní provolání.

Roku 1882. vydal jsem ve „Světozoru“ „Právní obyčeje českého lidu“ a tu členové kommisse, kteří byli rozhněváni pro mé nové provolání a kteří se domnívali, že jsem právní obyčeje z kommissního materialu vybral, dali mne do „Národních Listů“, toto mi předhazujíce; měl jsem totiž u sebe něco látky z kommissního materialu, který jsem chtěl časem pro ni spravovati. Nedlouho na to dal jsem kommissi k jejímu přání i tyto uchované zbytky — a od té doby o kommissi ničeho nevím a ničeho se o ní nedočítám Tak zmařil jeden rozkaz celý podnik, podnik to, který do dnes mohl již sebrati všecku prostonárodní poesii. Časem, až se družstvo „Vlast“ více upevní, všechen material, který mi byl zaslán, spracuji: jsem tím povinen „Svatoboru“, který mi dal kdysi na agitace ve směru tomto subvenci, i všem těm, kteří mi látku zaslali. O další zásylky prostonárodní poesie uctivě prosím a sice toliko z Čech, neboť na Moravě a ve Slezsku výtečně v tomto směru pracuje neunavný a dovedný professor Bartoš Fr.

ač by jediná pro celý ročník postačovala. Hojným odebíráním pomohli některé knize, že vůbec mohla býti vydána, jako zpěvníku, ano německé přednášky z fakulty alumnové překládali a v češtině si dávali litografovati.

Nyní nejrozšířenější časopisy v pražském semináři jsou: Osvěta, Květy, Světozor, Vlasť, Vychovatel, Obrana, Obzor a jiné. Politické listy v semináři čtěny: Politik, Národní Politika, Hlas Národa a Pražský Týdenník.

Sbírky na rozličné podniky jsou v semináři velmi četny. Na „Matici" skládá každý jednotlivec měsíčně. V ročnících jsou místní odbory. Jednotě sv. Vítské odvádí ročně čtvrtý ročník sto zl. [6]) Velmi četně byla v letech 1876—79. podporována Matice Opavská a to nejen penězi, nýbrž i knihami. R. 1879. zaslali jí alumni dvě veliké bedny knih. Některým zasloužilým mužům, jako ku př. Markovi, kladli alumnové věnce na rakev. Pamatuji se, že v našem ročníku sbíral každý na něco, jednou i na nájemné v chudobu upadlé rodiny.

Posledně se súčastnili pražští alumni, ač poskrovnu, vydání jubilejního „Almanachu českých bohoslovců" v Brně. [7]) (Pokračování.)

V červáncích probuzení.

Rys z těžkých dob.

Nakreslil A. J. Dubec.

I

První paprsky vycházejícího slunce přeletěly východní modravé hory, prodraly se korunami vysokých lip, zanítily v oknech dvojpatrového domu, který stavbou svojí na stará sídla menší šlechty upomínal, ohnivé plaménky. Na to se rozběhly od záhybů šedavých arabesek nad okny a zabloudily na líce dvou kamenných obrů obloukovitou klenbu brány domovní podpírajících, jimž darmo lichotným svým chvěním snažily se vdechnouti úsměv na chmurné líce . . .

Touž dobou vyhlédla z jednoho okna tohoto domu ženská hlava ostrých podlouhlých rysů, tváře bledé, nápadně bělavých, skoro rybích očí, před jasností denní do polovice přivřených. Výraz tváře její byl křiklavou protivou okolní svěžesti v přírodě, a nápadně ji zvýšovaly rozcuchané vlasy a kabátec z červené látky, širokých rukávců, bílými krajkami vroubený . . .

Vrabčíci, kteří nad jejím bytem sídlili, se zjevu jejího nepolekali, nýbrž dali se v pokřik radosti, když z ruky její sesypal se na ně deštík drobtů z pšeničného chleba. Rázem byli v kupě a v okamžiku sletěli dva dolů, kamž větší díl drobtů byl zapadl.

Na tváři živitelky rodiny vrabčí zakmitl se úsměv podivný a jakoby uměle přikouzlený, neboť horní ret zdvihal se jí v nepravi-

[6]) Sbírky na chrám svato-Vítský činí jakousi pokladnu pro seminaristy, peníze jsou půjčovány, by se hodně zúročily, spláceny obyčejně po svátcích a prázdninách; na konci pak čtvrtého roku stovka sehnána.

[7]) Alumni chystají se zakládati po venkově knihovny, ku kterýžto snaze potřebují co nejvíce povzbuzení a podpory.

delném oblouku a výraz tento trval i tenkráte, kdy se od vrabců odvrátila, hlavu povznesla a k levé straně budovy do druhého poschodí se zahleděla. Zdálo se, jakoby tím úsměvem chtěla dodati tváři své dětinné hravosti a vylouditi údiv a zálibu na někom, jejž jistě očekávala.

„Aj, panno Eufrosino, kdož by sobě byl pomyslil, že takovou pečí mateřskou srdce vaše dovede se zanítiti“, zahovořil na pravé straně domovní brány muž vysoké postavy, jehož suché nohy vězely v lesklých, širokých botách až nad kolena sahajících, kdež dotýkaly se jich úzké konečky černého, sestřiženého kabátu, na jeden knoflík zapjatého. Modrá vesta, až po krk upjatá, objímala vpadlá prsa a vysedlé lopatky, v jejichž úžlabině na černém kabátě potřásal se copánek pentlí nahnědlé barvy na konci stažený. Paruka byla na čelo přitisknuta dvojrohým kloboukem, k němuž se povznášel poněkud do výšky ohrnutý nos, u jehož kořene pohrávaly sobě dvě mlsné oči. Ruka jeho povznášela právě ku bradě dlouhou hůl, na hoře širší, žlutým plechem kovanou, dole železným hrotem končící.

Vrabčíci se prudce rozletěli a dobroditelka jejich v okně překvapena mihla hlavou k patníku brány, při čemž stáhla hněvivě svoji tvář a suchým hlasem pravila: „Neví-liž učený pan justiciár, jak mnoho už neštěstí stalo se tím, že z okna hledící byl náhle překvapen a polekán?“

„Rád poprosím za odpuštění“, děl pokáraný vrchnostenský justiciár Vydra, na zámečku urozené hraběnky Ofelie Klauserové z Čechtína, „a jsem jist, že panna Eufrosina ho provinilci neodepře.“ Zašilhal při tom a pokorně nahoru vzhlédnul a hladce oholenou bradu vztýčil ku předu tak posměšně, že panna Eufrosina rozpustile v ruce zatleskala a hlavou několikráte zaklátila, při čemž rybí oči slzami div se jí nezalívaly.

„Odpustím, ale tenkráte jenom, odpovíte-li pěkně na moje otázky“, počala týmž dechem, jímž poslední vlna smíchu se utišila v její hrudi, při čemž snažila se zároveň vtěsnati oběma rukama vlasy skoro do očí již se deroucí pod bílý čepec.

Justiciár založil ruce za šosy kabátu a rozkročiv se řekl: „Už jsem připraven k výslechu.“

„Včera, samou nocí, přijel prý váš budoucí příručí a pomocník k nám do zámečku“, načínala řeč, tišeji z okna níže se kloníc, komorná hraběnčina: „povězte mi o něm něco podrobnějšího. Paní hraběnka jenom několika slovy mi to včera před odpočinkem sdělila“ ....

Justiciár zahrozil usmívaje se prstem vzhůru: „Panno Eufrosino, jaká to nedočkavá zvědavosť! Hm, hm, pěkný hoch, jako boží dřevo rostlý ... bojím se však pokušení ...“

Tvář komorné prudce se zamračila a ruka vztýčila se proti justiciárovi. „Vyřiďte mladému pomocníku svému, aby brzy došel představit se milostivé paní; a vy čekejte, až na vás promluvím ...“ Přivřela rázem okno, až sklo zazvonilo. „Neznal bych panny Eufrosiny, kdybych hned nebyl uhodl, na jakou kořisť polí-čila“, pošeptával si justiciar, i zasmál se vesele svému důvtipu a neustal až přede dveřmi v druhém poschodí, na něž pevně zaklepal.

Jasné „ave“ zaznělo mu na pozdrav z úst mladíka, před nímž okamžikem stanul v pěkném pokojíku, jenž měl podobu čtyrstěnu.

„Už tak záhy nad knihou dumáte, pane Ctibore“, vítal se justiciár s mladíkem, podávanou rukou vesele potřásaje, „brzo jste setřásl nepohody cesty . . .“

„Rozličné myšlénky o budoucím pobytu mém na zdejším panství, a hlavně v domě, nedaly mně dlouho spáti“, odtušil oslovený.

„Eh, zbytečno všechno, zbytečno“, děl justiciár, sedaje na židlici k oknu. „Jenom potřebí trochu prohlédnouti lidi kolem sebe a všechno bude v dobré shodě. Nesmíte se domýšleti, že vám právní zápletky budou kaliti rozmar. Rozsoudíte tak — dobře, — pomyslíte jinak — — také dobře . . . Lidé“ — justiciár stišil hlas svůj, — „kteří nad námi jsou, mají duše tak mělké a plýtké a proto přisvědčí všemu, cokoliv jim jakkoliv rozložíte. Jsou příliš líní v myšlénkách . . .“

Mladý právník spustil knihu do klína. Snad pozoroval justiciár, že řekl příliš mnoho, což mohlo ledově působiti na mladou, sny o svatosti práva přeplněnou hlavu, a proto řeč jinam zaváděje děl: „Pokojík jsem vám dal připraviti, pokud snahy moje něčeho dokázati mohly, snad přece trochu příjemně?“

„Milo mi bude prodlévati v něm“, odvětil tiše Ctibor, rozhlížeje se zároveň se správcem po loži zelenavými nebesy zastřeném, skříni šatní a stojanu na knihy vedle stolu umístěném. Zrak jeho zabloudil pak k oknu, před nímž šířila svoji korunu stará lípa, v jejíchž větvích různě spletených a v hustém listoví vábné odstíny a proměny světla a přítmí sobě pohrávaly. „Snad osvěžím brzy studiemi hodně vysušenou hlavu tím vonným dechem zdejších lesů a lučin“, pokračoval otvíraje okno, jímž s chladivým proudem vzduchu zaletěly sem ranní hlasy opeřenců v lipovém háji před zámečkem hojně hnízdících.

„Což nebyly přednášky Seibtovy osvěžujícími“, tázal se justiciár.

„Přebýval jsem v minulé zimě krátkou dobu s paní hraběnkou v Praze a mnohou chválu jsem o jeho „pěkných a galantních uměních“ slýchával . . .“

„Nebyla nezaslouženou; Seibt oživoval mysli všech, kteří jej poslouchali. Přednášky jeho šířily pravou humanitu, vyváděly ducha posluchačů ze zastaralých forem školských traktátů a nacházely všeobecného ohlasu. Jindy prázdné síně plnily se při jeho řečích, poněvadž myšlénky jeho oživovaly, vrhaly světlo do temností společenského života, zřízení státního a poblouzení duševního.“

Justiciárova očka se zase rozšiřovala při této řeči, jako tam, kdy usmíval se před branou do tváře panny Eufrosiny, a hlava jeho přikyvovala v souměrném taktu. „Encyklopedista celou duší“, podotkl, prsty rukou obratně v sebe vplétaje a rozplétaje. „I na zdejším zámku celou duší novému pokroku ducha lidského a jeho výskumům jsou oddáni. Paní hraběnka a synovec její, hrabě Ferdinand Klauser z Čechtína, s nímž se brzy dobře seznámíte, jakož i komorná, panna Eufrosina, rodem Francouzka, mnohou hodinu při encyklopedii vytrvají.“

Mladého justiciára nepřekvapila nijak tato slova, spíše potěšení jevilo se na jeho tváři, jež hodlal právě vyjádřiti, kdy vstupující služebník s dlouhým kabátem modré barvy, posázeném velikými mosaznými knoflíky, na nichž znak pánů z Čechtína byl vyryt, oznamoval, že hraběnka si žádá k rozmluvě včerejšího příchozího.

Justiciár povstal a prohlížeje Ctibora, který na sobě šaty v pořádek uváděl, pravil pochlebně: „Milostivá paní jistě si vás rázem zamiluje. Což teprve panna Eufrosina!“ Mladík se zapýřil a modré pomněnkové oči jeho zastřely se na polovici řasami. Byl opravdu, jakoby jej z jednoho kamene vytesal. Růžový nádech červeně prosvítal běloučkou pletí a vkrádal se pod světlý, u skrání ještě v prstencích se vinoucí vlas, jenž i na široké čelo volně se kladl.

Justiciár doprovodil jinocha až ku dveřím příbytku hraběnčina v prvním patře pravého křídla a pozval jej k sobě, jakmile by od hraběnky byl propuštěn ....

Sluha uvedl Ctibora sálem přijímacím a několika menšími pokojíky do kabinetu paní Ofelie Klauserovy z Čechtína, majitelky jediného panství, k němuž tři vesnice patřily. Proti oknu k jihu obrácenému rozestaveny byly na podstavci rozmanité květiny nejpestřejších barev a vedle podstavce stály dva až ku stropu skoro sahající palmovité stromky. V průčelí, na stolku ebenové barvy, složeno bylo několik svazků knih a po levé straně bělaly se klávesy nevelikého spinetu.

Jedním pohledem sotva pozorovatelným seznámil se Ctibor s touto místností a již utkvíval zrak jeho pevně na stařeně asi padesátileté, střední, suché postavy, ve žluté v bocích těsně stažené šaty oděné. Žlutavou tvář hojně vráskami posetou oživovaly malé oči. Hlavu kryla světle hnědá paruka, jejíž vlasy stočeny byly na zad a bílým krajkovým čepečkem do polovice zakryty. Podivně vynořovala se tahle hlava stopy stáří jasně ukazující ze šatů, které se toliko pro mladý věk hodily.

Vedle ní nedbale seděl a o roh stolu se opíral její synovec, muž asi třicetiletý, opuchlých tváří, neustále zívající, nosu na konci tlustého, ohrnutého. Oděn byl loveckým šatem a nohy, které kryly dlouhé zelené punčochy, byly nedbale nataženy a v podkolení skříženy.

Ctibor poklonil se a postál u dveří; však na pokyn stařenin přistoupil blíže. Hraběnka nazdvihla mu ruku skoro až k samým rtům a když viděla, že jí nechápe, zakmitl se jí stín nevrlosti na čele.

„Všechny zkoušky podstoupil jsi dobře“, tázala se pak sípavým hlasem.

Mladíka překvapilo její oslovení. Vyňal však z kapsy složenou pergamenovou blánu a podal ji hraběnce. Prohlédla ji zběžně a podala svému synovci, jemuž se tímto skutkem podařené zívnutí pokazilo.

„Dobře“, podotkl tento, ve chvílce blánu vraceje, a ruka klesla mu lenivě zpět do klínu.

„Doufám, že budeš vděčným za naše dobrodiní a služby svoje všechny povolání svému budeš věnovati. Doby nynější jsou těžké: všude vzpoura, všude neposlušnost k patřičným vrchnostem. To jediné v tom má původ, že znevažovati počínají ustanovení, naše a dobré řády, kteréž jim kdysi naši slavní předkové dali. Proto bude tvojí úlohou o svatosti práva je přesvědčovati, a to důrazně a bezohledně. Náš justiciár bude ti v tom dobrým učitelem. Varuj se lidu, poněvadž jest pokleslý a nízkého smýšlení, nehoden účastnu býti vznešených snah a citů pravého vzdělání ...“

Ctibor políbil hraběnčinu ruku, až k ústům mu podávanou, a nejistým krokem vyšel na chodbu. Zdála se mu ta chvíle, již byl v kabinetě hraběnčině prožil, jako nepříjemný sen, ponížující jeho

hodnosť, hotový posměch na vznešené myšlénky o důstojnosti vlastní, kteréž takořka v krev mu byly přešly, hlásány byvše s katedry denně slovy nejpřesvědčivějšími. Hájila řečí svou vzdělanosť a jemný mrav, povznešený nad všechnu nízkosť a jej tak ponížujícím způsobem přijala . . .

Nepozoroval, že otevřely se v polovici chodby dveře a za ním vynořila se předčasně zvadlému listu v jeseni podobná tvář zvědavé panny Eufrosiny, jež zašeptala: „Pěkný hoch, jakoby jej vyvinul z obrázku . . .“

V horní chodbě domu očekával jej nedočkavý justiciár a vida zachmuřené jeho čelo, děl starostlivě: „Paní hraběnka nebyla dnes asi dobré vůle?“ Ctibor vyložil mu podivné její uvítání.

„Pravda, pravda“, přisvědčoval justiciár, „nebylo vám tedy velmi lahodno u ní; však už jinak s ní nebude. Vychována byla v předsudcích staré rodiny šlechtické, a nemůže proto zapomněti na váš původ. Vzdělanosti váží sobě jenom při sobě rovných, u nižších pokládá ji za nemožnou . . . Však nebudete se s ní skoro nikdy stýkati; čímž ušetříte sobě této nepříjemnosti“, dodal a ujal jinocha za ruku a k úřadovně do přízemí jej odvedl. „Tím těsněji však budeme na sebe upoutáni. Já rád pomohu vám v těžších pracích a vy občerstvíte mne leckdy hojnými vědomostmi, kteréž nynější chvatně v před se ženoucí doba vynesla na světlo. Tak život náš v dobré poplyne shodě proudem všedních úředních záležitostí i duševního pokroku, jenž vzrušuje mocně doby nynější. Důvěřuji však vaší mlčelivosti a mužné povaze . . . Chytrým a odvážným jenom právem náleží žíti . . .“

Ctibor vyjasnil čelo a vešel s justiciárem do úřadovny.

Před okny jejími spěl zástup robotního lidu orvaný, ubědovaný, s vyhublými potahy na panská pole.

II.

Kratičkou dobu pobyl Ctibor s justiciárem v přízemních místnostech úřadovny, kdež hrbili se v předním, špinavém pokoji dva hubení písaři nad svazečky žlutavých papírů a prohlédl si jenom zběžně světničku, v níž příště měl pracovati. Byla útulná a jediné okno do lipového stromořadí hledící poskytovalo výhled na čtverhranný hospodářský dvůr, k východní straně v neveliké vzdálenosti od budovy panské se prostírající. Pak zavedl jej justiciár stále laskavější do bytu svého, rovněž v druhém patře na konci chodby se nacházejícího, a když jej byl se vším seznámil, zval odcházejícího k častější návštěvě.

Zařízení příbytku justiciárova překvapilo Ctibora. Shledalť v pokojích jeho skoro tutéž nádheru, jako u hraběnky, týž neladný a neurovnaný přepych. Oč milejší byla mu jeho jizbička, v níž sobě spokojeně oddechl. Usednul k černě natřenému kufru a jal se vyjímati a rovnati knihy na stojan vedle stolu uchystaný. Nepatrnou zásobu prádla a šatů uložil ve vyprázdněném jeho prostoru. Pak usedl ke stolu a podpíraje levou dlaní hlavu, zahleděl se na svoje bohatství. Po chvíli zavedly mysl jeho tyto předměty do minulosti, kdež připojovaly se k nim nové a nové představy, až utvořily řetěz vzpomínek dobu nynější s dětstvím jeho spojujících . . . .

Prvním článkem v tomto řetězu byl rodný dům a v něm jako v mlze málo průhledné tichá, svatou trpělivostí a odevzdaností do vůle boží ozářená tvář umírající jeho rodičky; marně namáhal se mlhovitý obraz tento v duši zjasniti a srdce své pohledem jeho oblažiti. Byl nejasným a málo na srdce působivým. Otec prý ho odumřel mladého. Více neutkvělo mu v paměti, ani jedna tvář sourodých dětí, ani trávník za vesnicí nebo háj a potok se vším půvabem, jakéž srdci dětinnému poskytuje. Odvedli jej daleko do města, mezi cizí lidi, nelaskavé, chladné, jako ty kamenné domy a chodníky, kdež ztratily se z paměti jeho skoro všechny chudičké upomínky. Marně doptával se, k rozumu dospívaje, po svém původu. Pověděli mu pouze, že byl sirotou a poddaným, milostí však urozené paní hraběnky Čechtínské vychován, aby kdysi v její službě pracovati mohl ..... Studoval po přípravných létech práva na vysokém učení pražském, opraveném zvláště po vypuzení Jesuitů roku 1773., po rozumu mužů vzdělaností a duchem francouzských encyklopedistů a zednářů prodchnutých. Snažil se celou duší dopátrati se pravdy v rozháraných těch dobách, v nichž život duševní čileji počal probírati se vlivem filosofie západní, ne však vhodnými cestami a dobrými prostředky ku cíli svému směřovati se snaže. Tehdejší učitelé vysokého učení pražského působně tomuto směru připravovali půdu v srdcích svých posluchačů tím zvláště, že zavedli do přednášek svých lahodu a lehkost slohu, a směle a neohroženě odkrývali a tepali vady a neřesti společenského života, v posměch uváděli náboženství s obřady jeho; naproti tomu však stavěli pokrok svobodného rozumu lidského všech takových nehodných pout zbaveného, zvláště pak účinnou lásku k bližnímu, již za nejhlavnější potřebu k obrodu lidstva prohlašovali .... Tím, kdo nebyl schopen neb ochoten účení jejich přijati, buď již pro nízkost stavu nebo opáčné přesvědčení, celou duší opovrhovali.

Ctibor přilnul k zásadám takovým tím snadněji, poněvadž vychování jeho, které bylo svěřeno cizím lidem, hned v prvních počátcích postrádalo onoho hlubokého, skoro nevyvratitelného základu, jejž toliko srdce matčino může položiti a jenž rozhodný směr dává všemu pozdějšímu životu. Duši jeho stále toužící a dlouho neukájenou oblil náhle proud světla vábného a mámivého a celou ji pronikl .... Zdálo se mu, že jest úplně šťastným, že všechny záhady života, jejichž jádro poznati tak se byl namáhal, jsou mu náhle jasny, že jej oblažují a mocně chrání před bouřemi, ať již je bída nebo omezenost duševní zavinila, jež zmítají dušemi málomocnými. Vědomí to jej vysoce povznášelo nad lidi takové a litoval jich, však jen proto, že nedovedli se povznésti duchem tam, kde domníval se, že snadno jest každému myslícímu proniknouti ....

Když byl až sem v myšlénkách došel, povstal mladý právník, přejel rukou čelo a zašeptal tiše: „Ano, takový směr dal jsem svému životu a neustoupím od něho nikdy. V duši své vystavím sobě úklidný stánek a v něm žíti budu, obohacuje se každým dnem. Jiného dosíci netoužím .... Všechen ten život nízký pomíjeti chci, abych dober vyšších okoušeti mohl ....“ Cítil úplnou spokojenost a srdce bilo tiše, jako by ho v těle ani nebylo ....

Vzav Seibtovu knihu „akademických řečí a pojednání“ hodlal vyjíti do blízkého lesa na severních stráních nedaleko zámečku rozloženého. U brány uviděl justiciára, který — se zdaleka usmíval.

„Uspořil jste mně starému chůzi do schodů", volal na něj vesele, „přicházím právě od správce zdejšího dvoru, kdež mně zle vyčítali, proč jsem vás ihned k nim nepřivedl. Těší se na vás opravdu a nedali mi klidu, pokud jsem nepovstal a neslibil, že vás přivedu." Přidružil se ku Ctiborovi, a když byli prošli polovicí lipového háje a zatočili přes cestu, stanuli ve bráně, od níž na příč po levé straně táhlo se jednopatrové stavení s malými, dobře zamřížovanými okny v přízemí. Ostatní strany čtverce zajímaly stodoly se sýpkami, stájemi a senníky, jakož i kůlny pro náčiní hospodářská.

Ve dvoře byl čilý ruch. Do přístodolků jedné ze stodol vtěsnávali robotní lidé obilí několika potahy přivážené, v jiné mlátil řad mlatců a ženské v patách za nimi obracely, nebo vytřásaly. Před humnem pak stál dráb, který byl nedbale o vrata opřen a neustále zíval. Jenom chvílemi se hrubou nadávkou rozkřikl.

Prošli polovicí dvoru a zabočili do širokých dveří V síni zaslechli stenavý pláč z daleka odkudsi zaznívající. Ctibor se zastavil a pohlédl na svého vůdce. „Ach", máchl justiciár rukou, „kterémusi lenochovi podrhli trochu žíly a teď v temnici lítostní. Nic nového. Obeznámíte se s tím záhy .... Pravda, lidskosť ovšem tomu zabraňuje: mluvte však s robem o lidskosti .... Nedovede se k čistému poznání jejímu povznésti a snad by příležitosť a podnět si bral bouřiti se proti dobrým řádům. Není ještě doby příhodné ...."

Ctibor přisvědčil justiciárovi, jehož slova se dosti shodovala s jeho míněním. Byl sám toho přesvědčení, že lid jest tak nizkým, že nedovede pochopiti těch vznešených pravd, jichž poznání by mu ve stavu jeho bylo jenom škodným. Doufal však, že doby ty snad také jednou, ovšem za dlouho, velmi dlouho svitnou.

Pan správce vyběhl jim až na schody vstříc a tlustá, nízká jeho postava, na masitém krku velikou hlavu s očima sivýma a malým nosem nesoucí, div se laskavostí nerozplynula. Uvedl je do své rodiny a představil suchoučké stále pokašlávající ženě a dceři bledě průsvitných lící a dlouhých tenkých prstů, která snivě kolem pohlížela.

Ctiborovi bylo vykládati o Praze, památkách jejich matce a dceři, o nových nařízeních nejvyššího gubernia zemského mužům.

I v pokojích správcových, jimiž jej provésti bylo úkolem dcery páně správcovy Kateřiny, znamenal Ctibor nádheru, jež dříve u justiciára jej tak byla překvapila. Všechno oblévaly uměle provedené odstíny světla, působené těžkými záslonami, a v pokojích plynul lahodný, opojivý vzduch .... Ctibor pociťoval jakousi neurčitou touhu v prsou, nasytiti se tímto ovzduším, v němž znenáhla údy ochabovaly, mysli však zmocňovala se jakási podrážděnosť a pohyblivosť. Řeč plynula mu volněji a žárněji, líce zakvetalo živěji červení, že správce významně pohlédl na ženu svoji, když se mladý právník, hlasně s dcerou jeho hovoře, vracel do přijímajícího pokoje, v němž seděl již justiciár nad sklenicí ohnivého vína nakloněn. Ctibor přisedl k němu a brzy vzácným darem výmluvnosti své přivedl všechny do nejživějšího proudu. Panna Kateřina stajovala dech, pokud Ctibor mluvil a přitiskovala ruce těsně k prsoum, kdežto očima lpěla ustavičně na výmluvných rtech jinochových ....

Večerem teprve vybrali se návštěvníci ze správcovy rodiny a mnohokráte před odchodem brzkou a častou návštěvu si slíbili. Správec je vyprovodil až ku bráně, před níž dráb vyhlašoval tresty těm, kteří by se byli toho dne provinili, i vrátil se rychle, zapomínaje své důstojnosti a kulatosti, prudce na horu, kdež div neporazil manželky, která právě z pokojů vycházela.

„Tolik starosti jsem měl o to dítě, kterak je z domu vybudeme a nyní štěstí samo nám do domu přišlo ....“

Oddechl sobě několikráte z plných plic a šátkem setřel pot po čele se vylévající.

„Zalíbila-li se mu jenom Katka“, povzdechla usouženě paní správcová.

„Přimluvím se u milostivé paní a Ctibor rád poslechne jejího rozkazu. Víš přece dobře, že jest z rodu nevolnického.“

„Počestnosti a důstojnosti naší rodiny nebudeš dbáti?“ Paní správcová nesměle vzhlédla k svému manželu.

„U něho všechno studiemi setřeno a sotva kdo pozná jeho původ. Vzali jej z domu téměř nemluvně ....“

Z jizby ozvala se jakási píseň, zpěv panny Kateřiny, provázený zádumčivými tony spinetu.

„Kateřinino srdce už mluví“, smál se vítězně pan správce, rukou ke dveřím ukazuje .... Manželka jeho hluboce povzdechla.

III.

Ctibor vžil se brzy do povinností svých právních v kanceláři vrchnostenské urozené paní hraběnky Klauserové a zásady justiciára, za jehož dozoru zprvu pracoval, snahou vytrvalou záhy sobě v jednání svém osvojil. Srdce justiciárovo, vnímavé pro lesklé a vzdušné vidiny horlitelů a přívržencu nových nauk o vznešenosti a důstojnosti člověka, nedojímaly stesky a bědování lidu poddaného. Dovedl zanítiti se čtením o útrapách a pronásledováních, jakáž bylo podstoupiti hlasatelům nových pravd v různých dobách, zůstával však nehnut, jako by mu kdos uši v kámen zakul, když z temnice nebo osla blízko ní stojícího dorážely k němu výkřiky ubědovaných robotníků ....

I mysl Ctiborova uvykala podobným výjevům, nabývajíc drsnosti a nepřístupnosti v povinnostech úředních, že mohl mu justiciár směle ponechati všechno řízení kancelářské. Spolehlivosť tato byla příčinou neobyčejné, skoro bezměrné důvěrnosti justiciárovy, jenž pokročil záhy o krok dále ve vychovávání Ctiborově pro život společenský na zámku. Při láhvích vinných ve svém bytu seznámil jej záhy se synovcem hraběnčiným, hrabětem Ferdinandem z Klauserů, jenž úplně v takových okamžicích měnil své chování. Oduřelá jeho tvář hořela jasným leskem při vypravování justiciárově, jenž bleskem vtipu svého stíhal domnělé i skutečné vady společnosti, poměry náboženské a pošetilosť lidí vůbec. Zprvu mírněji sobě vedl, aby neodpuzoval Ctibora svými řečmi, nýbrž připravoval sobě v jeho srdci půdu, na niž chtěl přesaditi později všechny názory svoje, již chtěl zcela ve svou přetvořiti, aby nacházel oporu a důvod svého jednání také u jiných. Rozmařilý život, do jehož kolejí vtáhl mladíka, pracoval účinlivě pro jeho záměry. Ctibor vzdaloval se znenáhla od

šlechetného svého cíle, jejž sobě byl při příchodu svém rozechvěnou duší vytkl a sbíhal ve všední, nízký šum smyslného a rozmařilého života, všechny mysli věku tehdejšího opíjejícího. Přinášelať šlechta v druhé polovici věku XVIII., hlavně ve Francii vychovávána, s sebou mravy oné země, které se rychle jako povodeň šířily nejen v jejich okruzích, nýbrž vnikaly i mezi nižší vrstvy. Francouzské komorné, gouvernantky, učitelé, společníci, šířili ovzduší své při obecné zatemnělosti s velikými úspěchy, zvláště mezi panskými úředníky, s nimiž se stýkávali. Odtud touha po rozmařilosti, nádheře a přepychu zmocňovala se všech srdcí, jež mimo to i hrubá smyslnosť zcela zajímala. A nákaza tato rychle, velmi rychle se šířila. Příčinou toho hlavní byla povaha lidu obecného, jehož možno bylo využitkovati lidem toho druhu v každém ohledu. Vyděračstvím byl lid od úředníkův utiskován a sužován a zbavován toho, čeho po vykonaných robotách utrmácenýma rukama se byl dodělal, a bezcitností a smyslností vyšších trhána s něho důstojnosť lidská způsobem nejkřiklavějším . . . .

Takovým proudem kolébáni byli synovec hraběnčin s justiciárem a správcem, tvořícími jeden nerozpojný kruh. Menší družstvo utvořeno bylo zase mezi úředníky nižšími, správci podrobenými, a hejnem drábů panských.

Ctibor uveden měl býti do společenství vyšší a proto poučován byl a připravován znenáhla, aby snad nevzbouřil se v duši jeho pocit lidskosti, kdyby rázem propasť, v níž se nacházeli, před ním se otevřela. Šedivému justiciárovi dařil se úkol tento znamenitě a synovec hraběnčin přispíval k němu vážností svého jména, jímž dovedl všechno omluviti, velmi výhodně. Zábavy a hostiny u správce, soukromé dýchánky u justiciára a hraběte Ferdinanda, výlety dobrodružné: všechno to obetkávalo duši mladého právníka sítí pevnou a šlechetnou jeho mysl počínala zastírati smyslnosť, touha po vznešeném ustupovala nízkému bažení po hrubých požitcích. Při tom však jakousi prázdnosť ve své duši časem přece pociťoval; leč myšlénka taková byla přelétavým ptákem, a zdávalo se mu v takových dobách, jakoby pták zlomeným křídlem zatřepetal kolem jeho hlavy . . .

Ale i to stávalo se stále řidčeji, poněvadž nepopřával mu justiciár pokdy, oddávati se takovým myšlénkám a po práci v kanceláři měl uchystanou již dostatečnou zábavu.

Zvláště k obžinkám, jež měly se odbývati ve dvoře Čechtínském toho roku v sobotu před nanebevzetím Panny Marie, dály se přípravy u správcových i u justiciára jako o závod.

Nejinak bylo i v zámečku, kamž byla paní hraběnka sezvala sousední panstvo, a kdež už od několika dní panna Eufrosina zabývala se připravováním šatů pro milostivou paní a pro sebe. Od té doby totiž, kdy Ctibor poprvé s ní byl promluvil několik slov, strojila se nápadně dbale, zvláště doufala-li, že potká jej v květinové zahradě za zámečkem se rozkládající, kamž Ctibor zprvu, dokud občerstvení a potěchy v přírodě hledal, docházíval. Ostýchal se jí z počátku, však později vlivem justiciárovým stával se smělejším, i žerty lehké sobě dovolil před ní pronésti, což pro lehkomyslnou komornou velikou bylo potěchou. Ačkoli denně barvila svoje vadnoucí líce a pečlivě zatírala vrásky proradné na čele, přece srdce její neustávalo dychtiti po mladických záletech . . .

A pak doufala v přízeň hraběnčinu, již sobě službami svými nemálo byla naklonila, že sama bude tlumočiti Ctiborovi city jejího srdce . . .

Pro lid uchystány na samém konci lipového stromořadí stoly, přivezeno řídkého podkvasného piva a napečeno bílého chleba.

Hned odpoledne v pátek přivezl široký kočár správcovým hosti, manželku totiž a dceru bohatého majitele sklárny na panství císařském, asi hodinu od Čechtína pod opáčným svahem západních lesnatých strání vystavené. Pan Leopold Bočkovský, druhdy zámožný měšťan pražský, muž vzdělaný, duch čilý a vynalezavý podporován snahami Marie Terezie o zvelebení průmyslu v Čechách, dosáhl snadno práva zakoupiti si dvůr na panství císařském s hojnými lomy křemene. Proměnil jej v továrnu, a pronajal pole chudiné za mírný poplatek, jejž možno bylo nájemníkům snadno odpracovati v hutích jeho neustále zdokonalovaných. Povolav k dílu ředitele ze světoznámých skláren na Novém Světě, které se tou dobou na výši průmyslu toho nacházely, získal závodu svému dobré pověsti a hojných zákazníků. Okolí svému byl dobrodincem a pro přímou svoji povahu, ryzí, právě české srdce, vážen byl ode všech. Vlivu svého používal všemožně na zmírněnou bídných poměrů lidu, mezi nímž mu bylo žíti, a kdekoliv mohl hmotně, nebo přímluvou svojí ulehčiti, rád tak činíval. Se sousedy nešlechtickými žil v dobré shodě, zvláště se správcem Čechtínským, u něhož časté objednávky dříví obstarával a leckdy, obyčejně při různých slavnostech, se obě rodiny navštěvovaly.

Tak i před obžinkami dal již v pátek na úsilovnou prosbu paní správcové a panny Kateřiny manželku s dcerou svou zavésti do Čechtína, hodlaje až k poslednímu druhého dne od dohlídky z továrny na Čechtín zaběhnouti.

Manželka správcova odvedla paní Bočkovskou do svých pokojů, aby sobě trochu posteskla. Panna Kateřina však přinucena byla brzy ustati od toužných svých vzdechů, jimiž dceru továrníkovu Vojtěšku stále sužovala a na její pobídku vybrati se na delší výlet do lesa.

Vojtěška složila do ručního košíku několik pamlsků pro pannu Kateřinu z rozkoše vychovanou a tudíž slaboty na dlouhé cestě se obávající a vesele chvílemi bledou družku svoji předbíhajíc ubírala se k lesu. Tvář její poněkud ostrá, zvláštním dojmem vtiskovala se každému do duše, že, kdokoliv pohleděl do očí jejích, jasných, jako čisté slunečko, neb svěží horský pramének, dlouhými skoro hedvábnými záclonami řas stíněných, tomu zdálo se, jakoby na něho promlouvaly mluvou jenom duši slyšitelnou a cítil potom jejich pronikavost dlouho v mysli.

Když došly lesa, určila Vojtěška cestu k nedaleké úžlabině, jíž protékal veselý horský ručej dole pod zámečkem lučinami a vesnicí ubíhající.

Vojtěška rozvolnila cestou svoje bujné zlaté vlasy a přinutila Katuši podobně učiniti. Pak rozběhla se s ní dolů s vrchu, aby zaruměnily se jí poněkud bledé tváře. U potoka usadila ji v mechu a shledavši hojně sasanek upletla věnec, jejž vložila na černé Katušiny vlasy a točila se s ní pak volně kolem kmenu mohutného smrku, při čemž ji stále rusálkou nazývala.

K tanci hrál jim veselou písničku potok. Strunami byly začernalé kořeny smrků a jedlí, dlouhé stonky kapradin nachýlených do jeho jasných vlnek, a všetečné proutky jívových kopců tok jeho překlenujících. Leckdy opravil některý ostřejší ton, kde vlna vádu svedla s ostrým kamenem, drozd, čemuž se neposedné hejno sýkorek chutě smálo . . .

„Nejsem, Vojtěško, lesní pannou“, odpověděla náhle dívka, ruce na prsou skládajíc a smutně na družku pohlížejíc.

„Jsi, opravdu jsi“, tleskala Vojtěška. „Lesní panny mají právě tak bledé tváře a černé vlasy jako ty, a kdo je uvidí jednou, ten musí je sobě zamilovati celým srdcem. Tebe má také každý rád, kdo do černých očí tvých se zadívá; kdybys jenom veseleji hleděla do světa.“

„Kdybych jen dovedla býti tak veselou jako ty, což bych se upřímně radovala. Však u nás těžko se rozveseliti; není u koho srdce zahřáti. Matička postonává, otec celou duší hospodářství jest oddán, a tak z každého koutu čiší na tebe chlad a studenost . . .“

„Což není v zámečku a ve dvoře jiné společnosti?“

„Panny Eufrosiny, komorné milostivé paní, se vystříhám. Mluví stále o podivných věcech, jimž sotva rozumím a stále mne pomyšlením na vdavky obtěžuje. A jiných společníků mého věku není.“

„A což s lidem se nestýkáš“, tázala se prudce Vojtěška.

„Zakázali mně to. Nelze prý se od robotníků ničemu dobrému přiučiti, leda posměchu na pány a proklínání. Také se jich opravdu bojím a nerada pohlédnu někomu z nich do tváře. Zamračí se na mne hrozně a pak skloní hlavu beze slova.“

Vojtěščina tvář zanítila se žárou ohňovou a kleslé ruce chvěly se jí hněvem. Náhle však zaplakala usedavě a zakryla sobě obličej. Katuše polekána přivinula se lichotivě ku své družce.

„Snad jsem ti ublížila, Vojtěško, svými slovy“, tázala se bázlivě.

„Zabolelo mne hrozně, že ty máš takové mínění o lidu robotním. Ovšem ty mluvíš po jiných a proto ti nemohu zazlívati.“ Dívka setřela slzy a rukou k Čechtínu ukazujíc pokračovala: „Poslechni, Katuše, co ti nyní povím. Lid poddaný není takovým, jak ti jiní pověděli. Pod hrubým a nevlídným zevnějškem, jejž ti ukazuje a k němuž jej donutili, jiné, úplně jiné srdce se kryje. Já často den ze dne s ním obcuji v továrně a vím, že na celém Čechtíně nenašla bych srdce tak ryzího, jakéž má nejprostější dělník v naší sklárně. Nedůvěřuji ovšem každému, a tím vinny jsou nynější těžké časy, kdy útisky dostoupily velikých rozměrů a kdy svobodné slovo stíhá se hůře přestupků nejhorších . . .“

Dívka ustala, však zrak její ohněm zanícený mluvil tak výmluvně, že Katuše mimovolně sklonila hlavu . . .“

„Nepochopuji úplně tvých slov“, načínala po chvíli tísnivého mlčení svoji řeč Katuše, „poněvadž jsem řečí takových nikdy neslýchala.“

„Porozumíš jim, dítě milé, až seznámíš se blíže s lidem. Ty mi to slíbíš, pravda“, tázala se měkkým hlasem, berouc ji za obě ruce, „a promluvíš někdy s robotným lidem a nebudeš domácím služebným ubližovati.“

Pokývla hlavou a Vojtěška pokračovala: „Tobě rozkvetou růžičky na tváři a nebudeš tak opuštěnou, uposlechneš-li mé rady a

smutku s opuštěností na dobro se zbavíš.“ Políbila ji na čelo rty žhavými, že se Katuše až zachvěla.

Jaly se na zpáteční cestu už samým večerem, tak že docházely dvoru, kdy nad západem rozestíraly se již prouhy červánků u kraje ohnivějších ku středu oblohy do polovice zastíněných bílými mraky.

Přede dvorem stáli v řadách utrmácené koně s nachýlenými hlavami, chvílemi řetězi, jimiž k vojí spjati byli, potřásajíce. Uvnitř tísnili se v řadách robotníci, jež dráb počítal, a jimž pak oznamoval vůli milostivé paní, aby zítra k poledním dostavili se ku slavnosti obžínek. Pak vystoupil Ctibor a dotazoval se, ví-li kdo z přítomných, od koho spáchána byla krádež obilí v panské sýpce.

Robotníkům potemněly se tváře černým mrakem . . .

„Kdokoli by krádeže se dopustil na statku panském, bude dle starých řádů právních, kteréž urození předkové hrabat Čechtínských zdejším poddaným dali, mimo náhradu dostatečnou i těžkým vězením a padesáti ranami holí potrestán“ . . .

Hlas Ctiborův zněl hněvivě a robotníci chvěli se na všech údech, násilně vzrušené mysli potlačujíce a rty pevně svírajíce.

„Potrestáni by měli býti zítřejšího dne,“ pokračoval Ctibor, „mnozí z vás buď pro nedbalosť nebo vzpouru kabátem, bitím a temnicí; však milostivá paní udělila pro veselí zítřejšího dne všechněm milosť, doufajíc, že vděčností svojí budoucně učiní se jí hodnými“ . . .

Robotníci rozcházeli se mlčky a ustupovali Vojtěšce, která prudce spěchala k místu, na němž stál mladý justiciár, svazek papírů v rukou drže. Nepozoroval jí, ačkoliv už těsně k němu se nakloňovala.

„Přijměte, pane, mé nejhlubší opovržení nad svým jednáním,“ promluvila k němu polohlasně, prudce jako jedním dechem . . .

Obrátiv se ustoupil na krok zasáhnut dvěmi žhavými blesky Vojtěščiných očí. Sáhl zmateně po dvojrohém klobouku, však dívka vstupovala již na práh domu a jenom světlé modré šaty mihly se před zrakem zaraženého Ctibora, který rozpačitě rohy klobouku ohýbal . . . (Pokračování.)

Moderní koželužství.

Napsal Frýda Starý.

Je velmi bohatém, městském musei v Pardubicích mají mimo jiné vzácné předměty také vydělanou kůži — člověka, prý cikána, kterou však jeden ze správců musea moudře uklidil někam do tajné skrýše, protože, dokud bývala vystavena, navštěvovatelé ničeho jiného vedle ní si nevšímali. Jsou ovšem nevěřící Tomášové, kteří mají jakési pochyby o původu a významu toho vzácného objektu. Když jsem já sám o něm slyšel, napadlo mi, že prý také jednou kdesi v Americe pomáhali si ku krytí útrat v jistém chudobinci tím, že vydělávali stažené kůže zemřelých a vedli s nimi výnosný obchod. Nemyslím sice, že záhadná kůže pardubická mohla by pocházeti až odněkud z Masačusetu, ale snad

přece dovedla by člověku zjednati představu o těch podivných výrobcích amerických. Bohužel z příčiny výše vytknuté jsem kůže té nespatřil a povídám tedy jen, co jsem o ní slyšel.

Tento začátek, zabíhající až do Pardubic, jest snad trochu z daleka přitažen, jelikož nemá jiného účelu, než-li odůvodniti výrok, že člověk často ani netuší, z jakých tvorů všelijakých vydělávané kůže pocházejí. Nejnovější vymoženosť koželužská, která v obchodě ve větším rozměru hraje úlohu, jsou, pokud vím, kůže alligatorů čili kajmanů.

Tuším, že čtenářové vědí, co jest alligator. — Je to obluda, která v Americe má význam týž jako krokodil v Africe. Alligator lucius, jak mu učeně říkají, jest 3 až 5 metrů dlouhý, pradrsný chlap, který nese na zádech tuhý krunýř a také ocas má posázený mocnými hrboly. Ocas sám jest dlouhý, silný a tak mohutný, že jím kajman může rozdávati pořádné rány. Nohy má krátké, přední pěti-, zadní čtyřprsté, tři prsty silnými drápy opatřené a na zadních nohou plovací blanou do polovice srostlé. Hlavu má potaženu jako štika a tlamu ohromnou, kterou dovede rozevříti opravdu jako vrata, tak že zdá se, jako by také hořejší čelisť byla pohybliva. Čelisti jsou posázeny velikými špičatými zuby. Na konci tlamy nacházejí se nozdry, které jsou jako oči a uši opatřeny zatažitelnými chlopněmi.

Z popisu toho vysvítá, že alligatoři nepatří k zvířatům zvláště krásným. Jsou dosud velmi hojní na jihu Spojených států severoamerických a zdržují se po přednosti poblíž ústí rybnatých řek, žijíce často ve velikých společnostech pohromadě. Neživí se však jenom rybami, nýbrž počíhají si na všelikou zvěř jinou a také člověkem nepohrdnou, jen když se ho mohou zmocniti. Ve dne obyčejně skrývají se ve vodě pod rostlinami, vystrkujíce nad hladinu pouze nozdry. Vypadají pak, jako by ve vodě ležely kornaté kmeny. Běda tomu, kdo se k nim tuze přiblíží! Kajman pojednou oživne, a zachvátí-li člověka nebo větší zvíře, které hned pohltiti nemůže, strhne je do vody, utopí a po té na břehu klidně na něm si pochutnává. V horké době zavrtávají se alligatoři do bahna a vydrží v něm v jakémsi letním spánku, až zase nadejde čas dešťů. Pak rozmetou svou skrýši, někdy tak prudce, jako by bahnitá sopka chrliti počala a započnou nový společenský a rodinný život. Nedlouho po té samice vyhrabávají do písku nebo ztuhlého bahna hlubokou jámu, do níž nakladou 50 až 60 vajec a sice v pravidelných, suchou travou a lupením oddělených vrstvách. I vejce i vylíhlá mláďata chrání s divou zmužilostí proti všelikým nepřátelům. Mláďat jmenovitě po několik nedél nepouští ani do vody a opatruje je na souši jak jen možno. Přes to scvrkne se počet jich záhy velmi značně, protože ptáci i ssavci všelicí rádi je požírají. Konečně, když mláďata do vody se dostanou, mají se co oháněti proti dravosti starých kajmanů, kteří by své milé syny a dcery hrozně rádi ukryli ve — svém břiše.

Takový život, jak vylíčen, vedli alligatoři klidně, dokud vynalézaví Američané nevěděli, že jsou také k něčemu jinému upotřebitelni než jen k tomu, aby sloužili za předmět lovu, jenž provozoval se dříve jako smělý sport. — Teď jest po všem a kajmani mohou spustiti zádumčinou:

„Už nebudou víc ty časy
jaké jindy bývaly atd.“

neboť není naděje, že by Američané brzy spustili se věci, která vynáší hezké dollary a není horší švindl než lecos jiného, co v novém světě provádějí beze studu. Dříve totiž dostaly se kůže ještěrů do obchodu vlastně jen náhodou, když lovci želv nějaký patvor podobný ubili a kůži s něho stáhli. Tu však napadlo jakémusi plukovníku Williamsovi, že by se mohlo vypláceti alligatory ve větším počtu se světa sprovoditi a kůžemi jejich pravidelně trhy zásobiti, anebo snad i maso jako lahůdku prodávati, jelikož rybáři odjakživa tvrdívali, že střední část ocasu vypadá zrovna tak jako maso telecí a chutná na vlas jako vepřovina. — Myšlénka jest nepopíratelně originelní. Že na ni připadl plukovník, není v Americe nic divného, protože tam, jak známo, ve mnohém státě vždy mezi 10 muži jest 9 plukovníků (colonel).

Tak dalece by tedy věc byla úplně v pořádku a člověk mohl by leda z toho se těšiti, že odkryto nové odvětví průmyslu a výnosného obchodu, kterým rozsáhlá bařiniště americká musí býti časem zbavena žravých a nebezpečných ještěrů, což věru nesmělo by se podceňovati. Celé záležitosti však chytil se humbug; a takž není divu, že náramnému přeceňování kajmanů nejen v Americe, nýbrž také v Evropě, kam bez toho namířen hlavní odbyt, postavili se na odpor někteří rozumní, nebo nerozumní lidé, kteří nejsou tak trpělivi, aby vyčkali, až švindl sám sebou praskne. Jali se brojiti proti „mnohoslibným“ alligatorům povedenými satyrami, kterým člověk vlastního hnutí vzdálený s chutí může se zasmáti. Četl jsem před časem asi dva nebo tři takové výlevy a pokusím se načrtnouti, co jsem si z nich zapamatoval. Přibásním-li něco, nebude zle.

Vylíčeno, že plukovník Williams prý s velikým úspěchem provozuje chov alligatorů. Jakožto muž rozumný ovšem poznal záhy, že vypěstování mladých kajmanů nevynášelo by v žádoucí krátké době kýžený počet dollarů, pročež dal nachytati hromadu starých alligatorů, se kterými započal rationelní chov doma. Chytání bylo velmi zajímavé, ač báječně jednoduché. Postavili několik pastí a popadli pak nějaké mládě. Staří, pozorovavše to, ihned na nepřítele se vyřítili a vlezli ovšem do pastí. Přivázali je tudy na prkna a dopravili po vodě na statek plukovníkův, kde byli vpuštěni do bahna pořádným plotem obehnaného. V tomto aquarii prý jsou alligatoři náramně veseli, a tak plodni, že kapitál na ně vynaložený znamenitě se zúročuje. Tato věc poslední měla několik závažných následků.

Předně doznala plného ocenění spoluobčanů plukovníkových, kteří hned zvolili zvláštní výbor, aby, jak se sluší a patří, objevitele nových domácích zvířat oslavili. Nevím, který vlastenecký a uvědomělý umělec vypracoval už model pomníku, vyzdobeného hojnými, co možno skroucenými alligatory. Okresní básník tamější ihned složil hymnu, jejíhož konce, když se vzletně přednáší, nikdo nemůže se dočkati. Národní nakladatel jeden vydal prozatím krátký životopis plukovníkův a koná přípravy na vydávání velikolepého díla illustrovaného o kajmanech, k němuž text a illustrace pořídí jen na slovo vzatí muži. Vycházeti bude po sešitech, za 50 kr. jeden.

(Z Čech prý už došla žádosť za povolení překladu. — Vidna z toho naše podnikavosť a statečnosť; neboť jest na bíledni, že na tom, co nám jest nejvzdálenější, musí nám býti založeno nejvíc a že mnohem záslužnější jest ohřívati dávno známé věci v nějaké končině vnitroaustralské, než-li povšimnouti si poměrův a potřeb vlastních. O těch beztoho přemýšlí a píše jen, kdo nic lepšího nedovede! — Pozn. spis.) Jeden dámský odbor koná také sbírky na založení vlastenecké školy na kuchyňské upravení ocasů alligatořích. — Národohospodářský výsledek nesmírného dosahu jest dále, že cena bařinatých končin, kde dříve nikdo ani za peníze zdržovati se nechtěl, vystoupila do značné výše; že sestoupilo se několik akciových společností ku chovu alligatorů; dále že Angličané jsou náramně žárlivi a pomýšlejí prý na to, zaraziti také ve svých státech konkurenční společnosti na chov krokodilův; a konečně, že také ve Francii a v Němcích movití lidé nevšedně pro alligatory horují. Jeden učenec německý prý už dokonce vyšetřil, že ve slušně upravených, dobře vytápěných a vzdušných místnostech při dobrém krmení a elektrickém osvětlení kajmanům snad uspokojivě by se vedlo, tak že by jistě na živu zůstali, — kdyby nechcípli.

Však dosti budiž žertu, kterým hyperalligatorianství až dost na pranýř jest postaveno. Neboť přese všechno zůstane pravdou, že kůže alligatorů okamžitě mají zcela slušný význam v obchodě, jelikož se staly hojně požadovaným artikulem modním, jehož k nejrůznějším účelům se používá. Pěkná kůže alligatora stojí 3 až 5 zl. našich peněz. Hlavně zpracují se na předměty okrasné, peněženky, schránky na doutníky a p. Jsem sám šťastným majetníkem dvou takových drobotin, které nyní koupiti lze na tucty v každém galanterním závodě, kde jich mají celé sklady. — Bohužel musím vyznati, že alligatoří kůže na mých věcech při bližším ohledání ukázala se býti z — — papíru . . . .

Co naplat. Falšuje se nyní vše a kajmani věru nemají nároků na zvláštní šetrnosť. Mně dokonce těší, že tím důrazně jest potvrzena pravda, kterou výše poprvé — na tom si zakládám! — pádnými slovy jsem pronesl: že člověk hrubě ani netuší, z čeho „vydělávané kůže“ mohou pocházeti.

Chorál a reforma hudby chrámové.

Píše Leopold Kolísek.

Po věků stojí svět, tak starý jest zpěv, tak stará jest píseň. Všemocný Tvůrce zároveň s duší vdechl v člověka ono kouzlo — ba písní naplnil veškeru přírodu, vešken svět. Jen vyjděme si za krásného jitra jarního do boží přírody. S prvním slunce zábřeskem procitne z klidného sna skřivan, a hle již

. . . . u volném plese
na křídlech písně vylétá k výši,
a jeho zpěv tím jasněj se nese,
čím výše k nebes vystoupá říši. (Vlad. Šťastný.)

A což v lesích a hájích, kde ku velebnému a líbeznému chorálu řinoucímu se z útlých hrdel opeřených pěvcův druží se šumný šelest lístků

a větérek z jižní strany
hraje v habří na varhany
provázeje ptactva chor! (Ad. Heyduk).

Vůbec veškera příroda u stálém je zpěvu, plesu a jásotu od prvního okamžiku, kdy růžové červánky polily zemi, až kdy bledá luna vynoří se na modrojas blankytný a stíny metá na usínající zemi — ba tu ještě tklivě klokotá slavík v háji, jakoby všecek žal a bol vypěti chtěl z nitra svého, a když ten konečně umlkne, — ozývá se v posvátné ticho noci šumné bublání nezmlkavé bystřiny plynoucí lučinami.

A čím naplnil Tvůrce veškeru přírodu, to vtělil v nitro člověka, vdechl v nitro jeho — píseň. A k čemu je píseň, k čemu zpěv?

Zpěv je vůbec výjev vnitřního pohnutí, je výron radosti i smutku, lásky i naděje, výron všelikých citů, jimiž duše oplývá. Výjev ten jest mimovolný, přirozený; jako země z jara květiny a plodiny z luna svého vyvádí, tak duše zúrodňuje písněmi, květinami půdu svou nadsmyslnou. Slovo vyjadřuje myšlénku, zpěv, píseň jest vlastním tlumočníkem citu. Cit vynořuje písně hlasem, jejž blahoměrně províjí, a jenž se slovy v jednotu splývaje píseň skládá. Prostými slovy nelze tak označiti citů, jimiž duše plna, jako písní. V píseň možno vložiti i hloubku citu; píseň jest věrným výronem rozradostněné nebo rozbolnělé duše. Hlahol zajisté melodie strun duše se dotýká, až na dno její zasahá, proniká skrýše její veškery, harmonii v ní dřímající budí a vyluzuje tóny tam ukryté.

Ký tedy div, že zpěv stal se i církvi nezbytný. Církev užívá zpěvu při bohoslužbě, aby slovo liturgické symbolicky bylo vyjádřeno a v srdcích lidských probuzeno. Píseň duchovní není než pronešení a vyjádření zbožných citů, nebo názorný, nadchnutý výraz pobožného a bohumilého života slovem a zpěvem; jestiť to oddychování, cítění v Bohu, jest to modlitba na nejvyšším stupni. Srdci věrou nadšenému suchopárná slova nepostačují, a proto — zpívá. Při písni duchovní, ne jakoby zvuky přírody v duši se ozývaly, nýbrž jakoby Duch Věčný na lyře srdce lidského hudl, odtud ta blahost, ježto z písně svaté plyne . . .

A kdy zaveden byl zpěv v církvi? Jak stará je církev, tak dlouho v ní zpěv. Vždyť hned při narození Spásy světa tam na luzích betlemských rozepěli se andělé prozpěvujíce: „Sláva na výsostech Bohu . . .“ A u sv. Matouše čteme: Dicto hymno exierunt in montem Oliveti . . . Zpěv církevní tedy prastarý jest a tudíž jest nejvzácnější památkou. Jestliže památné chrámy, proslulé malby, důmyslné řezby, pomníky slavné minulosti nepřízní věků zanikly, zpěv, píseň církevní, stkvost ceny nehynoucí až na nás se dochovala.

Má-li však zpěv ten vyhovovati požadavkům církve, má-li býti pravým tlumočníkem vroucích, zbožných citů rozechvěné duše, nezbytně musí býti nábožný, prostý, vznešený, vážný, velebný, vzdělávací, vůbec takový, aby nejen zbožnosti nebyl nikterak na závadu, nýbrž ji též vzbuzoval a zvýšoval. A zpěvem takovým jest Řehořův chorál. Jednohlasé zpěvy, zrozené v katakombách, jež pečlivá ruka

velikých dvou světců, Ambrože a Řehoře, upravila a zvelebila — toť chorál gregoriánský, který je podnes pravou liturgickou hudbou chrámovou. — Chorál pohybuje se v notách jednostejně dlouhých, jichž delší, nebo kratší trvání řídí se délkou slabik; není na takty rozdělen, aniž se přísně v taktu zpívá, poněvadž se zdlouhavější nebo rychlejší pohyb řídí dle obsahu a významu slov; a tím liší se valně od zpěvu mensuralního, při němž takt je přísným a nezbytným požadavkem. U zpěvu chorálním hlavně rozhoduje modulace a rythmus. Melodie v užším slova smyslu pojímá v sebe modulaci — nebo melodii v širším slova smyslu — a rythmus.

Modulace jest řada tonů vedle sebe v jistých, přiměřených intervallech nakupená, rythmus pak je živý pohyb udaných tonů. Modulace i rythmus velmi těsně mezi sebou souvisejí jako naše tělo a duše. Modulace podává nám řadu tonů ku zpěvu uchystaných, podává nám toliko hmotu a tím podobá se krásné připravenému tělu, ale — bez života — bez duše. Aby modulace nabyla života, nezbytno, aby k ní přidružil se rythmus. Není tedy vyhověno požadavkům zpěvu chorálního, když dovede kdo správně zazpívati nakupených tonův intervally beze všeho ladu a skladu, hlavní podmínkou jest, aby zpěv chorální byl rythmicky správný, neboť jen tehda nabývá své ceny. Musí se tedy pohyb melodie říditi podle délky slabik, podle přízvuku slov, vůbec pravidlem jest při zpěvu chorálním: zpívati slova tak v notách, jak mluví se bez not. Nesmí tedy ve zpěvu na bezpřízvučnou hlásku přijíti dlouhá nota a naopak, — proto pohyb melodie neboli rythmus jest zde úplně podřízen přízvuku slov a délce slabik.

Zazpíváme-li nějakou melodii bez rythmu, byť byly intervally sebe dovednější, krásnější, přece dojem nebude pro duši žádný. Přidruží-li se však k melodii rythmus, tu melodii vdechne se život, a zpěv pak mluví zrovna k srdci. Zpívá-li se tedy melodie rythmicky správně, pak nabude celý zpěv zvláštního, uhlazeného rázu; za takových podmínek nemůže se také zpívati všude stejně silně, jak to obyčejně slýcháme; neboť nezbytně tu šetřiti také síly tonu. Co do síly tonu, jest pravidlem, aby se chorál zpíval lehounce, něžně, mírným, slabším ne snad plným hlasem. Hlas z prsou vyřinulý nesmí vyznívati zrovna z hrdla, nýbrž musí se v přední části úst teprve uhladiti; pak hlavně toho jest dbáti, aby vyšší tony v melodii nebyly vyráženy násilně, nýbrž čím výše, tím zpěv má býti lehčí, něžnější, nejinak, jako čím výše duch zalétá, tím méně pociťuje okovy, jimiž poután jest ku hmotě, tím volněji povznáší se nad hroudu zemskou k vyšinám nadhvězdným.

Vyhoví-li se těmto požadavkům, a přidruží-li se k tomu ještě vážný přednes, vřelý cit a vůbec produševnělost slov, jež se zpívají, pak může se říci, že jest to — chorál, — zpěv, který vyprýštil se ze samých útrob církve svaté, a kterým drahně dob a až podnes božská Nevěsta Svému Ženichu pěla, Ho velebila a oslavovala.

Nemůžeme si ani mysliti, že by byl bohoslužbě zpěv přiměřenější, vhodnější a vůbec účinnější, než věčně velebný, vznešený chorál Řehořův. Má-li se zpěvem naznačiti vroucnost citů, má-li se naznačiti vznešenost úkonu, nelze toho nikterak docíliti lépe než chorálem, jenž má skutečnou, trvalou a uměleckou cenu. Veškery zpěvy, jichž církev při bohoslužbě užívá, jsou krásny, vznešeny, ve-

lebny, povznášející, ať jsou to již žalmy, ať nesčetné hymny, ať antifony, — avšak jako korunou veškeré bohoslužby jest onen úkon nejsvětější — úkon mše sv., tak zdá se, jakoby veškery perly zpěvu chorálního právě vloženy byly ve mši sv. Tu hned při „Gloria“ — míním zde ovšem jen ony zpěvné části mše sv., které zpívá kněz sám — kněz jakoby hlasem svým zvýšuje ho chtěl naznačiti, že i duch jeho spěje k oněm vyšinám, odkud totéž „Gloria“ hlasy andělskými poprvé zavznělo na luzích betlemských . . . Při kollektách opět převládá a vyznívá prosebný ton, jenž vrcholí v tak zvaném „punctum principale.“ A což překrásný a velebně vznešený zpěv „Praefatio“ a „Pater noster!“ Dr. Dom. Mettenleiter praví o těchto dvou zpěvích: „Praeface a Pater noster“ — tyto zpěvy jsou ono nejvznešenější, co kdy tony bylo lze vytvořiti. Již nejméně tisíckrát jsme je zpívali a zpívati slyšeli, a přece nikterak nás to neomrzelo, ba naopak pohnutí naše bylo vždy větší a mocnější; vždy zaslechli jsme nové, netušené krásy, vždy naučili jsme se něčemu novému . . . tu zdálo se, jako bychom cítili tu přítomnosť boží, jakoby dech Ducha sv. nás ovíval . . .“ A slovutný hudební skladatel Mozart pravil, kdyby byl složil jedinou praefaci, že by za to dal veškeru svou slávu skladatelskou a věhlas. P. Am. Kienle zmiňuje se o tom a praví: „Mozart znal z celé překrásné květinové zahrady toliko jedinou jednoduchou květinku. A možná, že veliký mistr tento neslyšel zpívati praefaci dokonale. Jeho jemné ucho slyšelo ze zřícenin ducha vyššího zvláštní druh. Jak by se byl podivoval, kdyby byl viděl celou květenu, kdyby byl uměl zpívati v oněch starých, bohoslužebných knihách nápěvů, které oplývají vůní kvetoucích písní.“

Když tedy tak soudí hudební velikáni o chorálu, patrno, že jest to zpěv skutečně umělecký, dokonalý, který nemusí míti strachu před přirovnáním k nejlepším plodům dob a duchů pozdějších. Daleko by nás vedlo, kdybychom chtěli mluviti o onom hudebním bohatství, jakým vládne ten zpěv chorální pro svých osm tonin, o bohatství, které moderní hudba k žalu výtečných hudebníků ztratila. Tolikéž nemůžeme se šířiti o přednosti, jež spočívá u volném rythmu.

Ano v jemnosti a vznešenosti rythmických členů, v subtilných pohybech — v tom obsažena duše chorálu. V tomto tajemství krásy volného rythmu lze léta bádati, a tu shledáme se s krásami netušenými. Jak bohatý jest chorální zpěv velezdařilými melodiemi, tak veliké jest jeho bohatství duchovního života a hlubokého citu. „Projdeme-li všecky ušlechtilé city lidského duševního života, nenalezneme žádného, jenž by nebyl vyjádřen v některé melodii chorálu. Duševní radosť vyslovena jest ve stu rozmanitých barvách a barvitostech: brzo pokojně a tiše, brzo v hlubším zabrání, tu v živém pohybu a svatém, radostném vyzývání, tam v mohutném plese a jásové blaženosti. Nápěv „Requiem“ béře účasť na našem zármutku, nápěv „Gaudeamus“ na našem veselí . . .“ Tak vyjadřuje se o chorálu výtečný jeho znalec P. Am. Kienle.

Když tedy takovou cenu má chorál, ky div, že byla doba — ne nepatrná v dějinách církevních, kdy nápěvy chorálu všude byly rozšířeny, všude zpívány, kdy naznačovány byly jménem „dulcis cantilena, suavissima harmonia“.

Než zahrozilo chorálu nebezpečí. Ačkoli dobře zřízený chorál každou hudbu figurální předčí, dopustila církev přece i této přístupu

do chrámu, netuše ovšem, jaké zlo bude to míti v zápětí. Když totiž ku konci minulého a na začátku nynějšího století hudba instrumentální genialními skladateli: Mozartem, Haydenem a j. v divadlech a koncertech pravé slavila triumfy, tu nebylo divu, že i do chrámů se vetřela, a v nich řádila zrovna tak jako v divadle nebo v tančírně. Veliká cena skladeb jejich světských mylně přenesena byla i na skladby jejich církevní. Mozartovo velkolepé „Requiem" má skutečnou cenu uměleckou, — ale hodí se více k umělecké produkci v některé síni koncertní, než do chrámu k oslavě katolické liturgie. — Osudný tento omyl způsobil úpadek hudby církevní; neboť hudba instrumentalní opanovala od té doby veškeré kůry, a zvláště kůry našeho hudby milovného národa českého; chrámy katolické proměněny v síně koncertní. Lidský hlas byl utlumován spoustou nástrojů, nebo nějaká divadelní zpěvačka přednášela nějakou unylou arii ze zpěvohry ovšem s podloženým textem latinským. Ba ještě bylo dobře, když se zpívalo, ale v mnohých městech, obzvlástě v Italii, tam zvykem, že k offertorium se braje nějaká píseň beze slov — též arie ze zpěvohry — a to buď na varhany hlučné, nebo na flétnu, nebo na housle. Ba i na Moravě v jednom městě ještě nedávno hrála se k Offertorium píseň beze slov na — křídlovku! A tím se měl Bůh oslavovati a uctívati! Tu nebyl řídký případ, že mnozí při nejposvátnějších úkonech mše sv. obráceni byli zády k oltáři, naslouchali zpěvu a málem by bylo mnohému po dozpívané arii z úst vyšlo: Výborně!, kdyby slavnostní: „Dominus vobiscum!" od oltáře nebylo upamatovalo světáka, že jest v kostele. V Italii dokonce prý jest obyčejem na hlas své uznání projevovati — tedy jako v divadle. Pamatuji se velmi dobře, že ještě nedávno čítával jsem v novinách oznámení, jaká mše a jaké vložky se budou zpívati v jednom chrámě hlavního města Moravy, vypadalo to skutečně jako oznámení koncertního programmu. A to byla záměna vlastně náhrada za ten překrásný, velebný chorál! Nedivíme se, že tím ochabla i zbožnost, vždyť chodilo se potom do kostela, ne snad, aby člověk P. Bohu svou úctu složil, k němu se modlil, nýbrž aby se pobavil, uším svým a smyslům připravil pochoutku. —

Hudba — zpěv církevní — má v nás vzbuzovati myšlénky vážné, má v nás buditi posvátné city, nemá však roditi v nás myšlénky světácké; má nás pobízeti k nábožnosti a naplňovati celou bytost člověka nebeským poklidem, ne však z pobožnosti vytrhovati, z poklidu posvátného vyrušovati a připomínati na světský hluk. Zpěv církevní a hudba chrámová má mysl obraceti k oltáři, a ne ji od něho odvraceti, jak se to děje při nynější hudbě instrumentální . .

Aby tyto neřesti se odstranily, počaly se ozývati vážné hlasy a toužily po reformě zpěvu a hudby chrámové. A první krok v té věci učiněn v našich vlastech, když roku 1826. zařízena „Jednota ku zvelení hudby chrámové," která pak r. 1830. zařídila v Praze varhanickou školu.

V témž čase počal v Německu dr. Karel Proske, nápotomní kanovník v Řezně, zanášeti se myšlénkou o reformě hudby chrámové. Za jediný prostředek uznal, abychom navrátili se opět ku staré, církevní hudbě, totiž k chorálu gregoriánskému. Druhý muž v Německu o reformu hudby církevní velezasloužilý jest Dr. Witt, farář v Bavořích, jehož snahou založen byl spolek Cecilský.

V naší vlasti ujala se kleslého zpěvu církevního synoda pražská a vydala objemný „kancional Svatojanský;“ dílu tomuto nevyrovná se co do bohatosti, hodnoty a krásy žádná jiná kniha česká ni cizojazyčná. Z mužů, kteří počali u nás o reformu hudby chrámové theoreticky i prakticky pečovati, jmenovati sluší na prvním místě P. Ferdinanda Lehnera, redaktora „Cyrilla“; na Moravě byl to náš nezapomenutelný P. Pavel Křížkovský. P. Ferd. Lehner, kaplan v Karlíně, vydal dne 15. ledna r. 1874. první číslo „Cecilie“; ohnivá a nadšená slova redaktorova mocně účinkovala všude, kamkoli časopis ten zavítal; dějiny povždy hlásati budou, že on byl první, jehož snahou a prací reforma hudby chrámové po vlastech československých počala se šířiti a růsti v mohutný strom. Jeho působením a zásluhou počaly se po vlastech našich zřizovati spolky, mající za účel zvelebovati posvátný zpěv a hudbu církevní, jež nesou jméno „Cyrillské jednoty,“ a jichž nyní čítáme již ke stům.

Mnoho bylo překážek a mnoho nepřátel, kteří byli proti reformě, ale pomalu jich ubývá, zápalu pro reformu naopak den ode dne přibývá. A není jinak možno, vždyť každá reforma, ať vychází odkudkoli a týká se čehokoli, vždy má překážky a to tím větší, čím větší činí reforma požadavky.

Hlavním nepřítelem reformatorské snahy stran kostelní hudby a zpěvu jest na venkově i v městech právě to pokažené ucho. Venkovan zvyklý je na flašinety, turecké bubny a vůbec na tu skoro ustavičnou, neskrocenou hospodskou „musiku“; v městech zase vzdělaná část obyvatelstva navnaděna jest ariemi, operetkami a jinými toho druhu zvuky smyslům lahodícími, které v koncertech, besedách a spolcích se pěstují a z nich domů do dílen, továren a i do chrámů se vtírají. Což divu, že pak ty choraly naše, ty písně mešní z „kancionalu Svatojanského,“ ty skladby v církevních tonech a v církevním slohu nejsou uchu pokaženému světským vkusem ani lahodné, ani krásné ani velebné. Ve městech má regenschori, který nástrojovým hlukem a šumotem, sladkými a líbeznými ariemi Pána Boha oslavuje více přízně, více chvalořečníků, než-li ten, jenž dbá úplně předpisů církve, a než-li ti, kteří prostě a jednoduše v písně vložili city svého srdce a to srdce písní Bohu obětují . . . Kde reforma již provedena nebo se provádí, tam od mnohého bychom slyšeli, že škoda je té dřívější hudby. „Bývalo to přece hezké, když ty intrády zavzněly, a nyní je to skoro vždy jak na Veliký pátek.“ Ale co stalo se na Veliký pátek?! Kristus P. přinesl za nás krvavou oběť na Kalvarii. Jak pak kdybychom tam byli bývali při úmrtí Ježíše Krista a k tomu intrády na bubny a fanfary dělali! A co stalo se na Kalvarii, — to děje se podnes na oltáři při mši svaté . . . Tak bychom tedy uctívali svého Spasitele?!

Reforma hudby byla tedy nezbytna a jest nezbytna až posud. Vraťme se k chorálu, vraťme se k náboženským písním, z nichž vane zbožný duch a vroucí cit, neboť jen tak zpěvem svým budeme Tvůrce svého velebiti, oslavovati, jen tak bude zpěv náš tím, čím býti má — modlitbou.

Vždyť veškerý zpěv církevní není leda chabým pokusem smrtelníkům, aby jako šumná harmonie vetkal se u vítězoslávu kůrův andělských kol Trůnu Toho,

Jemuž všechno kolem, rozkoší a bolem
hřímá, hučí, šeptá, jásá, kvílí, reptá
věčný chvalozpěv. (Sv. Čech.)

S radostí zaznamenáváme, sledujíce pokrok reformy zpěvu církevního, že símě zaseté v půdu P. Ferdinandem Lehnerem mohutně se vzmahá, důkazem toho jest nám ten četný počet „Cyrillských Jednot," a ten neustále roste. Že však jest ještě mnoho míst a mnoho měst v našich vlastech, kde posud pro reformu se neučinilo nic, jest Bohužel pravda. A kdo tu vinen?

Řekněme to upřímně, bývá vinen velmi často kněz sám, který buď zpěvem svým již jest proti reformě, anebo vůbec je mu věc tak důležitá úplně lhostejnou. Pravil jsem „zpěvem svým jest proti reformě," míním ty zpěvné části při mši sv. Kněz má si býti vědom oné důstojnosti, kdy u oltáře stoje Bohu obětuje oběť nejsvětější, . . . má si býti vědom, že zpívá „cum Angelis et Archangelis . . . hymnum gloriae Tuae canimus," proto zpěv jeho družiti se má k oněm velebným sborům nebešťanů, kteří jako vždy, obzvláště však v tom okamžiku, kdy se koná oběť nejsvětější, tam před Beránkem se kloníce chvalozpěvy prozpěvují. A není věru nic tak povznášejícího, nic tak velebného, jako když kněz u oltáře krásně, vážně, velebně, zaníceně zpívá. Tu duch mimoděk zapomíná hroudy zemské a na perutěch touhy i naděje a nadšení ocítá se v krajích nadpozemských, tu duše v modlitbu pohrouzená slaví svátek svůj, přivtěluje se k andělům božím, k nim dostihá do Jerusalema nebeského a se starci (Apok. IV.) v novou harfu sahající rozkošemi onoho světa oplývá . . . Že mnoho, velmi mnoho na tom záleží, aby kněz správně zpíval u oltáře, nač podotýkati. Vždyť kněz má tu býti pohnutkou krásného zpěvu u lidu, má býti pohnutkou a vzorem u zpěvu chorálním učitelovi, neboť učitelovi není odborným předmětem zpěv chorální. Proto není s podivením, když učitel není vždy zaujat pro reformu a hlavně pro chorál; tu není vina tak na jeho straně, jako spíše na straně kněze, jenž snad mnoho o správné provedení chorálu nedbá. Učitel také slovům latinským mnohdy málo rozumí anebo vůbec nerozumí, studoval-li na školách realních, a tudíž nemůžeme mu míti za zlé, když nezpívá s patřičným přízvukem a výrazem; kněz však, jenž pociťuje hloubku a význam slov a všecek jimi jest proniknut, ten má tak zpívati, aby u zpěvu jeho bylo patrno a zřejmo, že mu zpěv plyne ne se rtů jen, nýbrž ze srdce, — — zpěv jeho musí býti procítěný, produševnělý. — Reforma tedy musí začíti, abychom tak řekli, od oltáře a proto kněz musí napřed sám sebe zreformovati. Teprve potom může očekávati, že se věci té uchopí též řídící kůru, jímž obyčejně na venkově bývá učitel. Tam dobře se daří reformě, kde kněz i učitel pro reformu jsou zaujati a ruku v ruce spolu svorně působí, vždyť kráčejí i tu za společným cílem a účelem. Obzvláště snadné jest to v těch místech, kde je více učitelů hudebně vzdělaných a alespoň jiskérku lásky majících k posvátné věci, hůře však reformovati tam, kde učitelem je mladík vyšlý z těch „nových" škol, kde bylo hanbou učiti se hře na varhany. Nepřeháním pranic, ba znám takové pány, kteří jsouce na průpravě za hrdinství to pokládali nižádné hudbě se neučiti, hře na varhany již do konce ne, a smáli se tomu, kdo nebyl tak zpozdilý

a přece něčemu se učil. Když takoví odchovanci stanou se řídícími učiteli, jak to potom může dopadati s kostelní hudbou a kostelním zpěvem, když sotva dovedou zahráti dvě nebo tři písně ke mši sv. a tolikéž k požehnání, a to naučili se až potom, až poznali, jak nemoudře a nepředloženě na průpravě jednali. —

Víme tedy odkud má reforma započíti, jsou to hlavně kněz a učitel. Nyní zbývá ještě promluviti, jak se má reforma díti a co se má zreformovati. Mnozí slyšíce o reformě hudby chrámové a zpěvu již předem se toho hrozí, aniž vědí, v čem ta reforma spočívá. Mnozí se domnívají, že reformatoři zavrhují úplně hudbu instrumentální. Tomu není tak, jakkoli jí církev nikdy neschválila, přece ji trpí, ale má býti pouhým průvodem zpěvu, má býti co možná jednoduchá, prostinká beze všech zbytečných přívěsků, tak aby nikdy nikterak nebyla zpěvu na závadu, nýbrž ho podporovala. Am. Komenský mluvě „o muzice figurálné a na hudebních nástrojích“ praví, schvaluje částečně hudbu instrumentální: „Však ne abychom bezdušným těm věcem na svém místě poctu Boží poroučeli, aby se to místo našich úst a srdcí břinkalo a zvučelo: ale k našim živým hlasům to připojujíc, aby nám všecko, co můž Boha chváliti, pomáhalo, a duch náš i skrze to rozněcován byl. „Abusum tolli necesse est, usum simul abjici non est necesse.“ Hlavním pravidlem při hudbě instrumentální jest: „Musica debet esse honesta, non debet deformare cantum planum.“ Rich. Wagner dí: „Hlas lidský, bezprostřední nosič svatého slova, nikoli však ozdoba nástrojová nebo dokonce trivialní kusy, ve chrámích za našich časů velmi oblíbené, musí míti převahu v chrámě, a má-li navrátiti se chrámová hudba opět k oné původní své čistotě, krásе a ryzosti, musí hudba vokalní opět zaujati bývalé své přední místo!“

Zanechati tedy ve chrámích hudby trivialní, zpívati písně v duchu církve složené, pěstovati opět chorál Řehořův, toť programm reformy hudby chrámové . . .

Z počátku ovšem jde to těžko, a musí tu a tam od lidí zaslechnouti nějakou poznámku, jako onu o „velkopáteční hudbě“, ale později to vše přestane a lidé se z reformy sami těšívají.

Doba naše je doba přechodná, proto na nás jest aspoň připravovati cestu, raziti dráhu velebnému zpěvu. Jen pevnou vůli jest nám míti a upřímnou snahu, a Bůh požehná dílu, které započato s tím úmyslem, aby nábožným, velebným a vroucím zpěvem jméno Jeho bylo velebno a ctěno. Řiďme se podle svých předků, víme, že rádi zpívali, a proto národ náš již ode dávna nazván národem zpěvným, zpěvumilovným. Proto pěje Bol. Jablonský:

Žádný národ v lidstva tísni,
kdekoli jej vyhledáš,
nemá tolik krásných písní,
jako zpěvný národ náš.

Písní Slovan Boha chválí,
písněmi on miluje,
zpěv jest jeho život stálý,
se zpěvem národ pracuje.

A jak zpívali ti naši předkové, jakými písněmi oni k Bohu se povznášeli, to dokazují nám drahocené perly písní, jež se nám zachovaly po praotcích. Ty písně přijměme jako vzácný odkaz po nich zděděný, zpívejme je i my s tou zbožností, velebností a zaníceností, jako naši praotcové, zjednejme jim i my mocného ohlasu v srdci a chrámu svém a tak staneme se hodnými potomky slavných svých předků.

Otázky a obrazy ze života socialního.

—✻—

Spolek sv. Vincence z Pauly.

Sděluje Tom. Škrdle.

Úvod.

Letošního roku slaví tento spolek své desítileté trvání v Čechách, a proto promluvíme o jeho zřízení a činnosti.

Žijeme v době frasí a zmatených pojmů. Lidstvo se pachtí za svobodou, humanitou, vybavuje se, jak myslí, z pout pověry a tmy a když se domnívá, že dosáhlo všeho toho, vidí s hrůzou, že se řítí v propast.

Důmyslnost lidská vynašla stroje, vystavila nádherné továrny, nastal ohromný pokrok na všech stranách, ale při tom zpyšněl pán, dělník i řemeslník, opustil zákon boží, znesvětil dny sváteční, pohrdl na mnoze církevním svazkem manželským — ale omámení to netrvalo dlouho, ani ne půl století a výslednice všeho: na jedné straně hromadí se veliké bohatství, na druhé pak stojí massa lidu z části vysíleného, z části schudlého, z části rozervaného, celkem hrozně málo šťastného.

Ohromnou měrou přispěla k této tísni neyěrecká literatura, hlavně pak jedna její část, liberalní žurnalistika. Tisk liberalní těžil vší silou ze stavu tohoto, zasazuje ránu za ranou církvi i učení Kristovu, trhaje u lidu vše, co ho k víře poutalo a z čehož jako větev ze stromu by se byl vyvíjel i mravní jeho život. Nemajíc takměř odporu v tisku katolickém, jenž v celé rakouské říši živoří, dosáhla zmíněná žurnalistika u veliké míře cíle svého — lid Kristu, církvi a chrámu odcizila, náboženství mu z prsou vyrvala. V jednom se však tito vůdcové lidu šeredně zklamali: zasadili kladivo na positivní náboženství, myslíce, že tím lidstvo oblaží, zatím však mu přinesli velikou zkázu: srdce víry zbavené oddalo se lehkomyslnosti, marnotratnosti, rozvazovalo pouta manželská, vrhlo se v mravní spustlost — vše to splodilo úžasnou chudobu, soužení a nešťastný, strastiplný život, především pak nešťastné stáří. Kdybychom my katolíci byli zlomyslní a bezcitní, musili bychom se radovati, kam to přivedlo lidstvo bez víry a církve — musili bychom si mysliti, ať vypije lidstvo kalich utrpení až na dno za hříchy, vzdor a pobloužení své — než tím bychom neplnili poslání církve a provinili se proti druhému přikázaní lásky. Neboť tato křesťanská láska u velikém sebezapření nese se právě k těm, kteří, byť i svou vinou, v bídě a zoufalství se nalezají, aby je hmotně posilnila a duševně obrodila.

Jednou z krásných květin v zahradě křesťanské charity, která schudlý lid v tomto směru oblažuje, jest spolek sv. Vincence z Pauly.

Účel a vznik spolku a jeho vývoj v Čechách.

Účelem spolku sv. Vincence z Pauly jest: 1. utvrzovati členy v křesťanském životě; 2. navštěvovati chudé, nehledíc na vyznání náboženské a národnost, v příbytcích jejich a přinášeti jim dle potřeby pomoc a sice v přírodninách, nad to pak poskytovati jim

útěchy náboženské; 3. rozšiřovati knihy k mravnímu vzdělání napomahající; 4. vůbec, pokud prostředky dostačují, podporovati všeliké skutky lásky křesťanské.

Za tímto účelem sestoupilo se r. 1833. dne 6. května v Paříži 8 studujících v družstvo, které v krátké době po celém světě se rozšířilo, takže při 50-letém jubileu spolku sv. Vincence z Pauly r. 1883. sám sv. Otec, přijav v audienci asi 500 členů družstva tohoto, nadšenou řečí spolek tento i činnosť jeho velebil a rovněž i následujícího roku v encyklice „Humanum genus" o spolcích sv. Vincence z Pauly způsobem tak krásným se vyslovil, že to naplnilo všechny členy nejen radostí a vděčností, nýbrž i hrdostí.

V Čechách povstal spolek sv. Vincence z Pauly 2. dubna roku 1876. a sice založil ho až dosud neobyčejně činný Vincentian, Všetečka Josef, nyní vojenský kurát v invalidovně u Karlína. Podnět k tomu dalo čtení spisů od Albana Stolze: Poučení o spolku sv. Vincence z Pauly. Šedm jinochů, jeden mladý šlechtic (nyní člen Tovaryšstva Ježíšova, Robert hrabě Nostic), několik prostých řemeslníků, dva klerikové a zakladatel tvořili počátek pražské konference. Roku 1877. dne 25. února rozdělil se spolek ve dva odbory, čili konference: u sv. Františka a sv. Jiljí. Nových členů, podporovatelů, dobrodinců stále přibývalo, dobrodinci pak starší příspěvky své zvýšovali, počet konferencí se množil, i činnosť jejich se v širší obory rozvětvovala. Tak byla založena r. 1882. v jedné spolkové konferenci první chudinská kuchyně, [1]) a téhož roku vypracovala Ústřední spolková rada organisační statut pro zakládání a vydržování knihoven v jednotlivých konferencích, o čemž jsme v druhém ročníku Vlasti (č. VI. a VII.) pojednali.

Poslední výroční zpráva z r. 1885. líčí stav spolku takto: Konferencí bylo 23 [2]) a ty čítaly 261 členů činných, 987 údů přispívajících, 1341 dobrodinců. Činní členové podporovali 753 rodin, 49 studujících. Příjmy obnášely 16.654 zl. 06 kr., vydání 14.425 zl. 75 kr. [3])

Co do stavu jest mezi členy nejvíce řemeslníků a úředníků, mezi dobrodinci nejvíce vyniká šlechta a to v takové míře, že to bude milou naší povinností o její dobročinnosti ve zvláštním článku promluviti. [4])

---

[1]) O kuchyních obecných a chudinských přineseme v tomto ročníku „Vlasti" zvláštní článek.

[2]) V Praze jsou konference v těchto farnostech: u sv. Františka, u sv. Jiljí, u M. B. Vítězné, u sv. Štěpána, u sv. Víta, u Matky B. před Týnem, na Vyšehradě, u sv. Salvatora, u P. M. Sněžné. Mimo Prahu: na Smíchově, v Žižkově, v Karlíně (2), v Libni, na Král. Vinohradech, v Liberci (2), ve Vejprtech, ve Vodňanech, v Č. Budějovicích, v Hradci Králové, v Litoměřicích, v Zdislavicích. Z těchto má 14 konferencí své knihovny a tři konference vydržují chudinské kuchyně. Letos povstaly opět již tři nové konference a sice v Praze u sv. Jindřicha, v Neveklově a v Novém Králové Hradci, a jak se povídá, zařídí opět jedna konference novou chudinskou kuchyni.

[3]) Za celých 10 let obnášejí příjmy spolkové 117.815 zl. 78½ kr., vedle šatstva, prádla i naturalií jednotlivým konferencím darovaných.

[4]) Vedle tohoto spolku mužského působí v Čechách také spolek ženský pod jménem „Marie Anežky" a stejnými řídí se stanovami. Spolek Marie Anežky má v Praze 4 konference a po jedné v Žižkově, Manetíně a Litoměřicích.

Dle poslední výroční zprávy čítají všecky tyto konference dohromady 81 činných členů, 263 údů přispívajících a 287 dobrodinců. Spolek podporoval

Vnitřní zřízení spolku a jeho činnost.

Činnost spolku jest rozdělena na tři sbory: I. Ústřední radu; II. Konference; III. Valné hromady.

I.

Duší celého společenstva jest Ústřední rada, kteráž má všecka práva valných hromad v jiných spolcích. Sestává z předsedy, místopředsedy, dvou tajemníků, pokladníka a všech předsed a náměstků jednotlivých konferencí. Nemohou-li tito, dostavují se i jiní členové konferencí do rady Ústřední.

Předseda Karel Ervín hrabě Nostic, jenž jest zároveň i pokladníkem, zahajuje schůzi, všickni přítomní pokleknou a vykonají předepsanou modlitbu. Na to se zabývá Ústřední rada skutky a důležitými opatřeními, kteréž se všech konferencí a celého spolku dotýkají. Tak ku př. rokuje, kam by se měl spolek obrátiti o podporu. Zadává se o ní každého roku k členům užší císařské rodiny a k některým domácím ústavům peněžním. Ústřední rada vyřizuje dále žádosti, které na ni přímo byly zaslány.

Četní dobrodinci pražští, jako svého času korunní princezna Stefanie, a veliká řada šlechty odevzdávala a odevzdává s určitým peněžitým obnosem obdržené žádosti od chudiny Ústřední radě, aby je dle adress mezi konference rozdala a tyto žádosti vyřídily. Vidí-li konference, že jest některé rodině potřebí větší podpory, než sama dáti může, obrací se obyčejně na výpomoc k radě Ústřední, která buď sama podporu udělí, aneb jinde ji vymůže. Tak dle výroční zprávy z r. 1883. str. 2. darovala vysokomyslná dobroditelka prostřednictvím Ústřední rady nešťastnému písaři 150 zl. Toť jsou některé ukázky z činnosti této důležité korporace. Na konci schůze předloží předseda určitý peněžitý obnos k rozdání mezi konference; i dává se pražským a předměstským konferencím po stejné částce, z venkovských pak při každém zasedání vždy jedné se podobná částka odešle. Obě liberecké konference samy se vydržují a také samostatné výroční zprávy si vydávají. Na konci schůze opět všickni pokleknou a modlí se mezi jiným za dobrodince chudých.

Většina delegatů v Ústřední radě je ze stavu řemeslnického. Všickni pohlížejí k předsedovi s úctou a on se k nim na vzájem chová s pokorou a láskou. Všecky ovládá láska k trpící chudině, o čemž jeden uvedu příklad: Delegát jedné konference hlásí se k slovu a praví, že jeho konference ošetřuje vdovu, která má 5 dítek a z nichž nejstarší jest 11 let staré. Žádá o značnější podporu dokládaje, že se vdově té zvláště nyní přitíží, kdy bude jí platiti byt. Navrhuje se 5 zl. podpory. Předseda se táže, mnoho li žena ta platí čtvrtletně činže — 10 zl., zní odpověď. Dejme jí tedy 10 zl., navrhuje člen jiný. Všickni souhlasí a chudá žena má zaplacený byt.

---

v r. 1885. 287 osob v 179 rodinách. Celoroční příjmy obnášely 7470 zl. 93 kr., vydání 7245 zl. 19 kr. Znám tento spolek ženský z vlastní zkušenosti a přeji mu hojně zdaru a rozšíření. Obětavé dámy seberou z pravidla více peněz pro chudinu než muži, a jsou taky ochotnější podrobiti se křesťanským pravidlům, kterých spolek od členů vyžaduje, pročež by se mělo v katolických a specielně v církevních kruzích bedlivě k tomu přihlížeti, aby se tento spolek široko daleko po království českém rozšiřoval. V ženském spolku nalezá se více činných údů ze šlechty než v mužském.

Jedná se o jiných věcech, a když jsou všickni k předsedovi obráceni, přistoupí k žadateli jeden mladý šlechtic a vloží mu tiše do ruky 2 zl. jako přídavek pro onu ženu.

Téměř všechen získaný kapitál, mimo obnosy při žádostech, jímž Ústřední rada vládne, jest sebrán předsedou Karlem Ervinem hrabětem Nosticem, pod jehožto vzorným vedením spolek v obecenstvu čím dál tím více důvěry nalezá, takže v poslední době dostává se mu v závětech také peněžních odkazů a čas od času mnohý dobrodinec větší obnosy mu svěří, by je pod jistými podmínkami chudině rozdal. Tak ku př. zaslal Ústřední radě jeden dobrodinec pro čtyři schudlé řemeslníky, které si měla sama vybrati, po 40 zl., aby si z bídy pomohli. (Dokončení.)

V síni královské.

Z ár polední na sloupy již se řinul,
jež Saulův dům obstouply v dlouhé řadě
alejí sněžnou v mramorovém sadě,
kol zdobných hlavic jasné duhy vinul.
Paprsků déšť haluzí révy tlumí
po sloupoví se družně k výši pnoucí,
i sněhu stěn, jichž hladě bělostkvoucí
objímá luzně, v libém vánku šumí
a zlatou rosou dýchá vonnou manu,
jež z chvojin cedrů tryská na Libanu. —
Dnes smutno bylo ve královské síni,
jež vyzdobena cedrem, září zlata;
v stěn mosaiku vryta písma svatá,
a v reliefů umělecké práci
tu lilje plá, tu hrozen v jemném jíní
kryt révy plným listem, jenž jej stíní,
a květů pel, jak když se jaro vrací,
ve krásné zdobě září zlatou síní.
Výš' sídlo krále kamy ozdobené
plá duhami, a nad trůnem se klene
opona stkvostná s jemnou vůkol třísní,
v níž zlatotkaný květ se pestře tísní.
Teď před králem, hle, lepý jun se sklání:
vlas zlatým proudem po ramenou splývá,
hvězdiček dvé se z noci očí dívá
ve zlato strun, jež chvějnou třímá dlaní;
a jeho duch, jenž žalmů perly vysní,
teď v třpytu stěn se plesnou zachvěl písní,
jež manou nebes v králův bol se snáší — —
dál hymnou vznešenou, jež krasší, krasší
mohutným letem k Hospodinu pílí,
hvězd zlatý déšť jak v tiché noční chvíli
tu tryskly city z tonů hloubi strunné
i s nadšením se dmoucí hrudi junné.
Jak rosy krůpěje ve slunce třpytu
v jas zahrály ve duhy pestrém kmitu

a perlou vzplály v písni krásy stkvělé
ku Hospodinu chvály slávy věčné,
moudrosti Jeho svaté, nekonečné
ze žalmistovy mladé duše vřelé:
„O chvalte Pána, nebes nad nebesy,
jenž svatých, andělů provázen mraky,
k němužto nebes hvězdné září zraky;
bouř Jeho hlasu cedrů drtí lesy,
a Jeho láska jako hory věčné
plá přesvatá, tu hvězdou kmitá světem,
ve blescích sloní se, niv dýše květem. —
při harfě zněte Jemu písně vděčné!“
Tak z hloubi strun to plesnou hymnou zvoní;
hned jak kdo v štěstí blaha slzy roní,
hned plesu jásotem to bouřně duní
tu módlitbou to lká, tu dýchá vůní . . .
Saul vidí pěvce v přízni Hospodina,
však v jeho duši červem hlodá vina,
a zpěvem nadšen v tůni budoucnosti
zří, jeho trůn jak juna, pěvce, hostí,
však símě vlastní v bídě, pohrdaní
zaniká žalně . . .
kopí chopil dlaní
a pohled upřel hrozný, zlolající,
zkad řinul se zpěv junův jásající.
V tom kopí hvizd, jež zlatou blýsklo zmijí
kol pěvce kadeří, jež vlály šíjí,
ve zlatém proudu vlnky čeříc jemné,
a síní znělo zadunění temné
a praskot stěny zlaté s rychlým krokem:
to David prchal před zlíceným sokem.
I zakvílela harfa zlatostrunná
padajíc k zemi. Jak noc bezelunná,
kdy chodce překvapí na poušti valné,
a temno mraků ztají světel zdroje,
on s pláčem vichrů mísí nářky svoje!
i záchvěv strun tu vyzněl v žaly žalné
že smutně tak od Hospodina tváře
Saul odvrátil se . . .
Přízně boží záře
již paprskem ne Saulův palác plní,
než tajemně se v tůni duše vlní
chudého pěvce, z jehož nitra roní
se chvála Pánu a na retu zvoní:
„O Hospodine, k Jehož vůle kynu
se k nohám peruť serafínů stele,
na níž se nebem vznášíš v bouře stínu,
Tvá láska velká zlatý déšť nám střásá,
Ty's ochránil mne zloby nepřítele,
má píseň Tobě zní a díkem jásá!“

Josef Pavel.

Z Národního divadla.

Některé myšlénky o baletní škole.

Při národním divadle jest ústav, v němž mistr baletní vyučuje dítky, počínaje od stáří nejútlejšího, tanci, aby jich mohlo býti užito na jevišti při skupeních, průvodech, tancích rozličného druhu.

Obecenstvu nelze zazlíti, že rádo časem se pobaví, a považuje dojem, jejž působí maličké děti, převlečené za černochy, žabičky, trpaslíčky atd. za velmi komický; titěrné jich pohyby vynucují smích a strhují ku potlesku. Ale komika tato má též svou stránku bolestnou, a kdo o věci přemýšlí s hlediště sociálního a paedagogického, ten zajisté že k zuřivému potlesku stržen nebude, spíše si povzdechne a polituje těchto dětí, i jich rodičů; zdraví dětí oněch i budoucnosti jejich.

Jsou-li však to děti ještě školou povinné, jakž o tom máme důkazy nezvratné, pak jest věc ještě povážlivější a trapnější. Sledujeme-li výkony těchto maličkých na jevišti, výkony mnohdy dosti spletité, k nimž veliké obratnosti a paměti třeba, tuť si představiti můžeme, jak velikého tu výcviku, neli dressury, užiti nutno, aby se děti naučily tomu, co na jevišti tropí. A učí se tomu většinou v dobách, kdy mají obcovati školnímu vyučování. Veliká jest tu nesrovnatelnost v tom, že dětem vynesením zemské školní rady ze dne 24. března 1874. č. 22 zapovídají se divadelní představení, byť i za účelem rozmnožení sbírek učebných pomůcek aneb k jiným dobročinným účelům, že vynesením téhož vysokého úřadu ze dne 31. října 1876. č. 9261 zakazuje se navštěvování tanečních zábav se strany školní mládeže, když tu veřejně v městě hlavním na největším jevišti vystupují děti dosud školou povinné, aby divadlo hraly a zároveň tančily, a když čas, jehož třeba k dressuře pro jeviště, vzat jest školnímu vyučování, když k vůli tomu, aby se mohly cvičiti pro jeviště, zanedbávají školu, a to dosti často. Zkušení učitelé dobře vědí, že děti mnohých chudých rodičů vymlouvají se na obuv, špatný šat, že nemohou školu navštěvovati; ale právě veliký kontingent dětí těchto kruhů společenských navštěvuje baletní školu, a to děti z okolních míst u Prahy, a to dosti vzdálených; z Vršovic, Pankrace, atd. Jest s podivením, že děti takové, mající do školy několik kroků, vymlouvají se špatným oděvem a obuví, kdežto do Prahy do baletní školy mají mnohem dále, a tam jim jejich výstroj a obuv dostačí.

Která jest pohnutka, že rodičové děti své do oné školy posýlají? Jest to snad oněch pár těžce zasloužených krejcárků, jež dítě domů přinese po velikém namahání a tělesném vysílení? Či jest to ješitnost trestuhodná, jež plesá nad dítětem často bláznovsky vystrojeným, když vidí je na jevišti v lesklých průvodech, vedle slovutných umělců, a když slyší tleskati celý dům a hrdě si myslí: „Nyní tleskají mému dítěti“! Či jest to snad pošetilá naděje, že tím podezřelým a nebezpečným uměním založí si dítě budoucnost stkvělou, plnou — budiž prostě řečeno — peněz a světského obdivu? Budiž nám dovoleno otázky tyto prostě rozebrati, sine ira o nich rozjímati. Činí-li se na jedné straně až zimničně mnoho pro výchovu mládeže, nechať okáže se i k místům bolavým, jichž hojnost tuze veliká.

Víme dobře, že veliká chudoba a potřeba chleba jako býlí dusí veškerý život a každé ušlechtilejší hnutí ducha. Mnozí rodičové jsou nuceni často do těžké polní práce posýlati děti své od nejútlejšího věku; v místech, kde jsou továrny, viděti můžeme celé zástupy dětí jíti do práce a odcházeti z práce. Tím již z mládí podrývá se zdraví dětské, a síly, jež teprve později mají se ku prospěchu těla vyvinouti, již v zárodku se ničí. Bolest svírá srdce člověka jemnocitného, vidí-li, kterak děti, jež těší se nejrozkošnějšímu věku zlatému, již trudný

zápas o život vésti jsou nuceny. Myslí-li rodičové chudých dítek, že výdělečck hubený a nuzný, řekněme přímo krvavý, jejž si odnášejí za baletní představení, jest nabytý snadněji, neb, řekneme bez obalu, způsobem noblejším, tuť jsou velmi na omylu. Nechať spočítají cesty do divadla a zpět a čas, jejž ztráví při cvičeni, a čas, jejž pohltí celé řady nezbytných zkoušek! A má-li představení jíti hladce, třeba jest zkoušek bezpočetných. Co tu namahání tělesného i duševního! Víme ze zkušenosti, jak vysíleny se děti ty vracejí ze zkoušek a cvičení. Jakým způsobem samotné cvičení se děje a jak jest tomu u zkoušek, když vše nejde tak hned, jak by jíti mělo, o tom nebudeme se rozepisovati. Pomyslíme-li si, že děti ze školy baletní, jež zároveň večer účinkují, teprve pozdě po desáté a někdy i k jedenácté daleko domů chodí, tuť věru uznáme, že kousek toho chlebíčka, jímž rodičům přispějí, jest nad míru trpký. Rodiče buď z hlouposti či z nedostatku zkušenosti nepoznávají a nevidí, že děti jich pomahají naplňovati domy a divadelní kasu, samy při tom povážlivě chřadnouce. Jen si všimněme takového dítěte, jaké jest barvy v obličeji, jak kruhy temné pod očima svědčí o nevyspání, jak jsou slabé a zimomřivé! Že pak takové uvedení do života, jako jest divadlo a zákulisní jeho sceny, v příčině morální nepůsobí blahodárně na vývoj povahy, duše, a vlastností morálních, o tom ani nejrůžovější optimista, jenž zná jen poněkud divadlo, pochybovati nebude, že podobné dítě nechutí zanevře ku škole, k učitelstvu a všemu, co s tímto souvisí, jest na bíledni.

Mnohý zajisté se tomu podiví, že baletní školu navštěvují i chlapci, a to v počtu dosti hojném. Okolnost tato nasvědčuje tomu, že děje se to jen pro několik bídných krejcarů, pro okamžik, neb pro budoucnost to nemá pražádného významu. Ostatně bylo by lze i o kapitole chudinství psáti zajímavé věci. Mnozí lidé nepracují neb nevydrží v žádné práci jen z toho důvodu, aby mohli říci: „jsme chudí“, a tím nabyli jakéhosi práva, vydírati na společnosti lidské různé podpory a již touto pouhou frasí zmocňovati se soucitu lidského, a býti přímo nestydatými. Hluboké pozorování lidí a chudiny zvláště naplní člověka přesvědčením, že většinou jest chudoba zaviněná. A tu tvrdíme na základě pozorování, že mnozí rodičové, byť i více děti měli, sami kolikráte se práci vyhybají a od dětí se živiti dávají, a to od dětí věkem útlých a nedospělých. A zvláště jest tomu tak tehdy, když se domnívati mohou, že výživa dětí jejich jest, abychom tak řekli, nobl a elegantní, jako ku př. oněch ze školy baletní. Jinou práci, třeba skutečně méně namahavou a vysilující, považují tací rodičové za sprostou a nečestnou pro jich dítě; vždyť tančení je věc mody, elegance, rozkoše, radostí; vždyť to není žádnou prací. Připouštíme již, že tanec jest mnohému člověku radostí a rozkoší, ale tomu, kdo v něm výživy nehledá, kdo jednou za dlouhý čas z radosti a rozkoše tančí, ale tančiti z hladu, toť děsné ironické spojení slov, toť truchlivé oxymoron divadelního života. Byť bychom i podobný způsob výživy rozhodně odsuzovali (pokud se dětí týče), přece jej jaksi omluviti lze u porovnání s tím, kde rodiče posýlají děti do školy baletní z ješitnosti. Toť jest ješitnosť tak trestuhodná, že o věci té ani s dostatek příkře psáti nelze. Jestliže některá nerozumná matka dítě své hezkých tvářiček více fintí a mašličkami ověšuje než je třeba, již tím jeho budoucnosti, často ani sama nevědouc, dosti škodí. Jestliže však ve věku, kdy na podobné věci dosti času, je seznamuje s okolnostmi a věcmi, jakéž souvisí s jevištěm velikého divadla, tuť jest to věru již životní rez, jímž útlou květinu dětského srdce a dětské duše záhy již pokrývá. Vždyť víme dobře, jak žijí a jaké povahy bývají podobné bytosti. Uznáváme rádi řadu četných vyjímek, jsou však bohužel, ve značné menšině.

Marnivosť a ješitnosť jsou vlastnosti, jež ve zkázu uvedly již nejedno dívčí srdce. Z nich vyrůstá domyšlivosť, a z této pýcha; z pýchy pak veškeré neřesti hojně se rodí. Jak mnohá svedená dívka jen nešťastné marnivosti své může při-

čísti vinu svého neštěstí! A tyto vlastnosti, základ všeho hoře, velmi snadně z mládí se vyvíjejí. Kdybychom stopovali historii ztracených ženských životů, přesvědčili bychom se o pravdivosti těchto slov.

Domnívá-li se posleze matka neb otec, že založí tím budoucnost svého dítěte, tuť jest to domnění nad jiné zpozdilé. U chlapců, kteří jak již pověděno, též dosti četně baletní školu navštěvují, nelze o této budoucnosti mluviti. A jestliže některé děvče zcela chtělo by se věnovati tanečnímu učení na divadle, tuť věc vyžaduje velmi vážné a pečlivé úvahy. Jaké jest to pojištění života, i ve případu nejlepším? Těch několik zlatých, jež dostane měsíčně, jsou pravou žebráckou almužnou, vzhledem k ztrátě času, zdraví, namahání, a různým nebezpečím těla i ducha. Dokud kvete mládí, dostává těch několik zlatých, jakmile však se objeví vrásky a nucený úsměv divadelní přechází do méně sladkého genru, řekne se: „nemůžeme tě potřebovati; odejdi!“ A podobný život, jaký jest na divadle, neprodlužuje mládí, spíše přivolává mladé a předčasné stáří. Zajímavé bylo by, statisticky dokázati, kolik balétnic postonává na plíce, a kolik jich umírá tuberkulemi. A byť bychom i uznali, že častokráte samotné tančení není příčinou choroby podobné neb předčasné smrti, přece uznati slušno, že valně přispívá k tomu celý život, spojený se zaměstnáním podobným. A jestliže některé výtečné děvče dokonalé povahy a ctnosti, takto zaměstnané — a takové dívky, bohudíky, jsou dosud mezi nimi — vedle zaměstnání tanečního, pokud čas jí dovoluje, slušně jinak se živí, pak namahá se tolik, že tělesný organism naprosto dlouho to vydržeti nemůže.

A kdo postará se o děvče, jež nemocí stane se neschopnou k výživě? Zdaž navštíví ji u lože v opuštěnosti její nějaký bývalý ctitel, který na ni milostné pohledy vrhal, který ji sledoval, vyprovázel, kytičky a voňavé lístky posýlal? Vše jest pryč, čest, stud, zdraví, ctnost, život. Vždyť jest známo, že z počátku bývá to dráha lesklá na pohled, ale konec že bývá bídný, děsný. Nechť pomyslí rodičové na tyto věci, kteří posílajíce děti do školy baletní, míní založiti dětem svým budoucnost. Pak nelze nikterak počínání jich schváliti, i když jsou děti školou již nepovinné, třeba to nebylo jednání protizákonné, jako jest tomu, pokud týče se to dětí školou povinných.

Stopovati život oněch, kteří existenci svou v tanci na divadle hledají, byla by studie pro sociální život zajímavá. Škoda, že románopisec en gros, Eugen Sue, který v době, kdy psal nejpohnutlivější obrázky ze života švadlen, vedl v Paříži život prohnaného světáka, nelíčil též svým trefným perem život tanečnic! Jak zajímavé črty byly by to! Mnohá matka, posílajíc dítě své do školy baletní, sní o budoucí jeho slávě, jež naplní oba světy svým zvukem a ohlasem. Četla někdy neb slyšela kdesi o té a té proslavené tanečnici, jež vytančila si již hrady a panství, a peněz sám Bůh ví kolik. Kýž div, že podobné bláhové sny naplní i nezkušenou hlavu dítěte, a že netuší, jak strašlivé je čeká sklamání. Vždyť i konec nejproslavenějších tanečnic byl velmi bídný, jak zkušenost učí.

Z náčrtku tohoto lze poznati, jak zpozdilé jest počínání rodičů, kteří vidí v baletní škole buď zaopatření, neb Bůh ví jaké vzdělání svých dítek, pro jich život důležité. Uznává-li kdo potřebu a důležitost tance, ať posýlá dospělé děti své do hodin tanečních, kde pod dozorem matky mohou se vycvičiti v tanci; proti tomu nelze praničeho namítati! Za našich dob nelze naprosto zamítati vše, co přispívá k uhlazenému zevnějšku; proto může býti i jádro dobré, a čím dále tím více posuzován bývá člověk dle vnějších stránek. Může-li kdo zevnějšek svůj, abychom tak řekli, vzdělati, a náleží-li k tomu i slušný tanec, pak nechť učiní tak, ale v čas, ne v době, kdy jest mu do školy choditi, a nikoliv z řemesla. Budiž zatím tolik pověděno obecně, bez určitých fakt a jmen, toliko z hlediště, jak pověděno, sociálního a paedagogického; bude-li třeba, vrátíme se po čase, abychom úvahu tuto doplnili.

Josef Flekáček.

LITERATURA.

Obzor. Vychází v Brně 5. a 20. každého měsíce. Předplatné půlletně 1 zl., celoročně 2 zl. Ročník IX. 1886. Čís. 1—17.

Časopis „Obzor" věrným jest obrazem duševní činnosti národa českého na sesterské Moravě. Po bedlivém přečtění všech statí letošního „Obzoru" mně připadlo mi, že by časopisu tomu svědčilo heslem čtyřverší Čelakovského: „Ne horoucnost povalečná sjedná duchu potravu; práce tichá a společná získá vlasti oslavu". — „Obzor brněnský" vnějškem svým patrně liší se od lesklých ba nádherných druhů svých, v Praze vycházejících. Číslo o jednom archu a čísel do roka pouze 24! Rozsah tedy skrovný, ale za to obsah velmi bohatý.

1. Stati poučné v „Obzoru" jsou četnější i cennější od článků zábavných; z těchto rozsahem vynikají „Chlubilova rodina", obraz ze života líčí Václav Kosmák. „Pro blahobyt českého kraje", novella od Aloisa Dostala a „Rorát", obrázek podává Fr. Valský. Kukátkáře V. Kosmáka známe dobře již také v Čechách. Kosmák líčí lidi tak jako jsou; jeho realismus ani nejpřísnějšího idealisty nepohněvá; umíť Kosmák vybrané z lidu osoby slovem tak kresliti, že čtenář bezděky přizná: „ano, takoví jsou, tak mluví, tak jednají u nás lidé." — Kosmákův „Chlubil, Chlubilka, Markyta, Ignác, pantáta myslivec, šafář, všichni z Úrodova, a zase Fejfar a řiditel německé školy ve Frakarově Svoboda i jejich rodiny" jsou tak vylíčeni, že čtenář poznává smutné posud poměry národního uvědomění na sesterské Moravě, jakož vyzývá tendence spisovatelstva přesvědčiti čtenáře, že Čech na škole německé odnárodnělý hyne mravně i hmotně. V. Kosmák spisy svými již hezký kousek kulturní práce na Moravě i v Čechách vykonal. — Alois Dostál v novelle „Pro blahobyt českého kraje" líčí poměry českého lidu na hranicích česko-saských; zde koupil velkostatek Němec bohatý z Berlína, velkokupec baron s přívěškem z Kounic. Baron z lidu českého i z lesa zachovalého peníze chce velké vytěžiti a při tom dělá se z počátku přítelem chudých horalův. Jemu čelí chudý Cyrill, starý voják, v očích lidu z počátku podivín; ten učí lid řezbářství, kterýmžto průmyslem má lid vydělávati si živobytí, a Madlenka, dcera lesníka Dobroše, která knihy lidu předčítajíc vzdělání mezi ním rozšiřuje. Úsilovné práci obou žehná nebe. Konce novelly čekáme s dychtivostí. Jednoho přání, dávno kýženého, dovolíme si tu nezamlčeti, aby totiž pan spisovatel do úst našeho lidu kladl častěji přísloví, pořekadla a úsloví; jak by taková rčení starému poctivci z lidu Cyrillovi velice slušela! Cyrill zajisté snaží se lid navésti na své přesvědčení; přísloví a pořekadla vhodně volená byla by mu „argumentum ad hominem". — Valského „Rorát" velmi podoben jest osudy života svého Mířiovského „Šimonu Kostelníku"; povaha „Roratova" utváří se znenáhla a jest psychologicky možná. —

2. Z poučných statí jedny účelem mají pouze vzdělati nebo poučiti čtenáře jako V. Brandlovy články: 1. „Zemský erb čili jinak znak markrabství Moravského", jímž jest z uvedených udajů historických orlice černobílá; 2. „Ze hřbitovů brněnských"; ve článku tom Brandl vzmiňuje se o mužích o vlast moravskou zasloužilých, kteří na starých hřbitovech brněnských k věčnému spánku uloženi byli. Jsouť tito: Ant. hrabě Mitrovský, jenž o museum brněnské a prameny k historii moravské se vztahující velice se zasloužil. Tak Cerroni † 1826 a Cikán † 1855, z nichž první horlivý vlastenec snesl velikou historickou sbírku nyní v zemském archivu mor. chovanou a druhého, Cikána, vlastenecky na spisovatele historického vychoval. Dále Brandl zmínku činí o vlasteneckém kavalírovi Josefu hraběti Auerspergovi, pak o Dominiku Kinském, uvádí dále verše německo-latinsko-české Dobrovského. Horlivého paedagoga B. Buzka působení Brandl líčí velmi vřele a řadu článků těch ze hřbitovů brněnských ukončuje zprávou o literární činnosti historické dra. Josefa Chytila † 1861. —

Filip Heusler napsal poučnou stať. „O původu, vývoji a zániku naší soustavy sluneční; o vyvoji světa vůbec". Zavrhuje zásadu nyní hlásanou, kterou Tvůrce vyhlášen zbytečným a místo něho svět sám uznáván věčným a dokazuje nutnosť uznati Stvořitele. Na konci rozpravy praví: „Stvořitele uznávali také a uznávají všickni velicí duchové. Newton Tvůrci se koříval, Darvin atheistou nebyl; ve svém díle o původu člověka praví zřejmě: „na otázku, zdali existuje světa Stvořitel a Ředitel, největší duchové, již vůbec žili, dali kladnou odpověď! —

F. J. Rypáček v dějepisném článku „Jubileum království českého" dovodí, že dne 15. června r. 1086. děla se prvá slavná korunovace

královská v Čechách, kdy na rozkaz císaře Jindřicha IV. arcibiskup Trevírský Egilbert pomazal a korunoval za krále Vratislava i choť jeho šlechetnou polskou Svatavu. — Po druhé koruna královská zastkvěla se na hlavě českého vladaře, když Staufovec Bedřich Barbarossa v Řezně na sněmu ji vložil Vladislavovi II. roku 1158. Třetím korunovaným králem českým Přemysl Otakar byl, který roku 1198. v Mohuči Filipem Švábským za krále českého jest korunován; papež Innocent III. dne 19. dubna roku 1204. Čechy přijal do počtu království křesťanských zvláštní bullou na věčné časy; a to pak učinil i Bedřich II. r. 1212. dne 26. září. Od té doby čeští panovníci titul mají královský a dávají se korunovati korunou svatováclavskou; poslední korunovace dála se v Praze r. 1836. —

Ke článkům všeobecně poučným přičísti jest: „Živočišstvo v pověrách .... od J. V.“; „O básnické činnosti V. A. Vinařického“ napsal Dr. Bačkovský; „Volné rozpravy kulturní“ podává Stránecká; „Moderní psychismus a filosofie křesťanská“ napsal Dr. J. Pospíšil. Laskavý čtenář již z pouhých titulů poznává statí těch zajímavost a zvučná jména zaručují jejich zdařilost.

3. Přistupuji nyní ku článkům za naší doby zvláště důležitým: ke všeobecným úvahám literárním i ku specielním kritikám; v obou spočívá vlastní síla „Obzoru“ — Ve stati „O domácích knihovnách“ bez pokrytí pravda pověděna, že „naše blaseované pokolení nemá již potuchy o té čisté radosti, kterou ještě před půl stoletím každý nový zjev v literatuře způsobil nadšeným kruhům vlasteneckým“, ale že „literatura souvěká u velké míře duchu i přesnému jazyku našeho národa odcizená a v jisté části nadobro znemravnělá sama zavinila nechuť zdravého v jádru svém národa k četbě knih po česku sice psaných, ale duchem cizinským otrávených. Literatura má vychovávati národ; kde toho nečiní, pěstuje nezvedenost“. Doličuje, že kněžstvo mívalo své knihovny; teď vzdělanstvo národní i mimo kněžstvo jest četné; ale domácích knihoven nepřibývá tou měrou, kterou množí se vzdělanstvo. „Podívejme se, praví p. R., po knihovnách v našich domech měšťanských, ač najdeme-li tam vůbec něco tomu podobného! Do jakých nesnází přivedl by ženich vlastenec svou nastávající, kdyby se tak náhodou pozeptal po domácí její bibliothece. Avšak takových nesnází slečinka se nebojí; vždyť pan doktor, ženich a vlastenec, sám by všecky své knihy lehce mohl svázati do kapesního šátku, kdyby je chtěl své nejmilejší přinésti na ukázku“. — Týž p. R. ve článku „O literárním centru na Moravě“ přimlouvá se za to, aby především v Brně spisovatelstvo moravské činnost svou zvýšilo, soustředilo, zorganisovalo, ač nikterak výpravu nějakou proti „Matičce Praze“ podnikati nemíní. Ale právě z lásky ku společné mateři těžce prý nesou Moravané každý kal, kterým královské roucho její vidí lehkovážně třísniti, nenávidějí každý cizinský cár, jejž zavěšuje nerozum na velebnou její postavu, nechtí připustiti, aby se za výkvět českého ducha vydávaly a považovaly plody literární, jež pessimismus a frivolnost vyžilého západu po „hanumansku“ napodobují, ač uznávají, že Praha jest kolébkou našeho literárního a tím i národního obrodu a že vždycky bude nejen hlavou ale i srdcem národa českého. — O duchovenstvu moravském ve příčině literární píše p. R. dále takto: „Jest věru s podivením, že zejména mladší kněží, kteří už jako bohoslovci chutě a zdárně pérem vládli, skoro vesměs od pluhu odstoupili, k němuž přece, ne-li přísná povinnost, tož aspoň láska k církvi a vlasti měla by je připoutati“. Slova ta i duchovenstvu českému v Čechách do srdce mluvena jsou. —

Starosta českého spisovatelstva na Moravě p. Fr. Bartoš uvažuje důtklivými slovy v provolání k českému národu, jež pod titulem „Ve prospěch českého čtení“ na počátku tohoto roku přinesly všecky čelnější časopisy. Z úvahy té buďte zde tato slova: „Podporuji“ také dle možnosti tu milou naši literaturu a dle možnosti čítám ji také a sleduji její rozvoj. Na konec roku dělávám si svou literární bilanci, a tu zeje na mne pokaždé vedle nevelikého počtu dobrých a dokonalých plodů celá spousta potištěného papíru beze vší ceny esthétické i ethické. Co s takovým brakem? Podruhé toho čísti jakživ nebudu, a darovati to některé knihovně? Toť by bylo podávati lačným čtenářům místo chleba mlata, místo medu jedu. Stávám se tedy mimoděk novověkým „Koniáškem“, určuje takové škváry na podpalování v kamnech. Jiní je darují „velikomyslně“ knihovnám a nejedna naše venkovská knihovna skládá se z takového braku literárního. Že z takové stravy národní duch neztuční, toho netřeba, tuším, „dokazovati“. Pokud nám známo, nikdo v Čechách peprným slovům těm odpírati se neodvážil, ergo, qui tacet . . . — Rád bych ještě na tomto místě vzmínku učinil o článku „Několik slov o moravské kritice“, v němž p. X Y rozpráví o

kritice moravské a pražské; ale již mi jest uskrovníti se, abych neunavoval, ač ve všem s p. X Y souhlasím.

„Obzor“ též střízlivou přináší kritiku o plodech čelnějších našich spisovatelů, čímž jest s listy, výhradně kritickými, „Hlídkou literární“ a „Literárními listy“ ve spolku třetím na sesterské Moravě. Jan Korec rozebírá a posuzuje Heydukovu kresbu: „Pod Vítkovým kamenem“. Shrnuje soud svůj o knize té v tuto větu: „Kdyby z básně vymýtily se ty nudné popisy, kdyby mnohé verše se spravily tak, že by nečeské obraty a frase nahradily se mluvou správnou, byla by to báseň pěkná“. — Alois Hlavinka stručný činí rozbor a soud o spise J. Durdíkově: „Dějiny filosofie nejnovější“ — Báchorky Svatopluka Čecha „Pravda“ podává obsah a kritiku K. Kořínek; chválí Čechovy mistrné líčně, hravou eleganci a dovednost, jakou překonati umí místa i velmi kluzká, kde již jen krok jest ku prose, lehkost a jasnost dikce a doporučuje „Pravdu“ Čechovu ku bedlivému studiu, by čtenář z ní vzal podnět napraviti svou povahu snad vadnou. Jan Korec o sbírce básní J. Vrchlického „Hudbu v duši“ zevrubně a ostře se rozepisuje a soud jeho konečný o sbírce básní jest tento: „Celá tato sbírka není nic více než pouhá hříčka, pouhé sladké nic .... zbytečnou hračkou. „Osvětu“ Vlčkovou velmi příznivě posuzuje T. Šílený; pronáší na konec přání: „Kéž se Osvětě stále a stále dostává toho uznání a podpory, jaké v pravdě zasluhuje. — V. Vítězný ve svém rozboru Adámkovy tragoedie „Salomena“ praví mimo jiné i toto: .. dramatická naše literatura jest vůbec dosti chudá a nedostatek dobrých kusů se jeví dosti citelně; ... se strany básníků dramatických těžko dohledati se viny toho, spíše kdesi jinde; ... želá se i na divadlo národní v Praze, které místo podpory sytí domácí dramatickou produkci ústrky“. Tragoedii samu kriticky dopodrobna po obsahu i stavbě umělecké rozebrav činí závěr tento: Salomena ideou i koncepcí méně se zamlouvá, charakteristikou ani tragičností nevyniká, ovšem vzornou komposicí a dramatičností“.

Když ještě sdělím, že „Obzor“ v každém čísle přináší báseň tu epickou tu lyrickou a to zdařilou, v hrubých rysech nakreslil jsem obraz „Obzoru“ téměř úplný. — Konečný úsudek o moravském „Obzoru“ pozorný čtenář této úvahy ten asi si učiní: „Obzor“ není šlechticem, kavalírem, jenž na dostizích o závod jezdí, hlučné pořádá honby na zvěř divokou, s četnou smečkou chrtův a s koňmi drahými ale cizozemskými; není kavalírem, jenž nežije své rodině, synům slovem i příkladem jest k úrazu, mravně kazí dědinu a národu na žádný není prospěch ani ku slávě; „Obzor“ spíše jest rozšafný muž z lidu, jenž všecko blaho své vidí v plodné práci a v bezúhonném životě; syny své vede ku pravdě, dobru a kráse. — Na Moravě „Obzor“, v Čechách „Vlast“ jednostejný program majíce pracovati budou svorně, ruku v ruce, na národa roli dědičné, vzájemně se podporujíce, posilňujíce, povzbuzujíce. — Nebudou moci ovšem ani budoucně lhostejně dívati se plodům literárním, ve kterých věštci (?) naši (?) doposud uznané pravdě, ctnosti, ba samé kráse upírají oprávněnost všecku v poësii a tak své čtenáře v blud uvádějí. — Kéž spisovatelské kruhy obou těch časopisů se rozmnožují každým rokem, aby veškerým obsahem dospěly výše co možná nejvyšší, aby kde jaký protivník poznaje prací důkladnost a kritiky spravedlivé oprávněnost smířil se se směrem časopisů obou. — Duchovenstvu pak českému ještě douška. Svrchu uvedená slova spisovatele R., jimiž touží, že moravské duchovenstvo, i ti, kteří již jako bohoslovci pérem vládli a to chutě a zdárně, skoro vesměs od pluhu odstoupili, platí i duchovenstvu českému. — Bohužel! Ale doufejme, že bude jinak a každým rokem lépe. Kéž každý duchovní i odebírá i čítá „Obzor“ a „Vlast“, aby z nich poznával, kterým směrem literatura se béře a co čísti, co kupovati. Oba časopisy ten cíl mají šlechetný, aby jimi čtenářstvo se rozmnožovalo, a dobré spisy aby hojně byly kupovány a čteny. Kdyby každý spis v „Obzoru“ nebo ve „Vlasti“ příznivě posouzený a doporučený byl koupen jen od polovice českého duchovenstva v Čechách a na Moravě do knihovny privátní, kterou přece každý kněz míti má, a do knihoven veřejných od kněží spravovaných, co by dobrým spisům shledalo se odběratelstva. A kdyby se nakladateli ani neřeklo, ač by neškodilo, že kněz kupuje knihu, poněvadž v „Obzoru“ nebo „Vlasti“ byla doporučena; přece brzy by nakladatelé poznali, kterých spisů náklad pomáhá rozebrati duchovenstvo, a kterého si duchovenstvo nevšímá. Tím by již dobrému směru v literatuře velice se pomahalo. Nechceme literatury naší české ubíjeti, ale chceme chuť ke čtění a k dobrým spisům čtenáře a odběratele buditi. — Práce usilovné za deset, dvacet let účinek bude zajisté i v Čechách patrný jako jest již na Moravě; k němu „Obzoru“ i „Vlasti“ zdař Bůh!

Jos Nedvídek.

Čechův příchod. Báseň Julia Zeyra. Poet. besed č. 26. Nákladem Ed. Valečka. V Praze. 1886.

O nejstarších dějinách naší vlasti nic úplně jistého povědíti se nedá. Píšeť o tom František Palacký takto: „V době předslovanské mluví se o dvou národech, kteří bydleli někdy po sobě v Čechách, o gallických čili celtických Bojech a německých Markomanech. — Celou však historii toho věku považovati náleží za nepodstatné předhradí dějin českých, na jehožto držení nemnoho záleží, ano nestojíc nikdy na pevné místní půdě, plno jest nejistoty a mlhy. — Ba mohlo by se brátí i v pochybu, zda-li národové cizí byli kdy skutečně usedlí v Čechách .... tím méně přidati se lze k domyslům, že by Bojové a Markomani sami byli původu slovanského.“ (Slovník Naučný. Díl II, článek Čechy, str. 376.) A s předním tímto naším historikem souhlasí celkem Tomek, Vocel, Šafařík, proti nimž z učenců našich především Šembera vystoupil svým dílem „Západní Slované v praveku“, kdežto považuje Boje, Markomany za Slovany, čili má za to, že naše vlasť od dob předhistorických obydlena byla Slovany.

Tak viděti, že doba příchodu Slovanů do krajin našich historicky nejista, že příchod praotců do našich vlastí spočívá na půdě bájí, které též neposkytují nám mnoho zajímavého o době oné a události tak zajímavé. Co nám staří kronikáři a historikové v té věci podávají, lze krátce těmito slovy naznačiti:

Asi 600 let před Kr. osazeny Čechy od Bojů pod Sigovesem. Bojové pokořeni byli od Markomanů, po nichž přišli Čechové, anžto Markomané částečně vyhlazeni byli, částečně zemi českou opustili. A tu „muž nějaký z Illyrií, t. j. z Charvát pošlý, jménem Čech, vraždu mezi svými spáchav, a skrze to pomsty se obávaje, s bratrem, jemuž Lech říkali, i se vší čeledí svou, do země této přišel .... a s obyvateli, kteří na ten čas byli, se spřízniv, v brzkém času zemi tuto lidem rozmnožil. — A tak hned tehdáž dvojí národ spolu se smísil, jeden český od Čecha a z Charvát přichozí, druhý německý ....“ — Takto Martin Kuthen.

Jiní vykládají, že přelidněnosť byla příčinou, že opustil Čech se svou čeledí kraje charvátské, na sever od Tater u Visly, a přešed přes tři řeky přišel do naší vlasti, kdež stanuli na hoře „Řip“. Toť celkem co podává báje — velmi střídmá v naší příčině. Ostatní ponecháno, užije-li látky té básník ku svému plodu, jeho vlastní fantasii, by chudý ten obrys vyplnil, děj soustředil, zaokrouhlil.

Pokud to učinil Zeyer, udá nám stručný obsah přítomné básně.

Báseň počíná vzletným předzpěvem, reflexí o starých dobách země naší. Krásně tu vytčeno, co básníka pohnulo k vybásnění přítomných stránek. Překrásné místo to podáváme doslovně.

„Tvé lesy a hory a hluboké řeky,
tvé mýtiny slunné a modravá brda,
ó lide můj, zbudily prostý můj zpěv.
Co šumění lesů a hučení řeky
však sděliti (sic!) nemohlo dumavé duši,
co strmění hor, a co vlnění chlumů
jí nemohlo říci, co mýtina slunná
jí zlatými paprsky nemohla vnuknout,
— neb polo jen mluvu my chápeme hmoty,
to hledat já sestoup' do soumraku hrobek,
kde popelnic taje já luštit se snažil,
to hledat já zašel do soumraku báje,
kde v mlžinách na mne přešely hvězdy,
to hledat já vyšel do soumraku vidin,
kde kahancem vlastní mi svítilo srdce.“
(Str. 6.)

Následuje vlastní zpěv. Básník vpadá po způsobu starých epikův ihned „in medias res“. Nad vlastí Bojů rozlilo se čarokrásné jitro, les zaznívá zpěvem ptačím, zubrem vyplašená laň na nového nepřítele narazí na svém útěku, na muže krásného, jenž pronásleduje prchající zvíře až na palouk, obklíčený skalami. U jedné skály stanula laň a padla k nohoum krásné děvy jako bohyně, jež vyšla sem s chůvou svou — stařenou — aby předla. Ve vzájemné rozmluvě doví se Čech, že přišel do krajiny, někdy obývané soukmenovci Pšovany, z nichž pochází stařena sama, děva pak že dcerou Ildány, potomka knížecího někdy rodu mezi Boji. Stařena vyzve Čecha, by s nimi šel do domu jejího pána, Čech však se vymlouvá, že musí dříve vyhledati bratra, s nímž se ráno byl rozešel „stop hledati (sic) lidských“, směřuje k hoře modravé, osamělé v šíré rovině. Stařena těší jej, že se sejde snadno s bratrem, anžto u oné hory dům jest Ildánův (Zeyer píše „v domě Ildány“ (str. 14. atd.). Vydají se tedy k cíli společnému, Čech nesa byliny, jež nasbírala stařena a „nítě“ (sic), jež byla „spředla .... dívka“. Šli .... a pojednou roh zazněl bratra Čechova, načež rohem odpovídá Čech.

Zatím došli na louku, na jejímž konci viděti dům Ildánův. — Lech, bratr Čechův, dohoní bratra, a spolu vejdou v pohostinný dům potomka knížecího někdy rodu. Tu vypravuje jim ctihodný hostitel osudy země, v níž se nalézají, osudy svého rodu. Pocházíť z rodu Sigovesa, jenž před dávnými věky hrdinské Boje z Gallie vyvedl, podrobil si kmen země této, Slávy, žil pak s nimi v míru, že zkvétala země ta „společnou prací i Bojů (sic) i Slávů". Za jeho potomků pokořeni oba tito národové divými Markomany, národem německým, pod jichž krutou vládou opustili Bojové zemi tuto a vrátili se do dřevní vlasti — on pak, Ildána, že přečkal pád Markomanů ve vlasti této, anžto jeho předkové i po pádu svého rodu, nechtějíce opustiti dobrý lid Slávů, zůstali v lesích těchto stinných, „stali se Slávy", s podáním však druidů zachovali památky původu svého. — Rozmluva přerušena tím, že chůva oznamuje, že přicházejí (Zeyer: přichází) muži z okolí, „by vítali hostě". Pó tom počíná hostina, — Čech stále pohlíží k Etnéi — tak slula ona děva — až ze snění vzbuzen žádostí hostitelovou, by vyprávěl svůj rod. (I., 7.—24.) I vypravuje Čech asi takto:

Přichází ze krajin, jež prostírají se od Tater, na jih" — všeobecná myšlénka jest, že země charvatská ležela na severu Tater. — Tam žil v pradávných časech kupec, z plemene Keltů, jak bohatý tak slavný rekovnými činy. Zanechal dceru Labáru, vášnivou Labáru, jež navštívivši zemi rodnou své matky, říši markomanskou, přepadena lupiči, osvobozena však a zachráněna statným Bohomyslem, potomkem Slávů, již v zemi té po lesích bydleli. Toho pojme za choť a zatouživši po vlasti své, vrací se do země charvatské s mužem, s jeho sestrou Charpou a vrstevníky. — Než ne dlouho sídlilo štěstí ve starém domově Labářině; ona nelnula více tak něžně k choti svému, tomu pak a druhům jeho znechutilo se stálé křepčení při dvoře. I vystavěl Bohomysl na úpatí Tater — Psáry, a šťastné se vrátily doby — však na krátký čas, aby na dlouhé věky zašly. Bratr Bohomyslův přijel jednou do Psár — neblahý Kolán; neboť „zkáza a zráda do hradu vjížděly s Kolanem rekem".

Ten vystavěl si též hrad [1]) naproti Psárům, a divoce milován jsa Labárou dlouho „skrytě vilnou rozkoš" pil, až „bělmo Bohomyslu s očí spadlo".

„Tu stáli bratři proti sobě němi
a krvavě jim vražda v zracích plála".

I klesl Kolan v souboji; než Bohomysl sám trest si uložil, že nevstoupí více v dům svůj. Osud s ním věrná sestra Charpa chce snášeti, blouditi s ním po širém světě. Ale Labára za svého milence — Kolana — pomstou hrozí Bohomyslovi, zmámí mu kroky, že bezděčně přichází do Psar a choti svou proklán jsa klesá; Charpa pak ke sloupu Labárou přivázána, slyší kletbu krkavčí matky nad dětmi Bohomyslovými, dlouho ve spustlém hradu dlí, pak prchá do lesů a ob čas ještě se zjevuje —

„a s pláčem k smíru radila a lásce,
od hradu putujíc k druhému hradu;"

však slova její marná — dědictvím byla na hradech nenávisť. — Až do Čechova srdce „sděděné záští si najíti cestu" nikdy nemohlo; neboť k lásce napomínala jej ve snech pramáti — Charpa, „věštkyně míru". Již Lech, bratr Čechův, obyvatele Krapiny vyzval, aby smířili se oba rodové, sezval je na pláň, kdež si měli přísahati smír. „Den kýžený" nastal — Čech pojednou orlicí Charpinou byv vyzván, náleduje ji na vrchol hory, kdež velebný zjev Charpin vypravuje osudy spřízněných rodů, předpovídá mu, že vykoná úkol, jenž uložen byl Bohomyslovi: tenť však nevykonal ho,

„když sladký úsměv krásné ženy zastřel
zrak jeho jasný".

Založí totiž Čech říši, jež překoná věky, proti níž „závisti vzteky" marně bouřiti budou. — Po té klesla Charpa, zdřímla — Čech pak bere ji na bedra, spěchá v pláň, shromáždění rodové věrnosť si přísahají — pouze však na den; neboť druhého dne „svár se zase vrátil" — mnozí nechtěli opustiti vlasť svou, by šli s Čechem do země, kam jej volal osud velký. Když však morem potrestáni byli ti, již nechtěli se vydati na cestu, ostatní lid zapáliv domy, odebíral se z krajin svár — a právě došel do země zaslíbené. (II. 25—68.)

Tak skončil Čech; — a Ildána kladl mu v ruce berlu, „o kterou Sigoves se podpíral mocný", s Lechem ubíral se do táboru Slávů, by je nazejtří vedl na Řip. Čech pak noc strávil v domě Ildánově. — Cestou slíbil Ildána ruku Etnéinu junnému Lechu, nevěda, že ona zatím plála láskou k Čechovi, jemuž příští den

[1]) — Krapinu. —

vyznává lásku. Následuje scena ve svatyni ohňů, kam byl Čech doprovodil Etnéu: kus mythologie druidské!

Ve svatyni této, hrobce knížat udatných Bojů, vzal Čech Sigovesovi s hlavy přílbu a z rukou meč, by posvětil zbraň tu, již bojský ten hrdina potřísnil krví; spolu dovídá se, že země, v níž dlí, i dle zvěstí druidských mu určena a potomkům jeho, že však musí dar ten zaplatiti obětí ne malou. — (III., 69—91).

Čech s Etnéou opustí svatyni a kráčejí k hoře; Čech žehná zemi. Zatím tábor Slávů přiblížil se, v čele Charpa — vítají zemi,

„jež Čechovou slouti bude na věky".

Čech pak zjevuje Ildánovi, že žádá si Etnéu za ženu, — čemuž Lech se protiví, že již mu slíbena dívka. Svár nastane, a na dvě strany rozestoupí se lid. Charpa zlořečí Etnéi, jež,

„druhá Labára,
mír mezi bratry zlým úsměvem rdousí!",

spolu však trest vyslovuje bratrům, že věčně teď budou po sobě toužiti,

„nikdy však v náruč
brat nebude jímati více již bratra".

Tu pochopí Etnéa výrok bohů, že velkou oběť třeba dáti Čechovi za dar tak stkvělý, za zemi mu určenou, že posud tíží rodinná kletba rod Slávů, kletba, již do domu přinesla žena, již „žena . . smyje". I tasila dívka meč „a vnořila v labutí hrdlo jej rázem"; vložena v náruč Charpinu v plamenech zapálených lesů spolu s touto pohlcena. Od hranice loučí se bratři:

„Lech s druhy za bílou orlicí bral se,
Čech do nitra kráčel své vlasti,
a hora jim svatou svítila zorou : . ." (IV., 92—106).

Toť bohatý děj, jejž básník vytvořil velebohatou fantasií svou, ana báje velmi málo mu podala hotové látky. Básník tu mohl skoro úplně fantasii své dáti volný let — a to právě miluje Zeyer, na té půdě se mu nejlépe daří; výhoda pak z toho plyne pěvci již ta, že nemusí se báti, by nedraly se v naši mysl upomínky na starou báji. Básník má tu šetřiti pouze všední pravděpodobnosti, jak se to asi mohlo státi. A s toho hlediska též tu k básni — hotové přihlíženo.

Básník především vylíčiti chtěl starobylou onu nenávisť plemen slovanských; dle toho musil pracovati. Změnil tedy podání báje již v tom, že svár kmenů — rodů — za přední důvod uvedl, proč Slované opustili starou vlasť, zemi — dle Zeyera — pod Tatrami, na jih; podání jiné udává jiné příčiny vystěhování se předků našich z planin okolo Visly, tedy na sever od Tater. Aby pak sváru zlé následky ve pravém světle představil a potomky od neblahých svárův odstrašil, podal nám básník v II. části obraz neblahý rodin, v nichž nenávisť se zahnízdila — výjevy z toho vzniklé poutavě vykreslil. I čítati jest část druhou za zdařilou — samu o sobě — byť snad mnohý v ní viděl napodobení starých bájí o neblahém rodu Labdakově. Proti části této samé o sobě — sotva co lze namítati. — Sama o sobě je krásna, není rozvláčna; přihlížíme-li však na ni jakožto na část celku, nemůžeme totéž tvrditi.

Tvořit ona vlastně jen episodu, ovšem episodu velmi rozsáhlou, episodu, jež pozornosť čtenářovu více na se obrací než vlastní děj — proti ní velice chudý — bez ní pak slabě provanutý myšlénkou oné svárlivosti slovanské. Neboť děj básně — vyjímajíc část II., odehrává se v zemi, obydlené dosud zbytky Bojů, v kruhu starého rodu knížat bojských. A tu o nesváru řeč pouze ve IV. části — kdežto celým ostatním rozsahem vane spíše blouznivá láska Čechova k Ildánově dceři Etnei, k čemuž druží se popisy — jak u Zeyera jsme zvykli — velmi malebné, úchvatné. Abychom místa tato vyčítali aneb vypsali, zabralo by to mnoho místa, a čtenářům bychom tím mnoho neposloužili: lépe je čísti v originálu. Oprávněně tedy lze vytknouti, že „keltické motivy zatlačili živel slovanský do pozadí", že v básni tedy nelze hledati mythologie slovanské ale podání druidských, čili že „Čechův příchod" není ve pravém slova smyslu eposem slovanským. Scházíť v té věci jednotnosť, provedení téže idee v celku plnou měrou, scházíť jí společný střed, kněmuž by vše směřovalo [1]).

[1]) Důkazem toho je ta okolnosť, že v básni samé znamenati velice zřejmě dva konflikty: příchodem Kolanovým na hrad Bohomyslův (II. část), přislíbením Ildánovým ruky dceřiny Lechovi.

Nositelem myšlénky oné nelze nazvati ani Čecha ani Charpu, kteřížto dva jsou skoro jedinými zástupci této idee. — Co se týče Charpy — postava její zůstane mlhavou, ač postavě té básník tolik místa věnoval. Jest to žena, jíž hned v mládí, „sny věštecké začaly kmitat se v duši, a jejímiž ústy mluvili bozi". Po smrti bratrově na skále tatranské žije — krmena jsouc orlicí — přichází mezi lidi — napomíná je ke svornosti. Čechovi věstí, že založí novou říši — předpovídá její osudy, s Čechem ubírá se do své staré domoviny, na Řipu samovolně hekatombou se stává. Mnoho rysů — postava neurčitá — beze vší rázovitosti, což více ještě platí o samém Čechovi, jejž od mládí již Charpa napomíná k lásce, ku smířlivosti, jemuž věští tak veliký úkol: a postava tohoto Čecha? Je to spíše blouznivý mladík než muž, hrdina bez větších skutků, činů, hříčka v rukou velikého osudu. Že tak málo činnosti přidělil reku básně, tím zavinil její neúspěch: předvádí Čecha v takových scenách, kde tento ani činnosť rozvinouti nemůže. — A co teprve říci o Lechovi, jemuž to hlavně charakteristické, že

„byl podoben Čechu, ty samé (sic!) měl zraky,
z nichž modravé světlo a zlaté se lilo,
však méně klidu a blouznění více
se jevilo v nich" .... (str. 18.)

Může-li kdo říci, že takovými znaky Zeyer vytkl „ráz národní povahy obou kmenů bratrských"?!

Lépe vykreslil básník postavy vedlejší. — Pohostinný Ildána se nám nejlépe líbil. Vášnivá Labára má svou protivu v tiché holubince — Etnéi, kteráždo líčena až přespříliš jasnými barvami, že zarazí nás naposledy způsob, jímž sama se vydává v oběť za bratrskou svárlivosť, jíž ani v nejmenším vinna nebyla. Hřích proti básnické spravedlnosti!

Rozepsali jsme se více, nežli jsme původně chtěli, o niterných nedostatcích básně; ale tyto básni by nikdy tolik ceny neodnímaly, kolik ceny jí odnímá forma vnější. Pravíme, že báseň Zeyerova nemá formy. Není tu ani sloh ani jednotného rozměru, ani rymu, nýbrž hrozná směs slabik a slov. Že sloky nejsou podstatnou známkou básně, kdo by popíral?! Že ani rytmus jednotný není známkou, jíž bychom báseň od prosy lišili, jisto. Lzeť rozměr střídati dle potřeby — vždyť Shakespeare střídal i verše s prosou — ale třeba k tomu bystrého oka, aby rozeznalo, kde třeba — kde lze — změniti rozměr, kde však nutno zachovati jednotu. Tu licence básnická — tu spolu i meze. Nesmí básník zcela libovolně nakládati s rytmem, pouze si s ním pohrávati; a toto činí Zeyer ve přítomné básni, měně rozměr tam, kde nikdo toho nečeká — na př. uprostřed vypravování Čechova, věštby Charpiny.

Předzpěv (str. 5.—6.) psán veršem daktylo-trochejským s předrážkou, přízvučným. Vlastní zpěv psán též přízvučně, veršem brzy daktylo-trochejským s předrážkou, brzy trochejským s předrážkou; daktylo-trochejské jsou čtyrstopé, trochejské pětistopé. Daktylo-trochej znamenati na str. 7.—28., 32.—36., 45.—52., 57.—60., 69.—96., 97.—106. Trochej pak převládá na st. 28.—31., 36.—45., 52.—57., 60.—68., 96.—97. — Než i to by tolik nevadilo, kdyby byl básník přísně dbal pravidel o přízvučnosti, o rytmu. Ale tu znamenati genialní — úmyslné zanedbání všech pravidel o rytmu, nesčetně poklesků proti přízvuku — na každé stránce.

Nejen že nespojuje předložku se slovem ve příčině přízvuku — pod kamenem zní dle Zeyera ◡ | ‘ ◡◡, pro volnost (sic!) ◡ | ‘ ◡ (str. 5.) — ale dle pravidel básníkových zní „on v duchu" ‘ ◡◡, „mát sirá" ‘ ◡◡; a podobných násilí proti duchu jazyka netřeba více uváděti. — Napišme si jen několik řádků — dle Zeyera jsou to verše — z básně naší na př. na str. 20.

„Jsemť ze Sigovésa slavného kmene. Bez lidských obydlí zdály se lesy
Ten z Gallie dálné před dávnými věky tenkrát jak dnes zas, a hlučné jen byly
sem lid četný přivedˇ hrdinských Bojů. od rojů včel a sladkých šveholů ptáků."

To mají býti verše daktylo-trochejské s předrážkou. Naznačme si stopy.

◡ | — ◡◡ | — ◡ | — ◡◡ | — ◡
◡ | — ◡◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡
◡ — | — ◡ | — ◡ | — ◡◡ | — ◡
— ◡◡ | — ◡◡ | — ◡◡ | — ◡
— ◡◡ | — ◡◡ | — ◡◡ | — ◡
— ◡◡ | — ◡ | — ◡ | — ◡◡ | — ◡

Jaké násilí jazyku činiti by bylo, kdybychom chtěli čísti dle jistého vzorku, na př. ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑ | — ⏑ ⏑ | — ⏑, sám, čtenáři, zkusiž: čti řádky ony nahlas! Snadno poznáš, jak obtížně báseň ta se čte, že nehodí se k přednesu: a přece verš má se snáze — lehčeji čísti než prosa. Není tu jednotného rozměru, není ve verších rozluk, není rýmu; čím tedy se liší verše ty od prosy?! Praničím, leč že tu více licencí, více poklesků proti plynnosti a správnosti jazyka než v řádné prose. Kdybychom verše ty napsali in continuo, nikdo neřekne, že čta pozoruje jakýsi rytmus.

Snad tedy přesná zákonnitost rytmu rýmem by se dala místy nahraditi; ale i tento zde chybí. Není ani rým podstatnou známkou básně, ale dodává jí přece ladu, harmonie, souměrnosti a užší spojitosti. Neboť dva verše smyslem rozdílné mají aspoň něco společného, totiž rozměr a rým. Odtud celou poesií novější — epickou a lyrickou — vládne doposud rým, jenž bohdá z poesie nebude tak snadno odstraněn, leč až snad najdou básníci zaň lepší náhrady. Čím větší básník, tím pečlivější forma vnější při kráse vnitřní — a básníci jako Milton, Longfellov, Hamerling, Scheffel a j., kteří psali veršem nerýmovaným, hleděli nedostatek rýmu nahraditi přesností rytmu, plynností a líbezností jazyka, častějšími obrazy. A přece, kdo by si přes to všechno nepřál, aby „Ztracený ráj“ viděl psaný rýmovaně. A jakou dokonalostí řeči vyznačují se plody jmenovaných básníkův — a po ní — čistotě jazykové — málo stop u Zeyera; za to hojně licencí. Tím ovšem podporuje se veliká pohodlnost a druhdy zhoubná zběžnost ve tvoření; neboť takovými verši se snáze píše než pěknou prosou, v níž též vládnou pravidla o rytmu, plynnosti jazyka a libozvučnosti. Tato pohodlnost ve tvorbě veršů jeví se již na př. tím, že 12 (na str. 95.), 11 (na str. 24., 67.), 9 (na str. 64., 74, 78., 93.) ... veršů počíná slovcem „a“. Dále též ta okolnost kvapnosti ve tvorbě nasvědčuje, že ve mnohých verších nadbývá slabika, — ba celá stopa — jinde se jí nedostává.

Žádná Zeyerova báseň — a vůbec žádná báseň, která chce býti básní — nemá tak chatrné formy, jako přítomná; i ostatní jeho básně jsou bezrýmé — ale přece šetřeno při nich rozměru plynnosti: přítomná báseň pohrdá vší zákonnitostí o čistotě jazyka, přízvuku — rytmu a rýmu. A to jí není na prospěch a bohdá nebude!

A. Vrzal.

Valerie, nebo-li: jak opouštějí křesťané vítězně katakomby. Historická povídka. Napsal Antonín de Waal. S povolením spisovatelovým dle druhého opraveného vydání po česku spracoval J. Mergl.

Když kniha tato vycházela jako feuilleton „Čecha“, docházel obsah i směr její patrné obliby, a překladatel povídky i nakladatel „Čecha“ z vážných stran byli vybízeni, aby feuilleton vydali o sobě. Kniha vyšla, byla oznámena, kritikou příznivě přijata a nyní jest na čtenářích a přátelích četby dobré, aby plnili svoji povinnost. I dovolujeme si za tou příčinou správce knihoven farních, obecních i školních vybízeti, aby tuto knihu zábavnou a poučnou zakoupili. Žactvo dospělejší, zvláště škol středních, najde tu poučení i zábavy, neboť ideální směr, jemuž studující jinoch tolik rád hovívá, jest ve Valerii krásnými rysy vyznačen, neboť tu láska k Bohu a rodině prochází tolika útrapami a svízelemi čista a bez poskvrny jako zlato ohněm. Cena 80 kr. je poměrně u knihy 208 stran mající velmi mírna.

Dra. Frant. Bačkovského „Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové“, jichžto vyšlo nákladem Frt. Borového 17 sešitů, převzal v náklad, počínaje sešitem 18., Fr. A. Urbánek, český knihkupec v Praze, a budou nyní rychleji a zcela správně vydávány.

O spise tom posudky pronášeny jsou co nejchvalnější, a slavný básník náš, prof. Ad. Heyduk, napsal v dopise spisovateli toto: „..... nádherné dílo, jež tak krásně budujete a za něž Vám zajisté celý národ vděčným zůstane. Neměli jsme díla podobného, ale můžeme se již nyní jím chlubiti před jinými literaturami, jež na nás s patra zírají. Vydávat se často kniha planého radotování za literární úvahu, za pragmatickou literaturu samu, však práci Vaši i nepřítel uznati musí za dílo váhy plné, za mezník žulový na poli písemnictví českého. Gratuluju Vám i nám z plna srdce . .“ Na ukázku obdrží každý frankovaně sešit 16/17., kdož udá nynějšímu nakladateli svou adressu, který přijímá předplacení na další sešity (sešit po 40 kr.) a opatřuje posud vydané sešity.

ROČNÍK III. LISTOPAD. ČÍSLO 2.

VLASŤ.

O zásluhách Slovákův o písemnictví české.

Napsal Dr. Frant. Bačkovský.

(Pokračování.)

Přejděme k století XIX.

Jako v Čechách a na Moravě tolikéž i na Slovensku na počátku století XIX. mnozí usilovně hleděli zvelebiti jazyk národní, a roku 1803. podařilo se několika národovcům slovenským zříditi v Prešpurku „Institut řeči a literatury slovenské“ (Institutum linguae et literaturae slovenicae) a při tamějším evangelickém lycei stolici řeči a písemnictví českého, již od počátku přes třicet let zastával *Jiří Palkovič*. Stolice ta stala se záhy mocnou oporou netoliko písemnictví českému na Slovensku, ale také v Čechách, a to tak, že *vzniklo v Prešpurku na čas i jakéž takéž ohnisko českého písemnictví.*

R. 1839. vyšel v Prešpurku spisek s názvem „Zpráva o ústavu slovanském při evangelickém lyceum v Prešpurku na rok 1837—8. vydaná“, z něhožto jest podán od Jana Šafařika v „Musejníku“, roč. 1839., na str. 115—119. kratičký výtah. I budiž uvedeno zde z výtahu toho toto: „Na začátku XIX. století (r. 1801.) spojilo se několik vzdělaných, rod i jazyk svůj slovenský horlivě milujících mužů k tomu vznešenému cíli, aby sebe, jazyk i literaturu československou pilně vzdělávali a pak pomocí její spojenými sílami milý rod svůj v nevědomosti a nevzdělanosti bloudící, pravé osvěty a vzdělanosti účastným učiniti se snažili .... Učená však společnost československá jimi ponavržená, právě pro nedostatek vlastně národní vzdělanosti a pro odtud pocházející chladnost ke všemu vlastnímu, za onoho času u všech takměř vyšších tříd na Slovensku panující, potřebné podpory a žádaného přijetí u obecenstva nenalezla .... Vidouce veliké překážky jejich vznešenému úmyslu se příčící, výborní ti mužové konečně o to všemožně pečovali, aby aspoň té největší potřebě rodu svého opuštěného vyhověli a pomoc přinesli, aby totiž pro četných církví slovenských kazatele a učitele ústav vyzdvihli, při němž by oni správnější známosti onoho jazyka nabyti mohli,

v němž lidu svému slovo boží kázati a jej nejpotřebnějším života známostem, mravnosti a pobožnosti učiti mají, na jakém potud, ku převeliké celého obecenstva slovenského škodě, docela scházelo. K tomu cíli vyzvali věrných ještě synů Slovenska k založení kathedry řeči a literatury československé na evang. lyceum v Prešpurku, jakožto učilišti, při němž se nejčetnější se všech stran Čechoslované shromáždují, k úřadu kazatelskému a vůbec učitelskému se chystající. Snažení jejich nebylo daremné .... Tím spůsobem položen r. 1803. první základ stolici řeči a literatury československé v Prešpurku. Avšak snažení těchto šlechetných sice, ale chudých a od obecenstva slovenského slabě podporovaných mužů nebylo by dostatečné bývalo k udržení v činlivosti na delší čas ústavu tokoto, *kdyby jimi z jejich prostředků povolaný a ustanovený professor p. Jiří Palkovič o ústav, jeho nejvíce usilováním vzniklý, celý čas stále a věrně nebyl pečoval.* Nebo ačkoli r. 1804. učená společnosť tištěnými listy obecenstvo k peněžitému podporování ústavu vyzvala, tak málo se přece sebralo, že po dvou letech celý základní kapitál ústavu jenom 978 zlatých v bankovkách vynášel, který ještě škálou r. 1811. nemálo zmenšen byl .... Plat professorův první léta záležel ze 150 zlatých v bankovkách, dobrovolně od vlastenců každoročně shromážděných, který ale po krátkém čase přestal, takže *od mnoha již let úroky fondu, totiž 15 zl. 12 kr. stříbra, jeho jedinkým honorárem byly, nicméně p. prof. Palkovič až do léta 1835. přes 32 let z pouhé lásky k rodu svému milému úřad svůj horlivě zastával* .... Když pan J. Palkovič r. 1835. pro vysoké stáří učiti přestal,[1]) místo jeho ponejprve panem *Dobroslavem Grozmanem* bohoslovcem ochotně vyplněno bylo, po něm ale řádně za náměstníka professury československé ustanoven jest představenými lyceum prešpurského p. *Ludevít Štúr*, čekatel bohosloví ... Po odchodu Štúrově na university německé na jeho místo uveden jest pan *Benj. Pravoslav Červenák*, čekatel bohosloví .... Vědouce, že jen ve spojení s literaturou českou slovenská se udržeti a zdárně zkvétati může, *zakladatelé ústavu za hlavní pravidlo stolice této vytkli, aby se vždy věrně mluvnice československé přidržela, což ona i stále se všemi vychovanci a příznivci svými činila i posud činí, jednoty s Čechy a Moravany pilně povždy šetříc a ostříhajíc, čím se takořka mostem stala, spojujícím tyto větve kmene československého* ....“

Ejhle, jak důležitá i vzhledem k písemnictví českému v Čechách byla stolice řeči a písemnictví českého v Prešpurku! A jak obětavě staral se o ni Jiří Palkovič! Ostatně důležitosť stolice té vzhledem k písemnictví českému v Čechách a zásluhy její o písemnictví to stanou se ještě zřejmějšími čtenářům přítomné rozpravy, až pročtou také řádky následující.

Palkovič totiž i literární činností svou získal si značné zásluhy o české písemnictví v Čechách, třebaže stále přebýval pouze na Slovensku. Hned r. 1801. vydal sbírku svých básní s názvem „Múza se slovenských hor“ [2]), mezi kterými jest i překlad prvého zpěvu

[1]) Skoro všude jest udáváno, že Palkovič přestal býti professorem teprve r. 1837., což, jak z tohoto poznáváme, jest chybno.

[2]) Palkovič nazval prvotně sbírku tu „Zpěvopanna“, ale Dobrovskému líbil se název „Múza“. (Viz v Brandlově „Životě Josefa Dobrovského“ na str. 118.) — Měly býti dva svazky, druhý však nevyšel.

Homérovy „Iliady“ v šestiměrech přízvučných, *prvý to pokus o převod Homéra na česko.* Kromě této sbírky podal i jiné ještě plody básnické veřejnosti, přispěv tak s jinými tehdejšími básníky českými *utvořiti českou mluvu básnickou a rozněcovati vlasteneckého ducha v národě českém*, vole k básním svým látky většinou národní.

A netoliko svými plody básnickými jakož i spisy poučnými Palkovič stal se zasloužilým o české písemnictví, více ještě prospěl rozruchu literárnímu v Čechách časopisy, které vydával. Po sedm let (1812.—1818.) redigoval časopis politický „Týdenník“ a po 15 let (1832.—1847.) poučný „spis pokračující rozličného obsahu pro učené, přeučené i neučené“ s názvem „Tatranka“, kterými *neprospíval pouze svým krajanům, nýbrž účinkoval jimi nemálo také na literární poměry v Čechách.* Jest i připomenouti, že Palkovič, ačkoli psal jazykem přesně českým, zove ve svých časopisech na mnoha místech „češtinu“ toliko „slovenčinou“.

Téhož roku (1769.) jako Palkovič narodil se na Slovensku *Bohuslav Tablic*, který sebral básně českých básníků, žijících na Slovensku v XVII. a XVIII. století, a vydal je s názvem „Slovenští veršovci“ (dva svazky r. 1805. a 1809.) a „Poésie“ (čtyři svazky r. 1806.—1812.), připojiv k tomu některé básně své, náležející k nejlepším plodům českým doby tehdejší, a životopisy českých básníků, kteří zrodili se nebo žili v XVI. až do začátku XIX. století v Uhrách, a přeložil z angličiny Popeovu „Zkoušku o člověku“ a Littletonovy „Básně“, vydav obé s názvem „Anglické Múzy v československém oděvu“ r. 1831., a z francštiny Boileauovo „Umění básnické“ r. 1832.

Avšak i jinak Tablic jest pozoruhoden vzhledem k Čechům. Roku 1810. působením jeho *založena byla ve Štávnici mezi Slováky „Učená společnosť“, která zvláštního professora řeči a písemnictví českého při gymnasiu ve Štávnici platila, ano později také v Čechách a na Moravě své údy měla.* A „Společnosť“ tato (jakož i výše připomenutý prešpurský „Institut řeči a literatury slovenské“, r. 1803. zřízený pozoruhodna jest i tím, že *touže dobou zříditi podobnou „Společnosť“ v Čechách marně se pokoušeli.* [3])

Předčasně zemřelý vrstevník Palkovičův a Tablicův byl *Samuel Rožnay*, který přeložil z řečtiny a vydal o sobě r. 1812. „Písně Anakreontovy“ a do časopisů „Žabomyšoválku (otištěna ve Květech“, roč. 1834.), několik idyll Theokritových (otištěny v Palkovičově „Týdenníku“, roč. 1817. a 1818.) a dvacátý druhý zpěv Homérovy „Iliady“ (otištěn v Palkovičově „Týdenníku“, roč. 1816.) a z polštiny Krasického „Myšiádu“ (otištěna v Hromádkových „Prvotinách“, roč. 1815.). Také, jakž udává Karel Jaromír Erben ve svém spise „Dvé zpěvů staroruských“ na str. VI., přeložil z ruštiny „Slovo o polku Igorevě“, ale překlad ten tiskem nevyšel.

O Rožnayovi Jan Kollár napsal ve svých „Pamětech“ („Spisy Jana Kollára“, IV. 219. a 220.) toto: „Jedna z nejspanilejších slovanských duší, s kterou jsem se v životě setkal a nad jejíž časnou ztrátou i později nejedenkráte slzy jsem vyléval, byl Samuel Rožnay. On náležel do počtu těch mužů, které upřímně milujeme a ctíme, prve nežli jsme je viděli a dokonale poznali. Slovem on byl, slo-

[3]) O těchto marných pokusech viz v „Zevrubných dějinách českého písemnictví doby nové“ na str. 293.—296. dílu I.

venský Mladoň [4]), tělem, duší a celým životem národu svému oddaný. Hlava výtečná, vzdělanost klassická, cit a vkus nejjemnější, skromnost a pokora ozdobovaly každé jeho slovo a každý skutek. Pocházel rodem ze Zvolena, učil se v Prešpurce, navrátiv se z Německa, byl pěstounem mého chovance Ludvíka Kolbenhajera, odtudto povolán byl za kazatele do Mičině, kde však jen kratičký čas zůstával, ant od Bystřičanův za kazatele zvolen byl. Měl hojnou zásobu nejen českých, ale i jinoslovanských knih, ant on snad první byl mezi Slováky, který i na jiná slovanská a jmenovitě polské a ruské nářečí zření své obrátil. Tohoto anděla dal mně Bůh za přítele, ale nastojte jen na několik měsícův, neb kosa smrti nemilosrdně rozťala srdečný svazek našeho národního přátelství. Rožnay zemřel ve květu života dosti rychle a nenadále, ant teprv přede dvěma týdny poslední kázání o nesmrtelnosti duše měl, s jakýms prorockým tušením svého konce. Rožnay byl první, který mně rozuměl a já jemu: co mě nejvíce těšilo, bylo to, že jsem již více sebe osamělého ve světě neviděl s mými národními myšlénkami a žádostmi, nalezna duši rovně hluboce se mnou smýšlející a cítící. V zahradách a dolinkách jsme i plakali i radovali se z jeho budoucnosti. Objednali a čítali jsme spolu české „Vídeňské noviny" a „Prvotiny", tehdáž od Hromádko vydávané. Přeložil Anakreona, Homérovu Žabomyšoválku a Myšiádu Krasického. Započal překládání Homérovy Iliady, Pindara a jiných klassikův. Pak satirické epos o rozšiřování maďarčiny, z něhož první zpěv před několika lety do „Květův" jsme k vytištění poslali." [5])

Ještě zajímavější jest úsudek, kterýž o Rožnayovi podal r. 1846. Maďar a kterýž otištěn jest na str. 201. a 202. „Hlasův o potřebě jednoty spisovného jazyka", roku tohoto vydaných; zní: „Já ačkoli i rozený i kovaný Maďar jsem, však duchovní život a literaturu všech v naší milé uherské vlasti bydlících národů, nejen Němců, nýbrž i Valachů, Srbů, Horvatů a zvláště Slováků s velikou pozorností následuji. Slováci však a jejich kroky jsou pro nás nejdůležitější. Již v mém pacholetství naučil jsem se v Zádunají, kde můj otec panským úředníkem byl, něco slovensky .... Otcovi k vůli počal jsem v Prešpurku na Akademii právům se učiti, a zde cítě vždy tajnou náchylnost k lékařství a přírodozpytu, kde řečtina velmi potřebna, slyšel jsem pod Dankovským Anakreona a Homéra. V těchto hodinách poznal jsem jistého Slováka zvolenského, jménem Rožnay, mladíka neobyčejného vtipu, hluboké učenosti a horlivého československé řeči a literatury milovníka, takže *já v nebezpečenství byl jsem, jeho vábným příkladem a výborným překladem Anakreona téměř k odpadelství od svého jazyka a své národnosti svedenu býti.* Tak se mi líbily jeho práce, zvláště přeložení Anakreona: jaková to prostota, krása, plynnost a libozvučnost! Ochránil jsem se však tím, že jsem i já dle jeho vzoru Anakreonovy písně do maďarčiny překládati počal, kteréž od obecenstva ne nepříznivě přijaty byly. Tato okoličnost spojila mne s Rožnayem, bohužel v nejkrásnějším květu života zemřelým, pokud žil, svazkem nejsrdečnějšího přátelství

[4]) Tak Kollár nazval Jungmanna.

[5]) Zmíněný první zpěv z eposu satirického, pokud povědomo pisateli těchto řádkův, otištěn nebyl. (Kollár o Rožnayovi zmiňuje se také v „Slávy Dceři" v znělce 80. zpěvu IV.)

a častého dopisování. Já jemu mé maďarské, on mně své česko-slovenské plody sděloval, z nichž ze všech, na kolik já cizinec souditi mohu, čistá aesthetická krasochuť, jemný cit a jakési ušlechtilé řecké Milostenky se jevily. Ty věci dílem ve vídeňských „Prvotinách pěkných umění", dílem v jiných českých časopisech tištěny, dílem v rukopisech rozptýleny, snad již i ztraceny jsou. Výborný Rožnayi! žádnému z tvých nevděčných, o nářečíčka se hádajících a tepajících Slováků nepřišlo na um, tvoje spisy, básně a překlady, ku př. Pindara, Igora, Krasického, Myšiadu, Kišfaludiho atd. shromážditi a je co věnec na tvůj hrob položiti."

Takto Kollár a „rozený Maďar", jehožto jméno nám nepovědomo, ale dle „Hlasů" to byl „známý spisovatel a čestný úd maďarské Akademie", vyjádřili se o Rožnayovi. A přece tak pramalounko o Rožnayovi víme zpráv životopisných, ba nevíme ani, kdy se narodil![6])

Pokročme dále a povšimněme si nejprve všeobecně českého básnictví z let 1774.—1814. (Dokončení.)

Z lesních procházek.

Píše Vojtěch Pakosta.

5.

Šla krása lesem a hned v pokyn její
nejkrasším květem vzplanul rudý vřes,
zvonky jí k nohám hlavy uklánějí,
a slzičkami rdí se lesní mez

Mateří douška, v suchopáru skryta,
zakývla hlavou v luzný milodech,
i jedle šedá, stářím vráskovitá
si na šat vpřádá nejjemnější mech.

Novým se písním lesní potok učí,
pták radosť dones modrým výšinám,
strom stromu slastí klesal do náručí,
a lesem znělo: „Krása přišla k nám!" . . .

I přicházela každičkého rána,
a vždycky nová jí se dála česť; —
a že tak v lese byla uvítána —
až podnes Krása v lese doma jest.

6.

Jako dávný eremita,
v jeskyni se dešti skrývám,
a kdy v sluji lesní mrazí,
na slunéčku údy zhřívám.

[6]) Báseň na úmrtí Rožnayovo jest v Palkovičově „Týdenníku", roč. 1815., na str. 355.—360.

A kdy žízní ústa práhnou,
pospíším si ku prameni,
na jahodin, malin trsu,
vynajdu si občerstvení.

I kříž starý mám zde k těše,
všecek zhalen v mechu řasy,
u kterého rozjímávám,
co Bůh v lese nasil krásy.

Rozdíl jen že eremité
stlumili vše v ňader skrýši,
já však co zde vidím, cítím,
v památník si veršem píši.

7.

Vypráhlé vedrem, hory na úbočí,
na suchopáru se skály,
jako bych v modré děcka hleděl oči,
zvonky se na mě usmály.

A vyprávěly, jak tu krásně bylo,
kdy jaro kolem kráčejíc,
je políbením ze sna probudilo
a s nimi sester na tisíc.

Jak v líc je vlahý jara vánek líbal,
v skalách se potok rozepěl,
pták v houští družce lásky píseň zpíval,
a v moři slastí les se chvěl.

Ó blaze srdci, jak těm zvonkům v žáru,
umí-li strastem chystat lék,
šťastno i v pustém žití suchopáru,
hrst má-li — blahých zpomínek.

—*—

František Doucha.

Jeho život a působení.

Napsal P. Karel Št. Vodička.

(Pokračování.)

Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje
kvitne. *Jan Kollár.*

Již v minulém století a také na začátku tohoto věku oblíbeno bylo básnictví popisné. Podstata krásy líčedána v napodobení přírody. Báseň, měla-li se líbiti, musila před oči čtenářovy vykouzliti přírodu se všemi jejími zjevy a zvuky. Čím mistrněji to kdo dovedl, tím více byl oblíben a slaven. Uměleckého vrcholu směr tento snad dostoupil v Thomsonových „Počasích“ (Seasons),

které staly se nutnou lekturou vzdělance až do prvních desítiletí tohoto věku. Tento v historii poesie karakteristický plod, který vzbudil širší pozornosť, byl od Douchy výtečným šestiměrem přeložen do češtiny; byla to jeho první větší práce.

Překlad podniknutý k vybídnutí samého Jungmanna podal důkaz, že šťastné přebásnění Chateaubriandovy „Attaly" a Miltonova „Ztraceného ráje" vznášelo se jako vzor před mladým nadšencem. Bylo to od řečených mistrovských překladů Jungmannových po třiceti letech opět první větší dílo básnické z cizí literatury, jímž se měla poetická tvořivosť domácí sesíliti. Počasy vydány byly r. 1842. jako 2. číslo „překladů klassiků všech národů a časů, věd a umění" v Praze u Spurného v 8°, což podnikli tak zvaní stálci, Amerlingem v život povolaní, jejichžto činnosti nebylo však popřáno dlouhého trvání, aniť daleko předbíhali svou dobu. Druhé vydání Počasů z r. 1852. opatřeno jest knihkupcem Hessem ocelovými rytinami dle Genelliho. Třetí vydání vyjde brzy v Kobrově „Ústřední knihovně".

Od té doby věnoval Doucha překládání arciděl cizojazyčných veškeru svou píli a co v oboru tom vykonal, postačilo by samo, nehledě k ostatnímu jeho rozsáhlému působení literárnímu, aby mu pojistilo památku vděčnou i trvalou.

Druhé větší dílo Douchovo, tenkráte z oboru theologického, byl překlad Tomáše Kempenského: „Čtvero knih o následování Krista" se životopisem a krátkou obranou skladatele; vyšelť r. 1843. v Lipsku u Armbrustera jako první stereotyp český ve stkvostném, pěknymi výkresy mnichovskými opatřeném vydání Druhý otisk, jemuž přidány jsou: „Modlitby k veřejné i domácí pobožnosti" od překladatele, vydán byl r. 1845., třetí pak r. 1864. u Ferd. Kesselringa též v Lipsku.

Do téhož oboru bohosloveckého náleží také zajímavá jeho studie: „Druhá správa o remešském rukopisu sv. Prokopa." (Texte du sacre) r. 1844. Vydána byla ve zvláštním otisku z časopisu pro katol. duchovenstvo r. 1844., kdež sděleny nové objevy o tomže důležitém staroslovanském rukopisu našeho krajana, sv. Prokopa.

Roku 1839. vydal: „Svědectví cizozemce o vlasti naší" z franc. Erharda, v němž s nadšením mluveno o náboženském zpěvu českém. Dále vydal: „Nástin životopisní Antonína Burgra, třídního děkana Brandýsského", aby tomuto dobrodinci svému vděčnosť prokázal.

Těmito většími i menšími pracemi vzbudil na sebe Doucha všeobecnou pozornosť, takže se mnohý literární podnik dovolával jeho podpory. Zejména uveden budiž Šumavského německočeský slovník, k němuž netoliko hojným materialem přispěl, nýbrž i předmluvu napsal.

Když se jednalo o nové vydání spisů Máchových (kterého však r. 1845. vyšel jediný toliko sešit), byl Doucha jako vřelý ctitel básníka tohoto, jehož se vždy horlivě ujímal proti odsuzovatelům jeho, požádán, aby se uvázal v jich pořádání. Choroba jeho však, právě v tu dobu bolestně ho skličující, naprosto mu toho nedopouštěla, čehož upřímně litoval.

R. 1845. stihla Douchu nehoda, že o veliké povodni tehdejší veškeré jeho knihy, které měl uloženy v bytu svých rodičů na Malé

Straně blíže řeky, octly se ve vodě, čímž mnohé z nich vzaly porušení.

Zvláštní zmínky zasluhuje anonymní německý spisek „Die Stuarts“ (v Praze 1847.), k jehož autorství se Doucha přiznával s doložením, že byl k jeho sepsání zvláště vyzván a sice od Val. Jirsíka, tehdáž kanovníka při metropolitním chrámu pražském. Jest to vyňatek z většího francouzského díla vikomta d' Arlincourt: Les trois Royaumes“ (v Brusselu a Lipsku 1844.). Objevilit se totiž toho roku v Praze z neuadání dva cizinci bratři, postavy imposantní a vzezření důstojně ušlechtilého, vydávajíce se za potomky královského rodu Stuartů jen domněle prý vymřelého. Jich nápadný zjev, když spolu po ulicích pražských vážně sobě vykračovali, obracel na ně všeobecnou pozornost. Ve vyšších kruzích společnosti se pohybujíce i denním listům příležitost poskytli zmíniti se o nich. O jednom z nich prý šla pověst, že úplně podoben jest nešťastnému králi anglickému Karlu I. Za jakým účelem tito „Stuartové“ Prahu navštívili, není známo, však velmi prý důvěrně obcovali s Jirsíkem. Oba prý „Stuartové“, pozdrževše se v Praze několik měsíců, zmizeli zase, jak se byli objevili, a nikdy více nebylo prý o nich slýcháno.

Když r. 1846. Karel hrabě Pachta a po roce i vdova jeho skonali, zvolil si Doucha r. 1848. hostinský byt v Minoritském kláštěře u sv. Jakuba v Praze, kdež měl i stravu a všeliké ostatní opatření za 6 zl. měsíčně. Zde se v tichém domě tomto vedle čtení mše svaté zcela oddal literární činnosti, pokud mu choroba časem silněji vybuchující v tom naprosto nepřekážela.

Za obydlí měl tu po drahná léta světničku s chudičkým nábytkem a prostou všelikého pohodlí. Letní čas trávíval na rozličných statcích českých šlechticů, zásluh jeho uznalých, konaje tamže služby domácího kaplana, jako jmenovitě r. 1850. u rodiny Františka hraběte Harracha v Asachu v Horních Rakousích i ve Vídni a Mostu nad Litavou na hranicích uherských; r. 1852—59. u hrabat z Trautmannsdorfu v Heralci, hraběte Schönborna ve Dlažkovicích, hr. Deyma v Nemyšli blíže Tábora 1865., hr. Rud. Chotka ve Veltrusich, u členů hraběcí rodiny Valdštejnské v Doksích, Mnichově Hradišti a Podmoklí 1867. a 1869, hrabat Otakara a Heřmana Černínů ve Vinoři, Dymokurech v r. 1868., též na Krásném Dvoře; u šlechtice Ant. Veitha na zámku Liběchovském; u rodiny z Wágnerů v Jirnách; hr. Šternberka ve Šternberce nad Sázavou 1870—72.; hr. Westfalena ve Chlumci blíže Teplic; barona Schönberga v Roth-Schönbergu v Sasích, též na faře Škramnické u Poříčan a jinde, kdež všude pěstováním vlastenecké literatury se obíral.

Pohnutý rok 1848. postavil i Douchu, jakkoli bolestným neduhem sklíčeného, na pole zvýšené činnosti. Jsa nucen chrániti se všeho bouřlivějšího rozčílení a vší namáhavější práce, uprosil sice přátel svých, aby ho nenavrhovali do „Národního výboru“, jak učiniti zamýšleli, přijal však členství slovanského sjezdu, kde mu bylo možno alespoň soukromou rozmluvou působiti ve směru slovanské vzájemnosti. Jmenovitě svazkem osobního přátelství s Rusínem Borysikievičem z Haliče prostředkoval hlavně národní názory, pokud se tohoto kmene slovanského týkalo.

Téhož roku vydal Doucha svůj první a nejproslulejší spis pro mládež: „Kratinké povídky o nakládání se zvířaty“

s 25 původními obrázky, na nějž vedl náklad Antonín Veith, pán na Liběchově. Když konečně dílko toto přišlo již ku konci, tu najednou Hennig, majitel dílny řezbářské a knihtiskárny, v níž práce ta se tiskla, učinil bankrot a oběsil se. Na jmění jeho uvalen byl konkurs; dřevorytiny k dílku tomu byly prodány jistému parfümierovi Bergerovi, jednotlivé pak archy již vytištěné kupcům na kornoutky. Doucha chtěje, by dílko se uchránilo, sám k jednotlivým kupcům došel a od nich archy skoupil, jakož i dřevorytiny, což vše odevzdal Jar. Pospíšilovi, knihkupci. Avšak spis tento potkala ještě jiná nehoda: při červencových událostech r. 1848. nalezal se v balíku na okně Týnské fary, i byl od vojska z protějšího domu rozstřílen. Pozdéji v letech 1850, 58. a 65. vydal ho Pospíšil svým nákladem (1800 vytisků).

Na přání k. a. konsistoře pražské převzal Doucha r. 1848. vydání latinské knihy: „Manuale Ritualis Pragensis“, obstarav zároveň opravu českého a německého textu.

Když sestavena byla kommisse k zaopatření českých školních knih pro gymnasia, povolán do ní též Doucha, jenž potom k účelu tomu sepsal roku 1849. s Prokopem Dvorským, professorem náboženství na piaristském gymnasiu pražském: „Dějepis katolické církve“, v němž zevrubně věnována pozornost rozšiřování křesťanství mezi Slovany. Mimo to pořídil s Jos. Fabianem dvoudílnou knihu: „Jádro katol. náboženství“ pro dospělejší mládež a pěstouny její (1849—51.). Řídil též r. 1849. opravené vydání „Krátkého vysvětlení katechismu od Mikul. Tomka“; vedl opravu slohu prvního dílu: „Životu svatých“ r. 1847. Dědictvím sv. Janským vyšlého a súčastnil se částečně též při vydávání „bible české“, vyšlé v Praze r. 1851. a po druhé r. 1857. Napomahal též při dodatku k „patristické encyklopedii“ r. 1859. a při „Velikém Kancionalu“. R. 1852. vydal v Hradci Králové: „Modlitby a písně pro studující“. Mimo to stále přispíval do časopisu pro kat. duchovenstvo a do Blahověsta, jakož i do všech ostatních časopisů českých a mnohých spisů sborných.

R 1850. vyvolen byl Doucha za mimořádného člena královské české společnosti nauk. Když r. 1851. zřízena byla od ministerstva vyučování zvláštní kommisse k ustanovení vědeckého názvosloví českeho, volán do ní také Doucha, omluvil se však chatrným stavem svého zdraví. R. 1852. z lásky k zesnulému příteli svému Kalinovi uvázal se Doucha ve vydání spisů jeho a sepsal s J. Vlčkem k básním těmto připojený životopis pod názvem: „Pomněnky z krátkého života pouti básníkovy“, jakož i vysvětlení nepovědomých slov a věcí. Rovněž pomáhal J. Čuprovi při sestavování jeho tří čítánek pro gymnasia, též jeho sbírky článkův básnických. R. 1853. vydal Doucha překlad z anglického Washingtona Irwinga: „Život a plavby Kryštofa Kolumba“ (History of the life and voyages of Christopher Columbus) s mapou a obrazy na kameni rytými.

W. Irwing byl první, jak povědomo, jenž sebral a v úplnosti zajímavě vylíčil život a osudy neohroženého objevitele nových světův a otevřel tak stavidla přívalu Kolumbiad, jimiž dítky i dospělí byli zaplaveni v čase následujícím.

Spis Irwingův stal se záhy rozhlášeným a všeobecně dychtili po něm. Aby českému čtenářstvu nebylo třeba sahati ku překladům německým i aby zároveň dosvědčena byla zaujatosť Čech v duševním hnutí ostatního světa, vyšel překlad český, který rovněž brzy stal se oblíbeným. Stihl jej však též zvláštní osud.

Nakladatel Herberger dal tisknouti první polovici u Rohlíčka, druhou však u synů Haasových. Dílo to vydával po sešitech, stržené však peníze utratil a tiskařům neplatil. Tito pak druhou polovici díla nijak jemu vydati nechtěli, nedbajíce toho, že první polovice ve sličném vydání již se nacházela v rukou obecenstva. Tak stalo se, že celá druhá polovice vytištěna byla již v únoru r. 1853., ale čekala na své vysvobození až do roku 1859. Doucha totiž chtěje, aby konečně přece dílo to přišlo ku konci, domlouval Rohlíčkovi a synům Haasovým, aby jeden od druhého dílo to převzali a lidu prodávali. Když však oni tak učiniti nechtěli, Doucha sám konečně od Rohlíčka první vydání skoupil a Haasovcům odevzdal, aby tito dokončili dílo jeho. Též jednotlivé sešity již po antikvářích rozprodané skoupil a tak aspoň nějakou část úplnou sebral. Po druhé bylo dílo to vydáno u Stýbla, však též s mnohými obtížemi.

Se Shakespearem Čechové seznámili se nejprvé pomocí pražského divadla německého, kdež ob čas objevovala se na jevišti německá spracování některých dramat tohoto anglického velikána. Dle takovýchto spracování dramata Shakespearova upravována bývala divadlu českému, jako na příklad již Karel Ignác Tham učinil s Makbethem, kterého zčeštil dle Schillerova překladu a vydal tiskem r. 1786. Prvým, kdo dle originálu anglického ne sice přeložil, ale „vzdělal“ česky drama Shakespearovo, byl Antonín Marek, vydav tiskem, s pseudonymem Bolemíra Izborského, r. 1823. veselohru: Comedy of Errors s názvem „Omylové“, kterou později roku 1864. dr. Josef Čejka přeložil s názvem: „Komedie plná omylův.“ Řádný český překlad dramata Shakespearova pochází teprve z r. 1842. a byl tištěn poprvé r. 1843. Jesti to „Othello“, mouřenín benátský, v překladě Jakuba Malého

Avšak zásluha, že máme celého Shakespeara v překladech celkem pěkných a zdařilých, náleží Františku Douchovi, jenž mohl mysl svou tím snadněji obrátiti k tomuto arciknížeti všech básníků, jednak že jest nepostihlý vrchol krásy, pak ale že díla jeho prodchnuta jsou nejčistší mravností názoru světa křesťanského. Slavný vykladatel Shakespearův — soudný Gervinus, takřka anatomicky rozebral mravní ústrojí jeho děl a kdož nehledí na skořápku ale jádro, nedal se nikdy odstrašiti mnohou křiklavostí, neboť známo, že i odpornými prostředky nabýváme někdy zdraví. Velmi důmyslně ocenil mravní směr Shakespearův arcibiskup metropolita Holowinski, polský překladatel Shakespeara, s jehož úsudkem nás Doucha v Lumíru roku 1855. obeznámil.

Doucha zároveň s Jakubem Malým jal se překládati Shakespeara, vydav téhož r. 1842., kterého Malý přeložil „Othella“, nejkrásnější Shakespearovu truchlohru „Romeo a Julie“. Jesti to horující apotheosa lásky, toho nevýslovného citu, který šlechtí duši k nejvyššímu vzletu, ano smysly samy oduševňuje; spolu však také kormoutlivá elegie na její pomíjejicnosť následkem vlastní povahy a zevnitřních okolností — zároveň oslavení a pohřeb lásky.

V truchlohře této dovolil sobě Doucha — tehdejšími poměry dá se to omluviti — zejména vybídnutím muže v literatuře naší na slovo vzatého a v censurních záležitostech rozhodný vliv majícího — leckteré odchylky a nepřiměřené zmírňování textu původního — ale ve všech ostatních překladech jest této výčitky prost.

Výňatky z překladu toho otiskl ve Květech r. 1843. a v Musejníku r. 1844. O sobě však tento překlad Douchův vydán teprve r. 1847. a to nákladem Matice české. Tenkráte zajisté ještě ani sám Doucha netušil, jak veliké podniknutí zahájil. To vyšlo na jevo teprve o 10 let později, kterýž v českém umění literárním a dramatickém zastkvěla se doba, kterou vším právem nazýváme Shakespearovou.

Jevil pak překlad Douchův znamenitý pokrok proti překladu Jakuba Malého a byl předchůdcem pozdějšího podniku matičního, totiž českého překladu děl Shakespearových vůbec. Vzmáhalať se od té doby záliba ve dramatech Shakespearových na divadle českém tak velice, že také překladatelů jejich přibývalo a r. 1854. bylo několik kusů přeložených Matici předloženo. I jala se Matice, vyhovujíc veřejnému přání, vydávati ještě téhož r. 1854. dramatická díla Williama Shakespeara, ačkoliv nescházelo ani hlasův úzkoprsých, kteří český překlad Shakespeara vyhlašovali za zbytečnosť a luxus Takovýto hlas ozval še již po vyjití prvního překladu ze Shakespeara: „Othella“ roku 1842. ve Květech. Byl to hlas Nebeského.

Doucha to byl, jehožto překlad: „Život a smrť krále Richarda III.“ zahájil celou tuto sbírku. [1])

Celá sbírka vyšla v IX. dílech — poslední r. 1872. — v nichž obsaženo jest všech 37 dramat, která jsou přičítána Shakespearovi a to prací pěti překladatelů: Jak. Malého, dra Jos. Čejky, Jos. Jiř. Kolára, Lad. Čelakovského a Fr. Douchy. Nejvíce dramat přeložil Malý, totiž 11, Čejka přeložil jich 9, Kolár 4, Čelakovský také 4 a Doucha 9.

Zajisté krásná a velebná to galerie klassických prací.

Od Douchy jsou kromě připomenutého již „Života a smrti krále Richarda III.“ (1854.) tato: „Koriolanus“, tragédie lásky k matce a ženě (vydán r. 1858.); „Julius César“, tragédie lásky k vlasti (1859.); „Král Richard II.“ (1862.) a „Král Jan“ (1866), historie to vynikající mohutnou silou a přirozenou pravdivostí karaktérů; „Večer tříkrálový“ aneb „Cokoli chcete“ (Twelfth Night [2]) or What you will) 1862., náleží k nejrozkošnějším veselohrám Shakespearovým. Název její volen jest beze všeho vztahu k obsahu; první „Twelfth Night“ snad proto, že byla v den svatých tří králů jako úvod k nastávajícímu masopustu ponejprv provozována; Sen v noci svatojanské r. 1866., v němž vykouzluje před námi básník. ve svých realistických postavách nedostížený, útvory fantasie, jichžto vzdušné zjevy přecházejí mimo nás jako libé sny a mizí jako rozkošně zábavný mam. Prýští se tu bohatá žíla nejsmělejší a nejrozpustilejší invence, vrcholící v sestavení nejrůznorodějších

[1]) Viz od Douchy v Pražských Novinách r. 1855. leden: Dějepisný základ k Shakespearovu Richardu III.

[2]) T. j. „dvanáctá noc“, počítaná od narození Páně, kterýmžto dnem jindy počínal nový rok. Den svatých tří králů byl tedy dvanáctým dnem v roce a jím počínal také masopust.

živlů [3]). Již tedy názvem dramata napovídá básník, čeho zde očekávati, totiž slavnostné, jako sen fantastické hry ve světě duchů i lidí; a bujarý, báchorkovitý chod děje rovněž jako společné působení duchův, milenců a veselých jonáků k jednomu celku vysvětliti se dá onou kouzelností, která jest příznakem téhož dne divůplného.

Sen byl na pražském divadle českém dáván poprvé dne 26. prosince 1855., pak opět 28. října 1860., 17. ledna 1866. atd. [4])

Zvláště v posledním čase v Národním divadle překrásný tento kus velmi často jest provozován. Dále: „Dvé šlechticů veronských", práce to z mládí Shakespearova r. 1869 a konečně „Romeo a Julie" r. 1872. Jest tedy zásluha Douchova o český překlad dramat Shakespearových velmi veliká a několikerá. Nejen že pořídil co do času prvý, skutečně cenný překlad, který byl podnětem k českému překladu děl Shakespearových vůbec; nejen že jeho překladem počata dramatická díla Williama Shakespeara, nejen že skoro nejvíce dramat Shakespearových přeložil, ale překlady Douchovy, jak soudí také Ferdinand Schulz v Osvětě r. 1880. str. 751., věrností a svědomitostí dikce, lahodou a vytříbeností českého jazyka nejlepším mezi všemi ostatními se vyrovnají. Než, ačkoliv tak velikou zásluhu má Doucha o překlad Shakespeara a ačkoliv překlady jeho vší chvály jsou hodny, přece J. V. Sládek, redaktor Lumíra, znova přeložil „Sen v noci svatojanské," tak jakoby překlad Douchův byl nedostatečným. Jesti to totéž, co učinil Jakub Malý, vydav nový překlad „Hamleta," kterého byl před tím výborně přeložil Jos. Jiří Kolár. Snad někdo řekne, že překlad Douchova: „Snu v noci svatojanské" jest zastaralý, že byl znamenitým na dobu dřívější, že však nevyhovuje nynějším požadavkům jazykovým. Avšak tomu není tak. Doucha byl bedlivým vzdělavatelem jazyka českého již za svých let mladších. Jeho překlady zachovaly veškeru mocnou poesii originalu, jsou sdělány s největší pietou i k anglickému básníku i k jazyku českému. Mluva Douchova v jeho spisech, ať původních ať přeložených, jest ryzí, neporušená. Ovšem, když již jednou něco jest přeloženo zdařile, nový toho překlad snadno jest učiniti lepším, ale k tomu není potřebí překladatele jiného, toho schopen jesti ten, kdo prvně zdařilý překlad onen pořídil. Že Doucha toho schopen byl, že uměl zlepšiti a zdokonaliti své překlady, znova je vydávaje, to dokázal druhým překladem „Romea a Julie" vydaným r. 1872. a znova r. 1883. v „Ústřední knihovně." To dokázal i druhým vydáním „Snu v noci svatojanské," které vyšlo r. 1876. ve Štolbově „Divadelním světě."

Vydání překladů těchto tiskem bylo dokončeno r. 1872., načež r. 1873. uveřejněn ještě dodatkem k nim spis Jak. Malého: „Sha-

[3]) Název dramata Midsummer — Night's Dream doslovně „Středoletní noci sen" ukazuje na jistou noc, totiž noc před sv. Janem Křtitelem 24. června, kterýž to den jakožto největšího odzemí a letního slunobratu za střed léta se čítá. Viz mor. národní legendu „Maria a Alžběta" ve sbírce Sušilově 1853. Polský překlad arcibiskupa Holowinského 1840. má: „Sen w wigilia sv. Jana." Ruský překlad ve sborném spisu: Литературный Вечеръ, v Moskvě 1844., má pouze „Čarovná noc" Волшебная ночь.

[4]) Viz Pražské Noviny 1855. čís. 308, Čas 1860 č. 25. — též článek „Ignác Holowinski o Snu v noci svatojanské" v Praž. Novinách 1855. č. 300—303 a v Lumíru 1855. čís. 46.

kespeare a jeho díla.“ R. 1871. učinil totiž Jak. Malý sboru matičnímu návrh, aby k překladu dramat Shakespearových přidán byl životopis básníkův s úvahou o jeho dílech, jmenovitě s rozborem jeho dramatických výtvorů. Sbor přistoupiv k tomu návrhu skrze sekretáře svého Nebeského vyzval Douchu, aby v takovou práci se uvázal. Doucha však nepřijal úlohy této, jakkoli by tomu zajisté velečestnému vybídnutí byl milerád dostál s úplnou ochotou a s celou ku věci láskou a svědomitostí; jednak stále se horšila jeho choroba, jednak bránila mu ta okolnost, že byla umístěna v klášteře sv. Jakubském školka mateřská, čímž naplněn byl dům hlukem a křikem, že při něm klidně pracovati nebylo možno, on pak, když zahrádka vzata ke škole, pozbaven i milého útulku v zadní zahrádce, kde po celých téměř 20 let míval stolek, při němž pracovával. „Připadá mi to,“ pravil o tom Doucha, „jako téměř ironie osudu, že právě dítkami odstrčen jsem od svého stolečku, kde jsem tolik psal k jejich prospěchu a kde bylo mé poslední útočiště v mých těžkých utrpeních.“

Později pak některá dramata, která byla v prvotních vydáních rozebrána, vydána znova a nejnověji knihkupectví Řivnáčovo jalo se uveřejňovati tyto překlady v novém laciném vydání.

„Jde z věci samé, že překládání Shakespearových dramat samo sebou prospěšně působilo na literaturu naši básnickou, zvláště dramatickou. Především rozhojnilo poklad ideí básnických, povzneslo koncepci dramatickou, jak na příklad nejeden kus Hálkův dokazuje. Veliké děje, vznešené karaktery ze slavné minulosti české nebylo lze, jmenovitě za smutné doby politické po roce 1854., dramaticky vzdělávati a předváděti obecenstvu českému; naproti tomu nebráněno kusy Shakespearovými buditi a šlechtiti smysl pro vznešenou poesii dramatickou a pro velkolepé děje národní, i vzdělávati esthetický soud o skutečné ceně básnictví dramatického.“ Tak vyjádřil se Karel Tieftrunk ve svých „Dějinách Matice české“ na str. 225. a 226. a Ferd. Schulz napsal v Osvětě, roč. 1880. na str. 750.: „Mladší nynější spisovatelské, literární a zvláště divadelní pokolení české ani nemůže sobě pomysliti, jaký vznešený, esthetický ruch zavládl a jaký umělecký požitek rozproudil se mezi intelligencí českou v Praze na sklonku 6. desítky tohoto století, když na divadle našem kvetla překrásná doba Shakespearova. To byly dvé zimní periody, které divadelní umění české posud pokládá za svůj nedostížený vrchol. A veškera literatura naše pocítila na sobě blahou působnost té mocné vlny, která do duchovního života českého tehdy zasáhla; osvěžení a vzrušení ke vlastním samostatným útvarům bylo tenkráte patrno na veškeré spisovatelské síly společnosti naší. Zejména básnictví české omládlo tenkráte zajisté i z onoho dotknutí a požehnání, jehož se mu dostalo na českém jevišti poesií Shakespearovou. Svědci a účastníci oné nové literární doby české nikdy nezapomenou, jakých zásluh o ni sobě dobyli naši překladatelé anglického básníka a literární dějepis český s chválou a vděčností zaznamená tyto překlady jakožto veliké a plodné činy.“

(Pokračování.)

Volné listy,

Píše František Pohunek.

(Pokračování.)

Staropohanské štěstí, svoboda a lidskosť ve světle pravdy.

Motto: „Tak opustil jsem vás, ó velké trosky,
v své duši maje Hellady sen rosný
ten velký život, svobodný a božský!“
(Vrchl.)
„Übrigens studiere ich die Alten und folge
ihrem Beispiel,
so gut es gehen will.“ (Göthe.)

Musila-li pohanského Řeka tížiti již trapně ta myšlénka, že život jeho nezvratnému podroben jest osudu, stával se mu život břemenem skoro nesnesitelným, uvážil li, že šťastným býti ani nemůže, aspoň na dlouho ne, proto že — dle víry všeobecně tehdáž rozšířené — bohové lidem štěstí závidí a lidi šťastné z úmyslu vrhají v neštěstí a záhubu. Trapná tato myšlénka o nepřízni a závisti bohů vyskytuje se již u Homera, jenž klade na př. Odysseovi tato slova v ústa:

„ . . . . . bohové nás *stíhali* bídou,
již toho nám *nepřáli*, bychom trvajíce při sobě
rozkoš ssáli mladosti a ku prahu dospěli stáří“.
(Odyss. XXIII. 210.—212.; přel. Škoda).

V době pozdější pak myšlénka tato nejen se neztrácí a nezaniká, nýbrž vystupuje v podobě vždy jasnější a určitější, čímž se stává zároveň hroznější a děsnější, jak se každý snadno přesvědčiti může, kdo pročte pozorně buď Herodota nebo Aischyla, kteří pronášejí až i tu myšlénku, že člověk šťastný lépe učiní, když si sám zúmyslně nějakou buď škodu způsobí neb se rozloučí s tím, co mu zvlášť milé jest, nežli aby čekal, až jeho štěstí vzbudí závisť bohů, kteří by jej pak připravili o všecko. Tak dí Aischylos v tragoedii zvané „Agamemnon“, že vedle kypícího zdraví nenasytná číhá nemoc a loď že se stroskotá o skryté skalisko právě ve chvíli, když se zdá po vlnách nejšťastněji plouti; šťastný smrtelník učiní prý dobře, když část zboží svého dobrovolně vrhne do moře, by se jeho loď neztopila v tůni se zbožím veškerým:

„Věru zdraví plnokypícího květ
nenasytné míry nemoc zavilá
sousedka maří spolumezná,
potkne se o ztajená
— — — — — —
bradla osud blahoplynoucí.
A vhodí-li ze zboží
ze sporého kus do vln
strach povážlivým vrhem,
nezmizí všechen statek
nářku přehnaného pln,
v tůni neztopí se loď. (v. 972—983; přel. Mejsnar).

V týž smysl mluví dějepisec Herodot a sice častěji, tak že vším právem dí prof. Kvíčala, že „idea o závisti božské zastírá dílo Herodotovo temnou, takřka smutečnou rouškou“. [1]) Netresce totiž dle Herodota bůh jenom zločiny skutečně spáchané, nýbrž nepřeje nikomu z lidí trvalého štěstí; dospěl-li tudíž který smrtelník k velikému štěstí, vrhá jej božstvo, třebas by se byl ničím neprohřešil, z pouhé jen závisti a žárlivosti v propast neštěstí, neboť „všeliké božstvo jest závistivo a změnychtivo“ (Herot. kniha 1. k. 32; kniha 3. kap. 40; kniha VII. kap. 10). —

„Tuto závisť božskou zakusil na př. Kroisos. On chtěl, poněvadž bohatstvím a mocí oplýval, za nejblaženějšího člověka na světě jmín býti, i horšil se velice na Solona, jenž jej ani nejblaženějším, ani ne blaženým nechtěl nazvati, nýbrž spíše k tomu poukázal, že „všeliké božstvo závistivo jest“ a člověku šťastnému chystá neštěstí. „Po odchodu Solona“, dí Herodot, „zastihla Kroisa veliká pohroma od boha naň proto seslaná, že se pokládal za nejblaženějšího“ (I. 32—45). Tato závisť božská zastihla krutě i Polykrata, šťastného vládce ostrova Samu. Panovník tento měl v hojné míře všeho, co srdce ráčilo, a všechno, oč se pokusil, utěšeně se mu dařilo. To když viděl moudrý a povážlivý jeho přítel a spojenec Amasis, král egyptský, psal mu toto: „Amasis Polykratovi takto dí: Příjemnoť ovšem slyšeti, že se příteli dobře vede; mně však se tvé veliké štěstí nelíbí, jelikož vím a znám, že božstvo jest závistivo. Já sobě a svým přátelům toho přeji, abychom v jedné věci štěstí, v druhé neštěstí doznali a aby se raději takto štěstí s neštěstím střídalo než ustavičné štěstí nás sledovalo. Neboť vím, že každý, komu štěstí ve všem přálo, konečně bídně zahynul. Pročež uposlechni mne a učiň takto. Co největší cenu pro tebe má a čehož ztráta by nejbolestněji duše tvé se dotkla, to zahoď sám a sice tak, aby to více na světlo nepřišlo; a nebude-li od nynějška štěstí tvé s neštěstím se střídati, užívej prostředku mnou právě udaného“. Polykrates poslechl, vyjel z ostrova na širé moře a vrhl nejdražší klenot svůj, prsten Theodorem zhotovený, do hlubiny. Pátého neb šestého dne na to přihodilo se, že rybář jakýsi, uloviv rybu velkou a krásnou, pokládal za slušno Polykratovi ji darem dáti. I vyprosil si přístup ku králi a rybu mu odevzdal. Když sluhové královi rybu rozřízli, našli v ní zahozený prsten pána svého. Sotva jej uzřeli, vzali jej honem a nesli s radostí k Polykratovi a odevzdávajíce mu jej vypravovali, jakým způsobem se našel. I psal Polykrates celou tu událost Amasiovi; ten pak poznávaje, že nemožno člověku člověka z toho, co mu souzeno, vytrhnouti a tuše, že to s Polykratem, jejž štěstí proti jeho vůli takřka pronásledovalo, špatně dopadne, hned s ním přátelský svazek přerušil a sice proto, že by se neštěstí, jemuž dle jeho náhledu Polykrates nikterak ujíti nemohl, tím bolestněji musilo dotknouti srdce jeho, kdyby mezi nimi trval ještě svazek přátelský. — I vyplnilo se, co Amasis tušil; Polykrates zahynul rukou vrahovou a tělo jeho na kůl jest nastrčeno.“ [2])

Dle Herodota vrhá tudíž božstvo z pouhé závisti v neštěstí a záhubu i lidi nevinné, a provinění, poklesků lidských, jak týž déje-

[1]) Úvod ku překladu Herodota str. 13—14.

[2]) Viz Kvíčalův překlad Herodota str. 12—13; 281—283.

pisec dále vypravuje (kniha IV. kap. 79.), používá božstvo ze škodolibosti za vítanou záminku, by mohlo lidi pronásledovati a uvalovati na ně neštěstí. Ano bohové svádějí dle názoru pohanských Řeků sami zúmyslně lidi ku hříchu buď ze sobecké a hříšné k nim lásky anebo ze msty, by je mohli trestati. Kdekoliv se totiž obzvláště v době nejstarší objevuje hrubý poklesek mravní, jsou jistě bohové jeho původci a spoluvinníky, jak se dočítáme na př. u Homera Il. XVI. 180. a na jiných místech. U téhož básníka, jenž umí tolik a tak obšírně vypravovati o žárlivostech, různicích a hádkách ano i rvačkách rozličných bohů, a u nejpřednějších řeckých tragiků dočítáme se též, kterak bohové ze škodolibosti uvalují na lidi rozličné pohromy tím, že rozněcují mezi smrtelníky různice a sváry a hříšné vášně anebo je mocí ponoukají ku hříchu velice ohavnému, by se jim pomstili a se radovali z hoře a neštěstí, jakéž jejich obětem přinesl hřích, do něhož je strhli.

Tak jest dle Homera krásná Helena, kteráž opustila svého manžela a utekla s princem trojánským, pouhým nástrojem bohů chtějících roznítiti ukrutnou válku mezi Hellény a Trojány. Dí se o ní výslovně, že:

„. . . . pro ni mnoho velmi
Argejští s Trojskými vytrpěli *z vůle Nebeských*“
(Odyss. XVII. v. 118—119.),

neboť prý:

„*ponoukl ji bůh* ono spáchati dílo hanebné,
zaslepenost tuto dřív (že prý) ve svém nepocítila srdci“
(Odyss. XXIII. v. 222—223.).

A tito bohové, kteříž Helenu za nástroj použili k roznícení války tak dlouho trvající, jsou též hlavními strůjci a původci hádek a sporů a krvavého, ukrutného vraždění ve válce samé, přenášejíce nenávist a zášť, jež mají jedni oproti druhým, na smrtelníky, obzvláště na chráněnce svých božských soků a protivníků. Zeus rozněcuje svády a různice mezi Argejskými (Il. II. 375. a n.), pomáhá též někdy Trojánům, ale jen tajně, by o tom nezvěděla stranící Řekům Héra, neboť se hrozně bojí ostrého jejího jazyka (Il. I. 518. až 521.), jímž jej obyčejně Héra tak podráždí, že jí, aby skrotla, hroziti musí — bitím (Il. I. 561—567.). Ukáží-li se Afrodita, Apollo anebo Ares mezi Trojskými, hned je Pallas Athéna mezi Hellény a ponouká muže nejstatečnější, by se s nimi utkali, slibujíc jim pomoc. Tak ponoukla a silou nadchla Týdeovce Diomédea proti Afroditě a Aréovi (Il. V. 330. a n.; 825. a n.) a měla z toho v pravdě „božskou“ radost, když Diomédes oba poranil a mnoho statečných mužů Trojských se světa sprovodil. — I Odysseus naříká, že jenom pro nepřízeň boha nejvyššího, jenž mezi nimi rozněcoval sváry a jim „zkázu zamýšlel“ (Odyss. III. 166.), zdržováni byli Achajští po dobytí Troje na cestě k domovu, řka:

„Pak v Tenedos připluvše bohům jsme přinášeli žertvy,
zpět dychtíce domů, ale Zeus posud otčiny bránil
ukrutný, jenž roznítil zlou poznovu svádu“
(Odyss. III. 159—161.).

Ano o řeckých bozích některým pánům tak milých a vzácných platí plnou měrou slova básníkova:

„ . . . . . Ihr himmlischen Mächte!
Ihr führt in's Leben uns hinein,
Ihr lasst den Armen schuldig werden,
Dann überlasst Ihr ihn der Pein".

Göthe, jenž, nápodobě bezbožce Voltaira, [3]) napsal tyto verše, neměl při tom ovšem na mysli bohy řecké, „jež miloval a o nichž sníval rád", nýbrž blasfemicky Boha vůbec, jen že svou blasfemii nepronesl tak hrubě jako Voltaire; ale co tu napsal, hodí se výborně na bohy řecké. Či neopakují právě tuto myšlénku v různých variantech až příliš často vedle Homéra i nejpřednější řečtí tragikové? Poslyšme na př. zbožného Sofoklea, jenž ve své Antigoně takto praví:

„Přemoudré
kdos slovo vyřkl slavné:
že se zdá zlo býti dobrem
těm, jimžto *zavést chce bůh*
mysl do víru pohrom" (v. 620—624; přel. Král).

Kreonta pak, vládce thebského, jenž svou neúprosnou, krutou přísností zahubil nejenom Antigonu, kteráž jednala z lásky k bratrovi proti nelidskému jeho zákazu, nýbrž i syna svého a na sebe samého uvalil neštěstí, nechává Sofokles takto mluviti:

„Již já přebídný chápu to, však mou hlavu
tehdáž božstvo, pádnou tehdáž ranou
zasáhši, v neschůdné mne dráhy zahnalo;
ó žel, v prach zašláplo všechnu radost moul"
(Antig. v. 1272—1275; přel. Král).

Podobně odpovídá i těžce zkoušený Oidipos na hrubé výčitky Kreontovy:

„Ty vraždu mně a svatbu ústy drzými
jsi vyčetl a strasti, jež jsem zavinil
já bídný nerad; takť se bohům zlíbilo,
již ode dávna na náš rod se hněvají."
(Sof. Oid. na Kolóně v. 962—965; přel. Končinský).

Dle Euripida těší sama Artemis vládce Thesea, jenž zahubil pro křivé podezření vlastního syna svého:

„vždyť bezděky jej zahubils, a smrtelným,
když bozi káží, nelze hříchu uniknouť"
(Hippol. v. 1433—1434).

A čí vinou klesla dle pěvce Homéra manželi svému Agamemnonu nevěrná Klytaimnestra, žena dříve „mysly šlechetné"?

„ . . . Sudba bohů zapletla konečně ji k pádu."
(Odyss. III. 269; přel. Škoda).

---

[3]) „Il (Dieu-Bůh) créa des humains à lui-même semblables,
Afin de les mieux avilir;
Il nous donna des coeurs coupables,
Pour avoir droit de nous punir" atd.
(Baumgart. Göthe's L. u. Wjhr. 258.)

Tak jednávali dle víry starých Řeků „ti staří dobří bozi", jak je zove náš básník. Obzvláště to byla vedle Erota skoro ode všech novějších humanistů, nevyjímaje ani „nábožného" superintendenta Herdra [4]), velice ctěná a velebená bohyně Afrodita, kteráž dle víry pohanských Řeků se zvláštní zálibou sváděla ku hříchům a o své oběti se dále nestarala, těm však, kdož jí nechtěli ať již tím neb oním způsobem sloužiti, strašně se mstila. Trapně dojemná jest v této příčině Euripidova tragoedie zvaná Hippolytos a zosnovaná zcela na této myšlénce. Hippolytos, syn vládce Thesea, vede život cudný a mravně počestný; přináší oběti panenské Artemidě, ale Afroditě nechce sloužiti, proto že mu, jak výslovně praví, nikterak „nelahodí v noci velebený bůh" (Hippol. v. 706). Za to se mu však vilná bohyně krutě pomstila a nejen jemu, nýbrž i jiným, maceše Faidře a otci Theseovi —, jichž užila za nástroj, aby Hippolyta mohla zničiti.

Tak jednala dle víry starých Řeků Afrodita, a Eros nebyl ani o mák lepší. U Sofoklea oslovuje chor tohoto boha přímo takto:

„Erote, vítěz jsi v bojích,
Erote, pod jařmo uvá-
díš ty, jež napadáš
— — — — — —
Z nesmrtelných ti ujít
nikdo nemůže,
z křehkého ni lidstva.
— — — — — —
Spravedlivých mysli ke zlým
ty nepravostem strhuješ" (Antig. 781 a n.; přel. Král).

Nejsmutnější však jest, že dle náhledu starých ani Afroditě ani Erotovi nikdo ze smrtelných nemůže odolati, byť se i vzpíral jejich ponoukáním. Nepovolí-li jejich nástrahám, buď si již z ctnosti anebo ze strachu před zlými následky, vymstí se na něm „čistí" tito bohové způsobem krutým. A jak by také který ze smrtelných směl se jim bez trestu protiviti, když jim neodolají ani sami bohové?

„Kdo proti Erotovi staví se,
chtě zápolit jak pěstník, nemá rozumu.
Neb ten i bohy ovládá dle vůle své."
(Sofokl. Trachiňanky; přel. Durdík).

Nemluvme zde prozatím o tom, jak zhoubně musily tyto názory o Afroditě a Erotovi působiti na mravy pohanských Řeků, nýbrž ptejme se jen, zdali mohli ti, již se nám vyhlašují a vychvalují za tak příliš šťastné, v pravdě býti šťastnými, když je dle víry jejich držel jako v kleštích nezvratný a neúprosný osud a když ještě mimo to závistiví bohové svírali je se všech stran kruhem železným, je k nepravostem přímo pudili a pak je nechávali bez útrpnosti a bez soustrasti snášeti hoře, zármutek a neštěstí, do něhož by byli bez jejich ponoukání a jejich popudu nikdy neklesli? Ano, Hellénové, jež básník vyhlašuje za „božsky šťastné", byli při svých názorech o bozích, o světě a o člověku tak příliš „šťastni", že nejšťastnější

[4]) Herder ji zove: „Ideal des weiblichen Liebreizes, einer *sittlichen* Schönheit"!!! (Viz Baumg. Göthe u. Schiller 23).

z jejich básníků, jenž žil v době rozkvětu moci a slávy řecké, takto pěje:

„Nespatřiť světa, toť pravou
moudrostí; jsi-li však zrozen,
pak nejlíp, ruče zas spěchať
země do lůna, z něhož pocházíš“
(Sofokl. Oidip. na Kol. v. 1225—1228; přel. Petr Durdík.)

Tak šťastní byli „božsky šťastní“ Řekové a vedle nich i Římané, že velmi četní spisovatelé řečtí i římští nejen opakují tuto myšlénku Sofokleovu, nýbrž jdou ještě dále a považují zrození člověka a život jeho na této zemi přímo *za trest*. Tak učí nejenom Bacchylides, Theognis, Posidippus, Silenus, Krantor (Weiss. Apol. I. 42), nýbrž i „božský“ Plato, Plutarch, Cicero i Seneka. Plato, jenž věřil v praeexistenci duší, na př. dí, že když se všechno kolem uváží, ze všeho snad nejlepší jest smrť.[5]) Cicero pak, uváživ obtíže života vezdejšího, takto napsal: „Poblouzení a obtíže, jimž podléhá na zemi život lidský, zdají se úplně nasvědčovati názorům oněch starých mudrců, dle nichž se proto na svět rodíme, abychom trpěli za hříchy života dřívějšího (Cic. k Hortens.). Ano filosof Aristoteles, jenž byl přec slavným Řekem, přirovnává spojení duše s tělem docela k mukám, jakéž svým zajatcům způsobují někteří mořští loupežníci (na př. etrurští), přivazujíce je tváří proti tváři bezduchých mrtvol a nechávajíce je trápiti se tak dlouho, dokud by nezemřeli (Arist. Fragm.).

Život, jenž jest přec dobrem a sice dobrem velikým, považovati za trest, smrť pak za zisk a štěstí, jako to činili staří Řekové, jest nejen nerozumné, nýbrž i zároveň nepřirozené. Uvážíme-li však, že tato myšlénka často se u nich opakující není jenom výronem pessimistické nálady mysli, kteráž brzy pomíjí, aniž pouhým projevem pessimistického názoru o životě u lidí jednotlivých, jenž bývá následkem mravních poblouzení, nýbrž spíše souhrnem a krátkým obsahem čili abych tak řekl, základním dogmatem náboženského jejich přesvědčení o životě lidském a o světě vůbec, musíme starých Řeků, jimž bylo nésti břímě tak těžké, upřímně litovati!

Že při takovýchto mysl svírajících, trapných názorech nemohla u Řeků zapustiti kořeny žádná opravdová ze života radosť a žádná blahá mysli spokojenosť, kteráž jediná pevným jest základem lidského štěstí, pochopí snadno každý. A Řekové také nepoznali nikdy, neb aspoň zřídka kdy, tak zcela opravdové, nevinné radosti, tím méně pak štěstí „božského“. Již v Iliadě, která přec svým původem sáhá do doby jarého mládí řeckého národa, touží hrdinové po jediné útěše, kterou znají, po odpočinku — v smrti, neboť jenom konec života zdá se jim býti koncem utrpení (Nägelsbach, Homer. Theol.). A kéž by se mohli aspoň za hrobem plného nadíti štěstí! Ale to jest vrcholem jejich neštěstí, že je po smrti očekává osud málo příznivější. Tak se již u Homera potácí člověk ve svých myšlénkách mezi životem a mezi smrtí. Bojí se zničení a přece pomýšlí na

[5]) θαυμάσιον κέρδος ἂν εἴη ὁ θάνατος (Apol. Sokr. XXXII.).

samovraždu; proklíná život a přece nezná pro naznačení největší nenávisti pádnějšího výrazu než: to nenávidím, to se mi protiví jako — smrť! (ibid. str. 330; viz Weiss I. 40). Nemohlo také býti jinak, než že musil Řek na smrť hleděti se strachem a hrůzou, když uvážil, že ani po smrti nebude míti blahého pokoje; vždyť dle jejich názorů i stínové zemřelých postrádající sebevědomí měli v podsvětí různice a hádky, jež rovnal zvláštní soudce (Nägelsbach). — Živořiti v podsvětí bez klidu, bez pokoje, bez sebevědomí a to věčně, taf byla útěcha, jakou Řekovi klesajícímu pod tíží života skytala — smrť!

Představovali si ji a znázorňovali ovšem v podobě krásného genia s dohasínající pochodní v ruce, což se již Schillerovi tak zalíbilo, že touže po oněch uplynulých dobách unyle zapěl:

„Damals trat kein grässliches Gerippe
Vor das Bett des Sterbenden. Ein Kuss
Nahm das letzte Leben von der Lippe,
Seine Fackel senkt' ein Genius." (Die Götter Griech.)

Ale Schiller zapomněl všimnouti si toho, že tento genius drží svou pochodeň obráceně, hořícím koncem dolů, k čemuž již Herder trefně podotkl, řka, že se Řekové, kteří si smrť takto znázorňovali, podobají dítěti, jež si zakrývá oči rukama, aby věc, jíž se děsí — nevidělo. Tomu, co zde pravíme o bázni před smrtí, neodporuje ani dost málo velebené smrtí pohrdání, jakéž se připisuje některým řeckým a římským státníkům i filosofům. Klid těchto mužů, s jakým se zdají mluviti o smrti, byl pouze fingovaný, affektovaný, jímž kryti hleděli cítěnou v srdci úzkosť a bázeň, jak to mezi jiným dost jasně vysvítá z pojednání Ciceronova: o pohrdání smrtí — de contemnenda morte (Tusc. disput. lib. I.; viz Lerique: Die Ideale etc. 12.).

Takový byl ten „božský" život řecký v pravdě a skutečnosti.

Ovšem jest pravda, že slovo „vina" staří Řekové neradi jmenovali,

„ . . . . . nannten
des Schmerzes tiefen Abgrund nicht,

jak dí dobře o nich básník Lenau; nejmenovali, ale cítili, a trapný tento pocit, kterýž se jich zmáhal, kdykoli počali vážněji přemýšleti o sobě samých, o životě lidském, o přírodě, o bozích, vtiskl tvářím jejich výraz jakési melancholie, jakés neukojené, nesplněné touhy, něčeho, co zíralo z jejich obličejů jako nerozluštěná, těžká hádanka. Takovýto výraz vtiskla řecká plastika i ve tváře nesmrtelných bohů.

Ku vyjasnění a osvětlení temného tohoto obzoru, jakýmž omezen byl život starých pohanů, nepřispěly valně ani vzdělání filosofické, ani zevnější, formální dokonalosť řeckého umění. Umění řecké tvořilo spíše zevnější svojí dokonalostí jakýsi závoj zastírající smutný tento obraz, by se naň aspoň na chvíli zapomnělo. Vždyť měly i sochy předních bohů řeckých zavřené oči, jakoby ani hleděti nechtěly na bídu a útrapy skutečného života. „Přes všechen půvab zevnější formy," praví Bedřich ze Schleglů, „přes všechnu krásu, jakou vyniká v řecké plastice idealisovaná postava lidská, postřehuje přece oko bedlivého pozorovatele v těch krásných rysech něco jako hádanku nerozluštěnou, nevysvětlenou a ze zavřeného, mrtvého oka

antických bohů nemůžeme nikterak souditi na volnou a svobodnou a v nitru svém zcela uspokojenou duši.“ Podobně dí hrabě Bedřich Stolberg: „Nejvznešenější díla řeckého umění jeví patrné známky tiché, strohé, hluboké melancholie, apatické do sebe uzavřenosti, jež možno znamenati nejen ve tváři zobrazených lidí, u nichž to bylo při nedostatku pevné naděje tím přirozenější, čím šlechetnější byli povahy, nýbrž i v obličejích věkožizných, vždy „blažených“ bohů. Odvolávám se v této příčině směle na všechny, kdož měli příležitost viděti a poznati nejkrásnější zbytky starého umění.“ I na sochách nesmrtelných bohů, „kde v každém svalu celého těla mohutný se zdá prouditi život“, praví Stolberg dále, pozorujeme, že „čelo božstva přec obestírá něco jako mrak tušené pomíjejicnosti! Tak svědčilo toto právem obdivované umění řecké, i když znázorňovalo „nesmrtelné“ bohy, o životě bez Boha a o stále tísni, jakou Řeky svírala myšlénka — na smrť“ (Viz Janssen Graf L. zu Stolb. 231—232. vydání v 1. sv.). Na starších památkách řecké plastiky, praví Schnaase, jeví se tento bolestný pocit ztrnulým a přísným klidem resignace, na pozdějších — i na těch, v nichž jen síla a život kypěti se zdají, viděti ve tváři tiché a krásné — něco jako žal, tajené hoře neb zkrocenou vášeň. [6])

„Israelita nacházel útěchu v přesvědčení, že Bůh kajícímu odpouští a lásku k Bohu že odměňuje,“ praví Bedřich Stolberg, „a toto přesvědčení skytalo mu klid, štěstí a vážnosť, pro něž stojí vysoko nad všemi národy pohanskými. Ale nedostatek tohoto přesvědčení naplňoval všecky staré národy trapným nepokojem v míře větší či menší podle toho, byla li u kterých menší či větší naděje v budoucnosť. Aby tomuto trapnému nepokoji ubránili se, snažili se všemožně pohanští národové a ze všech nejvíce staří Řekové zapomenouti — na smrť.“ Odtud jejich touha po různých rozkoších a požitcích smyslných, při nichžto byla nejhlavnější vzpruhou láska smyslná. Těmto účelům musilo sloužiti i taky umění, neboť neřesti přímo ohavné braly na sebe aesthetické formy. pod kteroužto rouškou stávaly se ovšem tím svůdnějšími. V této příčině nestojí před námi čist ani Sokrates, ani Plato, ani Demosthenes, ani Perikles, ani myslitel Aristoteles. Když se neostýchal ani Sokrates posýlati své žáky do školy k Aspasii, k ženě to povahy přímo daemonické, by se od ní učili ušlechtilejším prý v obcování způsobům, co si máme teprv mysliti o jiných? Proto byl také úpadek Řecka po krátké době moci a slávy tak rychlý a náhlý!

Ty řecké slavnosti a radovánky, ten bujný a veselý a na pohled velice šťastný život, nejsou tudíž svědectvím spokojenosti, štěstí a přímo božské blaženosti, jakou by Hellénům rádi přisoudili moderní naši pseudopohané, nýbrž svědectvím vnitřní prázdnoty, neuspokojenosti a beznadějnosti. Žijíť a jednajíť tak dle možnosti všichni, kteří nemají žádné naděje v život budoucí. Edite, bibite, post mortem nulla voluptas, „jezme a píme, neboť zítra zemřeme“ (Horac. carm.

---

[6]) „An den früheren Werken (griechischer Plastik) erscheint dies schmerzliche Gefühl in der starren, strengen Ruhe der Resignation, an den späteren, selbst bei solchen Gestalten, in denen nur Genuss und Kraft zu leben scheinen, weht es uns aus den stillen schönen Zügen wie ein Hauch der Klage an, wie leise Wehmuth oder gebändigte Leidenschaft.“ (Geschichte der. bild. Künste 2. Aufl. II. B. 293.)

I. 7. 30—32; Isaiáš 22, 13; I. Kor. 15, 32.), tať jest řeč nevěrců a beznadějců po celém světě, nechť jsou to židé, pohané, či „křesťané". Všichni jsou dle možnosti praktickými Epikurejčíky; všichni vedou stejnou řeč, jejíž obsah vrcholí ve slovech Písma, kteréž je uvádí takto mluvící: Krátký jest život náš, pomine jako stopa oblaku a zmizí jako mlha před paprsky slunce, a po skonání není navrácení, neb dech náš rozplyne se jako dým v povětří. Pojďtež tedy a požívejme dobrých věcí a užívejme světa, dokud mladí jsme. Pijme drahé víno a ličme se mastmi. Ověnčme se růžemi, prve nežli svadnou, a nižádná nebudiž rozkoš, kteréž bychom neokusili. Všudy pozůstavme znamení veselosti atd. (Moudr. 2, 1—9.)

Že by byli Řekové necítili viny, že by byli neznali ostnu hříchu a výčitek svědomí a že by tudíž byli bývali v pravdě božsky šťastni a božsky blaženi, může jen ten tvrditi, kdo buď nazdařbůh do větru mluví anebo zamhuřuje před sluncem pravdy zúmyslně oči, aby neviděl. Vždyť o nich vyznává i sám Vrchlický, že nepoznali pravé a ničím nezkalené radosti, čímž ovšem odporuje sobě samému, když takto pěje:

„Ta čistá radosť není pro nás více,
v zdroj každý stín padˈ tvojí (Meduso) chmurné kštice,
ó přísné božství plné hrůzy!

I Hellas narozená v moři světla,
když jásala a pěla a když kvetla
tvou cítila přec těžkou chůzi"

(Jak táhla mračna 91).

Ano, „vinu" cítili i „blažení" Řekové, tak jako cítí osten její každý, kdo se dal chytiti na sladký jed hříchu, jak Vrchlický v básni „Smutek v jaře" velmi pěkně líčí:

„Rmut starý náhle splašen na rty stoupá;
čím potřísnils kdy duši, labuť bílou,
se před tebou jak velký stín houpá,
rve klid ti z ňader divou, tygří silou.

A myslíš, jak ti bylo v prahu mládí,
kdy čist a dětinný jsi šel tu kolem —
teď cítíš jen, jak šíleně čas pádí,
a co jsi ztratil mládím, měříš bolem"

(Jak táhla mračna 86).

Jako se hříšník cítě ve svém srdci hlodající vinu rozpomínává na doby svého nevinného mládí, tak i Řekové rozpomínali se na onu šťastnou dobu lidské nevinnosti, kdy „Bůh sám byl jejich opatrovníkem, kdy ještě nebylo divokých, dravých zvířat, ani krutých válek, kdy bujná půda poskytovala všeho v hojnosti a kdy lidé ještě neznali žádných obtíží a žádných svízelů" (Plato, Polit. p. 271; podobně Dikäarchos, viz Hetinger, Apol. II 1.; 6. Aufl. 367); lepší z nich toužili po pomoci s hůry a jiní opět oddávali se rozkošem všeho druhu, aby zapomněli na to, co je tížilo. Podobný obraz poskytuje nám i život starých Římanů, jenom že zde jak vědomí viny tak touha po nějaké vyšší pomoci ještě mnohem jasněji a urči-

těji vystupuje. Tak dí Livius: „Nec vitia nostra, nec remedia pati possumus“ (Praef. libri I.). „Nemo per se satis valet, ut emergat; oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat,“ nikdo nemůže vybřednouti sám (z hříchů), třeba, by mu někdo pomocnou podal ruku, dí opět Seneca (Ep. 52.). Cicero pak praví, že nemůže člověka nic horšího potkati nad vinu hříchu,[7]) proto že tato délkou času nemizí a žádnou rukou smyta býti nemůže.[8]) Odtud ta čím dál tím větší touha po nějakém vyšším učiteli, vzoru a pomocníku, čili krátce řečeno po Vykupiteli.

Když tudíž všecko všudy nestranně uvážíme, musíme úsudek svůj o štěstí hellenském a spolu i římském shrnouti ve slova, jež napsal Böckh, řka: „Hellénové byli v době lesku svého umění a květu svobody své mnohem nešťastnější, než se přemnozí domnívají; nosili‘ zárodek zkázy a záhuby své v samých sobě a strom (jejich života) musil býti vyvrácen, proto že byl shnilý“ (Staatshaushalt der Athener).

Tolik prozatím o božském štěstí Řeků; budoucně si opět něco povíme o velebené jejich svobodě. (Pokračování.)

Slovanům v čem spisovné ruštiny následovati nelze.

Píše Tóma Šmýd.

(Pokračování.)

„Bato, ty mluvi k nim otcckými slovy.
Ruk. Královd. (Záboj).

Názvy ruské ve správě vojanské pro důstojnictvo a mužstvo.

Že Rusové měli anebo i doposud ještě mají svá pěkná jména ruská, jimiž pojmenovati mohou „p a r u s k y“ své důstojníky a sluhy vojanské, dokazují u nich tato jména slovanská:

Podpolkovnik (= podplukovník 3 [1]), *polkovnik* (= plukovník 3), *poručik*, *podporučik*: Byl proizveden v poručiky, v podporučiky (2). *Praporščik*: Byl proizveden v praporščiky (2, 140).

Avšak místo těchto slovanských nalezáme samy neslovanské názvy, které spisovatelé „G e r o i“ vyjadřují takto: *Adjutant*: Naznačen adjutantom (адъютантомъ) 22—j pěchotnoj divizij (41). *Plac-adjutant*: Dolžnosť plac-adjutanta (9). *Feldmaršal*: Generala-feldmaršala grafa (73). *Feldfebel*: Komandoval feldfebel (фельдфебель, 48). *Fliegel-adjutant*: Naznačen fligeladjutantom (флигель-адъютантомъ, 21). *Feuerwerker*: Krik dežurnago fejerwerkera (фейерверкера, 90). *General-adjutant*; *general-lejtenant*; *general-major*; *general-inspektor*. *Junker*: Byl pereimenovan v junkera (въ юнкера, 2). Jego Junker (юнкеръ) kontužen v golovu (21). *Kapitan*; kapitan-lejtenant (15). *Komendant* (8, 9). *Kvartirmeister*: Byl naznačen divizionnym kvartirmejsterom (55); obrkvartirmejsterom (55). *Oficer-ober unter-štab-*:

[7]) Praeter culpam homini accidere nihil potest, quod sit horribile aut pertimescendum“ (Mest. Tam. 6.).

[8]) „Animi labes nec diuturnitate evanescit, nec manibus ullis elui potest“ (de leg.).

[1]) Číslo v závorce naznačuje stranu v knize: „Герои и дѣятели“.

Čin starago oficera (офицера, 1); vsě oficery (5). Iz 5 štab-oficerov, 30 oberoficerov, 126 unter-oficerov (5). *Rotmistr* (ротмистръ, 8, 85). *Signalščik*: On prikazal signalščiku (сигнальщику, 19). *Štab-štabs-*: Ot načalnika štaba (штаба, 7). Polučil čin štabs-kapitana (штабсъ-капитана, 130).

Ba ani sprostého vojína nenazývají ruským jeho jazykem. Ač o hromadném vojsku praví správně po slovansku: Našego vojska; (1); v rukach rusských vojsk (51); naši vojska (56); vsego našego voinstva (51), přece Rusům jednotlivý voják není vojákem anebo vojínem, než pořád jen samým „*soldatem*“, a ruská „rebjata (ребята)“ a stateční „molodci“ tudíž ani se nedozvídaji, jaké jim „pa rusky“ na vojně náleží jméno slovanské; neboť u nich se dí po rusku: Ot generala i do soldata (солдата, 1). Soldaty prosto plakali (4). My i naši soldaty (26). Cělyje rjedy soldat (58). Soldatskije kotelky (6).

Jako při jednotlivých osobách a důstojnostech i službách tak též ve veškeré ostatní správě vojanské užívá se téměř výhradně názvů neruských, jimiž nezřídka se zasahuje i do ostatního života občanského. Z dokladů přečetných zde uvedeme jen několik obzvláště nápadných: *Agonia* (po našemu: sotna, skony, zápas smrtelný): Ležela v predsmertnoj agonii (148). *Bant* (= stuha, stužka): On imějet orden Vladimira 4 st. s bantom (съ бантомъ, 68). *Blokhaus*: K tureckomu blokhausu (блокгаузу, 138). *Bort*: Pravo na bort (бортъ, 16). *Brustwehr* (= val, náspy): Dl'a spuska v rov i vzlězania na brustwehr (брутверъ) ili val (118). Vskočili na brustwehr (71). Čerez brustwehr prodralas v redut (47). *Citadela* (= tvrzka, tvrz, kul'a). *Distancia* (rusky: otdalenie): Na bliskuju distanciju (72). Ješče v někotorom otdalenii (74). *Etaž* (= patro, poschodí). *Expeditia* (= výprava vojanská). *Falschfeuer*: Ni morskych fonarej, ni falšfejerov (фальш-фейеровъ) u nas ně bylo (117). *Flag* (= vlajka, prapor): Russkij flag (флагъ, 16). Okolo flaga ljudi propěli: Bože, carja chrani (13). *Fruktovij* = ovocný: Cholmov porossšich fruktovymi děrěvjami (фруктовыми деревьями, 56). = Fruchtbäume. *Žest* (gest = posun, posuněk). *Gvardija* (= stráž). *Geroj* (heroj = rek, hrdina). *Gorizont* (= obzor). *Illuminacija* (= osvětlení). *Imperator* (= vladař, car, císař): Gosudar imperator (67). Imperator avstrijskij (= rakouský, 134.) *Klas* (= třída, stupeň; rus: stěpeň, sreda): Orden sv. Georgija 3—9 klassa; v officerskich klassach (55). *Komanda, komandyr* (= velitelstvo, náčelnictvo; náčelník, velitel). *Kommerčeskij* (= rus: torgový): Dlja kommerčeskich celej (для коммерческихъ цѣлей, 14). Eti torgovyje sudna (14). *Korpus* (= sbor voj., rusky: otrjad отрядъ): Razbil na golovu 60 tysjačnyj tureckij korpus (2). Kogda naš otrjad stojal k neprijatelskomu otrjadu (3). *Korrespondent* (= dopisovatel). *Kreiser* (= rus: Kolesnij parochod (?): „Vesta“ v městě s drugimi parochodami — krejserami (крейсерами) vyšla v morje (15). *Kurs* (= běh, směr). *Kvartyra* (= byt). *Lafet* (= dělovec, vozec na děla, podložina dělová). *Lager* (= tábor, ležení): V tureckij lager (лагеръ, 57). V naš lager (3). Ot palby s lagernych šancev (48). *Lejb-gvardija*: Naznačen komandirom leib-gvardii (лейб-гвардіи, 55). *Mais* (= kukuřice, turkyň): Pole pokrytoje maisom (49). *Marš!* po rusky: stupaj! Strojtes — i marš

(стройтесь-и маршь (50). I s takimi soldatami přišlos otstupať (отступать abmarschiren, 50). *Maršrutrij*: I maršrutroj karty (133). *Massa* (= hromada). *Mašina, mašinist* (= stroj, strojník, řídič (stroje)). *Matros* (= námořník, plavec; rus: morjak, моряакъ). *Moment* (= okamžik). *Orden* (= řád, vyznamenání): Byl nagražden ordenom sv. Anny 4—j stepeni (2, Cf.: „bant"). *Parlamentér* (= rus: peregovorščik): Po pervomu že vyslannomu peregovorščiku (переговорщику) prikažu stréljať (10). *Pervoklasnij* (= prvé třídy). *Porcija* (= daň, úděl, dávka; rus: dača). Porcija vody (6); dača (дача) sucharej (7). *Portret* (= podobizna.) *Rang* (= rus: kačestvo, čin: Kabalerov oficerskago ranga (65). Vyšel v otstavku s činom (чиномъ) polkovnika (99). *Rejd* (рейдъ = lodiště, loděnice). *Skelet* (= kostra, *šance, šternšance* = hradby): Mimo šancev i kontršancev (шансевъ и контршанцевъ, 47). Chafiz postrojen šternšancem (119). *Štuk* (= kus t. j. dělo): Kak oni rabotali štukami (138). *Šturm, šturmovať* (= útok; útočiti, útokem hnáti): Turki brosilis na šturm (штурмъ, 6). Vzjali šturmom reduty (59). Ono bylo by ně proč šturmovať i redut i šancy (48). *Teater* (= rus: zrjelišče, зрѣлище): Na teatrě vojenných dějstvij (41). I smotria na eto užasnoje zrělišče (153). *Typografija* (= tiskárna). *Toast* (тостъ, = zdravice, přípitek). *Trakt* (= chotár, cesta). *Typ* (= obraz, vzor, vzorec): *Typ* (типъ) starago kavkazskago oficera (1). *Vint-vintový* (= svor, svorěn; vratidlo = šroub): Zapuščavši svoj vint (винт) v odlomkach monitora (63). Vintovago sudna (23). Vintovoj parochod (14). *Werk*: Vsě verchnija okna nad krěpostnymi verkami (5). Kromě krěpostnych verkov (5). *Volonter* (= dobrovolník, ochotník). *Vorpost* (forpost): Vydvinuv liniju forpostov (форпостовъ, 139).

Z tohoto neúplného seznamu [2]) snadno každý sám už pozná, co ruskou spisbu znešvařuje a Rusům nikterak neosoží a v čemž jich tudiž ani ostatním pobratimům a posetřicem slovanským následovati nelze. A zajisté že každý kmen slovanský hned napřed už naproti spisovatelům svým se náležitě ohradí, aby takovouto strakatinou mu nebyzdili jeho krásného jazyka přirozeného a do něho mu nepřesazovali jalové a plané přísady, která na kyprý záhon slovanský se nehodí. Proto nezaškodí, připomeneme-li tu napřed spisovatelům ruským, aby nezapomínali rady jednoho svého krajana, který hájil čistotný sloh ve slovančině (staroslovančině).

Jan Višenskij, mnich Zografského kláštera na hoře Athos, asi koncem 16. věku píšeť Rusům o (staro) slovančině: „Povím vám tajnosť velikou, že ďábel takovou má závisť na slovanský jazyk, že div žije od hněvu. Rád by jej z kořene vyhubil a všecko své úsilí na to vynakládá, aby jej znechutil a v ošklivosť a nenávisť uvedl. — A to ďábel proto má na slovanský jazyk takové záští, že jest plodonosnější nade všecky jazyky a Bohu milejší. — (Pypin, historie literatur slovanských, přeložil Kotík I. st. 275). A takovýmto neslovanským slohem začasté i doma u nás spisovatelé čeští chtějí se pro-

[2]) Všeckých slov nasbíraných zde neudáváme a v knize jsou tato slova ještě nápadnější nežli zde. Každé slovení neslovanské modrým jsem si poznačil a jest jich tam toli, že nyní, kdekoli pozru a kde list obrátím, všady všecko od vrchu až do spodu se modrá.

slaviti, nejvíce v novinách a ve spisech učeneckých. V novinách už českým čtenářům podávají se zhusta věty podobné těmto dvěma větám novinářským: „jejich kritická situace stala se trágičtější!“ — „V nejbližším momentu udála se katastrofa“.

Potom dohaduj se lide český se svým slovanským rozumem, co tvoji vzdělanci zkomolujíce při tom ještě i sloh nečeskými vazbami mluvnickými: „jazykem prý „*českým*“ tobě povídají!!“ —

O slohu pak učeneckém z většího téměř bez rozpaku do slova zde zopakovati můžeme slova, jež napsal Fr. Vymazal o pravopise učeneckém (Cf. Pravopisný slovník 9), kde dí: Dále víme, že pravopis spisovatelů učenců bývá v mnohých kusech jiný než pravopis ostatních na př. prostonárodních spisovatelů — — — Učenec jest více pod vládou cizích jazyků jako latiny, němčiny, řečtiny a nerad upouští od cizího psaní. — Při tom zároveň i myšlénky do své materštiny nejeden podává cizí spojbou a neslovanským slovosledem, ale už nejradši všeliké pojmy označuje těmi názvy, jakým navykl, čta spisy latinské, francouzské, anglické, německé atd.

Kdo však ani ve „*spisbě*“ slovanské tohoto návyku na sobě nepřekonal, jestli cizím duchem větí a sloví, a míchá-li mluvu neslovanskou do slohu jazyka slovanského, prozrazuje tím velkou svoji pohodlnost — ne-li ku svojině otrlost —, že nechtělo se mu trochu rozmýšleti, kterak Slované po svojemu si to správně vyjádřují, anebo že tížilo se mu i otevříti alespoň dobrý slovař, a proto je mu milejší, když mezi svojinou v nedomácím kroji neslušném pohodlně si může vykračovati. Smíme, tuším, právem žádati, aby každý spisovatel (a choť by jen i do novin psával) ve své materštině vládl čistě vytříbeným slohem slovanským alespoň „*druhého*“ stupně, nemoha se vyšinouti na stupeň prvý a dodělati se slohu výborného.

Třetí stupeň slohový už tomu vykazujeme, kdo jen na škole národní poznal spisovnou mluvu svého jazyka materského.

Má-li se nám Čechům do všech spisů, ani novin nevyjma, dostati přesně protříbeného slohu českého, přede vším sluší tu připamatovati, že žádný písatel nikdy a nikdy nesmí z očí zpouštěti napřed tohoto dvojího v jazyku českém základního pravidla:

1. Mluv činně t. j. užívej v mluvě slovesa (ve všech jeho mluvnických dobách); ber formu aktivnou a jen zřídka passivnou [3])

2. Mluv názorně (konkretně ne odtažitě či abstraktně. [4]) Jmen statných nehromaď, ale jich ladně předložkami posvazuj, lahodně spoj s přídavnými anebo jinak vynahraď, jak učí česká mluvnice. Kdo nikdy těchto základních pravidel nezapomene, potom z lidové mluvy snadno si osvojí pravidla v I. ročníku „Vlasti“ pronešená rozpravou: „Čemu prospějeme sbírajíce z lidu zbytky národní poesie“. Co se dotýče slov cizích, tu ovšem že ani my Čechové všech názvů neslovanských se nezhostíme a že jich všady ve všem vymýtiti nemůžeme, jako ještě žádný jazyk

[3]) Slovutný mluvničář prof Bartoš dí: „Mimo to pamatovati jest, že náš jazyk rodu trpného příliš nemiluje, pročež staří překládajíce z latiny mnohé věty trpné rodem činným vyložili. (Skladba II vyd. st. 96.)

[4]) Kterak čeština slovům odtažitým vyhybá a čím nahražuje si jména abstraktná (substantiva abstracta) správně poučuje: „Oprávce“ sest. Frant Bačkovský 1882. st. 6—8.

na světě bez nich se neobešel, ani zcela neobejde. Držíme se tu však zlaté cesty střední a jim do slušné míry jen takové u nás vykazujeme místo, kde by ostatní sazivo na kyprých záhonech jazyka slovanského stínem svým nezatemňovaly jako mohutný dub nabízející záštitu lípě mladé v básni Janka Čajáka,[5]) ani pracně obrábené naší zahrady na plano nám nevystávaly. A proto žádáme toho a si přejeme, aby s ostatními jazyky vzdělaných národů i jazyk slovanský stejně zkvétal. Ale budou-li naši vzdělanci pořádem užívat významů cizích, nezvíme pomalu už ani my ostatní, ani náš lid obecný, jak rozmanité předměty z obecného života dlužno jménem slovanským správně pojmenovati. Z této příčiny v čistém slohu slovanském slov nevlastních strpíme jen v tomto případě dvojím: *a*) slova, která už od starodávna u nás zdomácněla a lidu dobře jsou známa; *b*) názvy vědecké, jichž všady vzdělaný svět u všech národů bez rozdílu národnosti ve své mluvě užívá a pro něž žádný jazyk slovanský ještě ustáleného názvu svého nemá na př. telegram. Nikoli však jich nepřipouštíme tam, kde máme ve slovančině vlastní svoje názvy slovanské a kde tudíž jiné mluvy odjinud k nám přinášeti netřeba, jako na př. dopisnice m. Koresp. lístek. Proto už na Slovensku nyní pěkně užívají ladných názvů domácích na místo latinských slov jindy v Uhrách obvyklých: sněm m. dieta, poslanec m. ablegat, učbár m. professor, mšeň m. lokomotiva, přemava m. kommunikace,[6]) atd. Poslední slovo tak je tam zobecnělé, že nikomu nepřichází na um dokazovati, co znamená název: „ministr přemavy“. — (Dokončení.)

Z Ghazelů.

I.

Rozestřely mraky křídla na blankytě,
děsné stvůry utvářice na blankytě.
Temno! Černá noc jak nesla by se krajem,
hvězdy všecky, jak by shasly na blankytě.
Bouře zahučela od hor k lesům hromem,
blesk za bleskem křižoval se na blankytě,
sjížděl k zemi roztříštit ji chtěje v hněvu.
Marně ale! Ejhle! Tam již na blankytě
třpytná hvězda, za ní druhá, třetí, čtvrtá —
v souhvězdí se seřaďují na blankytě . . .
Tak i nade vlastí naší táhla bouře,
smutná křídla vzpjala jejím na blankytě.
Bouře divá. Vojska cizích pronárodů
rozlétla se vlastí bleskem na blankytě,
drahou řeč nám chtěli urvat, odkaz matčin
Zhasínala slední hvězda na blankytě.
Neshasla však! Rozprchly se mraky vojů —
Znovu pozaplála hvězda na blankytě.

[5]) Viz: „Slovenské řečnovanky“ 1886. v Přerově vyd. R. Sv. Žeravský.
[6]) Naši sousedé v říši německé pro jazyk německý též při nových váhách a mírách zavedli názvy německé: krug m. litr; štab m. metr, jimiž oslovují každého.

II.

Jen řekněte, kde víc je krás, než v lese?
kde duch se hloub zachvěje ne-li v lese?
Jak volno nám hned u srdce a v ňadru,
když kráčí noha naše mechem v lese;
kol položero, jako ve pohádce
a vůně jako v ráji! Blaze v lese!
Duch pne se k výši mocně vzmachem orla,
chce schopit vše, co utajeno v lese,
zde zapomíná srdce na žal, zlobu . . .
Než zahučí-li rachot hromu v lese,
když bouře divá láme kmeny sosen
a vše co živo strachem zmírá v lese,
tu zdá se, jak by moře v skalách bilo!
O krásný zjeve! Duše chví se v lese,
než přece píseň hravá se rtů letí —
vždyť tolik — tolik poesie v lese.

Jarm. Volšinský.

V červáncích probuzení.

Rys z těžkých dob.

Nakreslil A. J. Dubec.

(Pokračování.)

IV.

Z rozpaků probudil Ctibora drsný hlas drábův, který čeledi vrata zavříti přikazoval. Pohlédl ještě udiveně kolem sebe a pospíšil ven ze dvora . . .

Dole pod zámečkem rachotila smutně kola odjíždějících robotníků na cestě, již počínal měsíc znenáhla zjasňovati. Zabočil, nevěda jasně kam zaměřuje, do lipového stromořadí, v němž rovnalo sobě listí v korunách stromů dnešním úpalem hodně pokleslé stopky, při čemž mnohý stesk šuměl od jednoho kmene ke druhému. Chvílemi zakýval mladý právník prudce hlavou a sevřel pevně víčka očí svých, aby neviděl těch žhavých uhlíků, jež neodvratně zářily těsně před jeho zrakem . . . Stanul na konci háje před zadní zídkou, která stromořadí lipové od polí dělila, a před níž rostly vysoké výhonky lískové. Rozhrnuv je zapřel lokty do bujné trávy na vrchním drnu rostoucí a zadíval se dolů do údolí. Dým z vesnických domů tvořil sloupy modravé, na nichž zdála se klenba nebeská místy mraky přestřená spočívati. K západní straně středem luk vinula se stříbrná páska ručeje vesnici s lesem pojící, na mnoha místech jívovím a vrbím zastíněna, že podobal se tenhle potok zlaté rybce, jež rybáku z rukou stále se vyvinuje, opět a opět byvši zachycována. Kolem potoka ozval se na lukách chvílemi chřástel do choru cvrčků, po strništích hlasně se ozývajících. Osvěžené lípy oddychovaly tiše a tráva na zídce protkaná mateřídouškou voněla silně.

Ctibor náhle pocítil v duši onu prázdnotu, která dříve častěji se byla hlásila, od některé však doby úplně umlkla. Zdálo se mu,

jakoby všechny dojmy letního večera mluvily k jeho nitru mluvou, která narážela v prsou jeho na nehybnou, těžkou plochu, ani dosti slabšího odrazu nedávající Chlad vnitřní mrazil jej, že se chvílemi zachvíval.

Ohlédl se kolem, hledaje příčinu těchto pocitů, tu však vyrušil jej hovor dvou mužů dosti zvolna se přibližujících. Poznal hlas justiciára se správcem v živý hovor zabraného.

„Můj měšec jest plný pavučin", doznívala k němu jasně slova správcova, „a zítřejší slavnost i pavouka z něho vyžene".

„U mne také jako po povodni", s úsměvem odpovídal justiciár, „a hrabě Ferdinand sklíčeností div nezoufal. Také nemůže loktem do kapsy. Teta jej ku zítřejší slavnosti velmi mírně obmyslila, že se bojí přisednouti skoro ku hracímu stolku . . ."

Zastavili se v malé vzdálenosti od zídky a justiciár, opřev se o kmen lípy, kreslil v písku holí neurčité obrazce.

„Na sýpce ještě není skoro žádných zásob", načínal řeč správce tišeji . . . „Poslední zbytky jsem dal nedávno odnésti . . ."

Nastala pomlčka. Justiciár prudčeji tloukl holí do písku. Po chvíli vzpřímil hlavu a důvěrně pravil:

„Potřebí uspíšiti vylovení rybníka."

„Také jsem pomýšlel; kdo však přemluví hraběnku, aby urychlila dílo toto?"

„Hrabě Ferdinand rád se podrobí a při zítřejší schůzi pozve již účastníky k této slavnosti. Hraběnka bude přinucena dostáti slovu danému synovcem."

Správce zatleskal neopatrně dlaněmi . . .

„O patřičný nám výhodný prodej postarám se dobře", doložil pak radostně . . .

„Jenom že nás trochu mnoho na čistý užitek", podotkl opatrně mrzutým tonem justiciár; „bude toho, jako když moucha do pekla padne. Zvláště hrabě Ferdinand umí penězům oči protírati."

„Pravda, svatá pravda, pokrčil rameny správce. Uznáte tudíž sám, že není ještě na čase zasvětiti Ctibora do našich tajností . . ."

Justiciár pokývl hlavou a obracel se k odchodu. K němu přitiskl se správce a tichoučko cos hovoříce odcházeli k zámečku.

Ctibor zahleděl se za nimi. V hlavě vířila mu zvučně slova, kteráž byl slyšel, však v jednu jasnou myšlénku nemohla se sloučiti. A k tomu přidružovaly se minulé rozhovory jeho se správcem a justiciárem, vznešené i nízké, vzpomínky dob, kteréž byl s nimi při hostinách, dycháncích ztrávil, všechno valilo se v největším neladu na jeho mysl . . . Nemohl o tom přemýšleti, cítil však náhle, jak pocit studu vyvíjí se z těchto představ.

Na cestě vedle háje zazněly těžké kroky a ze stínu lip vykročil do polí podnapilý muž. Jazyk mu předl nevládně takovou písničku:

Bída nám přestala,
nouze nám nastala,
radujme se;
peklo je mrkví zaseto,
budeme se dobře mít,
radujme se . . ."

„Ano, kdybychom už raději byli v pekle než na světě", koktal zvolna a ke dvoru hubenou tvář, na niž mu vlasy padaly, obracel. „Ale my do pekla nepřijdeme, nesmíme ... máme je zde ... zde je máme. Pravda, měsíčku, vidíš ... nesměj se ..." Mužík se rozesmál a pohroziv měsíci rukou, klopytal dále ...

Ctibor sledoval jej zrakem, pokud v zátočce cesty nezmizel... Silný mrazík proletěl mu tělem.

Vítr zticha podychoval, věrně přinášeje hovor dvou mladíků, za nimiž před chvílí se malá vrátka ve dvoře zavřela.

„A proč tě bili, Jakoubku", tázal se mladší, hoch světlých vlasů, útlejšího těla, nežli nízký, ramenatý, v tváři snědý jeho druh.

„Vykládal jsem nepozorně při robotě svému spolupracovníku z Benešic, že hraběte Ferdinanda nedávno v Čechtíně psi pořádně prohnali, když se kradl zahradou do dvora podsedníka Orlíčka. Dráb mne poslouchal a vyměřil mně dvacet ran pro urážku milostivé vrchnosti."

„Bili tě nemilosrdně?"

„Tak po patnácté ráně udělala se mi mžička před očima; však bude brzy dobře. Mně tak hned ani střelená ani fatá neuškodí, a brzy se vše pohojí. Hůře však udělali Suchánkovi od nás, již měsíc skoro polehuje ... Buď boží vůle."

Bledý hoch smutně povzdychl.

„Což pak ještě já", pokračoval týž mluvčí, „Orlíček jest sedlák a jaký sedlák a přece vzali otluček, a jak jej mleli, tak jej mleli, že se mu také asi do smíchu nechtělo; když ten ne, to já! Buď boží vůle ..."

Ctibor, chvěje se na celém těle, spěchal lipovým hájem k zámečku. Zdálo se mu, jakoby vítr prudčeji v lipoví zakvílel a ořeší hněvivě pošlehovalo výhonky.

Na cestě u příbytku správcova se zastavil a z hluboka sobě oddychl a setřel hojný pot s čela. Právě stál proti oknu do cesty obrácenému a jasně osvětlenému, z něhož pootevřenými horními tabulkami zaznívaly k němu zvuky houslí, k nimž ženský čistý hlas se připojoval. Ctibora zvábily tyto měkké, lahodné zvuky, které rosou do nitra padaly a jako jiskérky temnost v duši jeho osvětlovaly, že přiklonil hlavu opatrně z boku a zadíval se do jizby.

Byl to prostranný čeledník panský, jenž zároveň byl prádelnou a kuchyní pro dvorské služebnictvo. U širokých, špinavě červených kamen, nad nimiž na bidle rozvěšeno bylo několik hader, seděla stařena s rukama do klínu složenýma a zrakem neodvratně na štíhlém pěkném hochu na housle hrajícím utkvívala. Prsa mladíkova se chvěla, a tvářnost jeho měnila se hlasem houslí tu tichoučko, tam opět divoce a vášnivě zvučících. Hrál celou duší a několik čeledínů a děveček vedle něho skoro nedýchalo.

Náhle ukončil a housle klesly mu do klínu. Rázem oddechli sobě všichni, a stařena pověděla: „Dobře ti housle mluví, Jiříku, právě jako Krištofovi ze Šafářova statku za mých mladých let; ale nepřála bych ti toho osudu, jaký měl ten hoch."

„Povězte nám něco o tom, Horáčková", prosili všichni rázem stařenu, „pomůžeme vám trochu v šití, jakmile to dopovíte. Však se vám tak stále na niti slučky dělají."

Stařena odložila roztrhaný kabátec, jejž v klíně držela, a jala se vypravovati: „V naší vesnici, když jsem poněkud do rozumu při-

cházela, byli dva sousedé a měli děti tak právě do manželského stavu. Krištof ne nadarmo postával dlouho a dlouho za humny a byl spokojen, i když jen na jedno slovo, kratičké pořečnění, Terezka sousedova přiběhla. Otec děvčete byl příliš přísný a nerad vidíval děti z domu večerem odbíhati. Však nemínil z prvu býti dívčině na překážku. Než změnil se docela, když povstaly mezi ním a Šafářovým hospodářem spory o meze dílu na záhumení. Soudili se dlouho, — Bůh to suď, kde bylo právo — Šafářovu statku odňali páni veliký pruh pole . . . Terezku přinutil vítězný soused ku sňatku s jiným. Krištof do roka se minul; prý od tesknic. Od těch dob málo kdy vzal housle do rukou, a kdykoliv se tak stalo, zněly smutně, jako ku pohřbu . . . To bylo na podzim, kdy páni spor rozhodli, a příštím letem vezl otec Terezčin první náklad z rozšířeného záhumení do své stodoly. Však před prahem jejím koně se zastavili a třesouce se nemohli pohnouti vozem, jakoby kola byl někdo přikoval. Sedlák to nemohl nijak z prvu vystihnouti; pak se pokřižoval, vypřáhl koně a zavolal chasu, aby obilí sházela do stodoly. Pacholek lezl na vůz, však spadl jakousi náhodou a nadobro nohu si zlomil. Odnesli ho a sedlákovi už vlasy doubkem vstávaly na hlavě. Večerem zapřáhl koně, obrátil vůz a zavezl obilí nazpět na záhumení. Jakmile však se vracel, uslyšel pod prahem sténání. Vjel na dvůr zplašeně a vraziv domů vykládal všechno ženě před Terezkou, jež byla právě u matky návštěvou. Milé děvče vytratilo se po tichu, jakoby domů, obešlo kolem vesnici a přišlo až ku stodole. Kde nabralo tolik odvahy, sám Bůh ví.

„Jsi-li ty to, Krištofe, pověz mi, proč nemáš v hrobě pokoje?“ tázala se směle.

„Jsem, Terezko“, odpovídal jí hlas, „a nedočkám se klidu, pokud mně rukou dáním nedosvědčíš, že jsi mne propustila ze své lásky. Dotud mám usouzeno střežiti tento práh a nedopustiti, aby jediný klásek z pole nepoctivě nabytého dostal se do této stodoly.“

„Nemohu, nemohu na tebe zapomenouti . . .“ lkala Terezka.

„Zapomeň na krátko“, prosil úpěnlivě hlas, „brzy se uvidíme a nic nás nerozloučí . . .“

Mladá žena napřáhla obě ruce, však rázem vykřikla bolestná jména a klesla k zemi . . . Ráno nalezli ji polomrtvou s rukama jako žhavým železem popálenýma. Umřela potom, poněvadž rány ty nijak se jí nemohly pohojiti. Od těch dob se duch z pod prahu vykasal a vícekrate ho tam neslyšeli. To svými ústy nám mladším rodiče vypovídali.

V čeledníku dohořívala louč, již nikdo po vypravování stařenině neosměloval se novou nahraditi, a temno rozkládalo se jizbou, u níž se dvéře náhle otevřely. Všichni sebou úděsem trhli.

„Táhněte už na odpočinek“, zahřměl hlas drába, „zítra budete ve stodole špačky tlouci při oplotě . . .“ Všichni se zdvihli k odchodu.

„Jaký podivný ten robotní lid“, šeptal sobě venku Ctibor; „srdce čisté, vnímavé, však ducha tak pokleslého a zatemněného. A proč že je v takovém stavu?“

Na tuto otázku nevěděl odpovědi ani tenkráte, když stál ve svém pokojíčku a díval se ke dvoru.

V té chvíli zazářily před ním posměšně dva ohníky srdce jeho skoro probíjející . . . Spustil záslonu a vrhl se na úmor znaven na lože . . . Však spánku nemohl se nijak dobrati . . .

V.

K obžinkám dostavilo se ku hraběnce v zámečku hojně hostí, však velmi málo za stoly v lipovém stromořadí lidu uchystané, což ten mělo následek, že milostivá paní poručila vsaditi dvacet sedláků ze svých tří vesnic na zámeckého osla pro vzpouru, již prý mezi lidem vzbudili. Zároveň bylo jim přikázáno, aby ku slovení rybníka, které bylo na příští týden, na den sv. Bartoloměje apoštola, položeno, první s holemi vlezli do vody nadhánět rybářům . . .

Z rozkazu toho správcovi dodaného poznal justiciár, že hrabě Ferdinand úkol svůj při hostině velmi dobře provedl. Mimo to byly přípravy pilně činěny, aby den ten stkvělou byl zábavou a překvapením četnému panstvu hraběnkou a jinými úředníky zámeckými pozvanému.

Na hrázi postaveny ve stínu mocných dubů dva prostranné stany, jejichž stěny zevnitř chvojím opleteny, uvnitř koberci pokryty a obrazy vyzdobeny. I dudáci a houslisté objednáni ku slavnosti, tak že hraběnka, která již záhy z rána na hráz přijela, byla téměř překvapena těmito přípravami. Lid robotný, určený k nadháňce, stál v dlouhých řadách na hrázi a dlouhé hole třímal v rukou. Na druhé straně hráze čekaly povozy s menšími káděmi, v nichž měly býti ryby do města odváženy.

Hosté sjeli se v krátce. Podívaná hraběnkou uchystaná byla vzácnou a pohostinnost její nevyrovnatelnou. V předním stkvostněji upraveném stanu odbývalo snídaní několik mladších šlechticů, křiklavě vystrojených, s různobarevnými mašlemi v copáncích a vyprávěli obstarožnějším, a stále se usmívajícím pannám o francouzské filosofii a modním vkusu, kdežto starší sousední velmoži zaměstnávali se více srnčí pečení a lahodným vínem.

Živěji bylo v druhém stanu, kdež hosté kratčeji snídaní odbyli a se v menší kruhy sestoupili. Justiciár živě hovořil s továrníkem Bočkovským, při čemž neopomíjel chvílemi lahodným úsměvem skloniti se k manželce jeho, miloučké, živé paní, v prostý šedý šat oděné. Správce potěšoval v koutě stále vzlykající svoji ženu, k níž dotíral se lichotivě jakýsi úředník ze sousedního panství, vyschlý muž s černým širokým šátkem kolem krku a velikými brejlemi. Podoba jednotlivých skupin měnila se stále; jen mládež venku trvala na jednom místě a pilně vnímala vypravování mysliveckého mládence, jenž nadšen přízní posluchačů v řeči své snad chvílemi „přesíkal“ . . .

Náhle zavřískly dudy, housle promluvily a robotníci vyhrnuli se z trávy do blativých kaluží vypuštěného rybníka, jenž touto dobou podobal se oku bez světlého pole, bez zorniček, zakalenému špinavou mlhou. Poděšení palašníci, špačci a rybaříci vzlétli z rákosí do blízkých olšových hájků . . .

Za robotníky brali se drábi a rybářští pomahači, řečení „fišknechti“, kteří na to dbali, aby sháňka ryb z hlubších mělčin dála se bedlivě, jakož také aby všeliké krádeže byly zamezeny. Robotníci měli na kabátcích žlutou hlinkou vymalované písmě „S“, což bylo začáteční literou slova „Suchári“, přezdívka to, jakouž nadháněči posměšně bývali poctěni, ačkoli se celý den ve vodě znobili. Opatření toto bylo učiněno za příčinou možné prohlídky, pak i z toho důvodu,

aby někdo rákosím při krajích rostoucím nevylezl a mezi lid se nepozorovaně nevmísil.

Hosté se vyhrnuli ze stanů a vystoupili na lešení před samým hlavním lovištěm postavené. Hlavní lovec ve vysokých kožených kalhotách ponořil sýto do vody u vyloviv velikou rybu, pozdvihl ji do výše a nesl na lešení před hraběnku. Hosté zasypali hraběnku pochvalami o dobré správě rybníku a ryba odnesena do stanu a odevzdána kuchářkám zámeckým, aby ji ihned k jídlu připravily.

Šum a ruch v rybníku se brodících robotníků, kteří sobě při smutném zaměstnání svém potichu prozpěvovali, mísil se s hovory lidí, kteří se ze všech dědin na hráz sběhli; kasanice, letnice, živůtky, zapásnice živých barev, mísily se mezi prostými všedními obleky mužských a dětí s nepokrytými hlavami bez kabátů živě sem tam se proplétajících. Vřesk dud a zvuk houslí chvílemi nové písně notujících doplňoval mnohotvárný tento ruch. Kádě plnily se kapříky, štikami, okouny, líny a chvilemi objevil se i vousatý úhoř v pestré této společnosti. Na ohních na zemi zažehnutých pekla sobě dovádivá mládež pozvaných hostí menší ryby a smíchu a veselosti nebylo míry.

Všeobecnou shodu a klid myslí přerušil křik drába, který vlekl z rybníku mužika střední postavy, řídkých bělavých vlasů s rozepjatou na prsou košilí ze sivého plátna. Byl zamazán do polovice těla řídkým kalem a na nepokryté hlavě a strachem chvějící se tváři rovněž blativé jevily se známky. Dráb klel, až se to k nebi psalo.

„Zloděj", hlásil prosté dráb a pokynul druhu svému blíže loviska stojícímu. Jako na povel chopili se pak oba nohou mužíkových, vyzdvihli jej do výše a spustili hlavou dolů k zemi. Ze zánadří mužíkova vypadl neveliký kapřík na zemi, čemuž se panstvo chutě zasmálo.

„Dvacet ran", poručil správce klidně, o vedlejší káď se opíraje. Ctibor, jenž vedle něho stál, odvrátil se spěšně a odešel.

Robotníka položili přes jednu z menších kádí a bili až do deváté kůže. Mezi výplatou propukli však hosté v hlasitý smích, když mužík, bolestí se prohýbaje, spadl mezi uděšené ryby, odkudž jej na smrť polekaného vytáhli a propustili . . .

Zatím ubíhal Ctibor rychlým krokem od loviska, jakoby byl někým pronásledován. Křik bitého robotníka vnikal mu k srdci a pudil jej bez určité myšlénky v před. Pot zrosil jeho čelo a těžký dech přinutil jej zastaviti se u dubu až ku kořenům mlázím obrostlého. Opřel se o kmen jeho a výhonky objaly jej svými lokty . . . Vzpomněl sobě onoho večera v lipovém háji, kdy až do základů prohlédl bídnou povahu utiskovatelů a poprvé všiml sobě dobrého, však nevědomého lidu. A od těch dob protivy smýšlení jeho a skutečnosti stupňovaly se v duši jeho den ode dne Byl to boj pravého citu se zásadami, které dlouhým svým trváním nabyly u něho skoro práva, se zásadami, v nichž od dětinství byl vychován . . . Ctibor bál se téměř sobě ty tisiceré otázky, jež od některé doby denně v duši jeho se budily, řádně zodpovídati... Jimi nezbytně bylo mu dojíti k závěru, jehož se přímo hrozil. Všechny vznešené myšlénky, na zámku ovšem s nízkostí smyslnou spojované, měl odvrhnouti a poznati, že byly jenom pozlátkem, zlatícím pavučinové tkanivo, pod nímž otvírala se propasť nevědomosti a všelikého zla společnosti

lidské; měl přisvědčiti prostičké moudrosti lidu, z jehož prostoty a upřímnosti kořistili nesvědomití úředníci. Z myšlének vytrhl jej hovor dvou mužů dole pod hrází sedících. Hlas jednoho byl pevný, jasný, kdežto druhý prozrazoval stařečka. Ctibor opatrně prohlédl mlázím a spatřil muže sedlého, prostřední železné postavy, vlasů jako mléko bílých, u jehož nohou seděl stařec s lysou lebkou, tváře vyschlé a vráskovité.

„Jak jsou ti lidé pošetilí", podotkl statný muž, „pro bídnou rybičku tak se dají zahanbiti".

„To nejspíše kdosi z Benedických", podotkl druhý, „naši lidé jsou v této polovici rybníka a mimo to přísně jsem jim všelikou krádež zakázal" . . .

Druh jeho neodpovídal. Ctibor poznal z řeči této, že oba muži jsou rychtáři, a sice jeden z Čechtína, druhý pak z Kratic. „Jakým asi jest k poddaným nový justiciár," načínal po chvíli stařec rozmluvu váznoucí.

Tázaný usmál se studeným smíchem: „Težké kladivo z mrzáka pán. Nezpívá otcovské písničky. To víš, jakmile se Petr ke dvoru dostal, hned se z něho lotr udělal. Tak i mladý justiciár. Otec jeho byl člověk vzácný po okolí. Všech se ujímal a před pány nejednou se opřel nespravedlivým útiskům. Však pro spravedlivého není tu pobytu. Umřel a manželka jeho brzy po něm dotesknila. Jediné nedospělé dítě vzala hraběnka a za majetek vlastní dala vychovati v Praze, aby nechodil snad v oteckých šlepějích. A ten, jenž by byl jindy jenom okolo bot chodíval, neví prý, jak v nich nyní vykračovati . . . Lidé zlé na něj louznili, že za kratičko zrohatěl".

„Tak to bývá", povzdechl stařec. „Sotva se někdo z nás vydaří, získají jej pro sebe a my upadáme hlouběji v nevědomosť a bezhlavosť".

„Chce se mu, tuším, hvězd zobati, však ať dobře rozmyslí; pyšnému hvězda za uchem vzchází a za patami zapadá", pobouřeně prohodil statný rychtář a ruka jeho mimovolně sevřela hruď, v níž zabouřil asi prudce vztek.

Ctibor chvěl se na celém těle, vyšinul se z mlází, ubíhal k lovisku a neosmělil se hanbou ani zraku svého pozdvihnouti, tak že by byl málem zavadil o člověka, jenž na chodníku po kraji hráze vyšlapaném seděl a polohlasně zpíval

Pohleď, kterak jsme souženi,
od karabáčníků sedřeni,
Otče náš . . .

Ctibor nazdvihl hlavu a zrak jeho setkal se s očima, jež celý týden neúprosně jej byly pronásledovaly a nyní znovu hněvivé vstříc mu zářily. Vojtěška skláněla se k mužíkovi, podávala mu několik stříbrných peněz, při čemž jej i po vlasech pohladila. Ctibor poznal v mužíku bitého zloděje.

„Ledva, přeledva po tom světě chodím", ustýskal si robotník.

„Zpívej jenom, člověče, a žalu zapomeň", povzbuzovala Vojtěška, „a já potěším se s tebou také; neslyšela jsem ještě tvé písně. Mne přece znáš", dokládala, nachylujíc se k němu.

Přitiskl horoucně ruku její k ústům a políbil ji, při čemž slzy mu vyhrkly proudem z očí. „Jsi anděl, dceruško pana Bočkovského".

Vojtěška zarděla se polním mákem a pohlédla plaše na Ctibora, jenž tu stál na smrť bled. Mužík zpíval dále takto:

„Ohlédni jen se sám na nás,
císaři, milý pane náš,
jenž jsi;

My víme, že to nežádáš,
ani milosrdný Bůh náš
na nebesích,

O císaři, pane náš milý,
zaporuč, aby nás nesoužili
našim vinníkům . . .

Tichý dívčin pláč přerušil zpěv mužíkův, jenž se vzchopil a plaše na Ctibora a dívku pohlédl. „Ublížil jsem ti snad," tázal se nesměle.

„Nikoliv," odpovídala, „píseň tvá mne dojala k slzám."

Robotník pokývl několikráte hlavou. „Selským otčenášem my pláčeme a těšíme se" . . . .

„Pojď, doprovodím tě k lesu," pobízela jej po chvílce dívka a odváděla mužíka, Ctibora sobě nevšímajíc, k lesním stráním, jejichž okraje přirozenou byly hrází rybníka k severovýchodu.

Mladý justiciár sklonil hlavu a volným krokem ubíral se k lovisku. Chvílemi se ohlédl očekávaje, že dívka aspoň dá nějak na jevo, že všímla si jeho přítomnosti a ohlédne se, však nedočkal se ničeho. Když pak zmizela zraku jeho ve stínech lesních, zastavil se hluboce zamyšlen. Mysl jeho dohledávala se již lehce a snadně jasného východu z bludiště myšlének, v nichž se potácel od nedávné doby. Zjev dívčin a jednání její ozářily rázem světlem nejen jasnosť, nýbrž i teplo poskytujícím jeho chladné ledové nitro a lítosť, bezměrná lítosť, jež pojala jej při hovoru rychtářů, proudem slz vylila se mu z ňader. Před očima se mu náhle zamlžilo a v té mlze viděl dům rodný v matných rysech a v něm tvář ženy ubědované . . . Pohlížela na něj tak nevýslovně smutně . . . To byla jeho matka . . . Snad ji také týrali, jako otce jeho, o němž byl před chvílí tuto zprávu doslechl . . . „Bože, Bože," zaúpěl, hlavu oběma rukama svíraje, „odpusť mi, že jsem se tak zvrhl. Roditelé moji, nejsem vaší památky hodným, nejsem!" . . . .

Hruď jeho prudce oddychovala a zrak hledal kolem někoho z těch, jichž právě vzpomínal. Byl by tak rád dal někomu znáti svůj bídný stav duševní, pomoci chtěl se dožádati, rady chtěl nabyti, jak by měl jednati od té o chvíle . . . Ohlédl se k lovisku. Tam posměšně vřískaly dudy a šum a smích dorážel k němu . . .

Popatřil k lesu a rychle se rozhodl. „Svěřím se jí," zašeptal, „snad se smiluje nade mnou, jenž robotníka jsem bídnějším a vyvede mne z tohoto bludiště myšlénkového." A rychle dal se k lesu . . .

Zatím vyprovázela Vojtěška zbitého robotníka vzhůru do stráně, za níž rodná jeho vesnice byla rozložena. Na vrchu usedl sobě mužík do mechu a dívka opřela se o kmen bukový a prosila jej, aby osudy života svého pověděl.

Podíval se lhostejně kolem sebe a počal, zraky do mechu kloně, vyprávěti: „Když jsem sobě bral svoji nebožku, neměli jsme mnoho

v domě. Však to nás nermoutilo; pozřeli jsme si do očí jenom a takové pozory nahradily nám dvůr milostivé vrchnosti. A když nás psota nejvíce bila, zazpívala žena v práci a já bych při tom zpěvu byl do úmoru pracoval. Měla jakoby zvonky v ústech a proto jsem ji na robotu nerad nechával. Zazpívala-li, všichni od práce ustávali a poslouchávali ji. Nejednou jsem měl s dráby proto oplety, ač největší mne čekala ještě, a to byla panská přízeň. Zalíbila se ve dvoře komusi a já jsem se znelíbil. Bili mne za každou maličkost, a jak bili, ale přece jsem ženy svojí nikdy neopustil. Až jednou mne zavřeli a jí kázali na zámek přijíti. Přišla a brzy poznala panské přání.

Dala se na útěk a drábi ji nešťastně pohonili. Doběhla domů bez dechu na smrť dolekána“ ... Mužík vytrhl hrst mechu ze země a roztrhal jej na drobty ...

„Umřela,“ tázala se soucitně Vojtěška.

„Eh, dobře .. tak, .. ano .. umřela,“ koktal mužík, překusuje proutek ulomený mezi zuby ... Nebylo by jí už dobře tu na světě bývalo, nebylo ... Bys krví zaplakal, neuprosíš ... Chtěl jsem prodati chaloupku, abych se zbavil roboty, nedali mi; pak i na útěk jsem se dal, zpět mne přivedli ... Děj se vůle boží ... Jak se mně nyní vede, uhodnete, přetěžké bydlo, panský dvůr. Chodě najíš se, stoje vyspíš se. Páni cizím peřím rádi létají. Oškubou robotníka do krve, ano do čiré krve. Ti nenechavci!“

„Přijď k nám na zimu do továrny, až práce nebude,“ pobízela hluboce rozechvěná dívka mužíka a na rozchodnou mu ruky podala. Chtěl ji znovu políbiti, leč Vojtěška odvrátila se spěšně k odchodu ... Hněv a lítosť bouřily v jejím nitru a oboje poráželo vědomí nemožnosti napraviti tyhle poměry, jež byly jejich příčinou ... „Což mohu já, slabá dívka, což může otec můj, když tolik necitelných srdcí pevnými zdmi brání se citu lidskosti“ ... Zaslzela náhle a hlava klesla jí k prsoum těžce oddychujícím ...

Šum blížících se kroků probudil ji z těžkých myšlének. V zátočce cesty spatřila Ctibora chvatně se blížícího. Spěšně setřela slzy a na bílém čele nakupily se jí těsné vrásky, líce pak zachmuřilo se jí jako tenkráte, když jej poprvé uviděla na dvoře. Sklonila hlavu a mínila beze slova vedle něho přejíti, aby mu co největší opovržení dala na jevo. Nedomyslila; Ctibor stál již přímo před ní v cestě a snímaje klobouk pravil tiše: „Chtěl jsem vás poprositi, panno Vojtěško“ ...

„My se sotva kdy slahodíme,“ přejímala řeč dívka, smělostí mladého justiciára popuzena, při čemž oko její hněvivě zazářilo.

„Panno Vojtěško, vyslechněte mne, prosím vás snažně“ ...

Dívka pokročila stranou a chtěla bez odpovědi smělého prosebníka obejiti, však Ctibor zakročil jí cestu a znovu prosbu svoji opětoval.

Spustila hněvem se chvějíc ruce a ostře na mladého právníka pohlédla. „Domníváte se snad, pane, že jsem poddanou hraběnky Čechtínské, a že vám možno tak se mnou jednati.“

„Křivdíte mi, ctná panno, v jiném úmyslu jsem se vybral za vámi,“ děl Ctibor, zardívaje se a kloně zahanbením hlavu před dívkou ... „Chtěl jsem vám pověděti, že nesmírně se hanbím za jednání svoje, jímž jsem vás dříve pohoršil“ ...

„A proč mi to vše sdělujete," tázala se dívka, „nejsem soudcem vaším ustanovena, aniž potřebí vám počet přede mnou klásti. Tamhle u rybníka" — Vojtěška prudce ukázala v ta místa rukou — „dlí vrchnost, jíž horlivé služby svoje věnujete" ..... Odstrčila jej lehce rukou a vykročila spěšně v před ...

„Vojtěško," zavolal teskně Ctibor, napřahuje k ní ruce ... „Vojtěško, neopouštějte mne v těžkém zápasu a podejte mi pomocné ruky" ....

Dívka se již neohlédla, zrychlila kročeje a za chvíli zmizela v zátočce cesty zrakům mladého justiciára ...

Ctiborovi hlava klesla k prsoum. Přivinul se k silnému buku a sklíčenost jeho povolila slzami. Všechny pocity duševní bouřily v jeho nitru a mezi nimi prodíraly se nejprudčeji lítost a hněv, k nimž pojily se první zachvěvy srdce láskou zachváceného ...

VI.

Posledním článkem panských zábav býval odjakživa na panství Čechtínském velikolepý hon spojený se všemi zbytky středověké okázalosti a zároveň nevázanosti při podobných vznešených kratochvílích. Urozená paní Ofelie věrně lpěla na těchto, jak tvrdila, svatých zvycích, spatřujíc v nich jedinou záchranu před záhubným duchem času. A proto se děly veliké přípravy. Avšak poddaní nejen že celý den trmáceli se nadháňkou, nýbrž i pohlížeti jim bylo, kterak i pole s pozdní úrodou ničena jsou panskou kratochvílí ...

Ctibor vyslechl pozvání justiciárovo a poukázky na veselé chvíle na honě chladně, ba s prudkým vnitřním odporem. Od oné rozmluvy s dcerou továrníka Bočkovského vyhýbal se pečlivě každému styku s domácími úředníky a pobledlé jeho líce svědčilo jasně o prudkém a posud neukončeném zápasu duševním, jenž byl v duši jeho u rybníka tak příkrý vzal obrat.

Jsa živ takovým dojmům nerad uposlechl pozvání milostivé paní, z něhož však nebylo možno vyváznouti. Ještě více zprotivila se mu tahle zábava, když s puškou na rameni vkročil mezi myslivce a shromážděnou šlechtu, před níž tměl se zástup psovodů s ohaři a chrty, nadháněčů, mladých i starých, s kyji v rukou, v otrhaných šatech a smutným, leckde však zpurným výrazem ve tvaři ...

Myslivci zatroubili vesele do pochodu, psi zaštěkali, nepokojně sebou na řemenech trhajíce, nadháněči zdvihli husté kotouče prachu přede dvorem a za nedlouho octl se zástup pod stráněmi, kdež myslivci počali lovce a lid rozestavovati v široké kolo. Jedné části, hlavně úředníkům, kteří s pány svými na Čechtín přišli, vykázáno stanoviště na polích, druhá pak ze šlechty sestávající rozešla se velikým obloukem po lese, odkudž neustálým postupem bylo jim zvěř ustupující do širého pole vytisknouti ...

Ctiborovo přání, dostati se do lesa, a v něm, pokud by možno bylo, všeho účastenství v honbě se zdržeti, vyplnilo se úplně. Jsa lovcem méně zkušeným požádal mládence lesnického z panství Čechtínského, aby přidružil se k němu a dbal toho, by na místě jemu vykázaném zvěř štvaná nemohla uniknouti. Sám však, opřev

se o strom, dal se v rozpravu se svým nitrem, z níž hluk a pokřik nadháněčů a střelné rány jej často vyrušovaly.

„Potřebí postoupiti ku předu," upozornil jej po chvíli mládenec, „aby kruh byl pravidelně sužován" . . .

„Pokračujte jenom," odpovídal Ctibor, „zůstanu na chvíli za vámi."

Myslivec odešel a mladý justiciár vzdaloval se opačnou cestou od loveckého kruhu.

Mladý justiciár přecházel bez určitého cíle z cesty na cestu, z pěšinky na pěšinku. Hluk honby již ani nejmenším šelestem nedocházel k jeho sluchu, a nevolnosť, již byl pociťoval v kruhu lovců, opustila jej nadobro, když vkročil v nejhlubší místo úvalu a octl se v pěkné aleji. Po pravé ruce stály jako na stráži mladé doubky, pěkně až po samý vršek osekané, kdežto v pravo počínal mladý smrkový les, násilně aspoň u krajů v přímku srovnaný.

Ctibor zadíval se do tohoto mladého lesa a zrak jeho utkvěl na starém mračném smrku, jehož byli při mýtění ušetřili. Mezi prvními větvemi, kteréž mu byli u vrcholku ponechali, tmělo se černé hnízdo. Ctibor zahleděl se na ně a jsa přesvědčen, že dávno jest opuštěno, umínil sobě náboje v pušce výstřelem k němu se zbaviti. Opřel se o mladý buk, zkoušel chvíli pevnosť své ruky a již hodlal vystřeliti, když v tom doletěla k němu chvatně pronešená slova:

„Kdo vám dal právo z pouhé zábavy zničiti ubohého tvora?" . . .

Ctiborovi klesla ruka a překvapení a radosť objevily se na jeho tváři. Však ihned ustoupily hněvu, když spatřil před sebou Vojtěšku opět tak hrdou, jak ji až dosud seznal.

„Jsem, tuším, na panství Čechtínském a nikdo mi není oprávněn v jednání mém překážeti," odvětil Ctibor, zardívaje se a pušku opět k líci přikládaje.

„Což citu a soustrasti žádné nemáte v prsou svých k ubohému tvoru, jejž napadáte tak zrádně," vyhrklo z úst dívce, která několik kroků před Ctiborem stanula.

„Nemají ho mnozí lidé za našich dnů k lidem a to právě takoví, kteříž se tak vroucně zvířat zastávají," odtušil s trpkým úsměvem mladý justiciár a zrak jeho utkvěl vítězně na Vojtěšce.

Dívka sklonila zmatena hlavu a Ctibor pokračoval, zjemniv poněkud trpkosť svého hlasu: „Vám dostačuje, zachráněn-li ten tělesný bídný život, vidíte-li jenom člověka, že pohybuje se na zemi. Potácí-li se však duch jeho v temnotách a hyne-li, toť vám malou starostí . . . A že pravdu mluvím, dokáži vám na sobě" . . .

Mladý justiciár přilehl pevněji ku stromu a ruka tkvěla na zbrani o zemi se opírající.

„Doby nedávné drsnou rukou sáhly v duši mou a jako divá bouře zničily všechny květy, jež jsem byl sobě vypěstoval tolikerou snahou a námahou mnoholetou, a na něž jsem tak hrdým býval. Náhlá tma zastínila mysl mou, s ní pak prázdnota srdce tesknĕ svírající, ne z jednoho boku, nýbrž všudy, ze všech stran, stala se mým hostem . . . Těch, jimž mne osud byl rovným učinil, štítím se jako spoluvinníků, s nimiž lehkovážně jsem byl na zlé skutky se vydal; ti pak, kteréž jsem v nevědomosti své byl hubil, mají mne v nenávisti jako škůdce nejhoršího a já nedovedu srdce jejich sobě nakloniti . . . Poznal jsem útisky lidu poddaného, k nimž i já jsem

byl rukou svých přičinil a bídnosť potlačujících, s nimiž mi určen podíl. Kdo jasným paprskem osvítí temnoty, v nichž se potácím?“ ... Náhle silou těchto dojmů uchvácen ustal Ctibor a hlava klesla mu nízko k prsoum.

Vojtěška spěšným krokem se vzchopila a stanuvši před Ctiborem napřáhla mu vstříc svoji ruku. Tvář její zářila radostným ohněm, jenž roznítil se ještě více, když mladík uchopil podávanou pravici a vášnivě ji přitiskl ke svým rtům. Pak děl chvějným hlasem: „Odpouštíte mi, panno Vojtěško? Ano, vy mi odpustíte, jakmile život můj poznáte. Zavedli mne vychováním. odcizili mne domovu, a proto odcizil jsem se také lidu, jejž vy tak milujete, a přiklonil jsem se k jeho utiskovatelům. Já, potomek lidí poddaných na zdejšim panství, kteříž na obhájenou práv lidskosti nejednou trpěli, probudil jsem se z umělého spánku slovem vaším. Jakým dikem jsem vám asi zavázán? ... Však ukažte mi, jak dále jíti, jak jednati a já v žití svém spláceti vám dluh svůj neustanu. Vy jste byla svědkyni poblouzení mého a proto odpuštění od vás nejprve žádám; vy jednáním svým na počátek nového života jste mne uvedla, a buďte mi v něm průvodkyní laskavou!“ ...

Zahleděla se mu zkoumavě do tváře a líce její vyjasnilo se nad žárný den ... Nesklonil hlavy před jejím pohledem, ano vnímal jej celou duší a povlaku, jež pokrývala jeho nitro, odstraňoval lehoučko a sladko ten milý svit jejích očí, jímž rozhořoval se také nejživější ruměn na jeho lících.

„Věřím vám,“ zašeptala, „a celou duší toužím seznati váš život, jenž posud mysli mé tak podivným se jeví.“

Ctibor uvedl krok svůj v souzvuk s její lehkou chůzí, když pobídla jej, aby cestou alejí doprovázel ji k domovu. Sbíraje zlomky paměti své z dětinství připojil k nim doby studijní v Praze, a vzpomínky nedlouhého pobytu svého v Čechtíně, k nimž přidal i to, čeho se byl na hrázi od rychtářů dozvěděl. Vypravování jeho přerušovala leckdy živou otázkou neb souhlasem Vojtěška, jež rovněž v Praze byla vychována a mnoho z poměrů těchto znala. Ani snahy tehdejších vzdělanců nebyly jí neznámy, jen že při tomhle vypravování Ctiborově umlkla na dobro a tvář její smutkem se potemnila. Náhle však, kdy nadšeně líčil jí snahy, s nimiž na venek za svým povoláním se byl ubíral, zastavila kročeje a tázala se smutně: „A vědomosti o tom českém lidu, k němuž jste se měl ubírati, nikdy vám při studiích nepodávali?“

„Právo nynější nezná národnosti; nýbrž jenom lidstvo,“ odtušil jí tiše.

Zakývala prudce hlavou na znamení odporu. „Proto tolik zla ve světě vyplývá z takových pojmů o právu. Divné mínění, jakéž vám vštěpovali; já však zcela jinak smýšlím. Právo dle mého soudu vyvíjí se u každého národu vlastní jeho povaze, tužbám, citům, přiměřeným způsobem. A že pravdu mluvím, dosvědčují jasně dějiny jednotlivých národů a nejvíce dějiny české. Pokud národ řídil se zákony z vlastní povahy jeho plynoucími, byl šťasten, poněvadž vždy jimi svoje dobro jenom vyhledával. Jakmile však buď násilím neb vlastní vinou zbaven byl této přední záštity všeho blaha, klesal neodvratně v záhubu, čehož svědectvím nejvýmluvnějším osud jeho nynější. V právu rozvil obsáhlé svoje vlohy nejlépe a dodělal se

výsledků tak stkvělých, jako málokterý národ evropský. Národ český nepřetržitým vývojem státním i společenským tvořil, zušlechťoval, tříbil, měnil právo své dle potřeb povahy své národní, již zdokonalovati bylo jeho nejsvětějším účelem. V něm zastkvívá se ryzí duch jeho. čistý a spravedlivý, nežistný a šlechetný leskem nejzářnějším. . . Nepřátelé naši sáhli, dílo svoje dokonati chtějíce, nejprve po tomto národním štítu a zraněnému jej odňavše, snadnou měli s odzbrojeným práci . . . Od těch dob rozlilo se moře běd po našich krajinách, v nichž cizota právem svým všechno sobě dovolila. Však čas hrady staví, čas je zase odstaví. Ty hrady cizoty se rozpadnou a jakmile jasné světlo vnikne mezi lid náš v temnotách povalený, vstane a přihlásí se k odcizenému dědictví."

„A mne, jenž jsem posud jím tak pohrdal, zastihne soud jeho snad nejtíže," děl teskně Ctibor, ohnivou řečí divčinou mocně uchvácený . . .

„Nezastihne," přejímala řeč jeho touže nadšeností dívka. „Vy náležel jste vždy srdcem národu svému, a nezapřel jste své povahy ani tenkráte, kdy nejvíce jste domníval se býti povznešeným nad porobené jeho děti. Odkudž pocházely ony chvíle, v nichž tesknotou a prázdností zachvívalo se nitro vaše, jakož jste byl vyprávěl? Jako oko tmě nikdy neuvykne, tak duše jen poněkud šlechetná neodrodí se svému národu. To ozvěna byla touhy duše domahající se svého práva. Srdce, kteréž každému vře po jazyku svému, hledalo ukojení . . . Nevědomostí toliko dočasnou, ač nezaviněnou, provinil jste se proti národu svému" . . .

Její slova jakoby mladému justiciárovi do úst medu byla kladla a do srdce pobouřeného milým vánkem zavívala.

Uchopiv obě ruce její a zadívav se vděčně do tváře děl jasným hlasem: „Věřím vám, panno Vojtěško, a prosím, abyste mi byla učitelkou laskavou a podporovala mne ve snaze poznati ten svatý úkol, o němž jste mi vyprávěla a povědětí mně, jak bych dělnou rukou svou mohl přispěti" . . .

„Málo mohu já přispěti, pane Ctibore, však aspoň radu dám. Jsemť žákyní v mnohé věci ještě nevědomou, a proto ku starší a bílé hlavě utečeme se oba. Páter Hyacint, učitel můj ode dnů mladosti, otevřenou náručí vás přijme" . . .

Ctibor pohlédl udiveně na dívku. Trpký poněkud, zároveň však škádlivý úsměv uviděl přeletem mihnouti se na jejích rtech . . . . Porozuměla mu . . .

„Páter Hyacint od těch dob, kdy odňaty byly otcům Pavlánům některé kláštery, našel útočiště v rodině naší. Sedmdesátá zima přešla již nad ním a hrobní kvítí už ode dávna zdobí spoře jeho hlavu. Moudrosť a rozvaha jeho přivábí každého a láska jeho k národu českému, jakož i nevšední jeho vědomosti o něm, milým jej učiní, kdokoliv na půdě této země se zrodil. Od něho všeho, cokoliv duši v pravdě zdobiti může, jsem nabyla. I lidem v okolí jest milován a promluví li slova potěchy a naděje, ústa kletbou proti utiskovatelům naplněná umlkají" . . .

Ctibor zastínil na polovic zrak svůj řasami a sklonil hlavu.

„Vím, jaká mínění roznáší duch naší doby o kněžstvu a zvláště mniších," pokračovala tiše dívka; „vím také, že ani vás nezůstalo

mnoho z těch věcí tajno. O tom však bez bolesti mluviti nemohu. Až seznáte pátera Hyacinta, snad téhož mínění pozbudete“ . . .

„Odpusťte mi nedůvěru moji,“ děl jasným hlasem Ctibor, „vám věřím rád a toto bolestné a nedůtklivé místo mé duše zahojí se velmi brzy léky vašimi“. . . .

Ticho kráčeli chvíli vedle sebe. Rozladila srdce jejich k jednomu cíli už se spojující myšlénka o nestejnosti citu náboženského, jenž ve Vojtěšce jasným a čistým háral plamenem, ve Ctiboru však nahražován byl lesklými vidinami ducha časového, jemuž dáváno zvučné jméno osvícenosti rozumu, především skepticismem ve věcech náboženských se jevícím, jenž humanní vzdělanosť, šlechetnou snahu po dobru, jemnosť v obcování, za nejvyšší úkol člověka vyhlašoval . . . Tehdejší dobou nejedna kniha modlitební podobné myšlénky rozšiřovala . . .

„Ještě s jiným přítelem svým vás seznámím,“ načínala znovu rozhovor Vojtěška, všechnu tíseň s povzdechem s prsou odvalujíc. Doufala, že rozplynou se rozmluvou v příhodné době mraky duši mladého justiciára v tomto ohledu stínící, aneb že hlubším přemýšlením sám boj tento dobojuje. „Bude vám dobrým rádcem, ač-li za takového přítele se nebudete styděti.“

„Kdo jest vaším přítelem, vyhledám jej taky, i kdyby nejprostějším šatem se odíval,“ odvětil mladý justiciár, stavě krok svůj na křížových cestách, odkudž jedna sbíhala dolů k rybníku.

„Znáte ho již a sice od slovení rybníka. Muž, kterýž vyprávěl o vás za dubem stojícím onomu kmetu.“

„Rychtář Čechtinský?“

„Václav Rokyta,“ dodávala dívka, „muž vzácný, z jehož řečí mnohé drahé zrno uložila jsem ve svém srdci. Jeho nezlomná víra v budoucí lepší doby i ledové ňadro rozehřívá. Vytrpěl mnoho a útrapy na ryzí zlato změnily jeho srdce. Však sám sdělí všechno, jakmile pozná vaši šlechetnou povahu, mysl a snahu. Především však zvu vás do našeho domu, abyste poznal naši domácnosť a dobré moje rodiče.“

„Přijdu jistě,“ sliboval Ctibor, „jakmile vrchnosť odebéře se do Prahy a volnosť rozhostí se na Čechtíně; pak pozvání vašeho častěji budu užívati.“

„Pošlu vám některé knihy české, abyste se blíže seznámil s ruchem životním národu našeho. Jsou to sice slaboučké záchvěvy jindy tak bujného a zdravím kypícího těla,“ dodala smutně, „než svědčí aspoň, že duch žije . . . Však bude jinak“. . . .

Nedaleko nich ozval se ruch z továrny pod lesem a Vojtěška podala Ctiborovi ruku na rozloučenou. Zvlhlý zrak její zářil nezlomnou důvěrou a nadějí. Políbil ji vroucně; však dívka odvrátila se spěšně, aby nespatřil hojného proudu slz, jenž jí svlažil líce . . .

(Pokračování.)

Nad hroby národův potlačených.

Kdo sečte potlačených národů
ty všecky rmuty, útisky a muky,
jež písmem rudým hoří před Bohem?
Kdo procítí jich srdci žalné tluky?

Co katův meč, co okov, sekera,
co podlé umy krutých tísnitelů
jim zarývaly v děsnou památku,
kdo ocení? Ó žel těch trpitelů!

Ó třikrát žel, ba tisíckráte žel
těch žárů zničených, jež plápolaly
tak marně — jen a jenom ve svůj hrob!
Kde jsou těch žárů cíle, idealy?

Kdo ocení, kdo oželí ten svět,
jenž v nitru národů těch smutně zhynul?
Ach, jenom Bůh, ta láska bez mezí,
jich korunami jistě nepominul!

A jednou dí jim: „Pojďte v žehnání,
v mém království, hle, pro vás místa přední!
Již na srdci mém sladce spočiňte,
vy miláčkové usoužení, bědní!

Jaromír Chod.

Ze skalných archivů.

Sepsal Miroslav Skalák.

Čechy ve starém věku země.

Dávno před tím, než v nynějších krajinách českých usadili se národové, o nichž nejstarší historie vypravuje, byla milá vlasť naše dějištěm událostí, kteréž přemohutný měly účin na všecku nynější utvářenosť její. Ovšem nebyly to děje, jaké odehrávají se mezi lidmi střelami a meči, nýbrž byly to události významnější, jaké dosud a stále vykonávají v přírodě síly, stojící proti sobě ve věčném boji. Co dnes jest, druhdy nebývalo, a co bývalo, není; vše stále se mění, stále se přetvořuje. Celá koule zemská má za sebou život mnoho a mnoho věkův už trvající, život velmi pohnutý, plný proměn a přetvarů, jež vystopovati a vysvětliti jest úkolem zemězpytu čili geologie. Úkol vědy té jest přeobsáhlý a velmi nesnadný, pročež není divu, že rozluštěn jest teprve z části a to hlavně na základě výskumů, jež konány v Evropě. Arci ani tento díl světa ještě není s dostatek znám a o všech ostatních dílech světa, kromě snad Ameriky, máme sotva povšechný přehled. Přece však vymoženosti dosud učiněné oprávňují nás k jistým povšechným úsudkům o dávné minulosti země, které mají lákavou vnadu tajemného a tudy přesnadno svádějí k výmyslům a snům, před nimiž jmenovitě milovníky a počátečníky nelze dosti varovati.

V našem dílu světa náležejí Čechy k nejzajímavějším a celkem dobře propátraným zemím, jichžto minulost na základě bezpečných fakt ustanoviti jest stejně poučné jako poutavé. V tomto pojednání chci se toho odvážiti, pokud dotýče se vývoje naší vlasti, tohoto srdce Evropy, ve mladších dobách geologických, jaksi tedy ve středním a novém věku země. Jediné proto, abych získal podkladu, na němž následující stavbu snadněji bych mohl provésti i aby zřejmě vystoupila souvislost veškerých dějin geologických naší vlasti, chci tu předeslati také kratičký výpis vývoje Čech ve starém věku země naší.

Čechy jsou v podstatě prahorní celina s povšechným podkladem rulovým, i vyvstaly nad hladinu původního moře, jež celou zemi pokrývalo. Stalo se to, pokud souditi lze, již v době archaeické a to v podobě tří ostrovů, které vyznačeny jsou nynější vysočinou česko-moravskou, severovýchodními horstvy s jádrem Krkonoš a hřbetem Rudohoří. Rozumí se však, že ani rozsah a podoba těchto nynějších končin prahorních, ani také vzájemná poloha jejich neodpovídaly leč přibližně poměrům nynějším. Ostrovy ty byly ploské a málo nad moře vyčnívaly, tak že počátkem zajisté vody jeho přes ně začasté se přelévaly a mladou souši závistivě ohlodávaly. Stálé snižování dna mořského mělo však za následek poměrné vyzdvihování pevniny, na níž ponenáhlu asi počaly se ujímati řasy neb jiné nejnižší rostliny, kteréž pomalounku navykly si prostředí vodního pohřešovati. Znenáhla asi průběhem doby dostavili se také nízcí ústrojenci živočišní. O vegetaci na prahorních ostrovech ovšem nemáme známek jiných než-li poskytují ložiska tuhy a břidlic grafitových leckde do ruly vložená.

Mezi ostrovy vyznačenými, t. j. mezi nynější středočeskou vysočinou žulovou, Krušnými Horami a Krkonošemi, jakož i kolkolem nich rozkládalo se moře, jehož fauna čím dál stávala se mnohotvárnější a četnější V moři tom jednak činností mechanickou, totiž hromaděním drti ze dna a splavků z pevniny, jednak působením přečetných ústrojenců drobnějších usazovaly se vrstvy tak zvané silurské. V nich uzavřeny jsou ostatky bohaté zvířeny tehdejších moří, která sestávala hlavně z trilobitů, již patrně v celých zástupech na povrchu vody se prohánělí, přečetných Graptolithů a nesmírně hojných, v přepestrých tvarech vystupujících měkkýšů. K nim přidružily se dosti hojné korály, začasté rozsáhlé trsy budující, hadice, lilijice a snad už i pořídku ryby. Na souši, silurským mořem omývané, rozvíjel se asi také život bujnější, jen že zbytky jeho se nám nezachovaly. Můžeme však naň poněkud souditi z nálezu pozemního štíra v silurských vrstvách Gotlandu a velikého křídla švába ve Francii.

Poměry tyto se nehrubě proměnily v době další, kdy v krajinách mimočeských usazovaly se typické vrstvy devonské. Protože však prohloubením moří prahorní ostrovy české čím dál tím více se vyvyšovaly a zvláště směrem nynější Šumavy a Českého lesa bašta se vyvztýčila, jevilo se moře mezi Krušnými Horami a rulou česko-moravskou sevřené a k severu s širým oceanem silursko-devonském (na Rusi) souvisící čím dál tím více jako zátoka, v níž životní poměry ovšem byly jinaké než v moři volném. Odtud lze vysvětliti, proč zvířena zkamenělá u nás, zvláště z doby devonské, valně se

liší od fauny devonských končin jiných. — Relativním vyvýšením pevniny ustupovalo moře čím dál tím více a koncem doby devonské nezbylo z něho v jižní polovině Čech skoro ani památky. Část ta i později už nikdy pod moře nesklesla a jsou tedy kraje české jižně od čáry vedené asi od Poličky přes Prahu na Teplice od prapradávných dob pevninou.

Na souši té rozvíjel se arci také čilý život. Srážky vodní sbíraly se na ní a stékaly do nižin v potocích a proudech, které trhavou a hlodavou činností svou záhy valně k rozbrázdění pevniny nápomáhaly. Pevnina ostatně koncem doby devonské už nebyla zcela tak ploská a jednotvárná jako v dobách předcházejících, nýbrž vydatnými příčinami geotektonickými a vyvřením mocných shluků porfýrových a zelenokamenných všelijak byla zvýšena, zvlněna a rozhárána. Vody, které na nižších místech se sbíraly, zavdaly podnět ku vytvoření se obsáhlých jezer a bahen, jakáž povstala nejvíce na nížinách podél ploského břehu západního naší zátoky silursko-devonské, na východním úpatí Krkonoš a na některých místech ve Krušných Horách. V těchto vlhkých, močálovitých končinách, za dosti vysoké, stejnoměrné teploty, při vzduchu plném par dařilo se výborně rostlinstvu, tehdy ovšem ještě na nízkém stupni rozvoje, jelikož to byly pouze rostliny tajnosnubné a nahosemenné, chaluhy, plavuně, přeslice a kapradí, jichžto jednotvárná zeleň nebyla oživena žádným pestrým květem. Zvířectvo bylo této floře přiměřeno, neboť nejvyššími jeho zastanci byly jisté ryby a plazi. Z členovců dobře se dařilo rakům, štírům, pološtírům a pavoukům. Z hmyzu nejhojněji byli — švábi. Čas tehdejší však zanechal nám své vděky v mocných ložích kamenného uhlí, dle nichž celou dobu kamenouhelnou nazýváme. Uhlí vyvinulo se teprve průběhem věků tlakem z původních rašelinišť, k jichžto vzniku lesy stromovitých kapradí a plavuní se svým bujným podrůstem hojného materialu poskytly.

Mezi tím vystupovaly Čechy relativně pořád výše, jmenovitě v místech nynějších horstev pomezních, tak že střed byl vyhlouben jako pánev. Celá jižní polovina pánve té, jakožto vyšší, ocitla se také na suchu a pouze menší severní část, asi snad nynější Litoměřicko, Boleslavsko, Hradecko, a Litomyšlsko, bylo kryto ještě vodou. I zdá se, že tato vodní pláň více sladkovodní než mořská, byla s širými moři bližšího a vzdálenějšího sousedstva nynějších Čech ve spojení nepatrném a sbírala všechny vody, které s pevnin koldokola stékaly. Řeky a proudy, jež tehdy — v době permské — vlny své po souši české valily, hromadily však své vody leckde v prohlubních, tůních a menších pánvích, kde nakupily se nánosy jejich, které postupem času stvrdli ve vrstevní pískovce, lupky a jiné kamení a naznačují i nyní dosti znatelně tok permských proudů. Větší jezera, po případě pobřežní sladkovodní pásma permská, byla zvláště v Podkrkonoší, na Slansku a Rakovníku a kolem Českého Brodu. Flora i fauna tohoto oddílu ve vývoji naší vlasti připojují se těsně k ústrojenstvu doby kamenouhelné. I v době permské dařily se u nás lesy tajnosnubných rostlin a zasmušilých stromů jehličnatých; ze zvířectva pak rozvinuli se jmenovitě plazi a ryby. *)

*) Bližší zprávy o tom všem obsahuje pojednání B. Katzera: „Náčrt geologického vývoje Čech v loňském ročníku „Vlasti“ uveřejněné.

Permským útvarem zakončuje se stará věk země. Přehlédneme-li ponenáhlý vývoj země v tomto velikém oddílu časovém, tedy jeví se následující. Z pravěku, z něhož nemáme ostatkův ústrojných, přecházíme v Siluru ihned na půdu plnou dosti pestrého života, jenž omezil se ovšem skoro venkoncem na moře, jelikož ostrovy z povšechné hladiny oceanu mírně vynořené byly ještě málo rostlinstvem kryty. Přece však už tehdy byly asi poměry takové, že i vzduchodyšná zvířata mohla obstáti. Obyvatelé moře pak byli hlavně měkkýši a korýši, k nimž až na konec doby silurské připojily se ojedinělé ryby. V Devonu jeví se už mnohem patrněji rozdíl výtvorů pozemních a mořských. Pevnina stala se rázovitější, vykazujíc už hojnější porůst rostlinný, v němž arci vládly pouze druhy nejnižší. Živočišstvo pozemní nelišilo se asi tuze od obyvatelů souše silurské a také v moři nebylo značných rozdílů. Přece však nápadně ubylo tvarů typicky silurských, na př. Graptolithů, kteří vyhynuli úplně, a trilobitů, kdežto naopak přibylo mnoho břichonožců a skelnošupinatých ryb V době kamenouhelné už jest rozdíl mezi soudobnými usazeninami mořskými a sladkovodními (pozemními) zcela výrazný. Flora na souši vyvinula se velmi bujně a oplývala množstvím a obrovskou velikostí tvarů mnohem více nežli růzností. I zvířena souše stala se bohatější rozvojem hlavně členovců a obojživelníků. V moři kamenouhelném pak vyvinulo se několik rodů nových, kdežto mnohé formy staré a přežilé vyhynuly úplně. Na př. z trilobitů v Siluru přehojných zbyl už jen jediný rod. Konečně v Permu liší se výtvary mořské a sladkovodní možno-li ještě nápadněji. Postup ve vývoji ústrojného světa pak jeví se zcela nápadně ne-li valným přibýváním nových typů, tož ponenáhlým vyhynutím starých. Na př. plavuní, přeslic a kapradí, které v Devonu počaly a v době kamenouhelné největšího vývoje nabyly, ubývá v Permu značně. Z mořských druhů podobně vyhynula značná část. Za to dosáhly značného rozšíření ryby ganoidní a ještěři.

Takto jeví se od samého počátku, od něhož ústrojenstvo na zemi stopovati dovedeme, až do konce prvního velikého oddílu země zcela patrný vývoj zvířectva i rostlinstva od druhů méně dokonalých k dokonalejším. I přecházíme do středního věku země dobou, ve které zvířectvo dospělo až k obratlovcům teplokrevným a byliny až k rostlinám dvouděložným. Tyto nejvyšší řády obou říší ústrojných počaly se až v novějších obdobách vývoje naší oběžnice, o nichž přihlížeje k vlasti naší v následujícím zevrubněji pojednáme.

Povaha středního věku země.

Střední věk země čili doba mesozoická neboli doba druhohor vyznačena jest mohutnými usazeninami pískovců, vápenců, dolomitů, slínů, břidlic a hlín, které obsahují hojnost ostatkův ústrojenců, z nichž na povahu věků, ve kterých žili, dosti dobře lze souditi. Flory a fauny druhohor velmi ostře skoro rozlišují se od ústrojenstva prvohor Permem zakončených a blíží se valně organickému světu nynějšímu. Tajnosnubné rostliny, pak ramenonožci, Nautilidi a lilijice, které dodávali ústrojenstvu starého věku země charakteristického rázu, ustupují úplně do pozadí a nastupují čím dál tím

hojněji tvary vyvinutější a dokonalejší, které konečně nabývají výlučné vlády. Celá příroda, bych tak řekl, projevuje snahu po ustálení a životě klidnějším. Pevniny, jichžto obrysy arci už v prvohorách hrubě byly vyznačeny, vystupují z povšechného moře už mnohem přesněji a stáleji. Ve druhohorách ještě klesají občas celé končiny, oplývající bujným životem pozemním, hluboko pod hladinou mořskou, nebo naopak kraje dříve vodou kryté vyvstávají a stávají se souší; ale přece nikdež nejeví se stopy přetvarů tak mocných a změn tak dalekosáhlých, jako ve starém věku země. Neboť jisté končiny, jako na př. valná část Čech, zůstaly pořád pevninou a jinde zase, na př. celkem asi v místech nynějších oceánů, stále setrvala voda. Následkem toho ovšem jeví se usazeniny druhohor úplně neodvislé ve svých obrysech od usazenin prvohor, jelikož někdejší rozčlenění vody a souše v jednotlivostech docela bylo pozměněno.

V příčině ústrojného života doby druhohor nuceni jsme všímati si při posudku jeho hlavně ostatků fauny mořské. Neboť co na pevninách se tvořilo, žilo a se měnilo, jest pouze výminečně uspokojivě zachováno Přes to nabýváme skládáním výzkumů jednotlivých o vývoji rostlinstva a zvířectva ve středním věku země obrazu dosti poučného.

Na místě palaeozoických houštin přeslic a plavuní shledáváme rozlehlé lesy stromů jehličnatých rázu počátkem tropického, později subtropického. Jmenovitě Cycadey dostoupily vrcholu svého vývoje. K nim přidružily se zcela nové druhy obrovských přeslic a kapradin, jaksi jako upomínka na doby uplynulé a ponenáhlu dostavily se také rostliny dvouděložné, kvetoucí, jako vrby, javory, duby a p., jakožto první počátky flory, která teprve v novější době nadvlády se domohla. — Tolikéž zvířectvo nabylo rázu od faun prvohor zcela rozdílného. Na místě ramenonožců a Nautilidů, kteří v palaeozoické době bohatstvím tvarů a nesčíslným počtem svým byli pravým charakteristickým znakem tehdejšího ústrojenstva, domáhají se úplně nadvlády mušle, Ammoniti a Belemniti. Mezi korály rozmahají se dosavadní druhy trsy stavící (Zoantharia), k nimž poprvé přistupují praví ježci a krabi. Lesy souše oživeny byly všemi druhy hmyzův a vody rybami mnohem výše vyvinutými než v dobách předcházejících. Ku ganoidům, ponenáhlu vymírajícím s ocasní ploutví nestejnoměrně rozeklanou, dostavují se první praví žraloci a ryby kostnaté. Z plazů vyvinuli se Labyrinthodonti počátkem doby mesozoické ve tvary ohromné, vymřeli však záhy a na místo jejich nastoupily řády výše organisované, pak želvy a krokodili. V této třídě živočišné zvláště vystupují t. zv. typy kollektivní, totiž druhy zvířecí, které vykazují ještě sloučeny známky, jež postupným vývojem staly se význakem skupin oddělených. Na př. Mastadonsaurus vykazuje známky žab a ještěrů; Ichthiosaurus (Obr. 1.) a Plesiosaurus (Obr. 2.), jeví vlastnosti ještěrův a ryb; Pterodactylus (Obr. 3.), má společné znaky ještěrův a ptáků; Odontornis jest pták se zuby plazů a obratly rybími, atd Jsou to zajisté výmluvné důkazy ponenáhlého vývoje řádův a druhů! Než na přechodních tvarech příroda nepřestala, nýbrž v době druhohor vystupují ojediněle už také pravá zvířata teplokrevná, totiž nízké řády ptákův a ssavců.

Jak z podaného přehledu vidno, vyznačena jest povaha středního věku země patrným pokrokem ve vývoji všeho tvorstva. Souvislosť jest celkem dobře zachována a také usazeniny, ostatky ústrojenců kryjící, nejeví zvláště ostrých dělidel. Přes to jest možno a pro přehled radno rozděliti mohutnou vrstevní skupinu druhohor ve tři oddíly, jež od spodu nahoru jsou:

1. Trias čili útvar kamenosolný;
2. Jura;
3. Útvar křídový.

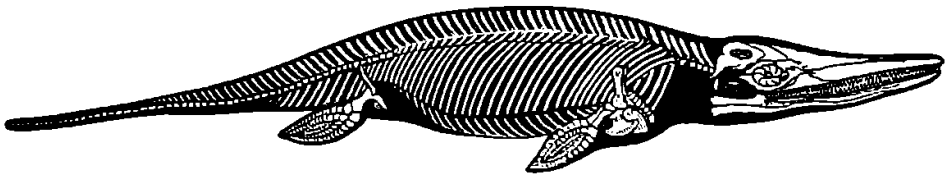

Obr. 1. Ichthyosaurus communis Conyb.

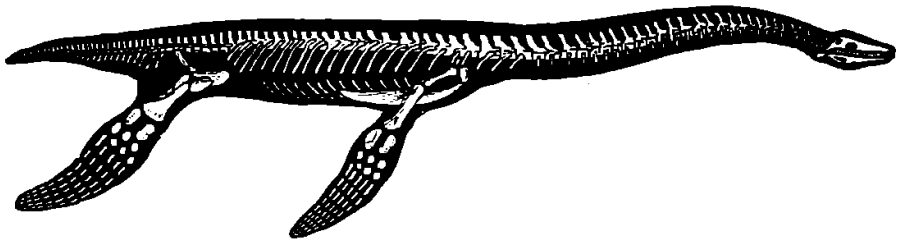

Obr. 2. Plesiosaurus dolichodeirus Conyb. Oba z Liasu.

Obr. 3. Pterodactylus crassirostris Goldf. z Malmu.

Nejspodnější z útvarů těch, Trias, jenž v jiných zemích na Permu leží, pohřešuje se v Čechách úplně, pročež omezím se na kratičké vyznačení povšechného rázu jeho. Jestiť Trias útvar geologický, jehož povaha takřka v každé krajině, kde jest vyvinut, jest jinaká. Typický ráz jeví v Němcích, kde zcela dobře dá se rozděliti ve tři stupně, jež jsou od spodu nahoru: 1. Pestrý pí-

skovec; 2. Lasturnatý vápenec; a 3. Pestrý slín č. t. zv. Keuper. Od těchto tří stupňů odvozuje právě Trias své jméno, ovšem jazykově ne docela správně. — Pestrý pískovec jest hornina obyčejně jednotvárně červená, řídčeji pestrá nebo bílá, nabývající mocnosti až 300 metrů Krajiny, ve kterých jest vyvinut, mají někdy zvláštní vzhled, když jest pískovec tak rozeklán a vyplachován, že střídají se rokle a srázné stěny, jichžto červeň od temné zeleni lesů mile se odráží. Neboť lesů jest na pestrém pískovci v Němcích snad nejvíc, protože poskytuje vskutku výbornou půdu lesní. Na zkamenělíny jest velmi chud. Povšimnutí hodny jsou však v něm na deskách tu onde shledané šlépěje žabo ještěrů (Chirotherium nalez. u Hildburghausenu a Koburgu) a ptáků (Connecticut River v Americe), z nichž někteří byli velikosti obrovské, protože šlépěje jsou 40 ctm. dlouhé a stojí až 2 metry od sebe. — Lasturnatý vápenec jest šedý, nečistý, plničký mušlí mořských Arci neskládá, se celý stupeň jen z vápenců, nýbrž částečně také ze slínu, dolomitu sádrovce a kamenné soli. Končiny lasturnatého vápence jsou ploské, polnímu hospodářství výtečně svědčící. Zkamenělin obsahuje přemnoho, ale fauna přece jen jest jednotvárná. — Konečně Keuper č. pestrý slín sestává z pestrých, červených, zelených, žlutých a šedých slínů, světlých nebo pásovaných pískovců, kamenné soli a sádrovce. Úhrnná mocnosť celého stupně obnáší asi 250 metrů. Ústrojných ostatků není v něm mnoho, všechny však prozrazují boj tehdejší sladké a slané vody, neboť na základě jich leckde lze sledovati střídu mezi výtvory sladkovodními a mořskými. Zajímavé jest zakončení Keuperu a tím i všeho Triasu v Němcích a Anglii zvláštním křemitým pískovcem mořského původu, plným obratlů, kostí, zubů a šupin rybích, kostí a výměsků plazů, jenž tudy slove Bonebed t. j. lože kostí. V něm obsaženy jsou také nejstarší ostatky ssavců, totiž zuby malých vačnatců.

Od naznačeného vzhledu Triasu německého valně liší se Trias v Alpách. Pestrý pískovec celkem dobře a lasturný vápenec jakž takž má podobu s obdobnými stupni německými, ale Keuper jest v Alpách vyvinut docela jinak. Tu totiž převládají vápence a dolomity, místy ohromné mocnosti nabývající, kdežto slínité nebo pískovcové kamení skoro úplně vymizelo. Zkamenělin jest nejen mnoho, nýbrž vystupují také v báječné pestrosti tvarův; a konečně, kdežto v Němcích doba usazování se Triasu byla docela klidna, byla v Alpách naopak časem velice pohnutým, plným errupcí lávy a hromadění tufů.

Význakem Triasu jsou přemocná lože kamenné soli, provázená vždy sádrovcem a bezvodcem. Mylno však bylo by domýšleti se, že sůl výlučně na Trias jest vázána. Však jest známo, že mocná lože soli ve Věličce sluší k Tertiéru, v Peru do křídového a v Sev. Americe i do silurského útvaru. Protož nemělo by smyslu říkati, jelikož v Čechách není Triasu, že u nás také nemůže býti soli. Soli ve vlasti naší ovšem nemáme, ale z příčin docela jiných.

(Pokračování.)

Ukázky z literarního života v seminářích českomoravských.

Sebral Al. Dostál.

(Pokračování.)

Jako v jiných seminářích probouzel se také národní duch a vlastenecké nadšení v nejmladším semeništi v Čechách v Budějovicích. [1]) Horliví a snaživí bohoslovci na českém jihu záhy hlásili se k českému praporu a to ještě když živel český ze sna se teprve probouzel. V Budějovicích v semináři studovali mnozí, kteří záhy se stali sloupy české na mnoze teprve z hrobu křísené literatury, kteří se valnou měrou účastnili ruchu, čelícího ke vzkříšení českého jazyka a oživení chudého sadu české literatury. Hlavně v letech třicátých a čtyřicátých vzácné plálo v semináři nadšení, jak četná z té doby knihovna (na 500 svazků) ukazuje. Všechny tou dobou vycházející časopisy a knihy zde uloženy, buď že darem se sem dostaly nebo že je alumni zakoupili.

Kněži čeští nejvíce nakoupili knih, nejvíce a nedříve vstupovali za údy do společností a bratrstev. Jest se nám té píli a lásce k jazyku v pravdě diviti. Vědy theologické přednášeny jenom latinsky a německy, alumni pak sami ze svého popudu čtou a studují vedle povinných předmětů knihy české, ač by jim německé jako studentům z německých gymnasií snadnější a známější byly než knihy a spisy české popelky. Ale synové rodičů českých vědouce, že vyjdou za krátko do českého venkova mezi lid, chápají se knih svého národa a všemožně se snaží podporovati českou literaturu.

Středem života literárního byly zde též zvláště knihovny, které záhy počínaly a zdárně se šířily a vzrůstaly podporami alumnů a četnými dary alumnů a duchovních vůbec.

Hlavním podporovatelem „seminářské theologické knihovny“ byl Kamarýt a kanovník Plauzar, který také o pražskou knihovnu sem. zásluh nemalých si zjednal. Po Plauzarovi je v knihovně zvláštní oddíl; daroval totiž semináři celou svou knihovnu soukromou, as 2000 svazkův čítající. Knihovna ta až dosud tvoří zvláštní oddíl: knihovnu Plauzarovu. Mezi drahými a vzácnými knihami těmi jest na 200 českých, jako Naučný slovník, spisy Matice české, Památky archeologické a jiné. V knihovně seminářské v oddílu pod názvem: „Bible“ jsou vzácné prvotisky, jež sem daroval většinou pater Krbec, rodák z dioecese (Týž upravil také nový katolický text české bible). Mezi prvotisky jsou hlavně bible české z let 1488., 1506., 1537., 1570., 1579., 1613. a jiné.

Mimo tuto seminářskou knihovnu všeobecnou bohoslovci si zařídili vlastní výhradně českou. Tato není tak bohata jako seminářská, jež čítá přes 10.000 svazkův, ale obsahuje knihy většinou z doby nejnovější. Knihovnu společnou spravuje spiritual semináře, druhou vlastní si spravují alumni sami a je jako vlastnictvím jednoty literární, což jest chvály hodno. Kdo chce čísti, musí býti v jednotě a naopak členové jednoty jsou nuceni čísti a knihovnu

[1]) Některé zprávy laskavě se mnou sdělil bohoslovce Fr. Žlábek, zač mu zde vzdávám vřelé díky.

svou podporovati. Byla pak založena zároveň s jednotou čili besedou (odborem to „Růže Sušilovy") roku 1879. přičiněním osmi bohoslovců. Základ knihovně té položen dary P. T. pp. faráře Müllera, vikáře Dubena, čest. kanov. Dra. Skočdopole, prof. Šimánka a mnohých jiných. Také bohoslovci přispěli hřivnami svými. Spolek se výborně osvědčoval, členové se hlásili, prostředky se množily, kupovány knihy a předpláceny časopisy. Knihovna nyní čítá přes 70 děl obsahu náboženského a theologického a přes 300 čísel knih obsahu belletristického. Hlavně pak hleděno při kupování knih k tomu, by tyto nebyly v knihovně seminářské. Dále knihovna ta obsahuje spisy historické, právnické, cestopisné, filosofické, hospodářské a jiné. Dohromady má na půl šesta sta českých knih.

Ku knihovně úzce se pojí jednota Sušilovka. Jak řečeno, vznikla z malých a skrovných počátkův, měla málo členův, ale rostla a rozšiřovala se tou měrou, že nyní čítá svými členy téměř všechny bohoslovce (120 roku 1885.). Orgánem spolkovým bylo dosud „Museum" a mnoho alumnův zkoušelo zde (jakož i v almanahu „Růže Suš.") své péro. Účel besedy té jesti rozsévati znalosť literatury české vůbec, cvičiti se v kritice děl literárních, v hájení pravd křesťanských, podporovati záslužné podniky, rozšiřovati užitečné knihy. Prostředky jsou: odebírání českých spisův, odbývání týdenních schůzí, kde se předčítají samostatné práce bohoslovcův, posudky děl a překlady, peněžité podpory, zakládání knihoven. Správu jednoty vedou: předseda, jednatel, knihovník, čtyři výboři (z každého ročníku jeden). Předsedy spolku byli: Petr, Královec, Mráček, Šubrt, Žahourek a Svoboda.

Alumni budějovičtí stali se členem zakládajícím mnohých matic a dědictví, jako Matice české hned r. 1838. při jejím založení. Podporovali také hojně Ústřední Matici českou, přispívajíce ročně stovkou (mimo dary Matici školské v Budějovicích), také na pomník Jirsíkův, Jablonského přispěli značnými summami, stali se členem přispívajícím „Vlasti", podporují českou besedu v Č. Krumlově a mnoho peněz ze skrovných úspor svých věnují na spolky ušlechtilé, vlastenecké.

V semináři odebírá se četně: Světozor, Obzor, Vlasť, Method, Obrana víry, Ruch, Vychovatel, Literární listy, Květy, Slovenské Pohľady a jiné.

Nejnovější událostí spolku, že chce podporovati české knihovny v místech ohrožených, zvláště v Pošumaví. Již r. 1884. podělena obec Petrovice u Sušice.

Život vlastenecký v budějovickém semináři také proto rozkvétal, že na stolci biskupském byl šlechetný Čech a upřímný národovec, Jan Valerian Jirsík. V semináři jeho nebyl téměř nikdy citelný nedostatek, hlásilit se i z jiných dioecesí bohoslovci. Vypravoval jeden farář, že se hlásil z jiné dioecese u biskupa Jirsíka o přijetí do třetího ročníku. Byv tázán, proč opouští svou dioecesi, odpověděl, že by právě rád v Budějovicích pod ochrannou rukou Jirsíkovou studoval, že k němu má velikou důvěru a lásku. „Když mne tedy tak milujete", řekl v ta asi slova biskup, „udělejte mně to k vůli a zůstaňte ve své dioecesi, když vidíte, jaký tam kněží nedostatek".

Biskup Jirsík podporoval horlivé bohoslovce svými šlechetnými slovy a skutky je nadchnul, takže ze semináře budějovického vy-

cházelo mnoho pracovníků, nejen kazatelů a povzbuzovatelů slovem, ale i spisovatelů a literárních pracovníků.

Všemocný proud oživeného vlastenectví ne nadarmo také bušil na brány semináře v Olomouci,[2]) kde bila poctivá česká srdce budoucích pracovníkův na vinici Páně ať v českém, ať v německém kraji. Mladistvý zápal neleká se žádných překážek a třeba pomalu přece jistě a statečně kráčí za svým vznešeným cílem. Kdy v Olomouci život národní se ujal a bohoslovci řeč českou vzdělávati počali, nelze určitě udati.

Ani rok založení „slovanské (!) bohoslovecké knihovny" nemůže býti přesně stanoven, poněvadž v semináři žádných není písemných zpráv. Může-li býti list slavného básníka moravského Galaše nějakým svědectvím, aspoň přibližným, vznikla knihovna dotčená daleko před rokem 1835.

Píše Galaš ze dne aprile 1835. takto: „Těší mne velmi velice, že můj dáreček jejich pánům spolualumnům k nějaké radosti posloužil . . . Já zkutečně kýžím, abych do jejich české knihovny nějaký spisek poslati mohl. Přítomně odsýlám jim opět pro jejich moravskou (!) knihovnu několik spisů. Vystonu-li, pokud živ budu, něco víc s radostí jim pošlu."

Jako jinde, i zde byl počátek malý a slabý, jak ani jinak nemohlo býti a zde zvláště alumni jenom na sebe museli se spolehati. Také toho času nebylo takové uvědomění bohoslovcův jako v pozdějších letech. Ještě roku 1844 veden seznam německy: „Catalog der bömischen Alumnen Bibliothek im F. E. Seminarium zu Olmütz." Ale vědomí národní brzy počalo se křísiti. Alumni se učili horlivě češtině a odebírali české časopisy jako: Květy, Včelu, Pražské Noviny, Poutníka, Lumír Mikovcův, Hlasatele, Dennici, Tatranku, Čechoslava, Českého Posla a jiné jak právě vznikaly a zanikaly. V těch učili se bohoslovci češtině, jimi budili v sobě vlasteneckého ducha a časopisy ty zároveň ukládali do knihovny, by byly bohatým materialem potomkům, zobrazení nově vzkříšeného ducha národního.

Z jakých pramenů vznikla a vzkvétala knihovna? Opět nutno dosvědčiti ku chvále svépomoci a samostatné síly, že vedle malých darů vlastenečtí alumnové sami si zřídili a příspěvky obohatili knihovnu, již také sami vedli a dosud vedou. Ovšem že i zde obětaví kněží a jiní vlastenci nemalým přispěli darem na knihách a penězích, mezi kterými zaujímá přední místo hrabě Taroucca, který mimo podporu peněžitou přes půl sta knih, jako zejména Jungmannův slovník, Časopis českého musea, Slovanské starožitnosti, Slávy dceru a jiné české básně knihovně daroval.

I jiní přispěli na knihovnu „slovanskou."

Hlavními podporovately knihovny byli však alumni sami. Každý rok uschránili padesát zlatých na vydržování své vlastní bibliotheky.

V letech čtyřicátých byla cena 50 zlatých vyšší než nyní a českých alumnů, obětavých přispívatelův, bylo také po skrovnu. Tudy tím spíše jest se diviti jejich obětavosti a štědrosti. V novější době se ovšem příspěvky zčtvernásobily. Tak na př. sebrali bohoslovci roku 1839. zl. 51., r. 1840. zl. 57. atd., roku pak 1884. 232 zl. Po-

[2]) Za četné zprávy ze semináře v Olomouci jest mi se poděkovati p. Frant. Zapletalkovi, knihovníku č. sem. bibliotheky.

vážíme-li, kolik jiných účelů dobročinných bohoslovci podporují, snadno uznáme, že na jednotlivce připadne pěkná roční dávka.

Knihovna „slovanská“ jest v úplné moci bohoslovcův, ovšem pod vrchním dozorem představených; bohoslovci mají svobodnou volbu knihovníka, vypůjčují si knih volně a nové kupují.

Nyní čítá 2911 čísel. Mezi knihami jsou mnohé vzácné jako některé staré bible: Melantrichova z r. 1556., Kamenického prorokové a knihy Machab. a Nový zákon z r. 1712., jiná bible ze 16. věku, Postilla zimní od Jana Fera (1575), spisy Dobrovského, Šafáříkovy, Jungmannovy, rozličné kroniky, množství starých českých grammatik, vůbec celá literatura z doby probuzení českého a z novější doby, co do seminářské knihovny pro vzdělání budoucích kněží připustiti lze.

Zvláště zde četný počet slovníkův: Dobrovského, Jungmannův, Šumavského, Thamův, Tomsův, Karlíkův, Naučný, Kottův a j.

Jak již řečeno, alumni odebírali velmi mnoho, snad všechny časopisy v letech čtyřicátých a ty zde jsou uloženy v mnoha ročnících, zvláště „Květy“.

Knihovna je členem všech téměř česko-moravských „Dědictví“ a matic. Od roku 1851. je údem „Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje,“ a „Dědictví sv. Jana“ III. třídy. Vklady učinil spanilomyslný dárce, kardinál arcibiskup Maximilian. Jak se stali bohoslovci údy „sv. Prokopského Dědictví“, o tom bude pojednáno ve zvláštní stati. V letech 1846.—1850. složili alumni 100 zlatých na „Matici českou,“ r. 1866. stala se knihovna údem „Matice Slovenské“ (100 zlatých), r. 1873. zakládajícím členem „Matice školské v Olomouci“, r. 1883. přispívajícím členem „Musejního spolku v Olomouci,“ r. 1877. přispívajícím členem historického spolku v Praze.

Mimo to se dostává knihovně mnoho knih darem, jako všechny spisy, vydané „Maticí moravskou“ (od r. 1869.), knihy vydané v knihtiskárně Cyrillo-Methodějské v Praze, jakož i papežské knihtiskárny benediktinův Rajhradských v Brně.

V olomouckém semináři odebírány tyto časopisy (některé v mnoha exemplářích): Blahověst, Posvátná kazatelna, Cyrill, Method, Komenský, Literární listy, Dalibor, Slovenské Pohľady, Vesmír, Katolicki Posol, Čechy, Hrady a Zámky, Doreova Bible, Encykloped. paedog., Památky archaeolog., Kott, Athaeneum, listy filologické a paedagogické, Sborník historický, všechny listy katolické, ať vědecké nebo zábavné, z nichž mnohé darem, mnohé koupí jsou zjednány. Knihkupectví značné snižují seminářům předplatné, poněvadž se zde najde vždy několik odběratelů, kteří platí najednou a jsou abonenty jistými.

Bohoslovci olomoučtí zakládají také knihovny jako v jiných seminářích po venkově buď národně nebo mravně ohroženém. Velmi blahodárná činnosť ta počala r. 1877. Když byla zorganisována, pravidelně ročně několik knihoven v chudých osadách na Moravě, v Čechách a Slezsku zakládá. Alumni sbírají mezi sebou příspěvky, jež vynášejí měsíčně přes deset zlatých, pořádají věcné loterie, různé prodeje, z nichž také mnohý užitek plyne. Dárcův až na čestnou výjimku poskrovnu. Knih dostane se do obce asi 50 pro počátek, aby chuť ku čtení byla probuzena. Roku 1884. rozdáno 669 knih do 16 obcí (krámská cena knih těch 382 zl.)

Již r. 1869. bohoslovci olomoucští vyzývávali v 10. č. časopisu Cyrilla a Methoda všechny česko-moravské alumny, by pracovali v oboru tom a knihovny zakládali po venkově. Zásluhou tudy bohoslovcův v Olomouci, že tak záhy myšlénka ta v nich vznikla.

V čilém alumnátě olomouckém vycházel také časopis: „Cyrill a Method," list bohoslovcův olomouckých, r. 1869. za redaktorův Jos. Kubánka a Jar. Kráčmara; r. 1870. vyšlo jenom 14 čísel a list zanikl. V bohosloví založen v letech šedesátých také pěvecký spolek „Ohlas", potlačen r. 1870. Dědictví nastoupila knihovna a Žerotín. Nyní orgánem bohoslovcův brněnské „Museum", ač do almanachu ze zvláštních příčin bohoslovci nepřispěli a letos na oslavu svého arcipastýře sami almanach vydali.

První beseda literární čili jednota založena v letech čtyřicátých současně s listem „Cyrillem a Methodem". Čteme tam následovní vroucné, vlastenecké provolání: „Slunce, jež se také na modré nebes oponě národu slovanskému objevilo, proniklo proudem světla svého tkaninu smutné temnoty duševní a probudilo ze spánku dlouhého ducha vlasteneckého i v semináři olomúckém ku zjevnému sobě ovědomění. Dávno už sice doutnala svatá horoucí láska k jazyku mateřskému a v srdcích vlasti milovných alumnů, dávno už to tito budoucí pracovníci na vinici Páně cítili, kterak nutná potřeba toho žádá, aby se pravdy nebeské v důstojné a velebné řeči lidu zvěstovaly; avšak láska tato jen tajně v srdcích spočívala, nevycházejíc veřejně na světlo boží. Teď však vlasti milovní alumnové odhodlaně vystoupili, zarazivše v semináři jednotu vlasteneckou, jež sobě za účel položila soustředění sil duševních, vzajemné povzbuzení pravé lásky k vlasti a vzdělání se v jazyku národním. Věru zaradovali jsme se srdečně, slyševše, že založení naší jednoty nejen žádného odporu nenalezá, anobrž že to upřímná vůle našeho velemilovného arcipastýře jest, aby jazyk národní důstojné zaujal místo v ústavu našem. Schůzky započaly se po novém roku a konají se dvakráte v týdnu v úterý a v pátek, čítají se pak časopisy rozmanitého, ku vzdělávání směřujícího obsahu a přednáší se také něco zajímavého, abychom se i v řečnictví cvičiti mohli."

Ve schůzích těch nad jiné se vyznamenal a hojnými pracemi přispíval Ant. Dudík, bohoslovec III. roku, nyní farář ve Výškově.

Jednota ta — lhostejností prý a řevnivostí — vzala za své. Ještě jednou (1870.) zasvitla hvězda jednoty, stanovy byly již potvrzeny, vše přichystáno, však —

Teprve r. 1878 ujala se v semináři „Růže Sušilova", která se řídí společnými stanovami a vzkvétá utěšeně, jsouc střediskem všech vlasteneckých uvědomělých Čechův, pramenem vzdělání, zábavy, združení a vzájemného se zušlechťování. Vlastenečtí alumnové jsou neúnavni ve sbírkách k šlechetným účelům a dobrým vůbec podnikům. Na příklad novosvěcenci r. 1885., tedy lidé, kteří si mají říditi domácí krb a jimž každý krejcar prospěšný, jsou členem „Ústřední matice školské" (ve všech ročnících podnes horlivě se sbírá), alumni v roce 1883. a 1884. darovali Opavské Matici po 130 zl. Také na Velehrad sbíráno s prospěchem stkvělým, na Hostýn, Bratřejov a jiné konány sbírky. Ve prospěch Velehradu vydali bohoslovci písně o všech českých patronech a litanie loretánské.

Vůbec seminář olomoucký důstojně kráčí v literárním životě společně se svými spoludruhy česko-moravskými.

Vůbec každý seminář sám o sobě je mocným ohniskem ducha a literatury české, všechny pak dohromady jsou mocným plamenem, zvláště když spojí síly své k dílu společnému. A co spojené ty síly dokáží, to ukázalo se roku 1863. o slavnosti cyrillo-methodějské, kdy v olomouckém semináři zvláštní vznikla myšlénka vypsati cenu na sepsání historického dramata náboženského obsahu a hned v semináři tom upsáno 120 zl. [3]) Odtud šířila se pak zpráva po jiných česko-moravských seminářích, aby spojenými silami všichni alumni památný rok oslavili. Stůj zde vyňatek vzletného vyzvání na ukázku: „V dějepise objevuje se jen mrtvé písmo, v divadle však živý děj. Uváživše tato slova a vedeni jsouce úmyslem, i z naší strany přispěti ku zvelebení 1000leté památky sv. apoštolů slovanských, bychom i my osvědčili svou lásku k Bohu a přítulnosť k národu, aby poznali tajní i zřejmí osočovatelé, že i nám záleží na věcech vážných, na věcech svatých, že i my přejeme chloubě národu a vlasti, zarazili jsme na vypsání ceny na historické drama náboženského obsahu z prvních dob křesťanství na Moravě a v Čechách mezi sebou sbírku, a hle! v málo okamžicích měli jsme 120 zl. r. č. pojištěných. Činíme na Vás, bratří (v Brně) prosbu, abyste co roveň k rovni přidružili se k našemu boku, abychom takto spojenými silami co nejvíce sebrali a pak nejméně 200 zl. na takové drama jako cenu vypsati mohli . . .“

V Brně bylo upsáno hned nedostávajících se 80 zl. od 41 bohoslovcův. Z Brna provolání šlo dále, do Čech, kde přijato s nemenší radostí a nadšením. Hradečtí (počtem 71) hned se uvolili sebrati k témuž účelu 100 zl. dokládajíce: „Milerádi poslední položíme halíř, jako oběť milé církvi a vlasti naší.“ I další „učňové stolice Methodějské a synové sv. Václava a sv. Vojtěcha“ hlásili se, by jich nebylo zapomenuto v podniku vznešeně náboženssko-vlasteneckém. Z Budějovic upsali bohoslovci (76) hned 100 zl., mezi nimi také „bratří jazyka německého ochotně k účelu přispěti se zavázali.“ Vyzvání vyšlo v místním listě „Concordia“. Také Praha nezůstala pozadu; bohoslovci jsou ochotni (64) stovku složiti, však navrhovali, by drama změněno bylo na „historický román z prvních dob křesťanství,“ poněvadž doba „nehonosí se tolika„ básníky, kteří by závodili o cenu katolického duchovního dramata....“ a snad by ani divadlo neodhodlalo se ku provozování jeho, obecenstvo by se nespokojilo atd Radí tudy „historický obraz“ nebo „náboženský román.“ Návrhy ty zůstaly marnými, a když i z Litoměřic 17 bohoslovcův 20 zl. přispělo, vypsána cena na historické drama z prvních dob křesťanství v zemích česko-slovanských. Kompetentům ponechána forma i objem, ale učiněna spolu vyjimka, „by směr dramata nepříčil se pravdám a mravům sv. našeho náboženství a aby zvláště protiva mezi pohanstvem a křesťanstvem vytknuta byla.“ Ceny vypsány tři po 300, 120 a 80 zl., doba určena do května r. 1863. Za censory ustanoveni: kanov. Václav Štulc,

[3]) Viz Sborník Velehradský. IV. ročník. str. 293. atd. „Slavnosť“ jubilejní cyrillo-methodějská r. 1863. a bohoslovci československí.“

archiváři K. J. Erben a Vinc. Brandl, prof. Frant. Šohaj, red. „Pozoru“, K. Šmídek, Vincenc Vávra a red. „Hlasu.“

Brněnští poslali místo subskribce hned peníze. Nejvíce se tehdy o podnik zasloužili alumni: Frant. Bauer (nyní biskup), Vlad. Šťastný, Ferd. Lehner, Frant. Podhajský a jiní.

Jak velké bylo nadšení, jak velké naděje, tak hluboké bylo sklamání. Sešla se dramata tři („Křest Bořivoje,“ „Svatopluk anebo záhuba rodu Vršovců“ a „Cár Rastislav“) a ta buď mizerná byla, nebo úplně podmínkám nevyhovovala. Pak poněkud horlivosť ochabla, peníze nesnadno se sháněly a přemýšleno, co s nimi udělati, až posléze rozhodnuto, by peníze ty dle určení svého věnovány byly na účel literární a spolu bohoslužebný a tudy odevzdány jsou „Dědictví sv. Prokopa,“ by každý seminář v Čechách a na Moravě stal se tím členem zakládajícím.

Třeba nebylo docíleno původního účelu, tyto styky měly blahodárný účinek, že bohoslovci v Čechách a na Moravě se poznali, blíže k sobě přilnuli, že přátelský svazek třeba „neznámých s neznámými“ byl utužen a upevněn. „Šlechetný záměr ten,“ píší bohoslovci pražští, „jakož i první kvítek vzájemnosti mezi bohoslovci družné Moravy s rodnými Čechy přiměly nás k tomu, bychom se spojili s Vámi v bratrské lásce nyní jako mladí, v budoucnosti, ale bohdá! jako stateční a mužní bojovníci za právo a pravdu.“ Šlechetný zápal pro dobro spojil bohoslovce a třeba pak svazek ten byl uvolněn, znovu utužen Šusilovkou z doby novější. (Pokračování.)

Otázky a obrazy ze života socialního.

Něco z pražského života.

Píše Josef J. Vyšehradský.

Všeobecně přetřásá se nyní ve společnosti naší důležitá otázka, jak totiž lze nejlépe předejíti baccilům cholerovým, kteří nemoc strašlivou rychle z jednoho místa na druhé přenášejí. Ve velikých městech, i v Praze, dějí se rozmanité přípravy, které účelem mají položiti hráz i mez nakažlivé hlíze.

Nevím, proč my, obyvatelé Prahy, obáváme se tak velice cholerové epidemie. Řádíť mezi námi již od několika let co nejprudčeji hlíza daleko hroznější a záhubnější — zkaženosť a hniloba mravní — ničíc květ nadějných životů; tisícové jí padli v oběť a dosud padají, a přece se díváme, smích majíce na tváři, úplně jsouce bezstarostni, jak nás dáví a uchvacuje . . .

I tato nemoc vzniká a přenáší se baccily, které jsou s to, aby nás smrti hrozné — mravní — v náruč uvrhli. Chci, aby laskavý čtenář společně se mnou drobnohledem chladného rozumu zárodky mravní epidemie prohlédl.

I.

Jest večer sobotní. Kráčíme lidnatou ulicí dolejšího Nového města. Pozorujeme tu jakýsi čilý ruch. Třída dělnická houfně se ubírá dolů i nahoru.

„Dnes jsou u B. „zpěváci.“ Pojď s námi!“ slyšíme za sebou hlasitě mluviti. Obrátíce se uzříme čtyři vojíny, kteří druha svého, dle fysiognomie nováčka venkovského, mezi sebou mají a nutí ho do protější hospody.

Dal si říci a šel.

Jděme za nimi. Již uprostřed ulice slyšíme hlahol smíšených hlasů. Tu jeden vykřikne, aby přehlušil jiné, avšak hlas jeho ztratil se v hlasitém hovoru ostatních . . .

Na hlavních dveřích, jimiž se vchází do místnosti výčepní, je přilepeno oznámení, že produkuje se tu dnes pěvecká společnosť, sestávající ze slečny Luisy, Katti, komika F. Na programu jsou časové zpěvy, komické dvojzpěvy, ba i operetta od Offenbacha. Program tedy dosti kořeněný.

Vstupme již do „hlediště.“

Otevřeli jsme dvéře, a hustý, čpavý, tabákový dým nám vyrazil do tváří. Leč jen odhodlaně dovnitř a usedněme za stůl, jenž prázden stojí v koutě a od něhož můžeme dobře přehlédnouti i „umělce“ i posluchačstvo.

Konečně uvyklo oko naše hustému kouři. Rozhlížíme se nejdříve po posluchačích. Jsou to většinou dělníci, dále znamenáme tu více vojáků, kteří vesele a velmi hlasitě mezi sebou se baví

Však ticho: Zvonek zavzněl, produkce počíná. Na jevišti ledabylo seřízeném a schátralém zjevila se „umělkyně.“ Kostym její sestává z krátké sukénky a šněrovačky, lesklými cetkami pošité. Oko naše studem se klopí, neboť nahota tělesná až příliš z ústroje ženštiny vyniká.

Pozorujme obsah její písně. Zpívá o „kočičce“ a zpěv svůj provází nestoudnými gestikulacemi. Pravý obsah písničky pochopíme však teprve z obecenstva, když opona spadne. „Ta P. to umí „sebrat““, slyšíme od sousedního stolu, u něhož sedí nějací dělníci se svými ženami. „Opakovati kočičku!“ hřmí to ze všech stran.

Opona se loudá vzhůru. „Umělkyně“ přidává ještě dvě sloky, korunující oplzlý obsah předešlých. Leč to nic nevadí. Posluchačstvo dychtí po takových zpěvech a proto nešetří pochvaly . . .

Jest po zpěvu.

Zíráme dále po místnosti. Aj, překvapením jsme se až vzchopili. I — děti — oko nás neklame — jsou zde. Postávají u vchodu, a také mezi sedícími lze spatřiti tvář dětskou. Děti dostanou se do místnosti, kde jed a nákazu morovou v takových dávkách v sebe vdechují! . . . .

Zvonek zavzněl, na jevišti je „karakterní“ komik. Věru, karakterní. Tvář jeho stahuje se při zpěvu k ohyzdným úšklebkům, rukama se rozhání a lítá po jevišti jako zběsilý. A obecenstvo? — Směje se, a dobře pozorujeme i ten stříbrný smích dětský . . .

Obsah písně „komikovy“ je týž, jako u předešlé umělkyně, jenže jest ještě opepřen frivolními a drzými narážkami na duchovní stav, zřízení obecní atd. A tomu dělníci takovou hřímají pochvalu! . . .

Rozhořčeni a nejvýš jsouce v mravním citu uraženi opouštíme „zpěvní síň,“ pražský „Tingl-Tangl.“ To jsme v Praze, v té zlaté matičce naší?! Vždyť člověk by se domníval, že sedí v kumbálku

vídeňské „sängerštube“ a že poslouchá oplzlé zpěvy a vtipy polosvěta . . .

„Tingl-Tangl“ jest, milý čtenáři, jednou z otravných hlíz, která roznáší epidemii mravní zvrhlosti . . .

Jsme odjakživa národem zpěvumilovným. To uznali i naši odvěcí nepřátelé. Toho jsou si však vědomi také aranžeři takových představení, jehož obrázek jsem shora nastínil. Proto pořádají brzy zde, brzy onde v hostinci svá představení, aby z dobré vlastnosti našeho lidu kořistili. A daří se jim to utěšeně.

Tingl-Tangly mají svůj původ — jako mnoho jiných „pěkných“ institucí u nás — ve Vídni. Co pak již Vídeňákovi se zhnusí, přeloží aranžeři našich Tingl-Tanglů v češtinu a úspěch kasovní je znamenitý! . . .

A táži se: Může-li působiti instituce taková, jako jsou pražské Tingl-Tangly, utěšeně na lid též ve směru národním? — „Nikoliv“ — slyším odpověď. Lid náš bez obezřelého a zkušeného vůdce a rádce podobá se zcela třtině, větrem se klátící. Představení zpěváků jsou pak zárodky mravní otupělosti a zkaženosti, a vlastnosti tyto — uzná každý — nejsou výhodnou půdou, na níž klíčiti by mohla pravá láska k rodné půdě a národu . . .

A co jest mi říci o tom, že i děti, naděje vlasti, houfně navštěvují duchamorny Tingl-Tangly? Otažte se našeho učitelstva, jaký jest mravní výsledek učby na školách národních a bude vám v odpověď, že mravnosť žactva většinou neuspokojuje . . .

A příčina toho? Z jedné části — Tingl-Tangly. Dítě uslyší oplzlý popěvek, některá slova mu utkví v paměti, opakuje je a sdílí s jinými svého věku. A náklonnosť k nemravnosti roste s děckem, a my pohlížíme s lítostí, že tolik je ve společnosti naší lidí zvrhlých a zkažených . . .

II.

„Mnohé knihy, synu milý, zavedly již národy,“ pěje náš nezapomenutelný Jablonský. Z hloubi srdce jeho zlatým slovům přisvědčujeme.

Nic nemůže zhoubněji na duši lidskou působiti, jako špatné slovo, vyčtené z knih nemravných. A přece — což nejsmutnějším jest u nás úkazem, oné literární produkci, která si libuje v oplzlosti nejnižšího druhu, nejlépe a nejutěšeněji se daří! . . Otravná hlíza mravní epidemie i zde nás proměnila a porušila. Nikdo u nás téměř nečte dobrých spisovatelů starších. Každý honí se jen po takové knize, která by smyslnosť v něm rozdmychovala a jeho převrácenému vkusu hověla. A nestačí-li česká kniha, sáhne se po škváru německém.

Někteří naši knihkupci vzali si v obyčej, veřejně vystavovati knížečky, kteréž již na povrchu svém odpuzují a urážejí. Přečtěte si jen jich nadpisy a uznáte, že prodávají oni knihkupci hlízu mravní epidemie.

Stál jsem kdysi za čtyřmi malými žáky, nejspíše gymnasijními. Hoši dívali se na knihy ve výkladní skříni knihkupecké vystavené. Smějíce se upozorňovali se na ony knížky nemravné, ke kterým pan knihkupec ještě přičinil lístek s nápisem: Velmi pikantní. Řeči,

které hoši vedli, uváděti nebudu, však to říci mohu, že nesli ode skříně zárodky spustlosti...

A ještě žalostnější pohled poskytují skříně, v nichž vystaveny jsou „umělecké“ obrazy. Každý obchodník s obrazy ví o slabé stránce lidské a také z ní kořistí. Obyčejně vystaví obraz takových předmětů, které dovedou křehké smysly lidské upoutati. Nikdy se netáže, co tomu řekne člověk soudný. Co jest mravnosť a duševní čistota tisíců proti kapse nenasytného obchodníka?!...

Mnozí vyhlašují: Pravé umění neřídí se stezkami obvyklých mravních zákonů, pravé umění šlechtí, i když mu chybí podklad mravní.

Však mínění to je zcela mylno. Vystavme jen na zkoušku výtvory umění staroklassického, Venuši Milosskou, Apollina Belvederského, lidu na podívanou, a uvidíme, že na místě, co měl se vkus a cit diváctva vytříbiti, úplně se pokazil... Lid obyčejně všímne si nejdříve, ať již na obraze, ať na soše, co rozpaluje a dráždí jeho tělo...

Pravé umění dá se zajisté vždy a úplně spojiti s mravní neúhonností. Vždyť nejsme v nynějších poměrech toho daleci, že vyhlášen bude hřích za ctnosť, sprostota, nemravnosť a frivolnosť že uvedeny budou za znak genialnosti!...

Jsme národ, na nějž doráží ode všech stran příboj nepřátelský. Však nebude jim těžká práce, aby nás znenáhla zničili. My ničíme a hubíme se sami, my plným douškem ssajeme jed a nákazu a v bacchantské nevázanosti dovolujeme, aby mravní otupělosť nás sežírala, jako rez železo...

Má-li národ náš vznésti peruti ducha svého nad ostatní národy, musí zbýti se především *všeho*, co v prach přivádí důstojnosť lidskou. Kdo tedy jsi dobrým Čechem a dobrým člověkem, kdo na péči máš, abychom nepadli v kořisť hlíze mravní zvrhlosti, pracuj všemi silami k tomu, aby duchamorny „Tingl-Tangly“ vzaly za své, vštěpuj ošklivosť ke knihám nemravným i necudným obrazům, varuj všemožně před těmito hlízami jedovatými!*)

Spolek sv. Vincence z Pauly.

Sděluje Tom. Škrdle.

(Pokračování.)

II.

Hlavní činnosť spolková spočívá v konferencích. I tam se začíná a končí schůze modlitbou.

Pravidelné příjmy poskytují konferencím Ústřední rada, „kollekty“ členů (při každé schůzi dávají členové tajně do pokladny libovolný obnos) a sbírky mezi obecenstvem, které se konají rozmanitým způsobem. Jednotlivé konference pořádají čas od času věcnou loterii,

*) Pozn. redakce. Článek tento jest psán mladým studujícím, právníkem, a byl nám zaslán z vlastní jeho iniciativy. Žádáme své čtenáře spisovatele, aby všelikou nemravnosť v literatuře i v uměleckých produkcích přísně ztepali a články ty ve „Vlasti“ uveřejnili.

tombolu, bazar, koncerty, divadla, nejvíce však a nejpravidelněji shánějí se peníze sběracími knížkami. Každý člen konference chová u sebe knížku, pečetí spolkovou a jménem předsedovým opatřenou; tuto časem před známými neb ve společnosti vytáhne a poprosí o nějaký dáreček pro chudé.

Čím více množí se počet konferencí, tím méně může jim Ústřední rada poskytovati, tím více tudíž musí se každá konference starati o sebe.

Způsob, jakým konference chudinu podporují, jest velice rozmanitý. Z výročních zpráv celého spolku, z protokolů konference žižkovské a z vlastní zkušenosti uvedu tu několik příkladů.

Z pravidla se dávají chudým tištěné poukázky, opatřené pečetí spolkovou a podpisem předsedy. Každá konference zvolí si několik kupců (my v Žižkově máme tři), kamž chudí spolkové poukázky odevzdávají a potraviny za ně sobě vybírají. Kupec nesmí dáti chudým mlsky, neb lihové nápoje, nýbrž toliko potraviny záživné, dobré. Kdyby některý kupec chudé šidil, zvolí se jiný.

O svátcích, především vánočních, hledí bohatší konference chudým přilepšiti.

Jedna ku př. vystrojila dítkám chudých rodičů vánoční stromek; jiná připravila chudým o štědrém dnu bohatou večeři (měli polévku, ryby, příkrm), mimo to každá rodina obdržela vánočku, bochník chleba, a každé dítě malou vánočku, ovoce a ošacení; jiné opět, mohou-li, přidají na vánoce o jeden potravní lístek více, aneb dají jim uhlí, chléb, vánočky.

Často nutno však i peněžité podpory udělovati, jako na byt, v nemoci na léky, na pohřeb a na jiné potřeby. Jedna konference uhražuje náklad na vychování chudého dítka v sirotčinci; jiná zapůjčila bez úroků jistému praktikantu 150 zl., aby mohl podstoupiti zkoušku a státi se poštovním expeditorem; třetí ošatila absolvovaného technika zcela a jednoho nastávajícího právníka z části; čtvrtá dala studujícímu podporu, aby mohl zaplatiti kolejné a chudému žáku koupila šat a obuv, aby mohl choditi do školy a do kostela; pátá vyplatila chudé rodině věci ze zastávárny, jiné koupila šicí stroj, jiné pomohla k zavedení živnosti zelenářské. Jednu rodinu vysvobodily konference z rukou lichvářských.

Některé konference, aby mohly určitý cíl lépe prováděti, založily si výpomocný fond. V jedné se to stalo pro studující mládež, které se dávají snídaní a oběd, jinde pro opuštěné dítky, jinde opět pro chudinskou kuchyni a konečně také k tomu účelu, aby se poctivým chudým mohly poskytovati půjčky — ovšem bez úroků — k zařízení řemesla neb živnosti. Tímto prostředkem by se mohlo vydatně posloužiti nemajetným řemeslníkům a živnostníkům, avšak nezřídka se potkaly konference s nevděkem; nebyly jim peníze vráceny a proto myšlénka tato nemůže se v té míře prováděti, jak by se v zájmu chudého lidu slušelo a jak by to konference ochotně činily.

Avšak pomoc chudině děje se ještě jiným způsobem. Mnohému se poradí, když konference sama tolik dáti nemůže, co on potřebuje, kam by si měl zadati o podporu; do jeho domovské obce neb k dobrodincům dá se mu odporučení aneb se mu docela žádost od člena konference napíše a na útraty spolku odešle. Touto cestou konference žižkovská již na sta zlatých chudině získala.

Některé žádosti jsou kalligraficky zrovna vyšnořeny; takové psávají písaři z úřadů, jenže obyčejně příliš draho, tak za 50 kr. jednu.

Jak jsem již řekl, píší někdy baby písařsky žádosti dům od domu a odešlou jich z jednoho čísla několik — když pak je konference od vrchnosti zpět obdrží a Vincentian je vyšetří a v jednom domě některé podporu udělí, jiné nikoliv, jest oheň na střeše. Tato druhého dne přiběhne do jeho bytu, nejdříve prosí, na to pláče a když jí to nic platno není, člověku vynadá a doma po celém domě pomlouvá. Peníze tuto zadržené dají se do spolkové pokladny a udělují se jiným chudým — a tu zas mnohá hned ví, proč jí Vincentian podpory nedal: on si je nechal, koupil si za ně nábytek neb jiné věci; jenť ona že není tak hloupá — kdo pak že by nyní něco zadarmo dělal.

Stane se zas jindy, že konference jest nucena osobě jinak hodné podporu zmenšiti neb odníti. Již 4, 5 roků podporu dostávala, zas jest potřebí pomoci jiné, chudší — tak jí to vykládá Vincentian. Ale ona naříká, kdo na světě může býti chudší než ona, prosí, pláče a když se Vincentian nedá přemluviti, po straně jej i spolek pomluví, a co se pro ni učinilo, není jí ničím.

K takovéto cti přichází mnohdy některý člen, něvěda ani jak. Stalo se nám jednou v Žižkově, že se dostavila do schůze chudá žena; tam jí bylo lecos vytýkáno a když se všelijak z řeči vykrucovala, řekl jí jeden člen ostřejší slovo. Na čež ona: A teď jsem poznala ve spolku svého úhlavního nepřítele, já ho pořád hledala, až jsem ho našla. A člen ji v té schůzi ponejprv viděl a ponejprv o ní slyšel. Můj dobrý přítel z jedné konference dal chudému muži svůj starý kabát. Kde pak mi dal kabát, vypravoval ve svém kruhu obdarovaný, dostal někde na mne větší podporu, tu si nechal a dal mi za ni svůj starý kabát — kdo pak by dal za nynějších časů někomu kabát!

V takovýchto případech, vidí-li se vzdorovitosť a nevděk — odepře se osobě buď veškerá podpora, aneb se jí dá napomenutí s pohrůžkou, že bude propuštěna, nepolepší-li se.

Ještě jiné svízele a trampoty potkávají Vincentiany, které jim nezřídka veliký bol způsobují. Tak ku př. vyjde na jevo, že osoby podporované žijí v konkubinatě. Smutné dva případy zažili jsme loni v Žižkově. K jednomu členu našeho spolku, jak mi vypravoval, přišla v zimě chudá žena s malým děckem a plakala, že by se nad ní kámen ustrnul. Tehdy panovaly veliké mrazy, i třásla se žena i její děcko zimou a hladem; doma prý leží její „muž“ smrtelně nemocen, následkem toho že nemůže jíti do práce a žebrá-li, seberou ji strážníci. Náš člen ji potěšil a večer si k nim došel. Nemocný muž nad touto návštěvou radostí plakal a toužil prý po tom, aby se mohl řádně vyzpovídati. Člen mu tam nechal dva zlaté, poslal chudou ženu s odporučením k dámské žižkovské konferenci, která jí také 2 zl. darovala, mimo to navrhl jí každý den z chudinské kuchyně oběd. Asi za dva měsíce nemocný zemřel, naše konference mu přispěla na pohřeb — a brzy na to vyšlo na jevo, že ti lidé 12 let žili neoddáni a v tomto hříšném stavu že je smrť rozloučila.

Do žižkovské chudinské kuchyně chodily loni na oběd dvě školní děti, bratr a jeho sestra. Onen jevíval takový hlad, že někdy

až tři porce snědl. Časem braly si děti zbytky jídla domů pro maminku. Na podanou žalobu šel jeden člen poměrů jejich znovu vyšetřit a tu shledal, že si jejich matka vydržuje galána, jej živí a děti nechává o hladu, ano ještě je navádí, aby jí přinesly, co v chudinské kuchyni k jídlu pro sebe obdržely.

Jistou chudou vdovu odvezli do pražské nemocnice a zůstalo tu pět sirotků, o něž se nikdo nestaral. Obě žižkovské konference se dítek ujaly a tak dlouho je podporovaly, až se matka vrátila. Aby žena tato nabyla sil, dávala jí chudinská kuchyně denně silnou polévku — nu a za nějaký čas prodala žena tato svou víru za 50 zl.

Mám na mysli ještě mnoho kormutlivých případů, avšak vyberu z nich, abych čtenáře příliš neunavoval, toliko ještě jeden.

Roku tuším 1882. zaslal tehdejší vicerektor pražského k. a. semináře Msg. František hrabě Schoenborn naší konferenci 10 zl. pro jistého muže, jehož nazvu třebas Nekolou. Z celé žádosti vyzíralo, že to u Nekoly vypadá hrozně. I chvátali jsme tam s předsedou naší konference, řídícím učitelem p. Tom. Tichovským, vlezli jsme do sklepního, podzemního bytu, a skutečně se nám objevil obraz dokonalé bídy. Za zdí tohoto bytu nalezal se spodek záchodu celého domu, čímž zeď prosákla a bylo-li sychravo, jevil se v celém bytu odporný zápach. Otec i děti byli bledé, vyzáblé, nejhůře však na tom byla matka, která měla v noze otevřenou, hlubokou ránu, plnou hnisu. Vy jste poslové boží, zvolal k nám Nekola, obdržev 10 zl., a když jsme ho napomínali, aby se nerouhal: zač jiného vás mám míti, kterak to mám jinak říci, než že jste poslové boží! Starali jsme se dlouho o tuto rodinu, ale pomalu se vyklubovávalo, že jest nám jednati se šibalem a lenochem první třídy. Nekola doma ženu pral a stále jí nemoc vyčítal, v žádostech však nemoc její líčil barvami až hrůza křiklavými, že tu vypadal jako nejněžnější manžel. Nekola prováděl svou žebrotu systematicky, nevynechav ani jednoho dobrodince; někam psal, někam došel osobně; někde úpěnlivě prosil, jinde, kde nemohli snésti pláč — a takové osoby Nekola již znal — tam hořce plakal. V čas prázdnin zašel si na lepší lov do českých lázní a na cestě tam i zpět fury žebrotou obtěžoval. Nekola šlechtě psaní do kočárů házel, ano i děti své jí nabízel k vychování, sám prý jich vyživiti nemoha.

Když vše vyšlo na jevo a v konferenci jsme se usnesli, že mu celé řemeslo vší mocí překazíme a že to skrze Ústřední radu všem konferencím oznámíme, tu Nekola, dlouhý čas ničeho od nás nedostávaje, poslal ke mně své děvče, „udělím-li mu audienci". Když se „k audienci" dostavil, celou řadu hříchů jsem mu ostře vyčetl, ale Nekola se hrdě vzpřímil a mně s důrazem odpověděl: tuto urážku že si sesumiruje a že ji dá do novin, což si později ovšem jinak rozmyslil.

Když Nekola viděl, že jsme mu jeho žebrácké řemeslo na dobro pokazili, přenesl činnost svou do Vídně a odtud psal jednou naší konferenci, aby jeho ženy a dětí neopouštěla, ale na „velebníka" aby nedbala, ten že mu nepřeje.

Vůbec velmi málo vděku má za svou práci Vincentian! Nu a proč se tedy úkolu tomu věnuje? Kdyby ve své činnosti hledal Vincentian světské chvály a slávy, a kdyby tímto nízkým duchem byl ovládán celý spolek, tvrdím, že by družstva toho již více nebylo,

ale vysoké a vznešené idee, kterými jest spolek ovládán a které pronikají srdce každého pravého Vincentiana, nedávají mu klesati a umdlévati.

Vincentian vyhledává za příkladem Spasitelovým duše ztracené a opuštěné, on vysoko cení duši každého člověka, proto se jí obětuje a snáší často za ni a od ní i příkoří, v čemž jeví se patrný rozdíl mezi světskou humanitou a křesťanským milosrdenstvím.

Vincentian přijde často v rodiny, nad jejichž neštěstím div srdce jeho nekrvácí.

Tam leží nemocná žena, vedle ní sedí vychrtlý muž, v koutě choulí se pět polonahých, skřehlých, vyhladovělých dětí — v bytu zima, na plotně nic, skříně prázdné, postel bez peřin, k tomu není krejcaru v domě — do takové rodiny vstoupí Vincentian; oči všech naplňují se nadějí — Vincentian udělí neb slíbí podporu, v radosti počnou všem oči vlhnouti, všickni se kolem něho skupí, slzami skropují ruce jeho, i ta žena na loži natahuje po něm svou kostnatou ruku . . .

Takovéto scény zatřesou člověkem a při nich zapomíná všeho, co se mu stalo v oboru jeho působení nepříjemného.

V budoucím článku uvedu více podobných příkladů.

(Dokončení.)

Hypothesa.

(Logická úvaha.)

Podává dr. Ant. Krecar.

Hypothesa jest slovo řecké (ὑπόθεσις) a znamená tolik jako podklad nebo podložka. Měla-li býti hypothesa podkladem pro řeč obyčejnou, znamenala tolik jako základ, na kterém dála se řeč další, měla-li býti podkladem bádání vědeckého, znamenala tolik jako podmínka anebo domněnka.

Domněnka jest tedy slovo české pro řeckou hypothesu.

Slovo to převzato bylo záhy do logiky a udílen mu byl od různých filosofů jeho zvláštní, technický význam.

Platonovi znamená hypothesa každou myšlénku a pravdu vůbec, kterou předpokládáme proto, abychom z ní vyvodili myšlénku nebo pravdu novou. Měla tedy hypothesa u Platona dosud význam jenom všeobecný. Zevrubněji definoval, určitěji vyložil a zvláštní místo v logice vykázal domněnce otec logiky Aristoteles.

Aristoteles, mluvě o soudech, rozeznává soudy dvojí, totiž soudy apodiktické (nutné) a soudy hypothetické (podmínečné).

Soudem apodiktickým sluje ten, ve kterém se soudí z pravdy nutné a samozřejmé, z pravdy každému bezprostředně jisté na to, co se má dokazovati. Pravda taková má sama sebou větší jistotu nežli to, co má býti dokázáno, nežli závěr; jest přirozené prius závěru. Hlavní pak druh soudu apodiktického jest soud trojčlenný, který nazýváme jedním slovem úsudkem nebo syllogismem. Syllogismus těšil se zvláštní oblibě Aristotelově a nauku o úsudcích čili nauku syllogistickou zpracoval Aristoteles tak důkladně, že jí užíváme ve svých logikách dosud skoro nezměněné. Panze Galenus přidal ku třem tak zvaným figurám syllogistickým zpracovaným od

Aristotela figuru čtvrtou. Avšak, jak mnozí (zejména pak Trendelenburg) dokazují, postačí nám úplně figury tři.

Druhý druh soudu byl Aristotelovi soud hypothetický. Tento liší se od soudu apodiktického tím, že jest položen na místo pravdy nutné, samozřejmé, evidentní, myšlénka, jejíž pravda nutnou, samozřejmou, evidentní není.

Aristotelův soud hypothetický jest tedy naše hypothesa.

Hypothesa netěšila se u Aristotela tak důkladnému zpracování jako syllogistika a za Aristotelem šla věda ve středověku. Středověk nerad užíval hypothes, nýbrž sáhal raději po odkazu Aristotelem zpracovaném, po syllogistice. Syllogistika Aristotelova stala se i syllogistikou scholastickou. Ta vyvinula dopodrobna to, co snad ještě úplně nebylo zpracováno Aristotelem a dokazovala jen to, co dalo se vyvoditi z pravd samozřejmých.

Když pak v novém věku domohly se přírodní vědy svých netušených výsledků a když se pozorovalo, že to, co bývalo kdysi domněnkou, soudem hypothetickým během času nabylo své jistoty i platnosti a stalo se pravdou: obrácen byl opět bedlivější zřetel k domněnkám.

Budiž zde podáno, co soudí o domněnkách logika novější.

Hypothesa formální a realní.

Jak již Aristoteles pravil, povstane hypothesa, činíme-li závěr z pravdy, která sama sebou není evidentní čili samozřejmou. Toto svoje zavírání můžeme pozorovati po stránce dvojí, po stránce slovní a po stránce věcné.

V prvé příčině nazýváme hypothesu formální, ve příčině druhé realní.

Hypothesou formální může býti každá věta, výrok nebo soud, na kterém závisí věta, výrok neb soud jiný. Ku př. máme soud: „Bůh jest". Učiníme-li na soudu tom závislý soud jiný: „Bůh jest nesmrtelný" a učiníme-li závislosť tu patrnou slovy, povstane věta podmínečná (hypothetická): „Je-li Bůh, jest nesmrtelný". Věty hypothetické jsou tedy výrazem hypothes formalních. První věta v souvětí hypothetickém nazývá se pak podmínkou, druhá sluje větou podmíněnou.

A jaká jest myšlénková souvislosť mezi oběma větama, mezi podmínkou a větou podmíněnou? Vizme příklad jiný. Palacký praví ve svých dějinách (I. 1. str. 8.) o našem dějepisectví, že zakládá se jako dějepisectví vůbec podstatou stejnou jak na skutcích, tak i na paměti o nich zachované a dí: „Nedostává-li se nám u našich předků buď skutků nebo paměti o nich, nemáme a nemůžeme míti dějepisu".

Myšlénková souvislosť jest ta, že pravdou podmínky klade se i pravda podmíněného, nepravdou podmíněného i nepravda podmínky: Dokázal-li by kdo, že dějepis máme a míti můžeme, padla by dokladem tím i věta, že se nám nedostává skutků u našich předků anebo paměti o nich.

Mylno však by bylo zavírati nepravdou podmínky nepravdu podmíněného a pravdou podmíněného pravdu podmínky: Dokázal-li by tedy kdo, že nalezáme i činy u svých předků a že máme i paměť o nich, nedokázal již tím, že máme český dějepis. Podobně dokázal-li

by kdo, že nemáme a nemůžeme míti českého dějepisu, nedokázal tím již, že předkové naši ničeho nevykonali a že zároveň žádná paměť o nich se nedochovala.

Hypothesou realní rozumíme soud ten, kterým nějakou událost, nějaký zjev neb pomysl vůbec, který není nijak ani smysly ani svědectvím doložen, považujeme za doložené proto, že by bez události té, zjevu neb pomyslu toho se nedala vysvětliti a pochopiti jiná událost skutečná, jiný zjev nebo pomysl skutečný.

Příklad takové hypothesy realní podává nám aether. Aetherem rozumí se ve fysice tekutina nesmírně lehká a pružná, která prý vyplňuje celý vesmír a která proniká všechna tělesa. Aether nemůže míti žadné tíže, aether nepodlehá všeobecné přítažlivosti. Tolik o aetheru mluví fysika.

Ale dokázáno není, že aether skutečně jest. Aether jest pouhou hypothesou.

A proč fysikové mají aether za skutečný, nedokázavše dříve, že jest? Poněvadž bez aetheru nedovedou vysvětliti žádných úkazů světelných. Všechny tyto světelné úkazy jako naše vidění vůbec vysvětluje se z vlnek aetherových, které dorážejí na náš zrak.

Jiný příklad hypothesy jsou víry Descartesovy.

Jak známo, dokázal slavný hvězdář Mikuláš Koperník, že netočí se slunce kolem naší země, nýbrž že naše země a s ní více oběžnic jiných krouží kolem slunce. To považováno bylo za pravdu. Jaká však to jest síla, kterou oběžnice puzeny jsou ve dráhu svou kolem slunce, o tom nebylo známo ničeho. I vznikaly hypothesy. Takovou vyslovil Descartes, který začal vykládati, že kolem slunce proudí jakási látka aetherická. Ve vírech této látky nalézají se oběžnice a tak jsou vlastně kolem slunce unášeny a konají svůj běh.

Znamenitý hvězdář a mathematik francouzský Petr Šimon Laplace (nar. 23. bř. 1749., † 5. března 1827.) vyslovil o původu země tuto domněnku:

Země naše byla kdysi žhoucí koulí opásanou kruhem, z kterého později povstal měsíc. Nenáhlým ochlazováním povrch země vychladnul v pevnou kůru, voda zprvu kolem země v parách rozředěná se srazila a naplnila moře. Tímto způsobem ustálil se povrch země tak, jak jej máme nyní. Ještě do dnešního dne chová země velikou zásobu tepla a pevná kůra její jest jen skořápkou na mohutném, žhoucím jádru. (Viz Slovník naučný: Laplace)

Theorie.

Mimo slovo „hypothesa“ přichází velmi často jak v životě tak ve vědě slovo „theorie.“

Jako hypothesa jest i slovo toto původu řeckého a znamená prosté poznání vůbec beze všeho vztahu k jednání. V nejširším smyslu tam má za svou protivu praksi.

Co o theorii ve smyslu tom mysliti jest, vysvětluje Doucha takto: „Na pouhou theorii jako protivu prakse pohlíželi dlouho s opovržením, avšak v novější době vždy více uznává se platnosť theorie, bez níž jeví se prakse pouhým experimentováním bez jediné pravého základu vědeckého. O poměru prakse a theorie dalo by se mluviti mnoho. V mnohém by se muselo uznati, že theorie přečasto

bývá lichá, neplodná i nezáživná a že zkušenosť a život ve zvláštních příčinách lepšími jsou školami všech jiných; avšak spolu by i nutně vyšlo na jevo, že slepá prakse, jež není založena na žádném vědění a náhledu do věcí z těžka bude kdy moci povznésti se výše než po stupeň jakési rutiny a poněkud zušlechtěné dresury. Zajisté veliký krok na dráze duševního rozvoje učiněn poznáním, že zejména mechanická prakse, pouhým cvikem a napodobením nabytá, neprospívá a že tudíž i průmyslníkům potřebí, aby své praktické zřetele na půdu důkladného obeznámení se se základy věci zakládali."

Theorie vědecká pak neohlíží se nikterak na to, co jest praktickým, co nepraktickým. Vědě běží jen o skutečné poznání, o pouhou pravdu. Ve vědě má tedy theorie cenu velikou.

Co jest theorie vědecká?

Hypothesou nazvali jsme pomysl, který považujeme za pravý proto, že se jím dají vysvětliti některé zjevy skutečné. Když pak hypothesa jest takovou, že z ní můžeme vyvozovati zákony zjevů skutečných, když na zákony ty můžeme ukázati jako na nutné výsledky domněnky a nutné příčiny daných zjevů, sluje domněnka taková t h e o r i í.

Tak domněnka o aetheru došla větší pravděpodobnosti tím, že se z ní dají vysvětliti všechny téměř známé úkazy optické.

Domněnka o aetheru povýšena byla na různé theorie, z nichž zvláštní slovutnosti nabyly theorie dvě: theorie emanační a theorie undulační.

T h e o r i e e m a n a č n í, pocházející hlavně od Keplera a Newtona, učí o světle toto:

Z těla svítícího vycházejí neb vyřinují se částečky hmoty aetherové po všem míru s rychlostí světla samého. Částečky ty jsou vysýlány na náš zrak a způsobují v nás onen pocit, o kterém díme, že vidíme.

Když pak theorie tato nevysvětlovala již všechny úkazy optické, vystavena byla theorie nová od Huyghensa. Theorie ta, nyní všeobecně rozšířená, sluje u n d u l a č n í a vysvětluje zjevy světelné takto: Aether nevychází ze svítícího tělesa, nýbrž rozšířen jest vším mírem. Chvěje-li se čili kmitá, čímž na náš zrak dorážÍ, vidíme. Kmitání to děje se pak úplně dle zákonů známých při vlnění tekutin. Vidíme-li tedy, děje se to tak, že v aetheru vzniknou vlny, vlny ty se rozvádějí až k našemu oku a nárazy aetheru, nalezajícího se v oku samém, způsobují na sitnici dojem vidění. Světlo rozšiřuje se jako všechny vlny v podobě povrchu kulovitého na všechny strany stejnodobě. Podle těchto vln, které ve theorii té hrají první úlohu, sluje theorie sama undulační.

Z příkladu toho vidíme, že theorie jest od pouhé hypothesy zajisté o znamenitý krok poznání dále. Než jak v životě tak i ve vědě obě tato slova přicházejí často jedno místo druhého. Tak i my slova „domněnka, hypothesa" užívati budeme v dalším svém rozhovoru ve významu všeobecném, jak domněnku ve zvláštním slova smyslu (hypothesu), tak theorii jím zahrňujíce.

(Pokračování.)

Z národního divadla.

V době právě minulé mohli jsme vícekráte po sobě čísti v divadelních samochvalách, kterak náš národní jediný ústav horlivě pěstuje repertoir slovanský a v prvé řadě všímá si slovanského umění. Bohužel, že jest to jen planá frase a nic jiného. Registrujeme rádi pohostinské hry paní Růžičkové-Strozzi, mladičkého Florjanského a provedení „Halky", ustrnuli jsme již nad předběžným oznámením, že k pohostinským hrám paní Sembrich-Kochaňské budou ceny pětkráte zvýšeny... ale nevidíme v nahodilých těchto hostech polských žádné systematické, úmyslné pěstování slovanského umění, toliko pouhou a prostou nahodilost; kdyby se byl vyskytl tenorista Španěl či primadonna Angličanka, byli by také zpívali a bylo by po slovanskosti. Též domníváme se, že tímto hromadným, rychle za sebou následujícím vystupováním pohostinským se obecenstvo otupuje a interess jeho k pohostinským hrám silně ochlazuje. Vůbec bylo by lze o pohostinských hrách na jevišti našem velmi mnoho zajímavého psáti. K čemu nyní neustálých her pohostinských, v sésoně divadlu nejpříznivější, kdy umění domácí a novinky cizí mají býti v největším rozvoji? Všude jinde snaží se získati výtečné síly ku hrám těmto v sésoně mrtvé, aby zájem obecenstva byl oživen. U nás toho není třeba, do nás vtlouká se tak dlouho, že je něco hezké, krásné, výtečné a rozkošné, že bylo by národním hříchem, míti jiné mínění.

První umělkyně záhřebského divadla, naše krajanka paní Růžičková Strozzi, vystoupila tu několikráte, a to v Sardou-ově Fedoře, Shakespearově „Romeu" (Julie) a v Ohnetově „Majiteli hutí" (Klára), a v Mageloně (Eva z Losu.) Bylo nám potěšením, poznati umělkyni tak prostou, přirozenou, a s potěšením sledovali jsme její hru. Jaký to rozdíl, slyšeti ono protivné vzlykání, křičení křečovité, lapání dechu a afektované, přepepřené deklamování, efektní, nepřirozené vyslovování slabik, celých slov a vět a přízvuk srdcervoucí, jaký jest jedinou modou mnohých hereček, a pozorovati oduševněnou, elegantní, přirozenou hru chorvatské umělkyně! Již dávno neviděli jsme herečky tak dokonalé, jež tak výrazně, přirozeně hraje a mluví tak, jak opravdu asi ve skutečnosti by mluvila mimo divadlo, jsouc v poměrech, jež autor na prkna uvádí.

Tak viděli jsme ji jako Klárku v „Majiteli hutí" a potěšili se její hře, na níž patrně viděti jest uhlazená škola francouzská.

Též vypravení Moniuszkovy „Halky" nebylo u nás nikterak novinkou, ač jak novinka působila. Vždyť poprvé řídil ji v Praze r. 1868. skladatel Stanislav Moniuszko sám, a od té doby dávána u nás několikráte. Hudba jeho jest lahodná a milá; místy podařilo se mu vykouzliti nápěvy krásy melodické a rozkošné a nedivíme se, že v Polsku jest Halka tak oblíbena, jako naše Prodaná nevěsta. Též libretto Vladimíra Volského jest pěkné a poetické. Halka mohla rozhodně dříve přijíti, a mohla by se častěji objeviti na jevišti. Ale u nás je zvykem ve čtrnácti dnech neb třech nedělích obehrati kus až do omrzení, a pak se založí do archivu, z něhož se za několik let vytáhne, a pak se v několika dnech zas až do omrzení otřepává. Doslechli jsme, že z celé řady více méně cenných prací Moniuszkových připravuje se nejznamenitější opera jeho (vedle „Halky"), totiž „Strašný dvůr". Bylo by dobře neotáleti, a sáhnouti šťastnou rukou po všem dobrém, co ze světa slovanského umění dosud u nás neznámo, nepovšimnuto bylo.

A nyní do Francie, do ovzduší nám cizího, jehož nedovedeme chápati! Poměry ty jsou našemu společenskému životu na prosto cizí. Sardou se nezapře a naše divadelní správa také ne. Bez jeho „Georgetty" byli bychom dobře obstáli. Děj podobný viděli jsme ve francouzských dramatech vůbec, v Sardou-ových a Dumasových zvláště. I samy naše „Národní Listy" psaly o této novince velmi

chladně a ukazovaly zcela případně k tomu, že komedie děje podobného, nám cizí, mohly by býti méně připouštěny na naše jeviště a počet jich omezován. Co jest Georgetta? Spíše filosofické luštění sociální otázky: může dcera za špatnou minulost své matky, a může se státi bez závady ženou zachovalého muže? A může ji pojati za choť muž takový, když ona je mravů dokonalých, ale matka její má minulost špatnou? Toto luštění provedl, ač nikoliv rozhodně a úplně, Sardou ve čtyrech jednáních své Georgetty. Georgetta byla dříve potulnou zpěvačkou života více než pochybného, pak provdala se za vévodu. Do dcery její zamiluje se hrabě Gontran de Chabreuil, jehož strýc Clavel de Chabreuil odhalí matce jeho minulost matky milenky synovy, neboť matku její dávno již a dlouho zná. Konflikt mezi synem a matkou, v němž otázka sňatku důkladně se projednává, jest vlastně základem, exposicí komédie a zároveň luštěním otázky již zmíněné; jest to právnické pro a contra, na jevišti do podrobnosti rozebrané. Matka jest proti sňatku, ale syn nechce též ustoupiti. Ve čtvrtém aktu povolí matka Gontranova s podmínkou: aby se dcera matky odřekla, a jen jedenkráte do roka ji viděla. Matka se podvoluje kruté podmínce, ale dcera matku opustiti nechce, a sama zříká se Gontrana. Clavel de Chabreuil, jenž dříve prozradil život Georgettin a pak u dcery její ji omlouval, ujímá se opuštěné nevěsty. Problém tudíž ostává vlastně nerozluštěn, neboť do řešení jeho vstupuje podmínka hraběnčina, a tím zamezuje volnému vývoji věci. To pochopilo též dobře obecenstvo, že věc jaksi ukončena není, a komické bylo pozorovati, jak po ukončené komédii ostávala většina seděti na svých místech v domnění, že jest ještě jedno jednání. Georgetta jest jedno z ouěch dramat ovzduší francouzského, jež nám málo svědčí a měl-li by kdo upřímně odpověděti, zdali se mu Georgetta líbí, tuť zajisté řekne „nelíbí“. Sem tam jest pěkné slovo, věta atd.; ale celek jest moderně světácké nic, jež se nehodí nám a našim poměrům. Mladá generace, jež míní se vzdělati v divadle, ať Georgettu vynechá. Vane z ní něco, řekněme přímo a prostě, jako z bordelu. Zajímavo jest povědětí, že starý mistr podobných komedií, Victorien Sardou, napsal ve stáří též hru výpravnou v poslední době nyní — „Krokodil“ —, jejíž celý děj odehrává se na parníku. Pohnutkou byla prý jeho dvanáctiletá dceruška, jež otci vyslovila své podivení, proč nikdy nesmí do divadla hraje-li se jeho kus. „Krokodil“ jest prý prázná hra, jako více méně všechny výpravné.

Že naše divadelní správa neumí využitkovati časových okolností, dokázala o sv. Václavě, kdy zde bylo hojnost hostů z venkova. Chtěli jsme se o té věci více rozepsati, ale nehněte nás pranic, že před námi již úplně právem okázal „Světozor“ k tomu, že poutníci svatováclavští odnesli si z divadla pramálo vlasteneckého nadšení. Neboť Flik a Flok, který se tehdy dával, byl již dosti „oceněn“, a Krištof Kolumbus, právem dí „Světozor“, ač původní, přece nikterak vlasteneckým kusem není. A to je smutné — dí Světozor, ani vlastenectví, ani umění, v dnech, kdy hojně hostů z vlasteneckého nadšení dlí v Praze, a kdy po celých Čechách sbírá se na Ústřední Matici.

Z domácích prací uvedena novinka Vrchlického: Exulanti, drama o pěti jednáních, čerpáno z nejtruchlivější doby historie naší, z doby pobělohorské. Ač vlastenecká idea silně z díla tohoto vane, přece zdá se nám, že autor příliš markantně a ostře karakterisoval nečistý poměr Sezimy Rašína k paní Anně Kateřině, manželce Bořka z Dohalic, šlechetného vyhnance a věrného syna vlasti. Scena mezi Sezimou a Annou Kateřinou, nežli vrátí se Sibyla neočekávaně z cesty, jest velmi kluzká a frivolní, a zcela dobře podotkl jeden list („Nár. Listy“), že připomíná „Antonyho.“ K čemu podobné nahoty na jevišti? Jsme jí ovšem u Vrchlického zvyklí, jest to básník nahoty par excelence, ale k čemu stavěti ji na odiv a činiti scénu tu tak výraznou, že s to jest, aby u mnohého smyslnějšího diváka zatlačila do pozadí ideu vlasteneckou, o niž tu přece v první řadě

nejvíce běží? U mnohého učiní dojem taková scena větší, než kterákoliv jiná ušlechtilejší, vždyť je k tomu důstojná příprava rozličnými francouzskými komediemi a balety. Scena, kdy kněz paní Anně Kateřině odpírá svátosť oltářní, je silně dramatická a mocně působivá, též Bořek z Dohalic, manžel Anny Kateřiny, jemuž vlasť nešťastná je jedinou ideou, a proto jest mu žena nevěrná, je osobou velmi sympatickou. Sezima a Anna Kateřina vypovězeni byvše z města, padli do rukou vojska švédského, a mají býti popraveni jako vyzvědači. Sezima je popraven, a Bořek z Dohalic vraždí svou ženu sám, neboť jej za to prosila. Drama samo končí, kterak rozpadávají se plány exulantů, kteří spolehali na klamnou pomoc švédskou. „Exulanti" jest tedy částečně obraz historický, částečně drama rodinné, vzniklé z truchlivé pohnuté doby neštěstí vlasti české. Mluva je ušlechtilá a místy srdcem zachvívá. Hrálo se s chutí a dobře; též výprava byla bezvadná, ač nového nebylo nic věnováno na vypravení této hry původní.

„Robert ďábel" poměrně dosti pozdě dostal se na jeviště národního divadla, a působil právě tak, jako by vůbec dáván byl poprvé. Slyšíce velikotvárnou operu tuto měli jsme opět upřímnou radosť z našeho výtečného orkestru, jenž osvědčil se stkvěle v této opeře. K dovršení pěkného dojmu bylo jen třeba, aby i pan Raverta, jenž jako pěvec je nám sympatickým, byl zpíval partii svou česky; jeť té mnohojazyčnosti na našem jevišti bez toho až příliš mnoho. Jest to skutečně veliká netečnosť od toho pána, za tolik let nenaučiti se ani jediné partii česky — a co česky zpívá, zpívá až Bůh brání. Palma večera náležela jemu, paní Arklové a sl. Sittové.

Od nějaké doby zpívá opět v nár. divadle Emma Turollova, a to v partiích, v nichž každý navštěvovatel divadla měl ji příležitosť již dříve slyšeti, pročež netřeba o tom zvláště se rozepisovati. Jos. Flekáček.

LITERATURA.

Rodáci z Opavska a Frýdecka.

(Vlastivědy slezské část přípravná. Díl. I.) V Opavě 1885.

Dějiny slezské v nejnovější době nalezly dva horlivé badatele, kteří doposud oba působili na školách Opavských. Prvý je professor Zukal, rodem Moravan, a druhý opět Slezan, Vincenc Prasek, ředitel českého gymnasia v Opavě.

Oba bedlivě prohledávají staré archivy slezské a výskumy svými značně obohatili domácí vědu historickou.

Jména obou těchto mužů i u našich sousedů jsou chvalně rozchýrena (O jich práci poučuje „Vlastenské putování po Slezsku" — str. 435—437. — sepsal Dr. Fr. Sláma v Praze 1886.).

Ředitel Prasek nasbíral bohatých zásob pro místopis, pro dějepis a národní život hlavně z Opavska. Ale posud nepodařilo se nastrádati dostatečné jistiny, aby alespoň „Matice Opavská" jeho výskumy slezské mohla tiskem vydávati. Proto jen novinami, a hlavně Opavským Týdenníkem, něco dostalo se do veřejnosti.

Spisy samostatné vydal: „Brus, Praktický pravopis. Čeština na Opavsku, Paměti městečka Napajedel, Paměti městečka Malenovic"; pak v programech českého gymnasia Opavského r. 1884. (I.): Opavské „pravo hejtmanovo" čili „roky" knížetství někdy Opavského; roku 1885. (II.): „Nález o sedlákuom odpuštěnie braní"; r. 1886. (III.): „Osady zaniklé a někdy pusté na Opavsku".

Roku 1885. vydal spisek: „Rodáci z Opavska a Frýdecka".

Dílko toto je objemem malé (z 93 stránek), ale obsahem pro slezskou vlastivědu vzácné, v němž daleko přes 1600 rodáků vyjmenoval, chtěje tím

„povzbuditi věrné krajany k poznání milé vlasti naší, která ač maličká měla minulost slavnou a velikolepou“, dokládaje pořekadlem: „kdo své vlasti nepoznal, ten jí jakživ nekochal“. —

Knížku spisovatel rozdělil na dvé: *a)* Kraj Opavský; *b)* Rodáci z Frýdecka, pak přidal ještě „Doplňky“ později mu doposýlané. —

V prvém úvodu napřed vysvětlil dějiny kraje Opavského a v úvodě druhém pak dějiny knížetství Těšínského, kam Frýdek přináleží.

Kraj Opavský i s tou částí pruského Slezska, která patří pod biskupství olomoucké, za nejstarších dob slul krajem Holasovským podle někdejšího hlavního města Holasovic, i slušel k Moravě, nikoli ke Slezsku. Později podle nového velkého města Opavy slul Opavskem.

Veliké toto Opavsko r. 1377. rozděleno bylo ve troje knížetství, z něhož potom zbylo knížetství dvoje: Opavské a Krnovské, které oboje vedle sebe potrvalo až do r. 1742., kdy polovička z každého z nich připadla Prusku (přivtělena byla ku Slezsku), kdežto zbylé dvě polovičky s Těšínskem a Frývaldovskem byly sloučeny „v Rakouské Slezsko“.

Těšínsko za starých dob slušelo k říši české, později k polské a když r. 1163. vzniklo Slezsko, Těšínsko stalo se údělem slezských knížat Opolských.

Asi r. 1250. řeka Ostravice byla určenou hranicí mezi Moravou a knížetstvím Opolským a takto část lidu českého (nynější Frýdecko) připadlo ke knížetství Opolskému či ku Slezsku.

R. 1290. za knížete Měčislava Těšínsko stalo se samostatným, od Opolska neodvislým. Kazimír I. r. 1327. odevzdal knížetství Těšínské králi českému.

Od té doby Těšínsko nepřetržitě náleží králům českým a císařům rakouským.

Až do r. 1848. knížetství Těšínské mívalo vlastní své zřízení stavovské, zmíněného však roku s ostatním „Slezskem rakouským“ obdrželo sněm společný.

Po těchto úvahách dějepravných pak spisovatel udává pořádkem abecedním jednotlivé osady, poznamenávaje při každé z krátka historické doklady a její paměti, kterých doposavade dobádati se mu podařilo.

Po takovém dokladu hned při každé osadě udává jména rodáků, kteří „odtud pošli“. —

V gymnas. programu III. na str. 13. praví pan spisovatel o těchto jménech osad slezských, „že místní jména naše netoliko pro historika ale i pro filologa jsou nejvzácnějšími mluvícími památkami ze starých dob, pravý to codex inscriptionum, z něhož lze mnoho vyčísti, ač-li se při tom užívá řádné methody“. —

Čest našeho národa toho žádá, aby každý ve veřejném životě, ve škole a v úřadech správně užíval místních jmen, jakými od starodávna národ naše osady pojmenoval i doposud jmenuje.

Proto z nich nejhlavnější zde uvádíme, jak jich dle výskumu p. Praskova jmenovati a psáti náleží podle dokladu braného ze spisů starých a porovnávaných s dosavádní správnou mluvou lidu slezského. Ředitel Prasek píše:

Bílovec (ne: Bilovec), jejž na město r. 1310. povyšil Vok z Kravař a po sobě přejmenoval: Vokštat, nyní něm.: Wagstadt. Bohušovice vulgo: Bohučovice (u Hradce). Byslavice lépe: Zbyslavice. Damradovice chybně Damadrovice (u Melče). Děrné — ého — (u Fulneka). Tak ve Slezsku tato vesnice až posavad vůbec sluje. Šembera však na své mapě napsal Drnné. Hlučín (v prus. Slez.) chybně Hulčín (NB. dle výslovnosti zněmčilé). Hněvoštice chybně Nebošťice. Hrabské — ého — na Skřipovsku. Tak lid vůbec tuto vesnici jmenuje. Po starému pravilo se: „Hrabí“; nyní v úředních dopisech německých jí dali jméno „Hrabství“, píšíce: Hrabstwie. Ale jméno „Hrabství“ nemá historického základu. (Viz o tom program III. na str. 30. a 35.). Chřenovice chybně Křenovice. Chuchelná — é — (v prus. Slezsku), tudíž ne: Kuchelna (NB. zněmčilá výslovnosť). Jílovec (Eilowitz) při Děrném u Fulneka. Lid říká: Jílov (vlastně po slez. Jílovo). Ketř (Katscher v prus. Slezsku). Kravařov (Skravařov chybně Hadrunek). Lubojaty čili Hlubojaty u Bílovce. Lid praví vesměs: Hlubojaty. Hlubojatský tak jako ve starých listinách se psávalo. Plšť (Piltsch v prus. Slezsku). Polom — ě — f. (Pustá Polom, Velká Polom, nikoli Poloma), Do Poloměě, z Poloměě lid vůbec mluví. Požahy pl. na Skřipovsku, nikoli Požaha. (Viz progr. III. str. 32. a 34.). Pustějov (něm.: Petrowitz) u Fulneka. Po česku nikoli „Petrovice“, což je jiná ves ve Slezsku a dávané českému Pustějovu nadělalo už mnoho zmatků. Radkov či Radikov (u Melče) ne Radkov. Skřipov ne Skřípov (slez. vulgo: Skřipovo). Svinov ne Sviňov (něm. Schönbrunn, stanice na c. k. sever. dráze Ferdinandově). Šilherovice nesprávně Šuleřovice. Štitina nesprávně

Stětina (stanice na železnici k Opavě). Třeboň — č f. (Thröm) v prus. Slezsku. Třebovice chybně Střebovice. Úvalno (Lobenstein) ne Uhvalno. Vyškovice nyní vulgo Vyškovské — ého — u Bílovce (Viz program III str. 35.). Bohumín (Oderberg na Frýdecku). Tak nyní sluje vůbec, správněji Bohunín.

Slezsko (rakouské) je malé a k tomu z větší rozpoloženo na horách téměř veskrz i chudobné. Čeho příroda na vezdejším blahobytu skoupě uštědřila, vynahradila lidu za to hřivnami duševnými. A proto snad málo která tak malá zemička v Rakousku vydala ze sebe tolik vzdělanců a učenců ve všelikých oborech jako malé Slezsko; jenom že jeho učencové a vzdělanci, nepožívajíce doposud přirozeného učení, nemohli vždycky prospěti tomu lidu, z něhož pošli.

Vynechávajíce všecky posud na živě jsoucí výtečníky připomínáme jen jména některých vzácných mužů zemřelých, kteří pocházeli ze Slezska.

Ve XIII. století: Martin Polák, rodem Opavan, arcibiskup hnězdenský † 1279. Sepsal v Římě dějiny papežů a císařů římských, které po 500 let byly základem všech kronik. Do jazyka českého přišly pode jménem: „Římská kronika“ čili „Martiniani.“

Ve XIV. století: Mistr Kundrát z Benešova Dolního, professor na universitě pražské, jest prvním na ten čas známým spisovatelem českým z Opavska; napsal český „sekventionář“

Bernart Bírka z Násile. R. 1460. učiněn prvním starostou či hejtmanem knížetství Opavského, požívaje již tehdá veliké vážnosti u krále Jiříka Poděbradského. Slavný tento vojevůdce stal se potom nejpřednějším rádcem polského krále Vladislava.

Josef Al. Pop z Štemplovic nar. 1757. Jsa doktorem lékařství a od r. 1786. okres. fysikem v Těšíně sepsal tam českou knihu lékařskou o skotoléčitelství a o nakažlivých nemocech. R. 1795. byl povýšen na šlechtice s přídavkem „von Poppenheim.“

Augustin Kurcek, nar. v Klimkovicích 1795., professor fysiky na universitě vídeňské. Známá jeho fysika pro gymnasia a reálky.

Augustin Kaluža před r. 1818. professorem přírodopisu ve Vratislavi. Procestoval Slezsko a ustanovil výšky hor.

Vincenc Bohdálek ze Skřipova, kde jeho otec býval hajným. Narodil se dne 11. února 1801., byl doktorem lékařství a professorem descriptivní a topografické anatomie na universitě pražské, kdež obzvláště proslavil se pytvou. Opavský Týdeník r. 1883. v č. 34. o něm napsal:

„Bohdálek proslavil se ve světě jako anatom, a jméno jeho stojí vedle jména professora Hyrtla na všechny budoucí časy ve zlaté knize zapsáno.

Bohdálek zůstal i tehdy věren svému národu, když jeho jméno jako jednoho z největších učenců ve světě lékařském hlásáno bylo, a když národ český nejbolestnější jařmo němčiny snášeti musel.“

Pavel Křížkovský nar. 1821. v Holasovicích. Proslulý skladatel nejoblíbenějších zpěvů českých z národních písní a reformátor hudby chrámové na Moravě.

Antonín Vašek, professor gymnasijný, nar. 1829. v Háji. V Opavě 1860. založil pro lid slezský „Opavského Besedníka“, jenž byl předchůdcem nynějšího „Opavského Týdenníka.“

Josef Hasenbek rytíř z Malghery nar. 1809. v Neplachovicích; byl synem tamnějšího učitele. Za hrdinství na tvrzi Malgheře při bombardování Benátek r. 1849. povýšen na rytíře s přídavkem z Malghery. Byl znalcem stavitelským, učitelem na vojenské akademii ve Vídni a pak komandantem ve vídeňském arsenálu.

Dílkem tímto p. Praskovým ovšem že všecky místopisné záhady a paměti na Opavsku nejsou ještě vesměs rozřešeny ani do dna vyčerpány. Ale položil pevně zbudovaný základ, na němž jeho následníci už snadněji mohou stavbu započatou dále budovati. — Do dalšího díla měly by se pojati k „rodákům“ též vzácné „krajanky“ slezské, na něž i ženská ratolest by s chloubou pohlížela, berouc sobě z nich vzor vlastenský.

Jazyk český ve Slezsku dochoval nám vzácné poklady ze staré češtiny, jakých kromě Slezska pouze na Valaších a na obojem Slovensku nalézáme, jen že dosud nebylo podosť zručných pracovníků, kteří by vzácné tyto stkvosty posbírali. O dialektu slezském viz v p. Praskově „Čeština na Opavsku.“ — Filologu českému kromě jiných vesnic hlavně „Bobolusky“ na pruské straně po-

skytují zvláštní pochoutku. „České nářeči v té vsi má do sebe některé zvláštnosti neobyčejné.“ *)

Pročež i vzdělaný a tak učený Slezan, jakým je ředitel Prasek, píše výbornou češtinou ve spisku tomto i ve všech ostatních.

Jen nepatrnou výjimkou svléká ze sebe přírozenou obleč slezskou. Tak na str. 3. se dočítáme: „Veliké toto Opavsko r 1377. rozděleno bylo ve t ř i knížetství, z nichž potomně zbyla d v ě knížetství. Tato d v ě knížetství vedle sebe trvala. Opět na str. 50 píše: Polanka brzo se rozdělila na d v ě panství, Horní a Dolní Polanku.

Zde patrně pan spisovatel se zapomněl, pozíraje na jiné spisovatele české; neboť Slezan zároveň se Slovákem pokaždé praví pěkně po staročesku: na t r o j e knížetství; zbylo d v o j e knížetství; rozdělila na d v o j e panství. Národ mluvíť zde správně jako kdys naši staří v těchto příkladech pravívali: D e s a t e r o, p a t e r o p ř i k á z a n í. Rybník bravný, *patero podloubí* maje (lat.: *quinque porticus* habens. Jan 5, 2)

T r o j í v ě c nad člověkem vítězívá: zlato, železo a řeč. — V jazyku slovanském jest mluva d v o j í: jihovýchodní a západní. Mluva jihovýchodní dělí se na t r o j í řeč, totiž ruskou, bulharskou a illyrskou; mluva západní na č t v e r u, a to polskou, českou, lužicko-srbskou a vymřelou polabskou (Bartoš, skladba 161.). Š e s t e r a kriedla (Zj.) — Mám č t v e r y škorně (Řem.) Proti s e d m e ř e svátosti (Štítný). Krása zvláště záleží ve č t v e ř e věci. (Št.). Chtěl č t v e r o to navrátiti (Ž. So.) Mohú živí pomoci mrtvým č t v e r e m činem (Št.) atd.

Chcemeť tudíž, aby čeští mluvničáři, prozkoumavše správný jazyk lidový a přirovnavše starou češtinu, potom vydali o těchto číslovkách vrstevníkům českým přesná pravidla, jak jich už náš lid ve Slezsku a na Slovensku ve své mluvě správné odedávna si ustálil. Hattala tyto číslovky slovenské nazývá „hromadnými“, řka: Latinčina nemá osobitých číslovek k vysloveniu našich h r o m a d n ý c h: dvoje, troje, štvoro atd. (Mluv. slov. st. 99.) Též Mikeš: (pravopis a mluv. 1867. st. 196.) mluví o h r o m a d n ý c h číslovkách. Podobně i Rusové vyjadřují se „h r o m a d n ý m i č í s l i c e m i“. (Viz Kolář: Mluvnice jaz. ruského str. 51.) Těchto hromadných (druhových a řadových) číslovek užívá se tam, kde hromada, řada či celek nějakého pojmu (jako v hořejších příkladech: knížetství, přikázaní, podloubí, věc, řeč, atd.) rozděluje se na částky nebo díly, které dohromady činí jeden celek, jeden pojem či které dohromady v jedno patří.

Na str. 5. čteme: Martin Polák, r o d i l ý Opavan. Ač jsou takové příklady dosti četné, zapáchá toto slovo přece. Přejeme si, aby spisovatelé čeští raději psali: *Narozen v Opavě* (lid dí: já jsem se tu n e n a r o d i l a, já tu nejsem rozená) anebo jinak nechť se řekne: *rodem z Opavy.*

Ani toho nelze schvalovati, píše-li se v češtině jako na str. 79: „Těšínsko učiněno *pod knížetem* Měčislavem samostatným.“ České „pod“ při o s o b á c h ponechávejž se správně tam, kde se naznačuje nějaká podřízenosť, poddanosť

Má-li se však naznačiti čas, za které osoby se něco stalo či dálo, po česku si to raději naznačujme předložkou „z a“, jak lid praví: Z a Marie Terezie. Bylo to z a císaře Josefa Já jsem ještě z a starého pana rektora chodil do školy. Rovněž tak v bibli české naši staří překládali: *Za* k n í ž a t kněžských, Annáše a Kaifáše, stalo se slovo Páně k Janovi na poušti (latinsky *sub* principibus. Luk. 3, 2)

Na konci, odporučujíce slezské „Rodáky“ laskavé přízni českého obecenstva, přejeme, aby hojným rozprodejem posloužilo se českému gymnasiu v Opavě, jemuž se zavěnoval výtěžek ze spisku rozprodaného.

Zároveň želáme, aby podobného spisku dostalo se každému kraji v Čechách, na Moravě a na Slovensku, by z něho každý naučil se vážiti si své rodné dědinky a milovati vlasť, pohlížeje na šlechetné vzory.

Tóma Šmýd.

---

*) Tyto zvláštnosti jazykové i prof. Bartoše na jeho cestách dialektologických tam přilákaly. Kterak ho až tam pronásledoval a přivítal „r a k o u s k ý“ učitel, zví každý vzdělanec, který sobě přečte: „L i d a n á r o d“ od Fr. Bartoše ve Velkém Meziříčí 1885. st. 223. seq.

ROČNÍK III. PROSINEC. ČÍSLO 3.

VLASŤ.

O zásluhách Slovákův o písemnictví české.

Napsal Dr. Frant. Bačkovský.

(Dokončení.)

Na počátku nové doby písemnictví českého, kterou začínáme rokem 1774., bylo netoliko písemnictví vědecké neboli náukové na velmi nízkém stupni, ale zvláště také písemnictví krásné neboli básnické, jež úplně leželo ladem. Povznésti pak je bylo daleko nesnadnější nežli zvelebiti písemnictví vědecké; chybělotě mu vše, čeho mělo potřebí: forma i látka. Schudlá, zanedbaná, zkažená, ba i na to, aby správně mohla vyjadřovati obyčejné pomysly ze života všedního, nedostatečná mluva byla a býti musila básnictví mnohem více na závadu nežli vědě, a obsah původní, protože dlouho již odvyknuto bylo všemu životu ideálnému, nebyl s počátku zcela žádný. Ano, stav českého básnictví byl ještě po několik začátečných let našeho písemnictví doby nové tak neutěšený, že nemožno nalézti doby u nás ve příčině básnictví smutnější, a dlouho vůbec vše, co původního veršem psáno, bylo jen otrocké napodobení plodů cizích, jmenovitě německých, nejnižší druh básnické tvorby, chatrné rýmovačky, a překlady nebyly lepší. Překáželat ostatně rozvoji tehdejšího básnictví českého značně také doba válečná; války Napoleonské v letech 1805.—1814. rozbouřily veškeru Evropu, a bylo platným tudíž i v Čechách tehda, že „inter arma silent Musae“.

A tu Slovák *Pavel Josef Šafařík* roku 1814. vydal tiskem o sobě prvý svůj plod literární, totiž sbírku básní s názvem „Tatranská Múza s lýrou slovanskou“. I byla sbírka ta zjevem velice pozoruhodným a překvapujícím. Roku toho totiž v novočeském básnictví kromě čtyř básnických sbírek, které roku 1795., 1797., 1798. a 1802. Ant. Jaroslav Puchmajer se svými druhy po spůsobě almanachů vydal, kromě Puchmajerova překladu popisné básně Montesquieuovy „Chrám gnidský“, vydané roku 1804., kromě Šebestiána Hnévkovského „směšnohrdinské“ básně „Děvín“, vydané roku 1805., kromě Vojtěcha Nejedlého popisné básně „Poslední soud“, vydané r. 1804.,

kromě Jana Nejedlého překladu dvou básnických spisů Gessnerových, z nichžto prvý s názvem „Smrť Abelova“ vydán r. 1800. a po druhé roku 1804. a druhý s názvem „Dafnis a první plavec“ roku 1805., a kromě Jiřího Palkoviče „Múzy se slovenských hor“, vydané roku 1801., nebylo ničeho, čím by platně bylo mohlo se pochlubiti [1]).

Celkem ovšem i těchto několik plodů básnictví novočeského, které jsme si právě vyjmenovali a které vzhledem k okolnostem, z jakých a za jakých vznikly, dosud naplňují nás co do ceny své podivem, ano namnoze též úžasem, došlo pozornosti veliké u všech, kdo byli tehda dbalými národu českého a jeho písemnictví, ale vznikly všechny před zmíněnými již válkami Napoleonskými. V letech 1805.—1814. nevyšlo ani jediné nějak pozoruhodnější básně nebo sbírky básnické, až teprve, když roku 1814. vyšla Šafaříkova „Tatranská Múza s lýrou slovanskou“. Jedinou výjimkou, a to výjimkou ovšem velmi čestnou, byl pouze Josefa Jungmanna překlad Miltonova „Ztraceného ráje“, vydaný tiskem roku 1811., ale také tento překlad byl učiněn již v letech 1800.—1804.

A nyní uvažujme!

Dvacet let (1774.—1795.) bylo potřebí k tomu, nežli písemnictví české doby nové dodělalo se prvého svazku básnických sbírek Puchmajerových, jimiž učiněn v básnictví českém obrat k lepšímu a dán vznik básníkům, kteří již i na vyšší směry básnické hleděli a kteří na značně vyšší stupeň proti básním dřívějším básnictví české uvedli, skládajíce básně netoliko mnohem zdařilejší, ale též obsahem i formou rozmanitější. Za deset let po té (1795.—1805.) vyskytlo se vedle hojného počtu jiných již jedenáct spisů básnických, které jsme si výše uvedli a které vynikají velice nad vše, co bylo česky básněno před tím již od konce století XV. Tu však další rozvoj českého básnictví přerušily války Napoleonské, a básnictví české leželo potom opětně skoro deset let (1805.—1814.) zase téměř úplně ladem, až *vyšla sbírka básní Šafaříkových!*

Věru významným jest úkaz ten vzhledem k Slovensku! *Jako za let dvacátých XIX. století Slovensko dalo nám v Janu Kollárovi původce prvého moderního zjevu klassického v básnictví českém, takž o deset let dříve dalo nám v Pavlu Josefu Šafaříkovi básníka, který básnictví české, ležící ladem za válek Napoleonských, prvý po válkách těch velmi platně vzdělávati se jal!*

Jak značnou cenu básnickou vůbec a vzhledem k době, kdy vyšla, Šafaříkova „Tatranská Múza“ má, vyložiti není úkolem přítomného článku [2]). A podobně bylo by nemístno zmiňovati se podrobně o zásluhách, které Šafařík získal si o písemnictví české

[1]) Plodů novellistických není zde dbáno, ač ani tu kromě překladův, a to ještě pouze dvou, totiž „Ataly“ Josefa Jungmanna, vydané r. 1805., a „Numy Pompilia“ Jana Nejedlého, vydaného r. 1808., ničím z té doby čestně pochlubiti se nemůžeme.

[2]) Pisatel těchto řádků promluvil o ceně její ve spisku „O básnické činnosti P. J. Šafařika a F. Palackého“ na str. 6.—12. a vydal ji jakožto číslo III. „Sbírky nejdůležitějších českých plodů básnických“, vydávané nákladem Fr. Borového v Praze. Zde buď pouze připomenuto, že Šafaříka za lepšího básníka, nežli sám jest, i Fr. Lad. Čelakovský uznával ještě 27. června r. 1823., t. j. i když vydal již své „Smíšené básně“. (Viz v „F. L. Čelakovského Sebraných listech“ na str. 127.)

v oboru vědeckém; uveďme si toliko na mysl *důmyslné jeho práce dějepisné a jazykovědné, kterými v oboru svém nade všechny vrstevníky vynikl tak, že na vždy stkvělou chloubou budou českému písemnictví.* Kolik Čechů má podobnou zásluhu o české písmnictví jako Slovák Šafařík? — Kolik spisovatelů, v Čechách narozených, dovedlo jen i pokračovati dále na základech Šafaříkových? — A Šafaříkovy práce již padesát i více let zdobí české písemnictví!

A co říci jest o Slováku *Janu Kollárovi*, jehožto „*Slávy Dcera*" *náleží k nejznamenitějším zjevům veškerého písemnictví českého a jest plodem nejvýraznějším českého znovuzrození?* — A báseň ta vyšla již roku 1824. ve vší krásce a lepotě své, ba již i to, co z ní vyšlo hned roku 1821., bylo pochváleno od Frant. Lad. Čelakovského těmito slovy: „Nový básník, Slovák, jménem Kollár, *zdá se mi vše převyšovati, co posud v básnictví* . . . ." [3]) Kde který básník, v Čechách zrozený, způsobil takový rozruch v básnictví jako Kollár za let dvacátých a třicátých? — A není-liž úkazem velevýznamným, že „Nestor novočeských pěvců našich", jak právem nazval Kollára Boleslav Jablonský [4]), narodil se na Slovensku, odkudž tolik velice vydatných popudů k zvelebě písemnictví českého vzešlo?

A kdo roku 1834. složil úchvatnou píseň „Hej, Slované!"? — Slovák *Samo Tomašík!* A kdo nejlépe dovedl v jazykovědě kráčeti dále cestou, naznačenou Šafaříkem? — Slovák *Martin Hattala!* [5]) A tak jiné a jiné ještě pozoruhodné zásluhy Slovákův o písemnictví české bylo by lze uvésti.

Velikými tedy díky jsme my, Čechové, ve příčině svého písemnictví zavázáni a povinni Slovákům, kteří stali se spisovateli českými.

A ještě jinak Slovensko přispělo zdokonaliti a obohatiti písemnictví české. Účinkovaloť i velmi blahodárně na některé české spisovatele, kteří na Slovensku se nezrodili, nýbrž toliko nějaký čas zdržovali se tam.

Slovensko dalo nám vlastně na př. i Moravana *Františka Palackého.* Palacký studoval na evangelickém lyceu v Prešpurku a obíral se až do roku 1813. hlavně pouze latinou a němčinou. Když pak roku 1813. vracel se z letních prázdnin od rodičů do Prešpurka na další studie, zdržel se za příčinou špatného počasí několik dnů v Trenčíně u tamějšího měšťana, jehožto syn býval mu za předešlých let, pokud Palacký studoval v Trenčíně, nejmilejším společ-

---

[3]) Viz v „F. L. Čelakovského Sebraných listech" na str. 489.

[4]) V „Divadelních táčkách" na str. 19. (O Kollárovi pisatel těchto řádků promluvil v „Zevrubných dějinách českého písemnictví doby nové" na str. 361.—570. dílu I.).

[5]) Není nezajímavo připomenouti zde, že na př. prof. Dr. Jan Gebauer, nyní krutý nepřítel Hattalův, napsal o něm v „Musejníku", roč. 1867., na str. 248. toto: „Každý v grammatice slovanské poněkud jen zběhlý čtenář z celku i při každém takořka slově sám nahlédne a se přesvědčí, že zkoumání p. Hattalovo zakládá se na věcech skutečných a na faktech, odvážných domněnek se varujíc, že takovou bezpečnou cestou dobytých resultátů v dosavadních mluvnicích slovanských marně bychom hledali, a že *Hattala dílem svým zvukosloví slovanskému takovou službu prokázal jako J. Grimm germánskému.*" (Podobně Gebauer o Hattalovi vyslovil se ve svém „Uvedení do mluvnice".)

níkem. Onen měšťan čítával rád české knihy a odebíral Hromádkovy „Vídeňské noviny“. Nerozuměje lecčemu v těch českých novinách, žádal Palackého, aby mu to vyložil; ale tu se ukázalo, že Palacký tomu rozuměl ještě méně, a se studem bylo mu vyznati, že dosud knih českých sobě nevšímal. I umínil si věnovati od té chvíle všechny schopnosti a síly své tomu, aby řádně vycvičil se v češtině, což ihned, jakmile do Přešpurka přišel, pilně činil. A dostav za nedlouho čísti v Nejedlého „Hlasateli českém“ Jungmannovu rozpravu „O jazyku českém“, roznítil se všecek upřímnou horlivostí vlasteneckou, která v něm již neustydla [6]).

A jaká v tom zásluha o Palackého přináleží Slovensku? — Řekli jsme si výše, že v Prešpurku vyučoval Jiří Palkovič a že tam vzniklo na čas i jakéž takéž ohnisko českého písemnictví. A ohnisko to mělo právě za let, kdy v Prešpurku Palacký studoval, oporu mohutnou v Palkovičově „Týdenníku“. Kromě toho tehda bylo v Prešpurku jakož i vůbec na Slovensku odebíráno hojně českých knih a časopisův [7]), a to jmenovitě také Nejedlého „Hlasatel český“, i stalo se právě tím možným, že Palacký měl příležitosť změniti se v uvědomělého vlastence českého, maje po ruce jednak knihy a časopisy české, jednak obcuje s vlasteneckými Slováky.

A kde vznikl a vyšel spisek, kterýmžto Palacký a Šafařík mohutně povznesli básnictví české? — Vznikl a vyšel v Prešpurku roku 1818. s názvem „*Počátkové českého básnictví, obzvláště prosódie*“, a byla v něm poprvé pronesena ostrá věcná kritika, kteráž, ačkoli na pohled toliko na prosódii dorážela, vskutku zaměřena byla příkře proti veškeré téměř posavadní české tvorbě básnické a kteráž idyllismus tehdejší mocně rozrušila, snažíc se zvýšiti požadavky českého básnictví [8]).

Z těch českých spisovatelů, kteří nějaký čas dleli na Slovensku, připomeňme si ještě aspoň tři: *Boženu Němcovou*, *Adolfa Heyduka* a *Rudolfa Pokorného*. Všichni tři toliko návštěvou byli na Slovensku, a co vzácných dojmů tam odtud českému písemnictví přinesli! — — —

Promyslíme-li vše, co pověděli jsme si o zásluhách Slovákův o písemnictví české, řekneme dojista rádi, že zásluhy ty jsou skutečně velice pozoruhodny a významny.

Většina zásluh těch ovšem vytryskla právě z oněch přirozených schopností a vloh, o nichžto „Zprávu“ otiskli jsme si hned na počátku přítomného článku. Vzhledem pak k zásluhám o české básnictví jest připomenouti na vysvětlenou, že přirozený duch básnický jeví se tím mohutněji, čím dále od velikých měst a hlučného života praktického, a Slovensko vůbec i posud ještě jest prosto skoro veškerého rozruchu moderního. Zabraňujíť velikánové horští, aby nevnikla na Slovensko novota a světová civilisace, chráníce a zachovávajíce starobylé zvláštnosti původních přesných rysů slovanských, čímž i stalo se, že na Slovensku mohla vzniknouti též *idea všeslovanská*.

---

[6]) Viz ve „Vlastním životopise Františka Palackého“ na str. 10., 11., 24. a 25.

[7]) Viz v „Hlasech o potřebě jednoty, spisovného jazyka“ na str. 116.

[8]) Podrobně viz o tom ve spisku „O básnické činnosti P. J. Šafaříka a F. Palackého“ na str. 28.—33.

Vhodně napsal o Slovensku roku 1880. Josef Holeček („Podejme ruku Slovákům“, str. 22.): „O Slovácích je známo, že smysl pro poésii u nich převládá. Jsou poéty u krbu rodinného, ve společnosti i v politice. Krásný dar poésie ubírá jim spůsobilosti pro praktický život a činí je trpnými a podlehavými, na druhé však straně zásobuje je stále novým nadšením, které leckdy zplozuje nemožné fantasie a utopie. Pochází arci i nejznamenitější pěvec maďarský Petöfi (Petrović) z krve slovenské, ale nebéřeme-li ohledu na výminky, můžeme za pravdu přijmouti, že zpěvnosť jest a zůstane Slovákům pancéřem, jenž je obrňuje proti odnárodnění. Kdyby tohoto daru neměli, Slováci poddávali by se při své passivnosti násilí maďarskému mnohem více, než-li se dosud děje. Jen svému poetickému nadání Slováci mají děkovati, že se udržují nad vodami maďarského proudu. Je to jediný prostředek, jenž chrání jejich slovanskou národnosť.“

A tak, ačkoli Slovensko jest chudobno, ačkoli hory věží se v něm na hory, s nichžto s některých ani nesplyne věčný sníh, jednoho daru velikolepého příroda mu neodepřela: dala zemi slovenské vábnou, uchvacující krásu, a lidu slovenskému vnímavou i nadšenou duši. Protože pak i veliké zásluhy Slováci získali si o naše písemnictví české, jakž neměli bychom lnouti k těmto bratřím svým! I všímejme si jich hojně a čtěme také hojně spis Rudolfa Pokorného „Z potulek po Slovensku“, jehožto díl I. vyšel roku 1884. a díl II. roku 1885. v Praze nákladem spisovatelovým.

Škoda, přeškoda, že Čechy a Slovensko nejsou si blíže jak zeměpisně tak i národně a jazykově! Nejsou a býti bohužel nemohou!

—⁂—

Nevěsta.

Báseň S. Gregorčiče.

Ze slovenského přeložil Vojtěch Pakosta.

Pro koho vínek ten koupiti chceš,
pro koho prstének zlatý?
Snad opět družce své na svatbu jdeš,
neb chceš jen lákati svaty?

Svinula proud vlasů kadeřavých,
usmála se a uzarděla,
zbalivši svatebních pokladů svých,
ven z jizby obchodní spěla.

A venku zimní a bouřlivý den,
v sníh starý nový se sype,
pod tíží oddychá kraj zasněžen,
strom žalně v doubravě skřípe.

Což děva zimy dnes i mrazu dbá!
Jí je jak v kvetoucím letě,
srdéčko teplé je, líce jí plá,
a radosť v prsou dnes v květě!

Statně a vesele přes sněžnou pláň
údolem nožky jí spějí,
z údolí odbočí na strmou stráň,
za kterou dědina její.

Ač vrch je příkrý a ve sněhu skryt,
jde dívka kročejem čilým,
rychlé je mládí a sladký je cit
i blaho, jež čeká ji s milým.

Do vrchu hmoždí se přes sněžnou poušť,
kročeje v sněhu se topí,
sníh s temných oblaků sype se houšť
a mžikem zavívá stopy.

Do vrchu výš a výš nutí noh svých,
již prostřed horské je hradby,
nech dále boří se, nech padá sníh,
vždyť zítra den její svatby.

Spoušť sněhu s beder svých setřásá mrak,
vítr jej v závěje sklízí,
kdo viděl sníh někdy padati tak,
že mžikem stopa cest mizí.

A stále ve sněhu boří se hloub,
že slábne dívčina mladá,
znavením umírá každičký kloub,
prsty by ohřála ráda.

Leč kde? Tu nevidět domů ni střech!
Než hle tam jeskyně v skále,
tam děva na chvíli zotaví dech,
schoulivši v důl tílko malé.

Dívčina choulí se do skalních stěn,
a v duchu těší se, strojí,
jak bude hezoučká v zítřejší den,
jenž věčně s milým ji spojí!

A zkouší napřed už všechněch těch krás:
prstének dá na prst hladký,
věnečkem ovíje bohatý vlas,
a mysl hrouží v sen sladký.

K oltáři kráčí již s milencem svým,
vůkol ní bratři a svati,
již věčně před Bohem spojena s ním,
a dnové kynou jí zlatí.

Budoucnosť blízká tak před zraky jí
květy a září jen věstí,
zjev zjevu jasnější před ní se stkví,
ó co tu blaha a štěstí!

Na polo ve snění a v bdění půl
skonejší snové ji krásní,
z jeskyně lehynce šine se v důl
a v sněhu měkounkém zasní

Jasní se .... a hvězdic zaplanul třpyt,
kraj stená třeskutým mrazem, —
co značí po horách pochodní svit,
jímž vrchy vzplanuly rázem?

Nevěstu mladičkou vyšli hledat,
hledají, volají v hoři,
hledají svatové, ženich i brat,
a v zlaté našli ji zoři.

Pod skály útesem na věky spí,
háv sněžný zahalil tělo,
na prstu svatební prsten se stkví,
a vínek zdobí jí čelo.

Slovanům v čem spisovné ruštiny následovati nelze.

Píše Tóma Šmýd.

(Dokončení.)

„Bafo, ty mluvi k nim oteckými slovy.
Ruk. Královd. (Záboj).

A čemu toho se pilně dožadujeme, aby každý psal čistým slohem slovanským?

Co se slovanského napíše a tiskem vydá, čtou buďto vlastní rodáci, nebo po takovém díle zatouží ostatní pobratimové a posestřice, anebo i konečně národové neslovanští dopídí se toho.

A z tohoto trého bereme též trojí důvod, proč chceme sloh čistý, jazykem vlastním a duchem slovanským prodechnutý a náležitě sepsaný.

1. Doma rodákům osoží pouze ten sloh, v němžto se k nim mluví jejich vlastními slovy, jimiž oni sami se vyjadřují ve svých hovorech a rozmluvách a jimiž šveholí doma píseň jejich národní. Proto nikdy nelze toho žádati k vůli několika set vzdělanců, jimžto bylo proplétati se mezi knihami neslovanskými, aby též národ (t. ve-

škeren lid) měl také probírati: řecké, latinské, francouzské, anglické, vlašské, německé, španělské a kdo ví ještě jaké mluvnice a slovníky neslovanské. Tu velí rozhodně starožitný náš RK: „Bafo, ty mluvi k nim oteckými slovy!"

Rovněž zvěčnělý L. Štúr tak narádzal, když napsal o slovenčině do slova toto: „Pisať teda máme v nárečí slovenskom, lebo je ono — — reč vlastná ludu nášho, ktorú on samú dokonále rozumje, a ktorá samá k jeho srdcu i k jeho mysli najlepší prístup má. Vzdělaňejší a učeňejší budú vždy musef oj inšje nárečja slovanskje (my pak dodáváme: cizé jazyky) sa učiť, *od ľudu ale, ktorý sa z vetšej čjástky s inšimí vecami, ňje ale s literatúrou, zapoďjeva a zapoďjevať musí, sa to žjadať ňesmje a ňemuože.* (L. Štúr, Nárečja slovenskuo. V Prešporku 1846. st. 65.)

A na jiném místě napsal: „Naša povinnosť je ňje sa na druhých dívať, a podla ňích život náš brusiť, lež *do vnútrnosti života nášho sa dobiť, a tam vybadať, akje si on sám spuosoby pre seba vyrobiu*, a potom keď sme to vybadali podla spuosobou tých život náš napravuvať, usporaduvať, rozvíjať (tamže str. 37.) *Najme pozor na čistotu našej reči a ňedajme sa k úkolu v Slovančiňe pljesť, bo Slovaňja vonkoncom ostávať chceme* (tam str. 62.)

2. Vezmou-li sobě spisy slovanské na čtení druzí pobratimové a posestřice naše, má každý už ze svého domova, ze své mluvy rodné, takovou zásobu všelikých slov i názvů a propovědí, že čistým slohem slovanským napsanou knihu brzo a velmi lehko v jazyku pobratimském si může sám přečísti a za krátko po netrudné cvičbě i neznámých jemu slov sám se dovtípí. Tuto snadnou shodu rázem však zahatí a zkalí slova bez nutné potřeby z neslovanských jazyků braná a spojba duchu slovanskému se zpříkající. Nesnáze tato bývá tím trudnější, načerpá-li se hojně z takových jazyků, jimžto Slované všady se neučili a s nimiž ani za živa nikdá se nestýkají.

Tu opět L. Štúr všecky větve slovanské spojuje v jediný kmen, k němuž všecí náležíme, a dí: „Aj my máme takuo všeobecnuo meno a *to slovanskuo* [1]) a tomuto sa všetkje naše mysli i djela podrjadiť majú, bo ono je všeobecnosťou a pravdou našou. *Keby sme ňeboli Slovaňja, inakšje by boly i mysli i djela naše*, ale sme, teda dajme mu všetko a priňesme mu všetko na obeť ako djetky vďačnje, bo sme od ňeho všetko to čo máme v ludstve osobnjeho dostali. Ani tymíto kmenamí by sme ňeboli bez Slovanstva, a tak aňi kmeny ňje sú zo seba a pre seba, ale sú z vyššjeho, musja teda aj za to vyššje stáť a ho za pravdu svoju uznávať. Tak aj náš kmenový život musí byť slovanský, musí slúžit životu slovanskjemu, inakšje sa od svojej pravdy odtrhňe, preto ale buďe život bjedny, zakrpatelý a dlho ňeobstojí. — — Všeeci sme rovní v sláve! Jestli dakdo vjacej urobiu, dobre, urobiu si čo bola povinnosť tvoja, za čo ti inší budú vďační, jestli dakdo meňej, usiluj sa, abys urobiu vjacej, *všetko to buďe pre roďinu spoločnú, národňú a ludskú.* (L. Štúr, Nárečja slov. st. 30—31.)

A jako před ostatními národy slovanskými má každý kmen (či každá větev slovanská) spisbou svojí uhájiti svou česť národní, tož hlavně i

[1]) Zavírá tak z předešlého tvrzení: Jako Sasové a Bavoři jsou Němci, tak zase: my Češi, Slováci atd. jsme Slované.

3. všem národům neslovanským má z každého spisu vyzírati vzor jazyka, jakým národ či lid *skutečně mluví*, tak jako na fotografii zobrazuje se podoba osoby skutečné.

Rovněž jako národ ode druhého se odlišuje svým národním krojem, budovami a ozdobami (vyšívkami, cifrováním, kyticemi. stuhami. malbami, barvou atd.) tak i mluvou se liší a dělí od jiných národů, nese-li se duchem národním. Jak by tedy nesvědčelo pěkně, kdoby k poctivé haleně na hlavu si bral cilinder, anebo k čižmám oblekl se do fraku vystřiženého, rovněž tak nesvěčný je slovanský sloh propletený všelikými názvy neslovanskými.

Jazykem každý národ před jinými též označuje své zvláštnosti, jeví národní svůj ráz, své zvyky a obyčeje, tvořivosť a pružnosť duchovou či své národní vlohy, počna z dola od bídné kuče (chatrče) chuďasovy až hen hore do dílny umělcovy nebo učencovy a do besedné dvorany velmožovy.

„Každý národ v histórii sveta *žiu podla ducha svojho a tak len aj v skutku žiť mohou*, lebo inakšje ňebou by sa schápau k životu samostatnjemu, a duchu vyššjeho národa podlahnúť by bou museu, v ktorej prípadnosti ňebou by život vlastný vystaviu a v histórii sveta ako národ osobný sa ukázou. Kdo na nás Slovanou pozre a pilnějšje nás považuje, ten veru pozná, že my v histórii sveta osobnuo položeňja zaujímame a k životu zvlášnemu povolaní sme, ku ktorjemu aby sme prišli, treba nám *poznať ducha národa nášho*, poznať, v čom bude záležať tento život náš (L. Štúr, Nárečja slov 21.).

Naťjeklo síce pri živote odlúčenom daktorích kmenou našich dosť kalužňice do života nášho slovankjeho a napadalo dosť z cudzoty trosák, alc život slovanský to, ako pevně veríme, prečistí a prcoseje (tamže str. 23.)

Vědecké názvy utvořme si pro všecky Slovany stejné.

Už hore zmínili jsme se, že bychom pro měsíce si měli zavésti stejná jména slovanská pro každý jazyk slovanský jako všecí stejnými slovy jsme pojmenovali v týdnu jednotlivé dni. Ale i pro každý obor vědecký nám třeba stejných názvů. Tím sobě jak mezi sebou, tak i ostatním národům velmi usnadníme slovanská díla vědecká.

Že by tato vědecká tvorba brzo dala se pořídíti, poukazujeme na svědectví proslulého učence slovenského, jemuž bylo v oboru tomto pracovati. Dr. Ivan B. Zoch, když uveřejňoval: „*Slovár vedeckého slovenského názvoslovia*," praví v úvodu: „Pojednania, ba aj knihy z oboru vied mathematicko-prírodných sú už i v našej, ač eště nevel'kej literatúre, nič neobyčajného. Keď ale tieto pojednania jedno s druhým porovnávame, tak napadne nám razom oná vel'ká odchylnosť pri užívaní výrazov vedecko-technických. Jedni pôvodcovia l'ubovol'ne tvoria názvy si sami, druhí uživajú názvy nemecké a latinské v prekladoch reči našej nezodpovedajúcich, iní zase pridŕžajú sa, na úštrbie našej l'ubej Slovenčiny, prísne názvov česských, chtiac takto všetko purizovať. Už od viac rokov zaoberal som sa s vedeckými knihami slovanskými, a musím vyznať, k mojej nekonečnej radosti, že *názvoslovie česské je už v mnohom ohl'ade tak úplné, že ono iste za základ všeslovanského názvoslovia slúžiť bude*, čo hlavne o chemickom platí. Lež každá dobrá vec má aj svoje slabé stránky, česské mnohé názvy, nie len že významom nezodpovedajú, ba značia

mnohoraz u nás niečo docela iného, no mnohoraz nedajú sa našej reči nijak privteliť. (Letopis Matice Slovenskej roč. V. I. st. 14. V. B. Bystrici 1868.)

Z toho nám jde pravidlo, kterak bychom si všecí měli počínati, tvoříce společné názvy vědecké.

Základem ku společné prácí jsou utvořené už názvy vědecké. Které jsou dobré a pro všecky kmeny slovanské výborně se hodí, odpovídajíce jich jazykové povaze, vyberou se a bez rozpaku pro všecky kmeny se zavedou. Co by však bylo méně dobrého, anebo příčilo se snad i duchu jadrné mluvy slovanské, upraví se dle povahy jazykové, anebo i docela ze nahradí lepšími, vzatými z toho jazyka pobratimského, který se své zásoby slovařské podá nejpřípadnější a nejlepší název tou měrou, jako pro nový pojem ve vědě vojanské i právnické r. 1886. nám posloužila srbská „d o m o b r a n a".

Podobně i Štúr radí, řka: „A preto žjadame, aby všetkje výtvory rečnje ducha nášho slovanskjeho sa vystavili, *život náš, čo buďe z ňich potrebuvať, si vezme*, bo navzaj náramná táto naša rečná bohatosť a velká jej rozmaňitosť ňevstúpila z ducha na svet nadarmo! (Nárečja slovenskuo st. 35.)

A kterak lze vytčený ten záměr provésti? Snad takto: Každý kmen slovanský nechť doma při vysokých školách si utvoří „v ě d e c k ý s b o r", rozdělený na odbory podle rozličných věd. Údové sboru tohoto by do podrobna porozbírali každou žilku jazykovou a bedlivě posbírali, kde který název domácí pro vědu se hodí a s těmito domácími snažně by srovnávali názvy od ostatních pobratimů doposýlané. Tito odborové by potom též pilně sbírali a probadali všecky doposud nám dochované zbytky z národních obyčejů, zvyků, her, pořekadel, písní, bájek atd., ježto by bez takového badaní nebylo jim lze, aby dobře pochopili a správně vyložili nejedno pěkné slovo z lidové mluvy před znalecký soud jejich donešené.

Uvádíme zde některé závažné výroky, aby se tvrzení našemu lépe porozumělo. Nejpřednější znatel a pořadatel „s l o v ē n s k ý c h p o v ě s t í", p. Dobšinský, upozorňuje: 1. že lid v pověstech si utvořil svou *„odmeranosť a jadrnosť slov, výrazov a viet.* — Povesti nie žeby úzkostlivo vyberaly, čo a jak majú vysloviť, ale iste majú už svoje určité, obľúbené, obvyklé, riekolbych stereotýpne slová, výrazy a vety, ktorými udávajú svoje pojmy, ktorými často i opätovne hovoria, nímiž kremä to rozumieť možno aspoň dlžno, čo a jak povesť povedá a povedať chce. Vetenie býva jadrno krátke, rozhodné, neroztáčivé a nakoľko len možno bez incísov a podriadených viet. Ľud náš ako napospol v hovore svojom zachováva túto precísnosť a najde na každý pojem jeho pravý výraz, tak zvlášte šatrí toho pri povestení, aby nepovedal ani viac ani meng, len koľko jadrne a prave srozumitelne poviedať treba. Keď k tomu i pekne a básnicky vysloviť sa zná, to je umenie jeho; to je zvlášť umenie odmeranosti a jadrnosti povestenia jeho. (Pavol Dobšinský: Úvahy o slovenských povestiach. Turč. sv. Martin 1872. st. 154.) 2. Že z těchto malých drobtů nám přijde pro život vybádati národního ducha slovanského, dotvrzuje těmito slovy: „I tu pokím tí druhí (= národové) odhalili už ducha svojho prvomyslivého a mladistvého v bájosloví, umení i živote dejepravou na všetky strany hlásanom a u sveta i obdivovanom, nám Slovanom nepozostáva iného, ako pokoným a naj-

mladším v dobe, v času a veku práve tomto odhalovať tohože prvomyslivého a mladistvého ducha našich praotcov; prenášať ho v knihy i umenia, vystúpiť s ním na výstavu svetovú. A tu podobné sú naše báječné povesti oným predpotopným pozostatkom a fossiliám, ktoré náš najnovší vek vyhrabuje z útrob zeme a po tisíce rokoch úkrytu pribral sa k jejich vysvetlovaniu i k sostavovaniu predpotopného zverstva a zrástlinstva z nich. Rozdiel je však ten, že fossilia tieto zmrtvely, zkamenely a samy za seba a zo seba hovoriť nemôžu; ale naše tisícveké povesti zachovaly svôj život, hovoria vždy touže myšlienkou, týmže živým slovom, čo pred tisíce rokmi (tamže str. 148.) 3. Máme pohnútku zvonku i v sebe, skúmať báje a každičké, čo jak na oko poverčivé, podanie l'udu. Bo opytuje sa aj u nás: „Čože, bratku, tvoji otcovia, tvôj národ v dávnej vzdelanosti a osvete? Čože, akýže duch, názor, smýšlanie jeho? Jaké myšlienky a pojmy mal o svete a božestve? Jakéže predsa bolo usporiadanie jeho pomerov rodinných, občanských, náboženských a napospol mravných i právnych, keď vzrásť mohol v národ veliký a umný, zakladať aj mestá a spoločenstvá? Tu pri takýchto otázkach nejeden zaml'kne a zamlčí sa a najviac zozná, že síce i sám vie poviestky, pieseňky, porekadlá, povery, i hry, obyčaje l'udu; ale že tam o takých otázkách ani nerozmýšl'al sám ani k tomu vedený nebol (tamže str. 142.). 4. Konečně poukazuje na výrok Samuela Reisza, jenž pravil: „Máme tedy v týchto povestiach dávnych vekov dobre zachovalé pomníky starožitnosti, ktoré nám predstavujú (zobrazujú) pojmy dávnych časov o náboženstve a mravnosti, o predsudkoch a poverování, o mravoch a obyčajoch, o rodinnom živote, hospodárstve, remesle a umeniach, slovom, v nich před námi stojí národný život naších predkov (tamže str. 169.).

Nejlepší názvy domácí a pobratimské potom by ku konečnému prozkoumání a rozhodnutí předložili společnému „s o v ě t u“, do kterého by z každého sboru vědeckého všecí pobratimové vysýlali stejný počet údův. A tak ta nezdělaná zásoba, co nám lid pro náš život spisovný dodává, nechť potom zušlechtěná opět mezi lid navrátí se zase.

Sborům vědeckým kromě toho ještě přiřkneme i úkol strážný na spisbu domácí.

Tato národní stráž by bedlivě střehla veškeru spisbu domácí, aby vědeckých názvů na „s o v ě t u“ ustanovených spisovatel každý bez výminky užíval, nikdo *cizími slovy bez potřeby* na obtíž slohu slovanského aby neplýtval a sloh v ničem aby svému duchu národnímu se neodcizoval [2]). Řiďme se i ve spisbě tudíž radou, již náš dovtipný učitel národů napsal starým Soluňanům: „Omnia probate, quod bonum servate.“ — Každý kmen tak snažně čistý zachovej si jazyk, že by právem naň se hodila pochvala, jakou Rusové jazyk slovenský poctívají, o něm říkajíce: „*Vaš jazyk charošo sděržalsja!*“ — (Štúr, Nárečja slov. st. 66.) t. j.: „Váš jazyk pěkně se udržel.“

[2]) Náramně by prospělo spisovatelům i národu, kdyby sboru přiřklo se zároveň i právo, že má na každý postřehnutý poklesek každého spisovatele šetrně upozorniti a za své upozornění na př. po 10 krejcarech od každého poklesku vybírati. Sebraných peněz použilo by se na účel vychovatelský; u nás tedy hlavně pro „Ústřední Matici“ a pro „Radhost“.

Z písní Ferd. P. Místeckého.

Listí padá.

Listí padá . . . cesty písek
zlehka zlatem zasypuje,
babí léto kol pňů lísek
hedbáv sněžných vláken snuje,
na hlohu dvé dumá plísek.

Vlídné nezabudce na rtech
poslední už úsměv hyne,
marně potok v měkkých loktech
ku svému ji srdci vine,
brzo usne v zimy snech.

Vítr pláče v pustém houští,
že kol mrtva nivy vnada,
louka s čela vínek spouští —
listí padá.

O, já vím . . .

O, já vím, že trní trudu
do moji se duše vbodne,
že krev tryskne z ní,
až vám s Bohem! dávat budu
a hled poslední
polibí vás, hory rodné.

O, já vím, že struny moje
zladí slza bolnožhavá
v elegický šum,
až mi zeleň vaší chvoje,
chatek bílý tlum
skryje obzoru dlaň tmavá . . .

Růži.

K čemu pupeníš se, růže,
v sladké, jarní době,
aby tě snad v kytku svila,
až sem půjde s milým milá
k šťastných ňader zdobě?

Či snad ve vlas vetkají tě
s myrtou, rozmarinou
kolem bledé, chladné skráně,
abys hasla v svatém láně
pod cypřiší stinnou?

František Doucha.

Jeho život a působení.

Napsal P. Karel Št. Vodička.

(Pokračování.)

Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne. *Jan Kollár.*

(Pokračování.)

Ku překladům výtečných těchto dramat Shakespearových přidružilo se kolem r. 1860. ještě několik událostí rozvoji českého básnictví dramatického velmi příznivých. R. 1858. stal se ředitelem stavovského divadla Fr. Thomé. Rokem tím počíná se připravovati doba rozkvětu českého divadla; rokem tímto jako vůbec veškeren duchovní život český znova ožil, tolikéž

dramatické diletantství ustoupilo dramatickému umění. Spisovatelstvo, které se bylo již v epice a lyrice netoliko se zdarem, ale také s pravým leskem osvědčilo, stálo již na prahu opravdivého chrámu Thaliina. K tomu připojila se r. 1859. nová šťastná okolnosť. Bylo toho roku otevřeno divadlo novoměstské představením českým a rok 1861. přinesl nám rovnoprávnosť i na divadle stavovském, které přešlo ve správu zemskou, tak že bylo dáváno představení českých právě tolik, co německých, totiž tři těhodně. Když pak r. 1861. byl povolán za dramaturga českého divadla Gustav Pfleger-Moravský a po něm r. 1862. Pavel Švanda ze Semšic, kteří se tak přičinili o zvelebení a rozhojnění repertoiru, že návštěva představení českých víc a více se množila a tři představení v témdni ukázala se býti nedostatečnými, dr. Fr. Lad. Rieger navrhl vzhledem k utěšenému rozvoji původního dramatického písemnictví postaviti zatímní české divadlo. I bylo zřízeno v Praze zatímní královské české zemské divadlo se stálým personálem a otevřeno 18. listopadu r. 1862. Hálkovou truchlohrou: „Král Vukašín“. Švanda byl jmenován jeho vrchním režisérem a chvalně zastával tento úřad až do r. 1866. Tak dramatická Musa česká ocítila se konečně tam, kam veškerá její snaha za trudných dob probuzení se národa českého směřovala; měla svůj vlastní stánek, z něhož vyhnati ji nemohla již urážlivá zápověď velkopanská; měla svůj vlastní ústav, který měl býti spisovatelstvu místem ušlechtilých zápasů duševních a národu školou, galerií vzorů, palladiem nového nadšení vlasteneckého. Činnosť v básnění dramatickém, probuzená zřízením stálého českého divadla, byla roznícena také tím, že byly vypisovány odměny na nejlepší práce dramatické a to zejména měšťanem pražským Ferd. Fingerhutem (Náprstkem).

Sto let tomu, co bratří Thamové jali se vzdělávati české básnictví dramatické, které bylo tehda ještě na stupni velmi primitivním — a národ český zbudoval rozkvetlým dramatickým uměnám svým dům stkvostný a trvalý. Staří vlastenci naši dychtili po tom, aby měli sebe prostší divadlo, v němž by se pěstovati mohlo chudičké umění české a dnes — dnes máme divadlo, kterému málo které na světě vyrovnati se může. Jaké to jsou převraty, a jaký jest v těchto převratech vývoj a postup! Kéž vývoj a postup ten neochabne!

Již od mládí svého byl Doucha milovníkem a pilným navštěvovatelem českého divadla, jehož rozkvět a zdar velice mu ležely na srdci. Po více než třicet let, v době divadelního podruží našeho, nevynechal téměř žádného představení českého. Prožil s ním všechny přeměny od her odpoledních za Štěpánka a první krátké samostatnosti v Růžové ulici až do našich dob, kdy nejhorší překážky ku řádnému rozvoji českého umění dramatického jsou překonány. V posledních letech bránila mu přemáhající jej choroba v častějším navštěvování divadla.

Mimo dramata Shakespearova obohatil ještě Doucha repertoir četnými výtečnými překlady, hlavně z němčiny a francíny. Jmenovitě uvedeny buďtež z němčiny: Kleistova: „Katinka Heilbronská“ (v Kobrově Výboru spisů dram. sv. IV. 1868.); z francíny: tragoedie „Ruy Blas“ od Vikt. Huga (tamže sv. VI. r. 1869.); „Silné ženy“ od Sardoua; „Mladý Richelieu na prvním potýkání“ od Bayarda a Dumanoira; „Hrbatá nevěsta“ od těchže

(v Pospíšilově divad. bibliothece) a mnoho jiných drobnějších prací cizojazyčných dramatických.

Doucha dbal jmenovitě o správnosť jazyka na jevišti, žádaje od herců, aby přísněji dbali textu knihy, než se to pohříchu děje. Ostatně Douchovo překládání divadelních kusů nezůstalo pro něj bez nepříjemných následkův, ježto vyšší duchovní představení jeho s nelibostí na to patřili, že síly své nevěnuje raději výhradně literatuře theologické a této nelibosti nikterak před ním netajili. Přes to vše nepřestával se Doucha divadelními záležitostmi s obzvláštní zálibou obírati, vždy ochoten jsa propůjčovati se radou svou a pomocí. Tak když 15. října r. 1871. provozovali ochotníci na městském divadle v Poličce [1]) „Katinku Heilbronskou“, o čemž učinili oznámení Douchovi, ten v odpovědi jim zaslané psal toto: „Přijměte díky za tu vlídnou zpomínku, k nimžto milerád připojuji srdečné přání, aby tak ušlechtilá snažnosť na poli našeho dramatického umění vždy krásně rozkvítala. Z hojného toho počtu působících sil, jakož i ze samého volení té činohry, která tak veliké úpravy žádá, viděti s potěšením, jaké vytrvalé přičinění tuto pěknou snažnosť provází. Pohled na odeslaný mně list divadelní vedl mi na mysl, že by spolek Váš mohl snadno dávati též na př. Shakespearovu utěšenou veselohru: „Večer tříkrálový“, která se v Praze vždy tak velice líbí, a jako vidím, snadno by se u Vás dala obsaditi. Veselohra jest ku provozování zvláště spracována a ochotně bych Vám z úcty k věci dobré propůjčil divadelní svůj rukopis, úplně pro jeviště zřízený, k opisu, kdybyste někoho v Praze měli, jenž by Vám spolehlivě opsal toto od mého vytištěného překladu se lišící upravení. Opis bych pak sám prohlídl za příčinou správnosti.“

K tomu nezdá se, že by bylo přišlo, ale v červenci r. 1872. dávali divadelní ochotníci poličtí jiný Shakespearův kus v Douchově překladu: „Romeo a Julie.“

R. 1854. podal náš neúnavný Doucha v Musejníku květný výbor z Danteovy: „Božské Komoedie“, kdež kromě hlavnějších částek přeložených v rozměru originálu, v tercinách, rozvinut jest celý děj pásemným přehledem s dodáním potřebných vysvětlení. Učinil to za tím účelem, aby některými ukázkami zastoupen býti mohl i Dante, až by se časem u nás přikročilo k vydání větší básnické anthologie, asi takové, jakou u Němců podnikl J. Scherr v „Bildersaal der Weltliteratur“.

Překlad Douchův byl věcně správný a na onu dobu pozoruhodný i záslužný; aby se dal do díla celého, k tomu nestačily mu Bohu žel síly tělesné. Po něm pak nikdo se neodvážil na práci tak obtížnou a železné píle vyžadující. Teprve nedávno po uplynulém čtvrtstoletí podjal se té práce Jar. Vrchlický. O básni samé netřeba se rozepisovati, ačkoliv se domnívám, že kromě literárních historiků z našich dob málo kdo se jí probere od začátku až do konce. Není také divu, že náboženský mysticismus a politická tendence, jimiž dílo Danteovo jest prodchnuto, nynějšímu názoru našemu nesvědčí a snahám novověkým jsou cizí. Když my je nyní čteme, jest nám asi tak, jakoby bylo Italiánu nebo Angličanu čtoucímu překlad

[1]) Máť Polička jedno z nejstarších městských divadel na venkově českém, založené již roku 1840. od tehdejšího purkmistra Šebastiána Hněvkovského.

Kollárovy: „Slávy dcery“. Bez poznámek se tu čtenář neobejde a čítáním poznámek přerušuje se pásmo, rozptyluje pozornosť a seslabuje se dojem celkový. Považíme-li, jaké obtíže bylo Vrchlickému překonati, co nesnází jemu napůsobily proplétané terciny a plnozvuké veskrze trochejské rýmování, jak těžko bylo přispůsobovati češtinu ke stručnosti italštiny, musíme překlad Douchův přijati s pochvalným uznáním, zvláště co do jadrné mluvy, pak výrazů šťastně volených a veršů pěkně ustrojených.

Překlad „Božské Komoedie“ znamená pro písemnictví naše velmi mnoho, byť i nebylo lze klásti zvláštní váhu na bezprostřední účinek básně samé, která dohrála již světodějinný svůj ideální úkol. Překladem tímto zbavili jsme se nejslabší stránky, při níž nás cizina až dosud vždy škodolibě přistihala. Byliť jsme v řadě osvícených a světového uznání právem se domáhajících národů dosud téměř jedinými, jimž nedostávalo se ve vlastním jazyku básnického spisu, který významem svým nemá málem sobě rovného v celé poesii světové. Jestiť Božská Komedie opravdu analogií umění lidského. V „Pekle“ obráží se jeho plastika, v „Očistci“ malba a v „Ráji“ hudba.

Překladatelská činnosť Douchova v poësii lyrické a epické jest značná. Zde máme příležitosť seznati opět jednu ze spisovatelských vlastností, ve kterých Doucha jest u nás posud téměř bez konkurenta. Znalť on bez mála všecky jazyky evropské tou měrou, že z nich s největší snadností překládal a že mu byli povědomi nejpřednější jejich básníci. Aspoň všech kulturních jazykův evropských osvědčil se Doucha jakožto dokonalý znalec, takže úplně schopen byl seznamovati nás s duchovním a uměleckým životem veškeré ostatní vzdělané Europy. On byl první po Jungmannovi, který poznal důležitosť cizí poësie pro nás a který toliko v rozšíření obzoru hledal sílu a rozvoj a ne v úzkostlivém se uzavírání před cizinou zdí čínskou.

Čeho v tom směru dokázal, nejlépe zřejmo z toho, že máme od něho básnické překlady ze 14 jazykův evropských a to.: Z ruského z Puškina Alexandra Sergejeviče, nejznamenitějšího to novověkého básníka ruského. Z polského Mickiewicze Adama, nejstkvělejší to hvězdy na Parnassu polském. Ze slovinského Prešerna Fr., prvního duševního velikána národa slovinského a národního pěvce, jehož písně přešly v ústa lidu. Jdeš-li za snivé měsíční noci letní slovinskou vesnicí, zaslechneš jistě některou z jeho písní zpívaných různými nápěvy. Vojáci pějí jeho „vojenskou,“ lodníci „námořníka.“ Většina jeho písní uvedena byla v hudbu. Doucha přeložil jeho báseň: Rosamunda. Z chorvátského Petra Preradoviče, jehož písně po všech jihoslovanských vlastech nejčastěji se zpívají a básně jeho při zábavách deklamují [2]), též Kukuljeviče Jana Sakcinského (jinak Bassani de Sacchi), jehož básně jsou plny vlasteneckého ohně. Z hornolužického národní písně Ondřeje Sejlera, nejplodnějšího a posud nejlepšího básníka lužickosrbského, Hórnika Michala, horlivého národovce a spisovatele, zároveň nejčinnějšího mezi žijícími posud spisovateli lužickosrbskými, Cyže Michala, horlivého buditele a spisovatele národnosti srbské, jehož mnoho

[2]) Slavische Blätter 1865. č. 9. 10., kdež jeho podobizna.

článků a písní nachází se v Jutničcy a Serbowcy, rukopisném to časopise srbských studujících v Praze. Též Herta Vićazova, Jan Vela, Jan Česla, J. Buka, M. V. Bjedricha, J Kaplera, K. B. Pfula-Lužana, J. Skaly, samých to znamenitých spisovatelů a horlivých národovců. Zdolnolužického: Fr. Balcára, P. Broniše, J. B. Nyčka, R. Rocha, též plodných spisovatelů a básníků a zároveň horlivých národovců. Zanglického mimo Williama Shakespeara a Thómsona, proslaveného básnictvím popisným, Rob. Burnse, básníka skotského, který psal básně a písně národní v nářečí skotském, výtečné ohněm, silou a stkvělou obrazností. Látky k překladům mu dále poskytli: Byron George Gordon, lord, jehož obrazotvornosť jest nevyčerpatelná. Vliv jeho na básnictvo vůbec byl nekonečný; Campbell Thomas, jehož básně nepozbyly dosavad obliby. Byl znám jako dobrý satirik; Longfellov Henry Wadsworth, básník americký, jenž byl nevyrovnaným mistrem v líčení vlastních citů, a čistota, lahoda i mistrnosť, s jakými líčí náruživosti, získaly mu velikou oblíbenosť; Milton John, jenž jako básník epický vyniká vznešeností předmětu i mohutným slohem, v čemž se mu nevyrovná nikdo. Jeho dílem zaznívá jakási rázná i slavná hudba a každá řádka svědčí o mohutné síle duševní; Mooresir Thomas, jehož básně oplývají bujným vtipem; Ralügh čili Ralegh sir Walter, sepsal některé krátké básně; Shelley Percy Bysshe, jeho básně vynikají něžnými, vznešenými a stkvělými myšlénkami; Spenser Edmund, básně jeho dýší duchem a krásou na mnoha místech, však za našich dob už málo kdo je čítá; Watts Isaak, vyniká jako básník na poli duchovní písně. V jeho plodech jest potkati se s vroucím citem náboženským, avšak i neméně s jarou svobodomyslností, jako na př jeví ukázka básně „Volnosť," kterouž podal Doucha ve Květech r. 1870; Margaret Bayley, Carolina Gilman, Mary Russel Mitford, jež všechny tři psaly pěkné básně; John Dryden, jehož řeč jest výborná, satira ostrá, verš uhlazený; dále William Somerville, John lord Littelton, Earl of Surrey, Will. Broome, John Hughes, samí to slavní básníci. — Zitalského Dante, vlastně Durante Alighieri, nejprvnější a největší z novějších básníků národa italského, jakož i jeden z nejslavnějších vůbec v říši literatury všesvětové. Nejslavnější a nesmrtelné jest jeho veliké dílo epické La divina comedia (Božská Komedia) ve 100 zpěvích; Aristo Lodovico, též jeden z největších básníků italských. Nejslavnější báseň jeho jest Orlando furioso (zuřivý Roland), epos romantický v 46 zpěvích, první toho druhu báseň v literatuře evropské; Torquato Tasso, jehož lyrické básně (Rime) vyznačují se horoucností a svrchovaným zápalem nešťastné lásky. Nevyrovnaný pak jest jako mistr formy. Ve slohu i verších jeho spočívalo kouzlo svrchované krásy hudební, které jej učinilo nejpopulárnějším básníkem Italů; Vincenzo da Filicaja, výtečný ital. lyrik. Posud žije v ústech každého Itala jeho překrásný sonet: „Italia, o tu cui feo la sorte", který bídu Italie dojímavě líčí; Jakopo Vittorelli, proslavil se svými lahodnými „Anacreontiche ad Irene", které sotva se objevily, již vešly v pějící ústa lidu a došly takové oblíbenosti, že byly i do latiny přeloženy. Ukázku jedné básně: „Per monaco: Di due vaghe douzelle, oneste, accorte" podal ve Květech

r. 1870. č. 13. Doucha pod nápisem: „Dvě skryté sestry"; Paolo Quadagni a Silvio Pellico, oba výteční spisovatelé, básníci a vlastenci italští. — Ze španělského Don Pedro Calderon dela Barca Barreda, básník národní v pravém slova smyslu. Doucha přeložil velice známé jeho drama „Zenobia" (la gran Cenobia). — Z portugalského Luis de Čamoens, největší básník portugalský až podnes. Napsal mnoho drobných básní, z nichž přemnohé jsou nevýslovně krásné; Aires Telles de Menezes, též proslavený spisovatel a básník. — Z francouzského Viktor Hugo, jenž překvapuje bujností a smělostí své obrazotvornosti, ale zřídka kdy zaujímá a přesvědčuje jasností a důvodností svých myšlének. Doucha přeložil r. 1838. dramata Ruy-Blas; Bayard Fr. a Dumanoir Philippe, franc. dramatikové. Od Douchy „Hrbatá nevěsta" („La bossue") a „Mladý Richelieu na prvním potýkání" („Les premiéres armes de Richelieu"); Dumas Starší, jenž sice jest nadaný, obratný a šťastný literární dobrodruh, však žádný klassický spisovatel; Viktorien Sardou, dramatický spisovatel franc. novější doby. Od Douchy: „Silné ženy" („Les femmes fortes"). — Ze švédského Esaias Tegnér, nejslavnější básník švédský. Sepsal báseň „Frithjofssaga", která též přispěla nejvíce ku jeho slávě, byvši téměř do všech civilisovaných řečí přeložena — do češtiny od Douchy — rozšířivši takto jméno jeho po celé Evropě. — Z latinského Albius Tibullus, římský básník lyrický. Jeho básně dýchají vroucí zálibou v nelíčené přírodě, věrnou úctou k Messalovi, ale především horoucí láskou ku družce života. Do češtiny byly přeloženy některé jeho elegie v „Čas. Mus. Čes." r. 1827., 1832. a 1855. „Zasvěcení polnosti" od Fr. Douchy. — Z německého Johann Gottfried von Herder. Jeho důkladnosť a spravedlivosť ke všem národům a zvláště ku Slovanům, jimž slavnou budoucnosť předpovídal, byly příčinou, že i za hranicemi Německa nemálo byl ctěn a spisy jeho hojně se překládaly. Do češtiny přeložil Doucha: „Spánek" ve Květech 1839.; Heinrich von Kleist. Ve spisech jeho veskrze jeví se rozervaná mysl, ale vedle ní hluboký cit, neobyčejný vzlet fantasie a zvláštnosť výmyslu. Z dramat jeho byla přeložena do češtiny od Douchy jeho rytířská hra: „Das Käthchen von Heilbronn" („Katinka Heilbronská").

Doucha byl výtečníkem mezi filology českými a jeho znalosť jazyků cizích, jakož i jiných nářečí slovanských vřaďuje jej mezi první české spisovatele naší doby.

Kde který literární a zábavný časopis u nás vycházel od roku 1838. až do jeho smrti, ve všech nalezáme překlady Douchovy a na těch překladech znamenáme dvě vynikající vlastnosti. Doucha totiž zvolil sobě vždy toliko přední a namnoze klassické básníky, z nichž překládal a stále o to pečoval, aby jeho překlady přispívaly k ušlechtění a vytříbení jazyka českého. Při tom nepřestával přihlížeti také ještě k jinému článku slovesnosti, jenž před 40ti lety měl v písemnictví našem více pěstitelů, ale při němž později téměř osaměl. Míním dobrou školu nejrozmanitějších rhytmův básnických, jakou zejména jazyk italský ostatním jazykům evropským zařídil. Doucha uvedl češtinu do této jaksi vyšší gymnastiky slovesné útvarnosti a vycvičil ji tam s takovým zdarem, že její umělecké výtečnosti i v té stránce vynikly. Není takřka ani jediného románského

rhytmu v poësii, aby Doucha nám byl nepodal jeho ukázky také po česku, buď v překladech nebo v původní skladbě. On byl jedním z prvních, který těžké a při tom kouzelně krásné formy západního písemnictví uváděl do poësie naší.

Ve čtvrté a páté desítce tohoto století básníci čeští Čelakovský, Vinařický, Sušil, Vocel (jejž Doucha k tomu povzbuzoval) a jiní zabývali se nápodobením těchto cizích rhytmických i těch nejtěžších vzorů velmi pilně a některé skladby z tohoto oboru náležejí vůbec mezi nejzdařilejší jejich poëtická díla. V posledních letech Doucha však již téměř jediný vzdělával tuto důležitou formální stránku českého básnictví. Máme od něho tercíny („Ze svatyně minulosti", Květy 1867., „Za obzorem", Květy 1868.); rondeaux („Náhrobek", Květy 1867.); tenzóny („Meč a pluh", Světozor 1874.); sestíny („Rovnodušnosť", Pokladnice českomoravská 1859.); kancóny („Věčná omlada", Lumír 1861.); kancióny („Kniha srdce", Lumír 1861., „Pomník trvalosti", Květy 1870.); ghasely („Připozdívá se", Květy 1870.); siciliány („Rytiny", Květy 1870.); madrigály („Naše vlasť", Posel z Budče 1850); makamy („Pohled a prohled", Světozor 1875., „Žbánek" tamtéž); triolet („Pravidlo práva pravdy", Posel z Budče 1850.); znělky („Svobodín Mnohoslavě", Světozor 1875., „Kvítka mezi klasy", Světozor 1876.) a jiné veršované hříčky, z nichž jazyk náš s největší plynností přizpůsobuje se nezvyklým formám slovesným a v nichž spisovatel dokazuje svou zručnosť, ovládati svou mateřštinu i jaksi v cizí podobě. K tomuto druhu tvoření počítáme též Douchovy rhapsodie, elegie, glossy, decimy, heroidy, idilly, nénie, parabole, paramythie a ritornelly, neboť i v nich jeví se především snaha zachovati ve slovesnosti české takové způsoby verše a rhytmu, které by jinak z užívání vyšly a které přece k úplnosti domácího básnictví a jako příklady ku čítánkám a podobným sbírkám nemálo přispívají.

Všecky tyto poklady jsou nesebrány, rozptýleny a vydány v zapomenutí v nejrůznějších časopisech; i naskytuje se tu důležitý úkol literární, sebrati všecky rozptýlené Douchovy překlady básnické a vydati je v díle velkém, monumentálním, které by bylo bohatým zdrojem básnických vzorů cizích a spolu nejlepším pomníkem jeho neúmorné, požehnané činnosti na tomto poli. Neboť co Doucha napsal nebo přeložil, má cenu nemalou. Vynikalť on jako básník neobyčejně nadaný a všechny poëtické výtvory jeho svědčí, že byl v literatuře naší básnické zjevem samorostlým, který vlastní cestou kráčí. Jeho básně vynikají nejen hlubokostí myšlének, ale i formou velmi ušlechtilou a nad míru uměleckou. Jemná, téměř panenská mysl, čistý a bohatý cit s půvabnou září ranní rosy, duch pnoucí se k vyšinám opravdové lidskosti, horlící pro každý pokrok ve všeobecné osvětě, dikce perlící se veškerou lahodou a ozdobená všemi krásami drahé naší mateřštiny, toť jsou znaky a nepopíratelné přednosti všech veršů Douchových, ať původních, ať přeložených. Blažená a blaživá ideálnosť vane ze všech jeho básnických prací.

Vydání překladů jeho básnických bylo by samo o sobě již velmi pěknou sbírkou i anthologií z literatur evropských. Zároveň snesl by se celistvý důkaz, jakou měrou Doucha svými překlady přispěl k vytříbení jazyka a k důkazu, kterak týž jazyk náš schopen jest rozmanitých forem básnických.

R 1860. zamýšlel Kober podniknouti vydávání básnické anthologie všenárodní pod redakcí Květovou. Ku poradám o věc tu zval mezi jinými též Douchu. Jaký byl výsledek těchto porad, a jak daleko vůbec ta věc pokročila, není mně známo, ale ku provedení podniku nedošlo. Květ, jak známo, povolán byl r. 1862. za professora řeči a literatury české do Varšavy. Ukazoval mi však Doucha za svého života program ku sbornému dílu pod názvem: „Výbor básnické literatury všech národů“, rozpočtěnému na „24 svazků 3archových formátu slovníkového, petitem“, s obsahem následujícím: 1. Indové, Číňané, Hebreové. 2. Arabové, Peršané, Turci. 3. 4. Řekové staří. 5. Římané. 6. 7. Provencalové, Francouzi. 8. Italiáni. 9. Španělové, Portugalci. 10. 11. Angličané, Amerikáni, Keltové. 12. 13. Drobní germánští národové. 14. 15. Němci. 16. 17. Čechové a lužičtí Srbové. 18. 19. Poláci. 20. 21. Rusové. 22. 23. Jihoslované. 24. Litvané, Maďaři, Novořekové, Rumuni. — Též jsem viděl list Jos. Vladimíra Pelikána, (poslaný z Rychnova 23. pros. 1861.) oznamujícího Douchovi, že má přeloženy Ovidiovy Metamorfosy, všech 15 knih, dále Valdštýnovu smrť v „českých časoměrných jambech“, také že překládá Livia a Propertia, a tázajícího se, zdali by něco z toho mohl potřebovati do své anthologie.

Z Douchových ukázek roztroušených v rozličných časopisech lze si učiniti úsudek o ceně tohoto díla a velice litovati musíme, že neuskutečnil se aspoň jeho záměr, vydati stručnou anthologii českou dle rozličných druhů metrických, při čemž měla zároveň býti vytknuta pravidla v dotčeném směru, jaksi ve způsobu stručné „Metriky“. Vyzval sice Doucha některé přednější básníky české ku spolupůsobení, ale pohříchu ani ku provedení této myšlénky nedošlo. On sám jest mezi těmi, kteří pro příští naši anthologii pracovali, velmi čestně zastoupen, a kdyby byl mohl kdo anthologii z cizích literatur u nás uskutečniti, byl by to zajisté býval Doucha ještě ve spolku s jinými. Rozhled a vytrvalosť jeho byla by nám bývala rukojemstvím k úkolu tomu nade vši pochybnosť postačitelným. Doucha byl by literární činnosť svou v tomto oboru překrásně dovršil, kdyby se byl v práci podobnou uvázati mohl; že by ji byl provedl, jest jisto. (Pokračování.)

Volné listy.

Píše František Pohunek.

(Pokračování.)

Staropohanské štěstí, svoboda a lidskosť ve světle pravdy.

Motto: „Tak opustil jsem vás, ó velké trosky,
v své duši maje Hellady sen rosný,
ten velký život, svobodný a božský!“
(Vrchl.)
„Übrigens studiere ich die Alten und folge
ihrem Beispiel,
so gut es gehen will.“ (Göthe.)

Není snad na světě druhého slova, které by na člověka tak mocný a trvalý činilo dojem, tak vzrušovalo všechny jeho síly a mohutnosti jako slovo: svoboda! Jediné toto slovo vržené v pravý čas v zástupy lidu přetvořuje rázem takořka celou jejich povahu, z bázlivců činí neústupné smělce, hrdiny, ba

i zuřivce zhrdající smrtí, drtí a kruší pouta nevolnosti, otvírá žaláře, poráží vojska, stéká pevnosti, ruší a ničí přísahy i smlouvy. Ale právě proto, že slovo svoboda tak velikou chová v sobě moc, není též snad slova druhého, kteréhož by bylo tak často a hrozně zneužíváno, kteréž by bylo tak často a směle na darmo bráno jako slovo: svoboda.

Chce-li kdo roznítiti ve srdcích lidských dřímající vášně, chce-li si získati bez potu a práce lásku a přízeň lidu, by ho použil jako prostředku k účelům svým vlastním, nečiní jinak, než že předstupuje před masy lidu, maje na rtech slova svoboda a volnost, že jim doličuje barvami křiklavými a slovy co možná nejpádnějšími, kterak že úpějí dosud v porobě člověka nedůstojné, kterak že ruce jejich svírají pouta hnusného otroctví a hlavu jejich kterak že tísnějí okovy bludů a různých předsudků, hlavně (prý) náboženských.

Že tento prostředek nejvíce pomáhá, že na vějičku chytrého sobectví polepenou slovy: svoboda a volnost nejsnáze sednou celé houfy hejlů, vědí a znají demagogové všech věků a zemí velice dobře a proto neustále slovy těmi házejí. Kdo tomu nevěříš, vezmi si do ruky nějaký časopis demagogický, přečti aspoň stránku a přesvědčíš se.

Vedle pěkných slov „svoboda a volnost“ hemží se to zároveň v listech podobných slovy, jakéž budí ošklivost a hrůzu v každém lidském srdci, jež po svobodě touží a bije, jako: poroba, zotročilost, zatemnělost, tmářství, zpátečnictví atd. in infinitum, při čemž se zároveň velice jemně (!) čtenářům dává na srozuměnou, že tyto příšery, kteréž se plíží za zlatou svobodou a sladkou volností jako černé stíny, mají svůj kořen v nauce katolické a vůbec křesťanské, ta že jest zarytou nepřítelkyní svobody, osvěty a všeho pokroku.

Jinak prý bývalo ve starém pohanství, jak se nám hlásá ve verších i prose. Tam prý nebyl člověk se všech stran svírán tuhými pouty dogmat a zákonů, nýbrž byl úplně svobodný a volný. Obzvláště jest to svoboda řecká, kteráž jest mnohým pravým idealem všeliké svobody. Nebude snad tudíž od místa, podíváme-li se na tuto velebenou svobodu řeckou a vedle ní i na svobodu římskou pokud možno z blízka a trochu ostřeji, bychom se přesvědčili, zasluhuje-li či nezasluhuje vzdávanou jí chválu.

Nuže tedy, jak to vypadalo se svobodou v Řecku? — Tam, krátce řečeno, svobody nebylo, leda že bychom rozuměli svobodou bezuzdné hovění chtíčům tělesným aneb že bychom nazvali svobodným národ onen, kde malá hrstka šťastných vyvolenců poroučí a vládne, a všichni ostatní otročiti musí. Byl-li národ řecký jakožto celek svobodný a volný, jak se nám mermomocí namluviti chce, pak byla v Čechách i za dob pánů Franců zlatá svoboda, pravý ráj svobody! Rozumí-li se však svobodou občanskou rovnost před zákonem, všem volný přístup k důstojenstvím a úřadům, jakož i účastenství v zákonodárství všech stavů a vrstev toho kterého národa, z čehož nutně vyplývá spravedlivé anebo aspoň přiměřenější rozdělení práv a povinností, pak staré Řecko svobodným nebylo, třebas nesklánělo šíji svou pod jho cizí, jelikož neznalo ani úplné svobody mravní, ani úplné svobody osobní, tím méně pak plné svobody občanské.

Úplným člověkem a celým občanem byl v Řecku a v Římě jenom ten, kdo bral podílu na záležitostech obecných či státních. Sám pro svou osobu jakožto jednotlivec neplatil tam nic ani občan svobodný; důležitost, platnost a neskrácené občanské právo patřilo mu jen potud, pokud byl „ens politicum," jak dí Cicero (de finib. 5, 23.), pokud byl částí politického celku a politiky se činně súčastnil: ať již ve sboru zákonodárném aneb jako voják neb státní úředník. Nekonal-li pro stát žádných přímých služeb, náležel k chátře a neměl žádné váhy, ba nebyl ani v pravém a plném slova smyslu člověkem. O právu osobním, o právu člověka jakožto člověka či samostatného individua nemělo staré Řecko, neměl starý Řím ani tušení. Osobní ctnosti, osobní se zdokonalování neplatilo tu rovněž nic, nýbrž jenom ctnosti tak zvané „občanské." Pro svou osobu jakožto jednotlivec mohl býti starý Řek i starý Říman jakýmkoli, slávě a cti jeho neublížilo to, jenom když si v ničem nezadal jako ens politicum, jako občan oproti státu a jeho zájmům.

Že se svoboda druhu tohoto i za dnů našich velmi mnohým líbí, tak že volají nadšeně s Pavlem Bertem, že prý není třeba žádných jiných ctností než ctností občanských, jest sice pravda, ale pravda smutná, proto že má v zápětí velice smutné a zhoubné následky, nebo kde zvítězí tato zásada, tam vadne a hyne nejenom veškerý život náboženský, nýbrž i všecky ctnosti, smíme-li tak říci, soukromé a rodinné. Zastává-li tuto zásadu ten který filosof anebo státník, jest to sice podivné, ale přece ještě pochopitelné. Že se však mohou najíti ženy, jimž svoboda tato lichotí, jest nejen smutné, nýbrž svědčí též o zvláštním druhu nerozumnosti a bezhlavosti; nebo čím byla ve svobodném Řecku, čím byla v Římě žena a čím by nutně byla opětně, kdyby znovu zavládla „svoboda" řecká? — Pouhým nástrojem, jemuž se snad na čas lichotilo, jenž se ale zapudil nebo odkopl, kdy muži libo bylo, a jenž neměl žádných práv; vždyť neměla žena ve starém Řecku ani tolik práv, by směla po vůli své a samostatně vládnouti svým majetkem; vždyť nesměla v Řecku, v tom svobodném Řecku, ani žena „svobodná," ani žena rodu vznešeného, umřel-li muž její, zůstati bez dozoru, bez dohlídky, bez opatrovníka, nýbrž byl jí podle zákona jako dítěti nezletilému ustanoven poručník, jenž byl takořka pánem jejím. Neměla-li v Řecku a starém Římě žena žádných práv jako manželka, neměla jich ani jako matka ku vlastním dětem, nebo otec mohl naložiti s dítětem úplně dle vůle své, mohl je vysaditi, aby zahynulo, mohl je utopiti neb jinak usmrtiti, mohl je i prodati a tak učiniti z něho otroka a matka mu v tom nesměla brániti. Bylo-li to pro ni smutné a bolestné a musilo li ji to velice snižovati v očích dorostlejších vlastních dětí, že byla tak zcela i s dětmi svými závislá na vůli či vlastně libovůli svého manžela, nebylo jí ani dost málo lépe, zemřel-li muž její, nebo pak závisela zcela a úplně na vůli synově, jenž byl po zákonu, pakli jen dospělým byl, jejím poručníkem. Což divu tudíž, že se žena nejednou za toto svoje hrozné ponížení hleděla všelijak odškodňovati a že se stávala často mravně spustlejší a nevázanější než mnohý muž? — Takové ovoce přinášela v rodině ta velebená „svoboda" řecká!

Z despotismu v rodině vyvinul se znenáhla zcela přirozeně despotismus v obci, ve státě, jehož přirozeným ovocem byla s jedné

strany ukrutná bezohlednosť a s druhé strany bídné otročení. Původně ovšem nebylo otroctví ani u Řeků ani u Římanů, jak svědčí Herodot (6. 137.), Plato (Rep.), Plutarch (Lycurgi et Numae comp. 1. 9.) a vzhledem k Římanům slavnosti zvané Saturnalie, kdy bylo otrokům na památku toho, že dříve nebývalo žádných otroků, a lidé že si vespolek byli rovni, dovoleno říci pánům pravdu do očí, postěžovati si na nelidské s nimi zacházení [1]), seděti s nimi za jedním stolem a požívati jedněch s nimi pokrmů. — Avšak již v Odysseii činí se často zmínka o četných otrocích a otrokyních. V domě Odysseově v Ithace bylo na př. padesát otrokyň (Odyss. XXII. 421.) a nesčetné množství rozličných sluhů — δμῶες μάλα μυρίοι (Odyss. XVII. 422.); ano v Odysseii, ba již i v Iliadě činí se zmínka o obchodu otroky. Tak se dí na př. v Iliadě:

„Odtud (Z Lemnu totiž) víno vozil lid Achajských pěknokadeřných;
jedni za měď, a druzí železem brali výměnu lesklým,
jedni za kůži, druhým za živý skot vyměňováno,
jedněm i *za plenníky*“ (Il. VII. 472—475.; přel. Mejsnar).

V Odysseii pak čteme o dívce Eurekleii, že:

„ji kdysi Láertes za svou koupil si majetnosť
ve věku ještě jarém a dvacet (otci) dal za ni býků“
(Odyss. I. 430—431; přel. Škoda).

Z počátku byl však osud otroků jak v Řecku tak v Římě ještě dost mírným a snesitelným; otrok byl sice pozbaven svobody, nemohl nabyti žádného majetku, ale bylo s ním dost mírně nakládáno, jídal též s pánem svým u jednoho stolu a byl takořka členem rodiny, jen že nevolným. Tyto poměry trvaly však poměrně krátký jenom čas, neboť již u Homera nacházejí se některé výroky, z nichž možno souditi, že otrok, ač ne snad ještě všude, považován byl za poloviční jenom člověka. Tak dí Odysseův otrok „Eumaios, pastucha vepřů“, že:

„ . . . polovic širokohlučný muži ctností ubírá
Zeus Kronovec, kdykoliv jemu den volnosti odejme.“
(Odyss. XVII. 323—324.; přel. Škoda.)

Avšak otrok, jemuž zůstalo v době homerické aspoň ještě polovička „ctnosti“, statečnosti a lidské důstojnotsi, byl průběhem několika jenom málo století připraven nejenom o zlatou svobodu, nýbrž o všecku ctnosť, o všecku cenu a důstojnosť lidskou. Nebo čím byli otroci řečtí a otroci římští v době pozdější, v době rozkvětu moci a slávy řecké a římské? Pouhým zbožím, jímž se vedl obchod, zbožím, z něhož se za vývoz a dovoz platilo clo. Obchod otroky provozován byl zvláštními společnostmi, jež se podobaly moderním podnikům akciovým. Starý Cato na př. ukládal své peníze do obchodu otroky, dressiroval je jako psy neb koně a hůř s nimi nakládal nežli s dobytkem. Od druhé války punické řídily se v Římě ceny otroků dle cen trhů řeckých. Na trh přivedený otrok býval vysvlečen, na krk se mu zavěsila tabulka, na níž bylo napsáno jeho jméno, ro-

[1]) Ovšem že se otroci, nabyvše zkušenosti, že se otrok netrestá za přímé slovo o Saturnaliích, za to však tím přísněji po Saturnaliích, všemožně chránili, aby nepronesli žádného slova pánům nemilého.

diště, stáří a jeho otrocké zaměstnání čili k čemu schopným a způsobilým jest.

Čím byl tudíž v Řecku a v Římě otrok?[2]) — Něčím, co se za nic nepočítá, tam kde běží o důstojnost lidskou a práva lidská: „nullum caput habet," pravil o něm zákon (Instit. I, XVI. 4); něčím, co nemá pražádného práva: „servile caput nullum ius habet" (Lex Paul. 53, de capite munitis). Proti otroku jest všecko dovoleno: cum omnia in servum liceant", praví Seneca (de clementia I. 18.), neboť otroci nejsou prý lidé jako lidé jiní, nýbrž tvoří pro sebe zvláštní druh lidí, rozumí se že nižších a inferiorních; dí o nich výslovně filosof Seneca, že prý jsou: „quasi secundum humanum genus" (l. c.). Svobodný občan nemůže míti ku svému otroku žádných povinností, žádných závazků, neboť zákon výslovně pravil: „in personam servilem nulla cadit obligatio" (Lex. Ulp. 21 de reg. iuris.). Otroku není nikdo ničím zavázán a otrok rovněž nemá k nikomu žádných závazků, žádných povinností, ani k dětem, ani k manželce, leč jen k pánu svému, jemuž náleží zcela a úplně se ženou i dětmi a se všemi svými silami a schopnostmi; „nec servus quidquam debere potest, nec servo potest deberi," pravil zákon (Lex Ulp. 41. de peculio). Otrok jest považován za bytost skrz na skrz pokaženou, ke všemu zlému schopnou: „per fortunam in omnia obnoxii" (Val. Max. VIII. 5), neměl vůbec žádného práva domáhati se spravedlnosti, ba ani ne práva svědčiti: „servum hominem causam orare leges non sinunt, neque dictio testimonii est" (Ter. Thorm.). Mohl však býti za svědka volán, by vypovídal ve prospěch pána svého; ale jeho svědectví nemělo ani v tomto případě *bez trápení a mučení* pražádné váhy a nesmělo se mu žádné dáti víry. „Sine tormentis testimonium ejus credendum non est," pravil zákon (L. 21. de testibus). Pro otroka neplatily ani svazky pokrevenství a příbuzenství, neboť zákon stanovil: „ad leges cognationis serviles non pertinent" (L. de grad. et affinitate); ano otrok neměl ani žádného práva otcovského. „Quem patrem, qui servus est!" Díš, že jest otcem? Ale jak může býti otcem, otcem s otcovským právem, když jest otrokem? (Plautus).

Čím byl tudíž otrok za vlády „těch starých a dobrých bohů" ve „svobodném" Řecku a Římě světovládném? Byl ještě člověkem? Nikoli; nýbrž od té chvíle, kdy otrokem se stal, byl jako „*člověk*" mrtev; „servitus morti assimilatur," otroctví se k smrti přirovnává, pravil zákon (L. 59. de condit. et demonst.). O kéž by byl býval skutečně mrtev, ale takto byl mrtev jenom jako „*člověk*", neboť byl, pokud možno, pozbaven úplně důstojnosti lidské, nebyl počítán více mezi lidi, nýbrž mezi zvířata a nářadí polní: „ferratile genus". Tak dí výslovně Varro, že prý jest nářadí trojího druhu: otroci, dobytek a konečně nářadí ve smyslu vlastním, rádla totiž a pluhy; rozdíl mezi nimi prý jest pouze ten, že otroci mluví, voli bučí a pluh jest němý: Triplex instrumenti genus: vocale, semivocale et mutum. *Vocale, in quo sunt servi*; semivocale, in quo sunt boves; mutum, in quo sunt plaustra" (de re rustica I. XVII. 1). Proto též za otroka, zabil-li ho kdo, jenž nebyl pánem jeho, zaplatila se jeho majiteli

[2]) K těmto řádkům a následujícím použili jsme hlavně spisu † biskupa Dupanloupa: La charité chrétienne et ses oeuvres.

pouze pokuta, kteráž se rovnala ceně dobytčete, mezka neb vola: „Idem iuris est, si quis ex pari mularum unam occiderit . . . Ut igitur apparet, servis nostris exaequat quadrupedes, quae pecudum numero sunt (Gains, Inst. III. 211. 213.).

A mnoho-li as bylo takovýchto bytostí, „podobných člověku", důstojnosti lidské však postrádajících? Počet těchto nešťastných bytostí udati jest nemožno; jen tolik víme, že bylo mnohonásobně více otroků, nežli občanů svobodných a volných. Tak bylo jen v Attice podle úředního sčítání lidu za Demetria Phalerea, jak svědčí Ktesikles, 400.000 otroků a vedle nich pouze 21.000 občanů svobodných! Pěkná to illustrace k té velebené svobodě řecké, když v státě nejpřednějším a nejvzdělanějším teprve každý dvacátý člověk volným byl a svobodným! V Korintě však bylo otroků ještě více, totiž 460.000, v Aigině však docela 470.000!! Ještě však horší byly v této příčině poměry v Římě, kdež byli občané, kteří měli otroků 1000, 10.000, 20.000, ba více ještě: „Probe nosti Romanos quamplurimos servos possedisse, ex illisque permultos habuisse mancipiorum decem millia, et viginti, et etiam plura" (Ath. VI.). Podobně svědčí dějepisec Tacitus, řka, že mají Římané ve svých rodinách skoro celé národy: „Postquam vero *nationes* in familiis nostris habemus" (Ann. XIV. 44.). Z dějin církevních víme, že na př. Hermes, jenž byl praefektem římským za císaře Trajana, v den svého křtu 10.050 otroků propustil na svobodu, a jeho příkladu že následoval vedle mnohých jiných jistý Chromatius, který na památku sv. svého křtu čtrnácti tisícům otroků daroval svobodu a ještě je mimo to štědře obdaroval.

Tak velký byl v Římě a vůbec v státě římském počet otroků, že, jak vypravuje filosof Seneca, římský senát nikdy nedovolil, by otroci nosili nějaký zvláštní šat, a to jenom z bázně, aby se dle šatu nespočítali (Seneca, de clementia I. 24), nepoznali síly své, se nesmluvili a se nevzbouřili.

Bez otroků nebyla ni v Řecku ni v Římě žádná domácnosť; i chudí měli svoje otroky. Ano, bez otroků nedovedli si národové klassičtí řádnou domácnosť ani mysliti. Nebyloť u nich otroctví jen snad věcí nahodilou, jenom něčím, co se, abychom tak řekli, na život národa průběhem času zevně usadí a co možno snadno opět setřásti, nikoli, nýbrž otroctví tvořilo jak u Řeků tak u Římanů základ, o nějž se opírala všecka zařízení společenská, rodina i stát. Ani Plato, ani Aristoteles, aniž který jiný z mudrců řeckých nepřišel na myšlénku, že by otroků býti nemělo, spíše naopak: hájili otroctví a odůvodňovali „spravedlivé" jeho trvání a jeho potřebu. Tak dle Platona jest prý třeba otroků, aby pracovali, by občané svobodní bez namahání volně mohli žíti; Aristoteles pak zcela seriosně dokazoval, že prý otroctví odůvodněno jest zákonem přírozeným, neboť prý sama příroda tomu chce, by jedni otročili, aby si druzí života svobodného a příjemného tím více vážili.[3]) Veselý

[3]) Βούλεται μὲν οὖν ἡ φύσις καὶ τὰ σώματα διαφέροντα ποιεῖ τὰ τῶν ἐλευθέρων καὶ τῶν δούλων, τὰ μὲν ἰσχυρὰ πρὸς τὴν ἀναγκαίαν χρῆσιν, τὰ δ' ὀρθὰ καὶ ἄχρηστα πρὸς τὰς τοιαύτας ἐργασίας, ἀλλὰ χρήσιμα πρὸς πολιτικὸν βίον. (Arist. Polit. I. V.) Ὅτι μὲν τοίνυν εἰσὶ φύσει τίνες οἱ μὲν ἐλεύθεροι, οἱ δὲ δοῦλοι, φανερόν· Οἷς καὶ συμφέρει τὸ δουλεύειν, καὶ δίκαιόν ἐστι. (ibid.)

Epikur chtěl míti otroky pro rozkošnictví, Xenophon z ohledů oekonomických čili hospodářských, Thukydides konečně hájil otroctví tím, že prý jest dějinami odůvodněno. Ano ani Epiktet, jenž přece sám býval dříve otrokem, neozval se jako filosof ve prospěch otroků, leda že nesouhlasil s ukrutnostmi na nich páchanými.

Tak vypadala ta velebená svoboda řecká a vedle ní i římská! *Ani mužové nejosvícenější, ani nejpřednější filosofové nepovznesli se tam k té myšlénce, že má člověk nejen jako občan, nejenom jako ens politicum, nejen jako část politického celku, nýbrž i jako individuum či jenom již proto, že člověkem jest, jistá práva a jisté povinnosti, a proto se též nemohli povznésti ku pojmu pravé svobody občanské, ta jim zůstala kvítkem neznámým!* Pravdy této nevyvrátil by ani velevýmluvný řečník Demosthenes, kdyby z hrobu vstal, spíše by se snad, poznav, že by jeho řečnické úsilí bylo marným, poradil s Vaňkem, jako to učinil u Chaeroney, a strhl by za sebou i ostatní obhájce řecké „svobody".

Byla-li však pravá svoboda občanská ve starém Řecku a starém Římě květinou neznámou, vedlo se tam lépe aspoň lidskosti? Nikoli, nýbrž ještě hůře nežli volnosti. Nebylit otroci v očích svobodného Římana a Řeka jenom „*instrumentum vocale*," jen mluvícími stroji a mluvícím dobytkem, nebylit toliko prodáváni a kupováni jako dobytek, nýbrž bylo s nimi hůře nakládáno nežli s dobytkem. Slulit otroci nejen „instrumentum vocale", nejenom pouze „ferratile genus" nýbrž i „virgarum deliciae" — rozkoš pro metly, „stimulorum seges" — úroda či žeň pro ostny a biče, „ferritribaces viri," což je opět krásnou illustrací k té velebené staroklassické lidskosti!

A jak by byli směli otroci čekati, že se s nimi bude lidsky nakládati, když staří Řekové a staří Římané neměli lidskosti, nedím pro občany svobodné, nýbrž ani pro svou vlastní krev?! Vytýkát jim Tertullian přímo, do očí, že zabíjejí, vysazují a topí své vlastní děti, řka: „Jak mnohým z těch vůkol stojících a na krev křesťanů se škeřících, ano i samých k vám spravedlivých a k nám velepřísných předsudníků chcete, ať na svědomí zaklepám, kteří narozené sobě dítky krutě usmrcují, utopením umořují aneb je zimě neb hladu nebo psům vystavují" (Apol. hlava IX; přel. Vojáček, str. 47.).

Ukrutnosti tyto byly v Řecku zákonem Solonovým a Lykurgovým, v Římě pak zákonem „dvanácti tabulí" — duodecim tabularum — vesměs dovoleny, ba přikázány. Lykurg na př. zákonem ustanovil, že narodí-li se dítě, třeba jest uvažovati o jeho životě a jeho smrti, za tímto účelem že se má dítě novorozené položiti na zvláštní místo, kdež je mají starší dotyčné rodiny ohledati; je-li dítě silné a zdravé, má prý zůstati na živu; je-li však slabé nebo ošklivé neb znetvořené, tu prý že se má shoditi do propasti se skály Taigetské; tak prý jest lépe jak pro ono dítě tak i pro obec (Plutarch). Solon opět nařídil, že prý se má dítě novorozené položiti k nohoum otcovým; zvedne-li je otec, má prý zůstati dítě na živu, odvrátí-li se však od dítěte pryč a nechá-li je ležeti, musí prý dítě buď býti vysazeno nebo usmrceno. Zákon „dvanácti tabulí" konečně stanovil, že prý má otec slabé, chorobné neb nezdařené dítě hned usmrtiti. „Puerum, pater, cito necato!"

A co říkali k těmto ukrutnostem pohanští učenci a filosofové? Nejen mlčeli, nýbrž, co horší jest, oni je schvalovali. Tak činil

Plato, tak Aristoteles, tak mnozí jiní. Plato na př. poroučí i ve svém idealném státě, aby prý se vysadily děti rodičů daremných, rodičů sešlých a nedužívých, jakož i všecky děti slabé a zmrzačené, aby prý nebyly státu břemenem" (Republ. V. 460.). Seneca opět dí: zabíjime vzteklé a kousavé psy, zlé a trkavé voly .... děti slabé a znetvořené topíme, ne z hněvu, nýbrž z důvodů rozumových: „Rabidos affligimus canes, trucem atque immansuetum bovem caedimus .... Liberos quoque, si debiles monstrosique editi sunt, mergimus. Non ira, sed ratio est a sanis inutilia secernere." (De irâ I. XIV.).

Nemluvme o tom, kolik tisíc tisíců dětí bylo tímto způsobem o život připraveno, a jaký krutý osud očekával ty, jež byly vysazeny a jichž se „ujali" (!) lidé výdělkáři, aby jich použili jako nástrojů k žebrotě (za kterýmžto účelem je napřed ohavně zmrzačili), aneb ku věcem horším než žebrota, ba horším než smrť, nýbrž „těšme se blahou nadějí" (!), že se tyto doby dávno uplynulé dle „proroctví" Haecklova opětně vrátí; praví tento „filosofický" přírodozpytec, jenž, jak se zdá, klame z úmyslu nejenom jiné, nýbrž i sama sebe, že prý se za pomoci moderní filosofie lidská vzdělanosť tak povznese, že se budou děti bídné a churavé, slabé a nedužívé po příkladu Spartanů a Indianů hned po jich narození opět zabíjeti, místo aby se k jejich vlastní škodě a ku škodě celku nechávaly na živě (Natürl. Schöpfungsgeschichte 2. Aufl.).

Dosud ovšem překáží velice „humanní" této theorii a nedovoluje jí vejíti v praxi humanita křesťanská, kteráž nevidí v člověku jen tělo, nýbrž i duši, duši nesmrtelnou, a kteráž jest toho náhledu, že i v slabém těle, ano nejednou i v těle zmrzačeném silný a veliký, zdravý a vznešený dlíti může duch; ale tato křesťanská humanita, kteráž béře v ochranu jednoho každého, kdo člověkem jest, jest trnem v oku všem, kdož by člověka rádi omezili jen na hroudu pozemskou, kdož vidí v člověku jenom pouhé tělo a kdož spatřují nejvyšší rozkoš a blaženosť v tom, co tělu lahodí, čili krátce řečeno: křesťanská humanita jest solí v očích všechněm těm, u nichž člověk přestal býti člověkem, bytostí stvořenou k obrazu božímu a jest degradován buď na pouhé intelligentní zvíře hovící pudům aneb na pouhý zažívací stroj. Proto se proti zásadám křesťanským neustále brojí a přátelé „osvěty a humanity" (!) vytiskují křesťanství odkud jen mohou; v době nejnovější jde jim hlavně o školu, aby si mohli vypěstovati pokolení nové dle vlastních zásad svých.

Těmto přátelům „čisté" lidskosti t. j. lidskosti beze všech „příměsků" náboženských, kteří dosud žijí v ovzduší křesťanském a vlivem náboženství, jehož jsou nepřátely, požívají jistoty a bezpečnosti života i majetku, se to ovšem u psacích stolků neb na kathedře o „čisté lidskosti" velice pěkně mluví a píše, nebo v theorii a na papíře možno i z bezbožce učiniti člověka lidumilného, laskavého, vlídného, obětavého, atd., bude-li však takovým ve skutečnosti, jest jiná otázka. — My o tom pochybujeme velice velmi, ba díme přímo, že jest to věc nemožná, a že by se ti, kdož jsou nepřátely učení křesťanského, ani o důkladné vzdělání mládeže ani o její řádné vychování tolik nestarali a zvučných frasí o humanitě, lidskosti, bratrství, atd. že by ani neznali, aneb i znajíce je, jich

neužívali, kdyby všechno to nebyli přijali z nauky křesťanské, kdyby nežili v ovzduší křesťanském a pod vlivem křesťanství!

Pohleďme jen zpět do starého Řecka a starého Říma a ptejme se vážně, jak že se tito nejvzdělanější a nejosvícenější národové starali o vzdělání a vychování vlastních dětí svých, obzvláště pak o vzdělání děvčat, na něž se nyní tolik váhy klade, a jak to vyhlíželo s jejich lidskostí či humanitou.

Vychování mládeže bývalo velmi často obzvláště v Římě svěřováno otrokům, otrokům nejednou nejspustlejším; do školy k některému filosofovi, sofistovi aneb řečníkovi chodívali synové z rodin bohatých teprve ve věku dospělejším, vůbec se dostávalo vychování školského, vzdělání vyššího jenom synům z rodin bohatých, neboť řečníci, filosofové, obzvláště pak sofisté prodávali moudrost svou — až na řídké výjimky — za drahé jen peníze. — Vychování děvčat bývalo jak v Římě tak ještě více ve starém Řecku *zúmyslně* zanedbáváno. Dle náhledů tehdejších měla žena zůstati hloupou a necvičenou. Tak zove na př. syn vládce Thesea Hippolytos ve stejnojmenné Euripidově tragoedii šťastným muže toho, jenž má ženu hloupou, řka:

„A šťastný ještě, komu žena bláhová,
ba pouhé nic při krbu sedí domácím.
Však chytrou v záští mám; kéž nikdy v domě mém
výš žena nesmýšlí, než ženám přisluší.
Neb Kypris spíše v chytrých splodí daremnost,
než v hloupých“ (v. 638–643.; přel. V. Bakovský).

Ač tento výrok ctnostného Hippolyta vyplynul z hněvu a záští proti ženám, jejichž zkaženost poznal, jak vysvítá ze základní myšlénky celé tragoedie, obzvláště pak z vlastních jeho slov:

„k ženám záští svého neskojím,
nechť mnohý kárá mne, že stálé stejně dím;
však věru stále ony také špatné jsou.
Buď tedy kdos je nauč mírně, cnostně žít,
buď nech mne stále na šíj nastoupat jim“ (ibid. v. 664—667.),

přec neobsahuje co do myšlénky pranic jiného než to, co o potřebě či vlastně nepotřebě ženského vychování pověděl Plato a později též Aristoteles. Dle těchto nejslavnějších mudrců řeckých byla dívka dosti vycvičena, znala-li nejnutnější a nejpotřebnější práce domácí a uměla-li tančiti a zpívati, neboť měli za to, že jest žena již od přírody ku zlému mnohem více nakloněna než pohlaví mužské, obzvláště prý ráda klame a podvádí a proto prý má raději zůstati přihlouplou a méně cvičenou.

Vychování důkladnějšího a pečlivějšího, může-li se to vůbec vychováním zváti, dostávalo se jenom těm dívkám, kteréž byly už předem určeny k životu hříšnému, heterskému. Tyto se musily vyznati v umění, v literatuře, v mythologii a docházely tisíckrát větší přízně u filosofů, sofistů i státníků než ženy ctnostné; nejednou mívaly i rozhodný vliv na záležitosti a řízení státní, jako na př. pověstná Aspasia, jíž k vůli prý byla započata válka peloponéská, kteráž urychlila úpadek Řecka.

Čím byla tudíž v starém Řecku žena, a jaký tam byl asi „život rodinný“, může-li tam vůbec v době pozdější, pohomerické, o jakém býti řeči, když ani mužové nejpřednější: Sokrates, Perikles, Lysias, Demosthenes, Isokrates a jiní a jiní nedbali práv ženy a jako mužové nikterak nebyli bezúhonnými? Čím byla žena v Spartě, čím i v Athénách, uvážíme-li, že nejen Demosthenes hanebným svým výrokem, nýbrž i „božský“ Plato v svém „idealném státě“ ženu tak snížil, tak potupil, že více snížena a potupena už ani býti nemohla? Nám jest to důkazem nejen hrozného snížení ženy, kteráž v starém Řecku ani jako manželka, ani jako matka, ani jako dcera žádných neměla práv, za to však velmi mnoho těžkých povinností, nejenom důkazem děsného úpadku veškerého života rodinného, nejenom důkazem porušenosti a hniloby mravní, již Thukydides krátkými sice ale markantními naznačil slovy: „žádní otcové, žádné děti, žádní manželé“, nýbrž i důkazem, že staří Řekové v době lesku a slávy opravdové, obětavé lásky a pravé lidskosti nebyli ani schopni, nýbrž jen lásky smyslné a hříšné. Když neměli lásky ani ku své rodině, jak ji mohli míti k někomu jinému? A v skutku to též s lidumilstvím řeckým a obzvláště s lidumilstvím římským smutně vypadalo, tak že k tomu patří hodná porce smělosti život těchto pohanů nazývati šťastným, přirozeným, božským, život pravíme oněch pohanů, o nichž napsal muž, jenž je dobře znal a jehož slova nikdo nevyvrátil, že jsou: „naplněni vší nepravostí, zlostí, smilstvem, lakomstvím, nešlechetností, plni závisti, vraždy, sváru, lsti, šibalství, pyšní, nadutí, rozpustilí, bez přívětivosti, nedrželiví smluv, bez milosrdenství“ (Pavel k Řím. 1. 29—31.).

Milosrdenství, slitování bylo u nich slabostí, chybou, hříchem. „Misericordia animi vitium est“, praví Seneca (de clementia). Moudrý se neslituje, — „sapiens non miseretur“, — dí týž filosof. A Cicero dokládá, že prý nikdo není milosrdný leč jen hlupák a nechati uprositi se, usmířiti se, že jest zločinem: „neminem misericordem esse nisi stultum et levem; viri non esse, neque exorari, neque placari .... sceleratus et nefarius fueris, si quidquam misericordia ductus feceris“ (Pro Murena 29—30). Cizinec a nepřítel byli Římanu v době staré pojmy totožné; ve starém Latiu a v mnohých jiných i řeckých krajinách každého cizince, jehož se jenom zmocniti mohli, obětovali, jak dosvědčují Herodot, Plutarch, Justin, Diodor Sicilský a jiní; teprve později dostávalo se v Římě příchozím cizincům jakés takés ochrany (neboť práva mezinárodního staří neznali), a cizinec neslul více hostis čili nepřítel, nýbrž peregrinus, jak svědčí Cicero, řka: „Hostis apud majores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus“ (de offic.). U Řeků slul opět každý cizinec bez výjimky — barbarem, jenž se nehodí k ničemu jinému, než aby otročil; říkávali totiž: „Slušno, aby Hellénové panovali a barbaři otročili.“

Jak se asi těmto cizincům vedlo, dostal-li se z nich kdo do otroctví řeckého, můžeme se snadno domysliti. Umění milovní, aesthetičtí Řekové nebyli srdce příliš citlivého ani k domorodcům nadtoť k cizincům, jak vysvítá již z básní Homerových, kdež se dočítáme o strašných a krutých hrozbách a trestech.

„Pošlu tě jistě na souš v černém uvězně korábu
k Echetu králi, lidí všechněch záhubci smrtelných.
j e n ž u š i t o b ě a n o s b y u ř í z l kovem nemilostným
a psům (membr. g.) hodil atd.

Tak se dí v Odyssei ve zpěvu XVIII., v. 84—87. (přel. Škoda); jinde opět čteme, kterak hrozba podobná stává se skutkem a sice v domě Odysseově v Ithace:

„Hněv na to pojal bohatýry a ven jej vlékli ze síně
hned se vzchopivše a n o s m u u ř í z l i kovem nemilostným
s u š i m a“... (Odyss. XXI., v. 299—301.; přel. Škoda).

Že tento trest, jímž uměnímilovní, aesthetičtí Řekové člověka až příliš neaestheticky zohavili, nebýval příliš řídkým, možno souditi z toho, že se o něm již u Homera tak často mluví. Charakteristické pro humanitu řeckou již v době homerické jsou zvláště verše následující a to proto, že se v nich popisuje mimo již zmíněný trest se zvláštním gustem a hodně názorně smrť dvanácti otrokyň a že se dí výslovně, tak že se stalo na rozkaz Odysseův:

„ . . . lano temnočelého korábu
zavěsiv o strmný o sloup na klenbu přivázal,
napjav vzhůru, nohou aby půdy nedotkla se žádná.
Jak kdy širokřídlé buď kvíčaly buďto holoubci
vpadnou někdy do léčky, která jest napjata v houšti,
nocleh tam hledajíce a smutné pojme je lůžko,
takto řadou byly pověšené tyto služky a všechny
šíje kolem měli smečky, by zemřely bídně co nejvíc.
Trhly ještě nohou na krátko a nemnoho dlouho.
Dále Melanthia ven přes síň a dvořiště vyvedli,
kdež s o b o j í m m u u c h e m n o s u ř í z l i kovem nemilostným
vyrvali . . . . . a psům hodili na pospas“

(Odyss. XXII., v. 465—476.; přel. Škoda).

Tak trestati uměl „velestrůjný“ a „velkoduchý“ Odysseus.

Byli Římané snad lidštější? Nemluvme prozatím o ukrutenstvích páchaných na otrocích, aniž o tom, jakému osudu propadali u nich vojenští zajatci, nýbrž jen o tom, jak zacházeli s vlastními občany, občany svobodnými, kteří upadli do rukou lichvářů.

Nemohl-li dlužník věřitele svého uspokojiti, směl býti od něho spoután jako otrok, bičován jako otrok [4]), ano směl i do otroctví prodán aneb na hrdle potrestán býti [5]). Skoro každý boháč měl v domě svém žalář na dlužníky, v němž bývali nejen zavíráni, nýbrž i mrskáni [6]). Byl-li kdo dlužen více věřitelům a nemohl-li jim dluh

[4]) „Acriores quippe aeris alieni stimulos esse, qui non egestatem modo atque ignominiam minentur, sed nervo ac vinculis corpus liberum territent“ (Titus Liv. VI. 11.).

[5]) „Capite poenas dabant, aut trans Tiberim peregre venum ibant“ (Augell. XX.)

[6]) „Repleri vinctis nobiles domos, et ubicunqe patricius habitet, ibi carcerem privatum esse“ (Liv. VI. 36). „Ductum se a creditore non in servitium, sed in ergastulum et c a r n i f i c i n a m esse. Inde ostentare tergum foedum recentibus vestigiis verberum“ (Liv. II. 23).

zaplatiti, měli tito právo rozsekati jej a o jeho tělo se rozděliti.[7]) Později byl ovšem tento zákon zrušen, jak s politováním vypravuje Livius, řka: „v i c t u m eo die ob impotentem iniuriam unius i n g e n s v i n c u l u m f i d e i“ (lib. VIII. c. 28.), ale zůstane na vždy svědectvím o lidskosti a lidumilnosti starých Římanů, kteří i později dovolovali s dlužníkem nakládati nelidsky a krutě.

Co musil as teprv u těchto Římanů vytrpěti otrok? Leč o tom budoucně. (Pokračování.)

Ukázky z literárního života v seminářích českomoravských.

Sebral Al. Dostál.

(Pokračování).

Než počnu vypisovati ukázky vlasteneckého ruchu v semináři v H r a d c i K r á l o v é, chci se zmíniti o hlavním činiteli v probouzení literárního ducha, neli ve všech, tedy aspoň zde mezi alumny, kteří ještě německy studovali a tudy málo byli češtiny znalí. Josef Ehrenberger, horlivý spisovatel povídek z našeho lidu, přičinlivý buditel českého národa, jehož vybroušené mluvě a znalosti poměrů venkovských se obdivujeme, vypravoval jednou na Vyšehradě, jakým způsobem oné plynnosti a jadrnosti mluvy nabyl, když rovněž na německých školách studoval a českých knih k soukromým studiím nebylo. Nemajíce jiných pramenův čítali hodně v starých b i b l í c h č e s k ý c h, jichž v každém semináři několik exemplářův nalézáme. Bible — písmo svaté tudy důležitou hraje úlohu u vlasteneckém probuzení. Také světští spisovatelé čítali často v bibli, odkud čerpali zásobu významův a slov a učili se plynné mluvě. [1])

V semináři hradeckém panoval vždy vlastenecký ruch větší či menší, bohoslovcům dostalo se té výhody, že čeština vřaděna do předmětův učebných, čímž byla dána nejen příležitost ale i nutnost alumnům v mateřském jazyce slovem i písmem se přiučiti, vycvičiti. Seminář hradecký byl vždy rozhodně český, jako diecése také nejvíce českých zaujímá krajin.

Kanovník Jan Nep. Teichel, první rektor semináře (později též prodirektor theologického ústavu), postaral se o to, by na ústavu přednášena byla česká mluvnice a historie české literatury ve čtvrtém ročníku. Tak se dálo až do roku 1853., načež, poněvadž ony předměty byly přednášeny na gymnasiích, místo nich na theologickém učelišti zavedena a podnes se koná toliko v druhém ročníku přednáška o české literatuře.

---

[7]) „At si pluribus addictus sit, tertiis nundinis per partes secanto“ (Augell. XX—I). Sunt quaedam non laudabilia natura, sed jure concessa; ut in XI. tabulis corpus debitoris per partes secari licuit“ (Quintii.). Indicatos in partes secari a creditoribus leges erant“ (Tertull. Apol. IV.).

[1]) Česká bible předčítána v pražském semináři dvakráte v týdnu po jedné hodině, by alumni za čtyři léta celou bibli aspoň jednou pročetli.

Češtinu přednášeli horliví mužové jako: Josef Rautenkranz a Josef Ziegler. Tento byl professorem pastýřského bohosloví, horlivým národovcem a přítelem knihkupce Pospíšila, jemuž dal jméno Hostivít jako sobě Liboslav.

Oba tito mužové věrně a s láskou zastávali úkol svůj.

Roku 1826. stal se učitelem tohoto odvětví Dr. Jan Stárek, professor mravovědy, katechetiky a methodiky, který přednášel vůbec známou „češtinku“ [2]) až do smrti, byv na krátko zastupován prof. Gabrielem Češkou, rekt. Kleinem a Zimou.

Přednášky ty nejsou libovolné jako v Litoměřicích za časů Jungmannových; každý bohoslovec nejen že je musí poslouchati, ale také zkoušky z nich skládati povinen. [3])

Ačkoliv v semináři hradeckém povždy panoval čilý ruch vlastenecký, přece časopis bohoslovecký zde nenabyl nikdy té tvářnosti jako snad „Viola“. Byly to listy většinou pro legraci a všechny podobné snahy zůstaly v pokuse. Brněnské „Museum“ přijato za společný orgán, do něhož alumni přispívali (na př. Fr. Jeřábek a J. Krsek Jahodovský).

Vlastenecké snahy byly dosud osamoceny, nedostávalo se bohoslovcům společné pásky, besedy, jednoty. Roku 1878. snažil se František Kamarýt spojiti snahy ty v jeden celek, však teprve následujícího roku (1879.) pomocí V. Dvořáka, Jeřábka a Fr. Košťála, (jemuž díky jsem zavázán za mnohé zprávy) založena „literární řečnická jednota“, v níž hlavně přednášeli Jeřábek a Košťál o rozličných příležitostech, budíce tím ducha vlasteneckého, snahu ku pracím literárním, osvěžujíce počátek té besedy, jež později název „Třebízský“ obdržela. R. 1880. zvolen předsedou Buben a jednatel spolku Fr. Košťál staral se o výhradně českou knihovnu jednoty. Byl to skrovný počátek — všeho všudy 16 knih, než pilnou snahou zakladatele, jednatele, podporou alumnův a některými dary knihovna dodnes vzrostla na 470 svazků, z nichž většina spisů zábavných. Jsou tudy v semináři knihovny dvě: stará seminářská výhradně theologická s knihami českými, latinskými a německými a jenom česká bohoslovecká.

Jednota brzo mohutněla (na počátku čítala 126 členů), pořádajíc rozličné slavnosti jako na počest Jablonského, Doucby, Křížkovského, přednášky a koncerty. Poslední dobu jednota „Třebízský“ má zřetel svůj hlavně ku knihovnám ve krajinách nábožensky nebo mravně ohrožených. Takových knihoven založila již 8., posledně darovala 350 svazků v ceně 145 zl. do Pusté Kamenice, Svratky a Ohnišova. Kdyby tyto podniky příliš nevysušovaly kapsy, beztoho často obtěžované, byla by snaha tato nejlepší zásluhou, poněvadž lze předpokládati, že knihy jsou veskrze dobré a správa se dostane do rukou spolehlivých.

---

[2]) Poněvadž Jan Stárek, český spisovatel, s velikou láskou lnul k předmětu tomu, jakož i posluchačům, tito pak dětinnou láskou lnuli k svému učiteli, říkali předmětu pouze „čeština“, písemným úlohám, na něž Stárek kladl velikou váhu, „úkolky.“

[3]) V počtu posluchačů češtiny byl také svého času potomní arcibiskup pražský baron Schrenk, který se rád chlubil, že zkoušku z češtiny výborně odbyl a dostal „donákule“ (t. j. dokonale), což bylo prof. Stárkovi vtipem, dlouho s potěchou opětovaným.

Jiné tolikéž blahodárné podniky docházejí v semináři hradeckém podpory, jako chrám Páně sv. Víta (přes 50 zlatých ročně), Ústřední Matice (ke stu zlatých), votivní obraz v Karlíně a jiné.

V semináři odebírány všechny téměř české časopisy, mnoho knihoven a děl vědeckých periodických, mezi nimiž ovšem převládají listy katolické a cenou uměleckou vynikající. Z politických listů těšily se dříve hojné podpoře Šimáčkovy „České noviny," kamž také alumni psali feuilletony („Vlastenecké vzpomínky" od Fr. Košťála); nyní odebírán nejvíce Čech, Hlas Národa, Politika a několik listů z východních Čech, jako Polabské Noviny, Podbořan, listy z Chrudimi, Jičína a jiných míst.

Seminář hradecký byl vždycky rozhodně český, ruch vlastenecký vezdy v něm nalezl útulku a pilná práce jak professorův tak alumnův přinášela českému národu mnoho ovoce.

Hypothesa.

(Logická úvaha). Podává dr. Ant. Krecar.

(Pokračování.)

Úkol domněnky.

Čemu vymýšlíme domněnky? Dle toho, co dosud bylo řečeno, k tomu, abychom vyzkoumali, zda domněnka naše se shoduje se skutečností. Při tom pak předpokládáme takto: „Budou-li se závěry, výsledky a konsekvence, které z domněnky vyvodíme, shodovati se skutečností nebo s pravdami všeobecně již uznanými a platnými — bude domněnka naše pravdivou anebo se pravdivou dalším vědeckým zkoumáním stane."

Tak vyslovena byla domněnka o aetheru proto, aby výsledky z vlastností aetheru odvozené se porovnaly se skutečnými úkazy optickými. Při tom jsme měli za to, že bude-li aether optické úkazy skutečné vysvětlovati, skutečně také jest.

Každý tedy s formalní přesností z domněnky vyvozený závěr, nesrovnává-li se se skutečností nebo pravdami všeobecně platnými, dokazuje nepravdivosť domněnky.

Když ku příkladu se ukázalo, že theorie emanační nedá se srovnati se skutečnými úkazy optickými, uznána byla za nepravdivou a musela ustoupiti theorii nové.

Každý závěr naproti tomu z domněnky zcela přesně odvozený, srovnává-li se se skutečností a pravdami všeobecně platnými, nedokazuje ještě sám o sobě pravdivosť domněnky, nýbrž jen její pravděpodobnosť.

To pak jest ten způsob, kterým může hypothesa nabývati pravděpodobnosti větší a větší; při úplné shodě závěrů z domněnky učiněných se skutečností a pravdami všeobecně platnými může tato pravděpodobnosť blížiti se až k úplné jistotě.

A jaké jest toto zavírání, jaké jsou ty závěry a konsekvence z domněnky?

Rozděluji závěry a zavírání na dva druhy: Vystupuji-li od pozorování jednotlivých případů k soudu všeobecnému, anebo zavírám-li ze sestavení několika soudů všeobecných soud ještě všeobecnější,

nazývám zavírání toto indukcí a pravdu takto vynalezenou pravdou induktivní. Pakli ze soudu všeobecného, ovšem ne samotného (nebo ze soudu jednoho nedá se zavírati nic, co by nebylo bývalo již zahrnuto ve slovech soudu toho), nýbrž z jeho sestavení se soudy jinými zavírám soud, který má týž stupeň všeobecnosti nebo jest méně všeobecný, nebo dokonce jen jednotlivý: jmenuji pochod ten dedukcí a pravdu takto nabytou pravdou deduktivní. Nebo stručněji:

Zavírám-li ze zvláštního na všeobecné, jmenuji methodu tu induktivní, zavírám-li ze všeobecného na zvláštní, methodou deduktivní. Indukce jest mi usouzením nějakého závěru ze soudů méně všeobecných, dedukce usouzením závěru ze soudu stejně všeobecných nebo všeobecnějších. Zkrátka:

Je-li závěr všeobecnější, než nejvšeobecnější z návěští, jmenuji methodu tu indukcí, je-li závěr méně všeobecný nebo stejně obecný, dedukcí.

Který druh závěru činíme tedy z domněnky? Patrno, že dedukujeme.

A nyní můžeme stručně se vyjádřiti o úkolu domněnky takto: Účelem domněnky jest, aby se z ní daly dedukovati závěry, které by se srovnávaly se skutečností a pravdami všeobecně platnými.

O tvoření hypothes a theorií.

Pro takové zjevy, které si dovedeme vysvětliti, u kterých jinými slovy můžeme udati příčiny i zákony, jimiž se řídí, není potřebí domněnky. Rovněž jich netvoříme pro pravdy všeobecně uznané a všeobecně platné. Jen tam, kde chceme vysvětliti nějaký úkaz a nemáme po ruce zákona, jímž bychom jej vysvětlili; anebo tam, kde chceme vysvětliti pravdu nějakou, kterou dosud jsme si vysvětliti nedovedli anebo špatně vysvětlovali — vymýšlíme a tvoříme domněnky. A jakou domněnku by lidský duch pro některý zjev nebo pravdu, jež si chce vysvětliti, měl utvořiti: to ponecháno úplně jemu samému. Kam až sahá lidská obraznosť, tam nalezena může býti domněnka. Nebo chceme-li si vysvětliti nějakou skutečnosť, můžeme vymysliti si obrazností svou pro skutečnosť tu příčinu, která jest druhu dosud úplně neznámého a která působí rovněž dle zákona dosud neznámého. Může tedy býti smýšlenou i příčina zjevu; smýšlenými i zákony, kterými příčina ta se řídí.

Jiná však jest otázka, zda domněnka takto vystavená vyhoví svému úkolu, jak jsem jej právě vyznačil; zda dají se z ní dedukovati závěry, které se budou shodovati se skutečností a s pravdami všeobecně uznanými. A tu jest patrno ihned, že domněnka podobná úkolu svému nevyhoví. Nebo tím, že z domněnky dedukujeme, chceme dosíci toho, aby zjev dosud neznámý se nám představil ve světle úkazu známého, chceme si úkaz ten vysvětliti. A je-li domněnka taková, o jaké jsme mluvili, je-li totiž u ní smýšlenou i příčina úkazu nám nevysvětleného, i zákony, jimiž ona příčina se řídí: nemůže nám přijetím domněnky takové úkaz neznámý býti vysvětlen a objasněn lépe než bez oné domněnky.

Domněnky podobné mohou se sice vymýšleti, tvořiti a stanoviti, patří však více v obor pověsti a bájky nežli do vědy. Domněnky podobné jsou beze vší ceny.

Sem patří ku př. zmíněná již domněnka Cartesiova o vírech. Že jsou skutečně podobné víry, nemohl Cartesius dokázati a zároveň nemohl ani, když již za skutečnosť je považoval, dedukovati z vlastností vírů těch nějaké zákony, jimiž oběžnice by se říditi mohly. A proto domněnka ta, ačkoliv měla z počátku dosti následovníků, přece brzy zanikla.

Požadavky domněnky vědecké.

Má-li hypothesa a theorie vyhověti úkolu svému, má-li se státi hypothesou a theorií opravdu vědeckou, může býti druhu dvojího.

1. Buď jest skutečným zjev, který máme za příčinu a smýšleným jest zákon, jakým ona příčina působí.

2. Anebo známy jsou zákony, kterými se příčina řídí, poněvadž jsou podobny zákonům některé jiné nám známé třídy zjevu, příčina sama však jest smýšlena.

Příklad prvního druhu podávají nám různé domněnky o přitažlivosti těles nebeských čili o všeobecné gravitaci. Zjev, že tělesa nebeská se navzájem přitahují, byl znám již mnohému z řeckých filosofů. V novém věku proslovil Koperník první, že tíže jest všeobecnou vlastností hmoty, obsaženou v každé její částce a že platí také o slunci, oběžnicích i měsících; Kepler pak prohlásil přímo, že příčina, proč oběžnice pohybují se kolem slunce, jest přitažlivá síla slunce. Domněnka Descartesova o vírech úplně byla zapomenuta a zatlačena, a zákon o přitažlivosti sluneční považován byl za pravdu všeobecně platnou. Zjev přitažlivosti sluneční měl se za skutečný. Neznám však byl zákon, jakým tato přitažlivosť se spravuje. I vyslovovány byly o zákoně tom různé domněnky. První pak, který domněnku stanovil přesně mathematicky, byl Newton. On jasně vystavil, že síly té ubývá do dálky v poměru čtverečném. A stanovení zákona toho učinilo Newtona nesmrtelným.

Příklad druhu druhého poskytují obě theorie optické, které jsem již uvedl, emanační a undulační. V obou těchto theoriích vysvětlují se vlastně zákony, kterými se řídí tyto zjevy optické. V theorii první jest to vysýlání do dálky, v theorii druhé vlnění nejmenších částek aetherových, které působí v oku našem pocit světlosti a činí, že vidíme. A však pro skutečnosť příčiny, pro skutečnosť aetheru není ani v theorii prvé, ani v theorii druhé žádného důkazu. Že aether skutečně jest, tomu nasvědčuje pouze okolnosť ta, že aetherem daly se vysvětliti zjevy optické, jež v obou theoriích se řídí zákony známými, v theorii první totiž zákony nepřetržité změny místa, v theorii druhé vlněním.

Nezbytnosť domněnek v životě i vědě.

Tvoření hypothes a theorií v životě i vědě jest nejen oprávněno, ale i nezbytno.

Každý jednotlivec může sám na sobě pozorovati způsob, jak rozplétá, objasňuje a vysvětluje si v mysli nějakou zapletenou

řadu, ku př. jak si tvoří pravý pojem o průběhu některé události ze spletených výroků jednoho nebo více svědků.

Neuvažuje všech jednotlivých výroků i všech jednotlivostí jednoho výroku najednou; nýbrž, chtěje ze všech výroků utvořiti si jeden celek, vystaví si z malého počtu výroků svou první hrubou theorii o oné události. Nato probírá jednotlivé výroky, jeden za druhým, aby viděl, dají-li se spojiti a srovnati s jeho theorií předběžnou. Nedají-li se spojiti, pozoruje, jaké změny nebo jakého rozšíření potřebuje tato theorie, aby s výroky oněmi souhlasila.

Tím způsobem, jejž lze přirovnati mathematickému počtu přibližnosti, tvoří si své domněnky jednotlivec, tímto způsobem dostává se od hypothes k výsledkům nehypothetickým.

A způsob podobný panuje i v životě i ve vědě. Tak na př. při každém procesu musí se položka viny se strany jedné a položka neviny se strany druhé považovati za hypothesy. Povinností žalobníkovou jest, aby vyvinul a dokázal hypothesu jednu, povinností obhajcovou, aby vyvinul a dokázal hypothesu druhou. Oba pak zároveň, jak žalobník tak obhajce, mají při tom ukázati, že jejich vlastní domněnka se srovnává se skutečností, zjištěnou pozorováním a výroky svědků, domněnka však protivníkova že se skutečností tou spojiti se nedá.

Podobně ku př. při sporu o pravost či nepravost rukopisu královédvorského leží hlavní podmínka zkoumání vědeckého jakož i podmínka ethického a humanního průběhu tohoto zkoumání v tom, aby se názory vespolek protivné postavily proti sobě na stanovisko hypothes, a aby hypothesa vlastní se nepovažovala již předem za správnou, nutnou a jediné rozumnou, hypothesa pak protivná za nesprávnou, libovolnou a nerozumnou.

Rovněž věda by nebyla nikdy bez hypothes dostoupila oné výše, na které se nyní nalezá. Ve vědě jsou domněnky nutné kroky ku pravdě. Ve filologii ku př. může se považovati za hypothesu každá konjektura. Zabývajíc se totiž filologie především upravením textu starých spisů, pokaženého opisovateli nebo šejdíři, činí tak pomocí rozličných rukopisů jednoho a téhož díla, překladů a citátů z něho jinde se nalezajících. Tím způsobem hledí rozeznati znění původní aneb, je-li znění pokaženo, navrátiti je ku přesnosti původní. Kde pak všecky pomůcky ji opouštějí, pomáhá si domysly vlastními čili konjekturami. — Podobně jedná-li se o záhady, jakými jest ku př. theorie Wolfova o povstání básní homerských, Schleiermacherova, Hermannova nebo Munkova o pořádku dialogů Platonových: musí mínění sobě odporná postaviti se na stanovisko hypothes a tak dále podrobiti se vědeckému zkoumání.

Vědy přírodní vyznačují se zvláště bohatostí svých hypothes a theorií. Vědy ty právě povýšily hypothesu i theorii na stupeň vědecký a domohly se jimi výsledků netušených. Zmínili jsme se již o theorii emanační a undulační, jakož i o Laplaceově theorii o původu země v geologii.

Hypothesa Descartesova o vírech jakož i Newtonova theorie gravitační patří do vědy astronomické.

Pro filosofii konečně, která má pozorovati i porovnávati nejrůznější obory vědecké, jest správné a vědecké tvoření hypothes otázkou životní. Kdo by chtěl odníti filosofii hypothesu, chtěl by ji

proměniti buď v holou zkušenosť (empirismus) anebo ji upoutati na klam poznání apriorního.

Pochod, jakým při tom postupuje věda, jest týž jako u jednotlivce.

Vyslovuje zprvu nějakou domněnku, byť i nepravou, aby viděla, co se z ní dá dedukovati a dokázati. Pak pozoruje, jak dedukce tyto se liší od skutečnosti, a dovídá se, co by měla při své domněnce opraviti. Domněnka jednoduchá s obyčejnou skutečností souhlasící, jest s počátku lepší, protože její vývody se dají nejsnáze pozorovati a kontrolovati.

Když pak taková hypothesa hrubším jen způsobem se opravila, opakuje se týž způsob zkoumání: z hypothesy opravené se vyvodí závěry a porovnají se opět se skutečností. Tak činí se opravy další, až konečně dedukce hypothesy poslední se vyrovnají skutečnosti.

O nutnosti a nezbytnosti hypothes vyslovil se A. Lange (Zeitschrift für Staatsarzneikunde Erlangen 1858 str. 138.) takto: „Není rozumným ten, kdo se každé hypothesy varuje, ale ten, kdo dovede vystaviti hypothesu pravdě nejpodobnější a kdo dovede nejlépe oceniti stupeň její pravděpodobnosti.

To, co se ve případech právních zove jistotou, není vlastně nic jiného, leč pravděpodobnosť domněnky, při které mizí pro vědomí soudců možnosť omylu.“ — A všickni badatelé opravdu vědečtí uznávají, že u všeho bádání, pokud nám nelze jíti s jistotou mathematickou, se musíme obrátiti nejprve k hypothesám a zkoumati ihned zpředu jich oprávněnosť vědeckou.

Avšak jako jest třeba ku vystavení domněnky vědecké genialní smělosti, tak jest ku jejímu zkoumání třeba nejopatrnější přísnosti. (Dokončení.)

V červáncích probuzení.

Rys z těžkých dob.

Nakreslil A. J. Dubec.

(Pokračování.)

VII.

Nevím, proč na sklonku léta, kdy soumrak zlehka sedá na kraj, bývají večery tak vábny; osvěžují mysl a zároveň ji provívají bolnou náladou, šíří hruď na chvíli kouzlem vlažného vzduchu a zase v ní lehkým vanem mrazíku probouzejí teskné dojmy.

Zdá se mi, jako by v nich zápasily o nadvládu bujnosť a svěžesť letní s rozvážností a chladností podzimu. Právě tak jako v duši člověka, kdy z mladosti v stáří přestupuje. Teplý vánek vzpomínek svěžích z mládí zavívá k mezi, za níž květiny bílé na hlavě starobné počínají se rozvíjeti, a duši při tom blaze i žalně . . .

V takovém večeru blížil se záhumením ku statku rychtáře Rokyty mladý justiciár zámecký. Chvílemi se zastavoval a nedůvěřivě zadíval se ku stodole dochem krytě, jako by rozvažoval, má-li zaměřiti cestou kolem ní do prostranného dvoru. Také při tom ne-

jednou na panský oděv svůj pohlédl a třírohý klobouček hlouběji na čelo zatlačil. Vešed do sadu zastavil se u branky.

Dřevěný statek s vysokým náspem a nachýleným žudříkem pohlížel zadumčivě na protější stavení hospodářská, z nichž vycházely chvílemi děvečky dobytek poklízející. Všude bylo tichoučko, jako by v domě mrtvého přechovávali; chvílemi jenom přeletovali holubi vičkovití, stříbrňáci a volací se stavení hospodářských na domovní obydlí a zpět . .

Ctibor se zachvěl a již chtěl odcházeti; však prozradil přítomnost jeho pes zuřivě k brance se ženoucí. Zároveň zdvihla se v žudříku pevná postava rychtářova a kráčela ke stodole shlídnout, jaká by byla příčina nepokoje domácího strážce. Sotva však vyšel rychtář ze žudříku a bystře zadíval se k plotu, radost rozlila se celou jeho lící. Rozběhl se k plotu, spěšně branku odsunul a sevřev mladého justiciára ve svou náruč zahovořil:

„Vítej mi, dítě mého nezapomenutelného druha Pavla, vítej, krvi rodu našeho nešťastného. Ani nevíš, s jakou touhou jsem tě očekával do zdejšího kraje, a když jsem tě viděl tak proměněného, jaká žalost srdce mé uchvátila. Když pak mně Vojtěška vyprávěla, kterak jsi proměnil mysl svou, kterouž ti byli tam v cizině odvrátili od nás, čekal jsem tě, jako by vlastní dítě z hrobu se mi mělo navrátiti . . . Nezazlíš mi, pravda, že jsem tě uvítal takto, po starodávné české upřímnosti?“

Ctibor přivinul se úže k rychtářovi, sklonil hlavu na jeho prsou a zaplakal . . . .

„Vím, hochu, vím,“ pokračoval rychtář, „jak těžkým stalo se ti panské bydlo; vždyť jsi z naší krve. Všechno mi věrně Vojtěška vypověděla, a slovům jejím věřím úplně. Jsi náš, a nikdo nám tebe neodloudí, jakmile poznáš lid, z něhož jsi pošel.“

„Jako loňský sníh zmizelo všechno cizí z duše mé a nyní jsem vaším do posledního dechu,“ promluvil Ctibor, pozdvihuje rozechvělou tvář, na níž žárem slzy byly vyschly. „Šlechetné snahy vaše jsou jistě svaté, poněvadž jich nedovedou umořiti ani útisky ani poroba největší.“

„A nikdy neumoří,“ spěšně přejímal slova jeho rychtář, „poněvadž v prsou každého člověka, který je zná, ukrývá se oheň pevné důvěry, jenž nehasne ani pod holí, ani ranami utiskovatelů našich. Kdo ho nemá, není hoden míti srdce v těle. My ukrýváme jej toliko z opatrnosti na čas, poučeni byvše, jak nesmírně předčasný prudký výbuch jeho škodí. Proto po oklikách se loudati musíme za svým cílem. Však jednou vzplane všude rázem a zažehne domy násilníkův a vysuší bažiny, z nichž nákaza šíří se v zemi . . . . .“ Rychtářovy oči zářily jako dva žhavé uhlíky, a rty jeho na chvíli umlkly . . . .

„A nyní pojď dále k nám, hochu můj, abys poznal dům, v němž s otcem tvým nejednou jsem podobné řeči míval,“ hovořil dále mírnějším hlasem rychtář, veda Ctibora žudříkem do jizby.

Hospodyně Rokytova zadívala se Ctiborovi pevně do tváře; pak jej uvítala pláčem. Byla to žena statná, kdysi plna ohně, jenž ani touto dobou nevyhasl v jejím zraku, ačkoliv nahrbená postava a líce plné vrásků tíži stáří a bolestí jasně prozrazovaly.

„Jako náš Václav," zavzdychala, „Bože můj, Bože můj!" ....

„Eh, eh, rozmyslíš-li, Bohu poručeno," těšil ji rychtář zdlouha mluvě, jako by se mu každé slovo od srdce utrhovalo, a rukou přejel sobě oči, při čemž mu soucitný hlas nápadně ochaboval ....

Usadiv Ctibora za stolem poručil ženě stále plačící, aby uchystala pohostění. Když byla odešla, co poručeno bylo vyplnit, dal rychtář Ctiborovi vysvětlenou tímž zamlženým hlasem. „Zvedlo se nám nešťastně se synem jedináčkem, a žena nemůže ho bez lítosti vzpomenouti .... Jako matky všechny."

Ctibor porozuměl a na jiné věci řeč uváděje, snažil se nemilé vzpomínky rodinné zaplašiti. Podařilo se mu to snadno, poněvadž dotazovati se počal o poměrech lidu českého na vesnicích k panstvu, jakož i duševních jeho snahách a potřebách.

Rychtář zapomněl rázem vlastních bolestí; nakloniv se přes stůl k Ctiborovi jal se živě rozkládati: „Stav lidu poddaného jest skoro nesnesitelný člověku rozumem obdařenému. Jedni vzdali se již docela naděje v lepší doby a upíjejí se bídami a slzami se ochmelují, aby zapomněli skutečnosti. Těch však, sláva Bohu, není mnoho, vždyť zármutkem pole neoseješ a slzami nikoho nerozesměješ, tím méně rodnou svoji zemi.

Protivou jejich jsou ti, kdož násilím chtějí přivésti svobodu do uhnětené země. Spíše by se kámen ve zlato obrátil, říkají, než by srdce utiskovatelů naší bídy stalo se citelným. A proto potřebí silnou rukou zatočiti stojícím kolesem času, aby člověk poddaný vyšel z psoty, v níž od narození žije ... Zapomínají, kam přivedly nás snahy takové".... Rychtářovi zněl zase hlas jako by mhlíčkou byl zastřen a na chvíli docela utichl ... „Zapomínají nešťastného osudu povstalců selských, kterýž „guberno" [1]) uvedl na lid český, jakož i týrání poražených u Chlumce, kteréž vedl „selský císař" [2]).. Také jsem někdy tak smýšlel a pro tuto myšlénku všechno byl bych obětoval ... Všelijakými konci snažili jsme uvésti svobodu. Všechny osvědčily se býti daremnými, a nám jenom trpělivosť a naděje zůstává ...."

„A lid ztratí zatím poslední jiskru touhy po svobodě a vědomí o jeho původu pohasne dávno v něm," přerušil prudce tichou řeč rychtářovu Ctibor, v němž mladá krev jen vřela.

„To právě úkolem naším v přítomnosti," vážně a klidně odvětil Rokyta. Silou hmotnou nemožno mu jho se šíje svrhnouti; však duševním uvědoměním jsa posilněn dočká lepší budoucnosti svou trpělivostí. Vždyť ona vrata železná probíjí a živí se prý dočekají a mrtví doleží. Štěncům pak také jednou zuby narostou. Tma duševní národ náš povalila, ale nezničila. Proto zaněcovati musíme sami ohně, dokud nám slunce nevzejde. To však nemůže jednomu vzejíti, dokud druhému se nesetmí. Na panstvích stmívá se už znenáhla ... Život pánů a činy jejich nesnesou jasného světla denního, a proto odvrátí se od nich a pokryje je mrákotami."

„A jaká tedy úloha těch, kteříž pochopili poměry národu svého a jeho snahy?" tázal se Ctibor.

---

[1]) „Gubernem" nazván náčelník povstání selského v severních Čechách, Nývlt.
[2]) Matěj Chvojka z Roudnice, vůdce povstalců v Králové-Hradecku.

„Osvětlovati rozum nevědomých, těšiti a k trpělivosti vybízeti ty, s nimiž dáno mu živu býti“. . . .

„Kde však světla pro ně, když všude od vzdělání pramenů lid vzdalují,“ děl rozpačitě mladý justiciár.

„Dějiny naše nejen světlo, nýbrž i potěchu a trpělivosť vlíti mohou do srdcí klesajících. Sláva minulá národa našeho, jeho vytrvalosť, staleté utrpení, všechno, všechno mohou. V nich až příliš jasnou jest ruka Prozřetelnosti, kteráž lid svůj tolikrát vyvedla z moře červeného; ta nikdy neumdlévá, aniž bývá zkrácena, a proto ani od nás se neodvrátí. My vyjdeme ze zkoušky té slavni a utvrzeni, jen dej Bože v pravý čas začíti a v pravý čas dokonati . . . “

Rychtář sklonil hlavu na dlouhou chvíli do dlaní, a rty jeho jakoby modlitbu byly šeptaly. . . . Když pak odkryl líce svoje, zářily důvěrou, láskou a zbožností, že Ctibor pocítil se nekonečně nízkým a nepatrným proti tomuto prostému muži, vychovanému v dřevěném nakloněném statku.

„Věřím, věřím,“ zašeptal jako ve snu, „že národ, jenž má taková srdce v prostých chatách vesnických, nikdy nezahyne. . .“

Rychtář vyprávěl ještě mnohé věci ze života lidu mladému justiciárovi, na záhumení jej vyprovázeje. Tam stanuli, a rychtář zadíval se k východu, kde na vršku za vesnicí jasný měsíc ozařoval bílou kapličku a kolem ní černým plotem ohražený hřbitůvek. „Tam, za cenu jednoho rovu byl jsem přinucen koupiti sobě částku své zkušenosti,“ děl rukou k východu ukazuje.

„A jaké drahé símě zasel jste tam“, tázal se pohnutě Ctibor.

„Vlastní nešťastné dítě,“ chvatně pronesl rychtář a svěsil na chvíli hlavu. Pak pokračoval slabším hlasem: „Bylo to v letech sedmdesátých pátých, kdy z této vesnice několik nadšených hlav vytáhlo dobývat zlaté svobody. Také já jsem dítěti svému dal k tomu požehnání . . . . Vždyť bych i srdce své za svobodu vlasti byl dal. Václav byl hoch jako povodeň a vůdcem ostatních. U Chlumce však vojskem hraběte Vallise 25. března poraženi a mnoho jich, mezi nimiž i Václav můj, zajato a pověšeno. Dlouho jsem hledal svoje dítě. Až kdysi v noci jsem je našel. Měsíc zářil tak asi jako dnes“. . . Rychtář už sotva dýchal . . . „Usmíval se na mne a zdálo se mi, jako by skloněný zrak jeho ukazoval na prsa. Sňav jej se stromu přečetl jsem tabulku na krku zavěšenou. Bylo tam psáno: „Z b a u r ž i c ž a R a u b i r ž z r e b e l a n t s k ý s e l s k ý b a n d y.“ Uschoval jsem ji sobě na památku . . . Pak jsem tělo dítěte svého zavinul do modrého plátna a zanesl na zdejší hřbitov, kdež jsem je časně ráno tajně pochoval. Ženě své pověděl jsem jen o hrobu jejího miláčka. Plakala dlouho a div se mně smysly neminula . . . . Eh, myslil jsem si, ženský to obyčej, bídě slzami pomáhati . . . Já však hrd jsem na své dítě a tabulku potupnou za pergamenovou listinu, šlechtictví udělující, sobě cením.“

Ctibor stiskl s němým pohledem, plným obdivu, ruku Čechtínskému rychtáři na rozloučenou. Cítil, jak nekonečně malým jest proti synu prostého venkova, jenž život šel dat za lepší časy a práva lidská svých krajanů . . .

K této myšlénce družily se jiné představy, jichž byl dnešním večerem nabyl a jedna mocněji druhé tiskla se v před, žádajíc uznání,

obdivu, ano podobné oběti . . . S nimi však vyvíral znovu v duši dávný zdroj nedůvěry, a pochybnosť tisícerými praménky se v ní rozlévala.

Že sám odvrátil se od dřívějšího smýšlení svého a jednání, v tom byl úplně utvrzen; že by však ve skutek daly se uvésti myšlénky a snahy, k nimž jej rychtář Rokyta byl chvílemi řečí svou nadchl, to zdálo se mu býti nyní, kdy chladnější úvaha svého práva se domáhala, nemožným. Pohrdání lidem odstranila ze srdce jeho Vojtěška; snahám jeho lásku i činnosť všechnu věnovati, od toho odstrašoval jej přes ty jiskry naděje, jež v duši jeho při řeči rychtářově byly se zableskly, smutný stav, který možnosť lepší budoucnosti úplně vylučoval.

Tak smýšleli tehdejší dobou i mnozí z největších milovníků národa českého, ano i ti, kdož velikých prací pro jazyk svatováclavský se podjímali, nemohli se smutné předtuchy této zbaviti . . . „Darmo všechno, darmo," šeptalo mu cosi v nitru, „šlechta odcizena, města ztracena, lidu všechna vzdělanosť odňata, a kdo vzdělání dojdou, odcizí se svému národu a pomáhají jej ubíjeti, jako i tys činil . . . . A kolik se z nich vzpamatuje? Najde z nich každý svého anděla strážce? . . . "

Stál před zámkem, jehož pohled zachvěl celou jeho duší. „Běda mně", zašeptal, „že souzeno mi bylo kdy dostati se pod takové krovy! S roztříštěným srdcem a pustou, pochybovačnou duší bloudím mezi svými a klidu nikde nenalezám" . . .

Odvrátil se od stavení a zašel k lesním stráním, odkudž vrátil se na smrť zemdlen až k samému ránu, s tímž neklidem a s týmiž pochybami v duši . . .

VIII.

Podzimních blativých cest nerada užívala paní hraběnka Čechtínská na cestu svou do Prahy, a také byly jí proti mysli žloutnoucí lípy a listí šelestící jako kostry na zvadlé trávě. Proto nastávalo přesídlení milostivé vrchnosti hned počátkem podzimu, že svatého Václava se málokdy na zámečku paní Ofelie dočkala. Letošním rokem však, ačkoli kukačka s klíči do zámořských krajin dávno již byla uletěla otevřít všem opeřencům, proti vůli své přinucena byla ku pobytu delšímu nemocí synovcovou, o níž se na nevelikém panství leccos povídalo. Paní Ofelie za jedinké krátké návštěvy, již byla nemocnému učinila, nikdy se ovšem pravé příčiny churavosti nedověděla, však správce a justiciár rozesmáli se vždy až do neutišení, kdykoliv řečí na hraběte Ferdinanda zabloudili a po nich sobě písaři a drábi leckde potichoučku dlouhou chvíli takovou vzpomínkou ukracovali. A ve vesnici pod zámečkem, jakož i na podzimních robotách, slynula o něm pěkná sláva a leckde popěvek přidušený se ozval o tom, kterak „lovec dvounohých ovec" potkal se v jedné vesnici s neštěstím na lovu, nebo kterak mezi lotry upadl . . . .

Tenkráte nebylo tomu zubožénému lidu jiného stesku dovoleno. Tajné satiry na vrchnosť i tehdejší dobou nesly se od úst k ústům, a všude se jimi potěšovali a zároveň mstili za mnohá příkoří. Tak se říkalo, že kdykoliv sobě sedlák zazpívá „selský otčenáš," takovou radosť pocítí, jako by mu kráva zlaté tele přinesla.

Smyslila sobě tedy paní Ofelie, byvši k neurčitému pobytu na Čechtíně donucena, že by některé věci mohla v pořádek uvésti, kteréž by jí zároveň milou zábavu a poctivý smích připravily. S úmyslem svým svěřila se panně Eufrosině, u níž nadšeného došla souhlasu. Což mohlo býti vítanějším a milejším ženám, kteréž společenské ohledy, postavení a věk byl zbavil radostí a života šťastného v manželství, nežli jiné v týž poměr životní zavésti? Ovšem chtěly záměrů svých dosáhnouti zcela opačným řádem, v čemž právě půvab a tiže této panské kratochvíle spočívala. Chtěli v manželství uvésti lidi, kteříž úplně se ho již jednak byli zřekli, jednak růzností povah a nesouhlasem srdce nikdy štěstí v tomto stavu míti nemohli, čímž by vlastně manželství nemanželské bylo vzniklo. Však panské chuti divné spůsoby.

Žila na zámečku letitá již služka Rozára, o níž bylo všeobecně známo, že kdyby jí byl vkasal někdo do hrdla dubový roubík, že by darmo proud řeči její byl se pokoušel zadržeti. S kým přišla jedenkráte jenom na řeč, ten jako zbitý od ní odcházíval. Báli se jí všichni, a málokdo jí podal zlého slova. Jenom paní Ofelie se bála, protože kdysi v mladí jí poručila v temnici vtlačiti nohy do španělských bot, a od té doby na slovo byla jí poslušna.

Rozáře chtěla tedy milostivá vrchnosť býti vděčnou a zasnoubiti vdovci, starému vrátníkovi, tiché, pokorné duši, aby prý měli na dny starosti svůj domácí krb, útěchu a opatrnosť v možných souženích.

I dala je oba paní Ofelie přivolati do svého kabinetu, kdež je před justiciarem a pannou Eufrosinou, sotva smích tajícími, zasnoubila. Vrátník Josef chvěl se jako list větrem poháněný, kdykoliv podíval se na svoji nevěstu, jež v tom okamžiku, kdy jí milostivá paní nepozorovala, hněvivými pohledy dařila svého snoubence. A zase se usmívali medově a děkovali sladce, jako liščím ocáskem přihlazenou řečí, kdykoliv se paní k nim obrátila a vesele je o povinnostech stavu manželského poučovala, až na konec slzami se oblili, když byli milostivě propuštěni .... Doba svatby měla býti později stanovena.

Na spodní síni se ovšem obrázek tento podstatně změnil. Rozára se domnívala, že všechno to z návodu snoubencova přišlo, i spustila na ubohého vrátného spoustu svůdníků, ženilů a vyhořelých pařezů, nehodících se světu ani dobrým lidem, před čímž jiné nebylo ubožcovi záchrany, nežli utéci do příbytku svého a pevně dvéře zatknouti.

Tam klesl na lože a zaplakal hořce. Po chvíli se teprve utišil a zahleděv se do neurčita šeptal: „Kdyby si tak jí nebo mne Bůh raději vyvolil ... Což já si vystarám, boží to vůle a jemu sláva... Kdož by sobě byl pomyslil, že nedá ještě mně pokoje, starému poplesněnci ... Hoře pomyslíš-li, buď vůle boží, rozmyslíš-li“ ...

Jako zrnko mezi lačné hejno slepic padla novinka tato mezi dvorskou čeleď, a všichni se jí rázem zmocnili a na hněv Rozáry ji obraceli. „To bude slabý brousek na její jazyk,“ posmívali se jí, „málo si jej na něm zaostří.“ I bylo vád, sváru, mrzení a pohoršení veselých i neveselých, na nemalou radosť justiciára Vydry, jenž bavil jimi milostivou paní, jež se tím rozjařila a umínila si dále pokračovati v této panské zábavě.

Vyschlá dcera drába Kohoutka, tak dobře pětadvacátnice, jíž prorokovali všichni, že srdce své stěží odbude, byla prvním předmětem její starosti. Na radu přibrán otec, jenž přál si čeledína Jiříka zetěm celou duší. Opět povolala milostivá paní oba snoubence, aby jim sdělila, kterak starostlivou jest o jejich blaho. Však nezvedlo se jí to dobrým chodem. Jiřík rozhodně opřel se vůli paní Ofelie. Byla to první vzpoura, jíž neodvážil se ode mnoha let žádný poddaný. Hraběnka klesla záchvatem hněvu skoro zničena do lenošky a rozkaz šeptem pronešený, aby neposlušného čeledína odvedli do šatlavy, tlumočil justiciár otci nevěstinu, právě přítomnému.

Jakmile se paní Ofelie poněkud probrala, a záchvat nervosnosti se utišil, pravila justiciárovi: „Dám ho odvésti k vojsku, nevděčníka, ano, dám mu vlasy podvázati.“

Justiciár sice líčeným hněvem přisvědčil, však doložil ihned: „Domluvíme mu nejdříve dubovými slovy, abychom zvěděli, změkne-li tvrdá jeho hlava“.

„Takové odvahy,“ vzdychla hraběnka, „není paměti na zdejším panství, a proto příkladně bude potrestána.“ . . .

Justiciár spěchal vyplnit těchto rozkazů. Však již z lipového háje viděl shon dvorské čeledi a pozoroval zároveň, že pozornost všech k lesnatým stráním jest obrácena. Pospíšil sobě poznat příčiny toho.

Po strništi k lesu běžel Kohoutek a před ním ubíhal Jiřík již již lesa dokračující. Pochopil hned všechno a vzkřikl na čeleď, jíž na tváři hrály pocity nedočkavosti: „Za ním, lenoši, a nevracejte se mi bez něho.“ Uposlechli a dali se do mdlého běhu, od něhož však ustali, jakmile vkročili pod klenbu stromovou. Aby uprchlíka vyhledali, na to nikterak nepomýšleli, přejíce jemu, že tak dovedně se zachránil.

Justiciár louznil, lál i správce, než všechno bylo marným. Nad Jiříkem jakoby se byla země slehla. Mimo úředníky dvorské nikdo se na něho nehněval, ba stará Horáčková vzdychla leckdy, patříc na jeho housle na stěně čeledníku visící: „Škoda bylo by té čisté dušičky pro nevyvedenou dceru Kohoutkovu“; pak i otčenáš přidala za jeho bezpečnost. K ní připojovala se duchem děvuška ze vsi, dítě sedláka Koutného, Liduška, denně za humny svého miláčka vyhlížející . . .

Vrátník Josef, když se to všechno událo, pohledl na sebe, pak vesele do světa se zadíval a řekl: „Já už vytrpím to jako trpělka, ale hůře bylo by s hochem bývalo. Děvče nebylo k vůli jeho očím, nýbrž hraběnčiným, a on jinde as má dívčí jako rokytu. Namyslila se nad ním rodná máti: dobře, že spí už . . . Když se láska rozmnoží, podnikne pro ni člověk všechno, i umořit se dá. Však ho nic jiného nečeká, vrátí-li se . . . Bodejž držela toho, kdo vše to svedl, tři roky zimnice!“ . . .

Po tomto nezdaru nebylo hraběnčině pobytu v Čechtíně na dlouho. Všechno jí ztrpčovala vzpomínka nešťastné vzpoury Jiříkovy, že donutila skoro znenáhla synovce z ran se hojícího, aby s ní cestu do Prahy vykonal. I na Rozáru a vrátníka zapomenuto.

Tak zmařeny záměry panny Eufrosiny, kteráž mínila předstoupiti před svou paní, až by v nejlepším byla rozmaru, a požádati, aby vykonala jeden ještě podobný skutek a ukojila touhu srdce jejího,

jež dávno po mladém justiciárovi zahořelo . . . „Však na jaro," povzdechla sobě těžce a div neplakala, když na rozlučky Ctiborovi ruce podávala, při čemž mu div očí nevypíjela . . . . . .

Ranní jinovať stlala se již po stráních i na dolech, když dvěma řadami od zámečku skoro až k Čechtínu, vsi, stáli poddaní, aby hraběnku se synovcem odjíždějící pozdravili. Mnohému však, zvláště z těch mladších za tím výkřikem, jímž byl donucen pozdravovati, vyhrnul se nejupřímnější smích při pohledu na bledého a vyhublého synovce hraběnčina, jemuž kůže průsvitná sotva kosti pokrývala.

Starší hospodáři sobě ovšem smutně povzdechli. Nastávalať doba volného hospodářství úředníků skoro na půl roku, o nichž se říkávalo, že i té smrti, kterou má někdo sobě danou, může se obhájiti, nikdy však úřednického útisku" . . .

IX.

Veselí na zámečku mezi rodinami úřednickými, v přítomnosti hraběnčině aspoň poněkud utajované, rozletělo se rozepjatými křídly po všech místnostech a šumem svým odvolalo kde koho od práce. I nahrbení písaři sobě volněji oddechli a vracívali se leckdy až k půlnoci z vrchnostenské hospody v Čechtíně domů, při čemž neopomíjeli posměšnou písničkou na sedláky sobě ulevovati. Justiciár a správce prohánělí se s puškami celé dni poli a večer mnohým douškem vína ulovenou kořisť zapíjeli. Nižší úředníci příkladu jejich ovšem následovali, jednak s nimi k zábavám se spolčujíce, jednak vlastní, menších a prostějších rozměrů, pořádajíce. Všichni vycházeli na staré chodníčky. A tak nebyl tou dobou žádný na zámku svému hrdlu a břichu otčímem, a tváře úředníků rděly se blahobytem a spokojeností jako mladé ráno.

Lidu dařilo se při tom ovšem den ze dne hůře. Jindy ještě ledačeho za přítomnosti milostivé vrchnosti bylo úředníkům se odříci, ledačeho pominouti, však nyní ani ptáček nesměl proletěti, aby mu pérka nebyli vyškubli. V prostředcích nebyli vybíračtí, a každý byl pro ně úšklubným semenem. Drábi na hromu lehali a na hromu vstávali, aby ukonalý lid k rychlejší práci přinucovali, z níž i pro ně dosti odpadků zbylo . . .

Jenom Ctibora, na němž justiciár záhy podivnou změnu byl pozoroval, nemohli do víru rozkoší zámeckých přitáhnouti. Vydával se s nimi ovšem leckdy na potulky za zvěří, aby nevzbuzoval jednáním svým přílišnó bedlivosti pozorovací v přátelích svých, a poseděl mnohý večer ve správcově rodině, poslouchaje tesklivé řeči panny Kateřiny, kteráž darmo se snažívala soucitu jeho se dohledati. Pohlédl na ni po takových řečech, jakoby ze snění hlubokého se byl probudil, a těžký povzdech prozradil mnohdy duševní jeho nepokoj.

Této okolnosti však dobře všímla si paní správcová a v dobrou záruku svých záměrů ji přijímala. I justiciár Vydra rád se k domněnce podobné sklonil, když mu ji byl správce vyjevil, připisuje chování Ctiborovo prvním citům lásky mladé srdce uchvacující.

„Zase pevný kruh připne se k řetězu, jejž tvoříme," liboval si justiciár. „Vědomí toho hocha jest obsáhlé, duše snaživá, a tyto

vlastnosti lehko by mu pomohly vyšinouti se nad nás. Takto však rovnováha nikdy nebude porušena."

„A dítěti mému pojištěno dědictví, jež mnohým rodem posloupně přijímáme," dodal správce, jenž v duchu viděl štěstí své dcery lehce, bez veliké vlastní újmy zabezpečeno.

Ctibor nebyl sobě nijak těchto záměrů vědom. Mysl jeho ulétala z nenáviděného zámečku, k němuž byl připoután, každé chvíle v jiné strany. Každičký pohled na vesnici dole rozloženou uváděl jej do jizby Rokytovy a v duši jeho ozýval se důvěry plný, však hlubokým steskem provívaný rychtářův hlas vlny pochybností a nedůvěry ztišující . . . Zachvívaje se v takových chvílích svírával dlaní čelo a zastíral sobě oči. A náhle v tomto temnu zaplálo mu dvé očí hlubokých, čistým, klidným ohněm sálajících a Ctiborovi se zdálo, jakoby tím jejich žárem nítila se i chladná jeho hruď a v libý soulad splývaly nepokojné jeho city. Bylo mu pak nevýslovně sladko asi tak jako tenkráte, kdy procházel se poprve lesem s Vojtěškou, jejíž celá bytosť neodstupovala z těch dob od jeho mysli, z jejíhož každého slova nesčíslněkráte opětovaného čerpával potěchu v těžkém boji duševním . . . Vzpomínky takové zabíraly mysl jeho vždy pevněji a zřetelněji a tvořily dva okruhy pocitů nestejně jasných a rozdílně na něj působících. Oba spočívaly na jednom základu, nerozvížně se k sobě pojily, a jednou řečí zdály se k srdci jeho mluviti, ačkoli podstatou svou se různily. A základním tímto poutem a mluvou byla láska v srdci jeho Vojtěškou probuzená a mocně v něm k rozvinu dospívající, láska ku dvěma předmětům se odnášející, z nichž jedním byl osud lidu, druhým pak dívka sama. Tato blažila srdce jeho onou sladkostí a kouzlem, jakéž zavítává v nitro zvučící poprve jejími zachvěvy, ona tísnila jej jako něco milovaného, oč se obáváme a oč v trapné jsme nejistotě . . .

Takový byl duševní stav Ctiborův, když vystupoval cestou k lesnatým stráním nad zámečkem se rozkládajícím, za nimiž byla sklárna pana Bočkovského. Bylo mu tak nevýslovně volno, když objal jej šumící les ve svou náruč, a srdce mu v ňádru hrálo veselým tlukem, jakmile uviděl v dolině bílý jednopatrový dům, za nímž tiskly se k samému lesu neomítané stěny sklárny. Od továrny ubíhala zátočkami struha, jejíž vlnky jako roztavené a žárem se nítící stříbro zářily, a kolem ní popásaly děti a pokřikovaly na neposlušný dobytek, anebo popěvovaly při dětinných svých hrách. Za lukami leskla se čerstvě zoraná, pěkně vyrovnaná pole, po nichž plazil se místy dým z ohňů spalujících pýřeň nebo trní na mezích vysekané. Na obloze pásla se pod dozorem slunečka stáda rounatých beránků tu v obdélník se rozbíhajících, tam zase v kole se řadících . . .

Ctibor vešel do malého lipového stromořadí za obydlím pana Bočkovského se rozkládajícím a zastavil se na konci jeho, kdež počínala květná zahrada u dvou jehlancovitě přistřižených cypřišů. Před ním, ve středu květnatého kola macešek, čněla tyč u vrchu třemi příčkami přepažená. Na spodní nejdelší příčce viselo po obou stranách po třech skleněných zvoncích s pérem na dřevěných paličkách přivázaným. Příčka druhá nesla jen po dvou zvoncích a poslední po jednom na každé straně. Vítr lehce povívající klátil péry a líbezná souhra zaznívala jako na pozdrav Ctiborovi, jenž opravdu potěšen naslouchal těmto tonům.

Nepozoroval tudíž kmeta, jenž na práh besídky po levé straně stojící a kozím listem úplně zastřené ihned při příchodu jeho byl vystoupil a zkoumavým zrakem do tváře mladého muže se byl zahleděl. V bocích černým pasem stažený řeholní šat odrážel bělost sporých vlasů z pod černé sametové čapky lehoučko se vykrádajících. Bílé ještě dosti husté obočí stínilo jasný jeho zrak, jenž dobrotu zdál se rozlévati po bledé a vráskovité, však příjemné tváři. Ukazovatel pravé ruky ponořen byl v knize, jejíž otřená obálka častější obcování s čtenářem prozrazovala.

Náhle se Ctibor obrátil. Kmetu zmizel vážný a zkoumavý pohled z tváře, a rysy podrobily se úplně dobrotivému výrazu očí. Vykročiv z besídky a popošed vstříc mladému justiciárovi pravil ještě dosti svěžím hlasem: „Odpusťte, že dohaduji se účelu vašeho příchodu v tato místa a vkročuji vám nepovolaně vstříc. Pan Bočkovský vyšel sobě s rodinou shlednout podzimních prací na svém poli a tudíž mně uložil milou povinnosť starati se o hosti, kteříž by k nám zavítali . . . .“

Ctibora nemile se dotkla tato zvěsť a to tím více, že jej uváděla do nenadálých rozpaků, z nichž zdál se mu východ poněkud nesnadným. Rozvažoval, má-li ihned po krátké omluvě se vzdáliti a na jinou dobu návštěvu svou odložiti, neb užiti maličko pohostinství páterem Hyacintem nabízeného . . . .

Již klonil se k prvni myšlénce, poněvadž nechuť, vštípená proti stavu duchovnímu, v něm znovu se probouzela a ze zahrady jej skoro zapuzovala. Leč páter Hyacint zastoupil mu i tuto cestu. Znal smýšlení Ctiborovo z vypravování Vojtěščina, i toužil tedy opravdově jej seznati, aby mohl mladíka získati snahám, jimž sám byl celý život svůj zasvětil.

„Pan Bočkovský po nedlouhé chvíli se navrátí“, načínal tedy rozmluvu, „a já prosím vás, abyste příchodu jeho maličko vyčkal. Horšil by se na mne, nedbalého svého zástupce, kdybych vás propustil.“

Ctibor zarděl se slaboučko vida, že takovým řádem přinucen jest prodlíti ve společnosti mnichově, však slovy neodvážil se dáti na jevo své nelibosti. Poděkovav za ochotu slíbil vyčkati příchodu továrníkova a vyžádal sobě, aby směl prodlíti tou dobou v zahradě, po níž prosil pátera Hyacinta o laskavý průvod. Pozvání do domu odmítl. Obraznosť živá představovala mu temnou kobu samotářovu, v níž málo by byl jistým před útoky člověka, jehož přítomnosť i za bílého dne v krásné zahradě mu nebyla právě milou.

Páter Hyacint domyslil se všeho, však ani jedna vráska na čele jeho se neprohloubila a řeč jeho týmž libým zvukem plynula dále, kdy se přidružil ku mladíkovi a provázel jej cestami čistým drobným pískem posypanými.

Před záhonkem mnohopaprskové hvězdice podobu majícím se zastavil a s úsměvem k němu knihou, již v ruce držel, ukazoval: „Tyto květiny kvetou na oslavu a poctu generála hraběte Kinského.“

„Kdo vykázal jim takový cíl“, dotazoval se Ctibor, a poprve pilněji do tváře kmetovy se podíval.

„Naše Vojtěška podělila všechny skoro záhonky takovými jmény a každému úkol vlastní vykázala. Tamhle ono kolo kaménky různými rozdělené jest našemu horlivému Balbínovi věnováno.“

„A zač došli mužové tito takové podivné cti", tázal se Ctibor, podivuje se rozmarům domácí dcerušky.

„Balbín za svoji „Obranu jazyka českého" a hrabě Kinský za tento spis", odpovídal páter Hyacint, justiciárovi knihu, již v rukou držel, ukazuje. Vojtěška četbou její byla tak dojata, že ihned umyslila si takovouhle vděčnosť spisovateli jejímu prokázati. A já úplně přiznávám jí dobrý úsudek. Poslyšte jenom, ač-li vám tím nemilou službu neprokáži, jak výborný úsudek podává spisovatel o vychování české mládeže nynější doby."

Páter Hyacint s dobrou se potázal, že uváděl jméno Vojtěščino na přivábenou mysli mladého justiciára. Vzpomínka na dívku jemně se dotkla nitra justiciárova, jež rádo sklánělo se k tomu, co zároveň bylo předmětem příchylnosti osoby milované. Odvětil tedy na dotaz kmetův hlasem napolo prosebným a zároveň vyzývavým.

Zvučněji počal páter Hyacint vyprávěti jako úvod řeči své celkový směr spisu, v němž hrabě Kinský bezohledně odsuzuje jednak vychování chybné a nedostatečné šlechtické mládeže, jednak důkladné a praktické opravy podává. Pak počal čísti: „Máme vychovávati povahy pro skutečný život, muže vlasti prospěšné; nemáme nerozumným vychováním mládež praktickému životu odcizovati. Mládež buď nejprve v mateřském, potom v cizích jazycích vzdělána. Čechovi musí býti mateřštinou jazyk český, jako Francouzovi francouzský, Němci německý. Český jazyk rovná se skladbou jazykům klassickým, jest zpěvný, usnadňuje učení se jazykům jiným, v životě praktickém i šlechtě nad jiné jest důležitější a prospěšnější .... Mládež buď vzdělána důkladně v dějinách své vlasti, aby velikými činy otcův ku šlechetnému konání byla pobádána. Studování dějin domácích jest důležitější obsáhlých studií klassických. Čech znej nejprve důkladně dějiny české .... [3])"

„Jak smělá to a přesvědčivá slova", zvolal mimovolně Ctibor, pohlížeje přímě a bez bázně do očí kmetových, jež hořely nadšením. „Nedomníval jsem se, že by lid český měl takového zastance ...."

„Ne jednoho pouze má, nýbrž dosti hojný počet mezi naší šlechtou", pokračoval páter Hyacint. „Připomínám vám pouze z té řady nejvyššího purkrabího Františka hraběte Nostice, pány z Kolovratů, Thurnů, Šternberků, kteříž upřímnými jsou přátely snah podobných ...."

„A jsou upřimně přesvědčeni tito i podobně smýšlející mužové, že dovede se povznésti národ český nad prohlubeň zapomenutí a bídy duševní, v níž se právě nalezá", tázal se chladně Ctibor, v němž se stará pochybovačnosť vzmáhala.

„Odpovím vám na tuto otázku obšírněji", děl páter Hyacint, „a doufám, že nám bude pohodlněji rozmluva plynouti, usedneme-li tamhle v besídce; však odpustíte, že tak chci jednati", dodal lehčeji, „stáří velmi mně stěžuje chůzi."

Prose, aby všechno ku svému pohodlí učinil, následoval Ctibor kmeta v osmistěnnou besídku, kdež byl ve středu stolek s několika knihami, kolem něhož rozestaveno bylo několik stolic, hnědě natřených s prostými řezbami v opěradlech.

---

[3]) Fr. Kinský: „Erinnerungen über einen wichtigen Gegenstand, von einem Böhmen. 1775.

Páter Hyacint položil spisek hraběte Kinského na stůl a sepjav ruce v klínu, počal vážným hlasem: „Pozorujete-li rozvoj a vývoj pokolení lidského bedlivěji, snadno a jako sám sebou jeví se před zrakem vaším ten potěšitelný zjev, jenž v menších rozměrech u jednotlivých národů došel již svého dokonání, že totiž duch hrubého násilí a válečnictví ustupuje napořád duchu vyvíjející se vzdělanosti, tiché práci ku blahu a pokojnému obcování jednotlivce s jednotlivcem, národu s národem. Znenáhla, ale jistě rozlamovány budou otrocké okovy, jimiž jeden poutá druhého jak v tělesném, tak zvláště duševním ohledu, násilné odtrhování toho, co přirozeností k sobě tíhne, ustane, a vývoj svobodný zavládne ve světě . . . .

Tak bude i v národě našem a celém Slovanstvu, kteréž obývá téměř nejkrásnější kraje Evropy, větším však dílem v duševní porobě se nachází. Kolo časů měnivé bez ustání se točí, a proto nadejdou i pro ně doby, o nichž jsem byl mluvil, a oni procitnou z dlouhé své mdloby a budou užívati svobodně svých žírných krajů od Adrie až po Karpaty, od Vltavy stříbropěnné až k tichému Donu, a rovného práva a vzdělanosti dostoupí s ostatními národy . . . .“

„Nemohu popříti síly vašich důvodů“, děl pohnutě Ctibor.

Páter Hyacint dovedl udeřiti myšlénkami v řeči své uvedenými na struny v nitru mladého justiciára rozpjaté, struny všeobecné lidskosti, jíž se nadšeně byl mladý muž zasvětil, však posud za marné považoval, poddávati se jí vzhledem k národu českému, a proto pokračoval po malé chvíli: „Rád připouštím, že nadejde doba ta, ovšem daleká, Slovanům: však lid český, zotročený, chudý, malomyslný a zatemnělý se jí sotva dočká. Na úhoru takovém, na nějž nyní zatlačen, nevypučí květ vzdělanosti . . . .“

„Slova vaše by mne skoro bolela, kdybych nebyl přesvědčen, že sám jim nevěříte takovou silou, jakou jste je byl pronesl“, počínal páter Hyacint, na rdícího se Ctibora pohlížeje. Nedá se upříti, že národ český úplně jsa odstrčen a zanedbán, klesl hluboko, neboť jenom tam lid může kráčeti ku předu, kde má svobodu; svoboda tvoří v něm všechno. A jí právě pozbyl. Od té doby kráčel zpětnými cestami k duševnímu svému úpadku . . . . Jedno však zachránil z velikého dědictví svého, a to vyvede jej znovu z temnoty a z bludných cest na pravé jej uvede.

Míním národní jeho ráz, tu známku lidu našeho, již marně snažil jsem se vystihnouti, marně rozumem svým vyčerpati její sílu jakož i působnost. Nejraději bych nazval tento ráz národní srdcem lidu našeho, poněvadž jest vlastně jenom různými jeho projevy. Srdce to jest hlubokým citem lásky k náboženství svému, ku vlasti, důvěrou v její blaho a slávu, jakož i nevyčerpatelnou trpělivostí naplněno . . . .

Dokladů k tomu výmluvných podají vám dějiny minulé i budoucí, z nichž jen přehledem povrchním vynoří se vám myšlénka, že jen takový národ mohl odolati přívalům národů cizích a po tolika bouřích zachrániti svoji národnost. Ovšem trpělivosti jeho zle nadužívali mnozí a tak přitížili jeho osudu. Však právě touto známkou svého bytu překoná všechno, a potlačovaná láska k rodné zemi vzroste a vzrůstá v něm již mohutněji . . . . Přilnul jsem duchem i srdcem k němu již ode dnů mladosti své a neopomíjel jsem se vžíti v jeho poměry, jakož také seznámiti se s ideami své doby,

abych poznal, budou-li jaký vliv na národ český míti. Poznal jsem, že utrpení zbystřilo mysl lidu, a že chápe se vší silou práce, aby z moře nevědomosti zachytil se lodě spasné osvěty, kteráž by jej vynesla na jistou a bezpečnou půdu . . . .“

Slova kmetova provívaná citem hluboké důvěry získala srdce mladého justiciára. Viděl před sebou starce rozvážného, jenž zajisté každou myšlénku, kterouž byl proslovil, mnohokráte dokonale byl uvážil a se skutečností porovnal, nežli k ní přilnul srdcem svým. A to již učinil v mládí svém dle vlastního výroku, v době tedy, kdy národ český snad v těžším byl postavení . . . . Nebyla-li důvěra jeho na pevných základech založena? . . . . „Jistě, jistě“, zaznělo mu jásavě v duši, vždyť i prostý lid jí jest prodchnut, a mimovolně vynořila se před ním postava rychtáře Rokyty, v němž zřel všechen ten národní ráz lidu, o němž byl páter Hyacint tak nadšeně mluvil, zosobněný.

Skloniv hlavu poddával se úplně těmto myšlénkám, jež zabíraly a přivlastňovaly sobě znenáhla celé jeho nitro, žádajíce pro sebe všechny jeho snahy, práci, vůli, ano i život . . . . Co zdálo se mu po rozmluvě s Rokytou oné noci tak těžkým, ba nemožným, to nyní naplňovalo jej rozkoší a kouzlem nevyslovitelným. „Jsi z toho lidu, proto musíš míti jeho srdce a s ním všechny jeho tužby, žaly, naděje, snahy, s ním máš všech prací se podjímati, kdybys i pod jejich tíží měl třeba klesnouti . . . .“

Již chtěl podati ruku kmetu knězi, však náhle potemnilo se mu líce a po žáru v nitru jeho se šířícím sáhla temná ledová ruka . . . . Národ tvůj lne k oné víře, o níž ty jsi přesvědčen, že, pokud trvati bude, nikdy pravá lidskosť a svoboda, nikdy předsudky jí rozšiřované nezmizí . . . . Ona uvazuje lidi, zdržuje blaho a vůbec šíření se humanity . . . .

Pohlédl nedůvěřivě na pátera Hyacinta, a na mysl mu padlo ihned, že mezi předními vlastnostmi ráz lidu českého tvořícími jmenoval lásku k náboženství svému, a nelibosť vzňala se v jeho srdci. Viděl před sebou zástupce té „mnišské pověry“, jakž náboženství často tehdejší dobou nazýváno, a nedůvěra aspoň částečná ozvala se opět v jeho nitru. Však připoměl sobě ihned slov Vojtěšćiných, jimiž jej v této záležitosti odkazovala k páteru Hyacintovi, a proto potlačil nelibosť svoji a chtěl také poznati jednou mínění protivné strany, i počal beze vší vřelosti takto: „Nemohu celkem nijak důvodům vašim se opříti, však jednomu z nich přece nevím, mám-li tak úplně přisvědčiti. Vám zdá se, že i náboženství má býti rozhodujícím při díle tak velikém, jakým jest vzkříšení a povznešení národa českého, to náboženství, o němž přece známo, že nejvíce opírá se jasnému světlu vzdělanosti, svobodě a pokroku lidstva.“

Ctibor dokončil sotva slyšitelně. Obával se, že řečí svou hluboce raní srdce kmetovo a jej snad příliš pobouří. Však páter Hyacint jen ruce povznesl a je na stůl položil, jako by chtěl takto opory hledati. Pak povznesl klidný svůj zrak ku Ctiborovi, jenž sklonil lehce hlavu.

„Námitky vaše nejsou mi neznámy“, počínal řeč svou kněz, „a byť měly jednotlivé události jako důkazy pohotově, přece celkem církvi něco podobného se vyčítati nemůže. V ní souladně spojen jest živel božský a lidský. Onen věren zůstává původu svému,

Pravdě odvěké, a nemění se nikdy, tento však podléhá proměnám, svěřen jsa a zastáván lidmi, a přispůsobuje se všem okolnostem a změnám, jimž lidé jsou podrobeni. Nepopírám, že v dobách všeobecné kleslosti a úpadku lidskosti i ti, jimž svěřena mnohá moc v církvi, zavlékli ji do vod morovou ranou nakažených a tím mnohý krásný výkvět zhubili: však ta vina jejich vinou zůstává, nikoliv celé církve, a jest vždy nezdravým výhonkem na kmenu jejím. Celkem však mnohem a nepřirovnatelně více uvedla blaha a požehnání do všech záhybů a poměrů života i srdce lidského. Náboženství křesťanské jest nejpoëtičtější, nejhumanější, nejvíce svobodě, vědám a uměnám přející, a svět děkuje mu všechno od rolnictví až ku vědám pomyslným, od nemocnic a útulků pro bídné až ku chrámům největšími mistry budovaným. Nic není tak božské, jako jeho mravouka, nic není tak milování hodno jako věrouka, a nic vznešenějšího jeho obřadů. Přeje geniům, čistí chuť, rozvíjí vášně ctnostné, život dává myšlénce, formu spisovatelům, umělcům vzory, tak že není nečestno věřiti s největšími duchy, kteříž v lidstvu se objevili a oddáni byli jeho učení . . . .“

„Proč nemohou tedy srovnati se s ním nejpokročilejší mužové našeho věku, kteříž o podobné věci se zasazují,“ namítl Ctibor.

„Zvěstovatelé nového ducha naší doby,“ počal týmž klidem páter Hyacint, „opustili určitou a kladnou cestu věrouky křesťanské a razí sobě dráhu novou, ovšem jenom v myšlénkách svých, domnívajíce se, že jimi přetvoří náboženství, svět a všechno vůbec v mnohém dokonalejší tvary, nežli jim byl dal sám Tvůrce. Však ztrácejí pokusy takovými vší jistoty a klesají v pojmy pomyslné, v krasořečnictví blýskavými rčeními zářící a mocně na okamžik ducha uchvacující, jež však rozpadá se před duchem poněkud jen soudnějším. Mládež nezvyklá hlouběji zírati poddává se jim snadno a celým srdcem, čehož hlavní příčinou jest špatné a zastaralé vychování školské. Kdyby pravda v pravém rouchu se jim podávala, což by záře její oslňovala všechny a vábila!

Další důvod, že mnozí lnou k lesklým bludičkám naší doby, jest ten, že možno pohodlně státi se učeným a osvíceným mužem. Přivyknouti si neurčitosti a nejasnosti v pojmech a slovech není nesnadným, a tak oklamávají sebe sami obhajci nynějších ideí, nevědouce mnohdy ani čemu víry přidávají . . . .“

„Ale toho přece neupřete, že víra vůbec jest na závadu dobrému vkusu a rozvoji genia v člověčenstvu,“ děl Ctibor, poslední silou vzpíraje se důvodům kmetovým. „Obmezujíc ducha lidského zabraňuje mu vystupovati přes vykázané hranice a s nejvyšších okruhů sráží jej v holou protivnou skutečnosť, v níž život přestává býti vnadným a vznešeným.“

„Pověděl jsem již prve, že víra čistí genia lidského a jej zdokonaluje,“ přejal řeč páter Hyacint. „Nyní i z dějin vám pravdu toho ukážu i ze života. Pokud v Římě a v Řecku květla úcta bohů, vyrůstaly na půdě klassické květy nejčarovnější krásy, jež do dnešních dob jsou a budou asi i na dále vzory všemu lidstvu. Jakmile však v posměch obecný bráni byli bozi, vystěhovali se s nimi i Musy a talentové zmizeli. Místo jejich smyslnosť a barbarství zaujalo. A tak všude se děje . . . V životě pak opakuje se to tím řádem v duši každého jednotlivce. Kdo odvrhl víru svoji, buď on umělcem

výborným nebo spisovatelem, obmezil myšlénky svoje v uzoučký okruh, z něhož nemůže vyjíti. Nevidí v přírodě ničeho účelného, ničeho vznešeného: obloha mu klenbou náhodně sklenutou a nejušlechtilejší dílo Tvůrcovo, člověk, nízkým plodem pudu, z prachu vyšedší a v něj se vracející, nemající tužeb vznešených a jen zákony nutnosti se spravující . . . Jak mohou potom mluviti o duševních vznešenostech lidstva lidé toho rázu, jak o ctnosti, lásce a zvláště o lásce k vlasti, již nejlépe víra pěstuje? . . . Kde ono obmezování věrou, kde ona vznešenost hlásaná nevěrou? . . . Slovy vyřkli úkol, skutky však jej zaměňují" . . .

Do besídky vběhla prudce Vojtěška a stanuvši před kmetem, přiložila mu ručku svoji na ústa. Pak obracejíc se k mladému justiciarovi, jemuž na líce červeň několika prudšími proudy vrazila, pravila žertovně: „Již dosti, otče milý, těch hádek, vždyť unavíte milého hostě, a on postěžuje sobě jinde, jak divně jej přijali v továrně Bočkovských."

„Pravdu máš, dítě," děl stařec a vstav podával ruku Ctiborovi, při čemž dodal: „Odpusťte mi, pane justiciáre, že jsem se zapomněl a tak dlouho vás řečmi svými unavoval . . . "

Ctiborovi zaleskly se v očích slzy; uchopiv oběma dlaněma ruku starcovu přitiskl ji vděčně ku svým prsoum. „Díky vám, otče, za slova, kteráž uvedla mne na jiné myšlénky. Boj, jejž bojuji tak dlouho, vy jste za mne ukončil . . . Životem svým podám vám vysvětlení." . . .

Na prahu besídky objevili se manželé Bočkovští, vítajíce Ctibora a zvouce do svého příbytku. Obklopili pak všichni mladého justiciára a nových zpráv se z Čechtína o hraběnčině odjezdu a zdraví přátel dožadovali. . . .

Vyprávěl ochotně a jen chvílemi kradmo zadíval se do tváře Vojtěščiny. Cítil kouzlo její přítomnosti, a to v líbý splývalo lad s tichem jeho nitra, v něž tolik neznámých a tajemných citů bylo přiletělo řečí pátera Hyacinta. (Pokračování.)

Noc.

Jde volným krokem, velká, mocná tiše
přes lesy, lada, paláce i chýše
jak zjev, jenž oděn v temno sterých stínů,
jde spící zemí, která sotva dýše.

Na čele zlatý vínek se jí třpytí,
ve vlasech plno zářných světel svítí,
ret němý však a líce bez pohnutí
klid hluboký a posvátný kol nítí.

Tak spěje dál — jen časem někde stane,
co slza hvězdou se zraků jí skane —
to tam, kde osten bídy spáti nedá
nebohým srdcím, duši rozervané . . .

Rudolf J. Bort.

Ze skalných archivů.

Sepsal Miroslav Skalák.

(Pokračování.)

Jurský útvar v Čechách.

V době, kdy v jiných krajinách rozlévalo se moře triasské, a skalní vrstvy z něho se usazovaly, byly Čechy moře úplně prosty. Ovšem byla celá severní třetina jich jakousi pánví se sklonem ke Krkonoším. Ale pánev ta asi jen z části naplněna byla sladkou vodou, a to nejspíše v jednom proudu od Rakovníka a Slaného a ve druhém proudu od Českého Brodu a Poříčan do Podkrkonoší. Také v následujícím období geologickém zůstaly celé Čechy souší, kromě úzkého pruhu u Rumburku, kde zasahoval k nám záliv mořský ze Sas. Vápencové usazeniny tohoto zálivu jsou jediné vrstvy jurského útvaru v Čechách.

Nežli k bližšímu popisu jich přikročíme, odhalíme si spěšně obrázek vší formace jurské, by bylo jasno, v jakém poměru jest česká část její k celku.

Ve všech vrstvách útvaru jurského poznati lze zcela zřetelně, kterak moře stékalo se čím dál více do hlubokých koryt svých, tak že v podstatě přestává střída mořských a sladkovodních výtvorů, jaké v Triasu jsme shledali, a zřejměji vystupuje výlučná povaha mořská. Jen v nejnižším stupni Jury prozrazuje se hojněji blízkost pevniny v ostatcích pozemních zvířat a rostlin, které ve stupních vyšších vyskytují se jen ojediněle na málo místech. Hlavně dle povahy kamení rozčlenén byl jurský útvar na tři stupně, totiž od spodu nahoru: 1. Lias čili černý Jura; 2. Dogger čili hnědý Jura a 3. Malm čili bílý Jura.

Lias čili černý Jura skládá se skoro venkoncem z tmavých, hlinitých vápenců, železitých pískovců, šedých slínův a černomodrých živičných břidlic. Skoro každý vrstevní svod chová své zvláštní zkameněliny a to pravidlem v takovém počtu a rozšíření, že podle nich snadno lze ustanoviti totožnost vrstev na místech daleko od sebe vzdálených. Rody zkamenělin Liasových přecházejí sice do vyšších stupňů Jury, nikoli však druhy. Nejhojnějšími zkamenělinami jsou Belemniti a Ammoniti. V jižních Němcích vyznačují se jmenovitě tenkolupenné břidlice, zvané dle hojné v nich mušle také břidlice Posidonomyové, nevšední bohatostí na krásně zachované zkameněliny. Dle líčení Zittelova jsou tu lilijice na dlouhých stopkách a s bohatě rozvětvenými rameny po 10 až 20 ve skupinách pohromadě; vedle nich leží ryby s blýsknavým šatem šupinovitým; zvláště však vzbuzují podiv a úžas i nevzdělaného kamenníka úplně zachované kostry ohromných ještěrů mořských, jako jsou Ichthyosaurus (Obr. 1.), Plesiosaurus (Obr. 2.) a Teleosaurus. Přítomnost těchto ještěrů prozrazuje se v některých vrstvách často zkamenělými jejich výměsky t. zv. koprolithy, které na př. při pobřeží Yorkshirském jsou tak hojny, že se tam na ně doluje, jelikož poskytují výborného hnojiva (fosfatu).

Dogger čili hnědý Jura sestává v podstatě z hnědých neb šedých slínů a rezavých železitých vrstev. Než barva i povaha kamení dosti se mění. Na př. leckde vyvinuty jsou hojnou měrou žlu-

tavé vápence, skládající se ze samých zrn, jež k sobě jsou skupeny jako vajíčka rybí. Slovou tudy též vápence jikrovcovité čili oolithy. Francouzi a Angličané dle tohoto výtečného staviva říkají celému stupni doggerskému útvar oolithový. — Zkamenělin kryje hnědý Jura nesmírné množství, jmenovitě ze všech nižších tříd živočišných, jako korály, ježky, mušle, šneky atd. Belemnitův u porovnání s Liasem už ubylo, avšak dosahují tu přímo obrovské velikosti. Báječný je počet Ammonitů. Ryb a ještěrů však jest málo, snad proto, že ubylo ploských pásem pobřežních, kde ostatky těchto zvířat nejlépe se zachovati mohly.

Malm čili bílý Jura jeví všudež ustupování moře jurského, následkem čehož nejen hranice Malmu nijak nekryjí se s omezením Doggeru, nýbrž mění se také povaha vrstev usazených ve krátké vzdálenosti někdy úžasně. Proto také nelze vytknouti snadno průměrný ráz kamení malmského. V Anglii, Francii a severních Němcích zahrnuje temné hlíny, slíny a nečisté vápence, v jižních Němcích a Švýcařích světlé vápence a dolomity až 300 m. mocné. Ve švábské Juře vystupují bílé stěny malmské začasté velmi malebně ze zeleného chlumu, jsouce omývány a prohlodány mnohými proudy křišťálové vody; ve Švýcařích západních také sice vyvstávají srázné stěny malmských vápenců, ale končina jich jednak jest chuda porostem i chuda vodou. Jednotlivé vrstvy vápencové jsou naplněny mnohotvárnými houbami, které svými kostrami k vytvoření vápenců nejvíce přispěly. Vedle toho jsou místy přehojní Ammoniti, ramenonožci, ježci atd., kteří žili s mnohými měkkýši dle všeho rádi na mohutných trsech korálových malmské doby. Zvláštní pozornosti z hornin malmských zasluhují deskovité, světlé a jemné vápence, které na podkladě hrubovápencovém nebo dolomitovém hlavně v jižním Badensku a v Bavořích jsou vyvinuty. Hlavně na omezeném okrsku mezi Pappenheimem, Solenhofenem a Eichstädtem vyznačuje se vápenec ten velikou jemností a obdivuhodnou vrstevností i dobývá se tam výlučně k účelům kamenotiskařským. Však sluje také vápenec lithografický. V žádném útvaru a na žádném místě jiném nevyskytuje se kámen podobné hodnoty, neboť rovněž malmský kámen lithografický od Ciriuu ve Francii, ač jest Solenhofského jemnější, pohřešuje přirozené vrstevnatosti a souvisící s ní pevnosti proti tlaku. Než také u Solenhofenu budou lepší polohy brzy vybrány. — V palaeontologické příčině tolikéž není lithografickým břidlicím a vápencům rovno. Nekryjí sice zkamenělin mnoho, neb aspoň ne tak báječně mnoho jako hlubší vápence jurské, ale mořské a pozemské tvory často na téže desce pohromadě a výtečně zachované. Máme zajisté ze Solenhofských desek otisky meduz, přes to, že slizké rozplývavé tělo jejich po odumření téměř zmizí; máme otisky všeho hmyzu, jmenovitě i otisky přejemných křídel vážek, otisky raků s úplně zachovanými nitkovitými tykadly a otisky per jakož i 2 celé exempláry nejstaršího dobře zachovaného ptáka. Rozumí se, že vedle těch vyskytuje se i mnoho jiných, méně snadno pomíjejících živoků, než ještěři a krokodilové rozměrů přibližně tak obrovských jako v Liasu, chybí v lithografickém kameni docela. Místo nich objevují se drobné ještěrky, létaví plazi a želvy.

Naše české vrstvy jurské jsou vápence stáří doggerského a malmského, tedy mladší Juře příslušící, které v pruhu táhnou se od

Hohensteinu v Sasku na Zeidler, Kyjov a Novou Doubici v Čechách. Vrstvy vápenců těch, jež nejnověji G. Bruder [1]) zevrubnějšímu obádání podrobil, nejsou však celistvé a souvislé, nýbrž jsou to jaksi rozmetané kusy mezi žulu a kvádrový pískovec křídový vložené.

Původně tvořily asi souvislé pásmo vrstevní, ale mocným vyvřením žuly byly převráceny tak, že nejspodnější vrstvy dostaly se na vrch a nad to byly rozmeteny v jednotlivé shluky. Následkem toho také jsou zkameněliny, ač jich vápence tají dosti, všelijak smáčknuty neb i rozdrceny. Ku posouzení těchto našich vrstev jurských nejlépe hodí se lomy, ve kterých vápenců se dobývalo nebo ještě dobývá. Jsou to především opuštěné a zarostlé už jámy u Kyjova, kde nachází se v postupu od shora dolů nejprve hrubozrnný vápenec vedle tence vrstevnatého vápence slinitého, jež oba jsou stáří doggerského; pak tmavý, na zkameněliny bohatý vápenec rovněž doggerský; a konečně tvrdý, hutný světlebarevný vápenec stáří malmského. — V lomech u Šternberku blíže Zeidleru nacházejí se v opáčném sledu, tedy od spoda vzhůru: předně bílý vápenec, bohatý na otisky ramenonožců a hub. Jest stáří malmského a odpovídá světlým vápencům Kyjovským. Pak následuje šedivý vápenec ammonitový, stáří doggerského, obdobný tmavému vápenci Kyjovskému. Na to následuje slín a zrnitý pískovec s červenou hlínou, které sluší na rozhraní Doggeru a Malmu, ale jichž obdobu s usazeninami Kyjovskými nelze určiti. O červených hlínách ostatně domnívá se Bruder, že jsou stáří permského. Zvláštností Šternberského souvrství jsou hlíny podkládající ammonitový vápenec, jehož četné úlomky do nich jsou vhněteny. O těch Bruder myslí, že při vyvření žuly vápenec z části byl rozdrcen a kousky že do hlíny byly vtlačeny. Z poměrů vrstev našich vysvitá, že počátkem jurský záliv náš byl hluboký, znenáhla však že stával se mělčí.

Zkamenělin z obou nalezišť uvedených jest známo 50 rodů. Nejvíce zastoupeni jsou hlavonožci, mlži, ramenonožci a houby. Uvedeni budtež: Belemnites (7 druhů) (Obr. 4.); Stephanoceras stephanoides Opp; Perisphinctes (Ammonites) (11 druhů) (Obr. 5.); Aptychus laevis latus Quenst.; Avicula; Pecten (6 druhů); Terebratula; Rhynchonella; z červů rod Serpula; z ostnokožců 5 rodů a z hub 10 rodů.

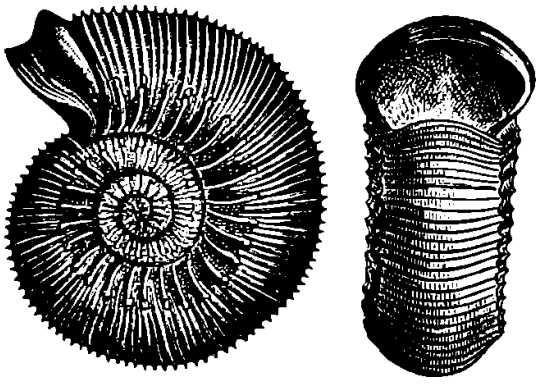

Obr. 5. Ammonites.

Obr. 4. Belemnites.

[1]) Zur Kenntnis der Juraablagerung von Sternberg bei Zeidler in Böhmen. Sitzber. d. kais. Akad. Wien, Bd. LXXXIII. — Neue Beiträge etc. Tamtéž, Bd. LXXXV. — Jura-Ablagerungen etc. Lotos, 1886.

Povšechný ráz doby křídové.

Už ve svrchní Juře jsou zcela patrny stopy rozdílného vývoje skalných vrstev i života ústrojného v oboru moře severního a jižního, pro něž dělidlem bylo prahorní pásmo alpské a mocnější pevnina česko-bavorsko švýcarsko-francouzská. Tyto rozdíly v t. zv. rázu severním a jižním vystupují ještě mnohem zřetelněji v době křídové. Usazeniny její jsou skoro venkoncem původu mořského, z čehož vysvítá, že tehdy aspoň v Evropě nebylo rozlehlých jezer sladkovodních; i nemáme tudy také dostatečných dokladů palaeonthologických o pozemním životě doby křídové. Za to zachovalo se ostatků zvířeny mořské zvláště místy velmi mnoho.

Souvrství křídová vhodně dají se rozděliti na spodní, střední a svrchní. Bílá křída psací, od níž vzal své jméno celý útvar, vyskytuje se výlučně v oddílu svrchním, ale také nikoli všude. Křída sestává totiž v podstatě z vápenitých ostatků drobných živoků: coccolithů, foraminifer, mřížovců a mechovek a jest podle obdoby s nynějšími usazeninami hlubinnými patrně tolikéž vytvořena v hloubi oceanu. Soudobně vytvořily se však také v pásmech pobřežních usazeniny a to pískovcové, které na některých místech obsahují otisky flory pobřežní, dosti bohaté a od květen dřívějších valně rozdílné převahou dvouděložných rostlin, zvláště vždy zelených stromů lupenitých. Zvířena pozemní, kteráž oživovala dubové a fíkové lesy křídové, bohužel zastoupena jest pouze nepatrnými ostatky. Jednotlivé nalezené kosti připisují se pravým ptákům. Než ustanoviti, jakým druhům přísluší, jest přeobtížno; a jelikož na některých místech, hlavně u Cambridgeu, nalezeny hojné zbytky koster ještěrů létavých, zdá se býti pravdě podobno, že obyvatelé ovzduší doby křídové po přednosti byli ještěři létaví, nikoli však ještě praví ptáci. Z ještěrů mořských byly veliké a dravé obludy jurské, jako Ichthyosaurus, Plesiosaurus a p. sice přešly do doby křídové, ale značně se počet jejich zmenšil. Za to dostavili se býložraví ještěři pozemní a pak mořské ještěrky z části rozměrů v skutku obrovských.

Doba křídová jest ku svému konci vyznačena jakousi nepravidelností nebo zastavením činnosti skálotvorné, což jeví se hojnějším vkládáním vrstev sladkovodních do mořských, skoky ve vývoji a p. Možná, že záhadné příčiny těchto úkazů soudobně měly velmi zhoubný a ničivý účin na všechno ústrojenstvo vyšší. Neboť v této příčině jeví se mezi dobou křídovou a útvary třetihorními hranice možno-li ještě ostřejší nežli mezi útvarem permským a Triasem. Končí tudy doba druhohor zcela přirozeně útvarem křídovým, a veliké geologické období následující počíná hned ústrojenstvem ve vyšších třídách a řádech od předcházejícího valně rozdílným, nynějšímu mnohem více podobným.

Křídový útvar v Čechách.

Nejvyšší tento útvar druhohor náleží k nejdůležitějším formacím ve vlasti naší a to předně proto, že pokrývá dobrou třetinu Čech a za druhé proto, že horniny jeho, jmenovitě opuky a pískovce, jsou nesmírným pokladem pro končiny, kde se nacházejí. Také rozkládají se nejúrodnější kraje české na podkladě křídovém a sluší v obor křídy mnohá místa naše, slynoucí úchvatnými krásami přírodními.

Věru zasluhuje a vyžaduje tedy útvar ten bližšího povšimnutí, jaké v následujícím mu věnovati chceme.[2])

Křídový útvar jest v Evropě hlavně v Anglii, Francii, Německu, Dánsku, Rusku atd. velmi rozšířen, i byl tam, kde nejlépe jest vyvinut, rozdělen na patero stupňů, kteréž od spodu nahoru jsou tyto: 1. Neokom, č. stupeň neokomský, pokřtěný tak dle města Neocomum = Neufchâtel ve Švýcařích, obsahuje horniny dle nalezišť velmi rozdílné, jmenovitě pískovce, slepence, jíly a vápence. Němci stupni tomu říkají Hils. — 2. Gault, č. stupeň galtský, má jméno odvozené z anglického místního označení jistých jílů. Však také ponejvíc obsahuje jíly a slíny. — 3. Cenoman, č. stupeň cenomanský, pojmenovaný dle francouzského města Mans = Cenomanum. — 4. Turon, č. stupeň turonský, přizvaný dle krajiny Turonia na Loiře. — 5. Senon, č. stupeň senonský, má jméno od města Sens = Senones ve Francii.

Z těchto pěti stupňův útvaru křídového jsou v Čechách vyvinuty toliko poslední tři, totiž Cenoman, Turon a Senon — a to ještě způsobem zvláštním, tak že náš jakož i saský útvar křídový pospolu zaujímají mezi ostatní křidou postavení výminečné. Ve vší formaci lze totiž rozlišiti t. zv. ráz jižní, t. j. jihoevropský a alpský, jenž jest vyznačen hojným objevováním se divných ramenonožců: Hippuritů; a t. zv. ráz severní, t. j. severoevropský, vyznamenávající se větší pestrostí zkamenělin, jmenovitě Ammonity a Belemnity. V této příčině blíží se rázu severnímu křídový útvar českosaský, jinak však podobá se také rázu jižnímu a stojí tudy mezi oběma.

Po této povšechné orientaci můžeme se obrátiti výlučně k útvaru křídovému v Čechách.

Formace ta v podstatě omezuje se na severní Čechy, i může býti Labe na jihu a Chrudimka na východě označena jako hranice její. Jižněji zasáhá ve východní části jen na některých místech, jako u Poličky, Vojnoměstce, Hor Kutných, Černého Kostelce; velmi však západně od Prahy asi v čáře od Bílé Hory na Unhošť, Nové Strašecí až k Postoloprtům a odtud k severu k Teplicím.

Celá tato prostora, od pradávna nejnižší v Čechách, byla v době křídové, v čase, kdy jinde vrstvy cenomanské usazovati se počaly, zalita mořem následkem rozpukání a proboření se prahorní přehrady, která mezi Lužickým pohořím a Sněžníkem nad Tisou českou pánev proti mořím dob předcházejících uzavírala. Tím vytvořil se mohutný záliv, téměř kolkolem pevninou ohraničený. Pevnina ta byla po celou dobu druhohor, totiž v Triasu a Juře, všeho spojení s mořem prosta, podléhala však ovšem stále účinkujícím povšechným vlivům geologickým, t. j. byla svraštěna a pozdvižena. Na podkladě takto utvořeném usazovaly se vrstvy křídové, když moře cenomanské k nám proniklo, z čehož snadno vysvětlitelno, proč usazeniny doby té leží discordantně, totiž nestejnoměrně, na útvarech starších, zvláště na Permu. Celkem jest uložení vrstev křídového útvaru u nás málo porušeno, neboť v jižní a střední části zálivu vykazují pouze mírný

[2]) Zevrubné poučení o všech poměrech křídového útvaru našeho poskytují jmenovitě výborné monografie pásem jednotlivých, jež uveřejňuje prof. dr. Frič v Archivu pro přírod. výzkum Čech. Dosud vyšly tři svazky v I., IV. a V. díle Archivu.

sklon k severu a ani mocným vyvřením čedičů Středohorských nezpůsobeny patrnější nepravidelnosti. Za to však v severním obvodu pánve jeví se přetvary dosti značné, tak že v Podkrkonoší a Podrudohoří vrstvy křídové nezřídka dosti příkře nejen jsou vyzdviženy, nýbrž místy dokonce převráceny. Vysvitá z toho, že severní bašty naší vlasti teprve v dobách pokřídových mocně se vydmuly a vysoko se vztýčily.

Z hornin, které vrstvy našeho útvaru křídového skládají, vynikají na prvém místě kvádrové pískovce, pročež bylo by zcela oprávněno formaci nazvati raději kvádrovou, tím více, poněvadž pravé křídy bílé ani u nás ani v Sasku není. Ku pískovcům druží se slinitovápenité, obyčejně pěkně vrstevnaté kamení, zvané opuky a pak slíny a jíly. Částečně podle povahy hornin, hlavně však podle zkamenělin, byl pak křídový útvar náš v celém svém rozsahu rozdělen od Krejčího a Friče od spodu nahoru na 8 stupňů následujících: 1. Pásmo Perucké; 2. Korycanské; 3. Bělohorské; 4. Malnické; 5. Teplické; 6. Jizerské; 7. Březenské; 8 Chlomecké, jež vesměs pojmenovány jsou dle význačných nalezišť. Pásmo Perucké a Korycanské jsou stáří cenomanského; pásmo Bělohorské, Malnické a Teplické přísluší k Turonu, a nejvyšší tři pásma od Jizerského počínajíc jsou senonské.

Cenoman.

1. *Pásmo Perucké* jest výtvar sladkovodní a pouze pobřežný. Aspoň podle uložení lze souditi, že vytvořilo se na samém pobřeží moře křídového ze splavků a drti sladkými vodami přinesených. A jelikož těchto hmot čím dále do moře tím více ubývalo, ovšem musí v tomto směru i vrstvy pásma Peruckého se vyklínovati, čemuž v skutku nasvědčuje ta okolnost, že následující pásmo, kteréž jest původu mořského, namnoze leží přímo na podkladě prvohorním, ačkoli na pokraji o Perucké vrstvy se opírá. Právě proto však, že Perucké pásmo nejspíš jest jen výtvar pobřežný, může býti i s několika následujícími stupni křídového útvaru našeho soudobé; pročež klade-li se vůbec ve sledu vrstev na místo nejhlubší, tedy nemá tím býti řečeno, že jest ve všem všudy starší než vrstevní pásma následující.

Co hornin vrstev Peruckých se dotýče, tedy objevují se na spodu více nebo méně hrubé slepence, nad nimi šedé hlinité lupky, do nichž nezřídka vloženy bývají nepatrné flíčky lesklého uhlí, které tu onde zavedly k beznadějnému dolování, jímž leckterý podnikatel připraven byl o všechno jmění. Nejvýše pak leží kvádrový pískovec rozličné jemnosti, který za čerstva v lomu jest velmi měkký a snadno i soustruhem zpracovatelný, ale na vzduchu tvrdne, pročež výtečně hodí se ku pracím kamennickým a sochařským. Láme se hlavně u Nehvizd a Kounic blíže Českého Brodu, u Peruce, u Podola nedaleko Budyně a u Hořic. Také lupek zmíněný jest důležit, protože tam, kde se objevuje, přetvořuje se v ohnivzdorný výborný jíl, jenž k výrobě dýmek a všelikých prací jiných se hodí. Dobývá se na př. u Chuchle, u Slivence, u Černého Kostelce (na Královce), u Janovic Uhlířských a j. I lupky i pískovce pásma tohoto jsou bohaty na zbytky ústrojné, hlavně ostatky rostlin, z nichž vynikají v lupcích hojné listy, které prozrazují, jak náramně bujná flora zdobila počátkem doby

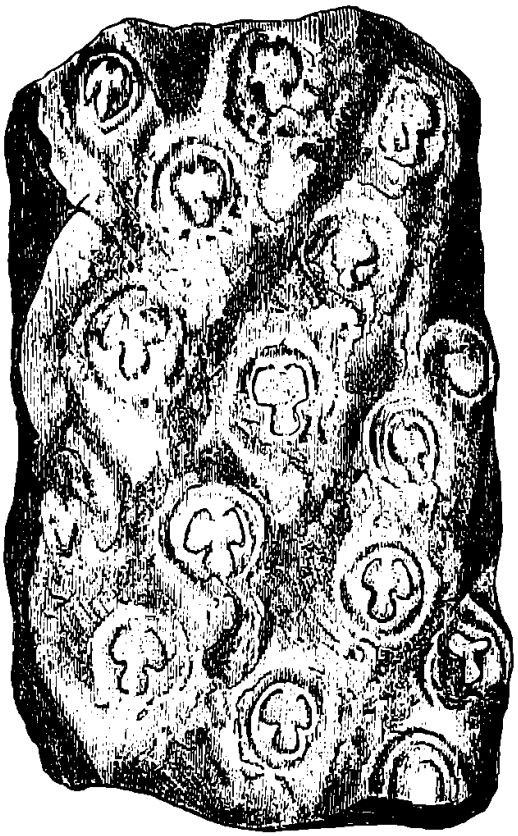

Obr. 6. Protopteris Sternbergi.

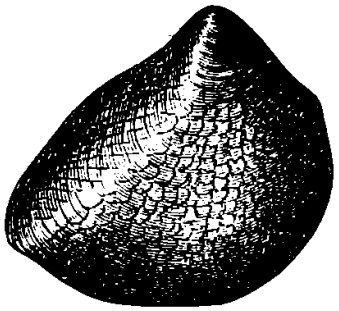

Obr. 8. Trigonia sulcataria.

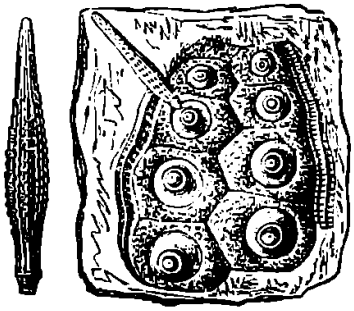

Obr 12. Cidaris vesiculosa.

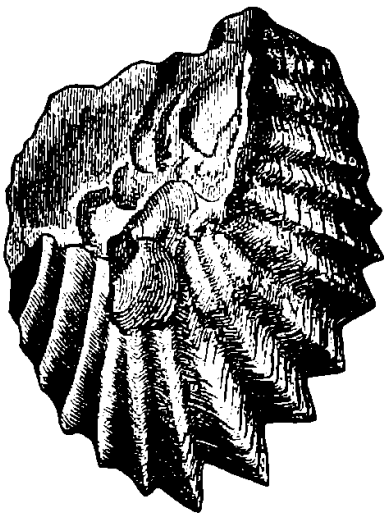

Obr. 7. Ostrea diluviana.

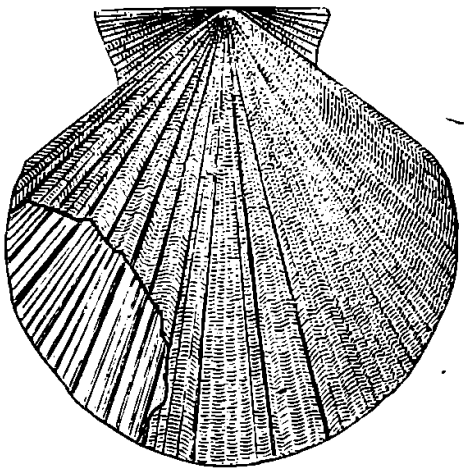

Obr. 9. Pecten asper.

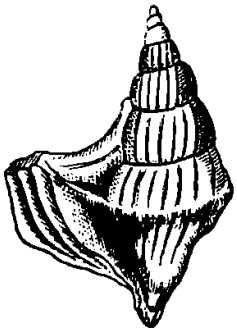

Obr. 10. Rostell. Parkinsoni.

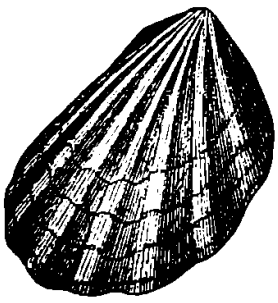

Obr. 11. Lima Reichenbachi.

křídové pobřeží vod. Po většině jsou to rostliny dvouděložné, dubovité, fíkovité, vavřínovité, myrtovité, i mnohými jinými řády zastoupené, které dnes jen v teplých krajinách se daří. K těm druží se palmy, jehličnaté, cykasovité a nižší rostliny. Na mnohých místech, zvláště u Kounic a Vyšerovic, lze si v kratičkém čase z lupků přesnadno štípatelných, hebkých a tudy lehce porušitelných opatřiti celou sbírku otisků listův. Za to jsou ostatky živočišstva sladkovodního a pozemského z tehdejších dob náramně vzácny. V pískovcích objevují se nejvíce pěkné kmeny stromů kapraďových Protopteris Sternbergi Corda (Obr. 6.), Oncopteris atd., kterých nejvíc nacházívá se u Peruce, Kounic, Vyšerovic, Mšena, Nehvizd, Hořic a Ústí nad Orlicí.

Kmeny ty bývají obaleny nezřídka jako kmeny nynějších kapradin stromovitých vzdušnými kořínky, jichžto pletivo se někdy najde o sobě a druhdy za zvláštní zkamenělinu bylo pokládáno. Vzdušným kořínkům těm dal Corda jméno Palmacites varians, což tedy neznačí zvláštní zkamenělinu, nýbrž pouze v oddenek sbíhající vzdušné kořeny druhu Protopteris Sternbergi.

2. *Pásmo Korycanské* jest původu mořského a leží často bezprostředně na útvarech starších, jelikož, jak řečeno, pásmo Perucké jest toliko výtvarem pobřežným, tedy jakousi obrubou ostatních souvrství křídových. Vrstvy Korycanské sestávají z pískovců více nebo méně jemných, často glaukonitických, t. j. v zrnkách zelený mineral glaukonit obsahujících, místy hojně vápenatých nebo i v pouhý vápenec přecházejících. Ponejvíc jsou rázu pískovce kvádrového a obsahují místy úžasné množství zkamenělin, jmenovitě mořských lastur, z nichž nejdůležitější jsou Ostrea diluviana Lam. (Obr. 7.). Trigonia sulcataria Lam. (Obr. 8.) a Pecten asper Lam. (Obr. 9.) K těm druží se ovšem veliký počet lastur i zkamenělin jiných, jako na př. z hlemýžďů Rostellaria Parkinsoni Mant. (Obr. 10), Turritella cenomanensis d' Orb. a Tur. granulata Sow., z mušlí vedle tří výše uvedených hlavně rod Lima, jmenovitě Lima Reichenbachi Gein. (Obr. 11.), Terebratula a j., pak korály, ostnokožci, jako na př. Cidaris vesiculosa Goldf. (Obr. 12.) a přehojné houby. Z ostatků vyšších živoků vynikají místy četné zuby žraločí.

Pískovce Korycanské, jak se zdá, tvoří v celém rozsahu křídového útvaru našeho podklad vrstev vyšších a označují se vůbec jako spodní pískovec kvádrový. Přechod od Peruckých do Korycanských vrstev na místech, kde jsou pospolu vyvinuty, jako na př. na Hostibejku u Kralup, tvoří kyprá pískovcová vrstva, t. zv. droždí, která dobře vyznačuje dno někdejšího moře křídového. Hlavní naleziště kvádrových pískovců Korycanských jsou: Bílá Hora u Prahy, Vidovle, Kralupy, Hloupětín, Skutíčko, Chrudim, Prosek, Králové Dvůr, okolí Kozákova a uložení pod Ještědem a Tisá pod Sněžníkem Děčínským. Vápence Korycanské vyvinuty jsou hlavně u Korycan, Plaňan, Hor Kuten, Zbislavi, Kučlína, Teplic, Holubic a Vodolky. Slínovité jsou vrstvy u Kolína a hlavně na Kamejku u Čáslavi.

(Pokračování.)

Otázky a obrazy ze života socialního.

Spolek sv. Vincence z Pauly.

Sděluje Tom. Škrdle.

(Dokončení.)

„Čechu“ ze dne 27. listopadu 1886. píše jeden Vincentian asi takto: Před 1½ rokem chodila si každodenně kupovat jistá žena za pár krejcarů chleba. Byla chudě, ale dosti slušně oblečena a nikdy nenaříkala. Dozvěděl jsem se, že byl muž obuvníkem, že měli manželé ti tři malé dítky, z nichž dvě nejmladší, dvíčata, matka kojila. Po nějakém čase se odstěhovali na Nový svět a pak jsem o nich více nevěděl

Tento měsíc přišly žádosti na konferenci sv. Vincence, a mezi mnohými, které jsem k vyšetření obdržel, zněla jedna na číslo 316. pod sv.-Janským vrškem na Malé Straně. Domovník mne ujistil o veliké bídě této rodiny. V bytu byla jedna postel, stolek a židle. Na posteli ležela ona dvě dvíčata, která místo pláče toliko kňourala, čili, jak se domovník vyjádřil, krom té drahé duše jako kůzlata pískala. Mezitím, co jsem dlel v jejím bytu a mluvil se ženou, která tu na chvíli děti opatrovala, přicházela sama prosebnice a nesla na rukou třetí, dospělejší dítě, které měla v jeslích. No, jak jest mužovi, ptaly se sousedky. Tázaná se dala do pláče: již umírá, a to jako blázen ve svěrací kazajce v nemocnici, dodal domovník. Poznal jsem, že jest to ta, co si před 1½ rokem chléb kupovala. I vypravovala mi později, že si musila na Novém světě vydělávati chléb nosením uhlí a když muži obuv roznášela, a tento dlel doma s dětmi o hladu, tu že si trápením ulovil souchotiny. Ulehl, všecko pro jeho nemoc zastavili, konečně musil do nemocnice, kdež prodlel 12 neděl. Když se vrátil a bídu ještě větší viděl a sám se nemocí trápil — zšílel. Začal ze sebe vše trhati a zuřiti, takže ho s těží dostali do nemocnice pod Petřín. Jsem Vincentianem již 10 let, praví dopisovatel „Čecha“, ale na takovouto bídu jsem ještě nepřišel.

Uvádím jiný příklad. Znali jsme v Žižkově chudou, ale dosud v pořádku se nalezající rodinu. Muž, bývalý hospodářský správce, hledal písařskou práci, ale nemohl ničeho dostati. Celá rodina byla od bídy bledá a muž již sotva mluvil, obyčejně sýpal. Najednou nám rodina ta zmizela. Asi za půl léta, v zimě, v největším mrazu, obdržel farní úřad v Olšanech u Prahy dopis, nebude-li v domě x, v bytu y poskytnuta rychlá pomoc, že se tam stane strašné neštěstí. Pan farář odevzdal žádosť k vyšetření naší konferenci. Vešli jsme do bytu — a hle, on tam seděl zmíněný správce. Bydlel v postranním pokoji, v němž měl trochu uhlí, stůl a prkno zaražené do zdi, na němž seděl — více tam nebylo. Člověk ten měl tváře nadulé, oči zkalené, byl bez košile, bos — v největším mrazu. Vedle něho stál nejstarší jeho chlapec, rovněž bez košile. Ptáme se na jeho rodinu, ženu, děti — pravil, že umřely. V tom náhodou obrátím zraky k oknu, přiskočím a rozhrnu hadry a naleznu tam nemocné schoulené dítě, ležící na zemi . . . .

Ještě toho večera mu žižkovská obec děti odebrala, je oblekla a nasytila, i správce oblekla a vynašla mu práci.

Dole nám pak domovnice vypravovala, že se dal správce do pití a nevěděl ani, kdy mu manželka a jedno dítě v nemocnici zemřely a pochovány byly; povídala dále, když mu doma druhé dítě umřelo, že je nechal ležeti, a 3 zl., které na pohřeb dostal, že propil, takže se nájemníci sami na rakev sebrali a dítě pochovali.

Onen, jak „Čech" psal, zšílel a tento neměl k šílenosti daleko ....

Výroční zpráva z r. 1876. vypravuje takto:

Mezi ošetřovanci chudými nalezal se také šlechtic K. z P., bývalý důstojník, který střelnou ranou jednoho oka pozbyl a později velikou nouzi trpěl, an byl několikerou nemocí postižen. Rodem byl z Mostu a náboženství protestantského a sice augsburského. Ošetřující člen byl v konferenci výslovně požádán, aby podle stanov nezaváděl s ním rozmluv o rozdílnosti náboženské. Když se konference dozvěděla, že chudý ten po celý týden toliko almužnou od ní obdrženou se živí, přinášeli mu členové potřebný pokrm do bytu. Dne 12. listopadu oznámil své domácí paní, že by rád přestoupil ku víře katolické a jeneralní zpověď vykonal. Jsa tázán na pohnutku, z jaké by to chtěl učiniti, odpověděl: Dlouho již nebudu žíti, chci umříti jako katolík. Dle svého přání byl vyučován ve sv. náboženství, do církve sv. přijat a tři dni na to skonal. Po jeho smrti dosvědčila jeho domácí paní, že nemůže pochopiti, jak tento člověk, jenž dříve po celý den naříkal nad svými bolestmi, po sv. zpovědi zcela tiše se choval, takže jen z tváře jeho dalo se souditi na bolest, kterou trpěl. Konference mu i pohřeb vystrojila.

Nechci déle obtěžovati čtenáře příklady, jichž každý Vincentian několik zažil. Podotknu ještě jen tolik, že jest podobných případů mnoho, a že leckdy nemůže konference pomoci, nemajíc v kase groše.

Komu tyto příklady nepostačují, aby patřičně posouditi mohl důležitosť spolku sv. Vincence z Pauly, nechť mne stopuje dále.

Jak již bylo řečeno, odevzdává spolek sv. Vincence z Pauly chudým dary, které jim šlechta zasýlá. Tyto milodary donášejí Vincentiané do bytu jejich, dříve však se na žadatele důkladně vyptají a jeho byt si prohlédnou. Tím ničí Vincentiané veliké množství švindlu a pomáhají chudině zachovalé. Stálým stykem s chudinou nabudou Vincentiané jisté dovednosti při vyšetřování Delším cvikem poznají, že bývá domovník od chudých často podplacen, a že domácí pán, je-li mu chudý dlužen činži, i dareby nepohaní, aby mu nezkazil podporu, pro niž si pak ihned dojde. Často chudí, jsou-li odmrštěni, výčitkou na podvodníky upozorní, aneb jiní konferenci přátelsky uvědomí, kdo ji podvádí. Také dopisy anonymní o chudých Vincentiané dostávají, v tom však se obyčejně skrývá msta. Tím způsobem brzy a nejdéle asi za rok každý téměř švindl na jevo vyjde. Pětiletým, desítiletým trváním zjistí si konference osoby zachovalé a na druhé straně podvodné, marnotratné. Stálým zadržováním podpory osobám těmto se mnohý švindlíř konečně unaví, zakleje si „na své škůdce a nepřátely" a šlechtu více žádostmi neobtěžuje. Tak prokazují konference věci, kterou šlechta na základě křesťanského učení provádí, služby neocenitelné.

Neméně prospívají Vincentiané duchovní správě každé osady, v níž působí. Nevěrecký a nemravný tisk, tovární život a jiné zlé příklady rozšiřují v dělnických třídách veliké zlo; sklepní byty, v nichž bývá často více rodin pohromadě, sobotní a nedělní muziky bývají pelechy neřestí, které z rodičů na děti přecházejí a byty některých rodin v Sodomu proměňují. Co jest těm lidem víra, křesťanský mrav, co kostel, co svátosť, co kněz — vše jest jim terčem posměchu a divokého sarkasmu. Do takovýchto rodin vede adressa na žádosti psaná Vincentiana, aneb ho tam uvádí dítě ku své nemocné matce neb otci. Zaklepala bída, za ní se přihnala nemoc. Vincentian tam přichází s pochodní víry a klade mírně, ale určitě podmínky, za kterými je vezme spolek jeho v ochranu. Dcera musí zanechati prostopášného života, galán musí od ní pryč, děti musí vedeny býti k modlitbě, k tělesné čistotě, musí v neděli do chrámu, všední den do školy: musíte se vrátiti k Bohu a k Jeho zákonu — to vše jim předkládá Vincentian a počíná-li si mírně a opatrně a shovívavě, docílí ne vždy, ale přece někdy během času veliký obrat. Kdo podal osobě ve velké nouzi postavené chléb, získal si její srdce a s láskou často i celou její duši.

I bylo by žádoucno, aby tuto pomoc kněžstvo v duchovní správě působící patřičně oceňovalo a spolek za to vydatně jak mravně tak i hmotně podporovalo; dějeť se tu pomoc na místech, kde jest vliv duchovní správy nejmenší.

Komu jest všecko toto ještě málo, ať uváží dále, že většina konferencí rozšiřuje svými knihovnami mezi chudinou i jinými třídami společnosti lidské katolický tisk, že nasycuje svými chudinskými kuchyněmi každé zimy tisíce lidí, že se chystá celý spolek vystaviti v Praze pro chudinu dům [1]); ať uváží dále, že většina Vincentianů jsou řemeslníci a mezi nimi že jsou mnozí sami chudí, a že přece veškeré členstvo sv. Vincence z Pauly koná skutky milosrdenství zdarma a že žádný z nich nesmí býti podporován, byť toho i zasluhoval.

Nežli zprávu o konferencích ukončím, nemohu se nezmíniti, že předseda spolku, Karel Ervín hrabě Nostic, jednou ročně každou konferenci navštíví, aby se osobně přesvědčil o její činnosti. Vznešený tento šlechtic a lidumil s velikou zálibou stopuje hlavně vývoj spolkových chudinských kuchyň, které také navštěvuje a s velikým interessem na všecko v nich se vyptává. [2])

III.

Valné hromady.

Valné hromady se odbývají čtyřikráte do roka. Ráno se členové súčastňují mše sv. a pokud to možno, přistupují oni, jakož i ošetřovaní chudí k stolu Páně. Předseda Karel Ervín hrabě Nostic povždy se této pobožnosti súčastňuje a s členy přistupuje k sv. přijímání. Valné hromady bývají právě tak jako konference zahájeny modlitbou a náboženským čtením. Při zahájení a ukončení této schůze

[1]) Promluvíme o tom v budoucím čísle.

[2]) Předsedkyně damského spolku Mathilda kněžna Windischgraetzová mimo to v průvodu jedné dámy z konference každou podporovanou osobu navštěvuje, osobně se na její poměry vyptává a všude 1 zl. podpory uděluje.

poklekne celé shromáždění na zemi, jak šlechtic, úředník, kněz, učitel, tak i řemeslník a dělník. Předsedové konferencí neb jejich zástupcové předčítají čtvrtletní zprávu o stavu svých konferencí. Na to čte předseda listy, došlé od venkovských konferencí, a podává výtahy z jiných dopisů, které se spolku týkají.

Pozvaný duchovní řečník promluví pak k shromážděným o křesťanské lásce k bližnímu, což mívá nezřídka mocný dojem a posluchače vzpruží k obětavější činnosti.

Shromáždění kladou peněžní dárky pro chudé a vykonavše obvyklou modlitbu, rozejdou se. [3])

Jedné valné hromadě byl přítomen pražský ndp. metropolita, nynější ndp. biskup budějovický a řečnil o křesťanské charitě mladý člen Tov. Ježíšova, Robert hrabě Nostic, a to způsobem tak úchvatným, že srdce všech byla mocně dojata.

Časem i předseda vídeňského spolku sv. Vincence z Pauly, starohrabě Salm, do valné hromady zavítá a členy osloví. Vydáním výroční zprávy o činnosti spolkové zakončuje spolek každého roku jednu periodu svého působení. Tyto zprávy se zasýlají větším dobrodincům spolku. I dámský spolek výroční zprávy tiskem vydává.

Závěrek.

Naznačil jsem krátce dějiny a působení spolku sv. Vincence z Pauly. Mám na mysli ještě některé věci, které po mém názoru vadí rozvoji spolku, mám na mysli lecos, o čem bych si přál, aby se odstranilo, aneb o čem bych myslil, že by zdárnému vývoji spolku posloužilo, avšak to si nechám na dobu pozdější, v čase slavnostním všemu se vyhýbaje, co by snad, ač to není úmyslem mým, mysl toho neb onoho roztrpčilo. Avšak dvou věcí pro jejich důležitosť se přece dotknu. Navrhuji, aby se vždy po delší době, asi za pět let, odbývaly volby představenstva v konferencích a Ústřední radě. Tím se spolek vždy jaksi osvěží, osoby, které málo pracují, se odstraní a spolkový život nabude nové a živější tvářnosti.

Navrhuji dále, aby se pracovalo více než dosud novinami. Když jednotlivec dává almužnu, může jméno své skrývati, nikoliv však spolek. Chceme, aby nás obecenstvo podporovalo, aby se řady naše množily, aby se spolek čím dále tím více po vlasti naší rozšiřoval, a obecenstvu málo dáváme příležitosti poznati nás — v tom věží taktická chyba. Nechť tedy Ústřední rada oznamuje všechny větší dary v časopisech a o svých valných hromadách zasýlá zprávy nejen do „Čecha“, jak se dosud děje, nýbrž i do jiných listů. K tomu mne vede ještě i tato okolnosť: liberální tisk nás katolíky všemožně snižuje a obzvláštní „slovní“ péči věnuje chudině, nečině však pro ni téměř ničeho — nuže, položme proti frasím skutky, označme veřejnosti, co činíme pro chudinu my — zpátečníci, a tím nejlépe pracovati budeme pro čest našeho tupeného jména křesťanského. Exempla trahunt — příklady táhnou — přesvědčují a napravují zmotané hlavy.

[3]) Časem i jednotlivé konference domácí pobožnosti pořádají, v čemž vynikají konference smíchovská a karlínská. Tato se zvláště na svátek sv. Vincence z Pauly súčastňuje služeb božích, celebrující kněz modlí se po mši sv. litanie ku sv. Vincenci z Pauly, a na to se odeberou členové k společné snídaní, kterou jim strojí klášter Milosrdných sester.

Nežli ukončím, obracím se ještě k duchovenstvu, které působí ve městech velikých a továrních, aby tam konference založilo. Myslí-li někdo, že by málo peněz sebral, ať věnuje v nové konferenci větší péči knihovnám, aneb v zimě ať založí chudinskou kuchyni, pro niž má obecenstvo z celé činnosti spolkové největší sympathie. Jen tedy s chutí do práce! Založiti novou konferenci jest věc prajednoduchá: zakladatel sdělí úmysl svůj Ústřední radě, nebo toliko předsedovi, panu hraběti Karlu Ervínu Nosticovi (Nikolandská ulice v Praze), Ústřední rada oznámí novou konferenci cís. král. místodržitelství v Čechách, a nový odbor má právní trvání.

Myslí-li duchovní, že by v jeho farní osadě lépe prospívala konference dámská, ať se obrátí na Mathildu kněžnu Windischgraetzovu na Malé Straně v Praze a nechť založí konferenci ženskou, sám pak ať jest konference té protektorem a v každé schůzi nechť bývá přítomen.

S chutí tudíž do práce pro čest boží a blaho trpící chudiny [4]).

Z národního divadla.

Ku konci října bylo tomu sto let, kdy počalo se v Praze hráti česky. Dojemné to jubileum, věru, a veliký pokrok učiněn za onu řadu let. Za příčinou toho jubilea byl v nár. divadle večer slavnostní, jejž zahájila ouvertura Smetanova a Mužíkův proslov, po němž objevil se divákům Kolárem komponovaný živý obraz. Sehrán byl Klicperův „Divotvorný klobouk“ — hra z dob probuzení národa českého, prosta všech dvojsmyslných vtipů a žertů, frivolnosti a „pikantnosti“, a přec učinila stará tato fraška dojem výborný a líbila se znamenitě. Nebylo by lze i (po některých revisích) i jiné Klicperovy hry uvésti na scénu? Není dobře, býti nevděčným a házeti do hlubin zapomenutí zasloužilé našince, pro lecjakou často mizernou a slátanou nemravnou francouzskou komedii. Při „Divotvorném klobouku“ osvědčilo obecenstvo, že má dosud zdravý vkus. Sotva že odjela sl. Turollova, vystoupila tu před hledištěm s místy třikráte zdraženými paní Sembrichová-Kochaňská v „Lucii“. Flétový její hlas a dokonalá, oslňující koloratura závratné výšky byly příčinou velikého úspěchu, zvláště scena s dýkou v šílenství utkví nám dlouho v paměti.

Náš krajan Ladislav Zavrtal, kapelník ve Voolvichu v Anglii, obmyslil nás druhým „darem“ operním. První byl, jak známo, „Noc ve Florenci“ a druhým jest „Myrrha“, opera o 4. jednáních. Text ze Stefana Interdonata přeložil Züngl. Již před uvedením práce této na jeviště národního divadla bylo nám nápadno, že divadelní kancelář ustavičně upozorňuje k tomu, že jest to práce „našeho krajana, jenž pracoval ji výhradně pro nár. divadlo“, a „Myrrha“ chválena až běda již napřed. Divadelní správa ví dobře, že obecenstvo od ní žádá věci původní, a ví též dobře, že pohlíží obecenstvo vždy se sympatiemi na původní produkci naši, ať již slovesnou či hudební: proto appelovala, činíc novince reklamu, na vlastenecký cit více, než chtěla později poskytnouti citu pro

[4]) Divno mi, že čilé duchovenstvo moravské a slezské tohoto spolku dosud postrádá!

umění, a slabosť i nedostatečnosť novinky „Myrrhy“ zakryti chtěla lacinou frasí a okolností, že jest to od našeho krajana, jenž pracoval „Myrrhu“ výhradně pro národní divadlo“. Chtěl-li nám náš „krajan“ něčeho poskytnouti, ať nám dá věc dobrou, dokonalou vskutku původní, a nepředstavuje nám harlekýna v pestrých cetkách, na nichž šila celá řada mistrů, jeden rukáv od Gounoda, druhý od Verdiho, celý střih z Aidy, límec od Bizeta, nohavici od Delibesa, vestu od — Strausse a takto nahučeti nám v uši podivuhodnou slátaninu všeho možného. Jsme Bohu díky již tak pokročilí, že máme celou řadu dobrých původních oper, a jest politování hodným omylem, domnívati se, že jest „krajanům“ vše dobré. Co jinde propadne, propadne i u nás, ať píše oficielní kritika cokoliv a jakkoliv, a dnes nás „původní prací našeho krajana žijícího v Anglii“ pan Šubrt více neoslní. „Myrrha“ neměla se dostati na jeviště. Jaké jest libretto, lze již a priori posouditi, čteme li, kdo je přeložil. Děj „Myrrhy“ jest velmi jednoduchý. Vůdce Arbaces přivedl si otrokyni Myrrhu, již oblíbí si král Sardanapal. Arbaces, milovník Myrrhy, a Zarina, choť králova, ze žárlivosti naplněni zlostí a mstou proti králi způsobí spiknutí, jež vyzradí Sfero, Sardanapalův milec. Král spiklencům odpustí, ti však druhého dne vtrhnou zase do paláce, a král vrhá se s Myrrhou do plamenů, načež Arbaces sám stane se králem.

Myrrha přijata byla velmi chladně, což u nás značí úplné propadnutí. Z francouzských novinek viděli jsme „Útěk“, jednoaktovku od braběte de Villierse de l' Isle Adama. „Útěk“ jest výtečná kresba psychologická, do detailů propracovaná. Trestanec Pagnol uprchl z galejí a chce si opatřiti peníze, o nichž mu poví jeho soudruh. Vraždí na osamělé vile starou hospodyni — nyní přijedou novomanželé, plni štěstí, snů a blaha . . . netuší, že trestanec, vrah skryt jest v jejich komnatě. Mluví, smějí se, oplývají blahem. V tom zazní rána z děla, zvěstující, že utekl trestanec. Mladá choť zachvěje se . . . počne litovati nebohého . . . modlí se k Bohu vroucí, vřelou modlitbu za své i manžela svého blaho a nezapomíná i na uprchlíka „a i za toho nešťastníka volejme k Bohu, aby se napravil, polepšil, aby jej milostí svou osvítil Bůh — aby žil nový a šťastný život a uniknul těm, již ho pronásledují . . .“ Modlitba ta plna jest dramatické i poetické síly, a není diváka, jímž by mocně nezachvěla. Modlitbu tu slyší i trestanec Pagnol a chvěje se na celém těle . . . Novomanželé usínají na pohovce, jež jest posunuta přede dveře . . . Pagnol vystoupí, rozhlíží se . . . nemůže uniknouti, leda by zavraždil oba snoubence . . . Scena plna hrůzy a psychologické pravdivosti! Trestanec váhá, rozjímá, modlitba i pohled na spící „děti“ — (jak je jmenuje) ho dojímá — v divoké duši jeho ozývá se soucit, lítosť, lidské hnutí, jemuž srdce podlehá . . . v tom slyšeti je volání hlídek, pískání — jsou mu na stopě, vrazí do komnaty — chytí jej, a Pagnol propadá smrti. „Útěk“ jest jednoaktovka nedlouhá, ale plna síly psychologické a životní pravdivosti.

V nár. divadle vystoupil čtyřikráte devítiletý pianista Josef Hofman z Varšavy, jenž hraje Beethovena, Chopina, Liszta s bravurou a technickou dokonalostí tak úžasnou, že naplnil podivením laiky i nejslovutnější znalce. Leč nejen to: jest i sám skladatelem, a to, pokud jsme sami slyšeli, velmi dovedným . . . Jest to vskutku úkaz neobyčejný! Jsou lidé, kteří tvrdí, že vůbec není talentu — „otec, narodí li se mu syn, může do něho klásti naděje ku všemu“ — jen cvik prý, od nejútlejšího mládí, a příležitosť ku cviku v té neb oné věci jest onen talent . . . Napadla nás tato zásada moderní filosofie, když slyšeli jsme devítiletého tohoto

virtuosa hráti — božský to věru talent! Jiskra, již sám Tvůrce vložil do útlého tohoto dítěte — ovšem že potom cvik neustálý jiskru onu v oheň roznítí. Ale upírati talent k něčemu vůbec jest nesmysl, jejž jediné vystoupení tohoto chlapce zvrátiti může.

Pozoruhodnější nežli Zavrtalova „Myrrha“ jest původní pětiaktové Šubrtovo drama „Jan Výrava“. Autor „Probuzenců“ s oblibou všímá si látky čerpané z doby poroby a nevolnictví selského lidu v Čechách. Sedlák na zemanském statku, Jan Výrava, jest oblíben u svých sousedů, ale těší se též velice přízni milostivé vrchnosti; jest prostředníkem mezi vrchností a selským lidem, ba zdá se, že povážlivě kloní se ku straně „pánů“, neboť svého synka Jeronyma dal do zámku, kdež jest myslivecký mládencem, mluví o něm se zálibou, chce jej míti pánem, kdežto druhého synka Václava zanedbává. V prvém jednání slaví se hlučné obžinky na zámku hraběte Rovereda-Lanzenfelda. Poznáváme tu lid, naplněný nenávistí proti direktorovi Karminovi, vidíme tu rázovitou postavu Výravy a vášnivého sedláka Kýrala, seznámíme se s mladým Dvořákem z Kladska, jehož otec se pro panské týrání z vlasti vystěhoval — mladý Dvořák jest „helvita“, „písmák“, jenž popuzuje lid a volí k řečem svým vhodné i méně vhodné citáty z bible. Mezi slavností dostaví se setník Charvát s patentem císaře Josefa II., jímž se robota značně uvolňuje, a zároveň vyjednává s direktorem Karminem o dodání deseti tisíců kmenů ku stavbě pevnosti Plesu (Josefova) — z dodávky té kyne slušný výdělek lakotnému direktoru. Ale k dodání kmenů potřebí jest práce veliké — roboty — proto umíní si Karmin, dorozuměv se s hrabětem, že lidu znění patentu zatají. Opilý vojín Maršálek vyzradí však lidu, co přinesl Charvát, lid se bouří, jásá a chce, aby mu znění patentu bylo přečteno. Místo toho oznámí však direktor lidu, že místo roboty polní nastane robota lesní — mnohem namahavější. Tím skončí první akt.

Další děj rozvinuje se rychle. Výrava váhá, má-li se postaviti v čelo lidu, čím dále tím více se bouřícího. Lid jej již hanou zasypává, chce vniknouti a též vniká do zámku, aby patent vynutil . . . Výrava váhá neustále — „krvavé vzpoury se neúčastním nikdy“, praví. Jest jeho otálení i to velikou pohnutkou, že jeho miláček Jeronym jest na zámku, a že by vystoupením jeho v čele lidu zmařeny byly veškeré krásné plány o budoucnosti milovaného syna, jehož viděl již — pánem. Když však i jej Karmin nazývá „zrádným chámem“, rozhoduje se rychle, jeho čest nestrpí této urážky, a staví se odhodlaně za obecného jásotu v čelo lidu. Lid pobouřen a rozčílen jest co nejvíce i tou událostí, že panští mušketýři zabili bláznivého pasáka Martinka, jenž vrhl se před Dvořáka, když jej chtěli lidu vyrvati a zatknouti. Vzpoura roste, bije se na zvony, zapalují se ohně, lid se zbrojí a posily z okolních vesnic se očekávají a přicházejí. Výrava jest v čele lidu — i poslední ohled padl, a on si jen přeje, aby syn jeho Jeronym opustil zámek a po boku otce bojoval proti tyranům. V noci stojí Jeronym na balkoně zámku ozbrojený na stráži, otec k němu přichází a zapřisahá jej, aby opustil zámek a šel mezi lid. On slíbí — když však kontessa Sylvie lásku mu vyznává, odepře otci slib — starý Výrava rozzlobí se — a střelí ve vášnivém návalu po synovi. Scena mezi otcem a synem jest velmi dramatická a efektní. Ve čtvrtém aktu bloudí Výrava u rybníka jako bez duše. Energie jeho jest strašlivou událostí zlomena — zabil syna — svolává na něho ještě strašlivé kletby, ale ničeho již se účastniti nechce. Lid jej najde, opět roznítí, a on ze zoufalství opět staví se v čelo lidu.

Hrabě však povolal vojsko, vzpoura jest krvavě potlačena, z každého čísla má býti vřaděn jeden muž do vojska, a předáci vzbouření — mezi nimi Výrava — mají dostati sto ran holí. Potupný trest zlomí úplně ducha hrdého Výravy. Klesá na kolena, prosí za trest smrti, jen hanebného bití aby byl ušetřen! Leč právě pro hrdosť svou musí krutý rozsudek snésti. V poslední chvíli předstoupí i Jeronym — jehož měl otec za mrtvého — byl poraněn a má jednu toliko ruku — a prosí za otce. Prosba jeho není nic platná. Po první ráně holí klesá Výrava na zemi, mrtvice činí konec životu jeho — a Jeronym, naběhnuv na bodák vojína, rozráží si prsa.

Toť obsah efektního dramata. Bylo vytýkáno, že smrť Výravova není dramatická — leč způsob a okolnosť, jež působí, že smrť Výravu poráží, činí ji dramatickou i tragickou. Hrdosť těžce uražená tu nesnáší této potupy. Šubrtovo drama jest celkem pěkné, mocně působí, povahy i postavy jsou rázovité, hlavní děj úzce a ostře vymezen, a nehledě k nezdařené figuře Bětušky Kýralovy, jež se pro paní Ortovu pranic nehodí, a ku vzdychající Sylvii, lze nazvati „Jana Výravu“ dobrým dílem českým, jemuž přejeme hodně repris a nového úspěchu. Páni Šmaha a Mošna jsou výtečnými, a malíř Holzer se novou dekorací „u rybníka“ vskutku vyznamenal. Josef Flekáček.

LITERATURA.

Světozor. Obrázkový týdenník. Ročník XX. 1886. Redaktor M. A. Šimáček.

F. S. (tuším Ferd. Schulz) ve své kritice o básních J. Vrchlického „Zlomky epopeje“ píše ve „Zl. Pr.“ v č. 23. mimo jiné takto: „Nadšení, idealismu v řadách našich ubývá, když by ho spíše přibývati mělo. Básníci naši pějí jen nepatrným hloučkům mladistvých zanícenců, jež posud neovanul mrazivý vzduch „praktického“ života.“ — — Kritik výstavy Vereščaginovy v seš. 23. „Světozoru“ zase píše: „Čelné principy umělecké jsou v podstatě své tak staré, jako sochařství a malířství samo. . . . Takovým principem je absolutní realismus, zásada věrného reprodukování skutečnosti jako jediný cíl umění . . . .“ „Blíží se nová éra“ — praví prý Vereščagin — „éra talentů. My to budeme, kteří spasíme společnosť; již nyní jest náš vliv, který na všech stranách a ve všech směrech se projevuje, veliký a účinný.“ (Vereš. jest realista, ba naturalista). — Dle kritika „Národ. politiky“ idealismu odzvoněno, a realismus prý vítězí a zvítězí — Tak ta naše milá kritika česká — nikoli moravská — jednou rozněcuje ve čtenáři horování pro idealismus v umění (tedy i v poesii) a třikráte holduje zase realismu; ba připouští i naturalismus. — Boj realismu s idealismem v poesii i v letošním „Světozoru“ lze postřehnouti; realismus ovšem vítězí. — Po krátkém úvodu tom hned k věci.

1. Všimněme si nejdříve *krásné prosy*. J. Arbes uveřejnil ve „Světozoru“ let. romanetto „Zborcené harfy tón“. Z počátku čtenáři „romanetta“ trpělivě čekati jest těch věcí, které přijíti mají, a ty nejdou hodně dlouho pro samé nekonečné, do nejdrobnějších podrobností rozpřádané a tím až nudné líčně a popisy a mnohonásobné počátky episodní, které spisovatel až na samém konci spojuje v jeden zádrhel. — V „romanettu“ líčené osoby nešťastny jsou všecky „osudem“; čtyři z nich hrají na harfu a umírají v bídě; kdo osoby ty poznali blíže — spisovatel a bratr jeho Jan — žehrají do bídy života lidského; kdo s „harfeníky“ jednali — šlechtické příbuzenstvo a sám kardinal-arcibiskup, — buď do bídy je vrhají — nebo jim aspoň nepomáhají. (Spisovatel uznal za dobré podezřívavě doteknouti se muže, jenž přece tak hojně dával almužnu, že často

chtěl více dáti, než měl pohotově. To je tendenční.) — Arbes hlásá nauku, že „lidstvo od pravěku ubíralo se křivolakými cestami jen proto, že vedeno bylo falešnými hesly, jichž prý falešní proroci, zelotičtí fanatikové různých věrouk, prohnaní, ctižádostiví státníci a vůbec všickni (prý), kdož chtěli z lidstva k jakýmkoli účelům těžiti, užívali jedině k tomu cíli, by odvrátili mysl lidskou od přítomnosti, a v náhradu za život skutečný — jediné pravý — nabízeli život imaginérní: buď ve vzpomínkách o minulosti, nebo docela v planých útěchách do budoucnosti, a to netoliko do budoucnosti reelní, nýbrž i do budoucnosti záhrobní, tudíž v pouhých přeludech obraznosti.“ — Věci takové, v konsekvencích hrůzné, čítati zas a zase již se věru hnusí. Kam vede pouhé, dle Arbesa reelní přítomnosti živu býti, Arbes líčí sám v témž romanettě, kdy čtenáře uvádí do „herberku“ krejčovského na Malé Straně. — Arbes ústy harfeníkovými vypravuje takto: „Bylo mi, jakobych se byl ocitl ve smečce hladových, vlastně žíznivých vlků... Ani nevím, jak mne zavlekli kamsi do pozadí za stůl, — jak ocitl se na stole několikamázový džbán... Slyšel jsem, že to na můj řád — a viděl, jak šel džbán z ruky do ruky.... Teprve nyní všimnul jsem si pusté, divoké chasy kolem sebe a poznal, že jsem vlastně zapadnul do doupěte spustlých pijáků... Setrval jsem v kruhu spustlé chasy skoro dvě hodiny, ve kteréžto době vypito na můj řád neméně nežli dvanáct nebo patnáct (!!) desetimázových (!!) džbánů piva... vytratil jsem se z „herberku“, upláchl jsem“. — Tak žijí lidé, kteří nedbají „falešných hesel, falešných prorokův, ani různých věrouk“; tak žije se pouhé přítomnosti dle axiomatu páně Arbesova. Čtenář romanetta Arbesova děsí se zásad, axiomat, jež nepokrytě hlásají, že společnost lidská jest ničemna, zvláště ve vrstvách vyšších — ale i nižších. Arbes chce společnost lidskou polepšiti axiomatem, že společnost lidská má žíti pouze přítomnosti — beze vzpomínek o minulosti, bez naděje do budoucnosti časné i věčné. Soudný čtenář neví, má-li se tomu axiomatu smáti — či nad autorovým rozumem ramenoma pokrčiti. Škoda, že se nedávají na axiomata patenty! — Právě ti lidé zajisté, kteří nevzpomínají minulosti, aby jí poučeni nebyli, a nehledí do budoucnosti, aby starosti se zbavili, právě ti žijí spustle: neboť jejich heslem: „Edite, bibite, post mortem nulla voluptas“... „a co po nás zůstane, kdo ví, kdo to dostane“. — Než jsou lidé, kteří „světlo nazývají tmou a tmu světlem“. Kdyby národ náš všecek nehospodařil, tedy nežil také budoucnosti (reelní v naději v záhrobní), tuť by již po našem pokolení všecka země česká byla v držení židovském, a národ náš v porobě židův, kteří žijíce budoucnosti — pro své potomky — bohatnou, a my žijíce (jak Arbes radí) přítomnosti, chudneme. — A co pak provedli harfeníci paně Arbesovi? Harfeník sběhl se řemesla, prodal svou chaloupku, peníze utratil a žebrákem zemřel; a harfenice? Matka i dcera žebračkami zemřely. Ale za to žili přítomnosti! Ve dne spali a v noci hráli. — Domníval jsem se z počátku četby, že Arbes romanettem bude míti účelem nutiti čtenáře milovati chudý lid a nenáviděti boháčův (ač by ta tendence byla pochybená). Ale Arbes budě nenávisť proti „velkým“, lásky k „malým“ nerozehřívá; nevím, která z osob v romanettu zobrazených byla by sympatickou; — není ani spisovatel sám! — Tak pochybeného, jako jest Arbesův „Zborcené harfy tón“, nečetl jsem posud nic. Hlásá se v něm pessimismus neodůvodněný — protivný. Svět, jako nyní jest, nestojí dle Arbesa za nic; jiným nebude, proto bylo by dobře, kdyby ho ani nebylo. — V zákoně Mojžíšově jest psáno: „Kdoby se rouhal Hospodinu, smrtí ať umře, a kamením uházi ho všecko množství“. — Ale za naší doby rouhačům z kamení pomníky se staví. — Snad i Arbesovi bude postaven od vděčného čtenářstva.

„Pan markýz“ páně Hellerův „na repertoiru“ letošního „Světozoru“ od počátku až na sám konec se udržuje. Román ten mnoho pěkného má do sebe. Heller líčí nám Karpaty, Petrohrad a jeho život v zimě i v létě, Moskvu a její velikonoc, Varšavu, Oděssu, Bukurešť s úmorným po Rumunsku cestováním, tedy Slovensko, Rusko Polsko a Rumunsko, úchvatně, poutavě. Cestujeme jako s „cárovým kurýrem“ rychle po všem Slovanstvě. — Přečetše román rozjímáme: co chtěl vlastně románem tím spisovatel? Odpovídá snad sám: „docere et delectare!“ A docílil toho? Docílil; jinak odpověděti nelze. Čtenář hlavní města slovanská mimo Prahu poznává; — tím se poučuje. Děj jest až závratně poutavý a opravdu baví; romantismu více namysliti, soustřediti, nakupiti, — čtenáře u větší napjatosti udržovati, žádný romanopisec ani přáti si nemusí. V líčení měst a života společenského na Rusi soustředěno krásy, až kypí, a připouštíme, že autor dle autopsie, tedy pravdivě líčí. A tak vyhověno požadavkům pravdy a krásy. A dobro? — Život a styk líčených osob činí dojem na čtenáře, jakoby některé z nich byly démony; miss Cora, poručík Gagarin všude jsou, kde

děj se zapřádá, rozvíjí a končí; dobrého do sebe nemají ani zbla. Marnotratnost, přepych, vrtkavost, úklady, ba sama vražda — lpí na těch osobách v románě předních — činných. Povaha trpných pouze osob jeví mravné zásady aspoň poněkud. Ale miss Cora, Gagarin, kdekoli štěstí počíná se usmívati na lidi nevinné, hned sítě své rozpřádají, aby zmařili v samém počátku štěstí a vytlačili je. — Vnější stavba románu je velmi krásna, až nádherna, — sloh plynný, nenucený; četba plyne jako voda: tu zvolna ku předu se béře a vážně; tu zase poskočí si jako bystřina; jinde učiní odvážný skok jako vodopád. Ale neradi pohřešujeme v románě vyšší idee, pro niž by čtenář s některou přední osobou horoval. Sám markýz na samém konci teprve jeví snahu zabrániti zkáze do tenat Gagarinových padlé dívky Illony; ale to jest také jediné, co dobrého koná. A tak není idee, není ideálu v románu tom, jenž sice poutá, baví, ale nevzdělává. — „Pan markýz" jest illustrován Mároldem a tím ovšem mnoho získal.

„Uřezaček", charakterní obrázek z opuštěného světa. Napsal M. A. Šimáček. — V obrázku tom není rozervanosti, jaká líčí se na každé stránce Arbesova romanetta, není v něm elegance, kterou Heller vypravil svého „pana markýza"; ale v něm zobrazen život pravdivý, jak jej na nejednom místě žijí tovární dělníci. Mezi nimi bývají povahy výstřední — takou jest v obrázku našem Léna — a povahy lehkomyslné, takovou jest Hradil. Na světě krajnosti se dotýkají; výstřednost až náruživá s lehkomyslností setkaly se, přilnuly k sobě. Lehkomyslný Hradil zahrál si s výstřední Lénou — totě tragická vina; — a očista? Zneuctěná, pak opuštěná a zhrzená i týraná Hradilem lehkomyslným výstřední Léna ze msty spustí stroj, kdy v něm právě Hradil pracuje. — Hradil umačkán strojem do smrti. A Léna? zšílí a umírá. — „Obrázek" Šimáčkův čtenářovu obraznost napíná, ale nepřepíná a rozuzlením svým uspokojuje. — Vina dochází trestu. —

„Počátek románu", obrázek ze Slovácka od Gabr. Preissové, končí se v pravý čas, a spisovatelka tak s dobrou se potázala; ztracených a zničených dívek, jako v delším rozvoji románu byla by Poluša, v románech již na sta, ba na tisíce vylíčeno; — již to nebaví. — Stať ta zvláště dikcí slovenskou vyniká, které bychom si byli ještě více přáli; zdáť se, jakoby stará naše čeština slovenštinou novou omládala a tak líbeznější se stávala.

„Panna Eglantina", obrázek ze života Julia Slovackého, podává Fr. Kvapil. — Jestliže ve „Slovanském Sborníku" E. Jelínek s mnohými spoludělníky pěstuje vzájemnost slovanskou vůbec, Fr. Kvapil snaží se českému vzdělanstvu zobraziti literární, národní i politický život národa polského. Ku pracím Frant. Kvapila toho druhu patří i tento obrázek ze života Julia Slovackého ve Švýcařích. Sl. v Ženevě žil v domě pí. Pattegové, jejíž dcera Eglantina, již třicetiletá, den ode dne rostoucí láskou milovala o deset skoro let mladšího Slovackého — ovšem beznadějně.

„Benínkova svadba", vesnická povídka od J. L. Hrdiny, jest sice malounký, ale ostře kreslený obrázek z lidu; spisovatel též dává jej muži z lidu vypravovati. Beník před samou svadbou umírá se soudruhy v uhelném dole, z vděčnosti vlídného představeného, nehodou stiženého, hledaje. Od té doby haviři „Smečenských dolů" říkali, „šel na Benínkovu svadbu" o tom, kdo v dolech zahynul.

„Hřích královny Johanny" napsala Božena Kunětická. — V „Loubí" vzorně konají pobožnost svatojanskou po celý oktav. Socha sv. Jana Nep. ozdobena jest prkennou kapličkou s mnohými lampičkami, jež mimo jiné ozařují též obraz „zpovědi královny Johanny". Pan Pivenec o společných pobožnostech jest hlavní osobou: předzpěvuje i předmodlívá se. Starce toho do rozpaků přivede hezoučká as 10letá Ludmilka Nesvárova naivní otázkou: „Pane Pivenci — prosím vás, řekněte mi, z čeho se mohla královna Johanna zpovídat; vždyť snad nikdy nezlřešila? ... Řekněte mi to, prosím vás!" Pan Pivenec byl otázkou tou omráčen, zničen. Díval se chvíli na děvčátko, jakoby čekal, že otázku svou odvolá. Neodvolala, ba naopak opakovala ještě určitěji: „Pane Pivenci, prosím vás!" — Pivenec musil odpověděti. Jednalo se o všechen ten veliký respekt, jež k němu mládež Loubecká chovala. „Co ti to napadlo, drobte?" „„Ale to musí napadnout"", hájilo se děvčátko. „Královna Johanna ovšem nehřešila, ale třeba se někdy nedosti dobře chovala". Děti byly uspokojeny, Pivenec nikoli. Neustále nitrem mu zvučí „co asi se zpovídala?" — Kresba tato, prostá vší tendence, vyniká zvláště tím, že pobožnosti nezlehčuje, a to za naší éry velká vzácnost.

„Na stráži." Upomínka z minulých dob. Podává Bohdan Kaehlig. Z upomínky té poznáváme, že domorodci mexičtí, ač křesťané, mají vášnivost

v sobě větší než my stárnoucí Evropané. Doufejme, že na prvním pokuse literárním B. Kaehlig nepřestane, nýbrž nám ze svých upomínek ještě více sdělí o životě Mexičanů domorodých i evropských. —

„V dcerách vlasti síla národa“, črtu z naší vlastenecké společnosti napsala Teréza Nováková. — Ve prospěch národních zájmů vůbec, „Ústřední Matice“ zvláště, ženy české v každém větším městě pořádají slavnosti, jichž počátek, průběh, výsledek a následek všude bývá jednostejný: z počátku zápal na všech stranách, v průběhu spor, a na konci mrzutost, sklamání a neuznání. Tak bylo i v „Chotěšově“, jak pérem obratným načrtla T. Nováková, dávajíc ku konci ve formě listu ženám českým praktické pokyny. — Črta psána jest na adressu českých žen; kéž by jen ženy české „Světozor“ čítaly, a kéž by „Světozor“ s podobnými črtami četnějšími žen českých byl pamětliv.

„V obraně vlasti“ napsal J. M. Hovorka. Jest to genrový obrázek, jehož předmětem jednoroční dobrovolník, poručík na manévru u Plzně a dobrodružství, jež se končí pro poručíka smutně; slečna Tekla vezme si místo něho majora, jenž rozmarné matce Teklině šťastně uklouzne. Ethika jest sice u velkém nebezpečí, ale obratnost spisovatelova ji zachrání.

„V evůni horského sena“, pohádka o ztraceném geniu; vypravuje Josef b. Krušina ze Švamberka. Spisovatel několika rysy narejsoval kontrfekt studovalého muže bez stálého zaměstnání pravdivě; čtenář, poznal-li jednu z těch ztracených, jak se říká, existencí, přisvědčí, že „Formánek“ Švamberkův jest věrnou fotografií všech; trochu podivínství a hodně lehkomyslné lhostejnosti postřehujeme při všech; ale i „hajný“ a „baba hraběnka“ jsou prototypy všech hajných a bab. A tak „všechen svět jest všude stejný, lidé se nemění.“ —

Na řízkách, črta od Bož. Kunětické, kdyby o dobrou třetinu byla kratší, hodila by se za feuilleton do některého listu venkovského. — Všecky „pěchovačky“ na řízkách v cukrovaru mají teplé zimní kabáty; Terezka, sirotek, ho nemá; v továrně zimník visí na zahálce dlouhou dobu; Terezka se ho „vypůjčí“, a majetník Valenta přesvědčiv se, že Terezka není zlodějkou, zimník jí nechá. Pravdivě vylíčeno jest jednání „pěchovaček“ a psychický zápas Terezčin, než do cizího zimníku se obleče.

„Ptáče.“ Malý román, jejž napsal J. K. Šlejhar. Nouze, bída tělesná, útrapa duševní, opuštěnost, zahynutí: to vše zobrazeno v „malém románu“ Šlejharově. — Bídy na světě více než dost, totě pravda: ale člověk nemá se zoufale, s resignací jí vzdávati, nýbrž důmyslem a přičiněním v důvěře v Boha ji překonávati. Toho však Šlejharův „Koudelka“ nečiní; autor zdánlivou pomateností jej omlouvá. — Koudelkův synáček umřel (snad hladem); manželka zmrzla na hrobě svého dítěte, kdež ji Koudelka třetího dne nalézá. Ptáček zahynul zatím hladem a zimou ve své kleci, a Koudelka pak se oběsil. — Totě bídy více, než skutečnost vykázati může. — Čtenář na konci četby mimoděk soudí: to není pouhý realismus, totě — pessimismus, — jehož sám Bůh chraniž literaturu naši.

(Pokračování.)

Dědictví Maličkých pod ochranou svatého Karla Boromejského v Hradci Králové. Škapulíř a talisman. Příhody katolické rodiny pode jhem tureckým, jež dospělejší mládeži a jejím přátelům vypravuje F. J. Andrlík, učitel v Ústí nad Orlicí. Povídka pocténá první cenou 150 franků. Údů „Dědictví Maličkých“ podíl 30. na rok 1886.

Ukázali-li jsme ve předešlém ročníku „Vlasti“ v obšírné úvaze, že „Dědictví Maličkých“ vydalo řadu dobrých spisů v době svého trvání, nelze nám nyní nevyznati, že jmenovitě v posledních létech snaží se správa řečeného ústavu opatřovati údům svým práce ceny trvalé, které se mohou řaditi k velmi dobrým plodům naší literatury pro mládež. Ovšem, nedochází snaha ta ještě všude zaslouženého uznání v době, kdy obecná revise školních knihoven způsobila dosti zmatkův; ale doufáme, že nebude tak vždycky, a přisvědčujeme úplně slovům vdp. zakladatele „Dědictví“, že toto právě svým pronásledováním „povzneslo se na stupeň veliké důležitosti“, neboť stalo se i předmětem rokování na říšské radě! — Letošní podíl údy zajisté mile překvapí. Učitel p. F. Andrlík, cestovav na jihu, dle vlastních názorův a zkušeností napsal tuto zajímavou povídku, a již

to může jí poněkud býti doporučením; jak známo, píší se u nás cizokrajné povídky — dle knih, a ne ze zkušenosti. A z krajů těch, o kterých tato jedná, máme povídek tak málo, že bychom skoro mohli říci žádné *). Děj povídky je tento: kovář Nikeforov, katolík, nucen jsa prchnouti před plenícími Turky, poslal napřed manželku s dceruškou a sám po nedlouhé chvíli jich následoval se syny Petarem a Ivou. Matka i dcera upadly do rukou Turkův, a Nikeforov stěží jim unikl. Obě staly se otrokyněmi tureckého statkáře, otec se syny nalezl útulek ve františkánském klášteře, jehož převor, pozoruje zbožnost a duševní nadání mladšího Ivy, vyučoval jej a poslal pak do Říma, by se vzdělal na kněze. Na cestu dal mu škapulíř. Jinoch na cestě přestál těžkou zkoušku. Bohatý řecký obchodník, poznav jeho schopnosti, nabídl mu společenství v obchodě, sliboval bohatství; Ivu zachránil škapulíř, že nesešel z cesty, kterou si byl vytkl. Zatím otec a Petar dleli v klášteře. Byvše jednou na cestě přepadeni od Turků byli odvedeni a uvězněni; Petar byl později vřaděn do vojska; poskytnuv bohatému Arménovi příležitost k útěku z vězení obdržel od něho talisman, kterýmžto když se vykázal, obdržel od každého peněžníka a obchodníka, čehokoli žádal. Tak stal se snadno boháčem, ale zároveň hýřilem a ukrutníkem, zapřev víru křesťanskou, kteráž nesrovnávala se s jeho nynějším životem. Ztrativ talisman upadl v bídu hmotnou i mravní. Ivo, stav se zatím horlivým knězem a dobrodincem lidu, shledává se s otcem, s matkou i sestrou a konečně i s pobloudilým bratrem, jejž — ač od něho mnohých příkoří byl zažil, smiřuje s Bohem i s rodiči. Petar umírá jako křesťan — Toť krátce vytčený obsah povídky, která zajisté zasluhuje první ceny. Správa „Dědictví Maličkých“ přihlížela zajisté jak k poutavému líčení a vypravování, tak i k účelu povídky, a ten jest: seznámiti čtenáře se smutným osudem křesťanův na jiho-východě, hlavně ukázati jejich statečnost ve víře a vznešenost víry katolické. To však není ukázáno slovy, ale celým dějem. Nenalezáme dlouhých výkladů, (jež mládež obyčejně „přeskakuje“), zde jsou skutky: tak naučila křesťana jednati jeho víra, tak pohana jeho učení. A že „exempla trahunt“, je známo. Nechť nikdo nenamítá, že u nás není pohanův, a že tedy není snad potřeba atd. Přejeme si, by mládež byla zbožnou, a toho docílíme jen, když na skutcích ukážeme jí vznešenost a krásu víry. A nebude-li tu vznešenost a krása tím jasnější, když vedle ní ukážeme nicotu pohanství také ve skutcích? Však nejen pohana, ale i praktického Řeka líčí spisovatel, jak nenalézá blaha v bohatství a stává se křesťanem katolickým a jmění obětuje šlechetným účelům. Kontrast mezi působením škapulíře a talismanu nemohl býti proveden působivěji. Úprava knížky o 200 str. jest velmi slušná: čtyři barvotiskové obrázky, krásně provedené, znázorňují hlavní děje. I mapka poloostrova Balkánského jest pěkně provedena. — Seznam nových údů přesvědčuje nás, že loňský podíl „Dědictví“ mnoho účastníků získal, a nepochybujeme, že i letošní s takovým výsledkem se potká: zasluhujeť vřelého doporučení.

V. Špaček.

Katoličko-pastirsko bogoslovje.

S velikou ctí jest mi oznámiti důstojnému českomoravskému kněžstvu, jakož všem přátelům posvátné lípy slovanské, že u nás v Chrvatsku veledůstojný pan Dr. Martin Štiglić, professor pastýřského bohosloví, paedagogiky a katechetiky na kr. fakultě Františka Josefa I. v Záhřebě, čestný kanovník sv. Jerolíma v Římě atd., vydal překrásný spis „Katoličko-pastirsko bogoslovje.“ Zajisté plným právem lze pokládati spis ten, kterým obmyslil veledůstojný pan Štiglić katolické duchovenstvo slovanské, za obohacení literatury theologické, kteráž bohužel u nás Chrvatů ještě dosud jen živoří. „Katoličko pastirsko bogoslovje“ jest první úplná chrvatská pastorálka, již sepsal muž pracovitý, horlivý a neunavný spisovatel Dr. Martin Stiglić, kterýž bez odporu náleží v řadu nejpřednějších a nejšťastnějších pěstitelů literatury bohoslovecké u nás Chrvatův.

---

*) Prozkoumav během několika let téměř všecky naše sbírky spisů pro mládež, mohu se upamatovati jenom na tři: „Timotheus a Filemon“ od Kr. Šmída, „Klášter Svato-jirský“ a „Dobytí Cařihradu od Turků“ v Pospíšilových „Zábavách pro mládež.“ Tato hoví však hlavně stránce dějepisné, a ony dvě se tuším Andrlíkově nevyrovnají.

*) Pozn. red. Ačkoliv to není v programmu našem, jednotlivé spisy pro kněze psané posuzovati, nýbrž máme v úmyslu ročně toliko jednou o této

Panu spisovateli podařilo se tak šťastně látku spracovati, že kniha jeho dojde zajisté uznání a obliby u všech soudných čtenářův.

P. spisovatel rozdělil veškeru látku svou, jak obyčejně činívají pastoralisté, ve tři části. První část zahrnuje pastýřskou didaktiku, druhá liturgiku a třetí církevní disciplinu. Celé dílo obsahuje dva svazky. První svazek kromě úvodu v pastýřské bohosloví jedná o pastýřské didaktice (homiletice, katechetice a soukromém poučování) a všeobecné liturgice, zvláště o breviři a veřejných pobožnostech lidu. V druhém svazku pojednáno bude o mši svaté, o svátostech a svátostninách, jakož i o církevní disciplině. Kniha tak jest spořádána, že není toliko pro posluchače t. j. pro školu, nýbrž i pro kněze. Každý kněz, ať již světský nebo řeholník, může v této knize mnoho prospěšného a dobrého nalézti, a to ne proto, že by byl vld. p. spisovatel něco nového vymyslil, nýbrž proto, že všechno tak krásně sebral a složil. Zvláště pak měl na zřeteli kněžstvo světské, pro které v knihu vřadil mnohé vzorky a ukázky, jak se mají skládati různé zprávy a návěští, dále dopisy s úřady, vydávati svědectví atd. Ve všem však měl před očima potřebu nynějšího času, všímaje si nejnovějších církevních a říšských zákonů a ustanovení, jakož i panujících zvyků. Vše jest tu prakticky a obšírně vyloženo, tak že není téměř věci zasahající v duchovní správu, která by nebyla zde vyjasněna neb alespoň podotčena. Zejména však kandidáti farního a katechetického konkursu najdou tam vše systematicky seřaděno, co jen z toho předmětu potřebno jest. Ale i oni, kteří jsou povinni pracovati pastorální otázky, mohou tohoto díla užitečně upotřebiti. Neméně též kazatelé, katecheti a zpovědníci. Některé části, zvláště v liturgice, p. spisovatel obšírněji vyložil, takže je kněži budou moci s prospěchem čísti; rovněž vřadil do svého díla některé nové, jako na př. „Obred kako se ima služiti tiha sv. misa“, čehož dosud žádný pastoralista nemá, a co zvláště poslouží kandidátům kněžství.

Spis sám proto také jest velice prospěšným, že k němu připojen stručný přehled věcný v pořádku abecedním, podle něhož každý sobě velice snadně vyhledati může v pochybnostech poučení. Dílo schváleno jest nejd. arcib. Ordinariátem záhřebským a vrhbosenským, biskupským Ordinariátem křiževackým, ano i Jeho Excellencí nejd. p. biskupem đakovským a sřemským, Josefem Jiřím Strossmayerem, kterýž dílo zvláštním listem schválil a každému jednotlivému knězi vřele odporučil.

První svazek již vyšel. Obsahuje 33½ archů. Stojí 3 zl. 30 kr., franco o 15 kr. více. Prodává se v chrvatském knihkupectví Mučnjak a Senftleben, Duga ulice v Záhřebě; lze ho dostati též ve všech jiných chrvatských knihkupectvích.

Co se týče úpravy, nelze nedoložiti, že jí náleží všechna čest. Písmo, papír a tisk rovnou měrou lahodí oku a slušně se hodí k obsahu prvního toho oboru drahocenného díla u nás Chrvatů. — Není pochybnosti, že Štiglićovo „Katoličko pastirsko bogoslovje“ dojde zasloužené přízně u všech milovníků zdárného pokroku, pečlivých o zvelebení všestranného blaha lidu našeho.

Končíce těch několik črtů, které mají účelem upozorniti na knihu skutečné ceny literární u nás Chrvatů, přejeme si, aby „Katoličko-pastirsko bogoslovje“ Dra. Martina Štiglića též u vás, milí bratří Čechové a Moravané, našlo hojného rozšíření, jak toho vším právem zasluhuje; hlavně také proto, že jest Dr. Martin Štiglić vzor chrvatského kněze a upřímný přítel matky naší Slavie.

části katolického písemnictví ve Vlasti promluviti, uveřejňujeme přece jako výjimku zasláno toto. Pocházíť práce ta od mladého Jihoslovana, který se pilně češtinou obírá, dobře jí vládne a který hodlá nás ve „Vlasti“ seznamovati se svojí domovinou. Horlivý tento bohoslovec dopisuje si již delší dobu s pražským alumnem Tumpachem Josefem, praefektem kommuním, a sice Čech Tumpach užívá v dopisech svých jazyka chrvatského a Chrvat Jemeršić jazyka českého. I naši redakci poctil jinoch tento dvěmi dopisy a v posledním z nich píše mezi jinými toto: „Milý mi Vámi zasýlaný hodný list „Vlasť“ dostávám, o jak ho pilně čítáme — zvláště však líbí se mi, jak rázně bojujete proti Vrchlickému a jeho druhům, jen napřed: Nebojmo se šuplih glava odjevenich kožom lava. Za laskavé zasýlání Vašeho listu „Vlasti“ srdečně Vám děkuji, a rovněž mi bratří vzkazují Vám s poručením svůj upřímný a vroucí dík, jako i srdečný svůj pozdrav. (Dík ten náleží však družstvu, nikoliv redakci). Dále sděluje, že sbírá příspěvky na Karlínský chrám a že zašle dp. Lehnerovi tak asi 40 zlatých.

Držme se tedy, bratří Čechové a Moravané, jako rozličné ratolesti jednoho národního stromu, posvátné oné slovanské lípy. Podejme si v boji za život, víru, vzdělanost, slovanskou naši řeč, půdu po otcích zděděnou bratrské své pravice; neboť uschnutím jednotlivých větví zajisté sám strom oslabí se a poražen bude!

Velectěný p. redaktore, račte, prosím Vás jménem svým i svých kollegů, vřaditi těchto několik slov v hodný Váš list „Vlast", aby i u vás poznali neunavného spisovatele, milého našeho professora Dra. Martina Štiglića.

Dejž Bůh, želám z plného srdce, aby se dílo tak důkladně a svědomitě provedené, jako jest první chrvatsko „Katoličko pastírsko bogoslovje", čítalo a šířilo nejen mezi kněžstvem domácím, nýbrž i mezi vším kněžstvem matky Slavie, zvláště však mezi milými nám Čechy a Moravany. Ať jest na slávu boží a spásu věrného našeho lidu slovanského!

V Záhřebě, na den sv. Martina 1886.

Syn slovanského jihu **Jan Nep. Jemeršić,**
bohoslovec IV. roku na chrvatské universitě.

Almanah bohoslovcův olomouckých. V Olomouci 1886. Nákladem vlastním. V komissi R. Prombergra. Str. 266. Cena 1 zl. 40 kr.

Loni vydali bohoslovci československanští pěkný almanah „Růže Sušilova", v němž nalézáme příspěvky od posluchačů všech bohosloví československých — ba i od alumnů vídeňských i ostřihomských; — jen příspěvkův od theologů olomouckých tu pohřešujeme. Ti však překvapili nás objemným almanahem, uspořádaným na počest 50letých prvotin J. E. kardinála, knížete-arcibiskupa olomouckého.

Objemný svazeček — a v něm práce od posluchačů téhož jednoho bohosloví! Toť přece zdá se býti až povážlivé: opravdu přede čtením zmocní se člověka jakási obava, že sotva asi všechny práce budou odpovídati požadavkům uměleckým. Zdáť se to býti nemožným, aby mezi počtem — poměrně přec jen skrovným — vyskytlo se tolik schopných pracovníků na poli literárním. — Ale pravili jsme, že přede čtením prací oněch nedůvěra se zmocňuje: než, kdo přečte několik plodů, neodloží knihy, nébrž s obdivem čte dále a dále! Práce nováčkův — uspokojí jej! Jsouť — přihlížíme-li k plodům těm jakožto ku pracím nováčkův — dobré, byť ne všechny znamenité!

Na prvním místě almanahu nalézá se dosti pěkný — ač ne nejvýše vzletný — proslov slavnostní „Jaká zvěst to" z péra A. Pryče. — K téže slavnosti, konané 17. dne měsíce října, vztahuje se též práce následující „Zásluhy J. E. kardinála, knížete-arcibiskupa olomuckého, zvláště o umění církevní". Slohem plynným i jasným líčí pan spisovatel In. Obdržálek — zásluhy vznešeného jubilanta o osvěžení náboženského života lidu moravského, o náležité oslavení věrověstů našich — Cyrilla i Methoděje — r. 1863. i r. 1885.; dotýká se pak toho, kterak se staral o duševní vzdělání jinochův, o zlepšení hmotného postavení kněží, o vzdělání mládeže. — Obraceje se k umění církevnímu — stavitelství — o něž získal si zásluh nehynoucích, uvádí kostely, které většinou nákladem arcibiskupovým buď vystaveny buď opraveny. — Kromě věcí příležitostných dotýká se pan spisovatel tu a tam jednotlivých slohů, v nichž kostely ony vystaveny, karakterisuje slohy ty; zvláštní pak pozornost věnuje slohu gothickému, jemuž J. E. kardinal nejvíce nakloněn pro zvláštní jeho půvabnost. Z celku dýše patřičná úcta k arcipastýři!

Toť byly práce více příležitostné.

Vlastní literární plody almanahu roztříditi lze ve články vědecké a plody belletristické — zastoupené celkem v menšině. — Věda vrch obdržela nad belletrií, což ostatně není nic divného, anžto theologické povolání pp. přispěvatelů to s sebou nese!

Co se týče vědeckých článků, uznati jest velikou píli, s níž práce ty jsou podány: zápal však druhdy opanoval nad suchým vědatorstvím, a tak v přísném, vědeckém, vypravování články ty tu i tam pokulhávají. Než všimneme-li si toho, že to pokusy tak mladistvých bojovníkův, musíme uznati mnohé přednosti jejich.

ROČNÍK III. LEDEN. ČÍSLO 4.

VLASŤ.

Galileo Galilei — ve světle pravdy.

Píše Alois Hlavinka.

I. Úvod.

Jako knihovna vatikánská, po všem vzdělaném světě proslulá „Vaticana“, jest velikolepým pomníkem staleté péče papežův o pravou vzdělanosť, tak archivy ve Vatikáně jsou mohutným hlasatelem a svědkem neumorné jejich dělnosti ku blahu člověčenstva i ku spáse duší. Úřad vrchního knihovníka i archiváře zastává vždy některý kardinál, neboť i knihovna i archivy vatikánské jsou právním majetkem stolice apoštolské. Nikdo jich tedy nemůže a nesmí klásti na roveň knihovnám veřejným, universitním a p. Povolovati komu vstup bylo vezdy na vůli papežově nebo vrchního knihovníka. Dobře doporučeným badatelům dostávalo se volného přístupu k těmto vzácným památkám literárním, nicméně i tu indiskretní a všelijak nešetrný způsob, jakým si někdy vedli připuštění badatelé s poklady vatikánskými, toho onoho papeže přiměl k tomu, že příkaz o přístupu do knihovny i archivů více méně zaostřil. Tím ovšem zase trpěly dějiny vůbec a zvláště církevní, neboť ve vzniklém pološeru tím více bujely jedovaté květy historické nepravdy a zlomyslné lži.

Veliké zásluhy o vědu historickou získal si na výsosť osvícený papež Lev XIII. mimo jiné také tím, že badatelům bez rozdílu národnosti a vyznání otevřel volný přístup jak do knihovny tak do archivů. Ovoce z toho již zraje. Mnohé záhady historické byly těmito studiemi postaveny na výsluní pravdy, a to vždy na prospěch církve. Splnila se tu slova slovutného Pertze: „Die beste Vertheidigung der Kirche ist die Enthüllung ihres Seins.“

Mezi nejdůležitější otázky tohoto druhu náleží otázka o procesu Galileově. Chtěl-li kdo za našich časů, kdy věda mnohým se stala modlou, v opovržení a v posměch uvésti církev nebo stolici apoštolskou, že prý církev se protiví rozvoji vědy a že se prohřešila na prospěchu vědy a vzdělanosti národů, potřeboval jen připomněti procesu Galileova. Než kolik nepravdy a úmyslné lži bylo vetkáno v osnovu

této události! A ejhle, z prachu archivního se vyhrabují staré listiny, a jako fénix z rumu smyšlenek a lží neuprosně vystupuje čirá pravda. O procesu Galileově bylo v literaturách národů vzdělaných již tolik psáno, že by sbírka spisův a článků sama o sobě činila slušnou knihovnu. Rozhodné však slovo v této příčině pronésti dostalo se až naší době, kdy totiž z archivů vatikánských podán byl u veřejnost úplný svazek authentických listin o procesu Galileově. —

Roku 1850. tiskem vydal Msgr. Marini, tehdejší správce archivu vatikánského, některé listiny z procesu Galileova. Tím ovšem dostalo se této věci trochu více světla, ale právě tím, že byly podány z procesu listiny jen některé a ne všecky, vzniklo podezření, že v Římě se ostýchají podati na veřejnost všecky listiny, a že tedy zajisté mají proč se ostýchati. Aby tyto nesprávné domněnky potlačil, Henri de l' Epinois vydal roku 1867. o procesu Galileově spis, v němž uložil zase některé důležitější listiny z archivu. Avšak ani tímto spisem ještě se nevyhovělo potřebě, jednak že byl přece ještě neúplný, jednak že ve spěchu vloudila se do něho nejedna závažná chyba. Brzo po té r. 1876. dostalo se veřejnosti nového díla o procesu Galileově, které se potkalo u nepřátel církve s velikou pochvalou. Spisovatel díla, poslanec Berti, dal prý svým spisem u veřejnost úplný svazek listin archivních a v předmluvě vylíčil proces způsobem církvi velmi nepříznivým. Této radosti však nebylo na dlouze, neboť rozmyslná kritika mu dokázala, že spis jeho není zbudován venkoncem na úplném svazku listin archivních, nýbrž větším dílem jen na listinách spisu Epinoisova. Prozradil se hlavně tou nemilou chybou, že ve stati vzaté z Fol. 389. procesu, kdež Epinois ve svém starším opise z nedopatření vynechal dva řádky a tím uložil učencům nemalou hádanku, se kterou Pieralisi ani na čtyřech stranách si nevěděl rady, také Berti zrovna tu chybu učinil. Patrně tu opisoval z Epinoise.

Zatím však nabyv více pokdy Epinois ustanovil se vydati akta procesu Galileova v té úplnosti a přesnosti, aby již nebylo čeho namítati. Stalo se tak r. 1877. pod názvem: Les pièces du procès de Galilée, Rome et Paris, Palmé. Spis tento má také tu velikou zásluhu a přednost, že podává ve příloze photo-lithografické otisky jedenácti důležitých listin, sňaté se samých originálů, jež se takto předkládají čtenáři ku vlastnímu názoru a posudku. Téhož roku vyšlo ještě jedno skoro právě takové dílo, které vydal Karel Gebler, bývalý důstojník rakouské armady, pod názvem: Acten des Galileiprocesses, Stuttgart, Cotta. V díle tomto podávají se původní listiny s takovou přesností a pečlivostí, že každá čárka, každé číslo, kde která chyba v písmě bať i kde jaká skratka, pokud ji bylo možno tiskem vystihnouti a nápodobiti, úzkostlivě byla ponechána. O rok dříve však týž Gebler vydal obšírný spis „Galileo Galilei und die römische Curie", v němž se ukázal býti ostrým nepřítelem církve čili pravým moderním liberálem. Spis tento byl zdělán ovšem jen na základech neúplných, totiž jen na listinách po tu dobu známých, ale právě, že spisovatel tímto spisem již předkem ukázal barvu, dodal svému druhému dílu, totiž úplnému vydání archivních listin vatikánských z procesu Galileova tím větší důvěry a věrohodnosti také u těch, kdož by Epinoisovi přece snad sotva byli dali víru.

Původní listiny procesu spisoval notář inkvisičního soudu. Mimo tyto jsou však v inkvisičním archivě uložena také tak nazvaná Decreta, ve kterých je stručně, sumárně zaznamenáno, na čem se za týden odbývaná porada inkviziční usnesla. Gherardi vydal r. 1870. z toho ony stati, které se odnášejí ku procesu Galileově.

Ještě jedním předůležitým pramenem k těmto dějinám jest souborné vydání spisů Galileových: Le opere de Galileo Galilei, Firence 1842—1856., jež pořídil Albèri. Dílo toto má pro nás, kteříž tu pozíráme na Galilea se stanoviska historického, v tom těžiště své důležitosti, že podává korrespondenci Galileovu. —

Takto tedy, dvojím úplným a přesným vydáním listin z procesu Galileova, jež pořídili dva mužové docela různého stanoviska náboženského, dostalo se jak přátelům tak protivníkům církve, čeho již z daleka si byli žádali. Z toho pak, že mimo katolíka Epinoise byl do papežských archivů připuštěn také spisovatel moderně liberalního ducha, Gebler, vzcházejí sv. Otci upřímné díky všech přátel historické pravdy.

Na jaké výsluní byla tím postavena záhadná tato otázka, toho posud nejlepším svědkem jest spis Grisarův: Galileistudien, u Pusteta 1882. Ve spise tomto z každé stati prozírá vědecká dokonalosť i ušlechtilá klidnosť. Spisovatel nepostavil se na stanovisko polemické, byť ani ne vždy na apologetické, snad aby neujímal místa pravdě, jak samoděk plyne z authentických listin. Grisar podal své studie napřed po stránce historické, pak i po stránce theologické. V tomto článku, spracovaném na základě spisu Grisarova, jest mi na zřeteli hlavně stránka historická. Z theologické uznal jsem položiti jen něco, a to stručně. Že při práci této byl mi platně pomocen článek A. Linsmeierův „Die Galileifrage“, uveřejněný v „Natur und Offenbarung“, s radostí a vděčností připomínám. Článek ten obsahuje všecky podstatné části spisu Grisarova, tak že práce má byla mi usnadněna na mnoha místech na pouhý překlad. Doufám však, že i při tak skrovné zásluze potká se tato práce i u nás s hojným úspěchem vzhledem k objektivné pravdě historické.

II. Vznik sporu.

Roku 1543. vydáno jest v Norimberce na doléhání a za pomoci přátel Koperníkovo dílo: „De revolutionibus orbium coelestium“, v němž se vykládá nauka nová, že nikoli země ale slunce stojí, že země se otáčí kolem osy, a že jak země tak ostatní oběžnice obíhají kolem slunce. Koperník nepokládal tohoto svého názoru za pouhou položku čili fikci, aby si usnadil počty o nebeských tělesech, ale byl o pravdivosti a skutečnosti své nauky osobně přesvědčen. Předmluvu však k tomuto dílu napsal protestantský theolog Osiander. V této předmluvě jsou položena slova: „Jest úkolem hvězdáře, aby nemoha se dobádati pravých příčin pohybu těles nebeských vymýšlel hypothesy, podle nichž by bylo lze jak do budoucnosti tak do minulosti vypočísti tyto pohyby podle zásad geometrie. Nejde z toho tedy, že by hypothesy spisovatelovy samy o sobě nezbytně byly pravdivy, byť ani ne pravdě podobny; dosti, když vedou k počtům, které se srovnávají se zkušeností.“ Protestant Osiander napsal

tato slova zajisté ze strachu, aby nebyl od své duchovní vrchnosti kaceřován, ale způsobil tím, že výklady Koperníkovy drahně času byly považovány za jeho vlastní domněnky čili položky, ačkoli, jak se již pravilo, Koperník byl o skutečnosti své nauky přesvědčen a tuto svou přesvědčenosť dosti jasně byl ozřejmil. Od té doby byla nauka tato nazývána hypothesou; patrno, že za našich časů tomuto slovu rozumí se poněkud jinak. Jak se tedy stalo, že dostala se mimo vůli Koperníkovu tato věta do předmluvy? Koperník nebděl sám nad tiskem svého díla. Péči tu vedli jeho přátelé poblíž Norimberku. Ba Koperník nemohl ani hotového díla svého dokonale prozkoumati, an zemřel 24. května (starého letopočtu) roku 1543, několik hodin po té, co mu byl podán první výtisk spisu. Tak ovšem nemohl se ohraditi zvláště proti oné větě Osiandrově, jež se pak stala domněnkou obecnou.

Některý čas po tom ozývaly se hlasy katolických theologů, brala-li by se Koperníkova hypothesa za pravdu, že by se protivila písmu sv. Zatím vydal roku 1609. Kepler svůj prvý a druhý zákon, a že ani Aristotelovci ani theologové se proti tomu neozývali, sluší se domnívati, že snad i tyto pokládali za hypothesu, jako dříve nauku Koperníkovu. Ale Kepler byl o svém prvém zákoně dočista jiného rozumu; byl přesvědčen, že oběžnice, tudíž i země, v elliptických drahách s k u t e č n ě kolem slunce obíhají. Vrstevník Galileo Galilei byl s ním v té příčině docela za jedno. Galilei totiž objevil dalekohledem r. 1610. souputnice Jupiterovy a poznal, že obíhají kolem něho. Nález tento pokládal za nejdůležitější ze svých hvězdářských dobadů. V září měsíce téhož roku spatřil Venuši ve způsobě srpu a pozoroval, že jí světla přibývá i ubývá jako měsíci. Ještě koncem téhož roku prý viděl také tmavé skvrny na slunci. Všecky tyto zkušenosti ho utvrdily v přesvědčení, že světová soustava Koperníkova není domněnkou, ale skutečností. Zvláštní váhu však kladl na první výzkum; souputnice Kralomocovy byly mu vzorem oběžnic slunečných.

Když Galilei r. 1611. na krátko dlel v Římě, potkávaly se jeho nové dobady také u církevních odborníků s nevšední zálibou. Buď si, že Galilei mluvil ještě opatrně, nebo že považujíce jeho výklady ještě za domněnku posluchačové nedosti si všímali jeho jasných slov: odpor proti němu nevznikl ihned, nýbrž znenáhla, když totiž čím dále živěji a rozhodněji tvrdil, že slunce opravdu stojí a země se otáčí. Důvěrní přátelé mu brzo radili, aby mluvil poněkud zdrželivěji a opatrněji, aby se nepouštěl ukvapeně ve spor s theology a s Aristotelovci. S těmito měl již před tím Galilei leckterý tuhý spor, proto že se mnohým fysikálním názorům Aristotelovým opřel rozhodně a šťastně. Marny však byly všeliké domluvy přátel; Galilei čím dále ostřeji si vedl proti svým sokům, jichž pořád přibývalo, a urážel je ostrou satirou, jež mu byla po ruce v hojné míře.

Roku 1613. napsal Galilei list ze dne 21. prosince svému žáku Castellimu a dokazuje, že nová soustava světová neprotiví se správnému výkladu písma sv. List tento byl pilně opisován i hojně rozšiřován, a tak spor rychle pronikal u veřejnosť.

V Italii bylo a podnes je zvykem písmo sv. po statích s kazatelny předčítati a vykládati. Když tedy r. 1614. dominikán Caccini ve Florencii, kdež tehda Galilei domoval, dočetl se v knize

Josue místa, kde se praví, že slunce se zastavilo, z neopatrnosti a nerozmyslnosti zmínil se o této sporné věci s kazatelny řka, že nová nauka se protiví tomuto i leckterému jinému místu v písmě sv. Pravil, že sem tam v písmě sv. jest sice úsloví, jemuž se nesmí rozuměti ve významu vlastním a slovném, anoť se písmo sv. zhusta přizpůsobuje obyčejnému způsobu mluvy, ale zde prý sluší se držeti slovného významu, neboť všecky filosofické školy jsou proti této nové domněnce, vzala-li by se za pravdu; jelikož prý také sv. otcové a všichni theologové vykládají toto místo ve významu slovném, jest i tradice proti oné domněnce. Z listů Galileových jest poznati, jakoby řečník byl se dopustil slov upřílišených a urážlivých. Galilei a jeho žáci pojali z této kazatelské řeči velikou nevoli, ba Galilei chtěl se na dominikánu dovolávati trestu z Říma, ale zvěděv, jak se věci mají, nechal toho. Následem této události se však na obojí straně rozčilenosť vzmáhala.

List Galileův ke Castellimu ze dne 21. prosince 1613 byl zatím hojně opisován a rozšiřován. Opis takový dostal se do rukou také dominikánu Lorinimu, a ten jej s povolením řeholních bratří ve Florencii poslal r. 1615. prefektovi kongregace indexu, která jako až podnes, bděla nad správností spisův u věcech víry a mravů. V průvodním listě, jenž byl později také přiložen k listinám procesovým, poukazuje Lorini k některým místům listu Galileovu, která se mu viděla závadnými, a podotýká, že Galileovci jako zde tak vůbec jinak vykládají písmo sv. než jest společný výklad sv. otcův a že vůbec s malou úctou mluví o sv. otcích i sv. Tomáši, jakož i že pošlapávají filosofii Aristotelovu. Na sám konec ještě dokládá, že „všechny, kdož se zovou Galileovci, počítá za lidi pořádné a dobré křesťany," byť i byli trochu „přechytralí a tvrdohlaví."

Lorini výslovně praví, že tuto svou zprávu pokládá za tajnu a důvěrnu, nikoli za soudní udání. Příjemce listu však jak opis listu Galileova tak průvodní list Loriniho podal vyšetřovací kongregaci, a ta přes to, že správa ta po vůli Loriniho měla zůstati tajnou, zavedla vyšetřování. Kongregace měla k tomu plné právo, i nelze proti tomu ani s právnické stránky nic namítati, neboť kongregace tato mohla a měla zavésti úřední vyšetření nejen na základě formalné žaloby, ale i po právu církevním „quasi denuntiante fama vel deferente clamore."

Tajemník kongregace snažil se sice dopátrati původního listu Galileova, ale marné. Opis listu byl tedy podán členu kongregace, aby jej prozkoumal po stránce theologické. Zkoumatel se ve své zprávě vyjádřil, že v něm nenašel nic závadného až na trojí obrat, nad kterými, jak jsou, mohl by se pozastaviti, ale v souvislosti přece ještě dovolují správný výklad.

Jmenovaný již Caccini žádal, aby inkvisice ho připustila k úřední výpovědi. Stalo se. Jádro jeho řeči bylo, že „Galilei podle veřejné pověsti pevně se drží obou oněch proposicí" (o klidu slunce a pohybu země), a že on (Caccini) nalezl toto mínění Galileovo také v jeho knize „O skvrnách slunečních." Proto byla také tato kniha vzata v úřední zkoušku, ale uplynulo bez mála rok, než zkouška knihy a jiných souvislých okolností dospěla tak daleko, aby se mohlo přikročiti k závěrečnému přelíčení.

Zatím Galilei zvěděv o kroku Loriniho poslal příteli svému, msgru Dinimu přesný opis svého listu s prosbou, aby se jeho věci zastal a předešel nemilé následky, které by snad měla zpráva Loriniho. V listě svém také připomněl, že právě pracuje o větším spise, kdež to, co byl Castellimu psal jen tak jak péro spouštělo (calamo currente), obšírněji doloží. Vše, co sám pravil, ba ještě více, nalezl prý také ve spisech dominikánů.

Spis, o němž Galilei ve svém listě se zmiňuje, učinil ve způsobě listu k velkokněžně Kristině. Zatím byl rozšiřován jen v opisech; vytištěn byl až roku 1636. Praví tam Galilei: „Písmo svaté nikdy se nemůže mýliti .... ale vykladatel jeho může se mýliti všelijak, a bylo by osudnou chybou, kdyby kdo vezdy chtěl utkvěti jen na slovném výkladě. Vznikly by z toho spory a bludy i bezbožná učení, jako třeba, že má Bůh nohy, ruce a oči ... Zatím co bible přizpůsobujíc se obecné srozumitelnosti právem mluví o věcech jen jak se na oko zdají, a to slovy, která se nikterak toho nedomáhají, že zobrazují naprostou pravdu, příroda jest neuprosna a nezměnna u výkonu zákonů v ni vložených; proto také neměl by se nikdo dovolávati výroku písma sv., aby tím v pochybnost uváděl patrný výzkum zralé zkušenosti a dostatečných důkazův."

V celém tomto listě i v listě ku Castellimu jsou uloženy názory, které nehledí-li se k některým příkrostem, za našich časů každý theolog by mohl podepsati. Ovšem, že za našich časů světová soustava Koperníkova je skutečně již „patrný výzkum zralé zkušenosti a dostatečných důkazův." Ale za oněch dob tomu dokonce ještě nebylo tak.

III. Proč se potkávala nauka Galileova s tak malým úspěchem?

A) Galilei neměl platných důkazů své soustavy.

Zkušenosti a důkazy, které dostačují pronikavému veleduchu, aby uznal některou novou pravdu vědeckou, nedostačují začasto každému učenci, ba ani ne každému odborníku, aby i on s dostatek poznal a uznal předloženou mu novou pravdu. Má-li tedy tento zaměniti svůj starý názor za nový, má i právo žádati, aby se mu podaly o věci důkazy jasné a pádné. Galilei byl veleduch. Ale veleduchové trpívají začasto ve svých důkazech povrchností až lehkováţnou. Nedostává se jim někdy ani píle ani vytrvalosti, aby svůj dobad a názor prohloubili a příčinami a následky zdůvodnili. Oni takořka nazírají svým bystrým zrakem duchovým pravdu své nauky a diví se, že by mohl někdo toho neuznávati; ale o průvodné důkazy bývá jim začasto veliká potíž. Věc tato s veliké části připadá i na Galilea. Tak třeba jen jeden rázovitý příklad: Když přišli kdysi k němu florentinští pumpaři s otázkou a stížností, čím že to, že v pumpě o dlouhé rouře stoupá voda jen do výše desíti metrů, Galilei na základě Aristotelovy věty „Natura horret vacuum", nevěděl jim v náhlosti lepší odpovědi, nežli že příroda „štítí se prázdnoty" jen do výše desíti metrů! Teprve Torricelli stanovil zákony o tlaku vzduchu.

Své posluchače a žáky mohl jak důmyslný tak výmluvný Galilei snadno zaujati ba roznítiti pro svou nauku. Slabotě důkazů

pomáhala tu veliká vážnosť, kterou Galilei působil ve své žáky osobním stykem. Ale na člověka opodál tato osobní vážnosť nedosahovala. Nicméně i u těchto byl by Galilei rychleji a jistěji nabyl úcty a vážnosti, kdyby za té doby nebyl tak pevně stál v popředí Aristoteles a Bako Verulamský. Veškerý tehdejší učený svět držel se jednomyslné nauky učenců z minulosti a z (tehdejší) přítomnosti. Rozumným a slušným způsobem nelze tedy tehdejším církevním soudcům položiti za zlé, že soudili o nové soustavě tak, jak soudila tehdejší věda. Tím ovšem se nevymkli možnosti omylu, ale aspoň se nevydali poroku a výtce lehkomyslnosti.

Ve sporu Galileově běželo o dvojí pohyb země, totiž kolem osy a kolem slunce. Dobadův a zkušeností, jaké má věda za našich časů po hotově za doklady pohybu země kolem osy, tehda ještě nebylo. Nebylo ještě ani touchy o nezměrné dálavě stálic; spousty slunce, země a ostatních oběžnic mohly se vypočísti až po Newtonu; o sploštělosti zeměkoule, o změně přítažlivosti podle zeměpisné šířky i se vším, co na tom závisí, nevědělo se nic; neznáma byla východní odchylka tělesa s větší výše padajícího; neznám výklad stálého směru pasátních větrů; neznám kývadlový pokus Foucaultův.

P. Secchi, soudce to zajisté povolaný, praví: „Důkazy, které se tehda podávaly (o pohybu země kolem osy) nebyly v pravdě žádné vlastní důkazy; byly to jen jakési důvody analogické.“ Tolikéž Laplace, muž zrovna tak povolaný jako nepodezřelý a nestranný, nazývá důvody Galileovy jen „analogiemi.“ Důvody analogické však mohou jen tehda se zamlouvati, když člověku se podává dvojí názor, a on neví, pro který se má rozhodnouti; nikdy však tak snadně se při analogických důvodech nenachýlí ku věci docela nové, když váha rozhodnutí již byla padla ve stranu opačnou. A tak tomu bylo tehda: skoro po všech školách se učilo, že země stojí a slunce se otáčí. — Dále: mají-li analogické důvody účinně působiti, jest potřebí jakéhosi jemného protřelého citu neb alespoň lepšího předchodného vzdělání u fysice, než se za těch dob ve školách podávalo. Kdy a kde však snad byl onen jemný cit u kterého z Galileových protivníků, byl otupen a uražen Galileovou prudkostí a žíravým posměchem.

Roční pohyb země kolem slunce Galilei dokazoval hlavně důvody Koperníkovými, z nichž přední byl snadnosť a jednoduchosť u výkladě zdánlivého pohybu oběžnic (zvláště vpřed i vzad). Sluší však připomněti, že důvod tento docela jinak působí na nás než na tehdejší dobu. Dnes jasně víme. kterak se děje pohyb středový. Oběžnice totiž sama o sobě by se pohybovala ve přímé čáře; že však silou dostředivou pořád jest přitahována k tělesu ústřednímu (slunci), uchyluje se pořád od přímky a činí neustále zahýbanou dráhu kolem tělesa ústředního. Dráha oběhu středového jest takto výslednicí síly setrvačné a dostředivé. Výklad tento, za našich časů tak snadný a průhledný, tehdejší době ještě nebyl znám; až Newton jej vyslovil jasně a přesně. Bať i základním prvkům tohoto pohybu, síle setrvačné a dostředivé, teprve se počínalo přicházeti na stopu. Zákon setrvačnosti byl sice již znám po stránce statické, ale neznám ještě po stránce dynamické, že totiž těleso v pohybu jsoucí rádo zachovává svůj stav pohybu (směr a rychlosť). Galileimu ne-

byla sice již ani tato druhá stránka neznáma, anať jest implicite obsažena v jeho zákonech padacích, přece však zákona toho nevyslovil ani úplně ani jasně [1]). Všeobecně se myslilo, že jakmile ustane příčina a síla hybu, ustane i sám hyb. Sám vrstevník Kepler, tento snad první a největší hvězdář všech časů, jenž o astronomii zajisté nabyl větších zásluh než Galilei, neuměl o pohybu země kolem osy podati jiného důvodu, nežli že jakási duše ji oživuje a pohybuje [2]). Dostředivosť nebyla Keplerovi dočista neznáma, čemuž svědčí jeho výklad mořského příboje a odlivu, ale neznal její obecné platnosti a sotva snad jen tušil její působnosť v pohyb oběžnic. Pohyb tento zdůvodňoval pohybem slunce kolem osy; jako prý hybný magnet železo, tak prý slunce vláčí s sebou oběžnice [3]).

Za těchto chatrných vědomostí o pohybu středovém a jeho příčinách není zajisté hrubě divu, že se nevidělo v epicyklickém pohybu oběžnic žádné zvláštní nesnáze, a že následem toho nekladlo se tolik váhy na velmi platný důvod o větší jednoduchosti a přirozenosti u výkladě, kolik by objektivně bylo záslužno bývalo. Tenkráte byl názor o nebeských kruzích ještě u veliké vážnosti, a odtud k epicyklickému pohybu nebylo již daleko. Za našich časů věc ta ovšem již jeví se docela jinak.

Galileem samým nalezené důvody, jako třeba oběh měsíců Jupiterových kolem této oběžnice, světelné změny Venušiny podobné změnám měsícovým, opravňovaly přece zase jen k analogickým soudům o pohybu země.

Galilei podal také výklad příboje a odlivu za doklad pohybu země. Výklad tento však za naší doby se uznává za docela nesprávný. Správný výklad podal Kepler, ale Galilei si ho nevšímal a nazval jej „dětinským nechutenstvím“ (fanciullagini). Galilei stál na svém chybném výkladě tak pevně a s takou jistotou, že sám Kepler u svém správném názoru se zviklal a vzdal se ho uznav výklad Galileův. V harmonii mundi líčí pak Kepler těleso zemské jako živou nestvůru, která v určitých na slunci závislých dobách spánků a probuzení po způsobu velrybího oddechování způsobuje příboj a odliv oceánu [4]).

Viděti, že i veleduch se může mýliti. Měli tedy Galileovi vrstevníci snad i tento nesprávný výklad jen tak beze všeho přijati? Pakli ne, kde že měli jaké kriterium, aby rozeznávali nepravdivé výpovědi veleduchovy od pravdivých? Kriterium takové mohlo býti jen ve přesném a průvodném důkaze. Ale takového důkazu Galilei podati neuměl, jak sám se přiznává ve svých záznamech, které si činil za svého pobytu v Římě roku 1615., a které Berti s části na světlo vydal (str. 130).

Důvodů, které mu podávaly Keplerovy nálezy (zákony po něm nazvané byly uveřejněny roku 1609. a 1618) Galilei nikdy neuvedl. Delambre to připomíná ve svých dějinách astronomie, aby ukázal,

[1]) Newcomb, Populäre Astronomie, Übers. v. Engelmann 1881, str. 65.
[2]) Rosenberger, Geschichte der Physik, 1884. II. str. 57. Wolf, Geschichte der Astronomie, 1877. str. 290.
[3]) Srovn. Rosenberger, Wolf.
[4]) Humboldtův Kosmos III. str. 18.

že Galilei sám si nebyl dobře vědom nejplatnějších důvodů Koperníkovy soustavy, — nebo jich nedbal a sám neuznával.

Ostatní důvody, jež bereme ze hmotného poměru slunce a země, z aberraci světla stálicového, tehda byly ještě venkoncem neznámy. Nehledíme-li ani ku přesnému souhlasu mezi počtem a zkušeností, již tím se stkvěle osvědčila Koperníkova soustava, když Leverrier vypočítal existenci Neptuna a určil jeho místo dříve, než jej Galle v Němcích opravdu nalezl dalekozorem.

B) Námitky tehdejší vědy.

Proti nové nauce uváděly se ještě jiné roztodivné důvody a nesnáze. Tak třeba hned, otáčela-li by se prý země takovou rychlostí, že by pak nezbytně byly ustavičně hrozné bouře ve vzduchu, a že by domy i lidé se země byli shazováni. Dnes ovšem se jen usmíváme takovým nesnázím, ale za tehdejší doby, kdy přírodovědecká zkušenost byla o mnoho chatrnější, kladla se na tyto nesnáze veliká váha. S první nesnází sám Galilei nevěděl si dobře rady. Takových a podobných nesnází uvádělo se hojnost. Riccioli vypočítává ve svém almagestum novum (1651) neméně než 77 důvodů proti této soustavě [5]). Neméně závažny byly nesnáze, kdykoli soustava Koperníkova se protivila zásadám Aristotelovým, jako třeba zásadě „natura horret vacuum.“ Úplného obratu v názoru o stálicích nebyl schopen ani Tycho († 1601) a proto zavrhoval roční pohyb země [6]).

Jakkoli tedy Galilei hájil a měl pravdu, přece jeho důkazy a výklady nebyly takové, aby mohl jimi koho usvědčiti. Bako z Verulamu, jehož sláva tehda již zářila, soudil o soustavě Koperníkově: Onu domněnku pokládati za pravdu „může jen ten, komu na tom nezáleží, aby ledaco ve přírodě zbásnil, jen když mu vycházejí počty [7]).“ Zasluhoval-li opravdu Bako takové slávy filosofa a přírodozpytce, jakou svého času měl, do toho nám tuto nic, sláva ta opravdu byla a působila mocně. Znamenitých schopností, aby se vhloubal v důvody Galileovy, zajisté nikdo Bakovi neupře; jestliže tedy ani jeho neusvědčily, jak že mohly a měly usvědčiti muže méně nadané a schopné? A jestliže připomenuté nesnáze zvláště fysikální [8]) tak mocně veň působily, jak neměly působiti v ony, kteří méně bystře u věci prohlédali? — Ještě Leibnic, o němž píše John Mill, že by nesnadno bylo nalézti muže, jenž by prohloubeností ducha a rozsahem vzdělanosti vynikal nad něho, tento duchový velikán Leibnic uvádí ještě proti Newtonově slunečné soustavě za důvod, že Bůh nemůže těleso nechati se otáčeti kolem dalekého středu nic jinak, než jakýmsi mechanickým popudem nebo zázrakem [9]).

C) Námitky theologické.

Jiný druh nesnází nacházeli vrstevníci Galileovi v některých místech písma sv., kde více méně jasně se praví, že země stojí

---

[5]) Rosenberger. II. str. 131.
[6]) Nowcomb, str. 57—58.
[7]) Descriptio globi intellectualis c. 6.
[8]) De dignitate et augmentis scientiarum l. 4. c. 1.
[9]) Tak psal Leibnic Abbému Contimu; Leibnicovy spisy, vyd. Dutensovo III. 446.

a slunce se otáčí. Místa ta vykládala se až do té doby ve významu slovném, anoť nic se tomu nepříčilo, neboť vykladatelé zrovna takový výklad slýchali jak ve školách filosofických tak od hvězdářův odborníků. Těchto míst tedy hlavně theologové se dovolávali proti Galileovi. Galilei však se hájil dokládaje, že písmu sv. jako na mnoha místech, tak i na tomto nemá se rozuměti ve významu slovném, ale že se tu písmo jen na oko přizpůsobuje mluvě lidské. Tomu však odpovídali theologové, že tato volnosť jest zde od místa, proto že není dostatečné příčiny uchylovati se od slovného výkladu, jako jest tomu na jiných místech, kde patrná nutnosť brání slovnému výkladu. Ještě prý také proto sluší místo toto bráti doslovně, že všichni sv. otcové vykládají místo ve slovném významu. Zvláště na tomto důvodě, na jednomyslném souhlase sv. otců, stáli theologové se vším důrazem.

Že však theologové tito nestáli slepě a ustrnule na doslovném výkladě tohoto místa, ale že ze zásady připouštěli, že pustí od tohoto výkladu, podá-li se jim jen přesně vědecký, usvědčivý důkaz a doklad nové nauky, o tom shledává se hojnosť důkazů z té doby. Tak třeba píše kardinál Bellarmin Foscarinimu (v listě ze dne 12. dubna 1615): „Kdyby byl skutečný důkaz pro to, že slunce stojí uprostřed světa .... a země se pohybuje kolem slunce, pak by bylo potřebí veliké ostražitosti u výkladě na oko protivných míst písma, a bylo by spíše říci, že jim nerozumíme, než říci, že to, co jest dokázáno, není pravda. Avšak já nevěřím, že jest takový důkaz, pokud mi nebude podán. Ukazovati, že při položce o klidu slunce a pohybu země prostorem nebeským všecky zjevy snáze jest vyložiti, toť přece ještě není důkaz, že slunce opravdu jest uprostřed (nebeských kruhů) a že země jest na nebi (na jednom kruhu nebeském)." A z dopisů Galileových jde na jevo, že Bellarmin pečlivě toho byl bedliv, aby důkladně poznal důvody nové nauky. Neviděl však v nich dostatečné průvodnosti. — Podobně pronesl se r. 1624. také jesuita Grassi, astronom v římské koleji. „Nalezl-li by se o pohybu země průvodný důkaz, bylo by potřebí ona místa písmová, kde jest řeč o klidu země a pohybu nebes, jinak vykládati než doposud; tak ex sententia Cardinalis Bellarmini [10])." — Mnoho let po ukončeném druhém procesu piše jiný jesuita, Fabri, takto: „Na vaše koryfeje byla nejednou vznesena otázka, mohou-li podati jaký důkaz pohybu země. Nikdy se neodvážili říci, že ano. Proto nic není v cestě, aby církev nevykládala a nepřikazovala vykládati ona místa ve významě slovném, pokud se důkazem neprovede, že jest tomu naopak. Naleznete-li takový důkaz, ač netroufám, nebude církev proti tomu se vyjádřovati, že oněm místům jest rozuměti ve smyslu obrazném a nevlastním, jako třeba výroku básníkovu: terraeque urbesque recedunt [11])."

Theologové tudíž neprotivili se zásadně tomu, aby upravili výklad písma sv. vzhledem ku vědám přírodním. V tomto však sporném případě, jako většina filosofův a přírodozpytců, neviděli v důvodech usvědčivé průvodnosti. Zvláště jim ještě kalil zrak jed-

[10]) Tak psal Guiducci Galileimu 6. září 1624.

[11]) Z traktátu, jejž uveřejnil Fabri pode jmenem Eustachius de Divinis proti „Systema Copernicanum Saturninum" od Huygense.

notný souhlas u slovném výkladě sv. otcův i velikých theologů, tak že se domnívali, že ani nemůže býti podán průvodný důkaz nové nauky. Za bystřejšího prohlédnutí ku věci byli by však ovšem mohli se dovtípiti, že v onom souhlase otcův přece jen se obráží jednotný souhlas filosofických škol, nikoli však onen theologický souhlas, o kterém mluví sněm Tridentský, když ve čtvrté poradě, proti libovolnému protestantskému výkladu písma zakázal vykládati písmo u věcech víry a mravů jinak než církev nebo než jednomyslný souhlas otcův (Nemo .... etiam contra unanimem consensum Patrum ipsam scripturam sacram interpretari audeat). Byli by se mohli domysliti, že otcové opírajíce se o autoritu filosofů klid země a pohyb slunce přece více předpokládají než tvrdí. Ale prudkost sporu a ještě více ze škol přinesená podjatost kalila jim zrak.

Církevní otcové a scholastičtí theologové dočista dobře poznali všeobecné základy a zásady vzhledem ku přírodovědeckému výkladu písma, a také jasně i nejednou je pronesli. Tak píše sv. Augustin, že písmo sv. obyčejného způsobu mluvy užívá o věcech, které Bůh ponechal k výzkumům přirozené vědě a lidskému rozumu. Varuje, aby se u věcech takových nebralo písmo sv. do slova, anoť se jen přizpůsobuje obyčejné mluvě, ale nikterak si nesobí poučovati o věcech, ku kterým čtenář ještě nedozrál a nedospěl [12]). — Jinde zase praví: I člověk nekřesťan začasto má o zemi, o nebi a jiných částech tohoto všehomíra vědomosti, které se opírají o dobré rozumové důvody a spolehlivé zkušenosti. Bylo by tedy s velikou potupou i škodou, kdyby některý nevěrec slyšel křesťana o těchto věcech mluviti pošetile, tak jako kdyby jeho výpovědi byly obsaženy ve sv. písmech křesťanských [13]). Takových poznámek a připomenutí jest hojnost po spisech tohoto sv. učitele církevního.

Sborvoda scholastických theologů, sv. Tomáš Akv., jenž byl u veliké vážnosti po všech školách, vykládaje biblické hexaëmeron připomíná, že písmo sv. sice v nižádné příčině nepronáší něco bludného, ale že může se vykládati rozmanitým způsobem; právě proto prý nikdo nesmí na svém výkladě tak trvati, aby i tehda ještě, když by přirozené důkazy jasně mluvily, že tomu není tak, co on za význam a smysl písma vykládá, přece ještě se opovážil setrvati na svém výkladě; toť by mohlo míti následek, že by se bible nevěrcům vydala na posměch a že by jim stíženo bylo obrátiti se (k církvi) [14]).

---

[12]) Cfr. De Genesi contra Manichaeos. l. 1. c. 5. n. 3.

[13]) De Genesi ad litteram (l. I. c. 19 n. 39): Plerumque accidit, ut aliquid de terra, de coelo, de caeteris mundi hujus elementis ... etiam non Christianus ita noverit, ut certissima ratione vel experientia teneat. Turpe est autem nimis et perniciosum ac maxime cavendum, ut Christianum de his rebus quasi secundum christianas litteras loquentem ita delirare quilibet infidelis audiat, ut, quemadmadum dicitur, toto coelo errare conspicient, risum tenere vix possit ... A zase (l. I. c. 18. n. 37): In rebus obscuris atque a nostris oculis remotissimis, si qua inde scripta etiam divina legerimus, quae possint salva fide, qua imbuimur, alias atque alias parere sententias, in nullam eorum nos praecipiti affirmatione ita projiciamus, ut si forte diligentius discussa veritas eam recte labefactaverit, corruamus, non pro sententia divinarum scripturarum, sed pro nostra ita dimicantes, ut eam velimus scripturarum esse, quae nostra est.

[14]) Summa Theol. I. 9. 67. a. 1.

Takových výroků mohlo by se předložiti ještě hojnost. Dostačiž však toto, aby se ukázalo, že církevní otcové a scholastikové dokonce nebyli úzkého srdce u výkladě bible. Když tedy ona místa písma sv., kde se praví, že země stojí a slunce obíhá, vykládali a brali do slova, stalo se jen proto, že tehdejší filosofické školy tomu jednomyslně tak učily. Věrni jsouce svým zásadám byli by se doslovného výkladu vzdali, kdyby ony školy byly jinak učily. Sám Inchofer [15]), přední to exegetický odpůrce Koperníkovské theorie, vyznává, že otcové klid země přece jen spíše „předpokládali" než tvrdili, a že v této věci jen se přidali „ke společnému názoru filosofů." „Nebyli" prý „zrovna toho bedliví, aby ona místa písmová, jež se dotýkala mathematických záhad, zevrubně rozebírali." — Odtud tedy tehdejší theologové byli na politování hodném omylu domnívajíce se, že v jednotném souhlase otců mají pádný důkaz proti nauce Galileově.

Jelikož však spor tento ocitl se v oboru výkladu písma, a Galilei také se v tento obor spustil, mohla ho inkvisice pohnati před svou stolici Bylo ť jí úkolem bděti, aby u výklad písma se nevloudila čirá libovůle. Vidělo ť se jí snad nebezpečným, aby mlčela k této věci a ve sporu na ni vzneseném aby nerozhodla. Zpomínka na bouře minulého století byla ještě v živé paměti a působnosti. Hvězdáři, jak praví biskup Caramuel roku 1676., snažili se písmo sv. k sobě přitáhnouti, nicméně výklad jeho přece náleží theologům. Jejich (hvězdářů) výklad byl zamítnut, a to právem; neboť kdyby katolíci uznávali obrazný význam oněch míst, což by mohli protestanté z toho souditi? Řekli by: I my smíme, kdy a kde se nám zachce, písmo pojímati ve smyslu obrazném; vždyť to sama katolická církev dovoluje. „Hříchy se tedy zakrývají ale neodpouštějí, odpuštění se hříšníku imputuje ale neuděluje, a mluví-li písmo svaté živý opak toho, mluví jen na oko. Slova konsekrace jsou jen metafory, transsubstantiace není; atd. [16]).

Že tedy církevní soudcové v domněnce a úmyslu, aby pevně zamezili nebezpečnou libovůli, ale jako dítky své doby tkvějíce na omyle své doby, vynesli chybný nález soudní, podle tohoto všeho nikterak není divu, jakkoli vezdy jest toho politovati. K výkladu tohoto nálezu soudního dokonce není potřebí předpokládati jakoukoli zuřivou vášeň proti vědeckému badání a všelikému prospěchu vědy. Nesprávná tato domněnka bez toho jest v nejostřejším sporu s ostatními činy a událostmi.

Roku 1615. přišel Galilei do Říma zastat se tam své věci. Vystoupiv z ovzduší svých žáků, kteří mu v nejhlubší úctě byli oddáni, a ocitnuv se před muži, kteří mu lépe mohli ukázati na chatrnost jeho důkazů, pozbyl snad alespoň někdy něco té jistoty a přehlédnosti; přiznávat se v záznamech z oné doby, že vlastního důkazu své soustavy, jehož se dožadoval třeba kardinál Bellarmin, nebylo možno podati. Píšet: „Soustava může býti pravdiva", a dokládá se tím, že se srovnává se zjevy [17]).

---

[15]) Tractatus syllepticus. Roma 1633. p. 12.

[16]) Theologia fundamentalis p. 131.

[17]) Berti p. 131.

Moderní astronom Schiaparelli z Milanu soudí, že v 16. a 17. století obojí soustavy, jak Ptolemajovy tak Koperníkovy, mohlo se užiti „dobře ku znázornění zjevů. Geometricky byly si na vzájem i s elektrickou soustavou Tychovou na roveň. Ani Kepler nebyl by svými zákony mohl odníti možnosť, udržeti nadále zemi v klidu, kdyby po něm byli nepřišli Galilei a Newton a nezjednali jistější fysiku, než byla ta, které se tehda po školách učilo [18]).“

Za těchto poměrů byl by Galilei chytře a rozumně si vedl, kdyby byl zachovával slušnou míru a nevnucoval jiným své přesvědčení a své rozluštění biblických nesnází. Jeho důvody čerpané z pouhých v ě r o j a t n o s t í a a n a l o g i í nebyly s to, aby tak znáhla vynutily tak velký obrat v ustálených názorech, ale pomálu a pozvolna musily proraziti si cestu, jak se později skutečně stalo. Než tiše a trpělivě vyčkati času, toť neuměl tento muž velečinný, až přehorlivý; živou mocí a bez prodlení chtěl míti svou dobu tam, kde byl sám, vší silou chtěl ze svých vrstevníků nadělati Koperníkovců. Kde nestačila věda, pomáhal si vtipem a posměchem až sarkastickým.

Guiciardini, vyslanec toskánský u papežského dvora, píše v této příčině svému velkovojvodovi ze dne 4. března 1616. o Galileovi takto: „Galilei opřel se více o své vlastní mínění než o mínění svých přátel. Kardinál del Monte jakož i já ze svých skrovných sil a několik jiných kardinálů sv. officia domlouvali jsme mu, aby se jen upokojil a by se tak neurputil na svou věc; chce-li státi na svém, ať si stojí, jen ať tolik neusiluje, aby jiné k sobě přitáhl... Ale Galilei se rozpaluje pro své názory, jest všecek zaujat nezměrnou vášní a nemá ani tolik opatrnosti a síly, aby se ovládal... Jest prudký; na svou věc je posedlý tvrdošíjně a vášnivě, a na koho jen může, toho již sotva pustí z rukou.“

Pochybovalo se o pravdě těchto zpráv, jakoby snad tento diplomat svými zprávami byl si přál toho dosíci, aby nepohodlný jemu učenec byl odvolán z Říma. Ale tomuto diplomatovi bylo zajisté ze vlastních zájmů potřebí se varovati každé nesprávnosti. Kdyby nebyl měl po ruce skutečných událostí, které klidný pozorovatel posuzoval za zjevné neprozřetelnosti, snadno byl by sebe sama mohl tak ostrou řečí zostuditi u velkovojvody, příznivce to Galileova. Ovšem pak, uzná-li se pravdivosť těchto zpráv, nelze již nikterak udržeti zamilovaných, na vědeckou pravdu ulíčených pohádek o zuřivé pronásledavosti římské. (Pokračování.)

Z lesních procházek.

Píše Vojtěch Pakosta.

8.

Znáš-li ten poklid, jaký vládne v lese,
kdy vůní znaven v tichých dumách sní —
na stromech ani snítka nepohne se
v parný den letní, v pravém poledni.

[18]) Podle Stimmen aus Maria Laach. 1887. str. 430.

V nejhlubší zášeř prokmitá a vniká
zlatého slunka smavý paprslek,
i brouka k letu vzpruží poustevníka,
jenž mrzut mechem líné údy vlek.

Nad hlavou jasné nebe blankytové,
u nohou kyprý mechu aksamit,
kol tebe zářné stěny smaragdové — —
kde v světě krasší sobě najdeš byt?

Jen na čas zniknout šumným vlnám žití
a v tato kouzla ducha ponořit:
okusíš blaha, co je šťastným býti,
co zapomnění a co duše klid.

9.

Já tu v lese rád si prodlím,
kdy mi obzor mraky kryjí,
kapky deště paličkami
na bubínky listů bijí.

Jak to buší, šumí, duní,
než prorazí stromů střechu,
po kmeni se skutalejí
do hedbávných vláken mechu!

Starý pařez ukryt v houští,
ponuře se na svět mračí,
že mu přes vous zmechatělý
skotačivé kapky skáčí.

I za deště, dlím-li v lese,
milé mívám pobavení —
pozoruje z houštin skrytu
kapek rej a skotačení.

10.

Dnes k Tobě, k Tobě, Bože můj!
můj vzlétá duch, můj plane cit,
dnes jenom Tebe písní svou
chci v klenbách lesa velebit.

Tvým poupě, list, Tvým zářný květ,
Tvým vše, co ducha blaží kol,
Tvým slunci jas, Tvým bouře řev,
Tvým dech, jenž v trávy vane stvol.

Vše krása Tvého roucha lem,
šum vodopádu, ptáka zpěv,
lev, palma, motýl, chudý vřes ...
Tvé neskonalé lásky zjev.

Dnes k Tobě, k Tobě, Bože můj!
rozpínám blažen náruč svou,
a všechen vznět a všechen cit,
zní Tobě písně modlitbou!

11.

Na oři vichrů cválaje
do lesů chmurný podzim jel
a dívaje se do kraje,
květinám tklivou píseň pěl:

„Pel krásy sypte do líček
a pobavte se vesele,
než oř můj, plný rolniček,
vás pod nohy si nastele!“

A u jiřin se zastaviv
soustrastný na ně upřel hled:
„Že jste tak krásny — na odiv
nechám vás zde až naposled!“

„Však at už také každý ví,
proč taká soustrast“ — květy dí —
„bys jako stařík marnivý,
se krásou chlubil u lidí!“

12.

Z těch bájí, ježto zášer stromů kryje,
z těch libovonných lesních procházek,
v zpomínkách jako vzácná relikvie,
mně v srdci milý zůstal obrázek.

Mně dosud v duši oči dívčí září,
jak hvězdy smavé v lesa zašeří,
zřím růže rtíků, úběl jemných tváří,
květ parnasií v hebké kadeři.

Tak přišla ke mně z hloubi temných lesů —
a v slova zhoustnul žhavých rtíků nach:
„Já tobě pravé štěstí v srdce nesu,
jež marně hledáš ve svých písničkách ...

Ni v tíši ani hlučném sveta žití,
nezkvetá rajská štěstí ratolest —
jen se srdcem kdy srdce stejně cítí,
jen v lásce blaho, pravé štěstí jest!“ ...

Již ruku v ruce blaženi jsme spěli,
kde štěstí toho palác vystaven. — —
A já se zbudil... Srdce cítí, želí,
že jenom luzný v lese byl to sen.

13.

U skály pusté v kamení
kříž prostý chodce staví krok;
jen stěží ještě k přečtení
vybledlý nápis, den a rok:

Šíp pomsty zašlé v samotu
zde jonák dívce v srdce vryl,
a konec zchystal životu
i soku, jenž ji odloudil.

Jen bodlák a vřes uvadlý
zde najdeš, květy hledáš-li,
a žádná ruka zapadlý
věnečkem kříž ten nekrášlí.

V spěch mijí poutník místo to —
tak děsné a tak příšerné,
v něž písmo kletby vyryto,
jak v srdce — podlé, nevěrné!

14.

Rozloučení, rozloučení!
Krátká chvíle — dlouhé hoře,
schvělých retů políbení,
neobsáhlé bolů moře.

Rozloučení, rozloučení!
Zjeve žalný, krutý, bledý,
komu není navrácení,
kdo se loučí — naposledy.

Rozloučení, rozloučení!
Oživ srdce rajskou mannou,
v milém, drahém, dvou slov znění:
„Na shledanou! Na shledanou!“

Hypothesa.

(Logická úvaha). Podává dr. Ant. Krecar.

(Dokončení.)

Hypothesa správná a nesprávná.

Čím jest domněnka jednodušší, tím jest pravděpodobnější. Čím více však se musí opírati o domněnky jiné, tím jest pravdě nepodobnější.

Domněnka, o kterou se hypothesa jiná může opírati, nazývá se hypothesou pomocnou (hypothesis subsidiaria.)

Tak známá naše hypothesa o aetheru může se opírati o hypothesu Enckovu. Jan Frant. Encke, slavný hvězdář německý, který vypočítal oběh vlasatice od Ponsa 26. list. 1818. objevené, upozorňuje ve svých spisech na to, že vlasatice nalezají při svém běhu vším mírem nějaký odpor. I vyslovuje domněnku, že toto úporné medium, vší prostorou světovou rozšířené, by mohlo býti aetherem. Jest tedy hypothesa Enckova hypothesou pomocnou k domněnce o aetheru.

Ovšem že ve případě tomto hypothesa o aetheru neopírá se pouze na svou hypothesu pomocnou. Hypothesa o aetheru stojí a platí zákony optickými. Proto také svou hypothesou pomocnou pravděpodobnosti neztrácí, nýbrž nabývá. Jinak by ovšem bylo, kdyby se mohla opírati jenom o tuto hypothesu!

Žádná však domněnka, ať jest pravdě podobnou více nebo méně, nemá domněnkou zůstati. Má porovnána býti se skutečností a pravdami platnými, aby jimi byla buď vyvrácena anebo dotvrzena.

V prvém případě jmenuji hypothesu správnou, v druhém nesprávnou. Theorií správnou jest undulační theorie v optice, vysvětlujíc všecky zjevy světelné, theorií nesprávnou jest ku př. theorie Descartesova o vírech. Jest nesprávnou; nebo když porovnána byla v pozdější zkušenosti se skutečností, byla vyvrácena. Vlasatice Enckova prošla totiž právě tím místem, kde dle theorie Descartesovy byly víry, a volný její průchod ukázal vědě, že vírů těch není.

Nesprávnou jest ku př. ona theorie tepla, která do nedávna byla rozšířena a která učila, že teplo jest látkou nehmotnou, nevažitelnou; látka tato prý se přitahuje částkami hmoty, vniká do každého těla a obklopuje jednotlivé částečky. Přibývá-li této látky tepelné do tělesa, stává se těleso teplejším; ubývá-li jí z něho, chladnějším. — Theorie ta srovnávala se s úkazy tepelnými, dokud jich nebyl znám větší počet. Když však počet úkazů těch rostl, nedala se s nimi theorie ta více uvésti v souhlas. I musela vyhlášena býti za nesprávnou a ustoupiti theorii nové, správné.

Tak ustoupila i theorie emanační jako nesprávná theorii undulační. A podobným způsobem ustupuje vždy domněnka domněnce, podobným způsobem jako po nějakém řebříku dostáváme se ku pravdě. Theorie ta, která vysvětluje zjevy všechny, považuje se za nejsprávnější. Příklad toho vidíme na theorii o původu povětroňů (meteorů). Povětroň jest hmota železná nebo kamenná, která se objeví někdy beze vší nám známé příčiny na naší zemi. Jaký jest jen jeho původ? První domněnka tvrdila, že meteory povstávají z našich

zemských sopek, odkud někdy vycházejíce objeví se na povrchu. Když ještě bylo známo málo případů podobných meteorů, brána domněnka tato za správnou.

Časem však objevily se případy nové, a domněnka tato nedovedla jich více vysvětliti. I vystavena byla hypothesa druhá: „Meteory pocházejí z atmosferických par.“ Hypothesa ta po nějaký čas dostačovala. A když více nestačila, nastoupila na její místo třetí, která měla za to, že meteory pocházejí ze sopek měsíčních. Než ani tato nedostačí více ku vysvětlení všech případů nám nyní známých. A tak všechny tři hypothesy se vyhlašují za nesprávné; za správnou platí hypothesa čtvrtá, že meteory jsou tělesa původu nadzemského (kosmického) a že padají na zemi naši jen tehdy, když se příliš na dráze své k ní přiblíží a zemí odtrženy jsou, čímž zároveň pozbývají své samostatnosti a pozemskými se stávají.

Správná hypothesa není vždycky platnou pravdou.

Když způsobem v předešlém odstavci naznačeným jsme se dostali k domněnce správné, která vysvětluje všecky příslušné úkazy skutečné, domnívají se mnozí logikové, že domněnku takto nabytou můžeme považovati za platnou pravdu. Avšak tomu není tak. Nemůžeme považovati ještě hypothesu proto, že vysvětluje všecky zjevy skutečné, za platnou pravdu. Nebo může tytéž skutečné úkazy všecky vysvětlovati více hypothes, a kterou z nich uznáme potom za pravdu platnou? Vždyť přece pravdou může z nich se státi jen jediná! —

Za příklad neuvedu kritiky filologické, v níž mohou podávati správný výklad konjektury různé, nýbrž obrátím se spíše ku samým vědám přírodním.

Vizme nauku o teple. Když theorie hledající příčinu tepla v látce, o níž jsem se zmínil, byla uznána za nesprávnou, protože nevysvětlovala již všech známých zjevů tepelných, hledána byla theorie správná, která by vysvětlovala úkazy všechny. Rumford ukázal, že neobmezené množství tepla by se dalo zploditi pouhou mechanickou prací. To pak, co se může stále tvořiti pouhou zevnější silou, nemůže býti než pohyb. Teplo musí se tedy pojímati jako pohyb. Domněnka ta skutečně byla vyvinována dále, a povstalo více theorií. Zvláště vynikly mezi nimi a nabyly slovutnosti dvě, které obě vysvětlovaly všechny dosud známé úkazy tepelné, theorie Redtenbacherova a theorie Clausiusova.

Redtenbacher (dle slov pana ředitele Martina Pokorného) béře za základ úkazů tepelných chvění aetheru téhož, jenž se má za původ světla. O aetheru tom činí si představu, že atomy jeho jsou nevažitelny, ale přece jeví setrvačnosť, že na sebe působí toliko odpudivě, že však od atomů hmotných jsou na malé vzdálenosti přitahovány. Za tou příčinou tvrdí, že okolo každého atomu hmotného nalezá se jakýs obal z atomů aetheru, a nazývá pak tento stálý celek dynamidou. Ostatní od hmot více vzdálený aether jest pro odpudivosť atomů mezi sebou po celém prostoru světovém rozptýlen. Atomy aetheru okolo hmotného atomu přicházejí pak teplem nebo zevnější silou ve chvění, a to ve směrech poloměrů dynamidy. Toto chvění pak způsobuje všechny úkazy tepelné.

Clausius sice chvění aetheru nevylučuje, jelikož v jisté spůsobě světlo a teplo jsou jednaké, má však za to, že teplo hmotných těl jest chvění ne aetherových obalů, nýbrž hmotných částeček samých, že však chvění to děje se rozdílně dle skupenství hmoty. U těl pevných jest prý chvění částeček ustáleno, dějíc se pořád okolo týchž bodů; u kapalin jest však chvění vratké, tak totiž, že částečka kmitá, ale zároveň se může přesnadně při tom pohybovati z místa, kdežto u plynu jsou částečky zcela mimo obor vzájemné přítažlivosti a rovnočárně ku předu se pohybují.

A která z těchto theorií jest platnou pravdou? Úkazy tepelné vysvětlují obě, avšak „které z těchto theorií by se měla dáti nepochybná přednost (praví řed. Pokorný), nelze rozhodnouti.“

Co potřebí jest tedy k tomu, aby theorie mohla býti vyhlášena za pravdu?

Pozorujme opět, co učinil Newton, chtěje dokázati, že přitažlivé síly slunce ubývá do dálky v poměru čtverečném. Newton předpokládá při svém důkaze nejprve, že přitažlivá síla slunce se mění v obráceném poměru ku čtverci vzdálenosti. To jest mu hypothesou. Ze zákona toho dedukuje výpočty svými různé závěry a porovnává, zdali to, co ze zákona toho vypočítal, shoduje se s pravdami, za platné všeobecně uznanými. Porovnává se skutečností. I nalezne, že se výsledky jeho shodují se zákony Keplerovými za pravdu uznanými. Tím však domněnka jeho ještě nemusí býti dokázanou pravdou. A proto ukazuje konečně Newton, že každý jiný zákon by se nesrovnával se zákony Keplerovými a dle toho se skutečným pohybem oběžnic.

K důkazu, že hypothesa nebo theorie jest pravdou platnou, jest potřebí dvou případů: 1. musí se vývody z hypothesy shodovati se skutečností — případ kladný, instance positivní; 2. musí býti dokázáno, že žádný jiný zákon by se nesrovnával se skutečností — případ záporný, instance negativní.

Kdy se hypothesa stane pravdou?

Aby se hypothesa stala pravdou, potřebujeme dvou důkazů, důkazu kladného a důkazu záporného, čili, jak jsme řekli, instance positivní a negativní.

Zároveň jsme rozdělili hypothesy vědecké ve dva druhy a to: 1. v hypothesy, při nichž jest skutečný zjev, a předpokládáme zákon; 2. v hypothesy, při nichž znám jest zákon, kterým se příčina řídí, příčina však sama jest neznámou.

Můžem u obou druhů hypothes zjednati si na důkaz pravdy vždy případ kladný i záporný? Instance kladná (aby hypothesa vysvětlovala všecky zjevy skutečné) může býti zjednána u obou druhů hypothes, jak u hypothesy, při níž jest neznámá příčina, a znám její zákon, tak u hypothesy, při níž známá jest příčina, a zákony neznámy.

Instance negativní však lze si zjednati jen, chceme-li vyhledati určitý, nám neznámý zákon příčiny již známé nebo příčinu zvláštní, která jest pravou příčinou mezi různými příčinami téhož druhu, o nichž již víme, že jedna nebo druhá jest příčinou skutečnou. Je-li

však příčina v hypothesi předpokládaná příčinou úplně neznámou, nemůžeme si nikdy zjednati případu záporného. Vezměme za příklad často již uvedenou theorii světla. Zákony vidění jsou známy, příčina však sama (aether) jest neznáma, smyšlena. Instanci positivní si můžeme u hypothesy té zjednati. Avšak nemůže existovati nějaká jiná, neznámá příčina, která není pružným aetherem, která by způsobovala výsledky totožné s výsledky povstalými z vln domnělého aetheru?

Taková hypothesa, u níž příčina jest domnělou, nemusí býti tedy pravdou platnou, i vysvětluje-li všecky zjevy skutečné. Než hypothesa ta nemusí býti platnou pravdou ani proto, že vede ku předpovídání zjevů, které potom zkušeností se dotvrdí.

Vizmež příklad! Když theorie undulační v optice zvítězila nad emanační, předpověděla, že mohou dva paprsky světelné, setkají-li se, způsobiti tmu. A že předpovídala dobře, pozdější zkušenosť dokázala.

Takové předpovědění i jeho vyplnění působí zajisté velmi přesvědčivě na mysl neodborníků; avšak odborníci a dle nich i logika nemůže klásti na podobnou předpověď veliké váhy. Nebo shodují-li se zákony rozšiřování světla v tolika případech se zákony vln u pružných tekutin, kolik jich jest zapotřebí, abychom měli hypothesu za správný výraz všech zjevů nám známých, abychom ji měli za hypothesu správnou: jaký div, shodnou li se zákony ty vespolek ve příčině ještě jedné? — Kdyby takových předpovědí bylo i dvacet, nedokázaly by přece, že theorie undulační přestává býti theorií, a že nutno ji uznati za platnou pravdu. Nenásleduje z toho zajisté, že úkazy světelné jsou následek pružných tekutin, na jisto, nýbrž jenom tolik, že úkazy světelné řídí se zákony, které částečně souhlasí se zákony roztažitelných tekutin. To však jde již z toho, že jsme mohli hypothesu undulační, a byť třeba jen na okamžik, pokládati za hypothesu správnou.

Můžeme zajisté i při své nedostatečné známosti přírody uvésti případy, v nichž p ř í č i n y, z dobrých důvodů pokládané za z c e l a r ů z n é, způsobují následky své anebo alespoň část následků svých dle zákonů týchž. Ku př. zákon „že síly do dálky ubývá v poměru čtverečném“, jest zákonem nejen u gravitace, ale také, jak fysikové za to mají, při působení tepla a rozšiřování světla. A přece nemůže tvrditi nikdo, že tato totožnosť zákona dokazuje i stejnorodosť onoho mechanismu, kterým se způsobují úkazy gravitace, světla a tepla.

Aby tedy mohla býti vyhlašena za pravdu domněnka, jednající o zákonu příčinném, musí domnělá příčina býti zjevem skutečným. M u s í m e v ě d ě t i, ž e d o m n ě l á n a š e p ř í č i n a s k u t e č n ě n a v ý s l e d e k p ů s o b í a n e b o a l e s p o ň p ů s o b i t i m ů ž e.

S m í m e t v o ř i t i h y p o t h e s y o d o m n ě l é p ř í č i n ě?

Aby hypothesa stala se pravdou, musí příčina její skutečně existovati. Nemůžeme tedy při vědecké domněnce nikdy předpokládati příčinu, nýbrž můžeme jen příčinám skutečným připisovati domnělé zákony? Nesmíme tvořiti takových hypothes? Mýlil by se, domníval-li by se kdo, že podle toho, co dosud bylo řečeno, odpovíme záporně. Naopak: můžeme tvořiti hypothesy podobné; hypothesa podobná jest nejen dovolená, ale i p r o s p ě š n á. Hypothesa podobná

není sice pravdou, ale může nás vésti na cestu bádání skutečně pravého. A toto pravé bádání pak může zakončiti získáním důkazu platného. Nebo jak bychom jinak mohli dojíti poznání příčiny nové?

Jest však nutno, aby u hypothesy takové příčina nám podávala alespoň možnost, že se stane příčinou známou, a že potom na základě samostatných důkazů dá se dokázati její souvislosť s následky jí připisovanými. Tak na př. hypothesa Descartesova by byla bývala hypothesou oprávněnou, kdyby byla chovala v sobě možnosť, že někdy doděláme se důkazu, že víry skutečně jsou. Nebylo však při ní ani té možnosti. Camte praví o tomto případě, že jest nutno, aby příčina, k níž hypothesa odkazuje, byla ve své podstatě schopnou, dáti se důvody jinými sesíliti. To jest také smysl onoho výroku Newtonova (jinak bychom ho v ústech právě toho muže nikdy nečekali), že totiž domněnek netvoří (hypotheses non fingo), a že příčina, kterou o nějakém úkazu udává, musí býti příčinou pravou (vera causa).

Takovou možnosť podává nám theorie, jež nás prováděla skoro po celou tuto úvahu, theorie undulační. Tím, že neznáme u ní vlastní příčiny, nýbrž jen zákony příčiny té, podobá se sice hypothesi Descartesově, avšak podstatně se liší od ní tím, že není vyloučena možnosť, že někdy nabudeme pro její pravosť důkazu přímého.

Možnosť ta jest tím větší, že i jinou cestou věda vede nás k domněnce, že aether jest vším mírem rozšířen. Myslím tím domněnku Enckovu. Nabude-li domněnka Enckova staletým pozorováním jiných těles nebeských svého potvrzení a zjištění, učiní též aether v optice znamenitý krok k tomu, aby byl, jak se Newton vyjádřil, příčinou pravou. Tím způsobem by se zajisté postavila na jisto skutečnosť světové (kosmické) příčiny, která by měla některé takové vlastnosti, jakých vyžaduje theorie undulační.

Ovšem že i potom nestala by se theorie undulační pravdou platnou. Zbývalo by ještě mnoho nesnází, které by tomu překážely. Zejména by musela býti dokázána totožnosť aetheru s oním Enckovým úporným mediem, a důkaz ten by zajisté vyvolal mnoho nesnází jiných. — —

A tak jsme oprávněni vysloviti hypothesu též o příčině samé. Ba často jest i nutno započíti právě otázkou, která příčina způsobila daný výsledek, abychom poznali, v jakém směru máme hledati důvody pro to, zda příčina účinek onen způsobila skutečně čili nic.

A tak poznal čtenář v desíti předcházejících odstavcích, že hypothesy tvořiti můžeme a někdy i musíme, že mnoho jest k tomu potřebí, aby domněnka mohla býti vyhlášena za domněnku vědeckou, a že konečně i vědeckou domněnku nesmíme považovati za pravdu. V tom zajisté jest chyba mnohých, že za pravdu chtějí vyhlásiti to, co samo sebou nechce býti více nežli vědeckou theorií. — Při tom však viděli jsme též, že ku vyvinutí domněnky opravdu vědecké jest potřebí mathematické důkladnosti, ku zkoumání pak, zda jest pravdou čili nic, mravenčí pilnosti a co možno největší obezřetnosti. Nebo více než kdekoliv jinde jest při zkoumání hypothesy vědění pod vlivem vůle, a podmínkou vědění pravého jest smýšlení čisté. Čím více

pak zahloubáme se ve vědu, tím více poznáváme, jak rozsáhlé jest pole, které čeká ještě na lidské hypothesy a jak málo jest té pravdy, která jest všeobecným majetkem lidským. Bezděky vstoupí nám pak na mysl výrok, který na smrtelném loži pronesl slovutný učenec Laplace: „Co víme, jest skrovná částka; nesmírné jest, co nevíme.“

—*—

František Doucha.

Jeho život a působení.

Napsal P. Karel Št. Vodička.

(Pokračování.)

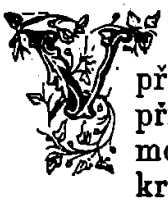

přečetném počtu původních básní Douchových, valnou částku přispěvků jeho do časopisů tvořících, jest mnoho básní humoristických, velmi dobře ku přednášení ve vybranějším kruhu se hodících a rázným vtipem vynikajících. Za touž příčinou naslouchalo jim rádo obecenstvo při besedách a jiných zábavách společenských. Probuzení totiž národa našeho dálo se rozmanitými cestami. Jedna z nejpraktičnějších a nejúčinlivějších byla cesta zábavy. Četné plesy, besedy a divadla v letech třicátých a čtyřicátých, na něž starší mezi námi vzpomínají s toužebnými povzdechy, mají neobyčejnou důležitosť v našem obnoveném životě domácím. Nevzdělávaly a nebavily pouze, ony získávaly národu nové členy, zvláště také ve světě dámském, rozmnožovaly českou společnosť i kruhy takovými, jež do nedávna pokládány za nejvytrvalejší baštu konservatismu Čechům nepřejného a stupňovaly ji výše. Podstatnou částkou takýchto zábav bývaly deklamace, z nichž některé mají zrovna kulturně-historický význam, jako na př. předzpěv Kollárův ke „Slávy Dceři“. Doucha zrovna na tomto poli vykonal neobyčejně mnoho; rozkošných deklamací jeho jest veliké množství, a početné z nich jsou určeny dámám, hlavně pro dramatickou umělkyni Elišku Peškovou — čehož rozum každý pochopí ihned, kdo si vzpomene vlasteneckosti našich žen.

Co do obsahu jsou původní veršované práce Douchovy dílem humoristické, jak jsem již pravil, a satirické (z nichž mnohé básně jeho toho rázu jsou znamenité); dílem výpravné (balady, romance, bajky), didaktické a lyrické. Deklamovánky jeho zvláště v minulé době českého ruchu a života besedního nabyly nemalého rozšíření po veškerém národě a bavily všude svým opravdovým humorem. Při tom nikdy nesnižovaly se k vulgarnosti, kterouž jiné toho druhu literární zboží u nás snažilo se strhnouti k sobě obecnou pozornosť a oblibu. Doucha nikdy neporušil kázeň pravého umění, ani když lehounkým tokem verše chtěl baviti, ani když vážným krokem jeho chtěl poučiti.

Mezi těmito básněmi Douchovými dobře postříci lze zvláštní druh, jenž se nese směrem didaktickým, a ve kterém se jeví Doucha věrným druhem Jablonského: „Moudrosti otcovské“. Didaktická tato část jeho básní pro svou uměleckou stránku také má svou i literární i paedagogickou cenu. Mládež česká váží sobě svého milého vypravovatele bajek a učí se jeho poučným veršům ráda z paměti,

neboť umí on mluviti k věku dětskému i dospělému vždy případně a pěkně. Ať v „Blahověstu“, ať v „Lumíru“, ve „Květech“ nebo „Světozoru“, didaktika jeho vždy má na mysli toliko člověka a skutečné ušlechtění jeho. Pravý, ryzí cit pro pravdu, mravnost a krásu přírodní vane všemi jeho výpravnými a lyrickými verši, nejvýše pak v jeho poesii plane idea národnosti. S přírodou žil Doucha v dokonalé shodě a vroucnosti; odtud ona něžnost, kterou k ní choval ve všech bajkách a ona záliba, kterou zvláště něžný cit dětský nalézá v těchto jeho verších.

Básně tyto nejvíce blankversem psané a v různých časopisech rozptýlené, stály by za souhrnné vydání. Jeť v nich lyrik Doucha zcela svým a individuelním. Upozorňuji proto naše firmy nakladatelské na tyto básně a uvádím zde jen některé z těchto nejlepších rhapsodií: „Až umru, Jen jednou, Mečet a chrám, Koruna“ atd.

Škoda, že nemáme posud žádného úplného souborného vydání původních jeho básní po všech časopisech roztroušených, ač mezi nimi mnoho jest perel pravé poesie.

Mocný vliv ducha Jungmannova jeví se při Douchovi též v jeho pracích slovnikářských. Po 50 let vidíme Douchu při hlavním kole onoho stroje, jehož soustavné a nepřetržité činnosti jazyk našeho národa z valné části děkuje i za své zachování i za nynější svůj květ a vzlet. Slovnikářství české od roku 1830. má v Douchovi svého vždy horlivého a také šťastného vzdělavatele. Ať šlo o slovník všeobecný nebo odborový, zevrubný nebo užšího rozměru pro potřebu praktickou, Doucha byl vždy mezi hlavními přispívateli. Příspěvky jeho byly vždy cenné a vzácné, ať už vybrány z dobrých knih českých nebo z úst obecného lidu po venkově nebo v městě, ať z doby dávno zašlé nebo novější. Doucha nalezl a zachoval slova i průpovědi české, jimiž honosí se slovníky Jungmannův, Presslův, Čelakovského, Šumavského, Rankův, Špatného a Kottův Byl jako opravdová včela literární, která hledá a nalézá med i na temenech hor i v poníženosti údolí i na obrovských kmenech i na tenounké lodyze.

Každý jeho letní pobyt na českém venkově poskytoval pilnému sběrateli hojné příležitosti k obohacení písemného jazyka českého a jeho technického názvosloví méně známými slovy z úst ryze českého lidu. Trvaje na příklad v Dlažkovicích u Lovosic v Českém Středohoří, v českém to „r á j i“ rovně vyhlášeném pro své ovocnictví jako bohatstvím na krásné české granáty, sbíral pilně mezi lidem tamním české názvy ovocnické a broušení granátů se týkající, aby tím obohatil nemálo drahou naši mluvu spisovnou. V té stránce svého spisovatelského působení byl Doucha skutečně nevyčerpatelnou studnicí. On byl dokonalým znalcem mluvy spisovné i obecné, starší a současné, povšechné i krajinské. Jmenovité přísloví, kratší jadrné průpovědi z úst venkovského lidu uměl sbírati a zachovávati tak pilně a přesně jako nikdo jiný. V Jungmannově „Slovníku“ poznámka „U s u s“ větším dílem značí příspěvky Douchovy. Jím znamenitě rozmnožena jest zásoba slov v novější spisovní mluvě zobecnělých. Samo sebou se rozumí, že, když roku 1859. po několika dřívějších pokusech nezdařených konečně čilému Kobrovi se podařilo počíti vydávání „S l o v n í k a N a u č n é h o“, byl Doucha

jedním z prvních, kteří se přihlásili k dílu, i zůstal až do jeho ukončení jedním z nejpilnějších jeho spolupracovníků.

Neunavným byl též Doucha v národosloví, obraceje zřetel svůj i jiných ku starobylým pověstem, krojům, písním, říkadlům atd. On jako pravý tichý genius vznášel se nad lidem svým, staraje se drahocenné poklady věků minulých z hlubokého temna na světlo vynésti a osvětu v národu slovanském dále šířiti.

Též o literární historii slovanskou a jmenovitě bibliografii českou má převeliké zásluhy. Podával ť do všech téměř časopisů našich, též i německých, hojné zprávy o literaturách slovanských. Při časopisu Musejním obstarával po dlouhá léta bibliografii a sbíral doplňky k Jungmannově „Historii české literatury". Tato totiž sahá ve II. vydání svém až do let třicátých.

Od tohoto roku však až do doby novější (do let šedesátých) knihový trh náš vzmohl se i kvantitou tolik, proniknuv na nejrůznější obory duchové práce, že přehled i rozhled v písemnictvu těch let stal se vůbec nemožným. Kdo se o věc zajímal aneb kdo znal rozvoj literatury české v nejzajímavějších letech okolo r. 1848. se točících a dále až do roku 1862. jdoucích, musil sestavovati si přehled z rozličných na mnoze i nedostupných až časopisů, a přece úplnosť mu chyběla. Příruční kniha aspoň knihopisná, doplňující tu i tam Jungmanna a vyličující postup literatury po celou dobu probuzení až do nejnovějších dob, byla obecně citelnou potřebou. Pročež po celou řadu let sestavoval Doucha s mravenčí pílí seznamy dílem vyšlých, dílem vycházejících spisů československých, přikládaje je ku svazkům časopisu českého Musea až do roku 1865. Načež, když časopis tento přestal je uveřejňovati, on naleznuv ve Frant. A. Urbánkovi svého nástupce, věnoval se úplně spisování pro mládež.

Přebohatého materiálu tu sneseného, jakož i dalších jím společně s Alex. Dundrem sebraných zpráv užito velmi vhodně ku sestavení známého „Velikého knihopisného slovníka československého" roku 1865., při jehož úpravě bibliografické vydatně pomáhal Frant. A. Urbánek. Dílem tímto s ohromnou pilností a neunavnou vytrvalostí po dlouhá léta snášeným, podán první úplný seznam knih, drobných spisů, map a hudebních věcí, vyšlých v jazyku národa československého od roku 1774. až do roku 1865. Pracná kniha ta vyšla nákladem Kobrovým jako vhodná rukověť všem přátelům literatury, zároveň pak jako dodatek ke Jungmannově „Historii literatury české" a jest knihou každému příteli literatury nezbytnou, přes to že tu i tam všeličeho se nerado postrádá, jako na př. abecedního seznamu knih. Též některou neúplnosť vytýkati možno.

Jaké nesnáze a obtíže měl pilný sběratel při sestavování toho díla, zjevno jest v „Připomenutí", které Doucha ku knize připojil a v němž si stýská, kterak na mnohé prosby a žádosti ani ti mu podpory neposkytli, kdož k tomu svým postavením byli povoláni.

Neshledával pak Doucha knih a spisů pro svůj „Slovník" jenom po titulech a prvních stránkách, než všímal si též bedlivě tu jazyka, jejž pak srovnával s mluvou lidu, kterou pozorovati měl příležitosť v rozličných krajích, pobývaje často pohostinně u některých šlechticů

českých, tu zas historie té neb oné knihy. Výsledek tohoto pozorování jest na jedné straně několik článků o literatuře české a některých její památkách i šíře zajímavých, jako na př. o „Remešském evangeliu“ již svrchu zmíněném, o němž podal dvě zprávy do „Časopisu pro katol. duchovenstvo“ — na druhé straně hojnost obratů, vazeb, úsloví a slov ryze českých, ale z oběhu dílem vytištěných, dílem ještě veň neuvedených. Sbírkami svými pak usnadňoval práci rozličným slovnikářům a terminologistům svrchu zmíněným. Nevyčerpav tím však zásob svých choval před svou smrtí, jak jsem sám viděl, hojnou sbírku tohoto na mnoze podceňovaného aneb neodceňovaného bohatství jazykového v rukopise. Skladatel velkého německočeského slovníka může čerpati z materiálu Douchova zvláště pro fraseologii.

Tato sběratelská činnost jeho úzce souvisí se sbíráním plodů traditionální literatury vůbec, především pak se sbíráním národních písní českých, které bylo v prvních desítiletích tohoto věku velmi oblíbeno a ukazuje, kterak Doucha všecek byl zaujat každým hnutím, jež literárním životem českým se rozprouďovalo.

V letech čtyřicátých již myšlénka slovanská byla v Čechách zmohutněla a zobecněla měrou přeutěšenou. Zdálo se, jakoby se uskutečňovala žádost Kollárova, by každý vzdělanec český znal aspoň některý jazyk jinoslovanský. V listech soukromých i časopisech veřejných bedlivě všímáno si rozvoje slovanských národů a literatur, a podávány o něm neustále zevrubné zprávy. Vzájemnost ta vztahovala se ovšem na všechny Slovany, ale přirozeně největší pozornost věnována Rusům. Nejméně přihlíženo k Lužickým Srbům. Posléze i jim našel se horlivý hlasatel Doucha, jenž byl tou dobou jedním z hlavních buditelů národního vědomí a vzájemnosti slovanské mezi mladšími Srby lužickými. Docházel pilně jako dříve Dobrovský, s Hankou (po smrti jeho sám) do semeniště srbského na Malé Straně v Praze ku přednáškám a cvičením slovanským, pobádaje studující k milování vlasti a ku pěstování jazyka mateřského. Tím vešel též ve spojení s předními muži a buditeli této ubohé k zahynutí odsouzené větve slovanské. Tak trvaje za příčinou choroby v lázních Libwerdských, vešel v přátelský svazek s vlastencem lužickým Jordanem, pak v Praze s Hórnikem a Bukem, čehož následkem s ním (zejména skrze Čelakovského) vešel ve bližší styčnost také Smoler. Velice v tomže směru působil Doucha i spisovnými pracemi, jimiž snažil se od té doby ve dlouhém pořadí let pozornost českého obecenstva ku snahám lužických Srbů obrátiti a vzbuditi účastenství s tímto kmenem slovanským, jenž o bytí své s německým živlem krutě zápasí. Podával proto přehledy jeho literárního hnutí a stálé běžné zprávy o snahách a tužbách vlastenců lužických do rozličných časopisů českých; zvláště do „Časopisu Česk. Musea“ r. 1845. str. 426., r. 1847. I. str. 675. II. str. 65. a do „Starých Květů“, r. 1841. (Příloha XI. XXIII. atd.). Překládal též jejich písně národní, jež tehdáž vůbec u všech národů po dlouhém odstrkování a opovrhování staly se miláčkem obecenstva, do češtiny a vydal je v původním znění i s překladem a úvodem k nim v „Čas. Česk. Musea“ r. 1840. sv. III. a v „České Včele“ r. 1842. čís. 7., 24., 47. Některé z nich podal P. J. Šafaříkovi pro jeho „Slovanský národopis“ r. 1842. Uveřejnil výbor z básní lužickosrbských na ukázku

v českých překladech v „Čas. Česk. Musea“ r. 1860. Též nověji ve „Květech“ r. 1870. č. 41., ve „Světozoru“ r. 1875 a ve „Slovanské Poesii.“ Na žádost, kterou naň vznesli Čelakovský a Smoler, pořádal vydání lužickosrbského překladu: „Ohlasu ruských písní“ (Vothlos pěsni ruskich. Praha 1846), jež byli přeložili Smoler a Varko.

Vzájemnosti literatur snažil se též přispěti, podávaje referáty o českém písemnictvu do časopisů německých, které na literaturu slovanskou zření obracely. Ačkoliv zdá se tato věc na pohled malichernou, přece je velmi důležita. Čechové žijí v postavení, jež velí, aby zprvu seznamovali sebe samy s cizinou. Až tato jednou si počne důkladněji literatury české všímati, bude na čase přestati se zmíněnou hlasatelskou činností. Ale bez této iniciativy české doba ta by se asi odsula ještě na mnohá léta. Ovšem se věc musí díti s mírou, aby tím nebyly odcizovány síly a čas práci domácí. Tak také Doucha si počínal, neujímaje si referováním svým chuti ani chvíle ku přímému zvelebování literatury domácí.

Nic však u nás není tak zanedbáno jako literatura pro mládež, přes to, že máme pro ni mnoho spisovatelů. Kdežto totiž u jiných národů toto pole vzdělávati smějí jenom znamenití duchové, a práce jejich tu jest neúnavna, vymýšlejíc pořád nové cesty a způsoby, kterak mládeži hned od útlého věku počínajíc vpravovati způsobem zábavným a fantasii stejně jako paměť zaujímajícím aspoň nejdůležitější z oněch pořád se hromadících vědomostí, z nichž mnohé do školy nemají přístupu a rodičům samým bývají neznámy; kdežto jinde takovýmto řádem jakýsi vyšší stupeň vzdělanosti se uvádí v nejširší vrsty společnosti, aniž by se při tom zanedbávalo zušlechťování mravů, mysli a srdce a vedení povahy: u nás pole toto je ponecháno skoro jen nováčkům, adeptům spisovatelským aneb dokonce i rukám vůbec nepříhodným. Vynikající mužové domnívají se na mnoze, že by jich důstojno nebylo, kdyby psali pro mládež. Ovšem pak dle toho také tento druh literatury vypadá; kdo by se chtěl pokusiti o seznam knih příhodných, po každé stránce dokonalých a mládeží hledaných, pozná teprve, jak jsme v té věci chudi, a jak v této příčině přese četné odborné časopisy přece jenom málo se myslí a píše.

Tím více zasluhuje chvály Doucha, že ve své upřímné snaze a vůli, býti všude tam na stráži, kde jí nejvíce je potřebí, a kde z ní také největší plyne prospěch věcný, již v letech čtyřicátých sem obrátil zřetel svůj a veliký díl svých sil založil právě na pole toto. Poznal záhy, co schází mládeži naší: dobré a hojné knihy, a že vychována jsouc pomocí jen německých knížek, zvláště obrázkových, bude vychována na mnoze nepřirozeně a nevlastenecky. Tak stal se jedním z prvních, kteří jali se ve šlépějích našeho největšího paedagoga dítkám opatřovati čtení názorné a za tou příčinou pořizovati spisy obrázkové, čehož dříve nebývalo.

Poznav, že útlá srdečka jejich mileráda lnou k tomu, jenž mladistvého ducha jejich utěšenou kratochvílí baví, snažil se způsobem tímto získati si vděčnost jejich, aby se tak mohl státi druhem jejich nerozlučným. Nikdo nedovedl u nás dětem tak mile vypravovati a tak jemně působiti ve snivou jejich duši něžně osnovanými příběhy prostého života dětského, jako právě on. Na nesčíslných spiscích a

knížečkách s pestře malovanými obrázky setkáváme se s Douchovým jménem. Vlídné rysy jeho tváře utkvívají nám v mysli z oněch dětských ještě dob, kdy kochávali jsme se sami roztomilým vypravováním, jež podávala nám tak štědře ruka jeho. V tomto svém způsobu byl Doucha pravým mistrem. Se zvláštním taktem dovedl uhoditi vždy na jemnou strunu, rozepjatou v duši děcka, vžíti se úplně v myšlénkový jeho malosvět a vyvážiti odsud zlatá zrnka podivuhodné oné poesie, která obestírá útlé mládí lidské.

K útlému srdci dětskému mluviti srozumitelně a takovým způsobem, že i čtenáře dospělého spis pro děti lahodnou svou formou ipřípadným obsahem hluboce dojímá, to dovede jen málo spisovatelů; Doucha zaujímá mezi nimi v našem písemnictví první místo, a tím se vysvětluje ohromná rozšířenosť a oblíbenosť jeho dětských knížek. Každého roku vydal aspoň jednu novou knihu prò mládež, obyčejně ale jich bylo několik, a to většinou s obrázky, jež v dřívějších letech, nemoha si je pro nesnadnosť nákladu zjednati ku svým spisům v Praze, až i z cizích zemí si je objednával, jako z Německa, Anglie a j. Kdyby nebylo Douchy, mnoho rodin bylo by sahalo po knihách německých pro dítky své, takto však mohly jim dávati české do rukou.

Společným význakem těchto Douchových prací jest vynikající vlastenecký ráz jejich. Jména dítek, děj povídky, poučování rodičů a starších osob v přemnohých povídkách jest specificky české. Spisovatel hledí již v útlých dítkách, kdy mysl je nejvnímavější, vedle jiných ušlechtilých citů probouzeti též cit vlastenecký, k milování země a řeči své je nabádaje.

Jméno Douchovo zná přemnoho českých dítek, a u každého spojeno jest se vzpomínkou na některou pěknou básničku, píseň, bajku, povídku. Kterému by také nebyla ze školy známa milá básnička, nadepsaná „Zahrádka dítek“? Však nejen ony znají jméno jeho, seznali je i jejich otcové, když byli u věku tom, ve kterém jsou nyní dítky jejich a znají je posud. I jim byl Doucha dárcem nejušlechtilejší zábavy, jakéž poskytnouti může čtení pěkných, dobrých spisů. Po půl století pracoval o zušlechtění jemu milé a drahé české mládeže, naděje vlasti! Od ní očekával, že jednati bude vždy tak, aby byly skutky její vlasti ku prospěchu a národu ke cti. By pak se naděje spíše vyplnila, o to celou svou pílí, celým zápalem šlechetné duše své po celý život svůj neustal pečovati. On miloval dítky láskou nejčistší, on snažil se, aby prospívajíce ve cnostech, naukách a umění, staly se jednou řádnými syny a dcerami národa svého. Proto vedl je na dobré stezky, byl jim po nich netoliko průvodcem milým a zábavným, ale také přítelem skýtajícím nejednu radu, nejedno poučení. Neocenitelný tento přítel jejich stal se jim spisy svými průvodcem po cestách ctnosti, učitelem a rádcem ve všech případech mladého věku jejich.

„Blahé doby, kde je dítkám přáno
ve slušném se těšit veselení;
nejkrásnější ta je, kde jim dáno
pro budoucí život naučení“ .... (Blahé doby.)

tak praví přítel jich;

A že .... „hodné dítko ví
jak potřebné jest užitečné poučení“ (Tamže.)

proto tím raději brává rozmilé spisy jeho do rukou. Mnohé z nich nezná sice ještě pravou cenu toho poučení; ale až jednou větší bude, přesvědčí se

„. . . . . ku své blaženosti,
jaký je to poklad velký,
míti pěkné vědomosti“ . . . . (Všelicos).

Vždyť

„jenom ve vzdělání
trvalé je jmění,
nad poklady jeho
lepšího nic není“ (Poklad vědomostí.)

Ve všech četných spisech svých snažil se Doucha, aby jim ukázal, kterak si mají vážiti p r á c e, byť i podle věku jejich nepatrná byla; neboť nejsou ještě s to, aby podnikaly práce velké; ale

s počátku hned třeba dobře stavět,
má-li stavba trvanlivá býti:
tak i člověk, chce-li pevně státi,
musí z mládí dobrý základ míti.“ (Kam dítko rádo chodí.)

On učí je vážiti si drahého č a s u; neboť

„jako loďka po vodičce hravé
každou chvílku dále život plyne“

a proto

„vynaložj ej k vědomosti pravé;
běda, komu bez prospěchu mine!“ (Polní kytička.)

Aby pak nabyli hodně mnoho vědomostí, přítel jejich pečlivý, ve spisech

„provádí je v domácnosti,
na dvoře i na zahradě,
na louce a v poli, v lese —
vše zde mají pohromadě.“ (Kratochvíle.)

A oni zajisté vědi, že

„. . . . jejich dušička
své obživy též potřebuje,
a že jen dobrým učením
jí potravy se poskytuje.“ (Veselé dítky).

Že se však nezakládá budoucí blaho jejich v pouhých toliko vědomostech, ale zvláště ve ctnostném, bohumilém žití, pečlivý ten přítel hledí slovy srdečnými, příklady nejvybranějšími přiváděti je ku ctnostem, jež jsou nad nejdražší poklady cennější a radí jim, kterak se mají chovati vždy a všude. Z té příčiny především radí jim, aby „Boha vždy měly na mysli v každý čas a všude“, neboť

„láskou svou se Pán Bůh
v tom jen srdci hostí,
kteréž okrášleno
bohumilou ctností. (Obrázky posvátných příběhů.)

Dítko však navykati má též slušnému jednání vnějšímu. Napomíná je v příčině té Doucha:

„Zdvořilost a pěkný způsob
prokaž dítko v každé době,
uctivě se k lidem chovat
za pravidlo ulož sobě.“ (Zlatá písmenka.)

O jednotlivých ctnostech na četných místech ve spisech svých mile je poučuje a ukazuje jim ve průzračných příkladech, kam dospívá dítko, které poslouchá rádců svých, jakož i s druhé strany patřiti jim dává na dítky, které se vrhají neposlušností a nectnostmi v záhubu časnou i věčnou. Neboť

„jak se který v letech mladých,
zlou či dobrou cestou dává,
tak si žalosť aneb štěstí
na budoucnosť uchystává.“ (Nestejné cesty.)

Již záhy poznal, kterak rády mají v knížkách obrázky a proto skoro každou hleděl opatřiti přečetnými vyobrazeními. Vědělo dobře laskavé srdce jeho, že mnohého z nich přiláká do nesčetných řad žáčků svých pěkným obrázkem a proto ve knihách svých jim podával jich měrou hojnou. Jak rády, s jakým libým úsměvem pozorně čítají ty lahodné verše pod obrázky, kterak dychtivě obrací listy ku předu a zase ku zadu!

Mnoho básniček Douchových pojato bylo ve školní čítánky. Ty velice přispívají k ušlechtění citu, jako básnička: „Z domu otcovského“, anebo radí, jak se zachovati v rozličných případnostech života.

Nakladatelé čeští rádi vydávali spisy Douchovy, vždyť byli již napřed jisti úspěchem. Urbánkův Věstník bibliografický (do něhož též Doucha přispíval) vykazuje přes 80 publikací jeho pro mládež, které celkem ve statisících exemplářích byly vyslány do světa.

(Pokračování.)

V červáncích probuzení.

Rys z těžkých dob.

Nakreslil A. J. Dubec.

X.

Podivnou veselosť, v jakéž se byl v den honu vrátil Ctibor pozdním večerem na Čechtín, připisovali justiciár se správcem jednomyslně veselé zábavě v kruhu lovců; že náboje ani nevystřelil a honu vůbec se nesúčastnil, o tom neměli ani nejmenší vědomosti. Ve množství přátel a známých, jakož i při upjaté pozornosti, s níž bylo každému jednati, snadno nepřítomnosti jeho neznamenali .... A což podivnějším se zdálo a před tím u mladého muže nikdy nebylo pozorováno, byla zvláštní z celé bytosti jeho, z každého slova a skutku téměř sálající a srdce uchvacující laskavosť. Čeleď dvorskou rázem sobě získal v rozmanitých stycích, v nichž mu bývalo s ní jednati, ano on sám takových příležitostí vyhledával, kdekoliv mohl při tom ujíti pozornosti podezřívavých úředníků vrchnostenských. Nevyptával se, důvěry dohledati se chtěje na těžkosti práce, slovy svými soucitu nevzbuzoval, aniž ku steskům nabádal, aby nevzniklo podezření proti němu, že chce vyšáliti volný projev smýšlení a za něj pak trestati. Promluvil tu několik slov všedních, tu žertem dotkl se uzavřeného proti pánům nitra, tam opět o píseň poprosil dělnici, a nikdo nemohl mu odolati. Znenáhla uče se rozuměti tomu prostému srdci lidu poddaného, obohacoval nitro svoje vznešenými a zároveň blaživými pocity, kteréž

stavěly v srdci jeho, zapuzením planých, slovných a neurčitých snah humanismu vyprázdněném, pevnou budovu pravé lidskosti ....

Již na něho pohlíželi jinak ve dvoře ti, kdož druhdy snad jej pozdravovali, v srdcích svých však nenávistí proti němu pláli. Úsměv jejich vítal jej z daleka, a promluvil-li, ani sebe menší podezření neujímalo se v osloveném o panské vlídnosti jindy tak neblaze proslulé. Rozmlouvali s ním bez bázně, ač dobře věděli, jaký mívala výsledek taková rozmluva. Ne nadarmo se říkávalo: „S panským jazýčkem svého neměř. Máš li delší, přikrojí ti jej — máš-li kratší, ven vytáhnou. Dej Bože ve zlý čas mlčeti, a v dobrý mluviti ....“

I do vsí, panství Čechtínskému patřících, rozletěla se zpráva o laskavosti upřímné mladého justiciára a ti, kdož znali jeho původ, oddechli sobě volněji a pověděli: „Sláva Bohu! přece i mu vyrostl k našemu rodu návratníček .... Nezapomněl se přece, nezapomněl ....“ Rázem mu všechno, čím se dříve byl v očích jejich provinil, odpouštěli. Však nedělal to z urvalosti, nýbrž z nevědomosti ....“ Tak dobráckým byl lid náš odjakživa ....

Ctibor potvrzoval zvěst, kteráž letem o něm se byla roznášela po panství, laskavým jednáním svým ve přích, jež mu rozhodovati justiciárem Vydrou bylo úplně ponecháno. Kdykoliv jenom příležitost se naskytla smířiti rozvaděné, vší silou o to se zasazoval. Odváděje je z úřadovny, kdež písaři byli by mu nemilými svědky bývali, do zadnějších místností, rozmlouval s nimi upřímně, a často objali se nepřátelé slzíce po nemnoha jeho slovech .... Nepropouštěl jich ihned, nýbrž dával sobě vyprávěti o poměrech rodinných a vesnických, při čemž zkoumával opatrně, zda chovají v srdci svém nějaká zrnka snah ušlechtilejších a vědomí o svém jazyku. Výsledek jeho výzkumů byl pro něho překvapujícím. Znali na mnoze starší minulost svého národa z kroniky Hájkovy s úctou čítávané; bližší pak těžkou, od níž je sotva dvé století dělilo, znali ze živé tradice. Strastných dob prý trudno tak brzy zapomněti.

Nebyl také mnohým neznám smutný stav, v jakémž národ český se nacházel, všude však důvěra v prozřetelnost boží jasným hořela plamenem, jenž nadšením snadno mohl zažehnouti celé nitro.

Nemoha sám jasnosti v tomto vzácném zjevu se dobrati, zašel sobě zase k rychtářovi Rokytovi, od něhož jako dříve srdečně byl přijat. Když pak byl příčinu svého příchodu mu vyložil, usmál se dobrácky kmet a vybídl jej, aby vytrval u něho do večera. Ctibor rád přivolil.

Bylo právě nedělní odpoledne, a po návsi procházely se v řadách dívky svobodné, lahodnými hlasy jednu píseň druhou vystřídajíce. Mladému justiciárovi naladily divně nitro tyhle zpěvy chvílemi divokou veselostí a žertovnými slovy zpívané, chvílemi opět teskně bol a touhou neurčitou po čemsi nedostižném, po čem přece člověk touží, vyjádřující. Sklonil hlavu do dlaní, a před zrakem rozestřela se mu lehká mhlíčka. V řadě děvic, kterouž mu čilá obraznost kreslila před zrakem, objevila se právě uprostřed nová družka modravým šatem oděná, v tváři poněkud ostrých rysů, oči majících lesk čistého sluněčka, hedbávnými řasami stíněných. Usmívala se na všechny kolem, a dívky lpěly neodvratně na její tváři svým

zrakem .... Zachvěl se sladkým pocitem uchvácen a krev veseleji rozproudila se mu žilách, klepajíc na srdce zrychlenými vlnami ... Přitiskl pevněji dlaně ku tváři, aby udržel půvabný obrázek, v němž mu obraznost představila dívku drahou, k níž lásku chovati se za nehodna považoval, ano se obával, a přece odříci se jí nemohl, jako by mu ji někdo ku srdci zlatými klínci byl přibil ...

V jizbě bylo ticho. Hospodyně odešla někam, a rychtář bočním oknem neustále kohosi vyhlížel. Náhle zjasnila se mu tvář a hbitě odstoupiv od okna vyšel ven, odkudž vrátil se s vysokým mladým mužem pěkné postavy a výrazných tváří, jenž bez ostychu Ctiborovi ruku podával a svoje jméno pověděl. Byl sedlákem ze sousední vesnice. Ctiborovi byla poněkud nápadnou upřímnost a otevřenost, kterouž mu projevoval, a obdiv jeho rostl průběhem živé řeči, v níž dával mladý muž na jevo vědomosti nemenší rychtářových. Poznával, že musí býti jakási zpřízněnost duševní mezi těmito lidmi, a s touhou očekával vysvětlení svého hostitele. Však jakmile počínal haliti soumrak krajinu svým neprůhledným rouchem, vzcházelo světlo jasnosti v duši mladého justiciára nad podivnými jeho záhadami.

Do jizby rychtářovy přicházeli znenáhla muži staří, jimž kvítí hrobové rozvíjelo se na hlavách nakloněných, přicházeli i mladší, rostlí jako kmen javoru nad vodami, a všem zářil účel příchodu jasně na tvářích.

Mnozí byli z panství Čechtínského a Ctiborovi známí, mnohé však poprve tuto viděl .... Čím více se počet jich množil, tím větší radost provívala hrudí mladého justiciára. Každý z přítomných upřímně jej přivítal, a záhy byl středem celého shromáždění, které horlivě vypravování jeho naslouchalo.

Hlas rychtářův utišil náhle šum rozhovoru v jizbě. Stoje vzpřímen za stolem pozdravením vítal všechny domovní i přespolní pod svůj krov; když pak odpověděli děkujíce pokračoval: „Vím, že nepřekvapila vás nepříjemně, nýbrž velikou radostí naplnila přítomnost páně justiciárova. Poznávám to z laskavosti a přítulnosti, jakouž k němu všichni máte. A on jest jí opravdu hoden. Smýšlí stejně s námi, cítí s námi celým srdcem, a snahy jeho za tímž účelem se nesou jako naše. Uveden byl mezi nás přítelem naším nejupřímnějším, otcem Hyacintem, a bude nám jako on laskavým učitelem a zastancem. My pracujeme v duševním uvědomění svém, aby každý z nás byl hotov připraviti tím cestu všeobecné svobodě, kteráž snad jednou zavítá do našich krajů .... Pracujeme jednotlivě, pracujeme s nesmírnými obtížemi. Víte sami, jak velikých prací bylo podniknouti otci Hyacintovi, než nás získal, a kterak zvolna a pomalu my na obyvatele sousedního panství působíme. Překážejí nám v tom mnohé věci, z nichž ne posledními jsou bedlivá ostražitost panských úřadův a naše nedostatečnost. Školy jsou národu našemu odňaty a dětem našim nepřístupny. A proto pomoci lidí vzdělaných potřebujeme, aby nás vzdělali každého na učitele svého lidu a tím abychom sami doplnili, čeho se nám odpírá. Všude potřebí odvahy pevné: Odvážlivost aneb med pije, aneb pouta tře. Pan justiciár jistě nám v tom přispěje svou pomocí ....“

„Rád, z duše rád“, přejímal Ctibor rychtáři slovo; „však pomoc má nebude tak vydatnou, jako otce Hyacinta. Co však bude

v mé moci, rád učiním, zvláště na zdejším panství, kdež starosť má ke všem potřebám lidu se bude vztahovati. Jenom popřejte mi častěji obcovati shromážděním vašim, v nichž síly a odvahy nabývám, vida tolik srdcí spojených jedinou velikou myšlénkou, zanícených pro svatá práva svobody . . . .“

Prostá řeč tato měla veliký účinek, jejž přičítati bylo té okolnosti, že mluvena byla úředníkem panským, od něhož jiných slov slýchati byli uvykli shromáždění. Sestoupili se tedy mžikem kolem Ctibora, a mnohému stařiku rozlila se slza po líci vrásčité, když zahleděl se zkoumavě do líce mladého muže a v něm jasným písmem napsánu viděl upřímnosť a opravdovosť, již byl dal na jevo svou řečí.

Hovor ušlechtující dlouho do noci se prodloužil, a když už se měli jednotlivě rozejíti, žádal sobě každý ujištěnu býti, dostaví-li se Ctibor v neděli opět do schůze. Přislíbil tak učiniti, zvláště když mu bylo zjeveno, že sejdou se příště v Nemilově, vsi na statcích císařských nedaleko továrny pana Bočkovského, a že přítomen bude páter Hyacint.

Rychtář vyprovodil mladého justiciára až k samému zámečku. Zamiloval jej sobě celou duší a proto rád vyslechl stesky jeho do těžkostí panské služby. Před zámečkem položil mu ruku na rámě a pravil důrazně a pevně: „Kdykoliv budete chtíti, přijmu vás jako svého syna do statku, a žena má bude vám dobrou matkou; nevíte ani, jak sobě vás zamilovala . . . .“

Ctibor přivinul se těsně k prsoum kmetovým . . . . . Bylo mu tak náhle nevýslovně teskno, a opuštěnosť svoji cítil dvojnásob tíže . . . . „Bude mi vaší pomoci potřebí, a neli té, tož aspoň lásky“, zašeptal tiše. „Smutná předtucha svírá mysl moji; jindy byl mi život lhostejným, nyní však přál bych sobě dvojího a síly obří, abych mohl vykonati aspoň část úkolu, jenž marně čeká vzrostu dělníků; však posměšek jakýs ozývá se v duši mé, že kratička bude snaha moje a marná“ . . .

„Mně jedinou naději srdce odňali, a přece jsem nepoklesl“, děl pevně Rokyta, skloněnou hlavu mladého muže pozdvihuje, „a vám jich ještě tolik kvete. Nač malomyslným býti a nejasným předtuchám se poddávati . . . Čeledín Jiřík také se panských hrozeb neulekl“. . .

„Víte o něm něco“, tázal se Ctibor spěšně.

„Utekl se tenkráte ke mně a vyznal se mi ze všeho i ze své lásky k sousedově Lidušce. Opatřil jsem mu službu dále v kraji a jednou hodlám jej učiniti šťastným, až jiné časy nám vzejdou.“

Ctibor stiskl pevně rychtářovi ruku na rozloučenou a chvatně zmizel v lipovém stromořadí. Zastyděl se poněkud, že poddal se na okamžik nejasným předtuchám, kteréž mohly všechny snahy jeho a přesvědčení znenáhla podvrátiti, při čemž umínil sobě všemožně jistou a páterem Hyacintem vykázanou cestou kráčeti.

Předsevzetí svému byl věren. Hned druhého dne vyšel sobě s puškou do polí a za nedlouho známými cestami octl se v továrně pana Bočkovského. Nepozorován dostal se do tichého bytu pátera Hyacinta, který nejzadnější a nejtišší část domu do zahrady obrácenou obýval. Kněz uvítal jej laskavě a vyslechl všechny jeho zprávy o výzkumech na Čechtínské rychtě učiněných, při čemž mnohé věci, zvláště vznik podobných schůzí, jejich vývoj, jakož i účel mu vy-

ložil. Odtud odvedl jej do své knihovny a ve společnosti těchto nejvěrnějších svých přátel otvíral mladému justiciárovi pohled do štěstí a slavných dob z dějin toho lidu, jejž z úpadku právě povznésti se snažili... Seznamoval jej s podobnými snahami v celém národě, zvláště kulturními některých českých šlechticů... Pak zasedli oba ku knihám v malé jizbici, a dvě srdce jedním tlukem v sladký souzvuk se pojila...

Leckdy překvapovala je v takových dobách Vojtěška, a hovor stával se živějším a svěžejším. Což divu, že Ctibor dosti častým a také milým hostem býval v továrně pana Bočkovského po celou zimní dobu, jež mu minula rychle jako sladký sen...

Probuzení však bylo neodvratným a nastalo návratem hraběnky Ofelie Klauserové na Čechtín v polovici měsíce dubna, kdy už v lesích březové a bukové pupeny rašily zlatěžlutými lístečky, a rozmarně barevné kopce lech a bílá očka sasanek prodírala se na boží slunečko po zdejších stráních, a v zahradách a na mezích fialek hojně se vysypalo. V polích skřivánek už dávno švitořil.

Několik dní před tím nemohl se Ctibor z kanceláře ani na chvíli vzdáliti. Justiciár pracoval sám o překot, a všichni úředníci zaměstnáni byli, doplňujíce, čeho dlouhou nečinností byli zanedbali. Správce seřaďoval výkazy, při čemž mu leckdy studený pot porosil čelo, a rada justiciárova bývala nezbytnou. Zároveň připravovány pokoje pro milostivou vrchnost, a vůbec všechno do pořádku ve dvoře i na zámečku uváděno.

Drábi rozhlásili zatím den příjezdu, o němž bylo dostaviti se dospělým mužům na zámeček uvítat milostivé paní. Sešli se opravdu pozvaní, ne však s veselými tvářemi, nýbrž asi s takovými, jakou jevil hrabě Ferdinand podle paní Ofelie sedící. Byl vybledlý, a zoufalá nuda zračila se v každém tahu sešlých jeho lící. Justiciár uvítal vrchnost jménem všechněch řečí, v níž vylhanými city nevelmi hospodařil. Konče vybídl všechny, aby milostivou paní hlučným „vivat“ uvítali; vybídka tato však hlavně u drábů a ostatních úředníků došla pravého ohlasu. Z úst robotníků zněla jako posměch...

Justiciár políbil paní Ofelii žlutavou ruku, a příkladu jeho nuceni byli všichni následovati.

Ctibor zachvěl se, a stud rozestřel barvu svou po jeho tváři. Byl by se rád tomuto ponížení vyhnul, a příležitosti se mu k tomu nedostávalo; mohl odejíti totiž do některé vesnice sousední za právní povinností. Byl však přesvědčen, že hraběnka dá jej sobě předvolati a to nejdříve; v pokoji pak jejím nebyl by ušetřen býval horší potupy.

Však na překvapenou všech milostivá paní Ctibora zvláště vyznamenala, a to tím, že otázala se justiciára Vydry po jeho zručnosti a způsobilosti. Když pak tázaný pochvalně o Ctiborovi se byl vyslovil, pravila s lehkým úsměvem na zad, kdež druhý kočár stál, se ohlížejíc: „Odměním se mu také, a jistě rozhodnutím naším bude potěšen“.

Ctibor zbledl, a mráz zachvěl mu celým tělem. Nepozoroval, že milostivá paní odešla dávno do svých pokojů provázena justiciárem a správcem, a že z druhého kočáru vystoupila panna Eufrosina se služkou a bez ostychu těsně k němu přistoupivši průsvitnou dlaň mu k uvítání nastavovala. Probudiv se z nemilých dojmů, v něž jej

byla poslední slova a posuněk paní Ofelie uvedly, pohlédl na komornou, kteráž mu div očí nevypíjela... Usmívala se sladce a hovořila: „Ani nevíte, pane Ctibore, jakou tesknosť jsem pociťovala po ty dlouhé měsíce v Praze“...

„Vím, vím“, odvětil spěšně Ctibor.

„A zvláště vás jsem denně vzpomínala nesčíslněkráte“...

„Díky vám za tuto pozornosť“, odtušil násilně, klobouk, jejž ještě v ruce třímal, na hlavu tiskna. „Však jindy se odvděčím za vaši laskavou pozornosť, mám mnoho práce ještě na starosti“, dodal odvraceje se a cestou ku dvoru pospíchaje...

Nevěděl Ctibor, kam vlastně ubíhá a teprve zídka na konci lipového stromořadí zadržela jeho kročeje. Oddechnuv si setřel hojný pot a zrak jeho mimovolně zabloudil v ty strany, kde byla továrna pana Boćkovského. Hledal ty milé oči, jakoby se od nich dohledával útěchy pro tuto chvili i pro budoucnosť, již mu chystala laskavosť paní hraběnky.

„Odvážila se na čeledína Jiříka i na vrátníka, proč by také s tebou podle vůle si nezahrála“, zašumělo mu v duši, jíž se na chvíli zmocňovala teskná sklíčenosť. Však vlády její bylo na krátko. „Nikdy a nikdy nepoddám se zlovůli svévolné stařeny a choutce té nízké duše, s níž se již svečeřívá“, pověděl polohlasně a nazpět k zámku se ubíral... Ty známé, čisté oči zazářily v jeho duši dvojnásobným leskem... (Pokračování.)

Ukázky z literárního života v seminářích českomoravských.

Sebral Al. Dostál.

(Pokračování.)

Litoměřicích*) počal se probouzeti literární život za doby blahého působení příznivce českého písemnictví biskupa Hurdálka a professora na licei litoměřickém Jungmanna. Tento, jak známo ze života českého vlastence (Václav Zelený str. 35.), vždy ve čtvrtek cvičil bohoslovce v jazyku českém, vykládaje o literatuře, budě vlastenecký zápal a lásku k národu. Památná řeč jeho z r. 1810., kterou zahájil akademické přednášky své, oplývající láskou k českému jazyku a pravým vlastenectvím: „Odstup to! Pomněme jednou, že Čechové jsme, a važme sobě nejprve sami jazyka svého, a potom, aby si ho vážili cizinci, očekávejme... Že naše milá vlasť a národ v ustavičném davu a utiskování vězí, to sobě po česku praviti smíme. Než má-li všecko, což vlasteneckého, co českého, co slovanského v nás jest, někomu k libosti potuchnouti a zajíti? Kdo srdce v těle má, koho jed a nákaza předsudkův a opičího následování povaha docela nepodjaly a neporušily, ten se mnou horlivé vysloví to sladké jméno Vlasti! a za česť sobě položí to chvalné a pěkné nazvání Slovana a Vlastence! atd.“ Tak poučoval Jungmann bohoslovce, tak budil vlastenecký cit v litoměřickém semináři.

*) Stať tato čerpána ze Života Jos. Jungmana od V. Zeleného, dle článku „Vznik literární jednoty v semináři litoměřickém“ v Růži Sušilově str. 26 a dle četných zpráv Josefa Hrobského, pořadatele čtenářské jednoty.

Vyučování theologů stalo se mu milým, hodiny ty dával zdarma a dobrovolně. Ale postavily se mu některé překážky v cestu, že vyučování pokulhávalo. Jungmann si stěžuje, že bohoslovci málo do českých hodin přicházeli a že byl dán do refektáře z katedry. Však dokládá v listě ku svému příteli, že „třeba v chlévě česky učiti bude."

Že taková snaha nezůstala bez účinků blahodárných, že učení Jungmannovo přineslo ovoce, viděti z toho, že mu hned při životní práci — Slovníku českém — vypomáhali žáci jeho, jako: Kára, Kramář, Vetešník.

Nejlepším účinkem, nejzdárnějším plodem Jungmannova učení bylo to, že získal sobě přítele a české literatuře pracovníka neúnavného, spisovatele plodného, básníka nadšeného, Antonína Marka, mezi chovanci semináře litoměřického, v němž nalezl souzvuk vlasteneckého myšlení a cítění.

To bylo v roce 1810. Duch vlastenecký jednou zasetý pučel a rostl dále, pokud to bylo možno při nepatrném počtu českých bohoslovců v semináři a podivných vůbec poměrech v Čechách. Za dob probuzení české literatury bohoslovci čeští, hojně v Litoměřicích zastoupení, starali se horlivě o českou knihovnu, v níž byly mnohé cenné věci, upomínající doby idealního vlastenectví. Jsou to většinou dary českých kněží, horlivých pracovníků na vinici Páně a národa: Vinařického a Marka. Než bohužel na knihovnu přikvačily zlé doby, českými knihami pohrdáno, a vházeny — německými knihovníky — do beden a tak tam v prachu odpočívaly (na př. Mikovcův „Lumír").

Čilejší vlastenecký život zavládl, když čeští bohoslovci si zařídili jakýsi řečnický a literární spolek. Orgánem besedy té a výronem nadšení probuzeného byla „Jitřenka", časopis to psaný, výhradně bohoslovecký. První ročník počal vycházeti roku 1857. redakcí Krupičky (nyní faráře kostomlatského). „Jitřenku" vydávali bohoslovci v II. ročníku, pět počtem, a výsledek byl stkvělý. Odebírány časopisy, kupovány české knihy, a to vůbec všechny, jež se jim jenom hodily. Tenkráte vlastenecký zápal pojal alumny tou měrou, že vyhledali poprve zapomenutý hrob českého pěvce Máchy a r. 1857. o dušičkách osvětlili a ozdobili rov opěvovatele máje a buditele českých básníkův. Tak se děje podnes, bohoslovci co rok vzpomínají v den smutku na toho, jehož hrob by zůstal bez památky. Také se účastňují requiem v den úmrtí Máchova. Roku 1864. vydán II. ročník „Jitřenky", již redigoval Jan L. Kára. Následujícího pak roku vyšel III. a poslední ročník téhož časopisu redakcí Václava Šorejse. Pak zašel úplně.

„Jitřenka" mnoho pomáhala probouzeti vlasteneckého ducha v semináři. Později duch vlastenecký poněkud utuchl, v semináři byla v převaze národnost německá a teprve od roku 1877. nabyla vrchu národnost česká. Proč studující z německých gymnasií v počtu tak malém do semináře vstupovali, nechceme zde blíže vykládati; jenom tolik podotýkáme, že severní, industrielní Čechy silně nasákly duchem materialistickým a sociálně demokratickým, tak že to bylo obětí velkou, oddati se stavu kněžskému, a tak výsměchu svých soudruhův a krajanů se vydati.

Číselná převaha národnosti české nemohla býti ignorována a udušována. Co ještě více podporovalo, osvěžovalo a poutuchlý

život národní křísilo, byly hojné listy české, kteréž bohoslovci četli. Laskavostí p. ředitele, nyní kanovníka Fr. Krajského, směli bohoslovci zdarma čísti některé české listy, většinou obsahu náboženského neb poučného, jako „Časopis katol. duchovenstva“, „Methoda“ „Cecilii“, „Školníka“ a politický, katolický denník „Čech“. Přičiněním některých horlivých a vlasteneckých bohoslovců, jmenujeme zde V. Fišera, A. Mareše, Fr. Sejvaltra, Vácsl. Červinku, odbírány některé časopisy společně, jmenovitě: „Světozor“, „Humory“, „Pokrok“, „Opavský Týdenník.“ Kromě toho odbírali jednotlivci „Osvětu“, „Květy“, „Lumír“, „Českou Včelu“, „Koledu“, „Komenského“, „Blahověst“, „Školu B. S. Páně“, „Český Jih“, „Jizerana“, atd.

Bohoslovci litoměřičtí neměli od zaniknutí „Jitřenky“ žádného časopisu více. — Nový ruch spisovatelský v semináři tom počal, když roku 1879. bohoslovci pražští vyzvali tehdejšího vůdce českého národního života v litoměřickém semináři, bohoslovce Vácsl. Červinku, aby zasadil se o získání jak abonentů tak i přispívatelů pro „Božetěcha“, nově založený orgán českých bohoslovců v Praze. Na vyzvání tohoto přihlásilo se ihned na 20 odběratelů. Horlivosť tato uznána u pražských bohoslovců, neboť ve jménu vydavatelstva tohoto listu psal Kl. Kuffner V. Červinkovi: „Vy jste slavně okázali, podporujíce nás hmotně, že si velmi přejete, aby se list náš udržel. I máme z toho naději, že nás i duševně hojně podporovati budete, práce nám zasýlajíce.“

Na vyzvání předsedy pohádkové kommisse, Tom. Škrdle, přispívali bohoslovci sebranými mezi lidem pohádkami, písněmi; velice horlivým v tom ohledu byl Josef Rejzek.

„Kde je Čech, tam i hudba a zpěv“; přísloví to vyplnilo se i v Litoměřicích. Vedením J. Nekováře, Fr. Zuklína a K. Reitra produkce hudební odbývány a zpěv vlastenecký pěstován. Ještě více rozkvětlo pěstování zpěvu vlasteneckého, když přibyl do Litoměřic výborný znatel hudby a zpěvu Vácsl. Beran. Knihy české bohoslovcům ochotně půjčoval horlivý a všemi alumny vřele milovaný vicerektor Jos. Bernát.

Velice zarmoutilo bohoslovce české zaniknutí „Božetěcha“, než ve věci té nedalo se ničeho změniti. Zatím vybídli bohoslovci brněnští alumny litoměřické k odebírání časopisu jejich „Musea“ a ku přistoupení k „Růži Sušilově“. Psaltě tamější bohoslovec Fr. Kovář bohoslovci V. Červinkovi: „Přítel Váš, cth. p. Fr. Košťál, mně Vás odporučil, abych v alumnátě Vašem na Vás se obrátil. — Obracím se na Vás s důvěrou, prose, zda snad by také u Vás několik členů k „Růži Sušilově“ se nepřidalo. Zdali byste třeba také u Vás mohli zaříditi ob čas nějaké literární, privátní schůze mezi sebou a mohli byste zajisté nějakou prací, ať již básní nebo prosaickým článkem, přispěti do našeho listu „Musea“ a také jej odbírati.“

Časopis „Museum“ také skutečně odbírán, a do něho přispíval Vítězslav Pitra a jiní.

Jungmannův duch, jednou v semináři vštípený, vanul dále. Tak r. 1882., když počet českých seminaristův znamenitě vzrostl, na památku rozdělení pražské university založena v polovici února Čtenářská jednota, jež soustřeďovala kolem sebe všechny téměř

české alumny (členův bylo tehdy 43, nyní 69). Účelem jednoty dotčené bylo, odebírati české knihy vědecké (z oboru bohosloví) a zábavné, pokud by nebyly v oboru náboženství závadny. Každý člen platí ročně 1 zl. 10 kr. Z knih těch vzrůstala a dosud vzrůstá — mimo knihovnu seminářskou — zvláštní bibliotheka českých alumnův, která za několik let čítá 132 svazkův. Nejvíce tu knih vědeckých a časopisův. Beseda ta odebírá velikou řadu časopisů jako: „Osvětu", „Světozor", „Pastýře duch.", „Čas. kat. duchovenstva", „Hlasy kat. tisk. spolku", „Blahověsta", „Vychovatele", „Vlasť" „Libuši", „Vesmír", „Obzor", „Hlídku lit.", „Zábavné listy", „Hrady a zámky", spisy Tylovy, Třebízského, Šmilovského, rozličné encyklopedie, sborníky, knihovny a jiné.

Mimo to alumni také soukromně téměř všechny tyto a jiné ještě časopisy a listy periodické odebírají, tak že některého dostupuje počet až 30 exemplářův. Knihkupectví (Šimáčkovo, Kobrovo, Cyrillomethodějské) poskytují alumnům mnohé výhody. Politické časopisy odebírány: „Pokrok", „Čech", „Hlas" a „Pražský Tydenník", mimo některé listy místní.

Zvláštních literárních přednášek a schůzí za tou příčinou v semináři sice není jako jinde (Brně), poněvadž prý k tomu není zvláštní místnosti. (!) Alumni pracují tedy spíše osamoceni a hlavně v „Blahověstu", „Hlídce Lit.", časem i ve „Vlasti" (Vinc. Drbohlav) práce své ukládají. O zjevech literárních vyměňují úsudky své na procházkách, v zahradě a jinde bez oficielního zahajování.

Na památku významného roku cyrillomethodějského (1885.) ustanovili se bohoslovci rok co rok založiti nějakou knihovnu v obci, národně nebo mravně ohrožené. Za tou příčinou sbírají mezi sebou mimořádné příspěvky (10 kr. měsíčně). Knihovna má obsahovati nejméně 100 svazků. První založena v Ústí n. Labem r. 1885, a také nadále sbírány knihy i dobročinné příspěvky za chvalitebným tím účelem.

Mimo to vybíráno v semináři na mnohé blahodárné a vlastenecké podniky; ať se jenom zmíním o „Matici Ústřední" (50 zl. ročně), chrámu sv.-Vítském (25 zl.), votivním obraze bohoslovců českomoravských v chrámě sv. Cyrilla a Methoda v Karlíně (každý 50 kr. ročně), chrámu v Soluni, obrození „Čecha" (přes 10 zl.) a jiných.

Mnozí z bohoslovcův přistupují k Dědictvím (sv. Prokopa, sv. Jana Nep.); i knihovna ústavu jest doživotním údem Dědictví těch. Na konec literární zprávy v „Růži" praví doslovně pisatel článku: „Snad jinde čilejší se jeví život, ale jest uvážiti, v jakém jsme zde postavení. Co můžeme, činíme. Více činiti není v silách našich. Dá snad Bůh, že v budoucích letech bude lépe. Jsme posud v začátcích" (str. 27). Uznávajíce pravdu slov těch dodáváme, že i ten počátek je dosti stkvělý, velmi slibný. (Dokončení.)

Volné listy.

Píše František Pohunek.

(Pokračování.)

Staropohanské štěstí, svoboda a lidskosť ve světle pravdy.

Motto: „Tak opustil jsem vás, ó velké trosky,
v své duši maje Hellady sen rosný,
ten velký život, svobodný a božský!“
(Vrchl.)
„Übrigens studiere ich die Alten und folge
ihrem Beispiel,
so gut es gehen will.“ (Göthe.)

Dřív než pojednáme o hroznych útrapách ubohých otroků, budiž nám dovoleno zmíniti se ještě aspoň v krátkosti o smutném osudu staropohanské chudiny.

Čím více se množilo bohatství v rukou jedněch (v Římě zvláště v rukou aristokratů), tím víc přibývalo na druhé straně chudiny a bídy. Bohatí občané, kteří mohli míti a také mívali množství otroků a v otrocích zároveň velmi laciné pracovní síly, rozmnožovali majetek svůj stále; chudší občané — zvláště plebejští — nemohouce s nimi konkurovati čili soutěžiti, prodávali jim pozemky svoje buď dobrovolně anebo nuceně, když je byli napřed hodně zadlužili a dluhy nemohli zaplatiti. Tím hynul ovšem tak zvaný stav střední, až vyhynul úplně a to tím spíše a tím rychleji, jelikož bohatství z celého tehdáž známého světa shrnulo se do Říma a v Římě opět do rukou několika málo rodin šlechtických, kteréž skoupily skoro všechny pozemky od svobodných rolníků, osadily vesnice svými otroky, luka a pole proměnily v pastviny, po nichž se prohánél jejich dobytek, tak že Italie, dříve tak bohatá na všecky plodiny, obilí i víno musila kupovati — z Egypta, Sicilie, Španěl a Gallie. Vedle malého počtu boháčů byly nepřehledné zástupy chudiny, a kdežto n. př. Lucullus a Crassus báječným jměním vládli a Lollius dceru svou ozdobil šperkem mající cenu čtyřiceti millionů sestercí (Plinius), nemělo již jen v samotném Římě aspoň nejméně 200.000 lidí ani s důstatek suchého chleba. Vůbec bylo v Římě, kdež bydlilo lidí několik millionů, dle výpovědi konsula římského Lucia Philippa jenom as 2000 majitelů domů, usedlostí a majetku vůbec; ostatní byla chudina štítící se práce. Schudlí občané venkovští hrnuli se totiž do města, hlavně do Říma, kamž se jich ponenáhlu tolik sehnalo, že byli až i nebezpečnými. Již Caesar vyhnal jich 100.000 z Říma pryč a zmenšil počet těch, kteří na státní útraty živi byli ze 320.000 na 150.000; později pak bylo chudiny ještě více.

Příčinou, proč se jak v Řecku tak ještě mnohem více v Římě chudina zmáhala tak hrozně úžasně, bylo kromě svrchu již jmenované nemožnosti soutěže hlavně ještě to, že schudlý občan jak řecký tak římský raději hlad trpěl, než by byl pracoval. Náležela práce dle názorů staroklassických výhradně otrokům; občan svobodný, třebas byl chuďasem a nuzařem největším, považoval každou i řemeslnickou práci za snížení se a za hanbu. [1]) V tomto smyslu mluví

[1]) Z počátku ovšem nebývalo tak ani u Řeků ani u Římanů, neboť i nejpřednější matrony řecké přádaly vlnu, hotovily koberce a roucha a v Římě opět nelekali se i slavní mužové ani prací rolnických. Později bylo ovšem

o řemeslech Xenophon, Aristoteles, — který dělníkům a řemeslníkům upírá všecku ctnosť (Pol. VI. 6) —, i „božský“ Plato, kterýž prohlásil rolníky a řemeslníky úplně za neschopné k poznání sebe samých a jejich zaměstnání za nízké a špinavé, člověka řádného nedůstojné. Nejinak soudili o práci Římané, jak dosvědčuje řečník, filosof a státník Cicero, dle něhož každá práce, k níž bylo třeba ne tak umění jako spíše námahy, za nízkou a špinavou byla pokládána, kteroužto příhanou stíženy byly i všecky práce řemeslnické: „Illiberales autem at s o r d i d i quaestus mercenariorum, omniumque quorum operae, non artes, emuntur . . . o p i f i c e s o m n e s i n s o r d i d a a r t e v e r s a n t u r“ (de offic.).

Což divu tudíž, že se i schudlý občan řecký a římský, pokud jen mohl, práci vyhýbal a jí se štítil? Ba on pracovati mnohdy ani neuměl, tak že mohl plným právem říci jako onen „vladař“ v evangeliu: pracovati neumím a žebrati se stydím. A když se i k žebrotě odhodlal, s těží jen uhájil živobytí své, nebyl-li zvláště smělým a dotěravým, neboť staří pohané milosrdenství neznali a outrpnosť či soustrasť s ubožákem pokládali buď za hřích aneb za hlouposť. Či nepočítá na př. Virgil mezi výhody spokojeného života venkovského i taky to, že tam boháč nemusí hleděti na tváře ubohých mrzáků a že tudíž nemá ani žádné pohnutky, by s nimi měl outrpnosť („nec miseratus egentem est“ . . . „nec ille aut doluit miserans inopem aut invidit habenti“ — Georg. II. 499.) a nedí Epiktet, že jest člověk chudý opuštěný tak, jako zanedbaná a zaneřáděná studna, do níž se člověk podívá jen s odporem?

Chudina pohanská nacházívala u boháčů jen posměch. V Athenách na př., v hlavním to sídle civilisace a lidskosti řecké, bylo dlouhý čas oblíbeným zvykem tropiti si z chudiny posměch i na divadle při veselohrách. Teprve od dob Aristofanových zlozvyk tento přestal, tak že se básník tento vším právem chlubí, že uvedl řeckou veselohru do lepších kolejí. V Římě opět nejenom se říkalo, že jest chudoba již sama o sobě hanbou a nepravostí, jak dosvědčují slova Horacova: „credidit ingens pauperiem vitium“ a „magnum pauperies opprobrium“ (l. III. od. 18; l. II. Sat. 3.), nýbrž i almužna uváděla se různými vtipy v posměch a vyhlašovala za skutek marný a nezáslužný, jak dokazují slova Plautova, kterýž praví, že prý špatnou zásluhu získává si ten, kdo dá žebrákovi jísti nebo píti, proto že prý se o to, co daruje, sám připravuje a žebrákovi prý zbytečně prodlužuje bídný jeho život: de mendico male meretur, qui ei dat, quod edat aut quod bibat: nam et illud, quod dat, perdit, et illi producit vitam ad miseriam“ (Plautus, Trinumnus act. II. sc. 2.).

Dokud byl chudas zdráv, uhájil však přece, ač dosti bídně, živobytí své, jinak však bylo, když se roznémohl, nebo nemocnic, chorobinců, asylů pro chudé, churavé a nemocné nebylo žádných, ano pohané, jak svědčí Plato (Republ. III.), považovali to za provinění, poskytnouti lidem druhu tohoto lékařskou pomoc; jenom jeden lék znali pro chuďasa a tím byla — smrť. Vždyť v Řecku i v Římě usmrcovali za dob nejstarších, tak jako to činí ještě až dosud mnohé kmeny divoké — (dle Bastiana „z útlocitné lásky“,

jinak; a tak shledáváme i v této příčině veledůležité u Řeků i Římanů v dobách pozdějších hrozný úpadek.

a láska ta je tím větší, když usmrcené hned taky snědí —), starce churavé a věkem sešlé vlastní jejich příbuzní, vlastní jejich synové; ve starém Latiu házívali je s mostu do Tibery a říkali jim: „senes depontati"; zlozvyk tento později sice přestal, ale upomínka naň zachovávána byla neustále tím, že se mužům, jakmile dosáhli 60 roků stáří, odjímalo hlasovací právo a že se úkonu, kterýmž se to dálo, říkalo posměšně: „de ponte in Tiberim dejicere" shoditi s mostu do řeky (Festus, de verb. signif.).

Outrpnosti s chudinou pohané neměli, ale když se chudina, obzvláště v Římě, hrozně rozmohla, — báli se jí (nebo spolčena s otroky byla nepřítelem dosti nebezpečným) a z bázně pro ni přec něco činili, ano mnozí boháči, chtíce dosáhnouti vysokých úřadů, ucházívali se o její přízeň. A chudina též, jsouc si vědoma číselné své moci a zároveň i toho, že, nechť se děje co děje, ničeho více nemůže ztratiti nýbrž jen získati, stávala se čím dále tím smělejší. Heslem její bylo: panem et circenses — jísti a baviti se! Kdo více poskytl jídla a zábav, byl její miláčkem, nechť to byl kdokoli. Obzvláště to byly tak zvané štvanice a hry a zápasy gladiatorské, po nichž lid toužil, a kteréž jsou opět děsnou illustraci k té velebené pohanské „lidskosti."

„Hry gladiatorské", praví Velišský správně a přesně, „vzaly původ svůj z obřadů náboženských" (Život Řeků a Římanů str. 392.). Pohané totiž velice rádi prolévali krev zvířecí i lidskou; nejčastěji ovšem obětovávali Řekové a Římané četná zvířata, ale za okolností zvlášť důležitých veřejných i privatních přinášívali oběti lidské, buď aby si na bozích pro sebe neb pro jiné vyprosili milosť, anebo aby jim poděkovali za (domněle) poskytnutou pomoc. Tak obětoval král Agamemnon vlastní dceru svou, aby mu bohové seslali příznivý ku plavbě vítr; rovněž Themistokles, když byl nad Peršany slavně zvítězil, přinesl bohům, aby jim poděkoval, oběti lidské. Podobně činili staří Římané, přinášejíce oběti lidské nejvyššímu bohu — Jupiterovi — a bohyni Belloně, ano i lidem, jimž mezi bohy vykázali místo [2]). Tyto oběti přinášel nejen Caesar, nýbrž i Augustus, jenž na oltáři zbožněného Caesara usmrtiti dal 300 zajatých rytířů! Rozšířenější a obyčejnější byly však u Řeků i u Římanů oběti lidské za mrtvé. K oslavě památky zemřelého a k usmíření ducha jeho bývali u pohanů již za dob prastarých na hranici, na níž spalován byl vynikající některý nebožtík, obětováni i zajatí nepřátelé. Tak se dočítáme již v Iliadě, kterak Achilles, když byl uchystal mohutnou hranici příteli Patroklovi, „ztrýznil a zavraždil" dvanáct zajatých Trojanův, hodil je na hranici, na níž ležel Patroklos, hranici podpálil a takto promluvil:

[2]) Oběti lidské jsou s pohanstvím tak úzce spojeny, že se od něho nedají odloučiti; proto byly i tenkrát konány — aspoň potají —, když je, jako v Římě, někteří vladařové (na př. Tiberius) zapovídali. Kdykoli se však i v době pozdější v některé krajině pohanství zmohlo, jako na př. za císaře Juliana, příjmím Odpadlíka, hned se zas objevily oběti lidské. Zanedbávání lidských obětí bylo u pohanů jistým znamením, že ochábla jejich horlivosť náboženská. Za skutečné oběti byly pak dávány rozličné surogáty ceny nepatrné, a musila-li přec ještě téci lidská krev, šetřil se aspoň život člověka. Tak bývali na př. v Arkadii a Spartě, když tam přestaly oběti lidské, mladící mrskáni, až z nich krev tekla, a to každý rok! — Kdyby tak musil staré pohanství velebící básník tuto proceduru jen jednou prodělati, byl by zajisté na vždy vyléčen ze své manie.

„Pozdraven, o Patrokle, mi buď tam i v Hádově říši,
tobě nyní vše to již vykonám, co ti slíbeno dříve.
Ajta dvanácte synův statných Trojanův hrdodušných
pospolu všechny s tebou žár tráví. (Il. XXIII. 179—182.)

Častější však než v Řecku bývaly tyto oběti lidské v „krásné" Italii, a rozdíl byl jen v tom, že ubohé oběti k smrti určené v době pozdější nebývaly tak jako druhdy v Řecku prostě a jednoduše usmrcovány pohanským knězem, nýbrž že se musily pro obveselení „útlocitných" Římanů samy povraždit čili vespolek o život zápasiti. Moment náboženský tu ustupoval a počal převládati moment divadelní. „V Římě připomínají se první tyto zápasy kolem r. 264. před Kristem, kdy M. a D. Brutus na památku otce svého t ř i p á r y gladiatorů na forum na odiv k zápasu postavili" (Velišský l. c. 392.). Za Aemilia Leppida obětovali jeho synové tímto způsobem *44* mužů. Flamminius oslavil smrť svého otce *74* oběťmi. Po obadvakráte trvaly zápasy celé tři dny. Za M. Valeria Laevina obětováno zápasníků *50*, ale za P. Licinia Crassa již *120!* (Weiss II. 136.).

Z postupu tohoto viděti jasně, kterak počet obětí neustále rostl, a kterak ze zápasů původně nepatrných vyvíjely se zápasy veliké, jimž se pak říkalo: z á p a s y čili h r y g l a d i a t o r s k é, kteréž pohltily statisíce lidí a „kteréž se právem nazývají nejsmutnějším úkazem v životě římském" (Velišský l. c. 392). A b y v š a k n e p ř i š l o v z a p o m e n u t í, ž e h r y t y t o, kteréž jsou svědectvím děsného pobloudzení ducha lidského, n e j s o u v p o d s t a t ě s v é v l a s t n ě n i č í m j i n ý m n e ž *obětmi lidskými*, m u s i l j i m v ž d y c k y k n ě z J u p i t e r ů v b ý t i p ř í t o m e n. Jakmile některý bojovník podlehl, vstoupil tento kněz mezi zápasníky, zachytil krev padlého do obětní misky a vlil ji v obličej postavenému v areně bůžku (Weiss Apol. II.).

„Budeme líčiti", pravíme tu s Velišským, „i tuto temnou stránku života římského s tou při tom útěchou, že čtenář z líčení toho radostné přesvědčení vezme o m r a v n í v ý š i d o b y n a š í, *k níž základy položila mravouka křesťanská.*" (Velišský 392—393.)

Hry gladiatorské, jež se původně konávaly jenom na počest zemřelých, počaly se záhy konati ve spojení s hrami jinými k oslavování různých událostí, jako: triumfů, z a s v ě c o v á n í *chrámů* (*!*) a budov veřejných atd., ano i od bohatých velmožů na způsob jiných zábav a vyražení k zavděčení se lidu v příčiné dosažení vysokých úřadů před volbami i po nich (odtud název jejich: munera gladiatoria). V Kampanii dokonce (— a my dodáváme: i v Římě někteří císařové —) prý i při hodech dávali baviti se hodující tímto ukrutným divadlem" (Velišský l. c. 393.).

K těmto „zápasům gladiatorským bývali určováni původně jenom zajatí nepřátelé, vedle nich však záhy též otroci a zločinci k smrti odsouzení, kterýmžto v odměnu obzvláštní udatnosti a obratnosti sproštění toho stavu ano i svoboda kynula. K ochraně otroků, jichž během času nejvíce mezi gladiatory bylo, vydán za Nerona zákon (lex Petronia), dle něhož nesměl pán otroka ke hrám šermířským ustanoviti, leč dopustil-li se těžkého provinění a určil-li tak soud" (Velišský l. c. 394.). Zákon tento se však nezachovával.

Hry gladiatorské stávaly se stále oblíbenějšími a zároveň i okázalejšími, proto byla stále větší poptávka po gladiatorech. Caesar na př oslavil svoje edilství hrou, při níž zápasilo *640* gladiatorův ve *320* párech. Titus zvaný „rozkoší národa římského" oslavil svoje vítězství nad židy a zároveň i otevření amfitheatru hrami a zápasy gladiatorskými, kteréž trvaly plných *100* dní, a při nichž se pobilo tisíce lidí. Trajan „mírný a dobrý," oslavuje svoje vítězství nad Dáky, prodloužil tyto hry až na *123* dní a obětoval obveselení diváků římských *10.000* lidí: Bonus ac moderatus princeps Trajanus spectacula ejusmodi per dies centum viginti tres continuavit, et gladiatorum decem millia dedit" (Dion.). Hadrian byl mírnější (či snad: skoupější?), neboť se uspokojil se šermy, jež trvaly pouze šest dní: „Adrianus Caesar gladiatorum munus per sex dies continuavit" (Spart. Adri. 7.) Kdežto za Augusta vystupovalo ku zápasům jenom *60* párů, vystoupilo jich za Vittelia již 300 párů. a „za posledních dob císařství římského podobaly se tyto zápasy vražedným bitvám" (Velišský 399), kteréž trvávaly po celičké dny a nestačil-li den, prodlužovaly se až pozdě do noci. Tak uspořádal císař Commodus bez mála tisíc veřejných gladiatorských zápasů pro obveselení a zábavu lidu; ano i když hodoval a hody prodlužoval až pozdě do noci, musili před ním ve večeřadle gladiatoři spolu zápasiti: „Mille prope pugnas publice populo inspectante gladiatorias Imperator (Commodus) exhibuit .... Gladiatorum etiam pugnas frequentes in convivio habuit, trahens coenam usque ad noctem" (Jul. Capit., Marc.-Aurel., 19). Starý Gordian, než se stal císařem, vystrojil lidu dvanáctkráte za rok gladiatorské šermy a hry, tedy každý měsíc, a při šermech těchto závodilo spolu nejméně *150* ba až *500* párů! — „Duodecim populo Romano munera, id est per singulos menses singula, de suo exhibuit, ita ut gladiatorum nonnunquam quingena paria, nunquam minus centenis quinquagenis". (Jul. Capit., Gord. 3.) Praví-li tudíž jistý spisovatel doby staré, že se v Římě některý měsíc povraždilo na vzájem až *20.000* lidí pro obveselení zábavy chtivého lidu římského, není počet tento nikterak přehnaným. (Viz: Dupanloup l. c. 76.)

Zápasy tyto konávaly se z počátku na foru, později v divadlech, amfitheatrech, tak velkých a prostranných, že se do některých pohodlně vešlo přes *80.000* diváků. Gladiatoři musili se ku hrám dobře cvičiti a připravovati, aby jich krvavé vzájemné vraždění se spojeno bylo s uměním a tím větší skytalo divákům zábavu. Někdy ovšem musili vystoupiti v areně otroci anebo zajatci ve zbrani necvičení, ale to se přece stávalo jen zřídka. Obyčejně zápasili spolu jenom šermíři dobře vycvičení, kteří tvořívali zvláštní družstva vydržovaná buď podnikateli soukromými anebo státem. V Římě bydlili ve zvláštních cvičnách čili kasárnách a učili se krvavému umění od zvláštních mistrů. Takové kasárny zřídil ku př. Domitian čtvery, v nichž se chovalo gladiatorů okolo 2000, kteří bývali, jako vůbec všichni šermíři, dobře krmeni, požívajíce stravu přiměřenou svému povolání a zvláštními lékaři určovanou (Viz. Veliš. 394.)

A kdo že navštěvoval ukrutná a surová tato divadla? Všichni Římané bez rozdílu stáří, pohlaví, stavu a důstojenství. Prohlédněme si pestré to obecenstvo v divadle shromážděné. „Na nejnižších se-

dadlech sedí několik set senatorův, všechna družstva kněží a panny Vestiny; uprostřed toho vznešeného kruhu sedí císař v otevřené loži s celým dvorem a cizími vyslanci aneb knížaty, již do Říma na dvůr císařský byli přišli. Ostatní tisícové diváků zaujali mramorová sedadla středních pasů; paním, jež při hrách v cirku seděly s muži pohromadě, vykázáno bylo od dob Augustových při hrách těchto místo oddělené v hořeních prostorách. Občané římští oděni byli vesměs togami bílými a ověnčeni. Nejvyšší místa zaujalo množství chudých v oděvu chatrném. (Velišský str. 397—398.)

Do zápasiště ubírali se v stanovenou hodinu a v určitém pořádku různého druhu gladiatoři podle zbraně, jakou zápasili; obešli v průvodu celou arenu, pozdravili císaře (— Caesar, morituri te salutant! —), dali praetorovi neb pánu zápasu prohlédnouti svou zbraň, a nyní začal boj, napřed líčený (prolusio) zbraní tupou (arma lusoria) a pak opravdový zbraní ostrou. (Viz Velišský str. 400.)

Utržil-li některý ze zápasníků pořádnou ránu, volalo obecenstvo plno radosti: Hoc habet! — ten dostal! (Juv. 5, 3) Když pak některý svého odpůrce k zemi porazil, na prsa mu šlápl a na hrdlo nasadil mu meč, povstal všechen lid, jsa radostí nad tím u vytržení, a podlehlému udělil buď milost (zatatou pěstí, čili zavřeným do pěstě palcem: presso pollice) aneb mu ji odepřel a usoudil mu smrť (zavřenou dlaní čili obráceným k němu vzpřímeným palcem (converso pollice),[3]) což se stávalo mnohem častěji.

Aby diváci mohli viděti, jak se který gladiator tváří, když má jíti v zápas, neb když byl poraněn anebo když už pod ostřím meče umříti musí, dovolil Claudius. aby zápasníci potýkali se bez přilby na hlavě, ut exspirantium faciem videret, praví Suetonius (vita Claudii.)

Lekal-li se přemožený smrti, prosil-li za milost, smálo se obecenstvo jeho zbabělosti a považovalo to za učiněnou sobě urážku; váhal-li vítěz prokláti mečem svého odpůrce, volal lid hněvivě: bij, zab, pal![4]) — Co značí toto: pal (ure)? V areně byli strážcové, kteří poháněli rozpáleným železem liknavé šermíře, jak dí Seneca. Toho však bývalo málokdy třeba, jelikož přemožený, jak dí Dupanloup, velmi dobře věděl, co že jest povinen „tak dobrému“ (!) lidu, jenž měl zápasy gladiatorské tak velice rád, že mohl-li, ukradl i tělo zemřelého boháče uložené na marách a nevydal ho dříve, dokud mu nebyl přislíben a zaručen gladiatorský zápas (Suetonius, Tiber. 37.), a proto ochotně nastavil hrdlo, ba sám si zařídil meč útočníkův buď proti prsoum neb proti hrdlu: „Jugulum adversario praestat, et errantem gladium sibi attemperat“ (Sen., ep. 17.).

---

[3]) „. . . . . Consurgit ad ictus
Et quoties victor ferrum jugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas . . . (Prud. Cont. Sym.)
„. . . . . Pectusque jacentis
Virgo modesta jubet, converso pollice, rumpi.“ (Prud. ibid.)
„. . . . . converso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter. (Juv. 3).

[4]) Iniuriam putat, quod non libenter pereant, contemni se judicat . . .
Occide, verbera, ure; quare tam timide incurrit in ferrrum? etc.
(Sen. ep. 7.)

Po skončených hrách večer při pochodních, když diváci hrou rozjařeni se byli rozešli, přicházeli zřízenci, aby smrtelně raněné gladiatory dotloukli a dobili a je odtahali zvláštními háky do „spoliaria“ umístěného pod podiem divadla, kdež byli ze zbroje a šatů svlečeni. Zde si je prohlíželi mladičcí čekatelé gladiatorství (tirunculi), a ty, kteří jevili ještě známky života, dobíjeli (confectores) a to buď meči, aneb cupáním po jejich prsou, aby se cvičili již v útlém mládí „ušlechtilému“ řemeslu „šermířskému“!

Takové byly a tak končily ony oblíbené šermířské zápasy, po nichž lid římský tak velice toužil, a kteréž se provozovaly skoro ve všech poněkud jen větších městech italských, v Gallii, Španělsku, Řecku, [5]) vůbec ve všech zemích Římu podrobených, i v zemi židovské, kamž je uvedl Herodes Agrippa.

A co říkali ke všemu tomu římští učenci a filosofové? Buď úplně mlčeli, aneb, což horší jest, zápasy tyto přímo schvalovali. Ani Cicero, ani Plinius, ani Tacitus, ani Mark Aurel, z něhož by novověcí pseudopohané rádi udělali vzor vší lidskosti, neozvali se proti tak ukrutnému zabíjení lidí; vždyť krev, jež při tom tekla, byla nazvíce jen „sprostá krev otrocká“, a otrok nebyl „člověk“, nýbrž jen „instrumentum!“ Jediný Seneca zdá se, že nesouhlasil s těmito zápasy a je odsuzoval; zdali však z lidskosti, jest jiná otázka (Viz jeho: Ep. VII.). Cicero a Plinius je *schvalovali* jakožto prostředek otužovací proti bolesti a bázni před smrtí. [6]) Velišský praví sice (na str. 393.), že duchům šlechetnějším hry gladiatorské a spojené s nimi na potom štvanice byly proti mysli a uvádí na důkaz výrok Ciceronův. „Jaké to může býti pro člověka vzdělaného obveselení, když silná šelma slabého člověka trhá, aneb krásná šelma kopím loveckým proklána bývá (Ep. Tom. VII. 1.). Ale tento výrok neplatí zápasům gladiatorským, jež Cicero schvaloval, nýbrž pouze štvanicím, kteréž bývaly provozovány buď samy o sobě aneb ve spojení se zápasy a šermy gladiatorskými, tvoříce úvod k nim.

Při zápasech těchto zápasily šelmy buď samy mezi sebou aneb vystupovaly proti nim lidé, kteří bývali zvlášť k tomu cvičeni aneb odsouzeni (ad bestias damnati) jako: otroci, zločinci a nevinní — křesťané! Ku štvanicím těmto, kteréž se odbývaly původně v cirku a později v amfitheatrech, pustil Sulla v arenu najednou *100* lvů, Caesar *400*, Pompejus *500* lvů, *18* slonů a *410* jiných divokých šelem. Při otevření divadla Flaviů čili Colossea bylo uštváno nejméně *5000* šelem! Císař Kaligula určil ku štvanici *400* medvědů a *400* různých šelem afrických. I hroch, nosorožec, krokodil, tygr, rys, pardal, a jiní dravci vyskytují se při těchto štvanicích; podobně i daňci, jeleni, býci atd.

Aby měli v Římě dosti dravé zvěře, zapovídali prokonsulové ve všech krajinách šelmy honiti a zabíjeti a přikazovali chytati živé.

---

[5]) Ku cti Athenských budiž podotknuto, že se těmto hnusným a surovým hrám dlouho bránili, nechtíce o jejich v Athenách zavedení ani slyšeti; ale konečně povolili přec!

[6]) „Oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem et mortem disciplina“ (Cic. Tusc., II. 17.) — „Visum est spectaculum non enerve.... sed quod ad pulchra vulnera contemptumque mortis accenderet“ (Plin., Paneg. Traj. XXXIII.).

Šelmy se staly státním monopolem, a člověk se musil nechati od šelmy raději sežrati, než aby ji zabil. Když dovolil císař, „jenž výše cenil život poddaného než život zvířete," zabíti lva v případu nutné sebeobrany, byl to už pokrok. Ale teprve císař Justinian dovolil dravce dle libosti honiti a zabíjeti, čímž rázem zničil oblíbené štvanice (Viz Dupanloup l. c. a citovaná tam slova Dezorby-ho a Champagny-ho; str. 74.). Dříve musil býti život šelem šetřen, aby mohly píti za potlesku lidu v Římě aneb jinde čerstvou krev lidskou: „ut bibat humanum populo plaudente cruorem" (Petron. c. 119., v. 18.).

Štvanice zvířat v takovém množství byly velmi drahé a mimo to Římany brzy omrzely, když při nich netekla žádná krev lidská. Proto pořádány mnohem častěji štvanice v ten způsob, že proti zvířatům musili v areně bojovati lidé. — A diváci a mezi diváky paní i dívky římské? — Zvítězil-li člověk oproti dravci neb unikl-li mu, nebavilo je to; uchvátila-li však šelma člověka a držíc jej v zubech aneb drápech svých sem tam jím smýkala a jej trhala, tleskalo obecenstvo radostí rukama na počest — dravci!! Takové byly nejoblíbenější a nejčastější zábavy toho dobrého lidu v době klassické, v době, kdy vládli ještě „ti staří dobří bozi", v době, kdy křesťanství, kteréž novověcí talmipohané tak velice rádi nazývají „barbarským" (jako na př. Lessing, Göthe, Carducci atd. atd., nomina sunt odiosa), nikoho ještě v jeho svědomí „neznepokojovalo" (!), a dále v době, kdy vyznavači tohoto náboženství bývali posýláni houfně: ad bestias! ad leonem! a kdy bývali všelijak jinak hrozně mučeni!

Ačkoli však byly tyto zápasy barbarské a ukrutné, přec se stávalo, a to dost zhusta, že otrok utekl od svého pána a dobrovolně vběhl v arenu mezi dravou zvěř, aby ho roztrhala; to zdálo se mu ulehčením býti oproti trýzni, jakou musil snášeti: „Quoniam interdum ad fugiendam inquisitionem vel justitiam animadversionis in arenam se dare mallunt" (L. Triph. 5., De fugit.). Byli ovšem také někteří páni, kteří s otroky nakládali mírně, ale těch bylo přec jen poměrně málo. Mnohem více bylo pánů ukrutných, kteří otroka bili a trýznili pro každou maličkost.

Nejobyčejnější tresty otrocké bývaly u Řeků: bití (holí, řemenem neb důtkami), okovy lehčí neb těžší, jho (t. j. obojek, skrz nějž se prostrčily krk a ruce, tak že otrok musil choditi shrben), sevření v kládu buď jenom nohou aneb i krku a rukou, vpalování ve tvář potupného znamení; u Římanů pak kromě všech těchto ještě: vidlice (furca) a — ukřižování. A těmito tresty se neskrblilo! — Ve Spartě na př. bývali otroci každý rok biti holí neb důtkami, i když se ničím neprovinili, a to prý proto, aby pamatovali, že jsou otroky! U Římanů musili mnozí otroci nositi stále těžké okovy a v okovech těch konati těžké práce, obzvláště ve mlýně: „Ferratus in pistrino aetatem conteres tuam" (Plaut. Bacch.), a biti bývali tak, že byli od bití samá modřina: „neque ego homines majis asinos vidi, ita plagis costae callent" (Plaut.). Otrok, nebyl-li tázán, nesměl promluviti před pánem ni slova a promluvil-li, býval přísně trestán; ano býval trestán často již proto, že před pánem svým mimovolně zakašlal, kýchl neb si vzdychl: „Et ne fortuita quidem excepta sunt, tussis, sternutatio, singultus. — Quid est, cur tussis alicujus, aut sternuta-

mentum, aut musca parum curiose fugata, nos in rabiem agat, etc. (Sen., De ira). Chtěl-li otrok prchnouti a byl li dopaden, býval buď ukřižován, neb předhozen zvěři v amfitheatru, neb mu bylo — mimo ještě jiný trest — vpáleno ve tvář F, kteréž jej znamenalo buď jako uprchlíka (fugitivus) aneb jako zloděje (fur), který propadal, byl-li otrokem, tomutéž trestu — a zjednalo mu nad to přezdívku literáta (literatus)! „Inexpiabili literarum nota per summam oris contumeliam inustus" (Val. Max.); „pasces in cruce corvos!" (Horac.) „Patibulus ferar per urbem, deinde adfigar cruci" (Plaut.). Mnohdy býval otroku i jazyk vyříznut, obzvláště věděl-li o provinění pánově. Všecky tyto tresty mohly však v Římě stihnouti otroka i pro přestupek pranepatrný, ano i otroka nevinného! Ovšem bylo zákonem ustanoveno, že nesmí otrok zvěři být předhozen aneb ukřižován, leč po soudním nálezu, když byl shledán vinným; ale páni římští málo toho dbali, nýbrž dělali s otrokem co chtěli, dobře vědouce, že v případě nejhorším všecko urovná — malá pokuta! ‚Ukřižuj otroka!' — „Co učinil? čím se provinil?" — ‚A není důvodem postačitelným, že jest otrokem? Ať co provinil nebo neprovinil, já jej chci mít na kříži!'

„Pone crucem servo. „Meruit quo crimine servus
Supplicium? Quis testis adest? quis detulit? Audi:
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est".
— O demens! ita servus homo est! Nil fecerit, esto.
Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas."
(Juv. VI. 219—223.)

Výše nežli otrok stála u Římanů mnohá zvířata. Tak vypravují Plinius a Seneka, že V. Pollio, přítel Augustův, krmil oblíbené ryby „mureny" krví otroků. Muraenas sanguine humano saginabat (Sen. de clem.; Plin., Hist. nat.). Rozbil-li otrok vasu nebo kalich, bylo to příčinou postačitelnou, aby byl hrozně mučen aneb i usmrcen: „Si calix tuus fractus est, viscera hominis distrahentur". (Sen., De ira III. 40.) Ano Kaligula docela poručil, aby se dravá zvěř, určená ku štvanicím, krmila — otroky!! (Suet. Vita Calig. 27.)

Byly aspoň dámy a slečinky římské útlocitnější? Nikoli. Matrony římské mívaly zvláštní jehly nebo nožíky zhotovené zvláště k tomu účelu, by jimi otrokyně, kteréž je musily obsluhovati s obnaženýma rukama a prsoma, řádně mohly — bodati! Římské slečinky nechávaly si podobně jako dámy zúmysla růsti značně dlouhé nehty u heboučkých ruček, by mohly otrokyním v případu „potřeby" (!!) rozdrápati obličej: sauciat ora unquibus et rapta brachia figit acu" (Ovid., Art. am. III). Mezi tím, co se dáma římská líčila neb dala líčiti, šat svůj prohlížela, aneb rozmlouvala s přítelkyněmi, mrskala buď prutem nebo bičíkem otrokyně své.

„Verberat atque obiter faciem linit, audit amicas.
Aut latum pictae vestis considerat aurum
Et caedit . . . (Juv. VI.)

Byl-li který otrok nelidským nakládáním dohnán k zoufalství a zavraždil-li nelidského pána, stihl trest smrti nejenom vraha, nýbrž všecky otroky, kteří s ním bydleli pod jednou střechou neb v jednom domě. Když byl prefekt římský Pedanius Secundus za-

vražděn otrokem, měli býti, jak dí Tacitus, *dle starého zvyku* všichni otroci bydlící s vinníkem pod jednou střechou — ukřižováni![7])

Jak se vedlo otrokům, když se vzbouřili a pod vůdcem Spartakem v počtu 200.000 nešťastně bojovali proti vojsku římskému, jest známo z dějin. Podél celé cesty z Kapuy až do Říma stál kříž vedle kříže a na každém připevněn byl otrok, tak že jich zahynulo tímto způsobem na rozkaz římského vojevůdce Crassa plných 10.000! Crassa však překonal „divus" Augustus, na jehož rozkaz přibito jest na kříže 30.000!!! otroků, kteří bojovali ve válce občanské na straně Pompejově.[8])

Ptejme se konečně, jak se vedlo otrokům, když buď sestárli, aneb se roznemohli. — V tomto případě hleděl se jich pán co nejdříve zbaviti; staré prodával[9]) aneb je ustanovil za pokrm zvěři (srov. rozkaz Kaligulův), nemocné ponechával bez pomoci lékařské jejich osudu, anebo poslal jedny i druhé ku soše bůžka Aeskulápa na ostrov v řece Tibeře, aby tam — zemřeli! Byliť k práci neschopní, neužiteční, a prospěchářská pohanská mravouka neměla pro ně ve společnosti žádného místa; proto jim hleděla pomoci co nejdřív na onen svět!

Ano i za hrob stíháni byli ubozí otroci hanou a posměchem; vždyť jim útlocitní Řekové a Římané přisuzovali služby otrocké i taky po smrti, neboť prý otrok věčně musí otročiť; řecký básník Aristophanes si je dobírá, že prý jim, až po smrti do podsvětí přijdou, převozník Charon odepře svou loď a je nepřeveze!

Taková byla ta velebená lidskosť pohanská! Nádherné roucho, trochu zevnější obroušenosti, ale srdce barbarské. Mommsen, jejž nemůže nikdo právem viniti, že by Římany posuzoval přísně, napsal o římských otrocích a jejich utrpení, že všecka utrpení ubohých černochů upadlých do otroctví jsou proti utrpení otroků římských pouhou snad jen kapkou!![10]). (Pokračování.)

---

[7]) „Praefectum Urbis Pedanium Secundum servus ipsius interfecit. Quum ex veteri more familiam omnem (celou družinu otroků), quae sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium agi oporteret, etc. (Tac. Annal. XIV.).

[8]) Když bude náš básnický velebitel starého pohanství častěji nahlížeti do starých dějin řeckých a římských a o zjevech, jež se tam vyskytují, jen poněkud vážně přemýšleti, zajisté vystřízliví z přílišné lásky ku starému pohanství a pak nám zapěje o Spartakovi o něco mohutnější a vážnější báseň než jakým jest jeho nynější „Spartakus". (Viz Vrchl. Zlom. ep. 57—58).

[9]) Tak činil sám Cato a i jiným radil, by tak činili: „Operosos et valentes querebat, quos, ubi consenuissent, venumdandos putabat, neque alendos inutiles". (Plutarch., Vita Caton.). Vendat boves vetulas, armenta reiicula oves reiiculas, ... ferramenta vetera, servum senem, servum morbosum etc. (M. Catonis Prisci, de re rustica; viz Dupanloup l. c. 55—56.)

[10]) „Das Meer von Jammer und Elend, das in diesem elendesten aller Proletariate sich vor unseren Augen aufthut, mag ergründen, wer den Blick in solche Tiefen wagt. Es ist leicht möglich, dass mit denen der römischen Sklavenschaft verglichen die Summe aller Negerleiden ein Tropfen ist (Röm. Geshichte II.).

Ze skalných archivů.

Sepsal Miroslav Skalák.

(Pokračování.)

Turon.

3. *Vrstvy Bělohorské* jsou hlavně rozšířeny ve středních Čechách a jsou jmenovitě Pražanům dobře známy, jelikož za Strahovskou branou a na Bílé Hoře ode dávna jsou v nich otevřeny lomy, které celou Prahu a okolí zásobují výtečným kamenem stavebním. Kámen ten jest hlinitovápenatý s příměsí křemenného písku, pěkně vrstevnatý a sluje všeobecně opuka. Opuka není však venkoncem téhož rázu jako ji na staveništích všude vídáme, nýbrž na některých místech stává se hutnější a hrubě vrstevnatou (tu onde jí pak říkají mydlák) a dá se upotřebiti ku pracím sochařským. Staré náhrobky ve chrámu sv.-Vítském na Hradčanech jsou z takového kamene sdělány. Jinde jest z opuky vápenitá hmota vyplavena, čímž stala se kyprou a lehoučkou, pročež jest stavivem obzvlášť dobrým. Kámen takový láme se jmenovitě na Džbáně u Krušovic a u Lipna západně od Loun. Na jiných místech zase, zvláště v Českém Švýcarsku na západě a v okolí Ústí n. Orlicí a České Třebové na východě Čech nabývá opuka rázu pískovcového a liší se od podložených i nad ní následujících pískovců místy toliko jemnější vrstevnatostí. A opět jinde, jako zvláště na Hradecku a v okolí Rychnova, jeví se opuka slínovitou, měkkou. Celý souhrn vrstev pásma Bělohorského rozdělil prof. Frič na tři stupně, které jsou od spodu nahoru *a*) Semické slíny, totiž vrstvy měkké, slínité, rozšířené hlavně u Semic a Lysé na Labi; *b*) Dřínovské koule, t. j. opuky hutnější, v nichž vyskytují se dosti četně písčitější koule, hojně vápenaté, tak že ku pálení vápna se užívají. Nacházejí se jmenovitě u Dřínova blíže Veltrus, u Roudnice, Vehlovic u Mělníka, Chaber a j.; *c*) Vehlovická opuka jest vlastní deskovitá opuka celého pásma. Láme se hlavně na Bílé Hoře, u Vehlovic, Hoštky, Slavětína a j. — Zkamenělin obsahuje pásmo Bělohorské dosti mnoho; jmenovitě význačné jsou z mušlí Inoceramus labiatus Gein. (Obr. 13.), Lima elongata (Obr. 14.) Pecten Dujardinii Röm. a m. j. Z hlavonožců Ammonites Woolgari Mant. (Obr. 15.) a Ammonites peramplus Mant. (Obr. 16), Nautilus sublaevigatus d' Orb (Obr. 17.); z raků jmenovitě Enoploclytia Leachii Mant. (Obr. 18.) a hojné ostatky ryb, jako Macropoma, Beryx Zippei Ag. (Obr. 19.) a j. Kromě těch některé houby a nižší živokové dosud nedosti dobře ustanovení.

4. *Vrstvy Malnické* jsou jen na málo místech zřetelně vyvinuty, i bude snad možno stáhnouti je dříve nebo později v jedno s předcházejícím pásmem. Nejvýznačněji vystupují u Malnic a Čenčic u Loun, odkud také jméno vrstev těch odvozeno. Prof. Frič rozvrhuje celé souvrství na tři stupně. Nejspodněji leží pískovec plný glaukonitových zrnek a tudy nazelenalý. U Malnic říkají mu „řasák“ a užívají ho jako stavebního i štěrkovního kamene. Kámen ten stává se jmenovitě v Česk. Švýcarsku na hranicích saských měkkým a slínitým. Nad stupněm tím na Lounsku následují opukové vrstvy,

v nichž vyloučeny jsou vápenité koule. Frič odtud stupeň ten jmenuje Lounskými koulemi. Nejvýše pak následují písčitější, žluté opuky, v nichž hojně vyskytuje se hlemýžď Avellana d' Archiaciana d' Orb. (Obr. 20.), od čehož stupeň ten přizván vrstvami Avellanovými. Nalézají se hlavně u Malnic, pak u Loun a u Vehlovic — Co zkamenělin se dotýče, tedy obsahují vrstvy Malnické ještě Ammonites Woolgari Mant. (Obr. 15.), a Nautilus sublaevigatus (Obr. 17.), dále z břichonožců Fusus Penauxianus d' Orb., Turbo cogniacensis d' Orb., a Rapa cancellata Sow. sp. a z mušlí Arca subglabra d' Orb. (Obr. 21.). Méně význačná, ač místy nesmírně hojná, jest holubinka Exogyra columba Sow. (Obr. 22.). Však sluje dosti mocné lože hnedle jen z mušlí těch sestávající u Malnic exogyrový pískovec.

5. *Pásmo Teplické* není, pokud uložení se dotýče, dostatečně zjištěno. Arci uvádí prof. dr. Frič nejnověji, že podařilo se mu zjístiti u Litomyšle a Opatova v uložení vrstvy Teplické *nad* typickými vrstvami Jizerskými. Prohlédl jsem si to naleziště osobně v průvodu dp. faráře Biera v Opatově, který osvědčil netoliko zcela slušné vědomosti odborné, nýbrž i vzácnou radou a pomocí svou co nejochtněji při pochůzkách po okolí opatovském mi přispěl. Buďtež mu za to díky nejsrdečnější! Na nalezišti tom leží v skutku na jednom místě nad kvádrovým pískovcem Jizerským a pod pásem opuk Teplických? asi 1 m. mocná vrstva slínitá, ve které však dosud neshledalo se dostatek zkamenělin, aby o stáří jejím bezpečně mohlo se rozhodovati. Sám viděl jsem pouze jedinou Terebratula subrotunda Sow. (Ter. semiglobosa Sow. Ter. carnea Reuss.), kterou dp. farář Bier chová ve svých sbírkách. Nemohu si tedy troufati ve sporu, jenž o příslušnost pásma Teplického okamžitě se vede, promluviti slovo jakkoli rozhodné. Faktum jest, že pravidlem tam, kde vrstvy Jizerské dobře vyvinuty jsou, není Teplických, a kde tyto jsou, není oněch, tak že o uložení, resp. stáří pásma Teplického v první řadě rozhodovati musí palaeontologie. A ta, pokud se zdá, svědčí příslušnosti pásma toho k Turonu, kdežto vrstvy Jizerské jsou stáří senonského. Podobá se tedy, že vrstvy Teplické v skutku leží *pod* vrstvami Jizerskými, ve kterémž sledu tuto také byly uvedeny.

Vrstvy Teplické sestávají v podstatě z vápencův opukových a modravých slínů, které se vyskytují hlavně u Teplic, Koštic při Ohři, u Loun, u Bydžova a na Hradecku. Hlavní zkameněliny význačné jsou ježek Micraster breviporus a Micraster cor testudinarum Goldf. (Obr. 23); z ramenonožců Terebratula subrotunda Sow. (Obr. 24.); Ostrea sulcata Blbch.; z mušlí listožábrých Spondylus spinosus Defr. (Obr. 25); z hlemýžďů Rostellaria calcarata Sow. (Obr. 26.); a Pleurotomaria linearis (Obr. 27.); z hlavonožců jmenovitě Scaphites Geinitzi d' Orb. a z nižších pásem známí: Ammonites peramplus Mant. (Obr. 16.) a Nautilus sublaevigatus d' Orb. (Obr. 17.), pak někteří raci a množství foraminifer.

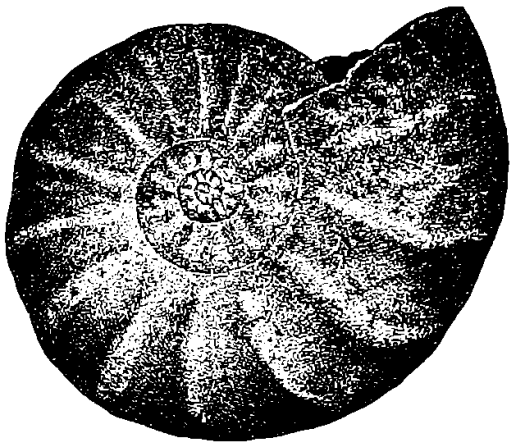

Obr 16. Amm. peramplus.

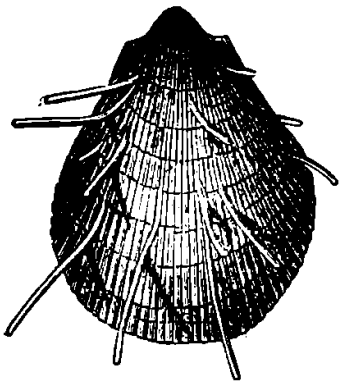

Obr. 25. Spondylus spinosus.

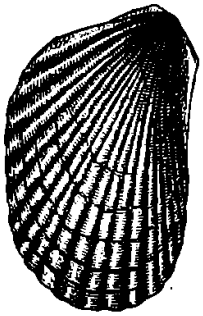

Obr. 14. Lima elongata.

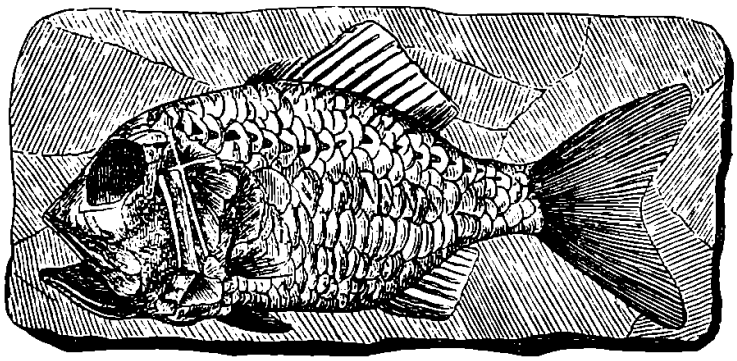

Obr. 19. Beryx Zippei.

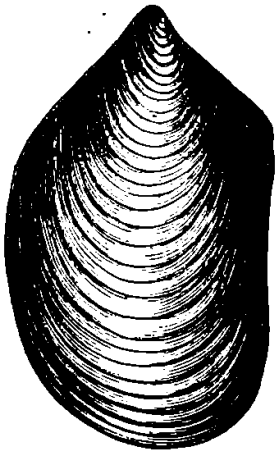

Obr. 13. Inoc. labiatus.

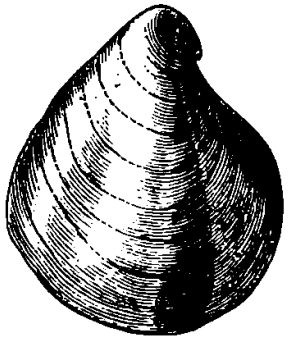

Obr. 22. Exogyra columba.

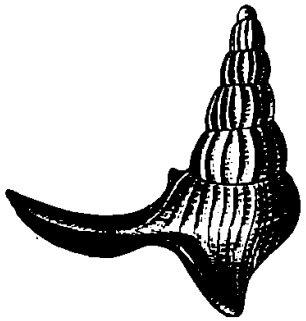

Obr. 26. Rostellaria calcarata.

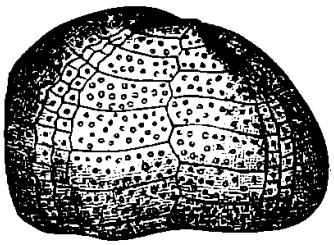

Obr. 23. Micraster cor testud.

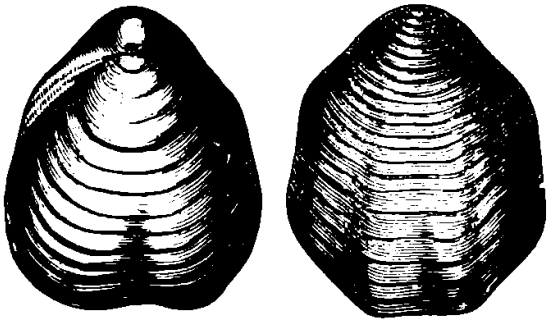

Obr. 24. Terebr. subrotunda.

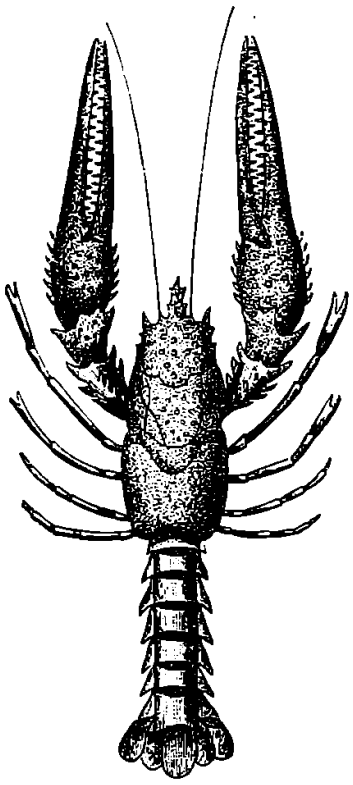

Obr. 18. Enoploclytia Leachii.

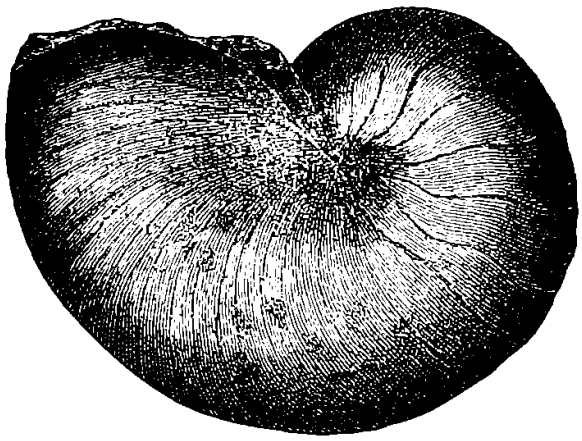

Obr. 17. Nautilus sublaevigatus („Kuláč“ skalníků.)

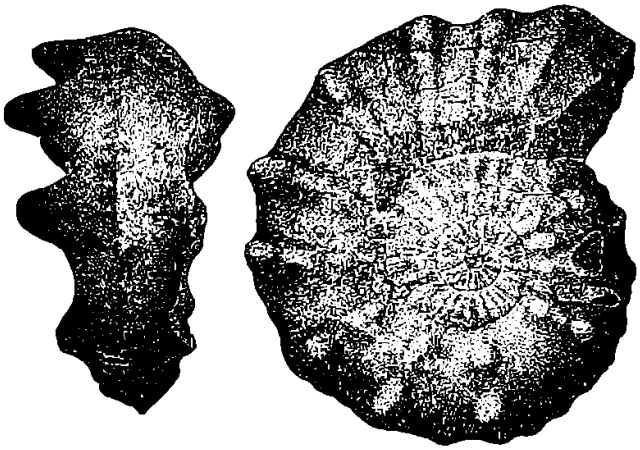

Obr. 15 Ammonites Woolgari („Věnec“ skalníků.)

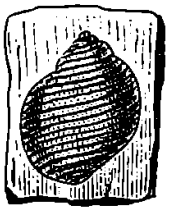

Obr. 20. Avellana d' Archiaciana.

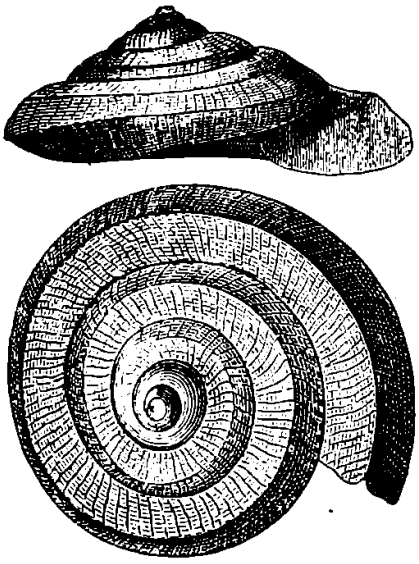

Obr. 27. Pleurotomari linearis.

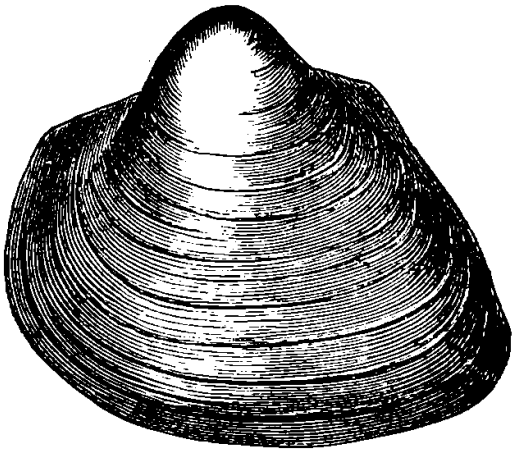

Obr. 21. Arca subglabra.

Senon.

6. *Vrstvy Jizerské* zaujímají v oboru křídového útvaru českého na povrchu největší prostranství, rozkládajíce se mezi Labem, Jizerou a čedičovým Středohořím až ku hranicím Čech i za nimi v saském Švýcarsku; dále u Poličky, České Třebové, Chocně, Litomyšle a Lanškrouna, jakož i v Broumovském výběžku Čech. V podstatě jsou to pískovce místy přes 100 m. mocné, nezřídka značně rozrušené a vodou vymleté, čímž vznikají podivuhodné skalní útvary, kterým obdivujeme se na př. v českém Švýcarsku a u Adrspachu a Teplic blíže Broumova. Všechny ty překvapující podoby kamenné, jako „jeptiška", „homole"; „hlava kapucínova" a p., které zdobí „skalné město" u Adrspachu, jsou přírodou samou z Jizerského pískovce vytvořeny. Stejně krásné útvary, ovšem však ještě v rozměru daleko mohutnějším, vykazuje české i saské Švýcarsko, jehož spodinu tvoří vrstvy Korycanské, jež leží bezprostředně na prahorách. Na nich rozkládají se pískovce, které vystupují jmenovitě podél Labe od Děčína počínajíc až k Pernu, kde v nich četné lomy jsou založeny. Pískovce ty neliší se hrubě od kvádrových pískovců, přecházejí však dále v Sasku v obyčejnou opuku a chovají vůbec všude zkameněliny, které příslušnost jejich k pásmu Bělohorskému určitě vyznačují. Nad pískovci těmi následují poněkud slinité a glaukonitické vrstvy, po nichž teprve rozkládají se na 100 m. mocné kvádrové pískovce pásma Jizerského, které hluboce výmoly vodními jsou prorvány a tvoří vlastně jen skupinu jednotlivých vrcholů, skal a útesů. Na př. vrcholy Sněžníku a Winterberku, dále Jetřichovské stěny, Prebišova brána a jiné vynikající body skládají se z vrstev Jizerských. V této končině mají vrstvy celkem mírný sklon k severozápadu, podle pukliny pod Děčínským Sněžníkem jsou však příkře vyzdviženy a zapadají pod čediče. Ve středních Čechách severně od Prahy pozoruje se sklon vrstev křídových celkem k severu.

Vrstvy Jizerské v podstatě jsou mořské usazeniny vápenité a pískovcové, do kterých nepřechází ve spodnějších pásmech hojný Ammonites Woolgari a které nechovají také žádné Exogyry columba, nýbrž toliko druh Exogyra conica Sow. Prof. Frič od spodu nahoru rozeznává v nich: Byšické vrstvy přechodní, po většině písčité, místy opukovité i kvádrové, koule obsahující; Kokořínské kvádry, které jsou dvoje, totiž spodní čili první a svrchní č. druhý. Odloučeny jsou od sebe proplástem opukovým, vyvinutým nejpatrněji u Hleďseb. Nad nimi následují Choroušecké vrstvy Trigoniové, které jsou vlastní vrstvy Jizerské. Skládají se z mocné řady vrstev místy opukovitých, hojněji kvádrovitých s petrografickým rázem vůbec velmi měnivým. Nejvýše konečně leží vrstvy charakterisované zkamenělými mechovkami. Tyto Bryozoové vrstvy, nejlépe vyvinuté u Kaniny, zdají se býti výtvarem pouze místním. Nacházejí se ještě u Mladé Boleslavi, České Lípy, u Brandýsu n. Or. a snad u Litomyšle.

Co se rozšíření ostatních souvrství Jizerského pásma dotýče, tedy byla povšechná rozloha již vyznačena. Jmenovitě význačná místa, kde vrstvy ty jsou přístupny, jsou Kokořínské údolí na Mělnicku, končina mezi Turnovem a Benátkami, okolí Choroušek a Mšena, české Švýcarsko, jmenovitě okolí Děčína, Česká Třebová, Opatov, Litomyšl, Choceň, a Broumovsko. —

Co do palaeontologického rázu jsou pro vrstvy Jizerské hlavně význačni z hlavonožců Ammonites concillatus Stol., vedle druhů ve všech ostatních vrstvách kromě Korycanských a Chlomeckých beztohoť také hojných jako: Ammonites peramplus Mant. a Nautilus sublaevigatus d'Orb. (Obr. 16. a 17.); z mušlí Trigonia limbata d' Orb. a Pholadomya nodulifera Mant. (Obr. 28.) Panopaea gurgitis Brongn. (Obr. 29.), Inoceramus Brongniarti Sow. (Obr. 30.). Pinna decussata Goldf., Lima canalifera Gold. (Obr. 31.), Vola (Pecten) quadricostata Sow. sp. aj.; z ježků Micraster Michelini Ag., Hemiaster plebejus Nov. a Caratomus Laubei Nov. K těm druží se jmenovitě rak Callianassa antiqua Otto (Obr. 32.), jenž místy jest ve kvádrových pískovcích nesmírně hojný, tak že ne nadarmo zovou se pískovce Callianassové. Některé shluky v nich dokonce sestávají ze samých úlomků račích. Dosti četny bývají také zuby ryb: Oxyrrhina Mantelli Ag. a Otodus appendiculatus Ag. (Obr. 33.) Konečně jest velice zajímavo, že ve vrstvách Jizerských u Chocně nalezeny zbytky nejstaršího (vodního) ptáka českého: Cretornis Hlaváči Fr.

7. *Vrstvy Březenské* sestávají v podstatě ze šedého lupenitého slínu, jenž ve svrchních polohách obsahuje mnoho koulí pyritových a sphaerosideritových. Na mokrých místech přeměněn jest slín ten v jíl, v polohách suchých stává se hutnější a opukovitý. Všudež tají v sobě dosti hojné zkameněliny hlavonožce Baculites Faujasi Lam, pročež vrstvy ty dle hlavního naleziště, vsi Března při Ohři, pokřtěné — také bakulitovými se zovou.

Vrstvy ty jsou dosti rozšířeny, hlavně podél Ohře až k Budyni, ve Středohoří, po obou stranách Jizery, na Hradecku až i kol Litomyšle. Kde na povrchu leží, jako na př. u Řepína, Vtelna, Jičína Bydžova, Hradce, Litomyšle a j., tvoří v rázu opukovitém nezřídka ploské vršky. Tam, kde vloženy jsou mezi pískovce Jizerského a Chlomeckého pásma, mají zvláštní význam jakožto vrstva zadržující vodu skrze svrchní pískovce procezenou. Takové poměry vykazuje okolí Mladé Boleslavi, Mnichova Hradiště, České Kamenice i Lázní Sedmihorských u Turnova. Nebýti vrstvy vody zadržující, procedila by se i skrze pískovce Jizerské a krajiny dotyčné měly by zvláště v parném létě velikou nouzi o vodu, jak jest tomu na př. také v končinách, kde mocný pískovec Jizerský leží na povrchu. — Zkamenělin chovají vrstvy Březenské dosti. Hlavně význačné jsou kromě výše uvedeného Baculita: Scaphytes Geinitzi d'Orb. (Obr. 34.), zvláště zatočený to hlavonožec, Hamites bohemicus Frič, Ammonites d'Orbignyanus Gein. a z mušlí listožabrých Inoceramus planus. Münst.

8. *Vrstvy Chlomecké*, které křídový útvar v Čechách zakončují, jsou značně mladší nežli nejvyšší vrstvy senonské v zemích jiných. Jsou to kvádrové pískovce z dílu měkké a drolivé, z dílu hutnější a kvádrům Jizerského pásma podobné. Právě proto, že jsou většinou velmi měkké, zůstaly vrstvy tohoto pásma, přizvaného dle naležiště na Chlomku u Vinařic, málo kde neporušeny, nýbrž po většině až na křemenné valouny jsou odplaveny. Jen části, které proráží čedič nebo jiná hornina vyvřelá, zůstaly zachovány,

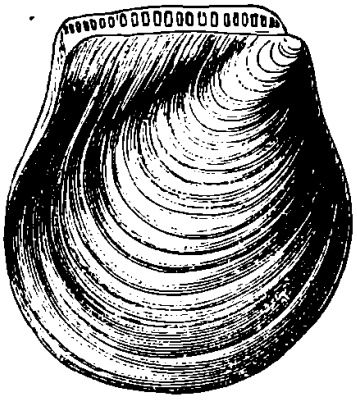

Obr. 30. Inoceramus Brongniarti.

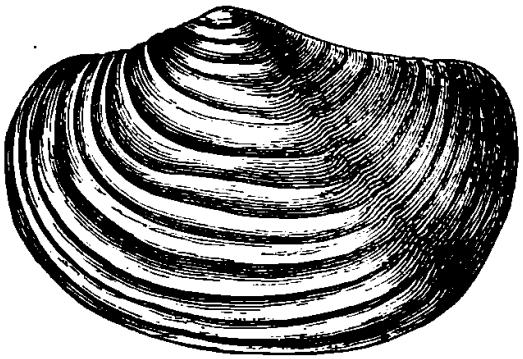

Obr. 29. Panopaea gurgitis.

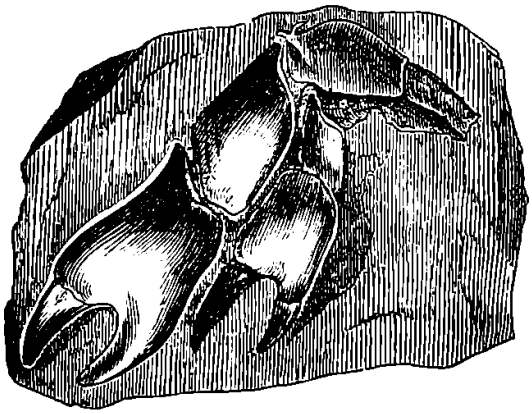

Obr. 32. Callianassa antiqua. (Klepeto.)

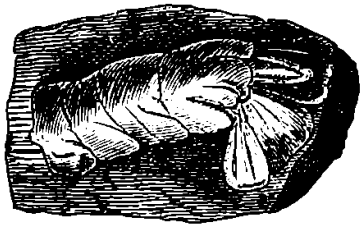

(Ohon.)

Obr. 33. Otudus appendiculatus.

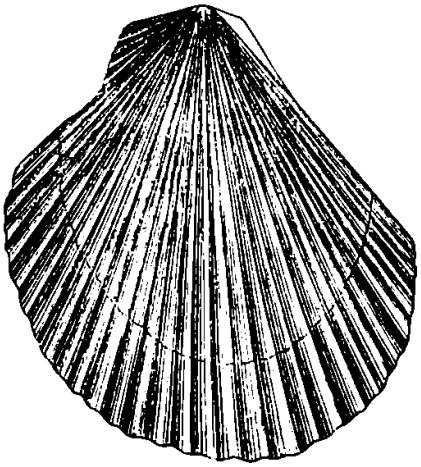

Obr. 31. Lima canalifera.

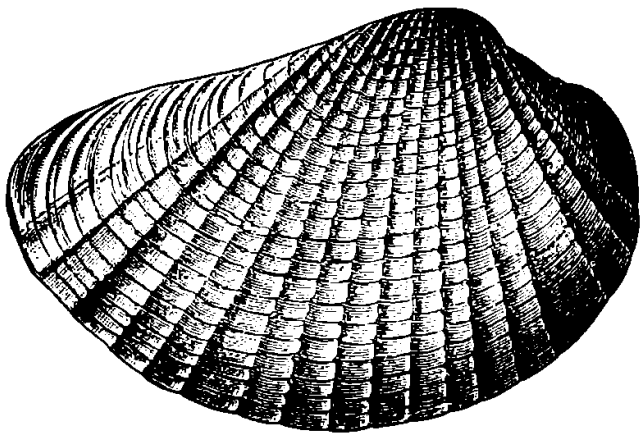

Obr. 28. Pholadomya nodulifera.

Obr. 34. Scaphytes Geinitzi.

protože jsou jako mohutnými hřeby ke kůře zemské připevněny a protože působením vyvřelých hmot staly se hutnějšími.

Takové partie, odolavší poněkud hlodavé moci vody, tvoří malebné útesy, skaliny a stěny podobně jako kvádry Jizerské. Typickým dokladem toho jest romantické krajiště kol České Kamenice až přes Cvikov do Sas. Tu vyvstávají nad krajinu četné čedičové a znělcové kupy jako hlavy nýtů, které upevnily příkrov vrstev Chlomeckých, původně zajisté souvislý, nyní jen kolem vrchů vyvřelých zachovaný. Místa taková jsou na př. Kaltenberk u České Kamenice, Tannenberk, Kleis, Lausche, Hochwald, površí Slavíčku u Sloupů a jiné mocné chlumy. — Jiným velezajímavým příkladem zachovaných a vodou malebně rozrytých pískovců Chlomeckých, také o čedičové vrchy Vyskeř, Trosky, Bradlec, Veliš a j. se opírajících, jest končina mezi Mladou Boleslaví, Turnovem a Jičínem. Chlomecké pískovce vynikají tu především na lesnatém Chlomku u Ml. Boleslavi, táhnou se pak k Libáni, na Sobotku a Mnichovo Hradiště, tvoří přemalebné skupiny skalní u Hrubé Skály, Kosti a Dneboh a pokračují přes Trosky až k Jičínu, kde se z nich skládají Prachovské skály, které svými roklemi, labyrintickými chodbami a divou krásou svou staly se proslulými. Však také byly básníky a básnířkami našimi opěvovány — a to plným právem! Soudím, že místa ta úchvatnými krásami přírodními převyšují české Švýcarsko, což tím více bude uznáváno, čím více poznáno bude přemalebných partií v oboru jejich.

Zkamenělin chovají Chlomecké vrstvy nemnoho, nejvíc ještě u Tannenberku a na Chlomku. Význačné jsou jmenovitě z mušlí Cardium Ottonis Gein., z ramenonožců Magas Geinitzi Schlönb., z hlavonožců Ammonites subtricarinatus d' Orb. a Hamites striatus Frič.

Povaha nového věku země.

Označili-li jsme dobu tvoření se útvarů druhohorních jako střední věk země proti starému věku čili prvohorám a pravěku, tedy ještě větším právem přisvojovati můžeme nejnovějšímu stadii vývoje naší oběžnice v dějinách lidských obvyklého označení nového věku. Neboť jako v historii nová doba zahájena jest objevy a událostmi, které položily základ k nynějšímu stavu veškerých poměrů lidstva, tak i v geologii počíná nový věk epochou proměn a přetvarů, kterými způsoben nynější vzhled země. Proto také čím více v dějinách naší oběžnice blížíme se přítomnosti, tím zjevněji vystupuje úplná obdoba všelikých poměrů se stavem nynějším.

Někdejší rozložitá a velice členitá moře stékají se od počátku nového věku země čím dál určitěji do pánví nynějších, následkem čehož od souvislých větších oceanův odloučily se menší pánve vnitrozemské, které mocnými přítoky přetvořeny ve sladkovodní jezera, jež postupem doby vyschla a v souši se proměnila. S tím ovšem postupovalo ku předu zároveň zcelení pevnin, které nabyly úplně podoby nynější. Přirozeně přestalo také ukládání se vrstev v tak ohromném rozsahu souvisejících, jak ve dřívějších periodách bylo možno, a shledáváme tedy jen usazeniny na prostorách omezenějších a jaksi kusovitějších. Vývoj vůbec stává se trhaný, tak že sotva kde

jsou vrstvy všechny nebo jen větším počtem pěkně na sobě uloženy, jako bývalo v dobách předcházejících. A že také každá větší celina nabyla svého zvláštního klimatického a krajinářského rázu a ovšem také zvláštních poměrů životních, jest zjevno, že obtíže ustanoviti současnost a vůbec stáří jistých usazenin v novém věku země jsou mnohem větší nežli v periodách dřívějších. Poněkud bezpečným vodítkem při určování stáří souvrství jest však geologu přirovnávání ostatků ústrojných ku živočišstvu a rostlinstvu nynějšímu. Čím větší totiž jest podobnost, tím mladší jsou patrně vrstvy zkameněliny tající, čím menší podobnost, tím jsou starší. Ze všech ústrojenců hodí se k ustanovení stupně příbuznosti nejlépe měkkýši a ssavci, a to prvější proto, že jsou náramně hojni a druzí proto, že v době poměrně krátké značným podléhávají proměnám.

Příklad objasní věc nejlépe. U Palerma na hoře Pellegrino vyskytují se mladé vápence, jichžto zkameněliny co do rodův i druhů skoro úplně shodují se s živočišstvem v moři Středozemním dnes bytujícím; u Paříže rozkládají se mořské písky plné zkamenělých mušlí, které sice překrásnou zachovalostí připomínají tvary nynější, avšak při bližším prozkoumání jeví se skoro venkoncem rozdílnými; konečně kolem Vídně a v pásu přes Brno, Boskovice až k Třebové k nám do Čech prostírají se usazeniny, jichžto četné zkameněliny podobají se nyní žijícím rodům méně nežli conchylie od Monte Pellegrina, ale více než měkkýši z okolí Paříže. Tu můžeme bezpečně, aniž bychom se jinak zvláště o zkameněliny starali, tvrditi, že usazeniny Vídeňské jsou starší Pellegrinoských a mladší Pařížských. Aby pak se nabylo pro nový věk země dělidla na oddíly menší, přihlíží se k uvedeným hlavně vodivým měkkýšům a ssavcům způsobem následujícím: Ty usazeniny, jichžto zkamenělí měkkýši co do rodů sice shodují se poněkud s nyní žijícími, ale co do druhů jsou skoro venkoncem vyhynulí; a jichžto ssavci nejen co do druhů nýbrž i co do rodů většinou sluší k vymřelým: ty usazeniny shrnují se jakožto nejstarší pod společným jménem třetihor. — Ty sedimenty, jichžto měkkýši od nynějších skoro nic se neliší a jichžto ssavci asi z polovice s dnešními jsou totožni, tvoří starší náplavy čili Diluvium. — Konečně usazeniny kryjící prostě ostatky nynějšího zvířectva a rostlinstva jsou mladší náplavy čili Alluvium. — Diluvium a Alluvium dohromady shrnují se jako čtvrtohory čili útvary quarternérní.

Rozděluje se tedy nový věk země na dva větší oddíly, totiž třetihory a čtvrtohory. Útvary, které oddíly ty skládají, jsou takřka od místa k místu z příčin výše udaných jiné, tak že bližší rozčlenění jich jest nejen obtížno, nýbrž leckde ve shodě s vrstevními skupinami sousedními vůbec nemožno. Protož bylo by potřebí pro úplný přehled těchto formací probrati je aspoň poněkud zevrubně ve všech hlavních jejich ložištích. Majíce však zření pouze k vlasti naší, kde útvary ty jsou jen z části vyvinuty, omezíme se v ostatku na to nejdůležitější. (Pokračování.)

Otázky a obrazy ze života socialního.

Vincentinum.

Uvažuje T. Škrdle.

V desátém roce spolkové činnosti, v roce jubilejním, přijat byl v Ústřední radě spolku sv. Vincence z Pauly návrh, aby se sbíraly příspěvky na spolkový dům pro chudinu, Vincentinum zvaný. I uložila Ústřední rada každé konferenci, aby se takový obnos, jaký jedna chudá osoba dostává, každého téhodne zvlášť ukládal a zvlášť účtoval jakožto dar pro nové Vincentinum. Tak se zahájily sbírky pro velký Vincentianský chudobinec, avšak určitý jeho účel, určité cesty, kterými hodlá Ústřední rada dále příspěvky sháněti, korporace tato dosud nevytkla.

Myšlénka tato postoupila dále, když spanilomyslné dámy, hlavně z rodu šlechtického, pořádaly v jubilejních dnech spolku sv. Vincence z Pauly velkolepý bazár, který vynesl přes 3900 zl., a z čehož většina se prý věnuje na zmíněné Vincentinum.

Pokud jsem mínění Vincentianů poznati mohl, myslí někteří, aby se v novém domě zřídil sirotčinec, jiní, a to většina, jsou toho náhledu, že by v něm měly nalézti přístřeší staré služebné, k práci již neschopné aneb neduživé osoby obojího pohlaví. Tento druhý náhled jest v našich poměrech rozhodně lepší, a bylo by skutečně záslužno, zříditi v novém domě oddělení pro osoby tuto uvedené, ale myslil bych, aby se měl ohled na osoby netoliko služebné, nýbrž vůbec k práci neschopné, hlavně chorobné a především nezhojitelné. Tím bychom v širších rysech provedli úlohu, kterou konference linecká v menším dávno již provedla, založivši dům pro nezhojitelné.

Letošní zemský český sněm se zabývá sice otázkou chorobince a zákonitě upravuje zřizování ústavů těchto, ale i přes to zbude dosti práce pro ústavy soukromé, jako jí dosti zbylo po zákonitém upravení jiných odvětví chudinství.

Druhé oddělení v novém Vincentinum, třeba v druhém a třetím poschodí, by mohlo býti vykázáno pro osoby bez přístřeší, dále pro takové sirotky, jimž buď oba živitelé zemřeli aneb jejichž pozůstalý otec neb matka leží v nemocnici. Sem by se přijímaly osoby jen na kratší čas, kdežto v onom oddělení by mohly dostati byt na více let neb doživotně.

V přízemí by záslužno bylo zříditi několik komor a špižiren a velikou kuchyni, kdež by po způsobu předměstských Vincentianských chudinských kuchyň dobročinné dámy z Prahy každé zimy pro chudé domácí i z jiných pražských konferencí buď zdarma aneb za mírný poplatek jídlo připravovaly. Pražské obecné kuchyně živí toliko tělo, o duši se však nestarají, jinak by ovšem působil ústav tento, který by se mohl časem odevzdati pod správu milosrdných sester sv. Vincence z Pauly.

Toť úkol ovšem veliký, ale již Angličan Smiles pravil, kdo pevně pojal něco vykonati, polovic díla již vykonal — a proto nelekejme se ničeho.

I navrhuji tudíž:

1. Nechť vystoupí spolek s určitým a podrobným programmem, jak a pro které vrstvy chudiny míní Vincentinum zříditi. Tento programm ať se uveřejní ve všech katolických a staročeských listech, a dobrodinci ať se požádají, aby v závětěch a při jiných příležitostech na Vincentinum pamatovali.

2. Ať zvolí Ústřední rada pětičlenný odbor, jehož volba by se každého roku obnovovala, a který by si zařídil zvláštní kasovní knihu, a jehož pečí by bylo, příspěvky pro Vincentinum sbírati, v novinách je uveřejňovati, každého roku nějakou zvláštní slavnosť (nejlépe koncert) ve prospěch Vincentina pořádati a vůbec na starosti míti, aby tato pěkná myšlénka brzy ve skutek byla uvedena. List náš v této věci ke všemu možnému propůjčíme.

I přejeme celému spolku, aby již brzy v Praze vzrostl nový květ křesťanské charity, a nové 10leté jubileum až slaviti budeme, aby se slavnosť ta díti mohla již ve vlastním domě.

Zvěsti z krajů bratrských.

Podává Jos. Tumpach.

I.

Národní jubileum v Chrvatsku.

Narod bez narodnosti je tielo bez kosti.
Ljud. Gaj.

Nejsme, věru že nejsme my děti české těmi nejubožejšími syny matičky Slavie! Byli jsme ovšem povrženi, byli jsme ohlušeni přibojem vln mluvy cizí, byli jsme již takořka zasypáni prstí hrobovou, ale přece ještě jsme vstali, se vzmužili, abychom byli a žili dále, abychom kráčeli krokem smělým pod praporem lásky a nadšení k životu novému, námi ni těmi ostatními „přátely“ našemi ani netušenému. A již hnedle jubileum stoleté toho vzkříšení svého slaviti budeme! — My tedy hnedle stoleté, a tam na jihu ti bratři naši po rodu a víře sv. slavili v letech těchto teprve jubileum padesátileté. Ano my skorem o celé půl století před nimi jsme napřed.... Když nám již zářila hvězda spásy leskem čarovným a jasem omamivým, — rozepínala tam nad nimi noc ještě křídla svá; když u nás hlahol mateřský odrážely lesy rodné a skály žulové ozvěnou stonásobnou, — tam se ta mluva jejich ještě jako popelka ke krbu kdesi v zádruhách tiskla; když u nás již Kollár s Čelakovským s věnci slávy stoupali ke trůnu poesie, — tam ještě někde v úkrytu v dumce teskné stydlivě a nesměle plakala píseň vesská; když u nás vše bylo již v plném proudu, když bylo nám již jaro života rozkvetlo zase květem nejvonnějším, — tam teprve počátek byl, tam teprve ozývaly se tu a tam hlasy strážné: „Vstaňte z hrobův!“.... Ano, bratři naši teprve se probouzeli, když my již byli jsme v proudu práce, tam na Sávě teprve se chystali zpřerážeti ta pouta poroby, jakýmiž je spínala mluva cizí, když zde u nás na Vltavě ležela již pouta ta kdesi v tůni bezedné....

Bylo to teprve r. 1835., když na obzoru chrvatském ukázalo se trojhvězdí Gaje, Babukiće a Draškoviće-Trakošćanského, aby zahánělo mraky a chmury, v něž celé to krásné Posáví bylo zahaleno. Tenkráte teprve počalo svitati a se rozednívati, a za pohody té házena první semena lásky vlastenecké a vědomí národního v tu dlouho již rukou domácí, vlasteneckou nevzdělávanou půdu lidu chrvatského. Matka Slavie přivíjela ode dne toho zase pod praporem Gajovým syny své ztracené na vroucí prsa svá. A než půl minulo věku, aj! tu shromážděny pod praporem tím celé zástupy mužů nadšených, aby si tam tiskli poctivé pravice a pohlédli v oči nadšením planoucí, shromážděn tam všecek lid, celý národ — až na některé vyjímky —, a nad nimi šuměla píseň junácká v harmonii čarokrásné, okouzlující, ničím nerušené, nesoucí z těch duší dík vroucí k nebesům, k Hospodinu Pánu. Lid Chrvatský slavil r. 1885. národní slavnosť, národní jubileum, kdež s vděčností lidu slovanskému vrozenou nejen mrtvých již křisitelů národních zpomínáno se slzou v oku a modlitbou na rtech, než tam takořka i přísaha lidu složena, že na té roli jimi vzdělané až do posledního vzdechu svého pracovati nepřestanou a ode práv oteckých a půdy zděděné neustoupí ani na píď...

A důkazem toho obého nejlepším, důkazem, jenž po věky potrvá a ještě pozdním potomkům krev v prudší přivede oběh a srdce v tlukot mohutnější, jest dvé publikací, jež na památku a na oslavu jubilea toho vydány byly. Jméno jedné „Slava preporoditeljem“ a druhé „U proslavu petdesetgodišnjice prieporoda hrvatske knjige.“ — O těchto publikacích tudíž něco obšírnějšího, jak toho zasluhují měrou plnou.

„Slava preporoditeljem“ jest publikace formátem i úpravou podobná našemu „Národ Sobě“, a vydána roku 1885. Ne mnoho v ní stránek, pouze 48, ale myšlének ryzích, myšlének nad zlato dražších a trvalejších v ní na tisíce! Publikace tato jest věru jakousi pokladnicí, v níž uložil každý na památku to, co právě měl nejlepšího. — Všichni spisovatelé živoucí vepsali semo, co v hloubi srdcí cítili, umělci své práce a snahy šlechetné ukázky zde umístili, skladatelé hudební tony duše své k tomu připojili, a o těch, kteří sami již perem vládnouti nemohou, že pravice jejich dávno již ztuhla, potomci vděčni zkazky podali k obrazům jejich, kteréž tuto celou tvoří galerii, jejíž středem Ljudevit Gaj a hrabě Janko Drašković. Podoby šedesáti mužův z illyrské doby (1835—1850) vryty zde, aby vrylo si je hluboko do srdcí i potomstvo nejpozdnější. — A mezi nimi kněží — buditelů počet valný, třetinu počtu přesahující! Konalo a koná věru kněžstvo chrvatské tak jako naše povinnosť svou i na roli národní s vynaložením všech sil a prostředků hmotných i mravních bez únavy, s nadšením a obětavostí od prvních dob probuzení bez ustání, a to v řadách nejpřednějších, — slovem živým i slovem psaným, krví srdce svého oduševněným, lidu svěřenému vštěpujíc v mysl a srdce vedle lásky a povinností k Bohu Tvůrci i lásku a povinnosti k národu a vlasti!

A jména kněží těch: Josef Drobnić, Lavoslav Firholzer, Luka Ilić, Dr. Stjepan Ilijašević, Marijan Jaić, Fra Ivan Franjo Jukić, Antun Pasko Kazali, Ivan Krizmanić, Šime Ljubić, Josip Marić, Fra Grga Martić, Pavao Stoos, Josip Juraj Strossmayer, Toma Gajdek, Juraj Tordinac, atd. atd., o nichž všech, jakož i o těch ostatních

slavných, vlastimilovných mužích pojednává Milan Grlović, o každém data životopisná nám sdíleje a na důkaz činnosti i výpočet hlavních plodů ducha jeho připojuje. O Ljudevitu Gajovi pak, onom strůjci národního probuzení, zvláštní článek — věru dle zásluhy — psán Tadeášem Smičiklasem.

Je pak věru zajímavo a nad míru poučno, probírati se v tomto díle publikace té; poznáť tu každý, jak četně která třída národu zde zastoupena, z čehož ovšem důsledky vyvoditi ne nesnadno. A hle, tu s potěšením a radostí konstatovati nutno, že vedle kněžstva opravdu lví připadá podíl na díle probuzení chrvatského lidu jeho šlechtě! Čtemeť mezi nimi jmén zástupců jejich sedmnácte, kteří kolem hraběte Jana Draškoviće Trakošćanského tvoří věnec krásy, věnec slávy, jejž matka Sláva se slzou třpytnou ve zraku přijímá. Dostačíť jen připomenouti jména některá, jako: Janko a Ivan Nep. hrabata Draškovićové, hrabě Josef Jelačić, Ivan šl. Kukuljević-Sakcinski, baron Franjo Kulmer, baron Dragoljo Kušlan, Ferdo šl. Livadić (recte Wiesner), Petar šl. Preradović, baron Metel Ožegović, baron Nikola Vranicani s bratrem svým Ambrožem, atd. atd. — Ba ani ženy tu nescházejí! Tak jako u nás věru, tak i tam ženy chrvatské, třeba že ne v takovém počtu a s takovým zápalem svatým, jakýž sestrám Polkám obdivu zjednal a jména světového, pracovaly na uvedení nového, tohoto jedině pravého vychování dětí ve velké rodině národní, vychovávání jazykem mateřským. I žena chrvatská, jakožto věrná dcera slávské matky své, nezapomněla v ohlušující vřavě na povinnosti své k rodné matce — Chrvacii — a pozvedla slova svého na obranu práva jejího a vzdělávání a zušlechťování srdcí a duší nesmrtelných spolubratrův a sester svých. Dragojila Jaroševićova, Sidonia Rubido roz. hraběnka Erdödy-ova, Anna Vidovićov s mnohými jinými ženami vlasteneckými nám toho důkazy. — A ku konci prvého tohoto oddílu vzpomenuto též vděčné Ivanem Trnskim zásluh bratrů Slovincův, o nichž hovoří pod záhlavím „Slava i Slovencem!“, s radostí zmiňuje se o tom, že při obrodu chrvatské literatury i tito bratří slovanští (ač ne všichni!) se zalíbením sledovali vývoj její, morálně i hmotně ji podporujíce, ba mnozí tak že prodchnuti byli tou ideou „illyrskou“, ideou to Gajovou, že všechny síly a zápal svůj jí věnovali. Zpomíná pak ve příčinách těch hlavně ovšem slovutného Vraza, jakož dále též Trstenjaka, Muršece, Kočevara, Blajvajsa a j.

Díl pak, jenž nyní v publikaci „Slava preporoditeljem“ následuje, jest její duší, jest částí nejkrásnější. Vždyť tě věru při čtení dílu toho div se každou chvíli oko slzou nezarosí, brzy slzou bolu, brzy slzou radosti. Jeviť se tu celou silou svojí i pravá láska k otčině, v níž zdá se jakoby jeden druhého předstihnouti se snažil, i radosť i smutek. Vzpomínka na doby minulé střídá se tu se slovy nadějí dýšícími v lepší budoucnosť, střídá se dumka minulosti se zpěvem nadšení, píseň lásky s ráznou davorijí, a ze všeho toho přece jeden jenom vyzývá tlukot srdce, jeden jeho hlas, jedno jeho přání .... Veršem, prosou, hudbou, štětcem projeveny zde city nejtajnějších srdce záhybův. A věru, přemnohá slova ta nejsou tu hovořena jenom pro ten užší obor, pro syny a dcery chrvatské, ale pro všechny děti slovanské, tak že ukázky, jež tuto ke konci v rouše českém podány, přijdou zajisté každému vděk. Vždyť tam slyší, co sám cítí.

Jsouť to hesla, jež by z nás každý ihned podepsal vedle toho, jehož podepis vlastnoruční (— což publikaci tím činí památnější a milejší —) tamo připojen. — Zastoupeni pak jsou zde všichni žijící spisovatelé a vlastenečtí mužové chrvatští, jichž řada nepřehledná. Tak přispěli veršem na př.: Matija Ban: Hrvatima godine r. 1845.; Dr. Stjepan Ilijašević: Hrvatskomu rodu; Ivan Kukuljević Sakcinski: Uzdisaji starca; Ilija Okružić: Sloga! (= „svornosť“) na thema: „Slogom rastu male stvari (= věci), a nesloga sve pokvari (= ničí)! Sloga od Boga! a nesloga od zloga!“ — Jovan Sundečić; Ivan Trnski; Hugo Badalić: Hrvaticam; Stjepan Buzolić; August Harambašić; Milka Pogačićeva: Ne bilo vas!; Franjo Marković: Ilircem; a jiní přemnozí. — Prosou pak kromě hesel svrchu vzpomenutých podány zde i kratší ale krásné črty, a to: Jabuka, črta z venkovského života od Nikoly Kokotoviće; Priča rodu mome od Josipa Kozarca; Na morskoj obali (= břehu) od Jenia Sisolského; Od prvih mučenika od Xavera Šandora Gjalského.

Nalézáme pak dále tuto též i ukázky skladatelů hudebních, mezi nimiž na prvém místě chrvatskou hymnu, první illyrskou davoriji: „Još Hrvatska nij' propala!“ s nápěvem od Ferda Livadiće, píseň to, jejíž účinek v dobách probuzení býval veliký. Jeť to chrvatská Marsellaisa! Vedle ní pak tu ještě píseň Vatroslava Lisinského, již r. 1841. byl složil na oslavu Dra Lj. Gaje u příležitosti návratu jeho z Dalmacie, po té milostná píseň Ivana Zajce: „Zulimko zlatna“, Gjura Eisenhutha: „Ja te ljubim“, jakož i jazykový rythmus dvou písní Fr. Kuhače, a to písně: „Na vojsku, na vojsku, vitezi valjani!“ a pak písně: „Vi pjesnici božanstveni“. — Kromě toho ovšem že ani malíři neopomenuli přispěti hřivnou svojí, i vyzdobili „na slavu preporoditeljem“ památní tento spis národní až milo. Nalezneme tu obrazy Fr. Quiquereza: Crnogorac, dále illustraci ku povídce Sisolského: „Na morskoj obali“, jakož i illustraci na slova písně: „Vino pije kraljeviću Marko“; obrazy A. Mašiće: Ličanin a Krk u Istri; Nikoly Mašiće: Slavonska djevojka, dvě „Putne crtice iz Slavonie“, Na savskoj obali; N. Damina: Novigrad u kraljevici a Frankopanski grad u Bakru; C. Medoviće: Sv. Franjo; V. Bukovaca: Crnogorka; D. Markoviće: U gondoli; D. Melkusa: Seljanka; D. Weingärtnera: Ban Toma Erdödy u bitci kod Siska dne 22. lipnja 1593; E. Krambergera: Velika kod Požege, a zobrazení dvou soch mistrného dláho Ivana Rendiće: Majka s djetetom a Mali Kovač.

Toť obsah. A tuto již slíbené ukázky, aby svědectvím byly pravdě:

Cenou krve své, kterou po mnohé věky hojně proléval národ náš za kříž čestný a svobodu zlatou, zasloužil sobě čestného jména ochrance osvěty a svobody křesťanské, dobyv si takto věčného práva na vzkříšení a život. To bylo prvním jeho úkolem.

Půl věku minulo od doby té, co počal se národ náš probouzeti ze spánku svého a pracovati vážně o duševním zrození svém, a to, co za krátký ten čas a uprostřed netušených obtíží na poli vědeckém vykonal a způsobil, jest mu zárukou, že i onen druhý úkol svůj tak šťastně a slavně vyplní jako první, a že brzy hodným a důstojným stane se, aby ho i nejučenější a nejpokročilejší národové tohoto světa v kruhu osvěty své pozdravili a objali s láskou a úctou bratrskou. — Kněžstvo pak vezdy s celým srdcem s národem stálo při prvém úkolu jeho, upomínajíc ho vždy na onu svatou oběť na hoře Kalvarské, a jsouc mu stále živým vzorem v každém utrpení a oběti. Ono pak i nyní dobře cítí,

že jest svatou jeho povinností, zase z celého srdce svého chopiti se úkolu druhého ve všeliké vědě a umění, poukazujíc národ stále na onen nevyčerpatelný zdroj osvěty, jejž nám ve víře svaté otevřel, Ten, jenž jest věčným světlem světa a Jehož písmo a všechny věky plným právem nazývají: cestou, životem a pravdou!

Josef Jiří Strossmayer,
biskup bosenský a sriemský.

Národ, jenž nedovede chrániti si národnosti své, nezasluhuje, než aby zahynul; který však si ji chrání, ten zahynouti nemůže.

Ognieslav Utiešinovic-Ostrožinski.

Bez cizích elementů nemůže býti zajisté kulturního pokroku; ale třeba tu, aby národ, přijímaje cizí, tak si toho osvojil, jako strom, jenž ssaje ze země organickou i neorganickou potravu svou, a tuto sobě osvojuje, ratolesti, listí, květ a plod z ní vyváděje, — nikoli však tak, aby mu ono jako kámen ku kameni přilnulo.

Pero Budmani.

I ten nejmenší národ, jenž bojuje za svobodu svou a práva svá, stává se v boji tom větším, nežli jsou ti největší, kteří mu svobody té uzmouti chtějí.

Milan Grlović.

Duší národního života jest osvěta. Jenom ten národ opravdu žije, jenž honosí se literaturou a osvětou svojí; neboť cizí literatura jest cizí duší; cizí osvětou pak se jenom živoří. **Hinko Hladačer.**

Co praví vděčná Etrurie Macchiavellimu v příčině mluvy své na věčnou upomínku, to pravím i já s vděčným Chrvatskem na hrobě buditelů jazyka jeho.

Quisquis ades, sacro flores et serta sepulcro
Adde puer, cineri debita dona ferens:
Croatae regeneratae honos et gloria linquas
Hic iacet, Hoc saxum non coluisse nefas.

I mrtví žijí v národě svém, živí pak jsou pro něho mrtvi, nekonají-li synové to, co ho oživuje, nejdou-li za ctnostmi a uměním. Proto Nobilis Matrona Croatia proles suas sacravit virtuti ac veritati.

Dr. **Josef Stadler**, arcibiskup hornobosenský.

Budete-li zachovávati řeč mou...., poznáte pravdu, a pravda osvobodí vás, — praví písmo sv. Kéž slouží literatura naše vždy skutečné pravdě a pravdivé svobodě! Proto však ať jest jí sluncem slovo boží.

Juraj Posilović, biskup senjský a modrušský.

Víra v pravého Boha pomohla Chrvatům k rozkvětu tak stkvělému. Na víře té ať zosnováno jest i dále žití a vychování každého Chrvata, a za nových padesát let zaujme národ chrvatský slavné místo v kruhu vzdělaných národův.

Jiří Šimonić, farář.

Kdykoli vzpomínáno bude literárního znovuzrození národu chrvatského, s úctou bude vzpomínáno též chrvatského kněžstva. Neboť jakmile Gaj vystoupil, ihned kněžstvo chrvatské hrnulo se za ním a bylo mu hlavní podporou. V chladných zdích seminářských rozněcovali mladí klerici — potomní kněží — mladistvá srdce svá ohněm illyrským, a když potom roznesli oheň ten mezi všechen lid chrvatský, zvolal tento s nimi jednohlasně: „Chrvatsko nám nezhyne!“ — A od té doby stojí až doposud kněžstvo chrvatské v prvých řadách všade, kde jedná se o blaho národa. Dejž dobrotivý Bůh, aby bylo kněžstvo chrvatské i příště takovým, a aby s prací, vědou a ctností nosilo neposkvrněno i to slavné jméno své: — vlastenecké kněžstvo chrvatské.

Vjekoslav Homotarić, kaplan a katecheta.

Nepochybuj, národe chrvatský, o budoucnosti své. Před Pravdou věčnou jest ještě v zásobě ta krev otci tvými za kříž čestný a svobodu zlatou prolitá. Buď jen věren nepřemožitelnému praporu tomuto a zvítězíš!

Konstantin kníže Vojnović, universitní professor.

Z národního divadla.

Poslední dny minulého roku po Janu Výravovi přinesly veseloherní novinku z péra Josefa Štolby: „Vodní družstvo“, tříaktovku, jež dávala se poprve dne 1. prosince m. r. Autor premiery dávno známý jako obratný spisovatel humoristický, po delší době pomlčení objevil se v Národním divadle, a to s rozhodným úspěchem. Ač novinka „Vodní družstvo“ založena jsouc na motivu širokém z naší české veřejnosti, dějem brzy a rychle se omezuje a sužuje, odehrávajíc se v rodině, nicméně v místě nejednom trefně a věrně karakterisuje naše poměry maloměstské. Statkář Václav Zelenka, předseda hospodářského spolku a vodního družstva, snaží se, aby zregulována byla místní říčka. Projekt to šlechetný, vede jej k myšlénce té ne osobní ctižádost, nýbrž snaha, prospěti obecnému dobru. A přece, jak tomu bývá, staví se snaze jeho na odpor nejen rolníci, ale i uvědomělejší část městské honorace, a to z příčin ryze osobních a intrik rodinných. K Zelenkovi dostaví se inženýři zemské kulturně technické kanceláře při zemědělské radě pro království české, Sylvester Cirkl a Karel Rychtera; co do povahy pravý opak jeden druhého; první veliký mluvka, větroplach, člověk peněz chtivý, jenž ihned počíná přemýšleti, kterak zmocniti se ruky a srdce, recte jmění spanilé Boženky, dcery hostitele jich Zelenky; druhý muž šlechetného srdce a idealní mysli. Cirkl kořil se kdysi Emilii Novotné, nevlastní sestře Zelenkově, již zanechal domnívaje se, že jest chudobná; a tato bývalá milenka jeho dostaví se ku konci prvního jednání k veliké mrzutosti Cirklově do domu Zelenkova, aby činila garde-damu dceři svého ovdovělého bratra. Aurelie Cafourková, choť starosty okresního zastupitelstva, majitelka dvou dorostlých dcer, rozpálí se velikým hněvem, že oba inženýři nebydlí u ní, a vidí v přistěhování jich k Zelenkovům Boženčinu svatbu jako událost skutečnou; proto umíní si, že vodní družstvo rozbije, což se jí velmi snadně podaří. Figury jako Matěj Rachota, měšťanosta, první radní Červenka a zvláště redaktor Květoslav Liboveský, „jenž jest každému zavázán a ve svém místním listu musí psáti, jak ten či onen si bude přáti“, jsou rozhodně podařené a z maloměstského světa přímo fotografovány; rovněž i chytře-hloupý či prohnaně-ponížený baráčník Kofránek, z jehož episodky vytvořil Mošna postavu výtečnou.

Vodní družstvo, či vlastně regulování řeky, se rozbije místními intrikami, což jen jako mimochodem tvoří děj a zakončení veselohry; jinak zakončí se v rodině Zelenkově. Inženýr Rychtera, jenž se s Boženkou již viděl v Kostnici, zamiluje se opětně do ní a dokáže svou šlechetnou povahu tím, že i tenkráte žádá ruky její, když mu lstivě namluveno, že pražádného jmění nemá, a že vše patří Emilii Novotné. Tato zvěst ponukne i Cirkla, že žádá za ruku Emiliinu jen pro peníze; leč tato jej zamítá, kdežto Božena i otec její svoluje, tak že veselohra končí obligatním zasnoubením Rychtery s Boženou.

„Vodní družstvo“ jest pozoruhodná práce původní, jež vedle maličkých některých vad má přemnohé přednosti. My zajisté netrváme na hledisku, jásati nade vším, co jest původního: ale vše, co původního, dobrého, to upřímně vítáme. Zdá se nám, že rodina našich divadelních novinek jest plna samých cizoložných a nemanželských dětí. Jestliže se objeví mezi nimi výminka a je dobrá, radostně ji vítáme; vždyť ten neskonalý import ustavičné necudnosti a urážlivých pochybných hodnot z Francie i odjinud byl již k hnusu veliký. Novinka Štolbova se líbila i méně sběhlému diváku, srdečný všestranný smích svědčil o zdařilosti vtipů jakož i o okolnosti, že i bez frivolností a dvojsmyslů lze baviti.

Jako pravá novinka působil v Národním divadle Smetanův „Dalibor“, jenž teprve třetím rokem tu vypraven. Dobře bylo by, časem jej dávati, a ne za ně-

kolik neděl jím obecenstvo přecpati, jak bývá u nás zvykem. Rozbírati starou tuto práci mistra našeho bylo by zbytečno, jen rádi bychom se též dočkali Smetanovy opery „Čertova stěna“, jíž dává se všude, kdekoliv se o ní ve veřejných listech píše, epitheton „zapomenutá“ — — čí asi vinou?

Známo jest, že Stroupežnického „Zvíkovský rarášek“ a „Paní mincmistrová“ patří k nejlepším a nejcennějším veselohrám poslední doby, a snad českým vůbec. Toho jsa si vědom napsal týž autor novou veselohru „V panském čeledníku“, jejíž děj odehrává se v panském čeledníku v zámku cerhonickém roku 1580. Veselohra tato daleko a daleko za oběma již jmenovanýma pokulhává, je mnohem slabší, že ani porovnání nesnese, a nemá téměř žádného děje, a děj, jaký tu jest, za nic nestojí. Mluví a povídá se tu tuze mnoho, ale jedno je více episodní než druhé. Poslyšme chudičký a nudný děj. Paní Polyxena darovala manželi svému, Alexandrovi Dejmovi, v den sňatku dvě zcela stejné „flinty“. Jednu z nich později daroval Ondřeji Běšínovi z Běšin, schudlému člověku stavu urozeného, a když pytlačil na jeho lesích, odňal mu ji. Ondřej přijde a žádá ji zpět, leč „flinta“ nevisí na místě, kam ji Alexandr Dejm byl pověsil; odnesl ji Jiřík, synek zámecké hospodyně — Ondřej bouří; na druhé „flintě“ poškozeno křesadlo vinou Henryka, syna Alexandrova, a švec Vavřinec Slunce odnáší flintu k zbrojíři do Mirotic, aby ji spravil, by pán se ničeho o poškození nedověděl.

V domnění, že ji ukradl, vyšlou za ním dva kyrysníky právě zde meškajícího verbíře Šimona Talácka z Ještědic, rytmistra ve vojště císařském, rázovité figury. Kyrysníci jej chytí, přivedou, Ondřej Běšín neuzná poškozenou ručnici za svou, zatím však Jiřík pověsí pravou ručnici na své místo, zabiv s ní jelena k „výročnímu hodu“, a tato vydá se divokému Běšínovi, jenž vřaďuje se do vojska císařského proti Turkům.

Slyše tento děj zajisté táže se každý: kde zde jaký děj veseloherní, dramatický? Užasli jsme nad chudostí této novinky a čekali jsme mnohem více. Mluva jest tu to jediné, co poněkud činí veselohru možnou; jakž vůbec rádi registrujeme u Stroupežnického snahu, napodobiti historickou dikci až do detajlní věrnosti. A činí to též dojem rozhodný, úspěšný, zcela jiný, než ku př. při přechválené a velmi přeceněné veselohře Vrchlického „Noc na Karlštejně“, kdež je dikce úplně moderní, a 14. století rozplývá se ve frasích věku našeho (až na čtení jediného listu, jež svým staročeským zněním činí právě dojem velmi kontrastující k ostatní mluvě). Celkový soud náš o novince „V panském čeledníku“ jest, že jest to práce slabá. —

Využitkovati nějakým způsobem přicházející doby vánoční bylo asi přáním divadelní správy, neboť v nynější době více než kdy jindy ze všeho časového dychtivě se kořistí. Vavříny Taglioniho, Manzoniho a jiných nedaly našemu Bergrovi spáti: složil fantastickou baletní pohádku o 2 jednáních a 4. obrazích, již nazval: „Štědrovečerní sen.“ Baletem chtíti oslaviti posvátnou dobu vánoční? táže se udivený čtenář. Baletem, jenž vůbec do „chrámu umění“ nepatří, baletu chtíti pomoci vypůjčením si poetické doby vánoční a nejsvětější dobou církevního roku? I ano, milý čtenáři; spekulativní duch kasovní, jenž zdá se býti vůdčím geniem „chrámu umění“ a „zlatého domu“, dovede využitkovati třeba i Velikého Pátku.

„Úspěch“ Excelsioru, Gisely, a neobyčejně slabého „Flika a Floka“ nenechal správu divadelní ani na chvíli v rozpacích, a s radostí sáhla po „Štědrovečerním snu“. Kritiku nového baletu mohli bychom ukončiti krátce a snadně; čtění čtenářové „Vlasti“ vědí, jaké jest naše hledisko v té věci, nejednou jsme je již na těchto místech objasnili. Leč je to balet „původní“ — prosíme, první „český“ názvu lákavého, a tuť tedy — upřímně pravíme — více o něm promluvíme než nám samým milo, a než zač skutečně stojí. —

V obraze I. „V jizbě chudé matky“ viděti jest bídu a nouzi. Dvě děti chtějí tu na matce vdově jísti a třesou se zimou; když se matka odhodlá rozštípati židli, odcházejí děti do lesa na klestí. Umdlením tu usnou, i zdá se jim to, co na jevišti před zraky diváků se tančí. Jest to tanec krkavců, tanec panenky s průvodem bubeníků, pochod vojáků, příchod sněhových vloček (velmi nuzně oděných, polonahých), tanec královny sněhových vloček, tanec sboru baletního s Paltrinieri-Bergrovou, jenž nazván „Adagio“ a „Balabile“. — Děti se probudí, přijdou k matce a vypravují (toliko posuňky, neb se v baletu tomto nemluví — pan Vrchlický nenapsal tentokráte žádného poetického textu), co se jim v lese zdálo. V tom objeví se poustevník, jenž nad nimi v lese stál, chudá jizba se rozpadá, a děti i s matkou vdovou octnou se v „nadpozemské říši.“ Jaká ta „nadpozemská“ říše je, nedovedeme čtenářům povědíti: jsou v ní pieroti, harlekýni, clovni, dvorští šaškové; tančí se v ní „Vložka pizzicati“, polka, a závěrečný kvapík. Děti i s matkou dívají se tu na „pochod živých hraček“ vložku pizzicati, tanec pierotů, tanec harlekýnů, tanec loutek, tanec clovnů, polku, tanec dvorních šašků a závěrečný kvapík. Celek IV. obrazu velmi připomíná závěrečný obraz „Amora“, jejž nár. divadlo dává na konec „Flika a Floka“.

Naše mínění jest, že tento balet rovněž jako druhé balety Excelsior, Gisela Flik a Flok vůbec do národního divadla nepatří a k nějakému snad zvláštnímu oslavení vánoční svaté doby naprosto se nehodí. Upřímně pravíme, že by v poetické této době pečlivě upravené idylické melodrama na způsob koled neb jeslí daleko větší úspěch mělo a i v kasovní příčině slavně se osvědčilo. Vždyť jsme národ hudební a máme nejednoho mistra, jenž by dovedl s velice platným úspěchem napsati hudbu k vánočnímu melodramatu pro nár. divadlo, jež psáno bylo by v duchu církevním a divadelním zároveň, řekneme ku př. malé oratorium. A jestliže baletní škola dovedla při baletu tomto vykonati svou povinnost, snad by i mohl veliký počet hudebně nadaných dětí se nacvičiti tou měrou, aby mohly účastniti se zkoušek důstojné vánoční hry a provésti ji pak v nár. divadle. Leč toť jest hlas volajícího na poušti; víme dobře, že může přijíti i balet „Velkonoční sen“ a třeba i „Svatodušní sen.“ Podotknouti sluší na konci, že hudba složená kapelníkem M. Angrem celkem jest velmi zdařilá. Jos. Flekáček.

LITERATURA.

Almanah bohoslovcův olomouckých. V Olomouci 1886. Nákladem vlastním. V komissi R. Prombergra. Str. 266. Cena 1 zl. 40 kr.

Nejvíce se nám líbí práce Jana Hudečka: „Liturgie slovanská: A) na Moravě a v Čechách, B) na jihu slovanském“, ač právě na ní dobře znáti náboženský a vlastenecký cit, jímž sveden asi k úplně ukvapeným výrokům! Stran otázky písma glagolského i kyrillského poznáváme, že spisovatel měl celkem málo pramenů po ruce — a kromě toho, že si nevšiml nejnovějších výzkumův ve věci té. — Líčí se tu zajímavě — druhdy nadšeně — jaké boje bylo podstoupiti slovanské bohoslužbě proti kněžím německým v Čechách a na Moravě — a proti kněžstvu vlašskému na jihu slovanském.

Nemenší pozornosti zasluhuje práce Iu. Máchy: „Nejstarší umění křesťanské“, kde pan spisovatel — na základě četných pramenů, dosti dovedně dokazuje, že křesťané nepotlačili vědy a umění, ale že umění křesťanstvím zdokonaleno, upevněno a zidealisováno. Ohromnou látku pan pisatel lépe ovládá než na př. p. Aug. Konařík ve studii „Krása a krásno u sv. Augustina.“ Studie skládá se z přečetných citátů — ne nejlépe sestavených. Studie ta spíše shromáždila látku, než aby ji zpracovala úplně dle pravidel vědy. Spisovatel prozrazuje velikou sečtělost spisů jmenovaného světce; i doufati lze, že po čase pojmy spisovatelovy lépe se vytříbí, že spojení částí lépe se mu povede než ve přítomné práci. Zdar ku práci! Sv. Augustinu „krása jest odleskem pravdy“. P. spisovatel, rozebrav lépe definici, všímá si v další

části objektivního momentu krásy, k čemuž průpravu tvoří rozbor dob lepostných: jednoty, souhlasu, celistvosti a plnosti, vhodnosti a řádu i protikladu. Stanoví na to pojem krásy duševní a fysické i teleoskopické: vrcholem krásy, krásou naprostou je Bůh, staví se proti kráse relativní.

B. Segeta podal kratší, ale velmi zajímavý článek: „Ideje oběti mosaické". P. spisovatel rozebírá symbolický a typický význam obětí St. Z. a dospívá k tomuto závěrku: „Idea odvislosti, hříšnosti a trestuhodnosti, touhy po smíru a dostiučinění — a naděje budoucího Vykupitele .. jsou nerozlučně" v obětech mosaických spojeny. Práce plná pěkných — trefných myšlének — zaokrouhleností, soustředěnosti a dovedností, podati obsažnou látku málo slovy, nad jiné se zamlouvá. Sloh rovněž vážný, jasný.

Ne tak se nám líbí práce Fr. Prostějovského „Rozdíl mezi morálkou křesťanskou a pohanskou": článek dosti povrchní — spíše příležitostný nůž vědecký (t. j. mající cenu vědeckou). P. spisovatel rozebírá soustavy filosofů pohanských, stanoví jich zásady. Podstatný rozdíl filosofů pohanských a mravouky křesťanské stanoví pak v různosti pojmu o dobru nejvyšším, a oboru pravdy a odůvodu, proč ta ona nauka se ujala. Jako pak pohanské soustavy ethické mnoho dobra nepřinesly, tak „ani snahy novějších filosofů nemohou uspořádati života mravného . . ."

Celkem jsou práce vědecké s velikou pílí pracovány, dobře promyšleny; oprávňují čtenáře k nadějím nejlepším! Kéž se ty naděje také stanou skutkem!

Co se týče básní, potkáváme se v almanahu se třemi ukázkami z básní † Jana Očadlíka *), básníka velenadaného, záhy zesnulého.

Báseň „U rakve zesnulého přítele" (K. Týče) dojemně líčí bol nad tím, jenž „stejné snaze" žil s básníkem naším, jenž píše řádky ony, sotva asi se nadál, že tak brzy za oplakávaným „v přístav žádaný" vplyne. — Druhá báseň je pěknou parallelou, vynikající hlubokou myšlénkou. Líčí totiž „Na neušlapané cestě" pouť tažných ptáků přes šíré moře; pramálo z nich doletělo na kýžené břehy, kde však na ně číhá

„jícen dravců — lidí lačných".

Rovněž vede se posvěcencům, již úkolem života učinili si, vyvésti zbědované lidstvo z bludů na břeh pravdy: většina jich na cestě zahynula, a kteří došli cíle, marně volali lid ku pravdě hlasem, jenž hynul ve vřavě „tmářů".

Poslední plod velenadaného poety je báseň „Na Golgotě", jež úchvatně líčí onen hrozný okamžik, kdy na Golgotě

„muk nejkrutších spjat pouty zmírá
Bůh . . ."

odpouštěje zmírajícím rtem šklebné luze!

Zdá se, že báseň sama vznikla v mocném vzrušení citu a sice tak, jakoby báseň byla hotova zároveň se vzrušením citu! Tak mocně působí, tak jednotna i zaokrouhlena. Nebylo by bývalo na škodu almanahu, kdyby bylo vřaděno více básní z plodů nebožtíkových: básně jeho, zvláště obě poslední, jsou velmi cenné — okrasou almanahu.

Lehce čtou se prosté popěvky p. Jos. Vévody: „Listí padá", „Zima se hlásí", „V zimě"; zvláště druhá báseň svou prostotou pojetí je velmi dojemna: vděčnost ku starým rodičům za jich námahy nehledaným ale tím působivějším způsobem podána. Uvádíme tu tyto dvě sloky:

„Matička stará, tatíček sivý,
v líci jim počítám vrásky, —
hluboká vráska, každá tah živý,
nesmazatelný, drahý a tklivý
účinné, veliké lásky,

Matička milá, tatíček drahý,
oba již shrbení, staří,
v ňádru dech steré sužily snahy,
setřela starost se rtů smích blahý,
nevždy jim dobře se daří!"

Pěkné vskutku nadání poetické! — sklon k poesii národní!

Bohužel totéž nelze konstatovati o příležitostných básních A. Pryče, zmíněném již proslavu „Jaká zvěst to" a básni „Vzpomínka na rok cyrillo-methodějský". Hlavně druhá nevyniká ničím nad podobné básně, je velmi prostřední.

Prosté popěvky Ferd. Kotka dosti se zamlouvají.

Pěkné epické nadání osvědčil Ant. Otáhal třemi básněmi toho druhu „Sv. Vojtěch", „Perun", „Sv. Cyrill na Rusi." Okrouhlenosti vyniká báseň Perun. Slova sv. Cyrilla v prach povalí sochu boha lidu moravského: lid zázrakem tím se obrací a z rukou věrověstů přijímá křest. — Této celkovitosti

*) Viz „Hlídky literární" roč. III. č. 5.

nedostává se v též míře básni „Sv. Vojtěch“. Sv. Vojtěch a bratr jeho Radim, vypuzeni byvše z vlasti, kázali na severu slovo boží pohanům a mnoho z nich obrátili na víru Kristovu. Tím uvalili na se nenávisť žreců pohanských, jejíž obětí byl sv. Vojtěch — Radim útěkem se spasil. — Tělo mučenníkovo pohřbeno ve Hnězdně, odkudž přímluvou Jitčinou a chrabrostí Břetislavovou převezeno do Čech. — Velmi bohatý děj tento trochu mnoho stěsnán: odtud ty skoky u vypravování.

Spíše zlomkem větší básně než básní uzavřenou pro sebe jeví se „Svatý Cyrill na Rusi“. Jinak ovšem prozrazuje báseň tato pilné studium a vhodné upotřebení poesie slovanské. Počátek básně této roztomilý — konec useknutý. — Epický klid střídající se druhdy s nutnou živostí v líčbě opravňují nás k naději, že mladý poeta časem podá zdařilé plody epice naší. — Nemile však působí na nás forma dvou jmenovaných jeho básní, jež psány bez rýmu Již Durdík ve své „Kritice“ vytýká Staškovi, že nemá formy — a hlavně jí myslí rýmy — a starý kritik Jonson právem vytýkal Miltonovi, že verš jeho je sice mistrný, ale že by byl lépe učinil, kdyby byl „místo nerýmovaných“ psal verše „rýmované“. Německý pak kritik Bleibtreu ne právě nejlépe zmiňuje se o nerýmovaných jambech Hamerlingových v „Ahasveru“. — A všichni jmenovaní básníci nebyli nováčky v umění básnickém — a přece se jim to vytýká, že při dobrém obsahu nehleděli si formy. A co říci o mladičkém básníku, jemuž předně starati se jest, aby lahodnou formu plodům svým dodal. Vnitřní forma později se vyvíjí — látka časem forem ustálenějších nabývá: a zdokonalí-li básník tyto poslední, může užiti formy vnější trochu volnější, náhradu za to podá vnitřní cenou. Ale mladý básník i této zevní formy dbáti musí, jí — rýmy — musí úžeji pojiti v celek části básně; pro rým druhdy již se odpustí básníku i zbytečnější poněkud slovo, jimiž mládí více plýtvá.

Vedle básní zastoupena belletrie novelkami. Obrázek povahopisný Ferd. Kotka „Víra“ má pěknou myšlénku; básník z nové školy dojat jsa allegorickým obrazem přítele ze studentských let — allegorickou postavou víry — poznává delším rozjímáním lichosť směru, jemuž se oddal, obrací se k víře! — Ovšem řešiti tu bylo básníku nesnadno vyzpytatelný psychologický pochod; věnoval mu dosti pozornosti, ač ne s úplným zdarem se potkal. Druhdy více slovy než skutky líčí se duševní boj básníkův (na str. 92.) — jindy je postup mdlý, stálé kolísání!

Protikladů užil básník se zdarem: kontrastnými výjevy dodal básník náš práci své zvláštního půvabu a poutavosti.

Črta Kl. Cigoše „Květná neděle na Velehradě“ je psána slohem prostým — ale nejeví zvláštního nadání.

Nejdelší prací novellistickou je karakteristický obrázek našeho lidu „V ohni zkušebném“ z péra Jos. Vévody.

Blažej Skalský, hajný v Dubině, nevycházel právě nejlépe s panem adjunktem, jenž hleděl, by očernil hajného u vrchnosti. Dlouho nenaskytla se příležitosť. Konečně přece přišla; hajný totiž, jsa srdce právě lidského, povolil chuďasovi po dlouhých rozpacích, by si odnesl z panského lesa kus stromu, jímž by popravil si nepohodou zlámaný krov na střeše Právě chuďas k odnosu strom připravoval, ano adjunktem upozorněné panstvo v místa, kde se to odehrávalo, přišlo! Hajný přes prosbu propuštěn — nevinně! Adjunkt získal si přízeň panstva — ač ne na vždy: náruživá hra v taroky vytahovala mu peníze ze sáčku .... i aby se sáček znova naplnil, prodávalo se podtají dříví z panského lesa. Brzy však věc ta se vyzradila, p. adjunkt vyvázán ze služby.

Skalský zatím klidný život žil, nepomýšleje, by snad nějak poděkoval se p. adjunktovi a panstvu za to, že s ním tak nemilosrdně naložilo! Tu však nadešla chvíle pomsty: pomsta jeho však byla divna: zachránil — nasazuje skoro život svůj — život dceři barona, jenž nelidsky s ním naložil.

Hlavní postavy: poctivý — lidský hajný, lstivý a mstivý adjunkt, pytlák a zloděj Ryšánek, nelidský baron jsou dosti dobře provedeny. I jiným osobnostem z lidu věnováno dosti píle. Jednotlivé výjevy — str. 225., str. 237. — jsou živé — celek však rozvléklý. — Konec velmi pěkný: Skalský jeví se tu jako vzor poctivosti a lidskosti, jíž mnohdy hrdopyšným „panským“ sluhům v pravé míře se nedostává.

Název „V ohni zkušebném“ vztahuje se ku Skalskému: tent zkoušen nehodami, neštěstím, nehnul sebou, věren zůstal svým zásadám, nesklonil zotročile šíje pod nelidské jho panstva! — Právě však proto, že on nosičem myšlénky základní, neměl zůstati tak v pozadí — tak dlouho v pozadí. — Ztratí se z jeviště — a dlouho o něm zmínky není — až na konci! Tím trpí ovšem celistvosť.

Celkový tedy úsudek zní asi takto: Jak práce v oboru vědeckém, tak plody belletristické jsou průměrně dobré — pohlížíme-li na ně jakožto práce nováčkův! Jen několik prací má cenu i vyšší! A. Vrzal.

Světozor. Obrázkový týdenník. Ročník XX. 1886. Redaktor M. A. Šimáček. (Pokračování.)

2. Překlady. „Rozhodná cesta.“ Napsala Matilda Serad (sic). Přeložil F. Pover. Cesar Dias přijíždí z Florencie do Říma k tetě, která mu chystá kmotřenku svou Kláru, vdovičku, za ženu. Dias je vážný, Klára lehkomyslna; jsou si lhostejni, později až protivni. Dias překoná vážností a pohrdáním Kláru, jež z povahy své vyléčena nabízí Diasovi ruku: ten ji přijme —. Genrový obrázek ten psán i přeložen jest na adressu žen, které jen zábav hledají a vážnými muži pohrdajíce ani k hejskům přilnouti a jich si vážiti nemohou. Toho druhu ženy léčiti, jest účelem črty té i její překladu, jenž pořízen tak plynný, že čte se jako by originalem byl. — „Konstancie Royalova“, angl. napsala Jeannie Spring-Pectova, přeložil St. Karolča. — Eduard Royal, kazatel anglikánský, ztratil víru; nevěřil, čemu učil, co hlásal. Jeho manželka velmi se z toho trápila, ale tajila se s tím dceři Konstancii, jež však situaci rodinnou prohlédla a tím pozbyla spokojenosti a důvěry v lidi. Dr. Donglass, lidumil věřící, osvědčí se býti člověkem úcty i lásky hodným a ten jest spásou Konstancie, jež jeho chotí se stává. Z kratinké črty průhledno, že nevěra příčinou jest pessimismu a rozervanosti, víra že základem blaha nejpevnějším. — „Růžový keř“, z franc. přeložila Bronislava Foustková. V povídce té líčí se hrdinka francouzská, která pro muže, sousedy, pro vlast obětuje své jmění i život, když r. 1814. Prusové vnikli do krajiny Vysokého Plessieru. Čtenářkám Světozoru žena Jakubova jest vzorem obětavé manželky a vlastenky. Volba toho překladu jest tudíž dobrá. — „Přítel Lovro.“ Obraz ze života. Napsal Aug. Šenoa. Přel. Fr. Fahoun. V obraze tom, v němž romantických scen několikero s nevšedním zdarem vylíčeno, a charaktery všech osob plasticky vykresleny, nepokrytě též sděleno, že u Chorvatův a Slovinců vzdělaných (?) stav duchovní netěší se přílišné vážnosti. „Nadaný, geniální“ (?) přítel Lovro opouští seminář, jenž velikému prý duchu jeho byl svěrací kazajkou, a kněz Ante L. Chorvát, jenž v Praze podjati se chtěl zkoušky z chorvátského jazyka a literatury pro vyšší gymnasia, ani přesně jazykem chorvátským nevládne a z literatury hrůzné prozrazuje nevědomosti. A tak políčků dostává se kněžstvu se všech stran. — Než schovávejme s mužnou resignací urážky ty, ač četné, do pokladnice trpkých zkušeností. — Koho nešetrné políčkování stavu duchovního nebolí, nebo snad i těší, „Přítelem Lovrem“ se pobaví. „Přítel Lovro“ třikráte miloval, a poněvadž všeho dobrého bývá do třetice, bylo by si přáti, aby láska jeho aspoň třetí byla šťastna bývala. Lovro — „pater vyklouz“ — byl prý veliký duch, ale toho ducha dílo bylo nepatrné, a konec — samovražda (!). Překlad jest velmi zdařilý a pořízen byl asi za tou příčinou, že děj jeho z velké části do naší Prahy položen a tím českého čtenáře zvláště zajímá, sic by „Světozor“ bez „Přítele Lovra“ dobře byl obstál. — „Návrat z vojny.“ Napsal Joan Slavici. Z rumunštiny přel. Fr. Pover. Kratinká črta líčí idyllicky, jak v prostém děvčeti probouzí se vědomí lásky ke druhu z dětských let, jenž na vojně pobyv tři léta, vrátil se ke svým ovcím. Dívka Sanda jde pak za svého junáka ovčáka Paska, jehož návrat pes Skormon jí zvěstoval. — Překlady ve „Světozoru“ mají větší cenu formalnou — jsou plynny, prosty nucenosti jazykové — než obsahovou. „Rozhodná cesta“ a „Konstance Royalova“ i obsahem a tendencí jak tak své ve „Světozoru“ uveřejnění ospravedlňují; bez obou posledních „Světozor“ byl by zůstal cennějším.

3. Stati poučné. „Před sňatkem Palackého.“ Obrázek z roku 1827. od Marie Červinkové-Riegrové. Otec Palacký budí vděčnost i úctu povždy, kdykoli naň vzpomenuto. Byl-li spisovatelem větším než strůjcem politiky české, nerozhodno. Život a působení jeho cenívá se z této dvojí stránky. — Obrázek nakreslený paní Červinkovou-Riegrovou představuje nám Palackého se stránky soukromé, čistě lidské; líčí nám Palackého ženichem a manželem; i po té stránce Palacký osvědčuje svou dokonalost. — Jestliže Bozděch vylíčil nám Napoleona I. v domácnosti jeho ve veselohře „Světa pán v županu“ a J. Vrchlický Karla IV. v „Noci na Karlštejně“, snad i Palacký dočká se spisovatele, jenž nám Palackého po některé stránce vylíčí pérem básnickým. — Obrázek paní Červinkové-Riegrové jest takovým pokusem, jenž však více poučuje než baví, proto jej také řadíme mezi články poučné. — „O bajeslovích a obřadnictví Niasovců“ vypravuje MUDr. P. Durdík. Spisovatel trval přes dvě léta na ostrově Nias-e, ležícím západně Sumatry. Sever ostrova je Hollanďany podmaněn, asi 20□ mil;

na ostatních žijí Niasové svobodně. — Spisovatel v poučné stati té vzdělaného čtenáře ať z úmyslu ať bezděky utvrzuje v pravdě z historie všech národův abstrahované, že 1. lidstvo všecko věří v božstvo a 2. že je ctí (prosí a smiřuje) obětmi a modlitbami. — Tyto dvě základní pravdy náboženské p. spisovatel postřehl i při nevzdělaných Niasovcích. — Původ světa dle báje Nias-ské jest tento: „Na počátku, než ještě co bylo, byla všude pustota a prázdnota. Tma a mlha vyplňovaly veškerenstvo. Z této „mlhy, trvající od věčnosti“ povstalo vše ostatní... i bytosť nadpřirozená Tuha Siha-i spolu s malinkou zeměkoulí, na níž Tuha Siha-i se vznášel v prázdném prostranstvu“... Kdo čteš a rozumíš, poznáváš, že v báji té kryje se ač temně názor o původu světa, jenž aspoň něco má společného s podáním biblickým. Čtemeť v Gen. 1, 2: „Tma byla nad propastí, a Duch boží se vznášel nad vodami.“ A tak v báji Nias-ské mnoho je shodného s písmem sv. Durdík nepřirovnává — a dobře činí. Jsou lidé, kteří ze shody písma sv. s bajemi pohanskými činí závěry opáčné: písmo sv. jest jim ze všech bají východních extraktem, kdežto apologetovi písmo sv. jest pravdou, z níž baje různých národů vznikly. — Proto, kdo čteš, rozuměj! — „O ženách řeckých.“ Napsal dr. K. Cumpfe. — Jasnými, někdy až nad potřebu zřetelnými slovy spisovatel poučuje čtenáře o poměrech ženy řecké svobodné i vdané jakož i o výsadách mužů proti ženám v starém Řecku. „Řekové nestarali se valně o vzdělání a vypěstění ducha dcer svých: hlavní jejich péče nesla se k tomu, aby dívky byly s povolání své — jako manželky a matky.“ Hlavní zásada vychování řeckých dívek vyslovena jest u Xenofonta: „A dívka žila v ustavičné péči, aby co nejméně viděla, co nejméně slyšela a co nejméně mluvila.“ Tak bylo u Athenských. — Sparťané a Dorové přáli dívkám volnosti mnohem větší v šatě i v jednání; Sparťanky byly také sličnější než Athéňanky, líce mající přirozeně červené, kdežto Athéňanky se líčily. Všecka rozprava svědčí, že spisovatel, jenž mnohých dokladů z různých spisovatelův uvádí, zevrubně zná literaturu řeckou netoliko po liteře, jež zabíjí, ale po duchu, jenž obživuje. — „Staročeští advokáti v ouřadě i doma“ a „Zač bylo živobytí před třemi sty lety?“ Kulturní drobty oboje od dra. Zik. Wintera. V. Beneš Třebízský z mrtvé litery farních matrik život fantasií svou vytvořiti uměl; a tak, způsobem ovšem sobě zvláštním, i dru. Z. Winterovi městské i farní archivy nejsou bez života. Winter vlévá do mrtvých liter ducha, a po staletí mrtvé lidi oživuje, tak že žijí před zrakoma našima část života svého ještě jednou: slyšíme je mluviti řečí po stránce lexikální i syntaktické době jejich a povolání vlastní; před námi jednají, úřadují, se baví; ano my vnikáme i do jejich loží nebesy krytých, poznáváme zařízenou jejich domácnosť, jejich děti, služebný lid atd. Kreslí nám tudíž Z. Winter kulturní obrázky z minulosti české, a je těch obrázků již hezká galerie. K nim se druží i obrázky „o staročeských advokátech v ouřadě i doma“ a „Zač bylo živobytí před třemi sty lety?“ O něčem na obrázcích těch řekněme: „nil novi sub sole“; jako bylo, je podnes; o jiném pak: „tempora mutantur, et nos mutamur in illis“ Referentovi nezbývá leč čtenáře vyzvati: „tolle, lege!“ — Životopis a podobiznu dra. Z. Wintera Světozor přichází v čís. 7. t. r. — „Štědrý večer na Pokuči“ líčí Fr. Vykoukal. Pokuť jest nejjižnější „kout“ Polsky mezi Dněstrem a horami. Poláci ve svatvečer Narození Páně po svém způsobu si vedou sice, ale v celku ráz jejich štědrého večera týž jest, jejž naši horalé krkonošští zachovávají. — „Ze zimní přírody“ jest jednak líceň jednak naučný článek Boh. Bauše zdařilý. — „Markijan Šaškevič“, příspěvek k seznání rusínské literatury, napsal Fr. Řehoř. — Mark. Šaškevič narodil se r. 1811. ve východní Haliči; byl posléze řeckokatolickým knězem. Budil národní vědomí ve vzdělaných třídách rusínských. Dopisoval si s Václ. Hankou a Pr. Koubkem. Přeložil rukopis Kral. a Zel. na jazyk rusínský. Kázal ve Lvově Rusínům ne polsky, jako druhové jeho, ale rusínsky, a to ne starou řečí rusínskou, nýbrž řečí lidovou; po něm pak činili i druhové. — Fr. Řehoř článkem svým Čechu vlastimilu zavděčil se každému. — „O akumulatorech a telegrafii domácí“ píše Lad. Fiedler jasně a pochopitelně; kdo praktických těch věcí nezná z vlastní zkušenosti nebo z vědy, jest ze článků těch vděčen, jež vysvědčují, že autor bedlivě zabývá se tímto odborem experimentální fysiky. — „Výprava k severnímu polu“ Zeměpisný hovor, jejž zahajuje prof. dr. Vilém Kurz. V časopisech různé články poučné, zvláště hlubokou vědu vykládající způsobem na tolik srozumitelným, že čtenář některého aspoň vzdělání bez únavy sleduje postup a se zajímavostí, snad a beze snadu příhodné mívají místo; jimi zajisté do nejširších kruhů vnáší se poučení o věcech, jichž z odborných knih jen řídcí by se dovídali. — Zeměpisný hovor páně V. Kurzův pozornosť moji poutal od počátku až na sám konec, ba pozornosť má v samém konci byla nejčilejší. Vypravili jsme se s p. spisovatelem na sever; ač pak jsme se pouze

vypravili, ale nevybrali se, na výpravu tu p. spis. nás čtenáře opatřil takovými vědomostmi, že bychom ze skutečné cesty s lepšími se jistě nevrátili. Pouze něco z článku toho vyňati, bylo by zvědavost pouze dráždíti. Vezmi si „Světozor" a čti sám na přesvědčenou a poučenou, nebudeš peněz ani času litovati. — „Studie o lásce". Napsal Bedřich Katzer. Zajímavá tato studie psychologická a fysiologická, výroky četných filosofů provázená, zkoumá srdce lidské v nejtajnějších záhybech a čtenáře mnohých kroků sráznych, jimž mládež vyhnouti se často neumí, vystříhává, a proto má stať ta cenu i ethickou.

Karel Šimanovský (s podobiznami). Lístek k jubileu od J. L. Turnovského. — České divadelní hry nebyly faktorem posledním v probouzení národu našeho. — Proto s pietou čítáme o mužích, kteří uměním hereckým s nemalým sebezapíráním a s obětavostí vydatně pomáhali v práci národní. Karel Šimanovský po 40 let již v práci té jest dělníkem zdatným, vytrvalým, věrným. J. L. Turnovský vylíčiv 40leté umění herecké K. Š. zavděčil se vlasteneckému čtenářstvu „Světozoru" i tomu, jež mimo Prahu žijíc Šimanovského umění herecké nevídalo. — Ku slavnosti 25letého trvání Pražského Hlaholu 1861. až 1886." napsal Ferdinand Tadra. S uměním hereckým úzce souvisí umění pěvecké; proto když volnější zavanul vzduch po vlasti naší, ihned v Praze zřízen pěvecký spolek „Hlahol", jehož činnosti krátké dějiny napsal ve zvláštní stati „Světozora" F. Tadra. Každému čtenáři nejen ze srdce, ale i do srdce mluví každý řádek, každé slovo vlastenecké budíc nadšení a lásku ku krásnému umění pěveckému. Všem tužbám v článku tom proneseným „zdař Bůh!" — Bratří Thámové a soudruzi jejich. K stoleté oslavě otevření „Boudy" podává F. X. Prusík. Literární historik i každý ctitel národních křisitelů našich s radostí dočítá se spolehlivých zpráv o prvních dramatických spisovatelích českých doby nové; proto jsme za tuto stať, svědomitě a pracně dle spolehlivých pramenů sestavenou, velmi vděčni, souhlasíce z toho srdce s vlasteneckou myšlénkou, aby „vlastencům z Boudy", bratřím Thámům, Majoberovi, Stunovi, Šedivému, Tandlerovi a Bulovi zasazeny byly desky na rodné domy jejich v Praze. — Že Prusík článek tento napsal, toho příčiny asi sluší hledati v dobrém příspěvku, jejž napsal F. V. Vykoukal „O rodišti bratří Thámů" a dříve ve „Svetozoru" uveřejnil. F. V. Vykoukal zevrubně píše o životě a literární činnosti bratří Thamů, Karla Ig. i Václava, a dovozuje na základě prozkoumaných matrik Přeloučských, v čemž mu přispěl bratr jeho P. V. Vykoukal, katecheta Přeloučský, že Šembera i Rybička na omylu jsou, majíce bratry Thámy za rodáky Přeloučské. Dle Rulíkovy „Učené Čechie" a dle archivu university německé F. V. Vykoukal již rodiště bratří Thamů zjistil Prahu. F. X. Prusík po té zevrubněji to stvrzuje. — „Úspěchy ruské literatury v západní Evropě." Sestavil MUDr. Pavel Durdík. — Studie ta čtenáře tou měrou poutá, že čta neustává od počátku až na sám konec. Řídký to úkaz vůbec a u nás Čechů zvláště, aby medicinae doktor zabýval se tou měrou krásnou literaturou svého národa, jakou Pavel Durdík zabývá se literaturou ruskou a úspěchy její v západní Evropě. Ze studie Durdíkovy čtenář poznává, kterou měrou váží si a cení Francouzi, Angličané, Vlaši, Dánové, Němci, konečně i Poláci krásné literatury ruské, a kteří jsou pravými velikány její a která jsou vynikající díla jejich. — Ale i kritika, soudnost čtenářova se bystří; seznává zajisté, který rozdíl mezi románopisci ruskými a francouzskými a západními vůbec. Na západě vládne vyžilý pessimismus, na východě zdravý realismus. — „Nynější svět", řekl prý Halevy ve své řeči, jíž nastupoval nynějšího roku (1886.) své místo v počtu „čtyřiceti nesmrtelných" francouzské akademie, „oplývá mladými lidmi utrápenými životem, stíženými bolem. Omrzely je obyčejné city, dojmy, povinnosti obyčejné . . . Oni hlásají, že nemají v sobě síly, aby milovali život. K čemu prý žíti, když jednoho dne třeba umříti. Jako by lidé dříve byli nevěděli, že život končí se smrtí" . . Tato truchlivost, píše P. Durdík, francouzských románů, tato tesklivá touha po nějakém novém ideálu je příčinou, že Pařížští čtenáři dali se do horlivého čtení ruských výtvorův . . . Dříve, když spisovatelé psali pro šíření idejí a pro obecenstvo, hleděli býti přesvědčivými, kladli váhu na veřejné mínění, dbali o mínění potomstva . . . Teď píše spisovatel pouze pro sebe . . . (Ale) těžko jest si představiti něco sobečtějšího nad chladné a necitelné umění, vědoucí pouze o radosti jediného umělce. Současní francouzští spisovatelé straní se obecenstva, lidí, jsouce přesvědčeni, že dav lidský jim nerozumí — malichernost střední občanské třídy, hrubost dělníka a rolníka je uráží. Taký spisovatel chce býti nestranným pozorovatelem — chce setrvati lhostejným k mravním ideám a při tom bezděčně je strannickým — nechtě milovati lidí, opovrhuje jimi, stává se jich nepřítelem, jsa rozlícen na střední občanskou třídu, kterou chtěl vyobraziti . . . stává se pessimistou. Těmto spisovatelům je třeba, by byli lidštější, by bedlivě dbali mravních stránek ži-

vota. Pro Francii prý je dobrým znamením, že s takým vřelým nadšením byly přivítány překlady ruských spisovatelův. „Oddanosti k jiným“ Dostojevský a Tolstoj líčí jakožto skutečné blaho života. „Lidem je třeba lásky“ . . . I ti nejzarytější naturalisté začínají chápati, že musa vychřadne, bude-li stále čerpati své nadšení ze zkaženosti světa a lidí. V pravé, nepřepínavé a nevymyšlené skutečnosti bývá sníh i růže, štěstí i neštěstí, světlo i stín. Pravého umělce poznáváme právě po harmonickém rozdělení světla i stínu v jeho obrazech života“. — Durdík podrobně dovozuje, kteří spisovatelé ruští překládáni byli na jazyky západní Evropy a po zásluze nejdéle se zdržuje s Tolstojem; jeho chrání nařknutí, že by nebyl vlastencem ruským takto: „Národní přepjatci rozhlašovali, že kniha „Vojna a mír“ jest urážkou ruského vlastenectví, a to proto, že autor zničil všechny legendy o vojně r. 1812., tak legendu o spálení Moskvy Rostopčiným, legendu o tajném strategickém plánu ustavičně ustupovati s účelem, by nepřítel byl vlákán do vnitř země a tam snadněji byl zničen; dále proto, že odhalil mnoho pletich hnusných, rozhodujících ve hlavním štábu, a proto, že podkopal historickou pověst starého vojevůdce Kutuzova, vylíčiv pravou podobu tohoto bezstarostného váhavce. Tolstého, jenž všeho toho se odvážil, obvinili z nedostatku vlastenectví a ze zlehčování národní slávy, úplně zapomínajíce, že vypravování o této vojně obrátilo se pod pérem jeho v mohutnou a velkolepou epopeji. — Dle mínění Tolstého vliv osobností na chod historických událostí hraje roli značně podřízenou. Tolstoj popírá, že by osoba nějaká, třeba obdařená sebe větší mravní silou a duševním vývojem, mohla míti vliv nejen na vojenské nebo politické události ale i na chod vlastní existence. Tolstoj ukazuje nicotnost našich plánův a kombinací, marnost toho, co nazýváme úsilím své vůle. Vítězství nebo porážka je výsledek nahodilostí nebo spíše souhrn okolností, nezávislých na záměrech a sestavených plánech. Výsledek je jiný, než očekávali vůdcové. (Tajný plán Benedekův tomu také nasvědčuje) . . . Je-li Rus sám, tu nedostává se mu stálosti, zato ho nic na světě nemůže donutit, by se odvrátil zpět, jakmile cítí se za jedno s davem, se zástupy lidu, jakmile jedná hromadně. Proto Tolstoj málo dává na úsilí vůle jednotlivcovy, pokládaje kollektivní vůli za hlavního hybatele historických událostí. Porážka Napoleona I. byla způsobena nikoli válečnými plány Kutuzova, ne Moskevským požárem, ne manifesty Alexandra I Nájezd se stroskotal o divoký odpor všeho obyvatelstva, kteréž s jednoho až do druhého konce země povstalo na obhájení svých krbů bez třaskavých frasí a bez divadelního nadšení.“ Tak kritik franc. Cion. Schválně uvedl jsem z důkladné práce P. Durdíkovy tak mnoho, aby čtenář těchto řádků poznal aspoň poněkud mocný vliv literatury ruské na západě zvláště ve Francii a její rázovitost. „Světozor“ prací P. Durdíkovou získal velice. — „Z cesty po Krymu.“ Napsal Josef Kořenský. „Člověk vidí, jen co zná“, praví kdesi Göthe; proto cestovatel, aby na cestách svých vše postřehl, všecko má znáti již před cestou: cestovatel budiž polyhistorem. Budiž historikem, aby znal minulost a tak rozuměl přítomnosti národa, jejž chce pozorovati na cestě své; budiž geografem, politikem, Mezofantim aneb aspoň Šerclem; architektem, umělcem všestranným t. j. znalcem všech umění výtvarných: rozuměj archaeologii, architektonice, sochařství, malířství; budiž geologem, mineralogem, botanikem, zoologem, poněkud i astronomem. Nad to pak nade všecko měj „nervus rerum gerendarum“ — peníze. — Kdo pak chce cestopis s požitkem pravým čísti, buď tak vzdělán, jako má býti na cestu dobře vyzbrojený cestovatel, abys vše netoliko četl, ale všemu i rozuměl a tak se vzdělal. Žádná zajisté četba nežádá tak všestranného vzdělání jako cestopis dobrý; nevzdělanému čtenáři z cestopisu mnoho ujde. „Z cesty po Krymu“ čtenář vzdělaný čte se zálibou a s mnohým prospěchem. — Václav Vavřinec Reiner. Ku dvěstěletému jubileu Reinerových narozenin napsal J. Arbes. — Kdo přečte z romanetta Arbesova „Zborcené harfy tón“ v tomto „Světozoru“ str. 178. a hned na to úvod k životopisu Václ. Reinera, sotva nepomyslí si, že J. Arbes příliš píše „pro domo sua“. Chce býti slaven a odměňován od vrstevníků svých. Proto kdybych byl poslancem na sněmě českém za jeho nynějšího složení v tomto ještě zasedání (píšu dne 7. prosince 1886.), učinil bych návrh znění asi toho: „Slavný sněme, račiž se usnésti: 1. Spisovateli Jakubu Arbesovi čestné služné z důchodů zemských se vykazuje a na rodném domě jeho deska s okázalou slavností národní se zasadí ještě roku 1887. na den jeho narozenin; 2. Dogmatika a náboženství vůbec ze škol se vylučuje, a Jakub Arbes budiž požádán, aby za zvláštní remuneraci (mimo tučný honorář od nakladatele) sestavil svá axiomata, jimž by se mládež místo náboženství učila. — Vyučování dogmatům zastavuje se ihned. — „Per tot discrimina rerum“ dočítáme se o malíři V. V. Reinerovi, že se před dvěma sty lety narodil na Novém Městě pražském dvanáct roků po smrti Skrétové, a že Brandla († 1739.) přežil o čtyři roky; Reinera Arbes pokládá za žáka geniálního

Brandla. — Jsa bujného temperamentu a silné konstituce tělesné Reiner v mladosti své nalézal zálibu v pitkách a nočních potulkách; probíhal s hýřivými soudruhy ulicemi, ruše noční klid a bouře prý šosáky (!) ze spaní; v četných půtkách protivníci jeho prý brávali „do zaječích". — Reiner pracoval nejprve v malbě zvířat, v níž prý překonal každého soupeře; pak obrátil se k malbě historické a posléze začal se pokoušeti v malbě na obmítce. Z Reinerových prací pražských uvádějí se: vnitřek chrámu dominikanského, jejž maloval Reiner v letech 1733. až 1734. pak zničený již „Pád gigantův" nad schodištěm v paláci hrabat Černínů na Hradčanech (nyní v kasárnách), nejvelkolepější to dílo Reinerovo na obmítce; pak oltářní obrazy a to: hlavní olt. obraz u sv. Jakuba z roku 1739.; dále hlavní oltář u Kajetánů na Malé Straně, oltářní obrazy „U všech Svatých" na hradě Pražském, u sv. Petra na Pořičí, „Andělské pozdravení" u Panny Marie Sněžné a „Proměnění Páně" u Coelestýnek na Novém Městě a j. Z prací mimo Prahu uvádějí se Reinerovy malby v chrámě Oseckém a tamnější tři oltářní obrazy, pak v Jemništi, v Lysé, na Zbraslavi a jinde. — Reiner stal se svými schopnostmi originálem; snadně vynalézal a proto prý se neopakoval. Pelzel o Reinerovi píše: „Vůbec liší se Reiner ode všech ostatních umělců českých čistou, svěží barvitostí, bohatou komposicí, ohněm a výrazností právě tak jako snadností provedení. Slovem, Reiner jest originál a nemá s ostatními umělci své vlasti nic společného." — Mnohý stkvost Reinerův byl již na dobro vyhlazen, jiný potřebuje renovace, kterou by se zachovalo alespoň něco. — — Článek Arbesův pěkným je příspěvkem ke kulturní historii našeho národu; jen jest si přáti, aby Arbes svými axiomaty a svým pessimismem nestrašil svých čtenářův a zbytečných pomíjel reminiscencí svých a reflexí. — „Z Brixenského vyhnanství." Podává Václav Vl. Zelený. O Karlu Havlíčkovi zprávy i již dávno známé čísti každému Čechu vždy bývá vítáno; nových pak se dovídati poutá měrou nevyrovnanou. Úcta k charakteru žulovému, vděčnost za obětavost vlasteneckou a láska k němu za bezměrnou lásku k národu nutí nás zas a zase o Havlíčkovi čítati a hovořiti každoročně aspoň jednou. Mimo to třeba na mysli míti, že každým rokem téměř do veřejného života vstupuje nové pokolení, jemuž poznati Havlíčka jest nezbytností vlasteneckou. O Havlíčkovi mluvívá se ve školách zřídka kterých; proto v časopisech často o něm psáváno býti má, aby všecka mládež česká Havlíčka poznala aspoň s některé stránky. Tou příčinou vděčni jsme „Světozoru" za stať Václ. Vl. Zeleného, jenž soukromými dopisy osvítil Havlíčkův život Brixenský, podotýkajíce, že jsme stať přečetše ještě lačněli po zprávě obšírnější. — Václav Zelený. Pamětní lístek k slavnosti v Borové. Kl. končí tento životopisný nástin V. Zeleného těmito slovy významnými: „Borová, rodiště K. Havlíčka, ve kterém i Zelený přišel na svět dne 26. srpna 1825. († 1875.), oslavila právě památku obou svých synů. Karla Havlíčka ctí jako nejdražší ideal svůj již dávno všechen národ náš: nuž, ať také obraz šlechetného vlastence Zeleného pomáhá živiti oheň čisté lásky k právům našim, k jazyku českému, k dobru a pravdě v upřímném lidu horském i ve všem národě našem." Václav Zelený nesmrtelným stal se v české literatuře životopisem velikého Jungmanna; i kdyby nebylo jeho učitelování na akad. gymnasii pražském, jeho poslancování na sněmu zemském i říšské radě vídeňské a jeho ředitelování na malostranském gymnasii městském, V. Zelený jediným životopisem Jungmannovým sám sobě postavil pomník stálejší kovového, ač ovšem i jinak literárně pilně pracoval. — Říkávalo se, že jediný Antonín Marek Izborský, nejstarší a nejdůvěrnější přítel Jungmannův, jest s to, aby napsal po každé stránce důkladný životopis Jungmannův: ale V. Zelený uspokojil dílem svým starší i mladší vlastence. Kl. píše o něm v „Pamětním lístku" takto: „Nejsou v něm (v Životopise Jungmannově) pouze povaha patriarchy našeho, jeho činnost a všechen osud jeho vypsány s klasickou věrností a s pravým historickým klidem, nýbrž i všechny národní a zejména literární dějiny naše doby oné zahrnuty jsou v knize té vylíčením, jakého jim ještě podnes nedostalo se žádným jiným spisem. I zůstane vždy Život Josefa Jungmanna jedním z úhelných kamenů novodobé naší literární historie, jediné veliké dílo Zeleného, ale dílo, původci svému trvalou památku zabezpečující." K tomu ještě připomínám, že Návrh osnovy učebné jazyka českého na gymnasiích ukládá učiteli vysvětlovati a přehledně sestavovati se žáky VIII. třídy důležité zjevy literárné; i praví: „Velmi tu poslouží čísti Životopis J. Jungmanna od V. Zeleného, jímž žáci hloub vniknou do doby vlastenecké naší literatury." — —

Kdybych slušnou činiti měl zmínku o všech článcích loňského „Světozoru", bylo by mi probrati ještě 12—15 statí; ale tolik by v sebe pojati i „Vlast" se zdráhala, i čtenáři její, aspoň četní, nemile by nesli, ježto by příliš mnoho místa pracím jiným se bralo. Proto budoucně již jen krátce o básních a pak vyobrazeních „Světozoru" zmínka se stane, a některé drobnosti se připomenou, aby čtenáři „Vlasti" seznali cenu „Světozora" co možna úplnou. (Dokončení.)

ROČNÍK III. ÚNOR. ČÍSLO 5.

VLASŤ.

Galileo Galilei — ve světle pravdy.

Píše Alois Hlavinka.

(Pokračování.)

IV. Závěrečné jednání u inkvisiční kongregace a zvláštní zákaz (1616.).

Pravilo se již, že Galileův list ke Castellimu byl inkvisici předložen, a že pak i jeho spis „O skvrnách slunečních“ byl vzat v úřední zkoušku. V té době byly kongregaci na posouzenou předloženy ještě jiné spisy, z nichž jeden sepsal karmelitán Foscarini, druhý augustinián Diego di Stunica. Oba spisovatelé vzali si za úkol vyložiti písmo sv. ve prospěch Koperníkovy soustavy světové, a spisy jejich vedle skutečné, tehdáž ovšem ještě neuznané protože nedokázané pravdy obsahují mnoho chybného a přepjatého. Počátkem roku 1616. dospěly přípravné práce tak daleko, že se mohlo přistoupiti k jednání závěrečnému. Dne 23. února měsíce byla porada jedenácti konsultorů kongregace; konsultorové tito byli jednak vážní theologové, kteří se proslavili literarními pracemi, jednak výborní znalcové (tehdejších) věd přírodních, filosofie nebo věd právních. V této pravdě měli podati úsudek o těchto dvou větách: 1. slunce jest středem světa a stojí; 2. země není středem světa a pohybuje se i postupně i v denní otáčce [1]). Aby si rádcové mohli rozmysliti úsudek, byly jim věty dodány již 19. února. Rozsudek jejich byla přísná censura obou vět, a druhého dne, po společné poradě kardinálů této kongregace i oněch jedenácti konsultorů, byl rozsudek tento zapsán v listiny procesu. Slova censury této jsou: o první větě: Dictam propositionem esse stultam et absurdam in Philosophia; et formaliter hereticam, quatenus contradicit expresse sententiis sacrae scripturae in multis locis secundum proprietatem verbor. et secundum communem expositionem et sensum Sanctor.

[1]) I. Sol est centrum mundi et omnino immobilis motu locali.
II. Terra non est centrum mundi, nec immobilis, sed secundum se totam movetur et motu diurno.

Patr. et Theologor. doctor. — O druhé větě: Hanc propositionem recipere eandem censuram in Philosophia; et spectando veritatem Theologicam, ad minus esse in fide erroneam. — Dne 25. února byla porada inkvisičních kardinálův u přítomnosti papeže Pavla V. Listinná zpráva vykládá o této poradě, že byla předložena censura, kterou vynesli theologové o větách Galileových, a že Jeho Svatost nařídila kardinálu Bellarminovi, že si má jmenovaného Galileiho zavolati a napomněti, aby se vzdal onoho mínění, — zdráhal-li by se však poslechnouti, má pater komisar (inkvisice) za přítomnosti notáře a svědků mu dáti Praeceptum, aby se docela zdržoval takové nauce a domněnce učiti nebo jí hájiti neb o ní jednati, — pakli by neustal, aby byl uvězněn.“ [2])

Rozkaz tento má jako všecky výnosy inkvisičních porad ráz příkazu papežského. Galilea se zastával jmenovitě kardinál Maffeo Barberini, později papež Urban VIII. Smí se tak usouditi z jeho vlastních slov, která později jakožto papež pronesl k toskánskému vyslanci Niccolinimu r. 1633. o Galileovi: „Odpustiž mu Bůh zaslepenosť, že si připravil tyto nové nepříjemnosti, kdyžtě jsme mu již jakožto kardinál z toho pomohli.“

Při tom všem, co se stalo r. 1616., Galilei v pozdějších letech nikdy by se nebyl s inkvisicí dostal do nemilého styku. Osobní jeho svoboda zůstala netknuta, ba ani jeho kniha o skvrnách slunečních nebyla zakázána. Hlavní výnos kongregační se vztahoval k nauce Koperníkově s pominutím osoby Galileovy; když však se kongregace znovu musila ujati věci r. 1632. a 1633., osoba Galileova již vystupuje v popředí.

26. února pozval si kardinál Bellarmin Galilea do svého bytu a tam vykonal, co mu bylo přikázáno. Zdá se, že Galilei byv napřed napomenut, nechtěl poslechnouti, ačkoli v listinách nikde se to výslovně nepraví; ale lze tak usouditi z toho, že bylo potřebí přikročiti ke druhé části rozkazu, totiž aby mu bylo dáno Praeceptum. „Tomuto Praeceptum Galilei se poddal a slíbil uposlechnouti“, praví se v záznamě notářově ze dne 26. února měsíce.

O této stati v listinách, kde se totiž vypravuje o napomenutí Galileiho u kardinála Bellarmina, vedl se v poslední době tuhý spor. Někteří, mezi nimi z počátku také Gebler, tvrdili, že jest padělána, a že byla do listin vložena až r. 1632. za tím účelem, aby podala držadlo ke druhému procesu. Když však Gebler osobně nahledl do listin a je prozkoumal, vzdal se domněnky a jal se ji rozhodně potírati. Od té doby nahledlo mnoho učenců rozmanitého nátěru v tyto listiny a všichni souhlasí s Geblerem.

---

[2]) Epinois i Gebler podávají původní slova takto: Die Jovis 25. Februarii 1616. Jllmus D. Cardinalis Millinus notificavit RR. PP. DD. Assessori et Commissario S. Officii, quod relato censura PP. Theologorum ad propositiones Gallilei Mathematici quod sol sit centrum mundi et immobilis motu locali, et terra moveatur etiam motu diurno, Smus ordinavit Illmo D. Cardinali Bellarmino, ut vocet coram se dictum Galileum, eumque moneat ad deserendas (m) dictam opinionem, et si recusaverit parere, P. Commissarius coram Notario et testibus faciat illi preceptum, ut omnino abstineat hujusmodi doctrinam et opinionem docere, aut defendere, seu de ea tractare, si vero non acquieverit, carceretur.

Gebler vzdal se své domněnky, ale za to tvrdí, že se v této stati něco vypravuje, co se ani nestalo, že jest to tedy lež. Zvláštní zákaz prý nemohl býti Galileimu učiněn, jelikož prý by se to příčilo jiným místům v listinách, o jejichž původnosti nelze pochybovati. Grisar obojí domněnku, jak o padělanosti tak o lži, poráží v celku i do podrobna a způsobem nenuceným a přirozeným vyjasňuje namítané záhady a nesnáze. V našem článku bylo by od místa pouštěti se v tyto podrobnosti venkoncem nedůležité. Výkladem procesu z roku 1632. a 1633. se ozřejmí, že otázka, byl-li skutečně r. 1616. udělen Galileiovi zvláštní zákaz neučiti své domněnce, přece zůstává jen věcí vedlejší, ať by si byla okolností přítižnou a v závěrečném soudě v popředí postavenou. Proces r. 1632. byl by se bral svou cestou, i kdyby této stati nebylo v listinách, neboť r. 1633. měli soudcové před rukama zřejmý a vyznaný přestupek obecného a veřejného zákazu, jejž dala kongregace indexu. Ostatně sám Galilei ve svých výpovědech druhého procesu nejednou se přiznává, že mu Praeceptum uděleno bylo, totiž že mu bylo zakázáno nadále se „držeti a hájiti" nauky o klidu slunce a pohybu země, jelikož se „příčí písmům". Tak tedy na jisto jest postaveno jednak faktum jednak i jádro daného mu napomenutí, přes to že Galilei po 16 letech nemohl nebo nechtěl se rozpomněti některých podrobností a okolností

V. Dekrety kongregace indexu z roku 1616. a 1620.

Když inkvisice ukončila tuto věc, odevzdala předložené a sepsané listiny kongregaci indexu, v jejíž obor podle zachovávaného zvyku spadalo rozhodnouti, co by dále bylo podniknouti ve příčině knih a spisů. Poměr této dvojí kongregace jesti tento: inkvisice jest instance vyšší, a kongregace indexu jest jakořka její zástupkyně nebo pomocnice. Ona může knihu zakázati, ale obyčejně to činí tato. Obojí tato kongregace, ať jsou tak důležity, jsou těsněji závislé na samém papeži než kterákoliv jiná kongregace. Kdykoli kongregace inkvisiční nebo kongregace indexu má podle svého stanoveného řádu vynésti jaký rozsudek, jest potřebí, aby v každém jednotlivém případě papež pronesl svůj souhlas. Inkvisici z pravidla předsedá papež sám, kdykoli se sestoupila k jakému slavnému rozsudku a rozhodnutí, a teprve pod ním spravuje tuto kongregaci jeden kardinál jakožto tajemník. Odtud pochází, že začasto takové rozsudky, ačkoliv pošly z usnešení kongregace, přece se papeži tak připisují, jako by pocházely od něho samého. U všech ostatních kongregací, tudíž také u kongregace indexu, jest vezdy jeden kardinál i praefektem i předsedou porad.

Pravilo se, že kongregace inkvisiční odevzdala akta kongregaci indexu k další činnosti úřední. Kardinálové kongregace indexu stanovili zatím slova i obsah výnosu, kterýž se ve druhé své části odnáší ku knihám psaným ve směru a smyslu Koperníkově. Tento návrh výnosu byl dne 3. března 1616. v poradě kongregace inkvisiční předložen, schválen a z rozkazu papežova magistrem s. Palatii 5. března jakožto výnos kongregace indexu uveřejněn. Zároveň to bylo podle tehdejšího zvyku oznámeno v Italii všem inkvisitorům a v cizozemsku nunciům. V Římě i jinde byl výnos ten na veřejných místech přibit a ohlášen.

Výnosu tomuto přikládá se ve sporu Galileově veliká důležitosť. Že však v první polovici jedná o knihách, které se naší věci pranic netýkají, položíme tu jen nápis dekretu a druhou jeho stať.

Decretum Sacrae Congregationis Illustrissimorum S. R. E. Cardinalium a S. D. N. Paulo Papa V. Sanctaq. Sede Apostolica ad Indicem Librorum eorumdemq. permissionem, prohibitionem, expurgationem, et impressionem, in universa Republica Christiana specialiter deputatorum, ubique publicandum.

Cum ab aliquo tempore citra prodierint in lucem inter alios nonnulli Libri varias haereses, atq. errores continentes atd. . . . . (o knihách kalvinských a jinakých).

Et quia etiam ad notitiam praefatae Sacrae Congregationis pervenit, falsam illam doctrinam Pithagoricam, divinaeq. scripturae omnino adversantem, de mobilitate terrae, et immobilitate solis, quam Nicolaus Copernicus de revolutionibus orbium coelestium, et Didacus Astunica in Job etiam docent, jam divulgari et a multis recipi; sicuti videre est ex quadam epistola impressa cujusdam Patris Carmelitae, cui titulus „Lettera del R. Padre Maestro Paolo Antonio Foscarini Carmelitano, sopra l' opinione de Pittagorici, e del Copernico, della mobilità della terra, e stabilità del sole, et il nuovo Pittagorico Sistema del Mondo, in Neapoli per Lazzaro Scorigio 1615.", in qua dictus Pater ostendere conatur, praefatam doctrinam de immobilitate solis in centro mundi, et mobilitate terrae, consonam esse veritati, et non adversari Sacrae Scripturae: Ideo ne ulterius hujusmodi opinio in perniciem Catholicae veritatis serpat, censuit dictos Nicolaum Copernicum de revolutionibus orbium, et Didacum Astunica in Job, suspendendos esse donec corrigantur. Librum vero Patris Pauli Antonii Foscarini Carmelitae omnino prohibendum, atque damnandum; aliosq. omnes libros pariter idem docentes prohibendos, prout praesenti Decreto omnes respective prohibet, damnat, atque suspendit. In quorum fidem praesens Decretum manu, et sigillo Illustrissimi et Reverendissimi D. Cardinalis S. Caeciliae Episcopi Albanensis signatum, et munitum fuit die 5 Martii 1616.

P. Episc. Albanen. Card. S. Caeciliae

Locus † sigilli. Registr. fol. 90.

F. Franciscus Magdalenus Capiferreus Ord. Praedic. Secret. Romae, ex Typographia Camerae Apostolicae MDCXVI.

Jak patrno, jméno Galileovo v tomto výnose ani není uvedeno. Dílo Koperníkovo a Didakovo se nezakazuje, nýbrž jen suspenduje, až by se v něm staly některé opravy. Kterak a co by se mělo v díle Koperníkově opraviti, bylo roku 1620. o sobě poznačeno a vypočteno. Kniha Foscariniho, jakož i jiné téhož obsahu, byly prostě zakázány.

Zvláštního povšímnutí zasluhuje, že papež ani v nadpise (jak z p r a v i d l a bývá u takových výnosů) ani kde jinde nevystupuje jakožto osoba mluvící a učící. Nadpis vykazuje jen zákonitou plnou moc kongregace, kterou jí svěřil papež ku knihám v církvi katolické. Neomylnosť církve není tím tedy pranic dotknuta, neboť neomylnosť papežova jest jeho osobní předností a výsadou, čili lépe, neomylnosť papežova jest neustálá pomoc Prozřetelnosti, kteréž pomoci vezdy s úřadem se dostane tomu, kdo jest povolán býti hlavou církve, a kteráž pomoc ho chrání od toho, aby u věcech víry a mravů ne-

ušinul se s cesty pravdy. Této neomylnosti papež zrovna tak jako svého primátu nemůže přenésti na koho jiného.

Ostatně toto rozhodnutí nikdy, ani tehda ani kdy jindy nebylo považováno za neomylné dogmatické rozhodnutí. Ze mnoha dokladův, které jsou k této věci po ruce, dostačiž tu výpověď papeže Urbana VIII., která jest zachována v listech Galileových. [3]) „Koperníkovský názor" — tak podává Galileův list slova papežova — „byl zamítnut jakožto smělý; za haeresi nemá býti považován; za haeresi by ho Církev nikdy neprohlásila, ačkoli není se obávati, že by se kdy dokázala jeho pravdivosť."

S tímto dekretem z r. 1616, o němž právě byla řeč, těsně souvisí výnos kongregace indexu z roku 1620. Praví se tam: „Otcové sv. kongregace indexu byli sice toho rozumu, že by spisy slavného astronoma Koperníka o soustavě světové docela měly se zakázati, protože o poloze a pohybu zeměkoule nikoli ve způsobu hypothesy, nýbrž jako o věci docela jisté se neostýchají mluviti, kteréžto zásady se protiví písmu sv. a jeho správnému katolickému výkladu, což se u křesťana nikterak nemůže trpěti. Nicméně jednomyslně se rozhodli, vzhledem *k výtečnému prospěchu*, kterýž tyto spisy v ostatních částech podávají, (tak přece nemluví nikdo, kdo jest „zaujat zaslepenou vášní a zuřivou pronásledavostí všelikého pokroku věd!") povoliti spisy Koperníkovy, které byly do dneška vytištěny, jako že skutečně byly povoleny, ale s tou podmínkou, že se opraví, jak jsme poznačili, ona místa, kde se o poloze a pohybu země mluví nikoli podmínečně nýbrž tvrdivě (non ex hypothesi sed asserendo)." — Pravilo se již, nicméně ještě připomněti sluší, že tehda se slovu hypothesa rozumělo poněkud jinak než za našich časů; v tehdejší době rozumělo se hypothesou, co rozuměl Osiander, totiž smyšlenou položku nebo fikci k úlevě počtů.

Kongregace ve svém dekretě nejen označila místa, která se mají opraviti, ale i sama podala opravu oněch statí. Tak třeba — ex pluribus unum — v l. 1. c. 11. zní nápis nové kapitoly: „Důkaz trojího pohybu země", a kongregace jej změnila: „O hypothese trojího pohybu země a jeho důkaz." Nebo začátek hlavy 9. zněl: „Jelikož tedy není překážky, aby se neuznal pohyb země", a kongregace podala opravu: „Jelikož tedy jsem uznal, že země se pohybuje" atd.

Jesti tedy patrno, že censura spisu Koperníkova a tím i nauky Galileiovy byla velmi mírna. Uznával se výtečný prospěch spisu Koperníkova, ale při tom se úředně na to doléhalo, aby se o věci, která nejsouc dokázána, protiví se odvěkému ustálenému názoru vědeckému a na oko i písmu, aby se o takové věci nemluvilo jak o skutečné objektivné pravdě, nýbrž jen jak o hypothese. Tak tomu kázala moudrá opatrnosť, aby se do církve nevloudila ona nevázanosť a nekázanosť u výkladě písma sv., která se nikterak nesnáší s učitelským úřadem církve a mimo to již za tehdejších dob v zemích od církve odpadlých podávala příklady zrovna odstrašující. Tím nebyla ani Galileiovi aniž komu jinému odňata možnosť ohlédati se po důkazech nezvratných a jasných,

[3]) Galilei tak píše Cesimu dne 8. června 1624.

jimiž by svou „hypothesu“ doložil a postavil na pevný základ objektivné pravdy.

Bylo-li však častěji poukázáno na nedostatky a slabosti důkazů Galileových a byl-li častěji položen důraz na okolnosti, které rozhodnutí kongregace vysvětlují a vysvětlujíce poněkud omlouvají, nestalo se tak snad proto, aby členové kongregace byli tím snad dočista omluveni a ospravedlněni, neboť při klidnějším a pronikavějším vhledu v otázku přece by snad i tehda bylo lze dohledati se lepšího rozhodnutí: nýbrž stalo se tak jen proto, aby se ukázalo, že členům kongregace nebylo dáno se vyšinouti nad tehdejší skoro ještě obecný názor vědecký. Rozhodujíce o věci Galileově opírali se jen o lidskou vědomosť a rozumnosť: neboť ona vyšší vůdčí síla, kterou rozumíme darem neomylnosti, není dána kongregaci a nemůže nikdy na ni býti přenesena.

VI. Galileova neposlušnosť.

Ani v důvěrné korrespondenci Galileově z let 1616. a 1617. není jaké památky, že by se byl Galilei zvláštnímu zákazu nebo dekretu kongregace na venek jakkoli vzpíral. Snad mu osobně připadlo dosti za těžko poddati se; nicméně, abychom na věc tuto odevšad pozírali okem spravedlivým, nesmíme tuto oběť posuzovati se stanoviska nynější vědy o nauce Koperníkově, nýbrž dlužno tu míti na paměti, že nauka ta přece byla jen ještě v začátcích nejasných a neustálených.

Ještě v březnu r. 1616. měl Galilei audienci u papeže Pavla V., o níž sám praví, že byl uvítán „na výsosť milostivě.“

Zatím po Benátkách a jinde se roznesla nesprávná pověsť, že Galilei byl nalezen podezřelým z necírkevního smýšlení, a že inkvisice mu uložila pokání, jakož i k tomu přidržela, aby odpřisáhl svou nauku. Proto prosil Galilei kardinála Bellarmina, aby mu písemně vysvědčil, že tomu není tak. Vysvědčení bylo mu ochotně dáno ze dne 26. května 1616. Napřed se tam vyvracejí ony lži a píše se dále: „Bylo mu jen od papeže dané a od kongregace indexu uveřejněné vyjádření ohlášeno, podle něhož Koperníkovi připisovaná nauka, že země se kolem slunce otáčí, a slunce uprostřed světa stojí a nepohybuje se od východu k západu, protiví se písmu sv., a nelze jí tedy ani hájiti ani se přidržovati.“ — Že Galileovi byl dříve dán zvláštní zákaz, nebylo poznačeno, a slova vysvědčení tak jsou položena, že veřejnosť nemohla se z nich toho dověděti. Stalo se tak snad ze šetrnosti ke Galileimu. Od jednotlivých členů inkvisice se toho nedověděl také nikdo, aniť byli zavázáni mlčeti o těchto věcech úředních.

Meze, kteréž byly takto Galileiovi položeny na venek, nikterak mu nebránily, aby o své nauce a hvězdářských výzkumech nepracoval dále. Vždyť sám dekret z roku 1620. authenticky dokládá, že nebylo zakázáno o věci jednati, ale mělo se tak činiti jen hypotheticky, závisle a podmínečně. Ovšem že všecko, čím více se jevila vhodnosť „hypothesy“, a čím více její souhlas s jinými přírodovědeckými vědomostmi mohl býti ozřejmován, tím více to všecko nepřímé sice ale skutečně věrojatnosti hypothesy nadržovalo, ji upevňovalo a čím dále výše pozvedalo k objektivné pravdě. Slávychtivý

učenec časem nebyl s to, aby se udržel v položených mezích. — Sluší tu ovšem také vyznati, že snad málokterému jinému učenci katolickému dostalo se tak tuhé zkoušky v pokoře a sebezapření.

Z listu, jejž poslal Galilei arcivojvodovi Leopoldu Rakouskému ze dne 23. května 1618., již jasně se zračí jeho nitrná nespokojenosť nade svou vnější stěsnanosti. Nespokojenosti této brzo se dostalo příležitosti propuknouti. Roku 1618. vydal římský hvězdář Grassi S. J. spis o vlasaticích. Proti názorům ve spise tom složeným vystoupil r. 1619. svým protispisem Galileův žák Guiducci. Práci tuto Galilei sám opravoval a slovy opatrnými líčil tu názory Koperníkovy za pravdivé. Grassi neopomněl ku spisu odpovědéti, avšak obrátil svá slova nikoli k žáku, nýbrž hned k samému učiteli, anoť nezůstalo tajno, že Galilei měl podíl v onom protispise. Galilei vystoupil tedy také osobně ve spor a vydal na odvetu spis Saggiatore. Spis tento sice nepodával nic lepšího o vlasaticích, než byl již Grassi pověděl, ale tím, že byl psán uhlazeně a s velikou dovedností polemickou, docházel veliké obliby. Gebler sám uznává, že Saggiatore obsahoval dovedně zahalenou obranu soustavy Koperníkovy a na mnoha stranách prý nebylo nic jiného leč „říznou ironií" a „žíravým posměchem" namířený útok na filosofy staré, ustálené školy a na přátele nauky Ptolemajské.

V té době, dne 6. srpna 1623., dosedl na papežský stolec pode jmenem Urbana VIII. kardinál Maffeo Barberini, zvláštní to příznivec Galileův. Galilei, jak sám se vyjadřuje v listě ze dne 9. října 1623., viděl v tom „divné řízení", vhodné k tomu, aby „věci, které k jakémusi prospěchu učeného světa nosí v hlavě, přivedl k řádným koncům." V této době počal Galilei svůj osudný „Dialog o světové soustavě Ptolemajově a Koperníkově." Zavítav roku 1624. do Říma byl neméně než šestkrát připuštěn k audienci u papeže Urbana VIII., a po každé byl vítán velmi přívětivě a přátelsky. Galilei snažil se sice ve svých rozpravách nakloniti papeže svým názorům, ale nepodařilo se mu; kdykoli se o to pokusil, bylo mu připomenuto, že všecko tu připadá na pováženou. — Vrátiv se do Florencie Galilei pilně pracoval o počatém spise dále. Byloť hrdému a slávychtivému učenci bezpochyby neobyčejně vnadným lákadlem a mocným pokušením, aby své jméno viděl vedle jména Koperníkova nebo i nad ním na věky spojeno s novou soustavou světovou. Ke zdatnému odporu proti tomuto vnadidlu nedostávalo se mu dosti mravní síly: vědomí a cit povinnosti poddaly se chtivosti slávy. — Kniha vyšla ve Florencii z jara roku 1632. Přirovnávají se tam obě soustavy ve způsobě rozpravy, kterou vedou Sagredo a Salviati ve smyslu Koperníkově, a peripatetický filosof Simplicius ve smyslu Ptolemajově. V první den rozpravy vyvracejí se rozličné nauky peripatetické; druhého dne rozpráví se o otáčce země kolem osy, a třetího dne o oběhu země kolem slunce; čtvrtého dne jest předmětem rozpravy nezdařilý a teď za pochybený uznaný výklad příboje a odlivu. Galilei sice připomíná z počátku i na konci rozmluvy, že hodlá mluviti jen „hypotheticky"; nejinak tvrdil také později svým soudcům: ale celý způsob i směr knihy se tomu příčí rozhodně a uznaně. Sám Gebler uznává, že Galilei v této Rozpravě tak rozhodně a zřejmě se zastává zakázané nauky, že se to patrně „protiví daným příkazům"; tolikéž uznává „žíravou satyru", kterou jest celý spis

nasáklý. — Spisem tímto podnikl Galilei tuhý boj, neboť jím zavdal příčinu ke vlastnímu procesu. Jen že se již předkem k tomuto boji zchromil. Ozřejmuje sám velikou a pravdivou vadu své povahy řka: Avidior sum gloria quam satis sit. Kterak i ve mnohé jiné příčině byl volnějšího svědomí „quam satis esset", poznati třeba jen z toho, že od r. 1599. do 1610. nemanželsky obcoval s Benátčankou Marinou Gambovou zplodil syna a dvě dcery. Po křesťansku ženat Galilei nikdy nebyl. — Jak nesprávně a ošemetně si Galilei počínal, kterak nepravdivy jsou jeho veřejné výpovědi a kterak pravdivy jsou toho protivy: toho jsou authentickými doklady současné listy jeho i jeho žáků.

Bylo tedy dosti právních důvodův, aby se proti němu úředně zakročilo; ba inkvisice se svého stanoviska a za okolností v tomto případě zvláštních cítila se k tomu kroku nucenou. Nechtěla-li dopustiti, aby podstatně utrpěla úcta k její příkazům, nemohla a nesměla mlčeti k tak zjevnému porušení její zákazů. Mlčeti v tomto případě bylo by tolik, jako by sama svých příkazů nedbala, nebo je byla zrušila; tomu však kongregace nechtěla a chtíti nemohla, anyť důvody, proč onen zákaz učinila, posud trvaly v platnosti. Časové poměry náboženské přispívaly nejen k tomu, že vůbec byl dán Galileovi onen zákaz, nýbrž i k tomu, aby se zákaz udržel v platnosti. Kongregace v těch dobách náboženské rozjitřenosti zajisté právem se obávala, že by úchylka od ustáleného výkladu písma proti hlasům theologův a to ještě bez náležitých a průvodných důvodů — pravilo se a ukázalo, že Galilei své nauky jasně zdůvodniti neuměl — mohla by se státi velmi nebezpečnou, anif by vrtkaví duchové tuto volnosť výkladu byli snadno mohli přenésti také na jiná místa písmová, která se dotýkají víry nepochybně a podstatně; ba takovou volnosť byli by snadno mohli obrátiti také na jiné látky náboženské.

Zmíněná Rozprava nebyla psána latině, jak tehdejším učencům bylo zvykem, nýbrž vkusně uhlazenou vlaštinou, tak že Galilei při své dokonalosti slohové mohl věc vylíčiti jak stkvělc tak zajímavě, ba mohl tím snáze a lépe rozvinouti svou mistrnosť satyrickou. Spis ten byl venkoncem k tomu způsobilý, aby vzbouřil veřejné mínění proti římským úřadům.

Bylo by však tu možno namítnouti; proč tedy se dostalo tomuto spisu církevního povolení k tisku, a to ještě dvojího, v Římě a ve Florencii? — P. Grisar ve svém spise dokazuje, že římské povolení o sobě nebylo platné, hlavně proto, že podmínky, na nichž záviselo, s části zůstaly nesplněny. Proto tedy spisovatel nesplniv náležitě podmínek neměl ani práva, aby dal na začátku svého spisu otisknouti ono povolení. — Povolení ze Florencie nabyl Galilei sice způsobem právním, a smělo tedy býti z počátku spisu otištěno, nicméně povolení to rozhodně bylo chybou této podřízené instance. V konečném rozsudku procesu Galileova vytýká se za přítěžnou okolnosť, že Galilei daného mu zvláštního zákazu neoznámil onomu úřadu, u něhož se ucházel o povolení k tisku. O zvláštním onom zákaze věděli mimo Galilea jen členové inkvisice, a ti byli povinni mlčeti a zachovávati úřední tajemství. Kdyby byl tedy Galilei oznámil onomu úřadu, že mu bylo uloženo specialní Praeceptum, ani se nedržeti této nauky, ani se jí nezastávati, ani jakkoli jí učiti, byli by sotva

dali k tisku svolení, dokud by se aspoň po věci nepotázali na místech vyšších, odkud vyšel onen zvláštní zákaz. Tak zajisté byl by se podřízený úřad uvaroval chyby tak nemilé. Nicméně úřad ve Florencii pochybil, neboť jednak byl zákaz kongregace indexu znám veřejně a jasně, jinak spis Galileův dokazoval tolikéž jasně a zjevně, že se příčí danému zákazu. Tato chyba podřízené instance nemohla však inkvisičního soudu ani mýliti ani zdržovati, aby za okolností tak povážlivých, jak krátce před tím byly vyloženy, nevedl své právní věci dále.

VII. Proces z roku 1633.

a) Kterak byl zahájen.

Nezřídka bývá slýchati o rozmanitých příčinách, ze kterých prý byl proces proti Galileovi zahájen. Tak třeba, že prý jesuité dráždili římské úřady k soudu, nebo že papež prý pocítil osobní urážku z toho, jako by Galilei ve svém „Dialogu“ ho byl vydal v posměch. Kdož takto a podobně soudili, hledali příčinu soudu v okolnostech, kdežto pravá a jediná příčina jest ve věci samé, totiž zřejmá neposlušnosť k církevní vrchnosti a hotový přestupek jejího příkazu. Dobře uznal Adolf Menzel, že „Galilei byl sice u vědeckém právu, ale úředně byl proti církevní vrchnosti ve formálním neprávu.“ Papež Urban VIII. několikrát se prohlásil, že „Galilei se pustil v obor, kam se neměl pouštěti a že jedná o věcech velmi důležitých i nebezpečných.“ Když se mu však dostalo soudního příkazu, nedbal ho.

Cokoli se tedy podnes pravívá o jakékoli pronásledavosti římské, nemá historického podkladu a spadá v obor smýšlenek, neli dokonce v obor pomluvy a zlomyslné lži. Kdo si zachová nestranný zrak k o b o j í s t r a n ě a zkoumá jejich slova i skutky, kdo tedy nečerpá svého úsudku jediné z listů Galileových, ten by spíše došel přesvědčení, že Galilei u starším věku trpíval záchvaty choromyslnosti; a nebylo by divu při tak prudké povaze a při tolikerém rozčílení.

Jakkoli přestupek Galileův byl na bíledni, přece papež ještě ustanovil zvláštní komisi „z bohoslovcův i jiných mužů v rozmanitých vědách zběhlých“, aby rozhodli, má-li Galilei býti na soud pohnán [4]). Již tento první krok ku zahájení soudu svědčí, kterak nad obyčej všímavě a šetrně se prohlédalo k osobě učence jinak velmi zasloužilého i váženého. Po pateré poradě vyjádřila se komise v ten rozum, že Galilei v „Dialogu“ o své věci nemluví podmínečně, nýbrž naprosto, jako by rozsudku a daného mu příkazu ani nebylo.

Dne 1. října 1632. byl Galilei z Florencie povolán na soud do Říma. Z počátku váhal se vydati na cestu, předstíraje stáří a chorobu. Spíše však mu snad vystupovaly zdůvodněné obavy, jak se tam zodpovídati. Dne 20. listopadu byla mu znova ustanovena lhůta, aby se do měsíce dostavil. Avšak teprve až když mu značný čas po uplynulé lhůtě a po novém vyzvání papež pohrozil přísností zákona

[4]) Niccolini píše tak Ciolimu 11. září 1632; srov. Galilei Op. IX., 424.

a když dvůr toskánský ho vyzval ku poslušnosti, vydal se Galilei na cestu. Konal ji zvolna a pohodlně, v nosítkách velkoknížecích, a dne 12. února 1633. dorazil do Říma „v dobrém zdraví“, jak píše Niccolini, ačkoliv z Florencie se dokládal vysvědčením tří lékařů, že nemůže se dáti na tak dalekou cestu, aby se nevydal v nebezpečí smrti [5]).

V Římě byl Galilei ubytován v paláci toskánského vyslance Niccoliniho, kdež se mu dostalo, až na malou přetržku, nejen pohodlného příbytku a stravy, ale i společnosti v rodině jemu náchylné a přátelské. Byl to zase nový a zvláštní důkaz šetrnosti ke starému učenci, neboť po právním zvyku byla by mu hned měla se vykázati cela v budově inkvisiční.

Ve vazbě nebo v žaláři v pravém slova významu Galilei jak živ neprodlel ani hodinu.

Proces trval celkem do 22. června 1633., kteréhož dne byl vynesen rozsudek. Po všecek ten čas, vyjma 22 dní, bylo Galileovi dovoleno bydleti v paláci toskánského vyslance, jakožto ve vyšetřovací vazbě, kdež mu bylo volno obcovati s domácími, ale jen s nimi; bylo mu také přikázáno, aby se zdržoval všelikého hovoru o procesu. Za oněch 22 dní však [6]), co mu bylo ztrávití v budově inkvisiční, bylo mu za byt vykázáno tré krásných pokojův úřednických. Sluha jeho přebýval u něho. Tím ovšem padá v niveč zase jedna pohádka a pomluva, že prý byl Galilei uvězněn v temné komůrce žalářní, Píšeť sám Galilei ze dne 16. dubna: „Obývám tré pokojů, které náleží k bytu inkvisičního fiskala a mohu se volně procházeti po mnoha prostorách. Těším se dobrému zdraví a pan vyslanec s chotí vedou přelaskavou péči, aby mi zjednali všeliké pohodlí.“

Sám Gebler, jemuž sotva kdo by se opovážil vytknouti jakousi strannou sklonnosť k inkvisici, vidí pod svou důstojností jinak, než s posměchem zamítnouti „větším dílem zlomyslné a strannické smýšlénky“ o žalářování a jakémkoliv zneuctění Galileově. Píšeť: „Obžalovanému se dostalo po hmotné stránce výhod v dějinách inkvisice zrovna neslýchaných.“ A jinde zase: „S okázalostí římská kurie pečuje, aby osvědčila ku Galileovi velikou všímavosť a setrnosť“ [7]). — Dostaloť se Galileovi oné zdvořilé šetrnosti čili vlastně oné křesťanské lidumilnosti, se kterou se nestranné oko tak často potkává v dějinách církevního soudnictví římského. (Pokračování.)

---

[5]) „Comparve con buona salute“ píše Niccolini ministru Ciolimu hned den po příchodu Galileově, 14. února 1633.

[6]) Od 12.—30. dubna a zase od 21.—24. června.

[7]) Galilei, str. 261.—202.

Skálo, skalino . . .

Skálo, skalino
nad tím naším mlýnem,
brusinky ti zrají
starým pod modřínem.
Brusinky ti zrají
jako korálečky —
skálo mechatá,
sivá, plešatá!

Hola, skaláci,
do práce se dáte,
veliké dva kříže
mně pak vytesáte.
Veliké dva kříže
na dva nové hroby —
aby každý znal
co jsem pochoval.

Skálo, skalino,
až mně umře máti,
dám tě od skaláků
na dvé rozekláti,
dám tě rozvaliti
na znamení smutku —
skálo mechatá,
sivá, plešatá!

Srdce veliké
v jednom bude sníti
a to nebude už
láskou pro mne bíti.
V druhém moje štěstí
bude zakopáno — —
slza jen a vzdech
zkvetou na rovech.

J. Sartepa.

Večer u mlýna.

Se soumrakem ticho
do údolí spadlo,
na zahrádce poupě
ke spánku se kladlo.
Na lučině rosa
trávu pokropila
a na stráni zbyla
snivá píseň kosa.

Veliký se měsíc
zbudil za obzorem,
pohádková záře
rozlila se dolem.
Zahnala roj stínů
v lesní říši mechu,
ozářila střechu
odlehlého mlýnu.

Na dubové kládě
za kamenným stolem
domácí a cizí
usedli si kolem.
Každá ústa k jiné
notě přichystána,
jako ptáci z rána
na haluzi stinné.

Cvrčků unisono
slabě doprovází,
netopýr se němě
mihl nade hrází.
Zakleté jak dušky
za spáchanou vinu
toulají se v stínu
svatojanské mušky.

Vesele to klape
z mlýna mezi háje,
olše poslouchají
sevšednělé báje.
Šumí potok, šumí,
spěchá, nepostojí
snad se spánku bojí,
snad mu nerozumí.

Mladý stárek v čele
stiskl harmoniku,
na jabloni kohout
dal se do povyku.
Usínavým šerem
zvuky v dál se nesou,
hvězdičky se třesou
teplým nad večerem.

Skočnou píseň dohrál!
skok se v kročej mění
a kročej zas v tiché,
volné roztoužení.
K nebi oko zvednou
jak při otčenáši,
duše se jim vznáší,
stopy země blednou.

Hymnu hraje českou . . .
Na rtech zpěv se chvěje,
i ten horský mleč se
zamyslí a pěje . . .
I ten prostý horal
se svým srdcem starým,
s čelem rozpukaným
hymně neodolal . . .

Poslouchají luka,
potok, bory, skály,
růže na zahrádce
i to nebe z dáli. —
Neví město hlučné,
kde lid plýtvá smíchy,
jak ten údol tichý
večery má zvučné!

J. Sartepa.

František Doucha.

Jeho život a působení.

Napsal P. Karel Št. Vodička.

(Pokračování.)

Doucha hlavně k tomu hleděl, aby spisy tyto s obrázky latinkou a v úhlednějším způsobě vydávány byly. Nehledal tu žádného hmotného prospěchu, jen když knížečky jeho cestu i do vyšších kruhů si klestily a tak na vzbuzování ducha národního naší mládeže působily. On psal stále nové a nové knížky, neboť u vynalezavosti vhodné látky pro maličké byl on mistrem nevyčerpatelným. Nebožtík Vinařický o něm říkával: „Doucha vydává více knih, než já stránek“, a to u plodného Vinařického znamená mnoho. Však Doucha za to byl u nás též nejen spisovatelem toho druhu nejplodnějším, nýbrž i nejobratnějším. Vzhledem k této obrovské činnosti jednotlivce není to smělá myšlénka, řekne-li se, že Doucha u nás pracoval za celou literární společnost, za celou akademii.

Pro mládež nepsal u nás dosud téměř nikdo s takovým úspěchem jako Doucha; neboť co ostatně v literatuře naší v oboru tomto se naskytá, pochází velikým dílem z literatur cizích. Dosud odvážil se málo který ze spisovatelů našich domácích, aby sil svých věnoval výhradně oboru tomuto, jejž u národů jiných s velikou péčí pěstují síly přemnohé. Avšak dovedla-li přičinlivost jednotlivců za dob tak trudných zatřásti národem skoro již mrtvým, naleznou se snad mezi lidem uvědomělým tím snáze síly vydatné, kteréž na dráze tak těžce ražené povedou národ český za cílem vytknutým ku vzdělanosti a slávě.

Všecky práce Douchovy tohoto druhu mají však ještě podklad hlubší — ethický. Jsouť prosyceny duchem dobře si vědomým požadavků moderního vychování mládeže. Uznané zásady paedagogické nalezají zde praktického provedení, proto dlužno pohlížeti na tuto činnost Douchovu se zvláště vděčným uznáním.

Spisy pro mládež, jak již praveno, jsou jen částí záslužné činnosti jeho literární, k níž dospěl teprve v pozdějším věku, když jméno jeho bylo již dávno v zápisnících upřímných vlastimilů zlatým písmem zaznamenáno. Byla to jen šťastná náhoda, která jej přiměla ku pěstování literatury pro mládež. Byl totiž kdysi v jednom pražském knihkupectví svědkem výstupu, v němž hlavní úlohu měl otec nemohoucí nalézti vhodnou českou knížku s lepšími obrázky pro svého synka. Knihkupec podával otci asi tři knížky, avšak ty synek měl již doma dávno přečteny, a jiných na trhu knihkupeckém nebylo. „Nuže, dejte mi aspoň knížku v jazyku jiném, který není mateřským ani mně ani mému synkovi", pravil s bolestným povzdechem otec. Ta slova uvedla spanilomyslného Douchu na novou dráhu literární. Umínil si dle možnosti vyplňovati v našem písemnictví citelnou mezeru, na niž mu otcův povzdech v knihkupectví bezděčně ukázal.

Doucha o tom vypravuje v úvodu ke spisu „Obrazy věku mladistvého a se skromností, kteráž jest karakteristickou známkou jeho povahy, dokládá, že odhodlal se psáti pro mládež jen tak dlouho, pokud by se tomu odvětví někdo s větším úspěchem nepropůjčil. Od té doby minulo více než třicet let, však Doucha nepřestal až do své smrti býti miláčkem mládeže.

Při vší své povolnosti k nakladatelům zůstával si Doucha vždy vědom pevných zásad paedagogických. dle kterých se řídil a jimž nikdy se nezpronevěřil. Zřejmým toho důkazem jest jeho list ke knihkupci Datlovi, datovaný v Podmoklích u Děčína 26 června 1874, v němž píše: „Prosil jsem onehdy, aby se na mne nežádalo jakéhokoliv propůjčení se k věci, kteráž by naší mládeži byla závadná, ať obsahem či připojenými obrázky. Přejete si nyní (kdežto jsem k nezávadným svou činnosť připověděl), abych Vám také ku předloženým zároveň obrázkům přece napsal knížku pro dítky, vzděláním a zkrácením Andersenovy báchorky „Groote en kleine Klaas", i pravíte, abych, jinak-li nelze, to učinil bez udání svého jména. Nemějte za zlé, když upřímně vyznám, že mi také to nemožno za příčinou mých zásad, jichžto co do mravního vzdělání naší mládeže nemohu zapříti. Zde mé důvody! Vím dobře, jaký jest rozdíl, když se báchorky, pověsti atd. vydávají pro jisté kruhy s hlediště národopisného a když mají býti na poučnou zábavu dětem. Nuže zdali se má útlým dítkám dáti do rukou báchorka (nad to s vyobrazením) tohož obsahu: manželka, která cizího muže dobře hostí a jej kryje v bedně, když se manžel vrátí; — urážlivý zrovna žert s mrtvolou babičky a vražda na druhé babičce pro peníze; — pak to potupení ctihodného stáří hozením šedého stařečka v pytli do vody; — konečně zlodějství ukradením stáda, vůbec to zbohatnutí samým podvodem, jako při nějakém poprasku. A to vše dětem, kde ostatně ani špetky poesie! Promiňtež úsudek můj, že by as dobře bylo, kdybyste to ani komukoliv jinému nedával překládati pro děti; a když se Vám od cizince těchto šest obrázků, třeba hezky vyvedených, vnucuje za výminkou, že on Vám jinak těch ostatních nedá: nuže, ať si cizina podrží také ty! Prodejní zisk, ke kterému jest obchodníku hleděti, dá se také způsobiti spisy pořádnými a správnými." Ohradiv se také ještě svým stavem kněžským končí Doucha: „Ty jsou důvody, za kterýmiž mi nelze napsati příběhu k obrázkům „Groote en kleine Klaas". Měřítko, že cizina takových spisů i dětem vydává, není v té věci pro

nás, kteří ve stálých a těžkých zápasech povinni jsme pevné opory hledati nadále v tužení mravocitu při mládeži, tom květu k budoucnosti. K nezávadným věcem budu ochoten, pokud mi postačí poslední jiskra mé skrovné síly "

Čtouce slova tato vidíme před sebou Douchu v plné ušlechtilosti jeho povahy, a s nejvřelejším citem vlasteneckým v srdci.

Mimo to byl Doucha pilným spolupracovníkem vychovatelských časopisů: „Škola a Život". „Štěpnice", „Zlaté klasy", „Přítel mládeže", „Komenský", „Školník", „Posel z Budče", „Budečská zahrada", „Naší mládeži", „Mladý čtenář" a j. Také mu byla r. 1855. nabízena redakce „Školy a Života", již však on pro nestálé zdraví přijati nemohl. Navrhl na důležité toto místo P. Frant. Řezáče, jenž v postavení tomto mnoho pro české školství prospěšného vykonal. Z týchž ohledů zdravotních nepřijal Doucha již r. 1854. podávané mu od sboru Matičního redakce dalších dílů „Výboru z literatury české".

Zde sluší též podotknouti, že vytříbenosť a uhlazenosť slohu v „Českých Perlách" r. 1855. jest hlavně zásluhou Douchovou, jemuž při nich svěřena byla oprava rukopisů, k jakýmžto úlohám on vůbec vždy ochotně se propůjčoval.

Při této tak mnohostranné a úsilovné činnosti spisovatelské doléhaly na Douchu mnohé starosti rodinné, jimž nemohl bez obětí vyhovovati. „Laskavým dopisem Vaším od 18. prosince 1856. velice jsem se zaradoval v tom návalu strastí, kteréž na mne ustavičně naléhají z přemnohých stran, hlavně v kruhu mého méně šťastného příbuzenstva", jsou slova vyňatá z listu psaného od Douchy do Vídně Furchovi v příčině bratra Karla (který nedlouho potom zemřel), ucházejícího se o místo při finančním ředitelství v Praze, ve kteréžto záležitosti dopisoval r. 1857. i příteli Ant. Rybičkovi.

Roku 1858. stihla Douchu velmi citelná nehoda, že k dosavádním jeho bolestným neduhům přistoupil nový — dostaltě do pravé ruky tak zvanou písařskou křeč, která mu psaní tou rukou naprosto nemožným činila. Jaká to rána pro muže, jehožto živlem a jedinou útěchou byla činnosť spisovatelská! Zde však stkvělým způsobem osvědčil Doucha sílu svého ducha a onu podivuhodnou železnou vytrvalosť, ve které neměl sobě rovné; neboť naučil se velmi pracně psáti levicí, od kteréž doby jeho písmo nabylo rázu zcela nového, úplně zřetelného, ano kalligrafického. Jak zvolna mu to zpočátku šlo, o tom vydávají svědectví některé přátelské dopisy jeho z té doby, ve kterých žalostně na to naříkal, kterak list svůj psal několik dní, nežli jej dokončil.

On sám přičítal tuto novou chorobu svou té okolnosti, že „tak mnoho psal bez podepření pravice: celé spisy tužkou na lůžku v nemoci, celé sbírky národních písní atd., chodě po celé dni mezi lidem při jeho práci — za dlouhá léta se to pak na nešťastném těle shledá". Lékaři poslali jej do lázní, nejprve do Františkových, kde r. 1859. delší čas meškal bez prospěchu, následujícího roku pak do Teplice. Ve Františkových Lázních seznámil se s Upsálským professorem theologie Torénem, s kterým četl švédsky, zanášeje se zámyslem přeložiti vyhlášené Tégnerovo epos Frithiofsaga. Ukázku překladu toho viz v Osvětě 1877. str. 929—939.

Z Teplice psal dne 12. června 1860. příteli Vrťátkovi: „I zde to opět jen zkouška; řekl mi lékař přímo, že po 20 let jeho zde trvání jen d v a podobné případy vyhojiti se mu podařilo. Jsem zde tři neděle a vidím žel! že sotva budu t ř e t í šťastný.“ A skutečně nebyl — neduh jeho stal se nezhojitelným.

Kdož by se divil muži povahy tak citlivé a nedůtklivé jako byla Douchova, jestliže takovými útrapami jsa stíhán ještě častěji, než dříve měl ve zvyku, dával výraz bolestným citům svým a v dopisy ku přátelům vléval žalostné stesky na svůj politování hodný stav a tím srdci svému polehčoval. Ale mýlil by se, kdo by se domníval, že v těchto stescích jevila se nějaká nevrlosť nad osudem svým; Doucha trpěl jako pravý mudrc a křesťan. „Mimo přesvědčení“, píše ve zmíněném listě Vrťátkovi, „že neštěstí nám dáno, abychom nezapomínali, co jsme, utěšívám se účastenstvím úpřimných srdcí, jako jest Vaše. Odpovídaje pak knězi Josefu Koublovi a Fr. K. Drahoňovskému ve Vysokém, kteří ho byli požádali za humoristický příspěvek do svého almanachu „Krakonoše“, praví: „Odpusťte, že jsem Vám hned odpovědi dáti nemohl za truchlivou pro mne příčinu. Ba jsem přinucen prositi paní Němcovou, aby mi tyto řádky po mém napovídání dobrotivě napsala. Vy o mém velikém neštěstí nevíte, kteréž nejbolestněji dotknouti se může právě spisovatele. Již na druhý rok [1]) trpím následkem svého namahání na ochrnutí pravé ruky, pro kteréž ani svého jména nemohu podepsati pravicí. — Jak to pro mne smutné, nutiti se k nakreslování bídných písmenek neohebnou levicí ano při své osamělosti nepožívati potřebné vlády pravice k denním potřebám při úplném nedostatku posluhy, nepotřebuji citlivému srdci teprve vypisovati. Bože, jakou řadu spisův jsem hodlal ještě vydati, tuším potřebných, ku kterým však nevyhnutelno, aby péro v pravici zdravé letělo s rychlostí myšlénky — a viděti nyní kolem sebe ty hojné během přemnoha let snešené zásoby ku zpracování! Věřte, že o tom ani příliš rozmýšleti nesmím, aby největší žal neprojal moji duši. Ostatně, co by také platno bylo oddati se žalu ve věci, kterou snad již změniti nelze — alespoň bylo všecko lékařské pomáhání marné ... Ty můj Pane! Já ve svém bolestném postavení psáti básně humoristické! Když něco takového napíši, bývá mi, jako bych byl napsal ironii sám na sebe. Zatím se toho na dále neodříkám ... Bude-li mi možná, pošlu Vám něco podobného — na jisto slíbiti Vám nemohu.“

R. 1840. dne 11. října zaslal Doucha Jaroslavovi Pospíšilovi z Mníšku list psaný německým kurrentem; udělovány v něm rozličné rady, týkající se dalšího vydávání Květů. Pozoruhodno jest v listu tom, že Doucha již tenkráte si stěžoval, kterak u něho „psaní každého řádku s velikými bolestmi tělesnými spojeno jest.“ Slibuje: „Jak mile jen poněkud menší bolesti míti budu, napíši Vám nějaký dopis.“ Významné jest i zakončení listu: „Nemrzte se, prosím, že Vás i letos opět o některé knihy z Vašeho skladu — byť by i starší, ale antiquou tištěné, pokoušeti budu, an sobě jakkoli bych rád, ani jedné zjednati nemohu.“

Po smrti Hankově r. 1861. byl Doucha z mnohé strany, zejména od rozličných šlechticů, vybídnut, aby se ucházel o uprázd-

[1]) Psaní toto má datum 31. března 1860.

něné místo bibliothekáře při Českém museu. Neučinil však toho, pravě: „U mne s podobnými věcmi již konec; takový úřad nemá býti pouhým zaopatřením, nýbrž musí se zastávati svědomitě, aby ústav rozkvétal víc a více k zisku a ke cti národa; k tomu třeba síly, úplného zdraví; kdo toho štěstí nepožívá, k úloze té nedostačí.“ Na to pak co možná pro Vrťátka, se kterým již v domě Františka Harracha blíže se byl spřátelil, ve svých kruzích působil, aby do Musea se dostal muž, „jenž by ústav držel v pořádku.“

Když pak na sklonku r. 1863. navštívil Prahu quardián minoritského kláštera v Brusselu Van Beth, rozený Flam, a ubytoval se též u Minoritů u sv. Jakuba, Doucha častěji s ním obcovav, domluvil se s ním o podobném postavení obou národů, českého a flamského, v podruží zde německém, tam francouzském, čehož následkem byl článek o poměrech a národních snahách Čechů ve flamském časopise „Katholick Zondagsblad“, vycházejícím v Brugách (1864. leden.)

Pro své literární zásluhy byl Doucha r. 1865. zvolen od spolku „Svatobora“ za skutečného člena a od „Besedy umělecké“ za čestného. Též „Pražská učitelská beseda“ a „Písecký učitelský spolek“ honosily se jím pro jeho činnosť na poli paedagogickém jako čestným členem svým, jakož i mnoho jiných spolků literárních, uměleckých a učitelských.

Téhož roku 1865. dne 21. července zemřel mu otec v 80. roce věku svého.

R. 1867. vyznamenán byl Doucha čestným titulem arcibiskupského notáře.

Nelze tuto pominouti události samy v sobě nepatrné, vydávající však vzácné svědectví o Douchově jemnocitu lidském, jevícím se při každé příležitosti beze všeho ohledu na okolnosti a osoby. Trávil totiž Doucha za nešťastné války r. 1866. léto u hraběte Harracha v Mostě n. Litavou v Dolních Rakousích. Tam vojsko saské na svém pochodu z Prešpurku do Vídně ku konci července několik dní mělo odpočinek, i zemřel tam prostý vojín saský, jemuž vystrojen čestný vojenský pohřeb, kterého mezi jinými též Doucha se súčastnil. Za touž příčinou zaslal „An die Verwandten des verstorbenen Infanterie-Soldaten Gottlieb Heinrich Holfert aus Ruppersdorf bei Dippoldiswalde im Königreich Sachsen“ obšírný německý list soustrastný, ve kterém rodinu zesnulého těšil v zármutku jejím nad ztrátou člena jejího a jmenovitě pohřeb jeho zevrubně popisoval.

Ostatně plynul Douchovi život jeho tiše a pokojně beze všech důtklivějších proměn v trpělivém snášení osudu a v neúnavné literární činnosti, když byl ne bez veliké práce a obtíže přivykl psáti levicí. I v letech šedesátých a sedmdesátých jsou všecky časopisy české, jmenovitě: „Světozor“, „Lumír“, „Literární listy“, „Osvěta“, „Rodinná kronika“, jakož i sborníky: „Krasořečník“, „Slovanská poesie“ a m. j. téměř plny příspěvků jeho: zpráv literárních, úvah, metrických překladů z cizích jazyků i básnických plodů původních. Z těchto posledních zasluhují obzvláštní zmínky legendy: „Světlé dítko“ (Štěpnice 1861.), „Kniha slávy“ (slavnostní album Cyrill a Methoděj 1864.), „Ohnivé seminko“ (Blahověst 1868.), „Truchlá palma“ (tamtéž 1869.), „Poklady sedmero skutků“ a j.; celá řada básní satirických: „Mecenáš“ (Lumír

1860.), „Udatní žebráci“ (Pokladnice českomoravská 1860.), „Odběhlé srdce“ (tamtéž), „Horlivá vlastenka“ (Lumír 1861.), „Balada o slavověnci“ (Máj 1862.), „Mravokárnost“ (Boleslavan 1862.—1863), „Veliký rozdíl“ (tamtéž), „Noční kvas“ (Slavnostní almanach v Brně 1863.), „Schovej ducha“ (Květy 1868.), „Gallerie na půdě“ (Osvěta 1871.), konečně přes 60 větších básní didaktických, které tvoří „okruh celistvý“, jejž Doucha zamýšlel vydati svým časem o sobě pod názvem „Radoslav“.

Ochotnost Douchova propůjčovati se radou i pomocí svou ve věcech národních našich snah se týkajících, kdykoliv za to požádán byl, vzbuzovala k němu neobmezenou důvěru, obzvláště vlastenecké mládeže a nastávajících spisovatelů, kteří se v takovýchto příčinách k němu uchylovali a nikdy v očekávání svém se nezmýlili. Jmenovitě býval Doucha zhusta požadován za úsudek svůj o předložených jemu rukopisech literárních prací.

Však nejenom literárně, nýbrž i všelikým jiným způsobem, pokud jemu možno bylo, hleděl Doucha prospívati národní věci. Jmenovitě byl jedním z nejhorlivějších sběratelů pro České museum, které jemu za mnohý vzácný dar jest povinováno. Z nich nejdrahocennější jest psaný exemplář Husovy Postilly (rukopis prý Pavla Žídka), za nějž mu podáváno bylo 200—300 zl. Ano, tento chudičký kněz byl mecenášem větším, než tak mnohý z našich bohatců. Nahlédni jen, milý čtenáři, v seznamy jednotlivých sbírek českého musea a shledáš tu velikou řadu pokladů, jež jeho rukou byly sem přineseny a darovány. Jeho rukou také bylo ve sbírkách musea uspořádáno a pořízeno mnohé, co by se žádnými penězi nedalo zaplatiti. Snášel vše, o čem věděl, že pozdním věkům bude zrcadlem doby novější; — chodil po tiskárnách pražských a sbíral i oznámení veřejná, divadelní cedule ochotnických spolků, úmrtní listy a jiné a ze všeho dovedl upraviti sbírku, jež potom překvapila každého, kdo těmto „maličkostem“ z počátku se smál. Toto činil, jak říkával, „jen pro zábavu“ — — jiných zábav, jiných radostí tento pilný muž vůbec ani neznal.

Kdo navštívil někdy Douchu v jeho útulku klášterním u sv. Jakuba, ten dojista viděl veliké ty růžence bezpočetných ceduliček na provázcích. Každá cedulička taková obsahovala obyčejně celý rodokmen některého slova a snad žádnou z nich nebyl by vydal pilný učenec a sběratel na zmar, ani za mnoho peněz; ale přišel-li někdo, jenž vydati chtěl dobrý český slovník, tu zajiskřilo se oko Douchovo, a kostnatá jeho ruka bez váhání sahala po nahromaděných pokladech a udílela neocenitelný materiál zdarma a beze všech nároků. Každé písmeno abecedy mělo v jeho komůrce takovýto růženec a těch růžencových abeced měl a rozdal Doucha velice mnoho!

Nebylo zajisté žádného většího literárního podniku, nebylo žádného díla národního, k němuž by se nebyl Doucha dostavil; — přišel vždy sám a kde mohl, radil, přispěl a ještě v posledních dobách svého utrpení napjal ochotně své síly, kde toho potřebu uznal, a když už vše dobře šlo, byl dojista on jediný, jenž sám se v pozadí stavěl, nevyhledávaje ani odměny, ani chvály. Zlatému jeho srdci postačovalo vždy vědomí, že věci dobré posloužil, že vykonal, co jen vykonati mohl. Této jeho skromnosti

pak někdy ovšem i nadužívalo se a jindy opět zapomnělo se odměniti se způsobem jediné možným, přátelskou uznalostí. Vždy to zůstane trpkou upomínkou, že při národní oslavě Jungmannově František Doucha scházel mezi pozvanými hosty. Měl-li tenkráte kdo právo, býti přítomnu nejblíže ku soše zvěčnělého velikána našeho, byl to zajisté skromný náš Doucha, jeden z posledních — dle času — ale neposledních — dle zásluh — Jungmannistův.

V mnohostranné této činnosti své trval Doucha neúmorně po celý čas ostatního života, jakkoli v poslední době již valně scházel, a choroba jeho čím dále tím více ho přemáhala. Nemoha bez toho býti, aby se stále stýkal s jinými spolupracovníky na národní roli, navštěvoval Museum, tiskárny, redakce i jednotlivé spisovatele, přinášeje jim příspěvky své do slovníků (hlavně do Kottova a do Malého slovníka naučného), neb časopisů. Rozhlédl se, přečetl něco, pohovořil, poradil, požaloval si na svou churavost a osamocenost a pak odešel zase tak tiše, jakoby odcházel již jenom stín. Větších literárních prací Doucha v posledním desítiletí již nepodnikal, zanášeje se téměř výhradně jenom spisováním pro mládež.

Zmínky snad též zasluhuje následující událost ze života Douchova. Roku 1875. dne 13. října byl Doucha v nebezpečí života — úkladným zavražděním. Kdybych neměl o této zprávě svědectví tak nepochybné jako jsou vlastní slova ctihodného kmeta, ani bych věřiti nechtěl, že muž tak neúhonný, tichý, nezištný, jak byl Doucha, mohl by popuditi proti sobě surovost lidskou tou měrou, že by o jeho bezživotí ukládala. Bohužel, že jest to skutečnost. Chorobný Doucha meškal po několik týdnů, jako každého leta, v Podmoklí, aby ve svěžím vzduchu pohorském poněkud pookřál. Bydlel tam na pobřeží Labe, v letním sídle jednoho z četných svých příznivců. Zřídka obcoval s někým jiným, než se členy rodiny, jejíž byl hostem, a konával obyčejně samoten malé procházky do blízkého okolí. Ve středu k večeru vyšel si opět po břehu Labe na procházku a vraceje se při západu slunce k domovu, stanul na malém pahorku, kterýž poskytoval vyhlídku do krajiny a na proudy labské. Náhle zalehlo mu do uší hrubé zvolání jazykem německým: „Ah, už jsi tu, proklatý kněžoure? Ty mi neujdeš!“ Doucha se ohlédl a spatřil pod pahorkem sotva na 20 kroků vzdáleného člověka s osmahlou tváří a s obuškem v ruce. Poděšený kmet chtěl druhou stranou uprchnouti, však pahorek byl na straně té příliš srázný a tudíž pro starého muže k útěku nebezpečný. Neznámý silný muž stoupal na pahorek, hrozil obuškem a lál neustále „na kněžoura“, jejž musí jako psa zabiti. Ohrožený Doucha neviděl v okolí ani živého tvora, od něhož by se byl mohl pomoci nadíti, mimo to selhal mu i hlas, tak že nemohl slova promluviti. Rychle, jak mohl, obešel pahorek a v tom okamžení, když neznámý surovec vrchole dostoupil a již svým obuškem po starci se hnal, skočil tento se srázného svahu dolů a prchal po hrázi podle Labe k domovu. Neznámý pustil se druhou stranou za ním, aby mu naděhl, však na štěstí se mu to nepodařilo, poněvadž se při obcházení pahorku poněkud opozdil. Doucha slyšel za sebou lání a nadávání „verfluchter Pfaffe“. Téměř bez sebe přichvátal pronásledovaný k bytu svému a u prahu sklesl. Dlouho to trvalo, než se stařec 65letý vzpamatoval a domácím lidem o neblahém případu zprávu dáti mohl. (Dokončení.)

Zvěsti z krajů bratrských.

Podává Jos. Tumpach.

(Pokračování.)

Národní jubileum v Chrvatsku.

Narod bez narodnosti je tielo bez kosti.
Ljud. Gaj.

Druhý sborník, jenž na oslavu padesátiletého tohoto jubilea vydán, liší se od prvého podstatně. Vydán byl jihoslovanskou akademií věd a umění, nesa název: „U proslavu petdesetgodišnjice prieporoda hrvatske knjige god. 1885. jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.“

Kdežto sborník prvý — jak ukázáno — obsahu jest většinou zábavného, je tento výhradně vědě věnován, přinášeje kromě vzletné, výtečné úvodní řeči předsedy akademie, učeného dra. Fr. Račkého, kanovníka, osm článků nejlepšími vědátory chrvatskými psaných, v nichž jako v zrcadle jakéms jeví se nám pokrok různých oborů vědy od doby „prieporoda“ až do roku 1885. Články všechny jsou přísně vědecké, a za cenu jejich ručí nám již sama jména autorů, jakými jsou: Fr Rački, Tad. Smičiklas, Fr. Marković, Bog. Šulek, Gjuro Pilar, Sime Ljubić, Pero Budmani a S. Brusina, vesměs členové akademie. Z článků těch pak, jež dříve v akademii předneseny již byly a proto také v této formě zde se jeví, tři pojednávají o literární historii, a to Smičiklasův: „Obrana i razvitak hrvatske narodne ideje od 1790. do 1835. godine“, Markovićův: „O dru. Dimitriji Demetru kao dramatiku ilirske dobe“ a Budmaniho: „Pogled na istoriju naše gramatike i leksikografie od 1835. godine; tři spadají v obor věd přírodních, totiž: Šulkův: „Naš napredak u prirodnih znanostih za minulih 50 godina.“ Pilarův: „Napredak mineralogie i geologie u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji od god. 1835. do god. 1885.“ a Brusinův: „Zoologia i Hrvati“; článek Ljubićův hovoří: „O napredku arkeologičke znanosti u našoj hrvatskoj zemlji“ a stať Račkého podává nám: „Nacrt hrvatske historiografie od 1835. do 1885. godine.

Nejcennějším a pro nás ovšem nejzajímavějším zůstane článek Smičiklasův. Mistrně a historicky přesně dle četných pramenů líčí nám tento celý onen zápas národa chrvatského o zachování své idee národní, počínaje rokem 1790. až do r. 1835., kdy první červánky lepší budoucnosti na nebi jižním se ukázaly. Nechceme dlouhými slovy o tom teď zde se šířiti, jelikož zvláštní stať o této době chystáme, ale to napovíme alespoň, že jest čas ten dobou o životním bytí Chrvatů rozhodující. Neboť kdyby byla v této době ona slabosť a povolnosť až neuvěřitelná, jakáž tak valnou většinu rozhodujících činitelů chrvatských tehdáž v okovy jímala, jen ještě kratince trvala, a kdyby nebyli vystoupili někteří, jimž v cizině a od mužů z národů jiných idea národní v srdce byla zaseta, a ti v nejkritičtější oné době nebyli zvolali: „Ani krok dále, sice zhyneme!“ — nebyl by nyní národ chrvatský národem, nýbrž parobem mluvy maďarské, a nad jeho slavnou minulostí historickou i literární zdvihala by se teď neslavná mohyla černé prsti, vlastními syny nasypaná.....

Smičiklas dobře nám líčí toto vše, ty zápasy a boje o své vlastní právo a mluvu, tak že věru při čtení toho člověku až bolno u srdce, zamyslí-li se nad tím, jak mohli jen jednati tak někteří z těch mužův a přímo zaprodávati sebe i potomky! — Ve stati té přiložena též v plném znění: „Disertatio“ t. j. rozhovor, jejž „poslancům a příštím zákonodárcům na sněm uherský poslaným“ věnoval hrabě Draškovič, kteryžto „razgovor“ tak mocně a vydatně působil, že památným a nezapomenutelným zůstane po všechny doby.

Druhý článek o „Dimitriji Demetrovi, jako dramatiku doby illyrské“, pochází z péra věhlasného epicko-lyrického básníka a literárního kritika chrvatského Fr. Markoviče, o němž již jednou zde námi zmínka učiněna. Literární tato studie jeho líčí nám zásluhy Dim. Demetra jakožto nejlepšího dramatika doby illyrské, jenž hlavně přepracováním dramat starých spisovatelů dubrovnických, a to Gledjevićovy „Zorislavy“ na drama „Ljubav i dužnost“ (— Láska a povinnosť —) a Gunduličovy „Sunčanice“ na drama „Krvna osveta“ (— Krevní pomsta —), šířil na jevišti vlastenecké idee Gajovy. Dimitrij Demetr narodil se r. 1811. a zemřel r. 1872. v Záhřebě. Meškaje za hranicemi za příčinou studií lékařských seznal, že dramatické básnictví spolu s divadlem jsou jednou z nejmocnějších vzpružin národního života. Vydal tudíž r. 1838. první svazek svých „Dramatických pokusův“, aby takto utile cum dulci spojuje, nově probuzenému lidu svému k utužení životní síly pomáhal a zároveň připravoval kusy původní pro budoucí divadlo chrvatské. A jako v ostatních odrudách básnických sloužili staří básníci a spisovatelé Dubrovničtí za vzor a podklad, tak i tuto Demetr sáhl k nim, nemysle z počátku nic jiného, nežli vydati stará jejich rukopisná díla. Prvními, k nimž sáhl, byla právě jmenovaná díla Gledjevičovo a Gunduličovo, v nichž zalíbilo se mu hlavně to, že jsou v nich dramaticky podány osoby z dějin domácích, jako ku př. v „Zorislavě“ osoba chrvatského bána a bosenského krále. Ale Demeter pročítaje dramata ta seznal, že hodí se více pro četbu, nežli pro jeviště; pročež, shledav ještě jiné vedlejší nedostatky, jako nevhodné metrum a nepříležité episody, přepracoval díla ta, a to „Zorislavu“ z většího dílu, „Sunčanici“ pak docela, a přenesl kromě toho děj na pole zcela domácí, stav se takto prvním dramatikem idee illyrské. — Roku 1844. vydal pak Demeter druhý svazek těchto svých „Dramat. pokusův“ a v něm i svoji znamenitou tragedii „Teutu“, ono nejlepší dílo první doby dramatické literatury chrvatské, jež hlavně básnickým vzletem, mohutným citem a obratnou technikou se vyznamenává, ač jeví se v něm též, a to hlavně v komposici, znatelné stopy francouzských klassikův a Shakespeara. Demeter psal kromě toho ještě libretta, jako „Ljubav i zloba“ a „Porin“, a chtěl vůbec více ještě v oboru dramatické poesie vykonati, ale nemohl, a to proto ne, že připadl na něho těžký úkol prvního chrvatského dramaturga, když byla pozvala záhřebská „čitaonica“ srbské divadelní družstvo z Nového Sada do Záhřeba, kdež celé břímě to na jeho bedrách spočívalo, a on divadlo překlady dobrých děl cizojazyčných opatřovati byl nucen. Nemohl tudíž splniti slib svůj, jaký učinil v prvém svazku svých „Pokusů“, že chce jich totiž každoročně jeden svazek vydati, než přes to vše dosti učinil, aby sobě národ k trvalému díku zavázal.

Co týče se další práce, pocházející z péra veleučeného polyhistora Bohuslava Šulka a jednající o pokroku přírodních věd v Chrvatsku za posledních 50 let, tu ne se vším souhlasiti lze. Jeť Šulek a s ním ještě prof. Brusina a snad ještě jiní zástupcem směru realisticko-materialistického v Chrvatsku, a záhřebský „Katol. list" ve svých článcích již velice často byl nucen proti nim se ozvati. Dr. Šulek, rodilý Slovák, věnuje v této stati skorem sedm plných stránek objasnění tohoto stanoviska svého, dovolávaje se přitom na svědectví všech těch známých pánů: Suessa, Schulze, Kanta, Haeckla atd. a hovoře jenom stále „o věčných zákonech přírodních" a „idei zákonitosti všehomíra", zavrhuje Aristotela a píše při tom tak, že se zdá, jakoby schválně nechtěl z praemiss svých tu pravou konklusi učiniti, nýbrž že buď z odporu nebo z jiné příčiny nechce přijíti dále, k té první příčině všeho, a tak takořka upře závěr svých vlastních praemiss.... Ostatně jest arciť článek ten velice důkladný, líče a podávaje nám podrobně celý vývoj u pěstování všech přírodních věd na školách chrvatských, počínaje od r. 1773. dobou pojesuitskou, když vydala Marie Terezie r. 1777. nový vyučovací řád: „Ratio educandi totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas", dle kterého řádu vyučováno až do roku 1848., ale dbáno při tom vědy přírodní velice málo, jelikož na nižších školách věnovalo se přírodopisu jenom nepatrně času a při tom ještě užívalo se knihy latinské, kterážto kniha — jak praví se v „Ratio educationis" — do jazyka mateřského překládati se nesměla, nýbrž jenom latinsky byla vydávána, leda že všade názvy řeči národní směly býti přidány; na akademiích pak, jež měly tehdy dvě fakulty, filosofickou a právnickou, přednášela se věda ta jen povrchně, ježto byl mnohdy ustanoven za professora předmětu toho muž věci zcela neznalý, jako jím byl v Záhřebě professor maďarského jazyka, jenž ni jednoho pokusu nikdy neprovedl a žákům jako na omluvu vždy jen říkával: „Non favet tempestas — počasí není příznivo". — Lépe pak dařilo se vědám tém až teprve po letech padesátých, když nová soustava školská byla zavedena, a Chrvaté též mateřským jazykem vědy přírodní pěstovati počali. Vědy ty pěstovali arciť hned již staří Dubrovničané, z nichž mnozí jména světového nabyli, jako slavný předchůdce Decartes-ův Marin Getaldić a jesuita Rugijer Bošković († 1787.), onen věhlasný mathematik, fysik a filosof, jímž dle slov Adamičových mohl by se honositi celý jeden národ, a ne pouze těsný Dubrovník. Ale díla jejich psána jazykem vlašským, a tak nevnikla mezi lid a neprospěla mu. V jazyku chrvatském však vyšla první kniha přírodopisná (překlad) teprve r. 1850. pod názvem: „Naravopisje (přírodopis) za porabu gimnazialnih učionicah u Hrvatskoj i Slavoniji", načež více jich vydáno, ale to samé knihy školní, většinou nedostatečné, neboť ani když bán Jelačić dvojnásobný honorář (80 zl.) za tiskový arch nabídl těm, kdož by do půl roku učebnici důkladnou napsali, a on takto nebyl nucen zavésti německé učebnice do škol chrvatských, jakož na něho doléháno — sešlo se z oborů jiných učebnic dosti, ale z přírodopisu žádná. Nebyloť ještě názvosloví vědecké ustáleno, a bez toho těžce pracovati. A tak překládáno zase jen z jazyků jiných, jako Smetanova fysika pro nižší gymnasia Torbarem r. 1854. a Baumgartnerova fysika pro vyšší gymnasia drem. Kiseljakem. Teprve po r. 1860., když vrátil se zase jazyk ná-

rodní do škol, a učebnice německé, do nich zavedené, z nich odstraněny, počalo se literatuře na poli tomto dařiti lépe a vydávány nejen spisy přísně vedecké Akademií jihoslovanskou, nýbrž Maticí chrvatskou a Družstvem sv.-Jeronýmským i spisy populární pro lid tištěny, tak že nyní v oboru tom již pojednání a spisů na půl druhého sta se čítá a pracovníků celá řada, mezi nimiž jména známá: Mařík, Láska, Dvořák, Šulek, Tobar, Sekulić, Čech, Janeček, Janda, Vukotinović, Schlosser a meteorolog Ivan Strožir, professor při vyšší realce záhřebské, jenž již plná 24 leta s neobyčejnou vytrvalostí a pílí meteorologii pěstuje a údaje ty zaznamenává. Kromě těch pak uvádí Šulek pod čarou ještě veliký počet autorů jak v přírodopise vlastním, tak i v chemii, fysice atd. pracujících.

Než o předmětu tom, jak svrchu již vzpomenuto, pojednávají ještě Dr. Jiří Pilar a prof. Brusina, první ve článku svém o pokroku mineralogie a geologie v trojjediném království hovoře, druhý pak o zoologii jednaje. — Co článku Pilarova se týče, je tento psán s důkladnou věci znalostí a podává nám třeba že stručných, tož přece dostatečných zpráv o stati této. Jeť Chrvatsko zemí na rudy velice bohatou, a tož není divu, že již dříve, ve stoletích minulých, o nich psáno. Vypočítávať věru Zeparovich ve svém mineralogickém slovniku mocnářství rakouského r. 1859. vydaném 35 druhů rud jen z Chrvatska známých, z nichž mnohé raritami velice vzácnými. Ovšem pak že analysi rud těch také nejvíce pojednání vědeckých věnováno, jakož se tím hlavně zabýval Dr. Tkalac, Vukotinović, Sabljar, Pilar sám, Kostka a j., geologií pak specielní Schlosser a hlavně Vukotinović, v „Radu“ jihosl. akademie a jinde stati své vydávajíce. Ba i paleontologie velice pilně pěstována, vzdyťtě ve příčině palaeontologie Radoboj učence odevšad k sobě vábí, jelikož není hned tak místa, kde by zbytky rostlinné a živočišné lépe, znatelněji a hojněji byly uchovány nežli právě tam, tak že Frant. Hauer právem nazval kdysi Radoboj Mekkou, kam každý geolog jednou v životě putovati má. — A přihlédneme li ku článku prof. Brusiny, tu bylo by nám opakovati, co bylo již o Šulkovi praveno. Prof. Brusina, jsa stoupencem descendentální theorie Darwinovy, učinil z tohoto článku svého stať polemickou, což pro sborník jubilejní docela se nehodí, tak že by celé pojednání jenom získalo a nikomu k úrazu býti nemusilo, kdyby oddíl VII. stati té: „Darwinizam“ byl vynechán. — Zoologie u Chrvatů pěstována pilně, jenom že ta nejlepší díla psána vlašsky. Jazykem národním hlavně prof. Brusina sám a s ním ještě jiní, jako Dr. Kržan, Šulek, Galović, Vukotinović, Augustinović a t. d. ji pěstují, a počíná se jí teprve nyní lépe dařiti. Dříve to pro poměry školské vůbec možno nebylo, a pak také proto ne, že teprve nomenklaturu vzdělati bylo nutno. Teď však tomu již jinak, a číslo 357, jež udává nám počet pojednání, statí a knih o zoologii od r. 1842. — 1885. pojednávajících, ovšem že v jazyku jak chrvatském, tak i vlašském a německém, jest číslo velice slušné.

Přicházíme ku článku nejlepšího archeologa chrvatského, Ljubiće: O „napredku znanosti arkeologičke u hrvatskoj zemlji.“ Výtečná to stať, jež poučí nás, že mnozí daleko četnější národové v archeologii za Chrvaty pokulhávají. Již ze století XV. zachovány a slavným Mommsenem prostudovány dva rukopisy o archeologii

jednající, a to „codex Taugurinus“ v Marciani a „Jadertinus antiquus“ v bibliothece Vatikánské. Archeologií zabýval se Morulić a Natalić, Šimon Begna, biskup modrušský, onen slavný řečník na sněmu Lateránském, jenž také r. 1531. první národní knihtiskárnu ve Rjece otevřel, Jakub Salecić, kanovník, jesuita Ferro a mnozí jiní, jak laici tak ze stavu duchovního. Když pak vystoupil Ljudevit Gaj, tu první, oč se zasazoval, bylo vedle literárního družstva i národní museum, hlavně ve své „Danici“ a „Horvat. novinah“ pro to horuje. A vskutku již r. 1846. zakoupen palác hraběte Dragutina Draškovice, jenž na museum a bibliotheku přeměněn, „národním domem“ nazván, a strážcem jeho ustanoven nejprve Rakovac, po jeho smrti pak Sabljar, Vukotinović, Jagić a Ljubić, všicci archeologové nadšení a výtečni. „Archiv“ od r. 1850. družstvem pro jihoslovanské dějiny a starožitnosti vydávaný přinesl o archeologii plno článkův, a když pak r. 1878. přeměnilo se družstvo to v „chrvatské družstvo archeolog.“, tu opět časopis „Književnik“ orgánem tím se stal, a přinesl práce výtečnika chrvatského dra. Račkého, kanovníka záhřebského a předsedy akademie, pak Jagiče, Ljubiče a Crnčiče. Od roku 1867. pak, kdy „Jugoslavenska akademia“ v život vstoupila, přinášely a přinášejí zase „Rad“ a „Starine“ práce jmenovaných badatelů, k nimž i Maixner se přidružil. — Archeologii dařilo se tudíž stále dobře, lépe však ještě od r. 1870., kdy udělila vláda museu podporu 350. zl. na vydávání „Viestnika nar. zem. muzeja u Zagrebu“ — (kteréžto museum spolu s akademií již r. 1866. sněmem stvrzeno) — a zároveň ustanoveni po celé zemi sběratelé starých památek.

Co pak Dalmacie samotné se dotýče, jež na starožitnosti tak velice bohata, tam již od r. 1818., když císař František I. tamo cestoval a hojností památek starých, jak se tyto hlavně v Solinu (Salona) nalézají, opravdu překvapen byl, památky archeol. pilně shromažďovány a vykopávány. R. 1820. bylo vládou nařízeno, aby se ve Splitu museum otevřelo, a v Solinu aby se kopalo. Dohled nad tím jakož i museum svěřeno Karlu Lanziovi, po té Frant. Carrarimu a po nich jiným; za dob našich pak zabývá se tím Bulić. — Jestiť stav nynější vůbec potěšitelný, zvláště od r. 1878., kdy všeobecné museum otevřeno, i krajinská musea a družstva zakládána, a vláda sama velice tomu jesti přízniva.

Ještě zbývá nám zmíniti se o článku Petra Budmaniho a Račkého. — Pero Budmani podává nám celou historii chrvatské grammatiky a lexikografie. Bylo věru Gajovi, když vystoupil, voliti mezi kajkavštinou, čakavštinou a štokavštinou jazyk spisovný. Gaj však ne ihned rozhodl se pro některý z těchto dialektů, nýbrž uveřejňoval z počátku v prvých číslech své „Danice“ příspěvky spisovatelů ve všech nářečích; připravoval si nejprve cestu, a teprve později, po dlouhé úradě a rozvaze, rozhodnul se pro štokavštinu jako pro nejrozšířenější, ponechav však i některé zvláštnosti kajkavské a čakavské. Z této doby illyrské pocházejí tři grammatiky Vjekoslava Babukiće, z nichž druhá německy psana jest nejlepší, a pak vlašsky psaná illyrská grammatika od Vladimíra Veziće. — Než jiné byly ještě starosti, a ty se týkaly hlavně ortografie. Vládlyť v Chrvatsku hlavně čtyři hlavní způsoby ortografie: chrvatská, slavonská, dalmatská a dubrovnická, z nichž dalmatská nejlepší a dubrovnická nejhorší. A mezi těmi měli Illyrové voliti, chtějíce zároveň přiblížiti

se pravopisem svým Čechům a Polákům. Nastaly tudíž dlouhé zápasy, nežli pravopis ustálen, a disputací těch zúčastnili se hlavně Vuk, Šulek, Kukuljević, Demeter, Gaj, Daničić, Mažuranić, Jagić, Miklosić a j. Jednalo se hlavně o *ć*, *tj*, *gj*, *dj*, pak o *ě*, *r*, *h*, dále o koncovky některých pádů jakož i o to, má-li se při psaní dbáti více etymologie nebo výslovnosti nebo historie pravopisu, kdež Kurelac byl rozhodným zastancem pravopisu etymologického, Augustinović Gjuro pak fonetického, mezi nimiž střední cestou bral se Jagić; dále též o to, zda má se akcent označovati čili nic atd., až konečně, ač ne ve všem, jakéhosi ustálení docíleno, tak že mají Chrvaté nyní spisovný jazyk, jímž — jak Budmani dí — mohou se honositi před celou Evropou. — Kromě zmíněných zabývali se grammatikářstvím ještě též Brlić, Budmani sám, Veber, Pović a Maretić. Slovnikářství pěstováno Mažuranićem a Užarevićem, pak dále Bohusl. Šulkem, jenž vydal slovník německo-chrvatský, jakýmž pouze největší národové evropští mohou se honositi, dále Dežmanem a Daničićem, který spolu s Valjavcem a Budmanim získal si svým akademickým slovníkem „hrvatskoga ili srpskoga jezika“ zásluh velikých.

Sborník zakončen článkem Frant. Raćkého, nejlepšího historika chrvatského, jenž také vzletnou řečí řadu článků sborníku toho byl otevřel. Staf Raćkého podává nám obraz historiografie chrvatské od r. 1835. do r. 1885., kteroužto dobu celou dělí Rački na tři menší období: dobu illyrskou od r. 1835.—50., dále dobu, kdy družstvo pro jihoslov. dějiny historii pěstovalo od r. 1850.—67., a dobu, kdy akademie sama působiti počala od r. 1867. — Že se ihned z počátku historii zvláštní píle věnovala, jest na bíle dni, jelikož jest, jak známo, historie každého národa nejmocnějším prostředkem, jímž se vědomí v lidu probouzí a tuží. Proto také Gaj sám již jako student historií se zabyval a ve svém výzevu ku předplacení na Danici a Hrvat. noviny také sliboval, historii že s obzvláštní pílí chce pěstovati. A tak se též dálo; neboť Danice přinesla článkův historických velikou řadu, a to hlavně článků biografických. Kromě toho pěstována též historie literární, psány cestopisy, uveřejňovány historické přehledy a konečně i dějepisné prameny na světlo vynášeny, a to na té i na oné straně Velebitu. — Když pak r. 1850. vstoupilo do života „družstvo za poviest i starine“, vzpružil se ruch historický ještě více, jelikož našlo družstvo toto spomocníka a podporovatele ve vlasteneckém bánu Jelačićovi, jenž způsobil, že placeno na vydávání „Arkiva za pověstnicu jugoslavensku“ ze zemské pokladny chrvatské 500 zl. stříbra, jakoužto summu též on sám ještě účelu tomu věnoval, přijav na sebe protektorát družstva a vyjádřiv se o historii zároveň těmito památnými slovy: „Historii každého národa možno považovati za jeho křestní list. Neboť jako slouží křestní list jednotlivci za průkaz, do které patří společnosti lidské, tak jest historie každému národu průkazem místa jeho ve velikém kruhu člověčenstva. Bez ní neví národ, čím byl aneb kam patří.“ Družstvo to čítalo pak již ve kratinké době 258 členů s ročním příspěvkem 2 zl., našedši mimo to i četných příznivcův. Prvním jeho předsedou byl Ivan Kukuljević a sekretářem Brlić. Úloha družstva byla dvojí: vyhledávati a vydávati historické prameny a památky a pak pěstovati historii samu. Vysláni tudíž Kukuljević a Šabljar na cesty do jiných zemí, aby v bibliothekách po rukopisech historických

pátrali, dotazy na vše strany posýlány, a buzen vůbec zájem pro historii v obecenstvu nejširším. V „Archivu“ pak vydávány prameny historie politické, církevních dějin, dějin práva, literatury a umění, psány monografie, místopisné stati, rozpravy a články, tak že činnost na poli historického bádání byla v době té vskutku velice rozvětvena a plodna, hlavně ovšem u Račkého, Kukuljeviće, Tkalčiće, Brliće, pak dále co historie literární se tkne, u Jagiće, Ljubiće, Mažuraniće atd. A když vešla v život jihosl. akademie, tu se arcit činnost ta ještě zvýšila. Akademie soustředila hlavně ovšem až posud činnost svou na vydávání pramenů, chystajíc se takto na vydání kritického díla historického i literárního, jakéhož až posud Chrvatsko postrádá, a činí tak ve třech sbornících: Monumenta historico-iuridica, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, a Stari pisci hrvatski, ač i sborník „Starine“ jak prameny historie zemské, tak literární a právní přináší, tak že vyšlo posud 56 knih pramenů těchto, počet to velice slušný a stavivo pro příští veliké historické dílo hojné. — Posud pak nejlepší historií jsou dějiny prof. Tad. Smičiklasa „Poviest Hrvatska“, jež vydala Matice chrvat. ve dvou dílech, k nimž druží se pak menší díla školní od Balenoviće, Tkalčiće a Tomiće. Historii literární vzdělal nejlépe až posud Filipović, Pechan, Smičiklas, Milcetić, Petranović atd., literaturu tradicionalní prof. Radetić ve svém „Přehledu“, zeměpis a místopis V. Klaić ve svém díle „Popis zemí, v nichž obývají Chrvaté“, Lopašić a mnozí jiní. — Vidno z tohoto přehledu zajisté, že Rački, přirovnávaje vývoj historie chrvatské k vývoji děcka, vtipně praví, že zbavila se historiografie chrvatská za doby illyrské povijanu, v době střední že jeví se jako čilé dítě, a nyní stojí již jako statný jinoch; věk mužný však zahalen posud budoucností. —

Tolik o sborníku tomto, jenž s prvním spisem jubilejním zůstane nejtrvalejším pomníkem oné řídké národní slavnosti chrvatské. Dejž Bůh, aby bylo za druhou polovici věku ovoce práce ještě hojnější počtem i dokonalejší obsahem, aby tak splnila se ta přání, jež národ ku konci této první poloviny nového věku žití svého pronáší z toho srdce svého, ze srdce čistého, neporušeného!

Z nocí zářijových.

Slovácká črta.

Napsal Fr. Horenský.

I.

Skoro každý rok na sklonku léta vídati po kopcích a dolinách slováckých rozložené ohně, jež planouce v podvečerech široko daleko světlem svým se nesou a zvláště za tmavých, bezměsíčných nocí tajuplného rázu krajině dodávají. U jedněch z nich bývá mrtvé, hrobové ticho, od jiných však slýchati zpěv, zalétající někdy vesele a mile, jindy zase táhle a zádumčivě do zmlklého okolí a zanikající někde v houštinách nedalekých, temných lesův ... A kdybyste přišli až k nim samým, viděli byste ještě u každého mezi řadami stromův nevelkou boudu a v ní jednoho,

dva, i více Slovákův, od nichž se tak půvabný zpěv onen donášel. Neklamné to znamení, že nastaly již i s hlídkami svými noci zářijové.

Noci zářijové ... Jsou to doby, kdy možno člověku pod širým nebem probdíti v dumách a zpěvu třebas celou noc, pobaviti se při výkladech a nejtajemnějších rozmluvách s druhy svými a pohrouženi se pak v tichu do snivého svitu měsíce i nevinného třpytu hvězd ...

Chlapci slováčtí těšívají se také na doby ty skoro jako na největší slavnosti v roce, mluví o nich již dlouho napřed s nedočkavostí a netrpělivostí, a nejedna čtveračivější hlava přemýšlí potají, čím by tu své druhy co nejvíc a nejspíše překvapila. A když se snese večer sv. Jiljí nad jich kopce a lesy, čas, aby posedali na koně a uháněli na pastvu v místa, kde nejvíce zarodilo. Než chraň se v podvečer jezditi kolem kostelů, kapliček a rybníků za humny! Čarodějnice, vodníci a všechny zlé moci přírody odebraly se tam z lesních úkrytů, jezírek a rákosí již za soumraku, a kdož ví nezastoupne-li ti z nich některá z nenadání cesty v podobě velkého černého psa, nahého dítěte, kočky, a čehokoliv jiného — po tmě a ve strachu bude ti couvati až tam, odkud jsi vyjel. Běda pak tobě, vystoupíš-li náhodou z ujetých kolejí, aneb obrátíš-li se, nevěda si rady, tělem vpřed, abys rychleji uniknul — zdráv nepřijdeš již domů.

Ký div potom u Slováků, že objíždějí často raději kus světa, nežby se dávali svévolně v takové nebezpečí. A nelze-li přece někde vyhnouti rybníku nebo stavu, tu pádí kolem něho divokým tryskem, jakoby každého „sám čert, Bože odpusť, nésl," nechávají za sebou déšť jisker, vykřesaných kopyty svých koní, a letí bez oddechu k určenému cíli.

Tam poskákají, rozpustí koně na nejbližší louky a jdou dělat ohně a boudy. Když vše hotovo, posedají kolem ohně do kruhu a teď začínají tajeplné rozpravy a výklady o nevyzpytatelných silách a zlých mocích přírody, přecházející potom v obyčejný hovor, zpěv a žerty. Teprve pozdě v noci uléhají k odpočinku a zkolébáni šumem stromů v tichý spánek, snívají tiché sny o krásné zářijové noci, o zpěvu a lásce.

Na jednu takovou noc zaneslo mne štěstí s družinou několika Slováků mezi rozsáhlé dva lesy, tající v hustém listí trnek, jež mezi nimi na úhorech stály, hojnou úrodu. Přicválali jsme tam nad očekávání rychle, náhle, až divoce Ne snad proto, že by nám bylo jeti kolem jezírka nebo kostela, ale Janu Dudovi splašil se za dědinou kůň, zrovna naproti malé kapličce, tmějící se v dálce na rozhraní panských a selských rolí, a starý Hlavica, jedoucí též s námi, viděl v nehodě té jakousi nástrahu čarodějnic.

„Ujížďajte, chlapci, ujížďajte", pobízel proto, „abysme tam radší už byli." A chlapci, vesměs starší než 12tiletí, dali se z pouhého zvyku v silný klus.

Dorazivše za chvíli k Čaklovu — tak jmenuje se jeden z oněch dvou lesů — stanuli jsme, rozpustili koně na vedlejší louky a běželi dělat jedni ohně, druzí boudy. Ještě nevyšel ani měsíc, a u mocného kmene vysoké hrušky stála chvojnatá bouda, ozářena jsouc velkým plamenem zapálené hranice dříví. Nejvíce

k tomu dopomohl Michal Čaníků svým obuškem, jejž donesl za holenkou. —

Posedali jsme do kolečka k ohni, a starý Hlavica si zapálil. Ticho, jež prvním okamžikem nastalo, přerušovala jen „blčící liša“ zároveň s praskotem dříví, padajícího pomalu v silný plamen. Najednou však zdvihnul se Duda, odcházeje zvolna k borovému lesu.

„Kam ideš, Janku?“ optal se Čaník.

„A, nikam! Idu sa trochu projít“, povídá Duda, ani se neohlídaje a přeskočiv bystřinu, podél boří tekoucí, zmizel v průseku.

Ale chlapci věděli už, za kým ta procházka.

„Čuješ! Nechoď dneskaj na Maršov! Nevíš, že sa ti splašil kůň?“ volali za ním zpola do opravdy, zpola dráždíce trochu pověrčivého Hlavicu. Než Duda se již neozval.

„Podívajte sa, aha!“ ukázal jeden, Kroča, rukou na oblohu. Tam sjela právě hvězda, nechávajíc po sobě dlouhý pruh, posetý tisíci žhavých jisker a zanikajíc kdes v dálce na obzoru.

„Jak sa pěkně znésla, jak nejaký zlatý ptáček!“ porovnával a zahleděv se do hvězdnatého nebe dodal: „Rád bych věděl, koliké enom sú ty hvězdičky?“

„Povídá sa, že sú toliké jak naša zem“, ozval se Janek Janků, jenž dosud seděl nemluvě.

„To sa povídá“, odporoval Kroča, „ale řekni mně, jak by sa tam všecky změstnaly, dyž je ich toléj?“

„Jak ve klobúku sto lebo tisíc dyní“, podotkl s protější strany Machala.

Chlapci se usmáli. „Šak prám!“

„Mně sa tom také nechce věřit“, omlouval se Janek, „ale tož ně pověz ty, koliké sú?“ pravil Machalovi.

Ten pohlédnuv k nebi, změřil si kterousi, a: „No, šak věčí než chalupa nejsú!“ povídá.

„Ba, věřte mně, že nejsú ani věčí, než ich vidíme“, vmísil se do řeči ještě jeden.

„Ale di! Co řečnuješ! To už néni možná!“ opřel se mu Kroča.

„Ná proč ne? Dyť sem viděl nedávno spadnút jednu k Vlkom do humna!“

„Viděls! Já sem ju viděl také“, vece zase onen, „ale dyž sem ju šél hledat, nenašél sem ničeho. — To sa nám, brachu, enom tak zdálo.“

„Ja gdes ty ju hledál! Tys ju hledál před stodolú a ona spadla na zadek.“

„A dyby“, připouštěl Kroča, „a dyby, tož to byl třebas enom malunký kúsek hvězdy. Učení ludé sú přeca chytřejší než my, a dyž ti povídajú, že sú hvězdy toliké jak naša zem, tož cosi na tom enom bude!“

Teď pustili se do řeči všichni, a bouda naše proměnila se v malý parlament slovácký, v němž rokovalo se živě o předloze, „koliké sú ty hvězdy a co sú.“ S první otázkou šlo to ještě dosti ku předu, ačkoliv se bylo chvílemi co obávati, že se Obadalovi velikosť hvězd rozplyne v nic. Nejvíce přidávali se k mínění Machalovu.

Co pak by hvězdy byly, o tom zmínil se dosud jen Čaník, podotýkaje mimochodem v řeči, že jsou to jakási světélka ve vzduchu.

Cosi však bylo by vám za jejich hovoru jistě napadlo! Starý Hlavica totiž nepromluvil ještě ani slova. Seděl mlčky u samé boudy, pouštěje ze svojí pramizerné fajky takové mraky dýmu, že se někdy zdálo, jakoby „Bože opatruj“ tlel celý i s hlavou. Mysleli byste, že jej asi pramálo zajímají hvězdy, ale zmýlili byste se! Hlavica poslouchal dobře a čekal jen, až se chlapci „domluví“, že jim poví „tem hlupákom ešče“, koliké jsou hvězdy a co jsou. A když byli chlapci už na čisto domluveni, uznávajíce náhled Machalův za nejlepší, vypne se tu náhle ze svého sedliska a prý: „Počkajte, chlapci, počkajte, včil já vám řeknu! Ze světlem je to tak, že čím daléj je od nás, tým věčí sa nám zdá.“ A než se ho kdo mohl otázati, jak to možno, dal se do výkladu.

„Je to tři neděle“, pravil, „co sme šli večér s klobúckého jarmaku; byli sme ale pů hodiny od Biskupic, dyž tu sa rozsvítí silno na vedlejším kopci. Zprvu sme mysleli, že tam hoří čísi chajda, toliký sa zdál plameň, ale přichvátáme k něm, a vidíme, že je to enom malý ohník, co si složíl pasák. A s tema hvězdama je to také tak. Čím daléj sú od nás, tým věčí sa nám zdajú byt!“

Chlapci odporovali kroutíce hlavami. Jenom Obadal nevěděl už, ke komu se přidati.

„Ja tak to bude, tak“, dokládal Hlavica, „a já bych proto skoro řekl, že sú hvězdy enom jakési bludičky ve vzdušnéj paře.“

V tom doběhnul Duda.

„A proč sa vracáš?“ divili jsme se, neboť mohl býti teď nejdál asi u Maršova.

„Chlapci, cosi je tam!“ „Gde?“

„V průseku na křižovatkách!“

Hoj! na křížovatkách! Rázem byli jsme na nohou. „A co je tam?“

„Ale nevím. Cosi na bílém koňovi. Poďte tam!“

Zapomněli jsme hned na hvězdy a sebravše každý něco — nějaký kolek do ruky, šli jsme za Dudou do průseku. Žeby s námi mohl Duda chtíti také jen žertovati, na to nám už ani pomyšlení nepřišlo. A také to na něm nebylo poznati, zdál se dosti zarazený.

V té chvíli, co jsme vcházeli do průseku, obestřel měsíc celý les tajnou hrůzou. Každý bor čněl zde v jeho šeřivém svitu jako výstražný duch, oddechuje si někdy tak temně zhluboka, že se člověk mimoděk zachvěl. Chrastiny, plazící se sem tam po zemi, krčily se jak strašidla, zůstávajíce tu vzadu, by nás odtud neočekávaně přepadla, tu zase předbíhajíce nás a skrývajíce se za bory, by se úskok tím jistěji podařil.

Posud nebylo zříti ničeho. Jenom veverka mihla se ve vršcích stromů, ale spatřivši nás vrátila se rychle zpět, unikajíc bázlivě v lesní šero.

„Co enom to bylo?“ vyzvídali na cestě všichni mezi sebou. „Šak snáď čarodenica tam nejezdí!“ Než třebas slova tato prohodil každý sebevědomě, úplného klidu nezachoval nikdo, ani na oko. A čím více jsme se křížovatkám blížili, tím silněji tlouklo každému srdce a tím více zarážel se dech.

Najednou zafrčí cosi před námi, div jsme lekem nepadli a na křížovatkách objeví se bílý kůň s přeludným zjevem. Nejistotou a strachem stáhla se nám hrdla — v tom propukla postava v srdečný, veselý smích.

„Neščasná Tónko hneď, neščasná Tónko!“ zvolal Hlavica a v okamžení zmizel strach se všech, ustoupiv hlasitému obdivování. Jen si pomyslete! Byla to Zemánečkova Tonka, co pásávala koně. Seděla si na brůně jak Amazonka, kloníc se čtverácky k její šíji.

„A co tu děláš?“ divili jsme se.

Místo odpovědi zasmála se Tonka a ohlédnuvši se, jakoby nic na Dudu, ujela pryč.

„Ale propadené děvčisko“, povídá Hlavica, „co sem já sa namiél strachu, že už ani živý dóm nepříjdu! — A co tady enom chtěla, rád bych věděl?“

„Gdohoví! Já sem viděl také za každým borem jednu čarodenicu“, smál se Machala a ostatní s ním.

„To tak bývá dycky“, pravil Čaník, „člověk je trochu přestrašený a potem myslí na každý peň, že je tam strašidlo.“

Hlavica chtěl cosi namítati proti Čaníkovi, ale chlapci obrátivše se zpět začali zpívati, a tím rozmluva ukončena. Duda omlouvaje se zašel ještě dále do lesa.

Když jsme byli zase na roli, naložili jsme znova na oheň a poseděvše ještě chvilku, jali jsme se trochu obcházeti pole. Zpívalo se a rozprávělo Bůh ví o čem. Starý Hlavica dokázal několika stkvostnými črtami ze života vodníků a čarodějnic, že není přece všechno klam a lež, co se o nich vypravuje. — Byli jsme i u koní, zdali jsou ještě na lukách, neboť se stává někdy, že se rozejdou po okolí a člověk maje vésti domů, musí je teprv shledávati. Dnes bylo vše v pořádku. Celý večer byl veselý. Pozdě stanuli jsme zase u boudy, abychom si již odpočinuli. Dříve však nežli se ulehnulo, měl se zakončiti večer písní. Čaník zanotil a chlapci dali se do zpěvu:

„Svit, měsíčku jasný,
nezacházaj ešče,
neb jest mé srdénko
na dalekéj cestě!...“

Bože, to byly zvuky! Ozývaly se široko daleko nočním tichem a zněly jednoduše, prostě, ale krásně a mile, a přes to, že vycházely z drsnějších hrdel upracovaných Slováků, zněly tklivě, cituplně, nesouce se daleko do té snivé, tiché noci zářijové a zmírajíce kdesi až na druhém konci boří, kde snad dosud dlel Duda i s Tonkou.

Tehdy ještě neuměl jsem oceniti dobře písně národní. Ale nyní, kdykoliv pomyslím, že i tyto časem snad vymizí z lidu, pojme mne trapný pocit, jenž roste, slyším-li, že i ty noční pastvy se pomalu Slovákům našim zakazují. — Popřel jsem se o trnku a dumal.

Kdos přichází údolím. „Duda!“ povídá Kroča.

„Cos dělál na lúkách?“ tázal se Machala.

„Védl sem tam koně. To sme vás dostali!“

„Oh, milionský Janku! — Oni sa na nás umlúvili!“ zvolal Čaník.

Zase nemalé rozveselení! Starý Hlavica se dušil, že se mu něco takového ještě nikdy nepřihodilo, a ujišťoval nás, že na to nezapomene do smrti. „Ale včil si už odpočiňme!“ vybízel, když jsme se do vůle nahovořili, „půnoc bude hneď, a ráno odjedeme skoro.“

Ježto se počala noc hodně chladiti, naložili jsme ještě na oheň a zahalivše se do halének poléhali do boudy a kolem ní. Rostoucí

plamen, dera se mocně suchými větvemi trnkovými, dorážel nemilosrdně na korunu hrušky. Listí její chvělo se a třáslo se horkem, až konečně, nemohouc se od slabosti udržeti na haluzích, padalo zvolna k zemi.

Oko zvedá se k obloze. Ó noci čarosnivá! Nad námi na jasném nebi stkví se měsíc, a hvězdy třpytí se jako očka dítěte, chvějícího se blahem nad nevinnou hračkou. Mezi nekonečnými břehy vesmíru plyne v harmonickém, královském klidu — čas. — —

Teď slyš! Z dálky blíží se vzduchem tajemný šum a ruch, znamenati spěch, shon a zmatek, v hádce, zdá se, žene se to k nám, bory počínají šuměti a zvučeti, bystřina hrkoce čileji, šplouchajíc vlnkami ve svitu měsíce, i rákosí a zlatolíčí rozkolébalo se tajemnou silou — rozumím již: čarodějnice a vodníci vracejí se z dědin v lesní příbytky a vodní křišťálové zámky, snad v půtce o lidskou kořist...

Z blízké vesnice ozývají se táhlé zvuky ponocného.

„Dobrou noc!“ povídám „Dobrú noc!“ šeptali všichni.

„Noc zářijovou!“ zašuměla naposled chvoj boudy nad našimi hlavami, a zkolébala nás v sladký, tichý spánek. (Pokračování.)

Ukázky z literárního života v seminářích českomoravských.

Sebral Al. Dostál.

(Dokončení.)

O vlasteneckém ruchu seminářském v Brně [1]) bylo dostatečně v „Růži Sušilově“ a „Museu“ pojednáno. Jenom pro úplnost stati připojuji i z tohoto moravského semináře ukázky. V semináři tom, jako vůbec na Moravě, budil se duch vlastenecký v letech třicátých. Seminář brněnský a kněžstvo moravské vůbec stojí v čele literatury, chráníc ji hlavně před zhoubnými živly svým vlivem osobním a perem v kritických listech („Literární hlídka“ a „Literární listy“). Také zde byli alumni z německých gymnasií, jimž se mohl ledakdo vysmáti jako Jos. Jungmannovi, že „v češtině zadrhují“; proto usneslo se několik bohoslovců, že se pilně učiti budou češtině. Byli to hlavně Adolf Špaček, T. Zrzavý, Žďárský, J. Gruss a probudilý, idealní Čech Frant. Kampelík, (nar. 1805. v Šířenově), kteří první vztýčili prapor vlasteneckého ducha, učili se grammatice a horlivě rozprávěli řečí, jíž mají lidu kázati, poučovati mládež, působiti v obcích. Hlavně poslední, Kampelík, druhy své vyučoval, povzbuzoval, napomínal, aby se nad mateřskou řečí svojí nezapomínali, ale zvuky slovanské si oblíbili. Jemu také patří valnou měrou palma vzkříšeného ducha vlasteneckého v brněnském semináři.

Záhy pociťována potřeba řádné knihovny, jež by rozličným vkusům a nadáním vyhovovala. Zvláště českých knih v bi-

[1]) Ku článku tomuto bylo užito statí: „Nárys vlasteneckého ruchu v kněžském semináři v Brně“ od J Vejchodského, „O původu Růže Sušilovy od Frt. Drašara, „Kde se vzala Růže Sušilova“ od J. Soukupa, vesměs v almanachu „Růži Sušilově“ z r. 1885.

bliothece seminářské se nedostávalo. Proto horliví bohoslovci založili si vlastní svoji „knihovnu bohoslovců“, jako v jiných seminářích. Jednak četnými dary šlechetných vlastenců, jednak vlastní spořivostí a měsíčními příspěvky knihovna rostla, jsouc středem literárního života v semináři. (Na př. r. 1831. sebráno na knihovnu 83 zl. stř. V desíti pak letech od r. 1833.—1843. odvedeno bibliothece příspěvků 1074 zl.) Když dary a hlavně příspěvky se množily, také knihovna mohla vzrůstati. Kolik svazkův obsahuje a která zejména cenná díla obsahuje, nemohl jsem se dověděti. S knihovnou také utěšeně zkvétal literární, vlastenecký život. Knihy byly půjčovány mimo seminář po Brně a jiných osadách zvláště řemeslníkům.

Probudilým bohoslovcům dostávalo se hojné podpory, biskup A. Gindl přál a podporoval snahy ty přízní i hmotně; Pressl, Sušil, Procházka, Krátký, Šembera a jiní rozmnožovali dary svými českou knihovnu; Šafařík, Štulc, Amerling, Štorch, Zap a jiní návštěvami poctili seminář a snahám vlasteneckým dodali takového lesku, že až závistivým okem na alumnat pohlíženo, a mylně svobodomyslným místo vlastenecky probudilým nazýván.

Zápal vlastenecký mohutněl, v semináři provozovány v letech čtyřicátých „slovanské akademie“, kde se alumni zpěvem a deklamacemi jak bavili tak vzdělávali. Zvláště myšlénka Cyrillo-Methodějská vštěpována zásluhou Jana Bílého, otázka sociální pěstována zejména zvěčnělým K. Šmídkem. Opět pohlíženo na seminář okem závistivým, a také policie obracela k alumnátu podezřele oči, jakoby zde panslavismus pučel a ze snah čistě vlasteneckých nebezpečí státu hrozilo. Bohoslovci báli se o knihy, drahocenný svůj poklad, kde mnohé krásné plody byly uloženy (nejen české ale i jiných slovanských nářečí), a podělili mezi sebe r. 1846. knihy ty, z nichž některé později opět navráceny byly bibliothece. Když knihovny nebylo, bujel také málo duch vlastenecký v semináři, což důkazem, že řádná bibliotheka v alumnátě velenutna. Ač i nyní ze semináře vycházeli mužové, kteří podnes obohacují literaturu českou (Jan Soukop, B. M. Kulda), přece společná práce vázla. Knihovna opět založena a plněna spisy českými, a tak pomalu připravovala se půda příštím dobám, kdy se do semináře dostali vlastenci na slovo vzatí: Vladimír Šťastný a Josef Klíma.

Horlivou snahou těchto dvou zasloužilých alumnů počal v semináři 1. května 1861. vycházeti psaný časopis „Jara“ nazvaný. „Jara“ byla prvním červánkem listu bohosloveckého, který se stal orgánem všech alumnů. Cenné práce do „Jary“ ukládal rozený básník Vl. Šťastný, podpory docházel zvláště v nižších ročnících. Na rok změněn název v „Concordii“. Do listu přijímány také práce německé (od O. Mussila). Z Čechů přispívali hojně mimo jmenovaného Šťastného také J Klíma a Václav Kosmák, nyní prostonárodní spisovatel na Moravě.

S časopisem se také na všech stranách probouzel ruch vlastenecký. O knihovnu nadále pilně dbáno, časopisy oddbírány, a čeština pěstována. Již přicházeli do semináře jinoši, výborně mateřským jazykem v slově i písmě vládnoucí, nebylo tudy třeba překonávati první obtíže, alumni hned se mohli chopiti knih a pokračovati, kde na gymnasiích ustali. Práce šla snadněji. „Concordia“ vycházela pravidelně až do odchodu dosavádního redaktora Vlad. Šťastného. Te-

prve r. 1866. pokračováno u vydávání listu se změněným názvem v „Museum“. To stalo se zásluhou Al. Hrudičky a Arn. Vlčka.

Brněnské „Museum“ je nejtrvanlivější časopis bohoslovecký; dočkal se (od 1866. do 1886.) dvacátého ročníku. Kdežto listy v jiných seminářích jak vznikaly, tak po delší nebo kratší době zanikaly, „Museum“ vydáváno rok od roku důkladnější a pečlivější. Časopis ten je zajímavým zjevem v literárním ruchu seminářském a má zvláště nyní pěknou budoucnost, když se stal znenáhla společným orgánem všech seminářů českomoravských. Kolik zde zkoušelo mladých bojovníků síly své na poli literárním, kolik ukládalo zde bohoslovců první (a snad také poslední) své práce, kolik se jich v „Museu“ za 20 let vytříbilo, vzmužilo, osmělilo také perem vzdělávati lid, hájiti, objasňovati svaté pravdy! Třeba nebylo všechno dokonalé, třeba byly v „Museu“ patrné stopy začátečníka, přece práce v listu tom, za dvacet let uložené, vykazují píli nevšední, nadšení pro dobro, vybroušenost slohu a lahodnost formy. Mnoho prací těch bylo přeneseno do listů jak zábavných tak vědeckých, aby se do širšího kruhu dostaly jako do „Obzoru“, „Sborníku“, „Vlasti“, „Hlasu“, „Čecha“, „Jitřenky“, „Hlídky lit.“, „Anděla“, „Pastýře duch.“ „Časopisu kat. duch.“, „Athenaea“, „Zlaté Prahy“, „Komenského“, „Zory“ atd. Z toho vidno, že plody, v „Museu“ uveřejněné, nejsou jenom časové hříčky, pouhé pokusy, ale práce ceny trvalé. To dosvědčuje výběr všech prací v „Almanachu“ (r. 1885.), který se všude potkal s uspokojením, a kritika chválila mnohé stati, jež by byly jinak v prachu zanikly a světa božího nikdy nespatřily.

Řada přispívatelů do „Musea“ veliká. Mnozí jsou nyní plodnými spisovately, horlivými pracovníky na vinici Páně v rozličných hodnostech. Do „Musea“ přispívali Ambrož, Pospíšil. Bečák, F. Klíma, Sychra, Hasil, A. Konečný, Koubek, Drašar, Kovář, Kašpar, Drbohlav, Škába, Hlavinka, Krsek, Kyselý, Mráček, Pitra, Stránský, Tumpach, Vychodil, Vejchodský a mnozí jiní.

„Do „Musea“ ukládají nyní členové jednot literárních své prvotiny spisovatelské, učíce se takto oné slohové a věcné obratnosti a opatrnosti, jíž jest potřebí, má-li se práce potkati se zdarem u veřejnosti, čili jinak, učí se zacházeti s literární veřejností.“ [2]) Z toho stanoviska musíme na list ten hleděti. „Museum“ pěstuje, jak se dá čekati, z pravidla směr katolický; obsahem je více vědecký s tendencí vlasteneckou.

„Museum“ dochází podpory také mezi širšími vrstvami, jinak by se po dlouhá léta ani neudrželo, podpory to jak peněžní, tak mravní; mezi těmi, kteří snahy bohoslovcův hojně podporovali, slušno jmenovati velezasloužilého Mat. Procházku, který vydával zvláštní rubriku (r. 1870.) „Opolnu“, hlavně pro kritiku po stránce mluvnické a syntaktické, Vlad. Šťastného, Fr. Bartoše, K. Beránka a jiné, kteří dopisy svými chvalitebný směr a účel vynášeli, všeho zdaru a prospěchu bohoslovcům na další cestu přáli. Takové povzbuzení mnoho přispívalo k dalším pracím, budilo chuť a rozněcovalo zápal k novým snahám. Prof. Ignác Bečák psal bohoslovcům list, z něhož vyjímáme na ukázku: „Má-li býti vzdělání naše nestranné a požadavkům naší doby přiměřené, není k tomu cesty pří-

[2]) Almanah bohoslovecký z r. 1885. str. 9.

hodnější ani bezpečnější, než učiti se, jak náleží, vládnouti perem. Proto také přeji z toho srdce, aby „Museum“ čím dál více prospívalo a berouc se za vznešeným heslem Sušilovým, vypěstovalo vlastem našim hojný počet statečných bojovníkův a dělníkův na vinici Páně.“

Museum bylo semenem mnohých vznešených myšlének a uskutečnilo zdárně některé, jako zakládati knihovny po venkově, pěstovati bohoslovecké vědy, šířiti cyrillo-methodějskou jednotu národů slovanských. Ač již dříve „Museum“ zdárně působilo, hlavní a takořka vlastní jeho úloha teprve nastala, když se stal orgánem jednoty „Růže Sušilovy“, a spojuje nyní práce nejlepší ze všech českomoravských seminářů.

Abychom si učinili pojem o litografovaném listu tom, podávám výtah obsahu ze dvou ročníků 1882. a 1883. Ročník 16. obsahuje od 32 spisovatelů prací 58, a to ze všech seminářů českomoravských, nejvíce ovšem z Brna. Mimo to práce jsou illustrovány pěknými inicialkami od tří bohoslovců. Úprava je slušna, stran velkého formátu 120. Obsah nejvíce vědecký, básně prozrazují sice čistou lásku k vlasti a církvi, za cenou ostatních prací však pokulhávají. Mimo nekrológy zpráv, týkajících se vzájemnosti vespolné, méně. Ročník sedmnáctý obsahuje od 20 spisovatelů 44 práce. Opět tři bohoslovci opatřili iniciálky. Obsah rozmanitý. K čelnějším pracím dlužno přičísti: „Něco o starožitnostech! „Duševní vzkříšení na Moravě“ a „Jaké důležitosti pro theologii jest filosofie vůbec a sv. Tomáše Aquin. zvláště.“

Tak pokračuje ročník za ročníkem, řídě se heslem Sušilovým, jež v čelo listu postaveno: „Církev a vlasť — ty v mojích milují sestersky se ňadrech; každá půl, každá má moje srdce celé.“

R. 1886. vydáváno „Museum“ tiskem. Ročně vyjdou jenom 3 čísla a to tříarchová. V předmluvě dí bohoslovci, že si přejí, „by „Museum“ bylo semeništěm, v němž by se rozvíjely půvabné květy na prostou ozdobu naší svaté církve i drahé vlasti a ze květů těch aby zrály plody činů bohonadšených.“ V číslech 1. a 2. je zahrnuto 27 prací od 15 dopisovatelů z rozličných seminářů. Obsah je většinou vědecký, prosy příliš málo. Čísla ta jsou zdobena podobiznami biskupů JJ. Strossmayera a Fr. Sal. Bauera. Cena neudána. Náklad vlastní. V č. 2. objevuje se již zprávy z rozličných seminářů (také ze Lvova), jak kde duch vlastenecký bují, jak kde pracováno. Patrný to důkaz vzájemnosti vespolné. Také mrtvých kollegů pamatováno. Pro kritiku není určeno místo. Prázdné desky mohly by se potisknouti rozličnými pro alumny důležitými zprávami z jednotlivých alumnátů. „Museum“ jest nyní list velmi slušný a účelu svého důstojný. Pořádal jej Josef Vejchodský. Dá Bůh, že zůstane ve své váze, ano, že ještě vynikne co do ceny vnitřní a po bok se postaví listům jiným, jež pomalu budou nuceny ponechati své místo mladším, jadrnějším časopisům.

„Museum“ stalo se orgánem „Růže Sušilovy“, a když tato rozsířena ve všech téměř seminářích českomoravských, také „Museum“ dostalo se do alumnátů, vytiskši časopisy místní buď psané nebo litografované.

Jako „Museum“, tak důležitá jest pro rozvoj literární „Růže Sušilova“, spolek alumnů českomoravských. Pojmenována literární

jednota ta dle Fr. Sušila, spisovatele theologického, básníka a vlastence znamenitého, jehož „Výklad Písma sv.“, „Sbírky národních písní moravských“ ceny nedostíhlé. Sušil je miláčkem kněží vlastenců; jeho hrob u veliké úctě a rovněž na hrobě tom růže: „Rosa Thea amabilis“, ku kterémuž názvu připojil ještě ctitel spisovatelův „Sušil“. Dle té růže obdržela jméno dotčená jednota. O založení její zjednal si nejvíce zásluh bohoslovec Frt. Drašar (roku 1875.). Ovšem již dříve ozývaly se hlasy po spolku podobném, skutečně však záštípena jednota na jaře r. 1877. Známé heslo Sušilovo: „Dvé krásek spanilých ....“ bylo bohoslovcům cílem, vzdělání se a rozšiřování dobrých spisův účelem. Cyrillo-methodějský pěvec od Svitavy psal za tím účelem alumnům mezi jiným: „Běda nám, běda vlasti celé, nechá-li si kněžstvo zruky vyrvati péro sv. Soluňany posvěcené a ponecháme-li je výhradně banditům literárním.“ Téhož roku již se bohoslovci scházeli v tak řečené „žabárně“, zde předčítali práce své, rozmlouvali o literatuře a rozličných otázkách vlasteneckých. Počátek byl skromný, členů nanejvýš sedm.

Také důležitý podnik ten zasvětili dvěmi poutěmi na Velehrad, kde rokovalo několik kněží, bohoslovců brněnských a olomouckých, studentů (všech 37) ve čtenářském spolku o Sušilově jednotě. Výsledek pouti té byl, že v Brně se hned 30 údů k jednotě přihlásilo a v Olomouci 33 členů (r. 1878.) podobnou jednotu založilo. Ke druhé pouti dostavili se také bratří z Čech a Slovenska. Zde pojednáno o účelu jednoty. Růže Sušilova „má cvičiti a pěstiti církvi vlasti bojovníky Cyrillo-Methodějské“, má vychovati literatuře katolické hojnosť dobrých spisovatelův a zakládajíc knihovny vzdělávati venkov. A výsledek této požehnané pouti byl veliký.

V Hradci Králové založena „Růže Sušilova“ o 60. v Budějovicích o 36 a na Slovensku o 12 členech. Brzo připojily se i jiné alumnáty v Ostřihomě, v Litoměřicích, Praze a ve Vídni. Za tři léta oznamoval nástupce zakladatelův: Zakončujíce 16 ročník milého „Musea“ s myslí zbožnou a vděčnou připomínáme si, jak blaze nám bylo pod mocnou ochranou sv. věrozvěstů našich Cyrilla a Methoda. Na jich přímluvu dobrotivý Bůh žehnal snahám našim, utvrzoval věrnosť a lásku v nás, a „Růže Sušilova“ opět vzrostla, opět nové pruty vyhnala a novým květem zakvetla. Synové sedmi diecesí k jednomu se hlásí praporu, to k Sušilovu; je všechny v celek pevný, bratrský združil jeden cíl, cíl vznešený a veliký, tolikráte a tolikerými ústy již vyslovený.“

Tak jako „Museum“ společným bohoslovcův orgánem, tak také „Růže Sušilova“ spojuje všechny alumny v jeden spolek. (V Ostřihomě udělala záhy konec snahám těm nepřátelská maďarisace.) Výsledek jednotlivých jednot poznáme patrně z výkazu roční činnosti na př. za rok 1884.—85. v Brně. „Růže“ čítala 121 členů, schůzí odbývala 31, z těch byly dvě slavnostní akademie pěvecko-literární na počesť sv. věrozvěstů. Mimo to pořádala tři slavnostní schůze památce Václ. Beneše Třeb., Frant. Douchy a světce Tomáše Akvinského. Při jiných hromadách věnována vzpomínka mužům zasloužilým jako Janu Soukopovi, Ar. Förchtgottovi, proslulému skladateli. Předneseno bylo 18 básní, 43 pojednání a statí vědeckých z rozličných

oborů. Některé byly uveřejněny v časopisech. Kan. Matěj Procházka posuzoval bedlivě „Museum“ (ročník 19.).

Tak a podobně pracováno v jiných jednotách. Tady netřeba ukazovati, jakým zápalem, jakou pracováno pílí. Výkaz ten sám dosvědčuje, že málokterý spolek, o němž referáty sáhodlouhé ve všech žurnálech, může se rovnati některé Sušilově jednotě. Posledně pěstovány také styky s Chrváty, Poláky a jinými Slovany.

„Růže Sušilova“ má zvláštní odbor zakládati po venkově knihovny a šířiti dobré spisy ku povznešení víry a národnosti. Že svědomitě tomu účelu v seminářích hověno, viděli jsme u jednotlivých alumnátův a přesvědčí nás výkaz bohoslovců olomouckých, kteří od r. 1877.—1882. založili nebo rozmnožili 77 knihoven počtem knih 2800. Bohoslovci jednak sami skládají peněžité dary (v Brně v r. 1886. dáno za tím účelem 65 zl.), jednak přispívajíce knihami přečtenými, jednak jsouce podporováni četnými dobrodinci.[3]) Z Brna první knihovna vypravena na Chlum, a od té doby ročně několik založeno nových bibliothek. Tak se děje nyní ve všech seminářích. Jak by se hodily tudy alumnům pohozené mnohdy knihy na almarách, celé ročníky časopisů, brožury, jež svázané dobře by apostolovaly u lidu!

V semináři brněnském hojně podporována literatura, časopisy odebírány v počtu četném jako (r. 1886.) „Obzor“ v 80, „Obrana víry“ v 63, „Vychovatel“ v 55, „Vlast“ v 55, „Zlatá bible“ v 25, „Osvěta“ v 25, „Zlatá Praha“ v 9, „Přítele domoviny“ v 27 atd. exemplářích. Právem si stěžováno do spolků, že odebírajíce toliko jeden exemplář pro všechny členy, spíše zájmy literární poškozují; v jednotách seminářských tomu naopak; tady čím více členů, tím více odebíráno listů. Z politických listů odebírán „Hlas“, „Čech“, „Opavský Týdenník“, „Kat. noviny slovenské“ a jiné listy z Čech a z Moravy. Horlivě sbíráno na venkovské bibliotheky (60 zl.), okno Moravanů v Karlíně (185 zl), na Matici (ke 100 zl.), na domácí knihovnu (80 zl) atd. Slovem jako v alumnátech dříve jmenovaných, tak i zde podporovány vlastenecké katolické podniky, pěstována pilně česká literatura, probouzen a živen ruch literární, ano jakási majorita z Brna nad spolubratry přišla kdysi v závist, což na vrub jenom šlechetných snah po vyniknutí nutno připočísti.

Maje podati celkový přehled českomoravských seminářův ohledně ruchu vlasteneckého musím jenom opakovati, co bylo předem řečeno, alumnáty kněžské jsou tichými zdroji práce a horlivé přípravy, což tyto neúplné ukázky podávají jasně na jevo. Jen tou bych byl radou všem seminářům, aby v nich zhotoveny byly deníky, kam by pilně zaznamenán byl každý vzruch, každý neobyčejnější výjev v literárním životě, celkový přehled práce roční, by také nebylo zapomínáno veřejnosti, by známo bylo světu, že za branou seminářskou život časem pružnější a bujnější než v mnohých slavených spolcích. Společná práce daří se nejlépe, tudy také ať udržují všechny semináře vespolné styky, svým nástupcům vštěpují záhy lásku k „Růži

[3]) Kan. Mat. Procházka se vyslovil k alumnům dary sbírajícím: „Mladíkům se již té nezbedné dotěrnosti promine;“ děkan Čermák povzbuzuje bohoslovce: „Ani jedné chaty nedáme odciziti Bohu a národu, svorně a statně postupujme v před!“

Sušilově“ a „Museum“ ať společným všech orgánem, který by čestně a důstojně zastupoval alumny. „Růže Sušilova“ budiž nejen k zábavě, ale pilné práci, „Museum“ pak ať nám odchová hojnosť mladých literátů, všechny pak bohoslovce ať vzdělává, vštěpujíc do srdcí budoucích kněží lásku k Bohu, vlasti a tomu dobrému namnoze lidu, jemuž mají býti apoštoly. [4])

V červáncích probuzení.

Rys z těžkých dob.

Nakreslil A. J. Dubec.

(Pokračování.)

XI.

Jarmo střežil správce pilně mladého justiciára se svojí chotí po celou zimu, zda by kdy projevil zřetelněji náklonnosť a trochu vůle k jejich dceři, jejíž duše opravdově se mu byla naklonila: žádného určitějšího projevu nepozorovali. Jedinou útěchou jejich byla ovšem jakási zamlklosť obou mladých lidí, kdykoli se buď náhodně sešli, nebo úmyslně v domě správcově o samotě zůstaveni byli. Považovali takové doby za ony chvíle, kdy mladé a přeplněné nitro nedovede sobě uleviti upřímným vyznáním, ano obává se porušení a znesvěcení čistých citů v něm hárajících všedními a neobratnými slovy . . . Ctibor však prodléval obyčejně jinde duchem, a Katuši bylo mnohdy několikráte otázku opětovati, nežli se odpovědi nějaké od mladého muže dočkala. Také málokdy hovor sama začínala; stačila jí přítomnosť Ctiborova plně ku štěstí.

Správce však neustále pobádán manželkou umínil si jednati rázněji. Souhlasu došel u justiciára Vydry, jenž nepřímo myslil na Ctibora působiti.

Příležitosti brzy se dočkali. Správce vybral se s rozpočty hospodářskými k paní Ofelii a zároveň hodlal ji o podporu v rodinné této záležitosti prositi. Horlivosť, jakouž jevil v podrobném rozkládání účtů, a veliké naděje na budoucí sklízeň, připraviti mu měly v srdci milostivé paní půdu pro vlastní zájmy.

Paní Ofelie pochválila vše a vyslechla také jeho prosbu. Bedlivé oko správcovo posilňoval úsměv, který se vždy šíře na seschlou tvář hraběnčinu při jeho slovech kladl. Byl již vítězstvím svým skoro jist!

Když byl dopověděl, vzchopila se paní Ofelie vesele z lenošky a smějíc se děla: „Toť jako by pomocník našeho justiciára všem pannám na Čechtíně byl hlavy zmátl! Divný, podivný člověk! Potřebí, abych jej lépe poznala“.

Utišila se a zpět do lenošky sedajíc pokračovala: „Už druhým jste žadatelem o jeho srdce, a já opravdu jsem na rozpacích, komu bych je měla přisouditi“. Správce zbledl na okamžik a na rty již již tísnila se mu otázka, kdo že tím prvým prosebníkem. Věda však,

[4]) Pozn. red. O Museu z r. 1886. přinese „Vlasť“ zvláštní posudek, který byl jiz redakci naší zaslán.

že do panských tajemství míchati se neradno, usmál se jenom pokorně a pravil: Milostivá paní naše asi nejlépe dovede rozhodnouti o štěstí svého poddaného". Paní Ofelie zakývla záporně, však rozmarně hlavou, jakoby odmítala od sebe moc, chtíti i v této věci rozhodovati. „Dám sobě zavolati Ctibora a prohlednu jej dobře, na čí stranu by se asi sám naklonil; však i vy máte, tuším, nějakou záruku jeho náklonnosti ku své dceři", děla náhle původní řeč jinam obracejíc. Správce ochotně a s mnohými přídavky líčil chování Ctiborovo k celé své rodině, zvláště pak ke Katuši.

Paní Ofelii zajímala celá tato záležitosť. Vyptávala se i na nejmenší podrobnosti velmi důkladně. Propustila konečně správce laskavě žádajíc, aby jí hned Ctibora poslal do přijímacího pokoje.

Ohně rozpálenější byly jeho líce, když vyřídil Ctiborovi vzkaz a zastavil se u svého přítele a pomocníka, justiciára. Dlouhou chvíli bylo mu odpočívati na pohovce, nežli se poněkud z překvapení a postrachu probral; pak dlouhým nářkem vypověděl svoje příhody, spoustu příhan na hlavu onoho proradného tvora metaje, kterýž opovážil se tak směle jemu v cestu vkročiti.

Justiciár skříživ ruce na prsou a rozkročiv se, jakoby na dlouhou chvíli pevně podpory své přemýšlející hlavě hledal, počal hádati, kdo by byl oním záhadným žadatelem srdce Ctiborova. Sterou otázkou a domněnkou dotíral na něho postrašený otec, však justiciár se ani nehýbal. Konečně zakroutiv zaporně hlavou a spustiv nevládně ruce děl: „Tomu nemohu přijíti nijak na kloub" . . .

Správce sobě z hluboka těžce oddechl.

„Není na zámku ani živáčka vhodného pro Ctibora, a v okolí se posud nikde neukázal", pokračoval justiciár.

„Snad se zahleděl na rybníku do některých hladkých tváří", vzpomínal správce.

„Opravdu, možná věc", zakývl hlavou justiciár a počal jmenovati všechny tam přítomné hosti a jich dcery... „Tu stojíme beze vší rady", dodal pak ukončiv. „Snad zalíbil se dceři některého úředníka ze sousedního panství a ten pomocí pána svého dal v Praze přednésti svoji prosbu"...

„Ach opravdu, mne ubohého", zavzdychal správce, „proč jsem neprovedl úmysl svůj hned před odjezdem milostivé paní... Bylo by tak dítěti mému štěstí pojištěno bývalo"... A nešťastný otec znovu sobě z hluboka zavzdychal.

Zatím přestupoval již Ctibor práh komnaty hraběnčiny, jež dychtivě jej očekávala. Paní Ofelie podala mu ruku, již Ctibor čelo svrašťuje políbil. Na vlídný příkaz paní hraběnky, s tajeným úsměvem a patrnou zálibou jej sobě prohlížející, usedl opodál a sklonil zrak, nechtěje viděti smělé pohledy milostivé paní, kteráž mu z té duše byla protivnou. Proto se také lehkým mrazíkem zachvěl, když řeč těmito slovy byla načala: „Jednání tvoje, jakož i obezřetnosť, kterou jsi projevoval ve všech pracích svých po boku mého justiciára, velmi mne potěšily. Poznala jsem, že dobrodiní má, sirotku prokázaná, přinesla v srdci tvém ovoce vděčnosti. Chválí tě všichni poddaní moji a srdce některých jsi docela celé zaujal".

Ctibor porozuměl obratu řeči hraběnčiny a stáhl tichým šustem nohy těsněji pod židli, při čemž líce jeho, jako jiskrou zaníceno se

začervenalo. Paní Ofelii se svadlé rty poněkud roztáhly k slabému úsměvu. Podobala se v této chvíli mlsajícímu rozmarnému děcku...

„Ráda bych tě připoutala pevněji ku svému panství, a to nejlépe, tuším, dá se provésti založením rodinného krbu. Jsi posud volným, nestálým, a snahy tvoje nemají pevného středu; jakmile však zařídíš sobě vlastní dům, všechen život kolem něho soustředíš. Souhlasíš asi sám se mnou", končila paní hraběnka.

„Nepomýšlel jsem posud na tyto věci", děl Ctibor stísněným, jako zamlženým hlasem, „a jsem úplně v těch poměrech, v nichž žiji, šťastným a spokojeným".

„Snad přece nemluvíš dosti upřímně," vážněji otazovala se hraběnka.

„S dobrým rozmyslem tak pravím, milostivá paní; ještě nikdy jsem posud nezatoužil po družce života svého a nikomu jsem v okolí nebo doma nepodal příčiny tak se domýšleti"... Poslední slova pronesl mladý justiciár tak ostře, že paní Ofelii kde jaká vráska sběhla se na čele, a jemné žilky na nosu zamodraly zřetelněji. Nepozoroval, že řečí svou se jí byl dosti nešetrně dotkl.

Hraběnka nedovedla se zapírati. Pokynujíc mu rukou k odchodu pravila nevlídně: „Uvidím, mnohq-li na slovech těchto pravdy; jakmile však se přesvědčím, žádati budu poslušnosti".

„Dovedu jí asi odepříti", děl k sobě pevně mladý justiciár, když byl sešel do lipového stromořadí. Cítil v sobě náhle jakousi odhodlanosť a neohroženosť. Ostychavosť, či mladická bázeň, ustoupila v něm oné síle mužné, jež dovede všechno dáti za přesvědčení jednou nabyté. Prudkosť, s jakouž chtěl se dopátrati původců neblahého nabídnutí hraběnkou jemu učiněného, nešetrnosť, jíž chtěl Eufrosinu odbyti, kdyby jen poněkud jasněji se před ním o svých záměrech vyslovila, umínil sobě úplně odložiti a přiučiti se chtěl od svých protivníků. Skrytě a dovedně zosnované tkanivo zápletek, v němž měl býti polapen, mínil sám obetkati kolem hlav jejich a celého těla, aby v čas mohl je zaslepiti a kročeje jejich podvrátiti...

„Bude to veselý zápas", zasmál se hlasitě, ukončiv tyto myšlénky.

A zápas tento skutečně počal, bera každým dnem přepodivné a rozmanité tvářnosti, z nichž bylo snadno Ctiborovi uhodnouti, kdo tají se asi za spuštěným hledím protivné strany. Panna Eufrosina věšela se na něho a ometala se kolem něho, kdykoliv jen z jizbice své vykročil. Jako náhodně setkávala se s ním na střední chodbě domu, do kanceláře, kdykoliv tam sám prodléval, přicházívala, ba i v příbytek jeho knih si vypůjčit leckdy zavítala; v řeči pak samá hedvábná slova mu dávala.

Ctibor pohrdal takovým jednáním, však neprozrazoval nijak svého smýšlení. Kdyby byl rozhodně bezděčné toto nápadnictví odmítl, snad byl by plnou měrou a náhle uvedl na sebe hněv milostivé paní. A ta rázem by byla učinila konec všemu jeho působení mezi lidem na zdejším panství a v dalekém okolí pěstovanému. Bylo by mu jistě prchnouti a vzdálenému od věrných duší v továrně pana Bočkovského a v Čechtíně, vstříc jíti nejisté budoucnosti. Hovořival tedy s pannou Eufrosinou vlídně, však jen tam, kde nebyla dána příležitosť justiciárovi nebo správcovi jej pozorovati.

Poznal totiž za nedlouhou dobu, kdoby druhou byl z těch osob, jichž srdce dle výpovědi urozené paní Ofelie byl zaujal. Poznával to jasně z rozhovorů justiciárových, od příjezdu vrchnosti častěji v rodině správcově rozpřádaných, jichž sobě dříve byl tak málo všímal. Častější pozvání v rodinný kruh správcův, bedlivý pozor, jakýmž střežili každé jeho slovo, každý pohyb jeho očí, jej na to upozorňoval. Při všem tom však ani stín podezření nezakalil jeho představu o Katuši. Viděl, že nemá dívka ve hře s ním provozované ani nejmenší účasti, a to ji v očích jeho ještě více povznášelo. Tím více však protivilo se mu jednání rodičů o své újmě s dítětem tak hospodařiti hodlajících.

Pozornosť, kterouž mu správce s justiciárem věnovali, překážela mu však velmi v snahách jeho na venkově. Domnívalit se oba spojenci, že dohádali se pravdy tvrdíce, jakoby Ctibor klonil se srdcem k dceři některého úředníka na sousedním panství, a proto šetřili ustavičně jeho kročejů. Zvědavosť jejích rostla a napjatější se stávala, kdykoliv dráb za Ctiborem každé neděle z Čechtína se vzdálivším vracíval se s nepořízenou, dokládaje, že nemohl vším úsilím vypátrati, kam by mladý justiciár na svých potulkách se obracel.

Zatím však dbal Ctibor díla, do něhož páterem Hyacintem byl zasvěcen, svatou a jakousi náruživou horlivostí. Vždy jej podivná myšlénka, jako by mu jen kratičký čas ku práci byl vykázán, pobádala k rychlejšímu a snaživějšímu dílu. Dovedl celé odpoledne nedělní projeti na koni polními cestami největším chvatem, aby jen večer přítomen býti mohl schůzi v některé vesnici a řečí svou shromážděné poučovati, k trpělivosti nabádati a je pro lepší doby připravovati. Znali jej v okolí na daleké míle, a kdykoliv mezi nimi se objevil, aby je potěšil, očekávali jej jako anděla posilu nesoucího. Zdaž nezasluhovala slova jeho takového jména, když vyprávěl, kterak přemnozí šlechticové upřímný mají úmysl zrušiti roboty na svých panstvích, a že nejsou daleko doby, kdy lidumilovný císař Josef v celé říši své totéž učiniti zamýšlí? . . .

Zprávy tyto nebyly bezdůvodny. Byl† páter Hyacint v dobrém spojení s předními tehdy vlastenci českými a o všelikých zámyslech vlády dobře od nich uvědoměn, při čemž mnohými listy neopomíjel stav lidu poddaného jim vyličovati. Věděl, že hrabě Fr. A. Hartig, důkladný znatel poměrů rolnických v cizích zemích, Jan hrabě Mitrovský, Hanke z Hankenštejna a mnozí jiní krok za krokem ku konečnému zrušení nevolnictví v říši postupují, působíce na panovníka, o němž dobře věděli všichni, že lne srdcem k lidu a že zanáší se zámysly jej z rozumu a z lásky k lidstvu od tuhého, člověka nedůstojného, jařma osvoboditi.

Na pokyn těchto přátel svých odhodlal se páter Hyacint spolu se Ctiborem vypraviti poselství lidu k císaři z několika krajů okolních. Poselství tato i z jiných míst měla býti vypravena od mužů dobře uvědomělých a poslána do Vídně, kdež se touž dobou měla sejíti. Páter Hyacint uvolil se býti zdejšího kraje vůdcem, aby snad nevědomostí poslů nebylo všechno zmařeno a vyzrazeno . . .

V takových snahách míjelo letem jaro a doba žní nastávala. Obilíčka zabělávala se již, a křepelka úsilněji svolávala žence do polí. Žito bylo klas do klasu plné zrna a jako zlato se žlutalo, zvláště

když lehký vítr vlčky honil po jeho lánech. V polích rozehrály se srpy, rozezvučely se steré písně, jednak v dík Bohu za hojnou úrodu, jednak k osvěžení ženců, kteříž nepozbývali veselosti, třebas na cizím poli a ve prospěch jiného se mozolili. Široké mandely stály už jako strážné hlídky na polích, a ječmen počínal hleděti znenáhla na kosák.

Úřednictvo ve dvoře a s nimi všechno služebnictvo měli práce plné ruce a za příkladem správcovým, jenž letos neobyčejnou píli a horlivosť vyvinoval, pořízováno všechno neobyčejným chvatem a s nebývalou svědomitostí. Jindy lehko bývalo každému drábu něčím sobě pomoci a lecos přihospodařiti bez velkých nesnází; letos však jako kdyby všechno bylo pod zámkem. Všude dozor a nejtvrdší přísnosť. Robotníci křikem a neustálými pobídkami drábů k rychlejší vždy práci pobádáni darmo se dohadovali, jaká by toho asi byla příčina. Mnohý ani na vlastní lán se nemohl dostati dříve, než na panském bylo po sklízni, a obilí leckdes se z klásků vysypávalo. —

Jediný Ctibor věda, odkud tento spěch temení, dovedl poznati jeho příčiny a jimi leckdy byl znepokojován. Častěji vidíval správce vcházejícího do komnat milostivé paní se zprávami o stavu obilí, jakož i o práci rychle a zdárně pokračující. Veselosť zářící na jeho tváři prozrazovala dobré pořízení. Byl tudíž připraven stále na zavolanou k urozené paní Ofelii, jíž jasné mínění svoje pověděti chtěl a odepříti zároveň všelikou poslušnosť, kdyby s ním chtěla choutky svoje prováděti.

Náhodně podána byla paní Ofelii příležitosť se Ctiborem jednati spíše, než sama očekávala. Churavostí justiciárovou dostalo se řízení celé kanceláře vrchnostenské a tím častější porady s hraběnkou Ctiborovi. Nepotěšila jej příliš tato nemilá okolnosť; byloť mu pokaždé, kdykoliv překročiti měl práh komnat hraběnčiných, jakoby do soudní síně vládnoucího tyrana měl vstoupiti, od něhož záhuby své rozsudek jistý očekávati mohl.

Okolnosti této používala hraběnka tu k jemnějším narážkám, tu opět k určitějším na zájmy srdce Ctiborova, čehož však sobě mladý justiciár zúmyslně nevšímal. Tím popuzena, usmyslila sobě, jižjiž k žádosti správcově se sklánějíc, v přítomnosti jeho Ctiborovi otevřeně domluviti, aby jasněji mínění své projevil. Povolala tedy nejprve Ctibora, po němž za nedlouho vstoupil správce jako náhodou, s knihami správními.

Paní Ofelie, pokynuvši rukou Ctiborovi, aby odložil na chvíli akta a přestal rozkládati právní záležitosti, usmála se, a s jednoho na druhého pohlížejíc, pravila: „Dobře, že jste se tu tak sešli; myslím, že to není náhodou. Podali jste mně tím vítanou příležitosť, abych odměnila se vám za pečlivosť a vzornou správu panství, zvláště letošním rokem tak bedlivě řízeného. Myslím, že rádi uznáte, že vrchnosť Čechtínská umí býti uznalou“ . . .

Správce poklonil se hluboce, Ctibor však stáhl nohy pod židli, na níž seděl, a záda uvolnil od opěradla žárem prudkým jej pálícího.

„Zamilovala jsem sobě vaše dítě, pane správce, a ráda bych je viděla šťastným a dobře zaopatřeným na svém panství.“

Správci zatřásla se brada a oči zasvítily mlhovým leskem.

„Rovněž i tebe, Ctibore, podjavši se hned od mládí vychování tvého, ráda bych k místu dovedla a dokonala tak úřad poručnický, kterýž jsem po rodičích tvých přejala.“ —

Zamlčela se, doufajíc, že někdo dokončí prosbou o splnění její řeči a, zrak její utkvíval střídavě na obou mužích. Leč marně čekala. Správci splývala jedna slza po druhé po líci a Ctiborovi klesla hlava nízko na prsa a po čele kupilo se vrásek do nesečtení.

„Vidím, že mně samé jest dopověditi“, počala hraběnka, jejíž zrak v posled utkvěl na zamračeném Ctiborovi, poněkud ostřejším tónem, „a doufám, že rádi se přání mému podrobíte. Ráda bych, abys ty, Ctibore, podal ruku svou Katuši, poněvadž dívka tě opravdově miluje, a ty totéž jednáním svým dal jsi na jevo“ . . .

Rázem vzpřímili oba muži hlavy. Však na tvářích obou různě jevil se účinek těchto slov. Správcovi zaplály líce radostí a hladce oholená tvář celou svojí plochou vyzařovala nejvroucnější dík . . . . Ctiborovi však bledost polila na chvíli i šíji a krev jakoby se byla v něm zastavila. Sáhl si prudce k srdci a již rozlila se mu všechna krev tváří čelem vnikajíc až do světlých kadeří, jako když záplava ranních červánků vnikne daleko do světlých bukových lesů na horách . . .

„Nezadal jsem srdce svého nikomu, milostivá paní“, děl Ctibor chvatně, „a svobody bych je také ještě nerad zbavil“ . . .

„Postarám se, abys byl mi po vůli“, děla přísně paní Ofelie, rukou k odchodu mu pokynujíc. Ctibor odcházel vzpřímen, provázen jsa hněvivým pohledem dvou lidí, kteří se byli proti svobodě a nezadatelným právům jeho srdce spikli.

Jakmile zavřely se za ním dvéře komnaty, pravila hraběnka klidným hlasem správcovi: „Všechnu starost tu, aby překonána byla svévolnost neposlušného toho děcka, přijímám já na sebe“ . . .

Ctibor došed svého pokojíčka, usedl a přikloniv rozpálenou hlavu k oknu, zahleděl se do korun lipových ve stromořadí a v duchu procházel dobu pobytu svého na zdejším zámečku. Porovnával poměr svůj tehdejší k obyvatelům jeho s nynějším. Tenkráte nevěděl, že mají lživou natvářku na klamném líci, a byl by již je líbal, ano byl by snad znenáhla podobně se vystrojil. Od těch dob však, kdy nepozorovaně vnikl do zákulisí toho malého, však přece tak bídného života na zámečku a kdy jasností pravdy a lásky vyveden byl z něho, cítil se neskonale šťastnějším, ačkoliv strasti a boje stále na něho dotíraly.

Do snů jeho vkradlo se tiché zaklepání na dvéře. Pozvav spěšně hostě, aby vstoupil, povstával zároveň, chtěje mu vstříc vyjíti. Však mírné vrásky, kteréž mu v myšlénkách zabranému se byly po čele rozložily a klepáním neznámého příchozího chvatně prchly, objevily se opět, ano prohloubily se hodně znatelně, když do jizbice vstoupila lehkým krokem panna Eufrosina, již od prahu sladce se usmívající. Umělá červeň vdechnuta byla na bledých jindy lících a z pod bílého na okrajích, kde krajkoví se stlalo, modravou pentlí vroubeného čepečku vybíhaly kadeře dovedně nakroužené.

„Přinesla jsem vám, pane Ctibore, před několika dny vypůjčenou knihu s prosbou, abyste mi jinou zapůjčil; věru jsem se jí

rozradostnila a potěšila. Dovolíte-li, prohlédla bych si také ráda celou vaši knihovnu“ . . .

Ctibor odpověděl cosi, ukázav rukou ku skříni, v níž vyloženo bylo hojně knih českých páteru Hyacintovi náležejících. Panna Eufrosina sklonila se k nim jako na oko je prohlédajíc; však více utkvíval zrak její na Ctiborovi, k němuž se stále s předivnými otázkami obracela.

„Ah, podivno“, zvolala náhle, berouc jednu z knih českých, „tahle sepsána, jak se zdá, řečí sprostého lidu“ . . .

Ctibor zbledl. Nenávisť ku komorné propukla v něm dvojnásobnou silou, a za ní mihla se v duši jeho jiná myšlénka, k níž ihned přilnul. „Jedním dnem střesu je se své šíje“, promluvil k sobě a potlačiv prudkosť, jíž chtěl na komornou se obořiti, pravil s ironickým přídechem: „Ani byste neuvěřila, ctná panno, jak vzácná a zlatá pravidla pro život jsou v těch prostých knihách obsažena. Přála-li byste sobě něčeho z nich se dověděti, rád bych vám vyprávěl.“

Komorná, nacházejíc vhodnou příležitosť prodloužiti pobyt svůj hodně dlouho v jizbici mladého justiciára, ochotně přivolila a na jeho pobídku usedla na židli ku stolu. Ctibor opřev se o roh zdi při oknu jal se vypravovati: „Byla v dalekých krajinách královna a ta měla velmi zlou dceru. Šla o ní všude světem pověsť, a ženichové z cizích království, kdykoliv jeli sobě vyhledávat nevěst do cizích zemí, ani se u královny na přeptanou nezastavili. Královnu to velmi bolelo, že dcery její nikdo sobě nevšímá a usmyslila si ji provdat za člověka na jakémkoliv rodě zrozeného. Ale ani potom se jí nedařilo s námluvami lépe. Konečně prosila zlá dcera, aby jí dala máti za muže sirotka, kterýž od maličkosti byl v domě jejich vychován“ . . .

Náhle se Ctibor zamlčel a zrakem svým, z něhož jiskřičky hněvu tajeného vyšlehovaly, utkvěl na komorné. Pak skříživ ruce na prsou tázal se chladně: „Jak myslíte, panno Eufrosino, že se tohle skončilo?“ . . .

„Jakž jinak“, zasmála se komorná, „než svadbou; však sobě novomanželé také konečně zvykli.“

„Soudíte tedy také, že bych já vám přivykl“, tímž chladným hlasem otázal se Ctibor jako mimovolně hlavu k oknu nachylivší.

Jizbou rozložilo se strastné ticho. Panna Eufrosina stála jako ve vředu. Ctibor obrátil hlavu zpět do světnice a povržlivě pohlédl na komornou, jíž rosička vystupovala na čelo.

„Všechny vaše snahy jsou marny, panno Eufrosino, a pokusíte-li se násilně cizí pomocí o mne, užiji proti vám zbraně, kteréž mi pan justiciár a správce poskytli; doufám však, že nebude toho nikdy potřebí, a že budeme vždy pokojnými sousedy.“

Domluviv obrátil se k oknu úplně a neohlédl se, až chvějnou rukou panny Eufrosiny přivírané dvéře se docela zavřely. Pak sobě z hluboka oddechl a rozesmál se vesele.

„Nebude na škodu, poveselím-li pátera Hyacinta zprávami o dnešních příhodách“, děl po chvíli, volně jizbicí přecházeje. „Mohu zároveň rady od něho se dožádati, kterak bych měl jednati, kdyby paní hraběnka proti mně násilně vystupovala.“

Ještě jiná myšlénka proudila mu ne tak hlavou jako spíše srdcem, když ubíral se podvečerem do továrny pana Bočkovského. Doufal, že uvidí Vojtěšku, a že oči její ulahodí všechny ty trpké dojmy dnešního dne.

Lahodný večer letní objímal jej celou něžností svých vzdušných teplých ramen a tiskl mu na obě líce nejupřímnější políbení vůní nesčetných záhonků květinových, když vstoupil zadem do zahrady za domem pana Bočkovského. Chvíli prodlel u jednotlivých záhonků, připomínaje sobě jmen, jež jim byla Vojtěška dala, a pak vklouzl, aby volně o samotě s páterem Hyacintem sobě promluviti mohl, do zadní části domu. Kmet uvítal jej srdečně v pokojíčku a brzy dobral se Ctibor rozmluvou ku příčině svého příchodu. „Hledí po mně na zámku nebozízem", počínal řeč. Však jasný hlas jeho zprvu veselý ztrácel znenáhla tohoto přídechu. Pozorovalť Ctibor, jak kloní se znenáhla a potemňuje tvář kmetova a na lících ukládá se hluboká vráska jedna druhé temnější. Tušil, že dobře asi nepojal nebezpečí, do kterého se prudkým jednáním svým byl zavedl, a že pátera Hyacinta nemálo tím zarmoutil. Hlas jeho se chvěl, když mu zároveň připadlo na mysl, že by jednáním svým mohl zničiti mnohý prospěch slibující působení svoje mezi lidem. Skoro násilně vyřkl poslední slova hraběnčina, jimiž jej vnucovala dceři správcové a hlubokým vzdechem ukončil...

V knihovně pátera Hyacinta padla rachotíc kniha na zem a těžký ston přerušil hrobové ticho v přední jizbici se rozloživši.

„Bože můj, já úplně zapomněl, že to dítě dlí u mne", zašeptal chvatně páter Hyacint, spěchaje do knihovny. Za ním stanul u kožené pohovky, před níž stál malý stůl, Ctibor a zrak jeho spočinul na Vojtěšce, jíž stínily úplně zavřené oči dlouhé řasy k lícím těsně skloněné. Tvář čistého mramoru bělejší skloněna byla k prsoum prudce se chvějícím... Kniha, kteráž je přivolala pádem svým, ležela u jejích nohou.

Páter Hyacint, ovlaživ chvatně dlaně vodou, kázal Ctiborovi nazdvihnouti dívčinu hlavu. Zachvěl se mladý justiciár, vkládaje do vln vlasů jejích ruce svoje a láska, tíseň a strach nevýslovný zavanuly rázem jeho duší.

„Dítě mé", šeptal páter Hyacint, ovlažuje dívce čelo a líce chladnou vodou, „probuď se mi, probuď"...

Kmet div nezaplakal.

Ctibor, nakloniv se tváří k dívce, chtěl ji poněkud do přímější polohy uvésti. Mimovolně dotkl se žhavými ústy svými jejího čela, jež rozkvetlo náhle červánkovou záplavou.

Otevřevši oči vyvinula se prudce z náručí Ctiborova a hlavu na prsou kmetových ukrývajíc šeptala: „Zaveďte mne samoten domů, otče, jsem tak bídnou, tak nešťastnou"...

Přivinuvši se k němu úže vyšla z knihovny...

Ctibor přistoupil k oknu a zahleděl se do hvězdné noci bez jasné a určité myšlénky. Bylo mu tak blaze a nepřipadlo mu na mysl přemýšleti, proč jest náhle tak šťasten; v duši jeho bylo ticho, klidno, a netoužil vyzkoumati, odkud do ní zavanulo...

Náhle se zachvěl. Ze dvou hvězd, na něž chvíli mimovolně upíral svoje zraky, spadla jedna dlouhým jasným obloukem rázem dolů

Mám poručeno odprosit vás od Vojtěšky, že vám návštěvu tak znepříjemnila a zkrátila", ozval se za ním tiše páter Hyacint. Zašeptal cosi na omluvenou a vyšel provázen na konec zahrady páterem Hyacintem. Mlčeli oba. Ani nepřišlo Ctiborovi na mysl dotazovati se po příčině mdloby Vojtěščiny a kmet ni nejmenší zmínky neučinil... Stiskli si jenom při rozchodu ruce vřele... Na nejvyšším bodu stráně, odkudž naposledy se ohlédl na továrnu, zahrálo v něm srdce zvuky sladkými a tak prudkými, jakoby se mu z prsou vybořiti mělo. (Dokončení.)

Ze skalných archivů.

Sepsal Miroslav Skalák.

(Pokračování.)

Povšechný ráz doby třetihorní.

Čas, ve kterém vytvořily se útvary terciérní, jest nemálo důležit proto, že v něm dodělala se země celkem podoby nynější a že také živočišstvo a rostlinstvo nabylo rázu takového, že s dnešní faunou a florou co nejtěsněji souvisí. V dobách třetihorních vyvstaly do nynější výše horstva, která dnes jsou řididlem povrchového vzhledu země, jako Kordilery, Himalaya, Kavkaz, Pyreneje, Alpy, Karpaty i naše hory pomezní. Děly se vůbec velikolepé přetvary na souši, které že uskutečnily se poměrně nedávno, dobře dovedeme sledovati. Nesmíme si však mysliti, že všeliké přetvory ty staly se tuze rychle. Naopak podobá se, že jakkoli pohnutou doba třetihorní se jeví, přece žádný převrat neděl se o mnoho jinak a rychleji než nyní. Jeť to nejlepším pro to dokladem, jak dlouhé věky geologický vývoj země, nebo jen naší rozmilé vlasti vyžadoval.

Utvoření povrchového vzhledu země, jak nyní se jeví, stalo se společným působením vlivů kosmických i vnitrozemských. Pevniny vyklenuly se čím dál výše následkem silného svrašťování se země a klesáním těch ker staré kůry, které dnes tvoří dna oceánů. Sešinutí těchto ker ovšem nedělo se bez ohromného tlaku postranního na pecky souše, mezi které byly vtěsnány, následkem čehož tyto se bortily, pukaly, vysoko se pozvedly a zase hluboko sklesly, čím stalo se, že tatáž končina brzy ocitla se na suchu, brzy pod mořem a že vůbec hranice mezi vodou a souší byly náramně nestálé. Stálým vyzařováním vlastního tepla do chladného prostoru světového pozbyla země naše činitele, jenž vyrovnával poněkud rozdíly tepelné, způsobené nestejnoměrným ozařováním slunce; a tak stalo se, že v době třetihorní zřetelněji než dříve počínají vystupovati rozdíly pásem klimatických, ba na konci terciéru počalo asi už zalednění pólů zemských.

Horniny, kteréž útvary třetihorní skládají, projevují už svým vzhledem, kyprou skladbou a nepatrnou tvrdostí, že jsou poměrně mlády. Hlavně jsou to vápence, pískovce, slíny, hlíny, lupky a hnědé

uhlí. Zkamenělin obsahují po pravidle hojnost, kteréž ostatně také patrné známky svého mládí na sobě nesou. Lastury a mušle bývají začasté tak málo zkamenělé, že se hrubě neliší od schránek měkkýšů, které dnes na břehu mořském možno nasbírati, a také jiné ostatky bývají jen organických látek zbaveny, asi jako kdyby na slunci byly vybledly.

Třetihory zahrnují čtyři útvary, jichžto poetická jména jsou: Eocén, Oligocén, Miocén a Pliocén Oligocén jest jaksi útvar přechodní, může se však s Eocénem sloučiti na starší třetihorní útvary čili Eogén neboli Palaeogén, v němž ssavci venkoncem jsou vyhynulí a z měkkýšů nejvýš 1—3% s nyní žijícími druhy se shoduje. Miocén a Pliocén pak skládají dohromady mladší útvary třetihorní čili Neogén, jehož ssavci s dnešními co do rodů se shodují a z měkkýšů 17—80% s nynějšími jest totožných.

Eogén jest v Evropě vyvinut hlavně v pánvi mezi Paříží a Londýnem, v Alpách, v pásu od Vídně přes Moravu a Krakov na Rus a ve střední Italii. Krajina mezi Paříží a Londýnem, vyschnuvši po době třetihorní, tvořila souvislou, mírně zvlněnou rovinu, která na dva kusy rozpoltěna byla teprve v době diluvialní probořením se Canalu. Mnohé kamení z okolí obou měst světových jest pouhou snůškou vápenatých schránek živoků mořských kypře setmelených, což ostatně pozoruje se i jinde. Ba v „poušti“ Senlisské [1]) ani nedošlo k setmelení a utvrdnutí, nýbrž písky eocénové, plné vybledlých mušlí, leží na samém povrchu tak, jak vlnami tehdejšího moře byly sneseny.

Okolí Paříže platí za význačný kraj eogénový, v němž sledu vrstev poněkud blíže chceme si povšimnouti. Nejspodněji, a to bezprostředně na bílé křídě leží mastný plastický jíl, o němž Prevost domnívá se, že jest nánosem rozsáhlého bahnitého delta mocné řeky, která do moře eocénového se vlévala. Po té následuje spodní písek mořský, vrstva to u Paříže málo, jinde však velmi mocná, plnička conchylií. Na ní leží hrubý vápenec mohutně vyvinutý a plný zkamenělin mořských. Pozemní živokové vyskytují se jen ojediněle, byvše z nedalekého břehu patrně připlaveni. Po něm následuje střední písek mořský, jenž tvoří zmíněnou „poušť“ u Senlis, ale v lesu Beauchampském utvrdl na pískovec. Pak následuje světlý slinitý vápenec sladkovodní (t. zv. St. Quenský), jenž místy přechází v dírkovitý, hojně křemenitý vápenec a velice zajímavý jest proto, že vyznačuje úplný přetvar v povrchových poměrech pánve Pařížské za časů, kdy ukládati se počal. Neboť dobrá polovina někdejší pánve mořské vymanila se tehdy úplně z krytiny slaných vod a přetvořila v sladkovodní močál, jenž ponenáhlu vysýchaje, konečně scvrknul se na bahno rozkládající se ve středu pánve kolem nynější Paříže. Tu vytvořily se překvapující sladkovodní sádrovce, otevřené ve mnoha lomech, pověstných jmenovitě na Montmartre. V nich nalezeny hojné kosti ssavců, ptákův a plazů, jakož i mušle sladkovodní a vějíře palem.

Těmito usazeninami sádrovcovými zakončuje se Eocén. V jižní a západní části pánve Pařížské nastal po té ponor, tak že opět

[1]) Senlis jest město ve Francii, v depart. Oise.

mořem byla zaplavena. I usadil se pestrý nebo bílý svrchní písek mořský, který tvoří počátek Oligocénu. Jako střední písek u Beauchamp, tak i tento svrchní písek utvrdl v lese Fontainebleauském na malebné skály. Oligocénní moře nemělo však dlouhého trvání, nýbrž bylo mocnými přítoky proměněno v jezero sladkovodní, jehož usazeniny, nejvyšší v Pařížské pánvi, jsou z dílu vápence, z dílu kypré rohovce (meulière de Montmorency), jichž hlavně na výrobu mlýnských kamenů se užívá.

Pozoruje-li se již v pánvi Gallské značně odchylné rozložení vody v Eocénu a Oligocénu, tedy vystupují rozdíly ty jinde ještě nápadněji. Německo, které v Eocénu bylo pevninou, bylo až po Harc a Duryňský Les zaplaveno, podobně jinde utvořily se sladkovodní pánve, a valná část ložisť hnědouhelných sluší původem svým do Oligocénu. V Pařížské pánvi jsou vrstvy uloženy sousledně a skoro vodorovně v mocnosti asi 150—200 metrů. Docela jinaké poměry jeví se v Alpách a Italii. Tu vrstvy téměř nikdy neleží vodorovně, jsou sotva kdy kypré, nýbrž pravidlem tuhé, pevné, skoro výlučně mořské až na výminečné vložky sladkovodní a jsou i mnoho tisíc stop mocné. V severní Evropě jsou končiny třetihorní ploské, v jižní Evropě však jeví aspoň výtvary eocénové povahu velkolepých horstev útvarů starších. Však trčí vrstvy jejich na Mont Perdu v Pyrenejích do výše 3000 a v Hymalajích dokonce do výše přes 5000 metrů! Tyto odchylné poměry povrchového vzhledu jsou ovšem výsledek povahy skalného složiva vrstev jednotlivých a vyznačují dobře ráz severní a jižní v usazeninách třetihorních, čehož obdobu už v době křídové jsme shledali. (Viz str. 199.)[2])

Výtečnou zkamenělinou vodivou pro eocénové vrstvy jižního rázu jsou Nummuliti (Obr. 35. a 36.), totiž dirkonožci čili Foraminifery penízkovitého tvaru, velikosti čočky až stříbrného zlatníku, kteří v nynějších mořích už nežijí a také pravými jsou obry proti všem jim podobným, drobnohledným rodům dnešním. Milliony těchto Nummulitů skládají vápence, které v průvodu jiných, tmavých, břidličnatých, pískovcových nebo slínitých vrstev mořských, kterým v Alpách říkají „Flyš“, dají se sledovati ze zemí středomořských přes Alpy a Karpaty do Malé Asie, Hymalaje i Číny, tedy přes půl okruhu země. Jsou to patrně usazeniny mohutného, hlubokého oceánu, z čehož také pochopitelno, proč v oboru jejich sladkovodní sedimenty jsou tak vzácny. Jelikož pak nacházíme Nummulitové skály na vrcholech hor věčným sněhem krytých, nabýváme tím přesvědčivého potvrzení toho, že hlavní horstva nynější ještě v době eocénové ocitla se pod hladinou mořskou. Jak ohromné věky musily uplynouti, nežli pozvedly se k nynější výši; a přece vše to stalo se v nejmladší periodě země, jíž předcházelo tolik formací starších! Věru, o stáří země nelze si učiniti představu!

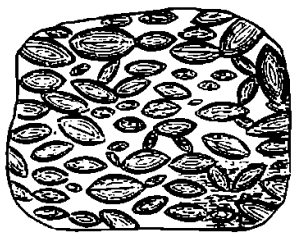

Obr. 35. Vápenec Nummulitový.

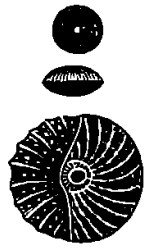

Obr. 36. Nummulites Lucasana.

[2]) Viz také poznámku na str. 335. tohoto roč. „Vl.“

Co ostatní zvířeny Eogénu se dotýče, tedy jsou nižší živokové nynějším až na detaily velmi podobni. Značnější rozdíly jeví se pouze u ssavců, kteří tudy také poskytují největší palaeontologickou zajímavost. Můžeme se ovšem zmíniti pouze o některých vynikajících druzích. Palaeotherium (Obr. 37.) byl býložravec velice podobný tapíru, jen že dosahoval až velikosti koně. Annoplotherium spojuje v sobě znaky tlustokožců, přežvýkavců a vepře. Nejvšednější druh An. commune (Obr. 38.), měl lebku dosti podobnou koni, ale nohy krátké a ocas velmi dlouhý. Byl asi velikosti osla. Xiphodon byl štíhlý kopytnatec, podobný poněkud nynějším gazelám. Těchto tří býložravých rodů jest v Eocénu nejvíc. K nim druží se podřaděnou měrou zástupci ostatních řádů, hlavně hyenovitých dravců a jedna opice (Caenopithecus). — Potřebám přehojných býložravcův odpovídalo bujností asi rostlinstvo eogénové, jehož ráz jest ovšem mnohem pestřejší než v době druhohor, kde dva nebo tři řády všem ostatním vládly. Tak pozbývají svého vynikajícího postavení stromy jehličnaté, ač cypříše, pinie a jalovec ještě dosti hojně se objevují. Kapradiny jsou dokonce vzácny. Za to rozmáhají se palmy, pandany, lupenité stromy a jiné dvouděložné rostliny, a to hlavně tropické druhy, tak že lesy eogénové kolem Paříže i v severnějších šířkách asi hrubě nelišily se od tropických pralesů nynějších.

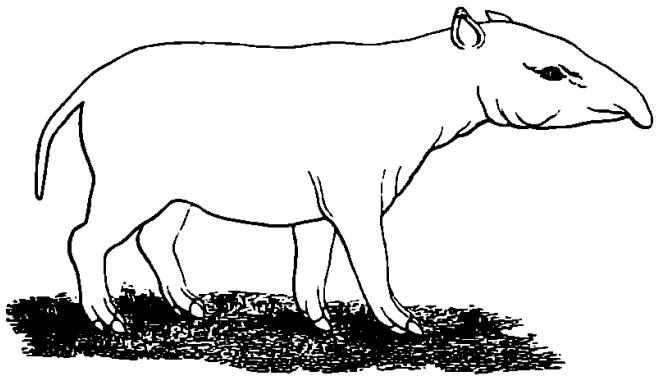

Obr. 37. Palaeotherium.

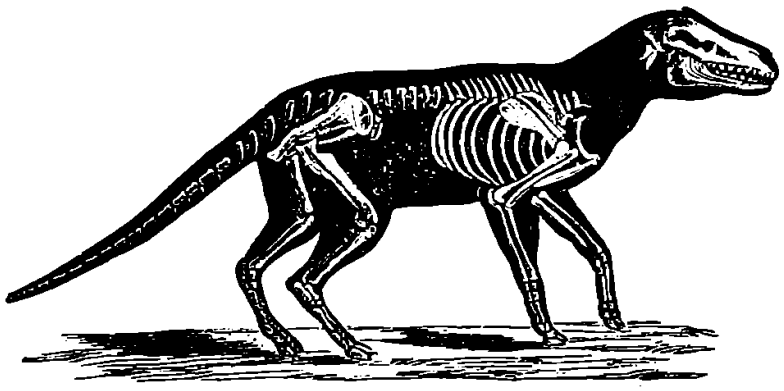

Obr. 38. Annoplotherium commune.

Neogén čili mladší třetihory jsou výtvary předlouhé doby, ve které čím dál zjevněji dodělal se povrch zemský nynějšího vzhledu. Počátkem arci nelišily se obrysy souše a moří v Evropě valně od podoby, jakou měly v Eogénu; ale později, asi ku konci doby miocénové, byla pod mořem pouze jihozápadní Francie, okolí Nantes, Bordeaux a Marseille, pak střední Švýcary, valná část Bavor, rakouské země alpské, kus Moravy, Krakovsko, Volyň, na jihu Italie a na východ většina Uher a Balkanského poloostrova. Tuto, jakož i přes jižní Rus a Malou Asii rozkládal se ocean, jehož zbytky jsou moře

Černé a Kaspické a jezero Aralské. Na konci Pliocénu byla Evropa skoro tak hotova jako jest dnes.

Vedlo by tuze daleko, kdybychom přihlédnouti měli ke všem okresům s usazeninami neogénovými. Omezíme se na bližší ohledání oboru alpského a to předně tak zv. pánve Vídeňské. V Alpách jest význačnou usazeninou neogénovou šedý, měkký, rozsypavý pískovec, jenž pojmenován „molasse“, kteréžto jméno přenešeno na všechny miocénové vrstvy vůbec. Molasse vroubí severní úbočí Alp ve Švýcarsku, Bavorsku a Rakousku jako pěkně vlnitý, lesnatý pás, ale nevniká nikde hluboko do vnitř Alp. Sestává z několika stupňů, z nichž nejspodnější shodují se s francouzskými vrstvami oligocénovými, avšak téměř neodlučitelně s vyššími vrstvami miocénovými jsou spojeny. Protož jest v Alpách přiměřenější družiti Oligocén k Miocénu, tak že by tu starší třetihory omezily se na Eocén. Vedle šedého pískovce vyskytuje se v molasse ovšem ještě mnoho jiných hornin, slepenců, slínů, hlín a také hnědé uhlí, kteréž horniny o sobě i svými zkamenělinami prozrazují častou střídu mořské a slané vody na témže místě. Mocně vyvinuty jsou místy křemité slepence, tak zv. „Nagelflue“, protože jednotlivé oválené kousky křemene nad plochu štěpnou vyčnívají jako hlavičky hřebů nebo cvoků. Že na úbočí Alp tolik splaveného materialu, jako ho molasse obsahuje, bylo nahromaděno, má nejspíš příčinu v tom, že v Neogénu trčily z okolního moře Alpy už jako hezky povýšený ostrov, s něhož trhavé vody rychle stékaly do moře, jež svým vlnobitím ostatně samo pobřežní skály ničilo. Mořský pás mezi alpskou a českou pevninou se táhnoucí neměl tudy ani příliš slanou vodu, ani dosti klidu, aby v něm byly se zahostily korály, foraminifery a pod., pročež v oboru jeho neshledáváme také žádných vápenců mořských.

Vídeňská pánev neogénová, z níž chobot zasahal přes Brno až k nám do Čech a výše k severovýchodu spojoval ji s mořem v Haliči, Volyni atd., jest pro nás nejzajímavější. V ní leží na spodu mořské vrstvy písku, plastického jílu (Tegel) a vápence, které jsou plny zkamenělin, jmenovitě lastur a mušlí. Výše následují měkké písčité vrstvy, místy plné kuželovitě vinutých Cerithií, pročež také vrstvami cerithiovými (čili sarmatský stupeň) se zovou. Závěr souvrství činí hlinité nebo písčité usazeniny sladkovodní, tající hojně zvláštních mušlí, tak zv. Congerií, jakož i kostí ssavců. — Zajímavo jest, že vrstvy cerithiové ve Vídeňské pánvi objevují se poprve, dále na východ však že dají se jako význačný stupeň sledovati přes Uhry a Halič až ku Černému a Kaspickému moři. V Haliči leží v oboru Eogénu mohutná lože solní u Věličky, která na místech, kde sůl byla zvláště čistě krystallována, vyhloubena byla v podobě komor, chlévů, skladišť, sálů a kaplí, ve kterých za některých příležitostí rozproudí se velmi čilý život, tak že v skutku pod Věličkou v hloubi země rozkládá se druhé město. Skály solné kryty jsou zvrstveným šedým jílem, se zkamenělinami obdobnými těm z Vídeňské pánve a také sůl obsahuje fossilie. — Konečně vyžadují zmínky ještě mladším útvarům třetihorním příslušící usazeniny v Italii, známé vůbec pod jménem útvaru subapenninského. Však jest úbočí Apennin pravý kraj třetihorní, kde otevřeny jsou veškerá souvrství Eogénu i Neogénu. Nad Eocénem leží tam vrstvy obdobné mořské „molasse“

a výše vrstvy jako ve Vídeňské pánvi. Kdežto však severně od Alp neogénové moře po uložení těchto vrstev vyschlo, zůstala Italie až na hřbet Apennin dlouho ještě kryta vodou tehdy mnohem rozsáhlejšího moře Jaderského a Tyrhenského. Když konečně i tyto vody se stáhly, pozůstaly po nich usazeniny s mušlemi, které z veliké části jsou shodny s rody dnes v sousedních mořích žijících. Tyto usazeniny jsou P l i o c é n.

Jak z tohoto zběžně načrtnutého přehledu Neogénu v Evropě vidno, vyznačuje se závěr doby třetihorní všeobecným ustupováním moří do pánví nynějších a úsilovným vysýcháním nebo zabahněním nitrozemských částí jejich Pochod ten sprovázen byl velkolepým vyvřením hmot ohnirodých, čediče, trachytu a znělce. které na mnohých místech jeví ve svém uložení podnes tvary sopek a jinde vystupují ve tvarech, kteréž o původu jejich také žádných pochybností nepřipouštějí. Mocné toto chrlení se láv z nitra země bylo výsledek utvoření se puklin následkem stahování se kůry zemské a souvisí tudy těsně s úplným přetvořením Evropy, jež v dobách třetihorních nastalo a také Čech až do základu se dotklo.

Co ústrojného života Neogénu se dotýče, tedy ovšem podobá se dnešním organismům ještě mnohem více než v Eogénu, pročež netřeba zmíniti se o nižších živočiších, kteří nynějším jsou skoro rovni. Z obratlovců budí pozornost někteří plazi, jmenovitě obrovský A n d r i a s S c h e u c h z e r i, mlok to velice příbuzný v Žaponsku žijícímu druhu Sieboldia maxima. Nalezen byl v miocénových vrstvách u Oeningen a pokládán za zkamenělého člověka. S c h e u c h z e r také jej popsal jakožto h o m o d i l u v i i t e s t i s, o němž naivně povídá, že jest to „velice vzácná památka na prokleté pokolení lidské prvního světa.“ Hlavní zájem palaeontologický však soustřeďuje se zase v ssavcích, ze kterých poprvé vystupuje pravý tapír a nosorožec, jenž pokládá se za potomka Palaeotheria. Od téhož kopytnatce odvozuje se náš kůň. Ve spodním Miocénu vystupuje totiž rod A n c h i t h e r i u m, jenž velice podobal se Palaeotheriu (Obr. 37.), jen že byl štíhlejší a vyšší. Rod ten se ve mladších vrstvách neogenových už nevyskytuje, za to však dostavil se rod H i p p o t h e r i u m čili H i p p a r i o n, jenž co do velikosti a vzhledu už úplně blížil se koni, jen že za kopytem měl ještě dva paznehty. Právě končetiny a chrup potvrzují ponenáhlý vývoj koně z Anchitheria a Palaeotheria. Zadní noha Anchitheria má vedle středního prstu (kopyta) dva paznehty postranní, které oproti prstům Palaeotheria už jsou velmi sesláblé a snad ani k zemi nedosahovaly. Hipparion má paznehty ještě zakrnělejší, tak že při chůzi naprosto neměly významu. Konečně kůň paznehtů pravidelně pohřešuje, ale výminečně se také u něho objevují, tak že jaksi se vrací k předchůdci svému. — Z této souslednosti tvarů vyplývá přesvědčivý důkaz o ponenáhlém vývoji všeho tvorstva, jakož i že t. zv. jednokopytníci s tlustokožci souvisejí tak těsně, že v soustavě zoologické ani neměli by se oddělovati. — Mezi tlustokožci mnohokopytnými vynikají slonovití ssavci s chobotem M a s t o d o n a D i n o t h e r i u m. Prvější podobal se docela nynějšímu slonu co do velikosti, neohrabanosti a povšechné stavby těla. Avšak stoličky byly užší a menší, s hrboly kuželovitými a seděly po dvou

až čtyřech za sebou v dásni, kdežto jich slon nikdy nemá více než dvě. Kromě mohutných dvou klů ve svrchní, měly některé druhy také ještě kly ve spodní čelisti. — Dinotherium, jak se zdá, převyšovalo všecky nynější ssavce, i slona, svou obrovskou velikostí. Zvíře to bylo rozšířeno asi stejně všeobecně jako Mastodon, jen že nejspíš bylo vzácnější co do počtu jednotníků. V čelistích mělo 4 až 5 stoliček, které pro velikou jejich podobu z počátku pokládány byly za zuby nevšedně velikého tapíra. Nejpamátnější však jest, že ze spodní čelisti — tedy nikoli ze svrchní jako u slona — trčely dva dolů ohnuté kly. Podle veliké dutiny nosní dá se s bezpečností souditi, že zvíře mělo chobot; útvar lebky liší se však tak podstatně od slona, že původně měli Dinotherium za nějakého předvěkého mrože, ochechuli, neb velrybu. Teprve nálezy koster u Pikermi a u nás v Čechách u Opatova rozhodly o povaze zvířete. — Co se ostatního ssavectva dotýče, tedy vystupují dále ve mladší době třetihorní vepři, přežvýkavci, jmenovitě velbloudi a žirafy, mnoho ssavců drobných, hlavně hlodavci, počátky dravců a některé opice, z nichž Dryopithecus velice člověku se podobá. Zvláště zuby i nejzkušenější znalci dlouho pokládali za lidské.

Rostlinstvo neogenové podobalo se ovšem ještě mnohem více než eocénové květeně nynější. Převahou vynikají už rozhodně květnaté rostliny dvouděložné a všechny ostatní ustupují do pozadí. Zastoupeny jsou hlavně platany, vavříny, vrby, duby, jilmy, topoly, pak také magnolie, myrty a lípy, jmenovitě však javory, kterým příslušela v rostlinstvě neogenovém přední úloha. Ze všech těch dobré dvě třetiny druhů byly vždy zelené. Od počátku Miocénu postupem až do konce Pliocénu stále ubývá tropických druhův australských, jako palem, pandanů, fiků a p., za to přibývá pořád javorův a topolů. Věc ta patrně souvisí s ubýváním temperatury, která obnášela průměrně dle Heera ve Švýcarsku počátkem Miocénu přes 20° C. a koncem Miocénu jen asi 18° C., u nás v Čechách snad jen už asi 15° C. To však jest přece asi o 9° C. více, nežli obnáší průměrná teplota za rok nyní, následkem čehož arci také u nás mohlo se dařiti rostlinstvo, jaké dnešního dne omezeno jest na kraje teplé, v první řadě na spojené státy severoamerické.[3]) (Pokračování.)

[3]) K tomuto přehledu povahy terciéru budiž připojeno rozdělení útvarů třetihorních, jaké podal K. Mayer, při čemž opětně budiž vytknuto, že rozčlenění třetihor jest velmi obtížno, protože i mořské i sladkovodní usazeniny jejich mají zcela lokální ráz, který jest zvláště rozdílný v jižní a v severní Evropě. Naše usazeniny terciérní na př. jeví ráz severní a ve příčině vytknutí období s třetihorami jiných zemí právě zdá se mi býti záhodno zevrubné rozdělení Mayerovo podati. Výborný tento znatel třetihor rozčlenil souhrn jich na řadu stupňů, z nichž připadají: na Eocén: stupeň Garumenský, Soissonský, Londýnský, Pařížský, Bartonský a Ligurský; na spodní Oligocén: stupeň Tongernský; na svrchní Oligocén: stupeň Aquitanský; na Miocén: stupně Mohučský, Helvetský, Tortonský; na Pliocén: stupně Piacentský, Astský a Saharský.

Báje zvířecí v československých písních národních.

Od dra. Jana V. Nováka.

celé přírody pozemské jsou povahou a přirozeností svou zvířata člověku nejbližší; zvířata byla také člověku na nejnižším stupni jeho vývoje nápadna svými zvuky a povzbuzovala ho, aby je napodoboval; zvířata i samovolným pohybem a tváří podobnou pozornosti člověkovy zasluhovala.

Když pak člověk, dospěv během času také k umění, jal se přírodní dojmy zobrazovati, tu byla to zase zvířata, jež nejblíže mu stojíce zásobu vhodné látky poskytovala k výtvorům uměleckým. A v umění veškerém nejvýše stojící básnictví, které nejvlastnějším jest uměním lidským, nade vše jiné zdálo se býti také příhodno výjevy ze života zvířecího předváděti. K tomu hodila se především poesie d ě j e p r a v n á čili epická, jež brala si látku jednak z dějů skutečných, jinak ze smyšlených. A k těmto smyšleným zvířata povahou svou zvlaště se hodila: duch lidský apercipující, shledávaje při nich tolik podobností k bytosti své vlastní, nalézaje u nich také city, které pokládati mohl za podobné svým a později také charakteristické vlastnosti v povahách jejich, vůbec vida bytosti sobě v některé příčině rovné, přidělil jim ještě jednu vlastnost, kterou se od něho podstatně lišila, totiž řeč. A touto jsouce obdařena, mohla již zvířata býti hrdinami smyšlených dějů ze života toho, jejž vedla; takové pak děje staly se předmětem b á j e z v í ř e c k é.

Avšak báje tato založena byla také na vědomí, které se ve člověku záhy ozývalo, jímž dospěl k poznání velikého rozdílu mezi sebou a bytostí zvířecí a na jehož základě měl se povznášeti nad zvíře; odtud si lze vysvětliti jakýsi spor citů našich při čtení takové báje, poněvadž poesie týkajíc se více duševních než tělesných stránek života a časového postupu proti prostorovým rozměrům výtvarných umění, vždy nedostatky v životě zvířecím shledávala, jež nucena byla z vlastního života lidského doplňovati; odtud si vysvětlíme, že se vzrůstajícím sebevědomím lidským úpadek báje původní bez momentů didaktických neb satirických byl nevyhnutelný.

Původní appercepcí vytvořil se způsob báje zvířecí, jejíž málokteří jenom národové dokonalé tvary mají a jejíž hlavní vlastnosti znamenitý filolog německý Jakub Grimm (Reinhart Fuchs) uvádí tyto, že hrdinové zvířecí tu jednají, jakoby rozumem a uměloství lidskou obdařeni, ale vždy jen podle své přirozené povahy.

Původ bájí tohoto druhu připadá zajisté nedaleko původu a počátku bájesloví, kdy člověk výjevy přírodní na smysly své mocně působící vysvětliti si hleděl jako účinky bytostí sobě bližších a zvlášť bytostí živých, kdy nedovedl ještě rozdílu činiti mezi bytostmi živými a neživými, kdy se mu vše oduševněným a celá příroda živoucí zdála. Tehdá také člověk, poznávaje vynikající tělesnou sílu na zvířatech a shledávaje v nich tvory na světě nejvíce živoucí, považoval je za vyšší jakési bytosti [1]) a za příčiny výjevů přírodních [2]).

---

[1]) Tak i divoch maje zabiti zvíře odprošuje duši jeho, vida v něm bytost sobě podobnou, svého příbuzného, neb i tvora vyššího

[2]) Na př. blesk po nebi letící přirovnává se hadu, jenž podobně po zemi se plazí, bílí obláčkové na nebi jmenují se beránky, skučící vítr byl

A takovýmto bytostem přikládána částečně i moc božská, která se jevila hlavně silou věšteckou; tak byl krkavec a výr věštcem smrti, ve Štětíně a v Arkoně staroslovanské byli věští koni [3]) a podobně.

Do té doby připadá také zobrazování bytostí božských v podobách zvířecích [4]), ovšem zvětšených a nadpřirozených, a spolu ctění zvířat, zvláště škodlivých a užitečných, jež se u některých národů vždy udrželo, na příklad u pohanských Prusů, kteří prý ctili všecka čtyřnohá zvířata až po ropuchu, a u Egyptanův, u nichž božská pocta zvířat byla velmi vyvinuta, ač také jiní národové děkovali nebeským kravám za úrodu, prosili nebeského hada, by jich ušetřil atd.

Vše to bylo však teprve jakousi přípravou k báji zvířecí, ač ovšem v té době již přemítavý duch lidský tvořiti si mohl také takové říše zvířecí, jak si je některé pohádky naše představují, kde na př. král zvěře nebo král ptactva svolává své poddané, aby se člověku dobrodinci odměnil, kde člověku v nesnázích za dobrodiní jeho mnohonásobné odplaty od vděčných zvířat se dostává. Všude tu zvířata člověku na roveň aneb i výše jsou postavena.

Když potom bytosti božské zvláště u některých národů počaly nabývati podoby lidské podobnější, a znenáhla podoba zvířecí od božské odloučena byla, tu stala se zvířata vhodnými předměty pro básníky, nebo s výše své božské snížila se ke člověku a zblížila se s ním. A tu bohy počato ctíti hymny lyrickými, v nichž také zvláště v době pohanské veškerá příroda k účastenství na slavnosti lidské se vyzývá, na př. při slavnosti znovuzrození slunce [5]); naproti

---

orlem, psem nebo vlkem (Simrock, Deutsche Mythol. str. 33[2]), řvoucí hrom byl oslem nebo kravou, mračno úrodu deštěm vydávající bylo kravou neb kozou, z vemene hojně mléka dojící, jako na př. v mythologii nordické kráva Audumbla, ježto lízáním ledových balvanů bohy způsobila, s vemenem hojně mléka vydávajícím, jest symbol živné síly zemské (Simrock, tamže, str. 17[2]). Krávy vůbec byly národům germanským posvátné: švédský král Eistein ctil krávu Sibilji, Oegwaldr vodil s sebou krávu a pil její mléko, krávy táhly také posvátný vůz bohyně zemské, Nerthus nazvané (Tacit. German. kap. 40). Také oheň míval podobu krávy a víme, že i u souhvězdích nebeských shledávány podoby zvířecí.

[3]) Také i u Prusův a Litevcův, o čemž i zvláštní zpráva historická zachována (Gruber orig. Liv. str. 6 n.): R. 1192 chtěli Livonci pomocníka biskupova Theodoricha svým bohům obětovati, protože na jeho poli obilí se zdařilo, kdežto jejich osení deštěm se zkazilo. I zkoumal shromážděný lid vůli boží o té oběti: položili na zem oštěp, pohnali posvátného koně a tento vyskočil nejprve nohou život Theodorichův znamenající. Tu tvrdil hadač, že křesťanský bůh sedí na koni a proto že ho třeba otříti. Ale kůň opět vyskočil touže nohou a tak byl Theodorich zachráněn.

[4]) Na hlavním pohanském chrámě slovanském ve Štětíně byly vně i vnitř řezané ozdoby, představující výjevy ze života zvířecího (Život sv. Otty Bamb. II, 31.).

[5]) Zbytky toho zachovaly se v Koledě nábožné (u Sušila str. 737., č. 834. var. 5.), patrně z písně pohanské s naivním názorem o světě pošlé, kde se vyzývá všecko zvířectvo, by se účastnilo narození boha (slunce):

„Zabeč, beránku, v tom novém zámku,
Bebe, bebe, bebe Jezulatko.
Zaščekni, psičku, v tom novem sníčku,
Hafi, hafi, hafi, Jezulatko.
Zabrň, kocourku, tomu dzicjatku,
Brňou, brňou, brňou Jezulatko.
A ty kuřičko, sněs nám vajičko,
Koko, koko, koko Jezulatko.

Podobné i jiné koledy třeba v chrámu zpívané u Bartoše (Osvěta, 1881., str. 563.).

tomu výjevy ze života zvířecího hodily se výborně ke spracování epickému, kde člověk beze všeho dalšího vědomí a reflexe pouze děje za dosti zajímavé pokládal, aby je v básni opěval. A zbytky takovéto původní báje zvířecí, ovšem mnohonásobně již přepracované a změněné, udržely se u Germanů, známy jsouce pode jménem Reinhart nebo Reineke Fuchs.

Báje toho druhu ovšem není původu čistě germánského, nýbrž společna byla mnohým a různým národům, spočívajíc v přirozenosti lidské a vývoji ducha lidského; avšak v epos způsobu původního vyvinula se báje ta toliko na půdě germánské, hlavně v kmeni franském (tedy v severní Francii a v záp. Němcích).

Tu se jí dostalo takového pěstování, že se stala důležitým odvětvím středověké literatury německé a francouzské, došedši nejvyššího výkvětu v Goetheově básni „Reineke Fuchs". Avšak Reinhart, jakožto epos, neobsahuje děj jednotlivý, nýbrž jest to celé pásmo dějů, a takové jednotlivé báje rázu původního zachovaly se také u Estonců, Novořekův, zvláště však u Jihoslovanův a Rusův (A. N. Afanasjev, Narodnyje russk. skaski. II. vyd. r. 1858.) Z takových bájí jednotlivých povstal jistě také německý Reinhart, povídky jednotlivé byly plodem poesie prostonárodní, kdežto sestavení jejich v celek podobně jako v řeckých epopejích (Iliadě a Odyssei) jest dílem básníka jednoho.

Nejstarší příklad takových soustavně spojených bájí zachoval se od Elsasana Jindřicha, příjmím Glîchezâra (Glîchezaere), jenž vzor svůj maje na nějaké starší středověké básni francouzské (ze stol. XI. nebo XII.) vystoupil asi r. 1170 s básní německou, kterou jako parodii na Nibelungy pojmenoval „Isingrîmes nôt", kdež podle pečlivě promýšleného epického plánu rozmanité jednotlivé báje zvířecí spojiti hleděl. V tom právě se jeví u německé báje zvířecí pokrok, nebo naproti tomu se u jiných národů bájím tém takového pevného spojení nedostalo, právě tak jako hrdinské zpěvy epické jen u některých národů ve velké epy hrdinské spojeny byly; tak se stalo, že jednotlivé toho druhu báje ojediněle trvajíce často i vymizely. Také zvířecí epy francouzské nemají tak určitého, pevného plánu a také u jiných národů pokusy o zcelení bájí zvířecích nepotkaly se s nižádným zvláštním výsledkem. —

Později však, propůjčiv člověk bytostem božským vlastní svou podobu lidskou a dospěv tímto mediem k poznání sebe sama, spozoroval také ponenáhlu veliký rozdíl mezi sebou a světem zvířeckým, uznamenal, že jen on a jemu podobné bytosti sebevědomého jednání schopny jsou. Tohoto sebevědomí nepozbyl potom člověk nikdy více, ač ovšem ze záliby na světě zvířeckém a jeho událostech hned se nevymanil. Tu aspoň za doby pohanské bohové měli schopnost v podoby zvířecí významu sobě přiměřeného se proměňovati a v těch podobách lidem prospívati neb škoditi [6]); zvířata toho druhu také

[6]) Tak má germánská Freya, veze-li v kočičím voze mrtvé z bojiště, sokolí oděv (valshamr), bůh Svantovit v Arkoně, byv od Valdemara poražen, proměnil se v černé zvíře a ušel z chrámu (Saxo Gramm. 14, str. 837); zvláště nižší bohové měnili se často: vodník ve způsobě koně neb ryby neb žáby se zjevoval, skřítek ve způsobě kuřete neb hada, zlý duch v podobě černé kočky nebo psa, kozla nebo svině (často třínohé), vlkodlak v podobě vlka a t. d.

bohům zasvěcována a za posvátná pokládána, jsouce vedle toho i symboly toho neb onoho božstva [7]), jež také často doprovázela. Mimo to v dětském věku a za dětského názoru shledával člověk ve světě tom vždy zalíbení — dětská říkadla velmi často z toho světa jsou vzata — a při vzpomínkách na dětský věk stávala se mu záliba ta historicky aspoň zajímavou. Tím se tedy stalo, že i báje zvířecí dále pěstována, ačkoli se rozhojňovati počala výjevy životu lidskému podobnými. A tak se dostala znenáhla do báje zvířecí stránka dříve tam nebývalá, tendenční, která v ní potom napořád zůstala, zvláště když se počaly do ní vkládati reflexe o současných poměrech kulturních, politických a socialních, když ze světa zvířecího říše podobná státu lidskému tvořena, v níž každému zvířeti určitý úřad a důstojenství vykázáno, a když původní báje podle toho způsobu přikrajovány; takové říše pak ovšem velmi se liší od pohádkových říší zvířecích.

Ponenáhlu se takto vyvinula v báji zvířecí stránka jednak didaktická, jinak satirická, z původních povídek ze života zvířecího se vyvinuly jednotlivé bájky s pozadím tendenčním, nebo i parodie na poměry lidské. To jest ovšem také pokrok v lidském kulturním vývoji, poněvadž tu původní objektivismus ustoupil subjektivnímu pojímání světa zvířecího, avšak bájka sama jest přece jen již vlastně úpadkem původní báje zvířecí, nebo tu zvířata vystupujíce brala vždy více na sebe jednotlivé vynikající rysy povahy lidské (lev stal se velkomyslným králem, vlk lupičem, lišák chytráckým dvořenínem a pod.), kteréžto rysy člověk u zvířat pozoroval [8]).

Takto tedy dostala se do zvířecí báje tendence mravní, a jí celé příběhy ze života zvířecího se přispůsobovaly; odtud se také stalo, že původní události ze života zvířecího stále se krátily, až ve kratičké povídky často jen k znázornění nějaké mravní pravdy složené sklesly, jak toho přední vzory na bájkách aisopských shledáváme [9]).

Tu tedy zvířata vědomě a úmyslně kladena jsou jen za škrabošky lidských postav, mající charakterisovati ten neb onen vynikající rys povahy lidské. Že se k tomu zvířata zvláště hodila, jest přirozeno u člověka, jenž si byl té doby vědom svého rozdílu od zvířat a přece nějakou pravdu mravní také světem zvířecím znázorniti chtěl. A v tomto rozdílu obou světů, zvířecího a lidského, spočívá také příčina úpadku bájky u národů vzdělaných, poněvadž tu jest protiva nesmířitelná mezi formou a obsahem, účelem a prostředkem, tak že povznášením stránky jedné spolu druhá hyne. Čím více také na člověku lidská individualita vynikà, tím více liší se člověk od zvířete, kdežto zvířecí části bytosti lidské všem lidem společny jsouce nižší toliko částkou podstaty jejich jsou; proto znázorňují také bájky

---

[7]) Tak byl rychlý kůň zvláště barvy bílé symbolem boha slunce také u Slovanů a byl spolu průvodčím boha toho.

[8]) Též francouzský Renart, báje původní, předěláván na allegorii a satiru již ve stol. XIII. a XIV. (Le couronnement de Renart, Renart le nouvel, Renart le contrefait a j.)

[9]) Také jen málo národů bylo v těchto bájkách skutečně produktivních, veliká většina jich zapomínajíce domácích bájí zvířecích reprodukovali pouze bájky cizí, odjinud přišlé, které všecky téměř literatury středověké proputovaly a podle nichž pak jiné o téže základní tendenci skládány.

obyčejně vady a slabosti lidské, jež arci takto znázorniti lze způsobem nejjednodušším a nejprostším. Proto také mají bájky jako prostředek didaktický cenu jenom podmíněnou.

Avšak výborně se hodí zvířata i za naší doby k příměrům a přirovnáním, jakých hojně v nesmrtelných básních starohellenských, Iliadě a Odyssei, užíváno; mimo to také ve věku dětském nabyti může prosté vypravování o zvířatech nemalé důležitosti, obzvláště nyní, kdy povaha i život jejich duševní mnohem blíže poznán než dříve, kdy svět zvířecí otevřel se pátravému zraku lidskému a mnohé do té doby netušené stránky, ukázav hojnost nových vlastností.

(Pokračování.)

Otázky a obrazy ze života socialního.

Dívčí sirotčinec spolku paní sv. Notburgy.

Napsal J. Mergl.

Jest sice pravda, že „dobrá věc sama se chválí“, ale za naší doby nevalně by věci sebe lepší posloužil, kdo by jí do veřejnosti přístupu zjednati buď neuměl, nebo nechtěl. Onu zásadu: „Buďme všichni jen tiší, ať nás nikdo neslyší“ dávno již věk nynější odsoudil jako nepraktickou, ba ve mnohé příčině i škodlivou. A nelze neuznati, že něco pravdy jest na tom; reklama, třeba sebe mírnější, nemůže věci dobré býti na škodu, nemůže, trvám, neprospěti ani věci katolické.

Daleci všeho dryačnického nadsazování užívejmež i my, katolíci, velmoci tisku, a to zvláště tam a tenkráte, kdy běží o dobro lidstva, kdy běží o praktické provádění onoho velikého zákona Spasitelova: „Miluj bližního svého, jako sebe sama!“

Na ten cíl a konec popřála i redakce „Vlasti“ ochotně místa v rubrice nadepsané stručnému pojednání o pražském dívčím sirotčinci spolku paní sv. Notburgy. Vzdávajíce díky redakci za tuto ochotu její toho na Pánu Bohu vroucně si přejeme, aby řádky tyto u čtenářů „Vlasti“ i ostatních dobrých katolíků vzbudily aspoň účastenství se spolkem tak snaživým, aby titíž čtenářové i katolíci vůbec v paměti obnovili a v srdce vštípili si slova Páně: „Kdožkoliv by jedno z takových pacholátek přijal ve jménu mém, mne přijímá a kdožkoli by mne přijal, ne mne přijímá, ale toho, kterýž mne poslal.“ (Mar. 9, 36)

Počátek a dějiny spolku paní sv. Notburgy.

Jest tomu již na 74 let, co sestoupilo se asi 40 pražských paní, většinou šlechtičen, r. 1813. ve spolek, jehož účelem bylo sprostředkovati ženám a dívkám chudým prodej jejich ručních prací. Podnět k tomu blahodárnému spolku dal tehdejší nejvyšší purkrabí český, hrabě Antonín Kolovrat- Liebštejnský. První představenou zvolena kněžna Sidonie Lobkovicová, rozená hraběnka Kinská.

Ale již po 7 letech r. 1821 změnil spolek původní účel svůj za jiný, zřídiv sirotčinec, ze kterého by vycházely dívky vycvičené

na řádné, spolehlivé služky. I najaty místnosti k tomu cíli ve vlašském špitále na Malé straně, odkud za 4 roky přispěním dobrodinců a přičiněním tehdejší předsedkyně kněžny Eleonory Thurn Taxisové, rozené kněžny Lobkovicové, přesídlil spolek do vlastního domu na Hradčanech. Tam pobyl 11 let, až r. 1836. zvolil za stálé, prostorné bydliště nynější dům vedle vlašského sirotčince (č p. 321.). Tu tedy plných 50 let pěstuje se křesťanská láska k bližnímu v klidném zátiší, hluku velkoměstského jsouc vzdálena; a jak dařilo i daří se té skromné květince charity křesťanské, poznáme z následující zprávy.

Správa sirotčince a život v něm.

O tom, kde dítky osiřelé vůbec a dívky zvláště lépe jsou opatřeny, zdali totiž v rodinách soukromých nebo v ústavě řeholními osobami spravovaném, o tom dnes rozhovořiti se máme za zbytečné. Ví to každý nestranný posuzovatel a znalec poměrů společenských, že, jako do domů řeholních nevnikla spustlost a zkaženost mravní, tak i z domů řeholních nevyšla, nevychází a nevyjde nikdy; spustlost taková vznik a vzrůst má jinde, od jinud vychází do společnosti lidské.

V domě sirotčím u sv. Notburgy vládu vedou řeholní sestry sv. Karla Boromejského již 48 let, a to z míry obětavě, nezištně, rády. A jaké odměny žádají? Snad hmotného prospěchu? Nikoliv! A přece za darmo neslouží sirotkům? Slouží jim za „Zaplať Pán Bůh“; opatrují je druhdy lépe než matka vlastní a jen toho si vroucně přejí, aby mohly těch sirotků ještě více přijímati, ošetřovati. Nemohou však, proto že nemají zač! O ty, kdož za přijetí prosí, není nouze, těch se hlásí dosti, ale co platno, když „těch šajnů není.“

Ve příčině přijetí do sirotčince vyžaduje se: 1. aby chovanka byla ve stáří 6—10 let; 2. z rodičů manželských; 3. náboženství katolického; 4. úplně zdráva.

Dívky zůstanou v ústavě tak dlouho, až se dostatečně vycvičí, aby mohly vstoupiti do služby [1]). To bývá asi do 16.—17. roku. Propuštěny bývají jen neposlušné, zarputilé, nepolepšitelné; takových vyskytne se arci pramálo.

Vyučování školního dostává se všem chovankám ve škole řeholních sester sv. Karla Bor. Ostatních vědomostí, jichž dívka služebná potřebuje, nabývají v domě samém pod dozorem a vedením představené, ctihodné sestry Marie Herzigové, ode všech dítek zbožňované „matičky“, která na 30 let již věrnou jest pomocnicí svaté patronky ústavu, Notburgy. Kdo o vzorně zařízené domácnosti, o pořádku a čistotě v pracovnách, v síních učebných, v ložnicích přesvědčiti se chceš, toho místo všeho popisování zveme: „Přijď a viz, kterak všem chovankám dobře jde k duhu.“

Průměrem ošetřuje ústav sv. Notburgy ročně 80 sirotků, v roce minulém 1886. bylo jich 15 do služby vypraveno a 20 přijato. Podotknuto budiž, že každá dívka, nastupujíc z ústavu službu, obdrží „výbavu“ v ceně 50 zl.

---

[1]) Stává se také, že příbuzní sirotků jeden rok za ošetřování platí, na druh rok však dívku z ústavu odvedou z příčin druhdy malicherných.

V celku vyšlo z ústavu tohoto blahodárného ode dne založení na 700 dívek, což zajisté jest počet slušný a summa, za ten čas na vydržování celého ústavu vydaná, přes 300.000 zlatých — ještě „slušnější“.

Podle posledního výkazu za rok 1886. přijal spolek celkem 8598 zl. 28 kr. a vydal v témž roce 8593 zl. 20 kr. za ošetřování 75 chovanek.

Že pak tolik sirotků u sv. Notburgy zaopatření dojíti může, za to vedle patrné pomoci boží hlavně dobrodincům — a těch dosud málo — děkovati dlužno, an spolek sám se svým výdajným jměním ročních asi 1500 zl. pouze 15 sirotků by opatřiti mohl a těch, které za stálý plat vydržuje, asi 50 bývá.

Stanovami spolku přijímá se za člena každý, kdo jakýmkoliv příspěvkem ročním ku křesťanské výchově sirotků pomáhati se uvolí.

Spolek paní sv. Notburgy čítá na ten čas 21 dobrodinců a členů, skoro vesměs šlechtičen, 209. Předsedkyně úřad zastává již po 33 roků J. J. Eleonora princezna Thurn-Taxisová.

Ze stručného tohoto nástinu nelze nepoznati dvojí:

1. kterak veleprospěšným jest ústav tento pro dívky osiřelé;

2. kterak velmi zasluhuje hojné podpory se strany všech upřímných katolíků.

Bez takové podpory těžko dostáti by mohl spolek úkolu tak šlechetnému, a předsedkyně spolku i představená domu útulného velmi nerády a s bolestí odpovídají záporně ku žádostem za přijetí.

Proto kdo, jmenovitě ze čtenářů „Vlasti“, buď sám může, nebo ví, že by i jiný k účelu tak šlechetnému přispěti mohl, vzbuď v sobě i v jiném účastenství s ústavem sirotčím, o kterém tyto řádky jsou napsány.

Na úrok zajisté Pánu Bohu půjčuje, kdo nad osiřelým se smiluje.

Z národního divadla.

Přehled o stavu divadla a repertoiru v r. 1886.

V našem národním divadle jest v přízemí 292 sedadel ve 14 řadách; v 1. pořadí a v přízemí 28 loží, ve 2. pořadí 16 loží; na 1. balkoně ve čtyrech řadách 104 sedadla, na druhém ve třech řadách 82 sedadel, na 1. galerii ve čtyrech řadách 126 sedadel, na postranní 44; II. galerie má dvě oddělení se sedmi řadami a 244 místy, po straně pak 40 sedadel. Úhrnem jest tu tedy kromě 44 loží 932 sedadel. Předplacena byla v roce minulém místa jak následuje: 22 loží v přízemí a 1. pořadí, 4 lože v 2. pořadí, 18 křesel v přízemí, 15 křesel na 1. balkoně, 191 sedadel v přízemí, 14 na 1 balkoně, 26 na druhém v 1. řadě, 34 ve druhé a třetí řadě, 32 na 1. galerii v 1. řadě. — Na ostatní místa se předplacení nevypisuje; bylo tedy úhrnem 26 loží a 330 míst předplaceno. Podotknouti sluší, že abonement jest poměrně velmi levný, jak vysvítá z tabulky:

Sedadla	Stojí mimo předplacení		Stojí v předplacení	
	zl.	kr.	zl.	kr.
Lože v přízemí a 1. pořadí	8	—	4	80
Lože v 2. pořadí	7	—	3	60
Křeslo v přízemí a na I. balkonu	2	—	1	20
Sedadlo v přízemí a na I. balkonu	1	50	—	90
II. balkon I. řada	1	50	—	72
II. balkon 2. a 3. řada	1	20	—	60
I. galerie 1. řada	1	—	—	48

Bylo by si tedy přáti, aby se výhody této od obecenstva hojně užívalo; částku předplatnou lze složiti ve čtyrech ročních lhůtách vždy čtvrtletně napřed. Z těchto nízkých cen předplatného lze poznati, že rozdíl hrubého příjmu při úplně obsazeném divadle, hraje-li se v předplacení neb mimo předplacení, jest velmi značný. Přijaté peníze za předplacená místa v roce minulém dosahují výše kolem 100.000 zl.

Za to však jsou vydání národního divadla velmi veliká, jak nejen z výpravy jednotlivých her vůbec a celé značné režie, ale i z počtu engažovaných osob poznati lze. Tak na př. čítal operní sbor 73 osob (34 pánů a 39 dam) a 22 solistů (13 pánů, 9 dam), úhrnem 95 herců; personál činoherní 18 pánů, 11 dam (29 osob); balet 1 balet. mistra a solového tanečníka, 1 dirigenta a korrepetitora, 1 první ballerinu, 4 solové tanečnice, 25 dam, 10 baletních figurantů, úhrnem 42 osob, a připočteme-li baletní školu, 36 děvčat a 18 hochů, celkem 96 osob. Bohatě též obsazen jest orkestr, čítající kromě 2 kapelníků a 1 sbormistra celkem 63 hudebníků, a obsazen jest jak následuje; devět prvních houslí, 8 druhých, 6 viol, 5 cell, 5 bas, 3 flétny, 3 klarinety, 3 oboe, 3 fagoty, 6 lesních rohů, 3 polnice, 3 trombony, 1 tuba, 1 timpani, 1 malý buben, 1 velký buben, 2 harfy. Mimo to zaměstnává divadlo 1 vrátného, 1 domovníka, 1 strážmistra, 3 divadelní sluhy, 1 strojmistra, 1 divadelního mistra, 1 mistra na provazišti, 1 čalouníka a dekoratéra pro jeviště, 20 dělníků při strojích a dekoracích, 1 dozorce nad rekvisitami, 1 rekvisitáře, 1 divadelního truhláře, 3 přiručí rekvisitáře, 1 divadelního klempíře, 5 garderobierů, 5 garderobierek, 3 manipulanty při osvětlení, 23 osob při parních a elektrických strojích, topení a ventilaci, 12 statistů, 8 uklízeček, 3 noční hlídače, 2 pradleny, 1 puškaře, ladiče pian a vlásenkáře, 31 biletářů a biletářek a 14 osob u šaten, úhrnem 146 osob; mimo jmenované již jest tu ředitel, tajemník, dramaturg, účetní, 2 pokladníci, 2 kontroloři, inženýr a dekorační malíř. Sečteme-li tedy osoby vytčené, shledáváme, že přibližně, neboť všechny osoby tu vyjmenovány nejsou, zaměstnává národní divadlo 388 lidí; představme si tedy, jak značná to režie! Mimo to má národní divadlo 8 členů na odpočinku, jimž výslužné platí, a to 4 pány a 4 dámy.

V minulém roce bylo celkem 69 odpoledních představení. O účelu těchto her mohli bychom se s mnoha hledisk šířeji rozepsati; častý navštěvovatel divadla ví, že odpolední obecenstvo bývá zcela jiné (až na

malé vyjímky) večerního, a mluví-lí se o potřebě druhého divadla pro lid, ukazováno častěji k tomu, aby odpolední repertoir byl již systematicky uspořádán tak, by se vskutku hrálo pro lid to nejlepší. Leč kritika již po celou řadu let jest v té příčině hlasem volajícího na poušti, v odpoledním repertoiru naprosto nelze viděti nějakou vůdčí ideu, jež by se nesla k vzdělání lidu a měla základem systematicky představiti lidu succus všeho, co nejdokonalejšího se objevilo na prknech za jistou určitou dobu; měl by u výběru tom býti jakýsi takt paedagogický.

Hráno celkem 17 původních veseloher (nejčastěji „Strakonický dudák"), 10 původních oper (4 „Popelka"), 5 původních dramat, 3 Shakespearova díla, 4 cizí opery, 5 cizích dramat, 9 cizích veseloher a 16 půldnů věnováno baletu, z nichž 8 pohltil „Excelsior", 2 „Gisela", 4 „Flik a Flok-Amor" a 2 „Štědrovečerní sen".

Praví se, ze čísla nejlépe mluví, a srovnáme-li večer provedené opery původní od 1. ledna 1886. do 1. ledna 1887. s operami cizími, bude porovnání to nepříznivé pro původní hudební produkci naši, jak jestiť ihned patrno; provedenoť:

V měsíci	dom. oper původních	cizích	Poznamenání.
lednu	4	9	Třikrát „Hubička" Jednou „Zakletý princ"
únoru	6	7	Třikrát „Cesta oknem", dvakrát „Prodaná nevěsta", jednou „Zaklety princ"
březnu	5	9	Dvakrát „Cesta oknem", „Zakletý princ", „Dimitrij", „Popelka"
dubnu	3	10	„Popelka", „Hubička", „V studni"
květnu	6	9	Třikrát „Černohorci", „Cesta oknem", „Dimitrij", „Popelka"
červnu	4	11	Dvakrát „Spanilá mlynářka", „Černoho rci", „Libuše"
červenci	—	6	
srpnu	2	6	„Popelka", „Dimitrij"
září	1	10	„Popelka"
říjnu	5	10	„Prodaná nevěsta", „Dimitrij", „Zakletý princ", „V studni", „Popelka"
listopadu	5	11	Třikráte „Myrrha", „Libuše", „Prodaná nevěsta"
prosinci	4	9	Třikráte „Dalibor", „Prodaná nevěsta"
úhrnem	45	107	

Kdo srovná tato dvě čísla, zajisté že se podiví nad „péčí", která tu věnována rozkvětu původní naší opery. Mnohé zasloužilé práce vynechány úplně; tak ku př.: „Lejla", „Král a uhlíř", „Vanda", „Čertova stěna", „Tajemství", „Nevěsta messinská", „Karel Skreta", a mnohé jiné; dávána v loni „Hubička", „Zakletý princ", „Cesta oknem", „Prodaná nevěsta", „Dimitrij", „Popelka", „V studni", „Černohorci", „Spa-

nilá mlynářka", „Libuše", „Myrrha" a „Dalibor", a těchto 12 oper vyplnilo 45 večerů, mezi nimi 4 opery jen z polovice.

Kdo srovná 45: 107, a přečte sine ira Šubertovu brožurku „Třetí rok v národním divadle" a věcnou repliku k ní „O správě národního divadla" od JUDra. V. V. Zeleného, redaktora „Dalibora", ten zajisté že dá redaktoru „Dalibora" úplně za pravdu. Kdybychom chtěli osvědčiti, v čem s panem JUDrem. Zeleným souhlasíme, musili bychom celé strany jeho brožury opisovati. O „Myrrze" jsme již v těchto listech úsudek svůj pronesli, a počítáme-li ji k původním pracím, máme pro to jen ten slabý důvod, že kromě národního divadla nikde jinde provedena nebyla a že si tudíž ten „drahocenný" dar nechati musíme, úplně souhlasíce s tím, že „její skladatel nemá pro náš národ nejmenšího uměleckého významu, a že pan ředitel se domnívá, když „Myrrhu" pro autorovo české jméno, které vždy a všude ani tak česky neznělo, přičte k číslu původních oper, že bude tím trhnutím perem posílněn národní ráz divadla, povzbuzeno české vědomí obecenstva a českému umění posloužení."

I co se týče „Popelky" souhlasíme s náhledem, že byla dávána jen tolikráte za sebou pro svůj výpravný ráz a zvláště veliký balet, A tak tomu vskutku bylo: oslňující pozlátko výpravných her zásalnělo poušť ostatního českého repertoiru. Nejednou v těchto listech vyslovili jsme se proti návalu výpravných her, k nimž redaktor „Dalibora" čítá v původní opeře právem „Popelku" a v činohře „Kolumba". Pan JUDr. Zelený nazývá „Excelsior" odporným a večery „Excelsioru" prohlašuje za zničené, rovněž jako ony, kdy dětinský „Flik a Flok-Amor" byl dáván — nejsme tedy jedinými, kteří bojujeme proti nezdravému proudu na našem národním divadle, což nás v pravdě těší. Že se ustavičně jak „Excelsior" tak „Flik a Flok-Amor" cpe obecenstvu, a že se najdou dosud lidé, kteří divadlo naplní, tomu věru se divíme. „Dalibor" nemohl prý (praví Šubrt) tak dlouho býti dáván proto, že nebylo k němu dekorací. Dobře, táže se Zelený: k „Excelsioru", „Fliku" a „Myrrze" byly dekorace?

Baletních představení bylo mnohem více nežli třeba; celkem bylo jich 59, tedy o celých 14 více nežli původních českých oper. Měsíc srpen vykazuje 15 baletů, tedy ob den, září 8. Z těch 59 dáván byl 15 „Excelsior", 34 Flik a Flok-Amor, 6 Gisela, 4 Štědrovečerní sen.

Původních novinek činoherních a veseloherních nebylo mnoho, jest to: „K životu" od Vrchlického ($18^{17}/_{1}86$), „Legenda z Erinu" od Zeyera ($^{21}/_{1}$), „Era Kubánkova" od Šamberka ($^{18}/_{2}$), „Rabínská moudrost" od Vrchlického ($^{14}/_{5}$), „Bouře v zátiší" od Rutha ($^{11}/_{6}$), „Kristof Kolumbus" od Stroupežnického ($^{4}/_{7}$), „Exulanti" od Vrchlického ($^{7}/_{10}$), „Jan Výrava od Šubrta ($^{21}/_{11}$), „Vodní družstvo" od Štolby ($^{1}/_{12}$), „V panském čeledníku" od Stroupežnického ($^{22}/_{12}$); dvě předposlední práce jsou ze jmenovaných pozoru nejhodnější.

Z novinek operních, původních, poprve objevily se: „Cesta oknem" od Kovařovice ($^{11}/_{2}$), „Spanilá mlynářka" od Kličky ($^{10}/_{6}$), „Myrrha" od Zavrtala ($^{7}/_{11}$).

Z cizích činoherních prací čerpáno nejvíce z Francie. „Poslední vůle Cesara Girodota" od Bellota a Villetarda ($^{14}/_{1}$), Theodora" od Sardou-a ($^{7}/_{2}$) „Uhlíři" od Gille-ho ($^{22}/_{3}$), „Antony" od Dumasa ($^{9}/_{4}$), „Vřele milovaný Celimare" od Labiche a Delacoura ($^{4}/_{8}$), „Dobrodinec

ptáčat“ od těchže autorů ($^{23}/_{8}$), „Georgeta“ od Sardou a ($^{29}/_{10}$), „Útěk“ od Villiersa ($^{16}/_{11}$), „U klavíru“ od téhož ($^{27}/_{12}$).

Z cizích oper viděli jsme poprve „Královnu ze Sáby“ od Gold marka ($^{2}/_{4}$); z baletů „Giselu“ ($^{4}/_{2}$) a „Flik Flok-Amor“ ($^{1}/_{8}$).

U porovnání cizích veseloher a dramat původních jsou čísla poněkud příznivější, jak jeví se tuto:

V měsíci	původních	cizích	Poznamenání.
lednu	9	10	Dvakrát „K životu“. Dvakrát „Legenda z Erinu“. „Paní mincmistrová“. „Zkouška stálníkova“. „Ve veřejném životě“. „Rohovín čtverrohý“. „Zvíkovský rarášek“.
únoru	6	7	Dvakrát „Era Kubánkova“. „K životu“. „Salomena“. „Legenda z Erinu“. „Královna Barbora“.
březnu	6	12	Dvakrát „Era Kubánkova“. Dvakrát „Nerovné manželství“. „K životu“. „Strakonický dudák“.
dubnu	5	10	„K životu“. „Zvíkovský rarášek“. „Noc na Karlštejně“. „Cesty veřejného mínění“. „Primator“.
květnu	8	5	Čtyřikrát „Rabínská moudrost“. „Magelona“. „Smiřičtí“. „Paní mincmistrová“. „Primator“.
červnu	9	4	Dvakrát „Bouře v zátiší“. „Zvíkovský rarášek“. „Noc na Karlštejně“. „Rabínská moudrost“. „Smiřičtí“. „Primator“. „Probuzenci“. „Cesta veřejného mínění“.
červenci	9	—	Šestkrát „Krištof Kolumbus“. „Cesty veřejného mínění“. Dvakrát „Josef Kajetán Tyl.“
srpnu	1	7	„K životu“.
září	5	5	Třikráte „Krištof Kolumbus“. Strakonický dudák“. „Z doby kotillonů“.
říjnu	9	4	Pětkráte „Exulanti“. Dvakráte „Divotvorný klobouk“. „Kolumbus“. „Velký sen.“
listopadu	6	4	Čtyřikrát „Jan Výrava“. „Exulanti“. „Světa pán v županu.“
prosinci	11	4	Šestkrát „Vodní družstvo“. Dvakrát „Výrava“. Dvakrát „V panském čeledníku“. „Rohovín čtverrohý“.
úhrnem	84	72	

Pravíme „poněkud“ příznivější, neboť i tu vynechána celá řada dobrých prací původních, a mnohé z tuto naznačených vyplnily jen $^{1}/_{3}$, i $^{1}/_{4}$ večera, sečteme-li však 107 cizích oper, 72 cizích činoher a veseloher a 59 baletů, tuť máme číslo 238 proti číslu 129, jež značí původní práce, což jest velmi nepříznivý poměr.

Vzhledem k představením odpoledním mluví tu čísla takto: 17 původních veseloher, 10 oper, 5 dramat, jest 32 původních prací; 4 cizí opery, 12 veseloher, 5 činoher a 16 baletů, je 37 cizích prací. Mají se

tedy původní k cizím při odpoledních představeních jako 32: 37, při večerních 129: 238.

To ještě pořád není „národní“ divadlo, jež dal „národ sobě“; ani „slovanskou“ Prahu valně nereprésentují překlady slavných dramat z literatur slovanských.

V roce 1886. přijelo též několik divadelních vlaků, a to nejčastěji z Kolína; tak ku př. divadelní ochotníci „Tyl“ dne 3. června, pak občané kolínští dne 22. srpna, a tamní hospodářská jednota dne 10. října; dne 9. května Litoměřice a okolí, dne 22. května z Litomyšle, Vysokého Mýta, Poličky, dne 30. května hospodářský spolek z Litomyšle, 3. června Česká Beseda v Ústí nad Labem, 15. června Čechové z Německa, 19. taktéž a professoři středních škol, 10. srpna navštívili divadlo hromadně učitelé obecných škol na sjezdu meškající, dne 21. srpna společnosť ze Zbraslavi, 27. září z Police, Opočna a Chocně. Celkem ovšem jest to velmi málo a jest věru škoda, že venkovské vlaky divadelní zanikly.

Každý jiný národ byl by využitkoval těchto hromadných návštěv a poutí v politickém, národním i kulturním ohledu, jen my pro ustaustavičné třenice domácí nemůžeme se zorganisovati tam, kde by toho skutečně třeba bylo.

Pohostinských her bylo dosti. Vedle umělců a umělkyň světových vystoupili i začátečníci, jimž by mnohem menší jeviště mohlo zatím úplně dostačiti. Čtyřikráte vystoupil tu slavný baritonista J. Lasalle od velké opery v Paříži v úloze „Viléma Tella“ (2., 20. března), Rigoletta ($^5/_3$) a Nelusca v „Afričance“ ($^8/_3$); devatenáckrát Emma Turolla, a to v „Královně ze Sáby“ 20., $^{26}/_4$, 1., $^9/_5$, 6., 10., $^{26}/_{10}$; jako Recha v „Židovce“ $^{28}/_4$, $^{13}/_5$, $^1/_{11}$, jako Elsa v „Lohengrinu“ $^4/_5$, $^{19}/_{10}$, jako Markéta-Helena v „Mefistofele“ $^{17}/_4$, $^6/_5$, $^8/_{10}$, jako Leonora v „Troubadoru“ $^{13}/_{10}$, jako Lidunka v „Čarostřelci“ $^{16}/_{10}$, jako „Lucrezia Borgia“ 24. a $^{30}/_{10}$. Tenorista Vladislav Mierzvinski zpíval třikráte: v „Tellu“ $^{23}/_5$, v „Troubadoru“ $^{26}/_5$, v „Hugenottech“ $^{29}/_5$. Terezie Arklová vystoupila $^2/_6$ v „Aidě“, $^5/_6$ ve „Faustu“, $^8/_6$ v „Troubadouru“, $^{12}/_6$ ve „Normě“. Paní Elvíra Repetto Trisolini zpívala „Lucii“ $^{22}/_6$, a $^2/_7$, Rosinku v „Lazebníku Sevilském“ $^{26}/_6$ a $^3/_7$, Gildu v „Rigolettu“ $^{30}/_6$. Marcella Sembrichová-Kochańská při trojnásobných cenách „Lucii“ dne 9. listopadu; Vladislav Florjanski (tenorista, jest od 15. května 1887. k národnímu divadlu engažován) dne 21. září v „Halce“. Marie Růžičková-Strozzi jako „Fedora“ $^{30}/_8$. v „Majiteli hutí“ 2. a $^6/_9$, jako „Julie“ $^7/_9$, jako Eva z „Losů“ $^{10}/_9$. Baletka Angelina Spotti zastávala od 11. května paní Paltrinieri-Bergrovu. Mimo to vystoupili někteří již dříve známí: pí. Chlostíková, sl. Stropnická, pp. Lašek a Lamač; slušné nadání a školu objevila sl. Žofie Zítková jako Lidunka v „Čarostřelci“ $^{29}/_{11}$ a Jitka v „Daliboru“ 5., 7., $^{12}/_{12}$.

Pohostinskými hrami bylo obecenstvo roku minulého v pravém smyslu unaveno; sledovaly za sebou velmi rychle, tak že se ani vzpamatovati nemohlo z jednoho „nadšení“, a již čekalo zase druhé.

Koncem roku 1886. odešel od národního divadla Karel Raverta. Žádal za zvýšení gáže, což mu ředitelství z podstatných příčin odepřelo. Ač jsme si ho jako pěvce vážili, nebyli jsme nikterak srozuměni s jeho ustavičnou vlaštinou na jevišti a zpíval-li kdy česky, byla to čeština strašlivá. Z té příčiny dáváme ředitelství za pravdu; vždyť se proslýchalo dávno, že odešlý tenor rozhoduje vlastně nad repertoirem opery.

Jiná starosť jest, aby správa divadelní za Ravertu engažovala dobrého a sympatického zpěváka.

Paní Arklová odejde od nás také. Nejdříve žádala 9000 zl. gáže a dva měsíce dovolené v zimě, jeden v letě. Později žádala za 1 rok 9000 zl, za druhý 10.000, za třetí 11.000 a celou potřebnou divadelní garderobu a tříměsíční dovolenou ročně.

Toť jest plat neslýchaně vysoký, vždyť nejedno divadlo připravilo se na úplnou mizinu příliš štkvělým honorováním svých členů. Proto učinila divadelní správa dobře, že s paní Arklovou dále nevyjednávala.

Doslechli jsme, že jest engažována za plat 26.000 marek u ředitele Polliniho v Hamburce a i za jiných velmi výhodných podmínek; nemůžeme tedy nic jiného činiti, než přáti paní Arklové šťastnou cestu do Hamburku.

Josef Flekáček.

LITERATURA.

Světozor. Ročník XX. 1886. Redaktor M. A. Šimáček. (Dokončení.)

4. Redakce „Světozora“ se zvláštní péčí vypravila číslo ze dne 10. září, jež nazvala „tisícím a jubilejním“. Číslo toto obsahuje drobné příspěvky všech téměř žijících literárních přispěvatelův do posavadních 20 ročníků „Světozora“. Čtenáři připadá, jakoby k němu na dostaveníčko přicházeli po jednom všichni naši spisovatelé; každý představuje se, propoví kratší delší karakteristickou črtu (někdy jen aforism) ve verši nebo v prose a čtenář vyslechna vstupujícího pozorně, poznává z formy a obsahu slov neznámého známého. Když jsem jubilejní číslo zrakem jal se přehlédati a poznal účel jeho, schválně zakrýval jsem jméno spisovatelovo, zdali po příspěvku je uhodnu. Některé poznal jsem hned čta po prvé, jiné po druhé; jiných (mladších) jsem se ovšem nedomyslil hned správně. Jubilejní číslo přináší podobizny redaktorů „Světozora“: E. Tonnerovu, Sobotkovu, Vrchlického, Čechovu, Kořánovu; pak podobiznu zakladatele „Světozora“ Frt. Skrejšovského, předsedy bývalého družstva A. Hrdličky a prvního dřevorytce V. Máry. — Kdo by ze čtenářů nepřál si, aby dle možnosti všichni spisovatelé a spisovatelky, jichž příspěvky obsahuje jubilejní číslo a jest jich přes 50, dle podoby své vnější byli zobrazeni ve „Světozoru“, jako sami věrně črtami karakteristickými zobrazili v jubilejním čísle činnosť svou literární? — Příspěvek některých spisovatelů jest tak rázovitý, že charakter posavadního tvoření literárního toho onoho spisovatele zcela jasně z něho vyniká. — A. Heyduk jest ovšem měkký v „Zátiší“, v „Zavátých listech“; ale mysl jeho rázem zocelí, jakmile líčí bohatýrskou minulosť českou; pak ani poraženým nepřátelům nechce odpouštěti bezpráví spáchaného. Zbabělcům našim, zpátečníkům, lenochům, slabochům slovy břitkými do duše hromem hřmívá: a toho rázu jest Heydukův příspěvek do jubil. čísla „U z b r a n í p ř e d k ů v.“ Naše pokolení nejen myslí, ale samým tělem tak je slabo, že za práva vlasti bojovati nemůže se ani odhodlati, neboť nynějšího Čecha chabnoucí paže „marně zvedá ocelitý hrot, také sotva oblapiti může svalnatého dřeva rukojeť; tedy přilbu? Ó jak hlavu tlačí, ve tvář padá, zastiňuje zrak! Dnes jí česká lebka nepostačí; (a) hruď, v níž srdce mrazivé se třese, ta pukléře otců neunese“, proto

Marno všecko! Tam, kde ohně není
v mysli, v srdci, tam, kde schází vzlet,
muž kde mluví jako dítě v snění,
nad čin lví kde ceněn drobný tret,
myšlénky kde za chlebem jen chodí,
tam se předků síla neobrodí.

Ani tam, kde družné lásky není,
kde nehoří oko ani krev,
hruď kde stydne, srdce mře, skráň lení,
kde jen při číši se ozve zpěv,
místo jisker slzy z očí kanou,
tam jsou zbraně otcův bajkou planou.

Dlužno ještě připomenouti, že z 50 přispěvatelův do jubil. čísla žádný ani slovem nerouhá se Bohu, nezlehčuje křesťanství, netupí ctnosti; ovšem také žádný ani slovem nevelebí Boha, nevyvyšuje křesťanství a nevede k mravnosti. Divná to doba! 50 spisovatelův a ani jediný není nalezen, jenž by vzdal

chválu Bohu.“ — Jubilejní číslo „Světozora“ jest tedy i obrazem celkovým duševní dílny našeho moderního spisovatelstva, jež ovšem v čtenářstvu svém „předků vír sílu neobrodí“, a proto mu jsou a budou „zbraně předků bajkou planou“. Síly tělesné a chrabrosti předkům našim až nadlidské dodávaly zpěvy zbožné. Národ náš zpíval Gospodine, pomiluj ny, Svatý Václave, Kdo jste boží bojovníci. Písně ty budily chrabrost! Ale našich moderních pěvců písně tu měkké a sladké, tu zase rouhavé a nemravné nevzbudí ani hrdinnosti ani obětavosti v myslech změkčelého čtenářstva. — A. Heyduk ve Světozoru mimo „U zbraní předků“ uveřejnil ještě 9 básní, z nichž „Z lesního kvítí“ bohatě illustroval V. Plaček Heyduk posud nezapomíná ztráty, jež smrtí vroucně milované dcerušky „Lily“ jej stihla; odtud tak často vyznívá z básní jeho tón žalu a to i tenkráte, kdy zjev přírodní budí ho z dumání tesknébo, jak to projevuje v básni „Při dešti“, ve které „duní mrak: stesku nech a zase pěvcem buď!“ Heydukovi bylo vytýkáno, že bol líčený v „Zavátých listech“ je upřílišený a širším kruhům čtenářstva nesympatický. Nám, kteří často s Heydukem obcujeme a znali jsme jeho roztomilou Lidušku, „Zaváté listy“ byly velice sympatické a divili jsme se tomu nemálo, kde Heyduk nabral síly, kterou zmáhal svůj cit vřelý, že mohl vybásniti všechen bol svůj, jenž jej skrušil tou měrou, že „slavičí“ jeho zpěv zvučel „pláčem holubiným“. Heyduk podává již toho důkazy, že musa jeho sahá ve struny zvučnější, jež vyznívati budou zase tónem veselejším i mocnějším. V jiných časopisech Heyduk uveřejnil básně toho rázu a jsou také cennější od básní v letošním Světozoru uveřejněných. — „Odpověď“ a „Šumařovo dítě“, dvě básně S. Čecha „Světozor“ přinesl čtenářům svým. V „Odpovědi“ S. Čech vede nás na hřbitov za pozdního večera: tam vzpomíná družky a „druhé půle“ mládí svého, dávného přítele, kteří v časném hrobě tlí; stane u mohyly, v níž dřímá kmet, jenž mládce záhad labyrintem veď: žádá jich, by mu tajemství hvězdných stánků všeptli, roj pochyb zaplašili, ztišili nejistoty vír a hádanku rozřešili všehomíra. „Však bledý kmit jen padal na cypříše, ve smutném snění mlčel každý rov — a víc mi zjevila ta děsná tíše, než tisíc hlubokých a velkých slov“ — Básníci a filosofové mnoho již namyslili se a napsali o věcech, o nichž praví Pán (Mat. 11.): „Chválím tě, Otče, Pane nebes i země! že jsi skryl tyto věci před moudrými a opatrnými a zjevil jsi je maličkým!“ O čem jedno dítě se táže, deset moudrých prý nezodpoví; a co věřícímu jasno jest i jisto, nevěřícímu temno zůstává a záhadno. Kdyby S. Čech posledními verši reflexivní básně své byl zobrazil, co k otázkám jeho víra dí, byl by rozplašil temnotu, v níž se kryje odpověď „děsné tíše“. Či bylo by roztětí gordického uzlu toho mečem víry výborné básni té na ujmu? Nevěříme. — „Šumařovo dítě“ jest mistrně zveršovaná pohádka; S. Čech dovedností sobě vlastní líčí prostý děj pohádkový tím způsobem, že čtenář s „rychtářem“ nevěří babě, která smrť děckovu a zmizení houslí svádí na ducha šumařova v noci přišlého a zase s básníkem libuje si v ději báchorkou vylíčeném. J. Böttinger Čechovu pohádku správně pojav dokonale illustroval. — El. Krásnohorská, na národa roli dědičné švarná zahradnice, v jubil. čísle Svět. čtenářům báseň „Meč Slavie“ a v čís. 23. z „Nápěvů jarních“ podala básní 5. El. Krásnohorská lásku k vlasti, naději v slavnější budoucnosť, víru ve vlastní sílu národa rozněcuje zdařilými básněmi; prosta kosmopolitismu, pohrdajíc světobolem učí milovati vlasť a ze života se těšiti. Budiž aspoň z básně „Meč Slavie“ několik veršů citováno: „Meč nosí Slavie, meč děsně krutý, v zmar vrahům v ohni Perunovu skutý, však žel, ó žel: že na tomto světě celém — jest vrahem, nejlítějším nepřítelem — jen Slavie vždy Slavii, což nosí ten meč v srdci vlastním zaražený.“ Poslední dva verše vrchol v sobě drží slovanské vzájemnosti, v básni hlásané: „Ó Slavie, ten meč svůj obrať v hruď, které kul jej Bůh a spasíš světy.“ A která jest ta hruď? Domysliti se můžeme z Kollárova „Předzpěvu“ a to z veršů těchto: „Zardi se, závistná Teutonie, sousedo Slávy — tvé vin těchto počet spáchaly někdy ruky. — Neb krve nikde tolik nevylil černidla — že žádný — nepřítel, co vylil k záhubě Slávy Němec.“ — Karel V. Rais pěstuje poetickou povídku; jeho „Pavla“ v čísle 17. vytištěná, svědčí, že básník jasně osnuje děj a souměrně a myšlénky pronáší veršem plynným i rythmem bezvadným; jen jest přáti si, aby ženský rým střídal se s mužským, jako to pořídil básník ve sloze první a třetí. K. V. Rais snadným zobrazováním myšlének a průhlednou děje jasností dostihuje Heyduka; prohloubí-li myšlénky a zvolí-li látku dosahu mocnějšího, vejde ve šlépěje Čechovy; kéž se chrání blasfemie a frivolnosti, které holdují epigoni Vrchlického. — J. Vrchlický, náš básník „nejplodnější“, podal veřejnosti ve „Světozoru“ básní nejvíce; z jeho cyklu básní na všecky měsíce některé jsou ceny trvalé, některé pouze efemerní, jako ty

zjevy přírodní, jimi líčené. Abychom aspoň o některé básni zmínili se blíže, v č. 15. „Světozora“ Vrchlický uveřejnil „Vzkříšení“, tedy báseň, řekli bychom jarní, březnovou. Země dotkne se Vesna, jak Ježíš Lazara a šepce: „Vstaň ze sna.“ A sněženka již nesměle se dívá, kde potok pod ledem zpívá. A k srdci jak Vesna k zemi přijde láska, jen dotkne se ho a kvítek touhy klíčí z tvrdé půdy. — Ot. Mokrého básni „V katakombách“ rekovská mysl a hluboká zbožnosť, již působila síla slova božího, vylíčeny slovem vhodným; ale zakončení básně poslední slohou děje se způsobem, jako když uprostřed máje na vzkvetlý sad přikvačí šedivý mráz. Provázen mnichem básník sestoupil v římské katakomby; „božího slova símě blahoplodné zapadlo zde do půdy přeúrodné. Vidí, jak řad za řadem ztrácejí se v důli hrobovce tmavé — mrtvé duchův úly (sic); spatřuje ve skále vyvětralé oltář, jenž vzpomínal zde v šerých mohyl klínu na první oběť, milou Hospodinu!“ Líčí zbožnosť prvních křesťanů, jich muky —; i zář v katakomby padá — Neronových svící. — Ale obrat mrazivým chladem všechnu náladu mysli čtenářovy náhle ruší v nelad odporný. Poslední slohou báseň vyznívá takto:

Pryč vidmocharé Vzhůru, mnichu, zasel těm smavým bajím čarovného jihu,
Zhas pochodeň o sarkofágu hranu. jež ševelí tu v granátovém keři
Ať líce smutná zaplá v slunném jase, a světluškami blyskotají v mihu: —
a větřík vonný duje do kadeří! než lkáti zde nad věku hrobkou stmělou,
Líp naslouchati v sladkém jeho vanu velikou, slavnou, ale — sprachnivělou.

Ot. Mokrému jest tedy křesťanství hrobkou stmělou, sprachnivělou; ale baje čarovného jihu jsou smavé, jim naslouchati sladko! Mokrý mythologii antickou velebě nepovídá ovšem nic nového; mistr jeho pověděl to již několikráte před ním, ale o to zřetelněji i básničtěji, oč nadáním předstihuje Mokrého — Irma Geisslova básní „Králová Adéla“ podala meditaci historicky i psychologicky správnou; zapuzená manželka Přemysla Otakara I. žalem a žárlivostí do nejhlubšího srdce svého jsouc dojata a všecka nešťastna, vyrušena jest z bolného přemýšlení lomozem ve předsíni. Králová vece: „Host? jaká slasť v tom slovu! již otvírám ... Můj chrt! — — o žel! já králová k svým prsům tisknu v pláči — jen věrnou hlavu psovu“. — Frt. Procházky lyricko-epická báseň „Na úrodné půdě“ vyličuje vtipně — a vtip místem jest břitký, satyrický — boj poměrů zastaralých s poměry novými. Vliv „panských“ úředníkův a židů po národě našem aspoň v některých krajích mizí a samostatnosť občanská a osobní nabývá půdy. Písně erotické, jimiž děj protkán jest na vhodných místech, dodávají básni ceny nemalé; některé jsou libým ohlasem písní národních. Rubeš a Čelakovský zdají se ne sice formou rythmickou, anobrž pojetím látky býti dosti blízkými F. Procházkovi, jemuž to nikterak nepravíme na ujmu a porok. — Antonín Mužík podává „Proslov“, přednesený při otevření české židovské modlitebny v Praze. „Proslov“ obsahem i formou jest velice případný; lásku v židech rozněcuje k zemi české, jež prý jim byla zaslíbena. (!) Jest věru s podivenou, že Mužík židům napsal báseň, jejich víru v nesmrtelnosť zdařilými obraty zobrazující. Mně tu čtenáři otázka se namítá, zda Mužík dal by se pohnouti, aby básní velebil křesťanskou víru a obětavosť. Kdo Mužíkovy básně čítáš, suď sám! (Proslulý básník jeden asi před 2 roky byl žádán, aby napsal báseň libovolného obsahu do „Marianského kalendáře“; požádán několikráte, konečně prý napsal, ale nepodepsal se; styděl se asi ostatních věštců, že báseň napsal do katolického kalendáře. Ovšem za báseň žádal katolický kněz; ale Mužíka požádali židé a to je něco jiného.) Podivně k „Proslovu“ Mužíkovu jeho „Reflexe postní“ se druží. V „Proslovu“ hlásá víru v nesmrtelnosť a slibuje židům, že „po života pouti jednou — se jejich duše zvednou — a přitulí se k Bohu“; v „Reflexi postní“ však nám křesťanům Mužík věští, že „budeme v tichém plese — snít klidně potom v hrobu tmách — ten den, kdy srdce rozpadne se — v krůpěj v prach!“ Inu ovšem, jen pro židy jest nebe a jejich jest Bůh; my křesťané jsme goim — psi smrtelní. — Snad se toho dočkáme, že Mužík podstoupí obřízku! Či přestane na nesmrtelnosti, kterou si chystá svými plody básnickými? Ta dlouhá asi nebude. — „Kabinetní knihovna“ Šimáčkova přinese prý básně Jana Červenky s názvem „Denník“. Z básní těch ve Světozoru na ukázku uveřejněny jsou některé; první má jméno „Otázky“. Básně té sloha pátá zní takto: „Kde jest ten ráj, to štěstí, jež mi písní — ret matčin, líbaje mne, sliboval? — Mne nenávisť i láska stejně tísní — vždyť i ret matčin, líbaje mne, lhal!“ Po blasfemii té následuje spílání nedouků, slamotrusů kazatelům a pessimismus v básních „Ztraceno“ a „Kalich“. — Mám činiti další výběr? Jen ještě o jednom básníku vzmíniti se budiž dovoleno. — Ilja Georgov ze

svých básní pouze dvě ve „Světozoru“ uveřejnil; „Nad hrobem“ a „Dítě“. V první vyličuje náladu mysli dívky ochuravělé, již milenec opustiv, s jinou se baví; ve druhé sklář míjí domácí krb všedního dne i ve svátek proto, že manželka dítě — hrbáčka mu porodila. Mladý básník jeví tudíž náchylnost líčiti neštěstí lidské; — pessimismus zeje z veršů jeho, z nichž některým nedostává se rythmického ladu; — tak verš: „klid její hluboký mizí“ a „dnes je jí nezměrně cizí“ nesnadno čísti jambicky, snáze daktylicky. — — Světozor roku 1886. čtenářstvu svému přinesl mnoho básní po obsahu a zvláště po formě dokonalých; ale neuměl se ubrániti plodům, ovšem na národní roli naší mocně bujícím, leč všecek idealismus otravujícím. — Jako v krásné prose, realismus, naturalismus, ano sám materialismus i v poesii dobyl si mocné nadvlády.

5. Kritika ve Světozoru po celý rok velmi bedlivě všímala si umění básnického, hereckého, malířského, sochařského i stavitelského. Krásnou prosu českou ve Světozoru F. V. Vykoukal posuzoval od jiných hojněji a střízlivěji. Ráz povšechný kritiky F. Vykoukalovy poznati jest z několika úvodních slov o Fr. Kodymově „Ve stínu hor“; proto jim přejeme zde místa: „Často slýcháme u nás nářky spisovatelů, že nemohou nalézti nakladatelů na své spisy ať vědecké, ať belletristické; a bývá o dílech takových v povolaných kruzích známo, že jsou dobrá a cena jejich že jest trvalá. Vkus obecenstva, které prý sahá jen po knihách určitého druhu, bývá tu umíněným nakladatelům neli omluvou, alespoň obvyklou výmluvou. Při tom však vycházejí v Praze i na venkově občas knihy, jichž cena jest, mírně řečeno, velice problematická, a ty knihy nacházejí nakladatele a snad i čtenáře. Úkaz ten svědčil by, kdyby slova o vzmíněném vkusu obecenstva byla pravdiva, o žalostné zvrhlosti a nevytříbenosti tohoto „vkusu“, proti němuž by pak kde který upřímný přítel zdravého vývoje literárního s důrazem musil vystoupiti. Většina čtenářstva má sice dosti vrozeného bystrozraku, aby i v četbě rozeznala plevu od zrna, ale kdo přečte jednou knihu ve všem všudy chatrnou a komu kniha ta ještě se doporučí, ten nutně pojme pak nechuť k četbě a nedůvěru ke kritice a raději se nové knize, byť potom i sebe lepší, vyhne. Opakují-li se případy takové několikráte, nedivme se, že nám čtenářstva spíše ubývá, místo co by ho s rozmáhající se literaturou mělo přibývati.“ F. V. Vykoukal jest tedy z těch u nás řídkých kritiků, jimž není každý spis český hned a priori „pravým stkvostem“, drahocennou „perlou“ a co toho více. F. Vykoukal v lonském ročníku „Světozora“ posoudil asi čtvrt sta literárních plodů z oboru krásné prosy; jeho chvála i výtka z pravidla zasloužena bývá. Ale co bych v kritice jeho si ještě přál, jest, aby výtky zvláště starším spisovatelům činěné byly ostřejší; tak příkladem vše, co o Arbesově „Ethiopské lilii“ pověděl, jest sice vše správné, ale bylo by se slušelo netoliko prostě referovati, anobrž případně posouditi Arbesův realismus jakož i to, že Arbes detailisuje až do nejjemnějších záhybů ať již v popise vnějším, ať v charakteristice osob, místa nebo dějů, čtenáře své unavuje až do nudy; dále bylo by žádoucno, aby recensent řádně osvítil jeho záhubná axiomata, jeho reflexe. Qui tacet, consentire videtur; ale zdá se spíše pravdě podobnější, že recensent do tvrdého oříšku kousnouti nechtěl, mlčky pomíjeje nesmysly Arbesovy, by viněn nebyl zpátečnictvím. To je právě choroba naší kritiky české, že ostýchá se pověděti plnou pravdu bez obalu. F. Vykoukal posuzuje vydání „Arbesových spisů sebraných“ těší se z toho, že Arbes slušně své spisy na řídkém řešetě proseje, ježto četné nepatří pod lis tiskařský; ale s takovým to pronáší obalem, jakého Arbes nezasluhuje. Zcela jinak vede si recensuje povídky F X. Svobodovy. Tu probrav všecky vady četné dokládá na konec: „Očekáváme od autora mnohých pěkných a cenných básní, jaké chovaly jeho sbírky, brzké odčinění tohoto — hříchu z mládí, jež spáchal napsáním (sic) těchto povídek. — Po četných kritikách ve Světozoru uveřejněných, v nichž Vykoukal vede si dosti seriosně, nemile dotýká se nás, že nesnáší v povídce Dostálově „Za svatovácslavskou korunu“ tendence katolické. Našemu spisovatelstvu stalo se — modou (a modus est tyrannus) historii českou od Husa do konce 17. století i dále ještě líčiti pouze s tendencí akatolickou, jakoby v těch dobách katolíků bývalo nebylo, nebo jakoby možná nebylo z dějin těch vybrati jen trochu kloudné typy neb aspoň charaktery ze strany katolické. Kdo se odváží napsati povídku na obranu katolíků, nyní jako ondy statečně kaceřovaných, hned kritika se naň sápe vytýkajíc tendenci, neumělost, nedověcnost, nevlastenectví a co toho ještě více. A přece jest factum, že katolíci lépe byli spořádáni než akatolíci. V. V. Tomek píše v „Dějích království českého“ V. vyd. str. 260. o stavu akatolíků takto: „Panstvo a rytířstvo (za Rudolfa II.) na statcích svých nespravovalo se již konsistoří, nýbrž osazovalo fary podle své libosti skoro veskrz kněžími ženatými, svěcenými dle řádu pro-

testantského, nejvíce v Drážďanech, ve Wittenberce a jinde v cizině. Při největší části tohoto kněžstva, nemajícího nad sebou žádného duchovního úřadu, nebylo žádné kázně, žádného vzdělání ani žádného jistého řádu ve službách božích: každý učil dle své hlavy, a surové tupení církve katolické i zlehčování řádů jejích mělo při tom více místa než navodění věřícího lidu k bázni boží a k životu ctnostnému. (Jako v naší moderní literatuře.) Vrchnostem protestantským hodil se tento způsob věcí, protože s knězem na svých panstvích mohli nakládati jako s najatým sluhou, který se musil spokojiti s příjmem, jaký mu vykázali, zadržujíce jemu stará nadání a požívajíce statků zádušních sami pro sebe. — Tato nezřízenost církevního života strany evangelické byla největším pramenem mravného hynutí národu českého, ve kterém pořád dále zacházel. Vyšší stavové, vyzutí ze všeho církevního podřízení, předcházeli v lehkosti mravů ostatní národ svým příkladem; hody a radovánky hlučné, při kterých jeden druhého hleděl předčíti prohýřováním statku svého, byly obyčejné jich zábavy; smilství a obžerství rozmáhalo se nad míru, udušujíc šlechetnější snahy a vůbec chuť k vážnějšímu zaměstnání. Poněvadž pak duchovní vzdělání bez podnětů mravných zdárně pokračovati nemůže, klesali v něm Čechové rovněž hloub nežli v časích předešlých". Na stránce 264. píše: „Arcibiskupové pražští pečovali pilně o lepší vzdělání katolického duchovenstva a zvláště o napravení kázně v klášteřích, která byla během času velice zašla. Při tomto vnitřním sesilování sebe nabývala strana katolická nových nadějí v dosažení konečného vítězství svého náboženstyí v zemi také prostředky zevnějšími z toho, co se mezitím dálo v zemích okolních". — Nadějeme se, že Al. Dostál moderní kritikou nedá se zastrašiti ani zaplašiti ani umlčeti. Bude ovšem třeba, aby jeho povídky vnitřní stavbou, líčenými charaktery i stránkou formální byly dokonalé. Heslem mu budiž: non multa sed multum". — F. V. Vykoukal chválí v „Novelách Lierových" realismus a vytýká romantismus, jehož ve skutečnosti prý není. Chce míti osoby vylíčeny, jako jsou. O idealismu v kritikách Vykoukalových nikde stopy. — Povídky ironické a sentimentalní Jar. Vrchlického posuzuje — Ar. Z této kritiky uvedu několik slov na doklad, jak — Ar. nekriticky chválí vše, co Vrchlický napíše. — Ar. píše: Reklama a Vysoké C jsou plny břitké satyry proti dvěma nešvarům moderním, zvláště posléze jmenovaná jest velmi trefná pro otrocké adoratorství světa vysokým tenorům" ... Než čteme kritiku ještě jinou. Ve „Hlídce literární" V—ý zase píše: Za to „Vysoké C" se zvrhlo nepřirozeným nadsazováním v nechutenstvo, a drzými narážkami v učiněnou blasfemii. Litujeme básníka, že vůbec dovede pod všecku důstojnost tak býti nemotorně neurvalým". — Ar. ve Svět. končí úvahu svou: „Povídky ironické a sentimentální nejsou snad jen kuriositou (!) v literární činnosti Vrchlického, nýbrž dílem, jímž básník i literatura se honositi mohou." A V—ý ve „Hl. lit". zase končí takto: „Věříme, že práce sbírky této se vymykají vůbec uveřejnění; a přání jejich, aby se staly prosou, p. spisovatel měrou valnou vyhověl: staly se jí, ano mnohá — přese všecek půvab formální — prosou čirou, hodně hrubozrnou". Kdo na rozpacích vězíš, kterému kritiku přisvědčovati, přečti si ve „Hlídce literární" v čísle 1 r. 1887. feuilleton Svatopluka Čecha „Frase", a bělmo ti spadne s očí. — Týž — Ar posuzuje Adama Asnyka „Poesie" překlad F. Kvapilův píše takto: „Jednotlivých básní vyčítati nebudeme; ... vypočte-li referent věci, které se jemu líbí, činí přečasto, zvlášť u nás, čtenáře předpojatými". — Ar. dí pravdu. Čtu-li referát anebo kritiku v pražských listech, bývám předpojat proti básním vychvalovaným; neboť zřídka cenu do sebe pravou, objektivní mívá báseň za klassickou vyhlášená. — (Ar. na př. chválí Vrchlického „Hudbu v duši", kdežto jiný kritik napsal o té sbírce, že není nic více než pouhá hříčka, pouhé sladké nic, zbytečnou hračkou.) — Ar. vytýká Asnykovi, že jeho filosofický názor není ustálen. Básník, prý, hned věří v dobro, hned zase zoufá, tu lidstvo odsoudí (sic), tu mu chce vlévat víru, naději, a konečně v poslední básni „U stop kříže" rozhořčen nad světem i lidstvem s „pouští a samotou v duši" klesá jako orthodoxní katolík — u nohou Krista, doufaje, že nebude jím odsouzen! U básníků polských prý to zjev kotvící v jich individualitě". — Nedivíme se, že kritik — Ar. Asnykovi vytýká konečnou orthodoxnost katolickou, jest zajisté sám jeden z těch, kteří —; ale divíme se, že F. Kvapil této básně nepotlačil, jsa všemu positivismu v poesii nepřítelem. — M. A. Šimáček sám do Světozoru dával referáty o hereckém umění a o poesii dramatické. — Pronášíme přání, aby redakce pilela kritiky věcnější a pravdivější i spravedlivější.

K obrázkové části „Světozoru" připomínám nedávnou událost, z Českých Budějovic, nad níž očití svědkové strnuli. Knihkupec Hansen ve výkladní

skříni vystavil dva obrazy bytostí mythických, jichž neúplný kostum za nynější zimní doby nezdál se dvěma hluchoněmým tovaryšům mimo jdoucím ani ethickým ani na zimu dostatečným. Hluchoněmí koupili oba necudné obrazy za 12 zl., a z rámu vyňavše je roztrhali na kusy k úžasu stydlivých (?) prodavačův. — Před rokem rozhovor u nás se zapředl o našich obrázkových časopisech. Ředitel knížete J. z L. rozhorleně pronesl se v tato slova: „I mně knihkupec poslal sešit 1. Světozora na ukázku. Ale manželka moje spatřivši obrazy „Ahasver" a „Nový rok" všecka rozhněvána činila mi výčitky, kterak tak necudné obrazy dovolím donášeti do rodiny". Uvedl jsem vše to na důkaz, že pravý, nelíčený stud z křesťanských srdcí všech posud není Bohu díky zapuzen, ač již dosti dlouho někteří věštci naši i umělci statečně a nezbedně o to usilují. Ve Světozoru r. 1886. pouze sedm bylo toho rázu obrazův. Ale i těch jest více než dosti; snad přijaty v Světozor byly obrazy ty, aby držely rovnováhu obrazům posvátným, jichž jsme také asi sedm napočítali. Jinak obrázky lonského Světozora došly všeobecné pochvaly.

Konečný úsudek trpělivý čtenář učiní si o Světozoru r. 1886. sám; nám již přičiniti pouze, že Světozor přináší v každém čísle politických událostí přehled, bohatou „směs" poučnou i zábavnou, pak šachy, hádanky, koníčky a rebusy. — K otázce, zdali XX. ročník Světozora po rozumu známého nařízení ministerstva kultu a vyučování bez rozpaku možno vřaditi do knihovny žákovské, odpoví si soudný čtenář této úvahy laskavě za nás. Jos. Nedvídek.

„Otcové a děti." Povídka z venkovského života. Napsal Vojtěch Pakosta. Podíl údů „Dědictví Svato-Janského" na rok 1886 *).

Před 50 lety zasadil † kněz Antonín Hanikýř nepatrné semeno do té štěpnice, ve které čeští kněží opatrovali a pěstovali řeč českou, tehdy k novému životu se probouzející. A hle, ze semena toho horčičného vyrostl za 50 let mohutný strom a na stromě nad 27 tisíc haluzek, vesměs života schopných. Těm všem údům „Dědictví Svato-Janského" dostalo se podílem na rok 1886. Pakostovy povídky „Otcové a děti".

Kdybychom nazvali povídku „Otcové a děti" „poutavou", tím obyčejným epithetem málo bylo by řečeno, anať jest opravdu velezdařilou v každé příčině. Pakosta spojil tu v lahodný, bezvadný celek užitečné s příjemným a zavděčil se tak velmi i údům Dědictví i čtenářům katolíkům vůbec.

Po stránce zábavné zaujímá povídka tato i podrží přední místo v řadě spisů zabývajících se četbou pro lid dobrou a špatnou, co jich čtenářstvu katolickému, ať ve formě jakékoliv, podáno bylo.

Vidíme tu jasně i průzračné zápas knihy dobré s knihami špatnými, nevěreckými, a to tenkráte již, kdy spisovný jazyk, kněžími vzkříšený, ještě tak říkajíc na výsluní prvních křísitelů svých se ohříval. Vidíme a sledujeme celý toho zápasu výsledek na obou stranách zápasících, jak vyvinuje se postupem zúplna přirozeným, tak že nelze stěžovati si v celé povídce do sebe menšího poklesku, do sebe menší „psychologické nemožnosti".

A rovněž po stránce poučné zamlouvá se nám povídka „Otcové a děti". Pakosta podává slohem prostým, nestrojeným vedle dějin „Dědictví Svato-Janského" vážné pravdy katechismu, věčně platné zákony boží a učení církve katolické čtenářům řku z péra rovně do srdce. A že za dob našich lidu všemu katechismu třeba jako soli, toho doličovati bylo by prací zbytečnou; zkušenost každodenní svědkem jest toho velmi výmluvným. Náš „učený" svět hieroglyfy egyptské bedlivě zkoumá, aby zvěděl, kdy a jak dlouho který Farao panoval, ale katechismu v mateřské řeči sestavenému — nerozumí. Smutná, pravdivá však pravda!

A proto vyznáváme milerádi, že Pakosta vydatně přispěl povídkou svou na osvěžení katolického ducha čtenářův, a vzpomeneme-li, že nad 27 tisíc údů poděleno jest knihou tou výtečnou, knihou sepsanou pro lid a čerpanou z lidu: tož nelze nám nevysloviti upřímného přání, aby „Dědictví Svato-Janské" i ve druhém padesátiletí rok na rok potíralo četbu špatnou, nevěreckou, rozšiřujíc knihy dobré, knihy rázu toho, jakého jest Pakostova povídka „Otcové a děti".

J. Mergl.

Otevřený list p. JUDru. Jindřichu Šolcovi, t. č. poslanci sněmu zemského a spisovateli článku „Národnost a její význam v životě veřejném", v Praze, u Otty, 1881.

Neračte, pane JUDre., vykládati mi za neskromnost, když se Vám přiznávám, že sbíraje před některým časem pomocná díla ku spisu „Historické pomluvy

*) Pozn. red. Ani toto, ani Svato-Prokopské, ani Cyrillo-Methodějské dědictví nám svých spisů nezasýlá — proč?!

a lži na církev“ připadl jsem také na Váš spis již shora poznačený. Nejsa politikem a tudíž ani odběratelem „Politické bibliotéky“ neznal jsem ho, ale pravilo se mi, že tam najdu hojně látky, kterou kdy smyslila jaká proticírkevní podjatost, jakořka „in nuce“ pohromadě.

Dobrá, myslil jsem, alespoň budu míti hezky osobu i věc pospolu, a budu se míti koho a čeho držeti a nepravdy in flagranti ukazovati. Domníval jsem se totiž, že tam ráčíte své výroky z pramenů pokud možná dobrých a spolehlivých dokládati a zdůvodňovati, a že tedy bude mi na snadě zkoumati vážnost a průvodnost důvodů svých proti Vašim Než nemálo jsem se zklamal hned při četbě prvního sešitu.

1. Poznal jsem, že myšlénky, Vaše-li či snad čísi, o to mi tu zatím neběží, ve spise Vašem uložené jsou po většině nejasny a mlhavy. Tak třeba pravíte na str. 11: „Čestný primát biskupa římského uznáván z počátku i na Východě“. — Co tu ráčíte rozuměti „čestným“ primátem? — Primát Petrův i jeho nástupců, biskupů to římských, což jako křesťan zajisté ráčíte věděti, založil a ustanovil sám Kristus Pán. Že nebylo ideou božského zakladatele, aby Petrovi, jakožto přednímu z apoštolů, v církevní obci a později po křesťanském světě vzdávala se jen pocta a nic více než čest, ale že chtěl, aby v jeho nástupci jakožto ve viditelné hlavě církve byly sjednoceny úřady kněžský, učitelský a královský, že tedy Petrovi a jeho právním nástupcům byla dána před ostatními apoštoly netoliko čest, nýbrž i, — a v tom jest těžiště této pravdy — že jemu svěřen byl úřad vrchního učitele a správce církve, čili, že jemu jest udělena neomylnost u věcech víry i mravů, a svrchovaná právomoc nad celou církví apoštolskou, sám zajisté ráčíte buď zplna uznávati, nebo najisto neráčíte míti více vážných a rozumových důvodů k domněnce opačné. Proti slovům mým nebude nikomu lze namítnouti ani slova, bude-li vážiti svůj soud z písem sv. a z bytnosti církve, nikoli však ze zkalených a podjatých spisů protestantských. Kdo chce církev z její vlastní bytnosti poznati a posouditi, tomu jest poznatkem i posudkem nezbytně vycházeti z ní samé, z jejího nitra. Z toho tedy, myslím, již sám ráčíte uznávati, že kdo chce správně mluviti o církvi, o její bytnosti a jejím povolání, musí býti sám alespoň trochu dobrým křesťanem, zrovna jako malířem svatých a světic nemůže býti člověk světák. Ostatně je základní zásadou každého dobrého kritika, aby věc posuzoval z ní samé.

2. Ráčíte si ve svém článku až nápadně odporovati. Tak třeba — ex pluribus unum — pravíte na témže místě: „Čestný primát biskupa římského uznáván sice z počátku i na Východě, ale Východ neřídil se samovládnou jeho autoritou, nýbrž držel se zásady, že všichni patriarchové jsou sobě rovni.“ Ale sotva že jste ráčil po té napsati jedinou větu, hned zase pravíte: „Spor mezi papežem a byzantinským císařem Michalem III. stran sesazení patriarchy Ignacia a dosazení slabého a podajného Photia, položil základ k roztržce církve v řeckou a latinskou.“

Prosím tu o výklad: Proč vyjednával byzantský císař Michal III. s římským papežem, když papež jako patriarcha Západu nebyl o nic více než patriarcha Východu, čili když „Východ se neřídil samovládnou autoritou papežovou, nýbrž se držel zásady, že všichni patriarchové jsou sobě rovni?“— Či snad spadá v obor „čestného“ primátu patriarchy římského, pouhé prý to tedy důstojnosti bez právomoci, patriarchy dosazovati v úřad a je z něho skládati. Tuto patrnou Vaši nesrovnalost v základním pojmu o primátě urovnej si na mysli kdo urovnej, nám se to nepodařilo. Toť základní πρῶτον ψεῦδος.

3. Ze všeho lze usouditi, že jste ráčil přední myšlénky svého spisu, tu po kusech tam po drobnu, „přejímati“ z ledajakých protestantských spisů, jen když Vám byly po chuti. Zase — ex plurimis unum — jediný doklad. Na str. 14. ráčil jste napsati: „Té doby, asi v roce 845, spracován v Mohuči nebo v Remeši tak zvaný „Lži — Isidor“, t. j. sbírka pravých i podvržených papežských nařízení, mající za účel povznésti autoritu papežovu“.

Proti tomuto výroku pravím na základě spisu „Geschichtslügen“ a doložím hned: Domněnky, že by Pseudoisidor, jak hlásali protivníci církve, a hlásáte i Vy, p. JUDre., byl chtěl po chytrácku své nevědomé vrstevníky, aby je udržel v duševní nezralosti, vehnati pode jho „temného“ papežstva i kněžstva, vzdali se v novějších dobách učencové všech směrův, a to rozhodně. Za svědky volám zajisté povolané učence protestanty, jako Richter (Kirchenrecht, VI. vyd. §. 39), Wasserschleben (Beiträge zur Gesch. d. falschen Decretalen), Hinschius (Decretales Pseudoisidorianae) a j. Jedni tvrdí, že dekretály byly sepsány ve prospěch biskupův, ale nikoli papežův (ani tedy „autority papežovy“, neboť snahy biskupů začasto se křižovaly se snahami papežovými), druzí uvádějí jiné

příčiny, jako třeba Hinschins, že Pseudoisidorovi bylo jediným účelem, aby vydal obšírnější a úplnější sbírku kanonů, než až po tu dobu byly. Že je papež po čase potvrdil, k tomu nebylo potřebí zrovna tolik „chytrosti římské“, jak se p. JUDr. domnívá. Za doklad těchto slov uvádím jen výrok Wasserschlebenův ve předním sborníku protestantské theologie, totiž v Herzogově realní encyklopedii (XII. st. 340 — 357): „Dříve byla velmi rozšířena domněnka, že Pseudoisidor zamýšlel po přednosti upevniti a rozšířiti římské papežství; ale domněnku tuto lze považovati za všeobecně odbytu... Jak málo spisovateli onomu tanuly na mysli prospěch a výsady římského stolce, také z toho vychází najevo, že v žádném listě není řeči ani o patrimonium Petri ani o darech, které prý se římské církvi učinily“. —

Odkud tedy, prosím, ráčil jste čerpati své vědomosti? Dokladů ve spise Vašem není, a proto povídáte sice slova, ale ne důkazů, — a po většině ani ne pravdy. Či jste snad ráčil mysliti, že se nehodí do „Politické bibliotéky“ uváděti vědecká díla za doklad? Ano-li, pak jste buď se měl lépe poučiti o pravdě nebo vůbec toho nechati. Horší nepravda než nic. Či snad jste myslil, že pod nápisem „národnosti“ a pod titulem „poslance sněmu zemského“ u nás již kde co se směstná, jen když je to proti církvi?

S přiměřenou k Vašim ušlechtilým snahám úctou

Alois Hlavinka.

NB. Sem tam p. spisovatel církev také pochválí, ale zdá se, že jen „přes zuby“ a calamo resistente.

Ad vocem „poslanec“ a spisovatel o „Národnosti“ dovoluji si ještě býti tou radou, aby se také u nás čím dále více zmáhal v politice názor křesťanský. Jako od přírody planý stromek se šlechtí vrubem, tak věda i národnost se šlechtí názory křesťanskými. Jen u zpohaněných křesťanů, jimž jde národnost nad víru, vracejí se názory nelidské, jako třeba názor a výtka o „inferiorní rase“. Jako duše i tělo se křestí ku spáse, tak i věda i národnost má se křestiti k dokonalosti. Nepocítil p. spisovatel „Národnosti“, že se již opravdu vzmáhá věda křesťanská, zejména v oboru dějin? —

Těmito několika slovy odbývám a zároveň z ruky odkládám spis JUDra. Jindřicha Šolce se zprávou svým přátelům, že mi ho nelze dočísti a ovšem tím méně řečí se k jeho spisovateli obraceti. Non ragioniamo di loro, quarda e passa.

Česká literatura paedagogická a náboženství.

(Rozhled po školské literatuře v l. 1870—1885.)

Píše Václav Špaček.

Obrat, jejž způsobily nové zákony školské, zasáhl do všeho, co školství poněkud se dotýká. Je to na předním místě školské písemnictví, kteréž v posledních patnácti letech vedlé ostatní literatury rozmnožilo se až měrou úžasnou; směle můžeme říci, že ono mezi všemi obory literárními nejrychleji a nejhojněji se množilo — toutéž asi měrou, jakou přibývalo škol a učitelstva.

Tím, co zde uvedeno, není však řečeno, že by v době dřívější žádných spisů paedagogických nebylo. České duchovenstvo, majíc dozor nad školstvím, jako v jiných oborech, tak i v tomto pilně pracovalo. Tehdejší porady učitelské ve vikariatech byly zajisté nemenší důležitosti než nynější vládní konference učitelské; rokovalo se v nich o zvelebení školství, o kázni, o docházce školní, o prostředcích vychovatelských, jako nyní se děje, a učitelstvo odcházelo z nich povzbuzeno k další práci. Ano, neváháme tvrditi, že porady ty bývaly celkem více povzbuzující, srdečnější než nynější okresní konference. Starší učitelé posud o nich vypravují, a některé listy učitelské často o nich se zmiňují, vypisujíce, o čem jak se na nich rokovalo.[1]) O nynějších poradách okresních i v samém učitelstvu ozývají se hlasové, že by jich nebyla veliká škoda, kdyby přestaly, a že by lépe bylo, kdyby peníze, jež dostávají účastníci za cesty a stravu, k jiným účelům se obrátily. Ovšem, jsou i mezi okresními inspektory mužové, kteří, jsouce o rozkvět školství horlivi a pravými přátely učitelstva, ku práci laskavě povzbuzují, na vady a nedostatky vlídně upozorňují — ale takových, bohužel, není mnoho.[2])

---

[1]) Nejvíce takových zpráv podal p. Václav Vaněk, říd. učitel z Bezna, v „Poslu z Budče“.

[2]) Některý p. inspektor přečte, kolik je v okresu tříd, učitelů, dětí, kde nebylo tělocvičny, jaké vady shledal, a pak řekne: „To se musí dělati tak

Než o této věci nehodláme šířiti slov; chtěli jsme jen ukázati, že před novými zákony školskými nenedostávalo se pobídek ku práci. Časopisův ovšem nebylo tolik jako nyní, ale učitel i ze skrovných příjmů rád si je opatřoval. V l. 1848.—1852. vycházel „Posel z Budče“ za redakce p. Fr. Šumavského, Tesaře, J. Řeháka a K. Amerlinga. Kněz V. Havelec vydával „Školu“ od 1852. do r. 1854., kteráž vycházela pak dále pod jménem „Škola a Život“ s přílohou „Štěpnicí“ (pro mládež) za redakce P. F. Řezáče a V. Rozuma, později Řezáče samotného. Týž vydával učitelský kalendář „Sborník“. P. J. A. Šrůtek vydával od r. 1851. „Školníka“, jenž vycházel až do r. 1879. Později založil Řezáč „Národní školu“, kteráž r. 1870. změnila se v „Posla z Budče.“ K časopisům těm přibyli později: „Pěstoun“ s katechetickou přílohou „Pokladnicí“, „Škola mateřská“ a Učitelské listy“ (na Moravě.[3])

Jak patrno, největší zásluhu o založení časopisectva školského má duchovenstvo, k němuž brzy učitelstvo se připojilo, svorně s ním pracujíc. A probírá-me-li se časopisy těmi, shledáme, že rády propůjčovaly učitelstvu svých sloupcův, aby dovolávalo se zlepšení svého postavení. Čteme v nich tužby po větším vzdělání učitelstva, po zrušení školního platu, po vyučování v řeči mateřské, — tytéž tužby, které i v nynějších časopisech učitelských se ozývají. Časopisy ty tehdáž úplně postačovaly, byloť učitelstva daleko méně než nyní.

Že v nynější době časopisectvo to se rozmnožilo, není divu. Novými zákony školními ustanoveno: 1) docházka školní rozšířena na osm let, zařízeny školy až o osmi třídách, každému roku uloženo jiné učivo; 2) realie staly se zvláštními předměty povinnými v obecných školách; již toto dvojí ustanovení učinilo rozmnožení časopisův učitelských nutným, neboť tři, čtyři časopisy nestačily by pojednávati o učivu tak rozšířeném, pro jednotlivá léta rozděleném a na různých školách různě upraveném; 3) četnější učitelstvo může ovšem i více časopisů si vydržovati.

Naše časopisy učitelské jsou odebírány většinou od učitelstva škol obecných (a měšťanských); jen „Paedagogium“ a „Škola a Život“ přinášejí někdy články o školách středních; avšak i tyto oba jsou, tušíme, více rozšířeny mezi učitelstvem škol obecných a měšťanských než mezi učitelstvem středních škol. Právem tedy žádáme, by časopisy ty, vzdělávajíce učitelstvo, snažily se k tomu působiti, aby docíleno bylo úkolu, jenž vytčen je škole obecné.

K čemu zřízeny jsou školy obecné, vykládá 1 §. říšského zákona, jímž ustanovují se pravidla vyučování, takto: „Aby dítky ve mravnosti a nábožnosti vychovávaly, ducha jejich vyvíjely, známosti a zběhlosti, jichž mají k dalšímu vzdělání v životě zapotřebí, jim poskytovaly a byly základem, by se z nich stali hodní lidé a občané.“ — Tak ustanovuje zákon z r. 1869. Dle toho je tedy úkolem školy dítky ve mravnosti a zbožnosti vychovávati, a je tudíž i povinností časopisův učitelských, aby články svými k dosažení úkolu toho hleděly napomáhati a učitelstvo i v této příčině vzdělávati.

O tom, je-li řádné vychování mládeže možno bez náboženství, netřeba dnes rokovati, poněvadž o tom rozhodli slovutní paedagogové všech dob, [4]) a náš nový zákon školský, jak viděti, rovněž uznává, že to možno není. Je tedy potřebí, by veškeré vychovávání o náboženství se opíralo, a v témže směru aby pracovalo i písemnictví paedagogické. Účelem tohoto pojednání pak jest ukázati, zdali a jakou měrou všímá si stránky té, a není příčiny, proč by tak neměl učiniti učitel katolík: evangelík, jsa učitelem, nepřestává býti zajisté horlivým evangelíkem, židovský učitel židem; rovněž má učitel katolík býti horlivým katolíkem. Vytýká-li se, že písemnictví školské málo si všímá stránky náboženské, nuže, hleďme sami přesvědčiti se, děje-li se tak právem či neprávem, jet to naší povinností. Neshledáme-li vady té v písemnictví paedagogickém, dokážeme tím, že stala se tu mýlka či křivda. Shledáme-li, že jeví se v něm skutečně nedbalost náboženská, uznejme, že stala se chyba, a hleďme se jí příště vystříhati. Za tím účelem pojednáme v této úvaze: 1. o časopisech učitelských, 2. o knihách vy-

---

a tak“. V tom jest p. insp. neomylným; ani nejzkušenější učitel neodváží se namítnouti, že by se to mohlo dělati také jinak. A jestli někdo chce si postěžovati na četné překážky, na př. na nedbalou docházku školní, p. insp. se zamračí, a řečník pozná ihned, že měl raději mlčeti.

[3]) Viz o tom „Obraz činnosti literární učitelstva československého za posledních 100 let“ od V. Kryšpína.

[4]) Řekl-li jistý pán kdysi na říšské radě, že jest možno děti i bez náboženství řádně vychovati, řekl tím zároveň, že jest moudřejším paedagogem než Komenský.

chovatelských, 3. o spisech a časopisech pro mládež, 4. o spisech a časopisech pro lid, jež od učitelů byly vydány.

I.

Časopisy učitelské.

Úkolem časopisů těchto zajisté jest, aby přinášely články o náboženskymravném vychovávání, poučovati učitelstvo v těch oborech vědění, jež učitelstvu jsou potřebny, podávati návody k pochopitelnému vyučování, poučovati čtenáře o nových ustanoveních školských, všímati si bedlivě spisů paedagogických a je posuzovati, přinášeti zprávy školské a hájiti školství před nepříznivými změnami a učitelstvo obhajovati proti nezaslouženým výtkám.

U nás vycházejí tyto časopisy: „Beseda učitelská", „Časopis českých učitelek", „Česká Škola", „Komenský" (na Moravě), „Národ a Škola" (tamtéž), „Paedagogium", „Pěstoun", „Posel z Budče", „Škola a Život", „Učitelské listy", „Učitelské noviny", „Vychovatel". Kromě o těchto pojednáme též o zaniklém již „Školníku".

Beseda učitelská počala vycházeti r. 1869. jakožto „týdenník pro učitele a přátely školství národního" redakcí J Aušteckého. Program její jest následující: Rozebírati důležité otázky časové z oboru školství národního a vychovatelství, přinášeti články obecně vzdělávací, příhodné zvláště pro učitelstvo, nové zákony a nařízení školské, kroniku spolku „Besedy učitelské", zprávy školské vůbec, zprávy o literatuře, zvláště školské a prostředcích vyučovacích, zprávy a dopisy, zajímavé a poučné drobnosti a návěští o literatuře a prostředcích vyučovacích. Od r. 1871. redigoval „Besedu uč K. Bulíř., v l. 1874-6. společně s M. Karasem, do r. 1880. s K. Taubenekem, později s V. Chabrem. Od r. 1883. jest redaktorem opět K. Bulíř sám.

Ročník II. přinesl článek „O školní kázni". Kázně jest k vyučování nutně třeba; bez ní nelze se dodělati žádoucího cíle vyučování. Ona ulehčuje žákům učení a vede dítky k pořádku a pilnosti. K docílení kázně hleď učitel získati si lásku žactva a buď vzorem ve všem, co žádá, by žáci jeho konali. Ani vychování bez kázně není možným; mravnost a ctnost jest účelem vychovávání, a třeba každý poklesek proti nim kárati. Kázeň budiž přísná a důsledná; proto buď učitel sám důsledným; nezaměstnávej se při vyučování ničím jiným a hleď přizpůsobiti kázeň individuálnosti žáků. — V úvaze „Jak dělati, aby si mládež zamilovala krásu a pořádek a nabývala zbožné mysli", doporučuje především pozorovati přírodu. „Libování si v kráse skutků božích ve přírodě otvírá člověku již v mládí nevyčerpatelný pramen čistých trvalých radostí a má veliký vliv na jeho charakter a blaženost v budoucím životě. Milování pořádku přispívá ku vzdělání krasocitu; poutá pozornost, podporuje paměť a drží v mezích obrazotvornost, v pravé míře soudnost a jest rozumu světlem. Zbožné mysli, toho základu vší vzdělanosti, nemůže dítě nabyti jinak, než bedlivým a upřímným pozorováním skutků božích." V dalším ukazuje se, jak má býti mládež upozorňována na na krásný soulad ve přírodě, na moudrost a péči boží, a že žádné příležitosti k tomu nemá býti opomíjeno. „A tak hluboce dojata mocností, moudrostí a dobrotivostí Stvořitelovou, mládež záhy otevře srdce své zbožným citům a vroucnému obdivování se skutků božích". Jiné články pojednávají o pěstování soudnosti a obraznosti. Článek „O maličkostech" radí k veliké opatrnosti ve všem již u vychování dítek nejútlejšího věku. Kromě těch uvádíme ještě čl. „Jaké zlo vyplývá obcím ze spustlé mládeže", ukazující na chyby, jichž rodičové u vychovávání se dopouštívají, O vyučování dívek a chlapců, Jak působí škola na zdraví, O vychování lidí praktických, O vzdělávání kandidatův učitelských. Ve článku „O školních čítankách" praví se mimo jiné: „Za doby kvetoucího konkordatu položeny v čítankách mnohé články obsahu více méně náboženského jako modlitbičky, básničky, životopisy svatých a světic; nyní pak, když ve Vídni jali se konkordat pomalu bořiti a hledají spásu ve škole bezkonfessionalní, hledí také ti, kdo mají v rukou vydávání čítanek nových, velmi pečlivě odstraňovati články toho druhu. V čí ance pro III. třídu jest na str. 63. nového vydání umístěna pěkná básnička „Skřivánek", ale ne celá, jak byla ve předešlém vydání. Přečtěme si, co bylo vynecháno, a shledáme, že příčina takového skrácení nebyla jiná, než nábožný obsah veršů Není pochybnosti, že hodnota čítanek působením vnějších okolností může velmi mnoho získati, ale i — nemalé újmy doznati". — O školství a učitelstvu vůbec promluveno v několika článcích. Hojnější než vychovatelské jsou články vyučovatelské, mezi nimiž zvláště důkladné jsou: Úvahy o čtení, Úryvky z mluvnice, O hoření, O zlomcích a j. Hojné zprávy podány jsou o školství cizím. Nových knih posouzeno 15, a to dosti obšírně a nestranně. S posudkem o povídce „Čestí vystěhovalci" však se nesrovnáváme; neboť povídka se pro mládež naprosto nehodí. (Pokračování.)

ROČNÍK III. BŘEZEN. ČÍSLO 6.

VLASŤ.

Galileo Galilei — ve světle pravdy.

Píše Alois Hlavinka.

(Pokračování.)

b) První výslech.

Čtenář zajisté poněkud užasne, až zví, s jak málo poctivostí a noblessou se zachoval Galilei u vyšetřování. Každý se může o tom přesvědčiti ze soudních listin ještě lépe než z této stručné stati. Již předkem si asi ustanovil Galilei stanovisko, se kterého se hodlal hájiti, totiž: směle tvrditi, že v „Dialogu“ nikdy, alespoň ne vědomě a úmyslně, nemluvil o nové nauce jinak než podmínečně, a za druhé, po případě odpřisáhnouti, že s Koperníkovou naukou ve svém nitru nikdy nesouhlasil. Namítá se tu otázka, zda skutečně se Galilei domníval, že soudcové toho nepoznají a mu uvěří? Na to však Galilei buď nepomyslil, neb pomyslil-li, toho nedbal. Jemu zajisté předně a hlavně běželo o to, aby čím tím se prosmykl k mírnějšímu rozsudku. Za tolik let nepohodlného styku s inkvisičním soudem jistě mu na tom záleželo, aby poznal jeho zákony a tresty a zvěděl, kterak jim nadběhnouti. A nezmýlil se. Ovšem že se při tom neohlédal s úzkostlivou svědomitostí, jsou-li cesty, jimiž se hodlal bráti, také poctivy a pravdivy. Snad mu v tom pomáhala jakási genialní suverenita, tak že nic zlého neviděl na cestách, které ostatní svět považuje přec jen za chybné a nepočestné.

Dne 12. dubna 1633. byl Galilei po prvé vyslýchán v budově inkvisiční, v bytě inkvisičního komisaře P. Macolana O. Praed. u přítomnosti fiskala, jakožto veřejného žalobce, a u přítomnosti notáře. Když byl Macolano, jenž řídil výslech, Galilea podle zprávy Niccoliniho „velmi přívětivě“ uvítal, složil Galilei, jak bylo zvykem před každým výslechem, přísahu, že bude mluviti pravdu. Když se po několika formálních otázkách položila otázka o „zvláštním zákaze,“ jenž mu byl dán r. 1616., zdálo se, že jen s těží se ho rozpomíná, a to jen, až mu byl z registratury znovu přečten; ale na jednotlivosti, jež byly v onom zákaze (quovis modo tenere, docere, defendere) jakož i za jakých okolností byl mu dán onen zákaz,

ani teď prý nemůže připadnouti. Že mu však „praeceptum“ bylo dáno, ví, jakož i zná jeho podstatný obsah, aby totiž oné nauky ani „se nedržel“ ani jí „nehájil“, ba snad ani jí „neučil“. Dosti možná, že mu po 17 letech netanuly všechny podrobnosti na mysli; vzhledem k obsahu lze to tím snáze připustiti, an mu zákaz nebyl dán písemně, a ve vysvědčení Bellarminově byla jen slova „nedržeti se“ a „nehájiti.“

Dále vypovídá Galilei, že r. 1616. dobrovolně přišel do Říma, aby „se ujistil, že se drží jen nechybných a katolických názorů, jakož prý aby poznal, čeho se sluší držeti vzhledem k oné otázce“ (o soustavě světové). Kdo však tato jeho slova přirovná ke způsobu, jakým si Galilei tehda v Římě počínal, zajisté se při nejmenším nad nimi pozastaví.

Když mu pak byla položena otázka, jak že mohl dáti ku svému „Dialogu“ přitisknouti obojí úřední povolení k tisku, ještoť přece nesplnil podmínek, na kterých povolení římské záviselo, omlouvá a vymlouvá se Galilei způsobem, že sám Reumont [1]) takto soudí: „V této stati ovšem padá ze soudních listin stín na Galileovu upřímnosť“. Ještě temnější stín však padá na Galilea, an dále tvrdí, že „vždycky, jakož prý i Bellarminovi bylo známo, mluvil jen podmínečně, právě jako Koperník sám“. (!) A přece 21. března 1615. psal Galilei msgru. Dinimu a dokazoval, že „kdož by řekl, že Koperník přestal na pouhé hypothese a nesnažil se svých názorů dolíčiti na objektivnou pravdu, spisů Koperníkových zajisté ani nečetl.“

Toť jest charakteristická známka způsobu, jakým se Galilei umínil hájiti.

Co se „Dialogu“ týká, tvrdí Galilei, že tam „názoru o pohybu země a klidu slunce nejen se nedrží a nezastává, ba právě že dokazuje opak domněnky Koperníkovy; ukazuje prý se tam, kterak chaby a neprůvodny jsou důvody Koperníkovy.“ (!)

„Touto zrovna nesprávnou výpovědí skončil první výslech“, praví k této věci Gebler a pronesl tím stručný ale drtivý úsudek nad tímto velikým mužem, zvláště pomyslíme-li, že se před výslechem zavázal přísahou, že bude mluviti pravdu. — Kdož by se tu nepodivil klidu a juristickému taktu Macolanově, jenž zajisté prohlédal chybné výpovědi Galileovy. Vždyť se vědělo o Galileovi, že již r. 1615. považoval soustavu Koperníkovu za „docela jistou, úplně správnou a nevyvratnou“ (securissima, verissima et irrefragabile), a v samém „Dialogu“, jejž jakožto „corpus delicti“ P. Macolano před výslechem zajisté opatrně prostudoval, dočetl se, že „rozum lidský nezbytně musí uznati roční pohyb země.“ Mimo to byl dominikán P. Macolano, jenž se stal později kardinálem, muž ctihodného charakteru, tak že sám liberál Berti mu nemůže upříti uznání a chvály, a slynul nejen theologickými a filosofickými, nýbrž i znamenitými vědomostmi z mathematiky.

Když pak i Galilei podepsal protokol o tomto prvním výslechu, bylo mu poznačeno, že pře jeho co nejdříve se povede dále.

Galilei teď nesměl se vrátiti do paláce vyslancova, aby se až tak hrubě neporušovaly příkazy soudní, nýbrž měl po čas vyšetřování zůstati v paláci inkvisičním. Bylo mu tam vykázáno, jak jsme

[1]) Beiträge I. 332.

již pravili, tré přívětivých pokojů, a beze zvláštního dovolení nesměl z nich odejíti. Také mu bylo podle soudního řádu přikázáno, aby o své věci zachovával mlčení. P. Macolano sám však mu vymohl, že se směl procházeti po domě i po dvoře. Prohlédalot se jednak k jeho zletilosti, jednak k jeho dosti značné chorobě. Týž Macolano s úspěchem se zasadil 1. května u kardinála Antonia Barberiniho, staršího to bratra papežova a tehdejšího tajemníka sv. officia, že se Galilei po druhém výslechu směl zase vrátiti do paláce vyslancova.

Vzhledem k tomu, že Galilei zapíral, čehož se komise snad ani nenadála, bylo napřed potřebí průhledně zjistiti, že v „Dialogu“ skutečně přednášel nauku Koperníkovu „tvrdivě a důvodně“ (assertivamente e concludentissimamente), neboť v tom bylo těžiště jeho přestupku.

V soudě inkvisičním bylo zvykem napřed zkoumati vnější skutek, totiž čím se kdo obžalovaný dopustil přestupku (factum, dictum haereticale); když pak tento skutek byl doložen důkazy nebo svědky nebo vlastní výpovědí obžalovaného, zkoumalo se jeho nitrné smýšlení čili intence (intentio haereticalis), totiž z jakého smýšlení pošlo ono factum, dictum haereticale, neuchyluje-li se obžalovaný ve svém nitru od církve. Tento dvojí moment sluší dobře rozeznávati, kdo chce správně porozuměti soudu církevnímu.

Jádro žaloby bylo, že Galilei v „Dialogu“ zakázanou nauku Koperníkovu o soustavě světově nepřednášel podmínečně, po způsobu hypothesy, nýbrž jakožto objektivnou pravdu. Jelikož však obžalovaný to zapíral, bylo potřebí toto factum napřed soudně doložiti důkazy nebo svědky. Za tím účelem bylo třem znalcům theologickým uloženo, aby „Dialog“ znovu prozkoumali vzhledem k této otázce: Jest tomu skutečné tak, že Galilei v tomto spise zakázanému názoru „učí, jeho se zastává a pevně drží?“ — Znalcové tito theologičtí neměli tedy nauky zkoumati po stránce přírodovědné, toho by snad nebyli dostatečnými soudci, nýbrž měli pouze podati úsudek o formě, v jaké se ona nauka tam podává, zda jako objektivná pravda či jen jako hypothesa, t. j. pouhá domněnka, fikce, aby se usnadnily počty. A takového soudu byli schopni. Soud ten ovšem, jak ani nebylo lze jinak usouditi tomu, kdo „Dialog“ četl, dopadl proti Galileovi.

V řádné poradě inkvisiční podal Macolano dne 27. dubna o tom zprávu, co se posud stalo; přítomní kardinálové vše schválili. Tu však nastala otázka, jak že se dále zachovati ku Galileovi, když-tě zapíral, čeho v pravdě upříti nemohl a neměl? Vidělo se předkem, že Galilei i dále bude factum zapírati, že tedy budou nuceni ku větší úřední přísnosti, a že bude potřebí upustiti od posavadní shovívavé šetrnosti. Shromážděná porada však byla by se tomu ráda vyhnula a proto schválila způsob, jakým si zpravodaj chtěl ke Galileovi vésti. Bylo totiž P. Macolanovi přikázáno, aby mimosoudně, extrajudicialiter, dojda ke Galileovi „připomněl mu jeho poklesek a k tomu ho přiměl, aby jej uznaje také jej vyznal.“

P. Macolano získav si již předkem Galilea svou vlídností a přívětivostí splnil tento rozkaz hned příštího dne, totiž 28. dubna, a s radostí oznámil státnímu tajemníkovi, kardinálu Francescu Barberinimu, jenž toho času s papežem dlel v Castelgandolfé, že z milosti boží pořídil věc u Galilea šťastně. Galilei prý po dlouhé rozmluvě uznal, že se ve své knize provinil a že z tohoto vyznání

sám prý jest potěšen. Pravil prý také, že jest ochoten i před soudem se z toho vyznati, jen prý prosí o poshovění, aby si rozmyslil, kterak by přihodně vyznání odil (per pensare al modo, col quale egli poteva honestare la confessione.) — Vyznání své odil však způsobem poněkud zvláštním. — V témž listě těší se Macolano nadějí, „že věc bez dalších nesnází dospěje konce zajisté s uspokojením Jeho Svatosti i kardinálovým“ (státního tajemníka.) — „Soud, tak píše dále, nezadá nic ze své reputace, obžalovanému bude lze prominouti, a ať by věc dopadla jakkoliv, žalovaný uzná milost, jíž se mu dostane, nehledíc ani k jiným následům, jež z toho vzejdou, když se věc k obapolné spokojenosti přivede k řádným koncům.“ Při těchto posledních slovech měl P. Macolano zajisté na mysli, že zejména u toskánského dvora budou tím uspokojeni, an vyslanec Niccolini již nejednou se přimlouval za Galilea jménem svého panovníka.

Že však „přízeň“ tato a „spokojenosť“ nemohla dopadnouti, jak si toho přál dvůr papežský i toskánský, tím byl vinen Galilei sám.

c) Výslech druhý (30. dubna) a třetí (10. května.)

Co se dále mělo díti, ustanovil si komisař inkvisiční zřetel maje ku své návštěvě u Galilea takto: „Budu ho vyslýchati, aby se přiznal; a když se, jak doufám, přizná, zbude jen ještě prozkoumati jeho nitrné smýšlení (sopra l' intenzione) a pak mu povoliti, aby se hájil.“ Tak píše také v onom zmíněném listě kardinálu Barberinimu, a soudní listiny dokazují, že skutečně v druhém výslechu se Galilei vyznal, a třetí že byl věnován obhajovací řeči. Při tom bylo Galileovi ovšem dovoleno také o jiných věcech se zmíniti, jak by za vhodno uznal.

Po prvním výslechu byly Galileovi povoleny dva dni na rozmyšlenou, a 30. dubna byl vyslýchán po druhé. Galilei, jak bylo předepsáno, zase předkem slíbil přísahou, že bude mluviti pravdu. Po té se vyjádřil, že čta v těchto dnech zase svůj „Dialog“, uznamenal v něm „omyl a mimovolný poklesek“; vyjádřil prý se na několika místech tím způsobem, že „čtenář neznaje nitrného smýšlení spisovatelova mohl by se domýšleti, jako by důvody ve prospěch Koperníkovy soustavy uvedené vydával za skutečně průvodné.“ Tím se Galilei přiznal alespoň ku vnějšímu skutku viny (factum haereticale). Že však prý nechtěl, aby se tomu tak rozumělo; toť prý by se příčilo jeho úmyslu venkoncem čirému.“ Dvojsmyslná slova dostala prý se do spisu jen náhodou a z nedopatření; a to hlavně z té příčiny, že neuznávaje důvodů Koperníkových snažil se beze vší strannosti je seslabiti; při tom prý ho podněcovala snaha, aby v hájení nesprávných vět osvědčil se nad jiné důmyslným“, jak prý začasto činívají mužové učení. Dopustil prý se tedy, čehož nemůže upírati, poklesku marné ctižádosti a „pouhé neprozřetelnosti nebo unáhlenosti.“ (Avidior sum gloria quam satis sit.)

Cokoli Galilei vypověděl, notář vezdy zaznamenal, a na konec Galilei podepsal. Když pak po výslechu odešel, ihned se ještě vrátil žádaje, aby do protokolu bylo ještě připsáno, že jest ochoten ve přídavku k „Dialogu“ toto „liché a zamítnuté mínění co nejúčinněji

potříti", jen aby mu soud poskytnul k tomu vhodných okolností. — Pokud však tato jakož i jiná slova z prvního výslechu se zakládala na pravdě, o tom škoda řeči. Reusch soudí: „Galilei nemyslil upřímně, když 12. pravil, že se v „Dialogu" nezastával nauky Koperníkovy; tím méně upřímně smýšlel, pravil-li 30., že pokládá tuto nauku za lichou a že jest ochoten důvody to vyvrátiti "

Po tomto výslechu směl se Galilei vrátiti zase do paláce vyslancova, kdež se hotovil k obhajovací řeči, maje na to lhůtu osmi dní.

10. května se Galilei po třetí postavil před vyšetřovacího soudce a podal mu svou obhajovací řeč, v níž dokazuje svou nevinu jak vzhledem k zamítnuté nauce Koperníkově tak ve příčině zneužitého Imprimatur. „Býval jsem, praví Galilei v této své apologii, ve všelikém jednání vždy dalek lži a klamu." Podle podaných již ukázek není potřeba pouštěti se v rozbor této obrany, neboť není v ní nic nového, čeho bychom posud nebyli pověděli, ba u všech, kdož poněkud bystřeji a hlouběji prohlédají, musila způsobiti dojem zrovna opačný, než Galilei zamýšlel.

d) Ustanovuje se způsob závěrečného přelíčení.

Pět neděl prošlo, než se mohlo ustanoviti, co dále s Galileem. V tom čase, totiž od 10. května do 16. června byl celý proces, od udání Loriniho počínaje, až kam dospěl 10. května, ještě jednou bedlivě prohlédnut. Máme proč se domnívati, že právě za příčinou této revise byl tehda zdělán onen seznam všech listin o procesu Galileově, kterýž nyní jest položen na začátku svazku těchto listin procesových. Právě tento seznam podávali si, myslím, kardinálové před hlavním přelíčením z ruky do ruky, aby, než zasednou k soudu, věc náležitě prostudovali.

Sluší tu připomněti, že v době, co měl církevní soud rozhodovati o Galileovi a jeho nauce, slovutní astronomové vydali několikero spisů proti soustavě Koperníkově, čímž církevní soudce jen ještě utvrzovali v odmítání nauky Koperníkovy. Pro novou nauku však nikdo, ani Galilei, neměl důvodů platných a průvodných. Tak psal proti Koperníkovi r. 1613. lovaňský profesor Fromond (Ant-Aristarchus) a mathematik i medik Morin v Paříži (Problematis de telluris motu solutio), r. 1632. filosof Berigard v Pise (Dubitationes in Dialogum Galilaei) a astronom Bartolinus, jenž vydal obranu Tycha, v Kodani; pak byl v Římě astronom Scheiner, který již r. 1630. ve své „Rosa Ursina" ukázal na rozmanité omyly Galileovy jak v astronomii tak ve fysice, a ještě r. 1632. obíral se novými studiemi proti nauce Koperníkově, o čemž zprávu podává Leo Allatius v tehdejších „Apes Urbanae". —

Po několika obvyklých předchodných poradách konsultorů byla ustanovena a na 16. června položena hlavní slavná porada kardinálů z kongregace inkvisiční za předsednictví papežova, aby stanovila závěrečné přelíčení v procesu Galileově. Skutek viny, že totiž v „Dialogu" skutečně byl přestoupen zákaz kongregace indexu, sám obžalovaný uznal a vyznal.

Podle soudního řádu bylo teď potřebí prozkoumati smýšlení obžalovaného, totiž vyšetřiti, zdali skutečné porušení zákazu stalo se následkem nitrného souhlasu se zakázanou naukou, čili, aby

z jeho vyznání, která by měl učiniti, mohlo se stanoviti, pokud nitrně s onou naukou souhlasí, a pokud se ve svém smýšlení vůbec uchyluje od církevního smýšlení. U obžalovaných, kteří byli již na polo z viny usvědčeni (semiplena probatio), považovalo se v těch dobách mučení za vhodný prostředek k dalšímu vyznání. Bylo tehda u všech soudních dvorů evropských od několika set let zvykem, domáhati se na obžalovaných a na polo usvědčených osobách dalšího vyznání mukami, a v theoretických rozpravách právnických učenců pokládal se tento způsob nejen za dovolený ale i za prospěšný. Věhlasný theolog Leonard Lessius mluví s právního stanoviska své doby v tento rozum: „Tortura se nezavedla na potrestání spáchaného zločinu: neboť se jí upotřebuje jen tehda, když zločin není ještě úplně dokázán, a proto také nemůže býti ještě trestem stíhán. Toho toliko chce se torturou dosíci, aby při nedostatku úplného důkazu vinník sám pravdu vyznal a tak doplnil, čeho k úplnému důkazu ještě jest potřebí . . . Srovnávat se s přirozeným rozumem, že v onom případě smí se užiti mučení, aby se vinník vyznal. Neboť nesmělo-li by se ho upotřebiti, páchali by zlí lidé směle a beze strachu všeliké zločiny a činili by jiným škodu a křivdu, kdykoli by se jim vidělo, že se jim vina nemůže dokázati ani svědky ani čím jiným. Tak alespoň přece spíše se zdrží zločinu, ani vědí, že v onom případě (semiplena probatio) bude se směti při nich upotřebiti mučidla. Nic se tomu neprotiví případ, že by snad sem tam některý nevinně byl mučen; neboť v lidských věcech nelze se uchrániti každinké nepřislušnosti. Vždyť se přece také přihází, že někdo nevinně bývá odsouzen, a přece nikdo neřekne, že by se všecky soudy měly zrušiti. Jen sluší toho bedliti, aby se opatrností bránilo větším křivdám.“ Tak soudil Lessius o soudním řízení vůbec. I církevní soudy inkvisiční proti kacířům stály na tomto obecném stanovisku právním; ale u nich bylo mučení tolika výminkami zmírněno a tak těsnými mezemi obloženo, že po přednosti jejich zásluhou jest, když později tento způsob, jenž tak snadno se jinde zvrhal v ukrutenství, u vyšetřování docela přestal.

U věci Galileově nastávala nyní úloha vyšetřiti, zdali skutečně i ve svém nitru se drží zakázané nauky. Členové inkvisice majíce jednak na paměti, jakým způsobem Galilei o nové nauce mluvil, zajisté byli o tom přesvědčeni, že i ve svém nitru se jí pevně drží, jednak také ne bez příčiny se mohli domnívati, že i toto bude zapírati, jak doposud často činil. I radili se, co by se v tomto případě mělo dále díti. Úřední řád soudní vykazoval cestu, aby se přikročilo ke „trapnému výslechu,“ totiž k mučení, bude-li vyšetřovanec zapírati své necírkevní smýšlení, ačkoli jsou vážné důvody proto, že opravdu smýšlí jinak. Slova Galileova v „Dialogu“ byla tak jasna, že rozumným způsobem nelze o tom pochybovati, že spisovatel jeho se držel zakázané nauky také ve svém nitru. Ostatně až podnes sotva se najde kdo z přátel Galileových, kdož by opravdově tvrdil, že by tomu nebylo tak.

Inkvisiční porada usnesla se, aby závěrečné přelíčení takto se provedlo: „Když byla věc Galileova předložena, nařídil papež,[2]) aby

[2]) Již jsme připomněli, že výnosy inkvisiční kongregace, které papežovým povolením nabyly platnosti, bylo zvykem připisovati papeži, jako by pocházely od něho, ač tomu vlastně nebylo tak.

byl vyšetřen vzhledem ku smýšlení (super intentione), byť i se mu mělo pohroziti mučením; a setrvá-li při své výpovědi (stran svého smýšlení), ať se ve valné hromadě sv. officia přísahou očistí od silného podezření, jakož ať se odsoudí ku trestu žaláře až k dalšímu rozkazu sv. kongregace; dále ať se mu uloží, aby v budoucně ani písemně ani ústně nejednal o pohybu země nebo klidu slunce neb o opaku toho, a to pod trestem, jenž jest ustanoven na provinilce zpětné. Kniha pak od něho sepsaná pod nápisem „Dialog Galileův de Galilei, člena akademie dei Lincei," ať se zakáže." —

V latinském textě se čte: ipsum interrogandum esse super intentione, etiam comminata ei tortura, et si sustinuerit, previa abjuratione de vehementi in plena Congregatione Sancti Officii condemnandum ad carcerem arbitrio Sacrae Congregationis. Na bíledni jest, že slovům et si sustinuerit nelze správně jinak rozuměti než „setrvá-li při své výpovědi," totiž při tom jak již se vyjádřil o svém nitrném smýšlení. To dosvědčuje jak způsob řeči tak veškeré jednání inkvisice, a potvrzuje v aktech uložený historický referat: anche con comminargli la tortura, e sostenendo, precedente l' abjura . . . si conflannasse ecc. Dříve se nesprávně četlo: ac si sustinuerit, a tím ovšem odpadá výklad Geblerův, že se má Galileovi pohroziti mučením „a to tak, jako by se mu opravdu měl podrobiti." Tím méně se Bertimu podařil výklad místa, an dí: „má se mu pohroziti mučením a má se skutečně provésti, jestliže by je mohl zdržeti."

V usnešení tomto nepraví se tedy, že má býti při Galileu mučení užito, nýbrž aby se mu jím po případě jen pohrozilo. K této stati však vidí se za potřebí několik slov promluviti.

e) O mučení u inkvisičního soudu.

Spisovatelé a vůbec lidé církvi a jejím soudům nepříznivi se zvláštním důrazem vytýkají církevním soudům mučení. Avšak, chce-li kdo zachovati si úsudek správný a spravedlivý, může a smí-li pak posuzovati skutek z dob dávno minulých se stanoviska dnešních názorů právních? Nemá-liž pak se každá doba posuzovati podle názorů v té době platných? Může-li pak kdo vytýkati jediné soudům církevním, co tehda a po několik set let u všech soudních dvorů se považovalo nejen za dovoleno a prospěšno, ale i všude bylo zvykem? Členové kongregace byli syny své doby zrovna jako jiní lidé a tkvěli na názorech a zásadách své doby jako každý jiný; proto mají také právo žádati, aby jejich činy zrovna tak z oné doby a podle oné doby se posuzovaly, jako činy ostatních světských soudů, aby tedy nikoli jen jim samým a jediným se vykládalo za ukrutenství, co se tehda vůbec konalo a považovalo za dovoleno. Za oněch dob lidstvo jsouc tvrdší povahy, pevnější síly tělesné a tužšího zdraví bylo také tvrdších názorů jak mravních tak i trestních. — Ostatně církev nezavedla mučení, nýbrž jen, co bylo zvykem u světských soudů, poněkud přijala, ale zároveň zmírnila, buď že omezila případy, kdy by se ho smělo užiti, nebo že, co bylo na tom nezdravě ukrutného, zakázala a podrobnými předpisy vyloučila veškerou osobní scestnou libovůli.

Velikou naivnosť by dal na jevo, že nemá ani pojmu o církevním soudnictví, kdož by myslil, že tak nebezpečná a strašná věc, v jakou by se mohla zvrhnouti libovolná tortura, nebyla v církevním soudnictví co nejpřesněji vytknuta a nejpřísněji omezena. Pokud a kterak by se smělo v církevním soudě upotřebiti mučidla, o tom byly ustanovené předpisy vydány v několika spisech, hlavně v „Sacro Arsenale." Odtud se dovídáme, že rozličné osoby, jako třeba hned zletilé, byly od mučení naprosto vyloučeny. O stupni zletilosti nebylo sice přesného pravidla, ale v tom se srovnávaly všecky názory, že při osobě šedesátileté nesmí se upotřebiti mučení. Galilei tedy se svou sedmdesátkou neměl se čeho báti; a jelikož to bezpochyby věděl, nelekl se zajisté ani dost málo, když mu pohrozili mučením, anať tato hrozba byla v jeho očích přec jen pouhou formalitou. — Jiný předpis zase byl: „Než se přistoupí k mučení, musí soudce býti jist, že mu nelze jinou cestou nabyti pravdy." — „Tortura předpokládá tak závažné příznaky čili návěstí o vině obžalovaného, že již nic neschází, leč aby se vinník přiznal." — Nesmí se jí užiti, „leč by předcházel zákonitý a důkladný důkaz z návěstí." „Bylo by nejen svrchovaně nepřístušno, ale i nespravedlivo, ba protivilo by se zákonu lidskému i božskému kde koho podrobiti mučení, pokud se nenabylo zákonitého a důkladného důkazu z příznaků. Nikoliv od mučení má se vycházeti, nýbrž od návěstí." Vynutil-li by kdo bez těchto podmínek jaké vyznání mučením, jest „vyznání takto nabyté neplatno . . . ., ať by sám obžalovaný pevně na něm stál." — Má se užívati mučidla opatrně, sice „by se snadno mohlo ublížiti spravedlnosti." Vyšetřovací soudce nesmí sám o své ujmě nařídíti mučení, nýbrž jen s povolením místního biskupa, a až by se napřed poradil konsultorů svého soudu, jimž celý proces má býti předložen. Usnesl-li se soud, že má se užiti mučidla, měl své usnešení vždycky formálně zapsati v listiny soudní, a byl-li o to požádán, měl je předložiti ke zkoušce inkvisičním kardinálům v Římě, kterým v nejnesnadnějších případech bylo vyhrazeno také právo samého usnešení.

V šesté knize s. Arsenale mluví se o „způsobu, kterak se má soudce, hrozí-li mučením, obžalovaného dotazovati." Jest tam zaznamenáno do jednotliva a podrobna, co a kterak se má díti od té chvíle, když bylo obžalovanému pohrozeno mučením, až do výnosu závěrečného rozsudku. Všecky tyto jednotlivosti zahrnují se, zejména v závěrečných rozsudcích, jménem „examen rigorosum" t. j. asi „trapný výslech." Pořadí jest toto: 1. soudce stručně napomene, otáže se a pohrozí mučením (až potud se smělo postoupiti s Galileiem). 2. Nemělo-li to úspěchu, mělo se v síni, kde byl žalovaný vyslýchán, zapsati do protokolu, že s povolením se užije mučidla. 3. Obžalovaný měl býti zaveden do mučírny, aby se více zalekl (territio realis), a měl býti znovu napomenut. Obžalovaný se svlekl, nástroje byly mu přiloženy, ale mučen nebyl. 4. Skutečně byl mučen, čímž se skončil „trapný výslech."

Všecky čtyři tyto způsoby zahrnovaly se jménem „examen rigorosum"; komu však bylo podstoupiti jen dva nebo tři první, nebo dokonce i jen sám první způsob, i o tom se pravilo, že podstoupil examen rigorosum, jako třeba hned Galilei, podle zásady: „Metus torturae est tortura."

„Takto naložiti s provinilcem", praví se v Arsenale s důvěrnou přesvědčeností, jež byla za těch dob všeobecně za platnou uznána, „neprotiví se mírnosti a laskavosti církve. Jsou-li příznaky viny zákonité, dostatečné a jak se ve mluvě právní říká, in suo genere usvědčivé, pak může a má inkvisitor beze strachu tohoto prostředku užiti, aby provinilci vyznáním zločinu k Bohu se obrátili a pokáním trestu duši svou zachránili."

„Mučení musí býti tak mírné, že obžalovaný zůstane zdráv buď ku propuštění nebo k odsouzení." — Tortura měla se konati přístrojem z provazů; avšak obžalovaným násilně trhnouti, nebo zavěsiti mu na nohy závaží, nebo rozpřáhnouti ho kolíkem a všeliké jinaké bolestné způsoby, jakých se zhusta užívalo u soudů světských, byly u soudů církevních vyloučeny; tolikéž nesměli obžalovaného trápiti hladem. — Doba mučení byla pevně stanovena a nesměla se předržeti; obyčejně nejdéle půl hodiny, což se vyměřovalo přesypacími hodinami. Velmi často a důrazně se připomíná, aby se všecko dělo „mírně a s pečlivým zřetelem ku vlastnostem a okolnostem obžalovance." — Tortura směla se díti u přítomnosti určitých osob úředních; notář měl všecko, co se činilo a mluvilo, ani povzdechů vyšetřovance nevyjímaje, zapisovati do soudní knihy. V čas mučení nesměl nikdo s vyšetřovaným ani mluviti, ani mu co našeptávati, nýbrž otázky směly se týkati jen věci vyšetřované a měly býti stručny a jasny. Tortura se nikterak nesměla opakovati více než třikrát a to jen v mezerách přesně ustanovených.

Vyznal-li se vyšetřovanec, nemělo toto vyznání ještě právní platnosti; nabylo jí až tehda, když obžalovaný den po mučení, a to beze hrozby a mimo mučírnu, výpověď svou opakoval. Právě tak se měla věc, i když kdo podstoupil stupeň druhý a třetí. — Kdo přestál examen rigorosum bez jakékoli výpovědi, o tom platila právní domněnka, že se před právem očistil.

Vzhledem ke Galileovi smíme se právem domnívati, že již předkem a zevrubně znal zvyky a předpisy soudního řádu, neboť maje mnoho a důvěrných známostí s vysokými úředníky církevního soudu, snadno se mohl o tom poučiti. Zajisté věděl, že mu pro zletilosť nebude podstoupiti nižádnou torturu, a bude-li důsledně zapírati, že přinutí soudce, aby přestali na pouhých návěstech viny. Domníval se snad, že tím dojde mírnějšího rozsudku. A to snad bylo hlavně na příčině, že tak tvrdošíjně a proti svému vědomí a svědomí zapíral.

f) Poslední výslech.

Naposledy byl Galilei vyslýchán 21. června a sice způsobem, jak bylo již 16. června ustanoveno. Položiv ruku na evangelium přísahal Galilei zase, že bude mluviti pravdu, a vypovídal o svém nitrném smýšlení takto: „Už ode dávna, totiž ještě před výnosem sv. kongregace indexu, a než mi bylo dáno Praeceptum, (čímž samoděk zase připouští, že mu byl dán zvláštní zákaz), nebyl jsem rozhodnut, a považoval jsem obojí mínění, jak Ptolemajovo tak Koperníkovo, za schopné rozpravy, anoť po stránce přírodovědné jedno jako druhé mého dle soudu mohlo býti pravdivo; když však od onoho rozhodnutí byl jsem moudrostí vrchnosti ujištěn, zane-

chalo mě všeliké kolísání a považoval jsem názor Ptolemajův, že totiž země stojí a slunce se pohybuje, za docela pravdivý a nepochybný, jako že až posud se domnívám.“

Proti těmto slovům namítá se mu, že způsob, jakým jest psána jeho kniha, spíše pravý opak toho dává na jevo

K tomu odpovídá Galilei: „Co se týká sepsání mého „Dialogu“, neodhodlal jsem se k tomu, jako bych snad pokládal názor Kopernikův za pravý; nýbrž domnívaje se, že tím všem prokážu jakousi službu, rozebíral jsem přírodovědné i astronomické důvody, jež lze uvésti na prospěch toho i onoho názoru. Snažil jsem se ukázati, že důvody ani toho ani onoho názoru nemají vlastní průvodnosti, a že tedy, má-li se jíti cestou bezpečnou, potřebí jest obrátiti se k vyšším učitelům o rozhodnutí, jak se toho lze na mnoha místech „Dialogu“ zřetelně dočísti. Na konec tedy vyjadřuji, že ve svém nitru ani odsouzeného mínění se nedržím, ani po rozhodnutí vrchnosti jsem se nedržel.“

Opět se mu připomíná, že z „Dialogu“ přece nezbytně jest usouditi, že se této nauky držel alespoň v době, když jej spisoval; zároveň byla mu připomenuta tortura, nevyzná-li pravdu. (Devenietur contra ipsum ad remedia juris et facti opportuna — jako že se užije proti němu příhodných prostředků právních.)

Obžalovaný trvá na své a zapírá: „Nedržím se mínění Koperníkova a nedržel jsem se ho od té, co mi bylo uloženo Praeceptum, že se ho mám vzdáti. Ostatně jsem vám v rukách. Čiňte, jak ráčíte.“

„Řeklo se mu, aby řekl pravdu, sice že se přistoupí k mučení (alias devenietur ad torturam.)“

Galilei: „Jsem zde, abych uposlechl, a po rozhodnutí jsem se toho mínění nedržel, jak jsem pravil.“ — Po tomto výslechu Galilei protokol zase podepsal. Gebler poznává prý z tohoto podpisu Galileova „strašnou rozčilenosť.“ Ukázali jsme již, že ústní hrozba byla v očích jeho přec jen pouhou formalitou. Galilei byl v čas vyšetřování i dříve v důvěrném styku s theology, kanonisty a úředníky církevními; a byť toho nebylo, mohl se v leckteré knížce dočísti, pokud a kterak se s ním podle církevního práva smí naložiti. Připomeňme si však, že Galilei byl muž jednak popudlivý, jednak zletilý a sešlý, jednak že v nitru zajisté mu nebylo lhostejno, že má tuto vědomou a zjevnou nepravdu potvrditi novou slavnou přísahou: i doznáme, že měl dosti příčin k jakési, třebas ne hned zrovna na „strašnou“ ulíčené rozčilenosti; dosti příčin, aby se mu nejen ruka třásla, nýbrž aby všecek se zachvěl.

V protokole jest hned po poslední výpovědi Galileově psáno: „A jelikož ničeho jiného nemohlo se nabyti, byl podle dekretu, když byl podepsal, na své místo zase odeslán.“ (Et cum nihil aliud posset haberi in executionem decreti habita ejus subscriptione remissus fuit ad locum suum.)

Slovům: „na své místo“ nelze tu správně jinak rozuměti nežli že byl zase odeslán na své místo do bytu v budově inkvisiční, kdež byl již od 12. do 30. dubna přebýval. Někteří nad jiné urputní nepřátelé, jako Dr. Wohlwill a Scartazzini, kteří po uveřejnění úplného svazku listin z procesu Galileova byli nemálo sklamáni, nikterak nechtěli upustiti od pohádek až po tu dobu běžných a oblíbených,

jako by Galilei byl opravdu mučen. Nemajíce se čeho jiného chytiti praví, že slovy „remissus fuit ad locum suum“ má prý se rozuměti mučírna. Kdyby však tomu bylo tak, zdaž by se bylo mohlo říci „remissus“, jako že byl Galilei na své místo zase odeslán? Aby se tam mohl vrátiti, potřebí jest, aby tam již dříve byl býval. — Že však Galilei nepodstoupil z „examen rigorosum“ více než první stupeň, za to ručí zjevné usnešení inkvisice ze dne 16. června, a tam se praví, že se má Galileovi torturou jen ústně pohroziti. Vyšetřovací soudce Macolano, jenž se ku Galileovi choval vezdy tak přívětivě a tolik značných výhod mu vymohl, zajisté se nedopustil přísnosti větší než bylo nezbytno. Byl by tím porušil také příkaz papežův. Na takovou neposlušnosť u věci tak důležité a na takovou nerozumnosť, která by byla mohla míti velmi nemilé následky, právě u Macolana nelze ani pomysliti, a to tím méně, že nám z listin předstupuje mužem velmi rozumným a rozvážlivým. Dále budiž ještě připomenuto, že podle zákonitého příkazu všecko, co se dělo při „examen rigorosum,“ bylo zevrubně zaznamenáváno v protokol; a tam není ani zmínky o čem jiném, leda že bylo Galileovi pohrozeno ústně (territio verbalis.)

Avšak Dr. Wohlwill ví hned kudy kam z nesnáze; beze všech rozpaků tvrdí, že tu byla soudní akta porušena, ba zrovna vykládá, jakým způsobem se to stalo, ačkoliv oněch soudních listin jak živ ani očkem nespatřil. Inu ovšem, smysliti na členy a po přednosti na hodnosty římské církve všelijaké podlosti a zločiny, toť mnohým lidem již ode dávna není hanbou, nýbrž hrdinstvím a učeností, a byť jejich lži byly pitomy až makavy, vždycky se jim nahledá věřících čtenářů. Kdyby tato zlomyslná výtka Wohlwillova měla jen stín věcné pravdy, zajisté by se jí byli ujali mužové tak málo církevní jako Berti a Gebler. Ale oba tito mužové rozhodně vystupují proti tomu. Berti praví: „Zkouška vnějšího svazku listin zrovna za nemožno vykazuje, že by s listinami o výslechu ze dne 21. června 1633. se byla stala vůbec jaká změna.“ [3]) A Gebler píše: „Všecko, jak jest, dává na jevo, že padělati tu něco jest holou nemožností.“ [4]) A zase: „Dr. Wohlwill by těch slov nebyl napsal, kdyby jak živ byl měl Vatikánský rukopis v ruce.“

Dr. Wohlwill ve své zaslepené podjatosti ani neuznamenal, kterak sám se sebou se dostává do sporu, an vidí u římských úřadů hned náramnou vychytralosť a hned zase až tupou pošetilosť. Kongregace přece zajisté dobře prohledla a poznala Galilea, i věděla, že později nebude mlčeti o procesu. Jaký však prospěch byl by jí u toskánského dvora i ve mnohé jiné příčině vzešel z veškeré té shovívavosti, jíž se přece Galileovi dostalo v tak hojné míře, kdyby právě v nejchoulostivější části, totiž v examen rigorosum, nebylo se s ním šlo až k nejzazším mezím shovívavosti?

(Pokračování.)

---

[3]) Il processo originali di Galileo . . . 2. ediz. p. XL.
[4]) Gegenwart, 1878. Nr. 25.

Růže šumavská.

Idyla z hor. Napsal Vojtěch Pakosta.

I.

Je na Šumavě jako v luzné báji,
již vypravuje dětem šedý kmet:
ten malý horstvem uzavřený svět
má tolik kouzel, jež tě upoutají,
že těžko bývá s ním se rozloučiti.
Čarovné hudby zvuk ti mámí sluch,
šeř hor a lesů, zeleň, vonný vzduch, . . .
ti srdce brzy opředou svou sítí.
Žiješ jen sobě, vzpomínkám a snění
a v tiši lesní sednuv v letní den,
s osudem, s sebou, se vším usmířen,
vší tíže zbaven, — v světa zapomnění,
květ vedle květu zříš jen v žití dráze.
A pohříživ se v tuto luznou báj,
jak na hruď vinout chtěl bys tento kraj
opojen zvoláš: „Jak mi blaze — blaze!“ . . .

I já v tom kraji blažen prodlel kdysi. —
Se svahu hory v krásný letní den,
lahodnou lesa vůní opojen
zamyšlen zíral v horstva mlžné rysy.

Znaveny vedrem temné lesy spaly,
pode mnou, kam jen zrak můj dozíral,
niv pestrý údol kol se prostíral,
jejž v půlkruh v dálce hory objímaly.
A u jich nohou tichých chatek sídla
si v náruč vinul svěží lesa lem . . .
Z nich z jedné pod stráň zkvetlým údolem
rozpjala k letu obraznost má křídla.
Tam jako ptáček v stromů skryta sněti
si vlákno k vláknu tkala vzpomínek,
až v duši vytrysk písně pramínek —
již o Růži chci šumavské vám pěti.

II.

Jak kdy se ptáče v houšti větví schová,
ukryta stromy chata Bartošova.
Ba člověk skoro netušil by ani,
že tam v té rokli pod lesnatou strání
tak milounké se obydlíčko skrývá.
Jen poutník časem zastavil se v chůzi
a slyše, že tu kdosi libě zpívá,
jí dostřeh hříže zraky do haluzí.

Ó mnohý postál někdy velmi dlouze,
nemoha vřelé odolati touze,
by odešel a neměl uviděti
zjev, jenž tak libé umí písně pěti.

Někdy se dočkal. Plachou laňkou v skoku
hlavinka dívky něžná, roztomilá,
se mezi květy v okně objevila,
mající věku asi šestnáct roků.
Leč taký pohled býval jenom krátký,
neb bleskem znova vklouzla v jizbu zpátky,
cizince shlednouc. A ten dál se bera,
zřel stále záři, ježto z větví šera
jej oslnila, ducha v obdiv jala:
Kde se zde v horách taká krása vzala? — —

Však domácí též v srdci svém i v slově
se divívali Almě Bartošově.
Divem jim bylo, aby tolik krásy
tak něžné líčko, ústa koralová,
tak štíhlé tílko a tak hebké vlasy
prostinká měla dcera horalova.
A nevíme již, kdo a v kterém čase —
snad jakýs měšťák v hor a lesů klidu —
výrazu názvem dodal Almy kráse,
královnu květů vida v její zjevu,
„Šumavskou Růží“ pojmenoval děvu
a název ten se brzy ujal v lidu.

Projevů takých Alma málo dbala,
jak hrdlička vždy zasmála se tomu,
a ptáčkem v chatě skryta klenbou stromů,
den celý v práci skoro prozpívala.
Vše vůkol pro ni bylo plno květů,
kdy přivila se v náruč otci, matce,
bylo jí blaze, jako ptáku v letu
a život plynul jako ve pohádce.

III.

Leč ten host bledý, tvrdý k pláči, slovu,
jenž stejně buší v portál štěstí zlatý,
jak v nízká dvířka žebrákovy chaty,
navštívil klidnou chýži Bartošovu.
Sirotou Alma. Právě týden tomu,
co v pole křížů tiché u kostela,
kde každou bolest ztiší kobka stmělá,
matičku drahou odnesli jí z domu —.
To srdce zlaté!

Před Almou se stmělo;
v poušť srdce její změnilo se bolem,
příroda, lidé, — nač pohlédla kolem,
vše pro ni mrtvo, pusto, neveselo.
Zpěv olověná v ňádru tíha tlačí,
květ pozbyl vůně, barvy své i lesku,
a mukou trapnou v nevyslovném stesku
jí úsměv slunka, každý popěv ptačí.
Otcova hoře nechtíc zveličiti,
před duší drahou s pláčem svým se skrývá;
tu zas, kdy s hořem na samotě dlívá,
dvojnásob jeho ostrý osten cítí.
Jí těcha kyne jenom na hřbitově.
Tam aspoň na čas klid se v duši hostí,
kdy na matčině usednuvši rově,
se vyplakati může do sytosti.

Tam sedíc jednou o nedělní tiši
a hřížíc zraky v hrobu věnec svadlý,
na tichých líchách temné kroky slyší,
jež ranou hromu do duše jí padly
v tom tichu svatém. —

Aj to Ondřej z Lomů,
hoch povědomý jí už z dětství let,
kdy závějemi provázel ji domů
ze školy veské. Teď však junů květ
postavou, duchem — — u ní kroky staví.

„Zanech už pláče, pláč nic nenapraví,“
promluvil měkce. „Nech si bolesť bodá
svým spárem supým v měkké srdce blány,
je slaboch, sketa, kdo se bolu podá. —
a k zoufalství jím otevírá brány.
Vychladlé srdce nás jen žíti učí,
kdy dobušilo sledním lásky tlukem!
Svět dokud naším, sobě do náručí,
to jedno blaží, dřív než smrť svým lukem
nás v temno smete, hrobem v síti lapí.
Bloud, kdo tu píď si v žluči bolů ztápí!“ —

Pozvedla Alma uslzených zraků
a zhřížila je v hledy Ondřejovy.
Jak v spráhlý květ kdy déšť dopadne z mraků
zjasnila slova její duši stmělou.
Co se v ní dálo, kdo ví a kdo poví?
Jen ruku jeho tiskla v dlaň svou schvělou:
„Bůh ti to odplať!“ svezlo se jí z retů,
„že svojí těchou jsi mne vrátil světu!“

IV.

A od té doby denně s novou těchou
pod Bartošovou dlíval Ondřej střechou.
Otec i dcera naň se těšívali,
vždyť Almě život, otci vrátil dceru.
Ó smutno v horách zimních za večerů,
zvlášť na samotě. — Ondřej houslí znalý,
kdy zásoba se řečí vyčerpala,
svůj nástroj přines'. Hrával zručně, libě,
zrak otci vlhnul, Alma poslouchala,
a duši bylo jako ku modlitbě.

Již slabý větřík odvál zimní trudy,
z každého keře se zas radosť smála,
v údolích, horách hudba všudy, všudy.
V květ dol se šatil i ta pustá skála
nad osamělou chatou Bartošovou,
se čilimníku zlatým květem leskla.
Ted duše Almy si již nezasteskla.
Přicházel Ondřej a vždy radosť novou
vymýšlel dívce. Venku pod lípami
sedali s otcem, nebo dleli sami,
a v hovor tkali citů nitku k niti
o lidech, sobě, trudech, slastech žití . . .

Ve všem se shodli. Jedno různé mysli
bývali, Ondřej o lidském kdy štěstí
se rozhovořil, jež prý v srdci zkvétá
i v nuzné chatě, kdy duch nezavislý
mu dráhou žití volnou cestu klestí
Však Alma v lesku nádherného světa
o štěstí zase v mladé duši snila
a po tom štěstí často zatoužila,
kde zlato život pohodlím vším blaží . . .

„Bloud největší, kdo po zlatě jen baží!"
dél často Ondřej. „Ó toť svůdnou pastí,
v níž nevinných se duší davy lapí;
kolik jich hladem nenasytným trápí
a kolik smetá s výše do propasti! —

Ač takto časem v úsudcích a chtění
byl různý jejich myslí směr i let,
když pod lípami hled se stopil v hled
až na dno duše, poznávali oba,
jak těžký rozchod, těžké zapomnění
by bylo srdci, kdyby mrazná doba
svou záští lásky svanula jich kvítí,
a osud kázal jim se rozejíti.

Čas plynul rychle příjemně a sladce
a láska byla oběma chléb denní.
Po těžkém Ondřej v lese lopocení
v chatu se vracel ku stařičké matce.

Pohledem něžným, plným dětské lásky,
patříval v lící ustarané vrásky
i na hlavu, již pokrývaly sněhy,
v ty dobré oči, plny lásky, něhy,
blažen že dosud hvězd těch zář mu plane,
i ruce hladil, proň tak zpracované.
A s láskou Almy týž kdy měřil cit,
mu bylo jakby stezkou kráčel bludnou;
pak zamyslil se touže rozřešit,
čí láska větší v tu pouť žití trudnou?

Leč obě v srdci blažily jej stejně.
Též Alma často pod skal úbočí
k matičce jeho sobě doskočí
a se samotnou poláská se tejně.

Hned ruce její práce plničky:
poklidit, zhladit běží kozičky,
tu klestí snáší, tu donese vody,
rozdělá oheň, v kamen pozadí,
pak se stařenkou v kout se posadí
a plyne řeč jak voda na ručeji.
Na to kdy trhly zimní nepohody,
a ke kostelu cesty zavál sníh,
po stezkách srázných, kluzkých, na kopcích,
starušce Alma berlou při kročeji.

A Ondřejová vážíc v duši všecko
řekla jen povždy: „Ó mé zlaté děcko!“

Tak život plynul na hor samotě,
a čtyři lidé byli zatím šťastni.
Tu zachmuřeni, tu zas dnové jasni, —
jak už to bývá v lidském životě.

(Pokračování.)

František Doucha.

Jeho život a působení.

Napsal P. Karel Št. Vodička.

(Dokončení.)

Roku 1880. slavil Doucha své 70té narozeniny, při kteréž příležitosti dostalo se mu se všech stran hojných důkazů všeobecné vážnosti a lásky.

Na rok 1884. připadaly jeho kněžské druhotiny, které srdečně ano okázale byly slaveny. Dne 6. dubna bylo tomu padesát let, co byl na kněze posvěcen. Den ten připadl na květnou neděli, v kterouž jubilant náš u přítomnosti četných příznivců a ctitelů ve farním kostele sv. Jakuba sloužil tichou mši svatou, provázen jsa k oltáři od duchovních přátel, jmenovitě řeholních bratří kláštera minoritského, ve kterém po tak dlouhou řadu let užíval pohostinského útulku. Na chóru zapěli zpěváci téhož kláštera dojímavou vokální mši s příslušnými vložkami. Z blízka i zdaleka na počest jubilantovi vzdána byla přečetná a ovšem i dobře zasloužená blahopřání od přátel i ctitelů osobních, od spisovatelských, uměleckých, učitelských jednot a jiných spolků. Mezi těmi srdečnými projevy úcty vytknouti sluší blahopřání knížecí arcibiskupské konsistoře, která mu zvláštní díky skládala za jeho působení ve prospěch mládeže; Pražské rady městské, jež podal starosta dr. Černý; pak královské České společnosti nauk, pronešené od jejího předsedy ministra Josefa Jirečka. Z četných ostatních spolků, které Douchovi při té příležitosti projevily úctu svou, budtež jmenovány: Družstvo národního divadla jakož i správa divadelní, kteréž učinily to prohlasem starosty rytíře Skramlíka a ředitele Šuberta; Měšťanská beseda Pražská, přípisem svého starosty dra. Škardy; pak Ženský spolek český skrze spisovatelku Elišku Krásnohorskou. Mnohé jednoty, hlavně učitelské, též průmyslnické jmenovaly jej členem čestným a projevily mu počest odeslanou deputací.

Mezi četnými přípisy, kterými Doucha ku památce kněžských druhotin uctěn byl, vynikají některé umělým provedením. V popředí jmenovati sluší adressu pražského spolku knihkupeckých účetních. Velestkvostná to a výtečná malba od mladistvého akademického malíře p. Olivy ve folio, k níž připojena jsou blahopřejná slova, vkusně krasopisná, vše v temně rudých deskách aksamitových, na kterých se nacházejí výzdoby kovové, pozlacené. Vazba jest ze závodu p. Justa.

Rovněž vyniká na plakátním archu v červených deskách diplom, kterýmž Doucha jmenován čestným členem učitelské jednoty „Komenský“ v Náchodě; pod stkvěle kreslenou ornamentikou, do které vloženy jsou illustrace z jeho spisův pro mládež, podepsán p. J. Dobeš.

Dvě žákyně z Karlína, Františka a Berta Novákova, podaly v ozdobném rámci pěkně na bílém atlase vyšívaný obraz anděla strážce s následující básničkou v podobném vyšívání:

V těch milých, krásných povídkách,
jež ruka tvoje píše,
Tvá láska vřelá k mládeži
z každého slůvka dýše.

Ó přijmi od Svých čtenářek
ku slavnému dni přání:
Buď šťasten, muži předrahý!
Bůh sám nechť nám Tě chrání!

Dostavila se též deputace lužického semináře v Praze s presesem jeho P. Lužanským v čele, jenž odevzdal jubilantovi mimo zdobně tištěný přípis (jménem lužickosrbských spisovatelů věnoval J. E. Smoler v Budyšinje), též ještě zaslanou od katolických duchovních ze Srbské Lužice, kteří v Praze studovali a v Douchovi vždy upřímného přítele shledali — v krásné úpravě tištěnou adressu s následující básní:

Stup z wrotow purpurowych, złote ranje!
Staj [1]) starcej njebjes krónu na hłowu
Kiž lět pjećdźesat zbože, [2]) žohnowanje
Je wusywał na wincu knjezowu!
Dźens Twoje mjeno slawja Čechowje,
A „Na zdar!“ zdychuja też Serbowje.
Ćas žiwjenja Sy ćerpjeł, [3]) dźelał, tradał [4])
Za česć a zbože ludu češkeho;
Nic na Sebje, na jeho sławu hładał
Sy při błyšćenju pjera złoteho
Słyš! Čechi wyskakuju Ći šěroke,
Słyš! nizke khěžki, [5]) hrody wysoke.
Też syrota [6]) tak často zabywana [7])
wot swójby [8]) słowjanskej', Ći hołduje.
Ta Popjeławka v horju wuplakana
„Měj dźak najwutrobniši!“ zdychuje.
Dźens Tebi zbože přeje Serbowstwo
A swoji Swojom' dźerža [9]) bratrowstwo.

Duchowni z Lužicy, něhduši studenći w Prazy: Michal Hórnik. Handrij Dučman. Jurij Lusćanski. Jurij G. Kubaš. Jakub Skala. Jurij Nowak. Jurij Kummer. Jakub Bart. Jurij Libš. Miklawš Bjedrich.

Hold úcty takovým nezištným pracovníkům, zasvěceným jen povznešení celého národa, jest úkazem, že jsme sebevědomi povinností k takovým apoštolům čistých rukou, zlatých srdcí, — k takovým zákopníkům, již odvalili mocně kamení od hrobu našeho zapomenutí.

Této dojemné slavnosti Doucha dlouho nepřečkal. Mnoholetou chorobou, zemdlené a sklíčené tělo již klesalo utrpením a únavou, ale přes to všecko čilý duch pravého božího bojovníka neochaboval. Jako vždy ale již mnohem obtížněji konal své pochůzky, pokračoval v rozdělaných pracích a pomýšlel stále na nové. Od července r. 1884. však již nikam více nepřicházel a od září se proslýchalo, že trpí velmi a že vždy více schází.

Doucha totiž churavěl dosti povážlivě již několik let. Hledal však a nalezl vždy v letě na venkově poněkud zotavení. Když pak se nemoc jeho stále horšila, pokud mohl choditi, navštěvoval každodenně lékaře v nemocnici Milosrdných bratří p. Protasia Langa. V polovici

[1]) postav, [2]) štěstí, blaho, [3]) trpěl, [4]) strádal, [5]) chýžky, [6]) t. j. osiřelá ratolest lužickosrbská, [7]) zapomenutá, [8]) rodiny [9]) dźeržeć = držeti, chovati.

září musil však ulehnouti a p. Lang navštěvoval ho v jeho bytu v klášteře minoritském. Ač tak nebezpečně churav, vždy ještě čítal v posteli korrektury, až konečně i od toho upustiti musel. Proslýcháno vůbec, že sotva z nemoci té vyjde. V neděli 2. listopadu dopoledne žádal, by byl odvezen do nemocnice Milosrdných bratří, kde by (?!) mohl býti pečlivěji ošetřován. Ke 4. hodině odpolední bylo naléhavému přání jeho vyhověno. Byl neobyčejně klidný a snášel bolesti své s resignací. Dne 3. listopadu v pondělí dopoledne ještě mluvil, vlastně toliko šeptal, odpoledne byl sic ještě při vědomí, nepromluvil však víc ani slova. O 2. hodině odpolední vypustil spanilého ducha svého ku velikému zármutku všech národovců jeden z nejšlechetnějších vlastenců, který celý život i všecku činnost svou národu svému byl posvětil, a jehož požehnaná památka nikdy nezahyne u vděčného potomstva. V něm odebral se na věčnost druhý „tichý genius“ literatury české.

Malý jest u nás hlouček mužů, kteří dožili se při úsilovné práci duševní pozdního věku, kterým teplý paprsek nadšení ozářivší je na prahu života zlatí ještě líce uvadlé a čelo hlubokou vráskou rozryté, kteří si zachovali i pod sněhem, jímž obsypala zima žití jejich kadeře, květy mladých myšlének a již věrně kráčejí až na sklonek života za svými ideály.

Doucha byl jedním z mužů těch a nyní — i jej nám smrt odervala! — U rakve tohoto chudičkého kněze zalkala celá česká vlast, jež z pilných zlatých jeho rukou přijala více, než co by se celými milliony dalo zaplatiti. Svatou láskou k národu bylo posvěceno veškeré snažení tohoto muže vzácného, jenž ve všech poměrech svého života, ať zdráv či churav, ať spokojen či roztrpčen, životem jinak bezradostným neunavně kráčel směrem svým, směrem tiché, vytrvalé práce národní, za kterou nikdy ani hmotné odměny nežádal a při níž zůstal až do svého posledního vzdechu knězem chudičkým. —

Doucha náležel v řídký již hlouček oněch nadšených buditelů literárních, kteří naučili se pracovati pro veřejné dobro národa a platné rozhojnění české literatury nikoli za odměnu hmotnou. Za větší díl literárních výkonů svých nedostal Doucha nic, za menšinu velmi málo, zejména hledí li se k nutnému zjednávání potřebných pramenů, k obstarávání přepisů a ku práci samé na mnoze dlouho trvalé. —

Turnovský ve svém spisu „Z našich dob“ píše, že byl toho svědkem, kterak choť jednoho pražského redaktora a nakladatele musela Douchovi honorář za báseň v pravém slova smyslu vnutit.

O vezdejších potřebách sotva kdo slyšel Douchu si stěžovati a kdyby naň sebe krutěji dolehaly.

Když však počala starého muže trápiti choroba, což se často stávalo, tu přece si zasteskl.

Běh života Douchova byl chud hříčkami osudu, za to však bohat prací. Jí věnoval sebe celého a v pravdě ve službě národa sešedivěl. Dostalo se mu názvu „muže práce“, a toho názvu zajisté byl hoden v plné míře V poctivé vlasteneckosti, pracovitosti a bezoddeché úsilovnosti Doucha může nám býti vzorem. Sám pak rozhlížeje se po těch skoro třech čtvrtích století, jež měl za sebou, mohl si spokojeně říci: „Nežil jsem darmo!“ a historie literatury

mu to v každém čase dotvrdí. Kdokoliv měl nějaké účastenství v díle národního vzkříšení a opětovného zmohutnění — a dočkal se doby nynější, kde budoucnost naší kmenovní bytostí jest dokonale zajištěna, ten má hojnou náhradu za všechnu strázeň, jež vlastenecké jeho působení sprovázela.

Doucha, jsa věrný učeň svého velikého mistra Jungmanna, záhy vstoupil v šlépěje jeho a setrval v nich až do poslední chvíle svého života.

Dožil se toho, že národ náš milý opět povstal k životu, k čemuž on sám ovšem přispěl měrou znamenitou. Byl šťastnějším svých předchůdců, jako byli Kramerius, Pelcl a jiní, proto že mohl míti již větší naději než oni, že bohdá nezahyneme.

Dle tří znaků poznáváme každého Jungmannistu: dle pilnosti, dle skromnosti a dle péče o ryzost a lahodu jazyka českého.

Vedle všech svých zásluh o literaturu počínal si Doucha vždy ve všem svém jednání velmi skromně, což jej činilo společníkem velmi příjemným a vítaným, tak že každý, kdo poznal nezištnou jeho povahu, přáti si musel, by způsobem svým působil ještě po mnohá léta pro národ náš a jeho literaturu.

Ještě za živobytí Douchova se rozhlašovalo, že spisuje své paměti, kteroužto pověst on sám zdál se potvrzovati nejedním k tomu se vztahujícím vyjádřením. Však Doucha, ač vskutku zamýšlel tyto paměti své napsati, dával tím toliko jaksi svůj úmysl na jevo. Mínil je nadepsati: „Po cestě křížové.“ K dílu samému však pro neustálou churavost, zvláště v posledním čase, jak se mi sám přiznal, opravdově ani ruky nepřiložil.

Poslední spis, který vydal za svého života, byl, pokud jsem se dozvěděl od jednotlivých knihkupců pražských — spisek pro mládež: „Obžinky života“ r. 1884. u J. Otty. Před svou smrtí ještě vyjednával s knihkupectvím Kobrovým o vydání jeho překladu: „Thomsonových počasů“, jež snad již co nejdříve v Ústřední knihovně vyjdou. Na to pak mají následovati dle přání zemřelého překlady ze Shakespeara: „Život a smrť krále Richarda III.“, pak „Večer tříkrálový.“ Ve příčině jiných prací knihkupectví Kobrovo dále nevyjednávalo s Douchou, an zatím tento se roznemohl a bohužel zemřel.

Mezi pozůstalými po něm spisy nalezlo se mnoho jednotlivých cedulek s poznámkami, někdy jenom jich spisovateli srozumitelnými, krátké notice na úzkých proužcích papíru nepatrné aneb nijaké ceny, výpisky a citáty z jeho vlastních i cizích spisů, poukázky a odkazy na česká i cizojazyčná díla. Nejzajímavější část Douchovy pozůstalosti písemní jest několik psaní od jeho přátel, jakož i několik přepisů jeho vlastních listů.

Hotových prý prací literárních nezanechal Doucha žádných. Hojná jeho sbírka, několik set národních písní, naší veřejnosti posud neznámých mimo písně Erbenovi podané, kterou chová pan Antonín Tauš, c. k. účetní officiál v Praze, jeho synovec, jest pouhý materiál, jejž třeba teprve uspořádati, a v němž z veliké části scházejí nápěvy.

Pokud vím, navštěvoval často Doucha v posledním čase svého života ředitele kůru u sv. Jakuba v Praze pana Staňka, jenž mu k písním oněm nápěvy skládal. Snad též vyjednával v posledním

čase s hudebním referentem, odborným znalcem V. J. Novotným, aby hojnou sbírku tu na mnoze již notami od některých venkovských učitelů opatřenou zrevidoval a k tisku připravil. Novotný slíbil, avšak nedošlo k věci, neboť Doucha brzy na to ulehl, aby nepovstal více.

Též pozůstavil Doucha v rukopise jakousi sbírku kázaní.

Dále mně samému před svou smrtí ku konci července před svátkem svatého Jakuba ukazoval Doucha sbírku svých básní v rukopise, o nichž se mi zmínil, že básně tyto posud nikde tištěny nebyly, a že by je rád též později vydal jako sbírku samostatnou. Byly to samé větší básně humoristické. Rukopisy ty jsem měl vypůjčené a všechny jsem přečetl, ba mnohé básně jsem znovu opsal P. Douchovi na jeho vlastní žádost. Škoda jen, že jsem si neoznačil nápisy jednotlivých básní. A kdeže se tato sbírka octla? Též jsem v posledním čase Douchovi mnohé básně didaktické opisoval, jež prý též posud nikde vytištěny nebyly. Mínil je vydati později jako samostatnou sbírku.

Ve čtvrtek dne 6. listopadu pochován byl na posvátném Vyšehradě po boku druhů svých Boleslava Jablonského a Beneše Třebízského, tento druhý „tichý genius“ literatury české. Stalo se to způsobem tak tichým, jak tiché bylo působení Douchovo. Bez hlučných fanfár sprovázeli jej přátelé a ctitelé na českou nekropoli, kdež mu na kvíti k věčnému odpočinku ustláno. A když za soumraku večerního dozněly modlitby a hroudy na rakvi zadunělý, tuť slze bolu i díků kanuly po lících všech, kdož až k otevřenému hrobu doprovodili neunavného pracovníka na poli našeho písemnictví. Dojemný byl to okamžik, jehož elegii zvětšila ještě srdečná slova na rozloučenou, která kanovník Kafka promluvil: „Dejž Ti Bůh lehké odpočinutí!“ pravil na konec a zástup šeptal: „Odpočívej v pokoji!“

Již dávno před ustanovenou hodinou pohřbu byl chrám v Týně ctiteli zesnulého stařičkého básníka přeplněn. Na Staroměstském náměstí sbromáždily se jednotlivé spolky i deputace a velké množství obecenstva všech tříd.

V lodi chrámové byl zřízen stkvostný katafalk, na němž spočívala dubová rakev s tělesnými pozůstatky zesnulého. Na rakev byly položeny odznaky stavu duchovního. U hlavy katafalku zřízeno bylo skupení z vysokých exotických květin.

Na katafalk položili přes 40 nejvíce palmových neb vavřínových věnců s bohatými hedbávnými stužkami barev českých a slovanských, zejména:

Obec pražská (z růží a kamelií), Museum království českého, spolek „Svatobor“ (Slovutnému spisovateli), přátelé strahovští (Tichému pracovníku, starému vlastenci), „Sokol“ pražský, lužičtí Srbové, družstvo „Vlast“ (Věrnému synu církve a vlasti), město Král. Vinohrady, český americký klub dam, Beseda učitelská, Národní divadlo, (Překladateli nesmrtelných děl Shakespearových), spolek českých učitelek (Příteli mládeže), Měšťanská beseda pražská (Velezaslouženému spisovateli), členové Národního divadla (Slovutnému spisovateli), „Umělecká beseda“, akad. čten. spolek. hraběnka Eleonora Kounicová, rodina Stýblova, rodina Švandy ze Semčic (Velectěnému příteli),

paní Emma Pešková, osmá třída novoměstského gymnasia, professorský sbor c. k. akad gymnasia. „Typografická beseda", rodina Šeborova. časopis „Květy" a „Ruch", kandidáti učitelství. studující akad. gymnasia Ferda Náprstek, spolek „Hálek" a čten. záb. spolek „Kolár" na Smíchově.

Církevní obřady vykonal generální vikář Hora Ant. za četné assistence kněží. Členové akademického čtenářského spolku tvořili okolo katafalku po obou stranách špalír, držíce v rukou hořící voskové svíce a krásné věnce. Zpěvácký spolek „Hlahol" a členové českého divadla zapěli dojemné smuteční sbory „Sladce dřímej" od Nesvadby, „Salve" od Horáka a „Milosrdný Bože" a „Miserere" od Vašáka.

Po skončených smutečních obřadech byla rakev z chrámu vynesena a vložena do šestispřežného vozu andělového, který byl věnci ozdoben. Pohřební průvod zahájili pak Sokolové pražští a deputace Sokola jičínského a karlínského ve stejnokroji. Za nimi ubíralo se české studentstvo. které sprovázelo v řadě nepřehledné svého miláčka ku hrobu. Kráčeli zde členové akadem. čten. spolku se zastřeným praporem. Členů dostavilo se veliké množství, a k nim přidružily se deputace všech akademických spolků krajinských i spolek českých akademiků-židů. Dále následovali posluchači československé obchodní akademie a žáci vyšších tříd akadem. gymnasia, jakož i jiných středních škol českých. K nim družil se spolek „Hálek". Následovali klerikové veškerých řádů pražských a bohoslovci z arcibiskupského semináře. Po obou stranách pohřebního vozu kráčelo 40 členů akademického čtenářského spolku s rozžatými svícemi voskovými v rukou a s věnci na ramenou zavěšenými. Za rakví ubírali se truchlící příbuzní, dále starosta měst pražských dr. Černý s náměstkem panem Vališem a členy městské rady a sboru obecních starších, gen. opat ze Strahova Starý, generál křižovníků Huspeka, v Praze bydlící poslancové na sněmu zemském i na říšské radě, přísedící zemského výboru dr. Škarda a Kvíčala, professoři české university všech tří fakult a professoři polytechniky, Umělecká beseda se starostou drem. Strakatým v čele, správní výbor Českého musea a „Svatoboru", členové Měšťanské besedy, družstvo českého divadla s předsedou ryt. Skramlíkem v čele, členové Národního divadla s ředitelem Šubertem, výbor družstva „Vlast" s předsedou svým farářem Kopalem, ředitelé a professoři českých středních škol, zemští školní inspektoři, deputace obecního zastupitelstva karlínského, vinohradského, žižkovského a jiných obcí okolních, členové Českého klubu. spolku českých žurnalistů, spisovatelé, kněží z Prahy i z okolí, klub amerických dám, Český výrobní spolek ženský, učitelský spolek sv. Ludmily. paní, jimž svěřen dozor nad městskými opatrovnami a nad ženskými pracemi ve školách pražských.

Učitelstvo bylo v průvodu velmi slabě zastoupeno. Bylo ve škole. Což nemohli páni inspektoři vzhledem k velkým zásluhám zvěčnělého o školu a mládež z moci své, zákonem jim udělené, povoliti odpolední prázdniny?

Průvod ubíral se Železnou a Havířskou ulicí, Příkopy, Ovocnou a Jungmannovou třídou, okolo Umělecké besedy, odkud vlály smu-

teční prapory, Karlovým náměstím a třídou Vyšehradskou na posvátný vyšehradský hřbitov. Ve všech ulicích, jimiž se imposantní tento průvod ubíral, tvořily nepřehledné davy lidu nepřetržitý špalír. Na rozhraní Vyšehradu a Prahy očekával průvod kanovník Kavka, jenž odtud převzal další vedení průvodu až na hřbitov. Rakev byla s vozu ku hrobu, těsně vedle hrobu zesnulého P. Beneše Třebízského, odnesena, kdež vykonány opět smuteční obřady církevní.

Paní Náprstková nasypala do hrobu růže a jiné květiny, načež kanovník Kavka měl nad otevřeným hrobem tklivou řeč, která přítomné hluboce dojala. Vzpomněl totiž známých slov Siracha: „Památka jeho nikdy nezahyne a hrob jeho bude oslaven.“ Pak vylíčil zvěčnělého jako přítele mládeže, jako spisovatele, zvláště pro dítky, jako vědatora vůbec a jako vzorného kněze. Na konec pravil: „A nyní děkuji Tobě za práci a lásku, již jsi k národu českému po celý život jevil. Dejž Ti Bůh lehké odpočinutí, klidně spi po boku nesmrtelného Beneše a Jablonského!“ Na to byla rakev za hlubokého ticha spuštěna do hrobu a zasypána. Na hrob položeny byly krásné věnce. Ku 6. hodině večer vraceli se účastníci, hluboce jsouce dojati ze hřbitova, jehož vysvěcené lůno chová tak mnoho našich drahých nezapomenutelných zesnulých.

Ve středu dne 8. července r. 1885 konána na tomže hřbitově slavnosť odhalení pomníku Douchova, jejž dali postaviti příbuzní nebožtíkovi. Jest to jednoduchý, však velmi úhledný pomník z hlazeného šedého mramoru. Na vrcholu vypíná se románský kříž, uprostřed desky z kararského mramoru čteme nápis zlatými písmenami provedený: „P. František Doucha, velezasloužilý spisovatel český a buditel národa. Narozen $18^{31}/_{8}10$., zemřel $18^{3}/_{11}84$.“ Pomník zhotovil kameník pan Sandtner.

Téhož dne ke 4. hodině odpolední sešlo se na hřbitově vyšehradském na 500 ctitelů zvěčnělého spisovatele. K páté hodině dostavily se deputace spolků pražských, zejména „Umělecké besedy“, „Akad. čten. spolku“, „Sokola“, „Olympu“, čten.-záb. spolku „Hálek“, besedy „Havlíček“ a j. V řadách obecenstva viděti bylo četně zastoupené kněžstvo i učitelstvo. Na hrob položen paní Karolinou Ruthovou (roz. Taušovou), dcerou to sestry nebožtíkovy, krásný věnec z čerstvých květin, dále trikolorou opatřené věnce vavřínové, věnované bývalým americkým klubem dám v Praze, čten.-záb. spolkem „Hálek“ a besedou „Havlíček“; na temeni pomníku ležel věnec, jejž našemu vlastenci věnoval spolek „Olymp“.

Pomník vysvětil kanovník Lenz; po církevních obřadech oslovil shromáždění delší řečí, ve kteréž velebil veliké zásluhy Douchovy jako člověka, kněze, učitele a spisovatele. Na konec uvedl, že vysoce zasloužilému muži tomuto nedostalo se za jeho velikou lásku k vlasti náležité odměny, pročež tím větší povinností celého národa jest, aby věčně ctil jeho památku.

Na to provolalo celé shromáždění památce Douchově slávu, čímž tichá tato však dojemná slavnosť ukončena.

Jednoruký Amor.

Dle A. de Besanceneta přeložil V. Hes.

Kdo cestoval roku 1740. z Feursu do Haut-Forezu, přišel asi po jednohodinné chůzi krajem zcela nezajímavým ku zděné ohradě stinného parku. Rozkládal se u paty holého svahu horského a svojí nepřístupností a hustými křovinami podobal se nepřístupnému sídlu nějaké zakleté princezny z pohádky. Železnými vraty vcházelo se do jasanového stromořadí, jež za dešťové doby podobalo se horskému ručeji a v zimě tvořilo vůbec nepřístupnou cestu.

Park založen byl ve vkusu Le Notreově Stromořadí, která jej protínala, tvořila ve svém východišti prázdný prostor, na němž stála jednoduchá budova. Hrdého názvu „zámku“ děkovala budova tato zajisté pouze větrným korouhvičkám, jež zdobily vysokou lomenici.

Vyjímaje starého sluhu, jenž nestaraje se o rozmary počasí, každou sobotu docházel pro zásoby do nejbližší vesnice, otvírala se těžká železná vrata, vedoucí z této tiché říše, pouze ještě v neděli. V tento den nesena byla vždy skrze vrata nosítka, v nichž seděl stařec a dítě, ubírající se do kostela. Stařec tento byl baron de Luzac, dítě, jeho vnučka Germaine. Smrť měla již bohaté žně v zámku; neboť ze tří synů a čtyř dcer zbyli osmdesátiletému starci pouze dva sirotkové: Germaine, dcera jednoho z jeho synů a George de Lavan, syn jedné z dcer jeho. Germaine čítala deset roků, její bratranec šestnácte let; tento určen byl pro vojenskou službu, dosud však byl na vychování u Jesuitů v Paříži; prázdniny trávíval vždy na zámku svého děda, kdež se až na smrť nudil. I Germaine zažila zde svoje dětská léta, a vesnický kostel byl pro ni dosud nejvzdálenějším místem zemského obvodu. Nemohlť nikdo říci, zda vůbec i baron sám v posledních čtyřiceti letech přišel dále, nežli do kostela a ku hrobům květinami okrášleným v obvodu chrámovém.

Jako každý dobrý šlechtic, sloužil i on králi. Později lákala jej touha do starého šlechtického sídla a jal se dávno spustošený panský dům znovu upravovati. Střecha se opravila, pavouci zahnáni ze záhybů vybledlých záclon a vlhkotou nasáklé prostory učiněny poznovu přístupnými slunečním paprskům.

Po té uvedl si do tichého svého hnízdečka roztomilou hospodyňku a žil šťasten až k době, kdy z věnce drahých jeho počal květ za květem vadnouti.

Dotkl-li se čas barona, zanechal také stopu své pouti na jeho služebnictvu, neboť kdo překročil jedenkráte práh, neopustil dům dříve, dokud nenastoupil onu velkou poslední cestu. Mezi ženskou čeledí nebyla ani jediná pod padesát roků. Tato nejmladší byla bývalá klíčnice, které svěřen nyní důležitý úřad mademoissely, Germaininy vychovatelky. Kdyby nebyly svěží tváře selských děvčat přesvědčily malou dívku každou neděli o opaku, nebyla by si dovedla vůbec představiti lidské pokolení bez vrásek a šedivých vlasů. Viděla ovšem také již hnědé kučery svého bratrance, i jeho něžný zrak, leč dojmy dětské jsou prchavé, a bratranec oživoval je vždy jen letmo.

Obtížný úkol učitele převzal sám dědeček. Učil svoji vnučku čísti, psáti a počítati. K vyučování náboženství dostavoval se mimo to dvakráte týdně místní duchovní. Tomuto předkládala Germaine vždy celou řadu svých: „proč?“, — i žádala vysvětlení všech i nejnevinnějších maličkostí, tak že si farář ve své tísni častokráte pomoci musel z rozpaků pouze průpovídkou: „Milý Pán Bůh to již tak na světě zařídil.“

Jedna okolnost zaměstnávala mysl Germaininu obzvláště nalehavě. Na koncích terasy, jež se rozkládala před zámkem, stály čtyři kamenné sochy. Lovkyně Diana pohlížela směle na Pana a Apollo házel očima na opřilbenou Minervu. Vysvětlivky guvernantky, že jsou to svatí a svaté, nevzbudily v Germaině ni nejmenší nedůvěry.

Leč právě uprostřed terasy, obrácen zády ku skleněným dveřím do sálu, stál Amor, skutečný Kupido. Ten povýšen za anděla strážce, a Germaine neopomenula nikdy, pozdraviti jej hlubokou poklonou. Amor nesl, jak se na něho slušelo, mezi křídly toulec a levice jeho třímala luk. Pravá ruka scházela mu však patrně od delší doby, neboť nikdo se již nepamatoval, jak asi vypadal před tím, nežli jej potkalo toto neštěstí.

Čím více vzrůstala Germainina přízeň k andělu, tím více tížil ji jeho smutný osud, ano, soustrast její vzrostla konečně v pramen neustálého zármutku. Neminulo téměř dne, aby nebyla svého děda prosila, by povolal kameníka. Zhotoviltě Francois již i hřbitovní kříž, a takováto malá ruka byla by mu zajisté pravou maličkostí. Odporučený umělec tento nebyl však s to, aby nadchnul děda přílišnou důvěrou, i konejšil vnučku svoji sliby, jimž pak nedostál. Na konec, unaven jsa neustálým naléháním, vymluvil se na to, že neví již, jaké držení měla levá ruka „andělova“. Od této chvíle žádala Germaine každého, zejména však pana faráře, aby rozhodl tuto důležitou otázku. Pan farář, jednaje v zájmu baronovu, vysvětloval brzy tak, brzy onak, tím však nevyčerpal ni dosti málo vytrvalosť dítěte, jež s houževnatostí svého stáří nespouštělo se jednou již podjatého záměru.

Jednoho jitra, předstoupivši opětně plna úcty před svého anděla, spozorovala s největší hrůzou, že vlašťovky měly před nosem jeho právě tak málo vážnosti, jako kdysi před Tobiášovýma očima. Všecka rozhořčena spěchala do kuchyně, chopila zde vodu, kartáč a mýdlo, vystoupla si na židli a jala se svého miláčka čistiti. Začavši již neustala, dokud dobročinnou tuto práci nevykonala až k nohoum andělovým. Po té prohlížela si zářícím zrakem svého čistě umytého anděla, jenž se na tmavém podstavci vyjímal jako socha ze sněhu. Leč i tento podstavec měl se státi hodným svého anděla a škrabání a mytí starého kamene trvalo plné tři dni. Ob čas dostavil se děd a hleděl na počínání své vnučky; byla tím dobře zaměstnána a to bylo hlavní věcí.

Mech usadil se hlavně na spodní části podstavce, jakéhož tedy divu, zlámal-li se při obtížném čistění jeho nůž a kartáč-li se zcela opotřeboval? Gouvernantka neměla však pražádného porozumění pro toto podniknutí a jala se Germainu plísniti, až konečně děd sám zakročením svým bouři tuto utišil a malé umělkyni odporučil větší šetrnosť při upotřebování domácího náčiní.

Když následující čtvrtek po poledni zasedl farář s baronem ku stolu, přistoupila Germaine k němu s bouřlivou prosbou, že mu má cosi říci mezi čtyřma očima. Po obědě hrávala se obyčejně partie piketu, načež následovala hodina vyučování náboženství. Karty nebyly dosud na stole, a proto naléhala Germaine s šelmovským úsměvem na faráře, aby ji rychle následoval do zahrady.

„Ano, mé dítě, jen co bude po piketu.“ „Nikoliv, hned“, žadonila netrpělivě, „hned nyní, prosím vás!“

Baron konečně svolil, aby se s piketem počkalo.

„Jen jděte, jděte, pane faráři“, pravil s úsměvem, „ona hoří touhou, aby vám ukázala svého anděla, jejž vycídila tak, jakoby se měl hned zase vrátiti do ráje“.

Farář vstal a Germaine táhla jej za sebou do zahrady.

„Vím již, jak se můj anděl jmenuje“, pravila tajuplně, „bylo to zarostlé mechem, vyškrabala jsem to však, a nyní jest nápis pod jeho nohami zcela zřetelný“. A dospěvši k soše, ukázala na slovo: „Amor“, jež vyryto bylo do kamenné desky.

„Myslela jsem si hned, že musí můj anděl míti krásné jméno“, pokračovala, — „Amor, toť zní čarokrásně, není-liž pravda?“

„Ano, velmi pěkně“, odvětil farář, a aby se vyhnul dalším otázkám, dodal: Pohleď, nyní jest čistý a bílý jako anděl z kostela“.

Dítě nedbalo těchto slov uznání. „Amor!“ pokračovala v myšlénkách, „znamená lásku, jak jste mi kdysi řekl a láska, toť milovati až do smrti?“

„Ano, ano“, přerušil ji farář, „dědeček mne však očekává, musím — “

„Řekl jste mi však také, že milý Pán Bůh má lidi tak rád, že pro ně i zemřel?“ pátrala dále. „Ano, to také učinil — avšak dědeček —“

Poddala se konečně a následovala jej do salonu. „Dědečku“, zvolala ve dveřích, „jaká to radost, můj anděl se jmenuje Amor“.

Baron pohledl s úsměvem na faráře; pak započali hráti. Germaině nedalo však, aby radost svoji nesdělila s ostatními a odkvapila tudíž do pokoje své gouvernantky.

„Madame Constance“, zvolala bez dechu, „můj anděl má jméno, jmenuje se Amor“.

Madame Constance vzchopila se s hrůzou a upravivši si brejle pravila:

„Mademoiselle, toto ošklivé jméno nesmí se vysloviti, jest to naprosto nezpůsobné“.

„Avšak pan farář . . .“ koktala Germaine, uleknuvši se.

„Pan farář“, přerušila ji gouvernantka, „ví velmi dobře, že jest to jméno ďáblovo a nezapomínejte, že dobře vychovaná slečna nesmí nikdy slovo toto vypustiti z úst“. „Ale proč tedy má můj anděl —“

„Váš anděl? Váš anděl není dobrým andělem, nýbrž jedním z oněch zlých duchů, kteří byli vypuzeni z nebe“.

„Ale vždyť jest tak krásný, madame Constance“.

„Právě o důvod více pro jeho špatnost“.

„Proč pak jej má tedy dědeček v zahradě?“

„Proč, proč? po tom vám nic není.“

„Otážu se jej na to.“

„Střežte se, jestiť to tajemství a otázkou svojí byste svého dědečka velice zarmoutila. Kromě toho nezapomínejte, že zvědavá malá děvčata přijdou o jazyk, jako o své první zuby.“

Tato poslední hrozba nezastrašila chytrou, malou Germainu, avšak okolnosť, že by dědečka zarmoutila, učinila na ni hluboký dojem. Věděla, že zažil již mnoho svízelů a myšlénka, že by se dotkla nějakého tajemství, byla pro ni příšerná. S bolestným pocitem, že milosti své zneužila na nehodném, odešla a předsevzala si, že nebude umytému démonu od této chvíle prokazovati žádné úcty. Leč zvyk jest druhou přirozeností, a kdykoliv si hrála na terase, vždy pošilhávala Germaine po očku na klatbou stíženého anděla, a čím krásnějším se jí jevil, tím nepochopitelnější zdála se jeho zloba. —

Tehdy nejezdila pošta tak rychle jako dnes; v zámku dostávali psaní jen tehdy, nahodila-li se ve vesnici nějaká příležitosť. Tím stalo se, že zpráva o nastávající návštěvě vnukově octla se v rukou barona de Luzac až za tři neděle po zaslání dopisu George de Lavan jmenován byl právě poručíkem a chtěl čas do svého vřadění do pluku stráviti na dědečkově panství. Za několik dní po této zprávě přibyl sám na zámek. Při svých šestnácte letech pohyboval se již velmi důstojně ve své nové uniformě. Vyrážející knírky vyvolaly dokonce v Germaině dětské nadšení; bratránek byl vůbec tak roztomilý, že byl kamenný anděl pro něho úplně zapomenut. Mladý vojín nezadal si ovšem na svém stavu: brával malou sestřenku s jistou odměřenou blahosklonností ve klín a na její nekonečné otázky odpovídal s největší rozvahou. Veškeré jednotlivosti své uniformy jí musel vysvětliti; bylať ve svých nárocích neunavna, jakž tomu vůbec bývá mezi dobrými soudruhy.

S upřímností, jež vlastností jest dětských srdcí, vyprávěla Germaine svému bratranci i o svých smutných zkušenostech v příčině svého anděla. Vyprávěla, jak mu znovu dopomohla k jeho předešlé kráse, jakož i o svém sklamání, když jí madame Constance zakázala vysloviti jeho pěkné jméno. George smál se při této stížnosti tak srdečně, že zrak Germainin ostal na něm upjat s pravým zdrcením. Což pak se mohl někdo smáti tak smutné záležitosti?

„Ukaž mi přece také svého anděla?“ pravil konečně, nabyv klidu. Přiblížením se k démonu byla by se mohla snadno poznovu vzbuditi mravní rozhořčenosť madame Constance, protož neodvážila se Germaine vésti svého bratrance dále, nežli ku skleněným dveřím salonu, k němuž byl Amor obrácen obličejem.

„Chtěl bys mi, milý George, zodpovídati jednu otázku a nikomu, nikomu o tom ani slova říci?“ šeptala mu, používajíc příznivé chvilky, kdy nebyla nikým střežena.

„Jest to něco tak hrozného?“

„To bych řekla, neboť jelikož jest můj anděl zavržený, nesmím se pro něho již zajímati. Pohlédni na něho dobře, schází mu pravá ruka. Prosila jsem dědečka často, aby mu dal udělati novou, avšak on a pan farář nemohou se sjednotiti, jak by se to mělo nejvhodněji státi. Nyní vím ovšem, proč mi nechtěli říci pravdu; nechtěli mi způsobiti hoře, neboť zajisté měl v pravici škaredé ďábelské vidle, není liž pravda, George?“

Bratranec potlačil smích, neboť zdálo se mu ukrutným, činiti sobě posměch z dětské naivnosti. Zlobil se na madame Constanci, že uzmula první lásce její kouzlo.

Po té uvedl svoji sestřenku k psacímu stolku dědečkovu, vytrhl list z jeho zápisníku a vykreslil na něm Amora s pozdviženou rukou, jejíž ukazováček dotýká se rtů. Zrak Germainin stopoval s napjetím každý pohyb tužky. Očekávalť neustále, jak vykreslí velké pekelné vidle a pohledla tudiž překvapena na George, když odložil tužku a vesele zvolal: „Tak, nyní jest hotov, líbí se ti?“

Neodpověděla, leč tázavý pohled její žádal za vysvětlení.

„George“, tázala se konečně, „proč drží prst u rtů?“

„Tvůj anděl“, odvětil s úsměvem, „Amor bývá často potměšilý, mnohdy jest však také velmi dobrý; prst klade si ke rtům proto, jelikož jest vždy mlčelivý.“

Dítě pozvedlo s úžasem velké oči své k mladému učiteli.

„Amor značí lásku, pravil pan farář, a to znamená přec, míti někoho rád, velmi rád“, tázala se vahavě.

„Ovšem.“

„Máme-li tedy někoho velmi rádi, nesmíme mu to říci?“

„To se řídí dle okolností“, vysvětloval George, „tak malá děvčátka, jako jsi ty, mohou to každému říci, avšak jakmile dospějou, pak musí mlčeti a nechati to uhodnouti jiným.“

Toto vysvětlení zdálo se bratranci prozatím postačitelným, ukončil a zvolal vesele: „Tak a nyní přines míč, zahrajeme si spolu, nežli se dědeček vrátí.“

Germaine svinula rychle papír s výkresem, schovala jej do kapsy a běžela za bratrancem do zahrady.

George byl svému dědu nakloněn veškerou láskou, jíž byl tomu ctihodnému svému předku povinován; leč ustavičné odloučení od něho překáželo přece úplnému vývoji pocitů dětské příchylnosti. Chystal se právě, učiniti první krok do života, půvaby světa neznámého lákaly jej mocně do dále, i bylo zcela přirozeno, že konec své dovolené uvítal spíše s radostí nežli zármutkem. Slíbil na určito, že za rok opětně děda navštíví. Vždyť jest rok dobou tak krátkou! Starý pán přisvědčil. Návštěva Georgova byla mu příjemnou změnou, přítomnosť jeho nebyla však pro něho podmínkou štěstí, jako přítomnosť Germainina.

V den odjezdu rozloučili se spokojeně, jako lidé, kteří si nedávají „s Bohem“, nýbrž „na shledanou“. Starý kočár, jenž dovésti měl George do Feursu, zastavil se právě naproti Amorovi. Chtěl právě vskočiti do vozu, když jej v tom dvě malé ručky chytly ze zadu za plášť. Obrátiv se spatřil George Germainu se zaslzenýma očima. Pozvedl dítě a políbil je. Ono však položilo mu hlavinku na rámě a zašeptalo:

„Mám tě ráda, velmi ráda! smím ti to říci, proto že jsem ještě malá, až budu velká, neřeknu ti to již.“

Políbil ji poznovu, postavil ji k zemi a skočil do vozu, jenž ihned odjel.

„Na shledanou, na shledanou“, znělo za ním.

K obědu přišel opět pan farář, o Georgovi nemluvilo se již mnoho, pak hráli piket, jako obyčejně, a druhého dne zmizela již v jednotvárnosti zámeckého života veškerá stopa této kromobyčejné návštěvy.

Po celý měsíc zaznával však nyní v zámku kárající hlas madame Constance, neboť Germaine vracela se každodenně ze zahrady s ušpi-

něnýma rukama a šeredně ucuchanou zástěrkou. Veškerá napomínání byla marna, a věc musela se tedy oznámiti dědečkovi. Když však i tento nemohl ničeho pořídíti, podána stížnosť k panu faráři, neboť neposlušnosť jest veliký hřích, a malé děvčátko, jež připravuje se ku svému prvnímu přijímání, musí býti naprosto poslušno a způsobno.

Germaine vyslechla dobře míněnou důtku páně farářovu se sklopenýma zrakoma a slíbila, že se polepší. Veškeré tyto nepříjemnosti způsobila jí pouze přílišná péče o jejího miláčka. Zaměstnávalať se zhotovováním jakési báječné ruky, již hnětla z hlíny dle výkresu bratrancova, ostavši ovšem se svým výrobkem daleko — daleko za originálem. Přes to však byla zcela jista, že se jí ruka velice podařila, když byla se svojí prací hotova; uschovala ji zatím pečlivě pod růžový keř v nejvzdálenějším konci zahrady. Jednoho jitra pak, všecka uzardělá nad svojí lží, spěchala s košem do zahrady a místo předstíraných jablek přinesla domů obdivuhodné umělecké dílo. Ukryla je do skříně mezi odložené hračky, aby ostalo ukryto profánnímu zraku světa.

Nastala zima a sníh a déšť učinily cesty v parku neschůdnými. Germaine vycházela z domu pouze v neděli, a mnohdy vůbec ani v tento den. Ku konci ledna přinesl farář list od George z Feursu. Obsahoval Georgovo přání k novému roku — byl to tudíž list povinný, jejž mladí lidé vždy v tuto roční dobu psávají.

Následujícího léta šla Germaine ku svému prvnímu přijímání a prosila, by směla v upomínku na tento den zaslati bratranci svatý obrázek. Obrázek tento putoval do Paříže, dostal se však do rukou mladého důstojníka až v Praze. Plukovník Chevert dobyl dne 26. list. r. 1741. tohoto města a George ostal až do 2. ledna r. 1743. posádkou v Praze. (Dokončení.)

Zvěsti z krajů bratrských.

Podává Jos. Tumpach.

(Pokračování.)

Matice chrvatská.

(Črta literární.)

Není staršího literárního družstva v Chrvatsku nad „Matici Chrvatskou“, neboť původ její sahá až do r. 1842. Roku toho jednalo se totiž v národní „čitaonici“ o to, aby ku zvelebení mladé literatury probuzeného národa zvláštní družstvo se utvořilo s dostatečnými prostředky materielními, jak toho příkladem byly matice česká a srbská, kteréžto družstvo, nejen že by vydávalo spisy starých spisovatelů a básníků z dob květu literatury dubrovnické, nýbrž i zvláštní časopis by vydržovalo nákladem svým, výsledkem kteréhožto uvažování a porad bylo konečně družstvo „Matice illyrská“ nazvané, jež vskutku v pozdějších letech i „Kolo“, které Rakovec s Vrazem a Vukotinovićem byli založili, svým nákladem vydávalo. Prvním předsedou jejím byl hrabě Jan Nep. Drašković. Než ne přílišný byl počet členů v prvním roce jejího trvání, tak že Matice z počátku jenom, jak se říká, živořila. Byloť všech

členů 38, z nichž však žádný v mysli neklesal, nýbrž nadějí těšil se v lepší budoucnost, ano mnozí z nich větší složivše příspěvek, jako ku př. kníže Miloš Obrenović, jenž Matici daroval čtyři sta dukátů ve zlatě, a tak členy zakládajícími se stavše, příkladem a obětovností svou i jiné k následování povzbudili, tak že se pak od doby té počet členů stále zvyšoval.

První kniha, kterou Matice vydala, byl Gundulićův Osman, jenž způsobil po národě obrat opravdu veliký, jelikož počalo se na všech stranách utužovati vědomí, že mluva, v níž tak klassické dílo složeno již v první polovici sedmnáctého věku, musí býti mluvou ne li libozvučnější, tož aspoň ne méně libeznou a bohatou, nežli mluva Petrarkova a Ariostova, k níž až posud tak velice lnul větší díl národa, a následkem toho bylo utěšené nadšení pro spravedlivou věc národní, nejlepší to věru odměna a uznání, jakého mohlo dostati se Matici a hlavně tajemníkům jejím Babukićovi, Vrazovi a Brlićovi, kteří vydání Osmana řídili. Maďaři však, jimž rozkvět kteréhokoli ústavu národního a literárního v Chrvatsku byl a priori trnem v oku a kamenem úrazu, vidouce toto den ode dne vzmahající se nadšení pro ideu národnostní, jež pode jménem illyrismu žila, byli tímto nanejvýš poděšeni a začali také ihned r. 1843. znovu zase boj proti všemu, co jméno „illyrské“ neslo, a tudíž i v první řadě proti „Matici illyrské“, pracujíce o to, aby aspoň to nenáviděné a strašicí je jméno „illyrismu“ odstraněno bylo. Toho arcit domohli se, ale ideu samu odstraniti nemohli. — Bouřlivý rok 1848. měl arcit i pro „Matici“ neblahé následky, neboť tato byla pro nedostatek peněz nucena ustati u vydávání „Kola“, a mohla sotvy dotisknouti Drobnićův slovník. „Kolo“ to počala však vydávati roku 1851. za redakce Brlićovy a Bogovićovy zase, a když toto zaniklo docela, vydávala „Neven“, než v plné síle vystoupiti nemohla dlouho. I činěn tudíž hned r. 1850. návrh, aby sebrali se roztříštěné síly různých družstev dohromady, a všeckna tato družstva, jež tehdy existovala, jako „Matice,“ „Národní beseda (čitaonice)“, „Národní museum,“ „Hospodářské družstvo,“ jehož předsedou byl kardinál Haulik, „Národní dům“ a jiné ještě ústavy, aby spojila se v jediné „Družstvo osvěty a umění,“ jež jedinou mělo by správu, dvojí však odbor, literární a hospodářský. Ano již byl předložen tehdy neodvislému sněmu báňskému úplný programm, dle něhož měli býti ustanoveni pro družstvo to zvláštní placení úředníci, vláda pak měla dávati příspěvek roční, jakož i potřebnou budovu mu vystaviti, ale celé toto tak mnohoslibné vyjednávání rozbilo se hádkami o jméno. — A tak živořila zase „Matice“ dále, brzy čileji, brzy mdleji, jak právě ten který system vládní příznivý byl národnímu rozvoji a vzdělávání, a to až do r. 1876., kdy se „Matice chrvatská“ jakožto dědička všech práv a povinností Matice illyrské zreorganisovala k životu novému, od kteréžto doby rozvinula činnost opravdu blahodárnou a veleobsáhlou, dosáhši nyní z počtu původních osmatřicíti členův údů již více nežli šest tisíc a vykonavši od roku toho dílo věru monumentální, jelikož to, co v posledních letech znamenitějšího vyšlo na poli chrvatské literatury pro střední vrstvy národu, vydáno nákladem jejím.

Dělí se věru nyní v Chrvatsku o působnost mezi národem tři ústavy literární: vědu pěstuje jihoslovanská akademie ve svých od-

borech, pro střední vrstvy národu píše „Matice“, a spisy populárními vzdělává lid výtečné dědictví svato-Jeronymské. Úkol Matice jest tudíž veledůležitý a vznešený, ale také nejobtížnější, jelikož právě střední vrstvy národu jsou to, kde pro mnohé liché a na nejvyš nepravé předsudky knize chrvatské nejtíže jest se dostati, ježto — jakž toho analogie namnoze ještě i u nás — tam nejdéle a nejhouževnatěji panuje mylný ten náhled, jako by nebyl jazyk chrvatský roveň jazyku vlašskému, resp. maďárskému a německému, a tak tam tudíž na četných místech kniha chrvatská vzácností a popelkou, [1]) co zatím spisy básníkův a spisovatelů německých a italských tamo v úctě a vážnosti. Jest to žel hlavně ženský svět, jenž raději na cizích luzích kvítka sbírá, v cizí mluvě svou zábavu a zalíbení má, vytýkaje rodnému jazyku, jemuž se nikdy ani dobře nepřiučil, jakousi primitivnost, nevěda, že se jazyk ten rovnal již před mnohými staletími libozvukem a uhlazeností jazyku vlašskému, a bohatostí svou že se může postaviti po bok nejvzdělanějším jazykům světa, — Tuť ovšem třeba práce úsilovné a vytrvalé. A „Matice“, jež úkolu toho se podjala, plní opravdu svou úlohu s největší svědomitostí a proto také se zdarem. Rok od roku stoupá věru účastenství, jakéhož dostává se jí v rodné zemi i za hranicemi (hlavně mezi Slovenci), rok od roku členstvo se množí, a tak tudíž působí též duševní plody nejlepších spisovatelů chrvatských, kteří pro „Matici“ píší, stále vydatněji, že širší nalézají kruh čtenářstva, boříce v rodinách liché ony domněnky a mylné náhledy, a přivádějíce ku platnosti jediné pravé zásady o národním životě a vychování.

Hlavním tudíž účelem „Matice“, jak vzpomenuto již, jest: šířiti osvětu ve středních vrstvách lidu s vyloučením veškeré přísné vědy, již ponechává akademii, jakož i písemnictva populárního, ke kterémužto účelu hlavnímu druží se pak i účely druhé, podřadné, totiž: podporovati umění výtvarné a hudební, dále podporovati zásložné spisovatele a umělce v práci jejich i nemoci, pomáhati vdovám jejich a sirotkům. Prostředky pak k plnění povinností těchto skytají jí jak úroky ze základní jistiny a fondů, tak roční příspěvky členské a dary.

Jest pak druh členů matičních dvojí: členové zakládající, kteří buď najednou nebo v pěti letech zaplatí částku 50. zl. (— osoby právní, jako školy, knihovny atd. 100 zl., ač chudším ústavům povolí se též příspěvek 50 zlatový —), a členové přispívající, kteří skládají roční příspěvek 3 zl., majíce tím nároky na všechny knihy Maticí roku toho vydané, jichž cena však bývá často více než trojnásobnou. Počet pak těchto členů, jak zakládajících, tak přispívajících, roste rok od roku velice potěšitelně. Potřebí věru poukázati jen ve příčině té na čísla posledních několika let, a přesvědčíme se. Tak bylo r. 1882. členů 5550, r. 1883. již 5850, tedy o 300 více, r. 1884. bylo však již členů všech 6185, tedy 335. více než roku minulého, ač obnášel roku 1885. počet ten o 54 méně, totiž 6131, jelikož všecky přihlášky nebyly ještě zaslány; z těchto údů bylo 941 členů zakládajících, 5190 pak přispívajících, jakož konstatováno o poslední schůzi matiční dne 5. prosince r. 1886. Příčinou

[1]) Viz promluvu Ivana Kukuljeviće při hlavní skupštině matiční dne 5. prosince 1886.

tohoto tak potěšného stoupání členstva jest hlavně výborná manipulace hospodářského odboru, jenž rozdělil si celou zemi na okresy a ustanovil v jednotlivých své ověřené osoby čili plnomocníky počtem asi 200, kteří vší silou pečují o získání nových členův. A tak stoupá ovšem neustále i roční důchod matiční, jenž r. 1883. obnášel 23.002 zl., r. 1884. pak 23.265 zl., a r. 1885. 24.509 zl., tak že obnáší nyní kapitál matiční, počítáme-li i fondy v to, hodně přes 100.000 zlatých. — Jsou pak mezi fondy těmito počítány: Fond nesmrtelné v národě chrvatském památky hraběte Jana Draškoviće, čítající ku konci posledního správního roku matičního přes 16.847 zl., z nichž úroky obnášely přes 832 zl., dále fond Dušana Kotora, čítající kolem 3372 zl., po té fond Ant. Jakiće ku vydávání „Knihovny pro chrvatské obchodníky," jenž vzrostl nyní asi na 694 zl., jakož i fond ku vydávání překladů řeckých a latinských klassiků, jenž čítá teď přes 365 zl. Kromě toho uložena tam též spořitelní knížka na 50 zl. znějící ku přenosu chrvatského básníka Preradoviće do vlasti, z úroků kteréž jistiny každoročně o dušičkách hrob básníkův se osvětluje, a pak dvě knížky spořitelní, čítající teď přes 1631 zl., na postavení pomníku Šenoova. Toť materielní prostředky Matice chrvatské, jež zvyšuje ročně ještě stkvělý příspěvek zemský 1500 zl., jenž dostoupil časem až i 2400 zl., a zachová se bohdá Matici i pro příští doby. S takovými prostředky dá se ovšem již pracovati, a pročež bylo možno, neli i nutno, také i na to pomýšleti, aby vymanila se Matice z podruží, a vystavila si stánek důstojný. Jeť věru třeba, aby bylo středisko, kde by literáti starší i mladší se scházeti a názory své společným hovorem tříbiti a vyměňovati si mohli. Proto také, když učiněn o valné schůzi r. 1885. návrh, aby Matice dům sobě vystavila, přijat návrh ten s radostí, a ihned r. 1886. počato se stavbou jeho na akademickém náměstí, tak že bude dům tento v ceně 50.000 zl. v srpnu roku letošního již dohotoven a účelu svému odevzdán.

Povšimneme-li si nyní činnosti matiční, díme zajisté právem že vykonala dílo ceny nehynoucí, a že plní řádně veškery povinnosti své jako dědička Matice illyrské. Nemožno nám arciť vypočítávati všechny spisy jí vydané zvlášť, ale poukážeme jen celkovitě na díla vydaná, jichž vydala za těch deset let znovuzřízení svého na sedmdesát, tisknouc mnohé roční podíly ve více než 40.000 exemplárů, tak že, když r. 1883. uzavírán správní její rok, konstatováno, že vydala tenkráte za sedm let trvání svého 51 knih ve více než dvou stech tisících exempl., nákladem více než jednoho sta tisíce zlatých, od kteréžto doby vydáno za r. 1883. knih sedm ve 46 000 exempl., za rok 1884. sedm knih ve 47.000 exempl., z nichž ku konci roku onoho již jen 2000 jich na skladě zůstalo, za rok 1885. pak šest knih ve 42 000 exempl., z nichž ani ne 3000 jich ještě bylo v prosinci roku minulého na skladě, a podobný počet exemplárů bude vydán i za r. 1886., kdy šest nebo sedm spisů vydáno bude. A tyto knihy její všechny možno sobě opatřiti za peníz velice levný, ježto cena ročníku pro člena jen 3 zl., ač cena jejich často jest až 10 zlatová, jako ku př. podílu za rok 1883., kdy vydáno 7 knih o 138 tiskových arších s 200 illustrací a několika mapami. Číslům těm, doufám, není třeba vysvětlení, hovořiť sama o činnosti a působnosti Matice. —

(Pokračování.)

Volné listy.

Píše František Pohunek.

(Pokračování.)

Staropohanské štěsti, svoboda a lidskosť ve světle pravdy.

Motto: „Tak opustil jsem vás, ó velké trosky,
v své duši maje Hellady sen rosný,
ten velký život, svobodný a božský!“
(Vrchl.)
„Übrigens studiere ich die Alten und folge
ihrem Beispiel,
so gut es gehen will.“ (Göthe.)

Kuže, kde jste, vy nadšení velebitelé staropohanské svobody, lidskosti, štěstí a blaženosti? Vystupte a povězte, kde že jest možno u pohanských Římanů a Řeků najíti svědectví, že tito národové jak vy hlásáte, šťastni byli, svobodni a volni a že u nich pravá byla lidskosť? My pátrali jsme, my hledali jsme, my ptali se dějin, my ptali se nejpřednějších a nejlepších mužů starého Řecka a starého Říma a co jsme našli a co jsme slyšeli z úst svědků očitých, dá se zahrnouti v krátká tato slova: ani Řekové ani Římané nepoznali pravé toho jména hodné lidskosti čili humanity, nepoznali žádného opravdového štěstí a pravé svobody teprv ne.

Ač vynikali tito národové v lepších dobách svých mnohými krásnými ctnostmi občanskými, ač jednotlivci s napjetím všech sil hledali pravdu, přemýšleli a bádali, v čem že as záleží podstata ctnosti, po ctnosti toužili a k životu ctnostnému povzbuzovali, přec se plné pravdy nedopátrali, přec nepoznali pravé ctnosti podstatu, přec nenašli, nevymyslili dokonalý vzor ctnosti, lidskosti, práva, spravedlnosti, tak že musili vyznati s Ciceronem: „Nos vero juris germanaeque justitiae solidam et expressam effigiem nullam tenemus; umbra et imaginibus utimur; eas ipsas utinam sequeremur“ (Cic. de offic. III. 17; viz Hettinger, Apol. I. 2. 49).

Když neměli a neznali ani žádného určitého vzoru práva a spravedlnosti, a když nenásledovali ani těch chatrných, neúplných a nedokonalých vzorů, jež se jim naskytaly, jak by byly mohly vzniknouti u nich vznešenější ctnosti společenské: milosrdenství, útrpnosť, láska, dobročinnosť, ctnosti, kteréž žádají sebezapření a obětavosť ve prospěch bližních, bez jakékoliv naděje na zisk čili odměnu? Ctnosti druhu tohoto nerodí se tam, kde jest jediným vůdcem člověka bezmezný egoismus, jakýž ovládal národy pohanské. Bez těchto ctností není však možna žádná pravá lidskosť; proto též u pohanů lidskosti nebylo, nýbrž pýcha bezmezná, záliba v ukrutnostech, k chudině nenávisť, se starými a chorými lidmi neútrpnosť, pohrdání člověkem a jeho důstojností, neváženi si života ani vlastního ani cizího a vrchol všeho: ukrutné a víc než zvířecky surové prolévání krve — krve to lidské — pro zábavu!!

A svoboda? Kde pak byla v pohanském Řecku a v pohanském Římě zvláště v dobách pozdějších pravá svoboda? — Nemluvme o otrocích, nýbrž jen o lidech tak zvaných volných čili svobodných. — V rodině řecké a v rodině římské neměla žena, neměly děti pražádných práv, nýbrž jen povinnosti, povinnosti těžké; otec naopak

či resp. muž neměl zas povinností, nýbrž jen právo, právo děsné, právo nad ženou, právo nad životem i smrtí dětí svých; byl tudíž v rodině pánem absolutným. Ale přes to přese vše netěšil se ani on pravé a plné svobodě občanské.

V moci a právech jeho, jež měl nad rodinou, obmezoval jej v některých zemích stát, jako na př. v Spartě, žádaje od něho dorostlejší děti, by si je vychoval všecky společně podle zásad svých, což schvalovali i filosofové a mezi nimi nejenom Plato v idealném svém státě, nýbrž i myslitel tak hluboký, jakým byl bez odporu Aristoteles, kterýž pověděl, že prý jest hlavním účelem rodiny, poskytovati státu občany. — Avšak i tam, kde se stát nemíchal do práv rodiny a vychování si neosoboval, byl muž zvaný volný čili svobodný v svobodě své občanské velmi obmezen a to proto, že byl, jak s vrchu praveno, nejen v Římě, nýbrž ještě mnohem více v Řecku jakožto osoba, jakožto zvláštní a samostatné individuum považován o málo víc než za nic a že nepožíval plných práv občanských, nesloužil-li přímo a osobně státu.

Ne svoboda, nýbrž tuhý a přísný absolutismus vládl v starém Řecku a starém Římě? Nad rodinou vládl absolutně otec, nad občany všemi a tudíž i nad hlavami rodin vládl opět absolutně stát. Tak tomu bylo i za doby římské republiky; když však republika přeměněna byla v monarchii, přešla ponenáhlu všecka vesměs práva a vůbec všecka moc nade všemi a nade vším v ruce římských císařů a „Lex regia“ byla pak výkvětem a spolu ovocem té velebené staropohanské „svobody“!!

Mocí zákona zvaného „Lex regia“ mohl panovník naložiti nejenom s majetkem každého občana, nýbrž i bez výminky s každým občanem vůbec, jak se mu líbilo. Tak dal na př. císař Kaligula agentům svým v Římě moc nade vším jměním všech občanů a jednomu ze svých příbuzných pravil, aby uvážil, že jest mu dovoleno všecko a proti všem — „omnia et in omnes sibi licere.“ Strašný tento absolutismus byl však důsledným provedením zásady i za dnů našich u jistých lidí tolik oblíbené a jako něco zcela nového vychvalované, zásady totiž, že všecko právo a veškerá moc spočívá v lidu, tento že ji opět přenáší na stát čili respective na hlavu státu, na panovníka a panovník tudíž že není vládcem a panovníkem „z boží milosti“, nýbrž „z milosti a vůle lidu“. Právě tak soudili staří pohané, neboť i dle jejich bludných domněnek spočívala veškerá moc v lidu a v jeho zástupcích čili v senátě, kterýž prý ji opět přenesl na císaře pověstným zákonem zvaným „Lex regia“, kterýž všecko právo činil illusorním a každé choutce, každé kaprici, každému bezpráví římského císaře dával již předem sankci zákona, neboť: „quod principi placuit, legis habuit vigorem, utpote cum lege regia, quae de ejus imperio lata est, populus ei et in eum omne suum imperium et potestatem conferat“ (Ulpian). Taková byla ta velebená staroklasická svoboda a volnost! Nesčetní otroci neměli žádných práv ani osobních ani občanských, ženy byly v šanc dány zvůli svých mužů, děti závisely zcela a úplně na vůli otcově, otec však opět na vůli státu čili císaře; jeden byl otrokem druhého a ten nejvyšší — otrokem svých vášní!

Úplně volnými a svobodnými byly v starém pohanstvu toliko vášně a nepravosti druhu nejhoršího, do nichž se pohané vr-

hali ze zoufalství, jak dí apoštol. [1]) Vášně tyto a nepravosti uváděti nebudem, neboť již jenom pouhé jméno jejich mohlo by někomu býti pohoršením; ale tolik říci přece musíme, že i mužové nejpřednější a poměrně ještě nejšlechetnější jako: Pindar, Perikles, Lysias, Demosthenes, Parmenides, Eudoxus, Xenokrates, Aristoteles, Polemo, Argesilaos, Zeno, Plato v letech mladších, Julius Caesar, Trajan etc. etc. hověli nepravostem druhu nejhoršího, nepravostem, o nichž se zmiňuje apoštol národů v listu svém k Římanům, aby ukázal, že pohané v mravním ohledu tak byli skleslí, že hloub už ani klesnouti nemohli.

Jaká mravní spousta zavládla hlavně od dob Perikleových v národě řeckém, jest vůbec známo, a jak hrozně klesli v národě římském nejenom muži, nýbrž i ženy druhdy tak cudné, toho důkazem jsou: Messalina, Junia Calvina, Julia, Verenice, Lepida, Lydia, židovka Poppea atd. Proti starému Římanu a Řeku se v této příčině spiklo skoro vše: pokažená mysl, pokažené umění ano i náboženství výmysly lidskými znetvořené! Tak dosvědčuje řečník Cicero: „tantum fuisse errorem, ut perniciosis etiam rebus non modo deorum nomen tribueretur, sed etiam sacra constituerentur“ (de nat. deor. III. p. 25). Ano i rozpustilý římský básník Ovid přímo pověděl, že prý by ženy lépe učinily, kdyby —, ne do divadel, ne na představení pantomimická, do kterýchž si stěžuje i Juvenal, že urychlily záhubu Říma, nýbrž — *do chrámů* kdyby vůbec ani nechodily, neboť prý se tam jenom pokazí. A Ovid měl v této příčině bohužel pravdu.

Trefně a zároveň velmi delikátně vylíčil toto mravní pobloužení národů pohanských slavný francouzský řečník Lacordaire ve své konferenci XXII., kdež mezi jiným dí, že se neřesť ohyzdná nespokojila tím, by měla volný průchod, nýbrž žádala veřejnou úctu a svět že k tomu svolil; zkažená mysl (le sens dépravé) že měla nejen svou zvláštní a vlastní filosofii, nýbrž i své kněžstvo určené k tomu, aby konáním svého úřadu šířilo — zkázu.[2])

Neřesť měla všude volný průchod, a ne jenom to: neřesť se krášlila, zdobila, zahalovala ve svůdné formy, jak dosvědčuje dějepisec Tacitus, řka: „Paulatim discessum est ad ornamenta vitiorum.“ To nazývali staří *humanitou*; to zovou humanitou i za dnů našich odpůrci křesťanství, třebas to mnozí z nich neřekli tak zřejmě jako Voltaire, jenž napsal, že prý křesťanství po celá

[1]) „zoufavše sobě, vydali se v nestydatost, v páchání všeliké nečistoty s nenasytností“ (Efez. 4. 19.).

[2]) „L'âme s'est trouvée faible. Elle a pu quelque chose pour la justice, pour la prudence ... elle a fait des héros, elle n'a pas fait de chastes. Et se voyant ainsi impuissante, comme il faut vivre avec honneur, parce que c'est son instinct, elle a poussé le délire jusqu'à vouloir l'honneur du sens dépravé. Elle ne s'est pas contentée de la liberté, ella n'a pas demandé au monde seulement que le sens dépravé fût libre, elle lui a demandé qu'il fût en honneur, et le monde y a consenti ..... L'honneur du sens dépravé n'a pas satisfait l'âme; elle en a voulu la publicité, l'état public ... le sens dépravé a aspiré à la publicité et il l'a obtenue ..... les philopehs n'on rien pu; le sens dépravé a même eu sa philosophie, on lui a fáit unu philosophie, mais encore il a eu son sacerdoce, ila eu ses prêtres ... chargés d'exercer comme un ministère de sainteté cet effroyable ministère de la dépravation .... il a eu des temples! (vyd. z r. 1881. tr. 39—41.)

století barbarstvím a nevkusnostmi humanitu udušovalo, až prý ji svého času Montesquieu zas našel, — aneb jako Göthe, Lessing, Bodenstedt — převedený „do naší milé mateřštiny“ atd. atd., kteří hlásají, že prý křesťané teprv tenkrát poznali pojem zdravého a člověka důstojného života, když se začali pilně zabývati literaturou starých pohanů, a kteří opěvují se zápalem hodným lepších věcí, co mezi křesťany nemá býti ani jmenováno.

Všem těmto odpověděl zmíněný již Tacitus, když byl napsal: „Paulatim discessum est ad ornamenta vitiorum; apud *imperitos* haec *humanitas* vocatur, cum pars sit *servitutis*“ (Agricola c. 21.) — nevědomci, lidé krátkozrací a nezkušení zovou to humanitou, ač by měli věděti, že jest to počátkem otroctví. Humanita (!) tato nesla též své ovoce, kteréž Vrchlický v básni nadepsané: „Caligula a Philon“, chtě, aby osoba žida Philona a židovských jeho soudruhů oproti osobě Caligulově a jeho dvořanů hodně vynikla, trefně a zcela věrně vylíčil, řka:

„. . . . . v bahně
svět (totiž pohanský) celý tonul, v útisku a bídě;
jen podlosť vládla železnou svou patou,
v dlaň zlato sbírajíc. Vše moh si koupit.
Stud dívčí v Římě největší byl zázrak
a muže síla divem nevídaným“ (Zlomky ep. 63—64.).

Že za těchto poměrů musila i říše tak veliká, jakou byl starý Řím, — podobně jako ze stejných příčin dříve už Řecko —, nutně zaniknouti, jest na bíle dni:

„Luxuria incubuit, victamque ulciscitur orbem;
Nullum crimen abest, facinusque libidinis ex quo
Paupertas romana perit“ (Juv. Sat. VI. 293.).

K takovým koncům vedla a vede pohanská — sit venia verbo — „humanita“. (Dokončení.)

V červáncích probuzení.

Rys z těžkých dob.

Nakreslil A. J. Dubec.

(Dokončení.)

XIII.

V jednom z prvních nedělních večerů měsíce srpna veselý vánek Čechtín v lahodný sen kolébající zatichl pokaždé, kdykoliv doletěl nad střechu rychtáře Rokyty, jakoby nechtěl rušiti ticha pod dřevěným stropem nad hlavami asi dvanácti mužů se rozloživšího. Seděli bez louče s hlavami nizoučko nakloněnými. Kdykoliv měsíc prodral se větvemi staré hruše pod okny a rozhodil po jizbě hrst paprsků, z nichž i na leckterou tvář jich několik dopadlo, bylo viděti po čele jimi ozářeném hluboké vrásky.

„Bratře Rokyto“, ozval se po chvíli od samého okna tichý hlas mladého vysokého muže, jemuž měsíc plně zazářil právě do výrazné tváře a osvětlil pěkný národní kroj, jímž byl oděn.

„Slyším, Pavle", ozval se rychtář a přistoupil k mluvícímu, jenž, jakoby mu náhle byla slova zamýšlená unikla, se odmlčel.

„Kdyby zradou podnik náš byl objeven za nepřítomnosti naší, ujmi se mé ženy a nedospělého dítěte proti násilí panskému". Řeč mladého muže prodchnuta byla obavou ze srdce vycházející.

Rázem obklíčen byl rychtář a podobné prosby zaznívaly tklivě k jeho sluchu. Ba i za ruce a ramena jej chápali, aby důtkliveji mu tohle připomněli.

„Nemám dětí", odpovídal Rokyta vzpřímiv se rázem, „a vaše rodinné záležitosti budou mými. Vím, jaké city svírají vám srdce; i mně jednou vedlo se nejinak a dovedu vám rozuměti. Spíše by jim tuto šedivou hlavu bylo vším možným zhanobiti, než bych sebe menšího příkoří dal na rodiny vaše dopustiti. A se mnou stejně všichni rychtáři v kraji smýšlejí".

„I já bdíti budu s panem Bočkovským, aby nikdo nezarmoutil milých vašich", ozval se Ctibor s páterem Hyacintem v zadu sedící. „Jako jindy pilně zkoumati budu všechno, a kde bych něco jen maličko nebezpečným býti viděl, odvrátím rychle pohromu."

„Pan Bočkovský útulku rád slíbil dopřáti, kdyby pronásledovány býti měly rodiny vaše," potěšoval kmet ku kruhu mužů přistupuje.

Upokojili se všichni a za chvíli na jiné myšlénky, o šťastném totiž výsledku poselství svého přišedše, rozjařili se silou té svaté naděje, kterouž nedovedly žádné útrapy vyrvati z hrudi národa českého, pevně o svém vzkříšení přesvědčeného.

Zatím odešel rychtář rozhlednout se, zda již ve vsi všechno utichlo a vrátiv se přikázal čeledínovi dům od humen střežícímu, aby zapřahal. Pomohl mu při tom sám, a za chvíli připraveny byly dva malé vozy, do nichž po páru lehkých koní bylo zapřaženo. Pak vešel do jizby a pravil vesele: „Ve jménu božím, bratří, k dílu: Pomodleme se za šťastné pořízení a brzký návrat." Zatichli všichni obnaživše hlavy, a leckde jenom hlasitější povzdech se ozval. „Dejž Bůh, čeho sobě žádáte," dokončil páter Hyacint, a všichni vyšli tiše na dvůr. Malebný kroj selský zazářil v lesku měsíce na těle mužů, kteříž naposled stiskli ruce rychtáři a Ctiborovi. Páter Hyacint šeptem děl mladému justiciárovi: Jednej opatrně, dítě, abys zachoval se na prospěch dobré naší věci a na radost. . . . ." Nedopověděl. Koně lehce vyjely ze dvora a zmizely záhy za vesnicí, jíž se jako lehký přízrak mihly. Rychtář zavřev vrata šel vyprovodit mladého justiciára, jenž na rozchodnou se k němu nakloniv šeptal: „Vyplní-li se naše tužby, opustím na vždy zámeček."

„Nikoliv však náš a svůj rodný kraj", dotazoval se rychtář.

„Toho bych ani nedokázal. Jsem bylina zdejší, jež zapustila tu kořeny hluboko do země, a již nikdo nepřesadí. A když již mne nebude, plody, jež vypěstovati chci snahami svými, vzejdou snad na novo."

Rozešli se a Ctibor zaklepal na okno vrátníkovi, jenž mu ihned bránu otevřel. „Což nespíš ještě starochu", oslovil kmeta, na nějž jindy déle mu bývalo čekati.

Vrátník vystoupiv na prsty a přikloniv se k němu šeptal: „Chtěl jsem vás varovati před zlou komornou milostivé paní. Jakmile odejdete z domu, ihned za vámi zvědy posílá a chce vás vší

mocí vystražiti. Dnes jí přinesli zprávu, že zašel jste do továrny pana Bočkovského, a s tím ihned spěchala do dvora ku správcovým. Chodívá tam nyní častěji, než kdy jindy.“

Ctibor se zachvěl domnívaje se na okamžik, že by schůze u rychtáře Rokyty mohla býti již vyzrazena; však ta okolnost, že vyzvědač jen o pobytu jeho v továrně věděl, uspokojila jej. Než úplné jistoty nabyti chtěje tázal se spěšně: A kdo vyzradil tobě všechno?“

„Rozára, kteréž panna Eufrosina všechno svěřuje; bývá jí také někdy poselkyní ku správcovým.“

„A kdy budete míti spolu svadbu,“ dotazoval se Ctibor, aby zamluvil věc, o níž již dosti věděl.

„Sám Bůh nebeský ví,“ vzdychl sobě kmet. „Myslím, že paní pozapomněla.“

„Ještě kratičko vytrvej, snad se i toho zbavíš“, potěšoval kmeta Ctibor, „a kdyby mne chtěla komorná něčím škoditi, podej mi o tom zprávu.“ Stiskl vrátníkovi ruku a vyšel po schodech do své jizbice, kdež dlouho do noci přemýšlel, kterakby měl život svůj do návratu pátera Hyacinta zařiditi.

Na zámečku, od onoho osudného dne, v němž rázem vypověděl válku dvěma stranám, dobrého pohledu od nikoho, kromě od lidu poddaného, neužil. Kdož ví, jakých by se byla asi urozená paní Ofelie chopila proti němu prostředků — snad hodně různých — kdyby ustavičná choroba justiciárova nebyla jí v tom bývala na překážku. Cítil svoji malomocnosť proti němu i správce, jemuž panna Eufrosina stala se velikou přítelkyní, dovedši záhy vylákati tajné záměry jeho. Přijal ji ochotně, domnívaje se míti stálého prostředníka blíže hraběnky.

Panna Eufrosina nebyla však tak obětavou a nezištnou, aby popřála jinému, čeho se jí nemohlo dostati. Její snahou jedinou bylo nyní zničiti Ctibora, čímž doufala smýti zároveň pohanu od něho utrpěnou. K témuž cíli obracela všechny pomůcky, kterýchž se jí od správce dostávalo, a první zřetel obrátila na Ctiborovy vycházky do okolí, o nichž podrobné zprávy paní Ofelii podávala.

Ctibor osamotněl takto úplně a nebylo nikoho, s kým by se byl mohl sdružiti. Do továrny neodvažoval se přijíti, ačkoliv jej tam srdce stále vábilo. Nahražoval sobě pobyt tam vzpomínkami minulých návštěv, v nichž tenkráte vzbuzené city novým svěžím půvabem vracívaly se do jeho duše.

Asi za týden dal jej tajně zavolati rychtář Rokyta a podal mu list od pátera Hyacinta, v němž líčena byla cesta poselství do Vídně. Poznával, že pevná důvěra ve šťastný výsledek podniku, v tehdejších dobách skoro podivného, nejen nepoklesla v mysli poslů, nýbrž vzrůstala, čím blíže docházeli ku hlavnímu sídlu panovníka, k němuž každý měl přístup volný. Zároveň vybízel páter Hyacint Ctibora, aby opatrně podíval se po vesnicích v kraji a mezi známými se přesvědčil, zda některá vrchnosť odchodu vyslanců nepozorovala. Připomínal dále, že rovněž panu Bočkovskému pozdrav a zprávy o sobě posílá, a důrazně jej vybízel, aby rodiny poslů v nebezpečí do továrny zavedl. . .

Příkazů těchto věrně jsa poslušen vydal se Ctibor druhou neděli záhy z rána na cestu krajem a vrátil se úplně uspokojen domů, což také věrně sdělil páteru Hyacintovi, tou dobou, jakož

v druhém listu byl oznámil, již na určitém místě ve hlavním městě říše s poselstvím se nacházejícímu a podpory pro žádosti svých svěřenců u známé šlechty se dohledávajícímu.

Zpráv těchto neopomíjel Ctibor užívati k osvěžení stejně smýšlejících přátel po celém kraji a působení jejich bylo tak účinlivé, že mladému justiciárovi vším úsilím bylo se starati, aby snadno vznětlivý lid nedal se strhnouti předčasně k nerozvážnému jednání. Proto také zatajil další sdělení pátera Hyacinta o příznivém přijetí poselství u panovníka, jakož i o připravovaném patentu císařském, jímž mělo býti nevolnictví co nejdříve zrušeno. Zatajil jim i radost poslů neobmezenou a jen dobu, kdy asi vrátí se v rodné kraje, přibližně naznačil.

Ačkoliv důtklivě a důrazně napomínal všude k mírnosti a tichosti, přece čím blíže přicházel čas návratu poselství, bylo obyvatelstvo vesnic na panstvích okolních nedočkavějším. Leckde také ostřejší výstupy se udály mezi lidem a úředníky panskými, a v krajích, v nichž jindy bylo tak ticho, jakoby mák sel, leccos podezřele se šustlo, čímž překvapené vrchnosti pobouřeny bedlivěji počaly všímati si příčin ruchu, tak náhle dle jejich mínění se vynořivšího. Nebylo jich ovšem tajno, jaké proměny v říši císař Josef II. chystá; že by však lid mohl nějak předvídati, co panovník zamýšlel, toho nejméně se nadíti mohli. Však opatrnosti jakživo ještě nikomu nebylo líto, zvláště násilníkům, a proto úředníci pilněji protírali sobě oči, aby přesvědčili se, možno-li ve ztlučeném a usouženém těle, v zanedbané a pokleslé duši robotníků vznítiti se jiskře touhy po právech lidských. Ctibor tudíž několik nocí v posledním srpnovém týdni ztrávil na cestách, všude k pokoji a ku trpělivosti nabádaje.

Toho bedlivě šetřili správce s komornou a snadno zvětšovanými obavami přivedli paní Ofelii na myšlénku, že Ctibor účastníkem jest spiknutí proti pánům zosnovaného.

Zvláště váhy nabyla jejich tvrzení, když ve dvoře zprotivil se drábům jakýs dědinník a neprozřetelnou ve hněvu hrozbu proti vrchnosti byl pronesl. Téhož večera, bylo to posledního dne měsíce srpna, nařízeno správci, aby násilím otevřel sobě byt mladého justiciára a podrobil jej přísné prohlídce.

Téhož dne také vydal se Ctibor před samým polednem vstříc poselství selskému, jehož příchod mu byl oznámil páter Hyacint posledním svým listem. Touže opravdu spočinouti v oteckém náručí kmetové a stisknouti srdečně pravici statečných poslů, pilně pobádal koně k rychlému běhu. V hlavě zatím myšlének vábných a sladkých rodilo se mladému muži do nesečtení. Viděl v duchu, jak zalesknou se blahem ty žalem vrasčité tváře robotníků, jak vzpřímí se nahrbené jejich postavy, a z očí tryskne jim slza radosti, díků, když uslyší, že nejsou již nevolníky v jeden řad s ostatním hmotným majetkem vrchnostenským počtenými . . . Bude to vzkříšením slavným, velebným, jehož alleluja zněti bude z nepočetných srdcí a jež denně nově se bude rozléhati drahou vlastí . . . Pak odejde ze zámečku, navždy a . . . Však kam se uchýlí? . . . Snad volným ptákem zaletí v jiný kraj? . . . „Nikdy, nikdy," šeptem se rozhodoval, a důvodem už nebyla myšlénka jakás nová, nýbrž sladký záchvěv celé jeho bytosti, jež dávno se byla v lásku proměnila a jí jedině žila . . .

Zatím v zámku po jeho odchodu jako dvojice lačných supů vpadli správce s pannou Eufrosinou do bytu Ctiborova a vrhli se na psací jeho stolek. Zámek povolil dlátu, jemuž ani dvéře neodolaly, a chtivé zraky slídičů vynesly ku plamenu svíčky dopisy Ctiborovy a denník, jejž počal psáti mladý justiciár od prvního rozruchu duševního, Vojtěškou způsobeného. V odstavcích různé délky a nestejného písma zračily se jasně stavy a pocity duševní pisatelovy . . . Správce proběhl zrakem svým několik posledních stránek denníku a radostí zavýskl. Pak vytrhl komorné listy a jal se jeden z nich čísti, při čemž tvář jeho příšerně divokou a radostnou mstivostí zazářila.

„Náš jest, zrádce, náš," zajásal a sbaliv denník s listy ubíhal bez opovědi k paní Ofelii. Za ním spěchala komorná, však zastihla již správce toto paní Ofelii z denníku předčítajícího: „Lidu poddanému vzato všechno: svoboda tělesná, spravedlnosť, ano i právo myšlení. A přece člověk, ať jest jakýmkoliv, nevzdělaným neb zanedbaným, cítí v nitru svém hlas, jenž jej ubezpečuje, že má moc sebou vládnouti a že k určitému úkolu jest na zemi . . . "

„A takovými myšlénkami propleten jest celý denník," děl správce sešit hraběnce podávaje. Odmítla jej, jako by nechtěla se poskvrniti podobnými nehodnými myšlénkami a jen rukou ukázala na listy v levé ruce správcově se nacházející . . .

Poslušen jsa počal věrný sluha čísti všechny zprávy pátera Hyacinta o poselstvi selském a jeho zdařilých výsledcích. Pokaždé, kdykoliv dočetl jeden z listů, pokynula mu rukou, aby četl druhý . . .

Tvář její skřivila se při posledním, v němž o patentu císařském už zcela jisté zprávy byly podávány, a slova odumřela jí skoro na rtech. Zasípala jenom rukama na propuštěnou ukazujíc: „Až se vrátí ten bídný nevděčník, připravte mu v temnici nejstudenější lázeň pro potřeštěnou hlavu . . . Drábi ať střeží okolí, a kdyby se bránil mé moci, dávám každému úplné právo na jeho tělo. Posuď on mým nevolníkem, a práva svého ještě na něm třebas na posled užiji. . . . ."

XIV.

Darmo snažil se páter Hyacint na dlouho zdržeti Ctibora v kruhu přátel, k nimž byl již pozdní nocí dojel. Jakmile uslyšel zprávu, že zítřejším dnem prohlášen bude tak toužebně očekávaný patent císařský a zároveň z obsahu jeho něčeho se dozvěděl, vábila jej jakási mocná touha k odchodu.

Chtěl býti takovým poslem lidu zbědovanému, jakým bývá skřivan zemi z pod ledových pout zimy k novému žití se probouzející . . .

Maličko tedy odpočinuv vydal se po půlnoci na cestu. Hlavou zvonila mu jako zvon vzkříšení ohlašující slova patentu císařského: „Lidu nevědomostí chudého, chudobou bojácného, bojácností ztýraného, ujímáme se z rozumu a z lásky k lidstvu . . ."

Ani nevěděl, kde se vzalo ráno, když přejížděl hranice kraje. Polotemnem rozestíral se nad východem při samém obzoru, kde obloha se znenáhla ze spodu podbírala, pás temně syté modře. Za

ním táhl se ohnivě rudý pruh neustále se šířící, od vrchu však slabé bělosti ustupující.

„Dnes poprve planeš, záři jasná, nad svobodnou zemí a plameny tvoje zažehnou se dnes v tisících srdcích," zvolal nadšeně k vábnému zjevu zraky upíraje.

Zašel v první známé vesnici k rychtářovi a vypověděl chvatně ještě před slunce východem, že poselství se vrací a jaké přináší zprávy; pak jen příkaz dal dbáti přísně, aby všemu lidu se zvěst tato nedonesla, dokud by úředně patent nebyl ohlášen . . . Rychtář ještě se nevzpamatoval a již ujížděl Ctibor kvapem z vesnice. Darmo volal za ním, slzy maje v očích šťastnou zvěstí pomatený rychtář; jezdec mihl se ranním šerem jako přízrak . . . Mnohý sobě po jeho odjezdu docela sáhl na čelo a zakryl dlaní tvář, aby jasně upamatoval se, opravdu-li dobře slyšel a viděl . . .

K samému poslednímu div mu kůň v Zábořicích neklesl. Žádal tudíž, aby dali mu odpočinku, sám pak, poněvadž všechny potahy koňské pracovaly na panském, vydal se pěšky na další cestu, již mínil v továrně pana Bočkovského ukončiti. Zastaviv se ještě v několika vesnicích docházel po slunci západu k cíli své cesty. Unavením bledé líce jeho rozvilo se růží, když vstupoval na známá ta místa v zahradě, z níž posledně s tak divnými city odcházel. Vracely se nyní do duše jeho novou silou a chvěly jeho sesláblým tělem jako malomocnou třtinou.

Byl nucen opříti se o kmen lípy, vida vstříc přicházeti s hlavou nízko skloněnou tu, kteráž byla žitím duši jeho . . . „Přicházím, panno Vojtěško, s pozdravem od pátera Hyacinta," promluvil k ní, všechen zbytek síly tělesné napínaje a jí vstříc několik kroků jda . . . .

Pozvedla na okamžik ubledlou tvář, na níž zanítil se červánek i bílé čelo plaménky svými zasahující a ruce sevřely ňádra nepokojnou vlnou se chvějící.

Ctibor uchopil tyhle ruce a přitiskl je ku svým prsoum a zašeptal chvějně: „A víte, jaký výsledek té cesty?"

Znovu pozvedla svoji hlavu, a čisté oči její četly jasně na rtech a v srdci jeho: „svoboda."

„Svoboda, svoboda," děl zanícen, „a dnes již blaží zpráva tato mnohou duši v našem kraji, jíž jsem to zlaté, však neznámé ve vlastech našich slovo byl pověděl."

Vyprostila chvatně ruce svoje z jeho dlaní a zakryla sobě líce slzami radosti svlažené . . .

„Odpouštíte mi dnes všechno, čím jsem se druhdy provinil na svém lidu, Vojtěško," tázal se tiše mladý justiciár. „Opustím zámeček navždy zítřejším dnem."

Vzdychla těžce a bolestně, jako by jí někdo nožem o srdce zavadil, a ruce její hledaly opory tělu v bezový keř nevládně se klonícímu . . . Zachytil ji do náruče své a rty jeho líbaly bílé čelo a perlami slz třpytící řasy dívčiny a vyssávaly z očí tu čistou zář slunéčka . . .

V záhoncích nejrůznějších jmen a podob zašuměly květy a lehkým vanem větérku v korunách lip pohnula se ještě a tichounce zavzdychla usínající druž ptačí a přes stráně lesní jako by sem

byla zabloudila s druhé strany ozvěna zvonů večerních krajem letící . . .

„Prvním pohledem na dvoře Čechtínském vstoupila tiše a lahodně," šeptal mladý justiciár, „čistá duše tvá do nitra mého a naplnila je úplně, pronikajíc a oživujíc všechny skutky a řeči mé; snahy, jimž srdce tvoje žije, vdechla jsi mi slovem, pohledy a září nadšení, jež ti plála na lících, v nitro mrazivě chladné . . . Já byl jsem úplně spokojen těmi dary velikými, kteréž jsi mi takto podávala. Dále nesahaly tužby moje, než abych provedl silnějším ramenem svým vznešené záměry tvoje."

„A nyní bys chtěl odejíti, nyní, kdy dílo vznešené teprve počíná, kdy slabým a nevědomým největší jest pomoci, aby na scestí nesešli", tázala se smutně.

„Jenom zámeček opustím, ne však lid a kraje tyto. Vím, že právě nyní bude nejvíce potřebí obezřetnosti. Svoboda jako mladé víno, neb oheň v rukou nezkušených: zmámí a spije hlavy anebo zničí sebe samu i s obdarovaným . . . Staral jsem se již cestou, aby zamezeny byly všeliké nezřízené výbuchy osvobozené vůle, zvláště však, aby výtržnosti se všude snažili vystříhati. Nyní zaběhnu ještě k rychtáři Rokytovi do Čechtína, abych potěšil tu dobrou trpělivou hlavu zprávou, že půda, již syn jeho krví zvlažoval, vydala bylinu časem svým ovoce hojné slibující." Stiskla mu na odchodu chvějnými dlaněmi ruce a smutně zahleděla se do jeho tváře . . . „Tak mi náhle nevýslovně teskno," šeptala, „jakobych tě neměla nikdy viděti . . . Předtucha zlá sahá po mém nitru temnou rukou" . . . Přivinul ji k srdci. Zaplakala tiše, a když odcházel, opřela se o kmen lípy, chvějíc se na celém těle.

Zatím spěchal Ctibor přes stráně k zámečku, odkudž sběhnouti mínil do vesnice pod ním rozložené. Láska hovořila v něm nejlahodnějšími slovy. Známými cestami v myšlénkách stále duší jeho nejbujnějšími vlnami proudících blížil se k lipovému háji, jehož stíny poněkud jej upamatovaly, kde jest. V tom však okamžiku, kdy pozdvihnuv hlavu spatřil stěny zámečku, sevřely jej dvě páže, snažíce se povaliti jej k zemi. Jediný výkřik zaleknutí zazněl z úst jeho hájem: dalším zabránil dráb, tvrdou rukou svojí jej ranou do hlavy omráčiv. Přehodili přes něho lněnou, modře zbarvenou plachtu a jakmile nohy a ruce mu byli svázali, vnesli jej zadní brankou do dvoru. Jeden z drábů tiskl mu rukou ústa. Pak vklouzli tiše do temnice a složili břímě svoje na zemi. Ruka svírající mladému justiciárovi ústa povolila a vrznutí dveří bylo znamením, že jeden z násilníků odchází . . . .

Hliněná země temnice probudila Ctibora z bezvědomí. Zastenav bolestně chtěl se pozvednouti, však vazby mu toho nedovolovaly. Mimo to cítil úplnou nevládu na celém těle a prudké bolesti ve hlavě . . . Sbíral tedy v paměti myšlénky, zdaby dobral se jasného vědomí o svém stavu. Světlo svíčky vynutilo mu náhle otázku: „Kde jsem a kdo má právo se mnou takto jednati?"

„Urozená paní", odtušil posměšný hlas, a Ctibor poznal největšího nepřítele svého mezi dráby, Koníčka, jejž pro surovost často byl plísníval . . . .

Odpověď tato rázem vrhla paprsek jasnosti do jeho mysli. Tušil již, z jakého asi návodu všechno pošlo, a nitra jeho zmocnila

se ošklivost proti správci a panně Eufrosině, jejichž mstivosti všechno připisoval. Že by však byli objevili činnost a snahy jeho k osvobození a povznesení lidu, ani na mysl mu nepřišlo ....

Z myšlének vytrhl jej příchod dvou mužů. Dráb pozdvihl ihned plachtu a Ctibor patřil do tváře jednomu z písařů kvapně a nedbale oděnému. V ruce držel arch žlutavého papíru. Na tváři pohrával mu úsměv zjevující se na líci mstitele dokonavšího svoje dílo.

„Jsem zástupcem churavého a nyní od zámku vzdáleného pana justiciára," počal vážně arch rozvinuje a vrásky na líce ukládaje písař .... „Sděluji vám tudíž jeho jménem rozkaz milostivé paní, kteráž právě před večerem pro srocování se poddaných na svém panství, vámi způsobené, přinucena byla k útěku i se svými úředníky. „Ctibor Hlávka, poddaný tělesný urozené hraběnky Ofelie Klauserové, paní na Čechtíně, nalezen byl vinným zradou, odbojem a buřičstvím proti své vrchnosti. Kdekoliv by postižen byl, budiž jat, a kdyby odpor činil, násilím přiveden ku pravomoci téže urozené paní, kteráž dle řádů soudních dále s ním bude jednati."

„Nejsem poddaným tělesným paní Ofelie," děl pevně Ctibor, „poněvadž studiemi svými osvobozen jsem dle řádu této země od nevolnictví. Rovněž dnešním dnem patentem císařským nevolnictví úplně zrušeno."

Písař usmáv se studeným smíchem nad touhle svobodnou řečí zajatého a k zemi povaleného vězně, odcházel samoten.

„Těžce dopadne zločin násilný, jejž na mně káže hraběnka provoditi, na její hlavu," děl tímž pevným hlasem Ctibor, a hlava poněkud pozdvižená klesla mu zpět ...

Písař vykonal svoji povinnost, přenechávaje další dílo drábům, kteříž důkladně je na nenáviděném justiciárovi provedli ...

Těžko popsati věrně takovéhle chvíle ... Zachvívá li popis všeobecný hrozných oněch výjevů duší lidskou, popis, v němž odezírá se od jednotlivých osob, jejich zvláštních stavů duševních, poměrů životních — zdrcuje skoro člověka líčení útrap jednotlivců. My sbližujeme se s trpícím úže, strasti na něm stělesněné působí na nás mocně, zdá se nám, že slyšíme výkřiky jeho, cítíme každý záchvěv jeho těla ...

Ctibor celodenní námahou seslabený usnadnil velmi drábům práci. Klesl za nedlouho, známky života pozbývaje, k zemi.

Prudký, téměř smrtelný vzdech Ctiborův vypudil dráby spěšně z místa ohavnosti. Zalekli se, že mladý justiciár za nedlouho mine se životem; a toho vinu přece nechtěli sobě přičítati. Ani svíčky na cestu sobě nevzali ...

Snad byl by anděl smrti zjasnil ještě téže noci bledé líce mladého justiciára, kdyby nebyl láskou svou i jeho ruku na čas zadržel. Sotva že totiž zatichly kroky ubíhajících drábů na dvoře, zdvihla se přikrčena ve stínu vrat postava a vklouzla do síně správcovy, kdež opatrně dvéře k temnici otevřevši zmizela na tmavých schodcích do podzemní síně vedoucích. Zář svíčky osvítila za chvíli tvář starého vrátníka ku zbitému justiciárovi přikleknuvšího.

„Bože s vysokého nebe," zalkal staroch, „že by takovou hroznou mstu na něm byli chtěli provésti, přece jsem nemyslil. Snad již jest mrtev ..." Naslouchal chvíli tluku jeho srdce; pak povstal ohlížeje se kolem a jiskra naděje zanítila se v jeho mysli. Uchopiv modrou

plachtu a ovinuv zbitého, přitiskl jej do náručí. U dveří domovních se na chvíli zastavil a dech zdržuje rozhlížel se po dvoře. Všude bylo ticho; ani dobytek ve stájích se nehýbal. Přikročiv do stínu domu lehce na prsty jenom dostupuje došel zadních vrat, jimiž vyšel na cestu a za chvíli octl se v lipovém háji. Tam na chvíli Ctibora na jednu z lavic složiv, rozhlídal se kolem. Zrak jeho k Čechtínu zabloudivší uzřel množství oken osvětlených, a šum z vesnice přicházející zřetelněji pronikal k jeho sluchu. Zaleknuv se, uchopil opět břímě svoje a za chvíli složil je v jizbičce na svém loži. Pak omývati se jal studenou vodou čelo a líce Ctiborovo, což dobrý mělo účinek. Mladý muž procitl ze mdloby a slabým stenáním známky života jasněji dal na jevo. Vrátník snažil se posíliti ubitého mlékem, aby aspoň slova rady od něho se dověděl, jakby měl s ním jednati. Podařilo se mu to a třebas Ctibor jen jméno rychtáře Rokyty málomocnými rty vypraviti dovedl, pochopil stařík okamžitě, čeho si přeje a poučiv justiciára, aby tiše dočkal jeho příchodu rozběhl se k vesnici.

Cestou však nezapomínal nikterak svého chráněnce. Rty jeho ustavičně polohlasně opakovaly: „Kdybych byl mohl nějakou zprávu mu podati, jak na něho mají políčeno, snad bych byl jej mohl vystříhati ... Však co já stařík jsem mohl ... Domů nešel, a když jsem na něj čekal, chtěje mu všechno, čeho jsem se od Rozáry dozvěděl, povědĕti, předešli mne ...“

Na záhumení rychtářově se mimovolně zastavil. Dvůr Rokytův pln byl mužů robotníků, jichž neustále přibývalo. Šumělo to mezi zástupem jako zvuk vln za bouře a jasnější hlas dorážel ku sluchu vrátníkovu: „Na zámek, brašil Dobudeme sobě patentu císařského násilím, když nám ho nechtějí vydati po dobrém!“

Stařec, maje v živé paměti události z nedávných selských odbojů, v nichž zbouřenci nikoho ani čeledi zámecké nešetřívali, zalekl se prudce a dav nohám ovsa rozběhl se zpáteční cestou. Za ním vyšel tiše zástup dědinníků a bez hluku táhl k zámečku.

U brány se vrátník vzpamatoval a do vůle boží se poroučeje a na milost Rokytovu, jemuž chtěl příhodu se Ctiborem vyložiti, spoléhaje, očekával přicházející. Důvěra jeho rostla, když uviděl v čele zástupu rychtáře a mimovolně klidem jeho tváře přivábeu, vyšel mu několik kroků vstříc. Pak vzav jej za ruku, vedl jej beze slova do přízemní své jizbičky.

Rychtáři zatočila se hlava kolem a jen stěží se zachytil lože mladého trpitele. „Ctibore,“ zaplakal, až mu srdce usedalo a proud slz vyhrkl z očí, „i ty stal jsi se obětí svatého díla našebo!“

Zdálo se, jakoby známou řečí tou nabýval mladý muž jasnějšího vědomí. Otevřelť oči a usmál se dětinně na mluvícího. Rychtář, jakoby si byl připomněl něčeho důležitého, vyběhl ven a pravil, stěží bolesť potlačuje, jednomu z přítomných dědinníků: „Vyveď sobě nejlepší koně z dvorské konírny a zapřáhni je do kočáru a zajeď pak do továrny pana Bočkovského pro otce Hyacinta. Vyřiď mu, že mladý justiciár na smrť nemocen.“

„Hraběnka a všichni páni uprchli ze zámečku, co se vás polekali,“ šeptal vracejícímu se rychtáři vrátník. Rokyta opět vyšel ven a oznámiv, že vrchnosť uprchla ze zámečku, prosil všech, aby rozešli se do svých domů a vyjednávání odložili na dobu pozdější.

Uposlechli, ač neradi, a bylo potřebí ještě mnohých domluv rychtářových, než zástup dal se na cestu zpáteční.

Páter Hyacint přijel za nedlouho po odchodu robotníků a polekán zlými předtuchami vstoupil do zámku. Při pohledu na zbědovaného nedařilo se mu jinak nežli rychtářovi. Byl nucen usednouti si, když mu vrátník vypovídal příhody Ctiborovy, jenž nebyl k sobě podoben a leckdy bolem sevřela se ústa kmetova a lesklá slza zapadla ve vraštité líce.

Podal Ctiborovi lék, jímž mladý justiciár přiveden byl poněkud k jasnému vědomí. Poznával již své přátely a úsměv radostný však bolestí přestřený byl jim na přivítanou.

„Doneste mne do mé jizbice," prosil slabými slovy. Učinili po přání jeho a líce nemocného živá radosť na kratičkou chvíli zjasnila, když uzřel ten známý pokojíček, v němž prožil v krátké době dlouhý život. Nemluvil mnoho a žal svírající nitro obou přátel také dusil slova potěchy na chvějných rtech . . .

Když první paprsky mladého dne počínaly plašiti temnoty ranní, šeptal Ctibor páteru Hyacintovi: „Rád bych vám otevřel zcela srdce a ulevil sobě."

Kmet pokynul rychtáři k odchodu. Pak naklonil se k nemocnému a vyslechl jeho slabé vzdechy.

Když se rychtář vrátil do jizbice, ukázal Ctibor, jehož průsvitné líce zářilo radostí, k oknu. Porozuměl Rokyta a otevřel okno, před nímž budily se v hnízdech na lípách pěnkavy, vrabčíci štěbetali a na listí místy nažloutlém leskla se zrcadélka krapnaté rosy.

„Jako tenkráte, když jsem přišel," děl bolně se usmívaje Ctibor. Pak zahleděl se tázavým zrakem na pátera Hyacinta a uchopiv mu ruku, skláněl jeho tvář k sobě.

„Přijde?" šeptal starostlivě.

„Půjdu sám do továrny," odtušil kmet a vyšel provázen naděje a touhy plným pohledem Ctiborovým . . .

Zatím roznesla se zvěsť vrátníkem jednomu z mužů sdělená chvatně po celém Čechtíně a lid, jakoby se včely rojily, sbíral se znovu kolem zámečku, chtěje milovaného justiciára spatřiti a pravého stavu věcí se dozvěděti. Vnikli za nedlouho až do jizbice Ctiborovy a trpké slzy, kterýmiž pokrývali ruce jeho, byly důkazem lásky k němu. Nemohl se sám těžkých vzdechů udržeti . . .

Kočár k zámečku přijíždějící probudil Rokytu vedle okna stojícího z truchlivých myšlének. Pohlédnuv upřeněji uviděl rodinu pana Bočkovského chvatně vystupující. Poprosil tedy sedláků, aby chvíli popřáli Ctiborovi k rozmluvě s továrníkem.

Zaslechl slova jeho nemocný a vztýčiv se poněkud na loži s úsměvem radostným upřel zraky ku dveřím, jimiž vkročil pan Bočkovský pevně Vojtěščino rámě pod páží svíraje. První pohled na lože Ctiborovo zachvěl silným tím mužem, že jen stěží udržel klesající své dítě.

Ctibor napřáhl obě ruce Vojtěšce vstříc. Usedla na židli k jeho loži a hlava jí nevládně klesla k prsoum . . . Tolik sladkých myšlének vykvetlo jí ve skutečnosti včerejším večerem vonným květem, i ve snách blažila se jimi a nyní rázem zlomeny těmhle květinám jejího štěstí útlé stvoly.

„Snad jsem ho nebyla hodna," zašumělo jí hlavou a srdcem. Pozdvihla hlavu a zahleděla se prosebným zrakem na přítomné. Pochopili otec i máti nitro dítěte svého dávno znajíce, čeho sobě žádá a vyšli všemi provázeni na chodbu.

„Udělej mi chládek ze svých líček v tom žáru bolesti, jenž mne svírá, moje blaho nesouzené," děl Ctibor, lehoučce se usmívaje a ruce dívčiny do svých dlaní bera. „Tvým slovem, tvou přítomností vše mi bude lehoučkým, jako i jindy bývalo."

Sklonila hlavu na jeho ruce a hlasitě zaplakala.

„Upokoj se," pokračoval Ctibor, všechny síly napínaje, „štěstí naše bylo větší, nežli bývá člověku souzeno, a čisté tak, že stěží by v pozemském víru se bylo udrželo. Tak aspoň krása jeho na věky potrvá. Víš, rozmlouvali jsme kdysi o tom, že svoboda jako slunce vycházející. Před sluncem jdou rudé, krvavé červánky. Tak i před svobodou stelou se pruhy krvavé. To bývalo od jakživa. Já však provinil jsem se mimo to proti lidu, ač z nevědomosti. Krev moje smíří tuto vinu . . ." Sklonil ji k sobě a rty bledé dotkly se jejího čela. „Pošeptej mi slova „svoboda", „vlast", moje slunko teplé," prosil tichnoucím hlasem. „Kdykoliv jsi je vyslovila, sladkost nevýslovná rozproudila se v mé hrudi."

Vzchopila se náhle a stanula pevně u jeho lože. Tvář zazářila jí prudkým ohněm a pravice vztýčila se na přísahu vzhůru. Levou ruku položila na prsa bouřnou vlnou se chvějící. „Přisahám ti, že vlast a ty budete jedinou mojí myšlénkou, jíž budu dýchati, žíti, milovati, doufati, a jména ta posledním dechem vyslovovati budou moje rty a umlknou teprve tenkráte, až se nohy moje podlomí, oči prstí zasypou a zakryjí ňádra jimi se chvějící těžkou hlínou.

Hlas její zněl zvučně a plně jako tenkráte, kdy poučovala jej o povinnostech lásky ku vlasti a jejímu lidu v lese nad rybníkem.

„Jsem slabou a nešťastnou," pokračovala, „však zároveň s láskou tvou stala jsem se dědičkou všeho tvého a vykonávatelkou vznešených snah tvých a chci je tímž úsilím prováděti." Sklonila se k němu a políbila jej vřele v bledé čelo. Pak usedla k němu a setřevši dvě slzné cestičky s lící zavolala všechny zpět do světnice s chodby zámecké, kamž celá vesnice se byla sešla. Všichni tiskli se kolem něho a mnozí klečíce kolem lože líbali ruce trpitele za zlatou svobodu.

Tak asi k poledním setřela Vojtěška chvějnou rukou umírajícímu naposled studený pot s čela

Stiskl jí slaboučko ruku, dávaje tím na jevo, aby mu hlavu poněkud pozdvihla. Když byla vykonala jeho přání, rozhlédl se nejdříve po přítomných radostně dlouhým pohledem; pak upřel na ni zrak a z kalících se očí poslední svit sletěl na její tvář.

Žalný stesk zachvátil všechny přítomné, měně zámeček v dům pláče a nářku, jenž se rozšířil za nedlouho až dolů do vesnice, kdež ženy děly robenečkům svým: Umřel vám a rodičům vašim ochránce a zastance nejlepší — — — — — — — — — — — — — —

— —

Paní Ofelie se nikdy na Čechtín nevrátila, aniž kdo z jejích přátel. Raněna byvši hned po příchodu na sousední panství, kdež útočiště hledala, mrtvicí, zašla bez památky lidu svého. Hrabě Ferdinand prodal panství Čechtínské panu Bočkovskému a zmizel bez

památky, dávné přátely své justiciára a správce opustiv. Odpadla jim takto veliká lžice od úst, a záhy jim dohořelo k prstům. Brky z křídel vypršely, a nad nimi i nad pannou Eufrosinou zavřelo se moře nepaměti. . . Štěstí jim dosloužilo — — — — — — — —

Pan Bočkovský počal ihned výkupem roboty lid poddaný osvobozovati a snadno dílo toto pomocí pátera Hyacinta a Vojtěšky provedl. Oddala se dívka docela práci druhdy Ctiborem podniknuté, duševnímu totiž povznešení lidu a připravila jej skutečně pro těžké doby pozdější, v nichž mu byla obezřetnou do posledního dechu vůdkyní — — — — — — — — — — — — — — — — —
— —

Takových dějů bylo tehdy ve vlastech našich mnoho, velmi mnoho. A málokterý že by se byl poněkud levněji skončil . . . Tu zlatou svobodu, po které tak všichni toužili, střežila devítihlavá saň cizoty, a kdykoliv dobyvatelé její jednu hlavu srazili, ihned jiná narostla. Proto tak mnohý zemdlel a krví zaplatil odvážný svůj pokus.

A bylo takových bojovníků velmi mnoho, že ani přibližně počtu jejich bychom se nedohádali. Jest jich jako hvězd na nebi za jasné noci: jedny vidíme jasně, jiné však jako v mléčné dráze splývají, ostatních docela nepostřehujeme. O těchto vůbec svět nevěděl: pracovali tiše v chaloupkách dochových, připravovali východ a cestu jiným, onino však slučovali v celek jednotlivé přípravy, a působení jejich tu jasněji, tam temněji osvítilo temné luhy vlastí našich . . . Myslím, že všem stejná přísluší vděčnosť.

*

Otázky a obrazy ze života socialního.

Kuchyně obecné a chudinské.

Sděluje T. Škrdle.

Před 10 roky povstaly v Praze blahodárné ústavy pro chudinu, tak zvané obecné kuchyně, které po celou zimu dělnictvu a řemeslnictvu veliké dobrodiní prokazují. Před pěti roky vznikly pak i v lůně spolku sv. Vincence z Pauly podobné ústavy, které na rozdíl od oněch dostaly jméno jiné a kuchyně chudinské se nazývají. I píši řádky tyto, abych ocenil jejich činnosť i význam v otázce sociální, jakož i abych povzbudil čtenáře z větších aneb průmyslových měst, aby pro dobu zimní podobné ústavy zařídili.

I.
Kuchyně obecné.

Ústavy tyto slavily loni desítileté jubileum a podávají ve své výroční zprávě některé udaje, kterých ku článku tomuto užívám.

„Ušlechtilou záslubu o vznik spolku získal sobě hlavně bývalý c. k. policejní řiditel v Praze, c. k. dvorní rada Cihlář František, na jehož podnět od vrchníka chudinské kommisse židovské náboženské obce v Praze Zapperta Davida dne 9. prosince 1885. pokus učinil se tím, že v kuchyni židovského špitálu kotel polévky se dal

uvařiti.“ První tento pokus, který se zdařil, dal podnět k otevření obecné kuchyně v Josefově, z čehož pak se utvořil spolek, který postupně více podobných ústavů zřídil.

Jak z tohoto vidno, povstal spolek mezi israelity, a také až do dnes stojí mu v čele israelita Dr. Vilém rytíř z Wienerů a mnoho členů toho vyznání jak v ústředním výboru tak i v rozličných odborech zasedá aneb peněžitě je podporuje. Z kněží působí čtyři v odboru karlínském a jeden v odboru u sv. Petra; od roku pak 1885. zasedá také v ústředním výboru kooperator karlínský, Foret Alois.

Celý spolek sestává — mimo přispívající členy — z ústředního výboru spolkového a ze správ jednotlivých kuchyní, které jsou v ústředním výboru po jednom neb více členech zastoupeny. Tyto odbory řídí pod zvláštním předsedou a ředitelem vnitřní správu svých ústavů, onen pak vede vrchní dozor nad celým spolkem, shromažďuje peněžní kapitál a uděluje z něho na počátku zimního období jednotlivým svým ústavům potřebné podpory, která vždy několik set obnáší. Na zařízení obecné kuchyně na Král. Vinohradech věnoval ku př. ústřední výbor 850 zl.

V prvém desítiletí založil ústřední spolek obecné kuchyně: 1. pro Staré Město a Josefov; 2. u sv. Petra; 3. na Král. Vinohradech; 4. v Bubnech; 5. v Podskalí; 6. v Žižkově. Tyto čtyři poslední ústavy však zanikly.

R. 1885. dostala se karlínská obecná kuchyně — která byla založena od některých karlínských továrníků a později pod správu pražského spolku přišla — po smrti Demartiniho Eduarda, jenž ji jako řiditel spravoval, do rukou karlínských Vincentianů, kteří ji za předsednictví tamního c. k. okresního hejtmana Karáska Františka spravují a k velikému rozkvětu ji přivedli. Kuchyně dostala ráz katolický, v čas církví zapovězený se v ní masitých pokrmů nevaří, z čehož povstal u některých nemalý odpor — avšak Foret Alois, nový ředitel obecné kuchyně, jej rázně a na dobro zlomil.

Ve všech obecných kuchyních se jídlo prodává, a to polévka za 2 kr., příkrm za 6 kr. a maso za 7 kr. (v Karlíně za 5 kr.), chléb neb houska za 1 kr.

Silný jedlík nají se za 15 kr. (v Karlíně za 13 kr.) dobře a do syta, obyčejný jedlík má dosti pouze na polévce a příkrmu.

Vedle obyčejných jídel připravuje se v kuchyních také čaj, a to za 3 kr. šálek. Karlínská obecná kuchyně dává mimo to studujícím a chudým obědy zdarma. Letos živí zdarma 33 osob denně.

Za 10 let prodal spolek přes 4 milliony porcí jídel a vybral na příspěvcích členů a darech 15.022 zl. 47 kr. a náklad jeho na založení a vydržování obecných kuchyní obnáší 9857 zl. 96 kr.

Jmění spolkové páčilo se na konci desítiletí okrouhle na 8600 zlatých.

Abychom si učinili obraz o velikolepé činnosti těchto ústavů, uvádím zde dle výroční zprávy z r. 1885., mnoho-li v které kuchyni toho roku bylo prodáno.

a) V obecné kuchyni pro Staré Město a Josefov porcí:

87.678 polévky, 64.768 příkrmů, 28.499 masa, 14.305 chleba, 483 čaje.

b) V obecné kuchyni u sv. Petra porcí:

Nouzi stíženým poskytuje správní rada pokrmy zdarma. Dle jednatelské zprávy za rok minulý, do níž mi bylo dovoleno nahlédnouti, rozdalo se zdarma porcí: polévky 4.698, masa 522, příkrmů 4.350, housek 7218 (prodalo se porcí: polévky 56.312, masa 5.043, příkrmů 25.665, čaje 719, housek 15.738.)

V den otevření a zavření kuchyně, na štědrý den, dva poslední dny masopustní bývají navštěvovatelé svátečním obědem a pivem vyčastováni, aniž by se cena zvýšila. Tak ku př. poslední štědrý den dostali navštěvovatelé kuchyně: rybí polévku, rybu na černo, knedlíky s omáčkou, vánočku, jablkový strudl a $^1/_2$ litru piva, neb láhvičku vína, a to vše za 8 kr. Poslední úterý masopustní se vařila polévka, hovězí maso, knedlíky se zelím, vepřová pečeně a k tomu dostal každý $^1/_2$ litru piva, a vše za 13 kr. Na štědrý den činil příjem 51 zl. a vydání 250 zl.

Velkolepé toto působení má ovšem nemalého účinku na lid tovární, který se v kuchyni stravuje, i na ostatní obecenstvo. Bylo mi praveno, že se lid chová v kuchyni slušně, zdvořile pozdraví, mnohý před jídlem a po jídle kříž udělá, proti postním jídlům nereptá a velikou úctu chová ku svému hlavnímu dobroďinci, vel. p. Foretovi. Karlín jest město starší, poměry v něm jsou již ustálené a s touž noblessou, kterou dal Karlín na jevo ku svému chrámu, chová se i ku své kuchyni. Tak jí věnoval okresní výbor 200 zl., obec 150 zl., občanská záložna 100 zl. (a kdyby kuchyni se vedlo zle, dá prý třeba 500 zl.) a četní jiní menší částky mezi 20—8 zlatými. Lonská subskripce mezi občanstvem karlínským vynesla 376 zlatých. V tom jest Karlín unicum mezi všemi obcemi, v nichž se buď obecné neb chudinské kuchyně nalézají. Mimo to poskytli J. K. M. nejdůst. arcibiskup hrabě Schoenborn 20 zl., Ústřední rada spolku sv. Vincence z Pauly 40 zl. a Ústřední spolek pro kuchyně 300 zl.

Těchto darů ovšem spolek velice potřebuje, neboť i kdyby nepořádal zmíněných svátečních a nákladných obědů, má již při obyčejné režii nemalou ztrátu, při každé porci obědu asi $^1/_2$ kr.

Nežli ukončím, zmíním se ještě o dvou věcech.

Ústav tento navštívil mezi jinými také živnostenský inspektor a ve své zprávě k ministerstvu nazval karlínskou kuchyni vzorným ústavem toho druhu.

Od té doby, co vzali do rukou správu kuchyně Vincentiané, konají všickni členové komitétu své práce zdarma. Dříve míval účetní měsíčně 10 zl.

Kuchyně se otevírá vždy 4. října a zavírá se 1. května.

(Pokračování.)

Ze skalných archivů.

Sepsal Miroslav Skalák.

(Pokračování.)

Třetihorní útvary v Čechách.

Z útvarů třetihorních Eocén a Pliocén ve vlasti naší pohřešují se docela; vyvinut jest pouze Oligocén a Miocén. Útvary ty jsou ohromnou převahou sladkovodní, což jest důkazem toho, že v terciéru Čechy v podobě ode dnešní nepříliš rozdílné, až na to,

že všechna horstva byla nižší a mnohá vůbec ještě nebyla, — ocitly se skoro úplně mimo obvod moře, ač chobot od jihu až k nim zasahoval. Jsouť sladkovodní třetihory v Čechách usazeny v řadě pánví na úpatí Krušných Hor, které co nejtěsněji souvisejí s vytvořením tamějších horstev, a kup čedičových a dále v rozložité pánvi v širším okolí Budějovic a Třeboně až k Bechyni a Táboru. Na místě pánví těch v dobách třetihorních bývala četná jezera, která více nebo méně souvisela a dohromady skládala vodní hladiny značných rozměrův uvedených pánví. Končiny ty bývaly tehdy shromažďištěm sladkých vod následkem poměrného snížení, jehož se jim právě dostalo vlivem povšechných přetvarů, kterým stará prahorní pecka česká i s krytinou útvarů mladších v dobách třetihorních podléhala.

Vznik velikého jezera podkrušnohorského chceme blíže vyložiti. Stahováním se kůry zemské následkem stálého vyzařování vnitřního tepla nastal v ní všudež tlak (tangentialní), jehož výkony řídily se podle opor, jakými byly prastaré massivy prahorní, k nimž, jak řečeno, i Čechy patří. Mocné sloupy nebo pecky tyto arci samy také neodolaly docela účinkujícím na ně tlakům a zvlnily se hlavně poblíž krajů svých. Proto jest také jádro české koldokola horskými hřbety obklíčeno. Náramně mocnému tlaku podlehly Čechy, jmenovitě ve směru od jihovýchodu k severozápadu, čímž vysoko vyvstala hlavně vlna Rudohoří, která dalším působením tlaku po celé délce na vrcholu se rozpoltila. Puklina ta, běžící od Podmoklí přes Teplice, Chomutov a Chebsko do Bavor, měla délku asi 100 kilom. Stálý od jihovýchodu účinkující tlak měl však ještě další následky. Celá jižní do Čech obrácená polovina vlny Rudohorské svezla se následkem něho podle rozsedliny zmíněné do hloubi tak, že jen severní (saské) křídlo se srázným spádem do Čech státi zůstalo. Zároveň značně vyzdviženy křídové skály mezi Lužickým pohořím a Rudohořím, čím řekám českým tamtudy nadobro zamezen odtok. Následkem toho ovšem vylévaly se do nejhlubších kotlin, jakouž právě bylo celé propadlé krajiště podrudohorské mezi pozůstalým srázným křídlem severním a mezi prahorami na jihu. Končina ta, mající za podklad skleslé křídlo Krušnohorské, byla tudy zatopena a přeměněna v obrovné jezero, jež stálými přítoky dostatečně vodou bylo zásobováno. Rozčlenilo se ve tři hlavní pánve: Žatecko-Duchcovsko-Litoměřickou, Falknovsko-Karlovarskou a Chebskou, na jichžto březích rozvíjela se nejbujnější vegetace, která jest celkem dobře ustanovitelna, kde v otiscích v jílovitých lupcích se zachovala, ale hlavní význam má ve vzniku mohutných loží hnědého uhlí, které pánve jmenované naplňují. V obou pánvích prvních rozeznati lze vrstvy před vyvřením čedičů usazené a vrstvy, které až po vyvření basaltů se vytvořily.

Rozložitá pánev jihočeská neděkuje původ svůj ani přibližně mocným přetvarům geotektonickým, nýbrž byla, jak se mi podobá, zatopena relativným ponorem rulového podkladu svého následkem zvýšení Šumavy a středočeské vysočiny žulové. Tam také flora nerozkvetla tak bujně jako v Podrudohoří, pročež také sloje uhelné jsou nepatrné a otisky rostlin málo hojné.

Vše určitěji vysvitne z popisu jednotlivých pánví. [1])

[1]) Upotřebeno hlavně J. K r e j č í h o, Geologie Praha 1879., pag. 891 až 927.

1.

Spodní Oligocén.

Především budiž zmíněno maličké uložení spodního Oligocénu, které ze sousedních Sas k nám zasahá v nejsevernějším cípu Čech u Friedlandu a Hrádku (Grottau). Výběžky ty jsou pouze okrajem vydatné hnědouhelné pánve Žitavské v Sasku, ale poskytují pro místní spotřebu dostatek hnědého uhlí. V okolí Friedlandu jsou tyto vrstvy spodního Oligocénu málo vyvinuty, nejmocněji u Weigsdorfu na samých hranicích saských (polovina obce i s protestantským kostelem patří do Sas), kde v dosti značné hloubi nachází se asi 2 metry silná sloj uhelná, mezi jíly vložená. — Lépe vyvinut jest útvar v okolí Hrádku po obou březích Nisy. Tu leží nad sebou dvě ložiska uhelná na podkladě prahorním. Spodní obsahuje tři a svrchní pět slojí uhlí nehrubě mocných a jíly a písky od sebe oddělených. Uhlí jest dobré pouze v nejspodnějších a nejsvrchnějších vrstvách (lignit), ve středních polohách jest mourovité. Dobývá se též vůbec jen pro spotřebu místní.

Ostatní hnědouhelné pánve české přísluší mladšímu Oligocénu a Miocénu.

2.

Pánev Žatecko-Duchcovsko-Litoměřická

rozkládá se od Doupovských Hor po vší nížině Žatecké od Radonic a Kadaně, přes Chomutov, Duchcov, Teplice, Ústí n. L., Litoměřice až k Oustěku (Auscha), Benešovu, Žandovu a České Kamenici. Ve veliké prostoře té tvoří usazeniny třetihorní ovšem pouze pánve jednotlivé, které upomínají na někdejší četná jezera. Mezi nimi rozkládá se čedičové Středohoří i jednotlivé kupy basaltu a znělce. Před vyvřením čedičů usadily se na spodině pánví na podkladě opuk útvaru křídového měkké pískovce, obsahující nezřídka balvany pevného křemene. V severním okrsku pánve mezi Lovosicemi, Děčínem a Žandovem nedá se dobře zjistiti, jsou-li pískovce ty v skutku třetihorní (a neli Chlomecké), ale v jižním oboru při patě Krušných Hor u Litvínova (Leutensdorf), Oseku, Chomutova i Kadaně projevují obdobné pískovce dosti značně vyzdvižené svými zkamenělinami příslušnost k terciéru. Jižně u Sádku, Měcholup a Tuchořic naskytují se také pískovce, snad obdobné Chomutovským, ale bez zkamenělin. Zvláště důležité jsou v souvrství předčedičovém tufy čedičové, které jsou značně rozšířeny a jmenovitě v okrsku na pravém břehu Labe obsahují místy sloje hnědého uhlí. Vynikající místa taková jsou Zalezlá a Březno (Gross-Priesen), kde odkryto bylo 13 flecí uhelných, oddělených od sebe mocnými vrstvami tufů, přes to však dolování odměňujících, protože obsahují zvláště pěkné, hutné, lesklé, t. zv. salonové uhlí hnědé. Podobné, ovšem ne tak vydatné, flečky uhlí vloženy jsou do tufů čedičových i na četných místech jiných, na př. u Verneřic, Lukavic, Liběšic, Warnsdorfu a j. Sem tam obsahují tufy také vrstvy vápenitého slínu, na př. u Lužic a Žichova jižně od Bíliny, jinde sladkovodní vápenec, jako u Kostomlat a Valče, kdež chovají hojné zkameněliny. Stáří tufů čedičových jsou také vápence u Tuchořic, které bezprostředně na opuce Bělohorské leží a k úče-

lům stavebním se lámou; dále vrstvy poloopalu a křemité hmoty u Skalice a Bíliny; jakož i t. zv. leštivý a ssavý lupek (Polir-, Saug-Schiefer). První nachází se nejvíce u Kučlína, druhý, složený skoro všecek ze skořápek drobných chaluh t. zv. rozsivek

Obr. 39. Populus mutabilis.

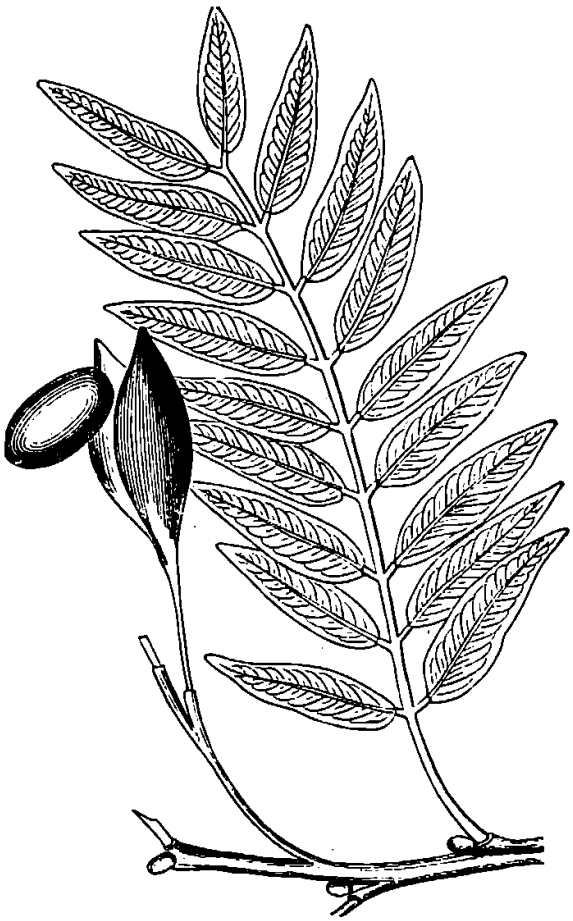

Obr. 41. Podogonium Knorri.

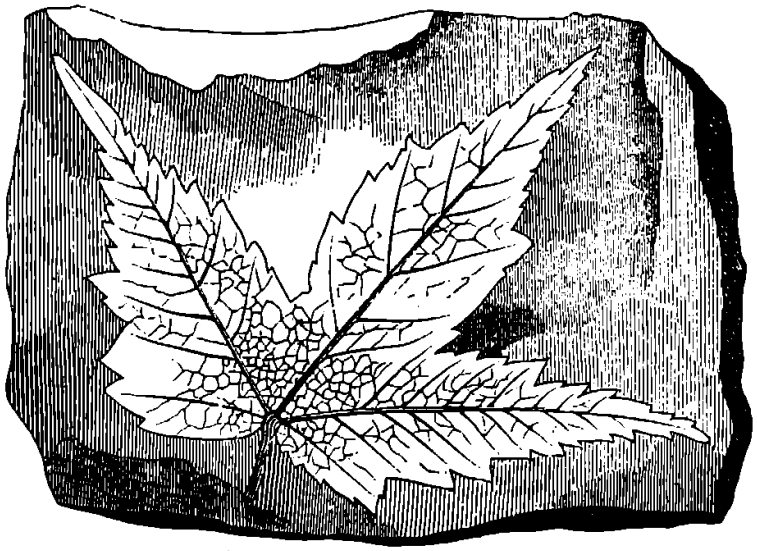

Obr. 40. Acer trilobatum.

č. Diatomaceí, u Bíliny. U Kadaně pak vyskytuje se na Purberku zelená hlinka zvaná, Seladonit, která jest předmětem obchodu a u Valče na jižním úpatí Doupovských Hor bývají tufy čedičové potaženy vrstvami hyalithu č. opalu skelného.

Skoro všechny horniny tyto obsahují zvláště na některých místech hojnosť otisků, hlavně sladkovodních mušlí a rostlin. Na př. křemité pískovce u Oseku poskytují škeble a velevruby, jinde, jako kolem Chomutova, otisky listů, větviček, šišek a p. slušící rostlinstvu, které odpovídá asi stupni Tongernskému. Nejhojnější jsou tu borovice Pinus ornata Brong., jedle Abies hordeacea Göpp, vrba Salix angusta Al. Br, topol Populus mutabilis Heer (obr. 39.) a j. V čedičových tufech u Zalezlé vyhovují otisky rostlin celkem stupni Aquitanskému. Hlavní jsou: Taxodium distichum Heer, Sequoia Langsdorffi Brong., Populus Gaudini Fischer, dub Quercus chlorophylla Ung, vavříny Laurus primigenia Ung. a Lalages Ung., javor Acer trilobatum St. (obr. 40), Azalea, Eucalyptus a j. Mnoho zajímavých ostatkův ústrojných obsahuje také ssavý lupek u Kučlína, mezi jinými některé ryby a ráčka Palaeomon exul Frič.; a dále sladkovodní vápence u Kostomlat, Kadaně, Valče a Tuchořic. Zajímavé jsou zvláště otisky hlemýždů a jiných nižších živočichů. Z rostlin uvedeno budiž ještě pěkné Podogonium Knorri A. Br. (obr. 41.), jež nalézti lze u Kučlína, Žichova, Zabrušan a j.

Po vytvoření se všech usazenin uvedených vyvřely z puklin mocné proudy čediče Hor Doupovských a Českého Středohoří, na jichžto pokrovech později zase usadily se vrstvy třetihorní, kteréž tedy jsou počedičové.

Nežli však tato souvrství blíže si prohlédneme, chceme si povšimnouti velkolepých těch shluků čedičových, které severozápadním Čechám udělují význačný malebný ráz. Neboť zajisté slušĺ krajiště vyvřelých kup českého Mezihoří k nejkrásnějším a nejúrodnějším končinám naší požehnané vlasti. Četná údolí mezi jednotlivými kužely se táhnoucí podobají se zahradám, posetým výstavnými a úhlednými dědinami, kdežto v žírných rovinách na patě horstva rozkládají se krásná, průmyslová města. Po jednotlivých částech přemalebného divadla toho jest rozhled s každé kupy jednotlivé, a celek v plné úchvatné krásе své leží před námi, když s výšin pohraničného Rudohoří do Čech se zadíváme [2]).

České Středohoří počíná u Bělé a Ohře a táhne se přes Litoměřicko na pravý břeh Labe, vybíhajíc na severu až k Lužickým horám. Čedičové jádro pohoří toho vyvstává u Mostu; však na pravém břehu Labském jest až k České Kamenici širší a nápadnější, jakož vůbec středový hřbet častěji přechází v ploský pokrov, prorvaný mnohými roklemi. Z údolí větších, kde uložení a ráz horstva nejlépe vystupují, na prvním místě jsou zajímava údolí Labe a Ploučnice, jež celé pohoří na příč prorážejí. Tu jsou na strmých malebných stěnách pobřežných zřejmy jednotlivé odrůdy čediče celistvého jakož i skladba z tufů a vrstev hutného kamene, proražené zase žilami basaltu mladšího. Na levém břehu Labském rozkládají se pokrovy čedičové ponejvíce po Teplických a Březenských vrstvách křídového útvaru, na čedičových tufech teprve usazovaly se v pánvích u Mostu, Teplic a Ústí sloje hnědého uhlí, kteréž tedy jest poče-

[2]) Při následujícím výpisu použito hlavně: Krejčí, Geologie pag 970—979 a Em. Bořický: Petrogr. studia v oboru čedičů českých a Petrogr. studia znělcového horstva v Čech. Archiv etc. díl II. a III.

dičové. Na pravém břehu Labe spočívá čedič ponejvíc na Jizerských pískovcích, ale také, jak výše poznamenáno, na spodních vrstvách hnědouhelných, které hlavně u Zalezlé četnými žilami prostupuje a téměř na koksy vypálil. Uhlí toto jest tedy naopak předčedičové.

Hlavní hřeben českého Středohoří značí asi puklinu, podle které vyvření lávy basaltické se dělo, jednotlivé vyšší kupy na něm pak odpovídají patrně někdejším kuželům sopečným. Těchže otvorů, jak se podobá, užila k vyvření svému hojně křemitá láva fonolithová, pročež pravidlem nejvyšší vrcholy jsou znělcové a jaksi na cedič nasazené. Pomalu chladnoucí basalty a tufy jejich vytvořily spíše jen jakési tarasy, kdežto rychle tuhnoucí fonolith v homolích nad nimi zůstal povýšen a nyní hlavně ku malebnosti horstva přičiňuje Na levém břehu Labe na př. vystupují v oboru středního pásma některé *čedičové vrchy* dosti vysoko, jako na př. Hradiště, Lovoš a j.; ale přece jen vší krajině vládnou kužely *znělcové*, jako obě hory Mostecké: Schlossberk a Rösslberk, hory u Zlatnic, Bořen u Bíliny, Veliký Franta (Grosser Franz), hora Kletečná, Klotzberk a jmenovitě Milešovka. Podobně jsou znělcové vysoké hory vystávající z údolí Labského na levém břehu řeky: Marianská skála u Ústí, Kozí hora u Veselí a Hegeberk nad Jílovem (Eulau). — Na pravém břehu Labe jsou *čedičové hory* mocnější, jako na př. Dlouhá hora u Litoměřic, Zinkenstein u Zubrnice, Ostrý a veliký hřeben s vynikajícím Sonnenberkem u Šenavy Kamenické. Ale i tu vládne *znělcové* Sedlo (Geltsch), vyvstávající nad podkladem třetihorních pískovcův a bakulovitých břidlic, jsouc nad to obklíčeno několika jinými menšími homolemi znělcovými. Výše k severu pak vystupuje fonolithová Hora Dubí u Konojed, několik vrcholův u Benešova, veliký Hutberk u Mertendorfu a zvláště krásný kužel Klais blíže Blottendorfu. Tolikéž v údolí Labském na pravém břehu vynikající body jako Střekov (Schreckenstein), do značné výše přímo z hladiny vodní vyvstávající a Dívčí Kámen u Nebočan (Neschwitz) jsou znělcové. Na Střekové stojí malebné zříceniny hradu téhož jména, jenž asi v první polovici 13. století založen a později znovu zbudován byv, ve válce 30tileté byl zpustošen, od které doby neobydleným zůstal. —

Popsané jádro českého Středohoří v širokém kruhu obklíčeno jest ojedinělými bánĕmi jak čedičovými tak znělcovými. Všechny ovšem nelze vyjmenovati. Budiž pouze vytknuto, že nejtěsněji tulí se k sobě *kupy čedičové* na levém břehu Labe mezi Louny a Měrunicemi, kde zvláště vyniká hora Klepská čili Hasenburk jednak svým sloupkovitým slohem, jednak svou historickou památností. Stálť na něm před dávnými časy hrad Klepy, jejž podle Dalimila vystavěl Léva z rodu Vlastislavova. Později, totiž v polovici 14. století, založil si tam nový hrad Zbyněk Zajíc a jal se psáti Zajíc z Hasenburka. Hrad ten byl r. 1431 od Táboritů ztroskotán a zůstal od těch časů v ssutinách. Severněji v oboru Krušných Hor vystupují některé kupy čedičové v krajině Teplické u Střelné, Chlumu (Kulm) a j., dále Spitzberk u Schönwaldu, vyvstávající nad pískovec křídový, dále Steindlberk, Lichtenwald a j. nad podkladem rulovým a Pfaffberk a Koppenberk nad bakulitovými slíny u Podmoklí. Na jihu jsou osamělé kupy čedičové hlavně Říp u Roudnice v oboru

opuky, Slánská a Vinařická hora v oboru kamenouhelného a permského útvaru, i některé skaliny v oboru Siluru jako u sv. Ivana a j. *Znělcové kupy* na l e v é m břehu Labe jsou na př. hora u Horního Litvínova, Wachholderberk u Teplic, Doubravská hora a j. na severu; hora u Lipé, Holý Vrch u Režného Újezda a jiné na jihu Středohoří. (Pokračování.)

—⁂—

Báje zvířecí v československých písních národních.

Od dra. Jana V. Nováka.

(Pokračování.)

Postupu krátce tuto vylíčeného dožila se zajisté i slovanská báje zvířecí vůbec, ač to ve všech fasích stopovati nesnadno, ač také zvláště původní báji zvířecí u Slovanů dalšího rozvoje v epos zvířecí se nedostalo. Ale v původní této báji a rázu jejím nebylo u různých národů velikého rozdílu, jak se ukazuje docela zřejmě na podobných bájích zvířecích u národů zcela různých a od sebe velice vzdálených (na př. v bájích Hotentotských některé příběhy ze života zvířecího líčeny zcela podobně jako v báji německé), poněvadž veškeré lidstvo ponenáhlu k témuž sebevědomí proti světu zvířecímu dospívalo. A tak vyvinula se také u nás báje zvířecí, jež má aspoň zdánlivě pozadí satirické, teprve na základě původního naivního názoru Slovana na přírodu, jejímž se člověk prostého takového názoru jeví blízkým přítelem a laskavým hospodářem, pročež také o všecky svoje radosti a nesnáze s ní se sděluje, u ní také účasti a rady nalézá. V té také době jeví se báje zvířecí býti toliko jednou částí anthropomorfického tvoření bájí vůbec, kdy duše lidské podobná do přírody vůbec vkládána.

Zvláště jsou to zvířata, jež člověku porozuměti mohou a proto u nich především pro city své ohlasu a porozumění hledá a nalézá.

Jsouť zvířata člověku milými pomocníky a společníky při pracích a proto právě s nimi o své osudy se sděluje, a také u nich účasti v osudech svých vyhledává. Vždyť pokládá je za své přátely a druhy.

Proto také není nám s podivením, že Čechoslovan až posud na slovo tomu věří, čemu již za doby pohanské věřival, že totiž ve chvíli znovuzrození boha slunce všecka příroda nového a zvláštního, jindy neobyčejného života nabývá; tu víru přenesl spolu s mnohými jinými zvyky a pověrami také do křesťanství a věří dosud, že ve chvíli narození Kristova, tedy o půlnoci ze štědrého dne na Boží Hod vánoční veškerá příroda zvláštních sil dosáhne, a především zvířata že řeči nabývajíce v tu chvíli budoucí věci mohou předpovídati. Ovšem neuslyší jich každý a kdo uslyší, často do smíchu mu není, jak toho různé příklady v pohádkách a pověstech zachovány.

Za to však poslouchá lid náš tím raději každého času líbezný zpěv ptačí, v němž ohlasu radosti veškeré přírody nalézá; a tak nemůže i jonák moravský pochopiti, když veškera příroda se veselí, když celý sbor ptačí radostně si prozpěvuje, proč by milenka jeho měla truchliti?

„Dyž sem já šél cestú v háji,
Všeci ptáčkové zpívali.
Žádný neplače, každý zpívá,
Proč si, má milá, žalostivá.“
(Bartoš, str. 10).

Ale za to arci tím smutněji jest zemřelé matce u kostela ležící, kdež neslyší „ani ptáčka zpívati, tej zezulky kukati“ (Sušil str. 100.) Vždyť zdá se člověku ranní zpěv ptačí býti vroucí modlitbou malých těchto tvorů k Tvůrci („ptáčkové už dávno vstali, modlitbičky vyzpívali,“ Erb. str. 2.), maje však i jindy vždy pro něj bohatý obsah myšlénkový. Není mu zpěv tento pouhým nečlánkovaným hlaholem, nýbrž článkovanou, významuplnou řečí Z názoru toho vznikla tak zvaná zvířecí řeč a s ní souvislé příhody ze života zvířecího, které mnohdy jen ad hoc vymyšleny byly a v nichž se nám často podiviti jest napodobení zvuků zvířecích (Bartoš v Osvětě r. 1881., Erben str. 24. nn Kollár. Zpievanky II., str. 133 n. Příběhy toho druhu také v Hálkových Květech r. 1867, str. 233.), při čemž také do zvuků zvláště některých zvířat šťastný neb nešťastný význam se vkládá (na př. hlas straky má význam neblahý, kde usedne u domu a křičí, bude brzy svár (Erb. 225.), hlas sýčkův znamená brzkou smrť a pod.).

Ovšem jako řeč zvířecí za naivního názoru světového došla svého vývoje, tak dochází také za naší doby zalíbení především ve věku dětském, pročež se zvláště děti snadno naučí ve zvucích zvířecích shledávati slova významná, jak to jest i přirozeno. Ale právě takové zvuky nečlánkované napodobené článkovanými a významnými slovy jsou patrným důkazem vnímavé mysli československé pro přírodu, kdež vše se vidělo oživeno rozmanitými bytostmi podobně jako člověk ze života svého se radujícími a ve všech pracích, strastech i radostech s ním účastenství majícími, kteréžto bytosti podobným člověku rozumem, citem a vůlí obdařeny jsou.

Tak stal se kůň Slovanu vůbec, netoliko kozákovi, milým přítelem a rádcem, neboť i český mládenec utíká se k němu jako k druhovi svému o radu, i jemu kůň sám někdy projevuje mínění své.

Mladík jede na koni za nevěstou a tu pozoruje, že se koni jaksi nechce; i pobídne ho do skoku, že jedou za milou, ale kůň mu odpovídá:

„Šohajičku mladý, poslechni mé rady,
Zanech toho ženění;
Oženíš se jednú, líčka tvoje zblednú,
Krása se ti promění.“ (Suš. 645.).

Zajisté ví tu věrný koník, že by milému pánovi jeho z této proměny stavu nevzešlo mnoho dobrého; vždyť se jeví jeho nadání věští také při jiné příležitosti.

Proto nedivme se, že koník je také někdy vyběravý, že nechce od každého přijati pokrmu, jak si mládenec stěžuje:

„A ten koník tam ve dvore, marná mršina!
Nechce žráti z mojej ruky ovsa, jačmena.
Vyšla milá, dala mu len slamy a trávy,
Tak žrau, div sa neochvátiu, mój koník plavý.“ (Koll. I, 171).

Proto nechtějí také koně moravské podávaného obroku, nýbrž

„Jenom tó belenko,
Drobnó jetelinko,
Co ju milá žala
Biléma rukama,
Žalostně plakala!
(Suš. 454).

Že to zajisté byla milenka, která pána jeho věrně a upřímně milovala, tomu rádi uvěříme, když jinde se dovídáme, že tomu kůň

dobře rozumí a že to výborně rozeznává; neboť nechce žráti travěnky, která je od milenky falešné:

„Koníček nechce žrát travěnky, Panenko milá, falešná's byla,
Že je od falešné milenky, Když's trávu žala. (Bart. 135 a 154).

Ba kůň ví také, jak má hlavu nésti, podle toho, je-li milenka pánova falešná či upřímná. (Suš. 335.)

Ovšem hrdě a vesele se to koníčkovi kráčí, když milého nese k milence, netoliko proto, že mu mládenec slibuje ovsa (Erb. 104.), nýbrž i proto, že dobře ví, kdy cesta jej vede k milence pánově; vždyť sám zná také dům milenky pána svého, k níž jej často nosíval (Erb. 153); a když i pán jeho nesmí k ní, nebo když toliko jedou kolem, tu bujný koník buď sám nebo na vyzvání pánovo mocně zařehtá, jako by věděl, že tím potěší děvu zarmoucenou, dobře znající hlas jeho:

„Řehtej mi, řehtej, Ať se potěší
Můj koni vranej, Má nejmilejší . . .“
Přes pole běžící: (Erb. 330).

Ale horší mu nastanou časy, když pánova láska je nešťastná, když nemůže se kůň s pánem sdíleti o blahé doby, které zažil u milenky; tu nedivíme se, že koně věrní, pozorujíce smutek pánův a vědouce, že i milenka pánova pláče, z ticha kráčejí (Suš. 306), aby snad svým dupotem nebo hlasem v zármutku jí nevhod nepřišli. A tím hůře jest, stane-li se ta nešťastná příhoda, že milenka pánovi dokonce umře; tu kůň, nesoucí věrného milence z vojny, jde pod ním truchle, až to i dobrý mladec sám spozoruje. (Sušil 94.)

Jeť kůň pánovi svému oddán věrnou příchylností, a ačkoli při zvuku polnice před bitvou vesele si zařehce, přece není tato jeho cesta do vřavy bitevní vždy radostná; naopak se kůň třese, že pána do bitvy ponese (Suš. 572), a když se to skutečně stalo, že ošetřovatel a přítel jeho padl na bojišti, tu věrný kůň hrabe nohou u mrtvoly jeho a řehce, jako by plakal nad smrtí pánovou, nebo když ztratil pána svého, tu hledá jeho mrtvoly (Suš. 86, 174, 794), jako by se chtěl ukázati dobrým přítelem toho, jenž byl bedlivým jeho ošetřovatelem. (Erb. 476., Suš. 174., Bart. 148.)

Avšak i jindy vzpomínají si podle názoru obecného lidu koně na toho, kdo s nimi dobře nakládal, právě tak jako si ošetřovatel rád vzpomene na své koně:

„Mý koničke vraný lesý, Zpomenete na a já vás,
Zpomenete na mně kdesi, Že sem béval pacholek váš.“
(Suš. 644).

Mát slovanský mladík o svého koníčka nemenší péči než o sebe, proto také se bojí cizí země, nebo tam „v tym širym poli Kapky vody není, Čím ten ubohy vojaček Konička napoji“. (Suš. 594).

Proto loučí se také nevěsta z domu po svatbě odcházející též i s dobytkem (Suš. 456.); Anička pak umírajíc mečem, který jí milenec mimovolně do boku vrazil, lituje mimo matku také krav, že jich nemá komu zanechati (Suš. 86.); vědíť také krávy o smrti její a litují také umírající své ošetřovatelky:

„A kravičky mučely, Aj kdo nam da travičky,
Už Aničky neměly; Už nemámy Aničky.“ (Suš. 85).

Bylať mezi nimi taková shoda, jaká vůbec je mezi dobrým hovádkem a ošetřovatelem jeho, který mu přeje s dostatek potravy a vyhledává mu nejlepších kousků. (Suš. 529. Erb. 115.)

A ten ptáček zpěváček, který jest člověkovi v přírodě žijícímu zvěstovatelem jara, jenž oživuje zpěvem svým jeho sady a háje, jenž obveseluje také člověka při jeho polní práci, jak by ten neměl býti člověku přítelem! Vždyť se zdá člověku při zpěvu jeho, jako by mu nesnází životních ubývalo, jako by těžkého břemena, které vleče, míjelo; proto zdá se i usoužené děvě slovenské, že má při zpěvu slavíčkově více síly do práce; a proto ho prosí, aby jí ještě zazpíval:

„Zazpívaj, slavíčku, na zeleném stromu,
Už nesem trávičku mojej krave domů.
Ked já tebe sluchám, radostný zpeváčku,
Hned vecej síly mám k tomuto bremiačku.
Zazpívaj eště raz, zazpívaj upřímně,
A ked zemrem, tvoj hlas nech zní na mem hrobe.“
(Koll. I, 298).

Proto porozumíme též matce, která dceru daleko provdala, tak že jí nikdy více nespatřila, že si stěžuje také na smutné místo, kde ji položili; nebo tu neslyší „Ani ptáčka zpívati, tej zezulky kukati.“ (Suš. 100). Nemáť pražádného veselí ani po smrti.

Ta švitořivá družina ptačí zdá se vřelého účastenství hojnosť míti v osudech lidských, bedlivě pozorujíc vše, co se v přírodě i v domě, při němžto žije, přihází; proto také holubi udiveně vrkají, když nevěstu z domu odvážejí (Suš. 449).

Ptáci rozumějí velmi dobře počasí ročnímu, vždyť uhodnou na vlas, jak dlouho potrvá zima, jak brzo nastane studený podzim, jak brzo mají počíti se svým hnízdem, kdy se mají chystati na odchod k teplému jihu a pod. Proto zdá se člověku, že rozumějí také jeho práci a že ho při rozdílných příležitostech k práci povzbuzují:

„Husenka z daleka Zavolala na oráčov,
Lietala z vysoka, Orajte z hlboka.“ (Koll. I, 285).

Ba děvčátko jakési má pro každou část dne jiného ptáčka, jenž by jí do práce chuti dodával:

„Mám já jednu lastovičku, ona ráno zpívá:
„Vstaň hore, vstaň hore! má milá, premilá!“
Mám já jednu prepeličku, ona vo dne volá:
„Poď poď žat! poď poď žat! diovčatko do pola!“
Mám já jednu holubičku, ona večer kvílí:
„Choď domov, choď domov, prijde k tebe milý!““
(Koll. I. 299.)

Proto vysvětlíme si snadno, že slovenské děvče dbá rady, kterou mu podle mínění jeho ptáček na máji sedící dává:

„Pred našima dvermi stojí máj zelený, Ž velikej lúbosti nikdá nič nebývá!
A na tom májičku ptáček premilený, Nebývá, nebývá, to sama uznávám,
Slyšte, mladí ludia, čo ten ptáček zpívá: Moje smutné srdce jinému oddávám.“
(Koll. I, 105.)

Zdáť se děvě, že poučuje ji ptáček, jenž usedl na máji od milence postaveném, čeho se právě v srdci svém nejvíce obává. To veselá děva česká, jíž nic v srdci netíží, proto že šťastně miluje, odbývá ptáčka jinak, když jí věští, že zblednou jí v lásce její čerstvé růže na tvářích:

„Co ten ptáček štěbetá,
Co na dubě sedá?
Která panna hocha má,
Že je vždycky bledá.

Mlč, ty ptáčku, mlč, ty lžeš,
Nepovídáš pravdu,
A já taky hocha mám,
A mám přece barvu.“
(Erb. 116, Slav. II, 5, 45).

Nechce tomu patrně věřiti, že by láska také boly s sebou přinášela; a přece tomu tak. Vždyť ptáčkové znají velmi dobře srdce a osudy lidské, znají také boly jeho a vědí tedy, které je na světě největší soužení, jak odpovídají sklíčenému mladíkovi na jeho otázku:

„Pověz ty mně, pověz,
Ty ptáčičku malý,
Jaké je v tom světě
Největší soužení?

První je soužení,
Dyž rodičů není,
A to je ve světě
Největší soužení.

Druhé je soužení,
Dyž se zle ožení,
Třetí je soužení
S milou rozvedení.“
(Suš. 504. Koll. I. 116.)

Mohou tedy těšiti zarmoucenou milenku vědouce, že už jede její milý (Suš. 379), mohou i věděti, kdy nastane děvčeti rok svatby, jakož kukačka zvukem svým děvčeti ohlašuje (Kol. I, 18, 289).

Když pak žádoucí ten den pro děvče nastane a nevěsta již z domu odjíždí, tu přeje si, aby ji vezli přes hájíček, aby uslyšela slavíčka, jehož dříve tolikráte poslouchala. Chce také od něho něco na svatbě své míti. Proto volá na něho, jakmile se ocitnou v háječku a uslyší hlas jeho?

„Aj zpivaj, ptáčku slavičku,
Na mojem veselíčku.“

Ale slavíček jí odpovídá jinak, než se toho nadála:

„Tveho veseli je na male,
Dokud maš vineček na hlavě.

Jak vinka z hlavy pozbudzěš,
Teprem ty plakaci budzěš.“
(Suš. 461).

A mladík, jenž děvče chce opustiti, praví jí, že si ji tenkrát vezme, až zezulka o vanocích třikrát zakuká. Dobře tomu rozumí naříkající děva, že to nikdy nebude, ale dle slov mladíkových mocný a dobrý Pán Bůh všecko může dáti a tedy také to (Suš. 403) Odvolává-li se tedy při tom na kukačku, pochopujeme to velmi snadno shledávajíce, kolikráte v písních našich přerůzní ptáci bývají důvěrníky a posly milencům, vědouce sami o jejich lásce a chráníce jich také hanby:

„Zaspala Anička na zelenom kríčku.
Zaspal i mládenec na jej bielom líčku.
Přišel k nim čierný pták, sadnul na jedličku,
Tak tuho zaspieval, probudil Aničku.
Anička staň hore, kravy ti na dvore,
Pastier kravy ženie, tvoje nedojené.“ (Koll. I, 21 Erb. 126).

Tak budí vlastovička i mladé manžely, aby vstali k denní práci (Erb. 320, 321). Tito důvěrníci okřídlení proto také nejlépe se hodili za posly milencům, vyřizujíce jim zprávy všeho druhu. Vždyť by české děvě skřivánek už za starodávna poslem byl a ochotně by donesl letánku milenci na kamenný hrádek odvedenému, jen kdyby děva měla pérce a takovou blánku, kde by napsala, co srdce její tísní; a když toho nemá, žádá malého skřiváuka, by aspoň pěním vyřídil o ní dobrému mládencovi, jak po něm nyje hořem (Ruk. Král. „Skřivánek“).

(Pokračování.)

Z národního divadla.

Na počátku doby postní zaznamenati nám jest skutečnou divadelní událost, radostnou novinku původní, jež tím více nás těší, poněvadž vůbec věc tak vážného, polozapomenutého genru poprvé dostala se do národního divadla, a hned poprvé jest to slavná práce výtečného našeho mistra, totiž:

Antonína Dvořáka oratorium „Svatá Ludmila".

Provedeno bylo poprvé dne 25. února t. r. s velikolepým úspěchem. Veškerému personálu opernímu vypomáhali tu členové operních škol F. Pivody a J. L. Lukesa, pak pěvecké jednoty: „Hlahol", „Lýra", „Tovačovský", „Lumír", „Křesťanská akademie", „Lukes", „Václav", beseda „Havlíček" a chovanci pražské hudební konservatoře. Veliké toto dílo známo bylo dříve v Anglii nežli u nás; dne 15. října 1886. řídil je osobně sám skladatel v Leedsu, a londýnští knihkupci Novello, Ewer & spol. vydali klavírní výtah. Hudební listy odborné v Anglii vzdaly oratoriu Dvořákovu plnou chválu a nazvaly je „dílem monumentálním".

A když jsme uneseni krásami tohoto díla v pravdě velikolepého opouštěli v pátek dne 25. února divadlo, tuť dávali jsme úplně za pravdu posudkům anglickým a povděčni jsme byli divadlu i skladateli za požitek tak ušlechtilý a umělecký. Dokázalo naše obecenstvo, že dobře porozumělo oratoriu, že vkus jeho přece dosud nepokažen, a že stkvělé dílo Dvořákovo, plné vážných a vnitřních krás, uchvátilo zcela srdce posluchačů. Toť jest vítěznou a vše přemáhající předností děl skutečně cenných a monumentálních, že pronikají i v době plné materialismu, kdy slaví pochybné a nejvíce jen domnělé, velmi pomíjející triumfy rozličné frivolní veselohry, komedie, výpravné opery a balety. Jen tyto zkazily vkus obecenstva, a praví-li se, že dnes není vděčná půda pro oratorium, že dnes málo hudebních básníků oratoria píše: zde asi hledati jest příčinu toho úkazu. Jestliže úplně proniklo veldílo výtečného mistra Dvořáka: pak jest to důkazem nejen jeho naprosté dokonalosti a krásy, ale i potěšitelným zjevem, že vkus obecenstva přes různé již vytčené hry přec není pokažen a vždy vzdá ještě nadšený hold tomu, co skutečně obdivu zasluhuje.

Text, vynikající četnými poetickými krasami, sepsal Jaroslav Vrchlický. Oratorium rozděleno jest na tři díly. První oddělení odehrává se na Mělníce, kdež na nádvoří hradu kněží pohanští postaví slavnostně modlu bohyně Báby. Mladičká dosud Ludmila, dcera knížete Pšovanů, súčastňuje se této pohanské slavnosti. Lid prozpěvuje chvalozpěvy bohyni Bábě; zpěvy tyto přeruší poustevník Ivan, jenž se náhle objeví; sekerou kácí postavenou novou modlu a hřímavými slovy káže lidem o nové víře, o neznámém Bohu a Kristu. Nejvíce dojata jest zjevem i slovy jeho Ludmila; prosí ho, aby ji vyučil nové víře, leč sv. Ivan slovy temnými jí odpovídá:

„Vstup v nitro své, mým bytem není země,
však sama najdeš mne a přijdeš ke mně."

Druhé oddělení děje se v okolí poustevny Ivanovy nad Berounkou. Ludmila a družka její Svatava vydaly se na cestu do lesních pouští, vyhledat sv. Ivana a prosit jej, aby zaplašil temno nauk pohanských a duše jejich světlem křesťanství ozářil. Právě v té chvíli kníže Bořivoj vydal se na lov, uzří tu Ludmilu a srdce jeho vzplane milostí k ní tou měrou,

že ji žádá, aby byla jeho manželkou. Ludmila svoluje, stane-li se kníže křesťanem. Bořivoj svoluje a slibuje slavně, že celý národ kříž vyznávati bude. Ivan žehná snoubencům, a andělé v nebesích pějí a Bůh sám s výše žehná české zemi. Toť místo krásy neodolatelné, zpívají je dětské hlasy, což dojem duší zachvívající, v pravdě andělský. Třetí díl líčí křest Bořivojův a Ludmilin na Velehradě a zakončuje se písní „Hospodine, pomiluj ny."

Z poetického textu vytvořil Dvořák dílo kouzelné krásy, již líčiti marným bylo by pokusem. Něco podobného se musí slyšeti a celkový čarovný dojem, jenž tebou zachvěje, naprosto jest nesdělitelný, a ten ti poví vše. Jedno číslo předstihuje krásou druhé, cenou i vnitřní hloubkou, jakož i symbolickým podáním toho, co ti text napovídá. Již samotný začátek „Tmy vrátily se v skrýše skal a lesů" a další postup způsobem neodolatelným líčí ustupující temno pohanství před mohutnou září křesťanství, jež ještě zvyšuje sbor slovy „O slunce, záři z nadpozemských krajů", tak že nevím věru, koho by zpěv právě na tomto místě a výtečně jej charakterisující průvod orkestru nedojal a kým by hluboce nezachvěl. A jakž vůbec v každém oratoriu sboru přidělen jest úkol největší, tak i zde: všude, kdekoliv ozve se sbor, ať již pohanských kněží neb radujícího se lidu (I. odd.), všude nelze si mysliti případnější charakteristiky a hloubky hudební. Hymny kněží jsou tu velebné a velikolepé, zvláště pak připomínáme hymnus celého sboru: Sláva bohům, věčným spásám Čech" v h-dur, jenž celým domem otřásá svou mohutností. Pokud neobjeví se sv. Ivan, rozplývá se lid v radostných zpěvech, jež střídají se s hymny velekrásnými, a v něž mísí se zpěvy Ludmiliny a rolníkovy. Jakmile se objeví sv. Ivan, stane se obrat, překvapení a chaos, což jest zcela přirozené. Lid pozoruje Ivana:

„Jde pomalu blíž. V bledé jeho tváři
zřím divné, neznámé jak světlo září . . .

a Ivan kácí sekerou zlatou modlu.

„Do prachu s Vámi! Jeden jest Bůh!
Jedna jest pravda, jíž spějem výš!
Jedno jest světlo, tím jest kříž!

Při velebných těchto slovech, jež majestátně doprovází orkestr, znáti jest, jak chvěje se duše Ludmilina, i prozrazuje zřejmě, jak již pouhé objevení světcovo šlehlo v duši její božskou září náhlého probuzení z mrákot pohanství a touhu, poznati světlo neznámé. Tomu svědčí celý dojem hudby, doprovázející Ludmilina slova:

„O dovol, abych zlíbat směla tvých nohou prach,
a rozplynout se směla celá ve slzách!"

a dále:

„Úcta hrozná mne nutí kleknout před tebou.
O rci, kam sledujíc tvé kroky
by duše vroucí let se nes'?
O světla otevři mi toky,
chci do nebes."

A zoufalým naříkáním lidu: „Co bude nyní! Do budoucna zříme a bázní se a beznadějí chvíme. Jsou bozi ještě — a je bůh ten pravý? Je větší jich? Co věřit máme? Co zbudovali dědové a otci, jak veteš zašlapáno! O světlo věčné, které nad blankytem se míháš, sleť dolů, sleť a osviť cestu nám!" končí I. oddělení oratoria.

Ve II. odd. objevuje se Ludmila se Svatavou v lesních pouštích. Sv. Ivan tušil, že jistě přijde za ním. Jednotlivé recitativy, zvláště pak tercetto j-moll „Tam Kristův kříž“ jest vzorem slohu oratorního. Následuje setkání s Bořivojem, a veškerá čísla tu následující jsou hudební stkvosty, jež — opakujeme ještě — nelze slovy vylíčiti, ty nutno slyšeti, aby člověk dojem v pravdě velikolepý pocítil. Dojem ten jest zajisté nejlepším posudkem. Finale, sbor lovců, solové kvarteto a hlasy andělů, až k slzám dojímá. Ve třetím oddělení jest děj v chrámu velehradském. Ze předehry vyznívá motiv památné písně: Hospodine, pomiluj ny! Třetí oddíl obsahuje duetta, sbory, recitativy. Zvláště slavný a dojímavý je sbor (f-dur) „Nuž poklekněte před biskupem oba.“ V závěrku zní opět mohutné tony staroslavné písně slovanské, instrumentované polyfonicky do C-dur. Co do čísel rozčástěno jest Dvořákovo oratorium jak následuje:

I. oddělení má tato čísla: 1. Sbor pohanských kněží, 2. recitativ rolníkův, 3. sbor lidu, 4. 5. lid a kněží slučují se ve sbor (es-mol), 6. recitativ Ludmilin, 7. sbor lidu (f-mol), 8. píseň Ludmilina (b-dur), 9. sbor (d mol) 10. solo rolníkovo, 11. sbor lidu, 12. solo Ivana (es-dur), 13. sbor (h-dur), 14. solová píseň Ludmilina (a dur), 15. recitativ Ivanův, 16. 17. sbor.

II. oddělení: 1. arie a recitativ Svatavin, 2. duetto Svatavy a Lidmily, 3. recitativ Ivanův, 4. recitativ Ludmilin, 5. zpěv Ivanův (e-mol), 6. recitativ Ludmily, 7. tercetto (j moll), Ivan, Svatava, Ludmila, 8. sbor lovců, 9 zpěv Bořivojův, 10. recitativ Ivanův, 11. sbor (c-moll), 12. duetto Ivana a Bořivoje, 13. zpěv Bořivojův (d-mol), 14. sbor lovců, 15. píseň Ludmilina, 16. sbor, 17. Bořivojova píseň, k níž sv. Ivan odpovídá, 18. solový kvartet, sborové finale s hlasy andělů.

III. oddělení: 1. sbor, 2. recitativ Ivana a Bořivoje, 3. duetto (es-dur) Ludmila a Bořivoj; 4. recitativ Ludmily a Ivana, 5. sbor, 6. solový zpěv sv. Ivana, 7. sbor jako v č. 5., 8. Svatava opakuje zpěv Ivanův (č. 6.) sbor žen a dívek, 9. opakuje se sbor jako v č. 5., 10. sbor „Hospodine, pomiluj ny.“

Provedení samo bylo přímo výtečné. Solové partie obsazeny byly sl. Sittovou (Ludmila), sl. Panznerovou (Svatava), p. Vávrou (rolník, Bořivoj), p. Hynkem (Ivan). Veškeré sbory šly hladce a precisně, což svědčí nejen o celé řadě přísných a velmi svědomitých zkoušek, ale jest i radostnou známkou, jak mnoho výborných zpěváků má Praha. Na ochotnících spoluúčinkujících bylo patrně znáti, že působí s pravým zápalem, a že jest jim skutečnou rozkoší přispěti hřivnou své dovednosti k dílu tak velikolepému. Prvé představení dirigoval sám skladatel a byl předmětem obecných nadšených ovací; dostalo se mu potlesku nejvýše zaslouženého a stkvostných věnců. Vůbec ostane nám večer provedení oratoria „Svaté Ludmily“ nezapomenutelným. Byl to skvostný požitek umělecký, ovace co nejupřímnější potlesk nadšený, ohlas dojatého srdce a nejplnějšího uznání. Jaký to kontrast s uměle způsobenou klakou, jež bohužel tak často v prostorách divadelních zaznívá!

„Svatá Ludmila“ jest dílo, jež bude na věčné časy perlou umění hudebního a stkvostem mezi oratorii, chloubou českého národa. Nepřejeme si ničeho tak vřele, jako aby toto velikolepé stkvostné dílo Dvořákovo co nejvíce obecenstva vidělo a poznalo, a aby si toho povšimly naše pěvecké jednoty a korporace při pořádání divadelních vlaků, jež bylo by

lze nejlépe nyní v době postní vypraviti, pokud se oratorium zase na delší dobu neodloží; neboť při tak značném počtu účinkujících ochotníků nelze míti věc tak připravenu, jako jiné hry, dramatické, k nimž netřeba přibírati ochotníků. Po delší době pomlky ovšem nutné byly by opětné zkoušky, aby celek šel hladce tak jako nyní, což jest zcela přirozené; a snad nemohla by div. správa vyhověti žádosti, vypraviti později toto veldílo Dvořákovo tak rychle, jak snad by si pořadatelé divadelního vlaku přáli.

Provozování prvého a tak velice šťastně voleného oratoria na jevišti našeho národního divadla pokládáme za zjev tak důležitý pro dějiny našeho umění domácího, že neváháme o oratoriu vůbec zde krátce promluviti jako doslov ku „Svaté Ludmile“, pro úplnější a celkovější přehled věci.

Oratorium jest hudební zpracování lyricko-epicko-dramatické básně, jejíž děj vzat jest z dějin biblických, náboženských vůbec, neb zhusta i světských. Zpracování to vyjádřeno jest spojením hudby vokální s hudbou instrumentální. Od opery liší se tím, že nemá vnějšího děje; že nepředstavuje se teatrálně, nýbrž že zpívají je pěvci a pěvkyně, které představují osoby v básni se objevující. Není zde tudíž možna žádná illuse, jako v opeře, nehraje se zde posuňky, nepomáhají historicky věrné kostumy. Vše musí vyjádřiti hudba a zpěv. V hudební příčině platí oratorium za výkvět skladby, rovněž jako veliká mše, opera nebo symfonie. V žádné jiné skladbě nepojí se tak těsně hudba ku slovu a ku poesii, nikde nelze více opravdově a působivěji spojiti sloh koncertní s dramatickým a ukázati mohutnosť spojeného sboru s orkestrem, jako v oratoriu. Oratorium složeno jest z ouvertury, arií, recitativů, solových zpěvů, zvláště však z mohutných sborů, jež jsou nejpůsobivějšími a karakterisují dramatickou sílu. Jako světské divadlo vůbec, tak i oratoria vyvinula se z církevních slavností, tak zv. mysterií, a v těchto sluší hledati prvopočátky oratorií. Hudební formu oratoriím dal sv. Filip z Neri (1515 až 1595), založiv „congregazione dell' oratorio“, v kterýchžto „společenstvech pro modlení se“ zpívaly se vícehlasé, hymnám podobné zpěvy, k nimž hudbu napsali Animuccia, Nanini (1540—1607) a zvláště veliký Palestrina (1514—1594), tvůrce vlašského církevního slohu hudebního. Nynější formu prý dal oratoriím Archangelo Spagna ve 2. polovici XVII. století. Za mistra oratorií pokládá se Händel (1685—1759), jenž složil mnoho znamenitých oratorií, jako: „Esther“, „Debora“, „Athalia“, „Israelité v Egyptě“, „Vykupitel“, „Samson“, „Josef“, „Judas Makabejský“ a mnoho jiných. Jiní, proslulí skladatelé oratorií jsou: Jan Seb. Bach (1685—1750) „Vánoční oratorium“, Beethoven (1770—1827) „Kristus na hoře olivetské“, Haydn (1732—1809) „Stvoření“, „Čtvero ročních počasí“, Mozart (1756—1791) „Mesiáš“, Mendelsohn-Bartholdy (1809—1847) „Pavel“, „Eliáš“, „Kristus“ (nedokončeno), Schumann (1810—1856) „Ráj a peri“, Liszt (1811—1886) „Kristus“, „Sv. Alžběta“, Löve (1796—1869) „Zkáza Jerusalema“, „Vzkříšení Lazara“, „Uzdravení slepého od narození.“

K těmto jmenovaným přičísti sluší i jméno našeho mistra Antonína Dvořáka, jenž proslavil se v cizině, seznámil i nás s velikým svým dílem, jež vyrovná se oratoriím zde vytčeným, a v detailech bohatou a originelní instrumentací i nejedno předčí. Buďme povděční muži, jenž v dobách

politických třenic a národnostních bojů proslaví jmóno naše za hranicemi a v daleké cizině a jenž v této pohnuté době, kdy veliká většina nejnadanějších našich mužů věnuje síly své práci politické, se stkvostným výsledkem čerpá z přebohatého svého nadání, aby tvořil díla veliká sobě i českému národu ku cti a slávě [1]) Josef Flekáček.

LITERATURA.

Česká literatura paedagogická a náboženství.

(Rozhled po školské literatuře v l. 1870—1885.)

Píše Václav Špaček.

(Pokračování.)

Ročník III. má článků vychovatelských mnohem více. Z úvodního článku „Čtenářům našim“ jest patrný směr, kterýmž „Beseda učit.“ se brala; pravíť se ve článku tom: „Mluvíme-li o činnosti vychovatelské, vždy si ji myslíme na základě křesťanském, a náboženství není nám předmětem, jímž by se jen paměť žactva naplňovala, ale předmětem, jenž k dobrému vychování a ušlechtění člověka nejvíce může přispívati. Proto máme školy bez rázu náboženského za nejapný výmysl potřeštěných mudrlantů a velice pochybujeme, že by ústavy podobné mohly si u národa našeho nějaké půdy dobyti.“ Z dalších slov jest patrno, že „Beseda uč.“ vybízela duchovenstvo, by pracemi svými o vyučování náboženství jí přispívalo. Článek „Co činiti, by nehynul stav učitelský“ doporučuje učitelstvu horlivosť v povolání, jehož ono nejvíce samo vážiti si má, kollegiálnosť, shodu s duchovenstvem. V jiném článku „Povznášejme stav učitelský“ ukázáno jest, kterých chyb jest učiteli se varovati, by nepozbyl vážnosti. Ze článků vychovatelských uvádíme: „O pěstování slušnosti ve školách.“ Podav návod, kterak lze dítky slušnosti navykati, zavrhuje pisatel vštěpování takových pravidel slušnosti, jež přisluší pouze dospělým. Dále praví, že šlechetnosť větší ceny člověku dodává nežli zevní chování, a na to že třeba dítky upozorňovati, jakož i k tomu ukazovati, že dle náboženství křesťanského před Bohem všichni jsme si rovni. Protož učitel mezi dětmi žádného rozdílu nečiň. Článek „Co nazveme pokrokem ve vychování národním“ odpovídá na otázku tu takto: „Až otcovský dům bude si vědom důležitého svého povolání, až matky české budou hrdy na svůj stav vychovatelský, až čistá slova Kristova, mládeži hlásaná, láskou budou dýchati, dobro a pravdu šířiti a tím srdce ušlechťovati, neboť moc náboženství u vychovávání jest neocenitelná, až smysl pro vše krásné a vznešené u mládeže naší vzbudíme, až veškeré učitelstvo neustane se vzdělávati a s nejčistším zápalem oddá se svému vznešenému povolání. — Pisatel čl. „Učitelovi rádcové“ nazývá takto učitelovu otcovskou péči, mateřskou lásku, přátelskou upřímnosť, řádné vyučování, obezřelé vychování. „Dítko musí nevyhnutelně nabyti řádného ponětí o tom, co je dobré a šlechetné, co škaredé a duši záhubné jest, aby mohlo prvního se přidržeti a druhého vystříhati. Nejsnadnější pak a nejjistší návod k tomu podává nám křesťanské náboženství Ono jest nejjistějším vychovatelským prostředkem, kdybychom ani té blahé útěchy nedbali, jakou věřícím dušim v utrpeních podává! Ono jest i nejčistší naukou o povinnostech našich k bližnímu. Vychovávej tedy mládež obezřele, milý učiteli, a na základě náboženském. — Na otázku „Jak by školy obecné mohly býti zvelebeny“ odpovídá F. J. Zoubek. Když budeme míti dobré školy mateřské a když bude mezi učiteli upřímná vroucnosť k jejich povolání. I v tomto článku poukázáno, že vychování na základě náboženském je žádoucí — Čl. „Novomodní vychování“ kárá nedbalosť mnohých rodičův u vychovávání dětí v nynější době; vady ty jsou: začíná se

[1]) Pozn. red. Pro nával látky odkládáme další posudky našeho referenta o „Libušině hněvu“, „Poustevníkovu zvonku“, Figarově svatbě“ atd. do příštího čísla.

vychovávati pozdě, dítěti se promíjejí trestuhodné nezpůsoby; vychovává se bez náboženství, ač všichni paedagogové všech dob, jmenovitě Komenský, pěstování zbožnosti za základ všeho vychování položili. Avšak „filantropisté“ vymymyslili si náboženství přirozené, všeobecné, které však jest nejenom nepraktické, ale i nemožné. Umění zapírati sebe víc a více mizí, a tím klesá i mravnost mládeže, která má příležitost patřiti na ukájení smyslných žádostí. Málo dbá se poslušnosti, kterou moderní „osvícenci“ mají za ujařmování ducha; rovněž tak mají lásku ku pravdě. — Článek tento posuzuje zásady novodní literální paedagogiky velmi správně. Jiné články vychovatelské jsou: Jak se může mládež vychovávati k samostatnosti, O hluchoněmých, O poměru odrostlé mládeže ku škole, Škola, milý dítkám stánek, Pěstujme u dětí lásku k vlasti. Článků vyučovatelských a poučných jest hojně. Zajímavý je čl. K. Starého „Národní pověry a přírodověda. Článek „O vyučování dějepisu“ nepodává praktické rozdělení učiva; neboť o Přemyslu Otakarovi n. p. nelze zajisté vyprávěti dětem druhé třídy. Ve „Směsi“ nalézáme zajímavé drobnosti, zvláště dějepisné; nových spisů bylo si pilně všímáno.

Ročník IV. přinesl pozoruhodný článek „Beznáboženské školy“, v němž dokazuje se potřeba náboženského vychování ve škole, poněvadž škola jest pomocnicí rodiny. „Kdyby tito liberálové“, praví dotčený článek, „pouze vlastní dítky bez náboženství, t. j. bez Boha vychovati chtěli, prošlo by to snad dle všeobecné zásady neobmezené svobody, ač i tu namítla by se otázka, mají-li rodiče právo dětem náboženství odjímati; neboť právem můžeme říci, že otec, který dítky své zúmyslně k nepravostem by vychovával, těžšího zločinu na nich by nespáchal, jako když je nechá růsti bez náboženství. Avšak liberálové nechtí svobody neznabožské jen pro sebe, nýbrž obmýšlejí všecky lidi k této svobodě přiměti, a proto žádají beznáboženské školy.“ Dále praví článek ten, že stát jakožto stát nemá náboženství, ale má moc a proto domnívá se, že může nutiti poddané, by posýlali své děti do beznáboženských škol. To jest logika beznáboženských liberálů, kteří však zapomínají, že rovněž tak občanům, kteří k některému positivnímu náboženství se hlásí, nemůže býti odňata svoboda, by směli si zřizovati a vydržovati si své konfessionelní školy. Jak dlouho konfesse potrvají, budou a musí býti konfessijní školy. Ctihodná družstva náboženská zajisté moderní ephemerní buřiče církve a nebe dlouho, dlouho přečkají.“ — F. J. Zoubek ukázal k důležitosti vychování ve čl. „Mládež, naděje vlasti,“ v němž dotýká se vlivů zhoubně na vychování působících. Týž podal četné články o Komenském. O znemravnělosti mládeže pojednal též Ig. Prokeš ve čl. „Některé myšlénky o tom, kterak mládež již zbraní zachází, kouří, v karty hraje, tančí a na divadle hraje.“ Radí tu k veliké bedlivosti a opatrnosti učiteli, hlavně pokud se týče dětských divadel. Náboženské vychování doporučuje i článek „Některé myšlénky o vychování povahy,“ pravě: „Má-li mravná povaha státi na nezvratných základech, musí míti půdu náboženskou. Jmenovitě láska k Ježíši, dle kterého vzoru by děti vzrůstati měly, může se záhy vzbuditi a podněcovati, neb tak rychlým způsobem přivedeny budou ku poznání neskonalé lásky a milosrdenství a spolu ku poznání své vlastní slabosti mravní. Všeobecná účast v bohoslužbě, která se zpěvem a vůbec pozdvižením mysli k Bohu jeví, účinkuje na ustálení mravné, nábožné povahy. Učení o nesmrtelnosti duše též hluboko utkví v mysli a dobře v tom směru působí. O novomodním vychování dále promlouvá V Chabr; ukazuje, že málo se šetří stydlivosti dítek, pokory, přičinlivosti a spořivosti. Zahálka, egoismus, škodolibost a závist se šíří. Mládež nakloňuje se záhy zábavám dospělých. K. Taubenek ve článku „Vychovatel musí hledati původ všech chyb a nectností chovanců svých v sobě samém doporučuje vychovateli bezúhonné chování, jež by bylo chovancům jeho příkladem. Jiné články vychovatelské jsou: Jak důležito jest, aby učitel dále se vzdělával, Mládež ze školy vystoupilá, O přijímání dítek do školy, Poníženost a urputnost, Učitel puntíčkář a j. Vyučovatelských článků jest počet náležitý. Mimo to uveřejněny zde životopisy J. F. Zoubka, J. P. Přibíka a V. Bažanta s podobiznami. J. Tichý napsal báseň „Komenského útěcha v Kristu“, K. Taubenek doporučuje společné cestování, J. Šauer podal čl. „Jak člověk dochází představy času.“ Článků psychologických bylo v prvních ročnících méně, než požadujeme na časopise paedagogickém.

(Pokračování.)

ZPRÁVY SPOLKOVÉ.

V neděli dne 30. ledna t. r. o 3. hodině odpol. odbývalo družstvo „Vlasť“ v Žižkově valnou hromadu, o jejímž průběhu podáváme čtenářům svým podrobnou zprávu:

U přítomnosti zástupce vlády pana koncipisty Fialy zahájil schůzi místopředseda c. k. poštovní oficial Ulrich Karel a oznámil jména zemřelých členů; jsou to: Matějovic Jiří, děkan na Smečně, Čejka Jos, b. vikář a děkan v Církvici, Khunt Fortunát, převor řádu sv. Benedikta v Břevnově, Kouble Jos., b. vikář v Boskově u Semil. Pak vyzval přítomné, aby památce jejich povstáním vzdali čest. Na to četl jednatel katecheta Červinka V. protokol minulé valné hromady; když byl schválen, podával týž jednatelskou zprávu za minulý správní rok. Důkladný tento referát otiskujeme tu do slova: Nelze upříti, že bylo velikou taktickou chybou národního duchovenstva českého, že skoro vesměs ustoupilo v posledních letech z veřejného života společenského a jmenovitě z kolbiště literárního a zabývalo se pouze literaturou náboženskou. Tím bylo ovšem přenecháno působivé pole literární rukoum nepovolaným. Spisovatelé naši, místo co by měli lidu vštěpovati zásady dobré, mravní a tak k jeho povznešení přispívati, bohužel, až na málo výminek — spisy svými chtěli přivésti národ náš k mravnímu úpadku. Koterie spisovatelů vzájemně se zbožňovala, sebe vyvyšovala; nebylo snad ani blasphemie, které by se byla nedopustila, a nebylo zde nikoho, kdo by vystoupil zřejmě proti porušování mravního a náboženského citu našeho lidu. S hlubokým zármutkem poznávalo duchovenstvo naše chybu učiněnou. Literatura naše přišla na zcestí, a oprávněnou nedůvěrou hledělo proto duchovenstvo každému novému zjevu naší literatury vstříc. Nový materialistický směr její jako by si na tom co nejvíce zakládal, aby co možná nejvíce nařážek a urážek proti positivnímu náboženství se dopustil. Mělo snad duchovenstvo naše odbíráním takovýchto děl ještě podporovati duchy bludné, kteří brali lidstvu, co mu nejdražšího a nejsvětějšího, víru v Boha, nesmrtelnosť, ctnosť? Mělo naše české národní, vždy i v těch nejtěžších dobách vlasti své věrné duchovenstvo, lhostejně přihlížeti, jak národ otravován výplody literárními, které mravně hubí obyvatelstvo lehkomyslné Paříže, a tím více národ náš až na pokraj záhuby by zavedly? — Nikoliv! — Ačkoliv pracemi svými duchovenstvo bylo v posledních letech při velkém nedostatku kněžstva přetíženo, činilo přece osamělé pokusy proud ten zastaviti. Ovšem marné namahání! Systematicky počalo se pracovati proti zkázonosné literatuře v „Obzoru“. Pro dobro, ctnosť, krásu a pravdu vystoupil nový bojovník, časopis „Vlasť“. Jak byl uvítán, podotknuto již částečně v lonské valné hromadě. Myšlénka katolického „Svatoboru“ nalezla vděčné půdy mezi duchovenstvem; členů přibývalo vždy víc a více jakož i čtenářů. Vykazujeť stav členstva na konci druhého správního roku následující počet: Zakládajících 160 čl. Činných (kteří již se nepřijímají) 40. Přispívajících 187. Celkem 387 členů. Počet členů zakládajících i letos vzrůstá, za to však počet členů přispívajících, který touto dobou v loni dosáhl vysokého počtu, letos jest nepatrný. Víme ovšem, že krise hospodářská mnohému zabraňuje státi se členem zakládajícím; doufáme však, že se může každý státi aspoň členem přispívajícím. Nejednáť se nám pouze o to, aby spolek vydával časopis „Vlasť“ — tenť

Bohu díky nyní již zabezpečen, avšak jde nám o to, aby družstvo tak vzrostlo a zmohutnělo, by i k provedení dalšího programu přistoupiti mohlo. Život náš katolický má opět oživnouti. Nadané síly mají býti podporovány, abychom měli své katolické spisovatele a umělce, kteří by veškeré obory věd a umění obsáhli, aby, jak často se stává, nebyly nedokázané hypothese vydávány za výzkumy věd exaktních a díla zbloudilého krasocitu za výtečné umělecké výkony. Dále ještě máme v programu vydávati veliký orgán katolický politického obsahu, který by pronikl do všech vrstev národa. Zajisté program to obrovský, avšak nikterak nemožný. Vždyť známo nám, jak veliký byl počet malověrných, kteří říkali, že družstvo „Vlasť“ ani nelze založiti, že časopis „Vlasť“ se neudrží, a hle, díky Bohu a energii našeho národního duchovenstva, družstvu i časopisu se výborně daří. V duchovenstvu našem spočívá síla, kterou ani ono samo neznalo. Jen ji probuditi ze sna, a hle, co dříve zdálo se nemožným snem, stane se skutečností! Jen více sebedůvěry! — Máme-li k dalšímu provádění programu přistoupiti, jest nám třeba podpory všestranné. Horlivosť jednoho, dvou — několika, mnoho provede, avšak ne všecko. — Concordia parvae res crescunt — svorností a spojenými silami z mála mnoho lze provésti. Vlastenecké naše duchovenstvo, které až dosavad nás tak vydatně podporovalo, a jehož veliké přízni dosavade jsme se těšili, nesmí nás nechati státi na cestě poloviční. Družstvo „Vlasť“ usiluje o to, aby národ náš po otcích zděděné víře zůstal „věrným“; družstvo „Vlasť“ nezná stran. Pracuje pro všecky a doufá, že všichni dobré vůle podpory a přízně své nám neodeprou. Co se týká časopisu „Vlasť“, mohu sděliti se slav. valnou hromadou radostnou zvěsť, že časopis náš víc a více půdy nabývá. Špatné nynější hospodářské poměry mají za následek krisi časopiseckou. „Obzor“ sděluje, že „Historický sborník“ nebude pro nedostatek abonentů dále vycházeti. I „Osvěta“ a „Sborník slovanský“ si naříkají. — Takových stesků ovšem časopis náš nemůže vésti. Kdežto minulého roku měli jsme pouze 1800 odběratelů, rozesýlali jsme druhého ročníku 2950 exemplářů. Duchovenstvo, které musilo dříve se báti vzíti časopis neb knihu do rukou, aby nesetkalo se s nějakou pohanou náboženského svého přesvědčení, s radostí béře do rukou „Vlasť“, vědouc, že nalezne zde zábavy i poučení. Nechceme snad mluviti pro domo sua, když pravíme, že „Vlasť“ vždy víc a více se zdokonaluje, a již v popředí mezi nejpřednějšími časopisy našimi stojí. Vyjádřily se tak o „Vlasti“ některé listy veřejné, a také v přemnohých dopisech od jednotlivců velká chvála „Vlasti“ se vzdává. Časopis „Vlasť“ dobyl si svým obsahem, svou klidnou, nestrannickou kritikou mnohé pole; ano i ve veřejných místnostech v Praze, kde dříve neznali šlechetný její směr, aneb jemu nepřáli, a kam tedy přístup neměla, nyní „Vlasť“ vyložena. Ovšem mstí se mnozí výtečníci tím, že ve veřejných místnostech časopis „Vlasť“ a jmenovitě články Pohunkovy rozličnými psanými nemístnými poznámkami znešvařují. Jednání to odsuzuje se samo; upomíná nás na žáčky, kteří nemohou viděti čistý dům a proto všelikými důmyslnými kresbami jej okrašlují. Avšak to ničehož jim nepomůže. Výtečné články páně Pohunkovy i na dále budou ve „Vlasti“ uveřejňovány a najdou zajisté u každého rozumného a soudného čtenáře obliby jako dosavad. „Vlasť“ nabyla půdy jmenovitě mezi mladším kněžstvem a bohoslovci. Za horlivosť jejich musím tuto veřejně před valnou hromadou srdečný dík jim a vysloviti. „Vlasť“ máme rozšířenu ve všech seminářích v Čechách a na Moravě, a to v mnoha exemplářích;

dále v seminářích: v Solnohradě, Linci, Vídni, Sv Hypolitě, Celovci, Lublani, Št. Hradci, Mariboru, Gorici, Řezně, Záhřebu, v Římě a v S. Francisco v Americe. Mezi kleriky: v klášteře „Admontu" v Štyrsku, Sv. Lambrechta v Štyrsku, Baji v Uhrách, Sv. Hypolitě, v „Gerasu" v Rakousích. Pak bere „Vlasť" „Malý seminář" v Gorici a „Knihovna bohoslovcův" v Lublani. Z toho lze poznati, že „Vlasť" rozšířena nejen mezi „Čechy", ale i mezi Chrváty a Slovinci. Do Ameriky zasýlá se 9 exempl. „Vlasti", a jak se zdá, abonentů ještě přibude. Za to na Slovensku to smutně vypadá. — Schůzí výborových odbýváno za tento rok 7. Všechny měly za předmět rokování, jak možno zvelebiti, povznésti a rozšířiti „Vlasť", nové půdy jí vydobýti atd. V minulé valné hromadě byla vypsána cena na nejlepší práci pro časopis „Vlasť". Sešlo se šest prací, však žádné nepřisouzena vypsaná cena. Družstvo naše bylo zastoupeno při slavnosti „Jablonského" v Kardašově Řečici svým místopředsedou, p. c. k. oficialem Ulrichem, jenž položil na pomník Jablonského věnec, darovaný družstvem „Vlasť". Spisovatel životopisu Jablonského vyzván, aby sepsal životopis nezapomenutelného, vlasteneckého biskupa Jirsíka. Příspěvky a dáta k životopisu tomu z mnoha stran ochotně jsou zasýlány. Dále podotýkám, že pro „Vlasť" pracuje nyní více svými literárními pracemi dobře známých spisovatelů laiků, a protož doufáme, že až i jiní se osmělí, také do „Vlasti" přispívati budou, čímž časopis náš ovšem na pověsti dobré jen zase získá. — Toť v krátkosti přehled činnosti spolkové za rok minulý. Jisto jest, že dosavadními úspěchy můžeme býti spokojeni. Avšak příznivý úspěch ten nesmí nás v nečinnosť ukolébati. Očekává nás práce obrovská. Nechť duchovenstvo vlastenecké i na dále s námi jde, abychom mohli přikročiti k vyvinování i ostatních bodů programu. A aby co možná nejdříve k témuž přikročeno býti mohlo, volám srdečné „Zdař Bůh". — Na to předčítal pokladník Škrdle T. zprávu účetní a na konci požádal přítomné, aby si zvolili dva revisory účtů. Za revisory zvoleni Mergl Josef a Ulrich Karel.

Stav kasovní jevil se 1. října 1886., na počátku III. roku správního, takto:

A. Příjmy.

1. Zbytek z minulého roku	zl.	1025 32
2. Na darech sešlo se	„	13·50
3. Za jednotlivé sešity ročníku II. stržilo se	„	2.90
4. Úroky z uložených peněz	„	84·37
5. Náhrada p. B. Katzra při č. XII.	„	30·—
6. Dluhů za I. ročník splaceno	„	993·15
7. Za I. roč. „Vlasti" v snížené ceně prodávaný stržili jsme	„	298·96
8. Členové splatili	„	2029·07
9. Doplatky členských příspěvků za I. správný rok	„	37·30
10. Předplatného za II. ročník sešlo se	„	4470·92
Souhrn činí	zl.	8985·49

B. Vydání.

1. Tiskárně za 12 čísel „Vlasti"	zl.	3928.10
2. Honorář za práce literární	„	973·35
3. Služné redaktora	„	600·—
4. Služné administratora	„	240·—
5. Příspěvek redaktoru na spolkový byt, světlo a palivo	„	120.—

6.	Dopisy, papír na psaní, poštovní poukázky, poštovní průvodní adresy, péra, tužky, násadky, špagát, za balíky do seminářů a na ústavy střední, škrob, inkoust	zl.	166·62
7.	Krejcarové poštovské marky	„	533·—
8.	Za inseráty zaplaceno	„	247·62
9.	Roznášečům novin po Žižkově, na poštu a do Prahy	„	51·78
10.	Dělníkům od práce v administraci a hochům od psaní adres	„	215·67
11.	Podpora jednomu spisovateli na lit. práci pro „Vlasť“	„	35·—
12.	Papír na obálky	„	12·06
13.	Odměna za dovážku „Vlasti“ z Prahy do Žižkova	„	23 06
14.	Ztráty u abonentů	„	1·—
15.	Předplatné na časopis „Čech“	„	16.—
16.	Malba obrazu, který jest na obálce „Vlasti“	„	12 —
17.	Dřevorytina a měděný odlitek obrazu toho	„	34·—
18.	Tisk pozvání k předplacení	„	2·50
19.	Tisk 1000 nárožních cedulí	„	17·—
20.	Od nalepení těchto 1000 cedulí	„	12·—
21.	Tisk 400 pozvání k valné hromadě	„	4·60
22.	Poštovné při rozeslání pozvání k valné hromadě	„	3·—
23.	Daň z výdělku a obecní přirážky	„	12·37
24.	Za stočky k obrazům p. Katzrovým	„	10·—
25.	Za Kottův slovník, Kalendář katol. duch. a vazbu několika knih	„	6·90
26.	Odměna vp. Červinkovi, že zastával o prázdninách měsíc redaktora	„	20·—
27.	Novoroční dary listonošovi, sluhům na poště, v tiskárně a jiná menší vydání	„	60·21
	Sóuhrn vydání činí	zl.	7357·84
	Čistý užitek na sklonku II. správního roku	zl.	1627·65

K tomuto číselnému výkazu připojil pokladník tyto poznámky:

1. Oproti lonsku jeví se přebytek menší, což se dá vysvětliti tím, že prvního roku valná část zakládajících členů celou padesátku složila, a většina spisovatelů, kteří byli zároveň členy, svůj vklad 50 zl. buď celý neb z většiny si literárními pracemi odepsala.

2. Nynější stav kasovní na konci ledna 1887 jest tento: Po zaplacení všech vydání nalezá se *a*) v městské spořitelně v Praze 571 zl. 34 kr.; *b*) v záložně sv.-Václavské 3161 zl. 5 kr. = 3732 zl. 39 kr. Na dluzích máme mezi členy na 1000 zl. a mezi předplatiteli I. a II. ročníku přes 2000 zl., takže nynější spolkový kapitál obnáší okrouhle 6700 zl. Dlužníci stále své dluhy nám uplácí.

3. V jednom vikariatě byla rozšířena tendenční zpráva, jakoby redaktor „Vlasti“ měl ročně ze spolku 1000 zl. příjmů. Oproti tomu se tuto úředně konstatuje, že v I. a II. správním roce obnášel jeho příjem, jak tuto udáno; v III. však správním roce, od 1. října 1886 počínajíc, když se příjmy jeho vyučováním sv. náboženství valně zlepšily, béře týž ze spolku měsíčně toliko 50 zl. a byt, jakož i potřebné světlo a palivo dává družstvu zdarma, čímž uspoří spolek ročně nejméně 200 zl.

Po zprávě jednatelské a účetní vyžádal si slovo Špaček Václav, spisovatel a řídící učitel v Stratově u Lysé n. L. a promluvil v tato slova: Velectěné shromáždění! Slyšeli jsme zprávu jednatelskou a účetní našeho spolku, a zajisté potěšením naplňuje každého člena, že účel, který

si družstvo „Vlasť“ vytklo, nalézá stále většího ohlasu, tak že počet členstva značně vzrůstá. Rovněž i časopisu našemu přibylo odběratelstva a čtenářstva. Považíme-li, pánové, jaký úkol vytkl si časopis náš, tož třeba nám vyznati, že v době nynější bylo časopisu takového nevyhnutelně třeba; v nynější době vydáno bylo zajisté množství časopisův a knih, jež svou tendencí protináboženskou zhoubně působily na veřejnou mravnosť; jestliže tedy časopis náš vytkl si za přední úkol ukazovati zhoubnosť takového směru v literatuře a bojovati proti němu, tedy můžeme tvrditi, že, čím více časopis náš bude rozšířen, čím více vejdou ve známosť snahy spolku našeho, tím více posloužено bude veřejné mravnosti, po které touží každý pravý lidumil. Nuže, pánové, přáním naším zajisté jest, aby se tak dálo, a proto každý z nás dle svých sil dojista k tomu přispěje. Avšak podám tu příklad ze skutečnosti, pánové; pokládám si za česť býti členem spolku našeho od jeho založení, ale přiznávám se, že bych jím sotva byl, kdybych nebyl býval zpraven o něm v důvěrném dopise od veleb. pána jednatele, někdy svého spolužáka. Možná, že bych byl někde četl o založení družstva „Vlasť“ a jeho časopise, ale byl bych si bezpochyby pomyslil: Sestoupil se zase nějaký nový spolek a bude vydávati časopis; to je zjev za dnešních dob skoro všední. Avšak zpráva osoby v důvěrném styku se mnou žijící působila na mne zcela jinak; a myslím, pánové, že každý člen „Vlasti“ mohl by takto působiti a že by každý člen, maje účel spolku i časopisu spolkového na zřeteli, také podobně působiti měl. Co se týče důstojného duchovenstva, jež mezi členstvem nejhojněji je zastoupeno, domnívám se, že ono má hojně příležitosti působiti mezi učitelstvem. Dnes, pánové, nedovedu si představiti učitele konservativního, jenž by vedle časopisu paedagogického nepodporoval časopis takový, jakým jest naše „Vlasť“. Učitelstvo pak a pp. členové z obecenstva mohou zase dále mezi obecenstvem působiti. Nuže, pánové, přislibme si dnes, že tak činiti budeme, majíce na mysli nejen prospěch družstva a časopisu našeho, ale i prospěch veřejný. A tomuto úmyslu našemu, pánové, zdař Bůh!

Řeč tato přijata s živou pochvalou přítomných. Velmi čilá debata se rozpředla o čtvrtém odstavci programu, jak by totiž družstvo mělo oslaviti jubileum sv. Otce Lva XIII. Slova se ujal Mergl Josef a navrhl, aby „Vlasť“ přinesla v čase jubilejním podobiznu sv. Otce, jeho životopis, vzletnou báseň latinskou a českou, a bude-li v Praze zřízeno slavnostní komité, aby v něm bylo zastoupeno i družstvo, a bude-li poskytnut sv. Otci dar neb bude-li vydána nějaká jubilejní kniha, aby družstvo na to přispělo. Návrh ten rozmnožen tím, by se nejlepší jubilejní báseň „Vlasti“ zaslaná, jedna latinská a jedna česká, poctila cenou. Veškeré tyto návrhy odkázány výboru k provedení s tím podotknutím, aby výbor v této tak důležité slavnosti učinil vydání dle svého uznání. K volbě zaslali dva venkovští členové volební listiny, kteréž předsedající otevřel.

Redaktor oznámil, že se Pohunek F. pro množství soukromé práce vzdal předsednictví a proto navrhoval nového předsedu. Poukázav na přítomného Mergla Josefa, pravil: Znám jeho povahu i zásady, znám jeho přičinlivosť i horlivosť pro věc katolickou, znám jeho velkou lásku k našemu družstvu a proto jej s dobrým svědomím navrhuji za nového předsedu našeho družstva. Mergl Josef, člen suverenního rytířského řádu maltézského s bílou hvězdou a kaplan u Matky B. Vítězné, byl jednohlasně zvolen za předsedu. Když jej předsedající vyzval, zda li volbu přijímá, odpověděl asi v tato slova: Pánové! Prohlašuji a přiznávám se,

že ve velikých ocítil jsem se rozpacích, navržen byv na místo předsedy družstva. Vzpomenu-li, kdo přede mnou v čele družstva „Vlasti“ stál, vzpomenu-li činnosti obou velmi záslužné a veleplodné na prospěch a obranu svaté naší katolické věci, bojím se, že nová volba nezdaří se 'dle přísloví „do třetice všeho dobrého“. Kopalovo a Pohunkovo péro jest příliš dobře a na výsost čestně známo, aby ještě něčeho přičiniti bylo třeba ku chvále obou. Leč přes to vše přidávám se k návrhu odstoupivšího p. předsedy, jak jsme jej byli právě z dopisu jeho slyšeli, a jsa sobě již předem toho vědom, že ani nový výbor rukou do klína nesloží, jako toho dosavadní výbor neučinil, prosím snažně a ze srdce za všestrannou pomoc se strany celého družstva i se strany výboru budoucího a prohlašuji, že, má-li to býti na prospěch věci svaté katolické a na užitek družstva našeho, volbu na mne vznešenou přijímám. — Do výboru zvoleni byli: Červinka V., katecheta v Žižkově, Hejhal Berthold, novicmistr u Augustinianů a kaplan u sv. Tomáše v Praze, Herout Antonín, kaplan v Olšanech u Prahy, Pakosta Vojtěch, redaktor a katecheta vyšší dívčí školy v Praze a Ulrich Karel, c. k. poštovní oficial v Praze. Z volných návrhů přijaty tyto: Červinky Václava, aby valná hromada ponechala výboru právo, objem, cenu a formu časopisu dle potřeby a svého uznání změniti; redaktora, aby družstvo věnovalo na zvelebení „Čecha“ 50 zl.; Ulricha, aby některý člen při pouti do Říma předložil sv. Otci jubilejní číslo „Vlasti“; Ulricha, aby předseda vzdal Pohunkovi F. díky za jeho činnosť ve výboru družstva; Mikoláška V., aby vždy, když jest valná hromada, sloužena byla za členy zemřelé mše sv. Valná hromada uzavřela, aby v den valné hromady sloužil mši sv. předseda spolku, a nebyl-li by předsedou kněz, aby ji sloužil redaktor. Na to předčítal redaktor dopis horlivého zakl. člena, faráře v Mikulovicích u Pardubic, Střebského Tomáše, a pravil, že bylo žádosti jeho částečně již vyhověno, částečně že jí vyhovuje dnešní jednatelská zpráva. Dále pravil, že ho těší zájem, jaký má farář Střebský pro naše družstvo. Před uzavřením schůze vzpomenul Ulrich nemocného probošta V. Štulce, který jest též naším zakládajícím členem. Valná hromada vyzvala své členy, aby na něho kněží při mši sv a ostatní členové v modlitbách svých vzpomenuli, aby jej Bůh, je-li to vůle Jeho, na živu ráčil zachovati. Všichni přítomní jevili živé účastenství s nemocným kmetem. Tím schůze ukončena. Ve schůzi výborové, ihned na to odbývané, zvolen Ulrich za místopředsedu a Červinka V. za jednatele.

—*—

Výbor družstva Vlasť vypisuje tímto dle usnesení ze dne 1. března t. r. odměnu 5 dukátů ve zlatě za nejlepší báseň českou a 5 dukátů ve zlatě za nejlepší báseň latinskou. Předmětem obou básní musí býti oslava jubilea sv. Otce Lva XIII.

Básně cenou poctěné budou uveřejněny v prosincovém čísle Vlasti a při pouti do Říma budou ve stkvostné vazbě sv. Otci předloženy. Lhůta k zaslání prací končí posledním dnem měsíce září r. 1887. Práce frankované opatřené heslem a mimo to ještě zvláštní zapečetěnou obálkou s tímtéž heslem zevně a s jménem spisovatelovým uvnitř, přijímá předseda družstva „Vlasť“ (konvent maltánský v Praze, Malá strana) až do uplynutí jmenované lhůty.

Z výboru družstva „Vlasť.“

V Žižkově, dne 3. března 1887.

Josef Mergl, t. č. předseda. **Václav Červinka**, t. č. jednatel.

ROČNÍK III. DUBEN. ČÍSLO 7.

VLASŤ.

Galileo Galilei — ve světle pravdy.

Píše Alois Hlavinka.

(Pokračování.)

g) Galilei odsouzen.

Poslední děj truchlého dramatu dohrál se den po posledním výslechu, totiž 22. června. Děj tento záležel ze dvou částí: rozsudek byl vynesen, a Galilei odpřisáhnul necírkevní nauku. Předně: Galilei byl odsouzen pro dokázaný a vyznaný přestupek zákazu indexu i zvláštního zákazu, čili jinak, byl odsouzen, že z neposlušnosti hlásal nauku o sobě sice pravdivou, ale tehda ještě za pravdu neuznanou.

Soustava Koperníkova od r. 1616. nebyla po stránce přírodovědné ničím podstatně rozšířena ani zdůvodněna; ještě za posledních let vydali slovutní odborníci díla a spisy, kdež ji právě s přírodovědného stanoviska potírají a zamítají. Všecko, co jsme vyložili o době, než bylo Galileovi zakázáno mluviti o soustavě Koperníkově jako o dokázané pravdě, vše to bylo v plné platnosti také r. 1633. Nejlepších důkazů, které si mohl vybrati ze zákonů Keplerových, Galilei ve svém „Dialogu“ ani neupotřebil. Proto nikterak není s podivením, že Galileovi soudcové jako dříve tak až posud se drželi obecné tehda ještě nauky Ptolemajovy, a tím ovšem také slovného výkladu oněch míst v písmě sv. [1]) A následek toho byl, čehož podnes

[1]) Ostatně o události, která se vypráví v knize Josue (X, 13) o zástavce slunce, učené knihy ještě nejsou zavřeny. Věruhodní svědkové dokládají podobnou událost také z r. 1547., kdy byla bitva u Mühlbergu, v níž Karel V. zvítězil a nepřítele Kurfiřta Saského zajal. Před nedávnem pojednávali o té věci dva slovutní astronomové belgičtí veřejně vysvětlujíce příčiny tohoto zjevu, totiž Huzean, někdy ředitel Brusselského observatoria v „Revue populaire de l'astronomie“, kteráž vychází pod společnou správou hvězdářů královského observatoria a profesorů vojenské akademie, a pak astronom Lagrange. Tento praví v oné „Revue“: „Poslední zpráva o zástavce slunce — v den bitvy u Mühlberga — měla základem kromobyčejnou zvláštnost vzduchu a neobyčejné vzezření slunce. Co tedy očití svědkové vyprávějí o zástavce slunce, jest věrojatno. Z této nejnovější

jest želeti: zástupce správné nauky byl odsouzen jakožto „suspectus de haeresi.“ Nelze tu potlačiti pocitu žalu a lítosti, ale pocit tento vystupuje z bědnosti lidských okolností a z omezenosti pozemských poznatků, jak dí sv. Augustin ve spise „O městě Božím“: „Že také sám soudce ledaco neví, jest bědno; ale moudrý neklade mu toho za vinu Zdaž pak moudrý soudce v temnostech společenského života opustí soudnou stolici, či zůstane? Zajisté že zůstane, neboť lidská společnosť ho k tomu nutí, a té přece nesmí opustiti.“

Jako již dříve, tak zase tu se dere mimoděk v popředí otázka, zdaž před tímto činem obstojí neomylnosť církve? — Úřední listina, jak ji položíme o něco níže, vykazuje, že nikoli papež vyslovil rozsudek, ale kardinálové kongregace, tedy podřízený úřad církevní, jemuž posud žádný theolog nepřisuzoval neomylnosti. Neomylnosť u víře jest osobní výsadou papežovou, a ten jí nemůže na nikoho jiného přenésti, jelikož jen o něm jakožto jediném pravém nástupci Petrově platí slova Páně: „Šimone, ejhle satanáš žádal, aby vás směl osívati jako pšenici; já však jsem prosil za tebe, aby neochabovala víra tvá, a ty někdy obrátě se posilňuj své bratří.“ Povolením, které musil papež dáti, kdykoli měl rozsudek býti platně vynesen, a které v našem případě zajisté také dal, tímto povolením a souhlasem nevzniká z činu kongregace osobní čin papežův. Proces Galileův jest sice důležit v dějinách dogmatu, pokud přispěl k jasnějšímu vytříbení, ale dogma nic tím netrpí. Ostatně se k této věci ještě vrátíme, abychom zde nezdržovali výkladu o postupu událostí.

Rozsudek se vynesl dne 22. června ve veliké dvoraně dominikánského kostela Santa Maria sopra Minerva, kdež bylo zvykem konati takové slavné vyhlášky inkvisice. Pozváni byli k tomu kardinálové inkvisice a úředníci tohoto soudu. Papež sám tam nebyl; nebylo to zvykem. Galilei vstoupil mezi ně dokonat dílo licoměrné povolnosti. Co jej pohnulo k tolikeré nesprávné výpovědi a křivé přísaze? Považoval snad celou věc za hru, či snad činil tak ze slabosti

---

zprávy nemůže si nikdo bráti důkazu proti pravdivosti oněch událostí, o nichž nám vykládají starší podání. Zprávy o zástavce slunce nalézají se u přemnoha národů daleko od sebe odlehlých. Z dějepisných důvodů dlužno zprávu knihy Josue o současné zástavce slunce i měsíce, kterou zpravodaj klade na jitro bitvy u Gabeonu a nikoli na večer, považovati za zdůvodněnou skutečnou událost.“ Po té p. Lagrange uvádí na nejnovějších dobadech založené astronomické a meteorologické hypothesy, jimiž lze vysvětliti onu událost, ať si ji bylo pozorovati jen s onoho místa nebo s celé země. Výklady své zakončuje Lagrange slovy: „Dobře je známo, že v T. hlavě knihy Josue, než se mluví o zástavce slunce (v. 12. a 13), napřed (v. 11.) se vypráví, že Hospodin na Kananejské „poslal kamení veliké s nebe“ jako „kamenné krupobití.“ Ve své kritice písem sv. mluvil Voltaire o kammenném krupobití a o zástavce slunce s největším opovržením. Ale neprošlo ani 50 let, a vědecká Akademie uznala událost v 11. verši vypravovanou za možnu; jakého asi osudu se ještě dočkají verše 12. a 13?“ „Pro tento článek nevěrecké listy zrovna zuřily na učence belgického; nazývaly ho „klerikálem“. Lagrange se tomu v „Indépendenci“ rozhodně opřel; domněnka ta prý jest tím pošetilejší, an jest protestantem. Ovšem prý se nestydí za své křesťanství, nýbrž veřejně se hlásí ku „víře v jednoho osobního Boha i jeho prozřetelnosť, v němž všichni tvůrcové moderní vědy věřili, počínajíc Keplerem a Newtonem až k Faradayovi, Ampèrovi a Cauchymu; jmenuji tu muže, praví Lagrange, kteří si za čest pokládali výslovně se znáti k této víře.“

a bázně? Nitro svědomitého čtenáře si toho žádá, aby byl Galilei raději s upřímnou, poctivou mužností se přiznal, a Prozřetelnost božská nebyla by ho nechala bez odměny.

Galilei vyslechl svůj rozsudek podle zvyku stoje a s hlavou odkrytou. Rozsudek byl sepsán vlašsky jakož i formule, jíž měl nauku odpřisáhnouti. Obě tyto listiny nebylo zvykem přikládati k ostatním spisům soudním, pročež jich tam není. Vlašský text jejich však uveřejnil po prvé Polaccus v Benátkách r. 1644. ve svém spise: „Anticopernicus catholicus;" latinský text, věrojatně to současný a úřední překlad, vydal Riccioli ve svém „Almagestum" r. 1651.

První díl soudního rozsudku podává postupný přehled všech událostí sem spadajících, počínajíc udáním Loriniovým, jež se stalo r. 1615. Vše to jest čtenáři již známo. Díl druhý obsahuje vlastní rozsudek, a jest zahájen těmito slovy: „Prohlédnuvše a důkladně prozkoumavše tvou věc, uvážívše tvé vyznání, tvé omluvy a vše, co po právu bylo uvážiti, dospěli jsme tohoto definitivního rozsudku proti tobě." Vlastní rozsudek pak zní: „Povzývavše nejsvětější jméno našeho Pána Ježíše Krista a jeho přeslavné povždy panenské matky Marie ... vyslovujeme svůj rozsudek v této sporné věci mezi ... fiskalním prokuratorem tohoto sv. officia se strany jedné a mezi tebou, Galileo Galilei ... se strany druhé, řkouce, ohlašujíce, soudíce, vyjadřujíce, že jsi tím, co v procesu bylo dokázáno a tebou vyznáno, tomuto sv. officiu stal se velice („veementemente") podezřelým z haerese [2]), že jsi totiž věřil a přidržoval se lichého a svatému i božskému písmu protivného mínění, že slunce jest středem světa ... (I) — a že smí se kdo přidržovati a hájiti domněnky jako věrojatné, i když bylo vyjádřeno a rozhodnuto, že se protiví písmu sv. (II) —; a že jsi tím propadl všem censurám a trestům, které ve svatých kanonech a v jiných obecných i zvláštních stanovách jsou ustanoveny a ohlášeny proti těm, kdož by se čím takovým provinili. Dovolujeme, aby ti byly prominuty, předpokládajíce, že napřed s upřímným srdcem a nelíčenou věrností shora poznačené bludy a haerese způsobem, jejž ti určíme, před námi odpřisáhneš ..."

Trestem za přestupek, jakož aby odsouzenec i jiní do budoucna vedli si opatrněji, má se „Dialog" zvláštním výnosem zakázati, a Galileovi přisuzuje se „formální vězení ve sv. officiu." „Za spasitelné pokání" ukládá se mu, aby po tři léta za sebou jdoucí každý týden se pomodlil sedmero kajicích žalmův. Ustanoviti dobu vězení,

[2]) Slovům z „haerese podezřelý" (suspectus de haeresi) není zde rozuměti v užším smyslu, jakoby této odsouzené větě mohla býti dána theologická censura „haeretická;" neboť hned po té nazývá se ona věta „lichou" a „písmu protivnou." Zde má se slovu „haerese" rozuměti v širším smyslu, pokud totiž zahrnuje všecku látku, která spadá v obor úřední činnosti soudu inkvisičního. Stručným výrazem „suspectus de haeresi" mělo se vyjádřiti, že vyšetřovanec jest v podezření, že souhlasil vnitrně s nějakou domněnkou necírkevní. Název viny jest tedy položen a potiori, totiž od nejtěžšího druhu necírkevního smýšlení. Také ve slovech na samém začátku „contra haereticam pravitatem inquisitores generales" jest vina pojmenována podle nejvyššího druhu přestupku. V obor inkvisičního soudu nenáležela jen bludná učení, na něž připadá nejostřejší theologická censura: „haeretické" (učení), nýbrž i všecky jiné a nepatrnější odchylky od církve. Theologičtí kvalifikatorové z r. 1616. pronesli sice přísnější úsudek prohlásivše mínění Galileovo za haeretické, ale kongregace úsudku toho si neosvojila.

jakož i po případě zmírniti. změniti nebo prominouti uložené tresty a pokání ponechává si kongregace. — Pod obvyklým zakončením jsou podpisy kardinálův.

Úplný latinský text této důležité listiny podáváme tu, jak se lze dočísti v Riccioliho „Almagestum" l. 2. 497 ssq.

„Nos Gaspar Tituli s. Crucis Hierosolymae, Borgia; Frater Felix Centinus Tituli s. Anastasiae, dictus de Asculo; Guidus Tituli S. Mariae Populi, Bentivolus; Frater Desiderius Scaglia Tituli S. Caroli, dictus de Cremona; Frater Antonius Barberinus, dictus S. Onuphrii; Laudivius Zacchia Tituli S. Petri in Vinculis, dictus S. Sixti; Berlingerius Tituli S. Augustini, Gypsius; Fabricius S. Laurentii in pane et perna Verospius, dictus (?) Presbyter;
Franciscus S. Laurentii in Damaso Barberinus, et Martius
S. Mariae Novae Ginettus, Diaconi,

per Misericordiam Dei Sanctae Rom. Eccl. Cardinales in universa Republica Christiana contra haereticam pravitatem Inquisitores Generales a S. Sede Apostolica specialiter deputati.

Cum tu Galilaee, fili quondam Vincentii Galilaei Florentini, aetatis tuae annorum 70. denunciatus fueris anno 1615 in hoc S. Officio,

quod teneres tanquam veram falsam doctrinam a multis traditam, Solem videlicet esse in centro Mundi et immobilem, et terram moveri motu etiam diurno: item quod haberes quosdam discipulos, quos docebas eamdem doctrinam: item quod circa eamdem servares correspondentiam cum quibusdam Germaniae Mathematicis: item quod in lucem dedisses quasdam Epistolas inscriptas De maculis Solaribus, in quibus explicabas eamdem doctrinam tanquam veram: et quod objectionibus, quae identidem fiebant contra te, sumptis ex Sacra Scriptura, respondebas glossando dictam Scripturam juxta tuum sensum; cumque deinceps coram exhibitum fuerit exemplar Scriptionis in forma Epistolae, quae perhibebatur a te scripta ad quemdam discipulum olim tuum, et in ea sectatus Copernici hypotheses contineas nonnullas propositiones contra verum sensum et auctoritatem Sacrae Scripturae;

Volens proinde hoc S. Tribunal prospicere inconvenientibus ac damnis, quae hinc proveniebant, et increbrescebant in perniciem Sanctae Fidei: De mandato Domini Nostri et Eminentissimorum DD. Cardinalium hujus supremae ac universalis Inquisitionis a Qualificatoribus Theologis qualificatae fuerunt duae propositiones de stabilitate Solis et de motu Terrae, ut infra:

Solem esse in centro Mundi, et immobilem motu locali, est propositio absurda, et falsa in Philosophia, et formaliter haeretica; quia est expresse contraria Sacrae Scripturae.

Terram non esse centrum Mundi, nec immobilem, sed moveri motu etiam diurno, est item propositio absurda, et falsa in Philosophia, et Theologice considerata, ad minus erronea in Fide.

Sed cum placeret interim tum nobis tecum benigne procedere, decretum fuit in S. Congregatione, habita coram D. N. die 25. Februarii anni 1616, ut Eminentissimus D. Card. Bellarminus tibi injungeret, ut omnino recederes a praedicta falsa doctrina; et

recusanti tibi, a Commissario S. Officii praeciperetur, ut desereres dictam doctrinam, neve illam posses alios docere, nec defendere, nec de illa tractare: cui praecepto si non acquiesceres, conjicere in carcerem: et ad exequutionem ejusdem Decreti, die sequenti in Palatio coram supradicto Eminentiss. D. Cardinali Bellarmino, postquam ab eodem D. Cardinali benigne admonitus fueras, tibi a Dom. Commissario S. Officii eo tempore fungente praeceptum fuit, praesentibus Notario et Testibus, ut omnino desisteres a dicta falsa opinione; et ut in posterum non liceret tibi eam defendere aut docere quovis modo, neque voce, neque scriptis; cumque promisisses obedientiam, dimissus fuisti.

Et ut prorsus tolleretur tam perniciosa doctrina, neque ulterius serperet in grave detrimentum Catholicae veritatis, emanavit Decretum a Sacra Congregatione Indicis, quo fuerunt prohibiti libri, qui tractant de hujusmodi doctrina, et ea declarata fuit falsa, et omnino contraria Sacrae ac Divinae Scripturae.

Cumque postremo comparuisset hic liber Florentiae editus anno proxime praeterito, cujus inscriptio ostendebat, te illius autorem esse, siquidem titulus erat: Dialogo di Galileo Galilei delle due massime Sisteme del Mondo, Tolemaico e Copernicano, cum simul cognovisset Sacra Congregatio ex impressione praedicti libri convalescere in dies magis magisque falsam opinionem de motu Terrae et stabilitate Solis, fuit praedictus liber diligenter consideratus, et in ipso deprehensa est aperte transgressio praedicti praecepti, quod tibi intimatum fuerat: eo quod tu in eodem libro defendisses praedictam opinionem jam damnatam, et coram te pro tali declaratam. Siquidem in dicto libro variis circumvolutionibus satagis ut persuadeas, eam a te relinqui tanquam indecisam et expresse probabilem, qui pariter est gravissimus error, cum nullo modo probabilis esse possit opinio, quae jam declarata ac definita fuerit contraria Scripturae divinae.

Quapropter de nostro mandato evocatus es ad hoc S. Officium, in quo examinatus cum juramento agnovisti dictum librum, tanquam a te conscriptum, et typis commissum. Item confessus es decem aut duodecim circiter abhinc annis postquam tibi factum fuerat praeceptum ut supra, coeptum a te scribi dictum librum. Item quod petiisti licentiam illum evulgandi, non significans tamen illis, qui tibi talem facultatem dederunt, tibi praeceptum fuisse, ne teneres, defenderes, doceresve quovis modo talem doctrinam.

Confessus es pariter, Scripturam praedicti libri pluribus in locis ita compositam esse, ut Lector existimare possit, argumenta, ducta pro parte falsa, esse ita enunciata, ut potius prae illorum efficacia possent adstringere intellectum, quam facile dissolvi, excusans te, quod incurreris in errorem adeo (ut dixisti) alienum a tua intentione, eo quod scripseris in formam dialogi, et propter naturalem complacentiam, quam quilibet habet de propriis subtilitatibus et in ostendendo se magis argutum, quam sint communiter homines, in inveniendo etiam ad favorem propositionum falsarum ingeniosos et apparentis probabilitatis discursus.

Et cum adsignatus tibi fuisset terminus conveniens ad tui defensionem faciendam, protulisti testificationem ex authographo Eminentissimi D. Card. Bellarmini a te, ut dicebas, procuratam

ut te defenderes a calumniis inimicorum tuorum, qui dictitabant, te abjurasse et punitum fuisse a S. Officio; in qua testificatione dicitur te non abjurasse, neque punitum fuisse, sed tantummodo denuntiatam tibi fuisse declarationem factam a Domino Nostro, et promulgatam a S. Congregatione Indicis, in qua continetur doctrinam de motu terrae et stabilitate Solis contrariam esse Sacris Scripturis ideoque defendi non posse nec teneri. Quare cum ibi mentio non fiat duarum particularum praecepti, videlicet docere et quovis modo, credendum est, in decursu quatuordecim aut sexdecim annorum eas tibi e memoria excidisse, et ob hanc ipsam causam te tacuisse praeceptum, quando petiisti facultatem librum typis mandandi, et hoc a te dici non ad excusandum errorem, sed ut adscriberetur vanae ambitioni potius, quam malitiae. Sed haec ipsa testificatio producta ad tui defensionem, tuam causam magis aggravavit, siquidem in ea dicitur praedictam opinionem esse contrariam Sacrae Scripturae, et tamen ausus es de illa tractare, eam defendere, et persuadere tanquam probabilem: neque tibi suffragatur facultas a te artificiose et callide extorta, cum non manifestaveris praeceptum tibi impositum.

Cum vero nobis videretur non esse a te integram veritatem pronunciatam circa tuam intentionem, judicavimus necesse esse venire ad rigorosum examen tui, in quo (absque praejudicio aliquo eorum, quae tu confessus es, et quae contra te deducta sunt supra circa dictam tuam intentionem) respondisti Catholice. Quapropter visis et mature consideratis meritis istius tuae causae, una cum supradictis tuis confessionibus et excusationibus, et quibusvis aliis rebus de jure videndis et considerandis, devenimus contra te ad infrascriptam definitivam sententiam:

Invocato igitur Sanctissimo nomine Domini Nostri Jesu Christi, et ipsius gloriosissimae Matris semper Virginis Mariae, per hanc nostram definitivam sententiam, quam sedendo pro tribunali de consilio et judicio Reverendorum Magistrorum Sacrae Theologiae et Juris utriusque Doctorum nostrorum Consultorum proferimus in his scriptis circa causam et causas coram nobis controversas inter Magnificum Carolum Sincerum utriusque Juris Doctorem S. hujus Officii Fiscalem Procuratorem ex una parte, et te Galilaeum Galilaei reum hic de praesenti processionali scriptura inquisitum, examinatum, et confessum ut supra ex altera dicimus, pronunciamus, judicamus et declaramus te Galilaeum supradictum ob ea, quae deducta sunt in processu scripturae, et quae tu confessus es ut supra, te ipsum reddidisse huic S. Officio vehementer suspectum de haeresi, hoc est, quod credideris et tenueris doctrinam falsam et contrariam Sacris ac Divinis Scripturis, Solem videlicet esse centrum orbis terrae, et eum non moveri ab Oriente ad Occidentem, et Terram moveri, nec esse centrum Mundi, et posse teneri ac defendi tanquam probabilem opinionem aliquam, postquam declarata ac definita fuerit contraria Sacrae Scripturae; et consequenter te incurrisse omnes censuras et poenas a Sacris Canonibus et aliis Constitutionibus generalibus et particularibus contra hujusmodi delinquentes statutas et promulgatas. A quibus placet nobis ut absolvaris, dummodo prius corde sincero ac fide non ficta coram nobis abjures, maledicas, et detesteris supradictos

errores et haereses, et quemcumque alium errorem et haeresim contrariam Catholicae et Apostolicae Romanae Ecclesiae ea formula, quae tibi a nobis exhibebitur.

Ne autem tuus iste gravis et perniciosus error ac transgressio remaneat omnino impunitus, et tu in posterum cautior evadas et sis in exemplum aliis, ut abstineant ab hujusmodi delictis, decernimus ut per publicum edictum prohibeatur liber Dialogorum Galilaei Galilaei, te autem damnamus ad formalem carcerem hujus S. Officii ad tempus arbitrio nostro limitandum, et titulo poenitentiae salutaris praecipimus, ut tribus annis futuris recites semel in hebdomada septem psalmos poenitentiales; reservantes nobis potestatem moderandi, mutandi, aut tollendi omnino vel ex parte supradictas poenas et poenitentias.

Et ita dicimus, pronunciamus ac per sententiam declaramus, statuimus, damnamus et reservamus hoc et omni alio meliori modo et formula, qua de jure possumus ac debemus.

Ita pronunciamus nos Cardinales infrascripti:

Fr. F. Cardinalis de Asculo. G. Cardinalis Bentivolus.
Fr. D. Cardinalis de Cremona. Fr. A. Cardinalis S. Onuphrii.
B. Cardinalis Gypsius. F. Cardinalis Verospius.
M. Cardinalis Ginettus.

Na konec této stati budiž připomenuto, že v podpise kardinálů scházejí tři, kteří jsou v nápise jmenováni. Nejednou se vyskytla domněnka, jako by tito tři nebyli souhlasili s rozsudkem. Tomu však nemůže býti tak, neboť v listě Niccoliniho k Ciolimu ze dne 18. června r. 1633. zachován jest výrok papežův, že všichni kardinálové inkvisice bez výminky byli jednomyslné srozuměni. Spíše však se lze domnívati, že tomuto závěrečnému úkonu ani neobcovali. Borgia a Barberini vůbec málo kdy se dostavovali ku společným poradám kardinálským; Borgia, Španěl, pro politickou napjatosť mezi papežem a některými kardinály, a Barberini pro svůj úřad jakožto Cardinal-Nipote a poněkud i jakožto státní tajemník; Zacchiu pak zdrželo snad jiné zaměstnání nebo nemoc.

Podle soudního řádu měl odsouzenec, přiznal-li se, že souhlasil s učením necírkevním (intentio haereticalis), odpřisáhnouti de formali; nevyznal-li se však z necírkevního smýšlení, ale přece-li lpělo na něm důvodné podezření, odpřisáhnul jakožto de haeresi suspectus. Toto druhé připadalo na Galilea.

V rozsudku bylo mu přislibeno, že se mu prominou duchovní tresty a censury za přestupek, jestliže „s upřímným srdcem a neličenou věrností“ odsouzenou nauku odpřisáhne. Když Galilei vyslechl rozsudek, byla mu podána vlašská formule přísežní, kterou Galilei kleče přečetl a podepsal. Že by však byl Galilei při tom jen v košili nebo oděn v jakési roucho kající, toť jest zase trusek pozdní a podjaté obrazivosti.

Ve formuli této jest, jak bylo zvykem, napřed přísaha, že „vždycky věřil, nyní věří a s pomocí Boží i budoucně věřiti bude všecko, co svatá, katolická i apoštolská církev římská ukládá, zvěstuje a učí.“ Dále se tam praví, že sv. officiu „učinil se velmi podezřelým z haerese“, a sice tím, že vydal knihu, kdež rozebírá za-

mítnutou již nauku Koperníkovu a uvádí její důvody, ale jich nevyvrací, přes to, že se mu dostalo zvláštního zákazu a že „mu bylo oznámeno, že tato nauka se nesrovnává s písmem sv.“ „Jelikož si však toho žádám — praví se dále, — abych toto veliké, právem pojaté podezření u Vašich Eminencí — o papeži jakožto hlavě církve a vrchním učiteli není ani zmínky — a u každého věřícího zrušil, odpřísahám, odříkám se a proklínám s upřímným srdcem a nelíčenou věrností tyto bludy a haerese a vůbec všeliké bludné a sektářské mínění, které se nesrovnává se sv. církví. Přísahám také, že nikdy více nic neřeknu, nebo ani ústně ani písemně nebudu tvrditi, co by zavdalo příčinu k podobnému podezření.“ Pod tím jsou ještě obyčejné závěrky.

Latinský text podává Riccioli takto:

Ego Galilaeus Galilaei, filius quondam Vincentii Galilaei, Florentinus, aetatis meae annorum 70, constitutus personaliter in judicio, et genuflexus coram vobis Eminentissimis et Reverendissimis Dominis Cardinalibus universae Christianae Reipublicae contra haereticam pravitatem generalibus Inquisitoribus, habens ante oculos meos sacrosancta Evangelia, quae tango propriis manibus, juro me semper credidisse et nunc credere, et Deo adjuvante in posterum crediturum omne id, quod tenet, praedicat et docet S. Catholica et Apostolica Romana Ecclesia. Sed quia ab hoc S. Officio, eo quod postquam mihi cum praecepto fuerat ab eodem juridice injunctum, ut omnino desererem falsam opinionem, quae tenet Solem esse centrum Mundi et immobilem. et terram non esse centrum ac moveri, nec possem tenere, defendere aut docere quovis modo verbo vel scripto praedictam falsam doctrinam, et postquam mihi notificatum fuerat praedictam doctrinam repugnantem esse Sacrae Scripturae; scripsi et typis mandavi librum, in quo eandem doctrinam jam damnatam tracto, et adduco rationes cum magna efficacia in favorem ipsius, non afferendo ullam solutionem; idcirco judicatus sum vehementer suspectus de haeresi, videlicet quod tenuerim et crediderim, Solem esse centrum Mundi et immobilem, et terram non esse centrum ac moveri.

Idcirco volens ego eximere a mentibus Eminentiarum Vestrarum et cujuscumque Christiani Catholici vehementem hanc suspicionem adversum me jure conceptam, corde sincero et fide non ficta abjuro, maledico et detestor supradictos errores et haereses, et generaliter quemcunque alium errorem et sectam contrariam supradictae S. Ecclesiae, et juro me in posterum nunquam amplius dicturum, aut asserturum voce aut scripto quidquam, propter quod possit haberi de me similis suspicio; sed si cognovero aliquem haereticum aut suspectum de haeresi, denuntiaturum illum huic S. Officio aut Inquisitori et Ordinario loci, in quo fuero. Juro insuper ac promitto, me impleturum et observaturum integre omnes poenitentias, quae mihi impositae sunt, aut imponentur ab hoc S. Officio. Quod si contingat me aliquibus ex dictis meis promissionibus, protestationibus et juramentis (quod Deus avertat) contrarie, subjicio me omnibus poenis ac suppliciis, quae a Sacris Canonibus et aliis Constitutionibus generalibus et particularibus contra hujusmodi delinquentes statuta et promulgata fuerunt. Sic

me Deus adjuvet et Sancta ipsius Evangelia, quae tango propriis manibus.

Ego Galilaeus Galilaei supradictus abjuravi, juravi, promisi et me obligavi ut supra, et in horum fidem mea propria manu subscripsi praesenti chirographo meae abjurationis, et recitavi de verbo ad verbum. Romae in Conventu Minervae hac die 22. Juni anni 1633.

Ego Galilaeus Galilei abjuravi ut supra manu propria.

Čirým výmyslem podjaté obrazivosti jest známá anekdota, jíž na samo čelo jest vtisknuta pečeť nesprávnosti, že Galilei povstav od přísahy dupnul prý nohou a řekl: „E pur si muove“ (a přece se točí). Galilei to ani nemohl říci, aby nevypadl z úlohy, kterou v tomto procesu důsledně hrál až do posledního okamžiku, a aby nezvrátil celý proces, jehož konce že se dočkal, zajisté byl nemálo povděčen. Po celý čas soudu držel se nejpohodlnější cesty, aby se dostal z věci tak nemilé. Jednak připouštěl, že nauka Koperníkova jest licha, jinak přísahal, že s ní ve svém nitru nesouhlasil: a teď, jsa u cíle, byl by takovými slovy celý svůj nitrný spor ozřejmil a kongregaci tak na se vyzval? Není ani potřebí připomínati, že by se byl zbavil všech výhod, kterých hodlal nabyti na jedné straně zapíráním, na druhé straně přísahou, a že kongregace byla by mu uložila nový trest; a přece není o tom nikde ani zmínky. Onen nitrný spor, na kterém se tato anekdota zakládá, dokazuje alespoň, jak nejasně a chybně se jednalo v dějinách o soudu Galileově, kdyžtě takové pohádce mohlo se věřiti a tak se rozšířila. První stopy této zajisté drastické smyšlenky, pokud se podnes ví, spadají v druhou polovici minulého století, tudíž v onu „filosofskou“ dobu, ze které pošla od nepřátel církve ještě leckterá jiná zpráva více drastická než pravdivá.

VIII. Galilei po rozsudku — až do smrti.

Co dále mělo a mohlo se díti s Galileem, záviselo jednak na úředních předpisech, jinak na způsobu, jak se Galilei dále zachová.

Vyložíme tu hned další osudy Galileovy. Spatříme, že soudcové byli ochotni ku všeliké shovívavosti, ale posoudíme také, srovnávalo-li jednání Galileovo s touto ochotou. Jakýsi těžký osud tísní poslední léta Galileova, a člověku nestrannému mimoděk připadá na mysl, nebyly-li to viditelné tresty boží za tolikero křivých přísah.

Způsob, jakým si vedl římský soud u věci Galileově, jasně dokládá a svědčí, že soud tento dalek byl jakékoli urputné, zaslepené pronásledavosti. Každý krok byl podle stanovených zákonův, a kdykoli se stala jaká odchylka, stala se jen ve prospěch váženého učence a chorého starce.

O žádném činu římského soudu nelze tvrditi, že by pocházel z jakési vášnivé podjatosti proti Galileovi; všecko soudní řízení jeví se jako jasně uspořádané a přesně souvislé. Kdo by tu chtěl něco namítati, buď by musil kongregaci inkvisiční upírati právo k těmto soudům, nebo by se musil vrátiti k onomu jedinému, základnímu omylu o výkladě písma. Oproti tomu však Galilei buď se neměl pouštěti v obor výkladu písma, nebo nemaje důkazů své nauky neměl o věci tak důležité a nebezpečné mluviti naprosto, nýbrž, jak

mu bylo povoleno a právem slušelo, jen podmínčně. O jakémsi „zneuctění vědy“ nemůže býti po právu ani řeči.

Podle zákona byl Galileovi ustanoven trest, ale hned v zápětí dostalo se mu výhod a úlev; že se mu jich nedostalo více a větších, tomu Galilei svým chováním sám zbraňoval.

Již druhého dne po výnosu rozsudku dovolil papež, aby Galilei se odebral do paláce vyslance Niccoliniho a „toto místo aby považoval za své vězení.“ Po několika dnech bylo mu však na přímluvu vyslancovu dovoleno z příčin zdravotních přesídliti do Sieny, a tam měl svůj byt u arcibiskupa Piccolominiho, svého dobrého přítele, pokládati za nominální vazbu. Galilei dostavil se tam 9. července a oddal se vědecké práci s jakou pílí s takovým úspěchem. Dovoliti mu hned návrat do Florencie, jak si Galilei žádal, uznával papež ještě za nevčasné. Ale ještě v prosinci téhož roku, když Niccolini z rozkazu toskánského dvora znovu se za Galilea přimluvil, dostalo se mu povolení, aby se vrátil do vlastního letohrádku u Arcetri nedaleko samé Florencie. Kongregace inkviziční ustanovila, aby také tento byt Galilei považoval za vězení „pro jméno“, totiž aby tam žil jak moha o samotě, čili, jak Niccolini píše, že „nesmí mnoho osob najednou přijati nebo si pozvati.“

Když roku 1634. Niccolini znovu žádal, aby se Galileovi z důvodů zdravotních povolil návrat do Florencie, neuznali v Římě tohoto důvodu, neboť letohrádek byl nedaleko Florencie. Nad to bylo vyslancovi pokynuto, aby oznámil Galileovi, že „se má budoucně zdržovati podobných žádostí, nemá-li kongregace uznati za potřebí povolati ho do vězení sv. officia.“ Tato zdánlivá přísnosť má v tom svůj důvod, aby se zabránilo nemístným přímluvám vznešených osob, jelikož Galileovo jednání jak v Sieně tak v Arcetri více nebo méně se příčilo slibům, které byl po rozsudku pod přísahou učinil. V Římě se právem domnívali, kdyby se Galilei vrátil do Florencie, že by bylo ještě hůře. Z korrespondence Galileovy totiž víme, že neustal odsouzené nauce přáti a jí se ujímati. Tak třeba v listě ze dne 17. srpna 1634. povzbuzoval Matěje Berneggra a děkoval mu, že překládá do latiny jeho „Dialog“. Překlad vyšel r. 1635. ve Štrasburce a po druhé, byv opraven samým Galileem, r. 1641.

Papež Urban VIII. stěžoval si 12. listopadu 1633. Niccolinimu, že jsou někteří, kdož písemně hájí nové soustavy; neví prý sice, má-li Galilei v tom podíl; ale ať prý se mají před sv. officiem na pozoru“. Sluší se tu domnívati, že inkvisice hleděla tyto obrance odstrašiti od díla a že tím nabývala nové příčiny ku přísnosti na Galilea. Ale tato přísnosť, což tu pravíme znovu a důrazně, nevztahovala se ani tak na jeho osobu jako na věc, a nepocházela z nízkého záští osobního ani z jakékoli nízké příčiny světské, alebrž jedině z posvátné snahy, aby učení zůstalo čisto a neporušeno. V tomto názoru byla nezměrná většina tehdejšího učeného světa s inkvisicí za jedno. Že tak tomu jest a nikterak jinak, vychází na jevo hlavně z toho, že když nástupcové Galileovi dokázali pravdu nové nauky, inkvisice chovala se k ní smířlivě. Nebylť názor Koperníkův odsouzen a zamítnut definitivně, totiž výnosem všeobecného sněmu církevního nebo slavným a neodvolatelným výrokem papežovým jakožto hlavou a vrchním učitelem církve; nýbrž papež Urban stál tu proti oné nauce jen jako předseda inkvisiční kongregace a jednal

jen na základě výnosu této kongregace z r. 1616. V jeho očích byl názor Koperníkův domněnkou, „která zavádí víru v rozmanité nebezpečí, a která nemá se posuzovati po stránce mathematické, nýbrž ze vztahu k písmu sv., k náboženství a k víře.“ „Můj Galilei“, říkal papež s pocitem lásky a zároveň nespokojenosti, „opovážil se pustiti v obor, kam mu nenáleží, a pohnouti otázkami v našich dobách nejnesnadnějšími a nejnebezpečnějšími... Jeho učení jest svrchovanou měrou zamítnutí hodno.“

Galileovi bylo sice zakázáno jednati o klidu slunce a pohybu země, ale u všeliké ostatní práci vědecké a výzkumech měl úplnou volnosť. Bylo-li pravda, co Galilei píše Peirescovi 21. února 1636, že bylo inkvisitorům „výslovně přikázáno, že se nesmí ani žádný ze starších spisů Galileových znovu otisknouti, ani který jeho nový spis tiskem vydati“, sluší příkaz ten uvésti na slušnou míru zajisté v ten rozum, že inkvisiční soud v Římě sobě samému vyhradil právo rozhodovati o spisech Galileových, aby se nestal zase nějaký takový omyl, jak se již stalo s povolením k „Dialogu“. Ze spisů Galileových žádný jiný nebyl zakázán, leč „Dialog“ o soustavách světových. Vždyť nové vědecké spisy Galileovy a otisky starších spisů v jiných zemích vydané dostávaly se také do Italie, a inkvisice nic proti tomu neměla. (Dokončení.)

Růže šumavská.

Idyla z hor. Napsal Vojtěch Pakosta.

(Pokračování.)

V.

V tom bouře války že se na vlasť valí,
doznělo i v ten horstva koutek malý.

Zvěsť ta se vráskou v hladké čelo vrývá,
tu syn, tu bratr, tam zas junák mlád,
v cizinu život má jít pochovat —
a co tu slzí s dobrých očí splývá!
Vichřicí vzrušen horských krajin klid.
Bouře se vzmahá — „ kdo jen mocen zbraně“ —
zní v statky, chýše, — „ neprodleně, ranně,
se do řad branných pospěš dostavit!“ —

Ubohý Ondřej!

I on v řady čet
se stavěti má, k odchodu se chystá;
snad ráj ten horský zří již naposled,
snad v dálce chladné smrť naň čeká jistá.
Ač sám v své duši smutkem skoro mřel,
koho dřív těšit: Almu nebo matku —
již chuďas v hoři skoro nevěděl.

Vlnami zmaru v živlů děsném zmatku
v loď vetchou žití krutý osud pral,
nadějí ráno v noc mu pochoval,
lesk očí zhasil, růže strhal s tváří;
jen jedna, jedna dosud hvězda jasná
mu láskou Almy v děsnou noc tu září. —
O lásko dívčí, hvězdo žití spasná!

K té hvězdě zíral. Ó teď v rozloučení
čím sobě byli, oba poznali;
ne v dobách štěstí, nýbrž v utrpení
své líce pravá láska odhalí.

Teď zpomínali a v svém velkém bolu
si žalovali, že ten krátký mžik,
jejž loupí jim teď osud ukrutník,
jen v pouhém snění umařili spolu.
Ó škoda, škoda! Ó teď pochopiti
dovedli teprv, co v tom trudném žití
člověka stačí k rajským luhům vznést:
co v květy šatí svadlou ratolest,
co v mraky strastí spásy hvězdou plane,
co vánkem v žáru skráně ovívá,
co v kalich žluči mannou těchy kane
a s kříže muk se na svět usmívá.
To slunce lidstva, život v líce mroucí,
že láska, láska — velká, všemohoucí!

Tak v zpomínkách a bolné předtuše
seděli spolu. Snad už naposled.
Hrot rozloučení bodal do duše
a v oči Almy Ondřej zhrouživ hled,
jak na dně její chtěl by duše číst,
jen věrnosť viděl v hvězd těch milém jase
a slovy: „my se spolu sejdem zase!“
byl potěšen a láskou navždy jist.

Stisknutí ruky, pohled, políbení —
a prchla chvíle jejich rozloučení.

* * *

Jel jonák na vojnu
zavýskal v poli,
oči jak v mlžinách
a srdce bolí.

U okna dívčina
mladičká stála,
šátečkem bělounkým
„s Bohem!“ mu dala.

Líc matka ztajila
slzami, vlahou.
„Jeď nám vlasť ochránit,
matku všech drahou!

Již zmizel za horou —
děvuško, máti!
kdy se vám v náručí
miláček vrátí?

Cizina zrádná je,
a jonák neví,
že často zrádnější
srdéčko děví.

Leč víno plamenné
do duše vlévá
junáku, rekovi —
vlasť, matka, děva!

* * *

Jak šípek Alma v podzimkový chlad,
kdy poslední mu květu lístek spad.

Ku stráni zírá, tam co hřbitov bílý,
tu zase, kudy Ondřej odjel v svět,
vzpomínky volá v horké čelo zpět,
jež v poušti žití oasou jí zbyly.
Tu pod hory zas pohovořit sladce
odběhne časem k Ondřejově matce;
po práci s otcem pod lípami dlívá
a zraky hřížíc v modrý horstva lem,
o štěstí lidském luzném, zářivém,
o němž s ní Ondřej nechtěl souhlasiti,
blouznívá dlouho její hlava snivá.
Jak bědné zde v těch horách živobytí!
Člověk tu zavřen jako ptáče v klec,
ký život v zimě v chatách těch, se diví
sem časem zbloudě z města cizinec —
ó život smutný, bědný, žalostivý! . . .

Tak obraznosti uzdu pouštějíc
nezří své jizby temno již, ni chlad,
pokojů lepých úsměv kyne vstříc,
služkami v hedbáv zří se oblékat;
lesk drahokamů na hrdle jí plane,
až těmi zjevy jako v závrati
do obou dlaní čelo uchvátí —
kdo však zná říci, co se jednou stane!

VI.

Zas jaro zpěvné do hor přiletělo,
zas potok zurčil na dně lesních skal,
keř na výsluní střásal zimní žal
a smavým květem oviíjel si čelo;
zas pod modravým nebe blankytem
smaragdy zářil horských strání lem.

Leč jaro s letem brzy vystřídá se.
Sjíždí se hosté, aby na hor kráse
se pokochali, pookřáli vzduchem,
jezera shlédli, dleli v samotě,
neb unaveni hlomozem a ruchem
v tom velkoměstském, dusném životě.
Již rozletli se krajem jako ptáci.

Za jitra vyjdou k horám, k jezerům,
tu jednotlivci, tam zas celý tlum,
a s večerem se ku svým bytům vrací.
Sejdou se známí, seznámí se cizi, —
v samotě vzácný stejných tužeb druh —
až důvěrnější utvoří se kruh

a v proudu zábav příjemně čas mizí.

Pán jediný jen, míje hluk i ples,
den po dni bloudil krajem sám a sám —
tu k jezerům, tu k lesním samotám,
a k nikomu svých zraků nepovznes
i slovy spořil. —
Hezký byl a mlád:
vous plný, černý i vlas havraní
zvýšoval ostře bledých lící chlad,
však kdo a odkud — zbylo tajemstvím.
A jedni děli, že v hor ústraní
zklamané přišel léčit lásky bol,
jiní, že nemoc hlodá žití stvol
a v lesích síly hledá ňádrům svým.
A co tak dlouho mátlo hlavy všem,
kdys objeveno mani — Bartošem.

Týž jako osvědčený vůdce hor,
by neznámého doprovázel pána,
s ním k horám vyšel za pěkného rána;
a jak už bývá, cestou rozhovor
se dostavuje jako vesnou ptáci.
Sám Bartoš začal: zdali netrmácí
tak dlouho pána lesy putovat?
Tím jakby hradbu zamlklosti zbořil,
cizinci úsměv rozhřál lící chlad
a s Bartošem se čile rozhovořil.

Daleko v kraje požehnané pláni,
z níž stařec Ještěd dálném na rozhraní
v mlh plášti skryt se objevuje oku —
Bůh sám ví, kolik jeho předci roků
na květných luzích bohatýrsky vládli.
Důmyslem, prací, aby neuvadly
v záhoncích rodu ratolesti svěží,
z bohaté půdy syn po otci těží,
až poslední z nich nechav rádlo v rezi
v údolí vlídném českém na pomezí
v továrny stroje vtělil předků pot
a pánem stal se.

To pak děd byl jeho.
Ten v šedinách už té se těchy dožil,
jak šťastnou koupí otec statky zmnožil,
až dodělal se jmění velikého,
a slavným v kraji stal se Chválův rod. —
„Já již jen za stůl plný s lahůdkami,
jež píle dědů uchystala, seď —“
cizinec dále čilý hovor veď.
„Leč jako děti pestrý motýl zmámí,
že za ním běží nad propastnou sráz,
až jako slepy v smrtnou propast sletí . . .
bohatství motýl — třpytný zlata jas.
Hloub mamonu jen klesnout do objetí
já blázen dychtil. — Bez lásky a slepě
mne v náruč dívky nenasytný hlad
po zlatě vehnal. Jako nikde snad
uzavřen sňatek stkvělý, velkolepě . . .
Však jaké hloží na manželství sadě
bez lásky vzrůstá, zňal mně rozum svíci:
já místo ženy vinul k prsům — hádě,
klamavé, lstivé, — ženu záletnici!

To zvědět a pak vlastním okem zřít —
já v okamžení byl jsem světa syt;
pak zmoudřel zas a chtěje býti živ
se chystal těžká pouta rozetnouti,
v něž osud vehnal k společné nás pouti —
však žena zradná přeťala je dřív.

Ta tam kdys v noci a s ní mrzký druh,
chtějíce dospět břehů zámořských.
Však dosud žije mocný mstitel — Bůh,
jenž pravici kdys k pomstě věštce zdvih,
kdy uprchnouti jeho tváři chtěl . . .
Ten bouří děsnou moře rozechvěl,
že vichr v jeku divých šelem litém
v korábu boky jako v třtinu pral,
až naraziv jím o roh ostrých skal
pochoval v hrobě temných tůní skrytém,
co v smrti plen již uzrálo svou zlobou.

Jen málo mužů spasilo se v lodě;
ti jen jak mžikem postavy jich obou
viděli zmírat v nedostupném brodě,
jenž v slujích chladných uchystal jim hrob.
Dnes tři již roky prchly od těch dob,
jsem na svobodě, k nové žitím pouti —
již rukou valně nabídlo mi děv,
však zkušeností trpkou umoudřev,
nedám se zlatem v těsná pouta skouti!
Dívčinu chudou, jak to luční kvítí,
jež prostinké tak a přec plné vnad,
chci zavštípiti v svého štěstí sad —
ten cíl mých tužeb, výletů a žití!“ —

Tak za hovoru v chůze rychlém chvatě
k pohorské zatím dorazili chatě,
kde Bartoš bydlel. Pán chtěl dále spěti,
v tom zevnitř libý k němu dozněl zpěv,
a jako poupě růže na podletí
se v okně bílý mihnul Almy zjev
vítaje otce.

„Čí to děva milá?“
tázal se Alfred stanuv překvapen,
jak smysly luzný obestřel by sen
a v jeho říši čarůplná víla
mu pokynula ve hrad křišťalový.
„To moje dcera —“ skromně Bartoš děl —
„Šumavská růže!“ — Alfred pověděl
a vyzván blažen vešel k Bartošovi.

(Pokračování.)

Z nocí zářijových.

Slovácká črta.

Napsal Fr. Horenský.

(Dokončení.)

Starý častkovský Hložek hlídal v dolinách skoro už dva týdny. Měl tam na roli nedaleko jednoho lesa trochu trnek, a protože nezarodilo letos jinde, leda ještě na panském, měl o ně strach.

„Gdož prý ví, kerá matěra sa na ně može pomlsit,“ povídal si, „a lesti by mu ich neotřásla negdy do rána. Potem di a choď od trnky k trnce a nadávaj na zleděja třebas půdňa, že ti ich obrál, to ti už jak čert málo pomože. Miéls ít a hlédat!“

Proto ustavil si Hložek na roli boudu, pěkně do prostředka, aby měl dobrý rozhled, a zavčas, aby nepřišla někomu chuť ještě na surové. A nemaje chlapce, který by mu trnky ty hlídal, býval u boudy sám — den se dne, noc s noci. Ledva že přišel domů poobědvat. Potom nacpal si do fajky, zapálil a hajdy zase do dolin.

První jeho prací tam bylo, podívati se vždy, jsou-li trnky v pořádku. Obešel všechno kolem. obhlídl, a když viděl, že není ničím hnuto, vracel se spokojeně k boudě. Tam vytáhl halenu, usádlil se na ni a vydělav „míšek“ s tabákem, zatřepal jím, nacpal a znova zapálil. První puky, vycházející z jeho dřevěnky, byly z pravidla prvními akkordy k zahájení vážných dum. Starý Hložek luskl si přikrývkou na fajce, odhodil zbytek zapálené sirky a už nevěděl o světě. Zahleděl se do některé trnky a hledě tak upřeně na ni, rozjímal. Bůh sám ví, co si myslil. Snad přemýšlel, jak drahé budou letos trnky, kolik utrží za své a kdy je prodá, snad také, jak povedly se mu letošní žně, kolik měřic ječmene, žita, rži namlátil anebo o něčem jiném. to nevím; ale vím, že ve chvíli takové mohl si směle každý za zády jeho natrhati trnek, kolik chtěl. Hložek neviděl, neslyšel, a kdyby mu nad hlavou byl někdo po stromě lozil, snad ještě ani tehdy nebyl by sebou pohnul. Seděl jako nějaká socha z kamene nehybné, černé, hustým obočím zarostlé oči měl stále upřené do jednoho místa a nebýti velkých kotoučů dýmu, jež čím dále, tím více táhly se mu po vráskovité tváři vzhůru, řekli byste, že duše jeho už dávno asi někde nad oblaky. Tak to trvalo vždy hodnou chvíli. Když však došla doba, kdy přetrhly se mu myšlénky, anebo zakončily určitým předmětem, vzchopil se rázem, vzal obušek a šel, jakoby nic, po lukách do nedalekého lesa utít nějaké haluze na hrábě, na vidly anebo nařezat proutí na košiny. Potom se vrátil a ořezával na ukrácení času hned u boudy. Ostatně míjela mu zde doba i jinak. Přes den chodili okolo lidé, a tu zastavil se hned jeden, hned druhý u Hložka, pohovořil s ním, pověděl něco nového a Hložek mohl přemýšleti o tom, dokud nepřišel jiný a nedonesl látky k novým myšlénkám A na noc zase — na noc přivedli chlapci dva, tři i více na louky a bylo po starosti. Zašli si k Hložkovi k boudě, vykládali o strašidlech, o mrtvých, o hastrmanovi na kraji blízkého lesa v kalném močidle, sázeli se, kdo tam půjde-sám, zkrátka bavili se dobře a potom zpívali. V takových chvílích, zvláště rozsvítil-li měsíc svoje světlo a na obloze zaleskly se hvězdy, měnil se jinak ne velmi půvabný kraj tento v divukrásné údolí, oživené čarovným zpěvem čarodějů Slováků . . .

Jednoho dne vyšel jsem si časně z rána k onomu lesu, u něhož Hložek hlídal. Les ten vyznamenává se množstvím průsekův a byl mi zvláště proto milým, že jeden průsek ten skýtá rozkošný pohled na daleký Buchlov, tonoucí každodenně za krásného počasí v tisícerých paprscích ranního i večerního slunce.

Ale tenkráte — bylo to na sv. Vavřince vyznavače — halily husté mlhy celou krajinu a na nějaký rozhled nebylo možno pomysliti. Řekl jsem si proto, že se podívám na Hložka a dal jsem se ihned cestou podle lesa k častkovským dolinám. Za nedlouho byl jsem tam.

Ze zamlžených trnek probleskl nejprve malý ohník a za ním vynořila se tmavá bouda. Kousek od ní klečel starý Hložek oblečen do haleny a modle se. Hned na to postřehnul jsem vedle u trnky jakéhosi junáka. Byl to mladý Buráň, jenž tam pásl na lukách koně. Za kloboukem měl bílý kosírek a lehký větérek zdvihající se chvílemi pokyvoval mu jím.

„No kam tak časně, kam?“ volal Hložek, zhlédnuv mne nedaleko boudy.

„A tak“, povídám ledabylo, „rád bych někam k Častkovu.“

„Poď sa zehřít chvílku, poď“, zval mne, a vzav několik suchých haluzí nesl na oheň.

Šel jsem.

Na trnce, u níž stál Buráň, visely dvě hladké, červenolesklé veverky. Dostaly se tam zajisté z nějakého zajímavého honu, který na ně měl Hložek s chlapci, když počaly házeti sousedovy hrušky. [1]) U boudy ležela otépka zlatolíčového proutí, obušek a troje neořezané vidly.

Z boudy vyšel silný vzdech.

„A gdo si to tam tak oddychuje?“, povídá Buráň jda se dívat. „Dyť sa mě zdá, tam nebylo nikoho.“

„Ja Chmelík“, pravil Hložek, „nechaj ho ešče, nech spí.“

„A co tady dělá?“

„Ja čekál vás tu, že příjdete, a vy ste nepřišli. — Vidiš! Dybys býl přivédl spěšéj, mohli ste hlédat spolem.“ Hložek rozestřel si halenu a posadiv se na ni začal popravovati oheň.

„No což! Nebýl bych zaséj ani věděl, co je v dědině nového.“

„A co takového?“ ptal se Hložek, a jakoby chtěl říci, že to nebude asi nic tak divného, doložil: „Myslím zaséj nejaká bitka!“ Tím narážel nedávnou půtku častkovských chlapců s Nedachlebjany při muzice.

„Ja bitka, ale ze židem!“ a Buráň začal vyprávěti, co se stalo.

Každý rok totiž vyrojí se v měsíci září z Uh. Brodu silný roj židů, Samků i Bernatů, Izákův i Moriců, a ti všichni rozejdou se po okolním Slovácku skupovat, co kde zarodilo. S prohnaností pak neobyčejnou šidí a svádějí lid ku prodeji, hledíce při tom jedním okem tak svatě v tvář vyvolené oběti, že chudera ani nepozoruje, jak nebezpečně hluboko utkvělo druhé oko židovo v její prázdné kapse.

Tak prý přišel i včera večer do Častkova žid na trnky a dotud nalézal na lidi, až ho Marášek vyhodil ze dveří. Strhl se z toho potom křik po celé dědině.

„No ja“, zastával se toho Buráň, „ludé sú rádi, že majú letos co okoštovat, a ešče aj to by si měli dat vydřít?“

„To sa ví,“ přikyvoval mu Hložek, „dobře udělali, že ho vyhodili. Šak gdo bude chtět prodat, nájde kupca dycky. — Ó jej! A nemosí to byt ani žid!“

Zatím, co si takto Hložek s Buráněm vykládali, spal ještě dosud Chmelík jako v peřinách. Neskoro asi ulehl a proto tak dlouho odpočíval. Když však byla řeč u konce a Chmelík pořád nevstával, šel Buráň na něho.

„No dokáď budeš ležat“, povídá, „staň už hore, staň, povedeme dóm!“ a chytiv mu po haleně stáhl ji s něho dolů.

Chmelik se posadil mna si oči. „Nemohls ňa nechat ešče chvílku“, pravil nevrle, dřímaje ještě na polo, „zdálo se ně prám,

[1]) Veverka vybere jádra a hrušku shodí potom na zemi.

že sem vyslobodíl jakúsi princku a včil nevím už odkúď, dyž ste ňa obudili.“ A chtěl se ještě protáhnouti.

Ale Buráňovi napadla šťastná myšlénka.

„A co! prý, „snáď sa nechceš ešče povalovat? Gdo chce vyslobozovat princky, ten mosí čerstvo stávat!“ A popadnuv ho nemilosrdně za nohu, prý! „hore, princ, hore!“ a vlekl ho ven.

Chmelík se zvrtnul, skočil na nohy a chtěl to Buráňovi oplatiti nějakým buchancem. Ten však mu uskočil na bok. Chmelík uviděl teprv nyní mne. Usmál se a přivítav mne zůstal státi u Hložka.

„A jaké měla šaty tá princka?“ probodil tento, obraceje se hlavou ku Chmelíkovi, zlaté lebo stříbrné?“

Ja prosím vás —.“

„On sa díval na oči“, dopověděl Buráň.

Hložkovi bylo znáti na tváři cosi jako úsměv.

„No, ale tento sen sa ti nevyráčí“, povídá, „věru ne!“ a zdvihal se, že si půjde někam utnout suchou trnku.

Zde jest mi podotknouti, že na Slovácku není věcí řídkou, vykládati si sny, jež někdo měl, o dobrém nebo zlém osudu, jaký čeká v budoucnosti člověka. Zvláště snům, jež nesou s sebou předtuchu neštěstí, dává se víra někdy až neobyčejná. Zemře-li někdo v rodině, najde se skoro vždy člen, jenž viděl ve snách vynášeti bílé plachty na dvůr, nebo choditi mrtvého po nebezpečných jamách, hrobech a skalách, onemocní-li někdo rázem nebezpečně, viděl ve sně po celou noc voziti jakési doktory a pány, jen že nevěděl ke komu. Tak se to má i v jiných věcech, čeká-li člověka něco neobyčejného. A víru tuto ve sny neodůvodňuje Slovák nikterak snářem, do něhož dívá se víc jen pro zábavu a obveselení. Nikoliv! Máť on vždy tolik usvědčujících okolností a případů, že vyslechnete-li je všechny trpělivě, nezbývá, než spokojiti se zcela větou, v níž shrne vždy konečný svůj úsudek o snech: „že snom sa nemá věřit, ale také ne ich za nic pokládat!“

To bylo dobře známo i Hložkovi. Poněvadž však věděl, že z takových snů, jaký měl Chmelík, nemívají Slováci velikých žní, nerozmýšlel o něm dlouho, ale sebrav obušek, šel raději, kde možno počítati s jistotou — pro suchou trnku.

„Ale na Havlačkovo nechoďte!“ volal za ním Buráň, „hřešili, prý, včéra, že ím ich pasáci moc spálili!“

„Nono!“ sliboval Hložek mize v mlhách.

Zůstali jsme sami. Chmelík jal se prohlížeti visící na trnce veverky. Bylo viděti, že je to chlapák pružného těla, nevysoké, prostřední postavy a snivého vzhledu. Zvláště napadl mi cituplný výraz tváře, s jakým prohlížel rány ubohých zvířátek.

Buráň byl sice aspoň na venek drsnější, ale ostatně také ražný a junák, jakých bych z toho srdce přál celému Slovácku.

Abychom zde pořád jen nestáli, vybídl Buráň podívat se ke koním. Byli až u samého lesa a hříbě našli jsme pod vrbovým chrástem vedle u potoka. Také ho zajímal asi šum staré vrby a hrkot vody. Bavili jsme se tu chvíli s nimi, hladili jejich pěknou srst, chválili hustou hřívu, široké kříže a všímali si všeho, co stálo za povšimnutí. Zvláště líbily se nám kulaté groše [2]), jež vidí Slovák na

[2]) Skvrny velké jako groš.

koňovi tak rád, jako řádek blyskavých bombíků na vestě. A Buráňovi bylo viděti na očích, že z nich má radosť. Inu, věděl, že málo takových koní na Slovácku. Když jsem pak mimochodem podotkl, že není potřeba na ně ani sedla, nabídl se hned, že mne vysadí. „Buďsi!“, pomyslil jsem si, a vyhoupnul se jak tak na jednoho. Na druhého vyskočil Chmelík a ted — vijo koníci! „a bujné vranky unášely nás letem na jiný konec luk, zpátky k boudě.

Tam čekalo již Hložka neštěstí.

Sotva jsme totiž poskákali dolů, pohlédne Chmelík významně ve stranu, kam odešel Hložek, a prý: Ej, saměždáže ten strýc nás neposlechli. Podívaj sa, tam idú Havlačka a zastavujú sa u nich jaksi ne prám do řeči.“

Upřel jsem tím směrem zrak.

Vskutku! Asi padesát krokův od nás na úhoře rubal Hložek o všecko pryč suchou trnku. A za ním nedaleko s kosou na rameně stál v řidnoucích mlhách Havlačka a pozoroval po tichu, jak ho obletují třísky od pilného rubání. Tu ohlídl se Hložek a spatřil před sebou Havlačku.

„Óch, šak tebe sem také anděl nedovédl“, počal zakrývati svoje rozpaky usmívaje se.

„Ja směj sa, směj, ty starý hříchu“, spustil na něho z ostra Havlačka, „šak ti zaide smích až enom u pudmístra. Myslíš, že já mám ty trnky pro tebe?“ a počal sdělávati kosu.

„Nó . . . no . . .“, chlácholil jej Hložek, „dyť ťa o tú jednu trnku neubude.“

„O tú jednu? . . . A gde sú ty ostatní? Což nevidím, že sú všecky pryč?!“ křičel Havlačka.

„Na ty sa optaj pasáků.“

„Pasáků! Si ty pasák? Co? Ty mě všecky ty trnky, co sa mě tu ztratily, zaplatíš před pudmístrem!“

„Oho! Všecky?“

„Všecky!“ odsekl Havlačka a chtěl odejíti. Ale Hložek ho ještě zadržel.

„No může byť“, povídá mu, „vrátíš i mě enom ty všecky ty ščepy, cos ně ich tu už polámal, jezďa kolem.“

„Já sem ti žádných ščepů nepolámal. Gdy?“

„No chceš-i, povím ti, ale také až u pudmístra.

Havlačka sebral kosu a nedbaje už Hložka odcházel ve zlosti přímo k nám.

„Já enom nevím, proč ten strýc nigdy neposlechnú,“ povídá Buráň, došed už také zatím k nám. „Já buďa Havlačkú bych ím ešče aj tým kosiskem vyplatíl, aby věděli, žo si majú všímat rozmunéj rady.“

„Šlak ví, co ím to napadlo tam chodit“, pravil i Chmelík, šak dycky chodíja buď na své, lebo na druhé a až dneskaj sa ím tam zachtělo.

V tom blížil se Havlačka.

„No co ste to tam měli s tým strýcem“, ptali se chlapci, jakoby nevěděli dobře.

„Ja trnky mě tam rúbal, slota, a má ich dosť na svém“, stěžoval si Havlačka zastavuje se.

„Ale to oni všecko nepostínali“, omlouval Chmelík Hložka.

„Ja což, já věřím. Dyť by mě o tech pár trnek ani tak nešlo, ale potřebuju prám trochu klátů do sušírně, a tož bych rád, aby mě tu aspoň neco ostalo. Mosél sem sa mu opřít.“

No tak vidíte! Myslili jste snad, že se povadil Havlačka s Hložkem z lakomosti, nebo závisti a ono to bylo jenom z chytré navlečenosti. A ta zlosť na jeho tváři nebyla dojista nic víc, než pavučina na skle. Sadil bych se aspoň, že ještě ten týden bratříčkovali se oba kdesi v hospodě a připíjeli si na zdraví.

Když potom odešel Havlačka k háji na louku, vrátili jsme se k boudě. Nebylo tam pro tu chvíli nejveseleji. Hložek seděl u ohně a „báňál ze zapálené již dřevěnky jak z parního kotla. Tvář jeho byla zachmuřena, mrzuta, celá postava vzdorovita.

„No vy ste to pěkně vyvedli,“ oslovil ho Chmelík, když jsme k němu došli, „škoda, že sme vás ešce varovali.“

„Ja dyť on není lepší,“ pohodil Hložek hlavou a umlkl na chvíli. Ale pomalu počal se mu rozvazovati jazyk a tu teprv uvolňoval zlosti svoji důvody pro i proti. To se ví, že ne pro Havlačku, ale pro sebe, a ne proti sobě, ale proti Havlačkovi. Konec konců byl, že nemyslil, že by byl Havlačka tak nespřejný člověk a že se mu to může ještě někdy dost lehko oplatit. „Dost lehko,“ povídá, „ani sa nenadá.“ Zpoměv si potom, že nechal kdesi na trnce halenu, vstal a ubíral se pro ni.

Zatím počaly už mlhy silno řídnouti a paprsky sluneční razily si jimi mocně cestu k zemi. Chlapci pomýšleli na odjezd, já na odchod. Ani na Hložka jsme už nechtěli čekati. Však ho tam kdesi najdeme!

Buráň s Chmelíkem posedali na koně a dávajíce boudě s Bohem odjížděli. Sledoval jsem po boku. Vesele nesli je bujní koníci za Hložkem, vesele třepotal se Buráňův kosírek, vesele řinul se jim se rtů hovor. A tam z dálky od lesa zazněl radostný řinkot kosy, tím radostnější, čím více mlh ubývalo a jasnilo se nad námi modravé nebe . . . Rychle brali jsme se vpřed.

Tu náhle skočí Chmelík s koně a běží kvapným krokem do předu. —

„Co je zas gdesi?“ pravíme a hleděli jsme udiveně za ním.

Ty můj Bože! Teprve nyní zpozorovali jsme, co jsme před tím ze samého hovoru přehlédli. Asi pět a dvacet krokův od nás dohrával se právě jakýsi smutný výstup mezi Hložkem a neznámou mně děvčicí. Bral jí tam plachetku s kosákem a hroze pořáde rukou do dálky, činil jí jakési trpké vyčítky, jimž nebylo možno hned porozuměti. Ale porozuměli jsme brzo, jak mile tam doběhnul Chmelík.

„No co sa zaséj stalo, co?“ tázal se udýchaně.

„Ja co sa stalo! Včil vidět, o koléj je on lepší,“ odsekl vzdorovitě Hložek

„No tož, co? Trhala trnky?“

Děvčice ukazala na dlani několik utrhnutých trnek. Ale bylo jí hanba, ani očí nepozdvihla a líce jí jenom hořely.

„A tož proto jí berete plachetku?“ povídal vyčítavě Chmelík.

„Ná což ten suchý krs? Stál ten neco víc?“

„A vzali vám neco?“

„Jakže? Vzali-i mně neco? — A platit všecky trnky to je nic?“ osapil se na něho Hložek a podíval se na něho tak, jako by chtěl říci, co se tolik zajímá o tu děvčici, že mu po tom nic není.

Ale Chmelíkovi po tom cosi bylo a proto nedbaje na ostrost Hložkovu vkládal se do toho dále.

„Ale děte, děte,“ povídá, zmírniv se trochu, „jakobyste ani nevěděli, že to nemysleli naozajist,“ a pohlédnuv na Hložka chlácholivě, „dajte jí to, dajte,“ pravil, „nech može ít za něma na lúku.“ Potom přistoupil k Hložkovi a bral mu z ruky plachetku.

„Ale di ně! Co chceš?“ odstrčil ho ten hněvně. „Což si myslíš, že sú děcko, abych si to dal brat? — Dokáď ně Havlačka neřekne sám, že po mě nic nechce, dotaď já tady nevrátím jeho děvčici plachetky s kosákem.“ A obrátiv se odcházel.

„No vy ste pěkný“, povídal zvolna Chmelík, zkoušeje, zdali by se dal strýc pohnouti hanou. „Ani nechcú vrátit pro pár trnek nijakých plachetky“. „Strýče!“ zavolal na něho potom, vida, že nemůže u něho nic spraviti ani hanou, ani chválou, „tož počkajte aspoň, až dopovím, dyž to mosí byt.“

Hložek se obrátil.

„Havlačka říkali, že vám hřešili enom proto, abyste ím všeckých tech trnek nepopálili.“

Hložek se na něho „zaždúřil“: „A jak ty to víš?“

„Čuli to aj tot chlapci,“ ukázal Chmelík na nás a šel zase, aby vzal Hložkovi věci.

My jsme zatím už stáli asi deset krokův od nich a dívali se, jak to dopadne. Buráň pověděl mně i, že děvčice ta jmenuje se Jozefa a je Chmelíkova galánka. S tím větší radostí přisvědčili jsme houževnatému Hložkovi na slova Chmelíkova. No dal se obměkčiti. Nevydal sice sám kosáka s plachetkou, ale nebránil už aspoň, aby mu je vzal Chmelík z rukou a zanesl Jozefě.

Ta stála dosud nedaleko na chodníku a celá studem hořela. Jak by i ne! Jistě si pro ni nevybíral prv Hložek nejlaskavějších slov a nyní pořád ještě tak si vedl. Chudera! Ale svědčelo ji to. Pod červeným, běle květovaným šátkem, zavázaným na způsob turbanu, byla ta líčka její jako muškátové květy za omalovaným rámcem na okně a ty černé oči, jež pozvedala chvílemi, jako trnky, jež držela dosud na dlani. Poznal jsem z toho, že umí dobře rozeznávati Chmelík pěkné od nepěkného.

Když pak jí vrátil věci, nečekala už dlouho, ale pohlédnuvši vděčně na něho, ubíhala honem za tatíčkem.

V tu chvíli prorazily nové paprsky slunce mlhu a nový kus modrého nebe rozpjal se nad námi. Chmelík nemeškal a vyskočil na koně.

„Ach, jaj!“ vzdychnul si Hložek, „ti staří ludé sú přeca enom dycky až pátým kolem u voza.“

„No nic to, strýče, nic,“ povídá Buráň, „dnes to tak moselo byt Chmelík si vyslobodíl tú princezku, co sa mu o ní zdálo.“ Pobídl rychle koně a uháněl i s Chmelíkem k Častkovu . . .

Hložkovi rozbřesklo se v hlavě. Pohlédl vyjeveně za nimi, prohodil cosi nesrozumitelného a potom se zadumal . . . Viděl, že vyráčil se Chmelíkovi sen, že vysvobodil opravdu děvčici, třebas nebyla právě princezkou a hledal v duchu lepšího vysvětlení.

Vrátil jsem se s ním ještě k boudě. A rozloučiv se potom, ubíral jsem se zase zpátky k lesu, od něhož jsem přišel. Cestou rozmýšlel jsem o slováckých snech, o zářijových zvláště . . .

Když pak jsem dostihl prvního průseku na výšině, ohlédnuv se, spatřil jsem velebný Buchlov, kterak ovíjí čelo jeho mlžný diadém posetý tisícerými růžovými paprsky stoupajícího slunce.

Bezděky dral se mi zase na mysl Chmelíkův sen . . . Slováci! Princové a princezny by z vás byli, jen se probuďte!

V tu chvíli donesl ke mně větřík dvě písně. Jednu z luk, druhou kdesi daleko z dolin . . .

Ještě jeden pohled na Buchlov a mne objal lesní chlad.

Otázky a obrazy ze života socialního.

Kuchyně obecné a chudinské.

Sděluje Tom. Škrdle.

(Pokračování.)

Vedle kuchyň obecných povstaly ve spolku sv. Vincence z Pauly r. 1882. kuchyně chudinské. Počátek učinila konference žižkovská, která si vyžádala svolení předsedy ústředního spolku pana hraběte Karla Ervína Nostice a pod jeho protektorátem do práce se pustila.

Myšlénka tato potkala se v Žižkově s nedůvěrou všeobecnou, ano i v samém středu domácích Vincentianů nejeden nad novým ústavem hlavou zavrtěl. Avšak i přes tuto nedůvěru pokračovala konference v práci počaté. Pořádala ve prospěch kuchyně koncert a sbírala příspěvky. Koncert však vynesl málo a dary scházely se v míře nepatrné. Většinu členů pojala nová zmalátnělosť a litovali již, že se do práce pustili. V této tísni došlo nás 150 zlatých od zvěčnělé dobročinné císařovny Marie Anny, a dar tento způsobil mezi Vincentiány náhlý obrat.

Velmi vřele se ujímal chudinské kuchyně její protektor K. E. hrabě Nostic; přišel se osobně přesvědčit o jejím působení a mezi šlechtou vybral pro ni 170 zl Rovněž i rada ústřední spolku sv. Vincence z Pauly na ni štědře pamatovala a 100 zl. jí věnovala.

Také J. V. císař pán František Josef I. nám 100 zl. zaslati ráčil, a mladá choť našeho královiče, arcikněžna Štěpánka, nový ústav 50 zl. obdařila.

J. E. zvěčnělý pan kardinál Schwarzenberg daroval 25 zl., (druhého roku však již 80 zl.), žižkovská obec dává každého roku 50 zl. a týž obnos rok co rok i J. kn. M. ndp. arcibiskup František de Paula hrabě Schönborn zasýlá. Také Ústřední rada každého roku větším obnosem na nás pamatuje.

Dokud byla kuchyně naše sama, byl na ni obrácen zřetel celého ústředního spolku, když však i jiné ústavy ve spolku sv. Vincence z Pauly byly zařízeny, musila i k nim pozornosť býti obrácena, čímž jsme počali klesati. V tísni chopili jsme se tisku. Z usnesení konference obrací se totiž každého roku náš předseda v „Čechu“, „České Politice“ a „Vlasti“ o podporu, a prosby tyto, jak čtenáři

„Vlasti“ mohou pozorovati, neminou se nikdy účinkem. Srdečné díky všem, kdož na ústav tento dárky svými pamatují. Letos i v Žižkově samém sbírky naše slušný obnos — 248 zl. 21 kr. — vynesly [1]). Tím vším se jaksi stále nad niveau udržujeme, ale k pravé dokonalosti ústav přivésti nemůžeme.

V kuchyni se vaří z pravidla ¼ roku, někdy 3½, někdy čtyři měsíce.

Vnitřní zařízení.

Správu kuchyně vede zvláštní komité, do něhož může vstoupiti každý člen konference, a kamž se někdy přibírají i jiné síly ze stavu učitelského. Původně bylo v úmyslu, aby všichni členové komitétu konali své práce zdarma, když však nám zemřela první hospodyně kuchyně naší, sl. Tichovská Kateřina, nebylo tu nikoho, kdo by mohl potraviny kupovati; i zvolen byl ze středu komitétu za hospodáře jeden řemeslník, jenž za svou práci dříve 10, letos 15 kr. denně dostával.

Vedle hospodáře volí si komité předsedu, jednatele, pokladníka a správce chudinské kuchyně, kteryžto poslední má vrchní dozor nad celým ústavem, osoby přijaté do knihy chudých zapisuje a dle usnesení do téže knihy zaznamenává, kdy a kolik obědů má ta která osoba dostati. Pravidelně se udělují chudým obědy ve schůzích komitétu, v nutných případech, když dva členové k tomu svolí.

Chudinská kuchyně se nalézá již čtyři roky v Olšanech, kdež máme laciný byt o dvou světnicích. V první světnici se ukládá něco nádobí i potraviny, a tam čekávají chudí na oběd, v druhém se vaří. Po celých pět let obstarávají zdarma připravování pokrmů žižkovské dámy, z pravidla dvě každého dne. K ruce mají dvě posluhovačky, kteréž mají denně 3 porce jídla, ale žádného platu. Ženám těmto jest pečovati o pořádek a čistotu v kuchyni. Na konci saisony dává se jim odměna. Letos ku př. vystřídaly se tři posluhovačky a dvě z nich dostaly na půl léta zdarma byt v chudinské kuchyni, třetí obdržela odměnou 10 zl., i zbylé uhlí a dříví bylo mezi ně rozděleno.

V 7 hod. ráno musí býti posluhovačky v kuchyni, asi k 9. h. přicházejí dámy a v 11 hodin se dostaví člen komitétu, který má den, aby bděl nad rozdáváním pokrmů.

Dle knihy vyvolává chudé, ti vstoupí do druhé světnice, položí na stůl dvě nádoby a dle toho, jak inspektor z knihy chudých udá, dává jedna dáma polévku, druhá příkrm. Správce naznačil u každé chudé osoby jídlo tužkou — což znamená, že má tolik porcí dostati — inspektor, když se vyvolané osobě jídlo vydá, napíše na témž místě touž cifru inkoustem — což znamená, že osoba již jídlo dostala. Dle této jednoduché manipulace možno za půl hod. 80 porcí polévky a příkrmů rozdati.

---

[1]) Celkem vybrali jsme I. r. 997 zl. 98 kr.; II. r. 891 zl. 02 kr.; III. r. 690 zl. 60 ½ kr.; IV. r. 652 zl. 59 ½ kr.; V. r. 830 zl. 04 ½ kr.; Vydali jsme I. r. 638 zl. 63 kr.; II. r. 622 zl. 26 ½ kr.; III. r. 625 zl. 81 kr.; IV. r. 508 zl. 60 kr.; V. r. 550 zl. 65 ½ kr. Kdybychom všecky chudé lidi, kteří se o podporu hlásí, přijati a jejich potřebám vyhověti měli, potřebovali bychom na ¼ roku nejméně 1500 zl.

Osoby dospělé béřou si pokrmy domů, dítky školní jedí v kuchyni. Všecky osoby zdvořile a křesťansky pozdraví, školní dítky se před a po jídle tiše pomodlí.

Při udělování pokrmů hledí komité k tomu, aby se darovaným obědem celá rodina nasytila, by nebyli nuceni, když mají oběd od nás, i doma vařiti. Největší počet pro jednu rodinu bývají 4 porce, čímž se může 6členná rodina dobře nasytiti. Zbude-li dítkám školním něco od oběda, mohou si to vzíti domů. Dámy, které vaří, i poslouchavačky (mimo své tři porce) i členové komitétu nesmí v kuchyni ničeho jísti.

Správa kuchyně přihlíží k tomu, aby se kupovaly potraviny zdravé a připravovala se jídla chutná, pročež má inspektor každé jídlo ochutnati. Ve schůzi budoucí referují členové o své inspekci: vypovídají, zda bylo dostatečně jídla a zdali ničeho nechybělo v jeho úpravě. Dle výpovědi jejich se pak chyby učiněné napravují.

Vedle polévky vaří se v pondělí brambory s omáčkou, v úterý rýže s vepřovým masem, ve středu knedlíky s omáčkou, ve čtvrtek jako v pondělí, v pátek vdolky s povidly, v sobotu čočka neb hrách, krupicová neb bramborová kaše, v neděli maso a knedlíky se zelím.

První dva dni při otevření, poslední dva dni při zavření kuchyně a o svátcích vaří se nedělní oběd. Na štědrý den se dává více vdolků. První rok téměř všecky dámy, když vařily, i ze svého leccos přidávaly, ba jedna dobročinná paní často v pátek pro všecky chudé buchet napekla. Jedna skupina dam téhož roku na sv. Štěpána ze svého chudým slavnostní oběd připravila (vařily polévku, hovězí maso, knedlíky se zelím a vepřovou pečeni), jiná skupina uvařila rovněž ze svého podobný oběd na prostřední svátek velikonoční. I dosud, ale v menší míře, některé z nich chudým přilepšují.

Také ze Žižkova a z Prahy od kupců neb soukromých osob potraviny dostáváme, jako konservy, chléb, housky, mouku, rýži, hrách, švestky, brambory, zelí, sádlo, lůj, maso, často mléko a j. v. Není toho v celku na Žižkov mnoho, ale zaplať Bůh i za to — mnozí to dávají rádi a podporují nás každého roku obětavě a nezištně [2]).

Jako Vincentiané hledíme ovšem k tomu, aby dostaly obědy osoby vskutku chudé a mravně zachovalé, pročež se žadatelé přísně vyšetřují, čímž se již v zárodku mnoho švindlu potlačí. Ne však všechen. Prohnanost některých žadatelů jest taková, že i zkušené oko Vincentianovo dovedou oklamati. Avšak švindly ty se vždy dříve překazí v kuchyni, nežli v konferenci. Koho a v jaké míře konference podporuje, jiní chudí málo kdy se dovědí, v kuchyni však se vidí všichni tváří v tvář, pročež vychází klam brzy na jevo. Uvedu zde některé příklady:

Obědy dostávala jistá vdova, matka tří dítek; v chování byla drsná a hrubá, tak že se jí nezřídka oběd na nějaký čas odebral. A ve své bídě a soužení chytla se ještě galána, načež jsme jí všecku podporu zadrhli. Dvě starší děti — nevím, zdali je vyhnala, aneb

[2]) Velmi vydatně nás této zimy potravinami podporoval Žižkovský Jan, obchodník v kolonialním zboží v Praze. Třikrát nám hojně naturalií zaslal. Ze Žižkova nejvíce nám darují kupec Středa Bohumír a pí. Krupičková Johanna.

samy ze studu od matky odešly — bydlely u její sestry a chodily do práce. Ctnostná matka jejich, když měla bídu (a takoví galáni jsou z pravidla vypálení ptáčkové, jež musí jejich zamilovaná živiti), vloudila se do bytu svých dětí, vzala tajně své dceři něco šatů a zastavila je. Když zase bída přikvačila, běžela do Prahy k přátelům, že její sestra smrtelně stůně, aby jí něco poslali. Přátelé jí odeslali asi 7 zl. a druhý den sešli se v Olšanech na hrobě svého příbuzného s onou sestrou, o níž myslili, že snad již nežije.

Zamilovaná vdova ovšem i dále k vrchnostem a k p. arcibiskupovi o podporu si zadávala, což však naše konference důsledně konfiskovala. I došla si na jednoho našeho člena, v jeho bytu začala řádit, až ji musil vyvésti za dvéře, načež mu ztropila v celém domě skandál.

Podobnou matku, ale ještě rafinovanější, odkryli nám chudí letos. Jest to vdova již obstárlejší, malého vzrůstu, ne právě k pomilování, ale i její srdce vzňalo se horoucí láskou. i ona se chytla galána a vede s ním neoddána společný život. Pěkně si to na mne narafičili: „Kdyby k nám velebný pán vrazil, půjdeš jako by nic do druhého bytu, a kdyby se na tebe ptal — co jsi zač — řeknu, že jsi můj pan soused a že zůstáváš vedle“. Tak si svého chlapíka na mne navedla. Ujednáno, vyzrazeno a dokázáno. V nedělní schůzi jsme nařídili členu, který měl v pondělí inspekci, aby tu osobu propustil. „A proč mám býti propuštěna, co jsem zavinila!“ Chcete věděti proč? „Chci“, drze odpověděla. Když se příčinu dověděla, zaklínala se, lhala, na lháře a své škůdce láteřila. Doma ukula nový plán a vtáhla v něj i domácího pána; na trhu pak se chlubila: ona že u sebe mužského má, ale velebnému pánu dokáže, že ho nemá; domácí pán prý jí slíbil, že jí to dosvědčí. Za chvíli jsem o tom dostal z trhu depeši, a to hodnověrnou. Netrvalo to dlouho a vdovička mne návštěvou poctila a celou obranu mi tak, jak zněla depeše má, vyložila. Vdovičku jsem vzal za rameno a vyvedl ji ven a za ní zavřel. Jaké nyní kuje plány, nevím.

Jiný člen zažil zas tento případ: Před rokem přihlásila se k nám vdova, matka pěti dítek. Líčila svou chudobu a bídu, hlas jí chrapotem v řeči vázl, takže jsme s ní měli srdečnou útrpnost. Dostávala denně dvě porce jídla, i jindy jsme jí podporu vymohli a k zařízení obchodu 5 zl. bez úroku půjčili. I ta se zamilovala do muže, který od vlastní ženy utekl, a v stavu již těhotném žádala zmíněného člena o další podporu v kuchyni. Věděli jsme již o poklesku jejím a člen jí to přísně vytýkal, až ji rozplakal. Ale byly to slzy krokodilovy. Za všecko dobrodiní nás pak ještě o část vydlužených peněz ošidila.

Třetímu členu zas toto se přihodilo. Přišel na svých vincentianských pochůzkách do bytu jisté vdovy a shledal, že s ní bydlí jiná spustlá vdova se dvěma znemravnělými a pokaženými školními chlapci. I měl útrpnost s vdovou první, zavolal ji k sobě do bytu a důvěrně jí sdělil, aby svou rodinu před spustlými chlapci chránila. Nu a za půl léta vyšlo na jevo, že jest vdova ta horší oné. Tato s galánem společný byt si najala, k muzikám s ním chodí, do rána tam vydrží a ráno vyhání děti žebrat. I tato se hlásila do kuchyně, dostalo se jí však kázaní, že na ně do smrti nezapomene.

Zdaž nejsou ženy tyto horší němé tváře! A přec žádný si toho nevšimne, ani obec, ani policie; žádný, pravím, si nevšimne té zvířecí ohavnosti, která se tropí veřejně, a při níž se otravuje nejen srdce vlastních dítek, nýbrž i celé okolí, ano i škola. Pět z dítek těchto jsem měl ve škole a mezi nimi i ony znemravnělé hochy, a vždy mne srdce bolelo, když jsem na ně patřil a uvažoval, jak záhy zlomila tu vlastní matka mravní podstatu svého dítěte [3]).

Uvádím ještě jeden příklad. Do chudinské kuchyně zažádal o podporu jeden starý, sešlý muž, jenž se dříve také spisovatelstvím zabýval.

Byl u mne právě návštěvou můj dobrý přítel, pan říd. učitel Špaček Václav, i vyzval jsem ho, aby se šel do jeho bytu podívat. Starý muž ležel na posteli špinavé, v košili nečisté, podlaha byla plna špíny, i manželka nemocného nevynikala právě čistotou. Jedna věc však pana řídícího zajisté zarazila: v této špíně nalezl pejska, fenu, pěknou, tlustoučkou, lesklou. Jí věnuje domácí velitelka největší péči, neboť její štěňátka vynesou ročně tolik, že má dost na činži. Mluvili jsme to a ono a mezi řečí pravím domácí velitelce, proč že — a byla právě neděle — nemá umyté podlahy, proč necha muže v takové špíně a nečistotě! Já — pohlédla na mne udiveně — já bych měla mýti podlahu — vždyť já jsem z rodu baronského; to já si vždy po delší době vezmu z Prahy ženu, dám jí 12 kr. a ta mi zem' umyje. Já, velebný pane, nemohu mýti zemi! A šla pro lejstra, aby mi dokázala, že jest z rodu baronského. Já jí tu věc ovšem zas jinak vysvětloval a dle našich měšťanských názorů jinak vykládal, ale dle všeho jsem upadl tím u ní v nemilost. Nedávno jsem ji totiž ze zdálí viděl, pěkně po baronsku vystrojenu, obdivoval se její něžnosti, jak přenášela pejska přes ulici na chodník, aby si nožek nezamazal, ale když jsme se potkali a na sebe pohlédli, pohodila hlavou a šla hrdě dál.

Muži ubohému jsme obědy ponechali; ukázalať pobrdlivě na něho před námi: kdyby tohodle na posteli neměla, ona že by se dobře vyživila — šla by k akterům; ten však na posteli že jí tu bídu způsobuje.

Vedle těchto a jiných příkladů zažili jsme však zase mnohé radosti. Osoby od vlastních přátel neb dítek opuštěné, osoby stářím k práci neschopné, vdovy s četnými dítkami na pokraji zoufalství se nalézající, rodiny churavé našly tu zdarma záživného pokrmu. Především pak hojná řada sirotků bez otce a matky, beze vší podpory často a dosyta se v kuchyni nasytila. Jak jsem už pravil, nebylo

---

[3]) Věc tuto odporučuji bedlivé úvaze všem obecním zastupitelstvům, neboť za hříchy tuto páchané musí ona trpěti: na ně jdou děti žen takových, a jim dle zákona jest o ně starati se. Podávejte tedy petice poslancům zemským a říšským za vydání zákona, jenž by takovéto necírkevní a záhubné společné žití zapovídal

Věc tuto měli by uvážiti poslancové sami a na vládu by měli působiti, aby se tato hniloba lidské společnosti odstraňovala. Nechť zákon zapovídá v postě a adventě zábavy, i v jiných časech ať je obmezuje a tím chudým třídám přinese velké dobrodiní: zabrání mnohým marnotratnostem a ukrotí mnohé vášně a zmenší obcím a poplatníkům vůbec břemena, jež jim ohromné množství nemanželských dětí způsobuje. Videant consules!

možno všem vyhověti, všecky nasytiti, všem obědy dle jejich přání uděliti, ale co bylo možno, udělalo se [4]).

Celkem rozdala chudinská kuchyně v Žižkově porcí jídla: I. r. 95 rodinám 5091; II. rok 91 rodinám 10.007; III. rok 77 rodinám 9297; IV. rok 72 rodinám 7233; V. rok 66 rodinám 7205.

(Pokračování).

Jednoruký Amor.

Dle A. de Besanceneta přeložil V. Hes.

(Dokončení.)

Obrat, jímž stává se z dítěte panna, udává se někdy s překvapující rychlostí. Takž i časná samostatnosť a neustálá péče o dědečka způsobily rychlejší vývoj Germainina ducha, nežli se dalo očekávati. Byla velká a statná, jako většina dívek, žijících na volném vzduchu, a když jí bylo ve třináctém roce zastávati úkol domácí paní, nepostrádalo již její chování důstojnosti zámecké velitelky. Veškeré domácí služebnictvo se dle toho také zařídilo. Tušilit všichni, že starý baron rychlým chodem blíží se již k cíli své vezdejší pouti, i snažili se tudíž, zabezpečiti sobě přízeň mladé dívky.

Ač se podobalo, že George zapomněl na děda i jeho vnučku, přece na něho Germaine neustále myslela. Omlouvala jej: což nebyl více nežli s dostatek zaměstnán obkličujícími jej nebezpečími války? Nezapomněla nikdy, modliti se za něho, a přinesl-li farář nepravidelně docházející noviny, vyhledala si pouze zprávy z bojiště, i cítila se nevýslovně šťastnou, zněly-li zprávy o Georgově pluku uspokojivě.

Po vydání Prahy vrátil se George na čas do Francie. Zaslal opětně na zámek dopis, jehož obsah zněl, jako většina listů z doby vojenské, asi takto: Vede se mi dobře, a doufám, že i Vám nevede se jinak. Přes to však byla Germaine listem tím velice nadšena a předčítala jej dědečkovi u velkém pohnutí. Toho však list nadšením nenaplnil; uhasínající světlo života jeho vystačilo svojí září již jen na čisté čílko Germainino.

Smrť konečně nadešla a baron přijal ji jako korunu vítězství po životě nejšlechetnějšího konání povinností. Germaině zbyla nekonečná prázdnota. Veškeré ony malé služby, jichž vyžadovala stálá péče o milovaného stařečka, staly se jejímu osamocenému životu zvykem, ba téměř potřebou. Byla patnácte roků stará; pocítila po prvé celou bolesť, již obsahuje v sobě těžké slovo „samota.“

Samotna doma, samotna ve světě!

---

[4]) Náš český chudý lid má jednu krásnou vlastnosť: útrpné srdce k sirotkům. Viděl jsem nezřídka obětavou péči nuzných matek o dítky obou rodičů zbavené. Jedna chudá na ně vypere, druhá je vyčeše, umyje, šat jim poopraví, třetí jim kousek chleba vyprosí, ano jedna nuzná vdova, matka 5 dítek, pět opuštěných sirotků k sobě vzala, o ně pečovala, sousto chleba s nimi rozdělila a tu starosť tak dlouho — celý měsíc — nezištně snášela, až se vrátila vlastní matka z nemocnice.

Opuštěnosť její byla úplně způsobilou k tomu, aby myšlénky její zapolétly k jedinému zbylému jí příbuznému. Byla by mu ráda podala zprávu o společné jich ztrátě, leč pan farář vzal si to sám na starosť, i ostýchala se, svěřiti mu své přání. George zaslal před dvěma měsíci krátkou zprávu o svém účastenství v bitvě u Fontenay a o svém příchodu do Gentu. Od té doby nebylo o něm ničeho slyšeti, a Germaine přemítala bolestně, jakž asi ještě dlouho může trvati nežli smutná zvěsť dojde posledního z žijících ještě vnuků. Pan farář podotkl, že by bylo nejjistější, zaslati list ministru války se žádostí, aby se postaral o další jeho dopravu. Zatím uprchlo však plných osm dní a důležitý list ostal ležeti na faře, očekávaje, až se nad ním smiluje obchodník s dobytkem, jenž jej měl dopraviti o nejbližším trhu do Feursu. Tu jednoho dne dal se okresní královský notář neočekávaně ohlásiti u pana faráře a žádal, by doprovodil jej do zámku, kde se měla otevříti poslední vůle u přítomnosti slečny de Luzac.

Nebylo snadno, vysvětliti mladé dívce, že nesmí, dokud není plnoletou, pražádného odporu klásti ustanovením poslední vůle. Baron učinil dceru svého syna jedinou svojí dědičkou. Germaine vzpomněla si starostlivě na svého bratrance. Zvláštní odstavec poslední vůle dával jí ovšem právo, odstoupiti mu jakousi malou usedlosť v ceně 24.000 livrů, leč to se nemohlo daleko vyrovnati výhodám, jež byly jí zaručeny. Baron odevzdal ve své poslední vůli notáři zároveň i poručnictví a správu Germaininých statků. Tento cítil se též mocí svého v důvěře mu svěřeného úřadu povinným zpraviti o všem George de Lavan.

Mladý důstojník obdržel zprávu o úmrtí dědově, jakož i o svých obmezených vyhlídkách v příčině dědictví až v říjnu téhož roku, právě když uzdravil se z poranění, jež utržil v bitvě u Ranconu. Bylo zcela přirozeno, že v prvém návalu svých sklamaných pocitů zasypal v mysli trpkými výčitkami svoji sestřenku. Myšlénka, že nemocného starce dovedla nakloniti pro sebe, byla zcela na snadě, i uzavřel potrestati šťastnou dědičku i její almužnu opovržením

Germaine tušila, že bratranci jejímu musí na mysl vstoupiti podobné myšlénky. Mělať tolik času, přemýšleti o tom! Do svého plnoletí nemohla nic změniti a do té doby byly ještě tři dlouhé, dlouhé roky. — V tom napadla jí náhle myšlénka: jakž kdyby se za bratrance vdala? Návrh tento by jej snad potěšil právě tak, jako ji samotnu — někdo, ku př. pan farář, mohl by mu to dáti na srozuměnou — kdo by v tom viděl co zlého? byltě to nejjednodušší způsob, vyrovnati nerovnosť majetku . . . Čekala netrpělivě na čtvrtek, kdy pan farář, jako vždy dříve, na zámku obědval, a kdy se mu chtěla se svým návrhem svěřiti.

Téhož čtvrtka ráno napadla však madame Constanci jakási vyklízecí vášeň, jež s pravou revolucionářskou lhostejností nešetřila ani ctihodného prachu, ani starého haraburdí, které se dosud v různých koutech v klidu povalovalo. Vše urovnávající duch její vnikl i do Germaininy dávno zapomenuté skříně na hračky. Mezi jinými předměty, jež hozeny byly beze vší piety mezi smetí, nalézal se i kus uschlé hlíny, mající formu ohnuté jaternice. Věc tato nezasluhovala zajisté, nežli aby se vyhodila na smetiště; leč Germaine,

jdouc kolem, zvedla ji přece z prachu a odnesla ji opatrně do svého pokoje. Jala se pozorovati namahavou práci svých malých ruček a vzdálené panoráma jejích dětských let rozvíjelo se stále zřetelněji při pohledu na beztvarnou hmotu. Konečně odložila opět tento znak uděleného jí kdys naučení; byltť jí již dosti řekl — milovati a mlčeti! — mlčela tedy. Farář dostavil se v obvyklou hodinu, mluvilo se o ledačems, avšak nesestavovaly se nižádné příznivé plány do budoucnosti. Snové o budoucnosti byli ztraceni, tím radostněji zalétaly myšlénky do minulosti. Jak se samo sebou rozumí, hrál při tom i Amor vynikající roli, jakož i všechna v příčině jeho chovaná tehdy přání. Nyní konečně mělo se mu dopomoci k jeho právu! Povolán na zámek kameník Francois. Bylo to pro něho ovšem kus perné práce, zhotoviti celou ruku a na ní jeden vztýčený prst, leč jelikož tomu slečna přikládala takové ceny, odhodlal se přírodě co možná nejvíce se přiblížiti. Měkký kámen byl brzy nalezen, i počal jej spracovávati s opatrností, jež byla hodna diamantu. Germaine neopustila mistra ani na okamžik, aby vzájemný jich smysl pro umění plnou mocí působil na vznik klassických tvarů. Práce trvala plné dva měsíce, pan farář však nedůvěřoval téměř ani vlastnímu zraku, spatřiv dohotovené umělecké dílo a uzavřel ihned svěřiti témuž umělci zhotovení nohy sv. Polykarpa ve vesnickém kostele. Francoisova sláva rozšířila se dokonce i v celém širém okolí a se všech stran spěchal lid, aby spatřil anděla s novou rukou.

* * *

George de Lavan neměl mimo svůj meč a své dluhy praničeho, i bylo zcela pochopitelno, že kdykoliv spatřil svoji prázdnou tobolku, jal se spílati své sestřence. Přes to ostal doposud věren svému slibu, že svých nároků nepoužije. Když byl však podepsán v Cáchách mír a návrat do Paříže stal se skutkem, jal se o věci té znovu uvažovati. Nejrozumnější výsledek všech těchto úvah byl, že za nynějších okolností nebylo 24.000 livrů k zahození. V srdci s neukroceným dosud hněvem, leč puzen krutou nutností, nastoupil konečně cestu do Feursu, aby zde vyjednával s Germaininým plnomocníkem. Prohlášení notářovo, že se v případu tomto nejedná o odkaz dědův, nýbrž o dobrovolný ústupek slečny de Luzac, nebylo věru ni nejméně způsobilé, krok tento mu osladiti. Leč „nouze láme železo," i rozhodl se po dlouhém vzpírání, přinésti ještě tuto oběť své budoucnosti.

Bylo ku konci listopadu. Hustá mlha zaplašila den dříve než obyčejně a Germaine dala rozžehnouti lampu, ač bylo teprve odpůldne. Chopila se právě jakési práce a bavila se s madame Constancí, v tom však ozvalo se prudké zvonění u vrat parku.

„Kdo pak k nám přichází tak pozdě?" tázala se.

„Zajisté nějaký pocestný, jenž zabloudil v mlze," pravila madame Constance, „libo-li vám, půjdu se podívat."

„Prosím, učiňte tak," pravila Germaine, „a je-li to nějaký chuďas, postarejte se, aby obdržel večeři a nocleh."

V malém okamžiku vrátila se madame Constance s vyděšeným obličejem.

„Co se stalo?“ tázala se Germaine ustrašena.

„Můj Bože, jest to — kdo by si byl pomyslil! jest to váš bratránek, jenž právě přijel . . .“

Při posledních slovech vyskočila Germaine, jako by byla obdržela elektrickou ránu, leč opanovala se opět ihned a posadivši se, pravila vážně:

„Prosím, uveďte jej sem!“

Brzy na to objevil se George ve dveřích. Vyšla mu vážně vstříc a podala mu ruku. Předsevzal si, chovati se chladně a zdrželivě, jakž se sluší na podvedeného dědice, leč podání ruky nemohl jí přece odepříti.

„Očekávala jsem tě již dávno, dobře, že konečně přicházíš,“ pravila, poukázavši jej na sedadlo, jež byla právě opustila madame Constance.

„Přicházím na radu tvého plnomocníka ve Feursu, abych ti učinil svoji poklonu,“ odvětil odměřeně. „Prosím zároveň za odpuštění za svůj jízdecký oblek, leč po těchto hrozných venkovských cestách nemožno, zejména v noci, cestovati jinak, nežli koňmo.“ —

„V noci!“ opětovala, „myslím, že není venku jestě úplná tma!“ —

„Doposud ještě ne, avšak při zpáteční cestě . . .“

Germaine pocítila v srdci tíseň; bratranec, pokud si jej dosud mohla všimnouti, vyhovoval úplně obrazu, jenž se v upomínkách jejích uchoval. Byl dozrál v muže — pleť jeho byla tmavší, rysy jeho určitější, kníry delší; byly to však tytéž výrazné oči a něžné, ušlechtilé tváře jako tehdy, ač byly nyní zasmušeny přísnou vážností. Cítila, že se na ni hněvá, leč nechtěla se vyhnouti rozhodujícímu boji.

„Jakže, mluvíš již zase o zpáteční cestě?“ tázala se šelmovsky. „Tvoje neohroženost jest mi sice příliš dobře známa, než abych tě varovala před nebezpečím noční jízdy, leč od kdy jest v obyčeji, aby pocestný rytíř odpíral zámecké paní clo roztomilé zábavy? Tak beztrestně nebývá propuštěn žádný, jenž překročil hranice její moci.“

George představoval si svoji sestřenku jako nějakou venkovskou husičku, s níž jemu, gardovému důstojníku a pařížskému švihákovi, nebude činiti mnoho okolků. Leč nyní, když jej tak přátelsky vybízela k setrvání, nebyl s to, aby se dosti vynadivil vznešeným půvabům jejím. Pokusil se nyní omluviti spěch svůj povinnostmi své služby, cítil však, jak se stále více a více zamotává a že mladá dívka není nijak nakloněna, vytáčkám jeho dáti víry. Bylo však pro něho příliš kruté, když ku konci jeho omluvy podotkla:

„Jelikož poznávám, že tě sem přivedly pouze obchodní záležitosti a jelikož by mi bylo líto, při našich hrozných cestách, zdržeti tě zde až do noci, jsem hotova, dotknouti se raději hned věci, již zdvořilosť tvoje zamlčuje: Vyčítáš mi, že náš dědeček . . .“

„Náš děd byl zcela svoboden . . .“ přerušil ji George živě.

„Tak jest“, pokračovala, „leč právě jako byl svoboden ve svých ustanoveních, tak budu i já ve svých jedenadvaceti letech svobodna, uznati či neuznati jich a budeš-li míti ještě tři roky trpělivosť . . .“

Povstal, cítě se uraženým.

na terase. Germaine vstala a když byl bratránek její úplně již na cestu připraven, přistoupila ku skleněným dveřím, odkudž mu před osmi lety ukázala poprvé sochu svého anděla. Přistoupil k ní, jsa mínění, že jej chce doprovoditi se schodou, ona však ostala státi a pravila:

„Milý bratránku, podmínky naší smlouvy jsou ti známy, jelikož však do té doby mohu zemříti . . .“

„Ty!“ přerušil ji George, „kam pak myslíš! v tvém stáří . . .“

„A jelikož jsem oprávněna, dle své vůle naložiti se svým dědictvím“, pokračovala nevyrušeně, „napsala jsem včera svoji poslední vůli, zde jest, přečti si ji.“

„Nikoliv, tisíckráte nikoliv!“

„Trvám na svém“, odvětila s klidnou jistotou, „kdyby se ti však před uplynutím tří roků naskytla příznivá příležitosť ku sňatku a bylo by k tomu zapotřebí nějaké jistoty s mé strany, obrať se na mne vždy s největší důvěrou. Buď s Bohem!“

Klid, s nímž poslední slova promluvila, zdál se mu vynucen. Pohledl na ni a spatřil, že jí na řasách visí dvě slzy.

„Ty pláčeš?“ tázal se pohnut.

„Buď s Bohem“, opětovala tiše.

Kůň na terase stával se neklidným; George hleděl na něho s touhou po rychlém útěku; báť se hlasu svého srdce, jenž na něho svůdně volal: „Ostaň zde!“ V tom padl zrak jeho na Amora a upomínka na dávno uplynulou chvíli vynořila se mu živě v paměti. Ano, zde stál ten malý bůžek lásky a prst, jímž dotýkal se nyní svých rtů, pravil mu, že dítě vyrostlo nyní v ženu, jenž na něho vždy myslela a jeho nedůvěry si nezasloužila. V neodolatelném půvabu stála nyní před ním zneuznaná dívka, krásná ve své němé bolesti.

„Musím vskutku odejíti?“ tázal se chvějícím se hlasem.

Germaine položila prst na ústa.

„Jsou věci, jichž nesmíme v mém stáří vysloviti, tak jsi mne sám poučil, milý George; uhodni nyní!“

George otevřel prudce skleněné dveře a vyřítil se ven; myslela, že prchá a položila tudíž v poloviční mdlobě planoucí čelo své na skleněnou tabuli.

Náhle však se opět vzpřímila a z očí zazářil jí paprslek nejčistšího štěstí. Zaslechlať jásavý hlas, jenž volal: „Jean odveď koně, nemohu dnes odjeti; možno, že odjedu až zítra.“

„Avšak pouze proto“, šeptal po chvilce týž hlas Germaině do ucha, „abych se opětně vrátil. Tvůj jednoruký přítel bude zajisté vždy třetím v našem spolku. Avšak scházející ruka jeho nesmí býti nikdy nově nahražena; považ, jak hrozným by bylo pro mne bývalo, kdyby byla ústa tvá navždy ostala uzavřena.“

———⁂———

Volné listy.

Píše František Pohunek.

(Dokončení.)

Staropohanské štěstí, svoboda a lidskosť ve světle pravdy.

Motto: „Tak opustil jsem vás, ó velké trosky,
v své duši maje Hellady sen rosný,
ten velký život, svobodný a božský!“
(Vrchl.)
„Übrigens studiere ich die Alten und folge
ihrem Beispiel,
so gut es gehen will.“ (Göthe.)

Té době bídy, úpadku“ a hříchu, „kdy pro bohy měl člověk (pohan) výsměch pouhý“, kdy neřesť stavěna na oltář místo bůžků, kdy nejen láska, dobrota, lidskosť, milosrdenství, soustrasť a útrpnosť, nýbrž i spravedlnosť ze světa pohanského úplně vymizely, kdy svoboda občanská dávno již ustoupila všeho druhu poutům a hnusnému otroctví a kdy bída mravní nejvyššího dosáhla už stupně: objevilo se na zemi křesťanství a počalo se přes všechny překážky rychle šířiti ze země židovské po všech končinách rozsáhlé říše římské.

Nikdy ještě nestály proti sobě protivy tak veliké a nesmířitelné jako křesťanství a staré pohanství.

Všecky požadavky, s nimiž před člověka předstupuje křesťanství, byly pohanům úplně nové, ale při své novotě přec zas takové, že musili cítiti v hloubi svého nitra jejich plnou pravdu a oprávněnosť. Když slyšeli ponejprv přeradostnou zvěsť nového náboženství, zdálo se jim zajisté, jako by byli mnohé z těch věcí, jež se jim hlásaly, už někdy před dobou dávno uplynulou byli slyšeli, ale během času zcela zapomněli; neboť křesťanství jest náboženstvím, kteréž stojí jak svou naukou nad všechen lidský domysl vznešenou, tak i všemi svými příkazy a předpisy nejen na základě neomylného zjevení božího, nýbrž i na půdě všem lidem společné, na půdě nezkažené přirozenosti lidské, jsouc takto náboženstvím nejenom božským, nýbrž zároveň i čistě lidským, t. j. náboženstvím Boha i člověka nejdůstojnějším a obsahujícím takové nauky a pro život mravní takové předpisy, jimž každý člověk mimovolně musí v nitru svém přisvědčiti a k nimž zcela lhostejným nemůže vůbec nikdo zůstati, nýbrž je buď přijímá aneb jim odporuje a jim se protiví, ne proto, že by odporovaly jeho rozumu, nýbrž jen proto, že odporují převrácené jeho vůli a srdci hříchem porušenému a jej pamatují na povinnosti jemu nemilé, jejichž závaznosť upříti nemůže. Mezi křesťanstvím a mezi pohanstvím musil tudíž brzy vzplanouti boj a boj tento musil tím prudší býti, čím více musili pohané cítiti, že proti křesťanství a jeho požadavkům nemají žádných rozumných důvodů.

Nebo co žádalo na starých pohanech a co žádá na všech náboženství křesťanské? Odložení hříchů a nepravostí, spravedlnosť, mírnosť, snášenlivosť, trpělivosť, sebezapírání, pokoru: „Ukázala se zajisté milosť Boha, Spasitele našeho, všechněm lidem, vyučujíc nás, abychom odřeknouce se bezbožnosti a světských žádostí, střízlivě

a spravedlivě a pobožně živi byli na tomto světě“ (Tit. 2), protož: „jako ve dne poctivě choďme; ne v hodování a opilství, ne v smilstvích a nestydatostech, ne v sváru a závisti.“ (Řím. 13.) „Odložte hněv, prchlivosť, zlosť, zlořečení a mrzkou řeč z úst svých.“ (Kolos. 3.). „Může-li to býti, což na vás jest, se všemi lidmi pokoj mějte: ne sami se zastávajíce, ale hněv přenechte Bohu, neboť psáno jest: „Mně pomsta, já odplatím, praví Pán.“ (Řím. 12.) „Jakým soudem souditi budete, takovým budete souzeni.“ (Mat. 7.) Nebuďte hašteřiví, ale „snášejte jeden druhého a odpouštějte sobě vespolek, má-li kdo proti komu jakou žalobu: jakož i Pán odpustil vám, tak i vy.“ (Kolos. 3.) „Jedni nad druhé se nevynášejte a nic nečiňte pro marnou chválu“, nýbrž „to ciťte v sobě, jako máte příklad na Kristu Ježíši, kterýž jsa v způsobě boží nevynášel se tím nad jiné, že jest rovný Bohu: ale sebe samého zmařil, přijav způsobu služebníka, ku podobenství lidí učiněn jest a v způsobu nalezen jest jako člověk. Ponížilť sebe samého, učiněn jsa poslušným až k smrti a to k smrti kříže.“ (Filip. 2.) „Kdožkoli by chtěl mezi vámi býti větším, bude váš služebník, jako také syn člověka nepřišel, aby mu bylo slouženo, nýbrž aby sloužil a aby život svůj dal na vykoupení za mnohé.“ (Mat. 20.) „Slyšeli jste, že řečeno jest starým: oko za oko, zub za zub; já pak pravím vám, abyste se nemstili, nýbrž křivdy trpělivě snášeli.“ (Mat. 5.)

Ač již toto jest oproti pohanství a velebené jeho lidskosti ohromný pokrok, přec se tím křesťanství nespokojuje, nýbrž žádá na svých vyznavačích ještě mnohem více, přikazujíc jim, by se ujímali obzvláště slabých, chudých a opuštěných, jich se zastávali, jim prokazovali milosrdenství a všem bez výjimky aby odpouštěli učiněné sobě urážky a křivdy: „Neskládejte sobě pokladů na zemi, kdež mol a rez kazí a kdež zloději vykopávají a kradou: ale ukládejte sobě poklady v nebi (konáním dobrých skutků), kdež ani mol ani rez nekazí a kdež zloději nevykopávají ani kradou.“ (Mat. 6.) „Jakož chcete, aby vám lidé činili, i vy jim podobně čiňte.“ (Luk. 6.) „Buďte pohostinní“ (Řím. 12.) a „k hostem vespolek přívětiví bez reptání.“ (I. Petr. 3.) „Na chudé pamatujte almužnou.“ (Luk. 12.) „Dávejte a bude vám dáno, míru dobrou a natlačenou . . . dají v lůno vaše; tou zajisté měrou, kterou měřiti budete, bude vám zase odměřeno.“ (Luk. 6.) „Náboženství čisté a neposkvrněné u Boha a Otce toto jest: navštěvovati sirotky a vdovy v souženích jejich a neposkvrněného sebe ostříhati od tohoto světa.“ (Jak. 1.) „Kdožkoli dá nápoje jednomu z těchto nejmenších číši vody studené, pravím vám, neztratí odplaty své“ (Mat. 10.), nebo „cožkoli jste učinili jednomu z bratří těchto mých nejmenších, mně jste učinili.“ (Mat. 25.). Když však prokazujete bližním svým skutky milosrdenství, „pilné se varujte, abyste tak nečinili před lidmi (za tím účelem), abyste od nich vidini byli: jinak nebudete míti odplaty u Otce, jenž jest v nebesích. Protož když dáváš almužnu, netrub před sebou, jako pokrytci činí ve školách a na ulicích, aby ctěni byli od lidí. Jistě, pravím vám, vzali odplatu svou. Ale když ty almužnu dáváš, ať neví levice tvá, co činí pravice tvá: aby almužna tvá byla v skrytě, a Otec tvůj, kterýž vidí v skrytě, odplatí tobě (zjevně).“ (Mat. 6.) „Odpouštejte a bude vám odpuštěno.“ (Luk. 6.) „Jestliže odpustíte lidem hříchy jejich, odpustíť i vám Otec nebeský hříchy vaše. Pakli neod-

pustíte lidem, neodpustí vám ani Otec váš nebeský hříchů vašich", (Mat. 6.) „nebo soud bez milosrdenství tomu, kdo nekonal milosrdenství." (Jak. 2.) „Protož přinášíš-li dar svůj na oltář a tu se rozpomeneš, že bratr tvůj má něco proti tobě, nechejž tu daru svého před oltářem, a jdi prvé, smiř se s bratrem svým a potom přijď a obětuj dar svůj." (Mat. 5.)

Nejen však útrpnosť, dobročinnosť, milosrdenství žádá křesťanství od svých vyznavačů, nýbrž i lásku ke všem lidem vůbec i k nepřátelům, ano lásku prohlásil zakladatel křesťanství přímo za znamení, dle něhož se pozná, kdo jeho učeníkem a vyznavačem jest, řka: „Po tom poznají lidé, že jste moji učeníci, budete-li míti lásku jedni k druhým", nebo „totoť jest přikázaní mé, abyste se vespolek milovali, jakož i já miloval jsem vás." (Jan 15.) A láska tato má se vztahovati na všecky lidi bez rozdílu stavu a důstojenství a národnosti, na přátely i nepřátely. „Slyšeli jste, že řečeno bylo, milovati budeš bližního svého a nenáviděti budeš nepřítele svého. Ale já pravím vám: milujte nepřátely své; dobře čiňte těm, kteří vás nenávidí a modlete se za ty, kteříž vám protivenství činí a utrhají vám, abyste byli synové Otce vašeho, jenž jest v nebesích, jenž slunci svému velí vycházeti na dobré i na zlé a déšť dává na spravedlivé i nespravedlivé. Nebo milujete-li toliko ty, kteří vás milují, jakou odplatu míti budete? Zdaliž i pohané téhož nečiní?" (Mat. 5, 43—47.). — Láska tato musí však býti účinlivá, jak napomíná apoštol Jan, řka: „Synáčkové moji, nemilujmež slovem, ani jazykem, ale skutkem a pravdou. Kdo by měl statek tohoto světa a viděl by bratra svého, že trpí nouzi a zatvrdil by srdce své před ním, kterak láska boží zůstává v něm?" (I. Jan 3, 18. a 17.) „Řekl-li by kdo, že miluje Boha, a nenáviděl by svého bratra, lhář jest. Nebo kdo nemiluje bratra svého, kteréhož vidí, Boha, kteréhož nevidí, jak může milovati?" (I. Jan 4, 20.) Protož „žádnému zlého za zlé neodplácejte, ale lační-li nepřítel tvůj, nakrm jej, žízní-li, dej mu píti, nebo to čině, uhlí řeřavé shromáždíš na hlavu jeho." (Řím. 12, 17.) —

Kde bylo kdy v pohanství slýcháno, nedím něco takového, nýbrž jen podobného? — S těmito příkazy velícími útrpnosť, milosrdenství, dobročinnosť a lásku ku všem všudy lidem bez výjimky, bez jejichž znalosti a pilného šetření není možna žádná pravá lidskosť, žádná humanita, vystoupilo teprv křesťanství a proto nikdy žádná sofistika nevyvrátí toho, že pravá humanita děkuje svůj vznik náboženství křesťanskému a jen tam se jeví úplně a cele, kde jest v srdcích lidských hluboce zakotvena víra křesťanská.

Proč však máme všecky lidi vůbec bez rozdílu stavu a národnosti milovati? Proto že „jeden jest Otec nás všech, kterýž jest v nebesích, a jeden bratr náš — Kristus a my v tomto Kristu všichni jedno jsme a pod jedním Pánem stejnou konáme službu." (Skut. ap. 10, 34.) Tu „není zajisté rozdílu mezi židem a Řekem, mezi cizincem a Scytou, mužem a ženou, služebníkem a svobodným, proto že v Kristu všichni jedno jsme." (Viz: Řím. 10, 12; Gal. 3, 28.; Kolos. 3, 8.—11.)

Slova tato vrátila milionům lidí opět lidskou důstojnosť, o niž je oloupili „svoboda" a „lidskosť" pohanská; neb kde tato slova

ve srdcích lídských zapustila kořeny, tam musilo nutně přestati otroctví a kastovnictví, tam musila žena nabyti opět svých přirozených práv, tam musil i cizinec státi se účastným práva a ochrany a nebyl víc vydán na milost a nemilost.

Aby se však lidem tyto požadavky nezdály přepjatými a ku plnění příliš těžkými, ne-li docela snad nemožnými, neobmezilo se náboženství křesťanské na pouhou nauku, na pouhé předpisy, nýbrž ukázalo všem lidem bez rozdílu, čehož jim bylo více ještě třeba, nežli nauky, dokonalý totiž a všem přístupný vzor pro všecky poměry lidského života a vzorem tímto není nikdo jiný nežli Kristus Ježíš, kterýž svou chudobou a svým životem stráveným v práci chudobu posvětil a práci přivedl opětně ku cti — kterýž, čemu učil a co od jiných žádal, sám napřed činil, sám napřed plnil — coepit facere et docere — a kterýž proto všim právem říci mohl: „Pojďte ke mně všichni a učte se ode mne; příklad dal jsem vám, abyste činili, jakož i já jsem činil".

Tímto způsobem napravilo křesťanství život jednotlivců a skrze jednotlivce uvedlo pořádek i do rodiny, povzneslo a zušlechtilo ji. — Přede vším to byla v rodině žena, jíž se křesťanství vřele ujalo, hájíc nerozlučnost stavu manželského a přikazujíc mužům, aby manželky své upřímně milovali, je považovali ne za pouhé přednější služebnice, nýbrž za družky sobě zcela rovné, jimž mají nezlomnou zachovati věrnost. — Podobně vymanilo křesťanství i dítky z absolutné moci otcovy tím, že postavilo celý život jejich hned od prvních počátků pod ochranu zákona: „nezabiješ"! a že mimo to poručilo rodičům, aby o své dítky všemožnou měli péči, je vším potřebným opatřovali, je vychovávali slovem i příkladem v dobré křesťany a v dobré občany, pamatujíce, že jsou za dítky své zodpovědni Bohu svatému a vševědoucímu. Za to však též uložilo dětem, aby rodiče ctily a milovaly, rozkazy jejich ochotně plnily, v jejich potřebách jim rády pomáhaly, ve stáří jejich o ně pečovaly, a to nejen z přirozené k rodičům lásky a náklonnosti, nýbrž pro Boha a odplatu věčnou.

Nejen však žen a dětí, nýbrž i otroků a služebných vůbec ujalo se křesťanství a s těmi zároveň i všech poddaných, prohlásivši je všecky bez výjimky za osobně volné, čímž rázem zlomilo tuhý a přísný absolutismus v rodině i státě a zahájilo éru svobody. Způsob, jakým to provedlo, jesti zajisté podivuhodný. Nerušilo křesťanství na zevnějších poměrech lidí služebných a poddaných ni nejmenšího, nýbrž spíše přikazovalo jedněm i druhým poslušnost a úctu ku pánům a ku všem zákonitým vrchnostem, napomínajíc důtklivě a vážně: „Poslušni buďte správců svých a buďte jim poddáni" (Žid. 13.). „Služebníci poddáni buďte ve vší bázni pánům [svým hospodářům] ne toliko dobrým a mírným, ale také nevhodným" (I. Petr 2, 18.) a „poslušni buďte ve všem pánů svých světských, ne na oko sloužíce, jako lidem se líbíce, ale ve sprostnosti srdce bojíce se Boha" (Kolos. 3, 22.). Dávejte, což jest císařovo císaři, a co jest božího Bohu" (Mat. 22, 21). „Každá duše mocnostem vyšším poddána buď" (Řím. 13, 1.), „buďto králi, jako nejvyššímu, aneb vladařům jako od něho poslaným k potrestání zločinců a k pochvale dobrých, nebo tak jest vůle boží, abyste dobře činíce k mlčení přivedli nevědomost lidí nemoudrých, [kteříž vám utrhají, jako byste

byli nepřátely vlády] (I. Petr. 2, 13.—15.). „Všecky ctěte, bratrstvo milujte, Boha se bojte, krále v uctivosti mějte“ (ibid. v. 17.), nebo „kdož se mocnosti protiví, zřízení božímu se protiví, a kdož se protiví, odsouzení sobě dobývají“. (Řím 13, 2.)

Ačkoli však křesťanství tak přísně žádalo poslušnosť služebných ku pánům jejich a poslušnosť poddaných k zákonité vrchnosti, byl přece mezi poslušností pohanskou a poslušností křesťanskou ohromný a velice dalekosáhlý rozdíl.

Křesťanství totiž přivedlo opět k plné platnosti pojem člověka jakožto jednotlivce či individua, přiřknuvši každému nejen jako části politického celku, nýbrž i jakožto individuu nezadatná práva a plnou vniterní či mravní svobodu, bez ohledu na to, zasedá-li v nejvyšší radě státní, aneb koná li služby otrocké. Křesťan tudíž, jakožto člověk, kterýž si byl vědom mravní své svobody, poslouchati měl ne z bázně před trestem, ne pod nátlakem zevnějšího nucení, nýbrž „jako právě svobodný“, „pro svědomí“, „z dobré vůle“, „ze srdce“, „ne na oko“, aby se líbil lidem, ale jako služebník Kristův, boje se Boha [1]).

To bylo nejen učení až dosud neslýchané, úplně nové, nýbrž i učení, kteréž se nikterak nedalo srovnati se základní myšlénkou, na níž spočívalo veškeré pohanské ústrojí státní, a učení toto jedenkrát vyslovené nedalo se nižádnou zbraní více potlačiti. Prohlásiti vůbec každého člověka za vniterně či mravně svobodného (volného), prohlásiti mimo to člověka volného čili politicky svobodného za neobmezeného pána nad vlastní svou osobou bylo tolik, jako vypověděti boj na život a na smrť staropohanské omnipotenci státní, boj, kterýž nemohl a taky nesměl nikterak a za žádnou cenu skončiti dříve, dokud by křesťanství buď úplně nebylo vyhubeno, aneb nedobylo slavného vítězství a nezlomilo a neskrušilo pouta, jimiž starý stát svíral všecky všudy bez výjimky. Křesťanství podstoupilo tento boj vedený za svatou a zlatou svobodu s plnou důvěrou ve slavné vítězství. V tomto boji vedeném úplně beze vší hmotné zbraně se strany křesťanů, za to však s ukrutností a zbraní všelikou se strany pohanů prolity byly během tří století potoky a potoky krve křesťanské, krve to občanů nejlepších a nejvěrnějších, až byla svoboda mravní i občanská slavně uhájena. Svoboda jest tudíž vymoženosti výhradně křesťanskou, vymoženosti, pro niž křesťanství z tisícerých krvácelo ran, až zvítězilo. Kdo tudíž vychvaluje staropohanskou svobodu a na křesťanství sočí, jako by svíralo mysl i rozum a vůbec člověka celého v otrocká pouta, jest buď ignorantem anebo člověkem — zlomyslným! —

Tímto vítězstvím, jakéhož v boji za zlatou svobodu vydobylo křesťanství, získali všichni — poddaní i stát. Zdánlivě ovšem — ale jen zdánlivě — moc státní utrpěla. Pohanský panovník vládl absolutně, vládl ve jménu svém, vládl mocí a násilím; křesťanský

---

[1]) (Poslouchejte) „jako právě svobodní a ne jako majíce svobodu za zástěru zlosti, ale jako služebníci boží“ (I. Petr 2, 16.); „potřebí jest, abyste poddáni byli, ne toliko pro hněv, ne toliko ze strachu před trestem, ale také pro svědomí“ (Řím. 13, 5.). „Dobrou vůlí slouží ce jakožto Pánu a ne lidem“ (Efez. 6, 7.). „Cožkoli činíte, ze srdce čiňte, jakožto Pánu a ne lidem“ (Kolos. 3, 23.). „Nebuďte služebníky lidí“, t. j. nedávejte se lidem zas v otroctví, tak že byste ve všem slepě i ke zlému přivolovali“ (I. Kor. 7, 23.).

panovník vládne ve jménu božím, — neboť „není mocnosti leč od Boha“ —, a musí tudíž, pamětliv jsa toho, že by nad poddanými „neměl moci žádné, kdyby mu nebyla dána shůry,“ stále míti na zřeteli, že smí poddaným nařizovati a od nich žádati jen to, co se srovnává se zákonem božím, jinak že by mu mohli, ba musili odpověděti: „více sluší poslouchati Boha než lidí“ (Skut. ap. 5, 29.)! Co však ztratil stát na straně jedné, bylo mu nahraženo mnohonásobně na straně druhé; právo a moc jeho nad poddanými byly obmezeny, neboť s nimi nesměl nakládati více dle své libovůle, za to však stoupla tím výš jeho bezpečnosť, čím hloub vnikalo náboženství křesťanské v srdce národů; neboť křesťan ctí ve své vrchnosti a ve svém panovníku zároveň Onoho, jenž jest původcem veškerého práva, jakož i veškerých povinností, samého Boha totiž. Proto plní též zákony státní a předpisy řádné vrchnosti nejen z bázně před trestem, nýbrž bez ohledu na trest neb odměnu „pro svědomí,“ a touže poslušností a ochotností, s jakouž plní zákon samého Boha.

Ale jeho poslušnosť není otrocká, nýbrž rozumná a sebevědomá; poslouchá, ale nechvěje se před svou vrchností, jako se třásl zubožený otrok před tváří svého pána; spíše se řídí ve své poslušnosti příkladem Kristovým, kterýž Pilátovi odpověděl: „neměl bys nade mnou moci žádné, kdyby ti nebyla dána s hůry“ (Jan 19, 11.)

„Dvě věci jsou zcela nemožnými ve společnosti v pravdě křesťanské,“ praví Donoso Cortes, „despotismus totiž a revoluce“ (Ensayo sobre el catolicismo, el liberalismo etc. p 26.) Jemu přisvědčuje i J. J. Rousseau, kterýž ve své, — nebudiž nám to ve zlé vykládáno, řekneme-li ďábelské skoro, — knize nazvané „Emil,“ kteráž právě proto, že jest na pohled tak neviňoučkou a že jest v ní dost značná část pravdy promíchána se lží dovedně zahalenou v blyskotná sofismata, tisíckrát víc zlého ve světě způsobila nežli mnohé spisy Voltaireovy, ve knize IV., takto píše: „Moderní vlády jsou bez odporu křesťanství zavázány mnohými díky s jedné strany za stálosť autority své, s druhé strany pak, že jsou revoluce mnohem řidší. Křesťanství mimo to učinilo vlády lidštějšími; kdo se o tom přesvědčiti chceš, porovnej některou vládu křesťanskou s vládami starými.“ „Církev katolická“ od mnohých tak velice kaceřovaná „má i v této příčině veliké zásluhy,“ pravíme s Donosem Cortesem, proto že „hájila svobodu národů proti králům, kteří autoritu zaměniti chtěli v tyranii, a autoritu králů proti národům, kteří chtěli úplnou emancipaci“ (Ensayo etc. p. 36.).

Vlivem křesťanství, kteréž poroučí milovati každého a každému dobře činiti, zavládly nejen lepší poměry v rodině i státě, nýbrž vzniklo i tak nazvané právo mezinárodní, o němž se pohanům ani nezdálo, jak dosvědčuje sám Montesquieu, řka: „Není pochybnosti, že křesťanství vytvořilo právo politické, jež uznáváme v míru, jakož i právo mezinárodní, jehož šetříme v době války, kteréžto dobrodiní pokolení lidské nikdy nedovede dosti oceniti“ (Esprit de lois l. 29. c. 3.).

Křesťanství má tudíž jak o jednotlivce, tak o rodiny a celé národy zásluhy neskonalé. Povzneslo totiž a napravilo jednotlivce, zušlechtilo a posvětilo přede vším ženu, vrátivši jí její přirozená práva, pomocí ženy zušlechtilo a zjemnilo mravy celých národů, naučilo muže šetřiti práv ženy a všech povinností Bohem jim určených,

postavilo děti pod ochranu zákona Bohem daného, a takto vdechlo porušenému a pro nemravnosť hynoucímu lidstvu nový a lepší život, vydobylo svobodu, osvědčovalo a pěstovalo lidskosť čili humanitu druhdy nevídanou a položilo bezpečný základ ku blahu a štěstí lidí jednotlivých, rodin, obcí i celých národů. Kdo tomu nevěříš, čti kulturní dějiny (dějiny pravíme, nikoli však smyšlenky některých kulturních historiků) od prvních století éry křesťanské až do sklonku středověku, až do té doby, dokud nepočala v srdcích národů křesťanských ochabovati víra a dokud nevnikl do společnosti křesťanské staropohanský humanismus, jemuž o překot pracovala do rukou a pomohla k vítězství německá tak zvaná — „reformace.“ —

Pozoruje blahé účinky křesťanství v každém ohledu, musil vyznati i Montesquieu: „Podivu hodný úkaz! Křesťanské náboženství, jež se zdá pouze štěstí života budoucího na zřeteli míti, jest štěstím i pro tento život vezdejší“ (Esprit de lois l. 24. c. 3.).

Ano, křesťanství a jediné křesťanství jest zdrojem pravé lidskosti čili humanity, svobody, štěstí a blaženosti; čím více se však lidstvo vzdaluje od zásad křesťanských, tím více mizí v něm pravá humanita a na její místo vtírá se — barbarství, tím více hyne štěstí a blaženosť a blahobyt lidí jednotlivých, rodin, obcí i států; a svoboda? pod rouškou svobody tlačí se pak ku vládě — despotismus, kterýž všecko všudy chce si podříditi, všecko ovládati dle své libovůle.

Jak směšnými jsou tudíž všichni ti, kdož stále křičí: „svoboda a volnosť!“ a při tom brojí proti křesťanství! Jakou v pravdě tragikomickou roli všichni tito hrají, o tom by se mohli, nevěří-li nám, přesvědčiti sami, kdyby si přeříkali pomalu a s rozvahou některá díla novější německé filosofie. Nebo v čem spatřují všichni tito „veleduchové“ „filosofického“ národa, jimž jest křesťanství trnem v oku, nejvyšší svůj ideal? co má dle nich spasiti lidskou společnosť? Omnipotence státní, nejtužší a nejpřísnější absolutismus, kdež pro svobodu nezbývá ani dost malého místečka. — A ku podivu! právě ten „filosof,“ kterýž zabíhá v této příčině nejdále ze všech a všecku všudy svobodu ve prospěch „svého“ státu konfiskovati chce, jest filosofem nejoblíbenějším, filosofem „modním!“

Nám je to jenom novým důkazem, že si lidstvo vždycky, kdykoli odstupuje od víry křesťanské, samochtě plete — pouta otrocká. Kdo po nich toužíš, oslavuj si jak chceš staré pohanství, my však zůstaneme při svobodě křesťanské!

Báje zvířecí v československých písních národních.

Od dra. Jana V. Nováka.

(Pokračování.)

Tak bývá i v nynějších písních prostonárodních poslíčkem a zpravodajem věcí přerozmanitých vedle skřivánka i zpěvný slavíček (Sušil 497. Kollár II., 211.), družný holub (Erben 166. Sušil 201. 325), cukrující hrdlička (Sušil 270), švitořivá vlaštovička, čejka (Erben 126), divoká husel. (Sušil 422), smělý orel (Sušil 102), vysoko létající jestřáb (Koll. I., 96), bystrý sokol

(Kollár I., 111., 378, II., 212, 234. Sušil 441), někdy také rychlonohý jelen (Erben 471.) Ba i včeličku by děva poslala pro svého milého sokola, jen kdyby se nebála, že se jí zatoulá a staví „na bílém kvítečku“ (Sušil 466). Za to tím ochotněji hledá milencovi ztracenou milenku křepelka:

„Kade si ty, krepelenka, lítala,
Keď si všetky krídelenká sedrala?
Lítala som, mój šuhajko, po poli,
Hledala som frajerenku po vóli.
Dám já tebe, krepelenka, žitný klas,
Hledaj mi ty frajerenku ešte raz.“
(Slav. II, 5, 40).

Ochotně přijímají obyčejně ptáčkové takováto poselství, neboť milenci u nich vždy nacházejí hojně soustrasti; tak želí také milenců se loučících, jak si vzpomíná děvče slovenské ještě po čase:

„Keď sme sa lúčili pod zeleným stromom,
Tié ptáčky plakali, čo seděli na ňom. (Koll. I, 110.)

A když se děvě dlouho žádné zprávy nedostává, prosí slavíčka o poselství, aby přiletěl k okénku a pověděl jí, co si miláček její myslí, že tak dlouho k ní nepřichází, zdali ji smutnou panenku dokonce z mysli pustil (Kollár II., 211). Jeť děva přesvědčena, že se jí brzo zprávy dostane, právě tak jako ví, že jistě politování a soustrasti dozná v bolu svém od ptáčků nebeských, jichž v hoři svém se dovolává:

„Vy nebeščí ptáčkové,
Keří sem tam lítáte,
Naříkati a kvíleti
Mně pomáhejte.“ (Suš. 194).

Plní-li pak družina ptačí horlivě každý toho druhu požadavek, podíl majíc na všech osudech lidských, jest také přirozeno, že člověk sám lituje zase ubohých zvířat, jestliže trpí křivdu od zvířete jiného neb i člověka nemilosrdného. Zdáť se mu, že to zvíře a zvláště ptáče, jak z citupného zpěvu jeho patrno, podobně vše pocituje, jako člověk sám, že na příklad ztráty milenčiny tak trpce želí jako mládenec:

„Hora, hora, bielá hora,
Na tej hore bielá skála,
Na tej skále holub sedí,
Blíží sa mu strelec mlady.

Ach, ty strelec, nestrielaj ma,
Malý osoh vezmeš zo mňa;
Nožičky mi zmeravely,
Krídelka mi opršaly.

Krev mi v žilách zmeděněla,
Zprahly všecky kosti těla,
Smutok zemdlel všecku silu,
Bo som ztratil moju milú!“
(Koll. I, 347).

Proto lituje člověk i křepelky, která nucena jest se svou drobnou rodinou v době žní z místa na místo přeletovati, aby jen někde ochrany nalezla, když se obilí poseče:

„Prepelička prepeluje,
Svojim dietkám rozkazuje:
Moje milé, drobné děti,
Kde že se mám s vámi dieti?
Už tié žítka zožínajú,
Už nám živnosť odberajú.“
(Koll. I, 305, Suš. 544).

Lituje také divoké kachny, kterou člověk nelitostný hubí, ač nikomu škody nečiní ani děti její:

„Hořko zaplakala,
Na Boha volala,
Ach Bože, Rozbože,
Už jsem dolétala.
Ubohá kačica
Už sem dolétala,
Už sem své kačátka
Už sem dochovala.“
(Suš. 530 n. Bart. Erb. 396).

A když se blíží počasí studené, když konečně i mrazy nastávají, jak by neměl člověk míti útrpnosti s tím drobným ptáčetem, které jej až po tu dobu stále zpěvem svým obveselovalo, při tom však málo budoucnosti a časů nepříjemných dbajíc. Člověk má ovšem teplé peřiny, pod něž se ukryti může, a proto táže se ptačiny, kde bude přezimovati:

Už je zima, už je mraz,
Kaj se, ptačku, podět máš?
Skovam se ja pod hrudu,
Tam ja zimu přebudu.

Budé padať budě dešč,
Kaj se, ptačku, poděješ?
Poděju sa pod mezu,
Pod travičku zelenu

Skryju se ja do lesa,
Tam je moja potěcha;
Ty jedlové chojiny,
To jsu moje peřiny.“
(Suš. 519. Bart. 20).

Pročež také člověk sám varuje zvíře, aby se vyhnulo záhubě, která by mu nastati mohla tím, že by šlo do škody; pokládáť je dle toho sobě za zcela rovné, tak že mu tedy porozumí:

„Kohútku jařabý,
Nekutaj zahrady,
Vykuceš tulipán,
Přijde na tě můj pán.“
(Bart. 20).

Ostatně podle takového naivního názoru ví zvíře samo velmi dobře, že zvláště za ty hojné služby, jež člověku proukazuje, zasluhuje také vším právem člověkova milosrdenství a že jen člověk nevděčný a nelaskavý může tak jednati, aby zvíře trýznil:

„Ej, koníčku sivovranný,
Čo si taký nahnevaný?
Či ťa ťaží ta zbroj moja,
Či šablička ocelová? —
Neťaží mňa ta zbroj tvoja
Ani šabla ocelová;
Než ma ťažiá tvé ostrožky,
Čo píchajú moje bočky,
Kde ma kolvek popichajú,
Všade krvou zaliévajú.
Ta ma vyveď na trávníček,
Vezmi zo mňa kantáríček;
Nech ma straky, vrany zediá,
Mrcha pánom na znamenia.“
(Koll. II, 18. Pod. Suš. 531).

I dovolává se proto zvíře a zvláště pták milosrdenství člověkova.

„Seděl sokol na topole,
Přebíral si peří svoje.
Došel k němu střelec mladý,
Co tu děláš, sokol sivý?
A já sedím na topole,
Přebírám si peří svoje;
Nestřílaj mia, střelče mladý,
Perečka mně vypadaly,
Sem já sokol velmi starý.

Letěl bych já přes to moře,
Není možné, široké je.
Poletím já až do Váhu,
Kde tvá milá kosí trávu.“ (Snš. 696.)

Víť sokol, že vzpomínkou na milenku a nabízeje se mladému střelci za posla nejspíše pohne jej k tomu, aby ho ušetřil; nebo vzpomínka na vzdálenou milenku zajisté že dojme junáka; tak ví také malý ptáček, jejž děva v háječku polapila, že nejspíše jí pohne, aby ho pustila, když jí slíbí, že jí pomůže osladiti a okrášliti chvíle, kdy s milým se bude procházeti ve stínu hájovém:

„Šla panenka do háječka,
Chytila tam ptáčka,
Dala si ho do šátečku,
By ho nezamáčkla.
— Pusť mě, pusť mě, zlaté dítě,
Já ti budu zpívat,
Až se tudy se svým milým
Budeš procházívat.“ (Erb. 118).

Takto vědí tedy zvířata nejlépe, jak by člověka k milosrdenství pohnula, avšak i člověk sám má litost nad ptákem, jemuž se zúmyslna pracně zdělaný domov jeho hubí; proto zrazuje sám žluně, by si nestavěla hnízda při cestách, poněvadž by jí lidé mohli vybrati mladé:

„Ej žlna, žlna pekný pták,
Nerob si hniezdo pri cestách,
Keď puojdú furmani tade,
Sberú ti hniezda i mladí."
(Koll. II, 133.)

Jsouť ptáci zvláště člověku milými druhy a přátely, kteří člověku při každé příležitosti pomoci poskytují a proto nadějí se zase od něho milosrdenství a přátelství. A toho přátelství dosti příkladů také jinde v písních našeho lidu shledáváme; tak žádá ptáček na děvě voděnky studenej (Sušil 552), přiletěv k ní z daleka z široka, jinde zase žádá děvčátko černého ptáka, by jí nerozháněl hus, že by jí panímáma lála (Sušil 546) a pod.

Avšak i mnohá vzpomínka, bolestná i radostná, poutá člověka k ptákům a zvuku jejich. Neboť osiřelé děvče vzpomíná si, kdykoli sova zahouká, na slova zemřelé matky své (Sušil 505), opuštěná milující děva pak při bolné vzpomínce na miláčka, který ji bez příčiny opustil, připomíná si spolu, že to bylo téže doby, kdy také družná vlaštovice opouštěla dům jejich, ostavujíc jej smutný a pustý.

„Odletěla lastovička,
Našho domu polovička,
Odleťeu s ňou i mój milý,
Čo že smo mu previnili?"
(Koll. I, 193).

Takto sdílel se Slovan s přírodou zvířecí o všecek svůj bol i žal, radosť i zármutek. A když se raduje z narození Spasitelova, tu přeje si, aby také veškerá příroda, zvláště zvířata s ním se radovala. Proto dostává se zvláště zvířatům domácím podílu z večeře štědré a to „kravám po výslužce, kohoutovi česneku, hrachu jeho družce", právě tak jak oběma živlům, kteří především člověku služebni jsou, ohni a vodě, po kousku ze všeho se dostává. I polní zvěř a ptáci nebeští, ba i myši dostávají aspoň drobtův od Pána Boha udělených.

Bylať příroda člověku zcela rovna, majíc duševní život podobný a tedy také city podobné jako on; proto skýtala mu také hojnosť látky k rozmanitým přirovnáním, jež svědčí často o velmi bystrém pozorování života zvířecího. V mnohých toho druhu přiměrech bezděky nám na mysl připadají nesmrtelné epopeje starohellenské, Ilias a Odyssea, původu rovněž prostonárodního, v níž podobně ze života zvířecího jako z bohatého zdroje přehojně látky čerpáno ke krásným příměrům, jež na vždy zůstanou vzory pro všecky básníky umělé. Ale také v písních našeho lidu pro znázornění života lidského a poměrův jeho podobností hojně bráno ze života zvířecího, nebo tento život byl člověku v úzkém styku se zvířaty žijícímu dosti názorným a známým, aby mu mohl býti podkladem nějakého přirovnání. I jsou někdy příměry takové skutečně někdy zlatými zrny na poli poesie prostonárodní. Ovšem týkají se přirovnání taková hlavně předmětu, jehož se především týká veškerá naše poesie prostonárodní, totiž lásky a tu můžeme téměř jednu každou fási citu toho shledati znázorněnu vhodným přirovnáním.

Není-liž na př. příměr: „Na zelenej lúce dva junce sa dolia: Pre moju diovku sa dva mládenci dolia“ (Kollár I., 225) zcela po způsobu homerském? A děvče, které chodí za frajerem, velmi vhodně se přirovnává k ovečce: „Nechodiu som za ňou, sama prišla za mnou, Jako tá ovečka za zelenou trávou“ (Kollár I., 79, 248). Ale i děvčátko, čekající pachole, přirovnává se ke kravičce, která by ráda na pole.

„Zabečala kravička,
Že by ráda na pole,
Zaplakalo děvčátko,
Čekaja pachole.

Čekaj, čekaj kravičko,
Tej zelenej travičky,
Tak jak já jsem čekala
Tej modrej sukničky!“
(Suš. 483).

Že však v lásce kochání holubů hlavně bylo látkou příměrů, jest přirozeno, poněvadž družný tento pták oblíben jsa u Slovanů hojně se všude chová a jeho něžná láska k holubici nejlépe se přirovnati mohla k cukrování milenců. Proto jsou taková přirovnání v naší prostonárodní poesii docela obyčejná. Zpívať nám slovenská píseň o jakémsi otci, že „Má on doma tri dcerky, Pekné jako holúbky“ (Koll. II., 6). A takovéto holubičky rády kochají se s milenci svými docela podobně tomu, jak se kochá holoubek s holubičkou, proto pěje slovenská píseň: „Tá Zuzička tá malá Ráda by sa kochala, Ako v háji pod dubom Holubička s holubom“ (Kollár II., 81. Pod. Suš. 221. Erben 111). Opuštěná milenka vhodně se přirovnává k opuštěné holubici; a právě tak uchvácená milenka v Rukopisu Královédvorském (v básni „Zbyhoň“) přirovnává se k holubici uchvácené. Tak tedy také v písni slovenské opuštěná milenka je osamotnělou hrdličkou:

„Ztratila som poklad od srdečka mého,
Ako tá hrdlička, čo ztratí milého.
Keď sa jej chce píti, letí na studničku,
Strepoce krídlami, zamúti vodičku.“ (Koll. I, 289).

Rozloučení s milencem vhodně se srovnává s rozletěním holubů: „Tak sme sa, šuhajko, my dva rozleteli, Ako tié holubi, keď mezi ně strelí“ (Kollár I., 109). Tak pěje i děva česká, která neuposlechnuvši výstrahy matčiny, od vojína svedena a potom opuštěna byla: „Teď sem osaměla jako holubička, kterážto letí do světa hledajíc samečka“ (Erben 171, 230. Sušil 337). Ale i český mládenec, opuštěn jsa od své milenky, podobně si zpívá: „Už sem opuštěnej, jako ptáček lesní, kterej pořád sem tam lítá, a kam by rád nesmí. Už sem opuštěnej jako ta herlička, která pořád sem lítá, hledá přítelíčka“ (Erben 170; pod. Suš. 207, 359). A jinde vzpomíná si milenec na blahé doby své lásky: „Milovali sme sa ako holubičky, Rozlúčili sme sa ako lastovičky“ (Koll. I., 109). Když pak milenka pohrdá upřímnou jeho láskou, tu se jí táže:

„Čože sa ti, milá, má láska nelúbí?
Však sme sedávali ako dva holubi,

Ako dva holubi, ako dve hrdličky,
Tak sme štěbotali ako lastovičky“
(Koll. I, 198).

A když mládenec milované dívky nedostal, tu zpívá: „Teraz som tak obstal, že som ce nedostal, Jak rybka bez vody, kedz ju von vyhodzí“ (Kollár I., 119). A týž obraz opakuje se i v písních moravských: „Aj dyž se rozešly Drobné ryby s vodó, Taky se ro-

zejde Šohaj se svó miló“ (Sušil 357), anebo mládenec ujišťuje děvu o své věrnosti slovy: „Spieše sa rozlúčí Drobná rybka s vodú, Než sa já rozlúčím, Má panenko, s tebú“ (Sušil 478). Ale někdy pochybuje děvče samo, že by jí kdy popřáno bylo za milého se dostati: „Plavala Liduška po Dunaji: ličátka se za ní kolébají. Jak ty tam, Liduško, nedoplaveš: jak ty mne, Honzíčku, nedostaneš“ (Erb. 158). I nezbývá jí, než aby se rozešla se svým milým. Zdálo se jí to býti snadno, ale když skutečně k tomu dojde, tu teprve poznává, jaká to pro ni nehoda: „Rybička maličká Po Dunaji plave; Chytil ji rybáček U samýho kraje. Kterak se rozvede Malá ryba s velkou, Tak i se rozejde mládenec s panenkou“ (Erben 221). A touhu po vzdáleném milenci vhodně vyslovuje děvče příměrem: „Ako ta včelička za lipovým kvetom, Tak mi srdce letí za mojím frajerom“ (Koll. I., 23 n.). Když pak hodina rozhodnutí se blíží, tu si děvče moravské vzdýchá: „To moje srdenko Tak ve mně buchoce, Jako ta ryběnka V hlubokém potoce“ (Sušil 228).

Osamotnělé děvče slovenské nalézá také obraz stavu svého v přírodě: „Smutne slávik zpívá, keď je on lapený, Keď si on zpomene na hájik zelený. Aj já si též zpívám, smutná rozželívám, Preto že presmutná potěšeňá nemám“ (Slav. II., 5, 116). Ba děvčeti takovému zdá se to býti neobyčejno, aby žila tak osamělá, protože v přírodě, kterou bedlivě pozoruje, nikde toho příkladů není; vždyť „Ptáča je dost maluo zviera, Predci ono má frajera“ (Koll. I., 83). I mysleli bychom si podlé toho, že je děvčeti lhostejno, jakého mládence dostane, jen když bude míti „frajera“; ale není tomu tak, neboť nehodným pohrdá, zpívajíc si: „Nechcela hrlička kalnú vodu píti. Nechcelo diovčatko šuhaja lúbiti“ (Koll. I., 104). Nesmí si však děvče příliš vybírati mezi mládenci, sice jí zazpívají, až docela i věnečka pozbude: „Vybírala sobě Mezi mladencami, Jako lesny ptáček Mezi malinami“ (Suš. 382).

Někdy však je také těžko chudému děvčeti pobývati mezi bohatými, které jí často pohrdají a s ní mluviti nechtějí, jak drastickým způsobem vylíčeno: „chudobné děvčátko mezi boháčkami, Ako šutá ovca mezi roháčkami. Ta koza rohatá priam tú šutú strčí, Tá dievka bohatá s chudobnou nedrží“. (Koll. I., 222). Proto nerado se takové děvče mezi bohaté misí; ale i s falešnými družkami často má děvče nesnáze, když do očí jednají zcela jinak než krom očí, jak děvče zpívá: „Moja milá tovaryška, V oči si mi ako liška; A krom očí ako vrana, Oči bys mi vyďobala“ (Koll. I., 79). Neboť družka taková často zrazuje jí od šuhaje, kterého by pro sebe sama ráda měla: „Never šuhajovi ako tomu hadu, Má on pod jazykom sedmorakú zradu“ (Koll. I., 81). Ovšem někdy je taková výstraha odůvodněna, milenec je skutečně nevěren; ale i takového nevěrného milence obraz nalézá děvče i v přírodě: „Keré vtáček na dvóch dubech sedá, Dozajista falešnosti hledá; Tak jako ten mládeneček, Keré sedá vedle dvóch děveček“ (Suš. 268).

(Pokračování.)

Husitism v Polsce.

Píše K. Konrád.

Josef A. sv p. Helfert praví ve svém díle „Mistr Jan Hus“ [1]): „Ale všichni tito pěkní počátkové, všecky tyto pěkné naděje (t. „převahy české osvěty nad druhými kmeny slovanskými“ prostřednictvím university pražské) vzaly za své, jakmile národní směr v Čechách ke své záhubě se spojil se snahami novotářskými v církvi.“ A níže dokládá o mistrech a studentech škol pražských, že „všude pokládáni za nakažené bludným učením“ A co prvé hleděli Slované na Čechy a na Prahu jako na staré sídlo církevní vědy a latinských řádů, od té doby na pozoru se majíce, ve vlastech svých bránili všemu, cokoliv českého bylo a české jméno mělo.“ —

Nejbližšími slovanskými sousedy Čechů rodem, krví a zemí byli Poláci, již v II. polovici XIV. věku četně přicházeli na vysoké školy pražské [2]) tak, že vlivem jejich a jiných nabyla čeština v Polsce, zejména při dvoře značné obliby, a po Polsce, ba i na spojené Litvě valného rozšíření. [3]) Nepřátelsky tedy Poláci tehdejší zajisté nesmýšleli o Češích, ba naopak tehdy právě byli nejlepšími přátely jejich. Proto bude zajisté úsudek jejich o hnutí husitském, jež pak v Čechách vzniklo, pro nás míti nemalou váhu a nepodezřelé svědectví a poučení. Protož přihlédněme jednou také k svědectví polskému a vizme, do jaké míry vývody Helfertovy jím se potvrzují. O tom, jak hnutí husitské vnikalo do sousední Polsky a jak Polska se mu vší mocí bránila, podává X. Melchior Bulinski ve svém trojsvazkovém díle: „Historya kościoła polskiego“ (v Krakově r. 1873. II. sv. 297-304.) obšírnější zprávu, ze starých domácích pramenů čerpanou. Vizme, kterak dle této spolehlivé zprávy Polska zachovala se k husitismu.

Církev polská vyznamenávala se vždycky pravověrností katolickou a episkopát její s duchovenstvem svým vždy horlivě zasazoval se o to, by víru čistou, bludy neporušenou, národu svému zachovali. Když ve XIII. století (po prvé r. 1261.) objevili se v Polsce „mrskáči“ (biczownici“, flagellantes), Prandota, biskup krakovský, jakož i Januš, arcibiskup hnězdenský, užili všech prostředků, by bludy jejich v zárodku udusili. Rovněž tak učinili též proti sektě „dulcinistův“ či „bratří apoštolských“, kteří z Čech, z Moravy a Slezska vnikali též do diecése krakovské. A tak dělo se též, když na počátku XV. věku počaly bludy Wiklefovy a Husovy v Polsce se šířiti.

---

[1]) Náklad „Mus. Král. česk.“ 1857. str. 169.

[2]) Od r. 1372.—1400. čítal polský národ na právnické fakultě obyčejně 30 a více členů, r. 1389. dokonce 60, až do toho roku celkem 210 členů, a d. Viz Čas. č. M. 1846. st. 216. sl. — Také Wiszniewski (Hist. lit. pol. IV, 227.) udává značný počet Poláků, již byli na filosofické fakultě v Praze promovováni od r. 1369.—1400. Viz také Jagićův „Archiv f. slav. Philol. I, 65. a sl. — Polanů vůbec studovalo v Praze od r. 1372.—1418. neméně než 923. Č. Č. M. l. c.

[3]) Pamatujme, že polská královna Hedvika založila r. 1397. též Litvanům „kolej litevskou“ při universitě pražské. (Helfert l. c.) a j. Dlugosz X, 154. Když byl pol. král Vladislav Jagello vysoké učení krakovské obnovil, povolal z Prahy do Krakova za účelem reorganisace jeho Jeronýma z Prahy a jiné polské a české docenty. (Wiszniewski, l. c. III, 355. Jagićův Archiv, l. c.)

Bludné nauky Wiklefovy počal, tuším, v Polsce první hlásati ıistr Jeronym pražský, jenž byl již prve od polského krále Vladislava agelly povolán k reorganisaci university krakovské. Však jaké bylo si jeho působení v Krakově, nejlépe poznáme z dopisu Alberta, iskupa krakovského, k patriarchovi antiošskému r. 1413. Praví v něm Jeronýmovi: „Qui licet hic paucis diebus moraretur, majores tamen ı clero et populo fecit commotiones, quam fuere postea memoria ominum. (Srovn. k tomu dopis rektora pražské university ddto. 8. ce. 1413.) Toto veliké hnutí v lidu a v duchovenstvu tam způsobil hlááním učení Wiklefova a Husova. Ostatně vznítil velké hnutí též při dvoře rálovském hned po příchodu svém, ježto vystupoval jako dvořan a doímal bohatýrskou osobností, příjemností v obcování, mnohostrannou kušeností a obratností“ [4]), jíž nabyl na cestách mnohé. „Bez vousů, červené sukni a v kukli, šedým kožíškem obšité, ukázal se náderně před králem, před královnou, před knížaty, pány a šlechtou,“ — tak napsal o něm již tehdy biskup Albert do Prahy nikoliv bez řídechu ironického.

Však netoliko na Krakovsku bez ostychu šířil bludy Wiklefovy, lebrž ještě větší pohoršení působil na Litvě a na Malé Rusi, když estovav tam s velkým knížetem Vitoldem, vydával tamnější nesjednocené křesťany za pravověrné, ba i bohoslužbě jejich obcoval. Pak všem pochopíme, co psal proto biskup Albert o něm patriarchovi ntiošskému. Hnutí jím takto způsobené pominulo ovšem upálením eho r. 1416., avšak nikoliv koukol, jím zasetá. Že husitské učení potom ještě v Polsce bujelo, znamenáme z toho, že viděl se sám lavný arcibiskup hnězdenský Mikuláš Trąba nucena r. 1420., tedy pět let po jeho odsouzení a zavržení sněmem kostnickým, proti němu zakročiti. Svolalť téhož roku synodu věluňsko-kališskou, kdež vydal proti husitismu tento nález: „Anathematizamus et reprobamus omnes articulos Johannis Wicleff, Johannis Huss et sequacium eorundem, et presertim errorem illorum, qui eadem praesumtione damnabili audent publice praedicare vel occulte docere vel tenere, quod de necessitate salutis laici sint communicandi sub utraque specie, scilicet panis et vini, qui error per decretum sacri concilii constantiensis est damnatus.“ [5]) Mělo tedy Husovo učení též v obvodu metropole hnězdenské stoupence, a rovněž tak i český utrakvism Jakoubkův se tam ujal a veřejně i tajně hlásal a rozšiřoval.

Však to mělo za následek, že vydal M. Trąba na témže sněmu příkaz, by řízení škol nesvěřovalo se na příště žádnému z Čech přicházejícímu; biskupům polským pak nařídil, aby pilně visitovali diecése své, vyzvídajíce, zda v nich ukrývají se stranníci Husovi. [6]) Kdyby pak u takových shledali knihy nebo jiné spisy, víře protivné, ty aby zabrali a biskupu, jeho officialu, neb inkvisitorovi odevzdali.

Známo jest, že Pražané s mírnějšími kališníky po smrti krále Václava, nechtíce uznati za nástupce jeho císaře Zikmunta, vyslali r. 1420. poselství k polskému králi Vladislavu Jagellovi, nabízejíce

[4]) J. A. Helfert, l. c. 164./5.
[5]) Constit. Nicolai Trąba, archiep. gnesn. ao. 1420.
[6]) „Qui archidiaconi visitent totam diecesim, inquirendo de fautoribus, receptoribus et defensoribus pravitatis haereticae Joannis Huss.“ Ib. — „Libri eorum inquirantur et arestentur et praesententur episcopo, vel officiali aut inquisitori.“ Ibid.

jemu korunu českou, přijme li čtyři „pražské články.“ [7]) Však nehrubě pochodili tentokráte, ač Vladislav byl tehdáž „rozezlen ještě na Zikmunta pro vratislavský jeho rozsudek.“ Vladislav jim odpověděl, že přestane na hranicích svého království, ježto mu nelze přijati panování nad lidem českým proto, že nechce Zikmunta uznati za svého krále, církvi odpírá poslušenství a haeresii husitskou podporuje. [8]) Veliká jest nastala z toho rozervanosť a rozdrobenosť mezi husity v létech napotomních a což nejhoršího, obecné bezvládí v zemi české.“ Z toho pak pošly ovšem četné a zhoubné neřesti, jako z každé anarchie vůbec. [9]) Proto Pražané a čeští páni pod obojí týž a týž „domáhali se v Polště a v Litvě ne tak spolku branného, jako raději úplného spojení národu a království českého s příbuznými na východě národy slovanskými“ [10]), aby v zemi zavládl opět mír a řád. Tak stalo se r. 1421., 1422. a 1424. Král Vladislav r. 1421. opět „vzdaloval se stále návrhů českých“ (Pal.); však Vitold Litevský „nemohl zdržeti se, by nesahal po žezlu, jež tak snadnou i důraznou spolu podávalo nad Zikmuntem pomstu. Proto již tenkráte osvědčoval ochotnosť ujati se správy nad královstvím českým. Za tou příčinou poslal 5 března 1422. Martina, kanovníka hnězdenského, k papeži Martinu V. se psaním, ve kterémžto se osvědčoval, že „jen proto ujímá se Čechů, aby bez dalšího krveprolévání mohl tím lépe smířiti je s církví všeobecnou.“ I najal pak syn Korybutův, kníže Zikmunt, jménem Vitolda „krále českého požádaného“ družinu asi pět tisícův branných lidí u Krakova, s nimiž pak vydal se do Čech. Vladislav nebral sice účastenství v této výpravě do Čech, ale také nebránil, aby takořka před očima jeho chystána i vykonána byla.“ [11]) Známo jest, že ujal pak tento Zikmunt, po otci svém obyčejné Korybut nazvaný, skutečně vládu v zemi. A aby získal sobě již napřed důvěru podobojích, „přijímal hned v Uničově na Mora ě Svátosť Oltářní veřejně také z kalicha.“ [12])

Alevšak papež Martin V. nechtěl ničeho slyšeti o volném vyjednávání s Čechy po poslích Vitoldových, alebrž odkázal je na svého legáta v Němcích a pohrozil Vitoldovi tresty církevními, bude-li na dále hájiti kacířů. Když pak i kurfiřstové němečtí ostře proto též domlouvali Vitoldovi a Vladislavovi, bránil se Vitold opět tím, že nemá nikterak v úmyslu, podporovati kacíře, nýbrž dobrotivým způsobem zjednati navrácení Čechů k poslušenství církve, jakož prý mu slíbili. Přesvědčí-li se však, že od bludů svých odstoupiti nikterak nechtějí, tehdy že hotov jest, netoliko Zikmunta odvolati, alebrž i proti nim se postaviti s jinými knížaty křesťanskými. Alevšak když po několikeré proměně přízně a nepřízně mezi králem Vladislavem a císařem Zikmuntem Vladislav konečně přece se smířil a k stálému přátelství Zikmuntovi se zavázal: odvolali král Vladislav a velkokníže Vitold Zikmunta Korybutoviče z Čech, jenž podával Čechům odtud toliko ještě své přičinění, kdyby chtěli prostřednictvím

---

[7]) Palacký, Děj. nár. česk. díl III. 357./8.
[8]) „Regnum que Bohemiae cum articulis ab ecclesia damnatis nequaquam susceperturum.“ Długoš, hist. Polon. lib. XI. pg. 435. —
[9]) Palacký, l. c. 480.
[10]) Palacký, 443.
[11]) I Długoš dí, že se to stalo „Vladislao rege et consentiente et approbante.“ (451).
[12]) Staří letopis. čeští, st. 52.

jeho a krále Vladislava smluviti se s králem Zikmuntem, aby se navrátili pod jeho panství. Tehdáž vytýkal jim také, že mu Čechové slíbili, navrátiti se k poslušenství církve, dá-li jim strýce svého Zikmunta za náměstka, ale nevrátili se.

Po nedlouhém čase na to stalo se v Čechách dorozumění mezi stavy pod obojí a pod jednou a snesli se na tom, že má se státi pokus o sjednocení ve víře veřejným slyšením a veřejným překázaním z písma svatého bludem jakým. Pokus takový že bude marným, dalo se ovšem snadno předzvídati, a nemohl míti leč ten konec a výsledek, aby podobojí vrátili se od svých bludů opět k učení obecné církve Kristovy, měl-li nastati mír v zemi. Přece však zůstalo při tom usnešení, toliko že měl býti dožádán Vladislav polský, nikoliv král Zikmunt o způsobení téhož slyšení. I vypravili sjednocení stavové čeští za tím účelem poselství ke králi Vladislavovi do Vislice. Dokládá k tomu Długoš, že tito poslové přednesli tehdáž Vladislavovi také žádost, aby jim dal Zikmunta Korybutoviče za krále. Ale tentokráte Vladislav rozhodně odepřel jim této žádosti, osvědčiv jim, že žádosti takové dotud ani přijati nemůže, dokavad husitských bludův neostaví. Pouze k tomu osvědčil se ochotným, býti prostředníkem při pokuse o navrácení Čechů k poslušenství církve a k zjednání toho veřejného slyšení. A skutečně naklonil k tomu mysl Zikmuntovu, ač jinak odpornou, a Vladislav zval k té schůzi obecným, bezpečným listem všecky, kdožkoliv by za příčinou takového jednání přijíti chtěli do míst, k slyšení ustanovených.

Však že při tom jednalo se mu toliko o povznešení a zachování pravé víry Kristovy, dokázal zejména přísným ediktem proti husitům, jejž vydal dne 9. dubna r. 1424. pro své království.

Stalo se, že mnoho vojínů polských, co přišli se Zikmuntem Korybutovičem do Čech, přichytili se zde nauky Husovy a počali též přijímati pod obojí způsobou. Když pak Zikmunt Čechy zas opustil, zůstali někteří z těchto vojínů v Čechách, jiní pak vrátivše se domů, šířili husitské učení doma. I stalo se zde také, že jeden z kněží českých, na královském dvoře meškající, počal ve svých kázaních, ve Vislici konaných, bludy husitské i veřejně hlásati. Tou příčinou počali konečně i na krále Vladislava naříkati, jakoby podporoval to bludné učení, tak že konečně Zbyhněv Olešnický, jenž byl tehdy biskupem krakovským, naléhal na krále, by tohoto kněze ze země vypověděl. Ba naposled vyřkl interdikt nad Krakovem, jenž měl tak dlouho trvati, dokavad by Češi Polsky neopustili. Zároveň doléhal také inkvisitorové dominikánští na krále, by zakročil proti bludařům ježto není povinen obojetně patřiti na šířící se bludy, když ohrožují též mír zemský.

Těmito závažnými příčinami viděl se konečně král Vladislav pohnuta, vydati řečený edikt, jímžto přísně nakázal: Každý haeretik, nebo haeresií nakažený, nebo z haeresie podezřelý má býti jako vinník proti královskému majestátu potrestán.[13]) Kdožkoliv pak

[13]) „Ut, quicunque in regno Poloniae nostro et terris nobis subjectis, haereticus aut haeresi infectus, vel suspectus de eadem, fautor eorum vel director repertus fuerit, per nostros capitaneos, consules civitatum et alios officiales ac quoslibet subditos nostros, sive in officiis, sive extra viventes, velut regiae majestatis offensor capiatur et juxta exigentiam excessus

z Čech přibude do Polsky, povinen jest postaviti se před biskupa neb tribunal duchovní inkvisice a složiti zde vyznání víry své.[14]) Dále též přikázal, že všickni obyvatelé polští, kteří v Čechách meškají, nevrátí-li se do nanebevstoupení Páně domů, považováni budou za haeretiky, movité i nemovité statky skonfiskovány a děti jejich obojího pohlaví budou navždy z majetku vyděděny a cti a šlechtictví zbaveny.[15]) Také zakázáno bylo kupcům, vyvážeti do Čech olovo, zbraně, pokrmy a nápoje.

To byly tresty velmi kruté. I vyzírá z nich, žemusil nastati veliký obrat v mysli Vladislavově, nežli takřka od smírčího soudce husitův dospěl až k těmto nejkrajnějším trestům proti nim. Ale zároveň svědčí o zatvrzelosti husitův proti všelikému smíření s obecnou církví, leda za tu cenu, by směli při svých extravagancích proti obecné víře Kristově setrvati. Toť byl tedy konečně rozhodný krok na obhájení přesné víry proti husitismu v Polsce, jenž dle toho musil tehdy býti již nemálo zakořeněn i v Polště, že tak přísných trestů k vyhlazení jeho třeba bylo.

I pochválil papež Martin V. Vladislava nemálo za to, že husitům již nedává nižádné ochrany, řka, že brzy sami se přemohou, nedojdou-li podpory tam, kde se jí nejvíce nadívali.[16])

I bylo přísnějších opatření proti nákaze husitismu v pravdě třeba, ježto Zikmunt Korybutovič přijal království české, jež mu tehdy strana pod obojí v tajném vyjednávání nabízela, že Vladislav a Vitold odmítali je od sebe. I sebral bez vědomí, ba proti vůli jejich tentokráte sám některý zástup branného mužstva do Čech a uvázal se ve správu země. Pražané postoupili mu hned s počátku všecky zabrané statky klášterské a duchovní, jimiž dotud vládli. Za to král Vladislav zabavil statky Zikmuntovy a všech, kteří se byli s ním vydali na cestu do Čech, ano vypravil dle přípovědi pět tisíc mužů svého vojska na Moravu, rakouskému Albrechtovi ku pomoci proti odbojníkům. Ale marně. Nedůvěra spojenců i tento pokus, husitský odboj potříti, zmařila. Teprve když pro nestálost a vrtkavost stran v Čechach ve smýšlení počali Pražané a páni pod obojí tajně vyjednávati přímo s králem Zikmuntem, pustivše slyšení u víře s mysli, což dálo se beze vší pochyby s vědomím a svolením Zikmunta Korybutoviče v dubnu r. 1425., nastal vážný obrat. Kníže Zikmunt seznav toto různé smýšlení stran, zdá se že brzy netušil dobře svému předsevzetí, dosíci koruny české. Proto hleděl sám narovnati

---

sui puniatur.“ Pamatujme, že již císař Theodosius Velký prohlásil r. 392. též podobně modloslužbu za „crimen laesae majestatis.“

[14]) Et quinque venerint de Bohemia et intrant regnum nostrum, ordinariorum suorum examini aut magistrorum haereticae pravitatis ad hoc a sede Apostolica deputatorum vel deputandorum subdentur.

[15]) Et nihilominus omnia bona ipsorum mobilia et immobilia, in quibuscunque rebus consistensia, publicentur thesauro nostro confiscanda prolesque eorum tam masculinae, quam faemininae omni careant successione perpetuo et honore, nec unquam ad aliquos assumantur dignitates vel honores, sed cum patribus et progenitoribus suis semper maneant infames, nec de cetero gaudeant aliquo privilegio nobilitatis vel decore.“ — Datum in Vielun die Dominica Judica me Deus. A. d. 1424. (Histor. Kośc. polsk. II. 300.)

[16]) „Cum viderent, se non solum inani spe destitui, sed etiam unde forsan auxilium falso imaginabantur, oppugnari.“ Dat. ap. s. Petrum IV idus aprilis. Theiner, tom. II pg. 29.

se s králem Zikmuntem, aby si upravil čestný návrat do své vlasti; neb již počal král Zikmunt sbírati opět pole k vyplenění kacířství českého. Alevšak Táboři a Sirotci nevěřili úmluvám s králem Zikmuntem; proto nevedlo vyjednávání toto k cíli, alebrž k novým různicím a bojům těchto stran mezi sebou. Pro tu příčinu nastoupil Zikmunt Korybutovič jinou cestu k upokojení země české po bitvě u Oustí (16. června 1426.). Počal přímo vyjednávati s papežem Martinem V., pominuv krále Zikmunta, prostřednictvím krále Vladislava. To však skončilo vzbouřením a zajetím knížete Zikmunta r. 1427., z něhož až v říjnu r. 1428. byl propuštěn.

(Dokončení.)

Zvěsti z krajů bratrských.

Podává Jos. Tumpach.

(Pokračování.)

Matice chrvatská.

(Črta literární.)

Matice vydala zajisté díla, z nichž mnohé jest výsledkem práce mnoholeté, z nichž některé zvláštní epochu stanoví v literatuře. Poukázati možno věru ve příčině té jenom na to, že ona první počala vydávati staré básníky chrvatské, poukázati možno dále na sebrané spisy Vrazovy ve pěti objemných svazcích v ceně pouze 4 zl., k nimž připočísti dlužno ještě vydání jeho sebraných písní Fr. Markovićem v úpravě elegantní pořízené; dále spisy nezapomenutelného Šenoy, jichž vyšlo až dosud tré svazků (první, třetí a čtvrtý, — druhý svazek, jenž obsahovati má „Zlatníkova zlatouška," posud nevyšel —) jakož i výtečnou jeho antologii národního i umělého básnictva chrvatského a srbského; a chystá právě dílo, k němuž material sbírán po národě již přes 20 let, totiž „Sborník národních písní." A co říci o spise Klaićově: „Zeměpis Chrvatska" a „Zeměpis Bosny", a hlavně o Smičiklasových „Dějinách chrvatských", jež sáhají od dob nepamětných až do r. 1848.? Díla jsou to práce nejsvědomitější, studia nejpilnějšího a důkladného, jež i kritice nejpřísnější, domácí i zahraniční, ve všem vyhověla. A k dílům vědeckým připočísti lze i spisy další, jako: Kišpatićovy „Slike (obrazy) iz rudarstva, Slike iz geologie a Slike iz bilinskoga svieta (dva svazky)," Lopašićův: Karlovac, Lorkovićovy: Razgovori o nar. gospodarstvu a Žena u kući i u družtvu, Šulkovu lučbu, Mesićův Život Mikuláše Zrinského, dále „Novověké vynálezy (čís. 51.), Tomićovy římské dějiny až do císařů (ve dvou dílech), jakož i převod jeho Duruyových „Dějin řeckých" a Despotův překlad Cantu-ova spisu: „Zdrav razum i pošteno srdce". — O zábavnou literaturu pečovali pak zde spisovatelé nejlepší, hlavně v prvních letech, kdy ještě Šenoa žil. Nyní ovšem pracují v oboru tom většinou síly mladší, jelikož starší spisovatelé oddali se spíše práci vědecké. Šenoa vydal pak tuto roku 1878. svůj výtečný román „Diogenes", roku 1879. pak „Žebráka Luku", jichž krásy, jako vůbec skorem všechněch spisů Šenoových, u nás z překladů dobře jsou známy. Nyní pak vydává Matice všechny jeho spisy souborně, a obsahuje I. díl povídky:

Turopolské dělo, Bledý měsíc, Prima donna, Do třetice Bůh pomůže, Duchové národní stráže, Přítel Vavřinec, Hezká Anka a Věčný Žid v Záhřebě; III. díl pak: Borona Ivicu, Velebníčka, Chraň se senjské ruky, a díl IV. r. 1885. vydaný: „Iliovu závěť" a „Selskou bouři," toto nejlepší dílo Šenoovo. Básně jeho pak sebral, uspořádal a vydal neunavný a výtečný Fr. Marković hned r. 1881. Z jiných belletristů zmíniti se dlužno ještě o Jurkovići, Tomićovi, Becićovi a Sisolskému, kteřížto všichni jsou u Chrvatů spisovateli na slovo vzatými a i u nás dobře známými. Tak toho důkazem na př. Tomićův „Drak bosenský", jenž vydán r. 1879. jako 28. číslo Matice. Neboť dílo toho nejen že velice poutavě psáno jest, ale má do sebe i velikou cenu historickou a literární, jelikož tu kus dějin domácích a sice těch nejpoutavějších vylíčeno a propleteno způsoby a mravy bosenských Chrvatův. Podobnou pak, ač ne již takovou cenu literární, má i jeho povídka „Dcera kapitánova" za rok 1884. jako podíl 63. vydaná. — Co pak Sisolského recte Kumićiće se týče, vydány tu dva jeho romány, „Paní Sabina" za r. 1883. a „Sirota" za r. 1885. [1]), kteryžto poslední obzvláště zajímavě psán jsa, líčí nám poměry národnostní v Istrii a zápasy tamní s protivným živlem vlašským, jakéž Chrvatům tam o každou píď v oboru správy a školství podstupovati jest. Hrdinkou románu jest sirota Julka, dcera po rybáři Petrovi, jejíž osudy mistrně a dojímavě líčeny, dávají nám příležitosť, poznati i život pomořský, o němž Sisolski tak rád píše. (Viz jen jeho spisy: „Jelenčina bazalka" a Udivení svatové"). K Sisolskému pak druží se ihned professor nautické školy v Bakru, Carić, se svými „obrazy z námořnického života" (dva díly), jež způsobem zábavněpoučným seznamují nás s typy a povahami lidu chrvatského. — O Jurkovićovi, Sergiovi P. a Becićovi bylo tuto již jednou promluveno, pročež zmíníme se hned o dalších publikacích Matice chrvat., jakýmiž jsou díla dramatická a spisy básnické. Dramatických děl vydáno celkem doposud sedm svazkův a to dva svazky „Dramat. prací" Jurkovićových, dva svazky „Komedií" Tomićových, dále Mažuranićův „Hrabě Ivan", Okrugićova „Šokica" a Milerova tragedie „Cvieta i Miljenko." Mezi plody básnickými vyniká pak vedle zmíněných již Vrazových a Šenoových hlavně Fr. Marković, universitní professor, svými písněmi „Z mladých dnů", kdež báseň jeho „Dům a svět" spůsobila v literatuře nadšení a obrat veliký. Podobně krásnými jsou i básně Lukáše Botiće, jež Matice vydala r. 1885., mezi nimiž hlavně „Ubohá Mára", „Pobratimstvo" a „Petr Bacić" pravými jsou perlami v poesii. Luka Botić jest jedním z pěvcův „illyrských", narozen ve Splitu, a jak „Vienac" záhřebský píše, hodlá prý Matice vydati zpěvy i ostatních pěvců z doby illyrismu podobným způsobem, jako písně Botićovy, k nimž úvod napsal neúmorný Marković, životopisem pak básníkovým opatřil je Pavlinović. Jestiť věru toho přáti si co nejtoužebněji, neboť, pomineme-li i velikou důležitosť toho pro literární historii a kritiku, jest užitek a působení starých na mladé pracovníky v oboru poesie vždy a všude nepopíratelným. Ku konci stati této připomeneme pak ještě, že vydala Matice v překladech i lepší díla cizojazyčná, mezi nimiž nalezáme Pflegrův román „Z malého světa", dále Kraszew-

[1]) Překládá se.

ského díla „Svět a básník“ a „Kolibar“, Czajkovského „Kirdžali,“ Sienkiewiczowu „Hanu“, Puškinova „Oněgina,“ a ze západních Vernea, Irvinga, Fenelona a j.

Než kromě těchto pravidelných publikací ročních vydala Matice ještě díla jiná, a těmi jsou překlady řeckých a latinských klasiků v. Bylo to r. 1882., když vyšly první práce v oboru tom a sice z péra Maretićova a Vebrova. Tomo Maretić, mladý to básník a učenec chrvatský, vydal totiž roku toho Homerovu Odysseu, opatřiv ji potřebnými vysvětlivkami a úvodem, připojiv k dílu tomu r. 1883. druhé arcidílo Homerovo, Illiadu, tak že mají Chrvaté nyní celého Homera v překladu.

Adolf Veber upravil pak a vydal r. 1882. Sallustiovu knihu o válce s Jugurthou a o spiknutí Katilinově, letošního roku pak též překlad vybraných řečí Ciceronových, po nichž následovati budou dějiny Herodotovy v překladu Aug. Musiće. A na doplnění celé činnosti Matice chrvatské nutno ovšem uvésti ještě též „Chrvatské skladby“, kdež vydáno r. 1883. 24 Zajcových písní pro jeden hlas s průvodem piana, v úpravě nádherné a za cenu velice levnou: 1 zl. (pro nečleny 1·50), a to na slova básníků Preradoviće, Šenoy, Okrugiće, Badaliće atd.

To již tedy Matice vykonala, a dá Bůh, že i ostatní práce, jichž buď již se podjala, nebo ještě podjati se chce, šťastně ku konci přivede. Jest to hlavně ono dílo monumentální, k němuž ze všech sil se pracuje, „Sborník národních písní.“ Prof. Ivan Broz a Dr. Milivoj Šrepel po mnohá léta neúmorně probírají a rovnají písně ty, a zajisté byla by již notně pokročila práce jejich, kdyby jim material pod rukama zrovna nerostl. Neboť když před nedávnem provolání a výzev na sebírání písní těch obnoveny byly, aby tak vyplněny byly mezery a zaslány písně i z těch krajův, odkud posud žádných Matice nedostala, tu vzrostla následkem toho sbírka o celou třetinu posavádního materialu, tak že věru pohromadě nyní tolik písní, že jich snad ještě nikde tolik sebráno nebylo. Zastoupeny pak tu všechny kraje chrvatské oblasti, vlastní Chrvatsko, Slavonie, Bosna, Hercegovina, Dalmacie, Istrie, ostrovy, vůbec veškerá podřečí chrvatská, odkud odevšad došly a posud docházejí objemné sbírky. Tak věnoval předseda Matice Ivan Kukuljević odboru všechny svoje sbírky, mezi nimiž jest celá sbírka Tomaseova, v níž je na 300 písní z Dalmácie, dále je tu celá sbírka Pavlinovićova z Bosny a Dalmacie, čítající asi 1400 písní, pak sbírka Ljubićova z ostrova Hvaru, Ostoićova z ostrova Braću, Grgićova z okolí Splitu, Marjanovićova z Liky, čítající asi 280 písní, Mikuličićova z Istrie a Přímoří počtem 300 písní, pak Kuhačova, Rakovcova atd. atd., material to tudíž veliký, jenž uspořádán tvořiti bude obrovskou sbírku národního jmění. Druhým dílem pak, jež vydati chce Matice, bude „Slovník chrvatsko slovenský“, kteryžto slovník snad ještě letos gymnasijním professorem záhřebským Dr. Aug. Musićem dokončen bude, a zajisté ohlasu radostného zjedná si mezi Slovenci, kteří v Matici nyní tak hojně zastoupeni jsou. Ba i přání zvěčnělého Jakiće bude brzy již vyhověno a fond jeho účelu svému odevzdán, neboť již získáni Bl. Lorković a Fr. Vrbanić, aby otevřeli vhodnými spisy „Knihovnu pro chrvat. obchodníky.“

I letošního roku podělí Matice členy své za r. 1886. knihami cennými, zábavnými i poučnými. Jesti to pátý svazek Šenoových spisů sebraných, dále „Dějiny římských císařův“ od prof. Manojloviće, pak spis „O hmyzech“ od prof. Dr. Kišpatiće, Životopisy znamenitých chrvatských mužů minulých věkův od Kukuljeviće-Sakcinského, cestopis Vebrův, líčící cestu jeho do Cařihradu, Sergiova povídka ze života Dubrovnického pod názvem „Ksanta“, a snad že ještě jeden spis zábavný. Věru že každému, kdo chrvatskou zabývá se literaturou, nic nelze doporučiti lépe nežli „Matici“, jež za předsednictvím Ivana Kukuljeviće, činnosti jehož padesátileté jubilaeum v měsíci listopadu minulého roku Chrvaté oslavovali, a pod správou výboru, v němž zasedají mužové věhlasní, jako: Kostrenčić, Jurković, Kišpatić, Kuhač, Lorković, Marković, Smičiklas, Tomić, Zajc, Badalić, Becić, Lopasić, Eisenhut a jiní, k většímu ještě rozkvětu dospěje na prospěch a ku zdaru lidu chrvatského. (Pokračování.)

Ze skalných archivů.

Sepsal Miroslav Skalák.

(Pokračování.)

Na pravém břehu Labe jest ojedinělých kup čedičových a znělcových roztroušených k severu až do Saska a k východu až k Labi a Podkrkonoší arci mnohem více než na levém. *Čedicové* jsou na př. mezi Děčínem a Českou Kamenicí, Poppenberk, Huttenberk a j., směrem ke Chřibské Kaltenberk, Schindelhengst a j. Na Rumburské vysočině vynikají nad žulu jmenovitě Wolfsberk a Botzenberk zvonu podobný u Hainšpachu, pak dále několik vrchů na Friedlandsku, jako sama sloupová skála, na níž trčí hrad Friedlandský. Tyto kupy vyčnívají nad rulu. Dále na východ v Jizerských horách zase jsou nasazeny na žulu, i vyniká tu z nich hlavně Buchberk u Nového světa, pod nímž rozkládá se „Jizerská louka“, totiž náplav, ve kterém nalézají se drahé kameny (safír, rubín, spinel, iserin a j.) nepochybně z čediče vyplavené. Jižně od Ještěda v širším okolí České Lípy vyčnívají nad křídové pískovce četné kupy čedičové, jako na př. na Slavíčku u Sloupu (Bürgstein), pak Ralsko (Rollberg) všemu okolí vládnoucí, které zdvihají se nad kvádry Chlomecké, kdežto kolem Spitzberku, Laufberku a j. u České Lípy pískovce tyto až na podložené bakulitové slíny jsou odplaveny. Na pravém břehu Jizery jižně od Sychrova až k Mělníku jsou s krabotiny Jizerského pískovce kvádrového také i bakulitové slíny odplaveny, a zachovaly se jen jako věnce kolem čedičových homolí tuto vyvstávajících, jako na př. kolem zašpičatělého Ronova u Blížvedel. Jinde ovšem už i po slínech není památky, a kupy čedičové jako hlavy hřebů trčí přímo nad Jizerský pískovec, na př. vrchy u Ostré a Ouštěk, nebo Perštejn u Dubé a Provodínské útesy (Mückenhahn) nad Novozámeckým rybníkem, nebo Eichberk, Petzberk a j. u Dokes. — Na levém břehu Jizery zachránily kupy čedičové: Kačov u Hradiště, Mužský, Vyskeř a Trosky, dále na východ pak jmenovitě Humprecht a Veliš pískovce Chlomecké před úplným odplavením. Rozbrázděním pískovců v oboru těchto kup čedičových

povstaly romantické partie, hlavně Hruboskalské, o nichž výše už bylo pohovořeno. Čedičový jest dále z části mocný kužel Kozákova, jenž nad Perm vyvstávaje na straně Turnovské skládá se z porfýru a melafýru a jen na straně Semilské z čediče; a pak vedle některých malých kup pěkná Kunětická Hora u Pardubic a vybíhající od ní žíla, kteráž jde přes Labe až k Vystrkovu.

Ojedinělých vrchů *znělcových* na pravém břehu Labe v pokračování Středohoří není mnoho, ale jsou mezi nimi některé hory nápadné a památné. Vysoko trčí na př. Kamýk (Pickelstein) u Chřibské, Tannenberk u Georgenthalu, Lauscha při hranicích Lužických, Hochwald u Krompachu; jižněji vyniká nad pískovce křídové znělcový Münzberk u Robče, Vilhošť u Hirschmantlu, Vrátenská hora u Mšena, Chlum u Jestřábí a zvláště Malý a Veliký Bezděz u Bělé. Také na Friedlandsku zdvihají se nad rulu některé kupy znělcové, z nichž památný jest zvláště homolovitý Vysoký Heinberk.

Co slohu vyvřelých hornin třetihorních se dotýče, tož jeví *čedičové* horstvo povšechně sloh vrstevnatý, jelikož v něm nejčastěji střídají se vrstvy tuhého kamene s kypřejšími tufy a slepenci basaltovými. U bání ojedinělých bývá jádro složeno z pevné skály, tufy pak rozkládají se obyčejně kolem něho. Basalt hutný má zase sloh rozmanitý: kulovitý, balvanitý nebo plástvitý, nejčastěji však sloupovitý. Sloupy jsou pěti a více hranné a stávají kolmo na ploše, od níž chladnutí lávy vycházelo. Leckde vypadají sloupy tak jako na sobě uloženéné klády, jak lze pozorovati na př. na Slánské hoře v údolí Labském u Zálezlé, na Vrkoči u Ústí nad Labem, na Pohradici u Světce (Schwatz), na Klepské hoře a j. Zvláště zajímava jest mocná žíla sloupovitého čediče prostupující kvádrový pískovec u Smržova blíže Českého Dubu jakožto mnoho metrů vysoká stěna z vodorovných trámů zbudovaná. Říkají jí Čertova zeď. — Sloh *znělce* čili fonolithu bývá obyčejně deskovitý nebo plástvitý, řídčeji sloupovitý, při čemž bývají sloupy velmi silné a na desky štípatelné. Viděti je lze na př. na Malém Bezdězi, na Dubí Hoře u Konojed, na Bořenu a j. Znělec je vždy tuhý, pevný; tufů u nás nemáme, jakož vůbec jsou velice vzácné.

Co stáří obou vyvřelých hornin našeho Středohoří se tkne, tedy povšechně jsou znělce mladší čedičů, jichžto pouze trachytové a tachylitové odrůdy jsou mladší než fonolith, jejž na některých místech prorážejí. Z cedičů jsou nejstarší tak zvané magmatové, které mají základní hmotu beztvárnou s augitem a magnetitem, leucitové, v nichž hojně jest leucitu a nefelínové, jichžto základní hmotou jest nefelín. Nejstarší tyto čediče vyvřely soubežně s Rudohořím a skládají největší část ojedinělých homolí, střední hřeben Středohoří i část Doupovských Hor. Mladší jsou tak zvané čediče živcové (andesitové a fonolithové), které vyvřely z puklin jihovýchodních, tedy kolmých puklin na směr prvějších. Sem patří některé vrchy podél Ploučnice, příčné hřbety Středohoří a část Doupovských Hor. Nejmladší jsou, jak zmíněno, čediče trachytové s drsnatým vzhledem jako trachyt a tachylitové se sklovitým tachylitem, které skládají žíly, prorážející starší čediče i fonolithy, na př v korytě Labském mezi Ústím a Děčínem nebo u Malého Března. Sem náleží také Kunětická Hora. — U znělců nelze určitých směrů vyvření stanoviti, rozhodně však byly vytlačeny na povrch zemský před vyvi-

nutím ložišť hnědouhelných v Podrudohoří. Celkem spadá vyvření čedičův i znělců našich asi do doby stupně Aquitanského a Mohučského, neboť staré uhlí u Zalezlé jest aquitanského stáří a jest čedičem prostoupeno, jenž tudy jest o něco mladší. Mladší hnědé uhlí stupně Tortonského už leží na čedičích i znělcích. Při vyvření tuhl nejrychleji znělec hojně křemičitý a vytvořil tudy ostré hřebeny a kužely, ba Bořický z toho, že fonolith začasté přímo vyniká z hornin okolních, odvodil, že na povrch zemský vytlačen byl jako hmota nikoli ohnivě tekutá, nýbrž více nebo méně tuhá. Nasvědčuje tomu také jaksi okolnosť, že ve znělci u Malého Března nacházívají se úlomky opuky úplně neporušené, kdežto žhavé proudy čediče proměnily a vypálily opuku docela, jak vidno u Košumberka, na Kunětické Hoře a j. Živcové čediče ostatně také zjevují se tak, jakoby v podobě polotuhé na povrch byly vynikly, ač arci musily rychleji tuhnouti proto, že obsahují více kyseliny křemičité než basalty nefelínové, které dlouho tekutými zůstaly a v proudech daleko se rozlévaly.

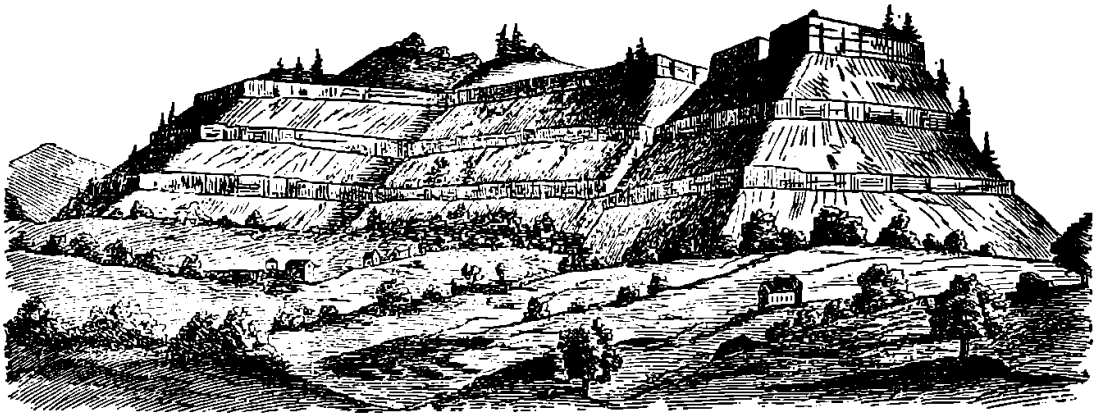

Obr. 42. Purberk č. Uhošť u Kadaně.

Doupovské Hory. Veškeré poměry právě vylíčené mají platnosť ovšem netoliko pro čediče Českého Středohoří, nýbrž také pro *Doupovské Hory*, které od Středohoří úrodnou rovinou Žateckou jsou oddděleny. Hnědouhelné flece okolo Pětipsů přikládají se patrně k čedičovým tufům jejich, tak že Doupovské pohoří v podstatě najisto jest předčedičové. Celé horstvo rozkládá se na prostoře asi 5 čtverečných mil mezi Kláštercem, Valčem, Kadaní a Podbořany v podobě okrouhlé vysočiny na všechny strany menší hřebeny vysílající. Také toto horstvo skládá se ze střídavých vrstev tufu čedičového a tuhého basaltu, kteryžto sloh lze jmenovitě dobře viděti na Velikém Purberku čili Uhošti u Kadaně (obr. 42.), kde pevný čedič v několika stupních tvoří takřka zdivo kolem strání tufových. Z tufů na patě Purberku dobývají zelenou hlinku Kadaňskou čili Seladonit, o němž výše zmínka se stala.

Hlavní čedičové jádro pohoří Doupovského asi rozprostírá se všudež po prahorách, hlavně rule a bělokameni; jen na jihu vystává z krajiny permské a na východu, jak řečeno, přikládají se k němu třetihorní vrstvy pánve Žatecké. Také u Valče a Kadaně lze viděti, kterak čedič rozlil se po starých pískovcích třetihorních, které místy obsahují něco otisků lupenů. Tufy čedičové chovají

z pravidla hojnosť zkamenělin rostlinných, a u Kadaně a Valče jsou do nich vloženy i sladkovodní vápence se zkamenělinami.

Kolem basaltového jádra s nejvyšším vrcholem Oedschlossem rozkládá se i tu, podobně jako kolem hlavního pásma Středohoří, mnoho osamělých bání. Nejdůležitější jsou některé kupy v oboru Rudohoří, hlavně Steinhöhe u Seifen; v okrsku Smrčin Komorní a Železná hůrka, malé to dvě vyhaslé sopky u Františkových Lázní; na žule Karlovarské Hornberk pěkně sloupový, dále k jihu na rule a svoru Gabhorn u Buchova, Dlouhá hora u Žlutic a mnoho jiných. Západně od Teplé vystupuje vysoko nad amfibolit Boderberk, jenž vládne všemu okolí. V oboru Permu zvedá se Vladař u Chýše, Chlum u Manětína, Doubravice u Nečtin a Höllberk u Preitensteina, jehož kuželovitý vrchol vrouben jest starým valem. Podobný umělý val jest také na Vladaři, kde pokládán byl za stěny krateru. V oboru prahorních břidlic středočeských nachází se několik homolí čedičových jako vysoký Wolfsberk u Černošína, Krasikov u Bezdružic, Vinný vrch u Pernarce a j

Porozhlédnuvše se po kupovitých horstvech třetihorních můžeme se vrátiti zase k vrstevnatým horninám usazeným, které další sled pánve Litoměřicko-Žatecké tvoří.

Jak výše už bylo zmíněno, počaly se usazovati po vyvření čedičův a znělců Středohoří a pohoří Doupovského, zase vrstvy třetihorní, jež tudy jsou počedičové. Jsou to v podstatě vrstvy jílovité, lupkovité i písčité, do nichž vloženy jsou flece hnědého uhlí i na 30 m. mocné. V této bohatosti na výborné palivo spočívá náramná důležitosť vrstev počedičových. Uhlí na světlo vycházející následkem rozkladu namnoze samo se vzňalo a vypálilo lupky na kamení fialové nebo červené t. zv. porculánový jaspis, nebo i na struskovité kamení, které skoro všudež okraje slojí hnědouhelných už zdaleka vyznačuje. Taková vyhořelá lože uhelná jsou na př. v okolí Loun, u Dolan a Čermík při Ohři, kolem Teplic, Bíliny, Duchcova a Trmic.

Hnědé uhlí v pánvích není uloženo pravidelně, nýbrž jako všecky vrstvy třetihorní stálým tlakem jihovýchodním, který podnes účinkuje a Rudohorské končiny zdvihá, jest všelijak rozlomeno, převráceno a ve složité uložení uvedeno. Do výkladův uložení v každé pánvi jednotlivé nelze se tuto pouštěti; toliko k uložení vrstev v nejvýdatnější pánvi hnědouhelné v Čechách, totiž v pánvi Mostecké, budiž blíže přihlédnuto. Podklad pánve té, která rozkládá se mezi Rudohořím na severu od Horního Litvínova počínajíc až k vrchům znělcovým a čedičovým u Mostu na jihu, tvoří rula, na níž vrstvy třetihorní původně zajisté celkem vodorovně byly uloženy. Dnes však sklánějí se od Litvínova až ke Kopistům, odtud v mírné vlně směrem k jihu naopak zase stoupají, později zase náhle klesají a zase stoupají, vycházejíce u Mosteckých vrchů znělcových na povrch. (Obr. 43.) Musilo tu nastati mocné svraštění, dvojí zlomení i proražení všeho souvrství třetihorního, pak šinutí jednotlivých kusů podle puklin, aby tyto hrubé pozměny původního uložení nastati mohly. V souhrnu však byly převraty mnohem složitější a mohutnější nežli bez nejzevrubnějšího výpisu vrstevního slohu lze naznačiti. Následkem převratův jeví se arciť mocnosť sloje hnědouhelné velmi proměnlivou. Severně od Kopist na př. obnáší ve hloubce přes 97 sáhů jen 7 sáhů, jižně od Kopist ve hloubce

45 sáhů však 65 sáhů, což jest mocnosť až neslýchaná a snad jen přešinutím vrstev hnědouhelných vysvětlitelná.

Obr. 43.

Průřez hnědouhelnou pánví Mosteckou.

r = rula; *k* = Korycanské a *o* = Bělohorské vrstvy (opuka) útvaru křídového; *I* = třetihorní usazeniny předčedičové; *f* = znělec (fonolith) vrchů Mosteckých; *II* = třetihorní usazeniny počedičové se slojemi hnědého uhlí; *D* = náplav diluvialní.

V ostatních panvích Podrudohorských jest uložení podobné, však poněkud jednodušší, zvláště v pánvi Teplické. Horníci označují nepravidelnosti v uložení zvláštními výrazy. Na př. jílové hřeb e n y (Lettenkämme) jsou vytlačené lupky, které napříč skrze flece táhnou a při dolování nezřídka mají důležitosť velikou tím, že zadržují svrchní vodu; mourové hřebeny a mourové žíly (Russkämme a Russschwielen) jsou pukliny v uhlí vyplněné rozmělněným (mourovitým) uhlím a lupkem. Žíly od hřebenů tím se liší, že prostupují uhlí zcela nepravidelně. Oba jsou nebezpečné, protože od nich vycházívá zapálení sloje. Zlé jsou také rozsedliny až na povrch vycházející, k nimž co nejpilněji musí se přihlédnouti, proto že vedle vzduchu může jimi do dolů vniknouti také voda, která způsobuje jisté lučební pochody a snadno stává se příčinou zapálení flecí.

Hlavní dolování na hnědé uhlí v pánvi Litoměřicko-Žatecké děje se u Teplic a v okolí zejména u Trmic, Tuchomyšle (Schönfeld), Chabařovic a Šejnova (Maria Schein). Pokrov uhlí tvoří tu obyčejně pevný lupek, jenž pokládá se za známku blízkosti uhlí, když se naň narazí. Protož zove se u h e l n ý k á m e n (Kohlenstein); řídčeji rozkládá se jako u Šejnova po uhlí s y p k ý p í s e k (Schwimmsand), jenž dolování ztěžuje, protože vodu snadno propouští. Dále dobývá se uhlí u Oseku a Duchcova za poměrů podobných jako u Teplic. Nejmocněji však jsou uhelná lože vyvinuta v pánvi Mostecké, kde jak řečeno, následkem převratů dosahují místy mocnosti až 100 metrů. Uhlí dobývá se tu hlavně u Mostu, Horního Litvínova, Kopist a Borku (Görkau). Z osamělých pánví krajiště Žateckého zasluhuje zvláštního vytčení pánev u Měrunic, kteráž obsahuje jen uhlí mourové, ale významna jest proto, že v oboru jejím u Třiblic a Podsedic jest hlavní naleziště vzácných českých pyropů.

3.

Pánev Falkenovsko-Karlovarská.

V pánvi této, která západně od čedičové celiny Doupovské se rozkládá, tolikéž rozeznati lze usazeniny předčedičové a po-

čedičové. — V oddíle předčedičovém leží na spodu dosti mocné měkké pískovce, obsahující místy tvrdší křemité shluky, jež nejspíše zvětrání odolávají. Po nich pak rozkládají se až 40 m. mocné vrstvy jílovité, ve kterých vyvinuty jsou sloje hnědého uhlí 2 až 30 m. mocné. Uhlí to chová mnoho pyritu i markazitu, které na vzduchu chemicky se rozkládají, při čemž tak veliké teplo se vyvíjí, že často zásoby uhlí ven vyveženého vzplanou. Týž pochod stal se, pokud uhlí bylo v uložení přirozeném, na mnohých místech při krajích slojí, což jest zjevno na lupcích do červena vypálených a struskovitém kamení, na př. u Haberspirku, Königswerthu, Sodau při silnici z Karlových Varů do Ostrova (Schlackenwerth) a j. Pro hojný obsah kyzů používá se lupků a jílů mnohých k výrobě kyseliny sírové. Na spodě jílových vrstev nacházejí se u Sedlec (Zettlitz) a Starého role (Alt Rohlau) poblíž Varů Karlových s prahor splavené vrstvy živce zvětralého na kaolin, jehož se tam dobývá na výrobu porcelánu. Co uhlí se dotýče, tedy právě tak jako v pánvi Žatecko-Litoměřické není souvisle uloženo, nýbrž v oddíly roztrženo a všelijak přeházeno. Hlavní uložení jest na severním kraji pánve u Litmic až k Littengrünu, kde sloj uhelná dosahuje mocnosti až 6 metrů. Toto uhlí předčedičové tvoří spodní flece oproti svrchním slojím počedičovým a dobývá se (jako uhlí plynové) u Falkenova, Wudiggrünn, Reichenau a Theisau, u Litmic, Chodavy, Drahovic a j. Všecek oddíl předčedičový jest asi stáří stupně Tongernského. — V oddíle počedičovém vyvinuty jsou na spodu leckde patrné tufy čedičové a slepence, jako u Sodau a u Reichenau blíže Falkenova; výše následují lupky tenkolisté, šedé, s hojnými otisky ráčka Cypris angustata Reuss a tudy cyprisové zvané. Spodní části těchto lupků jsou jílovité, a do nich vloženy jsou sloje hnědého uhlí (lignitu) místy úplně vyhořelé. Toto uhlí počedičové skládá svrchní flece, které jsou mnohem mocnější nežli sloje spodní, neboť u Theisau nabývají mocnosti až 30 metrů a v hlavní pánvi západně od říčky Zvody jest sloj asi 25 metrů silná. Uhlí bývá mourovité a místy, jako u Haberspirku docela vypálené. Dobývá se u Falkenova, Theisau, Dalvic, Otovic a j. Nad uhlím leží písky a štěrky, z nichž vynikají balvany křemitého pískovce s otisky hlemýždích skořápek a se zkamenělinami rostlinnými, jako u Löwenhofu, Litmic a j. Nejvýše pak bývají místy, na př. u Haberspirku, železité pískovce a jíly, které poskytují tu onde pěkné zkameněliny. Zdá se, že počedičová souvrství jsou tu zástupci stupně Helvetského a Tortonského.

4.

Pánev Chebská.

Pánev Chebská rozkládá se mezi Kynšperkem na východě a Chebem na západě po podkladě prahorním. Čedičem přímo prostoupena není, nýbrž jen na západním kraji jejím zdvihají se u Františkových Lázní vyhaslé sopky Komorní a Železná Hůrka nad svor a podobně vyvstává čedič na jihu u Kynšperka. Následkem toho netřeba tu činiti rozdílu mezi před- a počedičovým oddílem usazenin, nýbrž jest tu jen jeden sled jich.

Nejspodněji na prahorním podkladě leží měkké křemenité slepence a pískovce, které hlavně u Františkových Lázní možno dobře viděti. Na nich leží jíly a lupky, které na východní a západní straně pánve obsahují sloje uhlí hnědého, jež dobývá se u Kynšperku, Neukirchenu, Kammerdorfu a Chebu. Mocnosť uhlí jest velmi rozdílná a také uložení slojí značně jest rozháráno. Na př. u Kynšperku vystupuje uhlí až na povrch, tak že se tu vlastně po něm nedoluje, nýbrž prostě láme V lomech těch jest zřejmý příkrý sklon vrstev k západu, jakož i mocnosť sloje, která obnáší asi 30 metrů. U Kammerdorfu a Chebu vystupuje uhlí též na povrch, jest však pouze nejvýš 8 m. mocné, kdežto u Neukirchenu shledány dvě sloje uhelné, 10 metrů silnou vrstvou planého kamene od sebe oddělené. Svrchní sloj jest 3—4, spodní až 12 metrů mocná. V oboru těchto flecí vyskytuje se u Zweifelsreuth v mourovém uhlí hojně asfaltový mineral pyropissit. Zajímavo jest, že Cheb sám stojí na hnědém uhlí, jehož by se tam ve sklepích snadno dokopali. V uhelných lupcích na všech nalezištích těchto objevují se otisky rostlinné.

Nad uhlonosnými vrstvami následují ve střední a východní části pánve lupky cyprisové obdobné oněm v pánvi Falkenovské. Jsou nejlépe vyvinuty u Krottensee, kde stávají se ke svrchu křemitými a obsahují u Tirschnitz, Doelitz a j. vápence buď v podobě pecek nebo vrstviček. Lupky i vápence chovají hlavně zkaměněliny živočišné. Po nich následují nejvýše štěrky a jíly, ve kterých objeveny byly zuby Mastodonta.

Podobá se, že v pánvi Chebské zastoupeny jsou všechny stupně od Tongernského až po Helvetský.

Přehlédneme-li na konec všechny hnědouhelné pánve Podrudohorské ještě jednou ve příčině příslušnosti jednotlivých souvrství jejich k útvarům třetihorním, tedy jeví se dle D. Stura v podstatě takto: V pánvi Žatecko-Litoměřické zastoupen jest střední Oligocén (stupeň Tongernský) pískovci a plastickými jíly; svrchní Oligocén (stupeň Aquitanský) čediči Doupovskými a Středohorskými, čedičovými tufy, uhlím v nich uzavřenými, slínitými vápenci a leštivými lupky; spodní Miocén (stupeň Helvetský) konečně počedičovými lupky a jíly. — V pánvi Falkenovské zastoupen jest střední Oligocén pískovci a slepenci u Starého Sedla a předčedičovým uhlím plynovým; svrchní Oligocén jen v úryvcích tufů; spodní Miocén konečně svrchními železitými pískovci a jíly. — V pánvi Chebské tolikéž zastoupeny jsou střední a svrchní Oligocén (slepenci a uhlím v tufech) a spodní Miocén (vyššími lupky cypris. a vápenci).

(Pokračování).

Z národního divadla.

Když čteme „Libušin hněv“, líbí se nám, působí na nás mluva stkvělá, poetická, cítíme lahodu verše a uznáme, že jest to báseň pěkná. Vidíme-li jej však na jevišti, kde zvykli jsme vídati pásma dějů, kde dramatická síla hřmí nám v duši: tuď řekneme, že na jevišti se nám „Libušin hněv“ nelíbí, alespoň první dvě jednání. Uznáváme milerádi stkvělou dikci básnickou, ale ku dramatičnosti první dvě dějství se nepovznášejí. A jen pro poetickou mluvu a verš nelze nám říci, že by se „Libušin hněv“ hodil na jeviště, pak mohli bychom vyčísti celé řady výtečných básní dramatických, jež by měly stejného práva dostati se na jeviště, a přece každý o nich řekne, že jsou to „dramata knihová.“ Ať si tvrdí kdo chce cokoliv, jisto jest, že „Libušin hněv“ pěkný jest ku čtení, ku provozování však se nehodí, jest tedy též „dramatem knihovým“. U nás řekne se: jest to od Zeyera, a tím již napřed veškeré pochyby se ničí, neboť to znamená: jest to od Zeyera, tedy to musí býti pěkné. My nesdílíme tento předsudek. Že jest něco od Zeyera, Vrchlického, proto ještě to nemusí býti pěkné neb pro jeviště způsobilé. Bylo věru komické pozorovati, když se psalo, že Zeyerovi dostačí **jeho** obecenstvo, jestliže jen **jeho** obecenstvu se to líbí, že má **své** obecenstvo, atd. My díváme se na věc s hlediska dramatického vůbec, a jestliže sto neb dvě stě lidí bude vášnivě „Libušině hněvu“ tleskati jen proto, že jest od Zeyera, tím přece nebude „Libušin hněv“ ničím jiným nežli velmi pěknou básní, ale žádným dramatem. Bylo by ostatně pro národní divadlo velmi smutnou věcí, kdyby při podobných příležitostech jen úzký kruh ctitelův poesie toho neb onoho autora premiéry navštěvoval, třeba jest počítati na obecenstvo širší, jež, ač neumí rozebírati do podrobností provedenou novinku, přece nejlépe o úspěchu jejím rozhoduje okolností, jestli se to **vůbec** líbí nebo ne. Věc, která potřebuje četných odůvodnění, že jest skutečně hezká, či třeba-li někoho teprve přesvědčovati dlouhým sermonem, že co viděl, jest vlastně velmi pěkné, má-li býti někdo, abychom tak řekli, donucován, aby se mu líbila; — věc podobná jest vždy ceny poněkud pochybné. Co jest vskutku pěkné, líbí se obecně a pronikne obecně, třeba ne hned po prvém provozování.

Krok ustanoviti má nástupce. Lapak řekl kdysi Krokovi, když žena jeho Niva zabloudila do lesů, kde ji najde, a tím zavázal si jej ku vděčnosti. Krok odevzdal mu prsten a slíbil mu, že vyplní jeho přání. Lapak chce býti nástupcem Krokovým, vystoupí na kamenný stolec a chce prohlásiti sebe za nástupce Krokova. To Libuši vznítí ku hněvu, jemuž uleví **slovy**, nikoli skutky snad dříve připravovanými, jež by způsobily ve chvíli krise nějaký obrat neb katastrofu, chce sestoupiti s prestolu, a žena jeho Zvratka nazývá jej bláznem, načež on volá se stolce:

— — — Měj si ho
ten Čechův prestol, moudrá Libuše
buď tedy sama Krokův nástupce
ať žena vládne vám.“ — —

A že kdysi výrok bohů pravil, že „ústy blázna potvrzen bude Krokův nástupce“, uzná lid Libuši za kněžnu a nástupkyni Krokovu. To vše děje se ve třetím jednání, jež, jak praveno, jest velmi dramatické. V prvých dvou pranic se neděje. Divák naslouchá přívalu pěkných

slov, poslouchá lyrické monology a dialogy zamilovaných bohatýrů Truta a Bivoje a lkání sester Libušiných a vidí podivné kouzelné manipulace s čarovným prstenem a čarovným květem a žárlivosti Zvratčiny. „Libušin hněv“ byl by dramaticky působivějším, kdyby omezil se na jediný jen akt třeba s proměnou, v níž by byl děj exponován a obsah předešlých dvou dějství lyrických koncentrován. Pak byl by „Libušin hněv“ dramatickým, ale takto jest jím jen třetí jednání. Paní Bittnerové „hněv“ valně nesvědčil, napjala hlas do výše a síly takové, že vyzníval velmi nepříjemně, zvláště po dvou předcházejících aktech sentimentalnosti a ustavičného lkání. Opakujeme, že Zeyerův plod jest krásnou básní ku čtení a ničím více.

Valabrégova veselohra „Manželské štěstí“ dosti se líbila. Tendence její jest dobrá, ač sem tam objeví se kluzké slovo, bez něhož by též mohla veselohra býti. Dcery pana Amadea Bonnevala vychovány byly směrem nejmodernějším; rozuměj, že práce domácí nejjednodušší konaly za ně služky, že nedovedou se v kuchyni ani otočiti, za to však studovaly klasické jazyky, esthetiku, filosofii atd., v divadlech a na plesích jsou více než doma. Zle bylo, když se provdaly. První poslal manžel domů sám, nemoha s ní obstáti, druhá přiběhla sama. Manžel vyhodil jí bálové šaty; nechtěl s ní choditi po plesích, divadlech, promenádách a koncertech. Zlá to věc. Svobodná dosud sestra jejich Marta, zasnoubená panu Chauvelovi, nechce se provdati a vrací své slovo. Vše jest rozladěno. Toť obsah prvých dvou aktů, z nichž zvláště prvý jest velmi pěkně a obratně napsán. Aby se věc šťastně rozpletla, k tomu vzal autor starou, ale působivou lučavku: žárlivost. Malá intrika to spraví ve třetím aktu, kde vše kráčí obyčejnou cestou, a manželé se smíří s ženami, a Marta zasnoubí se Chauvelovi. Třetí jednání jest praobyčejné. Trvalé ceny „Manželské štěstí“ nemá — co toto píšeme, jest snad již nadobro odsouzeno k spráchnivění v div. archivu. Že voní francouzskou frivolností a pikantností, netřeba dokládati, ač ne tou měrou, jako jiné práce druhu podobného, k. př. Tři svícny, jednoaktovka od Grangéa a Bernarda. V zámku chystá se družina lovecká ku spaní, jest 11. hod. večer. Slečna Berta míní ještě pohovořiti se svou přítelkyní, jde ji navštívit, ale v jejím pokoji ubytován jest hrabě Pavel de Lussan, mladý „lev“. Jaké to rozpaky! Nemůže uniknouti, neboť právě přichází Chambillard se svícnem v ruce, jenž jsa žárliv na svou paní, pojal ji v podezření. Kluzká tato situace doprovázena kluzkými slovy rozluští se tím, že se prohlásí Lussan a Berta za snoubence. Celkem slabý to kousek, jímž div. správa nezískala si velkých zásluh. Druhá aktovka Gondinetova „Tatínkovo přesvědčení“ je slušnější. Alcid miluje dceru Flavignacovu, otcové jich jsou političtí nepřátelé a sokové, Alcid chce si budoucího tchána nakloniti tím, že s ním ve všem souhlasí. Flavignac však ustavičně mění své náhledy, přebíhá z jednoho klubu do druhého, pročež jest nesnadno se mu zachovati, nesnadno uhoditi na pravý jeho tón. Tím vzniknou dojmy vskutku komické, jež zvýšuje neurvalý Grenouet (Mošna), jenž dal poslanci Flavignacovi hlas a pak chce, aby ve všem sloužil výhradně jemu. —

Téměř operetkou jest tak řečená opera Ludvíka Maillarta „Dragoni z Villáru“ (Les dragons de Villars), jež u nás podle německého překřtěna jest na „Poustevníkův zvonek“. Lascivní hudba i děj oprávňuje dílo toto spíše k názvu opereta nežli opera. Naprostou novinkou nebyla, známa jest již navštěvovatelům divadla prozatímního. Lépe bylo by bý-

valo místo této práce Maillartovy, jež patří k nejlehčímu genru, uvésti na prkna některou jinou operu jeho. ku př. „La croix de Marie“, „Les pécheurs de Catane (bude prý se v dubnu dávati). Mozartova „Figarova svatba“ dostala se teprve v lednu do nár. divadla ve výpravě velmi pěkné a s úspěchem, o němž nedá dílo Mozartovo pochybovati. Feuilletova pětiaktová komedie „Chamillac“ působila chladně na naše obecenstvo. Jest to práce dokonalá s dobrou tendencí: postaviti na pranýř dobročinnosť z nepravých důvodů plynoucí, konanou jen k vůli osobním cílům a veřejným efektům, a dovoditi strašlivou záhubnosť hry. Hra tato, ač francouzská, liší se od ostatních sester svých tím, že není necudnou, což jest dosti vzácná vyjímka. Jinak hraje láska i v Chamillacu nezbytnou svou úlohu, a kdyby děj byl více soustředěný a nerozbíhal se paprskovitě sem a tam, byl by Chamillac mocně působivý. Místy právě tato okolnosť ruší dojem, kde by jinak byl mohutnější.

Karel Kamil Saint-Saëns, z koncertů i u nás dosti již známý, uveden byl do nár. divadla svou operou „Štěpán Marcel“. (Nepochopujeme, proč na div. programech stojí Etienne Marcel). Hudba jest pěknější části vokální. Sceny lidu jsou mohutné, a hudba vůbec originelní, nepřipomínající jiné mistry francouzské, jichž tóny známy jsou navštěvovatelům nár. divadla, v jehož síních často zaznívaly. Libretto Ludvíka Galleta líčí děj následovní: Štěpán Marcel, předseda městské rady pařížské a obchodnictva, postavil se v čelo lidu proti dauphinovi Karlovi, jehož vedli rádcové nenávidění, Jan Conflaus a Robert z Clarmontu. Biskup Robert Lecocq, místopředseda parlamentu a člen král. rady vida, že moc tato hubí zemi, spojil se s Marcelem z vlastenectví. Perrin Marc prodal Bailletovi, pokladníku dauphinovu, koně, jehož mu Baillet nezaplatil. V hádce vzniklé bodnul Marc nožem svého soupeře a utekl se do kostela Saint Merri, který tehdy požíval práva asylu. Robert z Clermontu přes odpor kněžstva vyvlekl jej násilím z kostela a dal jej oběsiti. Biskup pařížský Jan de Meulan vyobcoval Roberta z Clermontu z církve jako rušitele práva asylu; načež na shromáždění lidu učiněno snesení, zbaviti se na vždy rádců dauphinových. Lid vrazil do paláce a zabil oba „falešné a špatné zrádce“, načež spojil se Karlem Navarským, jenž lid zradil, a část lidu sama zradila Marcela. Dne 31. července r. 1358. zabil Jean Maillard, setník v měšťanském vojsku, u brány sv. Antonína Marcela sekerou, načež dauphin Karel se svým vojskem vjel do Paříže. Marcel stal se tedy mučenníkem pro věc svobody své vlasti a obětí zrádného lidu, jenž jeho ani svobody hoden nebyl.

Josef Flekáček.

LITERATURA.

Zábavy večerní. Sbírka zábavného a poučného čtení pro lid. Redaktor Vojtěch Pakosta. Ročník VII. Předplatné na celý ročník obnáší 2 zl. r. č

Ani ročník sedmý nezůstal za prvními šesti v příčině vniterné hodnoty a ceny trvalé. Máme sice v rukou o jednu knížku méně než loni, ale i o letošních 5 svazcích „Zábav večer.“ dlužno po právu a pravdě vydati svědectví velmi pochvalné.

Již z čísla 1. „Vítězství kříže“ učí se čtenář té útěchyplné pravdě, že pevná důvěra v boží pomoc nebývá bez odměny a že práce sebe lopotnější zbožnému, ve víře své pevnému křesťanu nikdy obtížnou není.

Spisovatel „Vítězství kříže“, J. Sedlák, obral si látku ku této povídce „ze vsi,“ a dobře tak učinil. Vypravování jest plynně nenucené, nerozvláčné, obrázek lichváře Šnábla zdařil se. Srdečně se těšíme na další práce páně Sedlákovy.

Jelenčina bazalka. Povídka ze života přímořského od Jenia Sisolského. Z chrvatského přeložil Josef Tumpach.

Prostá, nevinná dcera Istrie chrvatské, Jelenka Ljubovičova, sdílí se od dětských již let o upřímnou lásku s druhem mládí svého, šlechetným, hodným Ivou Maričem. Zůstává mu věrnou i v jeho nepřítomnosti. Všecky jí v cestu kladené překážky odmítá s velikým sebezapíráním statečně a odhodlaně. Posléze dochází cíle svého ve spojení manželském s Ivou, který se na vyzvání otce, dávno již oplakaného, že v cizině zahynul, domů vrací. Šťastné manželství skončilo nešťastně. Ivo r. 1866. padl v námořní bitvě, Jelenka se minula ze ztráty té rozumem — a utopila se v návalu šílenství.

To stručný děj povídky. Překladatel, pilný a důkladný znalec literatury chrvatské, vybral zajisté z bohaté sbírky stkvost, přioděv jej lahodnou, venkoncem správnou češtinou, a postavil tak na oči naše obrázek rodinného života bratrského národu, že nemůžeme než s díkem velikým vybídnouti ho, aby v práci té vděčné pokračoval.

Desátý bratr. Román. Napsal Josef Jurčič. Ze slovenského přeložil Vojtěch Pakosta.

Trest románu tohoto nebudeme zde uváděti. Dostačí snad, připomeneme-li pouze toto:

Způsob vypravování jest zvláště pěkný, bez sáhodlouhých úvodů do jednotlivých kapitol; jest to povídka z lidu a pro lid.

Rek románu, Lovre Kvas, jakož i „desátý bratr“ zdařile jsou kresleni. Spisovatel i překladatel podávají tu něžný, tahy zřetelnými provedený obraz odměněné pilnosti (Kvas), potrestané božskou spravedlností lakoty (Petr Kaves), a jako stín na obraze tom jeví se postava Dolfova, člověka s velikými schopnostmi, jenž však přišed na scestí pijáků bídně zahynul.

Slovem celou povídkou vane duch zušlechťující zbožnosti a bázně boží. Takových povídek jen více a vždy více, ty si již z rukou našeho lidu do srdce cestu najdou samy.

Vždy věrná Plzeň. Historická povídka. Napsal Alois Dostál.

Spisovatel vybral list z dějin staroslavné české bašty na západě. Volil velmi šťastně a úloze své, vylíčiti Plzeň na počátku neblahé třicetileté války jako město katolické, také v každé příčině dostál. Děj povídky jest bohatý, sloh květnatý, jakému dávno již a rádi uvykli jsme u velečinného, nadaného spisovatele, který zná charaktery hlavních osob povídky své — ať kratší, ať delší — dovedně vypulérovati. Jediné toho, proč dcera primasova s hrdinským snoubencem svým, Arnoštem Drahovským, tak náhle má umříti, a to v okamžiku, kdy Arnošt takřka zoufá nad milosrdenstvím božím, neumíme si dobře vysvětliti.

Život chudé siroty. Z polštiny přeložil František Borovička.

Sirotek, Katynka Hryncákova, skládá celou budoucnost svoji s důvěrou v ruce boží, snaží se ze všech sil býti služkou věrnou, přičinlivou, šetrnou. A tyto vzácné ctnosti přenáší se sebe i na celé okolí, v němž žije jako manželka zbožného, pilného kováře Františka Nábřežného. Celá rodná víska Katynčina sdílí její výtečné vlastnosti ku vlastnímu prospěchu časnému a žehná dlouho památce její, jako své veliké dobrodějky.

I tato povídka zamlouvá se poučným obsahem svým jako v lonském ročníku „Bartoloměj Osnova“ od téhož překladatele.

Ví zajisté Borovička, jakého rázu musí býti čtení pro lid a doufejme, že nejen v „Zábavách večerních“, ale i jinak pérem svým platně přispěje na zušlechtění ducha lidu našeho.

Týž úkol vytkly sobě „Zábavy večerní“ již před sedmi lety a hle, letos bez rozpaků a beze všeho nadsazování vyznáváme vděčně i milerádi, že se dodělaly „sedmi let úrodných“. V té veliké záplavě přerůzných sbírek, bibliothek souborných vydání, vybraných spisů a pod. drží se arcit dosud „pod vodou“, ale to právě svědčí o ceně jejich vniterné, neboť, jak zkušenost učí, zrno na povrchu nepluje.

Josef Mergl.

Procházky literaturou humoristickou.

Líčí Pavel Skřivan.

Všecko vědění jest plevou holou,
nevede-li ono ke ctnosti.
J. P. Koubek.

I. **Paleček** (poslední ročníky.)

Říká se, že našemu národu i ve smíchu lesknou se slzy v očích — slzy utrpení a žalu, a že zase i v hořkém pláči úsměv trhá rtem. Povídá se, že vlastně nemáme žádného humoru, po utrpeních staletých že vyschl u nás zdroj samorostlé, nenucené srdečné veselosti, že se nutíme všemožně býti humoristy, že nucení ono jest znáti, a dle toho že vyhlížejí naše listy, jimž říkáme humoristické, a jež samy sobě dávají s nevelikou skromností vysvědčení nejchvalnější, a samy o sobě ve vlastních sloupcích při změnách kvartálních neostýchají se psáti nejhlučnější reklamy. Jisto jest, že za našich poměrů není věcí snadnou, vydávati list humoristický. Že nemáme samorostlého humoru, jest skutečná pravda, v té příčině jsme teprve v začátcích. Jsme-li na cestě dobré nebo ne, to míníme úvahou svou projednati. Jest velikým úkolem, v pěti neb čtyrech dnech urovnati slovesný materiál došlých příspěvků tak, aby se naplnilo číslo věcmi dobrými a důstojně a slušně representovalo humor skutečný, pěstovalo skutečný vtip, a nezaběhlo do sprostoty neb frivolné dvojsmyslnosti. Že pak z němčiny vzatá slova, rozliční Jeremiášové, Pafnucové, Habakukové, Vopršálkové, Koláčkové, Třepáčkové atd. nenahradí humor skutečný, to snad již dnes každý ví. Dosti dlouho bylo na tento laciný efekt hřešeno: dostačilo napsati toliko „pan Jeremiáš Koulička neb pan Habakuk Vopršálek," aby se již člověk smíchy kuckal a úspěch byl pojištěn. Náš národní život není dle toho, ani nejsou dle toho naše společenské poměry, aby vychovávaly spisovatele humoristické, tak že jest v redakci listu humorist. o skutečně dobré příspěvky velice citelná nouze: a toť jest nepopíratelné factum, s nímž jest kritikovi poněkud počítati. Vedle slovesné části velice zde padají na váhu obrázky. „Paleček" k. př. vydává se za list pro české rodiny, a veřejné časopisy odporučují jej všude tam, kde z nevlastenectví neb jiných příčin odbírají listy německé. A tuť listu pro rodiny veřejnosť musí bedlivě si všimnouti, a zvláště illustrativní části jeho a „vtipů" pod nimi obrázky vysvětlujících. Jest to okolnosť pro vychovávání celého našeho národa nemálo významná, jakého obsahu a jakých illustrací jest list, jenž se vydává za list pro české rodiny, a jenž dostává se do rukou lidem nejrůznějších povah a nejrůznějšího vzdělání. Obrázky — a toť jest velice důležité — působí velice na smyslnosť divákovu, je prohlíží i ten, kde slovesných textů nečte, ba třeba i ten, kdo ještě ani řádně čísti neumí, obrázky samy sebou jsou lákavé a svůdné; a přijde-li list do rodiny, prohlížejí jej obyčejně všichni členové, neb na přísnou censuru otcovu neb matčinu se málo počítá. Výkladní skříně s „Palečkem" oblehány bývají po celý týden dětmi i dospělými, a zase jen obrázky se tu prohlížejí. Můžeme tedy směle říci, že list podobný jako je „Paleček" má jistý, a to dosti značný účin na veřejnou mravnosť, již buď může podporovati, buď podkopávati. A právě z toho důvodu chceme promluviti nejdříve o illustracích, a to s hlediště slušnosti a veřejné mravnosti. Napsal-li „Paleček", že se v příčině té vyrovná listům francouzským a německým, ba je i předčí: není tím ještě praničeho chvalného o vnitřní a skutečné hodnotě „Palečka" řečeno, neb každý ví, že právě listy francouzské a německé, zvláště vídeňské, překypují naprostou nestydatostí a frivolností, proti jejímuž importování neb systematickému rozšiřování co nejrozhodněji protestujeme. Líbí-li se podobné věci leckterému vyhaslému světákovi, otupenému dandymu neb nějaké moderně vzdělané koketní dámičce neb lysým, vyžilým bonvivantům; budiž, pak je to zcela pochopitelné, ale nechceme, aby tím byl representován český humor, aby to byla škola pro mladé spisovately, aby to bylo evangelium humoru pro české rodiny.

A v podobném směru přinesl i „Paleček" přečasto illustrace; bezvadné sice v příčině technického provedení, ba přímo výtečné, ale v příčině morální kluzké, ne-li necudné. Rádi uznáváme celou řadu, a snad i slušnou většinu obrázků vskutku humoristických, ale k této okolnosti chceme ukázati, abychom vyslovili veřejně, že naprosto s podobným směrem nesouhlasíme.

Tak jest tomu k. př. všude, kde obrázky představují ženské osoby, oblečené buď nejvýš nedbale, neb velmi svůdně a smyslně, neb téměř polonahé. Každého roku vyskytují se illustrace nadepsané „z plováren", kde dámy v kostumech plaveckých se koupají, jako v č. 27 r. 1883 neb 32. „Telegram z mořských

lázní“ „Tatík Neptun po přestávce 21 let hodil opětně svoji síť, i vytáhl nesčetně rybky, jež vesměs patří v řád krásných oddělení rozkošných“ — a v síti jsou dámy v rozličných polohách těla, velmi málo esthétických, v oblecích plaveckých. Člověk mimovolně se táže, má-li to býti vtip, a když, tedy jaký? V č. 43 v illust. k básni „Les a život“ vidíme opět nahou osobu, jen s košilí přes sebe přehozenou. Podobně jest tomu, kdykoliv masopust s redutami dodává látku k illustracím. Mimo nejhlubší dekoletování jsou tu debardéři, frivolně neesthétičtí, jako onen v r. 1887. mluvící s knězem (redemtoristou neb jesuitou), jenž má pod páží Zolovu „Nánu“, neb kolorovaný debardeur, povídající matce: Matinko, matinko, tatínek je zde! — A pro Boha, to je nestyda, dcero. Již smutný tento „vtip“ prozrazuje celou situaci, na níž obrázek jest založen! Podobný velmi neslušně oděný debardeur, taktéž kolorovaný, tak že již z dáli v oči bije, jest i v ročníku 1885. Veliký materiál k podobným málo odporučení hodným obrázkům poskytuje i balet. V ročníku 1884. málo esthétický jest obrázek „Monolog Šotkův ve snu v noci svatojanské“, kde Šotek v baletním nahém obleku s nataženýma nohama sedí, neb v seš. 13. „za kulisami“, baletky v obleku velmi kusém. Zdali podobný dialog baletek má býti vtipem pro širší kruhy, neli rodiny, račiž čtenáři sám rozhodnouti. První baletka (seš. 13. r. 1884.): Mohla bys, Adélo, milovat muže bohatého, ale strašně ošklivého a k nevystání hloupého? Druhá baletka: Bohatý, ošklivý a hloupý? O Bože, to by byl muž, o jakém já snívám! V roč. 1883. č. 46. dívá se Maďar v divadle na vznášející se nohy baletek, jež právě stojí na jedné noze, a volá: Teremtete! Zaplatil jsem celý fotel a za to musím přece vidět obě nohy! Že oblek baletek sám „Paleček“ pokládá za velice kusý a osoby tyto za polonahé, dokazuje „vtip“ v jiném ročníku uveřejněný, nadepsaný „z divadla“: „Rodina Slívova dívá se na tančící baletky a lituje je chudinky (sic!), že nemají co obléci.“ Třeba i to byla rodina „Slívova“, přec velmi zdravě soudí, neli právě svým doslovným vyjádřením, alespoň tedy vnitřním úsudkem, jehož dospěla při dívání se na křepčící baletky. On leckterý „Slíva“ z venkova kolikráte velmi trefný úsudek o pánech neb poměrech v Praze pronese, třeba se i neuměl hladce vyjádřiti, třeba i způsobil svou poznámkou dojem drsně komický. — Bolestně pravdivý je i vtip vzatý z ovzduší baletu: „Ještě jeden doklad, že s kulturou všecko stoupá výš a výš“, a slova tato doprovázena jsou illustrací: šaty baletek z r. 1830., 1850., 1870., 1887. čím dále tím kratší a kratší ... V cyklu illustrací k „Excelsioru“ jest i obrázek baletky, po jejíž celé noze až nahoru nakreslena jest stupnice, jako vídáme na teploměru, a text vysvětluje nám to následovně: „aby se předešlo jistým stížnostem, dá ředitel celému baletnímu sboru krásně vyšitou míru na triko, a obecenstvo bude moci samo přesně kontrolovati, je-li něco nad normál“.

Co říkáš této volbě obrázků, laskavý čtenáři? Nehnusí se ti podobné „nápady a vtipy“? A odporučil bys „Palečka“ českým rodinám jako lekturu zdravou a naprosto nezávadnou? Nezarděly by se naše dcery a matky, vidouce podobné věci v časopise, jejž odebírati jest i vlasteneckou povinností, jak se nám téměř vnucuje [1]) a jenž jest (prý) representant českého humoru? (Pokrač.)

Česká literatura paedagogická a náboženství.

(Rozhled po školské literatuře v l. 1870—1885.)

Píše Václav Špaček.

(Pokračování.)

Ročník V. přinesl dokončení článku V. Chabrova o novomodním vychování. V této stati pojednává o důležitosti her, doporučuje hry nezištné a varuje kupování mnohých hraček dětem. Dále doporučuje pravou lásku k dětem, ctihodnou vážnost a rozumnou přísnost. Ve článku „Příspěvek ku školní kázni“ podává Ig. Prokeš sbírku pravidel školních ve verších, ve kterých dbáno stránky náboženské. V tomto ročníku pojednáno o svornosti učitelské, O útulnách pro zanedbanou mládež, o úřadu řídících učitelů, o trestech tělesných ve škole, o krátkozrakosti žáků. Prof. K. Vorovka pojednal o čítankách školních.

---

[1]) Zajímavo bylo by vypočítati vše, co nám naše velké i malé politické denníky a zábavné týdenníky „vřele a snažně“ odporučují, co odebírati jest „vlasteneckou povinností“ a „co by nemělo v knihovně žádného Čecha scházeti.“ Mezi těmito „doporučovanými“ jest tytýž i hojně škvárů, a kdyby měl člověk jurare in verba eorum, nestačily by mu do roka značné — tisíce.

Žádá, by čítanka vedle jiného přispívala ku šlechtění citů mravních a náboženských, aby se položil základ k dobrému mravnímu charakteru. Avšak divíme se, že p. pisatel přes toto mínění své přimlouvá se za odstranění modliteb z první a druhé čítanky (tehdá užívané), ovšem pouze z těch důvodů, že „je dítky buď z domova již znají, buď v hodinách náboženských jim se naučí, a že učitel před vyučováním a po něm s nimi se je modlívá. P. pisatel přijal by je do čítanky jen pro vycvičení žáků ve správné výslovnosti. Důvod tento však nemůže býti jediným, on vlastně není v této věci důvodem, neboť nelze doporučovati, by modlitby sníženy byly za jakousi pomůcku k vyučování mluvnice; k tomu nechť užije se článků jiných; neupíráme, že mohl míti p. pisatel dobrý úmysl, aby totiž děti naučily se modlitby správně říkati, však přes to přece tvrdíme, že kdyby z jiných důvodů tam býti neměly, pro tento by tam býti nemusily. Nepochybujeme, že dítě, které naučí se vůbec mluviti správně, k čemuž přece při všem učení přihlížeti se má, bude také modlitby správně říkati. Ostatně jest na učiteli, když pozoruje, že dítě některou větu nebo slovo říká nesprávně, aby je opravil, a to bude míti jistější výsledek. My však žádáme si modliteb v čítankách z důvodů docela jiných; ať ono modlí se je doma i ve škole, ať je umí sebe lépe, my zajisté přejeme si, aby uznávalo důležitost a potřebu modlitby, a to stane se pouze, když modlitbu bude spatřovati v životě všude. Bude-li dítě viděti, že i čítanka modlitbou jest počata i zakončena, modlitba tím u něho dojista získá, ono pozná její důležitost. Rovněž nesrovnáváme se s některými myšlénkami vyslovenými ve čl. „Máme-li mládež vychovávati morálně či intelektuelně.“ Praví se tu: „Škola, jsouc ve službě církve, neznala jiného pravidla než mravně náboženského. Viděli jsme však, že tento zákon požadavků časových jediné ukojiti nemůže. Proto vyhledati jest nový princip . . .“ Po mínění našem děje se tu křivda dřívějšímu zřízení školskému; pravda ovšem, že především pěstovala se stránka mravně náboženská, ale při tom ani stránka vzdělávací nebyla zanedbávána. Učilo se i realiím, ač jim nebyly vykázány zvláštní hodiny učebné. — Dále praví se: „Výsledky intellektuelní jsou zajisté účinnější mocí než city morálné. Proto překvapuje nás nemálo, že někteří Virtemberští učitelé, majíce odpověděti ku konferenční otázce: „Zdali jest věcí zkušenosti, že s povznešením vzdělanosti školní jde zároveň úpadek mravný?“ — odpověděli „ano“. Nám zdá se, že by se to musilo historicky dokázati. K pravé vzdělanosti mravná zásada se nedruží atd. Nám zdá se o té věci zase toto: Ti Virtemberští učitelé nebyli tehdá někteří, ale velmi mnozí, a měli pro svou odpověď zajisté důvody. Historický důkaz v té příčině je snadný. Chybou velikou již jest, když počneme hádati se, je-li důležitější a působivější vychování mravné či intellektuelní. Z četných článků paedagogických v různých časopisech patrně dokážeme, že dle mínění rozumných paedagogů stránka intellektuelní od mravné odlučovati se nemá. Ona může býti velice prospěšnou, bude-li míti za podklad moment mravně náboženský, jak skutečně mnozí paedagogové toho dbají. Četné články v listech paedagogických dokazují, že učiteli při každém předmětu učebném lze prospěšně působiti i na mravní stránku, a že je to také žádoucno. Ve příčině vychovatelské uspokojuje nás tedy tento ročník „Besedy uč.“ méně než předešlé.

V ročníku VI. nalézáme tyto články vychovatelské: „Několik slov o učiteli I. třídy.“ Učitel buď nadchnut pravou láskou Kristovou. Niemajer přeje vychovateli: výborné mravy, pravou nábožnost, upřímnou skromnost, rekovné přemáhání sebe, moudrou rozvahu, svatou trpělivost a stálou přítomnost ducha. — J. Rebec promlouvá „O náboženství ve škole obecné.“ Odmítá výtku, jakoby se v nynějších školách náboženství zanedbávalo; učí se mu 3 hodiny [1]) týdně, jest však žádoucí oprava katechismův, a třeba dbáti opatrnosti při některých výkladech, (n. p. o panenství Panny Marie a pod.) Učitel je též vedle katechety učitelem náboženství; doplňuje výklady jeho káraje poklesky, ukazuje na vlastnosti boží. — Dokládáme k tomu, kéž by tak činil každý učitel při všem učení, kdykoli se mu naskytne příležitost! — A. Kosina ve článku „Několik slov o krásе ve vychovatelství“ a „O vychování aesthetickém“ vykládá, že pozorování přírody a básnictví mocně působí na cit aesthetický. — Ve čl. „Žena učitelova“ ukazuje pisatel cenu ženy šlechetné dle výroku Šalomounova, a praví, že takové ženy zvláště učiteli je třeba. Ať láska nevolí tu slepě dle krásy tělesné, učiteli přihlížeti jest hlavně ku zbožnosti, mravnosti, skromnosti, pracovitosti a šetrnosti, neboť děti učitele více odkázány jsou dozoru matky, a vychování jejich jest obtížnější než dětí jiných; stav otce jejich snadno mohl by svésti je k hrdosti.

[1]) Pozdějším vynesením minist. ustanoven počet hodin náboženských na 2 týdně

Pisatel čl. „O vychovávání a vyučování dívek ve městech venkovských“ horlí proti moderním „institutům“ dívčím, čtení románův a dokazuje, že výsledkem vychování takového bývá často nezřízený luxus, klesání blahobytu celých rodin, úpadek mravnosti, nevázané a předčasné dospívání mládeže. V časové úvaze „O marnivosti“ vylíčena jest zhouba této nectnosti, jež zaviněna bývá nerozumným vychováním; oslovování rodičů „papa, mama“ činí zde počátek, zbytečná nádhera v oděvu a mnoho peněz nemálo podporuje marnivost, jejíž následky v nynější době se jeví jako samovraždy, korrupce, smilstvo a j. — Rukopis nešťastného paedagoga ze 17. století podává obrázek tehdejšího vychovávání, obsahuje pravidla zbožného života dítek, modlitby, otázky z náboženství pro školu a seznam učiva pro školu, — Pravidla ve verších, jak se má mládež chovati ve škole, v kostele a mimo školu, podal Ig. Prokeš. — V „Rozmluvách s dítkami“ dbáno náležitě stránky náboženské, jmenovitě ve čl. o jaru, o sv. Mikuláši a o vánocích. Pobídky pro učitele obsahují čl. „Vzdělávejme se dále“ a „Úpadek jednot učitelských.“ „Hymna učitelská“ (konkurrenční báseň) od J. Wünsche počíná slovy: „Hospodine, z dobroty Tvé člověk seslán tu na zem, aby velebnosti Boží krásným se stal obrazem.“ — Ve čl. „Učitelé třídní či odborní?“ vyslovuje se pisatel z mnohých důvodů pro t ř í d n í učitele na školách měšťanských hlavně proto, že každý učitel jiné jest povahy, ve vychovávání různého mínění, což u žactva působí zmatky a mravnosti překáží; mimo to každý učitel dbá nejvíce s v é h o předmětu, jakoby ostatních ani nebylo. Proti tomuto článku přinesla pak „Beseda“ článek jiný, jehož pisatel snaží se vyvrátiti námitky tyto, uváděje mimo jiné, že strážcem třídy jest učitel třídní, jenž prý přichází aspoň dvakrát denně do třídy, i má prý ve své třídě o mravech rozhodovati jen on. (Tak!) Články tyto, sobě tak odporující, uveřejněny byly oba pro vytříbení mínění; nelze však upříti, že by ustanovování učitelů t ř í d n í c h jak na školách měšťanských, tak i středních školství bylo ku prospěchu. V ročníku tomto dovoláváno se jednoty v názvosloví předmětův učebných několika články. Jiné čl. jsou: „Komenského řeč o vzdělávání vtipu“ od F. J. Zoubka, „Pro život“, dušeslovné výklady J. Š(auera), Methodicko-historický nástin vyučování hluchoněmých, O pokračovacích školách ve Virtembersku, O kalendáři a letopočtu, Obrazy z krajin polárních. Úvaha „Některé náčrtky o pravopise českém“ uvádí četné nesrovnalosti v pravopise, avšak nepraví, čeho by bylo se přidržeti a co zavrhnouti. Čl. „Poučení o hmyzu“ jest velmi obšírný, uváděje všecky druhy hmyzův užitečných i škodlivých, avšak nepopisuje jich, aby bylo lze je poznati, čímž článek ten na ceně mnoho pozbývá. O vypočítávání nových měr a vah pojednal obšírně K. Martinů, o základech soustavy elementárné geometrie J. Švácha.

V r o č n í k u VII. nejprve povšimne si čtenář „Jisker“. výroků znamenitých paedagogů, jež sebral prof. K. Vorovka. („Jiskry“ vyšly též o sobě.) Jest jich plných 500 a podávají učiteli pokyny o vychovávání i vyučování. Uvedeme jenom jednotlivé věty z některých. „Tak víra v Boha je zdrojem vší moudrosti a všeho požehnání a cestou přírody k čistému vzdělání lidstva (Pestalozzi). Ku povšechnému vychování s rázem národním má se přikročiti v duchu křesťanského náboženství, neb ono to jest, které všude udělovati může nejlepší radu, naléhajíc samo sebou na všecky kusy onoho vychování, jakož se v životě jejího božského zakladatele všecky dosažené účely onoho vychování co nejkrásněji zrcadlí. (Wenzig.) Nejlepší a nejjistější způsob působiti v dítě směrem náboženským, jest příklad. Upřímný výraz zbožné modlitby, náboženské pokory a zápaly, jež dítě na dospělých znamená, mají víru jeho po přednosti odůvodniti. (Waitz.) Kventlík živé víry stojí za více než cent vědění pouze historického, a krůpěj pravé lásky má větší cenu do sebe nežli celé moře vědy veškerých tajemství (Francke.) Naši zbožní předkové měli nejmenší dítky k modlitbě, učíce je povznášejícím průpovědem biblickým a písním. Dětské srdce cítilo v nábožnosti život svého života, hluboký dojem nevyhasl nikdy a posvěcoval veškeré živobyti až do skonání. Tu přišli oni osvětáři, tážíce se: Co si může dítě pomysliti při jméně božím a Kristově? — a dětská modlitba jest z nesčíslných rodin odstraněna. — Dejž Bůh, aby dospělí veškerým svým slaveným vědomím opatřeni jsouce, byli schopni modliti se svému nebeskému Otci s tak vroucí zbožností srdce a s takovou důvěrou, jako dítky, které zbožná máti k modlitbě navádí.“ (Raumer.) — Mohli bychom jich uvésti množství. Není ctnosti, jíž by některá „jiskra“ se nedotýkala, cenu její dotvrzujíc, a kdo by v myšlení i konání jimi se řídil, byl by vychovatelem znamenitým.

Velice pozoruhodnou úvahu „Náboženství ve škole“ napsal známý básník A. Kosina, uč. měšť. školy. „Jeden z důležitých, mocných a na vývoj člověčen-

stva blahodárně působících citů je cit náboženský. Náboženství, tato vznešená dcera nebes, stalo se vychovatelkou člověka, posvátnou rukou vedlo jej vždy dále, šlechtilo a k vyšším snahám a tužbám ducha jeho povznášelo. Cit náboženský stal se blahodárným hlasem vzdělanosti a osvěty. — Nerozsívejme větru, abychom neklidili bouře; ze síní učebných kříže odstraňujeme [1]) nepomníce, že nad Krista nemáme pro mládež vzoru vznešenějšího, velebnějšího. Čím, vy moderní spasitelé našeho školství národního, Krista a humanní, božskou, láskyplnou nauku jeho nám nahradíte? — — náboženstvím snad, jak díte, přirozeným? — Veteš a cáry podáváte nám za šat dobrý a čistý!" — Tak píše o náboženství vzdělaný učitel. Týž spisovatel ve čl. „O citech a jejich vzdělání vůbec" dokazuje důležitost citu náboženského. — O přemáhání, zapření sebe a trpělivosti učitele napsal A. Přibík článek „Tři perly vychovatelské." Čl. „Kterak může učitel k tomu působiti, aby šířila se vážnost ku škole a k učitelství" doporučuje bezúhonný život, lásku ku mládeži, nestrannost v životě veřejném, bedlivé konání povinností, stálé sebe vzdělávání a zdokonalování. O zlepšení docházky školní pojednávají tři články. Jiné články vychovatelské jsou: Kterak budeme maličkým vyprávěti od G. Pfeifrové. Pozorujme svěřence své zvláště tenkráte, když nás nepozorují, Co bylo dosud vykonáno pro slepé dítky v Čechách, O hluchoněmých, O vychovatelských trestech. O dušesloví ve škole obecné důkladně pojednal prof. J. Šauer, neopomíjeje uváděti příklady šlechetného jednání. Kromě četných výkladů ze všech předmětův učebných nalézáme v tomto ročníku obšírné články o glóbu od prof. J. Zdeňka, o směnkářství od V. Filipa a o Mongolech od V. Kudrnáče. V odstavci „Písemnictví a umění" posouzeny jsou některé spisy. A. Kosina uveřejnil zdařilé básně „Štědrý večer" a „U hrobu sv. Vojtěcha."

V ročníku VIII. nalézáme pokračování některých článků z ročníku předešlého (Šanerových výkladů z dušesloví, Pfeifrové. „Jak budeme maličkým vyprávěti, V. Filipa O směnkářství.) F. J. Zoubek podal „Přídavek k české Didaktice Komenského. — Pozoruhodný je článek J. Ningra „Naše mládež záhy stárne"; příčiny toho uvádí pisatel v jednotlivých kapitolách pojednání, jichž obsah poznáme z nadpisů: Naše mládež kouří — Naše mládež náruživě v hostinci i mimo něj tančí — Naše mládež v karty a jiné hry o peníze hraje — Naše mládež také pilně do divadla chodí — Naše mládež přivyká přepychu — Naše mládež také již o pohlavním pudu všelicos ví, čeho by věděti neměla. „Když směrem tím ještě dále pokračovati budeme," praví pisatel ku konci svého pojednání, politujme již napřed budoucí naše pokolení." — J. K. Hraše podal pěkné ukázky povídek pro mládež, ve kterých citu zbožného náležitě dbáno. Kromě těchto nalézáme zde ještě čl. „Šetřme u vyučování vždy pravé míry a času." Čl. „Kdy a kterak působiti má učitel na vývoj řádného charakteru mládeže" je dokončen až v ročníku následujícím. Tento ročník má méně článků vychovatelských nežli předešlé. Mnohem více místa věnováno článkům literárně historickým. Literární činnost Jana Husi vylíčil P. V. Brabec, Stručný přehled literatury české podal A. Kosina. V. Kryšpín pojednal v obšírném článku o paedagogických časopisech, jež vycházely v Čechách v l. 1816 až 1851. a podává z nich ukázky. Drobností historických, týkajících se školství a vzdělanosti, jest hojnost; kromě těch uvádíme delší články: O Sokratovi a Kterak psávali rozličtí národové. O nových měrách v zeměpise pojednal prof. J. Zdeněk, o řekách a pramenech V. Kudrnáč. Nejdelší články přírodopisné jsou: Něco z tělovědy, O kůži těla lidského, O stěhování hmyzu. Ig. Prokeš podal sbírku přání pro děti. Výklady methodické jsou dosti četné.

I v tomto ročníku nalézáme dosti posudkův o nových spisech. Zajímavým jest posudek prof. J. Šauera o „Místopise těla lidského" od dra. V. Šela. Vytknuv četné chyby v názvosloví praví kritik: „Jiná věc, kterou neradi jsme viděli, jsou názvy částí těla, jež jinde listem nebo rouškou se zakrývají. Je to veliké prohřešení proti zásadám rozumného vychovatelství, a proto, nechť by provedení obrazů bylo sebe úhlednější, a názosloví sebe správnější (čehož není), sama tato věc stačila by na vyloučení těchto obrazů ze školy obecné." — Avšak „Místopis" nalezl obhajce, kterýž o této věci takto se pronesl: „Nevidím tu z paedagogického stanoviska žádné pohoršení, naopak mám za to, že se srovnává se zásadami rozumného vychovatelství, aby podány byly dětem alespoň pro okolí jistých částí

[1]) K těm slovům redakce „Besedy uč." pod čarou připomíná, že „kříže, jež v Žatci ze škol byly odstraněny, z nařízení zemské školní rady opět na svá místa dány jsou." — Ale dosti smutno, že se stal takový pokus.

těla názvy slušné (!) a správné na místě oněch nehezkých, jichž děti per tradicionem pro tyto částky užívají; neboť tyto částky jsou vskutku na těle dětském, dítě je dobře zná a nenaučí se je znáti teprve z místopisu těla lidského.“ — Avšak prof. Šauer dokázal nezvratně, že pohled na takové obrazy děti kazí. — Z této malé polemiky je zřejmo, že i mnozí tak řečení „vzdělanci“ nemají o vychovávání dětí ani ponětí. — Taktéž zasluhuje povšímnuti článek prof. Šauera „Nebudiž nesnáze mezi námi, neboť bratři jsme“, v němž slovy mírnými, ale přesvědčujícími snaží se vyrovnati spor mezi Pražskými spolky učitelskými.

(Pokračování.)

ZPRÁVY SPOLKOVÉ.

Provolání.

Jakož patrno z jednatelské zprávy, dostoupil počet členů „Vlasti“ ku konci druhého roku správního čísla 387. Jest to číslo poměrně ovšem velmi malé, ale přece nikoliv nepatrné.

Jest to počet poměrně malý, protože dokazuje, kterak málo dosud vědomí a přesvědčení o potřebě družstva „Vlasť“ pronikly do kruhů povýtce k účastenství s družstvem povolaných, a zase jest počet ten ne nepatrný, anoť z něho zřejmo, kterak se cítí potřeba nevyhnutelná nějakého střediska, z něhož by zdárně i trvale proudil se do všech vrstev národa českého život katolický. — Než, odkud to skrovné až dosud účastenství? — Po našem soudu příčina jedna jest ta, že přemnohý družstvo „Vlasť“ stotožňuje s časopisem „Vlasť“ a domnívá se tudy, že pro dobrou, katolickou věc dosti již činí, když odbírá časopis „Vlasť“. Úkol však, za jakým družstvo „Vlasť“ se nese, zůstává mnohým nepovšimnut a jakoby do pozadí zastrčen předplatným na časopis „Vlasť“. A přece účel ten v celém dosahu svém zasluhuje bedlivého povšimnutí a uvážení. — V letech 60. vzniklo, jakoby přes noc vyrostlo množství spolků zpěváckých, sokolských, čtenářských a jiných, na uhájení a utvrzení národního vědomí. Za tímže účelem zřízeny později odbory jednot národních, pošumavský, severočeský, jihovýchodní — ! Co tu odborů matičných po všech městech a dědinkách naší vlasti drahé za tím účelem, aby jazyk český a národní vědomí vyšinuly se na výši důstojnou ! — Za touto snahou po vzpružení národního vědomí a po zvelebení českého jazyka nesmí pokulhávati snaha ne méně důležitá, totiž snaha po vzpružení náboženského vědomí, po zvelebení víry otecké. Jsme Čechy, buďme Čechy katolickými, celými ! Jen ten, kdo Bohu svému zůstane věrným, bude věrným i národu a vlasti. Církev a vlasť ať nedílně panují v srdcích našich a ku osvědčení této nedílnosti podává právě družstvo „Vlasť“ bratrsky pomocnou ruku.

Abychom větší váhy dodali slovům těm, podáváme na objasnění situace následující:

Za celá tři léta, co „Vlasť“ existuje, seznali jsme v Čechách smutné faktum, že půda pro katolickou četbu mezi nejširšími kruhy byla skoro

úplně již ztracena. Z rozličných stran byly nám naznačeny osoby mírného smýšlení, s vyzváním, bychom jim „Vlast“ zasýlali; avšak když se jim časopis ten zaslal, ukázali pánové ti pravou barvu, kterou doma před svými duchovními z prospěchářství neb jiných ohledů skrývali, a napsali nám, že podobných časopisů — nečtou!! Podobně chovali se muži, kteří pouze z katolických peněz žijí a často popředáckou roli v katolických spolcích hrají, jakmile měli nějaký ten groš dáti na četbu katolickou. Z toho ze všeho seznali jsme, jak smutné poměry celý katolický život náš a literaturu ovládají, a že truchlivosť poměrů těch ani u katolíků samých patřičného ocenění nenalezá, ba i na lehkou váhu se béře.

Známoť zajisté našim čtenářům, jak jistá národní strana vždy využitkovala při volbách duchovenstvo; jest jim také povědomo, jak zvláštními důtklivými dopisy venkovské duchovenstvo k podporování svých orgánů vyzývala, ano i poslance kněze k témuž účelu získala! — A jak chová se strana ta k našemu družstvu? — Ona spolek náš skoro úplně ignoruje jako otevření liberálové, ač o jiných spolcích a společcích sáhodlouhé referáty přináší, a zmíní-li se o našem časopisu, činí to často ve smyslu nepříznivém. Porovnejme jen kritiky její o „Vlasti“ s úvahami o listech jiných a seznáme dostatečně její nechuť k našemu podniku. Kdežto o pracích v jiných listech uveřejněných — sebe slabších sáhodlouhé irády přináší, vyslovuje se o mnohých pracích ve „Vlasti“ uveřejněných, které znalci za výtečné uznali, jen nepříznivě.

Co z toho následuje? — Abychom se nespolehali na nikoho, nýbrž sami na sebe! Každý zvlášť a všichni za jedním cílem připravujme v národě všude půdu četbě katolické. My duchovní musíme býti sami obětavi a musíme vystavěti sobě mohutný, katolický Svatobor. V nynější době můžeme a musíme se domoci všude vlivu: v časopisech venkovských, v besedách, čtenářských spolcích, záložnách činme naší „Vlasti“ propagandu, upozorňujme čtenáře na ni, hleďme pracovati ve směru tom neunavně, všestranně, systematicky, a zajisté jak přemnozí duchovní toho ve svých osadách dosáhli, dobrý výsledek nás nemine. Uvidí všichni, čeho my, bojovníci boží, spojenými silami dokážeme! — Poznají naši protivníci, jak nenadále zmohutní katolický tisk, a jak kolem něho bude se kupiti četná řada i spisovatelů i čtenářů.

Výbor družstva „Vlast“ nesloží také ruce v klín; naopak všemožně se přičiní, aby ta důvěra, které se těšil spolek náš, stále vzrůstala a nové ovoce pro družstvo přinášela, aby naše falanx čím dále tím více se rozšiřujíc v národ vnikala.

Neříkej nikdo, že není ještě tak zle; nedomnívej se nikdo, že tvé pomoci oželí ostatní, že mimo tebe dosti jest těch druhých — horlivých —. Ne vedle těch druhých, ale s nimi společně pracujme! — Tak církvi, vlasti užitek přineseme. — Tedy ve jménu božím ku předu!

Z výboru družstva „Vlasti“.

dne 6. března 1887.

Václav Červinka,
jednatel družstva „Vlasti“.

Josef Mergl,
t. č. předseda družstva „Vlasti“.

ROČNÍK III. KVĚTEN. ČÍSLO 8.

VLASŤ.

Galileo Galilei — ve světle pravdy.

Píše Alois Hlavinka.

(Dokončení.)

Přes to že Galilei za posledních let značně churavěl, přece pořád a s úspěchem se zabýval vědami přírodními: dokončil a zdokonalil několik již dříve rozepsaných prací z oboru fysiky a jmenovitě mechaniky, za kteréž mu věda podnes děkuje, a vydal je zejména v knize Discorsi e dimostrazioni, jež vyšly r. 1638. v Leydenu. Toto dílo je bez řeči nejznamenitější ze všeho, co Galilei napsal. Jím založil správnou nauku pohybu a vůbec vyměřil fysice pravý obor. Až po tu dobu zabývali se mnozí fysikou, jmenovitě dynamikou, jen spekulativně, a po stránce zkušebné zvrhla se fysika na mnoze v planou hříčku a zábavu. Galilei jak náleží spojil spekulaci s experimentem a zkoušeje pravosť svých spekulativních důsledů přiměřeně a důmyslně zařízenými zkouškami povýšil tyto zkoušky teprve na výši vědecké práce. Kdyby byl Galilei posledních deset let života po vůli mohl věnovati hvězdářským rozpravám, nebyl by tohoto předůležitého spisu vůbec vydal, neb alespoň ne v té dokonalosti, a při tom přece by nebyl k otázce záhadného theoremu astronomického ničím podstatným mohl přispěti, protože právě ta otázka v té době ještě nebyla zralá k rozluštění.

Často však jest přeslýchati výtku, že inkvisice násilně potlačovala Galileovu astronomickou činnosť. Výtka docela chybná. Nejdůležitější listiny soudní jsou již s dostatek známy, a ty svědčí, že inkvisice skutečných výzkumů a zásluh Galileových v oboru hvězdářském, jako jeho dalekohledných pozorování na slunci, na měsíci, na Venuši, na Jupiteru a jeho souputnicích ani se nedotkla. Jimi by se byl mohl Galilei i „v řetězích“ nebo „ve vyhnanství“, o čemž lidé necírkevní jak rádi tak nesprávně povídají, beze všeho dále zabývati. V tom jediném se mu překáželo a zbraňovalo, aby z některých svých dobadů nedomáhal se důsledův o klidu slunce a oběhu země, kterých neuměl a nemohl průvodně dokázati.

Roku 1637. oslepnul Galilei napřed na pravé oko a nedlouho po té i na levé. Toto neštěstí a jiné choroby ubraly mu poněkud možnosti k další práci vědecké, ale dokonce jí nezamezily. Koncem února 1638. směl se Galilei přestěhovati do svého domu ve Florencii, kdež doufal, že se mu dostane pečlivější pomoci lékařské; ale sotva že tam prodlel rok, vrátil se zase na svůj letohrádek. Nabyl zajisté zatím přesvědčení, že venkovský tento kraj i vzduch mu lépe svědčí. Tam dospěl konce pracné a na mnoze příkré dráhy života dne 8. ledna r. 1642., doživ se věku bez mála 78 let. Bylo mu asi potěšením, že papež Urban VIII. udělil mu na sotnách požehnání.

Pravilo se již, že Galilei měl dlíti na svém statečku jak moha o samotě. Když přítel Galileiův, hvězdář Castelli, chtěl ho tam navštíviti, kladly se mu z Říma v cestu překážky, neboť se vědělo, že jest horlivým zastancem soustavy Koperníkovy, a inkvisice chtěla zachovati důslednosť. Když však Castelli slíbil, že o této věci nebude s Galileiem rozmlouvati, byly mu častější návštěvy povoleny. Jiní směli Galilea navštěvovati bez jakého povolení. A skutečně jde z dopisů Galileových na jevo, že známí ho navštěvovali velmi často, — jako třeba kanovník Gherardini, jenž bydlel na blízku a velmi mnoho s ním obcoval, — a že i mnozí přátelé k němu zavítali, jako anglický básník Milton, filosof Hobbes a snad i Descartes. O jakémsi záští k osobě Galileově neb o jakési zaslepené pronásledavosti nemůže tedy býti ani řeči. Kdož pak by toho, jehož má v záští nebo koho zaslepeně pronásleduje, dobrovolně penězi podporoval?! A o Galileovi víme, že od roku 1630., i když byl odsouzen, až do smrti dostával ročně 100 skudů z papežské pokladny.

Vidí se tu ještě připomněti, že jsou za našich časů lidé, kteří Galilea staví v první řadu bojovníků proti církvi a víře, aby také z jeho příkladu ukázali a dokázali, že prý víra a věda jsou na nesmířitelném sporu. Zde nebudiž od místa vložiti alespoň zrnko polemiky. Nehodláme tu připomínati protestantům — neboť po přednosti tito se domnívají, že jako ze mnoha jiných skroucených a zbarvených dějin církevních, tak i z procesu Galileova smějí hanu kydati na církev katolickou, — nehodláme tu obšírněji protestantům připomínati Keplera, jehož souvěrci za to, že se zastával nauky Koperníkovy, přivedli z úřadu i s chleba. Jen tolik pravíme, že sám Luther se vyjádřil o Koperníkovi, ovšem po svém způsobu: „Der Narr will die ganze Kunst der Astronomiä umkehren“, a Melanchton, kmotr lutheranismu, jest odhodlán, že „se nedá od svědectví božích odvrátiti kejklemi těch, kdož si pokládají za okrasu ducha pomásti všelikou vědu.“ Když byl Kepler, jak sám praví, „hinausgestossen durch die Autorität seiner Lehrer“, dostalo se mu úřadu učitelského při gymnasii ve Štýrském Hradci. Když však byli protestanté ze Štýrska vypovězeni, vymohli jesuité, že se Kepler směl vrátiti. Pozdéji přijal císař Rudolf II. tohoto od svých souvěrců prudce kaceřovaného učence v čestný úřad „císařského mathematika.“ Ba po nějakém čase byla mu nabídnuta učitelská stolice mathematiky na papežské universitě v Bologni. Kepler jí nepřijal. V Německu mu připadla brzo smutná úloha, totiž hájiti před protestantským soudem své stařičké matky, obžalované z čarodějnictví. Ku všeobecnému posudku, na jakém stanovisku stáli proti nauce Koperníkově protestanté a katolíci, čili, jak praví Schleiden, s jakou podjatostí a duchovou prázdnotou se odpíralo soustavě Koperníkově na

straně oné a s jakým duchem na straně této, nebudiž tu od místa jen dvojí charakteristický výrok: Jan Jakub Hainlin, protestantský theolog v Tubinkách, vyjádřil se ještě v polovici 17. století, že „ho nic nemohlo přesvědčiti o pravdě sluneční soustavy Koperníkovy, leč to, že ji papež, antikrist zatratil.“ O něco málo později však se pronesl jesuita Milliet Dechales: „Koperníkův výklad pohybu hvězd tak jest krásný a prostý, že by jej člověk mohl nazvati božským, jen kdyby se bohužel neprotivil písmu sv.“ — Konečně o tom, že ještě v devatenáctém století protestantská theologie se vzpírala soustavě Koperníkově, nebudiž tu ani zmínky.

Galilei i v době prudkého boje za novou nauku a přes to, že mu z toho vyrostly dosti trpké následky, nikdy nevystoupil proti církvi a její základním zásadám. Zastával se jen toho, že těchto zásad, jmenovité u výkladě písma má se jinak užívati. Byloť zásadou všeobecně uznanou, že se nesmí rozuměti písmu sv. vezdy ve významu slovném, anoť se písmo zvláště o věcech, které se netýkají pravd náboženských, přizpůsobuje lidskému názoru a řeči. Tuto zásadu uznávala již od prvopočátku církev, uznával i Galilei. Galilei jen chtěl, aby se této zásady užilo také u výkladě všech oněch míst, kde mluví písmo sv. o klidu země a pohybu slunce; theologové byli proti tomu, ale v nejhlubším základě přece jen z příčin filosofických a přírodofilosofických, proto že totiž přírodní vědy až po ten čas nepodaly průvodných důkazů, že je tomu naopak, než se oku vidí. Jakéhosi sporu mezi věrou a vědou Galilei jak živ netvrdil. Pravou víru si zachoval po všeliký čas neporušenu; církevní povinnosti jako: přijímati svátosti a obcovati mši sv., plnil až do smrti věrně.

IX. Proces Galileův a dogma neomylnosti.

Již u výkladě historického postupu Galileova sporu naskytla se několikráte potřeba zmíniti se několika slovy, kterak se má výnos církevního soudu k neomylnosti papežově. Ukázali jsme, že papež ani v roce 1616. ani v 1633. nevystupuje jakožto osoba mluvící, rozhodující nebo učící, nýbrž kongregace podala svůj rozsudek; připomněli jsme však také, že neomylnosť tak přesnou jest osobní výsadou, ba jakořka úřední milostí papežovou, že mu jí nelze na nikoho jiného přenésti: i soudili jsme z toho vším právem, že mylné ony nálezy soudní nikterak se nedotýkají článku o neomylnosti.

Ješto však protivníci církve buď z nevědomosti nebo z podjatosti snaží se dogma o neomylnosti zlehčovati výtkou, za prvé, že prý výnosy soudní ve příčině Galileově jsou na sporu s papežskou neomylností, nebo za druhé, že až tehda, když nauka Koperníkova již všude se uznávala, církevníci prý teprve vymyslili rozmanité jemné rozdíly, aby dogma neomylnosti jak tak prosmekli úžinou procesu Galileova, vidí se tu promluviti ku věci několik slov, jimiž na jevo vyjde, kterak neoprávněna jest výtka první, a kterak nezdůvodněna a dějepisně nepravdiva jest druhá.

Církvi věřící nastává jen tehda povinnosť přijati ten onen výnos papežův za článek víry, když z okolností a ze slov pronesených jasně jest poznati, za prvé, že rozhodný výnos pochází od *papeže samého*, a za druhé, že papež v něm promluvil jakožto *svrchovaný učitel církve* Přiměří-li kdo výnosy ve sporu Galileově k těmto dvěma nezbytným,

podstatným a základným pohledávkám, zajisté mu bude na snadě uznati, že ony výnosy ani v té ani v oné příčině nevyhovují oněm dvěma základným požadavkům. Aby se věc docela jasně ozřejmila, položíme tu třeba dogmatický výnos papežův z roku 1854. o neposkvrněném početí Panny Marie, jejž sv. otec slavně přednesl u velikém shromáždění četných biskupův a kardinálův a slavnou bullou oznámil všemu světu: „... Autoritate Domini nostri Jesu Christi, beatorum Apostolorum Petri et Pauli, ac Nostra declaramus, pronuntiamus et definimus, doctrinam, quae tenet, beatissimam Virginem Mariam in primo instanti suae Conceptionis fuisse singulari omnipotentis Dei gratia et privilegio, intuitu meritorum Christi Jesu Salvatoris humani generis, ab omni originalis culpae labe praeservatam immunem, esse a Deo revelatam atque idcirco ab omnibus fidelibus firmiter constanterque credendam. Quapropter si qui secus ac a Nobis definitum est, quod Deus avertat, praesumserit corde sentire, ii noverint ac porro sciant, se proprio judicio condemnatos, naufragium circa fidem passos esse, et ab unitate Ecclesiae defecisse, ac praeterea facto ipso suo semet poenis a jure statutis subjicere, si, quod corde sentiunt, verbo aut scripto, vel alio quovis externo modo significare ausi fuerint...“

Z těchto slov jest patrně zřejmo a jasno, že papež mluví mocí svého od Boha mu svěřeného vrchního úřadu učitelského čili „ex cathedra“, a to za tím účelem, aby zavázal věřící ve svědomí ku víře onoho článku.

Tímto však ještě nejsou uklizeny všecky nesnáze, anyť jsou přece také některé výnosy kongregační, kterým nicméně theologové přisuzují platnosť výnosu papežského ve příčině učení křesťanského. Ale kdo si prohledne jednak podpis takovýchto výnosů, a zvláště kdo bedlivěji přihlédne k jejich obsahu a způsobu řeči, ihned uznamená, že také v nich jsou dodrženy ony dvě podstatné podmínky svrchu připomenuté. V těchto případech totiž nevynáší kongregace svého nálezu a rozhodnutí, nýbrž podává na veřejnosť, o čem sám papež byl ve slavné poradě rozhodl. Proto mluví v těchto nálezech sám papež jako osoba rozhodující a učící, nikoli kongregace. Tak třeba oznamuje kardinál a tajemník inkvisice ze dne 29. ledna 1647. biskupům všeho křesťanstva, že Innocenc X. ve slavnostní poradě inkvisiční zamítnul nauku o dvojí církevní hlavě, Petru a Pavlu, za haeretickou (et Sanctissimus haereticam declaravit), kdežto v nálezech o Galileovi mluví kongregace a výnosy své oznámila jen inkvisitorům.

Rozdíl takovýchto výnosů, jichž mohli bychom, kdyby nebylo od místa, podati ještě více, sám sebou bije v oči; tyto nálezy jsou rozhodně a jasně osobním činem papežovým a to takovým, že jimi své věřící přísně ve svědomí zavazuje.

Malicherna a licha jest námitka, že prý papež přikázal r. 1616. a 1633. učiniti nálezy proti nauce Galileově. Tím že papež něco přikázal nebo i schválil něčí výnos, nenabývá výnos ten platnosti osobního činu papežova, nýbrž zůstává činem kongregace. Když panovník dá některému zákonu sankci, nestává se onen zákon osobním činem císařovým. Ostatně ve veřejných výnosech z r. 1616. a 1633. nikde se nečiní zmínky, že by ony výnosy plynuly z rozkazu papežova, víme o tom jen z poradních protokolů, které tehda nebyly dány u veřejnosť. Tím tedy věřící dokonce neměli oněch výnosů považovati za čin papeže samého. Posléze, ať by se byla v oněch nálezech stala

zmínka, že se učinily z rozkazu papežova, nebo ať by si, jak se v zánovních dobách stalo zvykem, na konci výnosů kongregačních bylo připomenuto, že papež s nimi souhlasí, přece ani tímto souhlasem nestává se čin kongregační osobním činem papežovým. Aby papež přikázal nebo schválil ten onen výnos, bylo vezdy potřebí, neboť teprve tím nabyl nález kongregační právní platnosti a závaznosti.

Avšak mohl by snad někdo namítnouti, jako že se skutečně namítalo a namítá podnes, že všecky tyto výklady a rozdíly vznikly teprve v zánovních dobách, že prý byly vymyšleny, až když názory Galileovy všeobecně se uznaly za správny a platny, aby se dogma neomylnosti prosmeklo nesnázemi ze pře Galileovy. Dejme na chvíli, že by tomu bylo tak, přece by z toho nikterak nešlo, že by tyto vývody a rozdíly nebyly platny a správny; že se poznatky některých článků víry zdokonalovaly a prohlubovaly při rozmanitých sporech, toho jest ostatně hojnost dokladů v dějinách církevních. Proces Galileův snad přispěl k jasnějšímu pojmu neomylnosti, ale nic podstatného v něm nezměnil; všecky podstatné pohledávky a části byly jako za našich časů již tehda zřejmy a jasny.

Článek o neomylnosti papežově nebyl tehda sice ještě definitivně vysloven, ale theologové ho hájili; výnosy papežovy „ex cathedra“ o věcech víry a mravů byly považovány za neomylné a nezměnitelné. Píše třeba Melchior Canus († 1560.) ve vzácném spise „De locis theologicis“ (l. 6. c. 7.): „Netoliko rozum a bohoslovná badání vedou mě k tomu, abych tvrdil nekiamnosť těchto rozhodnutí, ale i výroky nejslovutnějších bohoslovců ... Držme se společného názoru katolíků; bezpečně můžeme jí následovati, jelikož jest to právě obecný názor katolický. Mimo to jej potvrzují výroky sv. písem, výnosy papežův, světcové starých dob, otcové sněmovní, podání apoštolské a nepřetržitý zvyk církve.“ Kdo by však tvrdil opak, toho M. Canus nehodlá považovati za formálního haeretika, neboť církev se v té příčině ještě nevyslovila, ale počítá ho za haeretika materiálního. Na konec pronesl významná slova: „Až všeobecný sněm církevní o této věci promluví, zajisté toho, kdož by toto upíral, poznačí za skutečného haeretika.“

Nejinak mluví také svého času slovutný bohoslovec Dominicus Gravina o neomylnosti papežově ve spise z r. 1639.: „De legitimo et praecipuo magistro et judice infallibili Romano Pontifice in fidei, morum et ecclesiasticae disciplinae, canonizationis et cultus Sanctorum decretis.“ — Mimo mnohé jiné svědčí o tom také Bellarmin[1]) a Suarez. Tento přidal ku svému výkladu o neomylnosti papežově důležitou v naší věci poznámku,[2]) že papežové mluvívají často „bez dovolávání se neomylného přispění Ducha sv. a bez jeho pomoci“, že mluví jen podle pouhého „lidského domnění a rozumu“. „Takové výroky však nemusejí chovati v sobě pravdu věroučnou, a tudíž ani neomylnou pravdu; neboť ku pevnosti a čistotě víry všeobecné církve není toho potřebí, ba ani se nesrovnává s míněním a úmyslem papežův.“

Jako však byla známa neomylnosť papežova a nezměnitelnosť jeho výnosův ex cathedra, neméně byla známa omylnosť a změnitelnosť rozhodnutí kongregačních,

[1]) De romano pontifice l. 4. c. 3.
[2]) Defensio fidei cath. adv. anglic. sectae errores l. 1. c. 6. n. 16.

nicméně to ani nevadilo její veliké vážnosti, ani neumenšovalo závaznosti jejích výnosů. Dekret z r. 1616. a rozsudek z r. 1633. připisovaly se kongregaci a poznačovaly se za výnosy, při kterých jest možna nejen změna, ale i omyl. Položíme tu na doklad několik výroků, které svědčí buď o změnitelnosti neb omylnosti oněch výnosů, nebo dokonce o obou zároveň, jak o změnitelnosti tak o omylnosti.

Kanovník a přírodopisec francouzský, Sarlat, vyjádřil se r. 1620. ve svém spise „Burbonia sidera", že nálezem kongregace otázka Koperníkova není ještě na vždy rozhodnuta.[3])

František Mersenne píše[4]), že nauka Koperníkova podle slova sice protiví se písmu, ale nemůže se nazvati bludem u víře, an výklad oněch míst písmových není vyhlášen za věc víry.

Papež Urban VIII. pravil kardinálovi z Zollernu, že církev nezatratila soustavy Koperníkovy za haeretickou (a tomu by bylo tak, kdyby se byl podal nález neomylný) a že nikdy jí neodsoudí za haeretickou, nýbrž jen za smělou; není prý však se obávati, že by někdo dokázal kdy její bezpečnou pravdivosť.[5])

Libertus Fromond, profesor filosofie a theologie v Lovani, hájí ve svém Antiaristarchu[6]) nehybnosti země a zákazu z r. 1616.; výnos ten však považuje jen za výrok kardinálův a nikterak se toho nedomáhá, aby kdo považoval novou soustavu za rozhodně a na vždy zamítnutou, pokud hlava církve v této věci rozhodněji nevystoupí (... nisi a capite ipso Ecclesiae catholicae expressius aliud videam). Na jiném místě praví: „Bohoslovci neuznávají, že by plná moc kardinálů ve svých výnosech byla svrchovaná a na roveň papežské" (Cardinalitiam in definitionibus potestatem summam et pontificiam esse negant.)

Hrabě Filip Magalotti, jenž byl z přízně s rodinou Urbanovou, psal 4. září 1632. Galileovi z Říma, že „se nikterak nedomnívá, že by se o to pracovalo, aby (nauka Koperníkova) byla od svrchované stolice prohlášena za lichou. Pravím to na základě výroků takových mužů, kteří mají těsné styky se sv. officiem, kteréž pojednává hlavně o věcech věroučných ... Tito praví dále: V církvi boží bývají sporné otázky a mezi nimi takové, o kterých písmo sv. a sv. otcové buď kladně nebo záporně se vyjádřili velmi jasně; mnohé z nich se týkají služby boží mnohem těsněji, jako třeba otázka o neposkvrněném početí blahoslavené Panny; a přece podle obecného názoru nerozhodne se o té věci bez předůležitých příčin nebo bez výroku všeobecného sněmu církevního ani v tu ani v onu stranu. Pokud jsem doslechl od velebného patera (Magistra s. Palatii, Riccardiho), nemyslím, že by se dali touto cestou; učiní se jen velmi umírněná změna Vašeho „Dialogu", něco se přidá nebo ujme, jen pokud toho bude žádati potřeba, aby se zachoval dřívější dekret" (z r. 1616.).

Descartes píše 10. ledna 1634. Mersennovi: „Nevidím, že by (proti nové soustavě vynesená) censura mělá vážnosť výroku papežova nebo církevního sněmu. Pochází jen od kongregace."

Jesuita Riccioli, posléze profesor hvězdářství v Bononii, psal roku 1651., „že kongregace kardinálů sama o sobě bez papeže nečiní

[3]) Viz Delambrovu hist. de l'astron. I. 690.
[4]) Quaest. in Genes. Paris. 1623. p. 901.
[5]) Galilei píše Cesimu, 8. června 1623.
[6]) Anti-Aristarchus. Antverpiae 1631. p. 97.

žádných článků víry i kdyby řekla, že to neb ono jest věcí víry a že opak toho jest haeretické“ [7]).

Biskup Caramuel, horlivý odpůrce nauky Koperníkovy, jak po stránce theologické, tak přírodovědecké, praví, dokáže-li se tato nauka, že bude potřebí výklad oněch míst pozměniti. O dekretu z r. 1616. píše: „Cardinalium eminentissimorum tribunal definivit.“ Rozhodně brání, že by tu běželo o rozhodnutí věroučné [8]).

Mathematik a hvězdář Hadrian Auzout z Paříže přeje si, aby kongregace odvolala svůj nález. Galilei prý chtěl svým názorem proraziti násilně a hned, ale neměl na to potřebných důkazů. Doklady jeho mohly se ujímati a působiti jen znenáhla, ale čím dále jasněji prý se jeví jednoduchosť počtů [9]).

Jesuita Kochanski, knihovník a mathematik krále polského, vydal v ročníku 1685. časopisu Acta eruditorum [10]) v Lipsku vyzvání, aby směrem jím samým poznačeným shledávaly se důkazy o pohybu země, „proti kterým by se nedalo již zhola nic namítati.“ Z toho jde na rozum, že ani duchovní osoby neustávaly dále bádati ve prospěch nauky Koperníkovy a že jim ony výnosy docela nic v tom nebránily.

Také vážní mužové mimocírkevní docela správně soudili o platnosti a neplatnosti výnosů kongregačních. John Wilkins praví: „Ani tato shromáždění (totiž kongregace kardinálův) ani, pokud mi známo, kdo jiný, neužily o domněnce Koperníkově tvrdé censury, že by byla haeresí ... Nejtvrdší výrok, který vyplynul z úst, byl: že jest to Opinio temeraria, quae altero pede intravit haereseos limen“.

A slovutný Leibniz obrátil se r. 1688. k Arnoštu, zemskému hraběti Hessenskému s prosbou, aby se někdy ráčil potázati u veledůstojných kardinálů, zdali by nebyli ochotni zrušiti zákaz vydaný proti názoru Koperníkově, jelikož prý hvězdáři skoro již ani nepochybují o správnosti tohoto názoru a že katoličtí učencové dostávají se u jiných do nepravého světla ... „I kdyby kongregace svou dřívější censuru změnila nebo zmírnila, jako že se jen unáhlila, dokud ještě nebylo dosti jasných důkazů soustavy Koperníkovy, nic by tím nezadala ze své vážnosti ani z vážnosti církve, an papež toho nebyl účasten. Není žádné soudní stolice, aby někdy neopravila svých vlastních nálezů.“ Když pak Leibniz prodléval v Římě, docházel ochotného sluchu, aby se ony výnosy pozměnily: patrno, že ani v Římě se tomu nebránili.

Proti takovým a tolika výrokům zvláště povolaných mužů theologických pozbývají opačné výroky docela své platnosti, anyť pocházejí od mužů necírkevních, tudíž u věcech církevních nedosti vzdělaných, jako třeba vyslanec Toskánský, Niccolini. Nemůže se jim ostatně činiti z toho tvrdá výtka, že si slova „příčí se písmu“ poněkud spletli hned s „kacířstvím“. Zběžnou četbou výnosu psaného, jako vždy bývá, trochu těžším slohem úředním, přihodilo se také inkvisitoru v Pavii, že mu neporozuměl správně. To však nás po tolika jasných dokladech nikterak nemůže másti.

---

[7]) Almagestum I., 1. p. 52.
[8]) Theol. moral. fundam. Lugduni 1676. l. I. fundam V. n. 272.
[9]) Podle Delambrovy hist. de l'astron. II. 595.
[10]) mensis Julii 1685. p. 317.

Růže šumavská.

Idyla z hor. Napsal Vojtěch Pakosta.

(Pokračování.)

VII.

Pokojů panských s nádherou a stkvosty
Alfredu hezčím prostor jizby prostý,
kde klenot skrytý všechněch stkvostů dražší
tak nenadále jeho zraku vzplál;
ten jeho postať v sladká pouta spjal,
a leskem slunce chmury s čela plaší.

Přicházel často až byl hostem denním,
až za návštěvy jednou přímo řek,
že nezdolně jej vábí Almy vděk.
Ne však co hejska, aby toužil snad
vylhaným citem, sladkým lichocením
ten jarý kvítek v bláto pošlapat —
leč za choť vzíti že ji míní sobě.
Vzhled k němu otec — Alma klopí zor —
„Jinému dcera musí dostát v slově“ —
děl s upřímností obyvatel hor
a dodal: „Škoda!“

Alfred zbledl v líci,
v noc pustou zapad blahý rána svit,
leč jako člověk s proudy zápasící
se stébla chytá, hleděl zachytit
se slůvka: „škoda“ — smutným hlasem vece:
„Leč přáteli snad zůstaneme přece!“ —

Zůstali. Alfred v chatě býval denně,
samoty s Almou nikdy nehledal,
i na Ondřeje se jí často ptal:
kde meškā — zdráv-li? . . . Alma otevřeně
mu vyjevila bolesť duše svojí,
jak denně s touhou marně čeká zpráv,
kde Ondřej meškā, raněn-li či zdráv . . .
a hořem zmírá, zdali nepad v boji. —
Pak v bolesti a děsné tuchy znak
se slzou zrosil dětský její zrak.

A Alfred hrouže zrak v ten pohled milý
pocitů různých býval směsí jat:
má-li s ní plakat, neb se radovat
předtuchou štěstí, nevěděl v té chvíli;
ctil její věrnosť i v své beznaději,
vždyť nechtěl více, než jen přízeň její.

On šťasten býval nezištným svým blahem,
kdy slasť jí růměn vdechla do líček;
tu kdysi darem stuhu perliček
jí přines, jindy zlatou jehlici,
zřel blažen zápas v její zraku vlahém,
jak nerozhodna v citů směsici,
má-li dar vzíti, aneb zamítnouti?

Vzala jej teprv, když i otec děl:
že není hezké, pakli pána rmoutí —
vzala jej s díkem, při němž ret se chvěl.

Podivná bouře zmítá dívčí duší,
co lesklý dárek v lepé skřínce plá;
v své komůrce se často zamyká,
líce jí hoří, srdce mocně buší,
kdy v zrcadélku zkouší k šátů lemu,
jak šperk ten sluší hrdlu bělostnému,
poskočí děckem, kdy z účesu vlasů
jehlice hárá ve třpytu a jasu,
blažena, šťastna, jak by v této kráse
teď — Ondřejovi asi líbila se!

Kam ubožáka krutý zavál osud?
si vzdychne a zas cítí v líci var,
že od cizince vzala stkvosty v dar.
Však zda to hříchem? — Nesliboval lásku,
dal před otcem je, z přízně, bez závazku, —
a Ondřejovi — stejně věrnou dosud.
Šumavskou růží, že ji často zove?
myšlénka znova ruší duše klid —
tak dříve již ji pojmenoval lid . . .
nemůže za to! . .

A zas jiní snové
se v ztrnácenou mladou hlavu loudí:
V krajině cizí na bojišti bloudí,
k ní ztuhlých mrtvol trupy vzhlížeji,
na jedné zdrcen utkvěl její hled —
krvácí hlava, obličej je bled . . .
„Ach Ondřeji můj — drahý Ondřeji!“

To jenom přelud, až se pobaví,
snů takých vidmo prchne z mysli krátce.
I pospíší si k Ondřejově matce,
však i ta divné sny jí vypráví:
Viděla syna s hlavou zkrvavělou
a žehnala mu rukou rozechvělou;
zdvih k ní své zraky, plny lásky, bolu: —
„Již, matko, v žití nesejdem se spolu!“ —
jí oznamoval.

Tím jen nové padly
jí v duši trudy, nové bodá hloží.
Však za týden, kdy matku ve hrob kladli,
se skonejšila, že tím se svou mátí
syn jenom ve snu chtěl se rozžehnati,
než odebrala na pravdu se boží.

Však sny a tuchy nejsou vždycky lživy,
s bolestí Almě brzy doznat jest:
„Pad Ondřej v boji!“ truchlou ze vsi zvěst
přináší otec, jak mu z cizí nivy
se vrátiv sdělil vojín Tomeš z Boru,
s Ondřejem slouživ stejném při praporu.

Jak lev si vedl v boji rozkáceném,
předákem zřel ho v statných reků tlumu,
pak rázem zmizel ve válečném šumu,
jak kdy se voda zavře nad kamenem.

Hromovou ranou zvěst ta Almu kácí
v otcovu náruč, ztrnul každý oud,
pak dostavil se hojný slzí proud
a vědomí zas v truchlou duši vrací.
Však jím jen život pustý, bez naděje,
jak přízrak pouště prázném na ni zeje,
že otec skoro sám už nemá sil,
by přízraků těch davy zaplašil.

V tom přišel Alfred. Jeho slovo vřelé,
jako kdy vesnou z luhů prchá sníh,
nadějí nových květ jí v duši stele
a růže kouzlí z lící zmrtvělých.
A jako děcku pláč se hračkou plaší,
co vymyslí jen Almě v dary snáší,
až v líci zase hrá jí úsměv libý —
Ó Almo, kde tvé přísahy a sliby!

Však nevíží již, — Ondřej v zemi tlí,
v myšlénkách znova v štěstí hradě trůní,
kdy v šperků zdobě v komůrce své dlí —
ach, již tak blízko — ó již u ní — u ní!

Hráz osud zbořil, ježto dělila je,
Alfred, jenž dosud přítelem jí zbyl,
o její ruku znova poprosil.
Teď pospíší si do svého jen kraje,
v podzim se vrátí, v domovinu svou
přesadí sňatkem Růži šumavskou,
kde oběma zas štěstí vzplane ráno —
tak umluveno, slavně ujednáno.

VIII.

Čas křídlem dravčím květy letní svál
a v listů žluti podzim zaplakal.

V hospodě veské, právě při silnici,
v neděli večer venkované z hor
za stolem statně bafčí při sklenici.
Je dnes tak živý jejich rozhovor,
že ani žádný zraků nepozved,
když u dveří tam v koutě přitemnělém,
neznámý jakýs voják za stůl sed.

Usednul skromně, jak by v světě celém,
ze všeho byl mu jen ten koutek zbyl:
napil se a pak dýmku zapálil,
a zahleděv se k sousedskému stolu
poslouchal, co tam hosté mluví spolu.

V tom zvuky písně k němu doletěly,
již hlasem zvučným jonáci si pěli:

Růže vykvétala
v našem sádečku —
v sad se usmívala,
s květy laškovala,
že ji švarný jonák
nosí v srdéčku.

K dívčině — růžici
jonák láskou vzplál:
„Až se vrátím z boje
budeš, dívko, moje,
nic nás nerozloučí —“
vroucně sliboval.

Než se z vojny vrátil,
pán se dostavil.
Růži v sadě našel,
zlato v dary snášel,
utrhnul ji sobě,
by se pobavil.

Ubohý jonáku,
cos ty umíral,
z dálky posýlaje
pozdrav v rodné kraje,
tvoji Růži zradnou
jiný objímal!

Vrátká věrnosť dívčí
klamný její ret;
zapomene v roce,
s vlnkou na potoce
odvane ji větřík,
sprchne lásky květ!

———

„Ó Almo, Almo!“ — zazněl z kouta kvil,
a vojín prudce, jak by zšílel bolem,
se v temno noční z jizby vyřítil.

„Toť Ondřej! Ondřej!“ — za sousedským stolem
vykřiknul kdosi . . . Zděšení a ruch —
„Ba Ondřej byl to, nezahynul v seči!“
si přizvukuje s druhem druh —
„Náš Ondřej žije — paboňky jsou řeči . . .
Hoj, omladino, pospěš rychle za nim,
ať těšíme se jeho z mrtvých vstáním!“ —

A mládež vínem zvěsti rozhřátá
vyrazí do tmy jako hříbata!

Leč po Ondřeji marné noční sledy!

Kdož v dálku za ves by jej stopoval!
Ten před chatou již Bartošovou stál
a do komůrky oknem hroužil hledy.
Tam Almu vidí, prostou z chaty dcerku,
jak v atlase a v zdobě zlatých šperků —
svých hříchů mzdou se před zrcadlem baví! . . .

Šíleně Ondřej zachytil se hlavy,
zpět potácel se, zraky upřel v nebe,
pak zabědoval v hluši noci černé:
„Buď prokleta a země pohlť tebe,
že zradila jsi moje srdce věrné!“ —
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

(Dokončení.)

Gymnasium jesuitů v Jindřichově Hradci*).

Píše Alois Mattuška.

Úvod.

Řád jesuitů od sv. Ignáce z Loyoly založený došel roku 1540. papežského stvrzení. Netrvalo to ani celé půlstoletí a jesuité dobyli si již vlivu velikého u samého císaře Rudolfa II. (1576.—1612.), jakož i dovedli si četné pány při dvoře císařském meškající nakloniti. —

Prvního příznivce mezi řečenými pány nalezli v Adamovi z Hradce, pánu na Hradci, Hluboké, Telči a Polné, rádci a komořím císaře, nejvyšším purkrabí českém. On jsa horlivým katolíkem, staral se všemožně o povznesení víry katolické a tedy mu i hlavně na srdci leželo, aby hráz denně se vzmahajícímu protestantství položena byla. K úloze takové viděl nejschopnějšími býti jesuity.

V úmyslu tom podporován byl nejvíce manželkou svou; neboť když r. 1592. ku konci října provázel Adam z Hradce mrtvolu svého strýce Viléma z Rožmberka z Prahy do Krumlova a odtud odebral se do Hradce, žádala ho manželka, paní Kateřina z Montfortu, aby mohla ředitele pražské jesuitské koleje Jana Vivaria, který s ní sem přicestoval, do Prahy sebou vzíti a na této cestě rozhodl se Adam již určitě založiti jesuitům kolej v Hradci.

Hned pak následujícího roku 1593. objevili se v Hradci dva jesuité, kteří se ubytovali ve městě v soukromých bytech, jsouce ze zámku měsíčním platem vydržováni. Jejich úkolem bylo učiniti přípravné kroky k zřízení koleje. K vyvedení celého plánu nešetřeno ze strany panstva ni největších nákladů. Povolení papežovo ke zřízení koleje hradecké došlo r. 1594.

Jesuité pouhým kázaním by snad jen skrovného výsledku byli docílili, proto se tu mělo působiti nejvíce skrze mládež, již by si sami dle určeného směru vychovávali. Myšlénku tu vyslovil pan Adam z Hradce ve své zakládací listině slovy: „Já Adam z Hradce atd., seznav učennost a horlivost neunavnou ctěných otcův tovaryšstva Ježíšova a chtěje, aby táž dále šířena byla, ustanovil jsem se na tom, že zřídím pro mládež domácí i od jinud přicházející ústav, příbytek čili kolej s chrámem Páně a ozdobením jeho, se školami, aulou, nádvořími, zahradami, domem chudých i s příjmy, což touto listinou zřizuji a zakládám.“ Aby pak jesuité mohli si kolej na místě pěkném a příhodném postaviti, dal jim pan Adam z Hradce celý ostrov, který

*) K dějinám slavného jesuitského gymnasia v Jindřichově Hradci užil jsem jakožto hlavního pramene latinského rukopisu někdejších jesuitův hradeckých „Historia Collegii Novodomensis Societatis Jesu“ a mimo to vedlejších pramenů: Schmidl „Historia Societatis Jesu“. Bílkovy dějiny jesuitů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Fr. Rull: „Monografie města Jindř. Hradce“. Jan Orth: „Nástin historicko-kulturního obrazu Jindř. Hradce“. Ohlas od Nežárky. Listiny v archivu gymnasijním. Listiny v archivu zámeckém. Účty panské. Zápisky archiváře p. Frt. Tischera. Zápisky spisovatele p. Lud. Domečky. J. Claudius: „Geschichten der Stadt Neuhaus.“ K dějinám jesuitského gymnasia v Jindř. Hradci připojím svého času dějiny gymnasia státního v Jindř. Hradci za tím účelem, aby obraz ústavu tak starožitného byl celistvý.

na východ za hranice měl zdi hřbitova[1]), na jih kostel sv. Marie Magdaleny a domy občanů až k hradbám tehdejším města, na západ rovněž hradby a to od věže až ke bráně Nežárecké. Tento ostrov daroval jim tedy celý a nedílný, zároveň s domem, nádvořími, chatrčemi, zahradou, s farními i ostatními budovami tamtéž ležícími. „Tu nechť se připraví (ukládá pan Adam z Hradce) sedm škol zároveň s aulou gymnasialní a jinými byty a místy potřebnými. Jestli místa zbude mimo budovu a dvě nádvoří, nechť se přidá k zahradě domácí".

Základ ke stavbě koleje položen byl dne 4. července r. 1595. za hlaholu všech zvonů a veliké slavnosti a ještě téhož roku byla část jeho vystavěna. Tam pak hned 6 údů tovaryšstva Ježíšova se uhostilo a zároveň počátek školám latinským položen.

1. Založení gymnasia přízní pánův z Hradce.

1595.—1602.

(Vzdělání mládeže hradecké před založením gymnasia. — Otevření gymnasia 1595., principie, první professor. — Gymnasiu věnováno přízemí koleje. — Vývoji ústavu škodí utraquismus a nemoc. — Přibyla grammatika 1596. — Mor 1597. — Sňatek Jachyma z Hradce s Marií Maxm z Hohenzolleru 1598. — Otevřena syntax 1598. — Založení semináře 5. září 1598. — První odměny žákům. — Mše sv. pro studenty v kapli sv. Magdaleny. — Vznikla poesie 1601. — Otevřena rhetorika 1602. (přenesena z Krumlova.)

Dokud v Hradci Jindřichově nebylo žádného ústavu, jenž by mládeži poskytoval vyššího vzdělání duševního, posýlali pánové z Hradce mladíky ze svého panství na studie do Krumlova, kde již bylo tehda gymnasium od jesuitů zřízeno. Kteří synové měli býti dáni na studie, záleželo na vůli pána, který na počátku roku školního dal určenou mládež dovézti na místo jejich vzdělání. Školní rok začínal po Všech Svatých a proto čteme v panských účtech, „že v sobotu po památce Všech Svatých dáno formanu Pumrovi a 7 pacholatům, kteří na studie do Krumlova k Jesuitům jeli, na stravu 30 grošů." Rozumí se, že byli všichni dobře a stejně ošaceni nákladem milostivého panstva svého, vždyť víme také, že „dáno Tom. Hlidmanskému, soukenníku, za 1 postav sukna prostředního černého mendykům (žákům) na šaty 4 kopy peněz", anebo jindy zase „dáno sedmi pacholatům, kteří do Krumlova jeli, 6 klobouků (po 4 groších)".

Hochy na studium vyslané vydržoval pán z Hradce sám ze svého jmění a posýlal do Krumlova žáky nejen z okolí hradeckého, než i z ostatních panství svých. Tak r. 1592. dne 28. prosince stvrzuje Jan Ros, že z panství Hlubockého k vydržování 10 hochů od nejvyššího kancléře král. českého pana Adama z Hradce do koleje jesuitské na Krumlov daných 100 kop obdržel.

Ale jaká změna to nastala pro mládež veškerou příchodem jesuitů do Jindř. Hradce! Až do té doby Hradec nejen že neměl vyšších studií, avšak nebylo v něm ani žádného domu, kterýž by věnován byl škole nižší.

Farní škola byla obstarávána od kantora (vůdce kostelní hudby), jemuž při tom pomáhali choralisti aneb dospělejší žáci sami. Vedle těchto vyučovali ještě jiní od magistrátu zmocnění a všichni ve svých bytech.

[1]) Kolem hlavního chrámu hradeckého rozprostíral se toho času hřbitov.

Jakmile však první jesuité do Hradce přišli, byla jim správa školy farní odevzdána a jesuita P. Johannes přijal ji jménem řádu u přítomnosti děkana hradeckého Václava Broziusa. Mimo to však byl jesuitům svěřen i dohled nad veškerými soukromými školami v městě a to tak, že každý učitel musil býti od magistratu navržen, od představeného jesuitů zkoušen a od vrchnosti potvrzen.

Zároveň pak otevřeno gymnasium[2]), ačkoliv zprva jen ve skromných začátcích, neboť příbytek jesuitů čili kolej teprve se stavěla a proto musilo se zatím jen s vyučováním v jakési soukromé místnosti, jinde ve městě za vděk vzíti. Byli totiž do Hradce v letě roku 1595. posláni dva professoři z řádu jesuitského z Prahy, aby učení mládeže dospělejší a školám latinským dali počátek, což stalo se v měsíci srpnu téhož roku. Jeden z těchto professorů jmenoval se Jan Bapt. Labbé, jméno druhého není povědomo. Ačkoliv byly otevřeny toliko dvě třídy[3]), které dohromady tvořily jednu školu principii, byl počet hochů na studie do Hradce daných velmi slušný a professoři vedli si tak hbitě a obratně, že nových žáků silně začalo přibývati, což vzbuzovalo oprávněnou naději na dobrou a znamenitou budoucnosť založeného právě ústavu.

Tak schyloval se šťastně první rok jesuitské osady 1595. v Jindřichově Hradci ke konci a když zeď koleje byla již na jedné straně 20 kroků dlouhá a na druhé 8 vysoká, přijel pan Adam z Hradce shlédnout sem svého díla a první učitelé mládeže studující mohli podati důkaz přičinlivosti své divadlem, které žáci ke cti vznešeného dobrodince svého na prknech zednického lešení provedli. Zároveň pak vyučování studujících přeneseno z bytu soukromého do svého nastávajícího domova, jesuitské koleje, ve kteréž pro gymnasium v ambitech celého přízemí učebny školní jsou zřízeny.

Po těchto radostných úsvitech přišly však brzo na kolej a v ní umístěné gymnasium mnohé a mnohé strasti, ve kterých síla a vytrvalosť jesuitů byly zkoušeny. Obyvatelstvo v Jindřichově Hradci bylo již po většině utraquistické, neboť přiznávalo se ku přijímání oltářní Svátosti pod obojí spůsobou a proto nejen těžce nesli ve svém městě přítomnosť jesuitů, kteří zde i po venkově počali horlivě na víru katolickou obraceti, avšak i velice mrzeli se na gymnasium, takže i studenty po ulici jdoucí od návštěvy školy zdržovali. Vítanou příležitosť dala jim nemoc nakažlivá, která tu právě vypukla. Syn pana Adama jménem Jáchim Oldřich, nacházeje se právě tou dobou doma v Hradci, nucen byl opustiti s matkou svou i sestrou hrad a před nemocí zhoubnou uchýliti se na nedaleké panství své do Hluboké (u Budějovic). A ježto pak nemoci té podlehli v Hradci již tři jesuité a byli zde také pohřbeni, vzal sebou ostatní polekané jesuity Jáchim Oldřich také na Hlubokou a odsud do Krumlova.

Poněvadž jesuité vedli v Hradci veškero školství veřejné, umlklo toto jejich odchodem, což bylo ovšem pro utraquisty vítanou příležitostí, aby nyní sami ve věcech školských činně vystoupili. Otevřeli ihned veřejné školy a dali mládež od učitelů svého vyznání vyučovati.

---

[2]) Gymnasium čili školy latinské nazývalo se také jinak „studia inferiora“ (studie nižší) naproti školám vyšším čili akademii (studia superiora) v Praze.

[3]) V tomto rozdělení školy první ve dvě třídy spatřujeme zárodek pozdějších menších tříd „parvy“ a „elementárky“.

Ale netěšili se dlouho svému vítězství. Nemoc netrvala dlouze a tak bylo lze opět jesuitům do své koleje hradecké se navrátiti. Přišli zpět se svým příznivcem a dobrodincem mladým panem Jáchimem Oldřichem, u něhož také hned utraquisty obžalovali, že vedou bez dovolení ve městě veřejné školy. Obžalovaní omlouvali se, že jenom v české řeči mládež vyučovali, avšak Jáchim Oldřich zapověděl jim přísně všechno utraquistické vyučování. Jesuité začali nyní odbývati ve městě křesťanská cvičení a kázaní po německu, jimž matka Jáchimova paní Kateřina z Montfortu častěji přítomna byla.

S novým úsilím věnovali se teď jesuité svému gymnasiu, které všemožnou péčí a pozorností zvelebovali. Na rok 1596. byla již ke dvěma třídám principie přidána druhá škola grammatika, v nichž vyučovali jesuité: Petr Bernard (v grammatice), Ondř. Grodler a Valentin Weinrich (v principii).

Jak silné bylo gymnasium jesuitů již v těchto svých začátcích, o tom zajisté svědčí již ta okolnost, že ve třech školách nacházelo se přes 200 žáků! Utraquisté asi záviděli jesuitům, že se jim tak školy daří, zvláště když byly navštěvovány od mládeže urozené a vynikající. Ano i hodně hradeckých synků v počtu tom se nacházelo, třebas jich rodiče od přijímání pod jednou spůsobou zdržovali[4]).

Pan Adam odměnil pilné snahy jesuitův krásnou knihovnou, kterou jim do koleje daroval, koupiv od dr. Simonia 1400 knih (v ceně 200 tolarů) a jiné knihy hojné ještě k tomu (v ceně 150 tolarů).

Slasti a strasti střídaly se jesuitům hradeckým ku podivu rychle. Sotva že se gymnasium po nemoci zhoubné zotavilo, rozšířil se v krajině hradecké na počátku r. 1597. poznovu mor tak příšerný, že nejen počet žactva smrtí i nemocí ztenčovati se počal, než i sám professor grammatiky Petr Bernard, nakaziv se ve škole od žáků, s milovaným ústavem na věky se rozloučil. Ale i na tom nebylo dosti, brzo professor druhý, Ondřej Grodler, nakaziv se při zpovědi, dne 2. dubna zemřel. Když pak konečně i třetí professor Valentin Weinrich dne 13. května týmž způsobem zahynul, následkem čehož nemělo gymnasium žádného učitele více, rozutekli se žáci a kteří zůstali, domů byli posláni. Gymnasium pak na neurčitou dobu bylo zavřeno.

(Pokračování.)

Křest Měčislavův.

Historická povídka z X. století od E. Zorjana Z polského přeložil Jos. Tumpach.

Sotvy jedno století uplynulo od té doby, co byli povolali Polané na trůn knížecí chudého Piasta, a jaké povstaly to za ten čas v zemi naší změny! Století, toť v dějinách světových doba ne veliká, a přece věru dostačí, aby se lidé za ten čas mnohému naučili a mnoho též zapomněli. Práce století nemůže nikde zůstati beze stopy, a tak tomu bylo i u nás. Nastaly i nám doby, že bylo možno, ba konečně i nutno mnohému se přiučiti.

---

[4]) V zápiskách jesuitů zřejmě na to se ukazuje, že ačkoli v městě bují kacířství, přece jest mládež gymnasijní neporušena a že duševní cvičení kouná ráda. O synech utraquistů jest prý naděje, že přilnou k víře katolické.

Prostý mlat opatřený křemenem a sekerou kamennou nedostačoval již ve válce s krutými vrahy, plátěná halena nebránila již dostatečně prsou před těžkými údery, — bylo tudíž třeba, zbraň zlepšiti, nebo si jí aspoň na vrazích dobyti. Vedlo pak se ve válkách těch rozmanitě, ale kořisti přece bylo vždycky s dostatek. Přemoženým vzaty meče a kopí, aby se jimi vítězové ozbrojili ku zítřejší bitvě. A tak zvolna přivykáno tomu, a když kupci od západu stále častěji zemi naši navštěvujíce přiváželi nám zbraň a drahocenné látky, měkká sukna a zlaté ozdoby, tu předměty tyto znenáhla přicházely v oběh, až se staly konečně potřebou života. Častěji bylo již možno setkati se nyní s dostatkem, ačkoli ovšem i bída leckdes se ukázala.

Kdo měl jenom dvé rukou ku práci, ten neměl arci ničeho nazbyt; než za to byli zase jiní, jimž osud štědřeji nadělil.

Kníže byl nyní pánem celé země. Pokrevní Piastovci byli kolem něho, dostali i veliké kusy země, vzdělávali ji parobky, tak že jim bohatství očividně rostlo. I jiní, kteří knížeti služby byli prokázali, měli lásku u něho, nabyli bohatství a dostávali podílu na lupech vojenských. Tak vzrůstali pak boháči nad hlavami chudých, majíce se dobře v jakémkoli osudu.

Ten i onen reptal sice v tichosti proti tomu, ale trudno bylo něco počati. Vůle knížecí platila všem, a vůli tu dal mu lid sám, on pak vzal sobě již to ostatní.

Za Piasta bylo arci jinak; syn jeho Ziemovit vyšinul však se již nad ty, z nichž byl vyšel, a pra-pravnuk jeho Měško byl již pánem velikým a mocným, jemuž se nikdo neodvážil opříti. Snad že mnohý vrtěl hlavou nad takovou změnou, ale nebylo pomoci. Doby vojenské dopomohly knížatům k vyšinutí se. Všichni musili jich poslouchati, neboť jinak byla by země upadla v záhubu. Lépe tudíž bylo poslouchati jednoho, a to pána svého, nežli sloužiti cizákům v otroctví. A ten, jenž rozkazoval ve válce, navykl pak si rozkazování, a počínal si tak po té i v době pokoje. Ostatně trvala válka skoro neustále, kdežto mír vládl jenom málo kdy.

Než knížata se lidu za tu vládu, kterou on jim dal, aspoň dobře odplácela. Připojovala sousední národy, rozšiřovala zemi, potírala vrahy, aby byl v kraji pokoj a nikdo nemusil se strachovati o zítřek. Křik vrahů nebudil již ze sna obyvatel kraje, jelikož na hranicích stála vojska pod velením statných vojevůdců, kteří bděli dnem i nocí. Ne zřídka pak i kníže sám snášel trudů vojenských o hladu a zimě. Proto patřičnou byla mu vděčnosť lidu a poslušnosť, neboť byl on nejenom pánem, ale i otcem poddaných svých ... V době tedy, kdy vypravování naše počíná, byl knížetem Polanů Měško, jenž nastoupil vládu r. 960. po otci svém Zienomyślovi. —

Byla temná noc, že nebylo ani na deset kroků před sebe viděti; vichor ohýbal koruny stromův a vyl děsivě; na knížecím zámku v Poznani zdálo se pak vše býti pohrouženo v klid a spánek. Jenom čas od času slyšeti bylo chřest zbraně procházející se tam stráže, a v malém, k valům takořka přilepeném domku hned vedle brány prokmitalo okenicemi světlo. Bylo to obydlí dozorce stráží, jenž bděl ještě i v této pozdní době. Časem otevřely se dvéře domku toho, světlo vzplanulo pak mocněji, a kreslilo po té venku ohromnou postavu mužskou. Muž ten naslouchal chvíli, pak si přivolal jednoho z vojínův a tázal se ho:

„Nuž co, není ničeho slyšeti?“

„Nic a nic“, — zněla odpověď.

Dvéře se po té znovu zavřely, světlo pronikalo zase jenom skulinami, a stráž procházela se dále odměřeným krokem po valech, jež otáčely celý zámek.

Musili pak to býti chlapi silní, že jich vítr s valů nescházel; tváře měli od větru rozpáleny jako oheň, a přece si ani jeden z nich nepostěžoval na těžkou službu. Navykli jí již, a zajisté i horší ještě.

S knížetem však věru nebylo žertů v téhle věci; poručil, a pak již nikdo ani nehlesl, nýbrž buď dělal své, anebo se šel houpat na větev. Ale toto stávalo se jenom zřídka, jelikož vojsko milujíc pána svého, poslouchalo ho jako otce svého, a on též uměl býti jim i pánem i otcem zároveň.

Vichor ten přinesl pak s sebou odněkud z konce světa i ohromné mraky, tak že se z nebe zrovna lilo, jako kdyby již potopa nastávala. Vítr házel jimi sem a tam, tak že se zdálo, jakoby se mraky ty od nebes trhaly. Stráž těžce ozbrojená v železné polopancéře chodila však po valech dále, ani na to nepomýšlejíc, aby se ukryla před přívalem tím dešťovým, jenž splýval jim potoky za jejich zbroj. Na žádném nebylo ani nitky suché.

Dvéře domku u brány otevíraly se pak každou chvíli, a Vojslav — (tak zval se vůdce stráže) — pilně naslouchal, a po té vždy zas se v jizbě své ukryl.

Bouře neustávala.

Náhle však uslyšán temný dusot koní a dupot těžkých kopyt v rozmočené zemi. Vojslav vyběhl na valy, namáhal se, aby tmy zrakem svým pronikl, ale marně. Dusot blížil se stále více. Několik lidí poskočilo ku bráně, čekajíce na rozkaz Vojslavův. Ten pak hleděl stále do tmy a naslouchal. Přiložil po té k ústům dva prsty, zakryl je dlaní a zahvizdl. Týž hvizdot pak, stlumený arci svištěním větru, dolétl mu k sluchu.

„Otevřít!“ — zvolal Vojslav, a sám běžel ku bráně. Vpadl zrovna do své jizby, vzal pochodeň do ruky, ale déšť mu ji zhasil. U otevřené brány stála stráž se zbraní v rukou.

Most zaduněl pod nárazy kopyt, a dosti četný houfec lidí vjel do brány.

O Vojslava otřel se obrovský kůň těžce supající. Vojslav ho vzal za uzdu a vedl na nádvoří. Jezdec mlčel, dal se klidně vésti a nestaral se vůbec o ty, kteří s ním ještě přibyli. Stanuli před velikou předsíní.

Vojslav zadržel třemeny, jezdec seskočil, postál chvíli a potom nepoděkovav ani zvolal:

„Všichni ať jdou ihned spat, a nikdo ať mi huby neotevírá, abych mu ji nemusil zamknouti!“ ....

Vrazil do dveří u síně a zmizel.

Vojslav dovedl sám koně do stáje, opakoval tam rozkaz onen a vrátil se pak do svého domku. Potom zmizelo světlo i u něho. Ticho zavládlo vůkol a jenom odměřený chod stráže a chvílemi i dutý třesk zbraně bylo slyšeti.

Bouře ustala teprve k ránu.

Slunko vstalo jasně a vesele, dívajíc se na kaluže bláta a zvolna je vysušujíc. Na zámeckém nádvoří povstal ruch. Koně vyváděni k napojení, očišťováni z bláta, jež jim sáhalo až k uším, ten i onen divně

pohlížel při tom na znavené koníky, na prolámanou a zablácenou zbroj těch, kteří se v noci vrátili, ale nikdo nesměl ani slovem se otázati, a proto také nikoho jazyk k povídání nesvrběl.

Vojslav dohlížel na pořádek a sám byl všude, jenom časem ohlížeje se k zámku, jakoby odtud někoho očekával.

Zatím vyhlíželi koně zase slušně, tak že nebylo již na nich znáti noční jízdy, jezdci převlékli se v čerstvý šat, a každý, jak zdálo se, zapomněl již na to, co byl zakusil, a šel zase jen po své práci. Vojslav neptal se nikoho na nic. Byltě již věru starý sluha takovýmto událostem zvyklý.

Slunko vystupovalo již ku poledni, když vyběhl ze zámku pacholík a kynul rukou Vojslavovi.

Starý se k němu přiblížil.

„Kníže vás volá.“ Vojslav pospíšil. Prošel třemi komnatami, a ve čtvrté nalezl Měška sedícího ve velikém křesle. Starý sluha znal dobře pána svého, a proto mohl jediný on spozorovati na čele jeho lehkou chmuru. Poklonil se až k zemi.

„Jak je v domě?“ — tázal se kníže.

„Jak obyčejně ticho a klid.“

Kníže mlčel chvíli, jakoby se byl zamyslil.

„Dej připraviti vozy na cestu, z pokladu vydají, co se má naložiti, a Lubomír pojede s deseti jezdci; vybeř ty nejlepší.“

Vojslav pokynul hlavou na znamení, že rozumí.

„Ale ihned a tiše.“

Myslil ještě chvíli.

„Zítra před slunce východem pojedu na lov; ať je vše přichystáno. Dvacet koní, ty se mnou.“

„Dobře, milostivý pane.“

Kníže dal mu znamení, to že již vše. Vojslav znovu nízce se uklonil a tiše vyšel z komnaty.

Ihned zataženy vozy ku pokladně, cosi na ně naloženo, pak přikryty hrubou plachtou, zapřaženo v ně koní a čekáno na Lubomíra, jenž díval se ještě na koruny stromův u cesty.

Jakmile pak vše bylo hotovo, zaduněl most pod kopyty, a znovu bylo ticho jako před tím.

Ten i onen přemýšlel sice, co by to mělo znamenati, ale těžce bylo to uhodnouti. Snad že věděli ti, co se s knížetem v noci vrátili, více, ale těch nesměl se nikdo tázati. Znaltě každý přísnost pána svého na neposlušné, a hlava a život nebyly právě nikomu na závadu.

Na zejtří pak, sotvy že svitati počalo, vyjel kníže na lov. Vojslav jel hned za ním, dvořané po boku, ale nikomu nebylo na obličeji znáti veselí, ačkoli pán jejich byl jak obyčejně tváře jasné, ba časem se i usmál. Cestou promluvil brzy s tím, brzy s oním, dal si hádati, jakým bude asi hon, popoháněl koně, a byl vesel jak obyčejně, kdykoli šel s oštěpem na divokého kance nebo na medvěda.

V hustém mlází sestoupili s koní, zanechali u nich pacholky, a sami ubírali se pak pěšky na číhanou. Velicí, huňatí psi rozběhli se po lese a zástup myslivců roztrousil se na různé strany. U knížete zůstal jen malý a statný človíček, jakoby ze železa ukutý. Byl čilý a pohyblivý jako veverka, oči mu stále semo tamo kroužily, jakoby nudily se zíráním na jeden předmět. Vlas měl jasný, dlouhý, lehce zkadeřený, vous řídký, tvář ruměnou a ústa stále usměvavá.

Nazýván byl Mečíkem, jelikož s mečem zacházeti uměl důkladně, a pak neustále jako mečík dlel po boku knížete. Měško ho však také velice měl rád a všude ho s sebou bral; s ním pil a smál se nejraději, a na lovech i ve válce byl mu veselý, statný a odvážný Mečík ten pravou rukou. I nyní neodstupoval od pána svého.

Kráčeli do hloubi lesní pustiny, naslouchajíce štěkotu psů, mlčky, až přišli na malou paseku.

„Tady abychom snad čekali," — ozval se kníže.

„Bude tak nejlépe, — odpověděl Mečík; — psi právě na této straně štěkají a tak nám jistě zvěř nadeženou."

„A kdyby ne?" — tázal se Měško, pohlížeje na malého společníka svého.

„Půjdeme dále; vaše milost nesmí se přece vrátiti s prázdnýma rukama."

Kníže zahleděl se na něho pronikavým okem.

„Takto-li hovoříš?"

„Zajisté, či snad bývalo dříve jinak?"

Na čele knížete vyryla se vráska, ale bylo ji znáti jenom na okamžik. Ihned zase se vyjasnilo.

„Ostatně, i kdyby tomu tak bylo, nahradili bychom si to jindy."

„Nikoli, milostivý pane, s divokými kanci není toho třeba."

„S kanci, — opáčil Měško — a což s jinou zvěří?"

Hleděl na Mečíka, jakoby mu chtěl viděti ve hloubi duše.

„S jinou je to již něco jiného; — odtušil tento oka nespouštěje k zemi; — časem se sic odvleče, ale také neuteče."

„Pokusil bys se tedy, až by se ti to podařilo?"

„Jak to již se zvěří jest. Časem nutno se také utajiti nebo naučiti se způsobu. Na vlka pak, jenž nám stálé škody činí, kopají se jámy."

„A jehně hodí se dolů?"

„I což o jehně, zbudeme-li se jen vlka."

Kníže, jak se zdálo, byl nad něčím zamyšlen, snad nad tím, co Mečík hovořil, tento pak byl zase jaksi vesel; oči se mu zrovna smály.

Štěkot psů byl nyní stále hlasitější, stále blíže bylo jej slyšeti.

Mečík nastavil ucho. Nedaleko zapraštěly haluze, potom byl šramot ten stále výraznější, až konečně zaslechlo citlivé ucho jeho i těžké supání.

„Zde", — zašeptal.

Kníže byl ještě zcela zamyšlen, když vyrazil z houštiny obrovský medvěd. Mečík uskočil stranou, nespouštěje se zvířete oka, třímal rukou oštěp a čekal. Kníže stál již s oštěpem po hotově a mířil na prsa medvědova. Nemoha však se ho dočekati, zasáhl ho těžkým železem, ač zvíře zařvalo, a krev mu z těla vytryskla; leč nepovalilo se nazpět, nýbrž přímo padlo na knížete. A již, již zdálo se, že dosáhne ho tlapou svojí, když v tom Mečík přichoulen k zemi vyskočil a oštěp svůj vrazil mědvědovi v srdce až po dřevce. Tento zařval hrozně, krev zbarvila mu kůži, a klesl knížeti k nohám.

Mečík stál podepřen v boky a smál se.

„Statně jsi mi pomohl", — ozval se Měško, poklepávaje Mečíkovi po rameni.

„Kéž by to mohlo býti vždycky tak“, — odvětil mu Mečík vážně, ale za chvíli smál se již zase vesele, patře na povalené zvíře.

Kníže zadul v roh, lidé přiběhli sebrat kořisti, a šlo se dále.

Hon trval až do poledne a vydařil se dokonale, tak že bylo nutno sehnati i z okolních chat vozův, aby se mohlo vše na zámek dopraviti.

Kníže byl vesel, smál se a žertoval s Mečíkem, vracejese ku koním. Odešli od nich daleko, měli tudíž cestu dlouhou a obtížnou, jelikož vedla hustinami. Již pak přicházeli ku kraji lesa a malý měli jen ještě kousek cesty tam, kde koní zůstavili, když uzřeli malou chatu, ohraženou vysokým plotem z neotesaných stromův.

„Jakoby ta chata ze země nám k odpočinku vyrostla“, zvolal kníže.

„Jest vaše milost unavena?“ Měško se zasmál.

„Nemluvím o únavě, ale mám chuť na pohár medoviny.“

„Jenom dostaneme-li jí tady.“

„Hej!“ zvolal kníže vesele, „což by měl býti kmet v mé zemi, jenž by neměl aspoň džbánu medoviny?“

Zatloukl na vrata a vešel na dvůr.

Na prahu chaty stál člověk ještě ne starý, ale vážný, jenž uzřev knížete pospíšil se mu poklonit.

„Bohové s vámi!“

„Ať vás vždycky chrání, milostivý pane“, pravil kmet nachýlen, na tváři jehož spozoroval však Mečík bledosť a jakoby strach.

„Byl jsem na lově, a chce se mi píti“, pravil kníže.

„Co chata má, to ráda dá; vstupte jen dovnitř, milostivý kníže“, pravil kmet.

Kníže vešel do chaty chudé, ale čisté. V prvé jizbě byl stůl pokrytý bílým šatem, a na něm chléb, sůl a džbán mléka.

Mečík pošeptal hospodáři, aby přinesl medoviny. Kníže si usedl zatím na lavici, ulomil si sousto chleba, jedl a zapíjel medovinou, kterou mu hospodář nalil do hlíněné nádoby. Rozhlížel se po jizbě, hleděl na kmeta, jenž stál před ním, a vzpomínal si, viděl-li ho již snad někdy před tím.

„Nedlíš daleko od mého zámku, a přece tě neznám“, pravil.

„Není divu, milostivý pane; na zámku nebývám, vzdělávám si kousek své role, a do světa mne nic netáhne.“

„Na válečných výpravách také jsem tě neviděl.“

„O, kdysi jsem býval, za otce vašeho, milostivý pane, ale teď již po tom nebažím, a k meči se ani nehodím.“

„A jak se jmenuješ?“

„Miloš.“

„Přijď ke mně na zámek“, pravil kníže povstávaje.

Miloš zbledl ještě více, slova nemluvě, nýbrž ještě jen hlouběji k zemi se ukláněl a knížete ku bráně provázel.

Měško šel se společníkem svým dále.

„Podivný to člověk, ten Miloš,“ ozval se kníže; „ne takový jako jiní kmeti.“

Mečík neodpovídal.

„Znáš ho?“

„Viděl sem ho několikrát a slyšel jsem o něm.“

„A co se o něm povídá.“

„Že jest podivín a všecek přeměněn. Jindy prý býval docela jinaký.“

„Snad že ho nemoc tak změnila.“

„Snad také ne. Dříve byl po meči všecek blázen a na vojně se rval jako pro zábavu. Byl známým válečníkem po celé zemi naší. Potom však jako by byl utal. Zavřel se do své chaty, oře si kus země, jenom aby se mohl uživiti se ženou a dítětem, chová si několik špalků včel v lese, a nikde nebývá ho viděti, ani při zábavách, ani o svátcích ve svatyních.“

Kníže poslouchal pozorně. Potom zahleděl se na mluvčího a tázal se:

„A co se mu stalo? Jest bled, a nemoci není přece na něm viděti.“

Mečík váhal s odpovědí.

„Mluv!“ zvolal kníže hlasem, že nebylo mu možná odporovati.

„Lidé chtějí všechno věděti a povídají pak zrovna divy. Hovoří se totiž, že se Miloš změnil tak od smrti nevolníka, jehož zajal jednou ve válce. Kníže, otec váš, daroval mu ho. Byl pak zajatec ten mlád a všecek zubožený, tak že se nehodil ku práci ani doma, ani na poli. Zajatec ten žil u Miloše sotvy rok a zemřel též u něho. Od té doby však Miloš se proměnil; bledl a válčení se mu znechutilo.“

„A zajatec ten byl Němcem?“

„Slovanem, ale ne z našich sousedův.“

Kníže myslil dlouho; potom zahleděl se na Mečíka pronikavě a pravil:

„Miloš přijal novou víru?“

„Tak povídají lidé, ale nikdo neví nic jistého.“

Měško zamručel cosi pod nosem, ale více již nemluvil. Našli koně a pustili se k zámku.

Když pak již kníže odcházel do své komnaty, obrátil se ještě k Mečíkovi.

„Dej pozor, až Miloš přijde, aby ho neodehnali. Dej mi pak ihned o tom věděti.“ (Pokračování.)

Husitism v Polsce.

Píše K. Konrád.

(Dokončení.)

Mezi tím neustával papež Martin V. nabádati krále Vladislava r. 1426., by spojil se s králem Zikmuntem na vyhlazení husitských kacířů.[1]) Leč Vladislav toužil vždy po tom, by husity lahodnými prostředky získal opět víře katolické a vládě Zikmuntově. Proto povolil jim roku 1431. disputaci s doktory university krakovské na královském zámku Vavelu. Tato disputace stala se 5. neděli v postě. Se strany Čechů dostavili se: Zikmunt Korybutovič, Petr františkán, Prokop Holý, Petr Payne (Engliš prozvaný), Bedřich ze Strážnice a Vilém Kostka z Postupic. Na straně polské stáli tito

[1]) Ideo serenitatem tuam, in qua specialem fiduciam habemus, et quam semper invenimus promptam ad catholicae fidei defensionem, rogamus et hortamur in Domino, ut sicut bonus miles Jesu Christi, sumens scutum adversus hos haereticos detestandos, velis omni studio et pro viribus incumbere ad eorum exstirpationem et desolationem. Dat. Romae ap. ss. apostolos, d. XVII. julii pontif. ao. IX — Theiner, t. II. pg. 32.

katoličtí doktoři: Stanislav ze Skalměře, Mikuláš z Kozlova, Ondřej z Kokořína, František Krejsvic, Jan Elgot, Benedikt Hesse, Jakub z Paradízu a Eliáš z Vavelnice, děkan sandoměřský. Disputace děla se u přítomnosti samého krále, též některých praelátů a světských pánů. Několik dní trvala rozprava, jazykem, jak dí Długoš, po výtce polským.[2]) O disputaci této dí Buliński (l. c.), že Češi, ač nemohli odolati mocným důvodům polských doktorů, přece usvědčiti se nedali, tak že konečně sám král oslovil je takto: „Nemohou-li vás důvody z písma svatého vzaté překonati a ku poznání pravdy nakloniti, nechť vás alespoň pohnou očividné a makavé náměry."

Pak ale vyložil jim král, jak zle posloužili své vlasti bludnými novotami u víře, řka: „Vždyť sami vidíte, že od času, jak roztrhli jste jednotu víry a přichytili jste se bludné nauky, kvetoucí otčina vaše tak pohubena byla, že nyní nemáte ani krále, ani biskupa, ani oběti. Umlkla vaše universita pražská, jež ještě nedávno byla zřídlem nauky tolika národům. Kostely jsou spáleny, těla svatých rozmetena. Však i já sám, zrozen jsa z rodičův pohanských, péčí praelatů polských osvícen u víře, právě od vašich učitelů Čechů, na dvoře mém meškajících, jako nový katolík nauky náboženské obdržel jsem. A ti mne zajisté neučili jiné víře, leč té, kterou sami drží." —

Toť byla zajisté slova, z hlubin v pravdě přátelského srdce z lásky řinoucí. Z nich zajisté šlo na jevo, že králi Vladislavovi šlo v pravdě o blaho, o pravé blaho Čechů, jež ovšem toliko z pravdy, nikoliv ale z bludu vzejíti mohlo. Ale marně! Marna byla i tato láskyplná služba Vladislavova. Čeští husité nepodali se, alebrž dovolávali se příštího koncilia, „na němž by hájiti mohli svobodně učení svého". I doložili, že „což by dovedeno bylo z písma zákona božího neb ze svatých doktorů v témž zákoně pravdivě se zakládajících, má v tom koncilii býti přijato". (Tomek, 479.) Docela dle příkladu mistra svého. Tyto výminky nedošly ovšem a dojíti nemohly schválení mistrů krakovských, a proto nedošly ani schválení rádců královych. Král předložil mistrům českým místo toho jinou listinu toho smyslu, že z navedení krále, pánů a velmožů polských hotovi jsou státi v obecném koncilii sv. církve římské, jež bude nyní buď v Basilei nebo v jiném městě, kdyby jim král zjednal bezpečný průvod, dokládajíce, že cožkoliv koncilium bude usnešeno, chtějí a slibují přijati a zachovávati bez porušení. Avšak na to zase poslové čeští přistoupiti nechtěli, vymlouvajíce se, to že by přesahovalo moc jejich a že jest jim tuto věc vznésti na obec království českého. I žádali spolu krále, by vypravil s nimi též posly své k příštímu sněmu v Praze. I k tomu Vladislav svolil.

Však mezi tím již se přiblížil svatý týden pašijový, a poněvadž trval ještě interdikt v Krakově, vyjel biskup Zbyhněv k svěcení svatých olejů do sousední Mohyly. I radili mu někteří páni, by dovolil konati službu boží za přítomnosti Čechův, že tím způsobem rychleji bude lze přivésti Čechy k sjednocení s církví; avšak Zbyhněv nižádným způsobem nedal se k tomu pohnouti. Poněvadž ale již nadešly

[2]) „In polonico omnia fere argumenta et responsiones fecerint." Lib. XI., p. 577. Však Slovník naučný (VI. díl, str. 600) dí dvakráte, že ta disputace vedla se česky, což také pravdě podobnější, uvážíme-li, jak oblíbena i rozšířena byla tehdáž čeština v Polsce, ba i na Litvě. Nemělit Poláci tehdáž ještě překladu písem svatých, leč jen některých částí.

slavné svátky velikonoční, kázal král Čechům, by ustoupili z Krakova do Kaziměře, aby lid v městě nebyl zbaven bohoslužby. I stalo se tak a Krakované pozamykali pak všecky brány městské a bedlivou stráží je opatřili, aby žádný z husitův nemohl ani pokradmo dostati se do města. Toť nemálo rozjitřilo Čechy proti biskupovi, zejména Zikmunta Korybutoviče, hlavního jejich stranníka, jenž proto netoliko rozličné pohany naň vrhal, nébrž hrozil mu i vyloupením statků, ba i utracením života.[3]) Však nic naplat. Zůstalo při tom, neb hrozeb žádných nelekal se biskup, pečlivý stáda svého, a českým poslům bylo brzy na to vrátiti se domů. S nimi šli královští poslové, šlechetici Abraham ze Svanšína a Mikuláš z Březí.

Známo jest, že k tomu sněmu v Praze došlo brzy na to (r. 1431.), a zde umluven byl sjezd s králem Zikmuntem v Chébě, jenž počal pak 24. května.[4]) Však že zůstal tento sjezd bez výsledku, pozval církevní sněm basilejský, jenž mezi tím byl již započal, vlídným listem sám Čechy k němu, aby jednalo se s nimi o návratu pokoje a jednoty. To stalo se pak příčinou, že i král Vladislav počal nyní s Čechy vyjednávati o pomoc proti rytířům pruským; neboť vyhledávati pomoci od kacířův protivilo se pravověrnému smýšlení králově. Avšak nyní, když jednalo se s Čechy o sjednocení prostředkem koncilia, měl za to, že již netřeba mu spolku s nimi se štítiti. Za tím účelem konal se sjezd poslů českých s králem polským v Pabianicích (r. 1432.) A tu stalo se, když přivedli Čechové k platnosti své vyjednávání s koncilium, že již nebyli považováni za odštěpené od církve, tak že proto služby boží konaly se i za jejich přítomnosti, ba směli se jich též přiúčastniti. Svolilť k tomu sám arcibiskup hnězdenský a s ním též biskupové poznaňský, vladislavský a chelmský, při dvoře králové přítomní. Toliko biskup krakovský Zbyhněv kázal služby boží staviti, když Čechové, umluvivše spolek s Polskem, „proti všem národům a zvláště proti německému", vrátili se domů přes Krakov.[5]) —

Ačkoliv ze všeho řečeného dalo by se souditi, že husitská haeresie v zemích polských zejména od času basilejských kompaktát dále nešířila se, přece naopak jest nám se domnívati, ježto generálný sněm korčinský ještě r. 1438. znova potvrdil všecka dřívější ustanovení proti haeretikům a nařídil, aby co nejpřísněji potrestán byl, kdožkoliv by se osmělil, husitské neb jakékoliv bludy v zemi šířiti.[6]) Však nic naplat. Ačkoliv přísné rozkazy královské i účinná péče duchovenstva

---

[3]) Buliński, l. c. 301/2.

[4]) Tomkův Dějepis Prahy IV, 484/5.

[5]) Biskup Zbyhněv (naroz. r. 1389.) zemřel r. 1455. jako kardinál církve římské. Byl prve též udatným vojínem a zachoval králi svému život v památné bitvě u Grunvaldu. Oddav se pak stavu duchovnímu, stal se biskupem Krakovským již u věku 33 let. Byl pravým a horlivým pastýřem. Více o něm viz u Bulińského, l. c. st. 142.

[6]) „Qui etiam haereticales errores facere vel promovere vellet, contra talem sive tales, cujuscunque status, gradus, conditionis et praemminentiae fuerint sive spirituales, sive saeculares, in eorum destructionem consurgere volumus et promittimus sub fide et honore nostro, absque dolo et fraude, nec ipsis auxilio, consilio vel favore patrocinari volumus, etiam si sanguine, affinitate et quacunque propinquitate forent nobis aut alicui nostrum conjuncti; nec pro eis loqui volumus aliquod verbum, sed eos et eorum quemlibet talem punire volumus et promittimus." Scriptum et datum in Nova civitate Korczyn, fer. VI. ipso die s. Marci Ap. et Evang., generali tunc parlamento celebrato. A. D. 1438. — Viz Buliński, l. c. 302.

polského úsilovně bránily husitismu v Polsce, přece našla a došla tato koukol i zde rozšíření. stranníků a obrancův. Nejznačnější z nich byli: Sudivoj Ostroroh, vojvoda poznaňský, jenž bojoval s vojskem Sirotčím proti německým rytířům; pak Stanislav Ostroroh, vévoda kališský, Jan Mužík z Doubravy, Jan Gil (Giza), Petr Kurzbok, Jan Nadobny z Działoš, Jan z Rohova, Jan z Łancutu, Spytko z Melštýnu, Jan Kuropatva, Drslav z Rytvian, Jan Stros, Petr Šafraněc a Abraham ze Zbonšína (Svanšína), jenž byl poslem královským k pražskému sněmu r. 1431.[7])

Jeden z nich, Spytko z Melštýna, chtěl konečně též, aby přijímání udělovalo se v obou způsobách chleba a vína uče, že ho k spáse třeba jest,[8]) a důrazně podporoval učení husitův, začež jej biskup Zbyhněv stihl tresty církevními. Spytko rozhněvav se proto, chtěl pomstíti se na duchovenstvu. I sebral r. 1439. zbrojný lid a táhl s ním na Korčín, kdež právě zasedal sněm. Meškal na něm značný počet světských a duchovních pánů z Malé a Velké Polsky. Spytko, učiniv na Korčín útok, stekl hospodu Vladislava, biskupa vloclavského a Mikuláše Lasockého, dékana krakovského, též klášter, v němž kancléř Jan z Konecpola a maršálek Jan Głovač z Olešnice bydleli. Na to vyšel z města a položil se táborem, kde Nida pojí se s Vislou. I počal se tu ohražovati. Však Hińča z Rogova a Doběslav ze Ščekocin udeřili na něj a rozprášili jeho zbrojný lid. Spytko mužně se bráně, byl smrtelně raněn, odsouzen a za nepřítele vlasti prohlášen. Po jeho smrti zůstalo jeho tělo tři dni nepohřbeno ležeti, až konečně na prosbu jeho manželky dovolil král, by pochováno bylo při farním kostele ve vsi Piasky. Jeho zámek Rabštýn přivtělen k zboží královskému, toliko Melštýn ponechán byl jeho manželce k užívání. —

Podobné rozbroje a nepokoje způsobil ve Velkopolsku také Abraham ze Zbonšína, poznaňský sudí. Shromáždil české kněze, husitskou haeresií nakažené, kol sebe a držel a choval je na svém zámku zbonšínském. Proto Stanislav Ciolek, biskup poznaňský, volal Abrahama i kněze, z haeresie podezřelé, na svůj soud,[9]) aby překazil všeliké šíření se té sekty v zemi polské. Však Abraham netoliko nedostavil se, alebrž i ohražoval se proti němu i proti kanovníkům. Proto vydal naň biskup tresty církevní, město Zbonšín stihl interdiktem a vyjel pak ze své diecése do Krakova, kdež za krátko život dokonal. Po něm nastoupil na stolici poznaňskou Ondřej z Bnina, erbu Lodzia. Ani tento biskup nebyl s to, aby pohnul zbonšínského pána k zavržení bludův zbraní duchovní; proto ustanovil užiti proti němu zbraní světských. Sebral devět set lidu zbrojného, oblehl Zbonšín a neustál od obležení dříve, dokud mu město nevydalo pět kněží husitských. I zavedl je do Poznaně, vydal na ně soud a rozkázal je pak dle tehdejšího trestního práva upáliti na náměstí poznaňském.[10]) Ostatní jsouce

---

[7]) Golębiowsky, Dzieje Polsky za Władysława Jagiełły i Władyslava III. tom. II. Kart. 135.

[8]) „Et communionem utriusque speciei necessariam ad salutem credidisse". Długoš, lib. XII. p. 711.

[9]) Kacířství, rozkol a vůbec veškeré záležitosti víry se týkající, náležely před duchovní soud biskupský, jenž právě tehdáž za příčinou učení Husova, do Polsky se vtírajícího, ještě větší moci a vážnosti nabyl v Polsce přičiněním tehdejšího znamenitého arcibiskupa hnězdenského, Míkuláše z Trąby. Viz jeho Constitut. synodales. — Buliński, l. c. str. 214. a sl.

[10]) „Quos Posnaniam deductos, instaurato judicio, cremavit". Długoš, l. XII, 716.

tím přestrašeni, po tichu utekli do Čech, Abraham pak brzy na to zármutkem zemřel.

Ježto tedy biskupové polští vždy ostražitě bděli, by husitism nezakořenil se v čisté půdě polské církve, nebylo mu také lze na universitě Krakovské ujati se. Bylo[t] na tomto vysokém učení všem docentům a studujícím skládati přísahu, jíž odepírali se husitismu.[11]) Tou příčinou vyskytl se toliko jeden profesor na vysokém učení krakovském, jenž učení Wiklefovu a Husovu stranil, Galka Ondřej z Dobozyna; však neodvážil se ani on veřejně ho hájiti. A byv pro ně pronásledován, uprchl k Boleslavovi, vévodovi olešnickému.[12]) Jsa též básníkem snažil se šířiti Wiklefovo učení také zvláštní básní polskou.

Však ani ve Slezsku nezapustil husitism hlubokých kořenů, ač kromě řečeného stranníka jeho Boleslava též Bolko, vévoda opolský a hlohovský, jej zjevně chránil.[13])

Že pak v Polsku a v Litvě husitism přece alespoň na nějaký čas veřejně se ujal a držel, toho příčinou byl hlavně tehdejší národní a politický odpor litevsko-polský proti Němcům, zejména proti řádu německých rytířů, a mocně tehdáž probuzené vědomí slovanské sourodnosti Čechů a Poláků.[14]) A známo jest, že i husitism učinil se mocnou baštou národnosti české proti německé. Proto pravil Jagić (l. c.) o dvou českých dopisech, jež litevský velký kníže Swidrygail psal r. 1431. do Čech knížeti Zikmuntovi a některým pánům českým: „Immerhin sind diese Schriftstücke interessant und zeigen, wie die religiöse Bewegung des Husitismus, die ihr Wellen bis nach Litauen trug, im nationalen Gewande auftrat.“ Však když tento mocný důvod pominul, že ho třeba již nebylo, vystoupili králové polští bezohledně proti husitismu ve své říši. Kazimír Jagellončík, Jan Albrecht (Olbracht) a Alexander vydali přísná nařízení proti husitismu, tak že za Zikmunta I. (1506—1548.) bylo sice ještě něco husitův, avšak ti toliko tajně udrželi spojení s Čechy. Ale za tohoto krále již se zvedala nová haeresie Lutherova, jež brzy pohltila poslední zbytky husitské i v Polsku, právě tak jako u nás.*)

---

[11]) Jagić ve svém „Archivu“ I, 1. st. 67.

[12]) Křížek ve svých synchon. „Dějinách národů slovanských“, str. 78.

[13]) „So mag wohl die Versicherung der Breslauer verstanden werden, als es sich 1505. um Gründung einer Universität in Breslau handelte: wie Breslau sich von der sie umgebenden wiklefitischen Ketzerei rein erhalten, wie es sie wacker bekämpft habe“. — Jagić, l. c. 67.

[14]) Sám pol. král Vladislav Jagello dovolával se jí, napsav Albertovi: „Polonis et Bohemis unam esse linguam et unam utrinque originem“. Dlugoš XII, 702. a j. Také J Bielski v Kron. pol. (str. 291. a 344.) svědčí o Češích. a Polácích; „Będący jednego języka y rodzaju“ — Jagić, l. c. 66.

*) Poz. red. Toto pojednání napsáno a zasláno bylo již v prosinci m. r. beze všeliké vědomosti o stejném pojednání v „Pastýři Duchovním“ r. l. sešit V.

Volné listy.

Píše František Pohunek.

Bez nápisu.

Motto: „Der Dichtung Flamm' ist allezeit ein Fluch.
. . . . . Durch die Mitwelt geht
Einsam mit flammender Stirne der Poet;
Das Mal der Dichtung ist ein Kainstempel."
(Freiligrath nad hrobem Grabbeovým.)
„Ty's, Poesie, . . . jako Fryna."
(Vrchl, Dojmy 25.).

Je-li pravdou, že ducha času nejlépe poznáme ze spisů souvěkých básníků, proto že prý tito dobu svou vždycky nejlépe znají, tož by musila býti mezi lidmi všude samá láska, proto že jsou básníci, u nichž se slovo láska kmitá nejen skoro v každičké básni, nýbrž často i v každé sloce.

„A co je tobě do toho?" tak snad si o nás mnohý básník pomyslí, až bude čísti tyto řádky. „Mrač se neb usmívej, to jedno nám! my v pouti žití krátké chcem žíť a pěť, jak nám jen se líbí (Vrchl. Dojmy 242). Opěvujem-li lásku, co proti tomu můžeš namítati? Není snad láska základem všehomíra? není láska velkým přikázaním? Jen láskou žije božství, jen láskou trvá svět" (Vrchl.) a proto musí i láska býti předmětem básnictví."

Ano, pánové! Jen láskou trvá svět, — láskou svého Tvůrce. Jen láskou dýše člověk, láskou boží, a bez této lásky nemůže ani okamžik žíti. Láska jest pro člověka přikázaním největším. Láska tudíž nejenom může, nýbrž má býti předmětem básnictví. Ale mezi láskou a „láskou" ohromný jest rozdíl.

„Uns zu berücken borgt der Lügengeist
Nachahmend oft die Stimme von der Wahrheit
Und streut betrügliche Orakel aus."

Co tuto praví Schiller o duchu lživém, to dělá nejeden z vás se slovem „láska". Takovými zpozdilci, blázny a přemrštěnci zajisté nejsme, abychom se horšili nad každou básní, v níž jest řeč o lásce, ale rozhodně a s důrazem co možná největším zavrhujeme a odsuzujeme onu nízkou, sprostou smyslnosť, již někteří z vás pod jménem lásky v básních svých oslavují. Lásky ještě nikdo nezavrhl a neodsuzoval, kdo zná srdce lidské a kdo k jeho citům dovede míti úctu. Ale láska, kteráž chce získati si naši šetrnosť a úctu, musí býti čistá, pravá, upřímná, čili zkrátka taková, aby se nemusila styděti a rdíti ani před Bohem, ani před lidmi. Mohli bychom vám ovšem — ač bychom toho neučinili, — i v tomto případě (kdybyste totiž takovouto lásku ustavičně opěvovali) vším právem říci: „Neznáte už žádné jiné lásky, že nejenom stále zamilovaně vrkáte a cukrujete? Neznáte lásky rodičů k dětem a dětí k rodičům? Neznáte lásky bratrské a sesterské? Neznáte lásky mezi manžely, nevíte, co nejednou učinil přítel pro svého přítele? Neznáte věrnosti v povolání, neznáte velikých, významných událostí, neznáte neřestí, jež třeba jest kárati, neznáte zpozdilostí, jež třeba jest šlehati bičem ostrého vtipu a perné

satyry? a když již mermomocí jenom o lásce mluviti chcete, neznáte lásky k vlasti?

Víme, že k této dle našeho zdání oprávněné námítce někteří z vás odpovídávají: „Z vlasteneckého klinkání a drnkání jsme již dávno vyrostli a „didaktické“ verše o lásce dětí k rodičům a rodičů k dětem, o lásce sester k bratřím a bratří k sestrám atd. hodí se nanejvýš pro školní děti, my však píšeme „věčnosti a sobě“, čili abychom to po básnicku řekli: naším heslem jest:

Miluj, dokud usmívá se mládí!
... svých bližních“ — doznívá *jen* s dětských retů“
(Sládek; P. B. XIII. 34.)

A kárati neřesti a zpozdilosti? tenť není úkol náš; v tomto oboru konáte vy sami až příliš mnoho, kárajíce i to, co jest po našem zdání zcela oprávněné, zcela přirozené; vyť byste rádi sevřeli všechno v tuhá pouta zákona, vše byste podřídili rádi dekalogu i taky — umění; ale v tom se mýlíte; umění jest zcela svobodné a volné a nepodléhá jiným zákonům než aesthetickým; vyhoví-li básník těmto zákonům, dosti učinil, jiných dbáti nemusí.“

Opravdu? A což pohoršení, kteréž dává básník plody svými tisícům, nešetří-li pilně zákona mravního?

„Uměním se nedá nikomu pohoršení, kdo už sám v sobě není pokažen.“

Tak a podobně odpovídá se na výtky činěné básníkům a umělcům pro nešetření a porušování zákona mravního. A ku podivu! s básníky a umělci „kritiky“ a aesthetiky shodují se často v této příčině i velmi mnozí z těch, kteří, tam kde neběží o dílo skutečně neb aspoň domněle umělecké, v požadavcích svých vzhledem ku mravnosti jsou až přepjatými a přemrštěnými. Tak jest na př. známo, že u nás v Čechách velmi mnozí „paidagogové“ nechtěli se s dětmi modliti ve škole „Zdrávas Maria“, aby prý se děti „nepohoršily“, známo však jest též, že ukazovati ve škole dětem malované n. tělo lidské, „bez listu fíkového“, a vykládati všechny jeho částky bez obmezení považovali mezi nimi mnozí za zcela bezzávadné. Mnohá matka, kteráž by se nad tím velice horšila, kdyby někdo řekl před její dcerou jenom dost málo neslušné slovo, vodí sama tutéž dceru svou pilně do divadla na všechny možné činohry a frašky a nehorší se ani dost málo, když tam dcera její poslouchá řeči nejednou takové, jakýchž by před ní mimo divadlo nepronesl ani člověk spustlý. A přece jest známo, že jest pro mravnost mravně porušené, zvrhlé umění — jak, dá-li Bůh, brzy šíře vyložíme a přesnými doklady dotvrdíme — ze všech všudy svůdců nejhorším a nejnebezpečnějším. Zvláště však citlivé, slabé a choulostivé a snadno zranitelné jest srdce lidské ve věcech těch, kteréž básníci nazývají „láskou“; zde má, jak dí Petrarca, „každý svoje slabé, bolavé místo“:

Chè tutti siam machiati d'una pece“
(Trionfo d'amore III., tercina 33., v. 99.),

a nejbolavější, nejchoulostivější a nejzranitelnější zajisté ti, kdož ustavičně až příliš směle hlásají, že umění jest úplně volné a že nepodléhá žádnému obmezení, žádnému zákonu. Kdyby svůdnost toho, o čem tak

rádi píší, necítili ve svém „bolavém“ nitru, kdyby, chtějíce mluviti pravdu, nemuseli s básníkem právě jmenovaným o sobě vyznati, že jim k odpírání nezřízeným žádostem „schází zmužilosť a schází síla“:

„Ch'a mia difesa non ho ardir, nè forza“
(Trionfo d'am. III. terc. 43. v. 127.),

tož by o věcech tak choulostivých nemluvili tak často, nemluvili způsobem, kterýž prozrazuje až příliš patrně, že v nich mají zálibu a že se všemožně vynasnažují, aby získali co možná nejvíce spoluvinníků, jako by neřesť přestala býti neřestí, když ji „filosof“ a po něm básník prohlásí za věc nevinnou a když s nimi souhlasí větší či menší počet zpozdilců. Zde nerozhoduje většina hlasů:

„Nicht Stimmenmehrheit ist des Rechtes Probe“ (Schiller)

a „o pozemském blátě nemůže pěti ten, v jehož srdci jest jasné, čisté nebe,“ jak dí pěkně básník španělský:

„Como cantar las nubes de la tierra,
Si dentro de mi pecho tengo un cielo?“
(Mossen Jacinto Verdaguer),

neboť pravdou jest a pravdou zůstane, co napsal Schiller, řka:

„Was im Menschen nicht ist, kommt auch nicht aus ihm.“

A jest to něco jiného než „pozemské bláto“, než nízká smyslnosť, co po příkladu mnohých mravně zvrhlých básníků cizozemských za „lásku“ vydává ve svých výtvorech u nás Vrchlický? Snížil kdy který z českých básníků pojem lásky vůbec a lásky k ženě zvlášť tak velice, jako jej snížil jmenovaný básník? Porušil kdy který z českých básníků povinnou úctu a šetrnosť k ženě tak přes příliš, jako se to děje ve výtvorech básníka, jenž bývá s chloubou nazýván básníkem nejpřednějším, básníkem-knížetem?

„Ale což není právě tento básník největším ctitelem, nejnadšenějším chvalořečníkem jak ženy vůbec tak ženy své zvlášť?“

Ano, žádný z českých básníků neoslavuje a neveřebí ženu tak velice, žádný jí nestaví tak vysoko, žádný se před ní nepokořuje tak přespříliš, jako se to děje v básních Vrchlického, a přece není v jeho výtvorech o *právé* úctě a lásce k ženě skoro ani stopy. Nemůže také ani býti jinak. Nebo kdo povrhl Bohem Stvořitelem, neví a nezná, jak by se měl chovati ku tvorům jeho a kam by je měl vlastně vřaditi. Dnes je staví na oltář a klaní se jim jako „bohům“ svým a zítra je s oltáře strhuje do bláta; dnes je okuřuje dýmem pochlebných, lichotivých slov a zítra již je stíhá posměchem; dnes se před nimi plazí a koří v prachu a zítra jim nedá ani sousta chleba, kdyby hladem hynuly. — Tak zacházejí nevěrci a všichni, kdož se zhostili zásad křesťanských, hlavně se ženou.

Křesťanství povzneslo ženu z poroby a z ponížení, do jakéhož ji uvrhlo pohanstvo a v jakémž se nachází až po dnes všude, kamž dosud nevniklo jasné a blahodárné světlo víry křesťanské. Křesťanství si váží důstojnosti ženské, ano ctí ženu z vděčnosti a úcty k té, kteráž zasloužila býti matkou Toho, jenž nám všechněm vrátil lidskou dů-

stojnosť a naučil nás odpírati vášním člověka snižujícím a zahanbujícím a žíti v pravdě po „lidsku“. Křesťanství vrátilo ženě čest a ctnosť a pojistilo jí velmi čestné místo jak v společnosti, tak ještě více v rodině a domácnosti. Ale přes to přese vše neposadilo křesťanství ženu „na trůn“ a „na oltář“ teprv ne. Pravý křesťan tudíž chová k ženě úctu, ale nezahazuje se a neplazí se před její tváří; nedělá ze ženy otrokyni, a sám se na otroka také nesnižuje, neboť služebník Boha pravého nepáše modloslužbu ani se ženou, byť byla tvář její sebe krásnější, jelikož dobře ví, že by tím snížil nejen sama sebe, nýbrž i ženu.

Či jest snad přemrštěný a přepjatý „kult ženy“, jakýmž se svět od těch dob, co se vzdálil od zásad křesťanských, tak rád vychloubá, jako by byl důkazem velikého vzdělání, veliké osvěty a humanity, v podstatě něčím jiným než snižováním a zneuctíváním důstojnosti ženské? V této příčině pověděl zajisté úplnou pravdu muž věcí těch znalý, Balzac totiž, když napsal, že prý „jsou ženy o t r o k y n ě, kteréž jest třeba usvědčovati o tom, že jsou královny sedící na trůnu“ (Physiologie du mariage). Ctí přemrštění velebitelé ženy v ženě lidskou důstojnosť, ctnosť, duchaplnosť aneb něco jiného? Jest to skutečná ku ženě úcta, aneb se za úctou tou zcela jiné kryjí záměry?

Otázka tato jest skoro zbytečná, proto že hlavně básničtí ctitelé krásného pohlaví mluví v této příčině až příliš jasně. Čím více ženu nadšenými slovy velebí a vynášejí, tím neuctivěji a ošemetněji o ní smýšlejí. Duše ženy pro ně takořka ani neexistuje, nýbrž jen tělo a čirá smyslnosť jest, co zovou láskou. Na pohled ostře a přemrštěně, ale v podstatě zcela pravdivě dí v této příčině španělský spisovatel Juan J. Medina: „Čím uctivěji chovají se na pohled mužové nyní k ženám, tím více jimi opovrhují. Ústy se obdivují jejich ctnostem, ale srdcem je hledí strhnouti v hřích; tváří se před nimi ponížených, aby je tím spíše zneuctili; mluví k nim o lásce v nejkrásnějších barvách, v skutečnosti však jich nenávidí: slova jsou sladká, ale srdce jest plné žluče; hledí jim namluviti, že jsou vládkyněmi a udržují je v nejhorším otroctví, v otroctví smyslnosti atd. (Quadros disolventes pag. 55—56.). Jiné lásky nežli smyslné čili jak dí Brentano: „salva venia Liebe“ básníci novější — ti nejslavenější — skoro ani neznají. K básníkům těmto řadí se i Vrchlický, jak vysvítá jasně na př. z jeho „Večerní modlitby milujících“, kdež o andělu dí:

Ty andělí, jenž tam u lásky zřídel
hvězd pršky rozhazuješ na blankytě,
co nám jich svit? Nás utaj v stín svých křídel
ať můžem sníti dlouho, tiše, skrytě!
— — — — — — — — — — —
Spusť křídla svá! Ať noc jest nekonečná!
J a k ' s u b o h ý, t y n e v í š, c o j e s t ž i t í!“

(Poutí k Eld. 23.).

Jako Göthovi, kterýž zavrhl Vykupitele a na místo jeho „povýšil“ ženu, jako zbrklému filosofu Comtemu, jenž se ženě své klaněl jako modle, tak jest i Vrchlickému žena brzy „bohem“, brzy opět „vykupitelem“, brzy zas „prostřednicí“ mezi člověkem či vlastně jen mužem a „božstvím“, brzy „světicí“, brzy opět vším, n i k d y v š a k

tím, čím vlastně jest a býti má. Tak dí náš básník hned o prvním muži, že prý pravil k ženě: „buď mým bohem“ (Duch a svět str. 27.); o sobě pak dí:

„Já hledal boha, hledal pravdy zář,
vřel nadšením, mřel v touze“ (Co život dal 40.)

„I zajásal jsem, neb na ňadrech ženy
— — — — — — nalezl jsem divem
klid chaosu a *ztracené své božství*“ (Ducha svět 68.)

Jinde opět pěje:

„Jeť žena všecko! Opium i manna,
je vína kouzlo a je spánku mír,
je clona sama ráje hvězdotkaná,
je slastí božských nekonečný vír.
— — — — — — — — —
Jí mozek myslí a jí srdce buší,
jeť ona život sama nejvyšší“
(Lumír r. 1886. str. 17—18.).

„Ó ženo, jaké štěstí
jsi milující duši!
tys křídlo, na němž vznésti
se může výš než tuší!
— — — — — —
My všichni jsme jen hosty,
jimž dává tvůj ret píti.
Ó budiž požehnána
ať plavá nebo tmavá;
tys paprsk a tys manna,
v níž lidem *bůh* se dává!“
(Pouti 34—35.)

Je-li tak nadšeným ctitelem ženy vůbec, tož se rozumí již samo sebou, že bude ještě mnohem nadšeněji mluviti o té, již si vyvolil za družku života. My ovšem v těch tyradách, jakýmiž velebí až do omrzení přes tu chvíli svou „paní“, nespatřujeme žádnou pravou šetrnosť a úctu, jakou má manžel dle názorů křesťanských míti ku své ženě, ale snad se mýlíme. Nám se to zdá na př. býti až příliš k pravdě nepodobným, že by náš básník, jenž „mluví řečí bohů“, jenž sama sebe nazývá „bohem“ („jsme bohy v tom, co jsme vytrpěli“), jenž proti nebi „metá veršů balvany“, bez ženy nebyl vůbec ničím, jak vyznává sám v básni ku „Své ženě“:

„Co mám, čím jsem, že ještě dýchat mohu,
vše dílem tvým je, musíš to vzít zpět“
(Jak táhla mračna 104.),

ale možná dost, že se mýlíme a básník že má pravdu. Zdali vlasy vůbec a ženské vlasy zvlášť mají jakous příjemnou, okouzlující vůni, o tom nemůžeme rozhodovati, toho nevíme; proto snad to bylo od nás nesmyslné, že jsme se tak zcela od srdce zasmáli, když jsme četli verše následující a při tom si živě představili básníka:

„Buďtež požehnány, ženo moje, tvoje vlasy,
jsoutě hvězdná skrýše a světla zdroje tvoje vlasy“
(Květy r. 1885 str. 319.).

„Mně na podušce trochu vůně zbylo,
tam kde tvá hlava ležela“ (Dojmy 83.).
„Mé srdce chví se pod tvých vlasů vůní“
(Jak táhla mračna 46.).

„Buď veleben tvůj hustý, dlouhý vlas,
— — — — — — — — — — — — —
víc vůní v něm, než v jižní noci jest“
(Dojmy 77.).

Byl-li náš smích hříchem proti majestátu básnickému, jest tím vinna jenom ctěná „Politik“, kteráž si kdysi ve svém večerníčku dobírala známého Dr. Jägra pro jeho „Haarduftpastillen“ a všechen ten „Haardurft“ nazvala švindlem a učeným bláznovstvím. Možná však také, že se mýlila a že vlasy ženské skutečně voní lépe než fialky, jenom že vůni jejich cítí pouze člověk „ženialní“; mohou-li totiž voněti básníku — ovšem že jenom ženialnímu, neboť u jiného nazvala by to „nestranná“ kritika ihned nesmyslem — „ňádra“, hrouda „hlíny“, proč pak by mu nemohly voněti vlasy, obzvláště vlasy na hlavě „svaté“? A náš básník mluví též o své manželce jako o „světici“, kteráž prý ho teprv přivedla k „bohu“, kterýž „dřímá v její duši“, pod „rájem jejích ňader“, pod „svatou její hrudí“ (Rok na jihu 114.):

Když tebe zvát mám sladkým jménem ženy,
vždy srdce vzdech v sled zvoní: Světice!
Sny duše mé jsou tebou posvěceny
a nejmenší z nich, vím to, nejvíce!
— — — — — — — — — — —
tvým rtem se ret můj božství dotýká.“
(Jak táhla mračna 104.)

„. . . . Ty jsi po vždy teď má svatá!
Mně jest jak barbaru, jenž s myslí podlou
se v chrámu ptá, mám kleknout před svou modlou?
(Dojmy 16.)

„Co dotkly se mé rty tvé svaté hlavy,
zřím klidně v onen děsný jícen tmavý,
kde život vře, — — — — — — —
zde lásky dost mám, abych našel boha,
jenž volá mne ve stisknutí tvé ruky“ atd.
(Co život dal (50—51.)

Ano náš básník míchá nešetrně do veršů, jimiž líčí lásku ku své manželce, i obraz Krista ukřižovaného. Vylíčiv totiž v básni „Ex voto“, již věnoval „své ženě“, kterak prý zbožné dívky ve středověku obětovávaly své vlasy Kristu, dí:

„Ty vlasy stvořené, by v objímání
kol n . . . údů svíjely se v plesu,
zde venčí tvář i tělo plné děsu,
jdou přes krev boků a přes trny skrání.
— — — — — — — — — — — —
Na skráni boha dívčí vlasy planou
do věků tmy — a moje slzy kanou
nad hloubkou lásky veliké a tklivé.
Neb jak ty ženy středověku, láskou
jež nesmrtelny, daly bohu svému
to nejdražší, tak žití ztracenému
— — — — — — — — — — —
se dala v oběť lásky moje žena.
Teď jejím světlem plá mé chmurné žití
jak božský zázrak; stejně jako svítí
skrz dívčí vlas tvář Krista umučená.“

(Co život dal 38.)

Co však náš básník „láskou“ nazývá, vysvítá částečně již z těchto ukázek, ještě však více, ať o všem ostatním úplně pomlčíme, ze slov jeho následujících:

„Básníku, jenž volně dýcháš v slunci zlatém
nedej zpít se formou jako Abdul Hâtem!
S myslí stejné vřelou obejmi též hmotu.“

(Co život dal 139.)

Abdul Hâtem se totiž kráse tváří ženských atd. pouze obdivoval. — Tak platonickým básník náš ovšem ve svých verších není; vyznávať o sobě sám:

„ . . . ve vášní divém kole
točím se, jak lístek větrem,
div že hlavu neztratím“ (Dojmy 143.);

ku své ženě pak dí:

„a tvé oko zří v mé duši
spících vášní chlípné hejno“ (Rok na jihu 128.),

vypravuje též, jak „chce stále sponu řízy trhat s jejího ramene“ atd. atd. mnohem méně slušně, kleká před ní jako před Venuší a poučuje svoje čtenáře:

„To štěstí pravého je píseň snivá,
již potom v bouřích všech nám anděl zpívá,
a nechá lilijí nám v srdci kvésti“ (Poutí 37.);

jiným pak dává radu:

„ . . líbej, pij, v tom moudrosť veškerá,
nechť je hříchem, je vždy sladké scestí plamen“ (lásky).

(Květy r. 1885. str. 317.)

„když osudem ne, buďme šťastni vinou.“

(Sny o štěstí 47.)

Ovšem jest pravda, že kdysi napsal zcela pravdivě sám:

„Ó smyslnosti moře kypící,
i ty máš víry, ty máš prohlubně,
však perla v nich se nikdy nezrodí!“
(Symfonie 24.)

Později však výrok svůj opět — odvolal, když mluvě „o lásce“ takto napsal:

„s myslí stejně vřelou obejmi též hmotu,
chceš-li krásu formy přivést ku životu.
Nelekej se více prachu skutečnosti,
moře které bahno, taky perly hostí“ (Co život dal 139.)

a výroku tomu zůstává též věrným, neboť Afrodita, Fryna, Venuše, Kupido, Priapus a vůbec všecka necudná havěť pohanských bůžků stojí v jeho „erotických“ básních na prvním místě. Více mluviti zakazuje nám stud a úcta k čtenářům. —

O jisté sbírce básní německých nadepsané „Moderne Dichtercharaktere“ a kýmsi odporučované jako vhodný „Festgeschenk“, napsala „Politik“ ze dne 30. prosince 1885. kritiku krátkou, ale velmi trefnou, uvedla též ukázku a ku konci dodala: „Das ist moderne deutsche Poesie. Wir schliessen hiemit, denn es ekelt uns an in diesem „Festgeschenke“ weiter zu blättern“; konečný pak úsudek o těchto básních zahrnula v název, jakýž „poesii“ (!) druhu tohoto jedině přisluší. Není ničím jiným a nepatří jinam.

S touto kritikou ctěné „Politik“ souhlasíme úplně, ale ptáme se: jsou některé básně našeho básníka nejpřednějšího ve svých jednotlivostech lepší, nežli jest báseň, jakou na ukázku ze sbírky německé podala „Politik“? Zajisté nikoli, leda že jsou po stránce umělecké o něco málo dokonalejší; a ozvala se ctěná „Politik“ proti nim někdy aspoň dosti šetrnou kritikou, učinili tak české „družky“ její z téhož závodu? Učinil tak kromě „Osvěty“ a „Vlasti“ některý z přednějších časopisů vycházejících v Čechách? Nikoli; skoro všichni „kritikové“ čeští či recte pražští velebí bez rozdílu všecko všudy na pořad, co vyjde z péra „předního“ básníka, třebas to byla poetická smeť. Poslyšme aspoň, co píše o jeho plodech básnických jakýsi „kritik“ F. S. ve „Zlaté Praze“.

„Od časův Lope de Vega a Calderona žádný básník nenapsal v době tak krátké tolik a tak vysoko cenných skladeb ... Velebnost a síla pomyslův, žár („Najady všechny neschladí mé žáry“!) a něha jeho citův utvářily kolem sebe rozpuštěné zlato našeho jazyka v nové krásné údoby ... Že jest poesie Jar. Vrchlickému úkolem životním, že nad ni není mu ani ve všem míru ani v životě lidském nic vznešenějšího a cennějšího, snad není potřebí ještě dokazovati ... V jeho mysli vše mění se v poesii, neb aspoň jí slouží, k ní směřuje a vede: dějepis, filosofie, náboženství ... člověk všech časů a zemí, rovněž jako i bůh všech věkův a národův a příroda ve svém nekonečném přerodu ... Z této stupnice (t. j. 1. pessimismu, 2. optimismu a konečně 3. (nejnovější fáse) humanismu) také zřejmo jest vznešené kulturní, opravdu věštecké poslání našeho pěvce. Z obou krajností mladistvého horování vznesl se k jasným názorům humanistickým, ke zdravé, jediné pravé poesii, k onomu středu, v němž trůní ve věčném

blahém objetí pravda s krásou, v němž všecky zápasy lidského povolání nalézají svůj smír, všechny čisté snahy našeho života svůj cíl, k němuž nejšlechetnější duchové lidští od věků toužili a na věky touženi budou“ (F. S. ve „Zl. Praze r. 1885. č. 1. str. 10.).

Výše už nemohl tento dobrý muž chválu svou stupňovati. Nám se však líbí, že jest upřímným a že místo toho, čemuž často básníci a kritikové přezdívají „humanita“, užil správného slova: „humanismus“. Toto jediné slovo staví poesii našeho básníka ve pravé světlo. Nebo co rozumějí humanističtí básníci, kritikové a aesthetikové slovem humanismus? Zamítnutí všeho nadpřirozeného, všeho positivně náboženského, všeho „co nás“, jak Göthe pověděl, „tlačí a tísní“, tudíž i veškerého zákona mravního, jenž by se zakládal na vyšší autoritě, než jakou jest člověk, hovění všem vášním a lidským náklonnostem, kult „des ewig Weiblichen“, jak říkal Göthe, „zdravou“ smyslnosť čili jak říkávají aesthetikové „sinnlich — geistige Liebe“, při čemž jest jim nejvyšším idealem krásy — lidské tělo (n. corp. fem.)! —

Když jest poesie hovící „idealům“ (!) humanistickým, jak se nám chce namluviti, poesií „jediné pravou a zdravou“, „středem, v němž se objímá pravda s krásou“, v němž „všechny čisté snahy lidského života mají svůj cíl“, když se nám kupování básnických plodů dýšících tímto duchem za vlasteneckou ukládá povinnosť, nebude se tomu snad nikdo diviti a nad tím se pozastavovati, budem-li se ptáti po ovoci této poesie, neboť po ovoci poznává se strom. Leč o tom budoucně.

(Pokračování.)

Otázky a obrazy ze života socialního.

Kuchyně obecné a chudinské.

Sděluje Tom. Škrdle.

(Pokračování.)

Zárodek chudinské kuchyně na Smíchově hledati dlužno ve snaze Vincentiánů, kterouž hned od založení konference sv. Vincence z Pauly r. 1877. ku hostinám jak štědrovečerním tak i při jiných památných událostech shromažďovali svěřence své. Jako nic na světě neujde kritice, podobně i jednání toto nelíbilo se mnohým, ač ani jediným krejcarem k účelu spolkovému nepřispěli, jiní však dobře znajíce život s jeho záhadami i strastmi podporovali členy milodary, ano osobně účasť brali na společné radosti ubohých, k nimž bez toho tak zřídka paprslek blaha proniká. K těmto družily se ještě jiné dvě hostiny, jedna konaná na oslavu sňatku královice Rudolfa se spanilomyslnou chotí Štěpánkou dne 10. května 1881., druhá na oslavu sv. křtu prvorozenky korunních manželů dne 5. září 1883. Se všemi slavnostmi spojeny byly vždy společné služby boží.

Přesídlením zasloužilého předsedy p. Aloise Slunečka na venek svěřena byla r. 1884. správa konference jednomu ze spoluzakladatelů spolku sv. Vincence na Smíchově, tehdejšímu kaplanu Mich. Benešovi. Již v první schůzi projevil nový předseda pevný úmysl, zařídíti na Smíchově chudinskou kuchyni Vincentiánskou, než členové sami my-

šlénky té zrovna se zděsili, majíce za nemožné něco takového na Smíchově provésti. A právem! V pokladně nebylo téměř ani haléře a podniknuta měla býti činnosť dalekého dosahu, vyžadujíc velkých obětí. V tom čase zdálo se, že hrozí velká katastrofa jednomu z největších závodů smíchovských, v němž na tisíce sil pracovních nalézalo své výživy; lid byl houfně z továrny Ringhofferovy propouštěn a prosil za podporu u konference sv. Vincence z Pauly. Trapná událost tato přiměla předsedu k rozhodnému kroku — a díky statečnosti bodrého členstva, stalo se zřízení chudinské kuchyně hotovou událostí. První starostí bylo zaopatřiti vhodných místností. Vincentiané vydali se na cestu, aby vyhledali potřebného bytu, ale neměli v rukou ani na závdavek tím méně na první čtvrtletní činži. Kde jaký byt na domě návěstní cedulí ohlášený byl prohlédnut, jakmile však majitel domu se dověděl, k jakému účelu se pronajímá, ani za velké peníze jej přenechati nechtěl. Zdálo se již, že podnik na pouhé dobré vůli členstva přestati musí, avšak tu přišla netušená a neočekávaná pomoc. Mazanec Josef, učitel a majitel domu na Smíchově, dobrý přítel a podporovatel všeho, co směrem katolickým se nese, k radostnému překvapení Vincentianů zdarma propůjčil zahradní pavillon svůj k zařízení chudinské kuchyně. Nabídnutí toto nových sil dodalo Vincentianům, kteří s chutí vykonali potřebnou úpravu místnosti a kuchyňské nářadí jakož i ten nejnutnější nábytek na účet — na dluh zakoupili. Ve dvou dnech byla kuchyně úplně zařízena, zavěšen v ní krásný krucifix, dar to šlechetných dám Sacré Coeur. Vincentiané měli tedy místnosť i nádobí, v kterém by se vařilo; postavili si i kulničku na palivo, ale ta byla prázdná: nebylo peněz ani potraviny, ani na uhlí. Předseda dobře znaje velkomyslnou obětavosť vysoké šlechty, kteráž vždy věrně a mateřsky chudiny se ujímá, obrátil se na Vojtěcha hraběte Schönborna a naděje jeho nebyla sklamána. Druhého již dne zaslal šlechetný přítel chudiny 50 zl. jakož i žok pěkné, velkozrné rejže, mocnou přímluvou svou vyprosil u Anny kněžny Lobkovicové 50 zl., dámy nejsv. Srdce Ježíšova vypomohly 30 zl. a prosbou u paní hraběnky Raczinské milodar 50 zlatých. Ohromné starosti pojednou byly zmenšeny. Vincentiané jakož i chudina na modlitbách upřímně vzpomínají jménovaných dobrodinců. K těmto záhy přidružil se klášter OO. Benediktinů v Břevnově u sv. Markety, darovav 12 hektolitrů bramborů a 1 hektol. hrachu, Julius Hancy, nájemce statku v Chrášťanech, 10 hektol. bramborů a vládní rada Jindřich rytíř z Jaršů jeden vagon uhlí.

Činnosť chudinské kuchyně byla zahájena v den narozenin Jejího Veličenstva na štědrý večer službami božími, jež v malostranském hřbitovním kostele konal předseda u přítomnosti členstva i chudých, načež poukázky na obědy 75 rodinám byly rozdány. První oběd, jemuž obvyklá štědrovečerní hostina od té doby ustoupila, sestával z rybí polévky, z ryby na černo a knedlíku.

Vnitřní zařízení.

Činnosť chudinské kuchyně spadá do oboru veškerého členstva, kteréž se v dozoru při rozdávání střídá. Pro udržení pořádku jakož i zařízení všeho potřebného zvolen byl jednomyslně velmi horlivý člen Ant. Kubín správcem kuchyně, kterýž veškeré nakupování potřebných

potravin zdarma obstarává. Vaření svěřeno jest dvěma ženám, které mimo obědy dostávají měsíčně po 5 zl. mzdy.

Předseda vypracoval zvláštní kuchyňský řád, kterýž se před každým prvním podělováním ošetřovancům přečte, aby věděli, dle čehož jim se říditi jest.

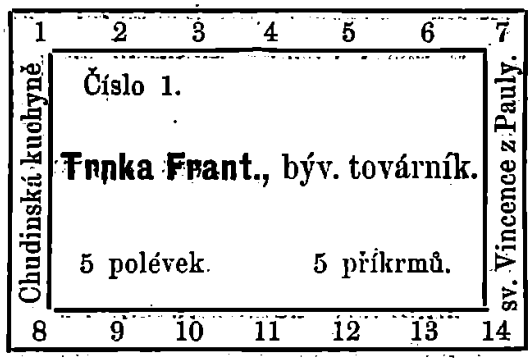

Obědy se vydávají u okénka proti poukázkám, kterými se ošetřovanci musí vykázati. Poukázky tyto vystaveny jsou na 14 dnů a jsou na nich v hořením pořadí vyznačeny číslice 1—7, v dolením 8—14. Po levé a pravé straně nese poukázka nápis: Chudinská kuchyně spolku sv. Vincence z Pauly na Smíchově. V levém rohu nachází se řadové číslo lístku, u prostřed poukázky jméno a příjmení ošetřovance, pod ním v levo udán počet porcí polévek, v pravo počet porcí příkrmů.

Ošetřovanec, dostaviv se k okénku, odevzdá lístek, kterýž se kupiruje, to jest dotýčná číslice obědu, kterýž se vydává, vypíchne. Tak na př. dává-li se 8. oběd, vypíchne se číslice 8; tím jest zabráněno, že na týž lístek nemůže nikdo dvakráte přijíti pro oběd. Dozorce buď sám napíše aneb sděluje druhému, jenž do knihy kontrolní zapisuje, kolik porcí polévky a kolik příkrmů se vydalo. Kdo by lístek zapomněl, nedostane pro ten den ničeho, leč by později s ním se dostavil. Kdo jej ztratí, nedostává do vystavení nových lístků žádného obědu; kdo by přicházel s nádobou nečistou, po dvakráte se napomene, po třetí se mu podpora odejímá. Darování aneb prodání poukázky na obědy tresce se odejmutím podpory pro celé období a pro budoucnost se jednání takové v seznamu k jeho jménu poznamená.

Jelikož přichází velmi mnoho osob bez zaměstnání všech možných vrstev do kuchyně, aby hlad svůj ukojily, znamenají se tito v knize kontrolní čárkami a sice v oddělení pod nápisem „cizí“; školní dítky přicházívají sborně.

V knize kontrolní vyznačeno jest: 1. řadová číslice, po kolikáte se vaří; 2. pod ní číslice obědu, která se vypichuje; 3. dátum s udáním dne, jmenovitě: 4. co se dne toho vaří, 5. kolik osob bylo cizích 6. kolik dítek školních a sice hochů, dívek, 7. kolik se vydalo částic polévek, kolik příkrmů, 8. kolik vydáno v tomto období vůbec; 9. rubrika, do níž se zapíše člen dozor mající aneb příchozí host.

Po každém vydávání dozorce všecky tyto číslice do patřičné rubriky zaznamená a podpisem svým dozor vykonaný stvrdí. Příchozí i dítky musí se před jídlem i po jídle modliti; dítky modlí se sborně. Kdyby některý z příchozích modlitby opomenul a bez ní jísti začal, otáže se jej dozorce, jakého jest náboženskeho vyznání a odvětí-li, že katolického, upozorní jej, aby tentokrát a pro budoucno vždy se pomodlil, jinak že by se mu nasycení v kuchyni odepřelo. Tak se naučí mnohý po letech před jídlem a po jídle opětně modliti se.

Vydávání průměrně 300 porcí okénkem, jakož i obsluha dětí cizích trvá celkem hodinu.

Jelikož při tak velkých rozměrech by dvě ženy při nejlepší vůli, nestačily, nachází se v kuchyni seznam žen podporovaných, jež rozdě-

lují se na dvě skupiny, statnější a slabší. Z prvních střídavě se určují k nošení potřebné vody, mytí místnosti, jež třikráte týdně se koná, mytí nádobí po každém vaření, ze skupiny druhé určují se k lehčím prácem vypomocným, na př. k škrábání bramborů. Každé ženě k práci určené odebéře se po vydaném obědě poukázka na ten den a dá se jí až po vykonané práci. Ženám, které by ledabylými výmluvami práci se vyhýbaly, odjímá se podpora na dobro; vůbec platí i v chudinské kuchyni pravidlo: „Modli se a pracuj!! —

Člen mající dozor jest povinen, aby připravené pokrmy okusil a o úpravě jich buď předsedovi neb správci kuchyně věrnou zprávu podal.

Množství poukázaných porcí řídí se dle poměrů rodiny jakož i dle počtu hlav téže a vykazuje se vždy po důkladném vyšetření do podpory přijatých; největší počet, ač velmi často se naskytující, obnášel pět porcí. Každá porce sestává z půllitru polévky a tolik příkrmu, který by k nasycení dospělé osoby dostačil. Jídelní lístek v letošním období byl následující: V pondělí: Kroupová polévka, knedlíky s povidly. V úterý: Hrachová polévka s houskou, brambory s omáčkou. Ve středu: Bramborová polévka s kroupami a rejžová kaše. Ve čtvrtek jako v pondělí, v pátek jako v úterý. V sobotu: rejžová polévka a nastavovaná kaše. V neděli a ve svátek se z pravidla nevařilo.

V obou prvých obdobích vařilo se dvakráte týdně maso, jelikož počet ošetřovanců nebyl tak značný, v letošním období vařilo se též v určité dni, avšak jen dle možnosti, jak tomu stav pokladny dovoloval.

Před každým otevřením chudinské kuchyně bývají téměř všickni členové zasypáváni psanými žádostmi od rodin, které do podpory přijaty býti si přejí. Při malých prostředcích, jimiž konference vládne, není i při nejlepší vůli možno všem žádostem vyhověti, i vybírají se z nich jen nejpotřebnější. Ošetřovaní patří k různým třídám lidu; tak dostávalo se podpory jedné vdově po úředníku se 6 dítkami, kteráž pro dlouhotrvající vlastní nemoc i dcery do dluhů upadla; pro pokrmy do kuchyně posýlal si schudlý továrník, otec 4 nezaopatřených dětí, kterýž ve dvou letech o 10.000 zl. přišel; den co den věrně navštěvoval chudinskou kuchyni po jedné straně mrtvicí raněný starý stavitel, jehož se bohaté příbuzenstvo úplně zřeklo; většina pak ošetřovaných sestávala z vdov a sirotků. Nelze upříti, že členové konference za všecky obětovné námahy své velmi často setkali se s nezaslouženým, hrubým nevděkem, než upřímná vděčnost tak mnohých hodných chudých i dítek jejich proměňovala hořkost nevděčnosti v slastné vědomí, že po příkladu božského Mistra a patrona spolku sv. Vincence z Pauly i za dobrodiní vykonaná zlé zakoušeti musili; v dalších prácech jejich sílilo je dále heslo zakladatelky řádu řeholnic nejsv. Srdce Ježíšova, ctihodné matky Barat: Jako andělové čiňte i vy dobré, žádného vděku nečekajíce.“

Ke sklonku budiž zde zaznamenána přehledná zpráva o činnosti kuchyně chudinské za všecka tři období:

Období první ode dne 24. prosince 1884. do 15 dubna 1885. Přijato bylo: **371** zl., vydáno **496** zl. 72 kr. V podpoře se nacházelo **75** rodin a rozdáno bylo: **6480** částic polévky, **5525** částic příkrmů.

Období druhé od 19. listopadu 1885. do 16. dubna 1886. Přijato bylo: **617** zl. 18 kr., vydáno bylo: **491** zl. 46 kr. V podpoře

se nacházelo **67** rodin a vyčastováno bylo **1649** osob bez zaměstnání a rozdáno jim **14.093** částic polévky a **13.163** částic příkrmů.

Období třetí ode dne 19. listopadu 1886. do dne 11. dubna r. 1887. Přijato bylo: **1082** zl. 50 kr., vydáno: **1178** zl. 36 kr. V podpoře se nacházelo **96** rodin, vyčastováno **784** osob bez zaměstnání a **1169** školních dítek a rozdáno: **33.481** částic polévek a **31.588** částic příkrmů.

Za všecka tři období bylo rozdáno: **54.054** porcí polévky, **50.276** porcí příkrmů. *)

Nejčelnější dobrodinci chudinské kuchyně jsou: Jeho Veličenstvo císař Frant. Josef I. 120 zl. r. m.; Jeho kníž. Milosť nejd. p. arcibiskup František de Paula hr. Schönborn 50 zl.; Anna kněžna Lobkovicová 100 zl.; Vojtěch hrabě Schönborn 80 zl.; hraběnka Sylva Tarouca 100 zl.; Maria hrab. Nosticová, choť p. předsedy spolku sv. Vincence z Pauly, 50 zl.; hraběnka Raczinská 50 zl.; Alberta hrab. Nosticová 30 zl.; sbírkou p. předsedy Karla E. hraběte Nostice 60 zl.; dámy Sacré Coeur 90 zl.; městská rada na Smíchově 160 zl.; Ústřední rada spolku sv. Vincence z Pauly v Praze 498 zl.; výtěžek loterie 425 zl. 18 krejcarů. (Pokračování.)

Báje zvířecí v československých písních národních.

Od dra. Jana V. Nováka.

(Pokračování.)

Není však mládeži vždy milo pozbyti zlaté svobody a se oženiti, nebo ta svoboda je jí přece velmi milá; vždyť „Ten ptáček slobodný Vesele zpievá, den po dni; Tak i my slobodni Muožme milovať, den po dni“ (Koll. I, 68). Proto zrazuje se děvčeti prodati drahou svobodu, poněvadž jí nebude nikdy potom více lze tak volně si zazpívati:

„Zazpievaj si, dievča, kým si na slobodě,
Kým ťa neulapiá, jak rybku vo vodě.
Rybička sa muože navrátiť do vody,
Ale nie dievčatko do svojej slobody“.
(Koll. I, 59, 68.)

Arci by se děvče rádo vrátilo zase do té svobody, jako rybička by ráda do vody: „Děvečka svobodná, Jak ryba povodná, Chodí po svobodě Jak ryba po vodě, Dyž rybu vyloví, Ráda by do vody, Jak sa dívča vydá, Ráda by svobody“ (Suš. 469. Slav. II, 5, 165). Proto zpívají děvčeti, když se vydá: „Mohla's chodiť po slobodě Jak ryběnka v bystrej vodě, Mohla's chodiť po jarmakoch Jak kuřátko po hambálkoch“ (Suš. 480). Jeť známo, že není z oženění vždy velikého prospěchu: „Čo ti zvítězili, čo se poženili? Jako té húsatka krídla ove-

*) V III. období se spotřebovalo: 174 pytlů bramborů, 995 kg. mouky, 172½ kg. zápražky, 224½ kg. soli, 501 kg. rejže, 145 kg. masa, 118 kg. sádla, 363½ kg. krup, 17 kg. másla, 16 kop vajec, 4144 tvrdých housek, 48¾ kg. cukru.

Ve všech třech obdobích bylo spotřebeno na potravinách: 352 pytlů bramborů, 2270 kg. mouky, 716½ kg. zápražky, 475½ kg. soli, 830 kg. rejže mimo žok od hraběte V. Schönborna darovaný, 343 kg. masa, 169¼ kg. sádla, 546½ kg. krup, 32 kop vajec, 9161 tvrdých housek, 74 kg. cukru, 206 kg. povidel.

sili“ (Koll. I, 207). Bude si proto také děvče zpívati, arci pozdě: „Bola som já bola, ako húska bielá, Ale mi vyprchlo moje bielo peria“ (Koll. I, 264, Suš. 491). Proto vykládá také žertovná píseň česká „Zdaleka se pozná, která už je vdaná: Chodí jako husa, Když je podškubaná“ (Erb. 263). Ovšem týká se to hlavně děvčete, na mládenci není prý to tak znáti, když se ožení, jemu prý je v té příčině mnohem lépe, poněvadž má život svobodnější; proto mu zpívá svedené děvče:

„Dyby mi tak bylo,
Jak, synečku, tobě,
Já bych si chodila,
Jak ryba po vodě.
Jak ryba po vodě,
Včela po včelínku,
Já bych si trhala
Drobnú jatelinku“. (Bart. 7).

V lásce a manželství podlé toho nalézá lid náš hojně obrazů přírodních, jimiž stav svůj vylíčiti a znázorniti může; ale také jiné situace života lidského mají vhodné parallely v životě zvířecím. Vít každý křesťan dobře, že písmo sv. poukazuje na ptactvo nebeské, „žeť neseje ani nežne, aniž shromažďuje do stodol, a Otec nebeský živí je“, a této moudrosti životní neopomene také český bratr z mokré čtvrti ve svůj prospěch využitkovati, jsa jinak také bedlivým pozorovatelem přírody:

Skřivánek nevorá,
Ani nic neseje,
Přece si v povětří
Zazpívá vesele.
Pominem, nebudem,
Světa nepřebudem;
A co tu získáme,
Nic s sebou nevezmem“.
(Erb. 359).

Podobným obrazem napomíná týž přítel k „práci“:

„Skřivánek, malý pták,
Nikdy nezahálí,
Ve dne, v noci pracuje,
Pána Boha chválí.
Dělejme my taky tak,
Jako ten skřivánek;
V jedné ruce paneňku,
V druhé ruce džbánek.“
(Tamže).

A lenivý sedlák vybízí se k veselosti: „Buď, sedláče, hodně vesel, Třebas ani zrna nesel: On skřivánek neseje, Přece zpívá vesele“ (Erb. 409, Suš. 608. Tak se také šuhaj vybízí Slav. II, 5, 16).

Děvčeti, které by rádo tančilo, ale přece se zdráhá, dodává se také příměrem z přírody a života zvířecího vzatým chuti:

„Co by koza netrkala,
Dyž ona rožky má,
Co by děvče netančilo,
Dyž ono nožky má?
Chytňa kozu za rožence
Povedu k masaři,
Chytňa děvče za ručence
Povedu k oltáři“. (Bart. 39.)

Když pak rekrut se bránil vojně, tak „že třech úřadů zmarnil“, tu prý „Brněnšší páni ti jim povídali, Že je kuřa maué A smrti sa brání.“ (Suš. 573).

O vychování syna nad jiné pečlivém pak pěje píseň moravská: „Žádný nevychová Takového vtáčka, Jako vychovala Uhrová synáčka. Vychovala ti jej V kleci jaborové, A zadala ti jej Dceři Trávníčkové.“ (Suš. 663).

Příměry a přirovnání z písní našeho lidu jen jednotlivě zde uvedené ukazují jasně, jak hojně látky skýtala zvířata, zvláště však ptáci člověku k znázornění poměrů životních, jež se mu přiházely. Pokládalť se život zvířecí za docela podobný životu lidskému, zvířata stavěna lidem na roveň. Když tedy vyzývá junák děvče své k tanci slovy: „Zatoč sa ty, galanečko, okolo mňa, Jako vtaček jarabáček

okolo pňa“ (Suš. 620), není podivno, že se může i docela jednoduše děvče jmenovati ptáčetem, holubičkou a pod. Jestiť v životě a jednání jejich tolik podobností, že se zdá, jako by je beze všeho zaměniti lze bylo. Milující mladík jmenuje tedy své milené děvče ptáčetem (Erb. 395), holubičkou a vlaštovičkou (Koll. II, 131, Bart. 131), laňkou se zlatými rožky a stříbrnými nožkami (Suš. 754) a j. Děvče slovenské v zármutku svém samo se jmenuje hrdličkou: „Ja smutná hrdlička, pójdem k pustým horám, Žalostne zavolám“ (Slav. II, 5, 114.). A když se praví o děvčeti, že létávala jako laštovička (Suš. 316), že poskakuje jako veverečka (Suš. 420), vysvětlíme si odtud, když mládenec zpívá: „Děvča moje, děvča, malovanuo ptáča, Veru sa mi tvoje sivé oči páčá“ (Koll. I, 73). Nebo: „Rád ťa vidím od malička, Moja milá prepelička“ (Koll. I, 248. II, 22). Nebo: „Haničko, Haničko, jarná lastovičko, Prebíjá mi serco tvé rumené líčko“ (Koll. I, 119). Tak může i mládenec ťukati na svou milou holubičku:

„Dyž já půjdu k tomu okénečku,
Ťuknem já na svú holubičku,
Má panenko, co děláš,
Ty na mne zapomináš.“
(Bart. 39.)

Odtud může i místo děvčete docela prostě jmenována býti holubička, ačkoli z písně poznáváme, že se myslí tu děvče:

V širom poli holubička,
Oplakává šuhajička;
Prečo že ho oplakává?
Že on k jinej už pristává.“
(Koll. I., 111. Erb. 448. Suš. 114, 193 a j.).

A když vyletí holubička z rychtářovic okenečka a zavolá na milého (Erb. 149), poznáváme z písně, že se tu myslí na děvčátko, dcerušku rychtářovu, právě tak jako po dvoře farářově nekráčí ptáče, nýbrž děvče:

„Čože je to za prekrásné vtáča,
Čo po farárovom dvore kráča?
Škoda ho, že si svoje nôžky,
Že si svoje nôžky
Maže a máča.
A keď by to vtáča bolo moje,
Kúpel bych mu na šatečky dvoje,
Jedným mne — druhé iným k vôli,
Aby nás ľudia nesúdili,
Že sa radi máme“.
(Slav. II., 5, 201. n.)

Nechce-li dále holubička přiletěti do širého pole, že se u matky ještě nenajedla chleba ni vody nenapila, rozumí se tím zajisté děvče, které se má již vydati a tedy matku opustiti:

„Holubičko bila,
Holubek ce vola,
Abys přilecěla
Do šireho pola.
Ješče nepoletim,
Bo mi nepotřeba,
Ješčech se u matky
Nenajedla chleba.
Chleba nenajedla,
Vody nenapila,
Ješčech ja u matky
Bydla neužila“.
(Suš. 414. Pod. 442.)

Tak si vysvětlíme, že na lavičce, která se zlámala, nesedaly holubičky sivé, nýbrž milenka s milencem:

„Už sa tá lavička na dvoje zlámala,
Čo som ja z milenkým na něj sedávala.
Už so z tej lavičky čtyry polovičky,
Čo na něj sedaly sivé holubičky“.
(Koll. I., 193).

Tak se může i milenec přímo jmenovati beránkem (Suš. 719), holubem (Suš. 269, 472. Erb. 160), havranem (Koll. I. 117), káčerem (Koll. I, 248), kohoutem (Suš. 389), sokolem (Suš. 101, 184) a beze všeho přechodu a vysvětlení teprve z další písně seznáváme, že se tu míní milenec; píseň sama toho nepovídá, nýbrž holub, sokol, ptáče

vede si tu obyčejně jako skutečný pták, leč že milenka jeho, děva, vysvětluje význam celého obrazu:

„Za horami na dolině
Sivý holub vodu pije,
Pije, pije v velkom žiali,
Že má milú v cudzom kraji.
V cudzom kraji za Rakúsy
Přiletěly divé husy,
Ty mezi sebú gágaly,
Že mu milú Němci vzali".
(Koll. II., 379. Pod I., 117.)

Sokol zvláště zdá se býti vhodným obrazem smělého jinocha, pročež ve slovanské poesii vůbec velmi často obrazu toho se užívá. Stěžuje-li si tedy milenka, že pro páva zanechala sokola a že by ho šla hledat, jen kdyby věděla, kde té doby sedává (Suš. 466), víme, že tím sokolem jest bývalý její milenec, jehož odchodu nyní děvče lituje. Tak letí také milenec jako sokol nad Krakov a nechce nikde jinde usednouti než na své milé dům. A když tu slyší, že už tři neděle jest milenka jeho mrtva, tu se sokol tak zarmoutí, že půl Krakova „vyrútiu" (Koll. I, 131). Ovšem provádí se obraz ten i dále, jak z některých písní patrno, když se na př. sokolu přisuzuje zlaté peří:

„Vyletěl tě sokol nad oblaky,
Vynášel se nade všecky ptáky,
Aj nade všecko stvoření.
Sedl sobě na Štymberské věži,
Protíral si svoje zlaté peří,
Ach svoje zlaté peříčko".
(Suš. 184.)

I slyšíme dále, že střelil po něm Štymberský král prudce a poranil jej do srdce věrného, a tu sokol letí do milenčina okna, která chce otevříti jen ptáčkovi sokolíčkovi. Když pak ho pozná, tu vykládá jí sokol o svém poranění, a tu i hyne. Milenka pak přeje mu nad hrobem jeho: „Lež tu s Bohem, můj milý synečku, Lež tu s Bohem, sivý holubečku!"

Podle toho může také milenka toulavého šuhaje sivým holoubkem jmenovati a hroziti mu, ať by kamkoli zaletěl, všude že ho najde, i u červeného moře:

„Viděli-i ste tu mojého milého? Letěl dolů.
Můj sivý holúbku, nedělaj zármutku, buďme spolu.
Viděli-i ste tu mojého milého? On sa točí,
Má on péří zlaté, milování sladké, černé oči. (Suš. 383).

Takový „zlatý holoubek", „zlatý sokol", „zlatý pták" (Koll. I, 74, 298) jest obrazem jistě vábným a poesie hodným, pročež jest i v národní naší poesii docela obyčejný. Z toho si také vysvětlíme, že může hrdlička býti vlastní, rodnou sestrou sokolu (Suš. 176), že může se holoubek náhle proměniti v sokola a míti peří hladké a hrkotání sladké (Suš. 383), že může krahulíček býti milencem křepelčiným (Suš. 561). Odtud může se i milenka učiniti ptáčkem křepeličkou, by se vznášela nad hlavou miláčkovou (Erb. 106), může býti také ptáčkem jařabým s hlasem tak veselým, jako byl hlas děvčete svobodného (Suš. 484), nebo může si aspoň přáti, aby byla ptáčkem sýkorou, by oblétati mohla celý svět do kola i chaloupku, v níž její Jakoubek bydlí (Koll. I, 92).

Již z těchto příkladů zde uvedených patrno, jak hojné byly takového druhu obrazy a jaké množství skutečné poesie v nich ukryto. Avšak na základě takovýchto příměrův a obrazů básnických vyvinula se ještě jiná charakteristická známka naší poesie prostonárodní, totiž t. zv. antithesis, kteráž není nic jiného než zvláštním způsobem rozvedené přirovnání.

Úplná antithesis, jejíž příkladů hojně bychom nalezli zvláště v prostonárodní poesii srbské, skládá se ze tří částí: Napřed položen nějaký obraz z přírody, který uvádí, s čím se vlastní předmět srovnává; potom básník sám popírá skutečnosť toho obrazu, jako by chtěl opravovati své tvrzení, neb jako by byl dospěl mezi tím, co ten obraz líčil, správnějšího mínění; a na třetím místě uvádí se teprve vlastní předmět. Ovšem děje se popírání obrazu obyčejně týmiž slovy jako tvrzení, a tak se stalo, že poesie ruská vypustivši člen první podržela jen druhý a třetí a počíná hned členem záporným. Avšak i v české poesii prostonárodní jest několik pěkných toho druhu obrazů zcela provedeno.

Tak milenec v bílé košili přirovnává se k ptáčeti s bílým peřím: „Podla nás, podla nás, podla našich dverí Preletělo ptáča v samom bílom perí: Nebolo to ptáča v samom bílom perí, Leč to bou Janíčko v bílenej košeli". (Koll. I, 128). — Sirotkové přirovnávají se dvěma holoubkům: „A pri kostele na sivým kamenu Sedzá tam dva holúbky; Neboli to dva holúbky, Ale ubohé sirotky" (Koll. I, 276). — Podobný obraz o třech mládencích o děvčeti rozmlouvajících: „U našeho jazera Stoji lipka zelena, A na tej lípě, na tej zelenej Zpivaju tři ptačkove. A nějsu to ptačkove, To jsu šohajičkove, Rozmluvaju o švarnej děvčině, Keremu se dostaně?" (Suš. 369, Erb. 173). — A lidé se hemžící přirovnávají se ke včeličkám: „Rojily se včeličky; Nebyly to včeličky. To byli dobří ludé, Dobří ludé měščané" (Suš. 100). — Utopené děvče přirovnává se k rybě: „Plavali rybáři, plavali po vodě, chytili rybičku u samýho kraje. To nebyla ryba, to byla má milá, pro falešnou lásku do vody skočila" (Slav. II, 4, 171).

V národním básnictví českém obyčejnější jest obraz takový bez členu druhého: „Vyletěl holoubek ze zlata, letěl až na Dvořákovy vrata: Čí je to holoubek, chyťte ho: to je můj Honzíček, nechte ho" (Slav. I, 1, 43). A podobně jinde: „Na doubku seděl holoubek sivý, a smutně vrkal po svojí milý. Je to Pepíček, lká po svej milej, že už za ženu má ji hoch jinej". (Slav. II, 4, 165). Podobně často beze všeho přechodu se předmět napřed postavený vysvětluje.

Obrazy takové, které obyčejně mají podklad velmi názorný, pro lepší porozumění se dále vysvětlují také tenkráte, když podobenství šíře provedeno. Neníť prostonárodnímu básníkovi snadno, aby v allegorii nějak neukázal, že písni rozuměti sluší jinak, za obrazem že sluší něco docela jiného tušiti. Toho příkladů má prostonárodní poesie naše dosti: „Na košatej jedli Dva holubi seďá; Ludé jim záviďá, Že sa rádi viďá. Ludé, milí ludé, Nezáviďte toho! Jaká to pěkná věc, Kdo miluje koho. Milovali sme sa Jak holubů pára, A kdo nás rozvedel, Nech ho pán Bůh kárá" (Suš. 282. Koll. 1, 84). Podobně píseň česká: „Holubička krotká s holoubkem se zobká. Proč by nezobkali, když jsou oba mladí a mají se rádi." (Slav. I, 1, 43). Tak i v písni moravské:

„Holuběnko sivá,
Holóběk tě volá,
Abys vyletěla
Do širého pola.
Do širého pola,
Na vorané roli,
Aby vyzbírala
To drobné kamení.
Drobné vyzbírala,
Velkýho nechala;
Dobře holuběnka
Dobře udělala".
(Suš. 472.)

Allegorie provedena úplně v písni slovenské: „Já vím síce pri potoce o jednom vtáčaci; ono kráčá, vykračuje, sedává na placi. Keď

by som ho dostal, tuším bych spať prestal, čo bych nikdá nespal“ (Slav. II, 5, 39).

Allegorická jest i prostonárodní píseň česká:

„Vyletěl holoubek
Na zelenej doubek.
Vyletěl, zahoukal,
Až se dub zahoupal,
Za ním holubička,
Hledala samečka.
Sameček uletěl
Za ten panskej jetel.
Za jetel na lesy:
Holoubku můj! kde jsi?“
(Erb. 147)

Jinotaje tohoto druhu jsou poměrně vzácné a kde se naskytají důsledněji provedeny á plny jsou hlubšího podkladu, tam tušíme původ písně umělý, jako na př. v písni slovenské pozadí historického:

„Lietali, lietali dva orli nad nami:
Milý, mocný Bože! čože bude s nami?
Sokolov, holubov všeckých rozplašili,
Krahulcom, jastrabom škrtit dovolili.
Pokial té sokoli po krajně lietali,
Potial i holubi smelo hrkutali.
Teraz ptáci škrtia i sovy húkajú,
Holubi po kútach smutně sa skrývajú.
Ach, milí sokoli, še že sa sem majte,
Holúbky hrdličky vyplienit nedajte.“
(Koll. I., 40))

Tak důsledně provedená allegorie byla by vzácností v prostonárodním básnictví, nebo básník z lidu vládna prostředky prostými, obyčejnými neumí sebe tak zapříti, aby vlastnímu významu obrazu svého prosvítati nedal. Pro něho příroda byla ovšem věrnou družkou a přítelkyní, poskytujíc mu životem a změnami svými hojně příkladů pro přirovnání a příměry, ale všecky ty obrazy odsud vzaté vynikají prostotou a názorností, jak to při povaze poesie té z lidu vyšlé přirozeno.

(Pokračování.)

Ze skalných archivů.

Sepsal Miroslav Skalák.

(Pokračování)

5.

Pánve Budějovická-Třeboňská.

Třetihorní útvar v širším okolí *Budějovic a Třeboně v jižních Čechách* jest méně důležit, protože neposkytuje paliva ani přibližné hodnoty jako pánve Krušnohorské. V podstatě rozlišiti lze dvě hlavní pánve: 1. Budějovickou, rozkládající se od Kamenného Újezda a Jamného na sever až k Radomilicům, pak na Netolice, Vodňany, Protivín, Bohonice, Libějice a Bavorov. Užší pás táhne se od Protivína na Štěknou, Strakonice a Horažďovice. Jednotlivé ostrovy zasahují k jihu až ku Kaplicím. — 2. Třeboňskou, náramně větší než Budějovická, neboť rozkládá se do Rakous až ke Gmuntu. Na západě jest dosti zřetelně omezena od Ledenic na Rudolfov, Lišov, Ševětín, Bukovany, Bechyň a Soběslav: na východě však jest náramně rozhárána, dosahujíc v trhaných kusech až k Budislavi, Deštné, Kamenici, Kardašově Řečici a Jindřichovu Hradci. Na severu jsou ostrovy u Vltavského Týnu, mezi Bechyní a Bernarticemi a mezi Táborem a Chýnovem.

Obě pánve leží na podkladě prahorním, žule a rule, kteréžto horniny v podobě vrchů nad pokrov usazenin třetihorních vynikají,

tak že rozhlédneme-li s povýšeného místa po krajině, celkem podle terrainu říci dovedeme, kudy hranice tertiéru se táhnou. Znamenitým bodem, s něhož k jihu rozkošný pohled po pánvích třetihorních se prostírá, jest vrchol Choustníku, hory to žulové, vyvstávající severozáp. od Soběslavi vysoko svými strmými stěnami nad ploští okolí rulové. Choustník korunován jest zbořeným hradem.

V obou pánvích jihočeských leží na spodině prahorní nejprvé pískovec a písky, střídající se místy s jíly, které chovají na př. u Lomnice, Chlumce, Borkovic, Veselí a j. hlinité, žluté neb červené rudy železné. Výše následují jíly, písky a štěrk. Do jílů vloženy jsou hlavně při krajích pánví sloje uhlí hnědého (lignitu), celkem lehkého a málo vydatného. V pánvi Budějovické jsou u Korosek ve hloubce asi 10 metrův vloženy dvě lavice, z nichž spodní, asi 1 m. mocná, poskytuje uhlí mourovité, svrchní, jen několik decim. silná, lepší lignit s celými kmeny zuhelněnými. U Kamenného Újezdu uloženy jsou tři lavice uhlí, ale ve hloubce mnohem větší. Uhlí však jest nepatrné hodnoty a dobývá se jen k místním potřebám. Za podobných okolností objevují se flece uhlí u Dobřejic, Olešníku, na Železné Hůrce, u Cehnic blíže Strakonic a jinde. V pánvi Třeboňské jsou sloje lignitu vzácné.

Uhlí dobývá se vlastně jen k místním potřebám a to hlavně u Kamenného Újezdu, Boršova, Vrabčí, Jamného, Černodubu, Korosek, Závrat, Dobřejic, Olešníku a Litvinovic. Flece uhelné byly dále nalezeny u Netolic, Radomilic, Újezdce, Bohonic, severně od Bechyně a u Strakonic. Tu onde, jako u Sudoměřic, Jindřichova Hradce a j. objevují se ohnivzdorné jíly, jichž upotřebuje se na výrobu zboží hrnčířského. Všechny vrstvy ty sluší k Miocénu.

Co se zkamenělin probraných třetihorních pánví sladkovodních dotýče, tedy omezují se hlavně na lokality Krušnohorské. V jižních Čechách jsou vrstvy na otisky velmi chudé. Nejvíc otisků listův poskytují tu hlinité rudy železné okolí Třeboňského, pak u Borkovic a Bechyně. Sporé sloje uhelné také dokazují, že bujnější vegetace dařila se jen při krajích jezera, které v době miocénové Budějovicko pokrývalo a daleko své choboty vysýlalo.

Ale v pánvích podrudohorských shledána, jak z poznámek výše vykládaných plyne, hojnost otisků rostlin i živočichů. Jmenovitě rostlin jest přemnoho z nejnižších až do nejvyšších řádů, které však zastoupeny jsou po většině druhy, jež dnes daří se v krajinách subtropických. Zajisté rostly u nás pohromadě v bujných lesích podle břehů jezer a řek třetihorních v malebné směsici jehličnaté stromy, palmy, břízy, duby, vrby, jilmy, javory, fíky, platány, vavříny, olivy, myrty, magnolie atd. atd. s podrůstem pestřejším a různějším nežli dnes v lesích jej nacházíme. Podobně zvířena byla hojně zastoupena, hlavně měkkýši všech řádů, hmyzy a brouky, rybami, obojživelníky, plazy, ptáky i ssavci, mezi nimiž vynikají ohromní tlustokožci: Mastodon, Dinotherium (obr. 44.), Rhinoceros a p. Zajímavý jest nedávno učiněný nález některých dobře zachovalých částí Dinotheria u Františkových Lázní.

6.
Mořské třetihory.

Mořských vrstev třetihorních máme v Čechách pouze malinko v několika ostrůvcích, jež táhnou se z Moravy od Boskovic k nám přes Českou Třebovou až k Lanškrounu. Jsou to zbytky usazenin onoho chobotu mořského, jenž zasahoval k nám z Rakous přes nížiny Moravské a na jihu v souvislosti byl s velikým mořem třetihorním, jehož zbytkem, jak pravdě se podobá, jest dnešní moře Středozemní. České ostrůvky mořského Neogenu jsou u Rudoltic blíže Lanškrouna, u Třebovic, u České Třebové, a několik podél dráhy k Opatovu. První leží na Permu, všechny ostatní na vrstvách křídových.

Ve všech jest skoro výhradně vládnoucí horninou šedý, mastný jíl, vídeňskému „Teglu" podobný a nepochybně s ním také stejného původu a stejného stáří; přechází však také v nánosy písčitější. Zkameněliny obsahuje pouze na některých místech ve značném množství a to hlavně Cerithium triarella Dech., Cerithium lignitarium Eichw. a Natica helicina Broc., kterých u Opatova při pochůzce, kterouž vykonal jsem v průvodu dp. faráře Biera, horlivého a všímavého to sběratele, dosti jsem nalezl. U Rudoltic, Třebovic a České Třebové jsou třetihorní tyto vrstvy mořské těžce přístupny; v městě posledně jmenovaném stojí na nich část rozsáhlého nádraží. Nejsnadněji lze je ohledati v železničním zářezu mezi Č. Třebovou a Opatovem, a to blíže k tomuto místu, kde z vodojemných jílů před léty vzešly dráze náramné obtíže. Každou chvíli totiž vydmuly a zbortily se koleje, protože spodina jejich tlakem bobtnávajícího jílu se zvedala, ba i strážný domek svezl se po úbočí zářezu. I bylo tam třeba značného rozšíření zářezu a jiných prací, aby zlu se odpomohlo. Netoliko zajímavý ale také velmi významný byl u takové příležitosti tam učiněný nález celé kostry Dinotheria (obr. 44.). Nález ten rozhodl, že zvíře byl tlustokožec čtyřnohý, nikoli však velryba, jak dříve se myslilo. Kostra v jílu uložená byla jaksi přeražena kmenem, jehož zuhelnělé zbytky mezi oběma částmi kostry se našly. Sotva však kmen byl příčinou zkázy zvířete, nýbrž bahnitý břeh vysýchajícího lalůčku mořského, do něhož těžké tělo úplně se zabořilo.

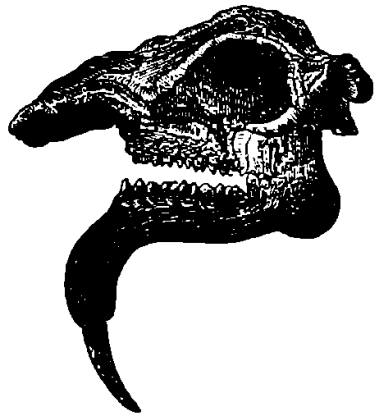

Obr 44. Lebka Dinotheria.

Zkamenělin mořských, hlavně z vrstev u Rudoltic, bylo popsáno od Reusse hojnost: foraminifery, ježci, červi, mechovky, rozličnì měkkýši a korýši. Na konec nechci nepoznamenati, že na několika místech mohl jsem se přesvědčiti, že tam vystupují také třetihorní usazeniny sladkovodní se slabými loži hnědého uhlí lehkého, jež na př. „na hliništi" za Třebovou jali se dobývati.

Povšechný ráz čtvrtohor.

Čím více v dějinách země přítomnosti se blížíme, tím více pozbýváme dělidel a mezníků, které ve starším vývoji dosti přesně jednotlivé oddíly odlučovaly. Zvláště mezi třetihorami a posledním,

nejnovějším odstavcem dějin země — čtvrtohorami — na mnohých místech není zcela žádné hranice, nýbrž usazeniny obou období souvisejí spolu těsně v nepřerušeném sledu. Na takových místech jest ohraničení třetihor oproti čtvrtohorám vždy nejen obtížno, nýbrž i libovolno; ovšem jinde jest odlučování jich valně usnadněno patrnou rozdílností usazenin a nápadně zrůzněným ústrojenstvem, z čeho zase úsudek na stáří souvislých sedimentů jest dovolen. Ze všeho pak vyplývá, že vývoj země stal se docela ponenáhlu tak, že na některých místech ještě tvořily se třetihory, kdežto jinde už vznikaly útvary čtvrtohorní čili nynější útvary povrchové.

Jsou-li již obtíže značné při ohraničení čtvrtohor proti třetihorám, jsou ještě větší při vymezení hranic obou oddílů čtvrtohor proti sobě. Alluvium definováno jakožto přítomnosť vývoje země a Diluvium jakožto doba přechodní od třetihor ku přítomnosti. Dlužno především připamatovati si, že „přítomnosť“ geologův arci zahrnuje mnoho tisíciletí; přes to zůstanou oba výměry podané náramně neurčité. Geologové sami uznali za potřebno dodati jim trochu přesnosti a pokusili se o to rozmanitým způsobem. Nejprve vyvolili objevení se člověka za dělidlo rozhodné, tak sice, že vše, co událo se od konce třetihor do objevení se člověka na zemi, prohlásili za Diluvium; vše, čeho člověk už jest pamětníkem, za Alluvium. Ale brzy ukázalo se, že dělidlo to není přípustno, protože ostatky lidské byly nalezeny pohromadě se zbytky vyhynulých zvířat v usazeninách, které patrně povstaly za poměrů naprosto jiných než přítomných a tudy k Alluvium čítány býti nemohou. Zjištěno tudy, že člověk existoval již v době diluvialní, ale hranice mezi oběma oddíly čtvrtohor zůstala neurčita jako dříve. Po té vymezili počátek Alluvia oproti Diluviu jakožto čas, kdy vymizela zvířena diluvialní, která ovšem jest dosti charakteristická a od přítomné čili alluvialní rozdílná. Tento výměr hranice mezi Diluviem a Alluviem už jest přesnější, ale nejlépe zdá se mi starší útvar čtvrtohorní proti mladšímu omeziti tak, že všechny sběhy a výtvary potřetihorní, které v nějaké krajině vznikly dříve, nežli tam zavládly nynější poměry povrchopisné a klimatické, dlužno čítati k Diluviu.

Podati všeobecný přehled útvarů čtvrtohorních jest velice obtížno, protože v tomto posledním oddíle vývoje zemského význačněji než kdykoli před tím projevuje takřka každá země svůj určitý ráz, jejž jednotlivě bylo by třeba vylíčiti. Také to padá na váhu, že v této době splétají se dějiny naší oběžnice s dějinami lidstva, jichžto počátků vyzpytování jest tak obtížno, že nedopouští mnoho přesných úsudků. Protož omezíme se na výpis nejhlavnějších rysů, které povahu čtvrtohor aspoň poněkud vyznačiti mohou.

Pojednávajíce o všeobecné povaze doby třetihorní dospěli jsme k výsledku, že koncem Pliocénu Evropa v podstatě byla utvářena asi tak jako nyní se jeví, jelikož hlavní výšiny a řetězy horské už vysoko trčily nad ostatní souši a celkem také podnebí řídilo se dle pásů s rovníkem souběžných. Však přehlédnouti se nesmí, že dnešní nížiny tehdy ještě kryty byly více nebo méně hlubokým mořem, které přes to, že povšechný obrys Evropy nepříliš ode dnešního by se rozcházel, přece podrobnější mapu tehdejší Evropy od dnešní nadobro rozdílnou by učinilo. Bylyť koncem Pliocénu a skoro po celou dobu diluvialní severní Německo, Nizozemsko, Dánsko a Rusko ještě pod vodou tak, že severní břeh tehdejšího kontinentu evropského táhl se od Calais přes

Belgii a Duryňsko na Drážďany, odtud k úbočí Krkonoš, pak přes Polsko až na jih od Moskvy a odtud k severovýchodu do nynějšího moře ledového při severním konci Uralu. Z moře toho vyčníval na severu veliký ostrov Norska s Laponskem a Finskem a na západě Anglie, ale přes to mohly vody celkem volně od pólu k jihu prouditi, následkem čehož, protože tenkrát póly zemské nepochybně už úplně byly zaledněny, ovšem jižní pevnina velice byla ochlazována. Z toho odvozují někteří geologové příčinu zalednění Evropy až po čáru výše uvedenou, jakéž v době diluvialní nastalo. Nutno sice připustiti, že jinaké rozdělení souše a vody má náramný vliv na směry proudů mořských a že odvedením jednoho z nejvýdatnějších pramenů tepelných, jakým dnes jest proud Golfův a před dobou diluvialní býval teplý proud obdobný, účin chladných vod severních by se stal velmi citlivým; však stačil-li by na způsobení doby ledové tak mohutné jako zavládla počátkem Diluvia v Evropě a v Sev. Americe, o tom lze právem pochybovati. Možnost sice není vyloučena, že teplý proud mořský za starších dob geologických řízený jakousi pevninou neznámou, která druhdy asi v pokračování Gronska mezi Islandem a Sev. Amerikou se rozkládala, propadáním a ponorem této celiny úplně od někdejšího směru svého se odvrátil; anebo kdybychom tak daleko zabíhati nechtěli, že proud Golfův dočasným probořením úžiny Panamské nastalým v době diluvialní, vyléval se do Tichého oceanu a přestal ohřívati Evropy; — avšak že by to mělo za následek více než částečné ochlazení, těžce lze pochopiti. Vidno, že tento důkaz na výklad doby ledové nepostačuje.

Protož jiní geologové na objasnění příčin velikého ochlazení, jemuž počátkem Diluvia Evropa a Sev. Amerika propadly, vzali útočiště své k výkladům astronomickým, vyvozujíce, že ledová doba nadešla následkem proměn kosmických. Země prý v té době dostala se i s celou soustavou sluneční do chladnější části prostoru světového a zůstala z velikého dílu pokryta ledem tak dlouho, pokud zase do teplejších končin nepřešla. Jiní spokojili se na výklad zalednění dovolávati se pozměny v poloze osy zemské, kteráž po určitém dlouhém období vždy zase se obnovuje, pročež ledová doba prý také ve starších útvarech geologických nastávala a v budoucnosti země zase nastane. Prvější zdá se podle novějších výzkumů v skutku pravdě podobno; aspoň jisté úkazy na usazených horninách triasských až i permských jsou, nebo pokládají se za obdobné úkazům z ledové doby diluvialní; a druhé, totiž že budoucí věky zemi naší zase silné vymrazení přinesou, nejsme oprávněni popírati, aniž příliš určitě tvrditi.

Ještě všeliké jiné méně neb více odůvodněné výklady možných příčin doby ledové byly podány, avšak sotva který jest úplně uspokojivý. Já sám jsem toho mínění, že větší váhu nežli na objasnění, zbudovaná na základech docela hypothetických, nutno klásti na výklady, které odvolávají se pouze na postižitelné úkazy pozemské. Ostatně nejsou pro nás ani tak zajímavy a důležity příčiny náramného ochlazení Evropy ve starších čtvrtohorách, jako poznání těch výjevů, kteréž geologům ukázaly, že ledová doba skutečně v Diluviu zavládla.

Bylo to poznáno především na rázu usazenin a hornin diluvialních, které v podstatě jsou následující:

1. Nánosy štěrku a valounků, dosti často setmelené v pevné slepence. Jsou vždy vrstevnaté a vznikly nánosnou činností řek a

potoků, nad jichžto nynější hladinou však v údolích obyčejně dosti vysoko bývají uloženy. Sem sluší také nánosy drobnějšího štěrku a písku, které s oněmi společně jako diluvium tarasové bývají označovány.

2. Nahromaděná drť skalní a nánosy kamenů a valounů nevrstevnaté, které vznik svůj děkují ledovcům a tudy diluvium glacialní slovou.

3. Hlína (zvaná Löss), která jest všudež hojně rozšířena, ale o jejímž původě dosud nedocílen výklad jednotný. Každá hlína cihlářská není pravý Löss, ale z některých hlín těch ovšem lze dobré cihly vyráběti. Význakem Lössu jest jakási stejná velikosť zrn, z nichž se skládá, které jednak nejsou větší než 0·5 mm v průměru, kdežto na druhé straně nikdy nejsou pouhý hlinitý prášek. V jiných hlínách bývá obyčejně vedle velkých zrn mnoho jemných součástí hlinitých; také jsou celkem chudší vápnem než Löss.

4. Hlína jeskynní, totiž hlinité neb zemité vrstvy velmi často sraženým vápencem kryté, které z pravidla vyplňují jeskyně ve skalách vápencových.

K těmto hlavním druží se ještě některé jiné druhy usazenin diluvialních, jako slepence z úlomků kostí (breccie kostnaté), jisté železné rudy, červené hlinky, žluté hlíny a p., které zvláště uváděti netřeba.

Ze všech hornin těch nejpředněji nánosy valounů podaly svědectví přesvědčivé o tom, že sev. Evropa v době diluvialní byla zaledněna. Neboť valouny ty jeví neklamné známky účinu ledovců. Jsouť ledovci, které dnes pouze na nejvyšších vrcholech hor nacházíme, zvolna tekoucí proudy ledové, vzniklé ztavením a umrznutím sněhu výšinového na hutnou hmotu ledovou, která ve všech směrech přejemnými puklinami co nejčetněji jest prostoupena, následkem čehož stává se jaksi hutně tekutou. Tato hmota ledovcová vyplňuje od výšinových polí sněhových sbíhající údolí po celé šířce a do značné výšky, a postupuje nepřetržitě zvolna do nížin, jelikož pro plastičnosť její súženiny údolí pošinování její zastaviti nedovedou. Podobně nejsou nerovnosti podkladu překážkou jejího postupu, neboť přešine se přes ně tak, jako protéká i velmi úzkými průsmyky. Avšak spodní konec ledovců obyčejně nemnoho postupuje ku předu, totiž patrně pouze tam, kde teplota toho nezabraňuje. V pásmu mírném a horkém může ledovec ovšem sejíti pouze po jistou čáru, kde ledy jeho účinem tepla se roztají, pročež také čarou roztavení ledovců se zove. Čára ta nesmí býti ztotožňována s čarou sněhovou, kteráž někdy leží až 1000 metrů nad čarou tání ledovců. Tato zasahá v Laponsku, Gronsku a na Islandě až do moře, v Norvéžsku leží asi ve výši 300 m., v Alpách až na některé výminky ve vši 1700 m, v Himalayích ve výši 3600 m a v tropické Americe až ve výši 4—5000 m. Rozumí se, že všudež klesá nebo stoupá podle nižší nebo vyšší průměrné teploty roční, podle větší neb menší vláhy, podle rozdílu v teplotě letní a zimní, podle směrů a rázu větrů, podle větší neb menší mohutnosti hmoty ledovcové a podobných příčin.

Na ledovec údolím tekoucí řítí se s úbočí kusy rozrušených skal, čím ponenáhlu po obou stranách jeho vznikají pásy nahromaděného kamení, štěrku a balvanů, kteréž označují se jako morény postranní. Sbíhají-li se dva ledovce, spojí se ve středu dvě původně postranní

morény v jednu mocnější morénu střední, i lze při ledovci rozsáhlém podle počtu jeho morén středních říci z kolika ledovců vedlejších povstal. Dospěv spodní hranice ledovec roztaví se a celý, začasté velmi mocný náklad štěrku a kamení uloží na patě údolí, kde způsobem tím během času nahromadí se i několik set metrů vysoký val, zvaný morénu konečnou neboli čelní.

Štěrk, který skládá povrchové morény na ledovcích, jest arci ostrohranný, protože ledovcem prostě dopravuje se do údolí, aniž se omýlá. Jinak má se věc s těmi troskami skalnými, které napadly do rozsedlin mezi ledovcem a jeho skalnými břehy, anebo které ocitují se mezi ledovcem a jeho podkladem. Tyto trosky kamenné náramným tlakem ledovce buď bývají úplně rozdrceny na písek, neb aspoň ovály a na povrchu rýhovány. Tvořit pak pravidlem pod vším proudem ledovcovým vrstvu drti a bahna, t. zv. morénu spodní, kteráž na spodní hranici ledovcem jaksi bývá vychrlena, načež oválené a rýhované trosky její mísí se s morénou konečnou, anebo bývají také odvedeny vodami ze spodu ledovcův odtékajícími.

Ze všeho vidno, že s ledovci souvisí úkazy tak význačné, že podle nich určitě poznati můžeme někdejší výkony ledovcův i na místech, kde po nich dnes není ani stopy. Shledáme-li kde v údolní brázdě pobočné svahy omlety a rýhovány, dovedeme určiti, působil-li tu ledovec a do jaké dosahoval výše; dle spodních morén a rozrytého podkladu poznáme rozsah ledovce; dle konečných a postranních morén jeho omezení; podle povahy kamení, odkud až kam postoupil. Na př. ve Skandinavii tam, kde dnes ledovců není, někdejší výkony jejich takovýmto způsobem dobře dají se sledovati. Podobně ve Švýcarsku, Bavorsku, v rakouských Alpách a jinde.

Veledůležitý pokyn pro posudek doby diluvialní poskytly dále výjevy, jež dnešního dne pozorovati lze na plujících krách neb horách ledových. V arktických krajištích, kde ledovce až do moře zabíhají, pošinují se často tak daleko, že vlastní tíhou od ostatní hmoty ledovcové se utrhnou a s celým nákladem hlíny a skalních balvanů do širého oceanu vyplují. Takovéto mohutné kry, které nám často přinášejí zimu a plavcům v severnějších mořích stávají se nebezpečnými, zasluhují někdy plným právem jména hor ledových, jelikož v Atlantickém oceáně na př. byly pozorovány až 70—100 metrů vysoké, nesoucí kamení a štěrku snad 2,000.000 centů! Uvážíme-li, že pro hutnost ledu jenom asi osmina kry trčí z vody, můžeme si náramný rozsah takových hor ledových představiti. Když zvolna plovou přes mělčiny mořské, jest arci možno, že spodkem svým vryjí do podkladu brázdičky asi podobné těm, které způsobuje na dně svého koryta ledovec pozemský; a když postoupí na své pouti až tak daleko k jihu, že se rozsypou a roztají, ukládají ovšem štěrk i balvany, které přinesly na dně mořském.

Takovýto původ připisovati se musí trefně tak přizvaným „bludným balvanům“, které celou rovinu severoněmeckou až skoro k úpatí Krkonoš pokrývají. Rovina ta, i dále na východ nížiny ruské, kryty jsou v podstatě hlínou, pískem a štěrkem, po čemž jednotlivě bludné balvany jsou roztrouseny. Hlína a písek po většině jest usazenina mořská, štěrk ostrý a oválený jest výtvarem pobřežným. Bludné balvany však, které bývají také veliky jako dům, nevzaly vznik svůj na místě, což z toho jest zjevno, že skládají se z hornin

zcela určitě skandinavského původu. To nenuceně lze vysvětliti tak, že v době diluvialní Skandinavie, jako ostrov nad vody vyvstávající, pokryta byla ledovci, které spodinou svou zasáhaly až do moře, již mělce pokrývalo nížinu německou a ruskou. Kry a hory ledové se odtrhly a proudy severními donešeny byly k jihu, kde roztály a po dně mořském, nynějších to nížinách jmenovaných, svůj náklad štěrku a balvanů roztrousily. Podobný výklad hodí se pro bludné balvany alpské a severoamerické. Jakási pozměna vzchází jen z toho, že dle některých zavlečení bludných balvanů prováděti se může také ledovci samými, načež ovšem omezení diluvialních ledovců skandinavských až hluboko do Němec by se mohlo pošinouti a obdobně také jinde.

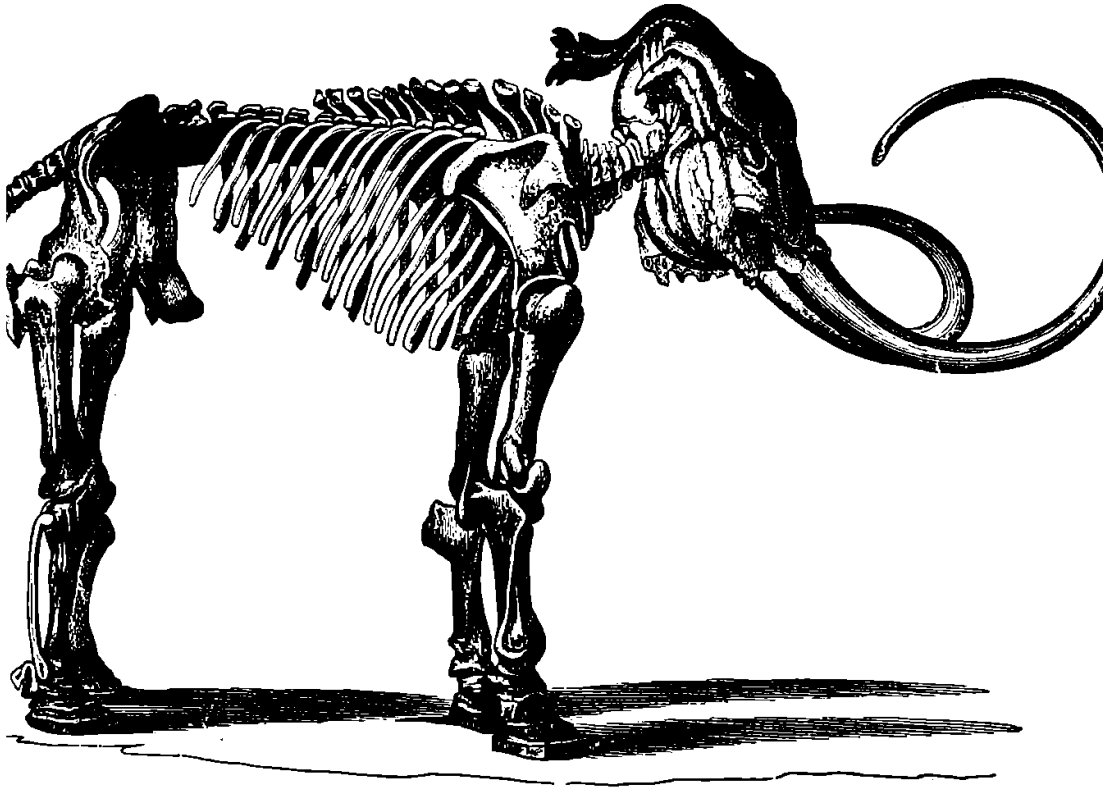

Obr. 45. Mamut (předvěký slon).

Avšak i tam, kde není zřetelných stop někdejších ledovcův, ani bludných balvanů, jako na př. právě u nás v Čechách, možno poznati dosti neklamně, že v době diluvialní teplota byla mnohem nižší než nyní, a sice podle ostatků ústrojenstva tehdejšího.

Rostlinstvo lišilo se pouze nepatrně od nynějšího a můžeme je ve stručném výpisu tom docela pominouti; však zvířectvo poskytuje některé zjevy velmi zajímavé. Skoro vesměs jsou to zbytky živočichů pozemských a sladkovodních, což jest pochopitelno tam, kde o vzniku Diluvia nánosem řek a potoků není pochyby; ale jisté obtíže vyvolává tam, kde původ většiny Diluvia, jako např. v Německu, připisovává se moři. Tu zdají se nasvědčovati spíše úplnému zalednění a šinutí bludných balvanů po hřbetech ledovců, nežli rozvážení jich po krách na moři plujících.

Živočišstvo diluvialní vhodně lze rozděliti do dvou skupin, totiž první, sestávající z druhů dnes úplně vymřelých, a druhou, zahrnující druhy zvířecí, které sice dosud nevymřely, avšak v končinách, kde dnes zkamenělé ostatky jejich nacházíme, už dávno nežijí.

Valná část těchto posledních přisluší rodům, kteréž dnes omezeny jsou na vysoký sever, z čehož právě plyne, že v době diluvialní ve střední Evropě velmi nízká temperatura zavládla. Ze všech ostatkův ústrojných pak mají význam vlastně pouze ssavci a plži (hlemýždi).

Z prvých nade všechny vyniká předvěký slon čili mamut (Elephas primigenius Blumbch.), jenž celkem podobá se nynějšímu slonu indickému, jen že jest ještě hřmotnější. Máme o vzhledu jeho, jakož i poměrech, za kterých žil, zprávy co nejspolehlivější, protože v Sibiři nalezena byla v zemi zamrzlá, úplně i s masem a srstí zachovalá zvířata. První objev takový učiněn byl na počátku nynějšího století při ústí řeky Leny, kde ze zmrzlé země vykopali mamuta 5 metrů dlouhého a přes 3 metry vysokého, krytého úplně dlouhou, rezavě hnědou, štětinatou srstí, která se šíje a hřbetu splynula až ke kolenoum skoro jako hříva. Měkké části těla byly tak dobře zachovány, že vlci a psi s chutí je požrali; lebka obsahovala ještě mozek a seschlé oči, ba v hubě nalezeny také větve jehličnatých stromů, jimiž mamut

Obr. 47. Nosorožec diluvialní.

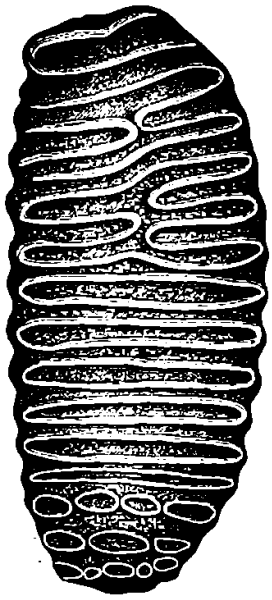

Obr. 46. Zub mamuta. Žvýkací plocha.

se živíval. Od těch dob ještě některý docela zachovaný slon předvěký v Sibiři byl objeven; přehojné však jsou nálezy jednotlivých částí kostry (obr. 45.) a klů. Tyto byly mnohem mohutnější než u nynějších slonů a vede se s nimi podnes v Sibiři výnosný obchod jako se slonovinou. Už jediný výdatný kožich mamuta jest dostatečným důkazem, že žil v končinách velmi mrazivých a protože určitě rozšířen byl v době diluvialní po vší Evropě a Asii asi od 40. stupně šířky na sever, vyplývá z toho, že tehdy skutečně v našich krajinách vládla doba ledová. Zbytky mamuta náležejí všudež k nejhojnějším a nejobecnějším ostatkům diluvialním, bývajíce nalezeny ponejvíc ve žlutých hlínách nebo ve štěrcích. Zvláště význačné jsou čelistní zuby (stoličky), kteréž od slonských liší se četnějšími plásty a hojnějšími hrboly na ploše žvýkací (obr. 46).

Velmi rozšířen v diluvialných vrstvách v Evropě jest dále nosorožec Rhinoceros tichorhinus Cur, jenž také úplně zachován ze zmrzlé země v Sibiři byl vykopán. Měl celé tělo kryto hustým kožichem a nesl na hlavě dva rohy. Často nacházívají se jeho zuby, méně často celé lebky (obr. 47).

Obrovský jelen, Cervus megaceros Hart. byl nepochybně překrásné zvíře s mohutnými parohy, měřícími od nejkrajnějšího cípu jednoho ke druhému skoro 4 metry. Celé kostry nacházívají častěji v rašeliništích Irských. Palaeontologové domnívají se, že žil až do časů poměrně nedávno minulých a žeť prý „Schelch“, o němž psáno v Niebelungenliedu.

Medvěd jeskynní, Ursus spelaeus Blumbch, jest nejrozšířenější šelma diluvialní, jejíž kosti a zuby v nesčíslném množství v hlínách jeskynních bývají nalezeny. Celé kostry zvířete toho, které bylo větší medvědů nynějších, však jsou poměrně vzácny. Nejlepší celé kostry rakouské byly objeveny drem Wanklem v jeskyni Sloupské u Blanska na Moravě.

Turové předvěcí, Bos primigenius a Bos priscus, jsou nepochybní předchůdci nynějšího bravu; Equus fossilis Cuv. předchůdce nynějšího koně; Canis spelaeus nynějšího psa. K těm pojí se řada jiných ssavců, z nichž nejzajímavější jsou zvířata stepní, drobní hlodavci, zvláště hraboši, lumíci a svišti, kteří hlavně jsou význačni pro někdejší stepní raz jistých krajin. To uvádí mimo jiné na důtklivou podporu své nauky o vzniku Lössu Richthofen, jenž tvrdí, že tato hlína, všudež v diluvialních končinách, ale zvláště v Číně rozšířená, povstala nánosem aeolickým, totiž snášením útržků skalných na stepi větrem. — Pro zajímavosť budiž ještě poznamenáno, že v Diluvium americkém vedle druhův uvedených nalezeni byli také obrovští lenochodi a Mastodonti, patrní to potomci Megatheria a Mastodona třetihorního.

Z plžů jsou pro Diluvium význačni jmenovitě jantarka Succinea oblonga Drap., hlemýždi Helix arbustorum L. a Helix hispida Müll., zrnovka Pupa muscorum Drap. a vřetenatka Clausilia pumila Ziegl. Jsou jmenovitě ve hlínách hojni, ale první a poslední a zvláště předposlední pro malinkosť svou snadno bývají přehlédnuti.

(Dokončení.)

V pánvi hnědouhelné.

Črta Jana Šulisty.

Dobrý přítel můj z lét studijních Matěj T. navštívil mne loni v — nu vidíte, nemohu dále psáti. Jsem totiž v rozpacích, kde vlastně jsem. Zda v Teplicích,[1]) nebo v Teplici, aneb dle náramného učence a znatele (?!) keltičiny Dra. Hallvicha dokonce v Töplitz-ích. Německý pan doktor nechce totiž nijak připustiti, aby jméno lázeňského města Teplic od českého adjektiva „teplý“ se odvozovalo, nýbrž vší silou dokázati se snaží, že jméno „Teplice“ určitostí keltického původu jest a s řeckým τόπος (místo) významem identické. Ty však, milý čtenáři, mi zajisté porozumíš, budu-li mluviti o Teplicích, budu-li tě prováděti s přítelem svým v Teplicích a okolo Teplic; vždyť tolik aspoň víš, že Teplice leží v tak zvaném „uzavřeném území“ „provincie“ české pod samým Rudohořím. —

[1]) Pozn. red. Ctěný p. spisovatel byl učitelem Matiční školy v Teplicích; nyní působí jako řídící učitel Matiční školy v Žatci.

Milý můj Matýsek přijel tedy do Teplic, aby se hostce svého (rheumatu), jenž se mu v pravé ruce uhostil, zhostil. Nebyl bych ho málem v tom davu na nádraží ani poznal; vždyť uplynulo již celých 8 let, co jsme si po maturitě na rozchodnou bratrský polibek na své tehdáž malinové rtíky vtiskli. Jak se změnil! Dosud sice havraní bohatý jeho kudrnatý vlas zdobí ho, dosud to výrazné oko, místo slabých však knírků tvář jeho mocným plnovousem zarostlá. Dosud ten „krásný Matýsek", jak jsme mu na gymnasii říkali!

Po vřelém pozdravu vedl jsem si Matýska do svého mládeneckého bytu, do školy. Sotva že si trochu šat a obuv oprášil, chtěl viděti místnosti školní. Provedl jsem jej všemi 11 školními světnicemi, jež se ve dvou domech nalézají.

„A kolik máte všech dětí zde?" táže se, když viděl tolik místností.

„Přes 700, i děti z opatrovny v to počítaje", odpovídám radostně.

„A to je dosud školou matiční? To jí obec ještě nepřejala?" udiveně táže se přítel, věda, že škola matiční zde již tři léta existuje.

„Bohužel, že ještě ne. O školu veřejnou sice již dávno zadáno, již dávno rodičové předvoláváni, ale věc ani u první instance dosud nerozhodnuta."

Na to vedl jsem jej k lékaři lázeňskému, znamenitému balneologu Poláku Dru. Vl. Krajewskému, by mu koupele vykázal. V Teplicích totiž a v Šanově, těsně s Teplicemi souvisícím, jest 13 pramenů, z nichž část knížeti Clarymu, část městu a část soukromníkům náleží. Teplota vody pramenů těch je rozdílná; pohybuje se totiž mezi 21—39 ½° R. Největší ze zřídel Teplických dává za minutu více než 4 vědra vody. Co do chemického sloučení vyznačuje se voda zřídel těchto hlavně uhličitanem sodnatým a dusíkem v bublinách z ní vystupujícím (J. V. Jahn). Voda čerpá se strojem ze země a nashromažďuje se v ohromné nádržce (bassině), odkud do jednotlivých kabin se rozvádí. Lázně Teplické odporučují se nemocným stíženým rheumatismem, pakostnicí (dnou) a rozličnými nemocemi nervovými. Velký počet nemocných ubírá se z Karlovar do Teplic, aby se zde dodatečně ještě vyléčili (t. zv. Nachkur). Osudnou katastrofou dne 18. února 1879., kdy důl Döllingrův a ostatní blízké doly (Nelson, Gizela, Pokrok a Viktorin) zatopeny byly a kdy též 6 pramenů Teplických přestalo téci, uškozeno Teplicím velmi mnoho. Od roku toho ubývalo lázeňských hostí a teprv loni vykazovala lázeňská listina (Curliste) trochu větší počet hostí lázeňských. —

Příteli mému vykázal lékař knížecí „Nové lázně" a poučil ho, jakby jich měl užívati.

Hledáním bytu prohledli jsme si téměř celý Šanov, kde valná část lázeňských hostí přebývá. Při prohlížení Teplic nemálo se podivil český můj Matýsek, že nikde českého nápisu neuzřel, a spravedlivým hněvem zahořel, když viděl ryze česká jména zkomolena à la: Czermack, Wohrell, Schaffasch, Tchiesche, Čžapek a p. j. Napomínal jsem svého horkokrevného přítelíčka, aby se zbytečně nerozčiloval, a vedl jsem jej, abych na jiné myšlénky jej přivedl, do koncertu, o něž v Teplicích není nouze. Promenadní koncerty jsou denně 2, čtyřikrát za týden pak dokonce denně 3 při vstupu úplně volném. Koncerty tyto jsou ještě to jediné, co v Teplicích cizince na lázeňské město trochu upomíná.

Zavedl jsem jej do koncertu, aby se mi neuzlobil, a hle! již se mu zas nelíbí ti ocilindrovatělí hudebníci i s panem kapelníkem, tu

zas hněvá se, že většina českých hostí, jež jsem mu ukázal, německy hovoří, ano i ten nevinný program není mu vhod, že nevykazuje prací našich skladatelů. Mám s ním kříž! Sotva půl dne v Teplicích a stále jen se zlobí.

„Pojď, Matýsku, dovedu tě mezi tobě rovné!“ —

Zavedu jej do besedy. Zde konečně se mu líbí. Vidí český nápis, uvnitř hojnost českých a polských časopisů, zabere se do čtení a spokojenost září z jeho obličeje.

„Kolik členů má beseda?“ táže se přítelíček. „Přes 60 členů“, odpovím.

„A kde berete peníze na časopisy, na knihy a na nájemné, když vás tak málo?“

„Platíme, zase platíme, a co se nedostává, doplatíme“, odpovídám s úsměvem.

„Kolik zde všech českých spolků?“ táže se dále.

„Mimo besedu a mimo odbory Ústřední Matice a Severočeské Jednoty je zde ještě velmi činný dělnický zpěvácký spolek Slavík-Lidumil, jehož místnosti ale jinde se nalézají. Až myšlénka zbudovati v Teplicích Český dům stane se skutkem, pak pod jednou střechou všechny spolky za jedním a týmž účelem budou moci pracovati, pak umožněno bude i nemajetné slovanské choré za levný peníz aneb docela zdarma hostiti.“

„Dejž to v brzce Bůh!“ přeje nám Matýsek. Mezi tím počínají se spolkové místnosti plniti. V malé chvíli rozproudila se zábava, české písně rozléhaly se místností i ulicí. Matýsek je ve svém živlu a úplně zapomněl příkazu lékařova, aby v 10 hodin byl již v posteli. Upamatoval jsem jej na příkaz ten, a Matýsek, ač nerad, ubíral se domů. Spi sladce, můj krásný Matýsku! Dobrou noc!

* * *

Druhého dne vedl jsem přítele svého na „královskou výšinu“, by dokonalý obrázek o Teplicích učiniti si mohl.

„Jaká to tam budova vedle té vysoké tenké věže? To je divadlo?“ byla první jeho otázka, když po čtvrt hodince nahoře jsme stanuli.

„Nikoliv, to je synagoga a ta věž vedlé náleží k protestantskému kostelu“, vysvětluji.

„Toť vskutku velmi krásná budova! Což je těch židů zde tak mnoho?“ vyptává se přítel dále.

„Každý téměř třetí člověk, kterého potkáš, je žid a většina z nich je zámožná.“

„A jak se chovají k vám Čechům?“

„Inu, jsou to židé! Ač je Němci ze svého středu přímo vykopávají, jsou přece nejhorlivějšími členy Šulfrajnu a největšími zuřivci německými. Ale v obchodě mluví s tebou každý česky a ohýbá svá záda až k zemi“, vypravuji dle zkušenosti. Vida, že se můj český Matěj zlobiti chce, ukazuji mu divadlo, radnici, oba kostely katolické a zámek.

„A kolik je zde českých kněží?“ táže se přítel.

„Není zde ani jediného kněze, jenž by mocen byl jazyka českého, ač k zdejšímu děkanství na **5000** českých duší náleží.[2]) Ve

[2]) Pozn. Byl jsem dvakráte v lázních Teplických r. 1882. a r. 1886. a stvrzuji, co tuto řečeno. Ze všech kněží Teplických vynasnažuje se toliko nej-

škole musíme my učitelé učiti náboženství, a chceme-li děti školní k sv. zpovědi vésti, musíme sami po celém okolí české kněze do Teplic požadovati. Do kostela jdeme ročně s dětmi jen třikráte! Ano tak daleko to zde došlo, že učitel s dětmi, ač již před kostelem stály, pohřbu své žačky účastniti se nesměl, aby prý to zdejší obyvatelstvo nepobouřilo."

„Smutné to věru zde poměry!" vydralo se příteli mému z prsou. „No, Bůh to vše naprav!"

Sedše kousek dále přišli jsme k pomníku pruského krále Bedřicha Viléma III.; pomník některého z císařů rakouských marně bys v této končině hledal. — Přítel můj ptal se ještě po okolí, ale spokojil se slibem mým, že žádaného vysvětlení podám mu až na „Doubravské hoře", odkud jest vyhlídka po celém okolí daleko krašší.

Na to zavedl jsem svého Matýska do vojenského koncertu do Šanova; než brzo nasytil se pohledu na tu pestrou směsici, v níž byli vyvolení synové národa v 50% zastoupeni, brzy přestala jej těšiti hudba, ač ji krásnou zváti dlužno, a raději do besedy pospíchal. Zde byl zase doma. —

Věren jsa slibu danému vedl jsem přítele svého následujícího dne na „Doubravskou horu", as ½ hod. od Teplic vzdálenou, kterou Němci „Schlossberg" jmenují.

Pohodlnou cestou stoupali jsme v stínu stromů nahorů, a já, pokud vědomosti mé sáhaly, vyprávěl jsem o důležité této baště ve válce třicetileté, o udatnosti a podporování věd a uměn proslavených majitelů hradu, slavných Vřesovcích, i o potomních pánech Doubravské hory. Vypravováním rychle míjela nám cesta, a dříve, než jsme se nadáli, octli jsme se před zbytkem starých hradeb, o něž tuhé půtky vedli mnohdy císařští, mnohdy Švédové, a kteréž konečně v r. 1655. k rozkazu císaře Ferdinanda III. byly zbořeny. Nynější majitel, kníže Clary-Aldringen, opravuje hrad s ohromným nákladem, a pro rozkošnou vyhlídku stala se Doubravská hora nejčetněji navštěvovaným místem od domácích i lázeňských hostí.

„Nuže, můj Cicerone, začni již s výkladem", vyzval mne přítel, když na valech jsme stanuli.

„Horstvo, které další vyhlídku ti zabraňuje, je Rudohoří, jež, jak ještě ze zeměpisu se pamatuješ, u Kraslice počíná a táhne se po hranicích českosaských v délce 12 km. až k průsmyku Nakléřovskému, který asi v těch místech se nachází, co vidíš onen vrch s kostelíčkem. Pod vrchem tím, Horka zvaném, leží historicky známé místo Chlum (Kulm), kde v r. 1813. vojevůdce Napoleonův Vandamm od spojených vojsk ruských, rakouských a pruských na hlavu byl poražen. Tři pomníky dodnes označují slavné to vítězství zbraní rakouských, ruských a pruských. — Jihozápadně od Chlumu vidíš známé poutnické místo Bohosudov či dle německého názvu „Maria Schein", též Šejnovem chybně česky zvané. Rozsáhlá ta budova při kostele je konvent jesuitů s německým gymnasiem a chlapeckým seminářem, kde též několik

---

mladší kaplan, aby se češtině naučil. Roku 1882. sám jsem jej češtině přiučoval, ale r. 1886. shledal jsem, že téměř nic v češtině nepokročil. Jediný ten jakž takž dovede Čecha vyzpovídati a zaopatřiti. Velice si vážím tohoto ctihodného sluhy božího, ale při tom zároveň vyslovuji, že to nikterak pro spásu duší nepostačí. Jest spravedlivo a na nejvýš žádoucno, aby do Teplic přišel kněz jazyka českého úplně mocný. Redaktor.

Čechů studuje. Poutnickým místem stal se Bohosudov proto, že v dutině lípy nalezen byl zázračný obraz Matky boží, který tam měly uschovati jeptišky ze Světce (u Duchcova) vyhnané. Českého jména dostalo se místu tomu takto: V místě tom svedena dne 16. června r. 1624. krutá bitva mezi vojskem husitským a vojskem německým, v níž Němci na hlavu poraženi, takže od Bohosudova až za Krupku a hrad Supí horu, kteráž obě místa jižně od Bohosudova vidíš, „těl zabitých jako snopů na poli leželo." Na místě u paty hory pod Krupkou, kde po bitvě přes 300 zabitých rytířův na hromadě leželo, vystavěli po čase jejich příbuzní kapličku Bolestné Matky boží. Z kapličky té stalo se podnes proslulé místo poutnické, kteréž Čechové Bohosudov (jakože by tu byl Bůh mezi Čechy a Němci rozsoudil), Němci pak Maria Schein nazvali (K. Vl. Zap.) — Svrchu jmenované město Krupka bylo za starých dob známé město horské, kde hlavně na cín a měď bylo dolováno."

„A čím živí se horalé tito?" táže se český můj Matěj.

„Divno ti, viď, že lidé na úbočích těchto se usazovali? Chuďas nevybírá, jde-li mu o dobytí vezdejšího chleba. Jen hleď, jak každého místečka využitkováno, sebe bídnější půda zdělána. V zimě pak hlavním pramenem výživy jest jim dělání různých dřevěných hraček a známých rudohorských krajek. Horalé tito jsou vůbec, ač Němci, lid velmi dobrosrdečný. Zde ona nenávisť k nám Čechům neznámou téměř věcí. Sem totiž nezalétlo ono sémě židovskými plátky rozsévané, a kam i zalétlo, padlo na půdu kamenitou."

Popošedše kousek jižněji uzřeli jsme výletní a lázeňské místo Dubí (něm. Eichwald), kam hlavně plicními chorobami stižení nemocní se utíkají, by v tamějších jehličnatých lesích pookřáli. I historické Hroby ukázal jsem milenému druhovi, kde k rozkazu arcibiskupa pražského Lohelia protestantský kostel r. 1618. zbořen byl, čímž začátek učiněn neblahé oné pro národ český válce třicetileté.

Oba zadumali jsme se a obírali se vzpomínkami na bývalou slávu jména českého.

„Tamto v levo vidíš Osek s jedním z nejbohatších klášterů v Čechách", přerušil jsem opět mlčení. „V nejbližších dnech pojedu s tebou do Oseku, bys o pravdivosti mých slov se přesvědčiti a krásný, bohatý kostel si prohlednouti mohl. Bohužel, že musím ti připomenouti, že bohatý tento řád cisterciatský, jenž klášter ten od r. 1197. v rukou má, vyjma asi 4 české řeholníky německým jest, ač proti nám nijak nepřátelsky se nechová. Též začazený a mlhami pověstný Duchcov, jenž od Oseku asi půl hodiny vzdálen jest, navštívíme."

„A jak mnoho je Čechů v Oseku a Duchcově?" táže se kollega.

„V Duchcově je aspoň o tisíc Čechů více než Němců, v Oseku pak dobrá třetina Čechů. V Duchcově domohla se sice česká většina po dlouhých a tuhých bojích pětitřídní veřejné školy obecné, v Oseku však, ač škola již tři roky trvá a přes 400 dětí má, musí školu vydržovati Ústř. Matice školská. Doufejme však, že i tam v brzku právo a pravda zvítězí!"

Též do dolů uhelných, jichž v okolí Duchcova a Oseku hojně se nalézá, musel jsem přislíbiti jej zavésti.

„Tamto vidíš „skálu Bořenovu" s městem Bilínou", vykládám dále. „Skála ta, dobře-li si všimneš, má frapantní podobu ležícího lva. Od českého horníka, jichž zde velmi mnoho žije, slyšel jsem, že prý

dotud, dokud český ten lev na stráži bude, dokud skála ta se nerozpadne, dotud království české potrvá. Nevím, zda pověst to, či pouhý nápad horníkův. Asi čtvrt hodiny od města vzdálena je Kyselka, známá svou minerální vodou. Abys zároveň viděl, jak láhve ty, jež po širém světě se rozesýlají, se naplňují, též do Kyselky si zajedem. Zámek knížete Lobkovice v Bílíně stojí taky za podívanou."

Veda přítele svého dále po valech hradu upozorňoval jsem jej na zbytky starého hradu Kostomlat a na homolovité Středohoří, z něhož nejlépe viděti bylo Velkou a Malou Milešovku. Ku patě Velké Milešovky počítají z Teplic tři hodiny cesty, od paty pak k temeni tři čtvrti hodiny.

Tím jsme byli hotovi s obchůzkou hradu. Občerstvivše se ještě v hradním hostinci nastoupili jsme zpáteční cestu. Mého Matýska vyhlídka s Doubravské hory v pravém smyslu okouzlila, a pouze vzpomínka, že „český tento ráj", jak právem se zove, nám odňat jest, že ohromné bohatství tohoto požehnaného koutu Čech v rukou cizinců se nalézá, kalila mu dobrou náladu.

„Podřízenou sice zde dosud hrajeme roli", pravil ke mně přítel, „ale jako pilnému herci, jenž také podřízené role hrává, první role, je-li pilným, se svěřují, tak doufejme o sobě!" Kéž bys byl pravdu mluvil! —

(Pokračování.)

Z národního divadla.

Pokud realismus v poesii líčí sice život skutečný, ale nikoliv jeho stránky hnusné, smyslné jako onen Zolův v kalných jeho románech, pokud neostává realismus v bahně nejhlubších zpustlostí, nýbrž pokud jest jádra takového, že z něho zírá život skutečný, tak že každý zvolá: „toť přirozené, toť ze života vzaté": pak nelze zejména v dramatické poesii proti takovému realismu bojovati. Již jen proto, že zakládá se na přirozenosti. A jakmile jest nám zvolati: „toť nemožné, nepřirozené", pak i v divadle největší poesie pozbývá illuse, zvláště v divadle nepřirozenosť působí nemile, a zdravý, nikoliv shnilý realismus bývá tu dobře na místě.

Ovšem jsou lidé, kteří slovo „realismus" úzce omezují a jednostranně je vykládají. Líčí-li někdo nejhorší životní špínu, nejhorší zvrhlosť žen, zkaženosť lidských srdcí až do nejděsnější mravní hniloby, pak jest „realista" dle úzké definice některých. Přikládáme slovu tomu i onen význam, že realista jest každý jiný, kdo líčí události, osoby a povahy tak, jak v životě skutečném jsou, kdo výkonům jich svobodné vůle nepodkládá pohnutky ideální, nýbrž prosté, jaké asi ve skutečnosti byly. Že tu lze býti dobře realistou aniž třeba zavaditi o nejsmutnější stránky lidských pudů a zvrhlostí, jest na bílednl.

„Náš přítel Neklužev," pětiaktová komedie od Alex. Palma, již z ruského přeložil Pavel Durdík, jest takové dílo realistické a při tom ušlechtilé. Přirozenosť a životní síla všude nás proniká. Lze býti realistou i bez cizoložství, souložnic, nevěstek sprostých i vznešených, bez jemných i hrubých frivolností.

Neklužev platí všude za boháče. Žije nádherně, dává nejen hostiny ale i dary svým „přátelům," kteří ovšem se na něho lepí, mnozí z něho tyjí, vždyť jest bohat, a je „náš přítel." Ale i starší a rozvážnější přicházejí do domu jeho. Neklužev jest kasír známé veliké banky, jejíž

správa přesvědčena jest o bohatství Něklueva — jakéž podezření nebo obavy; kdyby i nedopatřením vznikl někdy schodek, ten by jistě neuvedl Něklueva v rozpaky nejmenší. Je boháč! Již delší dobu miluje Něklueva nevinná Nataša, dcera bohatého obchodníka Laptěva. Miluje jej s onou první náruživostí a silou, jež činí první lásku tak poetickou a nezapomenutelnou. Jest to první poupě, které v srdci jejím rozkvetlo. I Něklujev chová Natašu v srdci, dosud však neměl příležitosti vysloviti se. Ta se mu naskytne, když pozve Laptěva i s Natašou do svého domu. Vyzná se Nataše, a ona netají se jemu svou láskou, jen upřímně se ho táže: jaký ty jsi člověk? Jaké jsou tvé zásady životní, tvá minulost, jaké je srdce tvé? Jsi čistý, nezkažený? Chtějíc ti dáti ruku svou na vždy, ať zvím odpověď upřímnou k otázkám těmto ... Nevinná Nataša uchvátila Něklueva svou prostou, velikou láskou. Jest rozechvěn, zničen. Jsem bídák, odpovídá. Jsem zločinec bez jmění, beze všeho, jsem zloděj, jsem defraudant, vše, co mám, jest z peněz zpronevěřených! Můj život byl zpustlý, minulost má byla nekalá, nedovedu tě milovati tak, jako toho zasluhuješ. Budoucnost má bude trudná: buď sebevražda, nebo Sibiř ... Hrozné to odhalení! Leč Nataša nevzdává se naděje! Miluji Tebe, vše pro tebe podstoupím; dává mu naději; otec můj je boháč, ještě není vše ztraceno, chci s ním promluviti, jej prositi ... Mezitím již proskakovaly různé pověsti, že v bance děla se veliká zpronevěření. Rozhovor otce s dcerou jest geniální process psychologický. Laptěv domnívá se, že mezi dcerou jeho Natašou a Něklueveem udál se poklesek, proto že Nataša tak usiluje, aby jí otec dovolil, podati ruku Něklueovi ... Veliký jest tu boj Natašin. Miluje otce láskou dětinnou a Něklueva prvým zápalem milosti ... Něklujev jest zatčen, defraudovav 200.000 rublů — Nataša odhodlala se, jíti s ním do Sibiře, tak veliká jest láska její. V posledním aktu vidíme v pozadí přelíčení v celé smutné skutečnosti a pravdivosti. Něklujev stojí před porotou. Nataša čeká v síni se srdcem tlukoucím na výsledek přelíčení. Tu čeká též vdova po učiteli Pospělovi: nezná Natašu. Uložila do banky veškeré své jmění, a nyní je žebračka! Měla syna, naději svého stáří, syna, jehož milovala! Ten kdysi byl v úřadě méně opatrným a ztratily se mu peníze, úředně mu svěřené. Psal rychle matce, aby mu pomohla. Kdež měla matka peněz na rychlo nabrati po zjištěné defraudaci v bance? Syn, nedočkav se odpovědi, jak potřeboval a obávaje se zatčení, potupy a hanby, v návalu strachu a pomatenosti se zastřelil ... A tím vším je vinen ten zločinec, Něklujev! I klne jemu a jeho zločinům. Tu teprve Nataša vidí, jaké následky měl zločin jeho, a kdo ví, co způsobil ještě jinde bolu a zoufalství! Jak bídný to muž! A zločince toho má Nataša následovati do Sibiře, zapříti otce a city dětinné? Po rozhovoru s Pospělovou rychlý probojuje Nataša boj a slaví veliké mravní vítězství: odříká se Něklueva a vrací se jako hodné dítě ku svému otci, zdrcenému strachem o dceru a bolem, právě v okamžiku, kdy Něklujev odsouzen do Sibiře ubírá se ze síně porotní. Dojem, jaký učinila ruská tato komedie, byl patrný a veliký. Veškeré osoby jednající jsou téměř plastické, život skutečný z nich sálá. Veškerá pak tendence, mocně se jevící v šlechetném odřeknutí se Nataši a mravní její vítězství jest ryze ušlechtilé. Zákonu dramatickému i mravnímu učiněno tu zadost: Něklujev odsouzen, spravedlnost se stala, dobro zvítězilo. Kdyby Nataša následovala Něklueva do Sibiře, bylo by to vítězstvím pro Něklueva a odměnou, nebyl by kus tedy ethickým, byl by nemravným. — Jest nám skutečně s podivením, že dle doslechu výborná tato práce Palmova ležela úplná dvě leta v ar-

chivu divadelním, tedy dobu velice dlouhou, ve které předvedeny nám byly leckeré úplně bezcenné, ba slátané francouzské škváry. To jest úkaz velice nepěkný. I to se nám nelíbí, že „Náš přítel Němcův" u porovnání s jinými, často úplně prázdnými novinkami, vypraven byl takřka s bázlivou ostýchavostí, jakoby jen nerada se jím divadelní správa vytasila. Kdežto jindy se každé mizerné aktovce činí reklama Bůh ví jak dlouho napřed, a pak kus často slavně — propadne — byla div. kancelář v příčině Němcova nápadně málomluvná, ba zamlklá!

Zajímavá jest dále okolnost, že zde onde vyskytla se — u kritiků — nelibost nad některými příliš realistickými výrazy v kuse, jako „chlape, troupe, atd. Hezké to sice není, ale nás slova tato tak příliš nelekají. Jest to poněkud divné, že kritika, která propustí necudnost, nahotu, kluzký a dvojsmyslný, často i dosti hrubý žert, právě nad tímto se pozastaví. Komára cedí, a velbloudа propouští. Neunavný Jaroslav Vrchlický objevil se opět s novou komedií aktovou: „Pomsta Catullova". Novinka tato stojí výše nežli „K životu". Catullus jest známý básník římský, který vynikl pěknou erotickou lyrikou a některými básněmi satyrickopolitickými, v nichž ostře kárá ničemnost svého věku. Břichopásek a rozkošník Quintus Cecilius Metellus, konsul, koupil od otrokáře Persistrata otrokyni Akme, která syrskému otrokářovi uprchla. Náhodou ubírá se do Říma čistá a poetická dívka Akme, Řekyně, aby tu se zasnoubila ženichovi svému, a ta velice podobna jest otrokyni uprchlé. Persistrates chce se jí zmocniti, ona však uprchne do domu Catullova, jehož básně zná, nevědouc však, že on to jest, básník Catullus. Otročník žene se za ní, Catullus však prohlásí, že dívku nevydá. Mezitím Catullus zamiluje se do něžné dívky, poznav v ní duši jemnou a poetickou, či jak sám praví: „Proč nevydáš tuto Akme, čím je ti? Čím? poesií! Prostou poesií přírody, snem dítěte, krůpějí rosy na květině — nic víc! A já prahnu po té poesii, jak dlouho, jak dávno!"

Posléze doslechne sám konsul Metellus, že domnělou otrokyni skrývá Catullus a přijde pro ni. Catullus opije jej „nemíchaným" vínem, konsul usne, načež jej správce domu Catullova Furinus i s křeslem odstrčí do pozadí výklenku, a zatáhne oponu přes něj. Se ženou Metellovou, Clodií, měl Catullus dlouho nekalý poměr: pojednou schladl. I přichází Clodie sama a dovolává se opět minulého poměru a chce, aby ji znovu Catullus miloval. Scena tato pěkně jest stupňovaná; posléze klekne Clodie před Catullem, právě u opony, za kterou dřímá muž její Metellus. Catullus trhne rychle šňůrou, opona se rozletí a Clodie klečí před Metellem, jenž klidně chrápe; Catullus ho ihned probudí, a situace nejvýš kluzká rázem dobře se končí komickou touto pomstou Catullovou. Otrokář uzná, že chybil a prosí za odpuštění, našelť mezitím již uprchlou otrokyni; Akme odchází pak z domu Catullova, kdež byla příčinou úplného vybavení Catullova z osidel vilné Clodie, a dojmem svým navrátila Catulla zase poesii. Mluva jest jako obyčejně pěkná a dobře charakterisuje římské poměry; místy sice trochu se vleče, přece však celek rychle a hladce se sehraje a dosti dobře se poslouchá. Sem a tam rozhovor neb slovo dvojsmyslnější — jen sporadicky — dobře líčí dobu mravní shnilosti pohanského Říma.

Dosti dlouho připravována byla veřejnosť na původní novinku fraškovitého rázu „Kterak sláva omrzí" od J. Součka. Vyskytli se i hlasové, že pod tímto neznámým jmenem skrývá se osvědčený starý spisovatel, který pro satyrický ráz hry, naši veřejnosť v některých směrech bičující,

nechce býti jmenován. Měla-li to býti reklama, nedovedeme pověděti. Kdo není přijímačem osob, tomu bylo lhostejno, kdo jest hry autorem: jen bude-li hra dobrá; vždyť je původní, a tu to vždy člověka potěší, přibude-li něco dobrého; a je-li autor začátečník, a práce jeho dobrá, pak radujeme se tomu, že nám zase přibyl mnohoslibný pracovník. A pak: přiznáváme se ještě ku své slabosti, že i přes častá sklamání zbylo v nás něco důvěry ku divadelní správě a jejímu duchu kritickému, jenž nedopustí, aby se lecjaká práce dostala do „velebného chrámu umění.“ I šli jsme a byli jsme svědky úplnému propadnutí této dlouho hlásané novinky. A naše obecenstvo přec již něco snese, a je věru náramně shovívavé, tleská a rozjaří se pro nic za nic . . . Tentokráte bylo v divadle úplné ticho, a obecenstvo vykonalo zajisté již nesmírný akt sebezapření, když v divadle až do konce setrvalo. „Kterak sláva omrzí“ jest fádní, sprostý, nejvýš naivní kus, jejž by tak asi nějaký kvartán také napsati dovedl. Nemá vlastně žádného děje, ovšem také ne zápletek, sceny jsou rozvleklé, za vlasy přitažené, vše páté přes deváté, domnělé vtipy jsou děsně naivní. Můžeme otevřeně vyznati, že jsme tak úplného propadnutí nějaké hry neviděli.

Správa divadelní ovšem zaslouží výčitky, že podobný nesmysl připouští na jeviště, o kterém jindy hlásá, že jest to chrám umění. Přijati podobnou hru ku provozování jest věru urážka obecenstva. Ač „Kterak sláva omrzí“ úplně propadlo, přece nepřestalo se na jediném představení: nepodařená tato šlichta ohřívá se v reprisách abonentům, aby také měli vzácný požitek. Jestliže přijímání prací podobných mělo by se často opakovati, brzy řeklo by obecenstvo jednomyslně, „kterak návštěva národního divadla omrzí.“ — — — —

Rovněž nepříliš šťastný byl debut sl. Bayerovy ve „Fromontu“ a „Bodrých venkovanech“. Ač se pohybuje na jevišti dosti sebevědomě, přec jest patrnou začátečnicí, které chybí kardinální podmínka, býti česk o u herečkou: nemá českého přízvuku a zatrhuje, jako by česky neuměla. Ať jsou ostatní její styky, známosti neb chance jakékoliv: tato jediná okolnosť měla dostačiti, aby slečna prozatím na jevišti připuštěna nebyla. Podobné experimenty jsou národnímu divadlu jen na škodu, a není jich naprosto třeba.

Ze starších oper vypraven byl Donizetti-ho „Nápoj lásky“, z her Shakespearových „Othello“ a „Koriolan“. Zvláště při „Koriolanu“ byla výprava stkvělá, a Slukov vynikl výtečnou hrou i maskou.

Nezapomenutelnými ostanou konečně koncerty slavného umělce Ondříčka, jenž hrál celkem čtyřikráte před domem úplně vyprodaným s úspěchem v pravém smyslu kolosálním; podrobná kritika úžasného jeho výkonu náleží listům odborným, nám toliko slušno konstatovati úspěch v pravdě velikolepý a skloniti se před virtuosem v pravém a slavném slova smyslu.

Josef Flekáček.

LITERATURA.

„Confiteor“ . . . Básně J. S. Machara. V Praze 1887.

Věštci naši po nějakou dobu na samém počátku, u prostřed i na konci svých sbírek básnických zvykli ohrazovati se proti kritice ať povolané, ať nepovolané; co tedy divu, že kritikáři buď krotnou s největší šetrností vzmiňujíce se o vadách nových geniův (?), buď píší jen slova chvály a veleby tak hledaná a vybraná, že čtenář jich věru neví, zdali kritik je psal, aby chválil, či by sám chválen byl; obyčejně obé bývá našich kritikův účelem. — Básníci zpupně volají na kritiky, jimž pravda, ctnost a krása nejsou ideemi prázdnými: „Vy s mračným čelem, a vy s šklebným retem“ . . . „Víc pomluvy, víc zlosti, víc špíny!“ (Vrch.) na nás básníky nemáte-li? — Kterak má pak ubohý smrtelník se opovážiti světu říci veřejně, že zase jeden „nesmrtelný“ (a který básník prosím není aspoň polobohem) ráčil řečí lidskou „zjeviti“, „co jest v nitru jeho“, ale to nitro že zdá mu se páchnouti čertovinou? Neboť „víc pomluvy, víc zlosti, víc špíny“ (Vrch) druhdy zakryto bývá rouchem básnickým, než postřehnouti lze ve spustlých společnostech velkoměstských předměstí, ba v celách káznických.

Kdo stopuje směr české poesie nejnovější, nemůže nezpozorovati, že mimo kult „Satanův“ naši věštci čím dále četněji dithyrambicky velebí od Kaina do Jidáše, od Korintského krvesmilníka do Hugona Schenka napořád všecky veličiny, jež se protivily Bohu, Kristu, Církvi a vší mravnosti? Velikým duchem jest jim každý, kdo odporoval, ať z ďáblů byl ať z lidí, ať ve Starém ať v Novém Zákoně, řádu Bohem stanovenému. Tupiti jméno boží, oslavovati ďábla, smáti se ctnosti a velebiti hřích, zlehčovati instituce boží na zemi, zkrátka nenáviděti Boha: jest některým našim věštcům jediným úkolem veršovnickým. Počet věštců těch letos J. S. Machar rozmnožil. Vyznávám se (confiteor), že mi se do kritiky Macharova „Confiteoru“ nechtělo. Bylo mi zajisté za tou příčinou několikráte břísti smrdutým bahnem; a jestliže již „okolo močidla chodě neujdeš nadchy“ (č. p.), co stihne tě, když v sám kal se ponoříš? — Hnusnou frivolností, smilstvem to prostým i cizoložstvím, pessimismem a blasfemií, jakéž snad sám velebitel satanův a hříchu jeho z péra nevypustil, otupovati, mořiti, otravovati mysl svou, jen satan sám ukládati může tomu, jejž v moc svou zaplésti usiluje. Praví ovšem české přísloví, že „zlé znáti není zlé, ale zlé poznati a tak činiti zlé jest,“ a že „slunce prochází kalné mraky a přece se nepokálí“: toť ovšem pravda zkušeností získaná; ale neméně pravdou, že „zlé se samo učí.“ Než buď tomu jak buď, já zůstal na tom, že čtenářstvu „Vlasti“ odhalím rouška z básní Macharových a strhna z nich básnický obal na oči z něho vybavím bídný obsah jejich, aby co snad na zálibu (?) psáno bylo, ošklivo jsouc a hnusno, i v čtenáři ošklivost budilo. Do všech zajisté čtenářů „Vlasti“ nadíti se mohu té krasochuti nezkalené, které „lepší ctnost ve blatě, nežli hřích ve zlatě (č. př.), a že nikdo z nich nelibuje si v mravném bídáctví, i kdyby se obláčelo v šarlat a kment básnický.

Machar čtenářstvu svým „Confiteor . .“ veřejně se „zpovídá“: buďtež také hříchy jeho veřejně souzeny. — Machar hned ve své dedikaci a pak ve své básni úvodní jeví se kajicníkem farisejským; ač veřejně se vyznává, hříchů svých neuznává za hříchy a polepšiti se nemíní. Jakoby s fariseem biblickým se honosil: „Děkuji ti, (ne Bože, ale) satane, že nejsem jako jiní lidé v Boha věřící, Jeho se bojící; cudní, slovem i činem příkladní. Já velebím ženu, kde kterou uvidím, rád líčím smilstvo i cizoložstvo; Bohu se rouhám a Kristu se směju, a církevní instituce zlehčuji jak moha.

Než přistupme hned k věci. Ve „Vstupním dialogu“ M. šíře vykládá, že prý poesie ni lásky k vlasti, ni úcty k bohatýrům národním není povinna buditi a živiti, ani mládež učiti ctnostem, ani jí rádcem býti; praví básník:

„Být mládeží tvé rádcem — toť nápad veselý!
Nač pak máš drahé školy a vzácné kostely
a skvělé kazatelny a knihy učené
a moudré professory též dobře placené?
A cudnosti, jež dnes jest stařenka (!) uvadlá (!!)
já udělat mám berle, by zcela nepadla?“

Poesie prý je schránkou čisté lidskosti a bude prý soudcem lidstva všeho, a její ortele nikdy nezhynou;

„však nikdy nebude tvých pákou nutných činů
a dmýchat v srdce troud a svítit v hlavy šer,
a nikdy nebude tvých praeceptorem synů
a gouvernantkou tvojich dcer."

Píše-li Machar tak o své poesii, souhlasím naprosto; verše zajisté jeho mající býti pouze schránkou lidskosti, podobají se místnostem aneb ústavům v nichž „druhá přirozenosť lidská" hlídána jest proti své vůli, aby od ní pokoj měla přirozenosť první čili lidskosť čistá. Ty ústavy jsou blázince a špitály (s oddělením jistým). Má-li poesie této lidskosti býti schránkou, pak s bláznincem a špitálem jest ve spolku třetím. Tak poesie nesnížil až Machar. — Sv. Bernard o vědychtivosti takto píše: „Sunt, qui scire volunt, ut sciant — et turpis curiositas est. Sunt, qui scire volunt, ut sciantur ipsi, et turpis vanitas est. Sunt, qui scire volunt, ut scientiam vendant pro pecunia, pro honoribus, et turpis quaestus est. Tu autem disce, et ut aedificeris et ut aedifices". Myslím, že se nedopustím žádného eskamotérství, jestliže ve výroku tom vědění zaměním básněním. A Machar který má účel svého básnění? Rozhodně upírá — a my mu básně jeho přečetše na slovo věříme — že by koho vzdělávati chtěl; nechce býti poesie jeho „praeceptorem synův ani gouvernantkou dcer". Říkávají, že jistí lidé zvláštní mají řeč, které jen zasvěcenci rozumějí; snad i básník a là Machar již příští svazek básní svých napíše nějakým „volapükem", jemuž by jen literární kosmopolité, frivolisté, blasfemisté, nihilisté, pessimisté, materialisté, naturalisté, a kteří ještě jiní literární — isté rozuměli. Národu našemu básní svých nepíší — Bohu díky — ať tedy ani jeho řečí jich nepíší. —

Machar své veršování rozdělil ve skupiny tři: 1. Kapitoly z mého románu; 2. Harmonie; 3. Dissonance. Já bych je po motivech jejich přejmenoval takto: 1. Kapitoly ze života pražského dandy; 2. Frivolnosť; 3. Blasfemie. (Prosím za omluvenou, že po Macharovi cizích slov užívám; našim moderním básníkům některým po Arbesovi tím se opičiti modou jest.) — Ač M. posměch tropí si z kasty (str. 138. III.), jíž prý se poesie spoutati nedá, ač všem odpůrcům svých nestoudných a rouhavých veršů spílá „hlupcův", přes to přese všecko, ať vhod, ať nevhod jemu a komukoliv, nožem kritiky veršování jeho, též jsa „z hlupcův" těch, rozeberu podrobně.

1. Podívejme se na „pražského dandy", líčeného v oddíle prvém Macharova veršování! Náš dandy „Poplesu" masopustním vzpomíná těch chvil blahých, jichž zažil v reji tanečním; vyvolená tanečnice jeho plesu byla královnou; vzpomíná rozhovoru, jejž s kráskou zapřádal. Kráska našeho dandy „řádní" zove modlitbu růžencovou, jíž prý se učila v klášteře jsouc na vychované; také prý

„Že „Stolistku" čtla, „Slávy Dceru",
vzpomíná smíchem zvonivým,
že *znudily* ji obě věru —
v tom krásce mé (sic) se nedivím!" (totiž náš dandy. R.)

Jiní upírají básním R. K. a Z. všecku cenu aesthetickou; proč Machar by Čelakovského „Růže stolisté" a Kollárovy „Slávy Dcery" nezval nudnými. Neboť co jsou sbírky obou těch básníků proti Macharovu „Confiteoru"? Jen s nimi pryč mezi vetché haraburdí i s tou láskou vlasteneckou, v nich hlásanou; pryč s ideály! — Naše doba miluje hmotu, duchem zhrdá; náš dandy jest synem doby své, miluje ženské tělo, třeba bezduché; vždyť v druhé básni vylíčiv tělo své krásky, čtvrtou slohu osnuje takto:

„Má vábné rty, z nich vzíti jeden
polibek v žáru blaženém
mé duši usouzen-li Eden,
jej měním s pekla plamenem". (!)

Je-li tato zpupná hyperbola krásna a místna, suď, kdo můžeš; z Macharova „Divokého zpěvu" (str. 106.) dovídáme se, že si ženských polibků laciněji pořizoval snad až do zošklivení. Že našemu dandy ženské vnady tělesné nade všecko, jasno z třetí a čtvrté básně (?), v níž uráží krásku svou, nešetrně dotýkaje se sestárlé matky její a tet, „uvadlých a svárlivých", a neurvale praví: „Jak trpko mi, že ona (matka) asi — tvým obrazem je budoucím." A v básni osmé zase čtenáře oslovuje: „o rcete, kolik roků žití — by dali jste (sic), když ve chvilce vám by ji bylo možno zříti — v té sukničce a košilce". — Divoši afričtí, kde čistá (dle Machara) lidskosť vládne, tak vysoce asi necení těla ženského. Má-li civilisace klesnouti v divokosť afrických Zulukafrů? Či v divokosť němé

tváři? Pak to bude civilisace pesská. — Machar na výsost velebí krásku svou, ale když moudří rodiče, poznavše asi našeho dandy, za jiného dceru vdali, nazývá ji pak zmijí, (!) která ho uštkla a lásku její ostře jedovatou jako ocún na lukách rozkvetlý: ale básník, velebenou kráskou zrazený, dochází konečně útěchy, že tělesná krása milenčina uvadne, vlas zbělí, ret zmodrá a zrádná milenka „že bude na troskách své krásy — nervósní matronou". — Nač tedy tolik veleby ženského těla, nač tolik bolu ze ztráty jeho?

2. V „Harmonii" to jest ve druhém díle básní Macharových častější jest nelad než soulad. Básník chce býti také reflektivným (Kdo se to tu směje?); táže se hvězd (str. 77.) „co značíte, kdo dal vás tam? Či rebusem jste, jehož smysl už není ani tvůrci znán? Či lampy jste, jež musí věčně — nad hroby (!) pravdy, krásy plát? Či korunou jste stvořitele, ať dobrý bůh jím nebo ďas?" — Komu jsou asi ty metaphysické trusy psány? Jiný věštec praví: „My nepíšeme pro děti ani pro blby!" M. zase dí, že píše jen sobě; šířiti ideje, čtenářstvo vzdělávati, dbáti veřejného mínění našeho daleko jest věštce. Pravdy zjevené a krásy uznané se zřekl, jeho hlava i srdce prázdny jsou a pusty. — Bůh dobrý a zlý ďas jsou mu lhostejni, ač na str. 172. Bohu zpupně se rouhá. Než jest se nám vrátiti a nepředbíhati. „Venkovskou idyllkou" M. nepokrytě sděluje čtenářům svým, že netoliko verše jeho jsou děsny, anobrž jeho vnějšek, z něhož kdysi v polích malé pasačce husí nabíhala kůže; dobré dítě vesské mělo Machara „za lotra z babiččiny pohádky!" — „Motýl" jest Macharovi rekem a mudrcem (str. 85)

„On nesnáší jak pilná včela
med květin v ouly (sic) uměle,
číš podanou vždy vypiv zcela,
jde dál bez všeho účele, (sic)
má změnu rád a slunce záři
vzdor paedagogu, kritikáři,
tak tráví život vesele."

Konečně „syt vůně, medu, milování — jde s chladných luhů ve mžiků" — „A moudře žil ten krátký věk!" Neboť prý „co víc chtít, kdož už zrozen k žití (sic), než všude krásu, lásku píti — pak zemřít sám a tich jak rek". Německá „Politik" v č. 86 ze dne 27. března t. r. o M. „Confiteoru" psala takto: „Confiteor ... ist das Erstlingswerk eines jungen talentirten Dichters, dessen lyrische Ergüsse in eine hübsche Form gekleidet sind. Die Gedichte dürfen namentlich im jüngeren Publikum eine freundliche und aufmunternde Aufnahme finden." Ve „Hlasu národa" Pozděna kluzkost a pessimismus nemnohými slovy přikryv Machara málem prvním básníkem českým neprohlásil. Tak vidíš, milá mládeži česká: čítej pilně Machara a jím dej se rozněcovati (aufmuntern) pro život, jaký motýl vede: pij z číše rozkoše, měj ráda změnu v labužnictví i v rozkoších, směj se paedagogům svým, jako Machar se směje kritikářům, a život traviž vesele bez účelu. Až tě svět omrzí nebo vyvrhne (a to se stane dosti záhy), pak zemři jako rek; prožeň si kulkou shnilou tu lebku svou. Po názoru Macharově moudře žije, kdo číš rozkoše vypije zcela: básník v „Dumě" má toho důvod, neboť prý „jen několik let — — kosti vykopají — a pohodí je někde v kostnici. Zda potom někdo vezme prázdnou lebku — Jak Hamlet ve svou chvějící se dlaň?"

„Zda otáže se, kde ten duch, jenž plaše
chtěl na křídlech až k hvězdám povzletnout?
Eh! přeříká tam kousek Otčenáše
a sinou lebku hodí v tmavý kout!"

Byli ti naši křisitelé a národních práv zastanci s Jungmannem a Palackým v čele bloudi blouzniví v práci a bdění, v lopotě a sebezapírání národu českému cestu ku šťastnějšímu a čestnějšímu životu razíce! Motýl, jenž „číš podanou vždy vypiv zcela, — jde dál bez všeho účelu", jest proti nim „mudrc a rek"!

Poslání „Do Švýcar" příteli E. Princovi zcela prosaicky — poesie v tom ani zbla — pronáší mínění Macharovo, že Čecha Prince z ciziny „vlasť" prý „chladná" domů nevábí, nýbrž „jedno náměstí, kde jde štíhlá brunetta při záři svítilen"... Inu ovšem; naše vlasť je chladna, srdce Macharovi nerozehřívá; ale brunetta, jež pozdě večer na potulky vychází, při čemž ovšem opatrně si vede, aby strážníkem zatčena nebyla, ta je něco jiného! — Stránkou 96. básník počíná líčiti svůj mravní život. Již úvodní verše vydávají svědectví, že mrzce hrál s citem srdce ženského: „Žen postavy, jež miloval jsem kdysi,

v blednoucím lesku vidím v dáli jít“... Znalci praví, že ani zvrhlí bídníci nemohou odepříti úcty cudné nevinnosti; to i při Macharovi patrno, „jenž .. z bouří, rejů (!) vyšel s trpkým zoufáním; však kol té dětské lásky čistá a svatá plá mu po dnes zář, že s citem zbožným, atheista, pokleká její před oltář.“ Kolik M. měl lásek nečistých, není možno vyzkoumati z rýmované prosy jeho. — Cizoložstvím končí „Zastavenícko“ a „Divoký zpěv“ nepokrytě světu sděluje, že M. básně své psal na adressu sešlých chlípníkův. Kdyby umělec malíř štětcem zobrazil, co umělec básník na str. 106 zobrazil slovem, zda by obraz ten směl býti veřejně vystaven? Myslím, že by veřejné orgány obraz tak necudný veřejné mravopočestnosti k vůli u veřejnosti nestrpěly; ale slovem smí se líčiti již sama peskosť — či pardon „čistá lidskosť“, jak Machar své nitro nazývá. — „Po smrti“ jest báseň, kterou M. svůj minulý život karakterisuje; z hrobu svého básník slyší vážné rozpravy těch, jež živ jsa miloval (ovšem ne platonicky); první praví o básníku: „Žár lásky měl jak slunce v letním čase, však jak dni jarní byla nestálá.“ Druhá: „Byl hercem jen, jenž dobře hrál svou roli, však v prsou nosil kámen bezcitný.“ Třetí dí: „Ničemností proniknut byl cele, a nikdo nebyl jemu přítelem.“ Čtvrtá: „Můj cit, dí, zničil vtipem jedovatým a svatého nic neměl ve světě.“ Pátá: „Tam na pravdě boží — ať vzpomene, čím zkalil dnů mých třpyt.“ Šestá: V mé cesty nosil hloží, a Bůh mu nemůž za mne odpustit. Tak šlo to dál.“ Zda divno, že motýl Macharovi mudrcem barekem? Než opusťme již druhou část básní M., jež měly býti „harmonií“, ale jsou vlastně frivolností zrna nejhrubšího, Němec řekl by für Hagestolze; Čech tuším vyžilci je zove.

3. „Dissonance“ jakožto třetí část básník verši počíná, jež jsou parafrasí pouhou Olafových slov ze IV. výst. I. jednání Bozděchova „Barona Goertze“. Jako Olaf chce i básník býti slavný a slavený a u vědomí, že mu na slávu nedostává se sil, ani prostředku neštítí se Herostratova. I Machar vrhá pochodeň svých slov, jež mají stráviti chrám víry v Boha osobního. Skepsis, cynismus — pochybování jest Macharovým vyznáním „víry“; ze skepse pak vzniká rouhání. Macharův mistr mnoho již napsal rouhavých slov, ale ze všech, mnohonásobné svazky čítajících, básní nesebrali bychom tolik rouhání, cynismu a pessimismu, kolik Machar nebál se pronésti v 17 básních. Počátkem moudrosti není M. bázeň boží, nobrž rouhání, a to-li vrcholem moudrosti, pak M. největším mudrcem. Ani nevím, jak s tím až směšným tlacháním Macharovým naložiti; vše činí na mne tragikomický dojem. — Náš tragický hrdina když, „žije své nudě“, podoben prý tragikovi „v meziaktí tragoedie.“ Jeho nudu rozum kantorský prý zve leností, ale básník prý „mravouce drze ve tvář bije“. Dále praví: „vznésti k životu už nemohu své šíje ni nenávidět, ani milovat“; proto „pravdou-li, že zas se k žití vznese — prach lidských těl, v nichž duch zas počne plát — Ať přes můj rov se vzkřísení hlas nese, — a mne ať nechá jak ten kámen spát.“ Když pak básníka tak „mrzí svět nudný“, co divu, že „Na čekání“

jen stále drží pušku na kolenou
a myšlénka se hrozná budí:
tu hlaveň obrátit, a kuli zlořečenou
do té své prázdné poslat hrudi!...

Pessimista M. měl by se dáti k ruským nihilistům, od nichž by jistě zvolen byl v tajnou radu; v té by mohl průchod zjednati myšlénce, aby shotoveno bylo tolik dynamitu, kterým by jako frajtr Kalina všecku zemi rozbil „na capart“. Vždyť netoliko Machar se nudí až k samovraždě, ale „Příteli Součkovi“ vykládá, že životem zde zve se „láska, která sladce chutná (aj, aj!) a pak celé žití otráví; i naděje, která prý nás zmýlí a svede v bahno trápení; i nadšení pro dobro, krásu, jež ukazuje, že jsme se zpozdili s naším na svět příchodem, pak nenávisť, kterou k jiným máme a kterou mají jiní k nám, nuda, vášeň, slzy, radosť, žaly, sny, spaní, všední rozpravy“: „toť vše, co žijem', příteli, to každý den nám stejně nese — a to tě tolik veselí?!“ Básník příteli Součkovi věští, že i do „hrudi jeho touha bolná a přesycení v srdce“ se vkrade a končí:

„Jsem zvědav, zda bys řekl „ano“,
když bych se náhle tebe ptal:
Než bylo všechno dokonáno,
zda-li ten život za to stál?!“

Ubohý „Součku“, i z tebe bude pessimista! — „První akt dramatu“ jest pravou dissonancí s „Divokým zpěvem“. V tomto náš věštec s dívkou

(či andělem!) padlou se hříšně kochá a v onom farisejsky moralisuje svůdce, „jenž uzmul lacino ten nejkrásnější květ — to květinářce té, jíž bylo patnáct let“. — Pessimismu, cynismu, blasfemie přibývá nyní každou básní Macharovou. „Za štítem“ jsou verše, v nichž Bůh lidstvo balamutí a konejší lží. Stvořiv svět Bůh děl: „Nikde, nikde chyby není, co stvořil jsem, vše dobré jest!“ Slovo to jest prý štítem, za nímž lež, klam bojují proti pravdě „teď z kathedry a kazatelny“, z nichž se hlásá: „Co tady, všechno dobré jest!“ Mám-li proti takové blasfemii brániti Boha, učitele a kazatele? Jen uvedu zde Macharova slova, ze stránky 138:

„Dík velký vždycky budu vzdávat bohu,
že v moje prsa — hnízda prý všech hříchů —
též uložil dar ďábelského smíchu
a stvořil hlupce, jimž se smáti mohu.

Dřív jsem jich věru v tichu litovával,
nad katechismem když jsem skláněl šíji —
čas změnil vše, teď přešel citů nával,
a mravouce drze ve tvář bijí.“

To, myslím, jest dosti zřetelné „confiteor . . .“, kterým rouhání M. se vysvětluje. K tomu dodávám, co praví přísloví bulharské: „Vůl hází rohem prst do nebe, ana na hřbet mu padá“; a české: „Kdo do nebe plije, na jeho vlastní tvář slina bije.“

Bolno jest křesťanu čísti báseň „Kříž“. Motivem k básni byl Macharovi sešlý kříž, symbol víry naší. Jako kříž ten i Kristus prý a víra jeho béře za své:

Tys, Kriste, sestárl, a ruka umná
nového boha dala ve chrám náš,
kol něho pocta teď se vznáší šumná
a ty v exilu smutném dokonáš . . .
Však jako ty, též sestárne bůh nový,
a jako tvůj, tak jeho přijde den —
jej jiným nahradí, a mezi rovy
on tiše dotlí — lidstvem zavržen . . .“

Děsíš se, laskavý čtenáři, neslýchané drzosti Macharově? Věz, že M. není osamotnělý; veršotepců takových jest v literárním světě českém celá škola, v níž Vrchlický učitelem, a žáků jeho v ní tolik, že nestačíme ani čísti jejich „školské úlohy“. — Mám již ustati další recense? Vypijme hořký kalich až na dno; na něm hořkého jedu nejvíce. V „Credo . . .“ Machar líčí Boha ukrutníkem; jakým zjevené náboženství naše učí býti ďábla; dává Bohu plouti černým mrakem a pronášeti slova: „Již věky tomu, co jsem v teskné chvíli zem stvořil v pohled plnou krásy, síly — a směšnou hříčku svou a vzdor svůj — člověka.“ Pak mnohými slovy sám Bůh líčí zlobu a bídu lidskou: „mne dárcem dobra zve, a přec se leje — mu v pohár života jed hořký z ruky mé.“

„A jest-li který mne z děl mojich pozná,
mou hroznou podstatu a jedovatý dech,
tma šílenství ho obestře hned hrozná,
a jeho myšlénky dám lidstvu na posměch.

Až omrzí mne hra ta lehká, všední
— — — — — — — — — — —
Pak jedním dechem roztříštím ty světy
— — — — — — — — — — — —
a budu zřít já, všemi tvory kletý,
na hrůzu plamenův a zkrvavělý dým.
A zpiju na dlouho se lidstva pláčem, kletbou,
a světy vytvořím zas jiné s jinou setbou“ — — —
a Hrozný, Příšerný se s bouří v dálku bral.

Hle, co vše se v českých verších tají! Věštci naši zkaženou fantasií svojí bídný utvoří si obraz o Bohu, a čtenář zapomnít má spasnou nauku a s věštcem rouhati se má všemu, co mu svatého. — Vylíčen-li Bůh, jejž Syn boží láskou nazývá, ukrutníkem, co divu, že i člověk věštcům našim tvorem nejbídnějším, nejzvrhlejším, nejnešťastnějším? Proto Machar báseň „Nad dějinami“ končí slovy: „O bože, člověk obrazem-li tvojím — jak nekonečně bídným musíš být!“ — Suď, laskavý čtenáři, může-li co bídnějšího napsáno býti?

Machar v poslední básni „Confiteor básníka“ vyličuje sebe; se světem loučí se „jako strom, jenž ku pádu se chýlí — a v celém žití neměl ovoce.“ Jest to ovšem „testimonium summae paupertatis“, jež básník sám si psal od prvního až do verše posledního všeho veršování svého. Člověk, jenž po způsobu anarchistův a ruských a jiných nihilistů hlásá kralovraždu („Dva pohřby str. 161), člověk, jenž hlásá vzpouru proti Bohu, Církvi, králům (Nad dějinami“), člověk, jenž nevěří ve spravedlivou odplatu po smrti těla na věčnosti: člověk ten lidské společnosti neméně nebezpečným jest svým perem, než anarchista, socialista, nihilista dýkou, olovem, dynamitem. Machar sám píše o sobě, že dítě vesské mělo ho „za lotra z babiččiny pohádky.“ (Venkovská idylka str. 80). —

Náš J. K. Tyl napsal skromné verše: „Všecky naše kroky musí vésti — láska k národu a jeho štěstí.“ Naši literární pessimisté a anarchisté povinné lásky k vlasti uznati nechtí; do veršů svých vkládají, jen co „jejich nitro chová“, i když je to jed nejjedovatější. Nic toho nedbají, že zdravá mysl mládeže české, která ještě posud nejvíce čte, se otravuje. A tak „národu našeho hrobařů“ co rok ba co měsíc přibývá. — Našemu národnímu duchovenstvu a učitelstvu za našich literárních poměrů těžká uložena práce, aby v českém národě nedali zaniknouti ideálům a vzniknouti zásadám podvratným, jež hubí víru v ideály a otravují všecku ctnost. Jest čas již svrchovaný, aby oba stavy se spojíce v práci společné na národa roli dědičné, hájili národa našeho od literárních bídáků, jakým jest Machar a druzi jeho.*)

Jos. Nedvídek.

Cyrill, časopis pro katolickou hudbu posvátnou v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, zároveň orgán „Obecné jednoty Cyrillské“. Majitel, vydavatel a redaktor Ferd. J. Lehner.

Všem cyrillistům dobře známý bojovník „Cyrill“ dokončil šťastně svého trvání třináctý běh a začal tímto rokem čtrnáctý s chutí novou, s nadějí mnohem silnější, než kdykoliv jindy. Jako junák zdravého původu, který sobě svých mladických sil zcela vědom jest, slibuje si v budoucnosti mnoho vítězství, k nimž po našem náhledu zcela jest oprávněn. Vždyť v minulém již roce pochlubil se nám stkvělým vítězstvím, jakého bez meče, bez krve prolití, arcit po boji více než dvanáctiletém, na českém jihozápadu dobyl. Druhé město po Praze, staroslavná Plzeň, otevřela mu své brány, otevřela mu své chrámy, by v nich rozbil stany své a hluboce kleslou posvátnou hudbu chrámovou obrodil. A to obrození se mu zdařilo výtečně. Kromě jiných měst v Čechách a na družné Moravě také Král. Vinohrady jsou získány, kdež byla zaražena farní jednota cyrillská. Na svém pochodu neubírá se sice cestami růžemi posetými, nýbrž stezkami kamenitými a mnohým trním i bodláčím zarostlými. A přece slyšíme jej mohutným hlasem volati: „v před, jen v před! nás neodstraší nic, my nedáme se zdržeti na pochodu svém nikým a ničím, dokud nedojdeme cíle. Bojujeme pro Boha a jeho čest, bojujeme za církev zbraní ušlechtilou, chceme dopomoci českému národu, naší milé vlasti zase k bývalému jménu slavnému v cizím světě hudebním!“ S tím heslem, které na svůj prapor Cyrill napsal, ubírá se ku předu, on odčiniti chce tu hanbu, kterou nás sousedé zasypávají, že prý z Čech vyšlo pokažení hudby chrámové. A v tom zasluhuje vší možné podpory. Zaznamenáváme dle třináctého ročníku Cyrilla veliký pokrok v liturgické hudbě církevní, ač ještě mnohá role ladem leží v Čechách i na Moravě. Všude však jeví se utěšený ruch na poli posvátné hudby chrámové, který jen zdar práce Cyrillovy prozrazuje a v blízké budoucnosti úplné jeho vítězství věští. Cyrill, který není hned od svého počátku žádným kupeckým podnikem, žádným hmotným ziskem vedený, nese se úplně

*) Poznámka redakce. Když kritický rozbor M. básní již hotov byl, došel nás list z kruhův učitelských, z něhož uveřejňujeme toto: „Posýlám XIX. svazek „Kabinetní knihovny“ s prosbou, aby slavná redakce ráčila postarati se o náležitou kritiku bídného toho čtení, jež tady počíná se roztahovati již i na místech nejpřednějších. Kdybych nebyl tak příliš zaujat pracemi neodkladnými, s „pochoutkou“ bych sám se uvázal v sepsání rozboru této „roztomilé“ sbírky, jíž i „Hlas národa“ pospíšil se poklonit (ve feuilletoně od Jana Pozděny). Tak to u nás chodí.“

K těmto slovům připojujeme z toho srdce přání, aby naše konservativní učitelstvo sjednotíc se v práci národní s duchovenstvem bylo mocnou „domobranou“ národu našeho proti literárním nepřátelům jeho. „Tam kde svornost síly spojí, prospěch bývá z práce dvojí.

jen za účelem šlechetným; za cílem idealním, za tím totiž, aby odstranil z posvátné hudby rozplemeněný koukol, obrodil liturgickou hudbu, a obrozením jejím chválu a čest boží rozmnožil, ducha zbožnosti rozplamenil a naučil své příznivce a stoupence zase zbožné písně pěti ve chrámě i po domácku po našich vlastech milených. Redaktoru Cyrilla, panu Ferdinandu Lehnerovi, kooperatoru v Karlíně, tomu nezištnému, velezasloužilému muži na poli církevního umění, bude to největší a zajisté i nejmilejší odměnou, když opětně rozléhati se budou čarokrásné chorály, římský a staročeský, v našich chrámích. Na nás synech české vlasti, jimž od Boha talent ku zpěvu jest dán, na nás jest, abychom jej k platnému rozkvětu přivedli, abychom tak vzácné hřívny nezakopávali, nýbrž jí také těžili. Podporujme tedy činnost i obětavost redaktorovu, čtěme a poslouchejme jeho prospěšných návodů, ukažme dobrou vůli. Že časopis „Cyrill" není prospěchářským, patrno též z jeho zevnější úpravy vedle bohatého obsahu: papír jest tuhý, pěkný, tisk poměrný a čistý. Nelze nám nezmíniti se o jeho přílohách hudebních. Skladatelé jejich jsou reformatoři posvátné hudby jména zvučného po českých vlastech. Jsouť to v ročníku třináctém: Fr. Hruška, Josef Nešvera a Jos. C. Sychra, vesměs ředitelé katolických kurů, tudíž praktičtí hudebníci. Těmi přílohami, kterěž jsou velice vhodné a rázu na prosto církevního, rozmnožují cyrillisté a jednoty cyrillské každoročně svůj repertoir hudební, a což při tom nejlepší, že za velmi levný peníz.

Kdo váží, že skladby hudební obyčejně už více se honorují, že také tisk i papír na ně je dražší, ten diviti se musí, kterak to možná beze škody, aby cena ročníku „Cyrilla" i s jeho hudebními přílohami obnášela pouze dva zlaté, poněvadž skoro přílohy tu cenu mají. Kdo dnes reformu hudby církevní zavádí, neobejde se bez „Cyrilla". Přejeme „Cyrillu" co možná hojného rozšíření.

Fr. Vaško.

Procházky literaturou humoristickou.

Líčí Pavel Skřivan.

(Pokračování.)

Všecko vědění jest plevou holou,
nevede-li ono ke ctnosti.
J. P. Koubek.

Nepochybujeme o tom, že mezi pražskými „Pepíky" může někdy zroditi se vtip tak samorostlý, že by se i hodil do listu humoristického, jest to zvláštní třída lidu, tihle „Pepíci"; jsou tak typickými figurami pro Prahu, jako světoznámí gamini pro Paříž. Asentovati však z vtipů „pepických" pro Palečka ukázky jich mluvy jako „nás živí magistrát, viržínko, zlatý padesát, to je jinčí kafé, tě policajt, váha" atd., nezdá se nám býti akvisicí dobrou již proto, že to žádný vtip není, a že tomu mimo Prahu nikdo neporozumí, co to znamená, a i v samé Praze veliká část čtenářů se tak velice o Pepíky nestará, aby je každý vynález, obrat a filologický neb frastický nápad jich hantýrky tak důkladně zajímal neb ku smíchu lehtal. Venku tomu „české rodiny" neporozumějí, a časem stane se „vtip" podobný tak nesrozumitelným, že za několik roků, bude-li se kdo probírati ročníky „Palečka", opravdu nebude věděti, co podobné ukázky fraseologické pod obrázky Pepíků mají znamenati. A tak děje se vůbec s využitkováním časového vtipu. Časový vtip jest raketa, prskavka, jež se objeví, zablýskne se, a ihned mizí; jest to pouliční gamin, putuje z úst do úst a od jednoho k druhému, jest to kytička, již si vetkne každý do knoflíkové dirky, za chvíli svadne a zahodí se. Uvězní-li se časový vtip na věčné časy tiskem do knihy, stane se velmi brzy úplně nesrozumitelným, a kniha neb periodický časopis, jež mnoho kořistí ze vtipů časových, ztrácí úplně po čase na své ceně literární, jež má býti trvalou. Uznáváme, že jest to ovšem velmi nesnadné, v době, kdy časový vtip nejvíce kvete, nevšimnouti si ho a neužiti ho v listu humoristickém, ale — přiznejme upřímně — opravdové ceny mívá zřídka kdy.

Tak k. př. nemůžeme souhlas svůj vysloviti s cykly oněch obrázků, kde „Paleček" paroduje illustracemi jednotlivá divadelní představení neb i jednotlivé osoby z personálu divadelního. Obrázky takové mají snad cenu jen pro několik osob právě z oněch kruhů, z nichž vzaty jsou, pro nejužší počet několika málo osob, pro širší čtenářstvo jsou zcela bez významu, a po několika měsících jsou pro každého bez vyjímky zhola ničím. A přece snad „Paleček" jest listem pro obecenstvo, a ne pro několik herců a žurnalistů, kteří jsou do toho neb onoho „vtipu" za-

svěceni a rozumějí mu, a jiný smrtelník nikoliv. Budeme míti příležitosť, tvrzení toto ve své úvaze ještě dotvrditi. Cyklus obrázků věnován jest opeře „Carmen“, kdež mezi jinými parodování někteří členové divadla, opeře „Lakmé“, „Lohengrinu“ (s narážkami na Wagnerovu hudbu) a „Velkému snu.“ Opakujeme ještě, že obrázky podobné do humorist. listu nepatří. Vtip a humor nepotřebují dlouhých výkladů; což jest po vtipu, jsem-li nucen někomu nejdřív učiniti celou přednášku, abych mu vysvětlil „priora“, načež posléze pozná, že domnělý vtip žádným vtipem není. Ještě nemístnější jest dotýkati se tělesných vad neb zvláštností, neb kořistiti z intrik buď zákulisních, neb rozličných poměrů osobních; tak k prvnímu nese obrázek: „Zákulisní scena z Aidy“ (roč. 1884) Balerin y: Nechte nás projít, pane režisér! Egyptský král (ohnuv si rychle nos stranou) Prosím, račte. Jest tu narážka na nos jistého člena divadla, opery, jenž byl nejednou obrázkem v „Pal.“ parodován; k druhému pak: „Denní trampoty slečny Irmy R. — kdež se v cyklu obrázkovém tepá bývalý člen nár. divadla, že často a v různých postavách a oblecích dával se fotografovati. Tážeme se právem jménem velikého počtu čtenářů venkovských (a mnozí pražští též s námi souhlasiti budou), jaké ceny mají podobné vtipy, zaujímající celé strany „Pal.“, koho ze čtenářů mohou zajímati? Na mnohých místech zase, byť i obrázky samy sebou neslušnými nebyly, podložen jest text buď velmi kluzký, frivolní, dvojsmyslný, neb i docela sprostý. Ihned dokážeme své tvrzení. „Příčina nespokojenosti.“ (dvě dámy v rozhovoru) „Divím se, Žofinko, proč jsi tak nespokojená? Tvůj mužíček tě zbožňuje, žije jenom tobě, do hospod nechodí, přátel nemá — „To je to, drahá, co mne mrzí.“ A list „českým rodinám“ doporučený a sám sebe doporučující má pro české ženy a dcery ve svých sloupcích další „vtipy,“ jako jsou následující: To srdce ženy. Na obrázku dceruška, táže se matinky: Jsem ti mamá podobna? — Ne, jsi víc podobna tatínkovi, on byl ošklivý —“. Když byl tak ošklivý, proč jsi si ho mamá, vzala? — Chtěla jsem mít tebe, Mařenko.“ To má býti vtip nebo humor? Jest to sprostáctví a nic jiného, rádi bychom viděli matku, tak hovořící s malou, čtyř- neb pětiletou dceruškou. Mluví-li tak matky francouzské neb vídeňské, nechť si podobná sprostáctví prodají za vtip listy francouzské neb vídeňské, ale naše české matky se svými dětmi tak nemluví. V obrázku „Ve zvěřinci“ nadepsaném táže se malá Helenka: Maminko, to je ten slon? Ten ale není tatínkovi pranic podoben! A jinde zase (Ty děti!) Maminko, co pak že se ten důstojník tak upřeně na mne dívá? To přece není ten, kterého jsem tenkrát našla v almaře? Tak, prosím, dle „Pal.“ mluví děti se svými rodiči a rodiče se svými dětmi. Jinde opět praví mladá choť: („Neprozřetelný“) „Ach, jak hloupý je tento baron, svýma zamilovanýma očima přivede mne do rozpaků také před mým mužem.“ A v tomže sešitu (22) „choulostivá otázka“ (starší muž okazuje příteli svou ženu a dítky) — Hle, tamto je moje žena. — A ty dětičky jsou také vaše, starý pane? — Nu, co tím chcete říci? Nechať laskavý čtenář těchto ukázek posoudí sám, jak podobné „vtipy“ doprovázející vyobrazení, působí na veřejnou mravnosť, jak své čtenáře vzdělávají. Podobně i obrázek, znázorňující místo ze soukromého listu, kde „pan poslanec z Vídně píše ženě, že studuje mimořádný rozpočet“ — a vykreslen jest pan poslanec s dámičkou z polosvěta, při šampaňském, kterak čte účet, jejž mu číšník podává, a na němž vypočítáno, co vše s prodejnou frýnou utratil . . . Necítíš, milý čtenáři, palčivé uzardění nad „vtipem“ smrdutého druhu, nad výjevem, jenž neměl by býti nikdy znázorňován „pikantním“ obrázkem, a to ještě k tomu v časopise, jenž odporučuje se „českým rodinám“? Nezmocňuje se tě hluboká nevole a snaha, odkopnouti podobnou nestydatosť? Leč buď trpělivý a čti dále. V roč. 1885 v seš. 12 jest „vtip“ zcela podobný tomuto: „Letní zábavy“. „Tatínek chytá raky na žáby a synáček žáby na raky.“ Vymalován tu otec, kterak sedí u potoka a chytá raky, a pod ním „synáček“, ve společnosti dámiček, pokuřujících cigareta a s číšemi šampaňského v rukou, s lahůdkami před sebou na stole, mezi nimiž též jsou vaření raci. Na první pohled poznáš tu hnusný demimonde, a takový kal má representovati „český humor? Věru, již i s hlediska vlasteneckého odsouditi slušno podobná vyobrazení, jež hodí se do pokoutních krčem a bordelů, nikoliv však na bílý den — a opakujeme zase „českým rodinám.“

Manželská nevěra, podvádění manželů atd. zdá se býti velice vhodným a příkladným materiálem k „pikantním“ obrázkům. V seš. 9. roč. 1885. čteme pod obrázkem: „Z villegiatury“ Manžel (chytaje už celou hodinu bez výsledku ryby) Není-li pravda, ženuško, že jsem se mohl stát taky malířem? Jen kdybych byl měl k tomu více trpělivosti! — Za jeho zády líbá se malíř s jeho ženou. — Nuže, smějte se, pánové, to jest „vtip“ našeho humoru! A ukáži vám

z tohoto kaleidoskopu hnusu číslo ještě stkvostnější. Vizme obrázek „Lázeňská sésona.“ Bezdětný manžel přeje si vroucně potomka, a lékař mu praví: Pošlete milostpaní do Františkových lázní, a vaše toužebné přání dojde snad vyplnění. — „Nu dobře, pojedeme.“ Lékař (táhle): Vy, pane, chcete jeti s sebou? tím se ovšem celá věc mění.“ Což medle má slušný člověk říci takovému sprostáckému, nestydatému „vtipu“? Nic, prosím, než jen vykonati svou „vlasteneckou“ povinnost a doporučovati všude, a všude rozšiřovati „Palečka.“ Kdo opováží se učiniti námitku, není vlastenec, není Čech, je pokrytec, svatoušek a „jesuita“. Tak, prosím, se u nás mluví a píše, jinak je podobný příval frází ihned na tvé hlavě. Jinde opět vidíme: „Konopku z fišpanky.“ „Pepíci“ obstoupli děvče, jež zajisté již podle zevnějšku není žádná „casta diva“! „Co je ti, Fáno, ty ňák nabíráš? Fána: Mám předtuchu, tlačí mě ze šněrovačky fišpan“; Tato „jemná“ alluse na pražskou fišpanku, toto trudné zlo zařízení společenského, jest velikým „vtipem“. — Jinde na obrázku (roč. 1885) zříme „Pepíka“ s prototypem frýny — nadepsán je obrázek „Z pražské ulice“. „Mařko, pojdme na litr samce!“ — Jestli zaplatíš. — No, co pak se svět obrátil? Že pak z vysokých kruhů (českých?) assentuje se látka pro „vtip“! — jen když je kluzký — svědčí obrázek, kde na pohovce leží koketně rozložená dáma. — V ruce má romány Pavla Kocka. — „Uf, to je horko, a ten Pavel ještě rozehřeje! Jean, podej mi z bibliotheky „10 let uprostřed věčného ledu!“

Budou-li naše dcerušky, nerozumějíce podobným a jiným zde uvedeným „vtipům“, žádati otce neb matku za vysvětlení, co asi jim rodičové řeknou? Rádi bychom byli svědky sceny podobné. Myslím, že v českých rodinách jest dosti moudrých otců i matek, kteří v čas poznají toto býlí, tuto otravu duševní, a ukáží podobným necudným obrázkům a vtipům jednou pro vždy dveře. Bude jim pak asi lhostejno, zaslechnou-li někdy něco o „nevlastenectví“ a pod. Jako jest naší povinností, býti vlasteneckými, tak již i z této povinnosti vyrůstá vědomí, již z pouhého vlastenectví bojovati proti rozličným nezdravým směrům v literatuře. A jako jsme bojovali proti „krvavým románům,“ tak jest i povinností naší bojovati proti neslušným illustracím a vtipům, ať již se list jmenuje tak či onak.

Na doklad, že nepřeháníme, dovolíme si uvésti ještě dva velmi pěkné a drastické příklady. Na obrázku jest vymalován hrbatý muž a žena jeho, jíž příroda neudělila bujných tvarů tělesných. Pod obrázkem čteme: „Paní Pavlíčková by se nehněvala, kdyby měla napřed to, co má její muž vzadu!“ Je to pěkný kal, drahý čtenáři, co? Nemáš již dosti těchto ukázek? A vidíš, přece nevyčerpal jsem programm svůj a neuvedl ti vše méně křiklavé, nýbrž jen nejkřiklavější. Jak „Pal.“ dále „vzdělává“, poslyšte: „Zkoušená rodina“ je nápis obrázku. „Pan syn trpí na nohy — a malá Mančinka na prsa.“ Na obrázku pak vidíme, kterak „pan syn“ dívá se — odpusť milý čtenáři, ut vidi et legi, ita refero — na dívky, kterak jdouce za deště po ulici šaty si vyzdvihují, aby se neurousaly — a malou Mančinku má kojná — u prsu. — Sapienti et puro sat.

A přece sám „Pal.“, který podobných necudností nahromadil značně ve svých číslech, a jenž vydává se za list nepolitický, opovážil se též učiniti „vtip“ na „Čecha“, jenž však by se velmi dobře hodil na „Pal.“ samotného. Nad obrázkem je nápis: „Z venkovského hostince“. Pan farář praví: Pane hostinský, co vidím, vy odbíráte „Palečka“? Proč ty peníze nevěnujete raději na list bohumilý, jakým je k. př. „Čech?“ Hostinský: To nemohu, velebný pane, to by mému obchodu škodilo. Velebný pán: „Tak? a proč? Hostinský: Protože by po takovém čtení zašla každému chuť k jídlu, a já bych své pokrmy neodbyl.“

Nevíme, zdali tato sprostota spíše „Pal.“ by nesvědčila a nepatřila, kdyby ji byl napsal na svou vlastní adressu. Dle ukázek tuto zatím uvedených mohli bychom plným právem se domnívati, že chtěl „Pal.“ psáti sám o sobě, mimo to ještě jest to list nepoliticky, a jako takový nemá snad již eo ipso v programmu napadati listy politické a slušné. (Pokračování.)

Česká literatura paedagogická a náboženství.

(Rozhled po školské literatuře v l. 1870—1885.)

Píše Václav Špaček.

(Pokrač.) Ročník IX. nemá taktéž tolik článků vychovatelských, jak bylo by žádoucno. Články „Vývěva,“ Šíření tepla, Květena jarní, Z dob slávy řecké a výklady z měřictví zabírají mnoho místa. V. Kryšpín pokračuje ve svém pojednání o starších paedagogických časopisech, v němž líčí záslužnou činnost J. L. Zieglera.

Jiný článek téhož jest „Působení učitelstva národního při díle vzkříšení národa našeho.“ Zajímava jest „Historie školy u sv. Haštala v Praze.“ J. Ninger ukončuje čl. „Kdy a kterak má učitel působiti na vývin řádného charakteru.“ Vytknuv různé nectnosti mládeže podává rady, kterak naváděti ji ku ctnostem. Příležitost k tomu naskýtá se téměř při všech předmětech učebných, nejvíce při náboženství, k čemuž dodává pisatel, že má se více dbáti šlechtění morálního charakteru než přetěžovati mládež mnohými texty — avšak nepraví, jak se to šlechtění díti má! Podobně nadepsaný článek v „Komenském“ jest mnohem zdařilejší. Jiné články paedagogické jsou: O vůli, charakteru, neodhodlanosti, rozmaru, roztržitosti, Jak se ku slepcům míti ve škole. — Úryvky z knihy „Direktion morale“ dokazují, jak obtížný je stav učitelský a že vyžaduje pevného charakteru. Podobného obsahu je článek „Učiteli budiž svůj!“ Pojednání „Jak má řídící učitel se zachovati“ doporučuje tomuto: plniti svědomitě povinností, moudrým jednáním získati si důvěru a lásku, jeviti ku svým představeným náležitou uctivost, říditi se v obcování se spoluučiteli jejich povahou a vlastnostmi, býti prostředníkem mezi školou a domovem, dbáti bedlivě svých práv. Pisatel čl. „O činnosti ve spolcích učitelských“ má za přední úkol spolku těch zušlechťovati povahu učitelův, probouzeti a udržovati ducha bratrského. „Předchůdcové naši,“ praví, „užívali upřímného „pane bratře,“ kdežto u nás zavládlo bezvýznamné „kollegování“. Tak se jménem zmizelo namnoze bratrství.“ Ve čl. „Žádoucí změny řádu školního a vyučovacího“ žádá se mimo jiné, by v poradách učitelských sborův i katechetové jakož i mladší a vedlejší učitelé místo i hlas měli, pak aby děti směly jen tehda postoupiti, mají-li ze čtení, psaní a náboženství dobrou známku. — Literárně historické články jsou: Jak učili za středověku slohu listovému a Komenského činnost básnická. Čl. „O methodě vyučování jazyku francouzskému“ máme v „Besedě uč.“ skoro za zbytečný, jakož i čl. „Z dob slávy řecké,“ poněvadž o dějích těch poučiti se lze z obyčejných knih dějepisných pro střední školy. Dle čl. „Psaní číslic nejmenších počtářův“ asi žádný učitel vyučovati nebude; zajisté dovede dítě spíše napsati číslici 9 obyčejným způsobem ihned, než aby ji dříve psalo čarou devětkrát lomenou. Kromě článků již jmenovaných uvádíme ještě obšírné pojednání o geologické povaze okolí Pražského, o působení učitele ve příčině zdravotnictví ve škole i mimo školu a o methodě genetické. V „Rozmanitostech“ jsou zajímavé zprávy dějepisné. Mnohé nově vydané spisy byly posouzeny.

Ročník X. má nejvíce článků methodických: Proč nedaří se vyučování krasopisu, Podrobné rozvržení učiva z jazyka vyučovacího, O prvopočátečném vyučování počtům, O vyučování perspektivnému kreslení dle názoru, O čtení počátečném a j. J. Šauer podal psychologický čl. O sebevědomí, Em. Makovička Činnost duše a Smyslná zkušenost Ze článků vychovatelských uvádíme A. Kosiny „Jak si Komenský přeje, aby byli učitel a správce školy.“ Učitel dobrý je služebníkem ryzím světla věčného, stavitelem neunavným, pastýřem dobrým, pilným zahradníkem, vůdcem boje proti vší nešlechetnosti. K. Taubenek napsal obšírný článek o pochvale a odměně jako prostředcích vychovatelských. „Obrázky ze školy“ ukazují, jak vyléčiti lze některé zlozvyky dětské. V. Kryšpín ve čl. „Veliké požadavky a snadňoučké methody“ ukazuje, jak ve staré škole mládež nucena byla k větší samočinnosti. Několik pravidel postačilo, by žactvo naučilo se správně psáti, naučilo se počítati bez počítadel atd. Nyní však přikazuje se škole obecné učivo ležící docela mimo obor dětské chápavosti, učitel snaží se pak udělati učení co nejsnadnějším — a děti naučí se bráti učení na lehkou váhu a budou si s panem učitelem hráti. „Čím snadnější učiníme dětem učení, tím mdlejší zůstane duch, a děti samy opovrhují tím, co jim žádné práce nepůsobí.“ Tak pověděl před padesáti lety M. S. Patočka, zasloužilý spisovatel a paedagog český, proto nám Čechům tak málo známý [1]) Čl. „Netrpme mládeži přicházeti pozdě do školy,“ v němž pisatel radí, by opozdilci byli domů posýláni, nenalezl souhlasu. Pozoruhodné čl. jsou: O prospěšnosti hospitování učitelův a O postupování žactva s nedostatečnými třídami. J. Kořenský napsal zajímavý cestopis po Německu a Francii, v němž vypisuje na předním místě školství, dotýkaje se však i památek historických a jiných a vyličuje tamnější kraje. Ze článků historických nejobšírnější jsou „Z dějin styků církve, školy a obce“ od K. Adámka, „Zásluhy českých učitelův o hudbu“ od J. Maláta, pak články J. Jirečka o školních knihách před Komenským a o otázkách téhož o jednotě Českých Bratří. Prof. G. Blažek obšírně pojednal o legendě o sv. Kateřině. Ze čl. přírodopisných

[1]) V. Kryšpínovi bylo potom teprve po letech vytýkáno, že tímto článkem pohaněl české učitelstvo, ač účel článku toho byl docela jiný.

uvádíme: O kometách, Zjevy vulkanické, Kterak působí říše ústrojná na změnu vrstev povrchu zemského. Nových knih posouzeno v tomto ročníku přes dvacet.

Ročník XI. Čl. O nectnostech žáků jedná o tom, jak odvyknouti mládež lenivosti, nepořádnosti a povrchnosti. Pojednání o veselé mysli učitelově podává pokyny, jak lze učiteli zachovati si vždy dobrou mysl, totiž horlivostí v práci a sebezapírání. Čl. „Některé myšlénky o staré a nové škole“ přirovnává školu nynější ku dřívější a končí těmito slovy: „Nuže, jest lepší nynější škola a její učitelstvo, nežli byla škola stará? Kdo přisvědčuješ, neopomeň však vedle světla všímnouti si také stínu.“ O dřívějším dozoru nad školami praví pisatel: Povídáno mnoho i psáno o tom, kterak za dob minulých učitelstvo plaziti se musilo před tím a oním, [2]) ba před tou a onou. Na to pravím, že podlé, učitele nehodné uctivosti nežádali představení ctihodní, a že mnoho bylo takových, já sám měl jsem příležitost seznati. Hanebný jest nevděk. Komu čest, tomu čest! Nenáleží to k povinnosti učitele doby nové, aby snad zapomínal se nad tím dobrým, jehož zažil za dob dřívějších; činil-li by tak, byl by nehodným rovněž jako ten, kdo by všecko snažení nových dozorů školních chtěl nazývati špatným.“ O námitce, že nynější dozorcové školní více pracují pro školu, praví: Kdo má zastati úřady dva, může každému věnovati jen polovici té pozornosti nežli ten, kdo pouze jeden úřad spravuje. A jak mnoho měli za svou práci bývalí školní dozorcové?“ Dotýká se též toho, jak uškodil nynějšímu školství v první době nedostatek učitelstva a z toho následující hojné přijímání neučitelů („výpomocných“) do služby školské. Staré škole vytýká hlavně mechanismus a jednotvárnost v učení a praví: „Bývala to radost, když někdy vstoupil do školy velebný pán; tím do moře dlouhé chvíle skanula kapka milé obměny. Jen kdyby těch kapek bývalo více! Zdali mi uvěříte, že to bývalo přečasto jen jednou za měsíc v místě, kde byl farář a kaplan? Jak často bývalo tak ve vůkolních školách filialních? Stěží jednou za půl leta.“ — Nechceme tvrditi, že by pisatel mluvil nepravdu — snad chodil náhodou do takové školy; avšak mnozí z těch, kdo také do staré školy chodili, vypravují, že duchovní aspoň dvakrát v týdnu [3]) přicházel do školy, a to ne na hodinu, nýbrž na celé půldne. — Zajímava jest zpráva o rokování o první čítánce, jež konala se v „Besedě učitelské.“ Referent (p. Skuhravý) vytkl mimo jiné i tu vadu, že obsahuje málo článků náboženských. P. řed. Lepař vyslovil se, že články takové v čítánce býti nemohou, poněvadž školy jsou bezkonfessionalné; druhý skladatel čítánky p. Sokol pravil, že v čítance jest modlitba, čl. o duši a o Bohu, proti kterým žádný katolický list se neozval, a že tedy o bezkonfessionalnosti nelze mluviti. Říd. učitel p. V. Hykeš ukázal pak, že jistá čítánka německá má 17 článků zbožně mravných, a že důvod p. řed. Lepaře odpovídá toliko liteře, nikoli však duchu zákona, kterýž ukládá obecné škole, aby dítky nábožensky mravně vychovávala. Navrhl tedy, aby do čítánky přijato bylo více článků boholibě vzdělavatelných; návrh ten byl přijat.

V ročníku tomto jsou mnohé články obecně o školství pojednávající. K. Adámek pokračuje o stycích církve, školy a obce (dle archivu Poličského). Životopis a působení J. M. Rautenkranze vylíčil J. Ledr; kromě toho setkáváme se zde se životopisy A. Línka a J. K. Sedláčka. O sebevědomí společenském pojednal J. Šauer, o idealismu dr. J. Durdík. Ku konci svého článku mluví prof. Šauer o společném sebevědomí náboženském takto: „Že jen učení Kristovo může vyhověti tomuto úkolu, jest nade vší pochybnost. Které z vyznání křesťanských skutečně jemu hoví, bude nám patrno, rozhlédneme-li se a přesvědčíme, že jest některé mezi nimi, které samo v sobě dovede býti nejsjednocenější [4]), na venek pak nejobětivější a vůbec nejmravnější. — Článků methodických jest hojnost; důkladně pojednáno o kreslení perspektivném a napovědném. V. Hykeš napsal „Cestopisné upomínky po prázdninách,“ v nichž vylíčil Mnichov, hlavně tamnější školství. Mimo to nalézáme v tomto ročníku četné zprávy o cizím školství (nejobšírnější o švýcarském), jakož i o starším školství českém. Posudky nových spisův jsou ještě četnější než v ročníku předešlém. K. Eichner sestavil stručný přehled románů, povídek a novel od Tyla a Jana z Hvězdy po dobu nejnovější. (Pokračování.)

[2]) A což teď?

[3]) Obyčejně v úterý a v pátek, a posud na mnohých školách vesnických dle dřívějšího pořádku v těch dnech náboženství se vyučuje.

[4]) K tomu připojena jeho slova Götheova: „Der protestantische Gottesdienst hat zu wenig Fülle und Consequenz als dass er die Gemeinde zusammenhalten könnte, daher geschieht es leicht, dass Glieder sich von ihr absondern und entweder kleine Gemeinden bilden oder ohne kirchlichen Zusammenhang neben einander geruhig ihr bürgerliches Wessen treiben atd.

ROČNÍK III. ČERVEN. ČISLO 9.

VLASŤ.

Kláštery a význam jich v dějinách.

Ze spisu „Bludy a lži v dějinách“ na ukázku poslal*)

Al. Hlavinka.

Středověké kláštery se přežily, jich služby jsou příliš drahé; jsouť to hroby osvěty a svobody, na vrch lesklé a ozdobné, uvnitř plny spráchnivělosti.“ — Těmito slovy končí anonymní článek „Naučného slovníku“ (1865) o klášterech. Nepodepsaný (proč?) pisatel až po uši tona v proticírkevních názorech protestantsko-německé „vědy“ nevidí při klášterech pranic jiného, leda že prý „uchovaly vzácné poklady víry (!) i některé (!) památky klasického umění řeckého a římského.“

Dovídáme se, že mnohé nepodepsané články, před nimiž ostatně každý budoucí „naučný“ slovník varujeme, „pořizoval“ do Riegrova Naučného slovníku Jakub Malý. Tento „starý vlastenec“, jak si sám říkal, snad ani nepozoroval, jak hluboko vězí v názorech protestantsko-německých, jichž ani ještě starší vlastenec nedolíčí na katolicko-české. Jest zajisté velice podivuhodno, jak takové články[1]) se mohly dostati do „N. sl.“? Známe kněze a spisovatele, jenž mimo jiné napsal do „N. sl.“ článek o jedné řeholi a stručně se tam zmínil, kterakých příkoří se jí dostalo od protestantů. Nemálo se pisatel článku podivil, že místo ono bylo docela vynecháno a jemu oznámeno, že prý také protestantské duchovenstvo píše do „N. sl.“ a že by se mohlo těmi slovy uraziti. Katolické kněžstvo však zajisté daleko více učinilo o duchový i hmotný prospěch „N. sl.“, a národ český, jemuž slovník byl psán, přece převelikou většinou jest katolický — a přece tam byly přijaty tak hrubé a zlomyslné lži. Tolik přece každý

*) *Pozn. redakce.* Vroucí přítel listu našeho, velice nadaný kooperator Hlavinka Alois, vydá již co nejdříve celý tento spis nakladem knihtiskárny benediktinů rajhradských. Čtenáři „Obzoru“ a „Vlasti“ seznali z několika ukázek, jak důkladně, vážně a vědecky Hlavinka si v práci své počíná, a proto zajisté dychtivě sáhnou po knize tuto oznámené. Až spis ten celý obdržíme, přinese o něm „Vlasť“ zvláštní posudek.

[1]) Srovn. také dra. Kl. Borového v Časop. k. duchov. 1867.

zdravého rozumu člověk uzná, a měl tedy také anonymus uznati, že články o ústavech a osobách katolických měly se „pořizovati" z vědecké literatury katolické, jíž v letech šedesátých bylo po všech koutech dostatek, a nikoli ze zkalených spisů protestantských. Tehda však bylo modou a lacinou učenosti statečně lháti na církev, a starý vlastenec rád se chytal mladého nevlastenctví a nové mody. Praví sice, že církevní články pracoval do „N. sl." prý „na slovo vzatý kněz," ale tento pamfletický článek jej zrovna usvědčuje z úmyslné nepravdy.

Budiž nám tu tedy popřáno několika slovy ukázati, kterak lichý a lživý jest tento protestantsko-německý názor o klášterech za našich časův i v Čechách velmi rozšířený.

1. Kláštery byly strážci staroklasické i novější vědy. Osamělý život vzal původ z evangelických rad o dokonalosti křesťanské. Podnětu a příležitosti dostalo se mu za dob pronásledování křesťanů. Jako v pronásledování Deciovu sv. Pavel († 340) odebrav se na poušť stal se otcem poustevníků, tak za časů Dioklecianových sv. Antonín uslyšev radu evangelickou o chudobě oblíbil si poušť za příbytek a setrval tam ve ctnostném životě až do smrti r. 356. Pronásledováním křesťanův a chvalnou pověstí o jeho ctnostech nahledalo se mu hojně žáků, které ve společenstvo spojiv naučil životu pospolitému. Vlastním zakladatelem života klášterského stal se Pachomius († 348), an svým žákům dal řeholi čili pravidla pospolitého života.

Nového zdokonalení došel psaný řád klášterní na východě výtečnou řeholí Basiliovou, na západě řeholí sv. Benedikta z Nursie. Sv. Benedikt († 543) ukládal svým řeholním bratřím mimo služby boží také práci po přednosti duchovou, rozjímání a četbu spisů křesťanských a klasických. Zaměstnání toto mělo ráz askese, a byť nebyl sv. Benedikt výslovně se vyjádřil, kam tíhne tímto článkem stanov, přece jest na snadě se domysliti, že blahodárné následky, jichž i slabý duch mohl dozírati, nebyly tajny velikého ducha Benediktova. Tak se staly jeho kláštery, po přednosti na Montě Cassině, sídlem víry a vědy. Nekaždý kdo se hlásil byl přijat, nýbrž jen kdo prosil a o kom po noviciátě bylo lze souditi, že řeholi rád bude zachovávati. Takto obírané tedy družstvo, do něhož se již nedostaly osoby všelijaké a nevzdělané, mělo také kázeň i práci vzdělanému člověku přiměřenou. Vším tím se stalo, že i nejvzdělanější Římané, jako třeba jen Cassiodorus, v takovém společenstvu se cítili blaženými. Kterak později řehole Benediktova se vítězně šířila po Anglii, Francii, Španělích, po Německu i v Čechách a jinde a kterakými květy vzdělanosti, vědy a uměny a všelikým požehnáním posypávala půdu, kudy se brala, o tom vykládají dějiny.

Kláštery zachránily staré spisy klasické od záhuby. Když se rozléhal po Evropě válečný ryk zdivočilých národů, vědecké poklady docházely ve klášterech bezpečného útulku. Tam byly bedlivě studovány a opisováním rozmnožovány. Kdo vstoupí do knihovny rukopisů, toho jakořka ovívá vzduch mravenčí píle a práce Bohu posvěcené. Kolik povzdechů vane ze psaných foliantů, kolikero očí do slepoty se naopisovalo takových knih! Jak prosta tak jsou tkliva slova mnicha Svatohavelského, která připsal umělou rukou na konci Kodexu Justinova (saec. IX. n. 623): „Chumo kischreib filo chumor kipeit t. Kuno geschrieben, viel Kummer gegeben! —

V klášterech se netoliko přechovávaly staré spisy a všeliké jiné vzácné starobylosti, nýbrž ve zděděných vědách se pracovalo dále a vynalezaly se nové odbory vědy a uměny. Tyto snahy však nezůstávaly za branou klášterní, ale jako z ohniska paprsky se šířily daleko široko po kraji. Tak příkladem slovutný Rabanus Maurus († 856.), žák výtečného Alkuina, založil ve Fuldě školu, při které dvanáct jeho řeholních bratří takovou slynulo učeností, že mnichové z daleka široka pospíchali se tam vzdělat, a nejen mnichové ale i synové králův, knížat a vůbec kdo toužil po vyšší vzdělanosti. Ve „trivii" se učilo grammatice, rhetorice a dialektice, ve „quadrivii" pak arithmetice, geometrii, astronomii a hudbě. Čím byla Fulda Německu střednímu, tím byl Sv. Havel jižnímu, Korvej Sasům, Monte Cassino Italii a j. j. Středověké školy i vzdělanost od těch opatroven dítek až do těch universit jsou dílo klášterníků.

Činívá se středověké vzdělanosti výtka, že prý nedbala náležitě věd přírodních. Ovšem sluší doznati, že poněkud déle a pevněji utkvěli na názorech Aristotelových, že ku zjevům přírodním hledali důvody více ve filosofii než ve skutečnosti a že se více prohlédalo ku protříbení názorů nežli k rozšiřování oborů vědy: nicméně nespravedlivo jest upírati středověku studia přírodovědná a pitoma jest výtka, že prý příroda byla středověku dílem ďáblovým. Tak přece křesťanstvo, jehož kněžstvo každý den se modlí v hodinkách třeba „canticum trium puerorum", kde veškerá příroda se pozývá ku chvále boží, jak živo nesoudilo. Alexander Humboldt nemohl se nadiviti prohloubené i obsáhlé znalosti věcí přírodních, která se zračí ve spisech Alberta Velikého, dominikána, doktora a biskupa († 1280). Mohli bychom najmenovati velikou řadu mužů ze středověku, kteří se zabývali vědami přírodními. Bylo by pak zajisté pošetilostí se domnívati, že by tito mužové byli jen sami těchto věd bedlivi bývali, že by byli jako osamělé ostrovy uprostřed moře nevědomosti a neznalosti věcí přírodních. Každá doba byla poněkud jednostranná, zajisté i naše. Ve středověku bedlivi jsouce věd duchových poněkud opomínali věd přírodních: naše doba tone zase docela ve hmotě, duch se jí bezmála vytratil. Naše doba znamenitě prospěla u vědách zkušebných, ale jen na základě starších vědomostí a zkušeností za několik set let nabytých. Že 19. století jest dále než 12. nebo 15., není divu, vždyť by lidstvo hnilo, kdyby neprospívalo na cestě ku pravdě, k níž tíhne po zákonech stanovených samým Bohem. Tak přece Prozřetelnosť nikdy lidstva neopustila, aby se vynalezaly jen kulomety, torpeda, nitroglycerin a cyankali!

Kterak prospěla ve středověku filosofská spekulace, o tom uvedeme za klasického svědka prof. dra. R. šl. Iheringa, jehož autorita u protestantů více platí než u leckterého katolíka autorita papežova. Ihering hodlaje vydati spis „Zweck im Recht" sbíral si pomocné spisy v literatuře po většině protestantské, ale málo čeho se mohl dohledati. Když pak jej vydal, bylo mu katolickým kaplanem oznámeno, že skoro všecky myšlénky a zásady uložené v jeho spise jsou vlastně již dávno a jasněji vyjádřeny ve spisech sv. Tomáše Akvinského, předního zástupce filosofie scholastické, jíž protestanté posměchem a hněvem ani na jméno připadnouti nemohou. I vzal protestant Ihering spisy „doktora andělského" a mnicha ze 13. století a probrav se jimi přiznává se ve 2. vydání svého spisu: Onen kaplan „mi dokazuje citáty ze spisů Tomáše Akv., že tento veleduch jak realisticko-praktickou

tak společenskou stránku mravnosti dokonale správně byl pojal. Vytýká mi při tom neznalost, i nemohu se této výtce docela vymknouti, ale mnohem tíže dopadá na moderní filosofii a na protestantské theology, kteří zameškali zužitkovati velkolepé myšlénky tohoto muže. S podivem táži se sám sebe, jak bylo možno, že takové pravdy, kdyžtě byly již jednou vysloveny, mohly se u naší protestantské vědy dostati v zapomenutí? Kolik bludných cest byla by si ušetřila, kdyby jich byla dbala! Já sám bych sotva byl se dal do tohoto spisu, kdybych je byl znal, neboť základné pojmy, o které mi běželo, jsou u tohoto velikánského myslitele vysloveny v dokonalé jasnosti a v nejvýraznější určitosti.“ — Trendelenburg (Elem. aristot. Log. 2. vyd. st. 70) soudí o scholastice: „Ostatně by tak naší moderní filosofii neškodila palaestra scholastického syllogismu. Jakkoli se pyšně vynáší nad scholastiku, přece by se jí za leckterý úsudek bylo zastyděti, kdyby tento pojat v holý tvar syllogismu byl nucen uznati svou tajenou slabost.“ Condorcet (Vie de Turgot): „Scholastika natvořila v logice a morálce a větším dílem i v metafysice jemných a přesných pojmů, jichž antický svět neznal a které více než by kdo soudil prospěly rozvoji zdravé filosofie.“ W. Hamilton (Discussions in Philosophy): „Scholastikům děkují moderní jazyky za přesnou určitost i rozbornou jemnost.“

Vůbec vládl středověk tak proniklou znalostí spisů klasických, po přednosti Aristotelových a Platonových, že náš věk ani z daleka a s vysoka se mu nemůže rovnati. Kdyby se Kantovi na ramena postavil Fichte, tomuto Schelling a Hegel a jim Schopenhauer, Herbart i Hartmann a ještě jiných nečítaných liliputánů z naší doby, byl by to přece jen ještě pidimužík proti velikánu biskupu Augustinovi, Ambrosiovi, papeži Lvu a Řehoři Velikému, Anselmovi, Tomáši Akv., Duns Skotovi a mnohým přemnohým jiným. Takové výše dostoupily vědy spekulativné. Ostatně také každý kodex a missál s malbami ze přírody, každý dóm, v němž se zračí znalost přírody a dějin, znalost říše nebeské i pozemské, dosvědčuje, jak horlivě se pěstovaly ve středověku také vědy empirické.

O českých vlastech[2]) píše Palacký: Netřeba tuším dokládati, ano samo sebou se rozumí, že všecka vědecká vzdělanost onoho (XII.) věku jediné u duchovenstva nacházela péči a ochranu.“ Proto vším právem[3]) přisuzuje svob. p. Helfert klášterníkům „učenost a sběratelskou pilnost.“ Když král Václav II. obíral se myšlénkou založiti obecné učení všech známých fakult, sráželi jej s toho světští rádcové, „aby duchovenstvo nenabylo větší působnosti“, píše V. V. Tomek.

Uznávajíc převeliké zásluhy řádu sv. Benedikta o vědu a vůbec vzdělanost člověčenstva poslala Vídeňská universita r. 1880. na památku čtrnáctisetletých narozenin sv. Benedikta opatovi na Montě Cassině latinskou adressu v tento rozum: „Řádu sv. Benedikta — jehož úsilím a výtečnou horlivostí způsobeno jest, že v takových dobách, kdy za nejlítějších bouří veškerému světu západnímu hrozila záhuba a po všem vyučování a vší vědě veta býti se zdálo — nejlepší památky klasických jazyků zachovány jsou zařizováním nových škol, ve kterých se hoši ve starých vědách vyučovali, čímž uměny a vědy znovu rozkvetly, pamětlivi jsouce nehynoucích zásluh, jakých

[2]) Děj. n. č. d. I, 2, kn. V, čl. 3.
[3]) Mistr Jan Hus, v Praze, 1857, st. 13.

veškerému pokolení lidskému členové řádu prokázali — přinášejí svá blahopřání v památný den 1400. ročnice, na který jmenoviny sv. Benedikta z Nursie se oslavují; rektor a senát university Vídeňské. — Toť přece hlas soudce jak nestranného tak povolaného.

2. Kláštery pěstovaly uměnu. Budovy stavěli si bratři řeholní z počátku prosté, podle doby, za které žili. Některé řády, jako Františkáni a Kapucíni, také v této příčině se přidržely své evangelické chudoby po všecky časy, u jiných řádů zase, když uměna stavitelská dostupovala výše dokonalosti, vznikaly také vzácné pomníky stavitelské po přednosti ve chrámích klášterních. Jelikož duch křesťanství svrchovanou měrou nadržuje všelikému šlechetnému umění, nezůstaly pozadu ani ostatní obory uměny, jako malba na omítce, na skle i na plátně, sochařství, řezbářství, kovové litiny, zlatnictví a j. v., které nejhorlivěji byly pěstovány v klášterech. Tak třeba v malbě byl spanilým květem Fra Angelico da Fiesole. Umělci již bylo šedesát let, když ho papež povolal ze zátiší klášterního, aby vymaloval ve Vatikáně kapli Mikuláše V. Lyrická něha a jemná serafická krása, svatý mír, dojímavá blaženosť a láska jakož i panická čistota prozírá z jeho jemných, jasných maleb. Ze všech jeho obrazů vanou dechy jeho ušlechtilého srdce, a zbožná mysl snadno uhodne, že tomuto umělci byla uměna modlitbou. Obrazy Ukřižovaného malovával s pláčem.

Do Čech dostalo se křesťanské umění malířské zároveň s učením Kristovým; ostatní pak odbory braly si z křesťanství účinný podnět. Sám apoštol slovanský sv. Methud, mnich řecký, byl prý malířem, i není pochybnosti, že první kostely naše byly ozdobovány malbami způsobu byzantského. Velezajímava je první zmínka z r. 1081. o obraze Panny Marie, „řeckým dílem až ku podivu krásně vyvedeném.“ Toho času žil také opat Božetěch ve slovanském klášteře na Sázavě, jenž uměl neméně krásně stavěti a řezati než malovati.

Zvláštním druhem uměny malířské byly a tím i zvláštní pozornosti zasluhují malovaná písmena a ozdoby ve starých rukopisech, tak řečené miniatury. Byť ne nejstarší, ale ze starých časů naší umělecké minulosti nejvzácnější památkou z tohoto oboru jsou miniatury v „Pasionále abatyše Kunhuty“ z r. 1312. Písařem i malířem byl Beneš, klášterník u sv. Jiří. Sotva se najde v celé Evropě druhé malířské dílo ze začátku XIV. věku, jež by svědčilo o takové dokonalosti a vroucnosti.

3. Občanské vzdělanosti byli klášterníci buď zakladatelé nebo účinní pomocníci. Jelikož po přednosti mnichové hlásali na západě evangelium, připadá také jim zásluha, že s křesťanstvím šířili občanskou vzdělanosť. Příbytek si zařizovali obyčejně v divokém pralese nebo na nepřízlivé pláni, a za krátko se rozkládala vůkol úrodná role, vznikaly uspořádané vesnice i města, kteréž osady zachovaly pak ku klášteru jakési závazky, z pravidla velmi mírné. Odtud vzniklo pořekadlo, že „pod berlou dobré živobytí“. Kde klášterní bratrstvo si rozbilo stánek, odtud prchaly temnosť a surovosť pohanská, a usadila se křesťanská zbožnosť, zvedenosť a ušlechtilosť. Byla to ovšem práce tvrdá i nebezpečná, a nejednou uprostřed divokých národů svlažovali klášterníci své dílo svou krví. Příkladem jen, kolik bylo církvi naložiti píle, než si ochočila a vychovala bojovné národy germanské, když mysl jejich do té míry byla výbojna a nepoddajna, že nadšený pěvec o „Heliandu“ líčí Krista podle rázu své doby a svého lidu jako

válečného reka, jenž si prohlíží řady svých manův a vasallův a roznítiv je ku chrabrosti útokem žene na nebe a výbojně proniká až do království nebeského! K takovým velikánským podnikům náboženskо-kulturním nedostačovala ani nadšenosť ani chrabrosť jednotlivcova, k tomu bylo potřebí bohonadšených bratrstev, a těmi byly a jsou kláštery.

Co se dělo ve středověku, děje se podnes v krajích, kde křesťanská víra i vzdělanosť z příčin hlavně politických nemohla posud pustiti pevných kořenů. Třeba Františkáni v Bosně. Po několik set let věnují tam lidu své snahy i své životy. Při vší chudobě a strádavosti mají svůj kostel, klášter, školu, opatrovnu a „vzorné hospodářství". Jsou učitelem lidu ve víře, ve vědě i v občanské zvedenosti. Jest to hotový obrázek a zřejmý doklad, jak bylo jinde ve středověku. Živým vzorem takového mnicha je třeba Fra Grga Martić. Je knězem, misionářem, kazatelem, duchovním správcem, učitelem, básníkem, spisovatelem, vojínem, hospodářem a rádcem svého lidu. Ovšem u nás již málo kdo toho dbá buď z nevědomosti nebo ze zlé vůle. Proto také Fra Grga, když po dobytí Bosny dostavil se s deputací k císařskému dvoru do Vídně, vzbuzoval všeobecnou pozornosť, a zajisté větším právem nežli všecky karusely a všeliké jiné podle středověku nešťastné padělané hry. Fra Grga zjevil se pojednou, jako by byl někde v horách zbyl ze středověku. Kostnatá postava, zvětralé tváře, sokolí zrak, rekovský vzhled — k tomu františkánský hábit a na něm vojenské i občanské řády — hotový mnich ze středověku, až na ty řády, čili abychom mluvili slovy novověkými, hotový apoštol kultury, ale pravý apoštol a pravé kultury.

4. Klášterníci byli největšími dobrodinci zubožených lidstva. Ze starého výroku:

> Bernardus valles, montes Benedictus amabat,
> oppida Franciscus, magnas Ignatius urbes

poznati, kde a kterakou činnosť který řád si byl obral. Rozmanité druhy řeholnické působnosti vznikaly po většině z rozmanitých okolností a potřeb časových. Když venkovu i městům se dostalo s křesťanstvím také vzdělanosti, zbývalo ještě sestoupiti k chudině velkoměstské. Ve starších dobách náboženské vroucnosti a mravní zvedenosti byla dobročinnosť tak živá, a při křesťanské správě státní a urovnanosti sociálního řádu bylo chudiny tak málo, že každá správa obecní, každý klášter, každá farnosť si chudinu svou s dostatek a rádi opatřovali a ošetřovali. Když ale v dobách renaissance a reformace počal svitati moderní názor světový a duch sobecký, ubývalo víry i dobročinné lásky, přibývalo chudiny i mravní zkaženosti. Z reakce vznikla přirozeným pochodem protireakce, duch křesťanské obětivosti znovu procitnul — dobročinnými řády.

Kdož by se jich dnes dopočítal? Není ani v duchovém ani v tělesném, ani v soukromém ani ve společenském životě neduhu a nedostatku, k jehož odstranění by se nebylo dobrovolně a z pouhé lásky sestavilo katolické družstvo čili bratrstvo. Připomínáme tu jen řádu milosrdných sester sv. Vincence de Paula. Muž tento, očitý a útrpný svědek lidské bídy, vyzýval zvláště zámožnějších paní, aby umírňovaly neštěstí z nouze, nemoci a neumělosti. Později se hlásily také zbožné panny, které slouly dcery lásky čili milosrdné sestry nebo po šedém rouše šedé sestry. Mimo posluhu nemocným v nemocnicích

i po domech uvázaly se také ve vyučování chudých dívek, ve vychování sirotkův a nalezencův, v ošetřování starců, choromyslných, galejních otroků, ba chodily a chodí na bojiště a do vojenských nemocnic. Řád tento čítá mnoho sborů ve Francii, ve Španělsku, v Anglii, v Rakousku, Německu, Turecku, v Irsku, ve Vlaších, v Severní Americe, v Egyptě, Alžírsku a j. j. Mimo se pouštějíce všelikou chválu připomínáme jen, že akademie francouzská při vší liberálnosti odměnila již hojně sester řády čestné legie za činy rekovné lásky. Zánovního uznání se jim dostalo od Léona Taxila, zuřivého nepřítele církve a ještě r. 1885. předsedy sněmu neznabohů v Římě. Muž tento vrátiv se r. 1886. s podivuhodnou kajicností do své církve praví: „Pročtěte mé hnusné brošury a mé špatné noviny a nenajdete tam ani jediného útoku na sestry sv. Vincence z Pauly.“

A výtečný inženýr a katolík, průkopník průplavu Suezského a Panamského, hrabě Lesseps, s velikým povděkem chválí sestry a lituje své vlasti, že je vyhání. Toť jest liberalismus: má dosti místa pro všeliké sekty, pro socialisty a anarchisty, ale nemá ho pro milosrdné sestry, klášterníky a školní bratry, jako by se zase měla splniti slova Páně: „Budou vás honiti z města do města.“ Moderní správa státní i obecní vydává do roka sice značné summy na podporu chudých, ale v této příčině nezmohou peníze všecko, zde je potřebí účinné pomoci, obětivé ruky. Služba za peníze daleko nedosahuje dokonalosti služby z lásky. Zde nepomůže psáti o úžasné bídě dělnictva sociální romány — zde pomůže zvedenosť náboženská i mravní, duch křesťanský v zákonodárství i veřejné správě a obětivá ruka tam darem zde účinnou pomocí. A těmto snahám se zasvětily řehole.

5. Jakkoli veliký i vznešený jest tedy úkol a význam klášterů v dějinách jednotlivých národův a člověčenstva vůbec, přece ani tyto ústavy se neudržely vezdy na stupni dokonalosti. Byly časy, kdy také zděmi klášterními proniknul duch frivolný a světský. Bývalo tak zvláště v dobách, kdy z politických pletich byli světskou mocí dosazováni na stolec apoštolský nehodní papežové i protipapežové, neboť v takových bouřlivých dobách ovšem hynula někde i kázeň duchovenstva. Jinou příčinou bylo, že kláštery nabyvše ctnostmi a učeností veliké slávy i hojných statkův staly se ústavy vzácnými, tak že lepší rodiny si počítaly za čest míti syna mnichem, třebas by nebyl cítil v sobě povolání ku stavu řeholnímu. I panovnické rody dosazovaly začasto bohatšímu klášteru za opata některého ze svých milců, čímž družstvo klášterní namnoze zesvětačilo. Tolikéž byly kláštery hledaným útulkem schudlým šlechticům, kteří pak málo dbajíce úkolu a povolání klášterního byli klášterům na nemalou škodu.

Ale to klášterům nic neubírá ani z jejich vznešenosti ani z důležitosti. Vznešená idea může býti na čas zastupována lidmi nedůstojnými, ale tím nikterak nepozbývá své podstaty. I kláštery měly a budou míti své doby květu a úpadu a zase květu.

V této příčině uvádíme[4]) jen ještě hluboce uznalá slova Palackého: „Také i v poslední čtvrti XII. století ještě neuhasla tato neobyčejná horlivosť o zakládání a velebení nových ústavů duchovních; aniž ji kdo tupiti bude, komuž duchovní prospěch člověčenstva vůbec na srdci leží. Ústavové tito zajisté sloužili středo-

[4]) Děj. n. č. d. I. č. 2. ku IV. čl. 5.

věkosti za semeniště netoliko náboženství, ale i nauky a umy, osvěty a průmyslu; ba i hospodářství samo i řemesla všeliká jimi se více a více vzdělávala. Tatáž ušlechtilá snaha lidská, která za našeho věku libuje sobě v zakládání a podporování spolkův i akademií učených, uměleckých atd. vedla také v život středověké ony ústavy, jen že účely těchto bývaly ještě vyšší a rozsáhlejší, prostředky ještě účinnější, a tudíž veškero postavení a působení jejich ještě blahodárnější."

6. Kláštery jsou prý drahé, protestanti, liberálové a všelicí toho druhu lidé alespoň tak tvrdí. Docela mylně a chybně.

Život klášterský je zrovna tak oprávněný způsob dokonalého života jako kterýkoli jiný. Kolik bylo lidí, jichž jako sv. Augustin srdce nemělo klidu, pokud nespočinulo v Bohu, a proto hledali tohoto klidu za branou klášterní. A kolik bylo, jest a bude lidí, které by jednotlivé pohltilo moře života, kdyby sdružením nenabyli síly?! — Má li klášter jaké statky, podporuje z nich chudinu, vědu a uměnu a živě řeholní družinu živí v ní ušlechtilé syny té vlasti, ve které klášter jest.

Stalo se liberální modou žehrati na statky klášterské, na to však pomyslí málo kdo, že k jedinému Rotschildovu panství Ferrières ve Francii patří asi dvakrát tolik půdy, kolik mají všecky duchovní řády francouzské dohromady. Kolik však synů národa francouzského dochází v oněch řádech opatření duchového i tělesného a prospívá lidstvu modlitbou, prací duchovou a tělesnou! V Čechách má Rothschild sám asi čtvrtý díl půdy, kolik má 60 starých šlechtických rodů českých pospolu, a sedmkrát tolik co rodina císařská. A kolik má Rothschild jinde statků, na Moravě, v Rakousích, v Uhrách atd., ačkoliv je tomu teprve asi 35 let, co je směl začiti skupovati.

Kde je tedy „mrtvá ruka"? —

Kláštery jsou prý „hrobem svobody". Kdo kdy poznal dobře uspořádanou a v křesťanské lásce spravovanou rodinu řeholní, tomu ani netřeba vykládati, jak lživa a křiva jsou ta slova. Vždyť svoboda nezáleží v nevázanosti, v anarchii, bez poslušnosti žádný řád. Mnich bere na se řeholní závazek až v letech dospělých, a to až po tříletém nebo delším pobytu v klášteře. Za celý ten čas patet porta, jest mu brána co den otevřena, vystoupiti volno. Kolik bylo při tak nevystíhlé rozmanitosti lidských povah za tolik set let v tolika milionech takových lidí, o nichž byl jeden hlas, že se zrovna zrodili ku životu klášterskému! Ostatně i tu platí národní: „Kdo se kam nehodí, ať tam nechodí."

7. Přežily se kláštery? Pokud se lidské povahy nepřežily, ani se nepřežily kláštery. Ba právě za našich dob jest jich více potřebí než snad kdy jindy.

Když náboženským rozkolem jmenovitě po „reformaci" znekřesťanělo na veliké části lidstvo, znekřesťaněla také věda. Ještě Bako Verulamský hlásal, že víra má býti květem a vůní vědy, že věda nemá od Boha sváděti, ale k Bohu voditi. Víra pošla od Boha, věda vede k Bohu, ku prameni pravdy. Za nových časů stala se věda modlou. „Anarchie vědecká, které podléháme, praví Napoleon I., jest následkem nekázně mravní, následkem uhaslé víry, následkem zapření těch zásad, kterých se lidé dřív drželi." Tato vědecká anarchie jest zdárnou dcerou „reformace", kteráž prý vrátila lidstvu „volné zkoumání rozumové".

Tu nastává, jak již slovutný Leibniz uznával, zase klášterům veliký úkol, aby marnotratnou vědu, která právě dohýřuje poslední zbytky dřevní zachovalosti, uvedli znovu v náležitý poměr ku víře, ku pravdě, k Bohu. Zdárné počátky se již učinily. Dějinami se počala věda zpronevěřovati pravdě, dějinami se k ní počíná vraceti. Katolické dějiny po přednosti nepřekonaným dílem J. Janssenovým zavalily se jako mohutný balvan v proud historických bludův a lží. A kdo se dnes rozhledne po všech oborech vědy duchové i zkušebné a podívá se na vědecké výkony a snahy řeholních bratří, po přednosti zdárných synů sv. Ignacía, Benedikta, Dominika a j., tomu věru není potřebí ani slovem vykládati o důležitosti klášterů za našich časů.

O vědách duchových jmenovitě v oboru křesťanské filosofie bylo by zbytečno šířiti slov. Za krátko se domohly zase té důležitosti, že před nimi nápadně rychle bledne ničím nezasloužená sláva filosofie světské.

A kdož by v oboru věd empirických neznal důležitosti klášterníků? Kolik přispívají misionáři, po většině řeholníci, ku znalosti cizích národů, krajův a vůbec přírodních věd?! Jsou to praví průkopníci mravnosti a osvěty, nikoli ze chtivosti statku a slávy světské, ale z pouhé lásky k Bohu a bližnímu. Ne proto vycházejí mezi divoký lid, aby jej „civilisovali“ olovem a prachem, nebo lihovinami, ani proto, aby poznali, co by se z něho dalo vytěžiti ve prospěch vlastní nebo staré vlasti, nýbrž aby ho znovu pozvedli k dokonalosti lidského života. O Humboldtu, Stanleyovi, o Nachtigallovi, Holubovi a j. vykládají kde které noviny. Ale kolik misionářů katolických již dávno proniklo ve kraje neméně nebezpečné, o tom svět neví, ba nechce věděti. Světským cestovatelům dávají se státní podpory, vypravují se jim lodě s veškerým pohodlím — misionářskému ústavu Propagandě, jemuž není rovného na celém světě, vzata bezpečnosť existence!

O vědecké dělnosti klášterníkův a vůbec katolického duchovenstva budiž tu ještě několikero příkladů. Mnich v Klosterneuburce, Oldřich Florian († 1800), „je znám, píše dr. Müller (v „N. sl.“ 1872, IX, st. 773), výtečným mathematikem a oprávcem Felklových faktorních tabelí. Uloživ si, že faktory všech 2, 3 a 5 nedělitelných čísel od 1 až do milionu sám vypočte, počal obrovskou tuto práci r. 1791. a dokončil ji r. 1799, a sice do milionu a 500.000, vypracovav mimo tyto velmi spolehlivé a praktické tabely také ještě tabely pomocné sahající až do 20ti milionů. Drahocenné dílo toto, které jest důkazem, že jediný muž, jinak ještě duchovními pracemi zaměstnaný, dovedl během devíti let více učiniti nežli veškeré učené akademie po celé století, uschováno jest ve klášteře Klosterneuburském.“

Když před několika lety příznivý katolíkům předseda republiky Ecuadoru, jménem Moreno, povolal několik mnichů za profesory na tamní školy, začež byl úsilím svobodných zednářů zavražděn, vydal jeden ze mnichů knihu, ve které tolik uložil rozmanitých vědomostí a látku tak ladně upravil, že protestantský kritik v „Blätter f. lit. Unterh.“ důstojně ji stavil po bok spisům Humboldtovým. Posudek svůj zakončil charakteristickými slovy: Nelekejte se, čtenáři a čtenářky, až zvíte, že spisovatel této knihy jest mnich! — jesuita!!

Vůbec lze říci, že štěstí přálo katolickému duchovenstvu ve vědách. Albert Veliký dal mechanice soustavu, Roger Baco nalezl zvětšovací skla, Gerbert uvedl v počtářství číslice indické a arabské, Guido

z Arezza zavedl noty, Koperník opravil soustavu světovou, Berthold Schwarz vynalezl střelný prach, Prokop Diviš znal první hromosvod, Tardieu zhotovil první violoncello, brejle vynalezl Alexander Spina, učební osnovu hluchoněmých zdělal Abbé de l'Epée, misionář v Číně vypočítal pasátní větry, začež se mu dostalo od císaře názvu „kapitán všech kapitánů", francouzský biskup vymyslil stroj ku přesnému vypočtení a znázornění pasátních větrů, v Rajhradě zhotovil mnich Slouk veliký globus s rozmanitým mechanismem astronomickým, Schleyer smyslil „volapüku" atd. atd.

Slovem, katolické duchovenstvo, jemuž venkovská správa duchovní nedává cele se věnovati vědě, svými řeholními bratry stojí zase na výši skoro všech odborů vědy, čili „na výši doby". Proto právem zvolal r. 1883. v německém parlamentě dr. Windthorst, že nehotové, vědou ještě nedoložené věci nemají se lehkomyslně předkládati nezrale soudnému obecenstvu, tím méně studující mládeži. Dubois-Reymonde, rektor university Berlínské a Virchov a jiní praví, že theologický názor jest ve sporu s moderní vědou, a radí, aby se církev přispůsobila moderním dobadům vědeckým. Ale vzdělaným světem nejsou pouze Berlínští profesoři. Církev má hojný poklad věčně platného zjevení, které zůstane nezbytným regulatorem všech výsledů vědy. O tuto věc vede se nyní ve světě boj. Stát se postavil po bok moderní vědě.

„Nejsem proti svobodnému učení, mluvil dr. Windthorst dále, ale vždyť není učení svobodno, nýbrž je dáno v šanc monopolisujícím universitám, v šanc monopolu státnímu. Věda a nauka mají býti svobodny, ale úplně a docela svobodny, a nikoli monopolem státu. Na universitách by měly býti zastoupeny všecky obory. Ale na všech universitách jest pevný kruh lidí (kteří nikoho nepřipustí, kdo se jim nehodí!), a tento kruh musí býti rozražen!" — „My se nebojíme vaší vědy, jsmeť zástupci vědy daleko starší. Vy však jste vyhnali muže (= mnichy), kteří se této naší vědy ujímali, poněvadž jste věděli, že byste jim neodolali!"

Tak tedy úsudek, že „kláštery jsou hroby osvěty a svobody", že jsou „drahy", že se „přežily, patří mezi nejrozšířenější sice, ale také mezi nejpošetilejší „bludy a lži v dějinách."

Růže šumavská.

Idyla z hor. Napsal Vojtěch Pakosta.

(Dokončení.)

IX.

To není Ondřej — pouze stín to jeho,
jenž tam se plouží, míje rodnou ves,
pod klenbou stromů lesa zamlklého
v mech usednuv a rudokvětý vřes
v své dumy zapad.

V jeho horké hlavě
jak v žhavé sopce, má-li vybuchnout.
Je opět doma, doma na Šumavě,
kde jak ten potok, zbaven těsných pout,

těkával druhdy přes hor květné hráze.
Za klobouk plavuň s květy obtočil,
do lesa zahouk, zapěl, poskočil,
a v letní večer v usínavém šeře,
kdy první hvězdy hrály po jezeře,
až krásou tou se lesy odmlčely,
tak srdci jeho bývalo tu blaze,
že kraj ten k ňádru ruce vinout chtěly . . .

Teď po všem! — po všem! V srdci bez naděje
les vůkol šumí pohřebními žalmy,
kde ráj mu zkvétal, holá poušť naň zeje
a připomíná bolnou ztrátu — Almy!

Do mechu Ondřej tisknul čelo vřelé,
a jeho chladem mírnil duše žal —
„Co život lidský? —“ nebi žaloval,
„kdy jenom hloží osud v cestu stele;
kdy člověk těsnou sevřen útrap mříží,
bez rozednění zírá v pustou noc. —
Šimona nikde, jenž by na pomoc
svých ramen skytnul krvavému kříži.
Co život lidský? když tou jeho poutí
jak soumar pouští člověk musí jít,
žár skrání nikde nesmí ochladit,
na srdci věrném nikde spočinouti. —
Co život lidský? — kdy na jeho sadu
ten nebem setý lásky zmařen květ,
jenž vábem vesny zářiti měl vždycky,
ráj na té hroudě srdci navracet — —
Bez lásky květů — ach, co život lidský?

Tak na samotě Ondřej mnohou chvíli
sedaje, pásmo černých úvah tkal.
„Ten hoch ubohý!“ známý litoval —
„ubohý Ondřej, ještě bolem zšílí!“

A zase živé lidé vedli řeči,
jak skoro divem z kruté vyváz' seči,
kdy na bojišti smrť kosila řadou,
a jak byl zklamán Almy mrzkou zradou . . .
Zda šperk ji ještě může potěšiti,
jejž samozvaný v dar jí skytnul hosť,
kdy zří jak mladé podkopala žití,
titěrky lesklé ceníc nad věčnosť! . . .

Ó teď měl lid ten, teď měl Ondřej jít
a do komůrky k Almě popatřit!
Jak s pohrdáním šperk jí milý dřív
v kout temný vrhla slyšíc: „Ondřej živ!“

Jak bloudívala v jeho šlépěji,
s ním mluvit toužíc pouze okamžik,
jak bědovala, an jí v lese znik:
„Ach Ondřeji můj, drahý Ondřeji!“

Až setkali se.

Ondřej jako mrak,
jenž meče blesků zbrousil v parném dni
na Almu vrhnul zdrcující zrak;
a dívce jak by chvíle poslední
se přiblížila, rozlit v srdci žal —
„Ondřeji, pomni, co jsi sliboval!“
třesoucím hlasem sotva zašeptala.

„Ty, ty jen pomni, co jsi slibovala,
a stín-li dosud studu v ňádrech tvých
se rozpomínej, jak znáš v hrdlo lhát,
za bídné cetky hejsků hýřivých
své srdce, čest a věrnost zaprodat!“ . . .

„Ondřeji, bloudíš, já tě neklamu!“ . . .
Víc říci Almin ret už nedoved.

„Neklameš?“ — —

Ondřej povztýčen a bled
se hrdě zasmál. — „Ty mne neklameš?
Ó výborně ti sluší mrzká lež,
ó jen ji dochovej až do chrámu,
jí ověnči svou lícoměrnou tvář,
až s druhem hříchu klekneš před oltář!
Však nad oblohou ještě mstitel Pán,
jenž k pomsty šlehům bič svůj uplétá,
jak já byl tebou zrazen, oklamán,
buď, Almo nešťastná, buď prokletá!“ —

Almě se z prsou vydral bolný vzkřik,
však dávno Ondřej v temnu lesa znik'.

U lesa v poli září kaple bílá,
v ní s Jezulátkem boží máti milá.
Před její obraz Alma pokleknula,
k potěše bědných vroucně ruce pnula:

„Ó Panno svatá, jak choré robě,
na ňádra k matce, vinu se k Tobě —
do prachu tiskne strastí mne tíž;

mé srdce mladé jak vlny moře
rozrývá lásky zklamané hoře,
ó kyň a bouři zoufalství ztiš!

Ač slzí vláhou oči mi hasnou,
má duše dosud studánkou jasnou —
až na dno její zraky své zhřiž!

Hladina její jediným hříchem
zčeřena: liché marnosti pychem —
Tvým hledem stichne — slyš mne — ó slyš! —

Modlitbou balzám v rány srdce kane,
modlitba duši — teplý jara dech,
jenž v luhy mrtvé nový život vane
a na sta květů budí na sadech.

Modlitba jako dávná holubice,
nesoucí s nebe těchy ratolesť,
přinesla růže opět v Almy líce
a těchu: Ženě vždy jen trpět jest! —

X.

Ondřej jak mračno zkazonosných blesků
se časem večer pod skalami mih';
někdy až k chatě doplížil se tich,
a zahleděl se na bělavou stezku,
jak by tam kohos uvidět si přál.
Pak ke zdi chaty přitisknuv se ztěsna,
do tiché noci hrozbu zašeptal:
„Tvá svatba bude zářivá — leč děsná!“

Též Alma zrakem na té stezce těká,
Alfredův návrat nedočkavě čeká,
a výtek šípy ve své duši sbírá,
jež Alfredovi míní v srdce vklát: —
proč v duši klidnou nasadil jí štíra,
proč v žití jaré zavál smrti chlad?!“ —

Posledně Ondřej napřáh ruku mstící.
Na bílou stezku šerem hrouže hled,
zří cizince již k chatě přicházet
s pospěchem, jak byl vystoup na stanici.

Přitisknut ke zdi zaťal pěsť, když zřel,
jak příchozímu Bartoš otevřel,
s ním v jizbu zašel, dvéře uzavřev.
Ó kdež byl Ondřej! — To byl lačný lev,

kdy ví, že kořisť neujde mu jistá:
v čin pomsty hrozný sebral zbytek sil,
na dvéře chaty balvan přivalil,
klesť suchou snáší, na hranici chystá,
jen rukou hnout a — oheň vzplane v mžik.
Nech Bartoš s Almou útěkem se spasí,
jim prchajícím cesty neztarasí,
však děsně zhynout musí — záletník!

Leč dříve ještě vzhledem pochutná si
na kořisti své. V jizbu hledí znova
a slyší jasně slova cizincova:

„Hru divnou často provádí si s námi
jak s dětmi osud. Choť má pohřešena
unikla smrti a jak Magdalena
mně k nohám klesla prosíc se slzami,
bych odpustil jí těžké provinění.
I zdvih jsem k sobě bytosť usouženou, —
vždyť nebem blaží viny zapomnění —
já odpustil jí. — Bylať mojí ženou!“ —

A Ondřej venku k srdci přitisk ruku,
neb zabušilo, jak by v mocném tluku
v tu zvěsť, již slyšel, prsou kryt
výbuchem v kusy chtělo rozrušit.
Bartoše slyší: „Také Ondřej žije,
ač mluvilo se, že již zem ho kryje!“ . . .

Zajásal Alfred: „Aj to pravý div,
nuž, Almo, plesej, když i Ondřej živ!
Teď osudem jsme oba poděleni,
ta naše známosť — byl jen krásný sen,
a snem též člověk bývá potěšen“ . . .

„Však děsné ze sna toho probuzení!“ —
rukama bolně Alma zalomila.
„Buď kletý den, kdy zde na tento práh
jste prvně vkročil! — Ó já šťastnou byla,
jak ptáče v lese, kdy strom v květ se šatí,
jak potok zpěvný hory na úpatí —
vy jste můj ráj i štěstí zdeptal v prach . . .
Ondřeje vraťte mi, půl žití mého,
vy jste mým vrahem, vy jste vrahem jeho!“ —

Ondřeji venku bylo v této chvíli,
že nerozeznal, sní-li, nebo šílí . . .

„Ty blouzníš, Almo!“ jako ohromen
se Alfred vzchopil. „Buď mi svědkem nebe,
že ani slovem neklamal jsem tebe.
Žádal tě za choť, avšak tehdy jen,
že Ondřej mrtev, jako já měl za to,
že choti nemám . . . Ó rci, zda můj hled
rozpálen chtíči na tobě kdy tkvěl,
zda rtů tvých někdy dotek' se můj ret,
rci, zda co hejsek pod váš krov jsem spěl,
bych pošlapal tě v mrzké hanby bláto? . . .
Ó ne! Já klidně mohu jíti světem,
v zpomínkách blažen neviny tvé květem, —
ty Ondřejovou staň se věrnou druží,
mně však vždy zůstaň — šumavskou jen růží!“

„Šumavská růže!“ — jizbou zazněl ples —
a Ondřej Almě v hebkou náruč kles.
— — — — — — — — — —

To nebyl večer, to byl úsvit ranní
těm, kdo dnes v chatě Bartošově dleli,
Bartoš i Alfred ruce rozestřeli
na hlavy šťastné — v lásky požehnání!

Kajetán Xaver Růžička,

farář sudoměřický.

Ke stoleté památce podává Frant. Wildmann.

Všude, kde se mniši usadili, starali se co nejvíce, aby kolem kláštera svého celou krajinu v ráj proměnili, a při vědách veškerých zabývali se nejvíce v prázdných chvílích rybářstvím, ovocnictvím, sadařstvím, zelinářstvím, lukařstvím a vzorným hospodářstvím; avšak ty četné utěšené kláštery, když z nich pracovité ruce mnichů vyvrženy byly, spustly, a z rájů staly se zase bývalé pouště.

Jak v minulém století v klášterech vědy praktické, zemědělské se pěstovaly, a jak kláštery byly ohniska pro ušlechtění a vzdělání půdy, kdežto jinde o vzdělání tom nebylo ani ponětí, to nám dosvědčuje život Kajetána Xavera Růžičky, faráře sudoměřického u Bechyně.

Týž narodil se v první polovici minulého století v Pelhřimově z rodičů měšťanských. Vykonav potřebná studia vstoupil do řádu dominikánského, velice přísného, kdež ve vědách tak velice prospíval, že se stal dvojím doktorem, theologie i filosofie, na školách pražských. Účinkovav jako věhlasný professor, kazatel a řeholník v mnohých dominikánských klášterech, byl přesazen za převora do kláštera dominikánského v Písku, kde ústav ten dosti chudý svými vlohami hospodářskými značně zvelebil. Konečně klášter zrušen a prodán. Staří písečtí měšťané ještě v první polovici tohoto století litovali kláštera dominikánského a vzpomínali sobě, jak každé místečko vkusně zařízeno a jak vše k užitku připraveno bylo. Dominikáni písečtí byli zvláště zna-

menití zelenáři a ovocnáři — vždyť celé město nejušlechtilejšími druhy ovoce a zelenin zásobovali, zvláště za převora P. Kajetána Xavera Růžičky.

Po zrušení kláštera rozešli se dominikáni písečtí, byvše sekularisováni, do rozličných krajin na lokalie císařem Josefem II. nově zařízené. Převor Růžička stal se roku 1787. lokalistou v Hošticích Šumavských u Vimberka a dne 10. září 1791. farářem sudoměřickým.

Fara sudoměřická stávala již v r. 1384. před husitskými válkami, byla valně od dobrodinců svých nadána, ano i záduší mělo své polnosti a lesy; ale v dobách husitských, nalezajíc se po blízku Tábora, upadla do rukou husitů a táborů, konečně po bitvě na Bílé hoře přidělena k děkanství bechyňskému, tak že děkan bechyňský užíval všech příjmů z fary té a za to každou třetí neděli dal vykonávat služby boží v Sudoměřicích. V Sudoměřicích stála stará fara z předhusitských dob, již děkan bechyňský užíval a císař Josef II., když v r. 1787. poznovu v Sudoměřicích faru založil, dal na útraty náboženské matice vystavěti nové obydlí pro faráře, které se v r. 1788. budovati započalo — a chatrně dokonáno bylo. K nové faře nepatřilo ničehož nic. Ubohý první farář P. Fulgentius de Burgis, z augustinianského kláštera táborského pocházející, neměl ani zahrady, ani dvorečka, ani nejnutnějších chlévků pro dobytek, proto raději vzdal se Sudoměřic a odešel zpět do kláštera táborského.

Po něm přišel dne 10. září 1791. Kajetán Xaver Růžička. Bystré a praktické oko jeho umělo jako v klášteře píseckém tak i v chudé farce sudoměřické všeho k dobrému použiti. Prvně jako sluha boží věnoval se kostelu docela opuštěnému. Opravil oltář hlavní, po osadě činil sbírky, chodil od domu k domu a prosil o dárky na stánek boží. Ze zrušené pouštky u Bechyně, která se v romantickém údolí nalezala, a kde stojí na skále v háji kaplička u bublavého potůčku, a kde poslední poustevník tuto žaluplnou píseň na památku svého poustevnického života složil:

V borovém na skále háji stála někdy poušť!
Vedle malinká zahrádka, blíže tmavá houšť.
Pod okýnkem bublal potok skrze kvítečka —
Asi dvacet kroků dále stála kaplička! atd.

— z této pouštky, též za Josefa II. zrušené, vyprosil sobě farář Růžička oltáře postranní, sv. Jana Kř. a sv. Jana Nep., a dav je z příspěvků osadníků a jasné kněžny z Paaru opraviti, postavil je v sudoměřickém kostele. Když byl stánek boží zvelebil, i varhany do pořádku dal a slušným prádlem kostelním a bohoslužebnými rouchy kostel nadal, začal pracovati zvenčí chrámu. Na kostele zařídil sluneční hodiny na všech čtyřech stranách, neb byl praktickým mathematikem. Kolem kostela býval hřbitov. Na rozkaz gubernialní byl nový vystaven za vsí. Růžička uměl ihned starého hřbitova kolem kostela, na němž se již nepochovávalo, použiti. Staré hroby srovnal, ze hřbitova udělal park, zasázel rozličným stromovím. Kolem hřbitovních zdí založil víno, jež brzo zraje, nasázel na hrabátka plno květin rozličných druhů, cestičky vysypal pískem. Dítky školní ano i hoši škole odrostlí s radostí Růžičkovi vypomáhali, a když lidé přicházeli na mši sv., žasli, že se starý

neúhledný hřbitov najednou proměnil v přerozkošný park. Každému se to líbilo a každý p. faráře Růžičku obdivoval.

Avšak nejenom o okrasu chrámu Páně, ale i o zlepšení farní své domácnosti se všemožně přičinil. Sám založil si zahradu. S rýčem jako pečlivý zahradník v prázdných chvílích se zabýval, a za krátký čas zahrada jeho byla vzornou celému okolí. Pěstoval po zdích na výsluní vzácné druhy vína, tak že na podzim míval zásoby zralých, chutných a neobyčejně velkých hroznů. Farní zahrada sudoměřická byla jako vinice, ano bechyňští sami chodívali do Sudoměřic kupovat vinných hroznů. Farář Růžička založil pařiště a pěstoval nejušlechtilejší druhy zelenin, a karfiol jeho byl všude hledán. Založil šparglovnu (čili chřestovnu), a chřest jeho rovnal se ivančickému a byl šťasten, komu se nějaké otýpčičky chřestu od faráře Růžičky darem dostalo.

Též ovocné stromoví pěstoval. Okolo Sudoměřic a v celém okolí nebylo skorem nižádných ovocných stromů, poněvadž půda jest hlinitá, a lid se v šlechtění ovocného stromoví nevyznal. Sem tam na mezi nějaká planá hruše aneb třešně, od rozpustilých dětí otlučená, se ukazovala — jiného stromoví ovocného v celé krajině nebylo. Farář Růžička svolával osadníky, pěstoval stromky, vruboval, očkoval je před osadníky, aby se tomu naučili, sám jim stromky ovocné zdarma dával, ano sám je zasazoval, jen aby se ovocné stromoví po vesnicích rozmohlo, a vesnice bez zahrad a stromoví nebyly. Proto sem i tam doposud v některých vesnicích osady sudoměřické nalezá se ušlechtilý druh ovoce, který zajisté farářem Růžičkou byl štípen. On pěstoval ty nejšlechetnější druhy ovoce a ty nejúrodnější. Čehokoliv se ruka jeho ujala, vše se zdařilo, vždyť byla mistrná! Pěstoval zákrslíky, jež nesly tak mnoho ovoce, jak staří vypravují, že až k zemi dosahovalo. Kde viděl u cesty aneb v lese šípek, štípil na něho růže — tak že u cest aneb v lesích bylo plno krásných, plných růží. Založil sádky na ryby, pěstoval ryby v obecních nádržkách a raky v okolních potocích. Lukařství bylo okolo Sudoměřic na nejvýš spustlé. Lid neměl ponětí, že by se luka mohla mrviti. On jim vykládal, že luka jsou základem celého hospodářství a vyzýval hospodáře, aby hnojůvku nenechali ze svých dvorů odtékati, ale ji vyváželi na luka s úrodnou prstí. Zkrátka farář Růžička byl neobyčejným zjevem v celé krajině sudoměřické a bechyňské. Zemřel dne 24. dubna r. 1799., pobyv v Sudoměřicích sedm let, tři měsíce a dvacetčtyři dny, a tolik dobrého v krajině té vykonal, že jinému ani za půl století vykonati to nelze. Pohřeb jeho byl slavný. Celá krajina bechyňská i sudoměřická byla na jeho pohřbu, každý jej litoval a oplakával. Pochován byl na novém hřbitově sudoměřickém. Dlouhá památka trvá po něm. Otcové vypravují dětem o tom moudrém panu faráři. Peněz nezanechal žádných a za dědice svého majetku ustanovil chudé. Celý život svůj věnoval k zvelebení národního hospodářství, k ušlechtění krajiny a ku blahu člověčenstva! Co tomu říkáš, milý čtenáři, byli ti mniši tmáři, šířili tmu a mlhu mezi lidem?

Báje zvířecí v československých písních národních.

Od dra. Jana V. Nováka.

(Dokončení.)

II.

Ukázali jsme v první části této úvahy, že k tomu, aby se zvířata stala hrdinami básní zvláště epických, nevyhnutelně jest potřebí, aby obdařena byla vlastnostmi do jisté míry lidskými, především řečí. Z řeči a schopnosti článkované mluvy vycházejí však různé důsledky, které mnohou stránku báje zvířecí vysvětlují a objasní spolu i písně, k nimž právě nyní přistupujeme, totiž svatby a radovánky zvířecí.

S řečí nabývají zvířata spolu toho, co na řeči lidské závisí, totiž lidského rozumu, i znají proto dobře také veškeré poměry a zvyky lidské, a jest tedy jednání jejich s člověkem a mezi sebou, děje-li se po lidsku, docela přirozené. Rozumíme proto také tomu, že ptáci žalují si mezi sebou, když je někdo utiskuje, a dávají si vespolek výstrahu, jak by se před pronásledovníky ukryli; znajíť dobře povahu a způsoby zlomyslných lidí:

„Žaloval ptaček ptačkovi,
Sochoľaček sedlačkovi,
Že mu mlade vybiraju
A hnizdečka popsuvaju.
Pravim ja ci, polni ptačku,
Němivaj ty při chodníčku —
Žaloval si vrah vrahovi,
Krahulíček jastřabovi,
Že mu mlade vyhubili
A samičku zastřelili.
Krahulíčku, pěkný vtáčku,
Nerob hnízda při chodníčku.
Bo chodníček je svobodny,
Choďu po nim zli i dobří.
A mivaj ty v černým lese,
Kaj děvucha travu seče.“
(Suš. 698, 810).

Za takovýchto schopností a znalostí života lidského jest přirozeno, že člověk jedná se zvířaty jako s sobě rovnými a také v poměry jejich vkládá život rodinný a společenský svému vlastnímu podobný.

Odtud vyličuje také hoře kočičí rodiny, když se jí hlava její ztratila, milený jejich pantáta, a úsilí kočky, aby ho zase nalezla a rány jeho vyhojila, jako to činí žena s mužem, třeba se jí zatoulal:

„Plače kočka celý den,
Kde se její kocúr děl.
Plačú s ňú aj koťata,
Kde se poděl náš tata!
On tam leží za ploty,
Ocásek má uťatý
Jak to kočka zvěděla,
Hned za vrata běžela,
Kúřit, mastit hledala.
Jak počala kúřiti,
On se začal šknuřiti.
Jak začala mazati,
Kocúr skočil na koty
A přeskočil tři ploty.
Kdes kocúrku, kdes býval,
Žes ty doma nebýval?
Chodil sem po komorách,
Zastal mě tam hospodár.
Ten mě dobil velice,
Zedral na mě tři biče.
Dyž třetí bič dotrhal,
Ešče sekyry hledal.
Jak sekyrku popadl,
Hned ocásek odpadl.
Vyhodil mě za vrata,
tam mě našly koťata.
(Suš 711, 823.)

Písně takovéto vysvětlíme si jen odtud, uznáme-li, že do zvířecího života poměry lidským podobné vkládány. Odtud vyvinuly se pak v bájích takových celé státy zvířecí a postavení společenské jednotlivých zvířecích typů v nich, jak totiž přirozená povaha zvířat těch to s sebou přinášela, aby se jim ve státě zvířecím úloha vykázala.

Vedle toho však vychází v jednání hrdin těch dosti jasně na jevo zvířecí jejich stránka, ježto ukazuje často drasticky náklonnosti a přirozený směr povahy jejich. Proto tváří se zvířata v bájích lidsky a užívají způsobů lidských, ale náhle propukne někdy v skutcích jejich

zvířecí pud měrou nezdolnou a zjeví pravou jejich povahu. Ze spojení obou těchto živlů, lidského a zvířecího, v bájích zvířecích vyvinul se přirozeně dualismus jakýsi, jenž v komických scenách bájí těchto nejzřetelněji se jeví a tu právě spojení obou těch protiv ukazuje. Takové komické sceny a výjevy naskýtají se proto v bájích zvířecích samy o sobě bez nucení, jsouce jaksi jejich integrující částí a přirozeným následkem dualismu onoho v postavách zvířecích. Nebylo by proto nikterak na místě podkládati jim nějakou tendenci neb dokonce sceny takové za satirické prohlašovati, zvláště tam, kde se zdá, jakoby jednotlivé postavy bájí těchto zúmyslna byly kresleny dle jistých utkvělých charakterů společenského života lidského.

Že ovšem básník pro plody poesie své také ze života zvířecího vybíral výjevy nejdrastičtější, jest jasno a přirozeno, poněvadž při nich bylo mu nejsnáze stopovati povahu toho neb onoho hrdiny zvířecího, při nich mohl mu také nejsnáze přiděliti úlohu podlé soudu svého povaze jeho nejpřiměřenější. A co by se k výjevu takovému lépe hodilo než s v a t b a? Vždyť schází se při ní nejvíce lidu venkovského, jenž oddávaje se tu bujné veselosti v přidělených o sňatku úlohách nejlépe ukazuje typicky pravou povahu svou, lépe než při jiných příležitostech.

A tak hodily se básníkovi prostonárodnímu také podobné výjevy ze života zvířecího lépe než všecky jiné, poněvadž tu přerůzná zvířata, jež byla hrdinami jeho, lesní i polní, divoká i krotká, vedle sebe uvésti mohl, přiděluje jim mimo to také přiměřené úlohy. Že při tom vypadly některé sceny komicky, stalo se přirozeným během věcí a jistě beze všeho pozadí satirického, parodického a moralisujícího, které od báje zvířecí prostonárodní naprosto odloučiti třeba. Nejsouť tu typické postavy zvířecí snad parodiemi na jednotlivé stavy a poměry života lidského, nýbrž jsou to postavy ve svém lidském jednání a způsobech po lidsku natřených přirozeně komické, zvláště vybuchne-li při nich chvílemi náklonnosť zvířecí, při čemž ke komičnosti přispívá i to, že užívají také jednotlivých částí oděvu lidského, že se mezi sebou vítají a titulují a pod.

Tak mají zvířecí svatby, jež se zvláště u různých národů slovanských a také Litevců v hojném počtu naskýtají, převahou ráz komický (viz u Čelakovského překlad lit. písně „Vlkova svatba“, Sebr. sp. II, str. 498), který pochází také z toho, že se tu spojují a vedle sebe vystupují zvířata druhů nejrůznějších, kterým se přidělují spolu rozmanité úlohy při svatbách obyčejné. Přirozeného jejich nepřátelství se tu na okamžik nedbá, až nenadále propukne ve chvíli rozhodné ve směru v přírodě skutečném.

Z písní československých toho druhu zdá se nám býti nejcharakterističtější slovenská o svatbě vlkově z kozou (Koll. 128, 8), jejíž variant patrně od samouka nějakého přepracovaný a reflexemi rozhojněný zachován také u Erbena (str. 346, č. 171). Při svatbě této mědvěd jest hospodářem, jakož mu od starodávna u nás přednosť mezi všemi zvířaty čtyrnohými náležela, liška, kmotřička ženichova jako v německých bájích zvířecích, jest kuchařkou, zajíc družbou jakožto nejlepší tanečník, jelen starým svatem pro svou důstojnosť a vážnosť, srna družicí. Při tanci, který se podlé obyčejného způsobu při svatbě rozproudí, pojme sobě zajíc jsa předním tanečníkem prase, jelen tančí s kravou „tichý polský tanec“ a dává ze samé radosti nad tou dobrou tanečnicí dukát do huslí, tchoř jde do skoku s veveričkou, svojí to-

varyškou, divý brav pojme sobě srnu a vzbudí tím žárlivosť chrtovu, který jej proto chce vyzvati „na priestor do pole na kord, na pištole". Ženich nenalézaje krásnější tanečnice nad svoji nevěstu dlouho s ní tancuje a vyzve ji konečně ven, kdež ji sežere.

Píseň litevská svrchu uvedená jest v mnohé příčině podobna; medvěd tu veze soudek piva, ježek jest námluvčím a liška družbou, koza však se jmenuje pouze kmotřičkou vlkovou. V písni slovenské přiděleny zvířatům jednotlivé úlohy dosti charakteristicky, při čemž jest zajímavo a významno pro stáří písně, že mnohé jednotlivé rysy se tu shodují s bájí německou rázu původního, jež ve středověku došla dalšího vývoje až po úplný epos zvířecí významu uměleckého.

Variant český, v mnohých příčinách rozředěný, jenž obsahuje také rozmanité reflexe, sestavuje zvířata více dle toho, jak jsou si v přírodě nepřátelská, na př. kocoura s myší, zajíce s liškou, ježka s kunou, křečka s veverkou, kolčavu s králíkem; králem zvířat jest v básni té lev. V druhé polovici však báseň porozšířena tím, že se předvádí soud sysla s křečkem, při němž rychtářem byl beran a spolu plnomocníkem Jeho Milosti lva; tento šťastně sporné strany porovná a veselosť nastane znovu. Konec písně ukazuje na podobná zakončení v pohádkách prostonárodních.

„V tom špižírna spustla,
Voda v sudě zhustla,
Kvasnice rozlili;
Tak byl kvasu konec,
Bejk zvonil na zvonec,
Všickni se rozběhli."
(Erb. str. 349).

V jiné písni slovenské potkává se zajíc s pánem, nesa si mouku na koláče do mlýna, i odpovídá mu na jeho otázky, že chce z mouky té napéci koláčů, poněvadž by se rád oženil s kozou (Koll. II. 127, 7).

Komická je svatba psova, při níž mají účastenství jen zvířata domácí:

„Kočka se vdávala, pes se ženil;
Náš kulhavý valach za družbu byl,
A slepá kobyla za družičku,
Dala mu šáteček a kytičku."
(Erb. 349, 172).

Jiné písně toho druhu týkají se svatby ptáků; tak líčí se pěkně zvláště svatba dudkova (Erb. 346, 170), k níž jest velmi mnoho parallel ve všech literaturách slovanských; nevěstou jest sojka a na svatbu pozváno velmi mnoho rozmanitého ptactva:

„Zlatohlavý strnádek
ten jest byl za družbu,
A radostný skřivánek
Zval hosty na svatbu.
Křepelka za družičku,
Ta jest věnce vila,
Pannu sojku nevěstu
Na oddavky vedla.
Krkavec je oddával,
Jestřáb za svědka stál,
Že nejsou žádny přátelé,
Všem se zakazoval.
Havran byl za kuchaře,
Ten jim oběd strojil:
Však ho všickni poznají,
Kterak se začernil."

Slavík jakožto nejpřednější zpěvák jest hudebníkem, a švitorná straka jako povídavá kmotra stele nevěstě sojce postel. I dokládá básník:

„Svatba se dokonala,
Písničku zavírám,
Na které já taky byl
A na ni se díval.
Stala se roku toho
A podnes se stává,
Když dudek k sojce přijde,
Svatba je hotová."

Reflexe na konec přidaná ukazuje k tomu, že píseň v tomto znění jest asi změněný již variant písně starší, čemuž svědčí také některé kusy v písni samé a úlohy s úplným vědomím účelu přidělované; podobá se v způsobě tom více písním kramářským nebo písním některého samouka, při čemž zvláště charakteristické jest, že tato i předešlá jsou písně české, které celkem braly mnohem více porušení než písně moravské a slovenské.

Nedojde však mezi ptáky také vždy ke svatbě, nýbrž uznává někdy píseň, že se někteří k sobě nehodí, aby mohl z nich býti párek:

„Povedala sova, že je ona vdova,
Že nepuojde za muž, krema za sokola.
Moja milá sova, to by bou velký krik,
Keby já teba vzau, dobrý tebe kuvík.“
(Koll. II, 132, 13).

Sova o samotě žijící po způsobu v písních národních obyčejném představuje se zde jako bohatá vdova, která by si ráda vybírala; avšak ten, jehož by ráda měla, právě jí nechce, pohrdaje rodem jejím, pročež je pro ni také kuvík (kulíšek) ženichem dosti dobrým. Prostá, rozmarná to píseň ze života zvířecího, právě tak jako jiná, v níž však již obsažena také applikace na život lidský, ovšem beze všeho úmyslu satirického a parodujícího:

„Sedí vrabec na kostole jako mládenec,
Priletěla vrana k němu, dala mu venec.
A já teba vrana nechcem, velkú hlavu máš,
A já teba vrabec nechcem, rád sa v karty hráš.
Čo já prohrám dva tri groše, to není vela,
Tvoja hlava nečesaná sedmá neděla:
To já puojdem na kraj hory, najdem suchý pen,
Tam se budem česávati každý boží den;
Čo si ju ty aj učešeš, budeš strapatá,
Nebo si ty už od rodu velmi chlpatá.“

(Koll. II, 132, 16; pod. Slav. II, 5. 267. Suš. 477, 663).

Ač v písni této některé rysy ze života na první pohled do očí bijí, přece není nikterak tendenční a satirická, spíše obsahuje jednoduché přizpůsobení poměrům lidským, nebo vrabec se pokládá všeobecně za ptáka v mnohé příčině podobného veselým bratřím z mokré čtvrti, nejen svou lehkomyslností a dotěrností, nýbrž i svým nedbalým šatem a jinými způsoby; zde mu vytýká vrána, co by se podobnému člověku vytklo. — V jiné písni moravské uchází se krahulíček o lásku vlaštovčinu, jíž se ovšem takovýto ženich nelíbí; proto činí mu také podmínky takové, jaké by asi činila skutečná nevěsta milovníkovi, který by se jí nelíbil, aby mu jeho ucházení se stížila nebo dokonce i nemožným učinila, jako to vlaštovka činí:

„Lítala tě lašťověnka lítala,
Až sa ona černej zemi týkala.
Přiletěl k ní kraholíček, malý vták;
Budeš-li sa laštověnko vydávat?
Nebudu sa kraholíčku vydávat,
Až sa bude suchá linda zeleňat.
A proletěl kraholíček do krámu,
Nakúpil tam zeleného hedbávu,
A omotal suchú lindu zelenú.
Už ty budeš laštověnko žena má,
Už sa ona suchá linda zeleňá.“

(Suš. 692, 809. Pod. Slav. II, 5, 221. a 222).

Dále si přeje (v jiném variantu u Bart. 55, 136) vlaštovka, by suchá linda byla červená a modravá, krahulíček pak ji pokrývá červeným a modrým hedbávem. Když však si přeje, aby nechal ustaviti Jerusalem z brambora, tu arci pochybuje krahulíček, že by to vykonal

a tak přízně vlaštovčiny dojíti mohl, pročež chce raději zůstati mládencem (Slav. II, 5, 222). Ostatek jeví se tu vlaštovénka upýpavou a nechce se snadno a darmo vydati, právě tak jako každá nevěsta. V tom jsou rysy povaze lidské podobné, které právě v rázu těch písní vysvětlení docházejí, pročež i pochopujeme odsud to, co pěje píseň slovenská, že ženich, syn stračin, jest jako každý ženich slavnostně vystrojen ke své svatbě s síkorkou Dorkou; nebo také ptačímu ženichovi třeba stkvostného šatu, by se zalíbil:

„Straka rapoce
V čiernom potoce,
Syn sa jej žení
Na dolnej zemi.

Aké má šaty?
Dlhé po paty,
Sukničku zlatú,
Hlavu kochlatú.

Koho si berie?
Síkorku Dorku.
Kde hu povezú?
Do Ružomberku".
(Koll. II, 132, 14).

A moravský variant (Suš. 696, 810) dokládá k tomu o celém průvodě nevěstině, jak bude slavný:

„A ty rybičky
Budó družičky,

A ty kaprové
Budó družbové."

Avšak i mezi malými zvířaty, zvláště hmyzy, líčí se sňatek velmi drasticky, a bývá předmětem básní sňatek takový ještě častěji než zvířat velikých. Tak žení se zlatohlávek s muškou a hází ji pod podušku (Erb. 349, 173), jinde mění svůj svobodný stav mravenec a béře si za ženu tetu svou mušku, o nižto podle své přirozené starostlivosti a bedlivosti hned velmi pečuje; sází ji na hrnec a dává jí cucat hrušku, dokládaje:

„Nestarej se, ženo má,
Vždyť se užívíme,
Najdeme si komára,
To se nažereme.

Půl ho uvaříme,
Půl ho upečeme,
Nestarej se, ženo má,
Vždyť se užívíme."
(Slav. I, 3, 71).

Slovenská píseň (Koll. II, 125, 3) vypisuje obšírně svatbu komárovu, jenž při práci, na louce kopy nakládaje, přisedá k mušce, chtěje ji míti za ženu. Hned nabízí se mu ovad za družbu a boty si k tomu obouvá, pitačem je vrabec, odavačem nevěstiným mravec. Také ostatní družina svatební složena jest z podobného a horšího ještě panstva, jehož tu ani jmenovati nebudeme, poněvadž leckterému člověku dobře známo jest; neschází však ani hudba zajisté velmi melodická:

„Včela bola zpeváčkou,
Sršeň bol gajdošom,

Cvrček hudec a chrúst trubač,
Pavúk bubeníkom."

Svatba byla hlučná a konala se s velikou parádou, nebo „bolo ich tam na tridcať neb čtyridcat párov." Bohužel byl konec velmi smutný. Nebo „družba" ovad, jenž „všudy predok vedol, pískal, výskal, tancoval", jak se na pořádného družbu sluší a patří, „potknul sa na komára", což komár vykládaje si za urážku hned pospíšil pro šavli a pustil se s družbou svým v souboj, jenž pro něho vypadl bohužel nešťastně; nebo

„Naposledy komára
Ovad o zem pleštil,

Tak že duši vypustil
I oči vytřeštil."

Nevěsta ho arci lituje a také ostatní hosté nepokračují u veselí, nýbrž tiše se rozcházejí. — Celkový ráz písně jest ovšem komický, ale při svatbě komáří jest to přirozeno, nebo tu také mají pozvaní

hosté všeho dosti; vždyť tu „krom vína tokajského samú vodu pili;“ není tedy divu, že se tak rozjařili a zapomněli. To vedlo se při jiné svatbě komárově hůře, tu byla značná chudoba, nebo tu „kvapky vína nemali“ (Koll. II, 127, 4. Suš. 694, 810). Tu však přiletí slavíček a dá jim vína žejdlíček. Avšak také při této svadbě se osvědčuje, k čemu již starý Horác velmi důtklivě radí, totiž „ne quis modici transiliat munera Liberi“. Napilit se veselí svatebčané tou měrou z toho žejdlíčka, že se naposled dali do komára a jej zabili.

I pláče opuštěná muška v komoře nad zabitým komárem, jenž na dvoře leží; plačící nevěstu těší sice ženy, že jí ženich zase ožije, avšak muška jim odpovídá:

„Horkuo jeho ožití,
Keď je na smrť zabitý.
Sadlo z něho vybrali,
Za sto zlatých prodali
A kožtičku za meru.“

Při jiné podobné komáří svatbě (patrně necelé, Suš. 694, 810) chce hovado (ovad) býti nevěstě mušce za družku, ale komár ho nechce, nýbrž hrozí mu:

„Cuky, cuky, hovado k hovadu,
Nemať se nám do řádu,
Vezmu-li já sekyru,
Já ti utnu hlavu.“

Potom jde komár do šenku, kde upadne přes slámku a vyrazí si zuby. V jiné písni moravské (Suš. 696, 810) vezou všecky mouchy z lesa ženu komárovi, jenž pozval na svou svatbu všecky ptáky mimo sovu, která však přece přiletěla jako nezvaný host a zpívala si tu písničky. Když pak ji vrabec vezme k tanci a šlápne jí na pravý palec, rozhněvá se tanečnice a chce mu polámati všecky kosti. Píseň patrně není celá.

Komár však při své lehkomyslné povaze bývá také rád záletníkem, jak slovenská píseň vykládá:

„Tam som sa z vršku čudovau,
Kdě komár blšku milovau;
Nemohou som sa zdržati,
Museu som sám ta bežati.
Ej komár, komár, ty si pes,
Ty cudzú blšku miluješ;
Šak tebe budú dávati,
Budú ti rebra lámati.
(Koll. II. 127, 5.)

Vůbec by se komár rád ženil, jak leckterá píseň vykládá, ač se ovšem dále o tom málo dovídáme, ježto píseň se málokdy zachovala celá:

„Vlk seče votavu, liška nahrabuje,
Komár na vůz dává, mucha utlačuje.
Komár sa přisahá, že sa ženit bude,
Liška boty natáhuje, že na svatbu půjde.“
(Suš. 696, 810).

Všecky tyto svatby zvířecí, jak zde uvedeny, obsahují zajisté příklady pěkného humoru a jsou vhodným příspěvkem k báji zvířecí; ale bohužel zachovalo se jich jen velmi málo úplných. Většinou jsou to již jen zlomky delších písní, které kdysi v národě československém kolovaly, avšak téměř již v zapomenutí upadly, tak že často původní jejich význam vyšel z povědomosti. O prastarém původě jejich svědčí však podobné písně jiných větví slovanských a také písně litevské.

Kromě svateb bývají však také jiné výjevy ze života zvířecího předmětem písní prostonárodních. Tak líčí moravská píseň (Suš. 695, 810) zábavu zvířat divokých, jež naše lesy obývají a také bývají často oblíbeným předmětem básníkům prostonárodním, poněvadž mezi nimi jsou typy zajímavé. Při zábavě tuto vylíčené tančí zajíc s liškou a srna

jim gajduje. Hajný poslouchá s podivením tu muziku, která se mu tak líbí, že k ní počne konečně i sám poskakovati, až se pes na něho ohlíží. Dupot uslyší ovšem plachá zvířata ihned a liška pobídne zajíce, by před myslivcem utíkal. A tu „ten zajíc sa polekal, gatě sobě oblekal, chyťa pálené s lavicú hore kopcem pospíchal". Na kopci však počnou radovánky znovu:

„Srna gajdovala dál,
Jeleň při tom husle hrál,
Vlk na píšťelky tudlikal
A nedvěd hrál na cimbál.

Přišel tam jež s veverkú,
Dal si zahrát štajerku,
Vlk mu nechtěl po notě hrát,
A jež naňho s sekerkú".

Z toho arci rozbolela se vlkovi hlava, i uzdravil ho teprve medvěd tím, že mu přivlekl tři ovce; což mu tak pomohlo, že „ešče lepši fukoce". Jsou konečně zvířata tou měrou rozveselena, že se oboří i na psa myslivcova a jej odeženou. — Celá píseň jest velmi rozmarná, činíc velmi dobrý názor veselého života zvířecího v našich lesích; příklady podobných písní jsou u nás ostatně také velmi vzácné.

Jiná píseň líčí ptačí trh. Vypravuje o ptáčkovi, který nese vejce zelené a veze je do Bystřice na prodej, aby si za ně koupil dům a roli:

„Jak se ptáci dověděli,
Hned na jarmark přiletěli.
Přiletěla ba i sova,
Povídala, že je vdova.
Sedla si tam podle pecky,
Švandrkala po německy.
Vzal ju vrabec v jeden tanec,
Stúpil ji na pravý palec.
Zmála vrabče, vrabče z mála,
Pohlavek bych ja ti dala."
(Suš. 697, 810).

Celá píseň skládá se z různých částí jiných písní a i ty neposkytují arci dostatečného smyslu.

Jiná píseň líčí zvířata při práci, ovšem lidské podobné; snad to zbytek koledy:

„Dva kohóti mlátíjo,
Slepica jim věje,
Kapón chodí po patře,
Zticha se nim směje.

Liška seče votavu,
Zajíc jí shrabuje,
Mucha na vůz podává,
Komár podšlapuje.

Komáre, ty komáre,
Vezmu-li já šavlu,
Jak se na tě rozhněvám,
Utnu tobě hlavu."
(Suš. 696, 810).

Konečně i úmrtí mladé straky jest předmětem písně. (Suš. 698, 810):

„Straka hnízdo vláčela,
Tři mladý vyseděla;
Jedno dala do služby,
A druhy si nechala,
A třetí jí umřelo.

Sviňa mu hrob kopala,
Slípka zahrabávala.
Kohótek mu odzpíval,
A kocór se odprosil."

Také v této písni jsou zajisté úlohy hrobnická a kantorská dobře rozdány, jak to přináší přirozená povaha zvířat.

Další písně toho druhu jsou po většině dosti vzácné, častější jsou popěvky neb zbytky delších písní, což zvláště lze říci o zbytcích světských koled vánočních, při nichž báje zvířecí zajisté měla značný význam, zvláště pokud se týče zbytků z doby pohanské. Rovněž mnoho zmínek o zvířecím životě obsahují říkadla dětská, snad pozůstatky téhož původu, arci bez další povědomosti, na př.

„Běžel zajíc kolem plotu,
Roztrh si tam novou botu,
Liška mu ji zašívala,
Veverka se posmívala.
A co ty se posmíváš,
Dyť já umím zašívat."
(Slav. I, 2, 20).

Koledy vánoční bývaly kdysi velmi důležitou částí poesie prostonárodní, líčíce často nastávající rozkvět a veselí veškeré přírody následkem znovuzrození slunce: zpívány byly o slunovratu zimním a zachovaly se částečně v dětských koledách (u Suš. 742, 836 několik příkladů):

„Dva kapuni
V stodole mlatěji,
Kokot věje,
Kura se mu směje.
Kocur měří,
Kočka mišek drží.
Baran veze
Do mlyna na voze.
Koza mele,
Ovca muku seje.
Kůň pec pali,
Kobyla mu chvali.
Komar misi,
Muška vodu nosí.
Huska bila
Pecenečky vala.
Hus sedlata
Křidlem pec vymeta.
Liška saže,
Zajic ji to maže.
Vlk vybira
Chleb nepřebýva.
Vrana liči
A na vilka křiči,
Počkej vilku,
Na maličku chvilku.
Vlk něčeka,
Do lesa uteka.
(Pod Slav. II, 3, 23).

Starého původu jest jistě koleda, podobná jedné zvířecí báji německé, ač ovšem zachována v podobě změněné a porušené:

„Stojí vrba košatá,
Na ní koza rohatá.
Přišel tě k ní kmotr vlk,
Paní kmotra, pod dolů!
A já dolů nepudu,
Ty máš velký zubiska,
Natáh bys mně kůžiska.“
(Suš. 743, 836).

Jiné koledy v Čechách obyčejné (u Erb. str. 39, č. 12. a 13.) jsou velmi porušené a některé z nich sotva jsou původu prostonárodního.

Vedle těchto písní delších zachovány jsou v poesii prostonárodní pouze jednotlivé kratičké popěvky, obyčejně rázu žertovného, často slova k nápěvům hudebním vyslovující:

„A tam dolu pri Bystrici
Hude vrabec prepelici,
Prepelica poskakuje,
Že jej vrabec musikuje.
(Koll. II, 132, 17).

Nebo jiná:

„Povedala straka vraně,
Že si ony kupia saně,
Že sa budú sankovati,
V stodole na slámě.“
(Koll. II, 132, 15).

A jiná píseň česká:

„Naše kočička mrňavá
Chytila ptáčka strnada.
A naše ještě mrnější
Chytila ptáčka — půl myši.
Ukousla jemu křidýlka,
Jak pak bude živ chudinka?
Ukousla jemu ocásek,
Jak pak bude živ chudáček?“
(Erb. 376, 102).

Taneční jsou naproti tomu písně:

„Spadla tutěnka s hřady,
Polámala se všady,
Polámala se všecka,
Už je z ní polévečka.“
(Suš. 651, 797).

Nebo jiná:

„Napila se muška vína,
Postavila nohy zpříma,
Napila se muška vodky,
Postavila zpříma botky.“
(Suš. 695, 810) a pod

Veškeré tuto uvedené písně postrádají zajisté veškeré tendence, nemajíce významu satirického. Naproti tomu posměšné jsou dvě písně české, pocházející více z poesie městské, která někdy také kramářskou sluje:

„Jedna koza mlsná byla,
Šla na panské na trávu;
Neštěstí se nenadála.
Primas rozbil jí hlavu
„Adie, pane primaše!
Já se s vámi teď loučím,
A vám mou chlupatou kůži
Na paruku poroučím.
Paruku-li nenosíte,
Můžete si ji schovat,
Můžete si svý podagra
Do ní zaobalovat.“
(Erb. 385, 7).

Leckteré známky jsou v písni této, které poukazují k tomu, že není původu prostonárodního v pravém smyslu, nýbrž spíše „sprostonárodního“, jako jiná známá posměšná píseň na stav krejčovský. (Erb. 392, 49).

Přehlédneme-li krátce tuto podaný nástin případů, jak naše poesie prostonárodní čerpá látku svou ze života zvířecího, jest nám přiznati, že se to děje měrou nemalou a po většině s rozhodně šťastnou invencí, tak že mnohá toho druhu místa jsou skutečně stkvělými body v našich písních národních ukazujíce k tomu, jak bedlivě všímá si obecný lid náš přírody, jak bystře ji pozoruje a jak mu hojně básnických látek poskytuje. K uměleckému spracování bájí zvířecích ovšem nedospěl, avšak za to jednotlivosti mají tím větší cenu, dokazujíce vnímavou jeho a poetickou mysl.

Volné listy.

Píše František Pohunek.

(Dokončení.)

Bez nápisu.

Motto: „Der Dichtung Flamm' ist allezeit ein Fluch.
. . . . . Durch die Mitwelt geht
Einsam mit flammender Stirne der Poet;
Das Mal der Dichtung ist ein Kainstempel.“
(Freiligrath nad hrobem Grabbeovým.)
„Ty's, Poesie, . . . jako Fryna.“
(Vrchl., Dojmy 25.)

Arthur Schopenhauer vypravuje, kterak se zamiloval Raymundus Lullus do jisté krásky, jí kde mohl, nadcházel a všemožně přičiňoval se, aby si získal její náklonnost. Tato prý jej dlouho odbývala; konečně však prý mu dovolila přec, aby ji navštívil. Lullus spěchal s radostí do jejího bytu a, sotva že vstoupil přes práh její světničky, počal líčiti slovy výmluvnými, jak šťastným se cítí, že může státi tak na blízku té, kterouž miluje celým srdcem svým, že může hleděti v andělskou její tvář . . . Náhle však mu uvízla slova na jazyku a po celém těle obešel jej mráz. A proč? — Milovaná kráska rozhalila šat a okázala mu — rakovinou rozežraná prsa!

Raymundus Lullus byl na vždy vyléčen z blouznivé k ní lásky.

Krásce, do níž se zamiloval s celou vroucností mladého srdce svého Raymundus Lullus, podobá se na vlas valná část moderní literatury belletristické. Krásná a půvabná jesti její tvář, ale pod krásnou a svůdnou rouškou zevnější skrývá se něco, co jest ještě horší nežli rakovina, skrývá se duch (duch nevěry a kluzkosti), kterýž opět ducha otravuje, z ducha přechází v krev i kosti a hubí a ničí tělo i duši.

A přec jest „Raymundů“ zamilovaných do této „krásky“ veliké množství, kteří jsou buď tak slepi, že pro krásnou formu literatury zvané „krásné“ neznamenají ohyzdného ducha, jenž se v ní skrývá a z ní dýše, aneb k sobě samým tak nelaskavi a nemilosrdni, že, ač znamenají otravný její dech, přec od ní neprchají, jí se nevzdalují. Jiní opět jsou tak nelítostní a příliš ukrutní, že nezkušených nejen nevarují před sladkým jedem zvrhlé belletrie, nýbrž jim ho ještě odporučují a vychvalují, jako by byl sladším a rozkošnějším pokrmem a nápojem nežli nektar a než ambrosia olympických bohů!

Či nejsou „kritikové“ a literarní historikové, kteří vychvalují četné výtvory nové belletrie ne tak ani pro jejich uměleckou formu a cenu aesthetickou, — kteráž jest nejednou dosti nepatrna —, nýbrž spíše pro jejich v té neb oné příčině závadný obsah?[1]) Či nejsou „kritikové“ a literarní historikové, kteří si všemožnou dávají práci, aby „bázlivce“ a „nedověrce“ přemluvili a přesvědčili, že to, čeho se v belletrii lekají a nač pohlížejí jenom s nedůvěrou, největší vlastně zasluhuje chválu, proto že prý jest to nezvratným důkazem velikého pokroku a uvolněnosti lidského ducha, kterýž se už vymanil ze starých „předsudků“?

Jaké to musí míti následky? Corruptio optimi pessima — nejlepší, když se pokazí, bývá nejhorším. Nejkrásnějším darem, jakýž lidem svěřila dobrotivosť a láska Nejvyššího, jest zajisté umění; ale totéž umění, vtiskl-li v ně člověk porušenosť svou, prodchl-li je zvrhlým duchem svým, bývá největším a nejnebezpečnějším člověka nepřítelem. Již Aristoteles poznamenal právem, že se ze všech nepřátel nejvíce musíme míti na pozoru nikoli před těmi, kteří svého nepřátelství k nám nekryjí a netají, nýbrž spíše před těmi, kteříž k nám přicházejí s přívětivou tváří a s oulisnými, lichotnými řečmi. A nepřítelem nejmocnějším, nejlichotivějším a nejoulisnějším a proto též nejnebezpečnějším jesti zajisté zvrhlé umění, ať je to již malířství, sochařství, hudba, zpěv neb básnictví. Moci umění, obzvláště však moci hudby a zpěvu a poesie podléhá skoro každý a proto běda, třikráte běda, dostane-li se kterákoli větev umění do rukou lidí nepovolaných, do rukou lidí, jejichž srdce i mysl porušeny jsou. Proto by měl vůbec každý umělec, zvláště však básník, každou myšlénku, dřív než ji vdechne v umělou formu přísně zkoušeti a nemilosrdně zamítati vše, co by jiným mohlo býti k úrazu. Činí tak vždy umělci? Činí tak hlavně básníci? Ó nikoli, nýbrž právě naopak velmi mnozí z nich vpravují rychle do veršů všecko, co jim jen proletne podrážděným mozkem, ať je to takové nebo makové. Ano v době poslední vyskytli se v Praze docela i „básníci“ (!) — a pražská „kritika“ vítala je s jásotem —, kteří jak se zdá, domýšlejí se, že jest české básnictví veřejným smetištěm anebo kanálem, kamž může každý házeti a chrliti zbědované cáry lidské důstojnosti své a všechen všudy kal zvrhlého srdce svého! Kam a ke komu chodili do školy, vysvíta z každé řádky.

Sládek napsal kdesi mluvě o básníku, že „nežli padnouť do bláta, lépe jest v ohni křídla si spáliť.“ — To bylo by ovšem pěkně řečeno, jenom kdyby mezi popálením křídel a mezi padnutím a tudíž po případě i padnutím do bláta nebylo žádného nutného spojení.

[1]) Četné doklady k tomuto tvrzení podáme později, až nám bude mluviti o „toleranci“ v literatuře.

Báječný Ikaros přiblížil se na umělých křídlech neopatrně k slunci, popálil si křídla a spadl do moře. Mnozí básníci povznášejí se na křídlech ducha a fantasie do závratné výše, ba odvažují se nejen nemoudře, nýbrž zlomyslně až ku „Slunci pravdy“, aby je zhasli, „hřmějí proti nebi balvany poesie“, a vůbec všemožně namáhají se, aby svrhli s trůnu Boha věčného; což divu, že si při nerozumném tomto počínání popálí svoje netopýří křídla a že upadají — nikoli však do vody jako Ikaros, nýbrž do — bláta, a to do bláta druhu nejhoršího, do bláta, v němž koupá a jímž omamuje „miláčky“ svoje ten, jenž hnal první útokem proti Nejvyššímu a jenž v Písmě zván jest nejen duchem pyšným, nýbrž i „duchem nečistým“!? Nevěra a drzé rouhání se Bohu k jiným koncům nevedou a vésti nemohou. Kdo válčí proti Bohu a zjevené víře, upadá v modlářství a spolu otroctví druhu nejhoršího, v modlářství a otroctví nízké smyslnosti a bídný život jeho, třebas si v něm liboval, bývá často takový, že se nesmí ani vypravovati. Nejpádnějším dokladem v této příčině jest Francouz Voltaire a celý hanebný život jeho. Boha i náboženství, nebe i peklo byl by ve své zuřivé „toleranci“ jedním rázem zničil, kdyby jen byl mohl, ale za to kořil se hned té a hned oné třebas již dávno odkvetlé krásce, lichotil se k ní a poslouchal jí jako mopslíček — ovšem že jen na čas. Göthe byl taky jedním z Titánů válčících proti nebi; Boha osobního, kromě tak někdy z příčin aesthetických, nechtěl uznati, toho mu měla nahraditi příroda; celý život Kristův zval blasfemicky bajkou, kteráž prý jest příčinou, že může svět ještě deset tisíc let státi, nežli přijdou lidé k rozumu; kříž mu byl protivným, jak výslovně dí, jako česnek, dým tabáku atd. Boha tudíž zapíral a Kristu se rouhal, za to však klaněl se četným modlám ženským, a modlil se — k ženě cizoložnici. Že mu nekřivdíme, doznává on sám, když ku své „bohyni“(!) takto píše: „Die Juden haben Schnüre, mit denen sie die Arme beim Gebet umwickeln; so wickle ich dein holdes Band um den Arm, wenn ich an *dich* mein Gebet richte, und deiner Güte, Weisheit, Mässigkeit und Geduld theilhaftig zu werden wünsche. Ich bitte dich *fussfällig*, vollende dein Werk, mache mich recht gut!“ (An Charlotte von Stein).

A čemu klaněli se v minulém století ve Francii ti, jež spisy bezbožeckých encyklopedistů připravili napřed o všecku víru a z nichž napotom zuřiví strůjcové a vůdci revoluce učinili šílence rovněž tak zuřivé, jakými byli sami? Bohyni rozumu. A kdo že představoval tuto „bohyni“ a byl blasfemicky na oltář postaven?

Více příkladů, ač bychom mohli, uváděti nebudem; to, co jsme pověděli, postačí úplně, aby mohl každý, kdo jest dobré vůle a není raněn nezhojitelnou duševní slepotou, přesvědčiti se, že jako u lidí jednotlivých, rovněž tak i v celých společnostech odpadnutí od Boha a boj proti Bohu vede k hnusnému kultu smyslnosti. To jest ovšem zlé; horší ještě však jest, že nevěrec upadnuv do bláta nízké smyslnosti po způsobu známých jistých zvířátek, o nichž mluví často Homerova Odysseia, v něm si libuje, a je-li náhodou básníkem neb umělcem, je zahaluje v pozlátko poesie nebo umění a jím hází zmužile na všechny strany, aby ty, jež nemůže strhnouti k sobě, aspoň potřísnil. Kdož by si tu nevzpomněl na slova epištoly Judovy: „Čeho neznají, tomu se rouhají a co od přirození jako němá hovada znají, v tom se porušují“ ... „bouřlivé vlny mořské, vymítajíce jako pěnu své hanebnosti, hvězdy

bludné: jimžto bouře temnosti zachována jest na věky"? — Zkáza a pohroma z působení těchto lidí plynoucí jest nedozírná.

Člověku jest sice vrozen cit studu, ano stud jest u něho jednou z oněch známek, jimiž se podstatně liší od zvířete, jak podotkl již Cicero, řka: „hoc solum animal, homo, natum est pudoris ac verecundiae particeps" — ze všech živočichů jediné člověku vrozen jest stud a stydlivosť. Mocná však jest v člověku i stránka smyslná. Bývá-li tudíž u některého člověka stud častěji urážen a bývají-li smyslové jeho z úmysla dráždění, jako se to děje v umění a básnictví, jež hoví čirému naturalismu, pak bývá stud otupen, nezřízená smyslnosť nabývá převahy, stává se smělou a činí z člověka bídného otroka, mrzáka na duši a často i na těle. To vědí velmi dobře spisovatelé druhu tohoto sami, proto zamykají vlastní knihy své před svými dětmi, zvláště před dcerami, a nečiní-li tak, dočkají se na nich malé radosti, neboť svůdcem nejnebezpečnějším, obzvláště pro věk mladší, jsou zvučné verše, z nichž dýše nízká smyslnosť. Takovéto verše „vraždí duše, otupují každý šlechetnější cit, porušují i nejlepší vlohy, hubí kvetoucí zdraví a zžírají nejlepší sílu životní" (Krier, Das Studium und die Privatlectüre 211). Něčeho podobného dožil se i Göthe na jediném svém synu, jehož katechismem byly verše otcovy. Tak malinkým a nepatrným byl syn velkého Götha, tak podivný vedl život a tak záhy zemřel, že na všechno to sám otec jeho nerad vzpomínal; nemluvme o tom též.

Právem dí tudíž Louis Veuillot: „Půvabné špatné knihy jsou *nejhorší věci* na světě." Ale Veuillot byl „nábožný žurnalista", jak po jeho smrti s ouškleb kem (?) napsala naše „Politik", proto že ustanovil v poslední své vůli, aby mu byly dány do rakve: péro, kříž a — bible, a proto že vskutku nábožným žurnalistou byl, mohl by se snadno výrok jeho někomu zdáti přehnaným a přepjatým. Uvedeme tudíž výrok muže bezbožného, kterýž napsal o jisté své knize: „Každá dívka, kteráž přečte jen jedinou stránku této knihy, jest dívkou mravně ztracenou" (J. J. Rousseau, Oeuvr. posth.), a že měl pravdu, dosvědčuje Villemain, kterýž o této jeho knize napsal, že prý „zničila dvě veliké moci, ženy totiž a dívky." „Kde však žena jest porušena, tam i společnosť jest porušena, neboť národové jsou jen odchovanci domácnosti a lidstvo celé jest vychovancem matek" (Smiles, karakter).

Zachvátí-li mravní porušenosť jenom jednotlivce aneb jenom tu neb onu vrstvu společnosti lidské, mohou vrstvy zdravé vzešlou tím škodu opět nahraditi aneb alespoň paralisovati, ač i to jde těžko. Zachvátí-li však mravní porušenosť více vrstev najednou aneb docela společnosť celou, není víc naděje na napravení a společnosť taková musí chtíc nechtíc propadnouti záhubě, anebo musí, — má-li z milosrdenství božího z neduhu svého opět ozdravěti, — trpkou a dlouhou prodělati zkoušku. Této milosti se však mravně porušeným národům zřídka kdy dostává.

Mravní porušenosť, tento největší škůdce národů, není však příčinou, nýbrž následkem, není stromem, nýbrž ovocem, ovocem, jež roste na stromě nevěry. Tať jest zajisté nad všechnu pochybnosť povýšená pravda, že nevěra vede k nemravnosti a nemravnosť šířená nevěrou opětně k nevěře; jedna neřesť rodí a podporuje neřesť druhou a obě společně rozžírají se jako rakovina v kruhy vždy širší. Šiřitelem nejhorším, proto že nejrychlejším, této nákazy jest mravně zvrhlá a nevěrecká literatura.

Jak to vypadá v této příčině v písemnictví našem, ukázali jsme dříve. Spisovatelů belletristických, z jejichž spisů zeje čirá nevěra a nepřátelství proti všemu zjevenému náboženství, spisovatelů hovících frivolnosti, jest u nás sice jen hlouček malý,[2]) ale jsou nadaní a přičinliví; spisové jejich by však nikdy neměli takého rozšíření a nikdy by nemohli tak zhoubně působiti, kdyby nebylo nesvědomitých tak zvaných „kritiků", kteří vychvalují každý jejich plod, třebas byl bezbožectvím aneb sladkým jedem smyslnosti sebe víc prosáklý, jako by obsahoval samé jen perly a drahé kamení a odporučují jej bombasticky všem, i taky těm, do jejichž rukou nikdy by se neměl dostati.

Kam takto dospějeme? Kam dospějeme, když v tomto duchu pracuje často i naše divadlo a divadelní kritika, divadlo pravíme, o němž již před lety horlivý vlastenec Václav Vlček napsal, že se tam obecenstvo, „místo co by se mělo vzdělávati, systematicky kazí" (Tužby 202.)? Máť Václav Vlček jako spisovatel tu krásnou vlastnosť, že jest nepřítelem všelikých kluzkostí a oplzlostí a že se neostýchá proti těmto neřestem vážně a opravdově vystoupiti; vlastnosť tato však jest u světských spisovatelů belletristických a u kritiků — obzvláště v Praze — velice řídkou; proto jsme mu za každé v tomto směru napsané neb mluvené slovo dvakráte vděčni, neboť jest nám to spolu důkazem, že jeho vlastenectví není pouhou frasí, jakouž je u mnohých.

Toužil-li Vlček již před lety na to, že „za doby naší bují v Evropě vždy více materialismus, sobectví, rozkošnictví" atd. (Tužby 73.), že „divadla pohříchu octla se na takových cestách, že se obecenstvo ke kase vábí hodně nesmyslnými fraškami, hodně frivolními komediemi, hodně francouzským kankánem" (tamže), že „francouzské kusy uvádějí nás ve společenské kruhy, kterým všeliký půvab poetický naprosto schází, kterým nejen všednosť ale i sprostota svou pečeť vtiskuje — v kruhy, kterým se v životě ze slušnosti vyhýbáme", že „nás Čechy kusové tuto charakterisovaní do oněch kruhů uvádějí tak často, bez mála tak výhradně, že se u nás prostituce s jeviště netoliko velebí, alebrž přímo očkuje a štěpuje" (tamže 238.) a napomínal-li: „neběhejte tak zhola do každého kusu, ... pomiňte raději někdy bídnou frašku, fraškovitou veselohru nebo francouzský překořeněný pokrm, rozpomeňte se přece, že jste lidé" (tamže 201.), činil tak vším právem.

Zlepšily se od těch dob v příčině této divadelní naše poměry? Bohužel nikoli. Hraje se ovšem tu a tam některý dobrý kús domácí anebo cizí, ale v celku jest mezi dobou dřívější a dobou nynější rozdíl jen as ten, že činohry a frašky cizoložnické atd. dodávaly se k nám dříve skoro výhradně jenom z Francie, nyní však že převzali část této dodávky někteří „vlastenečtí" spisovatelé domácí. A obecenstvo? to má navštěvováním chrámu umění — až na poměrně malou část — vkus již tak vyzrálý a vytříbený, že se mu líbí nejlépe to, na čem by si člověk, jak se říkává, oči vykoukal, aneb při čem by se smíchy popukal, že se mu líbí nejlépe to, co jest vypočteno na dráždění smyslů.[3])

---

[2]) Za to však holdují až na výjimky pranepatrné alespoň v Čechách všichni šmahem náboženskému indiferentismu a při tom zároveň více méně zjevnému nepřátelství proti — katolicismu. O předmětu tomto pojednáme příště.

[3]) O divadle čím býti má a čím vlastně jest promluvíme šíře jindy.

Smyslnosť hlásá a vštěpuje se nám nejen v románech a přečetných básních, nýbrž i na prknech ve „chrámu umění“, kteréž, jak se říkává, svět představují. Jaké to může, ba jaké to musí míti následky?

Abstrahujme úplně od stránky náboženské, pomiňme mlčením slova Kristova: „běda světu pro pohoršení“, pomiňme mlčením tu škodu nedozírnou a tu hroznou spoustu, jakouž způsobuje básnictví a umění druhu tohoto na nesmrtelných duších stvořených pro nebe, dívejme se na vše jenom okem rozumu, jenom asi z toho stanoviska, s jakéhož hleděli na věci podobné šlechetnější duchové staropohanští, mějme na zřeteli jen život vezdejší a ptejme se, jaké následky mívá nutně v zápětí smyslnosť, nemravnosť, rozkošnictví? U jednotlivců lenosť, pohodlnosť, ochablosť, zmalátnělosť těla i ducha, v dalším průběhu omrzelosť života, ba často i zoufalosť a samovraždu, a jelikož národ skládá se z jednotlivcův, musejí u něho smyslnosť a rozkošnictví podobné míti následky; národ takový musí ustoupiti národům zdravějším a vyhynouti. Jeť smyslnosť tyran, který i z Gigantů slabochy činí a chabé otroky. Samson byl silák kromobyčejný. Uchvátiti lva anebo lvici a roztrhati je na kusy anebo pobiti čelistí zvířecí tisíc Filištínských bylo mu hračkou. A tento Samson oddav se smyslnosti, stal se pouhou hříčkou v rukou Daliliných a posměchem svých nepřátel! — Herakles naplnil dle pověstí řeckých slavnými skutky svými celý známý svět; přemáhalť nejen lvy a líté saně, nýbrž sestoupil i do podsvětí a vynesl tam odtuď strašného psa Cerbera. A po tolika odvážných a podivuhodných skutcích hrdinských, kde spatřujeme tohoto reka? Mezi otrokyněmi královny Omfale, kdež v oděvu ženském společně se ženskými po tři léta koná různé práce ženské a přede vlnu. A příčinou všeho? Smyslnosť; ta jej spoutala a učinila z něho zženštilého otroka.

Viděti reka, jakým byl Herakles, v takovém otroctví, jest věru odporné. Uvážíme-li však, že otrocká chabosť, slabosť a zmalátnělosť, do jakéž upadl pro smyslnosť Herakles, může býti osudem i velkých národů, oddají-li se této nejzhoubnější ze všech neřestí, musíme trnouti, neboť pro národ zachvácený morem nemravnosti není žádné spásy, ten musí zhynouti. To dokazuje svědectví dějin. Staří Peršané vynikali mírností, lidumilností a statečností, dokud žili prostě a jednoduše; když však se jich zmocnily nemravnosť a rozkošnictví, klesli tak velice, že se druhým národům stali posměchem. „Atheny byly veliké v umění, písemnictví, ve filosofii a vlastenectví! Ale osudnou slabostí Athén bylo, že občané jejich neznali pravého rodinného nebo domácího života, a že svobodných občanů bylo daleko méně než otroků. Jejich mužové byli mravů lehkých, neli porušených; jejich ženy i nejvzdělanější nedbaly cudnosti. Proto úpadek jejich stal se nezbytným. Podobným způsobem dlužno úpadek i zkázu Říma přičítati všeobecné porušenosti lidu a přílišné lásce k rozkošem a lenosti, — ještě v pozdějších dobách Říma soudilo se, že práce sluší jen otroku. Občané římští ustali honositi se ctnostmi svých velikých předků a říše vzala za své, poněvadž nezasluhovala delšího trvání. A tak národům lenivým a rozkošnickým.... nezbytně jest vymříti a pracovití, rázní národové nastupují místa jejich“ (Smiles, Karakter, přel. prof. Mourek). Opíraje se o svědectví dějin, ptá se právem Albert Weiss: „Kam poděla se slavná ona jména, jejichž znaky a štíty u Ikonia, na Rhodu a Malté atd. postrachem byly Turkům nevěrcům? Jména ta známe velikou částí již jenom z dějin.

Na hradech jejich sídlí jiný rod, kterýž nemůže vládnouti více mečem, jímž starý pán hradu jednou ranou rozťal Turka ve dvě půle. Vnikl vlašský jed do ušlechtilé této krve? Zlomil zhoubný vzduch římské Campagny obrovskou tuto sílu? Jed a nákaza způsobily ovšem tuto zhoubu, ale jed a hlíza nakažlivější než rána morová, ohyzdnější nežli malomocenství, zhoubnější nežli černá smrť a hlízou tou jest: hrubá neřesť severu čili opilství a hladká a oulisná neřesť jihu čili smyslnosť" (Weiss, Apol. II. 425.). Hlavně tato poslednější neřesť, která však z prvnější bývá často spojena, „zničila na světě největší národy a mnohé ještě zničí, poněvadž nic pod sluncem nad ni není svůdnějšího ani jedovatějšího" (Vlček, Tužby 170.) „Sebe větší počet porušených jednotlivců nemůže tvořiti silný národ. Lid může býti na pohled velice vzdělaný a přec rozpráší se dokona při prvním protivenství. Bez ryzosti povahy jednotlivců nemůže míti národ pravé síly, souvislosti nebo zdravoty. Může býti bohatý, uhlazený, umění milovný a přece může státi na samém kraji záhuby. Žije-li jen pro sebe a nemá-li jiného účelu nežli rozkoš — při níž každá osůbka svým vlastním bůžkem jest — takový národ jest odsouzen a záhuba jeho nevyhnutelná" (Smiles, Karakter 43.).

Kam tedy dospěje národ náš český, když se v něj tato mravní nákaza pomocí „krásné" literatury očkuje a štěpuje? Kdyby přišel Tatar anebo Turek, pravíme s Lacordairem, a kdyby klepal na naše dvéře, žádaje od nás, abychom spáchali zradu proti vlasti, jaké by bylo naše uleknutí! Tak však jedná smyslnosť, neboť krev, již žádá na obětech svých, není pouze krev patřící věčnosti, nýbrž i krev, kteráž patří vlasti a budoucnosti (Conf. 22. sv. II. str. 38.).

Kdyby přišel nepřítel do našeho domu a kdyby nás přemlouval ku zradě proti vlasti a proti národu a kdybychom jej ochotně poslouchali, kdybychom se s ním častěji scházeli, jaké jméno bychom zasloužili a co by řekli o nás — dejme tomu — třebas nynější naši spisovatelé? V případě tomto stihla by nás právem hana škůdců vlasti a zrádců národa, s kterýmižto názvy by se neskrblilo. A nyní pozor: Nejhorším nepřítelem nejen jednotlivců, nýbrž i národů, nejhorším a nejnakažlivějším morem jak pro jednotlivce, tak pro národy jesti smyslnosť [1]); knih naplněných touto neřestí a touto nákazou posýlá se nyní do vlasteneckých našich příbytků vždy větší počet, což nemůže nikterak bez špatných a zhoubných zůstati účinků, proto že smyslnosť a rozkošnictví jako sladký jed vniká v srdce lidská, ba již pouhým dechem otravuje „a plodí hnilobu" (Vlček, Tužby 171.). Kdo tudíž píše aneb rozšiřuje knihy podobné, jest národa svého škůdcem a nepřítelem. Co však podniká oproti škůdcům a nepřátelům druhu toho většina našich spisovatelů a žurnalistů? Oni pro čtenáře, rozšiřovatele a písatele podobných knížek, jsou-li jenom pěkně veršovány anebo psány uhlazeným slohem na pěkném papíře, nejen nemají ani jediného slova pokárání, nýbrž hojnou chválu. Je to vlastenecké? —

Plato napsal jednou, že by se básníci na člověčenstvu největší dopustili nespravedlnosti, ba pravého zločinu i kdyby neměli na zodpovídání nic jiného, než že líčivají velmi rádi život neznající práva

[1]) „Nulla capitalior pestis quam corporis voluptas hominibus a natura data est." (Cic. In Cat. Maj.).

a mravu a oplývající neskaleným štěstím (Plato, Repub. 3. 5.). Plato zde myslí asi na takové líčení života, jaké shledáváme obzvláště v tak zvaných idyllách ovčáckých anebo nejnověji v idyllách a básních líčících život národů „divokých“ a praví, že již takovýmto líčením života dopouštějí se básníci na člověčenstvu nespravedlnosti, ba přímo zločinu, k čemuž podotýká Albert Weiss: „Jistě, neboť tím mnohým popletli mysl i srdce, mnohým zničili štěstí života, mnohé učinili pro čas i věčnost nešťastnými. Oblouzení lidé věří jejich slovům, zapomínají sami na sebe a očekávají neustále štěstí, o němž jim tito vypravovali, až poznávají konečně přec, jenom že obyčejně až příliš pozdě, že jsou sklamáni“. (Weiss, Apol. II. 516.)

Ještě však přísněji soudili Plato i Aristoteles a s nimi i Sokrates o básnících a umělcích, kteří o bozích neslušně mluvili, věci mravně závadné popularisovali a mezi lid rozšiřovali; tito měli býti dle zmíněných mudrců ze země vyhnáni, aneb potrestáni co nejpřísněji. (Aug. Civ. D. 72.)

Nejinak soudil o umělcích druhu tohoto, ano i tresty posmrtné na ně svolával básník Propertius, jenž jistě nepatřil k nejnevinnějším. Míní-li však básník Propertius, že má země těžkou býti tomu, jenž svůdnými obrazy kazil oči nevinné a zneužitím jména umění nezřízený v srdcích roznítil boj, jsou kritikové a aesthetikové doby naší toho mínění, že se má básníkům druhu tohoto „obtížiti“ hrob velkým kamenem ve způsobu pomníku. Nemáme ničeho proti tomu, ačkoliv víme, že zákon židovský pro jisté lidi určoval kámen — hned za živa. Nežli se však dostane veliký kámen na hrob básníkův, uplyne nejednou velmi mnoho času, proto považujeme za velmi praktické, proto že snadné ku provedení, co napsal Arbes kdysi v „Palečku.“ Tento dobrý muž si tam totiž v básničce, jež začíná slovy: „Až jednou umru přec“ zakazuje všecku službu církevní, všecko zvonění, nechce ani křížek, ani ministranty, ani „kropení“, nechce též na hrob nejen žádný kříž, ba ani — slyšte! — žádný pomník, nýbrž poroučí, aby mu (čtenáři jeho spisů či někdo jiný?) zaseli na hrob ne krásné květiny, nýbrž — kopřivy. Takový myslitel, jakým je Arbes, musí zajisté nejlépe věděti, jaký pohřeb a jaký pomník patří nejen jemu, nýbrž i jiným duchem jemu spřízněným. Jest to ovšem barbarské, ale pomozme si, když si tak básník sám, jenž zná nejlépe svoje zásluhy, jakož i odměnu, jakou zasluhuje, výslovně přeje?!

—*—

Křest Měčislavův.

Historická povídka z X. století od E. Zorjana. Z polského přeložil

Jos. Tumpach.

(Pokračování.)

Několik následujících dnů po té uplynulo na zámku beze vší důležité události. Kníže vyjížděl si každodenně na lovy, vždy pak vracel se s bohatým lupem, a ačkoli nikdy nebýval milovníkem hovoru a sdílnosti, tož přece všicci znamenali, že je nyní ještě zamyšlenějším, jakoby o něčem stále uvažoval. Sám jak obyčejně obcházel stráže, dával rozkazy, na všechno dohlížel bdělým okem, lovil, jakoby se nebylo stalo nic důležitého, a přece nemohl ten jeho noční návrat ujiti

lidské pozornosti. Vědělo se, že ne všicci, kteří s knížetem byli vyjeli, s ním se též vrátili. Chyběl jich hezký počet. Snad že je kníže zůstavil kdesi na hranicích, jelikož i několik vůdců scházelo, a zvláště divným se zdálo, že nebylo mezi nimi též Hněvka, statného to rytíře, jenž od svého pána na výpravách bojovných nikdy ani neodstupoval. Byl on mu blízkým, jelikož byl příbuzným jeho, Piastovcem, kterého kníže obohatil z lásky své k němu a důvěrníkem svým ho učinil, jak toho též zasluhoval, jelikož takových vojínů, jakým on byl, bylo málo, a v radě také nebyl posledním.

Již se tedy přemýšlelo o tom, kde asi zůstal, ba potají již ptal se lid i těch, kteří byli tovaryšili knížeti na oné výpravě, když tu jednoho dne uzří s valů přijížděti patnácte jezdcův, a v čele jejich Hněvka s Lubomírem. Byl to onen houfec jezdců, které byl kníže kdysi s vozy někam odeslal a jež Lubomír vedl, jenom že jich nyní pět přibylo, a mezi nimi i Hněvko.

Byl pak tento všecek zachmuřen a zamlklý, šat měl rozedřený, zbroj zprohybanou a na čele rýhu, jež byla ještě čerstvou krví zalita.

Jakmile přijeli do zámku, ihned povolal kníže Hněvka k sobě a dlouho s ním potají cosi hovořil. Mečík, jenž byl poněkud zvědav, rád by byl věděl, co kníže s ním mluví, ale nesměl naslouchati; čekal tedy, až Hněvko vyjde.

Konečně se dočekal.

„I buď mi vítán; již jsem myslil, že tě tam ti Němci snědí.“

Hněvko nevyjasnil však čela; stiskl jenom podanou dlaň a odtušil:

„Lépe se netázati; stydno mi velice otroctví toho.“

„Nečekal jsi dlouho na svobodu.“

„Ale hanbou je, když se člověk sám tak vzdá; byl bych věru raději býval zajatcem nežli rukojměm.“

Mečík přistoupil k němu ještě blíže a pravil mu do ucha.

„Dej pokoj; někdy musí člověk notně snésti; však se jim za to ještě odměníme.“

„A zatím musíme platiti harač jako nevolníci!“

„Vrátí nám to potom i s úroky, a neli, vezmeme si to sami.“

„Snadno ti tak hovořiti, ale neviděl jsi moci jejich. Stále nám to půjde s nimi hůře.“

„Viděl jsem ji a nepodceňuji jí, ale ve válce to nebývá vždycky stejné; jednou ten, po druhé zase onen je navrch. Začalo to s námi, ale s nimi to může skončiti.“

„Oni mají příliš velikou moc; padnou-li jedni, přijdou druzí. Poslyš jenom, co povídají o svém císaři.“

Naposlouchal jsem se toho již dosti; ale co povídám, není také jenom slinou, i na ně přijde čas.“

„Což pak se chystá kníže k nové válce?“

„Mluvil jsi s ním sám.“

„Nevzpomínej mi na to; vyptával se mne jenom, co jsem viděl a slyšel.“

„Mně se zdá, že to s válkou tak rychle nepůjde, leda že by nás sami napadli, pak bychom se musili brániti; ale kníže obmýšlí něco velikého.“

„Kéž by bohové dali, aby to bylo něco dobrého.“

„Měško není chlapec, nezapálí se ihned jako sláma; napřed věc uváží, a pak teprve jedná.“

„Uvidíme; ale já bych nejraději šel na hranice, abych krví smyl tam tu hanbu zástavníka, jež se mi na čele vryla. Draze musí mi to zaplatiti.“

„Což pak nedychtí každý z nás po krvi vrahů těch?!“

Kníže ukázal se ve dveřích a stáhl brvy, vida je spolu hovořiti:

„Mečík ke mně.“

Mečík pospíšil do komnaty knížecí.

Kníže usedl, dumal o něčem a hleděl zpod brv na stojícího dvořana.

„Radíte se mi tu před nosem?“ — promluvil.

„Odpusťte, milostivý pane, ptal jsem se Hněvka na zdraví a příhody jeho. Viděl znamenité věci.“

„Máš chuť zakusiti příhod těch?“

„Rozkáže-li tak vaše milosť, jsem hotov.“

„Prozatím zůstaneš u mne; a neraď se pořád, pamatuj si to, leda že bych já se tě na něco zeptal.“

Mečík poklonil se, jakoby chtěl odejíti.

„Miloše tu ještě nebylo?“

„Nikoli, milostivý pane“.

„Pamatuj si, co jsem ti přikázal; jak přijde, chci ho viděti a za hostinu mu poděkovati. Teď můžeš jíti“.

Druhého dne po té připadal svátek.

Kníže šel do svatyně, jež stála právě při zámku, lid pak shromažďoval se v lesích, na božištích a ve svatyních, jichž bylo všade plno.

Notný pak kus cesty od Poznaně stála v hloubi lesů svatyně větší nežli jiné, střežena několika šedivými kněžími.

Byla to budova nízká, opřená o hrubé, malované a vyřezávané sloupy, stěny její byly pak podvojné, tak že nalézala se mezi nimi předsíň vlastní svatyně, do níž arci jenom zřídka někdo byl vpouštěn. Tam pak, za druhou stěnou, stála na velikém kameni socha boha na hrubo z bílého kamene vytesaná, s vlasy černě namalovanými, šňůrami jantaru ověšena. Místo očí nalézaly se u sochy té dva veliké, červené zářící kameny, koupené od zámožných kupců. Blesk kamenů těch byl jakoby bleskem ohně, a ať jsi se podíval z kterékoli strany, vždy zdálo se ti, že se oči ty k tobě obracejí. Před sochou hořel věčný oheň, o nějž pečovali kněží dnem i nocí.

Lid modlil se v předsíni a mimo obor svatyně, přinášeje kněžím hojné dary, jelikož těmto neslušelo se na polích pracovati.

Místo, kde svatyně ta stála, zvalo že božištěm Jasoňovým, a bohem tam ctěným byl Jasoň.

V onen pak den sváteční shromáždil se lid ve svatyni Jasoňově v hojném počtu k modlitbám, a oběti kupily se u vchodu ve veliké hromady. Byltě to lid zbožný, jenž pamatoval na služebníky bohů svých vždy, zvláště pak o velikých svátcích.

Pobožnosť byla již skončena, zpěvy ustaly, šedivý kněz žehnal již lidu, stoje ve dveřích svatyně, když povstal tu pojednou za shromážděním pobožného lidu šum. Všicci obrátili se ihned ve stranu tu, zvědavi jsouce, co by klid jejich to rušilo. A dověděli se toho.

Ti, kteří byli nejzáze, nemohouce se již do svatyně dostati, spatřili totiž dva neznámé, v pokoji kráčející muže. Tito právě chtěli zabočiti stranou s cesty, když byli polapeni. A to bylo příčinou rozruchu.

Poutníci sice vzpírali se, ale propuštěni nebyli jakožto cizinci. Zvolalť kdosi ze zástupu, že jsou to Němci!

Ihned povstal hlasitý šum. — Němci! Němci! volali všichni, trhajíce poutníky.

Bělovlasý kněz dal znamení rukou. Lid se utišil a oba zajatci provedeni tlumem lidu.

„Čeho přejete si od nich?“ — tázal se kněz.

„Toť vrazi naši, Němci!“

„Nemají dosti na válkách s námi, ještě se po kraji našem potulují!“

„Kdo jste?“ — tázal se lid zajatcův.

„Bratři vaši, Slované.“

A opravdu hovořili jazykem všem srozumitelným. Všichni počali si je prohlížeti. V tom však vystoupil kdosi ze zástupu a pravil:

„Znám je, jsou to lidé nové víry!“

„Křesťané!“ — zvolali všichni ulekaně, a kdo mohl, odstupoval od nich jako od prašivcův.

„Když jsem byl ve Slezsku, vídal jsem je; mají kříže na prsou.“

Zajatci stáli s hlavami skloněnými.

„Oni nám sem přinášejí své bohy, zabme je!“ — zvolal zase někdo.

„Zabme je!“ — opakovali druzí hněvivě.

Kněz mlčel chvíli.

„Je to pravda, co o vás tito mluví?“

„Ano“, — odvětili po chvíli tiše, a hlas jejich chvěl se, snad že strachem před hrozbou lidu.

„Zabte je, pověste je!“ — volal lid stále hlasitěji — „neboť od nich přichází to k nám všechno zlé.“

„Co chcete u nás?“ — ptal se kněz dále.

„Cestujeme dále na východ. Jsme bratry vašimi, a ač jiné jsme víry, přece myslili jsme, že nám tu nikdo cestou neublíží“, — odvětil jeden z nich již odvážněji.

Lid křičel zatím hrozně, žádaje si smrti cizinců, vrahů země a víry. Pokládánit tehdy křesťané vesměs za Němce, byť i byli Slovany a s námi neválčili.

„Smrť! smrť!“ — voláno.

Kněz pohlédl na lid, a zase nastalo ticho.

„Dovolme jim, aby odešli v pokoji. Naši bozi nebojí se nikoho... Ať se v naší zemi nevsákne ani jediná krůpěj krve bezbranných...“

Šum nastal v zástupě, ale nikdo neodvážil se odporu.

„Jděte, zůstavte nás v pokoji; a nehrejte si s lidem a bohy, abyste za to nezaplatili životem“, — ozval se vážný kněz.

„Díky vám za tu šlechetnosť a přání....“

Prošli reptajícím lidem a zmizeli v lese.

Příhoda tato pobouřila všechny. Počali tudíž proklínati tu víru novou, víru Němců, jež zvolna se k nám tlačila. Víra ta známa byla všem jen z vypravování, ač na toho i onoho ukazovalo se již, že se klaní potají novému Bohu svému, ale nikdo nebál se o národ a o starou víru. Odstoupil-li někdo od starých bohů svých, bylo to jen vyjímkou; lid však stál posud věrně ku své víře zděděné.

Brojilo-li pak se proti křesťanům, dálo se to jediné proto, že jimi byli Němci, s nimiž bylo nám stále válčiti; tito ani chvíli totiž

pokoje nám nedávali, ale rvali nám zemi naši kus po kuse, lid odváděli do otroctví a loupili dobytek.

„Svěží ještě krev volá o pomstu!“

„Kníže vrátil se poražen na hlavu!“

„Musil zaplatiti harač.“

„Zadrželi mu rukojmě na naši hanbu.“

„Vyhyneme rukou Němcův a jejich věrou.“

„Všichni, kteří mají kříž na prsou, drží pospolu, a nás, věrné starým bohům, ubíjejí.“

„V Čechách rozmetali svatyně a z lidu nadělali Němcův.“

„I s námi chtějí tak učiniti, nebo nás do jednoho vyhubiti.“

Takové hlasy ozývaly se mezi lidem kolem svatyně shromážděným.

Kněz pak Jasoňův mlčel, zrak maje vzhůru upřený.

Konečně promluvil:

„Nebojte se. Bohové naši jsou mocni, a síla vraží jich nepřemůže; ruka pak knížete vašeho mocna jest, i pomstí jistě té hany, jež nás včera potkala. Nejednou budeme ještě spalovati na hranici obětní zajatce, jichž ani kříž neuchrání. Komu však jest kříž ten milejší, nežli staří naši bohové, nechte ho na pokoji; bohové pomstí se na nich i na dětech jejich, a sledu po nich nezbude. Ruce naše jsou slaby, ale bozi jsou mocni a urážky nesnesou.“

Slova ta uspokojila mysli rozčilené. Mluvili ještě o tom i onom, načež počali se rozcházeti do domovů svých.

Zatím kráčeli pak oni dva poutníci šťastně zachráněni pustinou lesní, rozhlížejíce se kolem, jako by hledali cestu. Řídili se dle stromů porostlých mechem na jedné straně; odpočinuli si časem, ale zase kráčeli dále!

Znaveni stanuli před chatou Milošovou. Rozmýšleli se, mají-li tam vejíti čili nic.

„Snad nás tu stihne neštěstí.“

„Avšak odpočinku přece potřebujeme. Lid je tu pohostinný, kdekoli práh chaty přestoupíme; nic zlého nám neučiní.“

„Pokusíme se o to.“

Otevřeli opatrně vrata, vešli nesměle na dvůr, ohlížejíce se, neuvidí-li někoho.

Starý, huňatý pes, povalující se na náspi, pozdvihl hlavu a zaštěkal. Ve dveřích chaty ukázal se Miloš.

Příchozí pozdravili ho upřímně, prosíce o pohostinnosť.

„Vejděte jen a odpočiňte si; jste as po daleké cestě.“

„Ušli jsme notný kus cesty!

Hospodář usadil je za stolem, častoval je chlebem a mlékem, a odešel sám pro medovinu, aby se měli poutníci čím posíliti. Otáčel se kolem nich, pobízel je k jídlu a jaksi divně, zvědavě díval se na příchozí. Zvláště na jednoho obracel hledy své, jako by mu znám byl.

Hosté nesměle se na sebe podívali, ale zvědavosť ta hospodářova milou jim nebyla. Obávalit se, aby se jim nepřihodilo cosi podobného jako na božišti Jasonově.

Nevěděli, jak by hovor zapředli, a mlčeti bylo jim těžko.

„Zůstaňte u mne, jak dlouho vám libo, a buďte tu jako ve vlastním domově“, — mluvil Miloš.

„Děkujeme ti; potřebujeme sice odpočinku, ale i na cestu nám pilno.“

Lépe jest sil nabrati, nežli na cestě stanouti“, — pravil Miloš, nutě poutníky ku přijetí pohostinství.

„Ve vaší zemi není nedostatku přístřeší pro ukrytí hlavy poutníkovy.“

„To jest arci pravda, ale neznajíce kraje našeho mohli byste snadno zblouditi s cesty.“

Pocestní pohlédli na sebe.

„Jsi-li již tak laskav, přenocujeme.“

Miloš jim děkoval, a stále na jednoho z nich se díval. Konečně nemohl již přemoci zvědavosti své a otázal se:

„Že nejste z našich krajů, je viděti, ale mluva vaše není mi cizí.“

„Jdeme ze Slezska.“

„Poznal jsem to ihned; bývalť jsem tam kdysi“, — pravil Miloš vesele, hledě na staršího z poutníkův.

Je však opanoval jakýsi strach.

„Již tomu hezky let, — pokračoval Miloš — co chodil jsem do Slezska, a hezkou dobu se tam zdržoval. Zvláštní to země.“

„Ne mnoho různá od vaší.“

„Aj kdež! Svět tam jiný, jiné vody, lesy a hory, a lidé, ač bratry našimi, nejsou tací, jako my. Naučiliť je sousedé mnohým dobrým věcem, ač trvalo učení to dlouho.“

„Znáš tudíž tamní obyčeje?“

„Znám je, znám. Bývalť jsem tam u příbuzného svého, a byl jsem zvědavý na svět i lid. Protož milo mi, že mohu vás pohostiti; zůstaňte tu jen dlouho, bude vám tu jako ve vlastní chatě. Pohovoříme si často, já vzpomenu si na to i ono .... Leč teď vám již třeba odpočinku.“

Hosté povstali z lavice; hovor jim vázl, jelikož báli se zvědavosti Milošovy, a přec bylo nutno přijati pohostinství jeho, jelikož noc již nastávala, a nohy jim vypovídaly službu.

Odešli tudíž do komory, kterou jim hospodář vykázal, a že byli znaveni, chystali se ihned ku spánku.

Miloš chodil zatím zamyšleně po jizbě. Vzpomínal stále, neviděl-li již někde tyto dva muže, z nichž zvláště jeden zdál se mu tak velice známým. Ach, kdyby tomu tak bylo, pomyslil si, a radosť veliká zračila se mu ve tváři. Zvědavosť, jaké nikdy neměl, opanovala ho. Tiše přiblížil se ku dveřím vedoucím do komory a naslouchal. Ucha nemohl odtrhnouti, okem přiblížil se ku skulině, dech v sobě zatajil, a srdce mu tlouklo tak, jako by mu chtělo z prsou vyskočiti. Beze všeho šramotu otevřel dvéře a zase je zavřel za sebou tak, že hosté jeho neuslyšeli ničeho.

Oba klečeli na zemi s rukama sepiatýma a očima vzhůru obrácenýma. Ústa jejich šeptala modlitbu.

Modlili se dlouho, a když povstali, spatřili teprve, že nebyli sami.

U dveří klečel Miloš, drže v rukou malý, lesklý křížek, a z očí splývaly mu po tvářích hojné slzy.

Podivení poutníků bylo veliké.

„Bratře náš!“ — zvolali.

Miloš se vzchopil ze země a tulil se v objetí milých hostů svých, a plakal i smál se zároveň.

„Však to jste vy, otče Nikodeme?“ — otázal se.

„Znáš mne?“

„A vy se nepamatujete na Miloše?“

„Miloš, Miloš, — opakoval kněz Nikodem; to jsi ty? Nikdy bych byl tě nepoznal.“

„Změnil jsem se, jelikož jsme se již dávno neviděli; ale já vás, otče, nemohl také ihned poznati.“

„Mnoho již zakusil jsem za ta léta, — pravil kněz Nikodem s povzdechem; — byl jsem nemocen, byl jsem v zajetí, zázrakem zrovna zachránil jsem život svůj. Ruka boží byla zřejmě se mnou, že jsem ještě na této zemi“.

Vešli znovu do hostinné jizby. Miloš pohlédl na druha kněze Nikodema. Ten mu porozuměl a pravil:

„Toť bratr můj Josef, ne sice kněz, ale horlivý apoštol; pomáhá mi v práci a sdílí se se mnou o tuláctví“.

„Jdete daleko?“ — otázal se Miloš.

„Nevíme sami, kam jdeme. Toužíme nésti světlo boží třeba až na konec světa.“

„Zůstaňte u nás, budeť vás tu veliče potřeba.“

„Národ s nechutí hledí na křesťany; dnes málem byli bychom přišli o život.“

„Jak že, a kde to bylo?“

Otec Nikodem vyprávěl mu o své příhodě.

„Nebyli jste pozorováni, že jdete v tuto stranu?“

„Neohlíželi jsme se.“

„Vám neučiní ničeho, — pravil hospodář — ale na mne již bystrý mají hled, podezřívajíce mne, že jsem opustil starou víru; žehří na mne . . .“

„Obáváš se?“

„V bezpečí nejsem, ale co si mám počíti; víry zapříti nemohu. Má-li mne to státi hlavu, jest to vůle božská.“

Zamyslil se.

„Jakási starosť tě hněte“, — pravil mu lahodně kněz Nikodem.

„Ano, tak jest, — odtušil Miloš — snad že mi něco poradíte.“

„Mluv tedy.“

„Není tomu dlouho, co byl u mne kníže náš Měško. Vracel se z lovu, vešel ke mně na pohár medoviny, vyptával se mne zvědavě a díval se při tom na mne tak, jakoby mi chtěl v duši čísti. Pak mi rozkázal, abych přišel k němu na zámek.“

„Bojíš se něčeho?“

„Pán náš bývá přísný, a nyní snad ještě více než kdy jindy. Nemluví se sice o tom, ale každý již to ví, že kníže vytáhl proti Němcům a vrátil se přemožen v noci a tajně, jelikož se za to hanbil. Musil tam nechati rukojmě a složiti výkupné. Je to pro nás hana veliká, jíž věru kníže dlouho nesnese. Lid se bouří proti Němcům a německé víře, neboť oni jen pro víru tak nás utiskují. Pokud u nás nebude vztýčen kříž na místě dubů posvátných, pokud bude se klaněti lid starým bohům, potud nedají nám Němci pokoje. Ale kníže drží se staré víry a snad se mstíti bude na těch, kteří slouží Bohu křesťanskému.“

„Myslíš tudíž, že uhodl víru tvou?“

„To ví jediný Bůh, ale náš kníže má bystré oko, snadno všeho uhodne a těžko je ho klamati... A pak ani před ním nesluší se víry zapříti.“

„Bůh ti bude spomocníkem. Jdi tudíž, když ti přijíti rozkázal. Snad že výsledek bude dobrý?“

„Dejž to Bůh. Zemříti za víru není mi žal, ale smutno mi, zůstaviti zde ženu a dítě...“

„Jsou pokřtěny?“

„Ano; všichni přijali jsme křest svatý z rukou kněze, kterého jsem měl u sebe jako zajatce.“

„Vzpomínám si, povídals mi o tom.“

„Byl to svatý muž; jemu jsem tím povinován, že již nejsem pohanem.“

„Ukaž nám ženu svou a dítě.“

Miloš odešel a ihned vrátil se zase, veda za ruku dvanáctiletého hocha. Za nimi šla hezká žena, manželka to Milošova, kterou zvali dříve Wiotkou, na křtu sv. však dali jí jméno Veronika.

„Požehnejte, otče, mému Štěpánkovi.“

Kněz Nikodem odříkal modlitbu nad hlavou hochovou, požehnal pak též Veronice, při čemž mu tvář zářila radostí.

„Zdaž bych se toho byl nadál, že najdu v těch divokých lesích bratry v Kristu.“

„Najdete jich tu, otče, více; tají se s novou svojí věrou, jelikož nebezpečno jest, s ní se prohlásiti. Ach, jak bídný jest ten život náš zde bez kněží, bez útěchy duševní, bez svátostí...“

„Ukaž mi bratří našich, podívám se ku každému; to bude nejmilejší mou prací.“

„Zůstaňte zde u mne, snad že sem některý z nich přijde; jet nebezpečno choditi po dvořích a chatách. Mohu poslati Štěpka, a ten pozve ke mně hostův...“

Mluvili ještě o tom i onom; a že již bylo pozdě, odešli na odpočinek, když ještě napřed celá rodina Milošova s otcem Nikodemem modlitbu vykonala.

Miloš již kladl pak se na lože, když uslyšel v tom štěkot psa; vyběhl tudíž na dvůr a uzřel jakýsi stín, jenž rychle přes plot unikal. Potom zakmitlo se na plotě cosi bílého a bylo slyšeti spěšný dupot lidských nohou. Pes skočil přes plot a štěkaje hnal se někam daleko. Potom uslyšel Miloš ještě hlasité pištění, načež vše utichlo.

Přemýšlel, co by to mělo znamenati. Zlodějů tehdy nebylo, chaty byly ve dne v noci otevřeny, tož buď se to zjevil nějaký duch, nebo tu byl někdo na poslechu. Miloš jako nedávný ještě pohan věřil v duchy a bál se jich, ale v této chvíli se mu zdálo možnějším, že to as kdosi vyzvídal, co se v chatě děje. Strach ho opanoval. V tom přivlékl se mu k nohám pes, tiše piště. Miloš sehnul se k němu, a ač nebylo příliš jasno, přece uzřel krev, jež plynula psu z hlavy.

„Tož tedy nebyl to duch!“ — pomyslil si. Bylo mu pojednou smutno. Odvedl psa ke studni, načerpal vody, smyl mu krev, přiložil na ránu listí, pohladil věrného strážce a přítele svého a vrátil se do chaty.

Nemohl však usnouti. Myšlénky vířily mu hlavou; obával se něčeho a hledal proto posily a útěchy v modlitbě. V této bezesné noci pak rozhodl se též, že nebude již déle otáleti a půjde ku knížeti.

Pozoroval a poslouchal-li ho někdo, tož zajisté že ho u knížete očerní, a ne-li, rozhlásí se to, a pán se o tom doví. Co se tudíž má státi, ať se stane; bude to jen vůle boží.

Takto u sebe uvažuje usnul teprve k ránu. Spánek pak ho posilnil tak, že vstal pln hovoru a i veselejší. Na sebe již ani nemyslil, nýbrž jenom na hosty své, jimž by takto hrozilo zas nové nebezpečí. Svěřil se jim s tím.

„Buď jen kliden; vždyť učí nás víra, že bez vůle boží ani vlas nikomu s hlavy nespadne.“

„Ale v nebezpečí se vrhati dovoleno není. Mám tady útulek v lese ukrytý, v zemi vykopaný, který nikdo nenajde; kdyby vám něco hrozilo, ukryjte se tam.“

„Učiníme, jak nám radíš, jenom se již vyprav ku knížeti.“

„Můj Štěpek bude s vámi. Je to statný hoch a dovede si poraditi.“

Miloš odebral se tudíž ku knížeti v šedé sváteční sukni, na límci a rukávech krásně vyšívané; čapku měl z téže látky, obšitou sivým beránkem, do ruky vzal sukovitou hůl, žena mu zavázala do šátku trochu potravy, a otec Nikodem poznamenal ho svatým křížem.

Šel rázně, krokem pevným, tiše modlitby odříkávaje.

Před branou zámeckou musil však dlouho čekati, nežli mu bylo otevřeno. Nebyloť snadným, dostati se do dvora knížecího, jelikož hrdí sluhové z nikoho sobě nic nedělali. Přijel-li boháč s několika koňmi, tu pospíchal k němu ihned každý, ale ku posluze ubohému kmetu neměl nikdo na kvap.

Na štěstí přišel však k tomu Mečík. Ten provodil Miloše do dvora, sám odešel se otázat, přijme-li ho kníže ihned, a brzy vrátil se s odpovědí.

„Kníže tě volá.“

Dovedl Miloše až ku dveřím knížecí komnaty, a sám vrátil se zase do první jizby čekaje, až ho kníže zavolá.

Milošovi se točila hlava z toho, co kolem sebe viděl. Dříve, když býval časem na zámku, jinak to tu vyhlíželo. Teď však zíralo bohatství a nádhera z každého kouta. Na stěnách byly drahé koberce, zbroje, štíty, na stolech plno zlatých věcí, džbánů, mis a pohárů, že to člověka až oslepovalo, nebyl-li zvyklý takovému podívání. Ubohý kmet cítil se prostřed bohatství toho ještě ubožejším; i sklonil tedy čelo své před knížetem, ač pocházel rod tohoto také jen z chudé chaty Piastovy.

Když vešel Miloš do komnaty knížecí, seděl Měško ve velikém křesle, potaženém drahocenným suknem, před sebou měl stůl pokrytý stkvostnou tkaninou, na něm pak zlatý džbán a dva poháry drahými kameny vykládané. Meče po boku neměl, ale měl ho pověšený na zábradlí křesla, jakoby ho chtěl míti stále ku každé potřebě po ruce.

Miloš poklonil se až k zemi.

„Jsem zde z rozkazu vaší milosti....“

„A, tos ty, Miloši,“ ozval se kníže, jakoby ho teprve teď poznával; „vzpomněl jsi si přece na náš dvůr.“

„Odpusťte, milostivý pane, že jsem zde nebýval; chceť se mi klidu, a doma je nejlépe.“

Kníže patřil bystře na mluvčího. Chtěl něco říci, ale utajil to v sobě.

„Měl bych tě potřebí“, ozval se po chvíli.

Miloš zbledl.

„Vůle vaší milosti jest mi rozkazem.“

„Chybí mi jeden správce; chtěl bys jím býti?“

„Pracuji jen na malém kousku země, nezastal bych toho.“

„Ale jsi řádný a poctivý muž, proto si dovedeš poraditi i s velkým.“

Kmet mlčel.

„Mluv, chceš jíti ke mně nebo ne?“

Miloš drže čapku v ruce odpověděl konečně tiše:

„Mám ženu a dítě....“

„A což po tom? Vždyť tě od nich neodlučuji! Budeš míti veliký dvůr a dosti místa pro tři; bude ti tam lépe nežli na té tvé chudině. Dvůr je blízko tvé chaty, můžeš si tedy i tam častěji zajíti; ostatně si tam někoho nech.“

„Nemám nikoho.“

„Snadno se někdo přihlásí.“

„Jsem poslušen vaší milosti.“

Kníže přemýšlel chvíli.

„Zítra se přestěhuješ; dám svým lidem o tobě rozkaz. Budeš mi skládati účty ze všeho. Teď jdi a čekej.“

Miloš poklonil se pánu svému až k nohám a vyšel z komnaty jako bez sebe. Láska knížecí navštívila ho z nenadání. Věděl sice, že kníže i chudé láskou daří, ale tu bylo třeba vždy nějakých zásluh. On však jich přece neměl. Než takovou byla vůle pánova, nebylo mu tudíž možno odporovati.

Mečík, jenž čekal na Miloše, neměl ani času, aby se ho na něco otázal, jelikož uslyšel právě volání knížete. Brzy však se vrátil zase.

„Budeme spolu píti, Miloši, na radost“, zvolal. „Kníže tě učinil správcem na Ostrově; bude to dobrý kus chlebíčka, a dá se snad ještě něco odkrojiti i pro děti a vnuky; a kníže též nezapomíná na dobré sluhy.“

„Nevím, odkud mi té lásky?“

„I já nevím o tom, ale u našeho pána již to tak bývá. Zalíbil jsi se mu, a to dostačí.“

„Kéž bych si toho jen zasloužil!“

„Již se to nějak podá. Zítra se chystej ku stěhování, přijedu pro tebe.“ (Pokračování.)

Ze skalných archivů.

Sepsal Miroslav Skalák.

(Dokončení.)

Alluvium čili mladší čtvrtohory jsou, jak výše poznamenáno, útvarem přítomnosti geologův a zahrnují všechny nánosy a horniny, které v jisté krajině vytvořily se už za nynějších poměrů klimatických a topografických. Ne všude pominulo Diluvium dobou ledovou, nýbrž naopak doba ledová jak v Evropě tak v Americe po většině vyplňuje pouze část období starších čtvrtohor, následkem čehož správně rozlišujeme Diluvium před- a po- ledové. Však další rozdělení starších čtvrtohor jest velmi obtížno a málo kde provedeno, což zase má za následek, že sotva kde jest hranice mezi Diluviem a mladšími

čtvrtohorami přesně vyznačena. Zajisté vytváření se hornin podstatně diluvialních dělo se také ještě v Alluvium, a naopak výtvary po přednosti alluvialní počaly se asi už tvořiti v době diluvialní.

Hlavní horniny alluvialní jsou následující:

1. Rašeliny, které povstávají nahromaděním látek rostlinných, hlavně odumřelých částí mechu rašelinného, vřesu a také vyšších rostlin, na místech dostatečně mokrých. Když krytinou vodní nebo nánosy jiných hornin přístup vzduchu k nim se zabraňuje, přetvořují se ponenáhlu na uhlí, jež vyloučením kyslíku a vodíku pořád stává se uhlíkem bohatší. Rašeliny na mnohých místech jsou jediným topivem mineralným, třebať ne zvláště vynikajícím přece rádo upotřebeným.

2. Tufy vápenné vznikají usazováním uhličitanu vápenatého z vod pramenitých. Pochod, jakým se to děje, jest velice jednoduchý. Voda obsahující mnoho plynu uhličitého rozpouští poměrně snadno vápenec a kdekoli tedy uvnitř kůry zemské s vápennými skalami ve styk přichází, vnímá do sebe hojnost uhličitanu vápenatého. Když pak vytryskne v podobě pramenů, uchází následkem uvolněného tlaku velká část plynu uhličitého a vápenec počíná se srážeti nejprve ve slabých povlacích, které pořád stávají se mocnějšími, až konečně tvoří dosti značné vrstvy a nakupeniny. Takto vzniklé tufy vápenné jsou hornina kyprá, lehká, obsahující nezřídka otisky listů, škořápky hlemýžďů a p. Obdobným způsobem, jen že za poměrů jiných, povstávají také krápníky. Památný jest mramorovitý tuf vápenný, jenž nachází se jižně od Almaše a Süttö na Dunaji (nedaleko Budína) v Uhrách. Jest tak hutný, že činí na pohled úplně dojem zrnitého vápence prahorního a také láme a zpracuje se ve velikých kvádrech. Jeho náramné mládí geologické uložením, uzavřenými ostatky ústrojnými a přechody v obyčejné tufy jest dotvrzeno.

3. Usazeniny a náplavy drti skalní, totiž štěrku, písku a hlíny, způsobené splavováním řek a jiných tekoucích vod, pak výtvary povrchového zvětrání skal jsou všude nejrozšířenější horniny alluvialní.

K těmto druží se ještě některé jiné, jako přenosný písek, nynější usazeniny vápenné a křemenné, jež ústrojencům vznik svůj dékují, lávy a tufy sopečné a j. v.

Ústrojenstvo alluvialní jest zvířectvo a rostlinstvo nynější. —

Výpis všeobecného rázu čtvrtohor nebyl by úplný, kdybychom nedotekli se věci velice důležité a z pochopitelných příčin nad jiné zajímavé, totiž vstupování koruny tvorstva: člověka, do dějin země. Člověk od samého počátku čtvrtohor na zemi žil a tudy s dějinami země v tomto období splývají nejstarší mlhavé dějiny lidstva. Záhadno jest, zasahá-li rodokmen člověčenstva ještě dále do minulosti. Někteří praehistorikové pokládají za pravdě podobno, že člověk žil už v třetihorách, do nichž kladou některé z nejstarších ostatků lidských; jiní usuzují totéž, ale mají za to, že přímých důkazův o existenci člověka třetihorního neposkytne Evropa, nýbrž jiný díl světa. Nežli otázku tu bude lze bezpečně rozluštiti, uplyne ještě mnoho času; neboť dnes dovedeme s namahánim určiti leda, kdy člověk žil na určitém místě.

Však už v nejstarších čtvrtohorách obýval člověk zemi zcela určitě, jak vysvítá jmenovitě z výzkumů novějších. Byl tedy člověk současníkem mamuta, nosorožce, medvěda jeskynního a jiných zvířat,

která jistě z části jeho přičiněním ponenáhlu vymizela; byl svědkem velmi značných proměn klimatických a přetvarů v rozdělení souše a vody; viděl, kterak údolí se prohlubují, kterak pevniny se přetvořují, kterak ústrojenstvo se obnovuje; — což jest proti předlouhému času, který člověčenstvo už na zemi prožilo, ona chvilka, o níž pojednává dějepis, vynášeje se chlubně, že zahrnuje dějiny lidstva?!

Pravěk člověčenstva byl dánskými archaeology rozvržen na dobu kamennou, dobu bronzu a dobu železa, kteréhož rozdělení praehistorikové namnoze dosud se přidržují. Než označení ta pohřešují ceny absolutní, protože vyznačují pouze stavy kulturního vývoje, které rozliční národové prodělali v dobách úplně různých. Na př. Egypťane znali železo již kolem r. 4000 př. Kr., ve Skandinavii nadešla doba železa přibližně na počátku křesťanského letopočtu a v Americe, jak se podobá, poznali železo až po Kolumbovi. Vůbec není žádná z vyznačených dob praehistorických proti druhé přesně omezena, ba i u jednotlivých národů nelze říci, kdy u nich jedna perioda počala a druhá se skončila, protože namnoze příznaky obou trvaly pojednou. Ku př. staří Egypťané, znajíce dávno všeliké kovy, při slavnostních příležitostech užívali zbraní kamenných, a ostatně až podnes u mnohých národův upotřebují náčiní kamenného, ba holiči v Mexiku prý podnes holí úštěpky obsidianu.

Doba kamenná dosti správně dá se rozděliti na dva veliké oddíly, totiž starší č. palaeolithickou a mladší č. neolithickou dobu. V prvé používal člověk k výkonům všelikým pouhých odštěpků pazourku a dovedl si zjednati vůbec jen zcela hrubé nástroje urážením z větších balvanů skalných. Hlavně na počátku doby té obýval člověk zemi společně s tlustokožci, přežvýkavci a dravci, kteří dnešní potomstvo své předčili nejen co do velikosti, nýbrž především co do počtu, jenž podle množství nalezených kostí musil býti náramný. K svému uhájení proti divoké zvěři té potřeboval člověk zbraní, jakými byly mu nejprvé kosti zvířat, pak pazourky, jiné křehké odrůdy křemene, obsidian i některé horniny. Postupem času dostavily se jemnější potřeby, kterým vyhověno zhotovováním věcí z kostí a parohů menších zvířat. Význačné pro tehdejší stav kultury jsou šípy, luky, oštěpy a jehly. Byl člověk starší doby kamenné lovec, jenž výtěžkem honby se živil. Obydlím byly mu jeskyně, a kde těch nebylo, zjednal si přístřeší buď vyhrabováním jam do země, nebo zbudováním zcela primitivních chýší z hlíny a roští. Snad dovedl si upraviti z kožní také oblek jakýsi, ač není vyloučena možnost, že i v severních krajinách tehdy chodili lidé nazí. Oheň znali a také už na zdobení a okrášlování hleděli, což tedy nijak není význakem vyššího stupně kulturního.

V době neolithické, mladší, dovedl si člověk kamenné náčiní a zbraně vyrobiti již umělecky s podivuhodnou dovedností. Celá perioda pak liší se značně od doby palaeolithické; neboť počátkem jejím vykazoval povrch zemský již skoro přítomnou tvářnost. Veliké potopy, roztavením ledovců způsobené, byly ustaly, řeky stáhly se do nynějších koryt, na místo velikých a dravých zvířat starší doby nastoupila nejstarší zvířata domácí, brav, skot, koza a pes a také člověk se proměnil. Lovec stal se rolníkem a pastýřem. Podobá se, že oheň byl hlavním činitelem, který rolnictví umožnil, protože jím mohutné hvozdy mohly býti obráceny v popel, čímž získána role a pastviny. Průmysl pokročil ohromně. Práce kamenné jsou provedeny a broušeny tak umě-

lecky, že nynější dělník se svými dokonalými pomůckami lépe by jich nesvedl. Člověk stavěl si domy na souši i na vodě, zbudoval náhrobky a chrámy, znal sítě na lovení ryb, člun i veslo, uměl příšti látky atd. Mladší době kamenné přisluší většina staveb kůlových, totiž jednotlivých domů nebo celých osad, které ve vodě na podkladě kůlovém byly zbudovány nepochybně hlavně za příčinou snadnějšího uhájení se proti nepřátelům. Mezi kůly nacházíme v jezerech na dně množství rozličných předmětů, které o poměrech a vzdělání tehdejších lidí výborné podávají svědectví. Však i mnohem později ještě bývaly kůlové stavby obývány, na př. v Prusku až do 13. století našeho letopočtu.

Rozdíly mezi starší a mladší dobou kamennou jsou tak nápadné, že odborníky dosti píle vynaloženo na ustanovení jakéhosi přechodu mezi nimi. Vložena mezi ně t. zv. doba sobů, která hojným vyskytováním se ostatků sobích jest vyznamenána, kdežto zbytky mamuta, medvěda jeskynního a p. jsou mnohem vzácnější než v době palaeolithické. Výrobky průmyslové a umělecké jsou sice ještě hrubé, avšak všeliké ozdoby z parohu sobího a slonoviny projevují přece již vyšší stupeň kultury. Do této doby nepochybně sluší nálezy v jeskyních moravských (hl. Býčí skále), jakož vůbec i jinde předměty ze starší i mladší doby kamenné nalézávají se zvláště v jeskyních, z čeho vyplývá, že lidé tehdy po většině byli traglodyti (obyvatelé jeskyň). Celkem však ani doba sobů neodstraňuje uspokojivě značný rozdíl mezi starší a mladší dobou kamennou, pročež mluvíce pouze o Evropě, ještě nejlépe vypomůžeme si tím, že připustíme přistěhování jakýchsi národů vzdělanějších, jichžto vlivem, nikoli však vlastní silou a pomalým vývojem, člověk neolithický tak mocný pokrok učinil. Odkud zavítali tito přistěhovalci, arci musí zůstati zatím otázkou otevřenou.

Starší doba kamenná jest cele diluvialní, mladší aspoň z části už jest alluvialní. Do Alluvia také spadají ostatní doby kulturního vývoje člověka, totiž doby kovů. Od doby kamenné nejsou ostře odloučeny a také mezi sebou nemají hranice určité. Archaeologové rozlišují v podstatě dobu bronzu a dobu železa; avšak před dobu bronzu mohla by se položiti ještě doba mědi, protože z novějších nálezů vysvítá, že v Americe, v Uhrách, ve Schliemannově Troji a jinde, měď dlouho před bronzem bývala užívána.

Doba bronzu vyznačuje se hojným vyskytováním předmětů bronzových, které přidružily se ke všelikým jiným, už velmi dokonalým výtvarům lidské dovednosti. Doba ta leží ještě hezky daleko před počátkem dějin; ostatky její nacházíme i na souši i ve vodě.

Doba železa konečně zahrnuje počátek t. zv. historické doby a trvá dosud. My sami v ní žijeme.

Čtvrtohory v Čechách.

Nejmladší útvary geologické: Diluvium a Alluvium jako všude jinde také u nás v Čechách jsou jakožto povrchová krytina útvarů starších velmi rozšířeny. Ne sice všechny usazeniny těchto formací jsou v Čechách vyvinuty; však vznik a vývoj těch, které tu jsou, shoduje se úplně s oným ve předešlé stati povšechně vypsaným, tak že tuto můžeme se omeziti skoro jen na vytčení prostorového rozšíření.

1. Diluvium.

Z hornin diluvialních nacházejí se, pokud určitě známo, v Čechách pouze ve předešlé stati charakterisované diluvium tarasové a hlíny. Diluvium glacialní není zjištěno. Ovšem veliké ochlazení postpliocénní a povšechná doba ledová patrně i v Čechách bez účinků nepominula, avšak měla-li tehdy vlast naše skutečně ledovce, dosud jest velice pochybno, ač někteří známky jich v Krkonoších a v Rudohoří ustanoviti se snažili. Hlavně novější dobou zabývali se řešením otázky té Laube a Bayberger a uveřejnili určité zprávy o skutečných prý stopách někdejších ledovců v Rudohoří a na Šumavě; avšak výklady jejich nejsou valně přesvědčivé. Při nejmenším vyžadují ještě důkladného podložení bezpečnými pozorováními, k nimž několik badatelů musí se spolčiti. Protož také všech výkladův o nezjištěných ledovcích pomineme a pohovoříme pouze o nánosech diluvialních, které v Čechách jsou úplně zjištěny a valně rozšířeny.

Tarasové diluvium, zastoupené u nás hlavně štěrky, vyvinuto jest převahou na mladších útvarech: třetihorních a křídovém. Štěrky ty lze dle dra. Krejčího nejlépe rozděliti podle míst, odkud pocházejí. Nejdůležitější jsou štěrky Krkonošské, sestávající z kusů archaeických hornin Krkonoš, jakož i z oblásků chalcedonů, achátů, karneolů a jiných polodrahokamů vyplavených z melafýrů podkrkonošských. Štěrky ty, jakož i písky granátonosné, nacházejí se v celém poříčí Labe i na místech značně povýšených nad nynější hladinu vodní, což jest důkazem, že druhdy mnohem širší a mocnější řeka ta teprve postupem času do skal útvaru křídového se zahlodala do hloubky nynější. Ba professor Krejčí dokonce myslí, že po usazení štěrků ještě celé Polabí nejvíc od Podbrad až ku Krkonoším se pozdvihlo, a Čechy vůbec dosud stoupají. Štěrky Krkonošské jsou rozšířeny hlavně na Boleslavsku a Bydžovsku, odkud pocházejí polodrahokamy, jimiž jest vyzdobena kaple sv. Václava na Hradčanech a kaple na Karlově Týně, a kde vznikla nejspíš pověst, že kámen, jímž pasák po krávě hodí, má větší cenu než celé stádo. V Podkrkonoší u Paky, Semil, Lomnice a j. štěrkují ostatně těmi drahokamy cesty. Důležitější jsou štěrky a nánosy pyropové, jež nacházejí se u Rovenska, Hostinného, Dvora Králové, jmenovitě však v Litoměřicku u Sepetel, Třiblic, Ječan, Dlažkovic, Podsedic, Chrastan a j. Tyto nánosy pyropové sestávají hlavně z kousků hadce s vrostlými granáty, z úlomků čediče, valounů ruly, amfibolitu, pískovce, opuky a z drobnějších zrn olivinu, granátu, titanitu a drobných zkamenělin, které z prodajných pyropů na taru (pro lékárny a p.) lze snadno vybrati. U Dlažkovic a také u Třiblic vynášejí drť a písek granátový z jam a vypírají ho, při čem nabývají netoliko ohnivého granátu českého, toho stkvostu, jejž básník prohlásil za zkamenělé krůpěje české krve; nýbrž také méně hojná zrna jiných drahokamův a minerálů. Mezi cirkony z písku Dlažkovického vybranými nalezen před několika lety také malý žlutý démant, jenž uložen jest ve sbírkách musejních. Není sice nijak vyloučeno, že by se za poměrů, na nalezišti udaném vládnoucích, démant vyskytovati mohl, však přece bylo uváděno v pochybnost, že by démant ten původem svým byl v skutku českým, třebať lidé při sbírání zaměstnaní jednohlasně dotvrdili, že ho opravdu v písku našli. Pochybnosti nebudou odstraněny nadobro dříve, dokud nepodaří se nalézti démant aspoň ještě

jeden. Poznamenati dlužno, že nánosy granátové náležejí u nás k nejstarším výtvarům diluvialním.

V Podrudohoří rozkládají se štěrky Krušnohorské, z nichž před časy zajisté vypírala se cínová ruda (kassiterit), jako se za podobných poměrů děje dnes ještě na Malace a ostrově Banka, kdežto v Čechách a Sasích musejí dobývati rudu z tvrdého kamení žulovitého. Proto také se u nás práce skoro ani nevyplácí. Štěrky Krušnohorské skládají se z úlomků ruly, žuly, dioritu, porfýru, křemene a p. a pokrývají tarasy třetihorního útvaru, prozrazujíce namnoze, že v dobách poměrně nedávných ještě byly pozdviženy.

Údolní brázdy vymleté vodami ze Šumavy přišlými vyplněny jsou štěrky Šumavskými, které skládají se z kusův a valounů starých hornin Šumavských a křemene, jakož i z písku zlatonosného, jenž druhdy býval významný zvláště v poříčí Otavy. Zdá se, že písek ten v podstatě jest drť ruly z okolí Kašperských Hor, kteráž obsahuje žíly zlatonosného křemene. Bayberger sice snaží se vyvoditi, že nánosy písku toho jsou výsledkem činnosti ledovců a že tak jako od časů Přemyslovců až do slavných dob Karla IV. zlato v Podšumaví se rýžovalo, zase bude lze je vypírati, kdyby nové ledovce písek zlatonosný nahromadily; avšak není potřeba v této věci dovolávati se pomoci ledovců, protože řeky a bystřiny dobře pro ni vystačí, a hlavně nelze ji nijak uváděti za důkaz, že ledovce skutečně na Šumavě bývaly. Stejně neoprávněno jest bez nejlepších důvodů prohlásiti nánosy kamení a valounů kolem jezer za morény.

Ve středních Čechách na hřbetech a pláních vysočin od Plzeňska přes Prahu až do Polabí rozkládají se štěrky silurské, které sestávají z úlomkův a valounů křemenců, břidlic a buližníku.

Posuzování diluvialního stáří štěrků jest celkem obtížno, protože leckde pouhým zvětráním a částečným odplavením vrstev povrchových nějakého staršího útvaru povstal štěrk, který v skutku diluvialní není. Jest to místní výtvor, jehož součásti vesměs jsou téhož stáří geologického; není to nový nános, nýbrž ostatek po odplavení zbylý. Na př. mnohé štěrky kolem Prahy a Berouna povstaly místním rozsypáním slepenců Peruckých vrstev útvaru křídového. Geologická příslušnost jejich tuto náhodou dá se dosti snadno ustanoviti, protože jsou podloženy ohnivzdornými jíly a lupky pro Perucké pásmo význačnými.

Co hlín diluvialních v Čechách se dotýče, tedy asi sotva která poskytuje důvod pro vznik z nánosu vzduchem přinešeného, jak Richthofen o Lössu učí, nýbrž nepochybně všechny asi jsou výtvarem sladkých vod.

Bývají hnědožluté, nebo začervenalé (červenky), pískem pomísené a obsahují často pecky vápenité t. zv. cicváry. V Čechách jsou značně rozšířeny jakožto povrchový pokrov všech útvarů jiných, hlavně však v oboru útvaru křídového, z jehož vrstev namnoze patrně povstaly. V oboru Siluru a Karbonu kolem Prahy také jest jich mnoho. Používá se jich hlavně k výrobě cihel. Však vedle toho spočívá význam jejich v tom, že všude, kde se vyskytují, jsou základem výborné půdy.

Hlín jeskynních, o nichž ve stati předešlé zmínka byla učiněna, nemáme v Čechách tolik jako na Moravě, odkud z nich pocházejí nejbohatší nálezy kostí ssavců diluvialních. Však jest možno, že budou u nás také ještě hojněji objeveny hlavně v oboru vápenných skal mezi Prahou a Berounem.

Ústrojenstvo diluvialní v Čechách vykazuje v podstatě representanty v předešlé kapitole při povšechném výpisu uvedené, pročež tuto budiž jen krátce poznamenáno, že v Diluviu obývali Čechy, jako ku př. nejbližší okolí Prahy, slonovitý mamut, nosorožec, mědvěd, túr, jelen, sob, kůň, hyéna, svišť a jiné druhy, které dnes nadarmo bys tu hledal ve stavu divokém a v přibližné hojnosti. Také jest úplně zjištěno, že v Čechách žil člověk už za doby mamuta. Hlavně nejnovější doby učiněny byly v okolí Prahy nálezy lebek, kteréž útvarem svým sluší k nejzajímavějším vůbec. Byly však dosud prof. Fričem jen zatímně popsány. Na nálezy podobné, jež v cihelnách jsou dosti časté, měl by se míti největší pozor a dělníci měli by se napomínati k největší obezřetnosti a šetrnosti. Na př. u Českého Brodu při srážení stěny hlíněné odhalena úplná kostra člověka na bobku sedícího; ale nežli majitel přikvapil, byla od dělnictva zničena a části rozvlečeny.

2. Alluvium.

Z výtvorů této nejmladší epochy vývoje zemského, ve které my sami žijeme, největší zajímavosť a důležitosť mají vedle chlebodárné ornice, rašeliny. Možná sice, že i z našich rašelinišť některá vznik svůj vzala už v době diluvialní, ale většinou beze vší pochyby přisluší k Alluviu.

Rašeliniště zaujímají u nás asi 15.000 ha a rozkládají se hlavně na hřbetech pomezných horstev, kde podklad jejich tvoří krystallinické horniny prahorní, uvnitř země pak v krajinách plochých nebo kotlinovitých, bohatě povodněných, jako na Třeboňsku, anebo v severních Čechách okolo Doksů a Mimoně. Nejnověji vydal o rašelinách českých prof. Fr. Sitenský první svazek obšírnější práce, v níž rozděluje je na slatiny a vrchoviště. Slatiny vypadají nejčastěji jako mokřiny a nalézají se u nás hlavně podle vod stojatých a tekoucích. Jsou zvláště hojny v Polabí, kolem Doksů a Mimoně, u Doudleb, Žamberku, na Třeboňsku a j., kdež po většině spodinou jejich jest bývalé dno rybníka nebo tůně. Vrchoviště jsou v Čechách mnohem četnější slatin, a to na horských hřbetech i v nížinách, kdež vyvinula se buď na původní slatině, nebo na humuse lesním. Hlavně v jižních Čechách a ve Žďárských horách užívají rašeliny dosti hojnou měrou za topivo, ku kterémuž konci rašelina se dobývá v podobě cihel, čemuž říká se „píchání borek".

Velmi zajímavy jsou rašeliny okolí Františkových Lázní, tím totiž, že voda v nich nahromaděná nasytivši se plynem uhličitým, jenž z puklin podkladu skalného se prýští, na povrch vychází v podobě četných kyselých pramenů léčivých. Také jsou u Frant. Lázní vloženy do rašelinišť vrstvičky sypké křemité hmoty t. zv. Kieselguhr, ze samých křemitých obalů drobničkých Diatomaceí sestávající. Podobně u Plané na Plzeňsku, u Chotovin poblíž Tábora, u Dokes a j.

V obor Alluvia čítám také vápenné tufy, které v Čechách na některých místech, hlavně v oboru vápenců mezi Prahou a Berounem, jako na př. u Chuchle a u sv. Ivana, se objevují.

K Alluviu sluší dále nejnovější nánosy řek, potokův a bystřin, všeliké splavky a písky říční a pak hlavně ornice, kterou rok co rok pilný rolník pluhem rozrývá a do níž zrno ukládá v naději, že šťastně vzejde a tisícerý přinese užitek.

V pánvi hnědouhelné.

Črta Jana Šulisty.

(Dokončení.)

následujících dnech vodil jsem přítele svého, ježto nemoc jeho, jak obyčejně bývá, se zhoršila, toliko v nejbližším okolí Teplic; tak v parku Trnovanském a Proboštovském, a když opět nemoc poustoupila, i do Dubí, Bohosudova a Krupky jsme si zajeli.

Nemoc přítelova tak dalece zmizela, že již mohl šátek, na němž ruku nosil, odložiti. K žádosti Matýskově vydali jsme se na výlet do dolů, jehož se ještě tři lázeňští hosté súčastnili. Bylo krásné letní odpoledne. Jedouce c. k. státní drahou (dříve Duchcovsko-Podmokelskou) uzřeli jsme v Košťanech rozsáhlou továrnu na zboží chamottové, která patří bývalému řediteli dráhy Pecharovi. Chamottovými dlaždicemi z této továrny, kteráž i v Praze svůj sklad má, dlážděny jsou Příkopy a třída Ferdinandova. Ježto před loni továrna z větší části požárem byla zničena, rozšířena loni v také míře, že velmi pochybuji, zda v Rakousku větší továrny podobného druhu bys nalezl. Cestou upozornil jsem přítele a spoluvýletníky na mnohé v okolí se nalézající hutě skelné. Pokud jsem se mohl přesvědčiti, jest asi v dvouhodinovém obvodu Teplic 9 skelných hutí, z nichž většina Čechům náleží. I hutníci zde zaměstnaní jsou dle národnosti as v 80% Češi. Jediný jde totiž o tom hlas, i u Němců, že nejlepšími sklenáři, nejlepšími brusiči skla jsou Češi; české sklo a český hutník chvalně známý jest i za hranicemi. Skleněné zboží z továren těchto, jako sklenice, džbány, vásy a jiné ozdobné věci, rozesýlají se až do Ameriky, kde česká práce náležitého ocenění dochází.

Na nádraží v Bruchu byli jsme očekáváni správcem dolu p. Mladějovským, upřímným to našincem, jenž nás po půl hodince na důl „Jiří“, hraběti Waldštýnovi patřící, zavedl.

Odloživše svůj oděv oblekli jsme p. správcem opatřené šaty hornické. Každému dán do ruky malý hornický kahan. Provázeni jsouce srdečným „Zdař Bůh!“ a „Glück auf!“ horníků vstoupli jsme tři s p. správcem do připravené „klece“, a sotva znamení strojníku dáno, spouštěni jsme byli do říše podzemní. V minutě octli jsme se 120 m. pod zemí, v tak zvaném „náraziští“. Vystoupili jsme z klece, abychom soudruhy své zde očekávali. Vozík (hunt) uhlím naplněný vstrčen do klece a na dané znamení nahorů vytahován. Do vyprázdněné druhé klece vstoupli opět soudruhové a za námi spuštěni do dolu. Mezi tím obhlíželi jsme se kolem, než všude černá tma zírala na nás. Po delší době teprve rozeznati jsme mohli přes dva metry širokou chodbu, vedoucí od náraziště. Když i druzí spoluvýletníci v náraziští z klece vystoupili, vedeni jsme byli společně zmíněnou chodbou p. správcem a p. naddůlním (obrštajgr). V této chodbě, jakož i v ostatních, položeny jsou dvoje koleje; po jedněch strkají se prázdné hunty od náraziště k místu, kde horníci uhlí kopají, po druhých hunty plné k náraziští, kde se do klece vestrčí a mohutným strojem nahorů se vytahují, kdežto vyprázdněné hunty opět do dolu se spouští. Na cestě potkávali jsme dělníky hunty tlačící, a ze zdáli kmitající se světélko kahance upozorňovalo nás, bychom na levo se vyhýbali. I druhé i třetí

patro jsme si prohlédli. Uhlí z hořejších pater do nejnižšího sváží se takto: Hunt uhlím naplněný spouští se pomocí drátěného lana do patra nižšího. By však spoustění to příliš rychle se nedálo, pohybuje se zároveň bedna cihlami naplněná z patra nižšího do patra vyššího. Chce-li se opět prázdný hunt nahorů vytáhnouti, spouští se bedna s cihlami dolů, prázdný hunt tím zároveň vytahujíc. Jednoduchý a přec praktický to přístroj! K rychlejšímu stoupání z patra do patra postaveny jsou pro horníky a úředníky kolmé řebříky, jednotlivá patra takto spojující. Čerstvý vzduch, nutný horníkům k dýchání a kahanům k hoření, přiváděn jest otvorem nad nárazištěm, zkažený vzduch pak zvláštním otvorem, luftšachtou zvaným, se odvádí. Na několika místech nalezli jsme horníky pracující. Polonazí kopali tu jedni z dýmek si pokuřujíce, druzí veselé písně si prozpěvujíce, a nedbali potu s čela se jim po nahém těle řinoucího. Pohvizdujícího horníka v dole nikde neuslyšíš. Dle staré totiž tradice vyrušují se hvizdotem skalní duchové, začež pak horníkům strašně se mstí, zpěvem však ukolebávají se a horníkovi, jenž do říše jejich jako nepovolanec se vedral, nijak nepřekážejí. Ač z nynějších horníků nikdo více ve skalní duchy nevěří, zachován obyčej ten všude s největší přísností. Připomenouti hodno, že horník v dole významu „půlnoc" nezná; místo půlnoc říká horník „poledne", kdy též od práce své odpočívá a chatrným obědem svým, kávou s chlebem, se posilňuje. I hochů škole sotva odrostlých upotřebuje se v dolech k tlačení čtyrkolových těch vozíků (huntů). Ve větších dolech vykonávají práci tu obyčejně koně, kteří v klecích prkny ohrazených sázáni do dolu se spouštějí, kde zároveň pro ně i stáj je připravena. Ano i kovárna zde se nalezá. Co však s podivem nám jest, že se tu i dynamitu k trhání uhlí užívá. Platně zde zajisté osvědčuje se přísloví: „Ardua visa olim risus sunt posteritati" (Co obtížným zdálo se kdys, hříčkou jest potomstvu). Vytěžené uhlí sesypává se z rampy (vyvýšeného to místa) do připravených železničních vozů. Práci tu obstarávají odrostlí hoši aneb ženy za denní plat 60 — 90 kr. Zručný horník vydělati si může v dolech až přes 50 zl. měsíčně.

Dílo dolové jest velmi nebezpečno vyvíjením se třaskavého báňského plynu (C_2 H_4), jenž smíchán se vzduchem rychle se zapaluje a ohromný výbuch způsobuje. Plyn tento bezbarvý, bez všeho zápachu jest k dýchání úplně nezpůsobilý. Velmi mnoho horníků, přišli-li v místa plynem tím naplněná, vytaženi byli často již jako tuhé mrtvoly. Plyn tento nazývají horníci též „bicími větry". V dolech, kde plyn ten se vyvinuje, užívají horníci ochranných kahanů „Davyho". Neméně nebezpečnými jsou tak zvané „ohně". V starešinách, plánech to starších, vzejme se uhlí samo od sebe a činí pobyt v místech těch úplně nemožným. Rozšiřování zabraňují horníci zazdíváním chodeb, v nichž ohně zuří. Zeď tato ochranná hlinou se zamazává.

Dolování na uhlí hnědé rozšířeno jest od Chomutova až k Ústí ve více než 50 dolech, v nichž téměř 10.000 lidí výživu svou nalézá. Jako svrchu jsem podotkl, že většina skelných hutí v rukou Čechů se nachází, s bolestí zde konstatovati musím, že jsou téměř všechny doly v rukou cizinců, a to hlavně Angličanů, Berlíňáků a Drážďaňáků, kteří naplňují si své pokladny bohatstvím naší krásné vlasti a lidu, jenž bohatství to jim s mozoly na rukou a potem na tváři do měkkého klínu skládá, ještě spílají, jej zaručených státem práv zbavují a jej tím na otroky své choutky snižují a vydrancovaný pak výtěžek někde

za hranicemi utrácejí. Jediné oprávněný a svědomitý majitel všech velkých dolů jest země neb koruna sama. Že i pod správou státní báním dobře dařiti se může, nejlepším o tom dokladem jest Příbram“ (Světozor ročník 8.). Jediné ryze českým jest důl Čecha pana J. Viktorina z Mělníka, nedaleko Duchcova, kde jest dělnictvo i úřednictvo úplně české. Velký počet Čechů, ač téměř žádný důl bez Čechů obejíti se nemůže, zaměstnán jest v dolech u Duchcova, náležejících dráze Duchcovsko-Podmokelské.

Dříve byli majetníky dolů rolníci z okolí Teplic a Ústí, kteří na svých statcích udělali obyčejně šachtu, kterou jenom slabě prkny vypažili, a dostavše se na uhlí, zde tolik vybrali, co se před sesutím šachty dalo. Na to opouštěli práci tu na tomto místě, aby opět jinde podobně ku škodě své si počínali. Nepravidelným tímto dolováním ohromné množství uhlí přicházelo na zmar. Rolníci ti dříve za několik krejcarů dováželi centnýř uhlí až do Ústí, odkud za levný peníz Sasko a Prusko českým uhlím bylo zásobováno.

Vystavěním dráhy Ústecko-Teplické r. 1858. a r. 1871. dráhy Duchcovsko-Podmokelské počalo se na uhlí dolovati ve větších rozměrech, čímž zároveň i cena uhlí zvýšena. Ročně těží se v celé pánvi hnědouhelné na 20 tisíc centnýřů uhlí. Jak ohromné tu bohatství přichází v ruce cizí!

Prohlédnuvše si v dolech vše důkladně vrátili jsme se k nárazišti, kde opět do klece jsme vstoupili a nahorů vytaženi byli. Jak zaradovali jsme se, když to zlaté boží slunko opět jsme uzřeli! — Na to odložili jsme vypůjčené šatstvo a za obyčejný svůj oděv je vyměnili. Poděkovavše za laskavosť páně správcovu při prohlídce dolu nám prokázanou ubírali jsme se k nádraží. P. správce doprovodil nás na zpáteční naší cestě ze šachty až na nádraží. Rozhovorem o národnostních poměrech došli jsme stanice nad očekávání rychle. Než vlak v nádraží stanul, zašlo slunce za ty naše české hory a šedý soumrak rozložil se nad krajinou. Ještě jednou projevujeme nelíčené díky panu správci za pohostinnosť, ještě jednou tiskneme si pravice na rozchodnou, a již odnáší nás vlak k Teplicím.

Slavnostní to jízda! Podél trati různobarevné ohně plápolají a spoluvýletníkům mým divno, kdo překvapení to nám připravil. Vykládám, že dílem to matky přírody. Uhlí, jako prášek drobné a na hromadách nakupené, na vzduchu samo se zapaluje, hoříc zde modravým, tam růžovým, zde zas bledě bílým plamenem.

Nic na světě však dokonalého! Tato krásná na pohled hra přírody zraku lichotíc otravuje plíce naše i vzduch celého okolí.

„Hle, hoří!“ zděšeně volá Matýsek, ukazuje oknem na rudou záři na obloze se šířící.

„Ano, hoří, ale ne nějaký statek“, upokojuji svého přítele. „Živý ten oheň toť kouř z komína valcovny v Cukmantlu, kde plech ocelový, koleje železniční a traversy se zhotovují. Zítra, bude-li příhodné počasí, a bude-li vás to, pánové, zajímati, můžeme si učiniti malý výlet do této valcovny“, vyzývám své spoluvýletníky.

Návrh můj jednohlasně přijat, ano dodati musím, ač vrozená má skromnosť se vzpouzí, že podotkl jeden ze spoluvýletníků za souhlasu všech ostatních: „V ruce takového vůdce, jenž dovede nám odpůldne tak jako dnešní zpříjemniti, podáváme se s radostí“.

Druhého dne usmíval se Helios ze stříbrolesklého vozu svého na pozemčany tak líbezně, jakoby každého z pokoje vytáhnouti chtěl. S chutí vydali jsme se na cestu do Cukmantlu a za tři čtvrti hodiny stáli jsme před cílem své dnešní cesty. Stojíme před budovou ohromnou, učouzenou, chrlící oheň z mnoha otvorů a dunící a sténající jako ve hřmění Vesuvu. Na mysl stoupá upomínka na dílnu Hefaistovu. Země chvěje se v dalekém okrsku a nebe zbarveno rudou září, v níž za večera srší celé ohnivé mraky jisker. Nebe málo kdy tu prozří svou přívětivou modří, kotouče dýmu valí se zde po obloze, i když jinde právě slunko pohlíží na ten svět veselým okem; nad Cukmantelskou valcovnou vznáší se také jako oko, ale jako oko těch zdejších kyklopů — od žáru strhané a zarudlé.

Dech se tají při vstoupení dovnitř. Tisíc kol v klopotném vířivém pohybu jakoby volala „noli me tangere", a nohy se chvějí, poněvadž pociťují, že celá podlaha ta železná pod nimi takřka řeřaví. Zastavíme se u „pece vyfukovací". Myslíme, že jsme u malé sopky. Zde úzkost brzo přechází. Máme před sebou přírodu v poutech, v něž ji ukoval duch lidský. Nepatrným stisknutím ruky dělníkovy celý ve všech útrobách vztekající se kolos se skloní a z něho jak voda teče bílá ocel v připravenou pánev. Podiv opět jímá nás, ale ne již nad výjevy samými a jich velkolepostí, nýbrž nad poslušností, s kterou chovají se k člověku. Jsme v menažerii sil, jež tancují a skáčí jako lvi na pokyn krotitelův.

Kotel vychrliv obsah svůj, vznáší se lehkostí papíru na své původní stanoviště a dole v pánvi klokotem vrou roztavené massy. Vizme dále, co z rozžhavené té massy v krátké době se stane Z ohromné pánve vypouští se tekutá massa do silně zahřátých hranolovitých kadlubů. Naplněné kadluby staví se na místa dříve vyhřatá, by se ochlazování pozvolna dálo a ocel nestala se křehkou. Ochlazená ocel, dosud však ve stavu žhavém, vypouští se z kadlubů a klade se mezi válce, kteréž ji buď v traversy buď v koleje aneb na jiných místech v plech přetvořují.

Opouštíme s utajeným údivem dílnu tu, která na říši pekelnou nás upomíná, a kráčíme, dozorcem vedeni, v dílnu druhou, první podobnou. Zde schýlen dychtivě očekává druhý kolos napojení v rudý žár rozpáleného nitra svého. Zůstaneme státi jak ve zvěřinci, čekajíce „krmení". Nedočkavé té šelmě vsypou dělníci v hltan obyčejné vápno. Mezi tím vlastní nápoj připraven.

Litina totiž v tak zvaných plamenicích po dvouhodinovém varu stala se tekutou. Žhavá tekutá ta litina spouští se nyní po žlabech a vlévá se do železného kotle takto připraveného. Jakmile jest nyní kotel z polovice naplněn, postaví se kolmo a pomocí dmychadel válcových vehání se v něj vítr, čímž počne litina v kotli klokotati a ohromné množství jisker vychrlovati, pročež nutno, aby kotel ten pod vysokým komínem stál. Proud vzduchu, který pomocí oněch valcových dmychadel se žene, spaluje svým kyslíkem uhlík, křemík a částečně železo, čímž vzniká nejen teplo k zkujňování potřebné, nýbrž odstraňují se ve způsobě strusky škodlivé součásti litiny. Za dvacet minut přeměněna litina v ocel, kteráž, jak svrchu dotčeno, do pánve a odtud do kadlubů se vlévá, aby z ní buď koleje, traversy neb plech robiti se mohl. Tento způsob zkujňování litiny vynalezl r. 1855. anglický inženýr Henry Bessemer v Sheffieldu, a také dosud způsob ten „bessemerování železa" slove. (V. J. Jahn.) Ve válcovně této, která jest majetkem akc.

německé společnosti, zaměstnáno je na 700 dělníků, mezi nimiž opět polovina Čechů. Kamkoli se jen ohlédneme, v kterýkoli větší závod zde na severu vstoupíme, všude vidíme, že nemohou se majitelé bez těchto, byť i nenáviděných českých dělníků obejíti. Znají zručné ruce českého dělníka až příliš dobře, a tu, kdy jde o zisk, ustupuje vlastenecký jejich fanatismus do pozadí. —

S výsledkem výletu v plné míře jsouce spokojeni, a o všem, co jsme uzřeli, živě rozprávějíce, vraceli jsme se k večeru do Teplic.

Prameny teplické nezklamaly mého přítele. Po čtyrnedělním pobytě v Teplicích vracel se opět český můj Matýsek ku svému povolání do Prahy se zdravou pravicí a s dokonalým obrazem o onom „českém ráji“. Český ráj! Český! Rájem Čech bez odporu, v němž však po většině Čechu jen úřad zahradníka přidělen, jenž všechno ovoce rajské na zlaté mísy pánovy odváděti musí, a jemuž jen slupky a škořepiny v misku hliněnou se házejí, by i na dále úřad zahradníka spravoval; ví předobře pán jeho, že úřad ten v lepší ruce vložiti nemůže, ano nesmí.

Neskládá sice nečinně lid náš ruce v klín, ale síly jeho jsou přec jen slaby. Dostane-li se mu podpory od šťastnějších spolubratrů v krajích ryze českých, pak tím rychleji domůže se postavení čestnějšího, jež mu dříve náleželo. Podporou tou jsme jisti a kojíme se vlašským tím příslovím: Che va piano, va longanpe va lontano. (Kdo jde pomalu, jde dlouho a dojde daleko.)

Gymnasium jesuitů v Jindřichově Hradci.

Píše Alois Mattuška.

(Pokračování.)

Zatím pan Jáchim Oldřich, mladistvý dědic panství hradeckého, nacházel se v cizině na cestách, hledaje sobě nevěsty. Vskutku pak v lednu r. 1598. zasnouben v Augsburku s Marií Maximilianou, dcerou Karla hr. z Hohenzollern. Poněvadž pak měsíce následujícího v únoru studentstvo do Hradce se vrátilo, neboť již nebezpečenství nemoce minulo, podařilo se některým studentům nacvičiti zvláštní představení, kteréž znázorňovalo „Obětování Isaka“, a to za pomoci několika studentů z Krumlova provedli dne 15. února na Hluboké jakožto na přivítanou nastávající paní hradecké a v oslavu sňatku, který se tamtéž toho dne odbýval. Rozumí se, že byli studenti náležitě obdařeni a pansky pohostěni.

Matka Jáchima Oldřicha, paní Kateřina z Montfortu, střídala svůj pobyt částečně na Hluboké, částečně v Hradci a pečovala o nové upevnění studií mládeže obou těchto panství. V únoru počalo se v Hradci zase na třech školách gymnasia vyučovati, když sem provincial (představený) jesuitů z Prahy nové professory poslal. Byli to Jakub Lišťanský, Jan Goyer a Paukr Karis. Počet žáků vzrostl a paní Kateřina pomýšlela na rozšíření gymnasia ve třídy čtyři. Příležitost rychlou zavdal k tomu opětný mor, který však tentokráte jen na Krumlové v letě zuřil, takže tam gymnasium bylo zavřeno. Paní Kateřina povolala tedy studenty čtvrté třídy, které

v Krumlově ze svého panství živila, do Hradce a zde se svolením provinciala čtvrtá třída čili syntax byla zřízena. Přílišný počet žactva z panství hradeckého byl příčinou, že paní Kateřina nyní vážně pomýšleti počala na to, jak by myšlénku svého zesnulého manžela (Adama z Hradce) a zakladatele gymnasia provedla, aby totiž při témž ústavě zřízen byl zvláštní „dům chudých“ (domus pauperum), ve kterém by žáci chudí byli ubytováni a společně živeni.[1]) Aby vůle tato uskutečniti se mohla, zrušila paní Kateřina dosavadní špitál pro malomocné ženy[2]) (neboť byly r. 1598. ve špitale tom jen dvě ženy opatrovány) a nadaci téhož zrušeného špitalu obrátila na vydržování některých chudých studentů v zamýšleném „domě chudých“ čili v semináři, jak se říkati počalo. Poněvadž dům tento měl býti teprve postaven, zavedeno bylo zatím 10 chudých hochů do bytu soukromého, a tak dne 5. září 1598. za přítomnosti paní Kateřiny z Montfortu byl seminář otevřen.

Pak odejela zase na Hlubokou a když i syn její pan Jáchim Oldřich chystal se mladou paní svou Marii Maxmilianu, která až dotud s ním na Hluboké se nacházela, prvně do Hradce uvésti, vrátila se matka jeho v měsíci říjnu s celou svou rodinou z Hluboké do Hradce. Dne 17. října 1598. přijeli všichni a mladá paní jakožto nastávající vladařka přijata od obyvatelstva hradeckého s velikým nadšením a slávou. Že pak prvně do tohoto města vstupovala, odbýváno slavné „Te Deum“ ve farním chrámě a potom od studentů slavnostní drama o křesťanském rytíři („de milite christiano“) po 8 dnů trvající bylo provedeno.

Po tomto divadle odbývala se na gymnasii slavná zkouška a pan Jáchim Oldřich udělil mládeži studující dary,[3]) kteréžto odměňování mravnosti a píle stalo se na příště zvykem a dálo se potom každého roku.

---

[1]) Myšlénku tuto vyslovil pan Adam z Hradce v zakládací listině těmito slovy: „Tímto listem ustanovuji, aby spasitelné mých poddaných učení lepší průchod míti mohlo, aby dům chudých, jichž za vyzdvižení, vystavení a založení (jakž se v jiném listu zvláště doleji dokládá) tomuto založení, vtělení míti chci se všemi bydlejícími v něm témuž rektoru Tovaryšstva neměnitelně poddán byl se vším právem jakž strany stavební, platův almužen, tak i s osobami v něm bydlejícími; pročež rektora koleje aneb místodržícího jeho bude, mládence, kteří by v něm vychování své měli míti, je přijímati ano i zase vylučovati, jim úředníka jednoho, který by se jemu líbil, vystaviti a o všeho domu řádu ustanovovati bez každého člověka odporu a zaměstnání, však tak, aby na poddané z panství mého přední péče brána v tomto způsobu byla.“

[2]) Špitál pro malomocné ženy nacházel se v t. zv. „Kláštеříčku.“

[3]) O tomto prvním podarování mládeže „Catalogus solemnis promotionis“ má zaznamenáno:

„Quod felix, faustum, fortunatumque sit Ecclesiae Dei sanctae, Catholicae, Illustrissimae dominae Dominae Catharinae, de et in Nova Domo, Fundatrici nostrae benignissimae: Illustrissimo domino Domino Joachimo de et in Nova Domo, Mecaenati nostro clementissimo, cujus insigni liberalitate juventus nostra, hodierno die primum studiorum praemiis donatur. Clarissimae ejus conjugi Maria Maxmilianae Comiti de Hohenzollern: Reipublicae Christianae, nostraeque literariae, denique nobis vobisque omnibus.“ (Uvádějí se jména podarovaných studentů, kteříž byli následující: Josef Matthiades (z Lišova), Vavřinec Ratzinberg (z J. Hradce, nejlépe se vyznal v řečtině), Václav Leitner (z Krumlova, nejzbožnější), Daniel Schüller (z J. Hradce), Kašpar Richthoffer (z Rakous), Jakub Adam (z Veselí), Václav Gretsch (z J. Hradce), Richard Landsteiner (z Rakous), Jiří Mandel (z Rakous).

Tou dobou začali pak také studující místo do chrámu farního choditi do kaple sv. Magdaleny, domácí to kaple jesuitů při koleji se nacházející, neboť bylo nařízeno, aby v ní každého dne mše svatá (vyjma svátky) pro studenty byla sloužena.

Následujícího roku přibyla gymnasiu třída nová „poesie“ a po roce opět další rhetorika“, takže roku 1602. konečně celé gymnasium v Jindřichově Hradci bylo zřízeno.

Rhetorika byla do Hradce vlastně přeložena z Krumlova, což stalo se následkem nepříznè, s jakou zanevřel pan Petr Vok z Rožmberka, pán Krumlova, na tamější jesuity, an držel se utraquismu. Následkem jistého s nimi sporu odňal jim ročních 500 dolarů, k vydržování rhetoriky až do té doby poskytovaných, i jiné příjmy jim ubral, takže jesuité nuceni byli teď zmenšiti počet údů koleje až na 10 bratří a školu rhetoriku a seminář rhetorů svých počátkem r. 1602. do Jindř. Hradce přeložiti.

Paní Kateřina v radosti nemalé vyžádala si, aby mohla býti přítomna prvnímu vyučování v poslední této třídě, která byla sem slavnostně z Krumlova přenesena a věnovala koleji, jak obyčejně každého roku činila, 400 tolarů. Prvním professorem rhetoriky stal se jesuita Martin Wagner.

Otevřením rhetoriky bylo gymnasium jesuitů v Jindř. Hradci co do počtu svých škol dovršeno.[4])

2. Vnitřní zřízení gymnasia.

(Školy grammatikalní a humanitní. — Praefekt a sbor professorský. — Školní řád 1600. — Učební předměty (převaha latiny). — Vyučovací doba. — Prázdniny. — Zápasy. — Odměny. — Promoce. — Spolek studentů r. 1602. k poctě Panny Marie. — Kázeň. — Privileje studentů.)

Gymnasium jesuitů v Jindřichově Hradci objevilo se tedy r. 1602. prvně ve své celistvé tvářnosti, čítajíc 5 dobře zřízených škol naplněných žactvem přehojným z rozmanitých zemí, mezi nimiž četný počet nacházel se šlechticů. Tyto školy tvořily dvě oddělení: grammatikalní (principie, grammatika, syntax) a humanitní (poesie, rhetorika.[5])

Poněvadž pak první třída obdržela ještě zvláštní družku pod jmenem „parva“[6]) pro malé žáky, rozmnožil se tím počet škol z pěti na šest. V parvě rozeznávali se žáci dle stáří na „menší“ (minores) a „nejmenší“ (minimi). Z tohoto oddělení bezpochyby vyvinula se ona

[4]) První posluchači rhetoriky v J. Hradci byli: Daniel Schiller (z J. Hradce), Tomáš Tiller (z J. Hradce), Sigfried Straiber (z Lužice), Richard Landsteiner (z Rakous), Leopold Faber (z Vídně), Jan Cervus (z Kut. Hory), Krištof Wolchinger (z Rakous).

[5]) Po latinsku nazývaly se tyto třídy:
a) classes grammaticae:
1. Prima seu infima classis grammaticae (Principia).
2. Secunda seu media classis grammaticae. (Grammatica).
3. Tertia seu suprema classis grammaticae. (Syntax).
b) classes humanitatis:
4. Quarta classis (Poetica).
5. Quinta classis (Rhetorica).

[6]) Parva byla otevřena teprve roku 1609. Parva čítala, jak se samo rozumí, vždy nejvíce žáků; n. p. roku 1645. čítali „minores“ a „minimi“ dohromady 350 žáků!

zvláštní škola přípravná pro gymnasium, zvaná „elementárka“.[7]) Žáci jmenovali se „elementarii“ aneb „rudimentistae“ (prvopočátečníci). Počítáme-li tuto třídu ke gymnasii také, pak měl hradecký ústav celkem sedm škol. V elementárce byli abecedáři („discentes et componentes“) a pokročilejší žáčkové („legentes et scribentes“).

Gymnasium řídil praefect[8]) Jan Rotarius s pěti professory, kteří byli: Martin Wagner (rhetorika), Jindřich Filip (poesie), Jiří Sturm (syntax), Kašpar Pasternack (grammatika), Bartoloměj Zedníček (principie).

Professoři jmenovali se po latinsku vzhledem k žákům svým magistri (učitelé), ale v jesuitské koleji vzhledem k ostatním členům řádu, kteří byli kněží,[9]) říkalo se jim „scholastici“.

Gymnasium řídilo se zvláštním školním řádem[10]) pro všechna gymnasia jesuitů od generála řádu vydaným.

Úkolem jesuitského gymnasia bylo vypěstiti člověka po latinsku nejen mluvícího, nýbrž i myslícího. Proto bylo přísně k tomu hleděno, aby studenti netoliko ve škole, nýbrž i mimo ni mezi sebou pouze po latinsku mluvili. Ano latiny bylo od professorů užíváno již od druhé třídy počínaje jakožto jazyka vyučovacího. Latina byla základem všeho, ji měli si žáci osvojiti jako jazyk živý, jímž by hbitě, obratně a správně

---

[7]) Elementárka byla otevřena až roku 1657.

[8]) Pokud nám bylo lze, sestavili jsme následující seznam praefektů jes. gymnasia v J. Hradci v postupu chronologickém. Letopočet znamená, kdy který praefekt úřad svůj nastoupil: 1599. Vít Scherer, 1600. Mik Pistorius (stal se 1602. rektorem), 1602. Jan Rotarius, 1603. Jan Crasser, 1605. Jiří Betcovius, 1609. Daniel Stigelius, 1610 Mik Pistorius (praef. gym. i sem.), 1622. Fr. Öller, 1623. Wolfg. Cygna, 1625. Ant. Klesel, 1626 Mik. Pavlát, 1631. Jul. de la Bulture, 1632. Pavel Thurn, 1633. Val. Joanides, 1634. Fr. Wolf, 1635. Melchior Dettenborn, 1637. Jiří Halecius, 1638. Jan Dubois, 1641. Jan Boormerson, 1642. Adam Cromerus, 1644 Krišt. Petzeld, 1653. Jiří Krebs, 1654. Tob Brada, 1656. Boh. Balbin, 1661. Fr Dietrichstein, 1662. Jan Dilatus, 1663. Adam Herman, 1665. Bohuchval Lednický, 1666. Adam Herman, 1667. Fr. Ehrenpreis, 1668. Mat Schmucker, 1669. Jan Harladner, 1670. Adam Herman, 1674. Václav Písecký, 1676. Fr. Stiller, 1678. Jan Zimerman, 1680. Ehrenfrid Dornkreil, 1681. Jiří Ohm, 1682. Jiří Baus, 1683. Kvirin Wolram, 1683. Jiří Worpitz, 1684. Jiří David, 1685. Jakub Palladius, 1686. Krišt. Ješke, 1687. Melch. Guttwirt (byl „historicus domesticus“ a také „scriptor librorum“), 1696. Václav Nicolaides, 1698. Fr. Dubský (visitator trivial. škol), 1700. Štěpán Brabant, 1703. Václav Cyprian, 1704. Dom Aysl, 1707. Jan Tempes, 1712. Jan Lužnik, 1715. Gotfrid Herbert, 1716. Jan Natschl, 1718. Luk. Nespěšný, 1719. Jos. Pöpserius, 1724. Jan Arnold, 1726. Fr. Kirmreith, 1727 Ant. Hörniger, 1729. Karel Wolff, 1730. Jan Arnold, 1731. Ondřej Knipandl, 1732. Fr. Schindler, 1736. Mich. Hipisch, 1739. Ig Popp, 1748. Fr. Fleischer, 1749. Dom. Partsch, 1750. Ig. Sontagsman, 1751. Jan Schatz, 1752. Mich. Hippisch. — Další jména nejsou známa.

[9]) Kdo chtěl státi se professorem, vstoupil po odbytých studiích gymnasialních do jesuitského řádu. Odbyv si zde noviciat byl poslán od představených na studia filosofická, poslouchaje po 3 roky logiku, moralku a metafysiku. Na to byl poslán na některé gymnasium za professora a když tak po několik let (5—6) vyučoval, obrátil se teprve na kněžství, a začal na universitě studovati theologii, čítaje stáří své ke třiceti let.

[10]) Tento školní řád vydán byl r. 1600. od generala jesuitského řádu slovutného Claudia Aquavivy, pod názvem „Ratio et institutio studiorum societatis Jesu“ (Krátce „Ratio studiorum“). Tímto řádem řídilo se veškeré vyučování a vychování na školách jesuitských od r. 1600. až do zrušení řádu r. 1773.

nejenom psáti, nýbrž i mluviti dovedli.[11]) K tomu cíli platila při vyučování v latině zásada: čti, piš, mluv! (lege, scribe, loquere!)

Předmětů učebných bylo na gymnasii velice poskrovnu. Byly to pouze latina,[12]) řečtina a náboženství. A z těch ještě latina převážila nepoměrně ostatní; neboť řečtině vyučovalo se ve všech třídách denně jen poslední půl hodiny odpoledne. Náboženství pak, což jest velice podivuhodno, vyučovalo se pouze půl hodiny, někdy tři čtvrtě, avšak jednou za týden, a to ještě v poslední třídě vůbec náboženství se nevyučovalo.

Jiné předměty, jako mathematika, dějepis, zeměpis, přírodopis, na gymnasii tehdá nebyly. Jen při vykládání klassiků[13]) něco z těchto věd příležitostně se povědělo. Vidno tedy, že vzdělání na jesuitských školách latinských bylo pouze slovné, nikoli věcné.

Jazyk mateřský rovněž nebyl předmětem vyučování.[14])

Komposice (práce písemné) byly tehdá již také ve zvyku.

Co se týče doby vyučovací, vyměřeno bylo účelu tomu 5 hodin denně: ráno 2½. Ve středu nebo ve čtvrtek bylo odpoledne prázdno. Sobota bývala určena k opakování všeho, co se za celý týden ve škole probralo. V rhetorice mimo to poslouchali v týž den žáci přednášky žáků třídy humanitní.

Prázdniny byly pro rhetoriku měsíc, pro poetiku tři neděle, pro ostatní třídy jen týden.

Jesuité hleděli především vytříbiti ve svých žácích paměť a pak vzbuditi vzájemnou řevnivost. K tomu cíli sloužily zvláště zřízené zápasy, v nichžto žáci po jednotlivu, nebo celá oddělení, často i třída se třídou buď soukromě buď veřejně u přítomnosti všech studujících a professorů vědomostmi svými předstihnouti se hleděli. Podobně žákům nejvýtečnějším udělovány byly odměny (praemia) slavným a veřejným způsobem. Dále byla studentům udělována rozličná důstojenství za nejlepší komposice měsíční. Spočívala v prokazování čestných jmen, jako „praetor“, „censor“, „decurio“ a p.

Po skončeném roku školním byl do vyšší třídy připuštěn jenom ten, o kom byl proneseu výrok „ascendat“. O kom bylo rozhodnuto „maneat“, musil třídu opakovati. Rozhodnutí jedno neb druhé bylo vyneseno na základě komposic, zkoušky professora a praefekta.[15])

Povýšení do třídy vyšší slulo „promoce“, která se dála slavnostním způsobem a při níž nejlepší žáci veřejně byli vyznamenáni.[16])

---

[11]) Aby se v tom ohledu brzo a hbitě vycvičili, musili studující rozličná skládání latinská činiti, od nejjednoduššího listu až k nejsložitější řeči, od epigramu až k dramatu neb epické komposici.

[12]) Latině vyučovalo se na základě grammatiky Alvarovy, která ve všech zemích od konce 16. až ke konci 18. století v západní, jižní i střední Evropě jakožto učebná kniha latinské řeči užívána byla.

[13]) Římští spisovatelé byli jen tehdá čteni, když náhodou učitelé byli znalci a milovníci starověkých pokladů. Jinak byly čítány novověké spisy latinské a jmenovitě verše od jesuitů komponované. Klassičtí a neklassičtí autorové měli pro jesuity stejnou cenu a byli tedy žákům k lektuře a napodobování stejnoměrně doporučováni

[14]) Stal se jím teprve roku 1703.

[15]) O prošlých žácích sestaven byl seznam začínající slovy: „Isti examine digniores ceterisque suis condiscipulis aptiores inventi et examinati fuere promotioneque ad altiora judicati: . . “ atd

[16]) O promoci sepsán byl protokoll, jehož příklad z jednoho roku (1632.) uvádíme: „Ad oratoriam facultatem primum praemium ligat orationis meritus

Konečně dovoleno bylo žákům zřizovati si spolky k samostatnému se vzdělávání. Schůze mívali obyčejně v neděli mimo školu. Veliký a dlouho trvající spolek založili mezi sebou studující hradečtí r. 1602. k bedlivějšímu pěstování nábožnosti a dobrých mravů, zasvětivše jej ochraně P. Marie. Spolek tento byl znám na veřejnosti a jmenoval se po latinsku „Sodalitas studiosorum“, došel pak i zvláštního stvrzení a pochvaly od generała jesuitů Claudia Aquavivy. Prvním praefektem čili představeným tohoto spolku byl studující Theodor Busaeus. Členové konali pilná cvičení v mravnosti, vynikali úctou k P. Marii a súčastnili se všech veřejných pobožností ve městě. V postě konal spolek křížovou cestu na vršek sv. Jakuba, začež dostalo se jim od vrchnosti skoro pokaždé kolem 60 svíček.

Kázeň školní na gymnasii hradeckém byla zabezpečena školním řádem vůbec, avšak ještě více nařízením pana Adama z Hradce, zakladatele to hradeckých jesuitů a jejich gymnasia. Ont výslovně nařídil, aby chvalitebný řád a kázeň zachována byla, tak aby obecné dobro, náboženství a církevní umění vzrostlo; přál si dále, aby mládenci školní tak se chovali, aby žádné příčiny měšťanům aneb úředníkům a čeládce, proč by na ně naříkáno býti mohlo, nedávali, ale otcův tovaryšstva zvyklé kázně, pobožnosti, literním umění a v dobrých mravech následovali, tak aby žádným způsobem od žádného stěžováni aneb jímáni nebyli.“ Pro všechen pak případ udělil pan Adam z Hradce gymnasiu zvláštní privilej, aby studující, kdyby pro nějaký přečin zatčeni byli, do vězení veřejného nebyli odváděni, nýbrž ve vší slušné formě rektorovi jesuitů v moc odevzdáni.[17])

Nemalého dobrodiní prokázal pan Adam z Hradce studujícím sobě poddaným vzácnou výsadou, aby ti synové poddaných z jeho

---

et consecutus est Laurentius Blasius (Moravus), cum quo non ignavo Marte decertarunt Hen. Jessenius de Kossumberg ex seminario et Michael Wagner (Bistricensis). Ex eadem humanitatis classe ad oratoriam palaestram solutae scriptionis palmam refert meritissimus jure Henricus Jessenius de Kossumberg. Cui non cessere in arena, nec pedem contraluctanti retraxere Lam. Blas; item Michael Wagner. Dle toho vidíme, že byli žáci vyznamenáváni za vyniknutí v oboru jednom, nikoliv za celkový, průměrný úspěch ze všech předmětů. V jiných školách dály se zápasy jiného druhu: v elementárce z katechismu, předčítání; v grammatice z pilnosti, zbožnosti, mluvnice latinské a řecké, krasopisu (characterum eleganti formatione), v poesii z literatury řecké.

[17]) „Ale kdyby se co trefilo, že by trestání hodné bylo, zajisté skrze rychtáře (soudce) městského (který jich však vázati nepovolí, leč by bezstoudnou vzpourou jemu se protivili a formy toho mého nařízení následovati nechtěli), poctivé ke koleji vyprovození, rektoru aneb vrchnímu jejich aneb kancléři koleje odvedeni aneb ctí a věrou (kdyby se docela vědělo, že studenti jsou) ku postavení se před rektorem zavazuji, kteréžto rektor ujistí a při jejich soudci a rychtáři koleje k rozsudku a k vykonání spravedlivé exekucí podá. — Kdyby se pak nočně událo, tehdáž zajisté aby většího zlého se vystříci mohlo, takový student, kdo by koliv byl v zlém skutku postižen, jsa od rychtáře napomenut (aby ho potřeba nebyla vázati) za rychtářem povinen jíti bude a v radnici nebo jiném místě poctivém krom šatlavu a obecní vazbu od rychtáře jemu ukázaném na ráno se postaviti, až by obžalován jsa od rychtáře neb původa, rektor skrze kohokoliv jej před sebe buď skrze rychtáře koleje předvolal, přední místo původovi, jednomu každému odpovídati povinen bude aneb jistě před těmi, které by rektor na svém místě postavil. Bude pak povinností rychtáře mládence neb čeleď kolejní jímati, do vězení dávati, trestati, přeslýchati, nálezy činiti, čemuž vrchnost jak v městě tak za městem kdekoliv a na kterém místě překážky činiti nemá.“

panství, kteří gymnasium hradecké odbudou, vysvědčení od professorů svých dostanou a potom nějaké hodnosti neb titulu mistrovského a dokonce doktorského dosáhnou, od jesuitů zdarma takového stupně dosáhli a za svobodné lidi pro všechny časy prohlášeni byli.[18])

Jakkoliv byla kázeň dosti přísná, přece chovali se professoři ku svým žákům velice laskavě a otcovsky. Oni také pečovali o tělesné vychování svých svěřenců a zvláště pilně hleděli k tomu, aby studenti vynikali zevnější jemností a uhlazeností mravů.

3. Vývoj gymnasia v době přechodu panství z rodu pánův z Hradce na rod Slavatův.

1602—1604.

(Vliv jesuitů na mládež. — Přízeň Jáchima Oldřicha k ústavu. — Úmrtí Jáchima Oldřicha 17. ledna 1603. — Pohřeb jeho 31. květ. 1603. — Vilém Slavata dědicem panství hradeckého. — Jeho význam pro gymnasium jesuitů.)

Gymnasium jesuitů v Jindřichově Hradci kvetlo a rozvíjelo se na venek i do vnitř velmi utěšeně. Studující přilnuli ke svým professorům s nevídanou oddaností a následkem toho k víře katolické, jejímiž stali se vroucími obhajci. Že vliv jesuitů na mládež byl tak nezkalený a vytrvale působivý, dá se vysvětliti jediné onou ušlechtilou a v pravdě rozumnou zásadou professorů, aby mládež sobě svěřenou odchovali společnosti a životu, čehož docíliti hleděli onou zevnější uhlazeností, která každému jednotlivci především zjednává výhodné postavení u veřejnosti. Proto byla mládež vedena často k veřejnému vystupování, k němuž především náležely slavnosti školní a veřejné divadelní hry a byli obohacováni mnohými dovednostmi na poli krásných umění. S neobyčejným zápalem a vytrvalostí cvičili se žáci v hudbě, zpěvu a krasořečení[19]) a podávali důkazy své píle častokráte do roka podivuhodnými produkcemi. Roku 1603. přednesli na hradě pana Jáchima Oldřicha celkem 5 dialogů za rozmanitými příležitostmi, jmenovitě však na důkaz neobmezené úcty své i lásky vůči mocnému dobrodinci panu Jáchimu Oldřichu, který tehdá jsa císařským radou a purkrabím na Karlštejně občas vykonal návštěvu ku svým milým do Hradce. Přivítání od studentů těšilo ho vždy. Představení odbývalo se v paláci[20]) jeho hradu, načež p. Jáchim Oldřich pozval si studenty k tabuli do nové jídelny, což opět zavdalo příčinu k novému velikolepému divadlu. Mezi jídlem konal se rozhovor ve 14ti řečech[21]) o slovech sv. Matěje „Simile est regnum coelorum grano sinapis“, načež sedm studentů přestrojených sestoupilo se ve zvláštní skupinu, představující 7 svobodných umění.

Nikdo z hodovníků a diváků přítomných nepomyslil si věru, že za rok bude na zámku jiné divadlo — truchlivé! Nikdo nenadál se, že hra-

[18]) „... aby tehdáž učiníc na sebe revers rektoru koleje na artikule ode mne nařízené za svobodné a zhoštěné ode mne i dědicův mých a náměstkův i potomkův držáni byli, a ti aby před jinými přednost měli.“

[19]) Pro pěstění hudby ustanoven byl zvláštní „praefectus musicae“ a pro pěstění dramatického umění „praefectus rerum comicarum.“

[20]) Někdejší nádherný palác tento je dnes pustou budovou při kapli sv. Ducha.

[21]) Proslovení v mnoha řečech bývalo na jesuitských gymnasiích zjevem častým a oblíbeným. V Praze na př. žáci, vedeni jsouce Tob. Arnoldem, přivítali císaře Ferdinanda a jeho manželku v 30 řečech.

deckému pánu Jáchimu Oldřichovi srdečně se dnes veselícímu za nedlouho stuhnou líce, že bude mu rozloučiti se na vždy s drahým Hradcem a gymnasiem!

Pan Jáchim Oldřich zemřel v lednu r. 1604. a dne 18. ledna ve 3 hod. odp. odbýval se jeho slavný pohřeb v Jindřichově Hradci. Jeho smrti bylo celému panství dvojnásob líto: vždyť umíral tu poslední květ staroslavného rodu pánů z Hradce, jehož pan Jáchim Oldřich byl posledním mužským potomkem!

Slzy lítosti kanuly všem, jesuitům i studentům, když přenášeno bylo drahé tělo urozeného dobrodince ze hradu přes město do kostela sv. Jana, kde bylo zatím vystaveno. Zpředu kolem rakve ubírali se studenti s rozžatými svícemi a vzadu celé gymnasium. Ani v kostele neopustili zesnulého. Studenti ze semináře zůstali u mrtvoly a ve dne v noci odříkávali žalmy. Mimo to četli jesuité v témž kostele dvě neb tři mše smuteční za zesnulého denně. Tato pocta trvala neobyčejně dlouho, neboť teprve dne 30. května shromáždilo se veškeré panstvo a hodnostáři království českého v Jindřichově Hradci a množství světského i řeholního duchovenstva, za jichž přítomnosti proslovil v kostele sv. Jana pohřební řeč po latinsku jesuita a professor rhetoriky Jan Puteanus. Na druhý den byl pohřeb. V čele průvodu kráčelo 100 místních chudých s odznaky pohřebními. Za nimi studentstvo, františkáni, faráři z hradeckého, telečského a třeboňského panství. Pak jesuité z Krumlova, voskové svíce nesouce, a za nimi 6 prelatů, mezi nimiž opat ze Zlaté Koruny. Průvod byl nevídaných rozměrů a každý téměř z účastníků hluboce byl dojat. Krátkou řeč proslovil jesuita Jakub Calensius, načež odbýváno slavné requiem. Přední účastníci pohřbu sešli se pak při hostině na zámku, aby potěšili a částečně alespoň umírnili bol pozůstalé vdovy Marie Maxmiliany a sestry jeho Lucie Otilie, i matky Kateřiny z Montfortu. Při hostině této vzácné nescházeli ani studenti, jejichž básně[22]) zvláště k tomu cíli sepsané a do tisku dané mezi přítomnými byly rozdávány.

Smrtí pana Jáchima Oldřicha vyhynul po meči rod starobylý pánův z Hradce a zbyly tu vedle vdovy Marie Maxmiliany pouze matka jeho paní Kateřina z Montfortu a sestra Lucie Otilie, která již ode dvou let byla provdána za Viléma Slavatu, barona z Chlumu a Košmberka.

Jediné této sestře pana Jáchima Oldřicha připadlo nyní po smrti jeho celé panství hradecké a následkem toho stal se manžel její Vilém Slavata dědicem a vladařem domu hradeckého.[23])

---

[22]) Básně tyto byly také předneseny od studentů, kteří byli většinou urozeného původu. První báseň přednesl Václav Vilém Popel z Lobkovic. Na to proslovil elegie Rudolf z Molartu (baron, z Vídně), verše sapph. Alex. Cziabelicky (rytíř, z Lužice), jamb. Jan Ruth. (rytíř, z Dirné), anakreont. Jan Oldřich Spanovský (rytíř), jamb. Math. Christeindl (z Budějovic), anapest. Jiří Cziabelický (rytíř), horat. Adam Bulwan (rytíř), heroic. Jan Vil. Velemisky z Velemislova (rytíř), epigr. Václav Cziabelický, asklep. Sigfrid Streuber (ze Slezska), heroic. a horat. Václav Myška (z Jindř. Hradce), epigr. Richard Landsteiner (z Rakous.

[23]) Vilém Slavata narodil se v Češtině Kosteleckém r. 1572., studoval práva v Senis nákladem svého ujce Adama II., cestoval po Evropě a vrátiv se do Hradce, od jesuitů na víru katolickou přiveden byl. Před tím totiž přináležel jako jeho otec a děd k učení bratrskému. Jsa příbuzný s pány z Hradce již tím, že jeho babička byla sestrou dědečka Lucie Otilie, býval na Hradci dosti často a konečně se svolením papeže pojal r. 1602. Lucii Otilii za manželku.

Vilém Slavata byl rázný muž a rozhodný katolík, kterýž při svém nastoupení ve vladařství hradecké co nejpevněji si umínil žádného jiného náboženství na panství svém netrpěti než katolického. I našli tedy jesuité za zvěčnělého pana Jáchima Oldřicha náhradu v nástupci jeho Slavatovi převelikou. Byl-li poměr zesnulého pána k jesuitům a jejich ústavu gymnasijnímu laskavý a dobrotivý, ba něžně láskyplný, třebas při tom šetřil práv a přání lidí jinak smýšlejících a k jinému vyznání se klonících, objevil se Slavata jako mocný a věrný obhajce jesuitů, s nimiž v přísný pustil se boj proti utraquistům.

Vilém Slavata upevnil moc jesuitů a význam jejich gymnasia na venek, mezitím co neúnavná paní Kateřina z Montfortu zvelebovala ústav po stránce vnitřní. (Pokračování.)

Z národního divadla*).

Ladislav Stroupežnický sáhl, chtěje psáti poslední svou práci „Naši furianti“, do života vesnického, a charakterisoval čtyřaktovou veselohrou selskou pýchu a nadutost, jež nepřeložitelné slovo „furiantství“ obé v sobě obsahuje. Co jest selská čest a pýcha, tomu tak snadno člověk ve městě vyrostlý neporozumí, ani ten, kdo jen málo neděl jako host na venkově trávil. A zvláště ten, kdo zná venkovský, selský lid jen z novin, kdež není jiným než „bodrým“, „uvědomělým“ atd., neporozumí charakteristice Stroupežnického. Proto snad zdánlivý odpor proti této hře, vyslovený obecenstvem při premiéře po prvním jednání, jakož i některými kritikami. Stroupežnický obral si látku sice chudou, ale oděl ji charakteristikou do detajlů věrnou a pravdivou, tak že kdo skutečně zná vesnické poměry — nikoliv naše vůbec — nýbrž českého jihu kolem Písku, Blatné, Strakonic atd., viděl figury ze života vzaté a na jeviště divadla přenesené. Že pak „furiantství“, náklonnost k procesům a souzení vůbec jest obecnou vlastností vesnického lidu našeho, ví každý, kdo vesnice naše zná.

Stroupežnický chtěl charakterisovati: o to běželo mu více, než o invenci nějakého bohatého děje, plného zápletek. K charakterisování dostačil mu děj jednoduchý. Ve vsi Honicích potřebovali ponocného: o místo

*) Pozn. Ctěný náš referent velmi často poukazuje na chybné stránky našeho národního divadla. Toho si však bývalý redaktor „Čecha“, p. ředitel Šubert, pranic nevšímá, což dokazuje repertoir o dnech svatojanských. Večer před sv. Janem byl dáván Flik a Flok. „Do smrti toho lituji, že jsem byla v divadle“, pravila ke mně jedna selka z jižních Čech, kterou její bratr, doktor juris z Prahy, do divadla poslal — „vždyť jest to pro děti; nic mne to netěšilo“. Na sv. Jana ve tři hodiny byl jsem s přítelem na Strakonickém dudáku. Divadlo bylo venkovany nabito a z Prahy a předměstí byl tam slušný počet dětí. Nú a čím bavil p. ředitel naše české, bodré venkovany? Vedle pěkného Strakonického dudáka sprostým baletem. Mezi jiným balansirovala jedna baletka na hlavě tuším p. Bergra ve všech polohách těla, i polo na znak na hlavě jeho ležela. Stydno se bylo na to dívati. Dobře, že nešla moje stará matka se mnou do divadla; byla by mi asi z divadla utekla, jako to učinil jistý tatík z venkova, kterého syn jeho na balet do divadla zavedl — po prvním jednání z divadla utekl a na syna hrozně řádil. Druhý den po sv. Janu dáván balet Excelsior. Pane řediteli Šubrte, když takto ctíte mrav našeho venkovského lidu, vypovídáme Vám ostrý boj! Za několik měsíců přinese „Vlast“ o baletu v našem „chrámu umění“ nový, delší, bezohledný článek. Redaktor.

toto hlásili se dva, vysloužilec Bláha a krejčí Fiala, otec sedmi dětí. Pro Bláhu je starosta obce, pro Fialu sedlák Bušek. Fialova dcera Kristýna přilepí v noci na kapličku na návsi list následujícího obsahu: „Jestli nedostane Bláha to ponocenství, tedy jsou výboři špatní lidé. A jestliže mu je přece nedají, sedne na vesnici ze čtyř stran červený kohout.“ Bušek prohlašuje Bláhu za paliče, kdežto starosta Dubský se ho ujímá a tuší, že se to v jeho prospěch vysvětlí; to se též skutečně stane a Bláha jest ponocným obce Honické. Ovšem není to bez důležitých episod: málem rozešli by se snoubenci Václav Dubských a Verunka Buškova, pro vzdor rodičů svých. Když se vysvětlí, že list paličský psala Kristýna Fialova (a prozradí ji rukopis písně, půjčené Václavu Dubských), odejmou výboři Fialovi ponocenství, jež mu byli již udělili, a učiní ponocným Bláhu — právě ve chvíli, kdy odpůrce jeho Bušek mezi výborovým sezením vyběhl pytlačit. Tu vrátiv se vyčetl Dubskému podskok a faleš, Dubský jemu zase pytláctví, a že do takové „famelie“ dítě nedá. Že vše dobře skončí a Václav se nedá k „Vindišgrécdragounům“, jest zásluha ševce Habršperka, jenž viděl Buška pytlačit a neudal ho vyšetřujícímu četníkovi pod výminkou, když Bušek se Dubskému poddá, což tento učinil.

Hlavní „furiant“ jest tu sedlák Bušek, u porovnání s ním jest starosta Dubský mnohem intelligentnější a i co do povahy rozumnější. Mnohé episody věrně charakterisují povahu leckterého vesničana. Již sám Bláha a Habršperk hned na počátku 1. jednání vyloží, co znamená „vzdělanosť“. „Vzdělaní“ jsou jediné oni dva v celé vsi, ba vzdělanější než sám farář i učitel — a proč? Protože byli ve světě. Habršperk vandroval, byl ve Vídni, v Pestu, v Inšpruku, Bláha byl vojínem, ležel v Grácu a Triestu, tam viděl jezdit „šify, co je táhne pára“. Pan farář tak daleko nebyl, on má všechno jen z knihy a mapy; on je učený, ale vzdělaní jsou jen Bláha a Habršperk. S podobným názorem o „vzdělanosti“ častěji se potkáváme.

Bušek zase je první radní v obci a majetník pěkného gruntu: samo sebou se rozumí, že již proto je „vzdělaný“. A když mu řekl Bláha „nevzdělanec“, povstalo z toho nepřátelství kruté: „neb kdo to o mně řekne, opakuje si Bušek, ten je zajisté každé špatnosti schopen.“ Bušek s Dubským vyjednávají o pár koní, které má Bušek Verunce přidati ku věnu: Bušek nechce, a sňatek opět se maří. Věrným obrazem života vesnického jest druhé jednání, v hospodě. Málem by se tam seprali, strana Buškova-Fialova a Dubského-Bláhova, kdyby je neukrotil otec Dubského, nejstarší člověk z vůkolí. Vypravuje velmi dojemně, kterak dostal čtyři zlaté peníze, dva ruské a dva rakouské, od cís. Františka a cara Alexandra, když tyto dva slavné monarchy vezl dne 14. října r. 1813. z Protivína do Čimelic, a dává peníze ty snoubencům Verunce a Václavovi. Bušek veřejně před celou hospodou přidává Verunce „ten pár koní“, a rozjařený Dubský chce platit „ponč“ ku obecnému veselí. Tomu nechce připustiti Bušek, Dubský též ne, tahají žida Marka sem i tam, každý chce platit. Tu zvolá Bušek: Mně něco napadá! I prohlašuje před celou hospodou: „Slíbil jsem Verunce přínosu 7000 zl; přidávám ji jeden tisíc, tak že má od této chvíle osm tisíc zlatých přínosu“ — a obraceje se k Dubskému, zpívá mu: A teď si můžeš ten „ponč“ zaplatit — a dodává samolibě: O tomhle se bude vypravovat na čtyři míle ve vůkolí!

Bláha, jehož chtěli vyhodit z hospody — vždyť Bušek dával „vědro piva tomu, kdo ho vyhodí“ — dává si hráti solo a hází pětku muzikantům. Jako když vosa píchne Buška, vyskočí a poroučí, aby hráli jemu — do-

kládaje svůj rozkaz desítkou — „na to on že by se podíval, že je první radní v obci, to by byl pěkný pořádek!“ leč přece Bláha vítězí, a vše tančí a výská. V jednání třetím poněkud široké jest vzpomínání na Josefa Buška, padlého r. 1866. u Náchoda — posluchač slyšel to již v 1. jednání — a výborová schůze velmi připomíná humoresky Stroupežnického ... uveřejněné ve sbírce „Lidé směšní a ubozí.“ Sezení výboru parodováno je zdařile. Bušek, boháč a majitel čistého „gruntu“ jde pytlačit, jakmile zaslechne, že za stodolou objevil se zajíc, četník vidí někoho, ale nerozeznává jej; dostaviv se, žádá Habršperka, aby mu pověděl, kdo to byl — načež Habršperk praví, že má slabý zrak a nepoznal pytláka.

Přerušení výslechu činí dojem velmi nepřirozený, každý ví, že by se tak nestalo, a jest tato nepřirozenost tím nápadnější, když vše ostatní přirozeností jen kypí. Vše skončí dobře, i Fialovi odpouštějí, že ku psaní paličského listu přimněl dceru Kristýnu. —

Velmi dobré figury jsou karbaník Šumbal, obecní výbor a manžel pod pantoflem, rázná Dubská, jež platí více než celý obecní výbor (a jež trochu příkrými slovy výbor tituluje), obojetný žid Marek, žena Fialova, výboři Pavel Kožený a Šmejkal; ač více méně episodní; též Domažličanka Markytka jen tak asi pro domažlické podřečí episodní osůbkou učiněna. Václav Dubských jak by vypadl s oka vesnickému chasníkovi a Verunka je učiněné prosté děvče vesnické.

Charakteristikou touto ovšem není řečeno, že by náš lid neměl ideálnějších snah a povahy, a také nechtěl autor ublížiti vesnickému lidu, jak křivě mnohé kritiky pochopily. Autor líčil věrně některé stránky některých lidí na vesnici, jak se za poměrů dějem vytvořených ukázaly. Každý ví, že naše vesnice mohly býti by zdrojem pro činohry i dramata, jakž jsme již jednou, pojednávajíce o Ruthově „Bouři v zátiší“ v těchto listech okázali. Bylo by jen záhodno, aby naši spisovatelé místo vypůjčených francouzských salonů a lidí a poměrů sáhli po způsobu Stroupežnického do české vesnice, a nelíbí-li se jim furiantství tu líčené, něčím ideálním vadnoucí repertoir původní osvěžili.

„Naši furianti“ jest hra rozhodně dobrá. —

Dávno již, tuším na podzim, připravováno obecenstvo obyčejnými, na stejné brdo stylisovanými buletiny divadelními na operu „Vlasť“, již dle veleznámé u nás truchlohry Sardouovy na slova Galletova a Sardouova napsal Francouz Paladilhe, u nás dosud neznámý skladatel. Opera z dramatu jest asi stejný poměr jako drama z románu. Čteme-li román a pak vidíme drama, zdá se nám býti chudé: v románu lze líčiti, horovati, vše do podrobna odůvodňovati a rozkládati; drama rychle plyne dějem ku předu, episod, které nás v románu těšily, tam nevidíme; illuse, která v nás vznikla při čtení románu, často bledne a ztrácí se neb jiného koloritu nabývá při dramatu. Podobně i s operou, vzniklou z dramatu. Kdož u nás neznal by Sardouovu „Vlasť!“ Svého času, pokud censura vůbec zapovídala drama toto, mluvilo se o něm jako o evangeliu veškeré svobody národů a jednotlivce; a když je — poněkud seškrtané — povolila, bylo představení „Vlasti“ nadšené, otevřené sceny hlučně aklamovány, a živě se posud pamatuji na veliký dojem, jejž ve mne způsobilo drama toto, když jsem je poprve v roku 1868. slyšel. Nyní ovšem dojem onen jest seslaben, a ještě více seslaben byl operou stejnojmennou. Originelní jest hudba jen na některých místech, jinak činí dojem pěkné hudební kompilace. Vůbec dáváme přednost dramatu „Vlasť“ před operou Vlasť“. Naplnilo nás podivením, že kritika jednomyslně velebila baletního mistra za aran-

žování baletu ve druhém jednání. My bychom škrtli v této opeře balet úplně, nikoliv ku škodě, ale k zřejmému prospěchu opery. Ruší svým — upřímně řečeno komediantstvím celý dojem. Připisujeme opět a opět nešťastný účin onen zase „Excelsioru“, který zavedl sem onen kultus baletu ve velkém, tak že se snad div. správa domnívá, že by se bez baletu našemu obecenstvu již nic nelíbilo. Alespoň se tak zdá. A přece když díváme se na balet, jest to často, a obyčejně vždy — jedno a totéž; obyčejně dosti necudné, a nejednou i sprosté. Neupíráme, že se mohly díti orgie v domě tom neb onom: ale vyvésti z toho nahotu na jeviště, a sálati otravu otupení po celém divadle, jest přec jenom na pováženou. A pak titéž lidé, kteří jsou apoštolé frivolnosti a sprostoty, kteří se domnívají, že by bez trika jen tak pro formu a poněkud s ohledem na § 516. tr. z. nebylo lze provésti divadelní představení, kteří dříve navnadí nahotou a roznítí smyslnost mnohých, pak titéž učiní ze sebe mravokárce, když dává se něco slušného, nevýpravného, a není právě rvačka o lístky u kas! Pak mluví farisejsky o úpadku vkusu, o nenáhlém mizení všeho ideálného, atd.

Čeho v pravdě litujeme, jest, že tentokráte i **akademie svatojanská** uvedla balet tento na jeviště, a to tak, že zaujal téměř polovinu celé akademie. Plaudite, amici! Pánové znají výborně venkov. Nejdříve deklamují o výbornosti, bodrosti atd. našeho lidu, a pak mu uvedou řadu sprostoty, nad níž se právem pozastavuje každý venkovan, tak jako by octl se v bordelu a ne ve vyhlašovaném chrámu uměn, jak mu bylo hlásáno kdysi, když se apelovalo na jeho vlasteneckou kapsu. Nedivíme se onomu prostému rolníku, jenž dívaje se se svým synkem as 12letým tomuto baletu, pravil: „Dal jsem na národní divadlo jistě přes 200 zl; ale kdybych byl věděl, že zde uvidím ... (nelze vysloviti) ... nebyl bych dal ani krejcaru.“

Velmi směšné jsou oficielní reklamy divadelní, jež uveřejňují naše všechny žurnály (aniž by obecenstvu oči otevřely), dávno před tím, než se nějaká hra na jevišti dostane. Již tyto nár. divadla nedůstojné a často až židovské reklamy vzbuzují i v tom, kdo jen trochu poměry zná, pochybnost a podezření, které často až příliš odůvodněným se objeví. *)

Jednoaktovka Štolbova: „All right“ učinila svou povinnost: pobavila jeden večer trvalejší ceny nemá. Americký Čech „John“ Klepetář přijel divadelní lodí do Evropy a navštiviv Prahu, zašel i k Cinybulkovům, kdež kdysi bydlel. Tam již čekají na něho, aby mu dali do Ameriky sebou dceru Julinku. Klepetář stal se pravým Američanem, a vyslovuje až do omrzení často „all right“ (vše v pořádku), Julinku namluví Vrzálkovi, úředníku bydlícímu u Cinybulků, a sám vezme si s rychlostí, již jen na divadlech vidíme, nevěstu Vrzálkovu Matildu. „All rigt“ činí dojem práce rychlé příležitostné, asi pro Sokoly — Amerikány uchystané, a jak již praveno, ceny trvalé nemá.

Jinak — v příčině stavu obecného — znáti jest poněkud krisi operní, a to jak v tenoru, tak basu i barytonu. Jediný Vávra naprosto všem partiím nevystačí, Čechův hlas mizí očividně, Lev nezpívá, a Stropnický sotva kdy bude zpívati. A proto: jen hodně — baletu, reklama pomůže naplnit domy!

Josef Flekáček.

*) Uvedeme příště ukázky z této květomluvy reklamy divadelní.

LITERATURA.

Museum. List bohoslovců českomoravských. Ročník XX. (tiskem I.) Léta P. 1885—86. Pořádatel: Josef Vejchodský. V Brně, 1885—86. Tiskem benediktinské knihtiskárny. Nákladem vlastním.

„Povaha naší doby sebou nese nutnost vědeckého vzdělání duchovenstva, jelikož u velikém tom závodě duchův a horlivé snaze po vědě nedostálo by svým povinnostem s náležitou důstojností a kýženým zdarem, kdyby nemělo vědecké mohutnosti duševní nebo ji zanedbávalo.“ Tak psal sv. Otec Lev XIII. v listě svém ke kardinalu vikáři Parochimu. Této nutnosti vědeckého vzdělání bylo si duchovenstvo také vědomo, a proto od dávných let poznávali i bohoslovci, že nepostačí knězi, aby v sebe pojal jen vědy čistě theologické, nýbrž že třeba i v jiných oborech lidského vzdělání se obeznámiti a poněkud aspoň v těch oborech se vzdělati. Za tím účelem již od několika let skoro ve všech seminářích českomoravských zarazili bohoslovci tak zvané literární jednoty, které právě měly býti střediskem duševního vývoje mladistvých bojovníků za práva církve i vlasti. Jednoty ty mívají častěji své schůze (v Brně jednou za týden), kde se skoro ze všech oborů vědy práce předčítají nebo básně přednášejí, a tak příležitost poskytnuta na vzájem se poučovati a vzdělávati. Nemusím ani dokazovati, jak blahodárně schůze ty působí v mysli bohoslovců. Vím z vlastní zkušenosti, že jsem ze schůzí těch odcházel vždy s myslí vzpruženou, nadšenou, obzvláště kdy tak ohnivými a láskou provanutými slovy to nadšení v nás zrovna lil tehdejší předseda literární jednoty P. Alois Hlavinka. A že takového vzpružení a nadšení jest v životě alumnatském velmi potřebí, nikdo neupře, kdo v alumnátě byl a život alumnátský zná. Proto by se měli bohoslovci v těchto šlechetných snahách podporovati také s vyšších stran, jmenovitě od jich představených. V brněnském alumnátě ovšem se tak děje, sám nejdůstojnější pan biskup František Sal. Bauer činnost bohoslovců s nejvyšší blahosklonností provází a stopuje, je radou i skutkem podporuje. Taktéž oba představení alumnatu jsou v té věci bohoslovcům nakloněni, jmenovitě Dr. Josef Pospíšil, regens alumnátu, často jejich schůzi bývá přítomen a je k činnosti blahodějné vybízí a nabádá. Ale z jiných alumnátu jsme doslechli mnohé stesky v té příčině, a to budiž Bohu žalováno. Že pak stesky ty jsou oprávněny, vysvítá jasně ze slov, které napsal Alois Dostal ve „Vlasti“ r. III. č. 4. str. 253: „Zvláštních literarních přednášek a schůzí za tou příčinou v semináři sice není jako jinde (v Brně), poněvadž prý k tomu není zvláštní místnosti (!). Alumni pracují tedy spíše osamoceni a hlavně v „Blahověstu“, „Hlídce literární“, časem i ve „Vlasti“ (Vinc. Drbohlav) práce své ukládají. O zjevech literárních vyměňují své úsudky na procházkách, v zahradě a jinde bez oficielního zahajování.“ Kéž stane se u věci té náprava ve prospěch dobré věci! Z těchto literarních jednot vypučela a vykvetla tak zvaná „Růže Sušilova“ a poutem, které všechny Jednoty literarní — všechny ty „Růže Sušilovy“ v ladný pojí celek, jest „Museum“, časopis, v němž všechny květy vypučelé z „Růží“ jsou uloženy.

„Museum“ není sice nováčkem, vždyť již devatenáctkráte putovalo po světě, než tento ročník 1885—86 jest přece nováčkem, poněvadž poprve se tu objevilo „Museum“ v jiné formě. Dříve se totiž jen lithografovalo, a tento ročník právě, o němž chceme několik slov promluviti, jest první tištěný. —

Máme před sebou tři sešity, čítající do hromady 157 stran, a co jest toho v nich obsaženo! Daleko by nás vedlo, abychom se tu o každém článku v „Museu“ uveřejněném obšírně rozepsali. Chceme jen zmíniti se o „Museu“ jakožto celku a o jednotlivých prácech jen málo podotknouti. Celkem jest v „Museu“ tom uveřejněno 15 básní delších i kratších, jež jsou až na nepatrné výminky velmi zdařilé, obzvláště se nám líbí: „Ve jménu Páně o stupeň výše“ od Jos. Vejchodského, a pak „Tichý večer“ od Jos. Mottla. Článků prosou psaných jest celkem devatenáct, a to z nejrůznějších oborů. Shledáváme se tu s pracemi z dogmatiky, historie, archaeologie, mythologie a j. Dle tohoto rozvrhu jsou jednotlivé články:

Církev katolická samospasitelná od Frant.. Maňouška. V článku tom vykládá se, jak slovům těm rozuměti, a proč církev katolická nazývá se samospasitelnou.

O spojujícím účinku sv. přijímání, kde pojednává Jan Nitče o realním spojení s Ježíšem Kr. ve sv. přijímání a pak o významu eucharistického spojení pro společnost.

V otázce svatojanské od Frant. Kizlinka dovedně dokázáno, že sv. Jan Nepomucký nikterak není záměněn snad za Jana Husa, jak protivníci tvrdí, nýbrž že skutečně ten Jan z Nepomuku, kterého my za svatého ctíme, žil; a přidává se tu p. spisovatel k tomu náhledu, že byl toliko jeden Jan — nikoli dva, jak uvádějí někteří dějepiscové.

Ve článku „Skultét a Koniáš" obhajuje Šeb. Páral z pramenů historických Koniáše, jemuž se křivdívá proto, že spálil značný počet knih českých.

Velmi dojemný a pravdivý „Obrázek z osudů a poměrů Slovanských" nakreslil Jos. Skoták, kde vyličuje smutné postavení našich bratří pod jařmem Maďarů.

V článku „O původu jazyka" ukazuje Vinc. Ševčík, že původ jazyka hledati se má v ráji a vyvrací tvrzení novějších jazykozpytců, jichžto mínění nesrovnává se s biblí.

O principu národnostním pojednává Adolf Tenora, a to ze stanoviska čistě křesťanského a dovozuje, že princip národnostní jediné ten jest pravý, který zbudován jest na základech křesťanských. Žádný národ nemá přednosti před jiným; všichni národové stejné právo, stejnou povinnost: žíti svůj individualní život a vyvíjeti se na základech vlastní přirozenosti a způsobilosti.

O písmu klínovém zajímavě napsal Frant. Kyzlink.

Z českého bájesloví ukázky podal Al. Ličman.

Ve článku „O českém chorálu" stěžuje si Frant. Géduš do pokaženého zpěvu chrámového, vyličuje krásu zpěvů choralních českých a touží, aby opět zavzněly v našich chrámích ty velebné písně našich předků.

Velmi zajímavý cestopis podal Ignac Sedláček: S cesty do Chrvátska, kde obeznamuje čtenáře s povahou chrvatské půdy a obzvláště se zvyky Chrvatů.

I část zábavně poučná jest zastoupena, a to tklivým obrázkem rodinného štěstí: Dobré dítě od Vinc. Drbohlava a kratší povídkou: Obrázek z naší vesnice, kde vylíčena dovedně náruživost pytláka Špáčila a smutné následky té náruživosti. Mimo uvedené články a básně jsou v „Museu" tři podobizny s krátkými načrtky životopisnými, a to podobizna J. J. Strossmayerova, biskupa Dr. Frant. Bauera, msgr. Dr. Mat. Procházky, pak několik dopisů a krátké vzpomínky na bohoslovce v Pánu zesnulé.

Toť bohatý obsah Musea. Práce v něm uveřejněné, ač pocházejí z pera mladíků, svědčí vesměs o horlivé snaze a nevšední pílí; kéž by jen všichni ti, kteří prvotiny svého spisovatelství uložili v Museu, neochabli, nýbrž naopak vzdělávali se, a pak až vyjdou působit na vinici Páně, každý dle sil svých působili a lid vzdělávali. Kéž ale nacházejí všude u věci té vydatnou podporu.

Již pak nemohu lépe zakončiti tyto řádky, leda těmi slovy, jimiž končí pořadatel doslov v Museu: „Loučíce se s „Museem" nemáme vroucnějšího přání, než aby Bůh na přímluvu sv. Cyrilla a Methoděje všemocným požehnáním vezdy provázel práci českomoravské omladiny duchovenské na čest a prospěch svaté církve a drahé vlasti, aby ti, již zkoušejí a kdy zkoušeti budou v „Museu" mladistvých sil svých, stali se a zůstali naší literatuře pracovníky dobrými a věrnými. Tak asi budeme moci doufati, že nedá Pán zahynouti nám ani budoucím."

Leopold Kolísek.

Š. Gregorčičovy: **„Básně"**, jež dle druhého vydání přeložil Vojtěch Pakosta (s podobiznou). K dostání jsou v Cyrillo-Methodějském knihkupectví v Praze.

Počíná se nyní dobře u nás dařiti té vzájemnosti literární s bratry našimi na slovanském jihu. Každoročně o krok dále přijde se v tomto vzájemném poznání na roli této. A bylo toho věru již potřebí. O Polsku, o Rusku, i o Srbsku, psalo se a píše dosti posud, kdežto na ty druhé bratry naše, Slovince a Chrvaty se při tom zapomínalo. Než teď již, jak řečeno, trochu tomu jinak. A dlužno doznati věru, že u Slovinců je to právě zásluhou Pakostovou, že některé věci lepší u nás jsou známy. Je tomu nedávno, co vydal v překladu dílo nejlepšího povídkáře slovinského Jurčiče: „Desátý bratr", a tuto již zase v oboru poesie podává nám

v rouše českém nejlepšího z přítomných básníků: Šimona Gregorčiče. Jesti tu **60** básní, v nichž nám kněz-básník veršem odhaluje srdce svého záhyby nejtajnější, v nichž ukryta láska k tomu lidu, z něhož vyšel, a té otčině, v níž se zrodil. Jesti to země ubohá, země týraná, ta drahá jeho domovina, tak že divu není, že při pohledu na ni vytrysknou ze srdce upřímného syna jejího slova podobna těm, jež zpívá „Domovině“ své (str. 93):

„O vdovo smutná, opuštěná,
ty matko sirot tolikých,
slzami, krví napojena,
již věnem pláč a cizím smích.“

A lid její? Chud a zubožen, tak že nutna jsou tu slova povzbuzující, jež z duše vycházejí, aby k srdci mluvila:

„Jen z mužné práce síla muže klíčí.“
„Ne dokud práci pouze stav jen velí,
leč pokud může, činným, kdo muž celý.“
(str. 60: „Život není svátkem“.)

A slova taková jen mohou také vzpružinou býti k činům rázným, mohou původem býti rozhodných slov:

„Osude, týrej, rozmnož bolů tíž,
zdrtiti můžeš — ale nezničíš!“ (Na břehu: str. 39).

Ano básně Gregorčičovy jsou básněmi pravými, ryzími, jež ze srdce k srdci jdou, jež hovoří pravdu, jež také pravdou působí. A nejenom moment lásky vlastenecké podkladem jejich, nýbrž i moment socialní v nich obsažen, ba ten problem sociální na mnoze tu i řešen. Jak že bídě odpomoci, jež v lidu zakotvena? To otázkou doby naší, a Gregorčič, kněz, řeší ji:

„Svět bohat dost a plný vnad,
by jenom každý sdílným byl',
by chléb svůj dělil s bratem brat,
ráj na svět by se navrátil.“ (Žebrák str. 19.)
„Srdce i ruce otevřené mívej,
zříš-li, že trpí nedostatkem brat;
leč ucho i též srdce uzavírej,
buší-li záští do tvých vrat.“ (Klášterní vrátný. str. 89).

A tak na jiných ještě místech hovoří a pěje, vybízeje k činům a jednání, za něž každý zodpovídati může se s čistým svědomím, a za něž jednou pykati mu nutno nebude, neboť

Svých činů pykat v pozdních dnech,
nejhorší bolest bolů všech.“ (Pykání, str. 17.)

Jsou pak dle náhledu našeho básněmi ve sbírce této nejkrásnějšími: „Žebrák“, Jeftova přísaha, Svatyně, Soči, Olivě, Zapomenutým, Po bitvě, pak Dražba a Nevěsta, z nichž tyto dvě poslední opravdu jsou dramaticky provedeny. K nim druží se pak ihned básně: Domovnice, Klášterní vrátný a hlavně báseň: V popeleční noc, jež vyznívá ku konci slovy přesvědčení plnými v doby lepší, šťastnější, slovy věšteckými:

„O vzmuž se, dobrý lide můj,
vstaň z prachu snížení,
den popelce den není tvůj,
tvým den je vzkříšení!“ (str. 107.)

Tím ovšem není řečeno, že snad básně ostatní beze krás jsou. I tyto mají krásy své, i těmi vládne duch zdravý, nadšení vroucí, jež v lidu slovinském vykonalo a koná poslání své stále, a bohdá i u nás bez ohlasu nezůstane. Vždyť tě podány nám písně ty v rouše českém v převodu bezvadném a plynném, že originalu překlad se vyrovná, jakož každý přesvědčí se, kdo k originalu překlad při-

rovná. Jestiť v tom zcela zjevna obratnosť pera Pakostova, jež šťastně překonalo veškeré potíže, jak slovní tak rythmické, jichž v originále velice mnoho. Než za to jen vřelý dík překladateli. Kéž poesie takové u nás více! Dodati ještě dlužno, že úprava je nádherná právě tak jako u vydání původního, a cena dosti levná.

Josef Tumpach.

Procházky literaturou humoristickou.

Líčí Pavel Skřivan.

(Pokračování.)

Všecko vědění jest plevou holou,
nevede-li ono ke ctnosti.
J. P. Koubek.

Paleček. V posledních dvou číslech „Vlasti“ uváděli jsme ukázky surového a sprostého tonu vtipů „Palečka“, jež on nazývá „humorem“. Že pak o sobě sám patrně má představu dokonalou, vysvitá ze slov, jimiž vyzývá ku předplacení. Račiž ctěný čtenáři pozorovati:

„Nemusíme ani v době konfiskací
pro humor náš zvláště krušné
povídati, že náš list
směle může každý číst (??)
že přináší čtení slušné (?!)
nepěstuje po příkladech zlých
řečí pustých, nemravných (??)
že je, zkrátka, nevině (!!)
které mohou čísti v každé rodině (!!!).

Ejhle vlka v rouše beránčím! Kdo sledoval ukázky námi v dubnovém a květnovém čísle „Vlasti“ uveřejněné, zajisté že se rozhorlí nad touto perfidní, pokryteckou řečí „Palečka“, jíž se vnucuje každé rodině. Patří k tomu skutečně notná porce drzosti, pěstovati humor tak divoký a sprostý, a pak vyhlásiti sama sebe za „nevině“. „Paleček“ patrně ví tedy, že nemá pěstovati „po příkladech zlých“ řeči pusté a nemravné, že má přinášeti čtení slušné, neboť užívá tohoto programmu k reklamě, aby sladkou touto řečí lákal do otravných sítí svého frivolního humoru české rodiny, na něž má zvláště namířeno.

Také loňský (1886.) ročník naprosto nejednal dle tohoto programmu, v abonentním lákadle tak nevinně a sladce slibovaného. V illustraci k „Indické báji“ leží nahá odaliska, zadní částí těla ku čtenáři úplně, jakoby úmyslně obrácena, a kresba jest provedena s naturalistickou věrností. K illustraci této upozornil kdysi večerník „České Politiky“ slovy případnými a ostře ji pokáral. Jest to skutečně hnusná sprostota, právě tak, jako v téže „báji“ vymalovaná veliká — štěnice. O čem se ve slušné společnosti ani nemluví, to přináší „Paleček“ nápadně illustrované. Malují-li nás Čechy sprosťácké listy vídeňské s ohrnutými nosy a jako netvory, pak právem vyhazujeme takové plátky ze všech veřejných místností a zavádíme agitaci proti nim. Náš vlastenecký „Paleček“ však nejednou přinesl illustrace našich venkovanů a venkovanek, kreslené manýrou rovněž takovou, jako nás kreslí šmokovské listy vídeňské. Mnohý náš tatík tu kreslený vyhlíží jako loupežník neb jako medvěd a nos má ještě více ohrnutý, než někde ve „Floh“ nebo „Kikeriki“. Zvláště jistý malíř-illustrator má manýru takovou, ač je vlastenec a umělec, a jeho illustrace tohoto druhu žádnému naprosto se nelíbí. Některý vtip jest nesrozumitelný, byť i domnělá pointa proloženým písmem vytištěna byla, jako: (Dostihy) Hrabě X: „Jaký to krásný kůň, tam ten Phönix; jak pěkně si umí vykračovat — věru by ho byla škoda, kdyby se ujezdil.“ Hraběnka Y: „Nevěděla bych proč — přece jenom je to kůň a ne kobyla.“ Také obrázek „krátkozrakost“ není esthetický. Krátkozraký professor dívá se na malé děcko — na bříšku ležící a z..... k němu obrácené a domnívaje se, že vidí obličej (té chytrosti a nepřirozenosti!) pochlebuje: Ne, ta podoba — všecky tahy v obličeji po tatínkovi! Ryze soukromou švandou v úzkém kruhu několika zasvěcenců byl článek „Z embriologie bakterií čili Divy světa mikroskopického, s použitím vydlužených i nevydlužených vymožeností moderních věd líčí Med. U. Dr. D' Arbés. Jest to

„vtip“ s illustracemi, které měly pobaviti patrně jen redakční kruh, neb článek, třeba jej i psal „výtečný“ spisovatel, postrádá humoru, jest pro širší kruhy naprostou nesrozumitelností, a byl odsouzen úplně mnohými odběrateli a jinak i ctiteli Palečka. Chtějí-li pan X. Y. neb Z. míti soukromou švandu, ať si ji učiní na své útraty, ať k tomu nevybízejí české rodiny, nýbrž ať si svou privátní lekraci ze své privátní kapsy sami zaplatí. Podnět k takovému „humoru“ vznikl patrně někde u sklenice piva ve veselé chvíli v kruhu velmi soukromém. Ukázali jsme již jednou k tomu, že „Pal.“ nemá býti orgánem pro privátní humor několika pánů; pak ať si vydržují a odebírají list výhradně sami pro sebe. Ostatně i lékaři, s nimiž pisatel tohoto o článku tom mluvil, nevidí v něm pražádného humoru a nazvali jej podle zaslouženi soukromou naivností, jež do „Pal.“ nepatří. Také „Píseň o tom týnském zvonu“, kde praobyčejný případ, že při vytahování zvonu nového v týnském chrámu Páně se přetrhl provaz, hned illustrován a parodován v „Pal.“, nepatří do listů humor. Svěcení zvonu jest věc zajisté důstojná a obřad vážný i pěkný, a nesluší se malovati karrikatury světícího biskupa a hostí pozvaných. I nejbohaprázdnější člověk v tom pražádný humor neuvidí, a jen zoufalá nouze o material pro číslo může rekvirovati i z podobných oborů látku k humoristickým (?) básním a illustracím (?) (recte karrikaturám). A jako stkvostný drahokam z květomluvy Pepíků jest opět následující (pod případnou illustrací) ušlechtilý dialog: „Ty kluku šeredná, jestli nemáš kosti číslovány, tak si se mnou nic nezačínej, nebo je už víckrát nedostaneš dohromady!“ „Mlč, anebo dostaneš jednu míchanou s pohlavkem, že se ti celá harmonika rozletí!“ Nesrozumitelný jest dále „vtip“ (Zimní obrázky). Pana faráře v Marcipánově mají tak rádi, že děvčata div se nepoperou, která vdp. na kluzišti po sáňkách sveze! A na obrázku šest děvčat vozí pana faráře na kluzišti v židli. Jest to obrázek titulní a nevíme, co si vlastně kdo pomyslí, když jej pozoruje a čte ono slovesné „vysvětlení.“ Také „z kruhů aristokratických“ jest „vtip“ podivný. Na lenošce rozložené hraběnky táže se malé hrabátko: „Mamá, poslouchej — proč mají lidé nosy? Mamá: Obyčejní, mé dítě, aby jimi čichali, my však — abychom měli co vzhůru nosit“. K tomuto zvláštnímu vtipu vykreslen jest obrázek titulní na celé stránce. Podobně i „stkvostný“ titulní obrázek věnován tomuto snad vtipu: Vysvětlená záhada (dvě koketně vystrojené dívky dívají se na zamáčknutou ještěrku, ležící v lese pod stromem) „Ach jeje, ubohá „armička“ zamáčknutá... Proto tedy včera, když mi tu Jaroslav lásku vyznával, jevil tolik nepokoje!“ Místy potkáváme se v „Pal.“ i s vtipem (ve smyslu „Pal.“) neb narážkou politickou, často dosti nejapnou. A přece „Pal.“ praví sám o sobě dosti sebevědomě:

„Paleček však nevidí v tom spásy
krmit národ (sic) lecjakými špásy,
humorovým „kafem“ pro ženy;
humor jeho hlouběji má kořeny,
jimiž čerpá život, sílu, ples i trudy
ze slovanské půdy.

To by ta slovanská půda byla notně shnilá, kdybychom měli věřiti na slovo tomu, co se v této veršované reklamě povídá! Jest to právě tak pravda, jako s oným „nevinětem“. Naše „nevině“ vydávalo též zvláštní přílohu politickou „Šotek“, která zaslouženě zanikla, a jež svár politický mezi rodnými bratry statečně rozdmychovala. V dalším pojednání podrobíme i „Šotka“ kritice bezohledné, jak toho zasluhuje, a všimneme si slovesné části posledních ročníků „Palečka“, v nichž jsou články ceny velmi nestejné. Jeť u nás skutečně třeba kritiky bezohledné, neboť mnohé literární nešvary — zahaleny pěknou formou a proto tím nebezpečnější — počínají nám přerůstati přes hlavu a naše mládež studující, ohlušena hřměním reklamy a kritiky kamarádské, nedovede již rozeznávati dobré od zlého. Sloužive pravdě nebojíme se úšklebků a pohrdáme jimi, rovněž jako každým čtením otravným. Posilněni souhlasem mnohých upřímných a vzdělaných vlastenců a pravých liberálů, budeme potírati špatnou lekturu i dále.

(Pokračování.)

Česká literatura paedagogická a náboženství.

(Rozhled po školské literatuře v l. 1870—1885.)

Píše Václav Špaček.

(Pokračování.)

Ročník XII. dokazuje svým obsahem, že „Beseda učitelská“ stále se zdokonaluje. Již k ročníku X. přidávána „příloha methodická,“ v níž uveřejňovány methodické výklady ze všech předmětův učebných, hlavní list pak věnován článkům jiným. Objem časopisu tím vzrostl téměř o 200 stran proti prvním ročníkům, ale předplatné zvýšeno nebylo; mimo to dostalo se předplatitelům s některými ročníky bezplatných premií. — Ig. Prokeš ve čl. „Co vadívá učitelstvu v pokroku“ uvádí mimo jiné převrácenou ctižádost, domýšlivost a nevšímavost a konečně nedostatek náboženského citu. „Mnozí učitelé přenechávají pěstování náboženského citu pouze katechetovi, všecko šlechetné jednání odvozujíce z humanity. Proto málo všímají sobě, kterak dítky při modlitbě stojí, mají-li pěkně sepjaté ruce atd. Všecka dobrá naučení vrcholí se u nich asi v tom, že konání toho a onoho je hezké, že líbí se nejen lidem, ale i dítkám samým. Poukazovati k tomu, že dobré skutky, ctnosti a jiné činy šlechetné i Bohu se líbí, který za ně odměňuje, považují mnozí za zbytečno v srdéčka dítek vštěpovati. Kdo tak jedná, dopouští se veliké paedagogické chyby. Katecheta sám všecko nezmůže. Učiteli steré případy poskytují příležitost k pěstování náboženského citu. Čím více mizí náboženský cit v lidu, tím více přibývá lenochů a sycáků, zlodějů a darebáků. Proto obrali si úlohu velice nevděčnou ti, kteří pod heslem „osvěty“ udusili by rádi v lidu poslední jiskerku náboženského citu. Ti a podobní šiřitelé takové „osvěty“ lidu neposlouží. Jenom náboženství pomáhá snášeti útrapy a podává útěchu v neštěstí; nynější „osvícenost“ činí všeho toho opak. Proto my jako vychovatelé lidstva pěstujme to, co lid opravdu blaží, a to jest náboženský cit. Z toho i nám samým prospěch vzejde; nebo dítky zbožné snáze na uzdě držeti lze nežli pouze chytré a planou humanitou nasáklé.“ — Čl. „Základy občanské“ z pozůstalého rukopisu P. F. J. Řezáče rovněž k veliké důležitosti náboženství při vychovávání ukazuje. Mimo tyto uvádíme čl.: Důležitost škol mateřských, Jak lze učiteli získati si lásku svých svěřenců a rodičů, Nejen školní, ale domácí i společenské vychování je základem mravního života, O důležitosti a potřebě spolků mateřských, O nectnostech žáků (svéhlavost, pokrytectví, rozpustilost, zlomyslnost), Puntíčkář a dobrák v úřadě učitelském, Školní dvacatero o pozornosti. Ve čl. „O trestech tělesných“ dokazuje se nezbytná potřeba těchto trestů v některých případech. Článků vyučovatelských je zde dosti, jakož i článkův o školství vůbec pojednávajících. Jednotám učitelským doporučují se rozhovory o věcech školských a omezení přednášek a dokazuje se potřeba svornosti mezi členy. Nalézáme zde opět několik životopisů zasloužilých učitelů, z nichž nejobšírnější jest F. A. Vacka od P. J. Ježka a „Ze života dra. B. Bolzana“ od J. Šauera. Týž podal nástin školství švýcarského pod názvem „Z paedagogické cesty po Švýcarsku.“ Čl. dějepisné jsou dva: O alchymistech v Čechách a Z dějepisu a statistiky zemětřesení. „Sedmidenní vycházka v utěšený kraj český líčí krajinu kolem Turnova. J. Huml podal obšírný článek O nevidomosti barev, E. Beránek dokončuje pojednání O kreslení perspektivném dle názoru. Četné nové spisy posouzeny, a mimo tyto posudky nalézáme tu literární články: Co činiti k vyhubení krvavých románů, Krásná literatura a učitelstvo, Recept proti tak zvaným krvavým románům. Ve zprávě o třetím sjezdě učitelském v Praze, podotýká redakce k řeči E. Špindlera, že s ním ve mnohém nesouhlasí.

Ročník XIII. obsahuje mnohé články vychovatelské. Jak může učitel působiti k tomu, aby vychoval řádné charaktery, obšírně pojednal V. O. Jedlička. Promluviv krátce o tom, jak v nynější době mravnost klesá, dokazuje potřebu toho, by ve škole o ni bylo dbáno; všeho učení lze užiti ku pěstování mravnosti. Potom ukazuje, jak odvykati nectnostem dětí (neposlušnosti, vzdorovitosti, nesnášelivosti, nedůtklivosti, zlomyslnosti, pýše, libovůli, svéhlavosti) a uvádí vhodné k tomu články v čítánkách. Příklady ze života Kristova a některých sv. mučeníkův buďtež děti poučeny, že mají zlé dobrým spláceti. Proti zatvrzelé lži užijme pohnutek nábo-

ženských, ukažme na odplatu na věčnosti, marnotratným na výstrahu vypravujme podobenství o marnotratném synu. Posléze žádá na učiteli, aby mládeži ve všem byl vzorem. — Nesnášíme se s některými myšlénkami zde pronesenými. Pisatel praví, že by každému dítěti uložil za povinnost přečísti Robinsona, Fenelonova Telemacha a Viléma Tella. Pokud se týče Robinsona, měl tu zajisté na mysli, že podává mládeži příklad pracovitosti, sebezdokonalování, vynalézavosti; avšak mýlí se pan pisatel jsa toho domnění, že dítě, čtouc Robinsona, hlavně těmito věcmi se obírá. Nikoliv; jistý učitel vyslovil se, že jest mu podezřelou kniha, již děti příliš často žádají. Tak po Robinsonu bývá hojná poptávka, ale příčinou jest pouze zajímavost knihy té; Robinsonovy dobrodružné příhody mají tu přítažlivou moc. Vždyť máme toho příklady, že hoši, chtíce se státi reky podobnými Robinsonu, bez vědomí rodičů vydali se na daleké cesty. Nemíníme Robinsona docela zavrhovati, dokazujíce pouze, že kniha ta není tak důležitou, by ji každé dítě mělo čísti. Rovněž divadla dětská doporučovati jest věcí choulostivou. Výtku, že děti učí se při nich přetvářce, vyvrací pisatel tím, že osoby v dětských hrách jsou vesměs dobré. Ovšem, ale to bývá právě nejobyčejnější přetvářkou, že člověk lepším se býti staví, nežli jest. Ostatně článek ten zasluhuje bedlivého povšimnutí. J. Flekáček napsal čl. „Některé myšlénky o vyučování a vychovávání“ (překlad z italštiny) a „Učitelův úkol vychovavací.“ V onom vypisuje hlavně úkol učitele a vlastnosti, jaké učitel míti má — v tomto dokazuje, že učitel není jediným vychovatelem, a že mu nelze tudíž za vinu klásti nezdar vychování. „Posýlejte děti pilně do školy“, praví ku konci, podporujte dílo školní doma, vychovávejte sami děti zdárně již od maličkosti, starejte se o vhodnou společnost, v níž dítě obcuje, a pak učiní se kroky k tomu, aby úsilím všech živlů, školy, domova a ostatních poměrů byl pojištěn šťastný osud budoucí generace.“ Ovšem, není učitel všemohoucím, aby překonal všecky obtíže a překážky, jež práci jeho v cestu se staví; avšak jisto jest, že škola vliv nepříznivých okolností značně seslabí, založí-li dílo své na naukách náboženských; o pěstování citu náboženského však ve článcích těch zmínka se nečiní. — Pozoruhodné jsou Upomínky na působení v útulně Brněnské od V. Novotného. Pisatel vyličuje tu jednotlivé případy, povahy chovanců, jejich nectnosti a chyby. Vychovávání se dařilo, neboť „netřeba dotvrzovati, že zde blahodárně a vydatně působilo vyučování náboženské; bez důkladného vyučování a vychování náboženského není zdaru v oboru tom“ Malá světnička upravena na domácí kapli, kde chovanci denně přítomni byli mši sv. a společně konali ranní i večerní modlitby. Náboženství vyučováno dvě hodiny denně. — B. Pazderníková přeložila z franč. čl. J. A. Komenský a jeho myšlénky humanitní a paedagogické, jejž úvodem a poznámkami opatřil L. J. Zoubek. „Bylo by zapotřebí“, dí Komenský, „abychom měli školu škol, kolej didaktickou, založenou ve kterékoli zemi. Ale kdyby nemohlo se doufati v takové založení, nechť alespoň učenci nakloněni ku prospěchu slávy boží (neboť to jest ona, o niž se zde jedná) jsou věrni s upřímnou věrou myšlénce té.“ — „Z takových náhledů encyklopedických vysvětlujeme si, kterak mohl K. po celý svůj život a přese všecka neštěstí veřejná i soukromá, jež na něj doléhala, žíti ve víře v pokrok. — Byl to posvátný řebřík, jenž měl dovésti lidi k Bohu, a on rozuměl Bohem, jak se samo sebou rozumí, ne Boha abstraktního z atheismu, nýbrž Boha ze zjevení biblického, neboť smysly, rozum a zjevení byly v jeho očích třemi prameny všeho našeho vědění.“ Čl. „Jaký nemá správce školy býti“ radí: Správce školy nepočínej si okázale, nevyhledávej ve všem jen sám sebe a nedomýšlej se, že všemu nejlépe rozumíš, nespouštěj učitele ve sporné věci s obecenstvem, aniž veď sám rozepři, neposuzuj učitele a nečiň o něm nedůstojné a nemístné poznámky, neopravuj chyb, jež učitel přehlédl v úkolech žákovských, nečiň učiteli výtek před žáky a vůbec nijak vážnost jeho nepodkopávej. — Ve čl. „Zasijme, budeme žíti“ dokazuje se potřeba poučovati rodiče o důležitosti školy. O pěstování zpěvu církevního a jeho důležitosti promluveno v několika ročnících. J. Šauer podal druhý čl. o Bolzanovi, k němuž přispěl Em. Fait úvahou „Kterak posluchači posuzovati mají dra. Bolzana a jeho žalobce.“ Článků dějepisných tento ročník nemá, za to několik cestopisů: Dojmy a zkušenosti po českém jihu a po Šumavě, Črty cestovní (z Alp), Cestopisné upomínky po prázdninách (ze západních Čech, Bavor a Rakous), Z paedagogických cest po Švýcarsku. Článků vyučovatelských jest dostatek. Nových spisů bedlivě si všímáno. Ve článku „Českým čtenářům K. Eichner uvádí seznam knih zábavných, jež zasluhují doporučení; ale jak mohl vřaditi v seznam ten také se všech stran těžce kacerovaného E. Zoly román „Nana“ a „Boccaciův proslavený (!) „Dekameron“ — toho věru nelze pochopiti. Ovšem vysvětlila redakce brzy potom, že se tu stal

omyl, a že „Nany“ a „Dekamorona“ nedoporučuje, ale nepříznivci „Besedy uč.“ omylu toho potom při každé příležitosti užili. Redakce jest od té doby zajisté opatrnější.

Ročník XIV. Článek „Učitelův charakter“ vyžaduje na učiteli povahy přímé, šlechetné, pevné a rázné. Má osvojiti si výbornou mravnost, pravou nábožnost, upřímnou skromnost, rekovné sebepřemáhání, moudrou rozvahu, svatou trpělivost, stálou duchapřítomnost. Odměnou za práci budiž mu vědomí, že plní své povinnosti. Ve čl. „Chraňme posvátných základů v srdcích dítek!“ touží pisatel po pečlivém pěstování mravnosti. „Doba naše pokročila ve vědách a uměních měrou úžasnou, ale za to ochabla ve zbožnosti a ctnosti velice. Aby škola nepodlehla nepříznivému ruchu časovému, o to musíme se my učitelé starati. Přičiňme se, seč síly naše stačí, posvátných základů — zbožnosti a — ctnosti v srdcích těch maličkých nejen ochraňovati, ale i ku větší dokonalosti je přiváděti. Budme jim příkladem, vyličujme, že ctnostně a zbožně žíti znamená tolik, jako dobře živu býti, v lásce žíti, že jen zbožný a ctnostný život srdce naše upokojí, podávaje nám záruky v zalíbení boží, v život nadhvězdný.“ — Čl. „O veselé mysli učitelově“ doporučuje, by učitel vyučování co možná příjemným učinil. — K. V. Tuček ve čl. „Pěstujíce tělo, nezanedbávejme ducha ani při útlé mládeži“ ukazuje k tomu, jak děti již v útlém věku bývají kaženy od samých rodičů, kteří domnívají se, že dítě tomu neb onomu „ještě nerozumí“, a dokazuje, jak potřebno je dítky takové rozumně zaměstnávati, protože zahálka bývá pramenem zla. Čl. „Vzdělávejme se!“ doporučuje učiteli nejen obohacovati se věděním, nýbrž i mravní ušlechtění. V tomto ročníku nalézáme několik přednášek pro lid: Rodičové pěstujte slušnost a zdvořilost u dítek, Vzbuďme a pěstujme ve mládeži úctu ku stáří a vážnost ku vzdělancům, Jak mají rodiče dítky své pořádku navykati. Jiné podobné články jsou: O vychování dívčím, O lásce rodičů k dětem, Některé vady u vychování dítek v rodinách zámožných. J. Flekáček ve článku O sevšednění doporučuje učiteli čtení, porady a cestování. O školství vůbec pojednávají čl. Škola a život, (ukazuje, že mnohého opomíjí se při učení, čeho mládež bude v životě potřebovati, a naopak věcmi zbytečnými se děti obtěžují), O nižších školách průmyslových od J. Nešpora, a Stará s novou neboli „Jindy a nyní“. Ve článku tom Ig. Prokeš přirovnává školu dřívější k nové; pokud se týče budov školních, mnoho se zlepšilo; o kázni školní vyslovuje se takto. § 24. straší — učitele a ohrožuje jeho existenci; za to ponechává mládeži široké pole pro všelikou její svévoli a nevázanost. Školní vysvědčení pozbyla platnosti, vážnost učitele velice klesla. Co tu jeden rok pokazil (odpor proti zákonům školním hlavně v novinách), nenapraví ani dvacet jiných. Ve příčině kázně školní a disciplinárních prostředků je tedy až dosud mnoho si přáti, neboť zákonnité prostředky nedostačují, jak dosvědčují všestranné nářky.“ — „Článek „Dějepis ve škole obecné“ doporučuje tento předmět hlavně jako prostředek vychovatelský; nemá tedy za účel přetěžovati mládež mnohými jmény a čísly a nedůležitými událostmi, ale moudrý učitel bude snažiti se pomocí jeho vštěpovati mládeži šlechetnost, lásku k vlasti, národu a panovníkovi. J. Sokol podává Několik slov na obhájení a objasnění přírodopisu ve škole obecné; ukazuje, že se jím pěstuje badavost a soudnost, a že jest i prostředkem vychovatelským; i Spasitel bral podobenství svá z přírody. — Kromě jmenovaných uvádíme ještě články: O praktičnosti u vyučování, O vycházkách do přírody, O vzdělávání hluchoněmých ve škole, Názorné vyučování budiž u malých dítek nejen popisné, nýbrž i výpravné, Školství v Bulharsku a ve Východní Rumelii. F. Kahlík vylíčil stav lidu ve Francii před velikou revolucí. Cestopis jest jeden: Vycházka do Horní Lužice. Životopisů jest několik: A. Rybičky, K. Vinařického, F. Daneše a j. F. J. Zoubek podal příspěvky k životopisu Komenského.

„Beseda učitelská“ pojednávajíc o školské novele srovnává se docela se změnou § 1., v níž hlavní váha klade se na náboženství. „Jestiť náboženství duševní stránkou národního života, jest národa mravnost, věda, umění i poesie. Vychování bez náboženství by se prohřešilo na národu a nezasluhovalo by jména „vychování.“

(Pokračování.)

ROČNÍK III. ČERVENEC. ČÍSLO 10.

VLASŤ.

Gymnasium jesuitů v Jindřichově Hradci.

Píše Alois Mattuška.

(Pokračování.)

4. Zřízení studentského semináře.

(Vystavění semináře paní Kateřinou z Montfortu 21. září 1604. — Účel semináře studentského. — Opatření tohoto ústavu. — Regent semináře. — Stavba semináře čili domu chudých a jednotlivé jeho místnosti. — Obydlen velkým počtem alumnů. — Nadání semináře: Paní Kateřiny z Montfortu, Lucie Otilie, Marie Maxmiliany, Adama Václava Michny z Otradovic, Jakuba Tamiše, Josefa Makariusa, Ondřeje Kletzela z Litku, Aug. Zach. Kleczara. — Pensionáři.)

Převážnou část péče své věnovala neúnavná paní Kateřina studentskému semináři. Jak víme, zavedla již dne 5. září 1598. deset hochů čili alumnů[1]) do místnosti soukromé, kdež měli býti společně vydržováni, aby tím provedla myšlénku svého otce Adama.

Avšak to byl malý jen počátek. Paní Kateřina snila o tom, kterak zbuduje pro seminář veliký a pohodlně zřízený dům a tento šlechetný úmysl také skutkem provedla,[2]) založivši dne 21. září r. 1604. budovu, jež pod jménem „semináře“ podnes v ústech lidu žije.

---

[1]) Jmén jejich neznáme. Až teprve r. 1600. prvně nacházíme jména těch studentů, kteří byli jako alumnové společně živeni. Toho roku bylo jich jen 5, a to: Vavřinec Ratzinger (z J. Hradce), Ondřej Hlavatius (z J. Hradce), Václav Metelka (z Lišova), Jan Litvín (Čech), Rud. Selinger (Švýcar).

[2]) Zakládací listina semináře paní Kat. z Montfortu zní:

„Ego Catharina Novodomensis ... Universis notum facio tenore praesentium, me zelo divinae gloriae et ecclesiae Catholicae promovendae permotam, ac pientissimae felicis recordationis charissimi idem facere intendentis conjugis voluntatis satisfacere cupientem, domum pauperum studiosorum Collegii Societatis Jesu in civitate Novodomensi erexisse et fundasse in hunc modum:

Imprimis do venerabilibus Patribus Societatis Jesu pro dicta domo pauperum aedes binas, nimirum Jacobi Eringer fabriserrarii et Christophori Lohotari lapicidae prope portam Nežarka dictam, parata pecunia mea emptas, cum pleno jure et illa immunitate, omni prout non solum in

K tomu účelu darovala jesuitům dva domy, jež od Jakuba Eringra, kováře a Kristofora Lohotara, kamenníka u brány Nežárecké koupila.

Seminář určen byl pro 30 studentů chudých, kteří jmenovati se měli „mendici“ (žebráčkové). Mimo svoje povinnosti školní neměli mendíčkové žádné jiné práce, nežli ve chrámu zpívati. Hlavně však před sv. Kateřinou každého roku ve farním chrámě slavné mši svaté přítomni býti a o některých svátcích v 6 hodin ráno žalm „Miserere“ ku prospěchu vznešené zakladatelky a pro dobro semináře zpívati. Za dobrodiní, jehož mendíčkové v semináři požívali, nebyli k žádné závaznosti ustanoveni, nýbrž dosti na tom bylo, když rectorem přijímáni byli do semináře mladíci, kteří jednou, vysvěceni jsouce, ve zbožnosti i vědění církvi katolické v jakémkoliv způsobu života a na místě jakémkoliv, zvláště však v Čechách a na Moravě, užitečnými býti mohli.

Paní Kateřina postarala se dobře o chudé studenty. Svým poddaným na vesnicích poručila, aby každoročně stotřicet sáhů dříví k palivu odvezli do semináře, nasekajíce je v lesích panských. Mimo to darovala chudým žákům z pivovaru svého hradeckého ročně šedesát sudů piva a pak každý týden malý soudek dobrého bílého piva a dva džbery mláta. Mladá paní Lucie Otilie darovala jim na to pivo 60 nádob bílých. V čase postním bylo vždy pro ně dodáno tři kopy dobrých kaprů, nalovených z rybníků panství hradeckého. Mladší paní Lucie Otilie věnovala ihned do semináře 30 lůžek pro alumny a mnohé jiné potřeby.

Správu semináře vedl prozatím provisor, jesuita Alfons Casilices, určiv pro seminář jisté zákony. Ustanovil, aby představený semináře (jesuita) nazýval se regent[3]) a měl při sobě ještě jednoho podřízeného společníka (socius regentis). R. 1605. nastoupil správu semináře jako regent Bartoloměj Gerlichius, kam se také odstěhoval.

Roku 1606. byla stavba semináře konečně tak dalece přivedena, že již z polovice účelu svému odevzdána býti mohla. Stál tu již dřevník prostorný pro uschování darovaného dříví, dále kuchyně,

litteris fundationis ipsius Coelegii Nov. sed etiam in libro Civ. Nov. latinis expressum et consignatum habet; deinde do iisdem decem millia sexagenarum Grossorum Misuensium, quae mihi debet Illustris Dd. Lucia Otilia Slavatova de et in Nova Domo te Telec, filia mea charissima, ita ut dicta Dna Lucia Otilia vel haeredes ipsius ea decem millibus Sex. gr. Mis., quae mihi debentur, seneatur Domni pauperum pro institutione eorundem quotanni numerare sexcenta Grossorum Mis., sex. nimirum trecentos in festo S. Gregorii et alias trec. in festo S. Galli“....

[3]) Uvádíme tu seznam regentů semináře zároveň s letopočtem, kdy který z nich úřad svůj nastoupil: R. 1605. Bart. Gerlichius, 1606. Jan Sanitius, 1607. Bart. Gerl, 1610. Mik. Pistorius (až do vyhnání r. 1618.), 1628. Bart. Začal, 1630. Jiří Bohatý, 1634. Krišt. Peuner, 1635. Jan Faber, 1638 Melch. Röricht, 1639. Kašpar Krištofor, 1646. Jan Flax, 1647. Tomáš de Zadris, 1649. Krišt. Pezeld, 1654. Vavř. Beck, 1655. Balt. Junger, 1659. Jiří Halel, 1660. Bern. Oberer, 1662. Vavř. Himeltau, 1665. Balt. Junger, 1667. Bohuchval Lednický, 1668. Ondřej Costa, 1673. Václav Písecký, 1677. Adam Schlichtík (Fr. Banovský), 1680. Mart. Rolle, 1684. Kar. Přichovský (1689. byl rektorem koleje, potom dvakráte rektorem university v Praze, zemřel 1698. v J. Hradci, kdež se i narodil), 1689. Václav Zimerman, 1692. Šimon Machaovský, 1696. Kar. Přichovský, 1699. Tom. Koukal, 1700. Vác. Teichert, 1701. Jiří Kolovratský, 1704. Leop. Hendl, 1707. Gab. Stief, 1715. Vavř. Stolz, 1717. Ferd. Sieghard, 1722. Fr. Feltman, 1725. Jiří Langfeld, 1726. Ig. Prell, 1727. Jan Hanel, 1728. Krišt. Heldner, 1729. Aug. Hortman, 1730. Kar. Golfinger, 1732. Mich. Tomáš, 1733. Jan Frantze, 1736. Mich. Frisch, 1738. Krišt. Mikeš, 1740. Fr. Rambouský, 1742. Jan Schneider, 1743. Kriš. Kühn, 1747. Jan Tiller, 1749. Krištof Kühn. — Další jména nejsou známa.

ložnice a jídelna, jakož i museum. Roku 1608. dohotovena konečně stavba semináře úplně. Místnosti domácí byly vesměs příhodně zřízeny, takže tu ani domácí lékárna a nemocnice nescházela. Především pak honosila se budova semináře útulnou kaplí domácí s pěkným oltářem sv. Víta, patrona mládeže studující, na kteryžto obraz věnovala stará i mladá paní 75 tolarů.

V pohodlně zřízeném semináři nacházelo od roku k roku vždy více alumnů svůj bezpečný útulek. Ano hned roku následujícího 1609. hostila v sobě budova sotva dostavená 64 alumnů, kteří ve vědách, uměních i zbožnosti velmi pilně se zdokonalovali, co do horlivé snahy své na vzájem se předstihujíce.

Seminář odchovával nadějný dorost pro řád jesuitů, kterému se z dobře řízené štěpnice této každého roku silné posily dostalo. Tak hned roku 1609. odešli z Hradce do Brna tři alumnové, kteří si odbyli rhetoriku na gymnasii a v semináři pro svou zbožnost zastávali jisté hodnosti v nábožné jednotě studentské P. Marie, aby tam vstoupili do noviciatu. Byli to Blažej Slanina („consultor" jednoty), Jeronym Holonder („assistens"), Jiří Bohatý („secretarius"). Avšak i příští léta všechna a počtem mnohem více jinochů ze semináře do noviciatu k jesuitům se uchylovalo.

Příštím rokem 1610. oživen byl seminář neobyčejně velikým počtem chovanců. Bylo jich tam 90 a zdá se nám, že tento počet byl zároveň největší, neboť více nežli 90 chovanců nikdy více potom v témž semináři se nenacházelo. Hledíme-li mimo to k oné okolnosti, že tou dobou gymnasium hradecké navštěvovalo 300 žáků, přesvědčujeme se, že téměř třetina z nich byla dobře živena a zaopatřena v semináři.

Tento značný počet alumnů měl však pro jesuity některé nepříjemné následky, jež se jevily v nedostatku peněžitého nákladu k vydržování tak mocného ústavu. Ovšem před několika lety r. 1606. rozmnožila mladá paní Lucie Otilie nadání seminářské od matky její učiněné o 5000 kop, žádajíc, aby alumnové, kteří z tohoto jmění budou vydržováni, za ni, manžela jejího (Viléma Slavatu) a dítky jejich se modlili a mimo to její švagrová Marie Maxmiliana (choť nebožtíka Jáchima z Hradce) přidala k této nadaci ze svého jmění 10.000 kop míš. s tím ustanovením, aby mendici při sedmi mších svatých v kostele u sv. Jakuba zpívali, a to v den sv. Kříže, sv. Trojice, sv. Ducha, P. Marie, sv. Jakuba, na Všechny Svaté, a pak při jedné mši, která se čte za zemřelé z rodu pánů z Hradce; avšak její druhý manžel, pan Adam ze Šternberka, pán na Bechyni (atd.) a nejvyšší purkrabí v Praze, učinil jesuitům veliké nesnáze, když maje o svátku sv. Jiří složiti poslední dávku 2000 kop, vzkázal jesuitům do Hradce, že jí dříve nesloží, dokavad se tito nezavážou, že do semináře z onoho celého nadání paní Marie Maxmiliany pro všechny budoucí časy mladíky z jeho panství Bechyně a Sedlce přijímati budou. Ale jesuité právem k něčemu takovému přivoliti nechtěli, neboť nejen že úmyslem zakladatelů bylo, aby brány semináře na prvním místě poddaným z panství hradeckého otvírány byly, avšak i peníze, které paní Marie Maxmiliana semináři věnovala, určila z peněz nebožtíka svého manžela Jáchima, pána to hradeckého. Uvažujíce pak dále, že pan Adam ze Šternberka ničím doposud nepřispěl ze svého vlastního jmění a naproti tomu ještě žádá, aby na vždy jeho poddaným přednost dávána byla, návrh ten srovnati se svým svědomím nemohli a poněvadž jej následkem

toho zamítli, davše za odpověď, že „nijakým způsobem seminář jindřichohradecký přijímati nemůže poddané Bechyňské neb Sedlecké“, stalo se, že o svátku sv. Víta, kdy pan Adam ze Šternberka další částku 60 tolarů zaslati měl, peníze tu nebyly.

Zato však dostalo se odjinud semináři příspěvků rozmanitých, a to za rozličnými účely.

Že hudba církevní v Hradci Jindřichově chatrná byla, viděl se tehdejší měšťan a varhaník při farním chrámu Páně Adam Václav Michna z Otradovic nucena z pouhé zbožné mysli své učiniti zvláštní nadání ke zlepšení hudby kostelní.[4]) Uložil totiž 1000 zl. rýnských, aby z jich úroků tři v semináři zpěváci: diskantista, altista a tenorista neb jiní potřební hudebníci šaceni byli s tou podmínkou, aby při processích a mších podporovali choralisty a hudebníky farní, zvláště když by se při slavnostech kostelních nějaká figuralní hudba provozovati měla. I pronesl přání, aby tito tři hudebníci byli pokud možná z těch nejlepších ze semináře, tak aby nejen ve zpěvu, ale i v hudbě (hlavně na smykací nástroje) se vyznali. Šaty měli míti ze sukna tmavomodrého se žlutými a černými výložkami a ozdobami, proto že se tyto tři barvy v jeho znaku nalézají a tím aby „značně od jiných se lišili“.

Jiné nadání učinil farář Novostiftský Jakub Tamiš, uloživ 1200 zl. rýnských, aby z úroků jich dva horliví mladíci v semináři živeni byli. Přednost dána potomkům sester a rodině Šissenbecké. Nadanci zavázáni jsou každou sobotu v kapli před obrazem P. Marie se modliti.

Josef Macarius, kanovník u sv. Víta v Praze, odkázal 2800 kop; s úroky (168 kop) mohli jesuité volně nakládati, toliko 60 kop mělo připadnouti jednomu alumnu na výživu a šat; ten pak měl býti, možno-li, z Lišova.[5])

Ondřej Kletzel z Litku, správce u hraběte Viléma, uložil 1400 zl. rýn., aby 4 jinoši chudí stejné postavy v semináři neb městě šaceni byli. Plášť nosili ze sukna červeného se žlutočervenými okrajky, klobouk bílý se žlutými třapci.

---

[4]) Úmysl tento vykládá pan Adam Václav Michna z Otradovic v listině nadační slovy: „Po drahná léta uvažuje, jakoby se čest a chvála boží hudbou, která boží Velebnosti zvláště jest milá, rozmnožiti mohla, seznal jsem buď při průvodech, jež se v Jindřichově Hradci k okolním chrámům konají, buď při mších svatých neb i jiných službách božích, že hudba (což mě bolelo velmi) jest chatrná, co se zvláště nedostatku hudebníků připsati musí a že se tudíž Bohu patřičné nevzdává chvály; protož já, Adam Václav Michna z Otradovic, k rozmnožení cti a chvály boží, k docílení větší v hudbě souladnosti a k čilejší hudebníků snažlivosti na tom jsem se ustanovil, že ve prospěch jmenovaných kostelů a průvodů, z toho, co mi a mé zesnulé manželce Zuzaně božská dobrotivost propůjčiti ráčila, nějaký díl v oběť přinesu a zasvětím.“

[5]) Nadání Jos. Makariusa z Merfeldu, doktora theologie, zní: „Fundiruji na jednoho alumna, kterýžby v seminarium hradeckém se učil, aby žádného nedostatku v stravě a oděvu neměl, každoročně 60 kop míš. a ten, pokudžby žádného krevního mého přítele nebylo, aby z městyse Lišova mezi městem Třeboní a českými Budějovicemi ležícího na učení se bral, kterýžby k literním učení schopný byl, pokudžby pak někdy v dotčeném městys takový pacholík mládeneček se nenalezal, tedy t. č. aby toto pobožné nadání nehnuto, může se vedle uznání Pana Patera Rektora dotčené koleje hradecké na to místo jiný vzíti, který budoucně vedle božího povolání buďto v duchovním buďto světském stavu církvi svaté katolické užitečný býti mohl.“

Arciděkan Kutnohorský Aug. Zach. Kleczar rozmnožil nadání seminární, založiv nadaci pro 1 chovance a presentační právo svěřil děkanovi počáteckému.

Na základě všech těchto a ještě jiných nadací byli přijímáni do semináře chudí žáci, avšak vedle nich také synové rodičů zámožných za plat, jimž se proto říkalo „pensionaři“, a ti byli většinou rodu vznešeného.

5. Osudy ústavu za dob náboženských nepokojů.

1604—1618.

(Nevole utraquistů proti gymnasiu jesuitů. — Návštěva arcivévodů Matiáše a Leopolda Passovského v Jindř. Hradci 14 list. 1608. — Slavata pozdraven slavně od studentů. — Mor 1613. — Seminář úplně vyhořel 21. květ. 1615. — Poetové a rhetorové odešli do Krumlova. — Seminář znovu se staví. — Obnovena poesie 1616. — Obnovení rhetoriky 1617. Ferdinand II. v J. Hradci 3. ún. 1617. — Slavata svržen s okna hradu pražského 23. květ. 1618. — Vypuzení jesuitů z Čech 1618. — Odchod jesuitů z Hradce 6. června 1618. a zavření gymnasia i semináře).

Vilém Slavata pro svou přízeň k jesuitům a náklonnosť k víře katolické stal se velmi nepohodlným vladařem pro Hradec Jindřichův, jehož většina přiznávala se k utraquismu. Pověděli jsme již sice, že nebožtík pan Jáchim Oldřich všechno utraquistické vyučování v Hradci přísně zapověděl (1599) a že kazatelé utraquističtí musili se ze všech panství jeho vystěhovati, avšak utraquismus tím přece vyhuben nebyl. Jáchim Oldřich marně namáhal se, aby alespoň po dobrém Hradečany přiměl k šetření předpisů církve katolické, hlavně zachování postu, povolav si na zámek magistrát a představené obce, při čemž je vínem počastoval a domlouval, když to z lásky k Bohu učiniti nechtí, aby to alespoň jemu a staré paní (jeho matce Kateřině z Montfortu) učinili.

Jesuité sami přičinili se všemožně, aby smýšlení obyvatelstva si naklonili, čehož hlavně kázaním, pak skrze studenty a veřejná divadelní představení docíliti hleděli a bylo by se jim touto cestou věru mnohé podařilo, kdyby nebyl nový vladař hradecký Vilém Slavata svými zákazy poddané k odporu a vzdoru nutil.

Nejvíce však podráždil měšťany tím, když dne 3. února r. 1607. vzal jim kostel sv. Trojice, který si utraquisté na hřbitově vystavili[6]) a poručil, aby hřbitov byl přepažen na dva díly. Zadní část jako milosť že má býti utraquistům ponechána, tam že si smějí své mrtvé bez zpěvu a zvonění pochovávati. Odnětím kostela sv. Trojice byli Hradečané tak popuzeni, že téměř všechno obyvatelstvo města vyslovilo se pro kalich, takže o velikonocích sotva sto osob pod jednou způsobou svátosť oltářní přijmulo. Jesuité tím nemálo polekáni jsouce uzavírali s rodiči svých žáků, aby alespoň tyto dítky své nechali přijímati pod jednou způsobou, jinak že by jich ve svých školách neb seminaři trpěti nemohli. Naproti tomu měšťané, kteří byli rozhodnými utraquisty a dítek svých na gymnasii neměli, zabraňovali studentům přístup do školy a jesuitům všeliká příkoří činili.

Gymnasium nacházelo se právě toho času v rozkvětu, i jest litovati, že těmito bouřemi náboženskými rozvoj ústavu byl

[6]) Utraquisté vystavili si tento kostel sv Trojice r. 1594. a povolali kazatele svého vyznání a počali tu potaji služby boží konati.

zdržován. Mimo to nemoci a válečné postrachy, jež v rakouské říši neustále se ozývaly, začasté vyučování školní na nějaký čas přerušily.

Avšak všecka tato nebezpečenství nebyla s to, aby mocnou větev gymnasia zlomila. Lucie Otilie, choť Slavatova, nevyvážnou štědrostí svou studentstvo ustavičně podporovala, takže po každé ráně školy jesuitů zase hbitě obživly. Divadelní představení nikdy tak často se nestřídala jako nyní a jmenovitě o masopustě mnohé žerty ku všeobecnému obveselení byly sehrány. Gymnasium bylo každým rokem naplněno žactvem ze všech končin světa a mezi ním mnoho urozené mládeže. V následujících letech dokonce honosilo se gymnasium návštěvou vznešeného žáka Adama Pavla Slavaty, syna to hradeckého vladaře. Babička (paní Kateřina) dala vnuka svého ráda na vzdělání do gymnasia zdejšího a mladší vnuk její Frant. Vít Slavata rozdával studentům při obnovení školního roku odměny. Jenom elementárka čítala na 100 žákův!

V těchto nepokojných časích, kdy již v Německu veliká protestantská unie r. 1608. povstala, a kdy toho samého roku český král Rudolf od svého bratra Matiáše o Moravu, Uhry a Rakousy připraven byl, takže mu jenom Čechy zůstaly, následkem čehož musil všemu království českému svobodu náboženskou vyhlásiti, nabyli také utraquisté hradečtí odvahy proti svému pánu Vilému Slavatovi rázněji vykročiti.

Zatím přijeli do Hradce k Slavatovi na návštěvu dva arcivévodové domu Habsburského, totiž sám bratr králův Matiáš, panovník moravský, uherský a rakouský, který tehdá nacházel se v nemilosti svého bratra Rudolfa a pak arcivévoda Leopold Passovský, který přijel dne 14. listopadu (1608.), prohlédl si kolej a gymnasium, jehož chovanci k jeho poctě divadlo provedli. Nato Leopold obědval se Slavatou a paní Kateřinou z Montfortu, jakož i se Švendou, kanovníkem solnohradským.

Slavnostmi, které se na počest obou arcivévodů na hradě i v městě dály, pozapomněli Hradečané poněkud na svou mstu proti jesuitům i pánovi, ale když Vilém Slavata po odchodu svých hostí sesadil horlivého utraquistického primasa města Pavla Mautnera a dosadil na místo něho horlivého katolíka Jana Keczla, byli tím měšťané nemálo uraženi a žádali Slavatu skrze posly na zámek vyslané, aby jim úplnou svobodu vyznání dle příkladu krále českého Rudolfa a na základě jeho majestátu r. 1609. vydaného popustil. Slavata dal jim odpověď vyhybavou a jmenovitě kostel sv. Trojice zpět vydati se zpěčoval, takže měšťané obrátili se na Petra Voka z Rožmberka[7]) do Třeboně, aby se jich ujal, což jim tento přislíbil.

Městem kolovaly podivné zprávy o Slavatovi a jesuitech a když se jednoho dne rozneslo, jako by jesuité špatně nakládali s mrtvolami utraquistů a překáželi jejich pohřbu, ozbrojil se lid a táhl dobyt jesuitské koleje. Ačkoliv tu k násilí žádnému nedošlo, přece studenti se rozutíkali a nějaký čas nuceni byli doma se zdržovati, až bouře utichla.

Roku 1611. vrazil do Čech Slavatův přítel arcivévoda Leopold s vojskem passovským, aby se ve srozumění s králem Rudolfem zmocnil

[7]) Petr Vok byl posledním pánem z Rožmberka a dne 3. ledna 1612. v klášteře Vyšším Brodě byl pochován.

naší země na újmu Matiáše, jemuž po smrti Rudolfově Čechy připadnouti měly. Avšak Matiáš rychle přitáhnul a po vypuzení Leopoldova passovského vojska bratra svého Rudolfa přinutil k úplnému odřeknutí se vlády nad Čechami r. 1611., takže od té doby vládu Matiáš v zemi naší nastoupil. Snad přátelství Slavatovo[8]) s Leopoldem Passovským bylo příčinou, že byl pán hradecký považován za příznivce Passovských do Čech vpadlých. To by ovšem pro hradecké utraquisty dobrá záminka bývala ke vzbouření proti Slavatovi jakožto zrádci země, kdyby se nebyla hned domněnka tato ukázala bezpodstatnou. Panovník český Matiáš sám mínění to rozplašil, ustanoviv Viléma Slavatu za místodržitele království českého zároveň s jinými pány českými.

Jak rozšířena byla ona domněnka, o tom svědčí také ona okolnost, že i mezi jesuity samými objevili se někteří, již věci té víru přikládali. Zato nyní byli opatrnějšími a když Slavata vrátil se z Prahy do Hradce, byl od jesuitů a ode všech škol s blahopřáním pozdraven. Studenti provedli dva dialogy („de occasione temporis“) a syn Slavatův Jáchim rozdával odměny pilným žákům.

Na krátký čas byl nyní v Hradci pokoj, až na to, že r. 1613. bylo gymnasium opět sužováno morem, takže bylo zavřeno a nový školní rok započal teprve až dne 8. ledna 1614. Paní Kateřina uchýlila se před morem se svými vnuky do Tábora a vrátila se také v lednu do Hradce, kdež byla studenty radostně uvítána a dramatem „O milosrdenství božím“ poctěna.

Nepříznivý poměr mezi Hradečany a Slavatou ještě více přiostřil se nenadálou událostí, která celý Hradec poznovu v rozčilení uvedla. Dne 21. května 1615. ve čtvrtek odpůldne před skončením školního vyučování, když jesuité svoje odpolední hodinky konali, vznikl v ložnici studentského semináře oheň a že vál silný vítr, rychle se plameny vzmohly, šlehajíce také na sousední domy. Již oheň schvátil sousední střechu a odtud šířil se na všechny strany. V krátké době lehlo popelem mimo seminář také děkanství[9]), kostel sv. Majdaleny, kolej jesuitů, velký mlýn, pivovar a na předměstí nežáreckém mnoho domů. Celkem padlo za oběť tomuto ohni 70 domů a 13 lidských životů.

Bylo to celkem smutné divadlo, neboť z nenávisti k jesuitům nechtěl nikdo hasiti, když ze začátku jen seminář a kolej hořely. Zakladatelce semináře paní Kateřině z Montfortu srdce bolestí pukalo, když viděla zlaté ovoce neúnavné píle své za oběť živlu zhoubnému padati. I lomila rukama a plačíc prosila s Lucií Otilií měšťany, aby hasiti pomáhali. Ale většina jich lhostejně stála a mnozí se škodolibě usmívali. Seminář vyhořel úplně a v něm zhynulo 8 mladých životů — chovanců to semináře.

Tato škodolibost utraquistů nejvíce byla as příčinou, že jesuité z neštěstí toho je vinili, tvrdíce, jako by ze zlomyslnosti oheň byl založen, neboť prý již před 8 dny takový pokus byl překažen, ježto

---

[8]) Slavata a příbuzní jeho dojížděli co nejčastěji na kratší neb delší pobyt do Passova a odsud zase značný počet mladíků vysýlán byl na studie do Hradce Jindřichova. Studujícím z Passova byla věnována všechna pozornost. (R. 1609. žák Jan Oldřich Golát z Passova, 13 let starý, dostal za instruktora Petra Schlehelia, praefekta kongregace, a j. v.)

[9]) Děkanství sousedilo tehdá s budovou seminární.

v těch místech silný kouř pozorován byl. Tehdá prý zvláštní zápach kouře až do zámku byl zanesen, takže regent semináře za pokročilé již noci dal přinésti pochodně a celý seminář, hlavně místa, odkud zdál se kouř vycházeti, důkladně prohledal. Zdali na tom domnění co pravého bylo aneb jakým způsobem jiným oheň vznikl, není známo. Jedni tvrdili, že oheň vyletěl komínem z kuchyně, an prý kuchař v semináři rozteklé máslo do krbu vlil. Jiná domněnka byla, že oheň povstal následkem malování obrazů, které pro slavnosť Božího Těla posluchači poesie a rhetoriky chystali. Avšak když regent semináře zkoušen byl, seznáno, že pod střechu semináře ani žádné barvy aneb žíravé tekutiny nebyly noseny, ani že v ta místa, kde požár vznikl, nikdo nikdy nepřišel. Ano regent spíše dokázal, že rhetorům a poetům vykázal nejníže ležící místnosť, kde by beze všeho nebezpečenství malovati mohli.

Tímto neštěstím utrpěli jesuité a gymnasium velikou ránu. Počet jesuitů, který před ohněm čítal v koleji na 22 členů, ztenčil se teď na 16. Mimo to professor rhetoriky Vít Zeidlhuber propustil své žáky ze školy a rovněž tak učinil professor poesie Mikoláš Lanick. Následkem toho obě nejvyšší školy přestaly a žáci uchýlili se na gymnasium do Krumlova. Nižší školy (parva, principie, grammatika, syntax) zůstaly a bylo v nich učeno dále.

Paní Kateřina z Montfortu dala vyhořelou kolej poznovu zbudovati a podobně seminář, který dala ve větších rozměrech zbudovati nežli před tím byl. Zakoupila totiž od obce sousední spáleniště děkanství a mimo to nárožní dům měšťana Krištofa Casolara, rozeného Vlacha a kameníka, za 300 tolarů, a na tomto prostorném místě vystavěn byl seminář, který ve své původní podobě až do dnešního dne stojí.

Ačkoliv tu nyní poetové nebyli, kterým obyčejně starosť o pořádání her divadelních připadala, přece bylo ještě téhož roku 1615. uspořádáno představení od menších studentů a Lucie Otilie podarovala je knihami ve zlatě vázanými.

Dvě léta bylo hradecké gymnasium neúplné. R. 1616. otevřena byla poesie a teprve r. 1617. otevřena byla opět v Hradci rhetorika, do níž dalo se zapsati 40 rhetorů.

Události veřejné zatím vyvíjely se tou měrou, že místo Matiáše nastoupil na trůn český arcivévoda Ferdinand, který dne 3. února roku 1617. do Hradce zavítal a na hradě byl pohostěn. Tak sešli se v Hradci Ferdinand II. a Slavata, povahou svou a cílem tak velice si podobní: oba horliví katolíci, rázní vladaři a přátelé jesuitů.

Dne 29. června 1617. byl Ferdinand na krále českého v Praze korunován.

Mraky, jež se v Hradci a v celém království českém tak dlouho sbíraly a stahovaly, propukly konečně v bouři osudnou roku 1618. Když se stavové čeští vzbouřili a na hrad královský táhli, nacházel se tam právě Slavata jako místodržící království českého, zároveň s Martinicem. Byli přepadeni a dne 23. května 1618. s okna do příkopu svrženi. Slavata pádem něco málo se zakrvácev[10]) dopraven byl od služebníků svých do domu lobkovického, kde byl střežen a dne

[10]) Pokrvácený límec a kámen, na který padl, nacházejí se v archivu hradeckém.

28. května donucen vydati revers na úplnou svobodu náboženskou svým poddaným.

Tímto skutkem nadešla jesuitům osudná chvíle. Dne 1. června vydán byl dekret od stavů českých na vyhnání jesuitů z Čech a dne 5. t. m. poslán jest mandát koleji hradecké skrze tři šlechtice: pana Lapáčka, Venclíka a Ježovského, aby se jesuité nejdéle v 8 dnech (počínaje 1. červnem) z Hradce vzdálili. Poněvadž pak několik dní měsíce června již přešlo, nařídil krajský hejtman Venclík z Vrchoviště, aby se hned aneb do pátku nejprv příštího „všichni pryč od města Hradce odebrali.“ Jesuité vystěhovali se hned dne 6. června.[11])

Studenti se rozešli, když je byl praefekt gymnasia a zároveň regent semináře Mikuláš Pistorius rozpustil a tak gymnasium i se seminářem zavřeno.

---

6. Obnovení a zvelebení studií v časech pokojných.

1621—1631.

(Návrat jesuitů do J. Hradce a obnovení studií 8. června 1621. — Uvítání Slavaty od studentů 18. října 1622. — Obnovení spolku P. Marie 1624. — Slavnosť za příčinou vrácení práv městu 26. ledna 1626. — Mor 1626 — Seminář odevzdán k obývání 1627. — Otevřena rhetorika 1827. — Veřejný průvod kajících studentů r. 1629. — Paní Kateřina z Montfortu zemřela 31. března 1631. a Lucie Otilie 2. ledna 1633.)

Sotva že děla na Bílé Hoře dne 8. listopadu dohřměla a bitvou rozhodnou odboj stavů českých pokořen, obrátila se část vojska císařského na Tábor, který se vzdal a pak na Hradec, jenž sice mínil se udatně brániti, avšak velitel městský Kristian Hübner vzdal město císařským, kteří Hradec ihned obsadili a v poslušenství opět přivedli Vilému Slavatovi, který obec hradeckou odejmutím všech privilegií a svobod potrestal.

Jakmile jesuité dověděli se o pádu Hradce, pomýšleli na návrat do své koleje.

Již dne 17. prosince 1620. objevil se tu rektor koleje hradecké Mikuláš Pistorius a s ním Jiří Walter, vrátivše se z Vídně. Katolíci přivítali je s hlasitým plesáním a ježto kolej od posádky vojenské za kasárna a skladiště použita byla a tedy opevněná a neobydlitelná byla, uchýlili se do zámku a zde se prozatím ubytovali, dokud by kolej znovu zřízena nebyla. V následujících dnech 20. prosince učinil rektor Pistorius k lidu hradeckému první kázaní ve velkém kostele. Pistorius nesetrval však v Hradci dlouho, neboť za několik neděl, od 25. ledna 1621. stal se rektorem hradecké koleje Pavel Thurn. Dne 26. dubna 1621. táhli jesuité slavnostně do kostela sv. Trojice, aby jej zasvětili bohoslužbě katolické, načež musili měšťané a sedláci v zámku přísahu věrnosti skládati. Ještě však stále bydleli jesuité na zámku, až teprve dne 24. května 1621. do svého vlastního domu (koleje) vtáhli.

---

[11]) Dva dni na to (8. června) stěhovali se jesuité Krumlovští, prodavše předcházejícího dne v koleji své víno a jiné věci, aby si peněz na cestu opatřili. Po odchodu jich vydrancoval lid kolej tu, zvláště však vojsko.

Nyní mohli konečně jesuité pomýšleti na opětné obnovení svých studií a skutečně za dva týdny otevřeno bylo gymnasium dne 8. června 1621. Počet žactva nerovnal se ovšem síle předešlých let,[12]) avšak jesuitům se přece časem podařilo synky hradecké ke studiím přivábiti. Odměny rozdával žákům při obnovení studií mladý Slavatův syn František Vít, který též na studie do gymnasia byl dán.[13]) Ve vyučování principie uvázal se Gedeon Judex, grammatiky Ondřej Eberl, syntaxe Jan Mushan.

Jesuité zasvětili letos slavně svátek sv. Ignáce v radostném vědomí svého vítězství. Brzo vydán byl i rozkaz, že kdo k vánocům nestane se katolíkem, nemá v Hradci trpěn býti.

Po celou tu dobu převratů důležitých nacházel se Slavata mimo Hradec, vydávaje své rozkazy z ciziny. Za své zásluhy a věrnosť k císaři byl od Ferdinanda II. povýšen r. 1621. do stavu hraběcího. Teprve dne 18. října 1622. přišel Vilém Slavata se svou chotí Lucií Otilií a dítkami po delší než čtyřleté nepřítomnosti z Passova do Hradce. Ozbrojená obec vyjela pokorně svému pánu vstříc. Hluk trub a bubnů mísil se v hlasité provolání občanů, kteří pána vedli do hlavního chrámu a zde slavné „Te Deum“ za jeho zázračné zachránění (při pádu s okna) odbýváno. Na velkém dvoře jesuitské koleje provedli žáci divadlo o sv. Jiří, předeslavše jakýsi proslov a symbolickou předehru o tak podivuhodných převratech minulého právě času. I divil se Slavata a rovněž přítomný lid, že v tak skrovném počtu hradeckých studentů nachází se tolik nadaných hlav. Studenti v horlivosti své za praefekta gymnasijního Ant. Klesla obnovili r. 1624. kongregaci čili spolek Panny Marie a jejich příkladem založili také měšťané svůj spolek Panny Marie.

Tento spolek (bratrstvo) byl latinský (sodalitas latina) a pozdější dobou povstal vedle něho ještě jeden český.

Oddanosť nynější hradeckých občanů k vrchnosti byla příčinou, že Hradci konečně nadešlo odpuštění. Dne 26. ledna 1626. potvrdila Lucie Otilie městu všecka předešlá privilegia a dne 27. února téhož roku přinesli mladí hrabata Adam Pavel a Jáchim Oldřich na radnici privilegia, která obci před pěti lety odejmuta byla. Když se oba bratří od obce do zámku vrátili, byli pozdraveni od studentů divadlem „O mladí sv. Hildebranda.“ Obec darovala z vděčnosti mladšímu Jáchimu Oldřichovi krásného jezdeckého koně a staršímu, Adamu Pavlovi, pro jeho nevěstu nákladný aksamitový vůz s pěknými šesti klisnami, neboť dne 4. června 1626. byl mladý hrabě a dědic vladařství Adam Pavel Slavata oddán ve Vídni s Marií Marketou, dcerou vévody krumlovského. Studenti neopominuli novou tuto událosť v rodině hraběcí oslaviti dramatem, po kterém byli na zámek pozváni k obědu a dobře vyčastováni.

Jesuitům svěřeno bylo úplné dokonání Slavatova přání, aby celý Hradec stal se katolickým. Proto kázali horlivě ne toliko ve městě,

---

[12]) I následujícího roku 1622. stěžuje si ještě zápisník jesuitů: „Scholae nondum redierunt ad pristinum florem.“ Ještě pak r. 1624. čítala syntax jen 13 žáků, grammatika 22, principie 11 a parva 54.

[13]) František Vít v útlém mládí neštovicemi tolik utrpěl, že chorým zůstal a ni státi, ni choditi nemohl, ale nejvíce nošen býti musil. Určeno bylo proň obydlí buď na zámku buď v klášteříčku a šest služebníků a dva kočové se šesti koňmi se proň drželi.

nýbrž i do okolí konali missie, obracejíce na víru katolickou ve Stráži, Třeboni, Lomnici, Veselí, Soběslavi, Žirovnici atd.

Zatím stavba koleje a semináře velmi pokročila, takže ještě roku 1626. mohla býti také v zahradě koleje budova jakási postavena pro občerstvení a útulek jesuitů po čas moru, který tou dobou silně po celých Čechách dlouho zuřil následkem nepřestávajících válek třicetiletých. Tak se stalo, že i v Hradci jeden z jesuitů moru podlehl.[14])

Roku 1627. odevzdán byl konečně mládeži k obývání také seminář a v něm ihned počala se hudba pěstovati, takže v semináři ke 40 hudebníkův se nacházelo.

Téhož roku 1627. otevřena jest při hradeckém gymnasii rhetorika (12 žáků), která od prvního vzbouření a vypuzení jesuitů z Hradce doposud obnovena nebyla. Rhetorové hned prvním rokem měli se k světu a o masopustě roku 1628. provedli tragoedii („Tragicum hominis in atheicum delapsi exitum"), kdežto žáci jiných škol provedli jiné tragoedie biblické (Vyhnání Adamovo, Smrť Abelova). Divadla tato dávána byla na zámku před Vilémem Slavatou a mnohými šlechtici. František Vít Slavata, jemuž k pobavení dávána byla hra „Alboinus Langobardus" dle starého způsobu obdaroval štědře studenty.

Avšak nejen v umění, nýbrž i v mravnosti a nábožnosti stkvělo se gymnasium před očima veřejnosti. A právě toho času zavedli studující v Hradci zvláštní novinku kajicnosti. O velikém týdnu r. 1629. ve středu vyšli studující z oratoře a kráčejíce po ulici veřejně se mrskali, takže občané podivivše se nemálo té kajicnosti, byli uchváceni pobožností jich a když druhého dne ve čtvrtek zase takové processí kajicné studenti vykonali a v pátek k poslednímu se chystali, přidali se občané k nim, takže kongregace Panny Marie uznala za vhodné processí to slavnostně zakončiti. V čele průvodu nesen byl veliký kříž, za nímž kráčeli dva mladíci za anděle přestrojení a pod baldachinem napodoboval jeden studující podobu Krista trpícího. Nato kráčela hudba hrajíc přitlumeně a smutným svým tonem dojem celkový zvyšovala. Za hudbou šel jeden studující sám, nesa na ramenou svých krvavý kříž, potom kajicníci s nástroji mučicími a zase sbor hudebníků. Naposledy šel magistrát, rektor s jesuity a probošt s duchovenstvem, všichni s rozžatými svícemi.

Smutek tento studujících jako kdyby předtuchou byl onoho smutku, který gymnasiu teprve nastati měl. Roku 1631. dne 31. března zemřela v klášteříčku dobrotivá paní Kateřina z Montfortu a brzo nato paní Lucie Otilie dne 2. ledna 1633. ve Vídni. První z nich pohřbena byla ve farním chrámu hradeckém, druhá v Oetinku v Bavořích.

Úmrtím obou znamenitých paní gymnasiu jesuitů tak nakloněných opět jedna kapitola v dějinách gymnasia se uzavírá.

---

[14]) Tu prý žádal Slavata na jesuitech, aby modlitbami hleděli mor odvrátiti. Jakmile pak byla stříbrná soška sv. Viléma obětována Panně Marii v Oetinku (poutním místě v Bavořích), nikdo více nezemřel. Když pak pojednou onemocněla Lucie Otilie, dána byla do Oetinku soška sv. Lucie a paní hraběnka v brzku se uzdravila.

7. Gymnasium za války 30leté. (1631—1648.)

(Pro vpád Sasů žáci rozpuštěni 25. list. 1631. — Rhetorika dána do Brna 1632. — Bohoslovecká studia v Hradci 1632. — Vysvěcení kaple sv. Máří Magd. — Provincialní sněm jesuitů v Jindř. Hradci a host Silvius Piccolomini 1633. — Filosofická studia v Hradci 11. července 1634. (—1637). — Slavnostní uvítání ostatků sv. Hippolyta 28. srp. 1637. — Seminář dostaven 1637. — opět shořel 1638. — Dar semináři od paní Traumüllerové 1640. — Gymnasium i seminář rozpuštěny následkem nemoci nakažlivé. — Modlení studentů za odvrácení válek. — Bohoslovci z Olomouce v Hradci 1645. — Konec války 30leté 1648.)

Pokud ještě stále válka třicetiletá trvala, nemělo gymnasium hradecké trvání pokojného, třebas bylo nyní od jeviště války vzdáleno.

Proti vojům katolickým v Německu vítězně pokračoval švédský král Gustav Adolf ve spojení s kurfirstem saským Janem Jiřím. Roku 1631. vtrhnul vojevůdce saského vojska Arnim do Čech a zmocnil se Prahy, následkem čehož jesuité poznovu jsou z Prahy vyhnáni a hradečtí jesuité pomýšlejíce na případný osud, přestali v době nebezpečenství tohoto vyučovati a dne 25. listopadu 1631. žáky své rozpustili. Studia byla bez toho již velice nepokojná, zvláště když někteří studenti utekli z gymnasia a na vojnu se dali.[15])

Po nějakém čase obnoveno vyučování opět dne 2. ledna 1632., když se mládež v dosti četném počtu z okolí sešla, ale rhetorika přeložena byla do Brna. Naproti tomu posláno bylo od jesuitů do Hradce 16 studujících bohosloví,[16]) kteřížto za příčinou roztržitých v Praze studií takměř neustále nuceni byli z jedné koleje do druhé přecházeti, až konečně v koleji Hradecké se usadili. Přišli se svými professory, z nichž jeden byl Španěl, jmenem Roderig Ariaga, druhý pak Belgičan, jmenem Ludvík Czas.

Příchodem tolika kleriků jesuitských cítila se v hradecké koleji potřeba, aby vysvěcena byla již kaple sv. Máří Magdaleny, jež ohněm kdysi (1515) za své vzala a nyní nákladem Slaváty byla dostavena. Potřebě té vyhověno, když dne 22. července 1632. přijel do Hradce arcibiskup Šimon Brosius a kapli vysvětil. Vnitřek tohoto kostelíka vyzdoben byl dovednými skupinami květin a na oltáři hlavním vedle jiných ozdob umístěny byly sochy sv. Viléma a sv. Lucie. Žáci gymnasia provedli pak na dvoře jesuitské koleje drama o sv. Máří Magdaleně.

Nebezpečenství války zuřilo ustavičně dále, takže provincial jesuitů uznal za vhodné odbývati sněm provincialní v Jindřichově Hradci. Za tou příčinou zavítalo do Hradce mnoho jesuitů (mezi nimi Jiří Plachý), hlavně rektorů jednotlivých kolejí, ano i někteří šlechticové, které Slavata za tou příčinou k sobě pozval, mezi nimi Bořita Martinic. Sněm zahájen byl dne 5. června 1633. a mezitím co pokračoval šťastně ku předu, přibyl do Hradce generál císařský Silvius Piccolomini (a jeho otec Octavius P.) s gene-

[15]) Tak utekl Tomáš Alexander (Hradečan) a j. Ano i ze semináře prchl Fr. Humpl (Budějovičan), ani prý hostiteli svému (správci semináře) nedav „s pánem Bohem“ a zahodiv knihy své do řeky aniž mu k tomu nějaké příčiny dáno.“

[16]) Z ročníku prvního 7. Tom. de Zadris, Mat. Frank, Mat Pelicar, Tob. Brada, Urb. Alster, Mark. Marian, Adnar Coester. — Z druhého 2: Michael Albrecht, Ondřej Sarkori. — Z třetího 4: Jiří Bravez, Jan Tober, Adam Linek. Ondřej Duboisson. — Ze čtvrtého 3: Jiří Pelinga, Jan Pošmurný, Jiří Plachý. Bohoslovci 4. ročníku zastával v Hradci některé úřady církevní neb školní, jako českého kazatele, německého kazatele, praefekta latinské kongregace. praefekta knihovny (tímto byl Jiří Plachý). R. 1633. studia bohoslovecká v Hradci přestala.

rálním štábem a po dva měsíce v městě sídlil. Vilém Slavata jsa nejvyššímu generálu císařských vojsk Albrechtovi z Valdstejna nepřízniv, umlouval zde přátelství své s podvůdcem jeho Piccolominim. Neobyčejný host uveden byl také do gymnasia, o něž se on nemálo zajímal a dal se vésti po jednotlivých jeho školách, až konečně byl v rhetorice (která byla zatím opět zřízena) slavnostním způsobem přijat, neboť rhetorové sehrali drama, ve kterém allegoricky všechny vzácné momenty o rodině Piccolominiho byly předvedeny, což se všem, zvláště pak hosti samému, nemálo líbilo. Zato byly odměny žákům nákladem barona Adama Eusebia z Hoios udělovány, neboť syn jeho František studoval právě na gymnasii hradeckém syntaxi. Počátkem února 1634. opustil Piccolomini Hradec, táhna k Chebu, kde koncem téhož měsíce zavražděn byl slavný Albrecht z Valdštejna.

Za příčinou opětného vpádu saského do Čech poslali jesuité z Prahy dne 11. července 1634. do Hradce svých 9 metafysiků, aby tu filosofická studia svoje klidně konati mohli a v několika dnech na to přišlo 70 jiných filosofů, mezi nimi i kněží; dále přibyli sem někteří z novoměstské koleje pražské, takže jich ke 100 hradecká kolej živiti musila; setrvali tu až do konce prosince, až po vítězství Ferdinanda III. v Bavořích pokoj byl naší zemi zjednán a se Sasy v Praze 1635. mír učiněn.

Filosofická studia v Hradci zůstala až do r. 1637., takže gymnasium majíc při sobě ještě filosofii o dvou třídách (logika, metafysika) mnoho na své síle získalo a z dálky žactvo k sobě lákalo, i prelát kláštera klosterneuburského, Bernard Waitz, který dával svým nákladem vychovávati vynikající mládež rakouskou na gymnasii svého řádu, začal je nyní posýlati k jesuitům do Hradce, nikde jinde nechtěje aby vzděláváni a vychováni byli nežli na hradeckém gymnasii. Od té doby stalo se, že sám prelát zavítaje do Hradce žákům odměny rozdával, jako to r. 1635. učinil.

Brzo však nastala studujícím příležitosť objeviti na veřejnosti své vlohy při veliké slavnosti nenadálé jesuitů i celého města. Stalo se, že Hradec Jindřichův obdržel pozůstatky sv. Hippolyta, které dne 23. srpna 1637. dány byly do kostela sv. Trojice a následujícího dne s velikou slávou uvítány byly. V předu průvodu kráčely dítky nejnižších škol, okrášlené květinami a ratolesti palmové v rukou držíce. Za nimi kráčeli studující gymnasia, pak bratrstva nábožná, sbor hudební, veliká řada duchovních a probošt Ondřej Bartoloměj Fisírek s assistencí. Za ostatky kráčeli Adam Pavel Slavata s mnohými okolními šlechtici; pak úředníci, cechové s korouhvemi svými a lid. Slavnostní tento průvod učinil na své cestě devět zastávek a na každé z nich rozmanité obrazy byly představeny. Čtvrtá zastávka byla učiněna u brány pražské. Zde očekával průvod jeden studující, krásně oděný a představující genia (strážného ducha) města. Jakmile se průvod přiblížil, sklonil mládenec zlatý oštěp svůj před ostatky sv. Hippolyta a nabízeje mu klíče města, poroučel přízni a ochraně budoucího patrona své rodné město. Na to dále táhl průvod a pět jiných představení opět jinde se odbylo, načež uchýlil se do jesuitské koleje, kdež ostatky k veřejnému uctění byly vystaveny.[17]) Ještě pak školní rok byl zakončen na gym-

[17]) R. 1779. byly ostatky sv. Hippolyta přeneseny do farního chrámu, kde při velikém ohni r. 1801. samojediné se uchovaly. Nyní jsou uloženy na prostředním oltáři sv. Kříže.

nasii divadlem o sv. Hippolytě, kterémuž byl přítomen legát krále polského a nákladem Slavaty odměny byly rozdávány.

Téhož času počalo se opět na semináři dále stavěti, neboť jakkoliv již před 10 lety v jeho stavbě učiněn počátek, přece pro mnohé nepokoje nebylo lze pokračovati, až teprve nyní dokončen. Dostačoval pro 100 chovanců, jejichž část vydržována z fundace seminární a část za plat roční získala si tu útulku.[18])

Tak byl seminář znovu zbudován a zdokonalen — aby zase vyhořel. Roku 1638. vypukl totiž oheň v pivovaře panském (který sousedí se seminářem) dne 17. dubna ve 3 hod. odp. a že i tentokráte vál silný vítr, rozšířil se oheň v rychlosti na střechu semináře, která shořela, načež byl oheň uhašen. Střecha nová byla záhy vystavena a proti příštím možným nebezpečenstvím ohně zdí silnou opatřena. Seminář byl nyní vystaven tak, že tvořil quadrat. Kolem pravidelného dvora táhl se ambit a spojil s vlastní budovou i kapli sv. Víta,[19]) jak do dnes vše v podobě té se nachází.

Za to dostalo se následujícího roku 1640. semináři nového daru 1000 kop grošů od paní Traumüllerové na oděv chudým studujícím. Následkem válek ustavičných vypukl mor a neméně i v Hradci počaly zuřiti nemoci nakažlivé ve všech předměstích a že mimo to zemi českou naplnil poznovu švédský vojevůdce Banner, rozprchli se studenti z gymnasia a semináře, jesuité pak sami ve strachu rozjeli se do okolních kolejí, jenom dva z nich v Hradci „k útěše lidu“ zůstali. Vrátili se ovšem jesuité i studenti domů zpět, jakmile byl Banner ze země naší pryč vytlačen. Slavata pobyv ten čas v Bavořích také se vrátil do Hradce a byl v koleji se svými syny přivítán a poctěn dne 22. září 1641. dramatem „o Kodrovi“, při čemž odměny rozdával přítel Slavatův Hubert Černín. Slavata za nynějšího pobytu svého v Hradci denně chodil na mši sv. do kostela sv. Máří Magdaleny. Za příčinou válek hrozivých zavedli jesuité v tomto kostelíku svém modlení před Velebnou Svátostí každého dne ráno od 7 až do 10 hodin, kteréžto prosby vykonávaly jednotlivé školy gymnasia v určitém pořádku. Tak elementáři zpívali litanie ke Všem Svatým, první třída grammatikalní ke sv. Anně, druhá k Panně Marii a třetí k Pánu Ježíši. Poetové a rhetorové prozpěvovali rozmanité hymny. Večer pak celé gymnasium odbývalo denně v kostele litanie o Jménu Ježíš (s antifonou Salve Regina) za přítomnosti četného lidstva.

Podobné modlení zavedeno bylo pak roku 1645., tentokráte 40hodinné opět za přítomnosti lidu a když vůdce švédský Torstenson dobyl dne 6. března vítězství u Jankova a jesuité ještě téhož dne o tom zprávu obdrželi, odebrali se na druhý den 7. března, zároveň se studujícími theologie, kteří sem z Olomouce z bázně před Švédy utekli a po tři léta již studia svá v Hradci odbývali,[20]) z města pryč a jenom několik členů k řízení domu svého zde zanechali.

Torstenson skutečně do Hradce přitáhl a po něm jiní menší vůdcové švédští, kteří nadělavše mnoho škod brzo vždy odtáhli. Konečně r. 1648. uzavřen byl mír Vestfalský, a tak hrůzám války třicetileté učiněn konec. (Pokračování.)

[18]) Asi tak jako v dnešním pensionátě.
[19]) Dle toho stála asi dříve kaple sv. Víta pro sebe.
[20]) R. 1643. přišel sem z Olomouce 1. ročník bohoslovců, r. 1644. druhý a r. 1645. třetí. Konečně r. 1646. odešly všechny tři ročníky z Hradce pryč.

Jenička.

Báseň Fr. Chalupy.

Zas v duchu zalétám v tu vísku chudou
tam pod Vysokou, v milou vísku naši, —
a jestli krajané kdy čísti budou,
co z minulosti našich krajů zpívám,
se usmějí a řeknou: „Ejhle, braši,
je z nás a navrací se k našim nivám
a k našim srdcím, jako z jara ptáče.
Když veseli jsme, sám se rozveselí,
když zatesknime v trudu, s námi pláče.
I k předkům dobrým, stařičkým se vrací,
a jejich utrpení s jejich prací,
na něžto život venkovský se dělí,
nám do písniček dává . . .“

Pravda. Slýchal
jsem, slýchával to kdysi vyprávěti
tam u vás doma, když jsme poblíž kamen
se na lavičce tulily my děti,
když jako krev se rdíval louče plamen,
a každý naslouchaje jedva dýchal . . .

* * *

Jak hvězda byla, — milá usmívavá, —
ta, jejíž krásou noc se pyšnit může.
Jak zorka ranní, světlá, plápolavá,
jež v pozemská se směje lada tmavá,
jest oko její; líčko jako růže,
jež rozkvétají v červáncích, když lůže
své nachové opouští slunka jas.
Jak zlatá příze leskný její vlas, —
a hovoří-li, jak by sladký zpěv
tě pozdravoval. Šeptá tobě její zjev,
že královnou by mohla býti děv —
Jenička.

Tamo chudičkého domu
jizbička chudá jejím domovem.
Nedávno otec její zhynul v lomu,
kde tvrdé skály utrhnul se lem.
Matičku drahou černá kryje zem,
tu dobrou matičku let skoro dvacet.
Když v mládí vesnu vídala se vracet,
tu mnila, že i matička se vrátí.
Však nepřišla; vždyť mrtví musí spáti!
Přec vrátit by se byla měla jednou.

Jak teplý paprsk slunce ku poupěti,
tak péče matky vlídnou na své děti
a bez té zima mrazí a mráz studí —
i nejbohatší bez ní — jsou jen chudí.

Jenička zimu svého mládí lednou
už prožila, a jako poupě krásy
se potichounku v růži rozvíjela,
jak poupě, s kterým vánek jarní hrá si
a úsměv slunka kolem jeho čela
paprsků světlých líje zlatou zář. —

Ví bůžek lásky, kdy jest vhodný čas,
kdy tajně přiletnouti má a kam.
Měl syna vedlejší tam hospodář.
Líc jeho mužná, havranní měl vlas
a jako žula statná jeho plec.
Ký div, že žhoucí jeho oka plam
ji okouzlil, že milovala jeho?
Vždyť také pro ni žil jen Vavřinec.

Ó dobo lásky, dobo blaha všeho,
kdy plane oko jako světlá zoře,
když opojného štěstí vábné moře
se vlní, chvěje mladých lidí duší!
Co přinese čas, člověk sotva tuší!!

Když v chatu útulnou, jak v pěknou klec,
měl nevěstu si vésti Vavřinec
a z blaha číše šťasten píti hojně,
zvěst o veliké přiletěla vojně.
Proud krve žíznivý pil země ret,
pláč stoupal k nebi, ze spálenišť dým,
když s Bonapartem slávy orel vzlet,
když spárem Evropu rval krvavým
a krve nachem třísnil její šat.
V té době také Vavřinec byl jat,
s jinými v kabát oblečen byl bílý
a šel, — kde k západu se slunko chýlí.
Zbyl doma otec vlasy sobě rvoucí
a žalostila duše hořem schnoucí.

(Pokračování.)

Kdo první objevil Ameriku?

Sděluje Ed. Šittler.

Všeobecně přičítá se Kolumbovi zásluha, že on ku konci 15. století Ameriku objevil, t. j. Ameriku až po ten čas nikomu neznámou v známost uvedl. Zdá se však, že tento čtvrtý díl světa nebyl tehda tak zcela neznám. Vždyť Normané — tento výbojný, smělý a odvážný národ — již před Kolumbem, asi na sto let, podmanivše sobě Island a Gronsko, odtuď břehův Severní Ameriky dosáhli. Několikráte tam založili také osady. Ty však za krátko vždy domů se zas vrátily.

Ale ani Normanům, jak uvidíme, nepřisluší asi palma, že by oni první Ameriku objevili! — Podíváme-li se na mapu tichého Okeanu (mezi Asií a Afrikou); všimneme-li sobě dobře ostrovů Aleutských, které jakoby pilíři byli mostu nějakého mezi Kamčatkou a Aljaškou; uvážíme-li dále, že v Asii — na protějším břehu — bydlí národ, který uměním a vědou o několik tisícletí nás předešel, a který podnikavostí, vymýšlivostí ještě dnes za těmi nejčilejšími neostává — tu zcela přirozeně namane se nám myšlénka: „A což by nebylo možno, aby Číňané již v dávných dobách do Ameriky se byli dostali?“

Tato domněnka zdá se býti skutečností!

Již v předešlém století totiž našel orientalista de Guignes v několika starých čínských spisech zmínku o nějakém knězi buddhistickém, který prý se daleko, daleko na východ plavil, až přišel do jakési neznámé země, která Fu-sang sluje. De Guignes podal sice zprávu o tomto svém nálezu již v r. 1755, ale nikdo toho nedbal.

Teprv v době novější povšimli si toho učenci. Známý asijský cestovatel, Karel Jindřich Klaproth (nar. 1783. v Berlíně; professor asijských řečí v Paříži, † 1835.), vrátil se v letech 30. našeho věku k této zprávě de Guignesově soudě, že tato cizí země „Fu-sang“ Japan jest. Ale jiný učenec, Charles Laland, vyslovil r. 1875. domněnku, že tato země jest bez pochyby Amerika. V loni pak — tedy nejnověji — vydal Eduard P. Vining v New Yorku o záležitosti této velmi obšírný spis (800 stran): „An inglorious Columbus“ [1]) — Nejdůležitější z něho chceme zde v krátkosti podati:

Historický základ jest tento: „Náboženství Buddhovo bylo v letech 66—70. po Kr. v Číně zavedené vůlí Ming-ti, tehdejšího císaře „Nebeské říše.“ Odtuď rozcházeli se nyní horliví hlasatelé této nauky do všech sousedních krajin. Ve staré jedné knize čínské vypravuje se, kterak za panování dynastie Sung (dle našeho letopočtu asi r. 458. po Kr.) nějaký takovýto missionář, kněz buddhistický jmenem Hvui-Tšan, původem z Afganistanu, se 4 ještě soudruhy na moře se vydal, aby učení Buddhovo cizím národům zvěstoval. I plul podél pobřeží Korey a Kamčatky až k tomu místu, kde tento poloostrov nejdál do moře zabíhá. Odtuď plul pak směrem jihovýchodním bez mála 7000 li [2])

[1]) Referat o tomto spisu viz též „Beilage“ zur „Allgemeinen Zeitung“ 1886. č. 278. ve článku E. P. Evans: „Neue Beiträge zur Entdeckungsgeschichte Amerika's“, též „Deutscher Hausschatz“ r. XIII. str. 88. „Die erste Entdeckung Amerika's“. — Zdali v našich časopisech o tom zmínka již učiněna, nic mi známo není.

[2]) Li = čínská míra = 442 metrům; mořská míle = o něco málo více nežli naše ½ hodina.

(= 2000 mořských mil), a dosáhl země „Van-tšan-kvoh“ (kvoh = země; = z. znamenaných, známkovaných těl.). Po nových 5000 li (= 1430 mořských mil) ocitl se u jiné země: „Ta-han-kvoh“ (= Velká Čína). Odtud ale teprv po 20.000 li (= 5715 m. mil) dospěl země, kterou „Fu-sang-tvoh“ nazývá.

V této zemi „Fu-sang“ zdržel se po dlouhá léta, hlásaje se svými spoludruhy učení své, a ovšem, jako samo sebou se rozumí, i ostatní práce missionářské — totiž civilisaci domorodých obyvatelů — podnikaje. Po 40 letech, kolem r. 499., vrátil se tímže směrem do Číny.

Zatím, co byl vzdálen, stala se valná změna v Číně. Tam totiž svrhl Liang-Vuti, zakladatel dynastije Liang, dosavádní panovníky s trůnu a sám se žezla uchopil. Když tento horlivý šiřitel víry buddhistické o našem Hvui-Tšanovi uslyšel, „že by týž v nevídaných zemích valné časy byl meškal a tam náboženství cizím pronárodům hlásal“, zvědav, co na tom pravdy, dal si ho k sobě zavolati. I poručil též jednomu z učenců na dvoře svém, aby všechny příhody Hvui-Tšanovy obšírně a dopodrobna, tak jak mu budou předříkávány, zaznamenal. Tak vznikla zmíněná kniha — vlastně protokoll, jejíž hodnověrnosť jest proto zcela zaručena. Táž jest také beze vší pochyby původem oněch zpráv, o kterých se de Guignes zmiňuje.

O Hvui-Tšanovi není více nic známo. Ani nevíme, jaké by bylo jméno jeho. Neboť slovo „Hvui-Tšan“ znamená: „Slavný vědou — slynoucí rozumem“. — Jest tedy jenom přívlastek jména jeho — jakýchž obyčejně kněžím se dostávalo. Tedy ne jméno vlastní (jež bylo Afhganistanské —), nýbrž jakýsi druh jména klášterního, mnišského. Také nic není známo o dalších jeho osudech, zdali snad ještě jednou se do těchže krajin vydal.

Přední arciť věcí jest, dopátrati se, jaká by to byla zem, ona země „Fu-sang“!

Japan — jak se Klaproth domníval — nikterak to býti nemůže: 1. Neshoduje se vzdálenosť; 2. nesouhlasí také udaný směr; — ležíť Japan severovýchodně od Číny, tedy na opačné straně, nežli Hvui-Tšan plul; 3. Japan nebyl tehdy Číňanům zemí neznámou. Již v 6. stol. př. Kr. vedli Číňané čilý obchod s Japonci. 4. Rovněž i náboženství Buddhovo v Japonsku teprv skoro o 200 let později ve známosť přišlo. 5. Neshodují se nikterak popisy zvyků, mravův atd. — jak je Hvui-Tšan udává.

Vining soudí — a jak uhlídáme zcela správně — takto: Hvui-Tšan vypravuje: „V tomto okršku (t. v zemi „Fu-sang“) roste mnoho „Fu-sang“ stromů, po nichž se ta země jmenuje.“ Ze slov těchto zcela je zřejmo, že Hvui-Tšan zemi tuto sám nepojmenoval — praviť“: „... země ta se jmenuje.“ Název tedy: „Fu-sang“ nepochází od něho — nýbrž jest to starý název země té. Ale jméno „Fu-sang“ je čínské. Jest tedy očividno, že jest slovo „Fu-sang“ čínský překlad onoho jména domorodého. A za to míti můžeme, že Hvui-Tšan vynasnažil se podati překlad co možno věrný! Kterého však jména překlad by to byl!? — — Hledáme-li na pobřeží americkém zemi, jež by jméno své po stromu neb rostlině nějaké měla — najdeme vskutku, a to — Mexiko.

Slovo „Mexiko“ v řeči Azteků (domorodý kmen indiánský) jest složeno ze tří slov: „metl“ = Agave, „ixuitl“ = rostlina, keř, a „ko“

= místo[3]); znamenalo by tudíž jméno toto: „místo (země) rostliny Agave“. Podle zákonu aztecké řeči vysouvá se ve složeninách skupina „-tl“, tak že by pak znělo: me-ixui-ko. Prvé „i“ pro hiát snadno se strácí — tedy máme pak jméno „Mexuiko = země rostliny Agave“.

Agave (A. americana, od slova ἀγανός = podivný, podivuhodný), u nás obyčejně pod názvem „stoletá Aloë“ v zahradách a parcích živořící, jest rostlina jednoděložná, druhů ananasových. Vyhání z krátkého, ale velmi silného kořene mocný chumáč nažloutlých listů, na okrajích dlouhými a velice břitkými ostny ozbrojených — na způsob kaktusu, kterýmžto jménem, arci chybně, bývá také agave obyčejně zvána. Listy ty jsou na dobrý metr dlouhé, tlusté a masité. V době květu vyhání z prostředka listů silný a masitý stvol, obyčejně 5—6 metrů dlouhý, který se pak na konci jako kandelábr rozvětvuje a mocnou pyramidu tvoří. Tam pak rozvíjí se nesčíslné množství květů (3—4000) jako palec dlouhých. U nás tento obr nekvete, jen zřídka kdy. (Tuším, loni v září oznamovali tuto zvláštnosť noviny z Vídně.)

Agave však byla tehda, kdy ji Hvui-Tšan viděl, Číňanům i jemu úplně neznáma. Přirozeno tedy, že překladatel jména Mexiko, chtěje jméno toto čínsky srozumitelným učiniti, neužil jména „metl — agave“, a že hleděl nahraditi je jménem některé rostliny Číňanům známé, která by se vlastnostmi neb účinky a důležitostí svou agavě rovnala.

Agave jest podnes ještě obyvateli střední Ameriky nanejvýš prospěšna, užitečna, úplně nezbytna. Z kořenů a dužnatiny připravují pokrm; sladká šťáva slouží za cukr, syrob i ocet; z ní se též připravuje opojný nápoj, zvaný „pulque“; rozdrásané listí dává vlákna na předivo = na provazy, nitě, sítě i oděv; také se z nich hotoví papír; trny agavy slouží za špendlíky a jehly atd.

Toto všechno Číňanu naznačiti chtěje — nemohl věru Hvui-Tšan příhodnějšího najíti porovnání než strom „sang“ = moruše. Není pro Číňana, hedbávníka, důležitějšího a nezbytnějšího stromu nad moruši, kteráž ostatně také tak všestranného dochází upotřebení jako v Mexiku agave. Plody její jsou jedlé, šťávy též všelijak se používá; dřevo pěkně žluté, dosti tvrdé, zvlášť se hodí k výrobnictví; listím krmí bource, kteří mu za to dávají jemná svá vlákna na oděv, na papír atd.

Hvui-Tšan však nechtěl nikoho nechati v klamu; proto nenazval tuto rostlinu neznámou, „sang“, t. strom morušový (Obrovitosť její snadno vysvětluje název „strom“) — nýbrž „Fu-sang“.

Částice „Fu“ značí v čínské řeči vyšší stupeň, sesilnění; zastává náš comparativ a superlativ. Nazývaje Hvui-Tšan agave „Fu-sang“ chtěl tím říci: „strom tento není ale zcela týž, jako moruše — nerovná se jí; on jest „fu“, t. ještě nad ní, co se týká užitečnosti a důležitosti. My bychom to mohli naznačiti výrazem = jest to ta nejmorušovatější moruše. Sesilnění „fu“ zřejmě tedy naznačuje, že nesmíme slovu „sang“ rozuměti doslovně, nýbrž že to, jak již praveno, rostlina neznámá, která však jest ještě užitečnější, prospěšnější, nežli „sang“ = moruše. Takovýchto rostlin však v oněch končinách nenajdeme, nechceme-li jí agave rozuměti.

[3]) x budiž zde čteno jako poloviční ch a š.

Z této dedukce Viningovy vyplývalo by, že „Fu-sang-tvoh" Mexiko jest. Na dotvrzení toho uvádí Vining ještě další důvody.

Připustíme-li, že Fu-sang jest Mexiko — pak se i vše ostatní zcela dobře shoduje; opačné však nedává dobrého smyslu. Hvui-Tšan dosáhl nejprve země malovaných těl v nevelké vzdálenosti: asi 500 našich mil. To by se zcela hodilo na ostrovy Aleuty. Na těchto ostrovech snadno mohl Hvui-Tšan poznati malované domorodce — tetované Indiany. Po nových 5000 li dospěl země Ta-han. To úplně se hodí na poloostrov Aljašku a jižněji ležící Kalifornii. Jméno „Aljaška" je zkrácenina slova: „Alayeksa = velká, pevná země". Pojmenování „Ta-han" zdá se však že totéž značí, totiž = velká Čína, také taková, pevná země jako jest Čína, ale větší. A konečně ona veliká vzdálenost 20.000 li až do země Fu-sang zcela souhlasí s polohou Mexika.

Kdyby snad někdo namítati chtěl, že tehdy nebylo as ještě možno směr cesty tak důkladně určiť, a také ne vzdálenosť cesty tak určitě odměřovati — nechať jen se upomene, že Číňané kompas — jehlu magnetickou — již dávno před Kristem, dobrých 1000 let, znali a jím se na moři řídili. A že by byli Číňané, tak pokročilý a ve všem ostatním sběhlý a vymýšlivý lid, již tehda neměli žádného přístroje ku měření cesty — to nelze ani mysliti. Ostatně víme, že od aequatoru přicházející proud mořský právě tímže směrem se ubírá — ku břehu kalifornskému, kdež pak mizí. Snadno tedy mohl plavec, tímto proudem rád nerád nesen, ani snad nevěda ku břehu americkému se dostati.

To pak, že nenachází se v Číně žádných dalších dokladův o nějakých stycích s Mexikány a Amerikou — to nemůže nám býti nijak divno při známé oné uzavřenosti Číňanů a nechuti a nedůvěře jich k cizině. Však nejsou ty jejich styky s cizinou ani dnes obzvlášť veliké!

Velmi mocný důvod jest i ten, že se v Mexiku nalezají hojné stopy buddhistické civilisace. Vining srovnává za tím účelem a uvádí s velikou důkladností zprávy Španělů, kteří, jak známo, první z Evropanů do Mexika přišli; dále výzkumy historiků a badatelů amerických. Zejména hojny a velmi patrny jsou pozůstatky stavitelského umění, jež velikou jeví podobnosť se způsobem indickým (pagody). Vůbec na všem, na mravech, zřízení státním, zvycích a obyčejích starých Mexikánů jsou stopy učení buddhistického tak zjevny, že o stycích buddhismu — a tedy Asie s Mexikem — žádné pochyby býti nemůže.

A to těžko by se dalo jen náhodou vysvětliti, že právě Mexikáni jediní ze všech domorodých kmenů civilisací se již v dávných letech stkvěli, kdežto ostatní bratři jejich, všichni, bez výminky až po naše doby ve stavu prvotním, jejž my — nechci říci že právem — divošským nazýváme!

A konečně svědkem velice výmluvným jest i stará báje náboženská — jež se u Azteků zachovala. Ta vypravuje, kterak božský Vixipekocha přes moře od západu k nim přišel a pravé náboženství zavedl — jež, jak již vzpomenuto, velikou má podobnosť s ascetickými naukami buddhismu. Žel, přežel toho vandalismu hrabivých Španělů, kteří po svém příchodu jen po zlatu slídíce, kde jakou knihu spálili. Zajisté by se bylo našlo zřejmých, určitých zpráv. Doufejme, že Viningovou knihou vzbuzená píle snad něco najde!

Vedlo by nás velice daleko, kdybychom dopodrobna podávali obsah zajímavého díla Viningova. Těchto několik hlavních rysů dostačí — tušim — přesvědčiti nás o tom, jak dalece as správna je konkluse Viningova: že ne Kolumbus, ani Normané — nýbrž tento buddhistický mnich již o celých 1000 let dříve Ameriku objevil.

Křest Měčislavův.

Historická povídka z X. století od E. Zorjana. Z polského přeložil

Jos. Tumpach.

(Pokračování.)

Jaké nastalo udivení v chatě Milošově, když se tento s novinou tou od knížete vrátil. Žena se těšila, Štěpek skákal radostí, a jenom Miloš byl jaksi smuten. Jemu líbil se ten život v úkrytu, při tiché práci a modlitbě, a tu ho najednou vystaví vůle knížecí zrakům všeho lidu. Trudněji bude mu teď možno víru zatajiti anebo ji bude musiť aspoň zanedbávati. Ale co učiní s otcem Nikodemem a jeho bratrem?

„Zůstaňte zde, a já se k vám sem často podívám, jako kdybych na hospodářství své dohlížel. Lidé zapomenou na moji chatu, a tak vám tu bude bezpečněji. Budete-li pak chtíti, půjdete dále k našim, a ke mně se zase vrátíte. Dá Bůh, že nám bude jednou přece lépe a nebude nám třeba se ukrývati.“

Nazejtří dostavil se Mečík vesel a usmívaje se připíjel Milošovi, bavil se s jeho synem a pobízel parobky ku práci. Neměli jí tu arci mnoho, jelikož majetek Milošův byl jen nepatrný. Dvě prosté, nemalované skříně, jako to bývalo u bohatých kmetů, naloženy na vůz, pak trochu spíže, obilí a mouky, medu nalitého do hliněných hrnků, — tolik jen zrovna, aby člověk nepřišel do nového hospodářství s prázdnýma rukama. Ostatek zůstal v chatě a záseku, neboť Miloš vždy ještě byl tu pánem, třeba že odcházel spravovat a řídit statků knížecích.

S pláčem rozloučil se s rodinným prahem, kdežto Mečík při tom si prozpěvoval a k odchodu pobádal.

V Ostrově byl veliký dvůr knížecí, budov hospodářských bylo bez počtu, dobytka a koní celá stáda, a služebnictva pobíhalo tam také ne málo. Podivným bylo tudíž Milošovi, že on má všemu tomu poroučeti; — ale že kníže tak velel, nebylo kdy o tom přemýšleti.

Štěpán ihned prolezl každý kout, rval se na koně, sedal si na ně, jezdil po velikém nádvoří, jakoby se tu byl narodil a vyrostl. Wiotka odešla zase mezi ženský svět, aby poznala služky a nájemnice, Miloš s Mečíkem počítali pak dobytek, aby mohli o tom podati knížeti zprávu.

Uplynulo pak jen několik dní, a Miloš znal již všecky a o všem dobře věděl. Služebnictvo přivyklo mu ihned, jelikož byl spravedlivý, ačkoli nic zlého nenechal beze trestu.

Práce měl z počátku velmi mnoho; jelikož pak musil všade dohlédnouti sám, nemohl ani chvílky najiti, aby se mohl podívati do své chaty. Posýlal tam tudíž každodenně Štěpka. Ano jednou konečně

i sám se tam již chystal, když v tom Štěpán přiběhnuv otci sdělil, že ani otce Nikodema ani bratra jeho v chatě nezastihl.

„Vyšli si, a zase se jistě vrátí," — pomyslil si Miloš. Ale druhého dne vrátil se Štěpán s touž zprávou, ba i dne třetího. Miloše opanoval rmut. Snad na něho čekali a někdo jim ublížil? Myšlénky té nemohl se již zbaviti.

Po témdni odebral se ku knížeti.

Neoděl pak se jinak, než jak obyčejně, ale již nebylo mu před branou čekati. Knížecího správce vpustili ihned, a Měčík, jenž nemohl na místě poseděti, dal pánovi ihned o tom věděti.

Kníže vyptával se ho na hospodářství, a věda již o pracovitosti Milošově, chválil ho.

„A nájemce si nenalezl do své chaty?"

„Nikoli, milostivý pane, a ani ho také nehledám. Ať tam stojí opuštěna. Sám se tam někdy na hospodářství podívám . . ."

„Nu, jak chceš!"

Milošovi se zdálo, že kníže na něho upjatě patří. Ulekl se poněkud, neví-li snad již pán o něm něčeho, jakož i o otci Nikodemovi, ale kníže nedal toho na sobě znáti.

Když však již byl na odchodu, ozval se kníže ještě:

„Přiveď mi sem syna svého; je to statný chlapec a má se již ku koni a k meči, třeba že je malý."

„Nepřekážím mu v tom, jelikož bude mu jednou jíti do boje; proto ať se tomu za mlada raději naučí."

„Nezapomeň ho vzíti s sebou."

Miloš nezapomněl na rozkaz knížete. Vzal Štěpka s sebou na zámek, a chlapec se knížeti opravdu zalíbil. Obdaroval ho hojně, věnovav mu i koně a nevelký, důkladný, blýskavý meč. Chlapci smály se oči radostí z takového daru. Poklonil se knížeti a otázán, chtěl-li by býti vojákem, odpověděl směle:

„Třeba hned dnes."

„Uč se jen statně mečem vládnouti, a až půjdu do boje, vezmu tě s sebou."

Dny na Ostrově ubíhaly jednostejně. Měl-tě Miloš práce plno a sám všade ke všemu dohlížel. První vstával, poslední chodil spát. Jenom časně z rána a pozdě na večer, když všechno již spalo, mohl modliti se ve své jizbě. Ostatně jinak nikdo nebyl by v něm poznal křesťana. Jedl s ostatními, pro pohoršení ostatních i půst mnohdy opomíjeje. Bylo mu to asi odporným, ale nemohl jináče. Všem křesťanům, kteří nuceni byli se tajiti se svojí věrou, bylo to dovoleno.

Co pak Miloše ještě znepokojovalo, bylo to, že se nemohl kněze Nikodema a bratra jeho nikde dopátrati. Jezdil do své chaty, doufaje, že se tam vrátí, časem vypravil se též jakoby na lov do dalekých lesův, avšak nikde stopy jejich nemohl nalézti. Tušil, že stihlo je as oba nějaké neštěstí.

Než při tom pracoval stále poctivě, tak že s ním byl kníže úplně spokojen, často s ním rozmlouval, ba i na Ostrov sám zajížděl, ubíraje se na lov, a lidé vidouce to, vážili si Miloše tím více, neboť se ho i báli. Byl v milosti u knížete, a to postačovalo, aby měl třeba jen na oko od lidí pokoj. Vždyť i ti, o nichž věděl, že mu dříve nebyli nakloněni, i ti přicházeli k němu nyní se slovem přátelským.

Při takovémto živobytí uplynul pak mu celý rok.

Bylo mu však smutno bez kněze, kteréhož doufal, že zadrží a u sebe ukryje. Velikonoce dávno již minuly, on toužil po zpovědi, ale po otci Nikodemovi nebylo ani památky. Dříve rok co rok odebral se do Slezska, teď však nemohl se tam bez vědomí knížete odebrati.

„A což abych se o to pokusil?“ — pomyslil si.

Myšlénka ta nyní stále mu mozkem vrtala, až se konečně rozhodl, že požádá knížete o dovolení k odjezdu.

Odešel tudíž s prosbou na zámek.

„A proč se tam chceš vláčeti?“ tázal se ho kníže, vyslyšev prosby jeho.

„Mám ve Slezsku příbuzné, rád bych je tudíž viděl zase jednou.“

„Vždyť by mohli přijíti oni k tobě,“ pravil kníže, hledě bystře na Miloše.

„Je jim těžko z domu se vzdáliti, jeť jich mnoho ...“

„Jak dlouhého času k tomu potřebuješ?“

„Jen tolik, co na cestu třeba, a abych se tam nějaký den zdržel. pak se ihned vrátím.“

„Jeď tedy, a nebuď tam dlouho.“

Několik dní po té vyjel Miloš se synem svým do Slezska. Ženu svou nemohl vzíti s sebou na cestu tak dalekou, ale chtěl, aby aspoň Štěpán uviděl kus světa, v kostele se pomodlil a přijal svaté svátosti.

Jeli tedy sami dva, nemluvíce.

Počasí bylo příznivo, cesta dobra, a Miloš ji znal tak, že by ji byl i v noci nalezl.

Již čtvrtý den byli pak na cestě, a i v noci jeli, když uslyšeli jednou za temné noci za sebou dusot koní. Někdo zřejmě přijížděl boční cestou. Podle dusotu kopyt seznal Miloš, že se musí s nimi setkati. Uhnul tudíž se synem stranou čekaje, až tamti na cestu vyjedou a je předjedou. Čekali takto chvíli; dusot stával se výraznějším, již i hlasy bylo slyšeti, a Milošovi se zdálo, že poznává někoho známého. Naslouchal tedy pozorněji.

„Což pak by to mohl byti Mečík?“ — pomyslil si.

Tamti hlasitě hovořili a přibližovali se stále více.

„Ať je to již on nebo ne, počkám zde a nedám se poznati,“ — rozhodl se Miloš.

V tom zaržal jeho kůň; druhý mu odpověděl, a po nich pak i jiní těch, kteří přijížděli. Nebylo tudíž pomoci, musil se dáti poznati. Tam ti právě přijížděli.

„Hej, kdo je to tam?“ — zvolal mocný hlas, po němž poznal již Miloš Mečíka zcela dobře.

„Přátelé“, odtušil Miloš.

„Miloš, či jeho duch?“ zvolal znovu Mečík, a v jeho hlase znáti bylo jeho obyčejnou veselost.

„Já sám, a ne duch.“

Vyrovnali se v jízdě.

„Kam vás vede cesta?“ ptal se Mečík.

„Jedeme ku příbuzným“.

„A já o tom ani nevěděl.“

„Sdělil jsem se o tom s knížetem, a on dovolil. A kam vy?“

„Jenom tak do světa se podívat. Doma mne to omrzelo, není co dělat, není se s kým bíti, proto jedu hledat dobrodružství!“

„Jedeme jedním směrem?“ tázal se Miloš.

„Vy jedete jakoby ke Slezsku?“

„Ano.“

„Pak vás provodím kus cesty, bude nám pospolu veseleji.“

S Mečíkem jeli ještě tři vojíni, kteří zůstali pozadu, nechávajíce pána svého s Milošem a Štěpkem napřed.

„Máte ve Slezsku příbuzné?“ ptal se Mečík.

„Mám; stýskalo se mi po nich, kníže dovolil, a tak jedu k nim.“

„Na dlouho!“

I ne; den nebo dva se tam zdržím a vrátím se domů. Tam však práce nestojí.“

„Ale také neuteče.“

„Je to cizí, panské, proto lépe o to nutno pečovati nežli o své.“

„Ba věru. Kníže vás má však také rád za to, ale není s ním žertův. Mně také bylo teď na zámku nudno; jeden den druhému byl podoben, výprava žádná, pustil jsem se tedy na toulky. Zdržím se však déle nežli vy, neboť nemám na spěch.“

„Bavte se, pokud jste mlád. Ženatý člověk, a má-li dětí, nemá na to času.“

Mečík se zasmál.

„Zajisté!“

Jeli vedle sebe, hovoříce stále.

Noc byla temná, mraky zastřely oblohu, a déšť hustý sice, ale ne nesnesitelný počal skrápěti k zemi.

„Bude špatná cesta“, podotkl Mečík.

„Vy nemáte na spěch, ale já musím.“

„Proto si také odpočinu někde v lese.“

Štěpán neposlouchal hovoru. Chtělo se mu spáti, ba již začal i podřimovati. Kůň uvolnil běhu. Služebníci Mečíkovi vidouce to, vzali ho mezi sebe.

Mečík vypravoval ještě něco, načež zvolav na své: v levo! do lesa! podal Milošovi ruku a pravil mu tiše:

„Neříkej nikomu, že jste mne zde potkali. Nač pak má každý věděti, kde já se toulám.“

„Dobře, takou-li vůle vaše.“

Mečík, ač byla tma, že si mohl oči vypíchati, vzepjal koně, skočil stranou a zmizel.

Miloš přemýšlel nyní o tom, kam vlastně Mečík jede, a proč asi chce, aby nikdo o tom nevěděl. Divným mu to bylo, ale přál-li si toho, budiž. Pobídl koně opatkem a jel rychleji mysle již stále na tu radost, až uzří první kříž na kostele. Srdce bilo mu mocně i pobízel koně, aby dříve dorazil na místo. Na Štěpka zapomněl docela. Snad se mu zdálo, že jde kůň jeho hned za ním, jelikož pro tmu neviděl ničeho. Obrátil se až po dlouhé chvíli teprve a zvolal:

„Štěpáne!“

Nikdo mu neodpovídal.

„Štěpáne!“ opakoval hlasitěji.

Znovu ticho.

Starosť sevřela srdce jeho otcovské. Či snad by se bylo synu jeho něco na cestě stalo? Volal stále hlasitěji, vrátil se kus cesty nazpět, ale vše marno. Nepokoj zmítal jím, nejrůznější myšlénky prolétaly mu hlavou. V tom si vzpomněl, že když jel s Mečíkem, Štěpek zůstal pozadu; jistě že zajel se služebníky do lesa.

Přemýšlel, co si má počíti. Vrátiti se? Snad bude tak nejlépe. Učinil tak tudíž.

Ujel notný kus cesty, až se mu již zdálo, že dále s Mečíkem se nerozejel; počal tudíž znovu volati, ale nikdo se mu neozýval. V les zajeti bylo nemožno. Noc byla temná, lehce mohl zblouditi, a pak by si byl těžce poradil. Uvázal tudíž koně ke stromu, podložil si kus šatu na mokrou zemi, přikryl se a čekal do rána.

Následující den byl však mlhavý, že nebylo na deset kroků viděti. Miloš ztrávil půl dne hledáním syna, ale nenašel ho. Jistě že jest s Mečíkem — myslil si; — proto se neztratí a vrátí se, třeba že později, domů. Jenom to je škoda, — uvažoval otec, jeda dále — že jsem mu chtěl způsobiti takovou radosť a posíliti ho ve víře, jelikož jinde není příležitosti; než je v tom vůle boží.

Když se Miloš do Ostrova vrátil, syna tam ještě nebylo. Nevěděl, jak se má před ženou omluviti, jelikož nemohl jí pověděti, že se setkal s Mečíkem. Ženě arci mohl by se s tím svěřiti, ale zdaž ona by to nepověděla jinému? Řekl jí tedy, že nechal chlapce ve Slezsku, aby se víře lépe naučil, a že brzy zase pro něho pojede.

Matce bylo bez dítěte smutno, ale že tak učinil otec pro víru, ulehčilo se jí. První křesťané u nás musili se skrývati, neměli kněží, a přece milovali víru svou vroucně, a život byli by rádi za ni dali.

Milošovi bylo hned po návratu jíti na zámek, aby se představil svému pánu. Šel tedy, ale kníže ihned otázal se ho, kde má Štěpka. Pravil tudíž i jemu, že ho nechal na nějaký čas u příbuzných, aby viděl lid a třeba i něčemu dobrému se přiučil.

„Jenom že není každé učení dobré a pro nás zdravé“, pravil Měško.

„Milostivý pane, dobrému nic neuškodí, a zlý zůstane zlým i doma.“

„A víš-li, čemu tam Němci učí?“ hovořil kníže s důrazem dále.

„Nesvěřil jsem ho Němcům, ale svým ....“

„Slezsko přijalo od Němců víry a jest teď s Němci za jedno.“

„Já jsem tam také býval, milostivý pane, ale mně se nezdá, že by byli s Němci jedno a totéž; jsou vždy bratry našimi, třeba že jinou přijali víru?“

Kníže se již dále netázal, ale Milošovi se zdálo, že byl zasmušilý.

Uplynuly dvě neděle.

Miloš očekával syna s nepokojem, ptal se po Mečíkovi, ale ten se ještě nebyl navrátil. Chodil tudíž po domu jaksi zamyšlen, říkal, že není zdráv, a stále hleděl na cestu, syn-li se mu nevrací.

Nepokoj zmítal jím tak, že zase šel na zámek, ptal se, není-li již tam Mečík. Sotva však tam vešel, přiběhl k němu pacholík.

„Kníže na vás čeká.“

Odešel do knížecí komnaty.

Kníže byl zase zasmušilý.

„Kdy si pojedeš pro syna?“

„Ještě je čas, a doma je dosti práce.“

„A není ti teskno po něm?“

„Když jsem ho tam již nechal, ať si tam pobude déle.“

„Odesýlám právě několik lidí do Slezska, chceš-li, mohou ti syna přivésti“, hovořil kníže klidně, zrakem Miloše prohlédaje.

Ten však všecek byl zaražen, nevěda, co by odpověděl.

„Jél bych raději sám, milostivý pane.“

„Co pak tě tam tak táhne, do toho Slezska ....?“

„Naučil jsem se tam tomu i onomu, ale vždy ke svému užitku ...“

„I mne klamati?“ zvolal kníže, ač ne příliš hněvně.

Miloš poznal, že pán ví všecko; očí nemohl pozvednouti.

„Štěpek jest u mne, vrátil se včera; ale neměl-li jsi k němu na spěch, podržím ho u sebe“.

„Milostivý pane ....“ zajíkal se Miloš.

„Mohl jsi mi pověděti pravdu.“

„Mečík mne prosil ....“

„Kníže je pánem všech.“

Miloš právě pomýšlel na to, co as učiní mu kníže za jeho klam a lež, když tento ozval se lahodně.

„Odpouštím ti, čím jsi se provinil, ale nikdy netaj se přede mnou ničím; já mám všecko věděti. Zato musíš ještě i dále mlčeti o tom, že jsi se setkal s Mečíkem, a nikomu ani slovem o tom se nezmíníš. Rozumíš?“

„Jako jsem posud o tom nemluvil, tak i příště ničeho neřeknu, velíte-li tak, milostivý pane.“

„Syna však mi tu nech; líbí se mi; je to statný junák.“

„Staň se vůle vaše, ale rád bych ho viděl a přivedl matce třeba jen na krátko.“

„Sám ho uvidíš, ale domů ti ho nepustím.“

Miloš sklonil hlavu.

„Teď se jdi přivítat se Štěpkem; jednou vám ho tam pošlu, nebo sám s ním přijedu.“

Miloš byl tomu rád, že se celá ta záležitosť takhle skončila; obávalť se hněvu knížecího. Ale přece bylo mu smutno, že sám jen má se vrátiti domů. Co má říci ženě? Leda to, že knížecí lidé setkali se s chlapcem na cestě, a kníže že si ho teď u sebe podržel?

Štěpek byl vesel, objímal otce, věšel se mu na šiji a oči se mu smály. Mečík však neodstupoval od nich, tak že se nemohl Miloš syna ani zeptati, kde byl, ač ho zvědavosť velice k tomu nutkala. Musil však již odebrati se domů.

„Poslouchej knížete, a nezapomeň na nás“, pravil synovi při rozchodu.

„Dobře, tatíčku, a přijďte sem častěji.“

Miloš vrátil se domů zase smuten; ženě řekl vše, jak si byl umínil. Bylo jí sice smutno bez dítěte, ale milosť knížecí ji těšila.

Milošovi bylo těžko na duši. Přetvářka ho hnětla, a pravdy říci nesměl. Celý den chodil zamyšlen po domě, v noci se modlil, a stále myslil, co má dělati. Byl by se rád vyzpovídal z klamu toho, ale neměl komu. Stále myslil tudíž na otce Nikodema a na to, co se s ním asi stalo. Lidí ptáti se arci nemohl.

Jednou však, když byl právě u stájí a věrný jeho pes vrtěl se kolem něho, stanul jakýsi člověk u vrat. Pes zaštěkal a co nikdy se nestávalo, vrhl se na cizince, šat mu trhaje a kousaje ho.

Miloš sám běžel, ale psa nemohl od něho odervati. Cizinec chopil se hole, pes odskočil, ale zas se na něho vrhl. Na řev ten sběhli se všichni sluhové; všem bylo to divno, že pes jindy tak tichý právě tohoto člověka tak trhá. Konečně psa chytli, ale on trhal se jim v rukou a hrozně štěkal.

Miloš nevěděl, co si má o tom mysliti; bylo mu to také divno. Hleděl na příchozího, ale ten byl mu zcela neznámý.

„Kdo jsi?“ tázal se a myslil dále, proč že by byl pes jeho tak na cizince toho rozezlen.

„Nazývají mne Divým“, odvětil příchozí, utíraje si krev na ruce své.

„Ten tomu psu asi jednou něco zlého učinil“, ozval se jeden ze sluhův.

Milošovi prokmitla jakás myšlénka hlavou.

„Býval jsi tu někdy?“ ptal se.

„Jsem tu dnes poprvé; pocházím odjinud, jdu do Poznaně, a sem jsem přišel si odpočinout.“

„A proč myslíš, že pes tak proti tobě zuří?“

„Což to mohu věděti . . . .“

„Pes nerve člověka dobrého“, podotekl zase někdo.

Miloš se stavěl, jakoby neslyšel. Odeslal parobky ku práci, a sám pozval Divého pod střechu. Dal mu přinésti jídlo, díval se zvědavě na něho, a tázal se ho na to a ono. Divý zapíral a tvrdil, že v těchto stranách nikdy nebýval, a stěžoval si do psa a pokousání. Ukazoval roztrhaný šat.

„Dám ti jiný, nový. Odpusť zvířeti, které si také může lecos umíniti; ale mně je to velice divno. Pes je starý a na lidi se nikdy nesápal.“

Co pak takto mluvil, vrazilo cosi mocně do dveří a pes vpadl jako vzteklý do jizby, a nežli ho mohl Miloš zadržeti, vrhl se zase na Divého, dera mu oděv a skákaje mu na obličej. Miloš chytil psa za krk, vystrčil ho za dveře, ale v tom uzřel, že vypadlo Divému něco buď z kapsy nebo ze záňadří. Bylo to malé kovové pouzdérko. Miloš je zdvihl a chtěl je již majiteli vrátiti, když v tom ruku vztáhl zpět a udiveně zvolal. Znaltě dobře pouzdro to; v ní chovali obyčejně kněži hostie, a takovou viděl též i u otce Nikodema.

Chvíli trvalo udivení Milošovo. Divý chtěl použiti toho a kradl se ku dveřím, leč Miloš zahlédnuv to chopil ho za ruku.

„Odkud to máš?“

Divý strachem oněměl.

„Mluv!“ zvolal Miloš hrozivým hlasem. Zdálo se, že povyrostl a zmohutněl.

„Našel jsem to na cestě“, vyrazil Divý ze sebe.

„Lžeš!“ zkřikl Miloš a stiskl Divého za rameno jako kleštěmi. „Já ti pomohu, abys si mohl vzpomenouti, proč tě chtěl pes roztrhati. Vy již se asi znáte od dřívějška . . .“

„Smiluj se, Miloši, já nejsem vinen ničím . . .“

„Ty mne tedy také znáš, ty víš, že jsem Miloš?“

„Kdož by tě neznal, vždyť jsi správcem knížecím.“

„Ihned mi povíš, kdes to vzal“, mluvil Miloš, ukazuje lesklé pouzdérko.

„Našel jsem to“, lhal Divý.

„Já se brzy pravdy dovím“, zvolal Miloš přistupuje k oknu.

„Hej, sem ke mně!“ houkl na pacholky.

Dva stáli v okamžení ve dveřích.

„Hoďte ho do sklepa, protřeste mu šat, a cokoli u něho najdete, dejte mně.“

Divý prosil o smilování, ale Miloš jakoby ho neslyšel.

Když byl nyní sám, přemýšlel, co by měl teď počíti. Byl přesvědčen, že Divý to byl na výzvědách tehdy u jeho chaty a on že též jistě vyzradil otce Nikodema. Rozhořčený lid vzal třeba nenáviděným těm křesťanům život, a Divý uzmul jim lesklé to pouzdro. Že se Milošovi až posud nic nestalo, toho příčinou zajisté jen to, že jest v lásce u knížete, jehož se všicci báli. Ale tajemství je již prozrazeno i mohl se Miloš též zlého jen naditi. A doví-li se o tom kníže? Co se potom stane?

Vzdychl si z hluboka, přemýšleje o svém postavení.

„Kníže má Štěpka u sebe, — myslil si — utéci tedy nemohu, poněvadž by syn přišel o hlavu; a kam ostatně ukryl bych se před hněvem pánovým? O sebe mu nešlo, ale o ženu a dítě. Vzpomněl si též na otce Nikodema a bratra jeho. Možno, že ještě žijí! Musí se Divého na to vyptati. Měl na spěch, ale přemohl se. Dnes ještě toho nechá. Ať si posedí ve sklepě o chladě a hladě, a potom mu jistě všecko vypoví.“

Pomyslil si též, že je to trest boží za lež, jíž se byl dopustil před knížetem, a jíž i nyní dopouští se před vlastní svou ženou. Cítil výčitky svědomí svého a nemohl pokoje nalézti. Celou noc oka nezamhouřil, modlil se a přemýšlel. Konečně připadl na něco.

„Ať se děje cokoli, půjdu ke knížeti a přiznám se mu, že jsem přijal pohostinnu dva křesťany. Ostatně není to u nás novinou, jelikož host u nás byl vždy osobou posvátnou, jíž nikomu doteknouti se dovoleno nebylo. Teď však odkryl on zrádce mravu toho, jenž buď ví, co se s těma dvěma stalo, nebo musí míti účastníkův. Ať se přizná.“

Rozhodnutí to ho potěšilo. Byl odhodlán i k tomu, že otáže-li se ho kníže, přizná se i k tomu, že i on novou tu víru přijal. Co Bůh dá, přijme s pokorou.

Když pak byli robotníci zaujati prací, odebral se Miloš sám ku svému vězni.

Tento ječel a naříkal bolestí a hladem. Rány na rukou se mu jitřily.

„Smiluj se nade mnou, ničím jsem ti neublížil“, prosil, uzřev Miloše.

„Pověz pravdu a odpustím ti.“

„Nevím ničeho, nalezl jsem to“, mluvil se slzami v očích.

Miloš zamykal dvéře u sklepa.

„Nezabíjej mne!“ zasténal Divý.

„Pověz pravdu!“

„Povím, povím vše, jenom mi dej trochu vody a pusť mne na světlo, neboť tady se o mne smrť pokouší.“

Miloš pustil vězně a vedl ho ke studni.

Divý chvěl se na nohou, zima a strach lomcovaly jím. Ruce mu od ran naběhly a se zapálily. Vložil je do vody a sténal.

„Mluv, nemám času.“

A on vyprávěl nyní zvolna, jak stopoval od Jasoňova božiště otce Nikodema a bratra jeho, a jak naslouchal potom u chaty Milošovy, až ho v noci pes prozradil. Utekl a dal o tom věděti známým, kteří se proti těmto křesťanům bouřili. Na chatu odvážiti se nesměli, jelikož se báli knížete, jenž byl na Miloše tak laskav. Ukryli se tudíž v lese a čekali tam několik dní. Konečně spatřili otce Nikodema a bratra jeho, jak šli zvolna, bezpochyby, aby vynašli nejbližší chatu křesťanskou. Chytili je oba a ukryli ve sklepě u Jazduna, jenž byl velikým nepřítelem nové víry. Byl on pamětliv slov kněze Jasoňova.

„Neřekl-li on, aby se v žemi naší nevsákla ani krůpěj krve bezbranných? Stane se tak. Krev nepoteče, ale vrazi ti budou hníti v temném sklepě", pravil Divému, a tak také učinil.

Jen suchého chléba a trochu kalné vody dáváno nešťastníkům.

„A žijí ještě?" zvolal Miloš.

„Jeden již dávno zemřel; nesnesl té bídy a hladu."

„Který z nich?"

„Ten větší."

„Tedy nikoli otec Nikodem", pomyslil si Miloš, ale myšlénky své neprojevil. „A ten druhý?" otázal se.

„Žije, ale nebude již z něho nic. Jenom kost a kůže zůstaly na něm, dvé očí pak mu září jako dvé uhlův, a stále se modlí. Již se nemůže ani na nohou udržeti ...."

„Ha, zvířata!" zamumlal Miloš, a slzy vytryskly mu z očí.

Rozhodl se, že zachrání otce Nikodema. Jazdun by ho však Milošovi nevydal, nutna byla tudíž pomoc mocnějšího; a tím mohl býti jenom kníže. Po zajetí Divého musila by věc beztoho přijiti na světlo, proto lépe bude, když se sám přizná.

Miloš dal tudíž zavříti Divého do komory, rozkázal, aby na něho bedlivě pozor dávali, dal mu jísti, ale na svobodu ho nepustil. Sám pak se převlékl a odebral se na zámek.

Tam však byl ruch neobyčejný a hluk lidu vojenského, jako kdyby se dály přípravy k válce. Mečíka bylo všady plno. Smál se a pohvizdoval si radostí.

Uzřev Miloše přiskočil k němu.

„Jdeš se rozloučit se synem?"

„Což pak se někam chystáte?" ptal se Miloš udiveně a všecek polekán.

„Jdeme se trochu povyrazit."

„A Štěpka vezme kníže s sebou?"

„Ovšem."

„Mám s knížetem jakési jednání, poraďte mi", ozval se Miloš po chvíli a vyprávěl celou událost.

„Kníže již něco o tom ví", odvětil Mečík.

„A což, hněvá se na mne?"

„Zdá se, že nikoli. Pán náš má bystré oko, již dávno všeho se dopátral."

„Což myslíte, mám mu to říci?"

„Proč ne? Ihned tě u knížete ohlásím. Počkej zde."

Než v témž okamžiku ukázal se kníže ve dveřích zámeckých. Vedle sebe měl Štěpka, jenž byl hezky oděn a mečík měl za pasem.

Miloš se k němu přiblížil.

„Jak se máš?" uvítal ho Měško.

„Děkuji vaší milosti, dobře.“

„Přišel jsi k synovi?“

„Ano, ano“, pravil zamyšleně, nevěda jak počíti.

„Chceš snad mně něco?“ otázal se kníže.

Miloš pokynul hlavou.

„Pojď tedy do komnaty.“

Vstoupili tudíž: Miloš třímal čapku v ruce, bál se mluviti, ale musil. Konečně však pověděl vše, jak spácháno bylo na cizincích násilí a právo pohostinnosti porušeno.

„Nějak příliš přirostli ti k srdci ti křesťané“, pravil kníže.

„Byli pod mou střechou jako lidé pokojní, proto styd mi takového násilí.“

Kníže mlčel chvíli.

„Již jsem ti jednou pravil“, počal, „abys mne neobelhával. Já musím všecko věděti, a to, cos mi pověděl, neví pravdou celou.“

Miloš zbledl, vrhl se knížeti k nohám a vyznal mu vše.

„Přijal jsem jejich víru, jelikož se mi zdála dobrou, ale vám zůstal jsem věren vždy a budu jím.“

Měško hleděl na chvějícího se správce, usmál se poněkud a velel mu, aby povstal.

„Neříkej nikomu, že jsi křesťanem, poněvadž by tě ubili. Jdi nyní domů.“

Hned potom zavolal kníže Mečíka, pošeptal mu cosi do ucha, a brzy po té uháněl již Mečík s deseti jezdci k lesu.

Miloš vrátil se do Ostrova jsa rád, že to tak skončilo, a přemýšlel, co as kníže učiní.

A již druhého dne roznesla se po okolí zpráva, že knížecí lidé chytili Jazduna a odvlékli ho na zámek. Nikdo však nevěděl proč a zač.

Miloš se radoval a byl vesel, jak již dávno nebyl. Zapomněl i na to, že mu kníže odvede syna do války. Několik dní po té šel pak již zase na zámek, neboť přál si dověděti se, je-li otec Nikodem na svobodě. Ale sklamal se. Knížete již tu nebylo, a s ním odejel Mečík i všichni známí Milošovi. Jenom tolik mohl vyzvěděti, že vsadil kníže Jazduna do žaláře. Kdy však se měl kníže vrátiti a kam odejel, nevěděl nikdo. Jistě že nebyl nikde jinde, nežli na západních hranicích, aby se tam s Němci utkal bojem. Štěpána vzal kníže s sebou.

Miloš chodil zamyšleně po dvoře, když v tom přiběhl k němu malý hošík, kteréhož ani vůbec neznal.

„Pojďte za mnou“, pravil chlapec tiše.

Miloš se podivil, čeho by chtěl hoch ten od něho, a šel za ním až na konec dvora, kde stál malý a nízký domek. Miloš tam nebýval nikdy, a věděl tolik jenom, že tam bydlí knížecí služebnictvo. Chlapec obešel celý domek, až přišel na straně valů k malým dvířkám, jež otevřel a jimiž uvedl Miloše do úzké síně. Tam bylo temno, ale chlapec znaje místnost nalezl dvéře, otevřel je tiše, pustil Miloše před sebou a sám rychle ustoupil.

Miloš se rozhlížel po malé jizbičce. U jedné stěny stála lavice, před ní byl prostý stůl, u něhož seděl o lokty opřen šedivý staroušek. Miloš ho neznal, ale on povstav k uvítání ho, pravil:

„Dobře, že jsi přisel.“

Ukázal mu rukou do kouta jizby, kdež bylo z hrubých desek zbité lůžko. Na tomto rozestřeno bylo čerstvé seno, pokryté čistým plátnem, jež však po stranách prokukovalo, tak že je bylo viděti. Na lůžku tom pak ležel jakýsi člověk. Zdálo se, že spí.

Miloš pohleděl na něho, přistoupil blíže, aby viděl ještě lépe a zvolal:

„Ježíši Kriste!“

Muž na lůžku odpočívající otevřel oči, chtěl něco říci, ale nemohl. Vypadal hrozně. Kosti na tvářích mu vyvstávaly, povlečeny kůží zčernalou jako země, oči zapadly do jam a svítily jako oheň.

Miloš poklekl u lůžka.

„Otče můj, tak se s vámi shledávám?“

Ležící zašeptal tiše: „Boží vůle, žiji jenom divem . . .“ Milošovi plynuly slzy po tváři.

Svědek hovoru toho, onen stařec, jenž Miloše byl uvítal, patřil na ně zvědavě, mrak měl na čele, a brvy stahovaly se mu nad očima.

Miloš nemohl pro slzy mluviti, otec Nikodem pak, neboť on to byl, neměl k hovoru sil. Byl více podoben mrtvole nežli živému člověku. Miloš netázal se ho na nic, jelikož se již všeho domyslil. Žal stiskal mu srdce, když hleděl na toho mučenníka nové víry, a zase se radoval, že ho viděl na živu. Vstal a tázal se hospodáře:

„Bude ještě zdráv?“

„To je těžko věděti; deset by jich věru následkem útrap takových mohlo zahynouti. No, může býti, že se z toho ještě probéře. Musí v něm sedět vskutku železná duše.“

„Pečujte o něho; léky jistě znáte, a čeho bude třeba, dám vám.“

„I bez toho nenechám ho zemříti; kníže tak rozkázal, proto musím“, pravil a zase se zasmušil.

„Kníže vám ho svěřil?“ opakoval Miloš.

„Ano.“

„Budete za to míti ve mně bratra, co dobrého učiníte ubožákovi tomu“, pravil Miloš.

„Vím, vím, je to váš . . . .“

Teď teprve vzpamatoval se Miloš, že prozradil víru svou před pohanem.

„Neříkejte nikomu ničeho; co jen budete chtíti, dám vám.“

„Nepotřebuji ničeho; jsem sluhou svého knížete, ten přikázal mi, abych mlčel, a tak se také stane.“

Miloš stiskl staříkovi pravici; ten však jenom nechutně mu ji podával.

„Přijdu sem častěji“, pravil Miloš, maje se k odchodu, jelikož viděl, že otec Nikodem usnul.

„Ne příliš často, poněvadž lidé vás pozorují; radím vám to.“

„Děkuji vám za výstrahu; dejte mi tedy aspoň časem zprávu po pacholíkovi, až budu zde v zámku.“

„Dobře.“

Miloš nemohl se přemoci, aby se s manželkou svojí nesdělil o zvěst tak radostnou. Šlechetná ta žena plakala, tak že lidé zvědavě hleděli na ni.

Jižtě věru kolovaly také zvěsti o tom, co kníže učinil, a bylo známo, že stalo se tak na ponuknutí Milošovo.

Ti, co nedávno ještě lnuli ku knížecímu správci, vzdalovali se ho teď, jakoby se ho báli. Ale Miloš pro radosť nad tím, co se stalo, zapomínal na vše ostatní, a neviděl pohledů, jakými druzí na něho zírali. Teď byl si již vědom, že se kníže pro změnu víry na něho nehněvá, ba naopak sám ho chrání. Z radosti té pak i Divého na svobodu pustil a rozkázal mu, aby šel pryč a na oči mu nepřicházel. Ten nedal si to arci dvakráte opakovati, nýbrž tichounce vytratil se ze dvora a zmizel v lese.

Na Ostrově pak se na pohled od doby té nezměnilo nic. Miloš dohlížel na hospodářství, vše šlo v starém pořádku, robotníci ho poslouchali, tak že ani nepozoroval, že přece jsou jinými, než jakými bývali dříve. Smáli se arci a zpívali si při práci, ale kdykoli hovořili spolem a Miloš mezi ně zavítal, tu buď se rozcházeli, nebo umlkli. Jemu však ani na mysl nevstoupilo, aby služebníky své podezíral; dohlížel jenom k jejich práci, a že se této nikdo nevzdaloval, neměl, co by komu vytýkal. Ba spíše šla práce teď ještě čileji, ježto se každý bál správce, jenž takové milosti u knížete požíval.

Wiotka spozorovala sice již dříve něco a povídala pak muži svému o tom, ale ten se jí za to jenom vysmál. Když mu kníže dal takořka dovolení, koho se měl strachovati?

Na zámek časem ovšem též docházel, třeba že tam knížete nebylo, jelikož chtěl se poptati na zdraví otce Nikodema a s ním si pohovořiti, po kteréžto návštěvě cítil se pak vezdy šťastnějším. Přemýšlel pak i o tom, proč asi kníže Nikodema na zámek vzal a co s ním obmýšlí, až se vrátí. Jednou, když byli zase s otcem Nikodemem v jizbě samotni, vyzpovídal se mu Miloš, po čemž dávno tak již byl toužil, potom si s ním pohovořil a se potěšil, že zase vidí ho zdravějším. A vskutku též kněz Nikodém divem zachráněný sil stále nabýval, ba i z lůžka vstáti mohl. Byl arci ještě vyhublý a sláb, ale jak sám říkával, byl zase již odhodlán do světa jíti a slovo boží hlásati. Čekal jen na návrat knížete, nevěda, co se s ním stane, ač se zlého příliš neobával.

Počalo pak se již smrákati, když chystal se Miloš k návratu. Cesta nebyla dlouhá, rovná, koně měl dobrého, mohl tudíž do noci býti doma. Již pak vycházel z jizby, když přistoupil k němu stařec, jenž knězi Nikodemovi posluhoval, a prosil ho:

„Prokažte mi nějakou službu, pravil; mám syna na Ostrově parobkem, kterého jsem již dávno neviděl. Mám však tuto pro něho památku, kterouž mu, prosím vezměte.“

A podal mu dlouhý, blýskavý meč.

„Ať se trochu cvičí; bude vojna, a pak mu to bude prospěšno.“

„Rád učiním, čeho si na mne žádáte.“

Aby pak jízda byla mu pohodlnější, přivázal si meč ku pasu a vyhoupl se na koně. Pohlédl na sebe a zasmál se.

„Již jsem dávno s mečem nejel,“ pravil sám k sobě, a vyrazil na cestu.

Ze zámku vedla do Ostrova cesta rovná a uhnětená, jelikož se po ní často jezdilo. Kůň cválal, Miloš pak dumal o sobě, ženě a synovi, jenž snad nyní právě někde po boku knížete v bitce sil svých zkouší. Hoch byl ještě mlád; i doporučil ho ochraně boží a doufal, že ho v brzku zase uvidí. V tom kůň zapadl předními nohama, bezpochyby do jámy, při čemž se však Miloš ještě v čas na bok nahnul a na zemi

se tak tudíž nepřekotil. Uslyšel dusot lidských krokův a rozeznal v temném soumraku dva veliké muže, kteří na něho dotírali. Jeden měl hrubou palici, ve dlani druhého lesklo se železo. Miloš vzchopil se čile na nohy, vzpomněl si na meč po svém boku, uchopil ho ve svou pěst a obořil se na prvního odpůrce. Od vzmachu jeho až to vzduchem zasvištělo. Miloš cítil, že meč jeho dopadl na tělo, uslyšel křik, a pak viděl ihned, jak oba jeho protivníci začali prchati. Nepomýšlel však na pronásledování jich, jsa rád, že podařilo se mu, útok takto odraziti. Nejprve v duchu Bohu poděkoval za ochranu a potom obrátil se ke koni. Kůň sám stavěl se již na nohy. Miloš ho vzal za uzdu a pomohl mu. Ohlédl se dobře na místě a poznal, že byla na cestě vykopána svěží široká jáma, jež však, aby to znáti nebylo, haluzemi byla zakryta. Byl přesvědčen, že to byla léčka na něho. Než unikl tomu.

Avšak příhoda ta naučila ho opatrnosti. V čas vracel se nyní vždy domů, nejednou bral si též někoho s sebou, ale nikdy již neudálo se mu nic podobného. Čekal tudíž jen na návrat knížete a uvažoval, má-li mu o tom pověděti.

Nedlouho pak po tom rozšířila se opravdu zpráva, že se kníže z výpravy vrátil, zajatců přivedl a kořisti přivezl hojnost.

Když po té Miloš na zámek přišel, věděl již kníže o jeho dobrodružství. Mečík, jenž všeho se dověděl a dopátral, vypravoval pánu svému vše; ani před Milošem se s tím netajil.

Kníže však sám se o tom nezmiňoval. Vyptával se ho na hospodářství, ale Štěpka mu domů pustiti nechtěl.

„Potřebuji ho; je to statný jun, bil se při mně jako starý.“

Otce naplnila pochvala radostí, i prosil, aby aspoň na den směl ho vzíti s sebou a matce ho ukázal.

„Vezmi si ho tedy, ale zítra mi ho zase pošli.“

Štěpek zdálo se, že vyrostl a zmužněl; byl pak vesel, jakoby se tomu byl od Mečíka naučil. Byl hezky oděn, pás měl zlatými hvězdami pobitý, sponu u límce taktéž zlatou, a mečem si pobřinkával jako starý voják.

Padl matce k nohám, celoval jí ruce, věšel se jí na šíji a radostí stále se smál.

Tázali se ho, kde byl. Vyprávěl o celé výpravě knížete, na sebe při tom nezapomínaje, jak pánovi svému dle možnosti pomáhal. V bojovném zápalu chopil se meče a máchal jím jako zkušený válečník.

„Až pojedeme po druhé, dostanu meč větší; tímhle se dá málo co dělati“, — mluvil vážně.

Matka celovala svého jedináčka, otec se usmíval spokojeně, a hleděl při tom na syna, jenž na svá léta tak byl vyrostl a zmužněl.

„Na vojně však nedá se každý přemoci, podotekl otec; možno též býti přemoženým.“

„Ej, což po tom, odvětil hoch, víc já jsem ran jim rozdal, než oni mně.“

„Byl jsi snad také raněn?“ otázala se matka starostlivě.

Štěpán odhrnul levý rukáv a ukázal lehkou jizvu.

„To nic není!“ zvolal vesele.

Matka se divila hrdinnosti synově a měla do pláče, když se dívala na stopu poranění jeho.

„Jenom kdybych byl starší, hovořil Štěpek znovu, shrnuje rukáv zase, pak bych Němce bil a na kusy je sekal. Tatíčku, kolik je mi let?“ tázal se.

„Čtrnáct a několik.“

„To je ještě málo“, pravil chlapec vážně a smutně. Ale ihned vrátila se mu veselost zase.

Odběhl ke koním, zkoušel je, ale s porobky se již nepouštěl do hovoru jako dříve. Hrdost pučela v chlapci, jíž se u knížete snadno přiučil.

Druhého dne bylo nutno se vrátiti; matka zdržovala syna, jelikož těžkým bylo jí s ním se rozloučiti, a snad zase na dlouho. Otec však naléhal k odjezdu, ježto se nechtěl pozdě sám vraceti. Měl-tě se synem odjeti na zámek, a nechtěl, aby ho noc zastihla. Lidí s sebou vzíti nemínil, ale žena nechtěla ho samotna pustiti. Rád nerad rozkázal tedy třem pacholkům, aby sedli na koně a sám vyjel napřed se synem, když se matka s tímto ještě byla rozloučila.

Služebníci dívali se stranou. Kdosi poznamenal:

„Miloš stoupá. Nedávno chodil ještě jako mrzák pěšky a teď si vyjíždí jako pán.“

„A Štěpán? Nevypadá on jako panské dítě?“

„Jenom aby nevypadli z panské lásky, neboť ta je časem vrtkava.“

Smáli se po tichu, bojíce se, aby jich Miloš neslyšel.

Vyjížděli právě ze vrat, když v tom koni zaržali. Miloš uzřel na zátočce nedaleko dvora několik jezdců.

„To je Mečík!“ zvolal Štěpán.

A vskutku byl to Mečík a s ním šest knížecích lidí, dobře ozbrojených.

„Právě jsem vyjížděl do zámku“, pravil Miloš, vítaje příchozího.

„A já jedu pro Štěpka.“

„Vejděte na pohár medoviny.“

„Nejsem proti tomu“, zasmál se Mečík a vjel do dvora.

„Kníže již touží po vašem chlapci“, pravil, když vstupovali do jizby.

„Veliká to milost pro nás a nezasloužená.“

„Kníže oblíbí-li si někoho, zamiluje si ho celým srdcem. Nečiníť on nic jen na půl.“

Připili si.

„Syna ti odvedu s sebou, pravil Mečík, a ohlédnuv se, jsou-li sami, dodal šeptem, starej se jen o dvůr, sám však nevyjížděj. Pošlu ti sem několik mužů knížecí stráže. Tak nařídil kníže.“

„Dobrý to pán, odtušil Miloš; ale není se mi čeho lekati. Nepřekážím nikomu a nepřátel nemám.“

„Dej si pokoj, však my na zámku to dobře víme, jak po tobě lidé pasou. Právě teď viděl jsem v lese dědy a pacholky s palicemi se potulovati. O nehodu není zle, mají na tebe dobrý pozor. Kníže však je k tobě laskav a přikázal, abys dal na sebe pozor.“

„Poděkujte mu, snad že přijedu zítra sám za milost tu se mu poklonit. Život bych za to dal, abych se mohl knížeti svému odměniti.“

Konečně odejeli, a Miloš mohl nyní přemýšleti o nebezpečenství, které mu hrozilo, a o zvláštní té péči knížete o něho. Nevěděl, co je toho příčinou, ale cítil se při tom bezpečnějším.

Ode dne toho začal dávati si bedlivý pozor na služebnictvo, a nejednou zahlédl vskutku jakýsi šepot, jenž však ihned ustál, jakmile se přiblížil. Nebyl na parobky jiným nežli dříve, ale přísně dbal toho, aby si každý hleděl práce a neztrácel času marným hovorem. Vyhlédl si též sluhy sobě oddanější a ty učinil dozorci nad ostatními. Přemýšlel pak i o tom, neměl-li by si najati ke dvoru několik lidí nové víry, kteří by mu byli jistě věrnějšími. Než na to musil se dříve knížete otázati, dovolí-li, aby přijal do služby nových parobků, zatím pak jenom navštěvoval chaty, v nichž křesťané bydleli.

Tito tajili se sice se svou věrou, ale Miloš znal jich dosti. Naklonil si toho i onoho, a ochotných bylo brzy ne málo.

Jak pak Mečík nařizoval, tak také jednal. Nikdy se sám dále od domu nespouštěl, nýbrž vždy bral si s sebou dva silné pacholky, na něž mohl spoléhati. Několikrát uzřel též nějaké lidi, jak se kolem dvora kradli, a jakmile se některý přiblížil, dobře dával pozor, aby snad ohně někde nepodložil.

Kníže byl na Miloše stále laskav. Dal mu své lidi jakoby na hon, jelikož potřeboval zvěřiny a zásob, a na Ostrově byly lesy rozsáhlé, a rozkázal jim, aby Miloše poslouchali slepě. Nové parobky dovolil mu najati, netázaje se ani, jací by to byli lidé. Jakoby ani o ničem nevěděl a byl zapomněl, co mu byl Miloš vyznal.

(Pokračování.)

Otázky a obrazy ze života socialního.

Kuchyně obecné a chudinské.

Sděluje Tom. Škrdle.

(Dokončení.)

Roku 1885. chtěla zříditi chudinskou kuchyni konference u sv. Ducha v Hradci Králové, což již léta předešlého o svátcích svatodušních zvláštním oběžníkem obecenstvu královéhradeckému oznámila. Avšak sotva že se to dověděli někteří nepřátelé jména křesťanského, počali, aby toto dílo překazili, zakládati kuchyni obecnou. Když ale pozorovali, že to tak hladce nejde, jak si myslili, vyhledávali pomoci konference, avšak ve spojení tomto byl spolek sv. Vincence z Pauly stále odstrkován, křesťanský ráz kuchyně byl všemožně zatlačován, až konečně odloučili se nepříznivci konference úplně od družstva Vincentianského, zřídili si zvláštní spolek a založili kuchyni obecnou.*)

Nejmladší kuchyně Vincentianská byla založena minulého roku v Libni. Myšlénku tu pojal nynější předseda konference libenské, ředitel továrny Pruša Jan, a jménem konference získal pro ni mnoho dám, mezi nimiž čestné místo zaujímají učitelky libenské. Také oba místní duchovní, farář Páv Jan a kaplan Dedek J., jakož i lékárník

*) Téhož času dal si vypsati zařízení chudinské kuchyně v Žižkově starohrabě Salm, předseda spolku sv. Vincence z Pauly ve Vídni. Bylo nám řečeno, že týž pán zamýšlí zříditi podobnou kuchyni i ve Vídni, nevíme však, došlo-li k tomu.

Müldner J. vzácnou péči novému ústavu věnovali. Zejména farář Páv Jan obešed hlavní továrny 420 zl. 50 kr. pro kuchyni získal. Celkem sebrali tito horliví příznivci chud. kuchyně s členy konference 723 zl. 2 kr. Rovněž i kuchyňské nádobí a naturalie chudinská kuchyně obdržela (bramborů ku př. 29 beček), takže v krátkosti všecky obavy, jakoby se podobný ústav v Libni udržeti nemohl, zmizely. Naopak tu čest musíme Libni vzdáti, že tam tento křesťanský ústav došel lepšího povšímnutí a vydatnější podpory než na Smíchově a v Žižkově.

Zmíněné dámy a páni, sestoupivše se v komité, určili cenu potravin: oběd velký (polévka, maso, příkrm) prodával se za 13 kr., malý (polévka, příkrm) za 7 kr., polévka sama za 2 kr. Vařilo se od 19. listopadu r. 1886. až do 31. března r. t., a komité prodalo polévek 8346, malých obědů 3442 a velkých 1923 a stržilo 457 zl. 9 kr.

Rozdávání pokrmů zdarma ponechala si konference. Aby prokázala vděčnost továrnám, které až po stovkách kuchyni věnovaly, rozdávala pokrmy i churavým dělníkům továrním. Nemocným poskytovala pro posilu velký oběd, jiným chudým dáván oběd malý, a v pondělí, úterý, čtvrtek a pátek dostávalo darem polévku 12 chlapců a 12 děvčat. Celkem rozdal spolek zdarma 3960 polévek, 2640 obědů malých a 1320 velkých. Při tom všem nemalých zásluh sobě získal otec páně farářův, Páv M., který po celý čas nezištně pro kuchyni veškeré potraviny obstarával.

Vedle dám, které se denně ve vaření střídaly, pomahaly v kuchyni dvě posluhovačky, a spolek platil každé z nich mimo oběd 5 zl. měsíčně.

Největší dary chudinské kuchyni poskytli: J. V. císař František Josef 60 zl., J. K. M. Fr. de Paula hrabě Schönborn, kníže arcibiskup, 30 zl., Ústřední rada spolku sv. Vincence z Pauly 125 zl., okresní výbor v Karlíně 100 zl., Českomoravská továrna 100., továrník Brosche 100 zl., Spolek Omladina a Osvěta v Libni výtěžek z div. představení v obnosu 52 zl., továrna Rustonka 50 zl., Gráb a synové 40 zl., ředitel továrny Novotný 30 zl., ředitel továrny Platte 20 zl., obec libenská 20 zl. (!), plynárna 10 zl., karlínský c. k. okresní hejtman Karásek 10 zl., Vojtěch hr. Schoenborn 10 zl.; Schwarzenbergská ohrada 10 zl., dvorní rada, policejní ředitel rytíř Stejskal 10 zl., záložna karlínská 10 zl., zpěvácký spolek v Libni 10 zl., a mimo to 5 dobrodinců částky od 50 kr. — 5 zl.

Chudinská kuchyně obdržela zdarma také 25 centů černého a 10 centů hnědého uhlí a za 2 zl. dříví.

Tím jsem vyjmenoval všecky kuchyně Vincentianské. Zdá se, že se řada jejich na přes rok zase o jednu rozmnoží, a to na Starém Městě pražském. Zařídit ji míní, jak jsem doslechl, konference u sv. Františka. Radil bych, aby se k tomuto úkolu spojily všecky konference staroměstské (u sv. Jiljí, u sv. Františka, u sv. Salvatora a u M. B. před Týnem). Byla by to mohutná kuchyně a mohla by vydatně působiti pro chudinu a na oslavu jména křesťanského.

Velmi snadno by se dala zařídit chudinská kuchyně na Malé Straně. Tamnější konference jest silná, ve svém středu má tři hrabata, z nichž jeden, předseda konference Vojtěch hrabě Schoenborn, vedle svého rodu i jako bratr našeho nejd. metropolity i jako člen zemského výboru zaujímá vysoké postavení v životě společenském a má zajisté

na četných místech nemalého vlivu. Na Malé Straně bydlí také značně šlechty, i neschází než pevná vůle — a chudinská kuchyně jest hotova. Poněkud obtížnější postavení mají konference novoměstské, u sv. Štěpána a u sv. Jindřicha, konference na Vyšehradě, v Podolí a na Hradčanech.

Ale i tu, dá Bůh, v pozdějších letech, budou-li k tomu Vincentiané nakloněni, dají se kuchyně zříditi. Konference vinohradská propásla vhodnou dobu, a proto zřídila si kuchyni pro chudinu obec. Tam by se byla, jak poměry vinohradské znám, Vincentianská chudinská kuchyně velmi osvědčila. Dobře by zajisté působil podobný ústav v Litoměřicích, v Č. Budějovicích, Liberci, Plzni, v Holešovicích-Bubnech.

Rozestře-li tento kmen křesťanské charity v nemnoha letech po celé vlasti své haluze, bude to veliký čin socialní, bude to veliký zisk pro chudinu, a bude tím zároveň podťata bojovná síla nepřátel jména křesťanského. Církev tím velice získá. Liberalismus sice lehko připravuje lid o víru a jeho mravy, ale když tento svedený lid klesá pod tíží hříchů a potácí se v bídě, soužení a zoufalství, svůdcové jeho si ho nevšímnou, a kdyby se k nim hlásil, jej od sebe odpudí — i má za takovýchto okolností nejlepší přístup v zrazená srdce křesťanská láska: ta jim vlévá naději, ta jim vrací ztracenou víru, ta obrozuje chudinu a přivádí ztracené duše k Bohu. Kéž by mi všickni Vincentiané, kdož slova tato čtou, dobře porozuměli!

Vincentiané často přetřásají otázku, má-li se v chudinských kuchyních jídlo prodávati aneb dávati zdarma, i dovolím si také o tom promluviti. Způsob onen příčí se duchu sv. Vincence z Pauly, tento zas odsuzuje ústavy k stálé žebrotě a nouzi. I zdá se mi býti nejpraktičnějším jednání, které zavládlo v kuchyni karlínské a libenské, kde se řemeslníkům a dělníkům prodává laciný, chutný oběd, osobám pak nuzným dává se jídlo zdarma. Oba ústavy dobře působí, chudině vydatně pomahají, a kasa jejich chová stále slušný peníz. I radím ze zkušenosti, aby se stávající kuchyně dle libenské a karlínské přetvořily a budou-li nové založeny, aby na témž základě povstaly.

Dále třeba míti zřetel k tomu, aby si každá kuchyně zřizovala reservní fond. Každý rok ať se přidá část získaných peněz k základnímu kapitálu, a penězi těmi i s úroky k nim přirážejícími ať se tak dlouho nehne, až by úroky z kapitálu toho a běžné, lehce dobytelné milodary (od obcí, záložen, okresních výborů) dostačovaly k uhražování celoročních výloh. Tím nabude každá kuchyně pevného základu, a členové její nebudou nuceni k stálé žebrotě, nebudou muset stále obtěžovati Radu ústřední a budou moci věnovati lepší péči konferenci samé, která bývá častými sbírkami na kuchyni od vlastních členů odstrkována.

Předkládaje tato slova k laskavé úvaze přeji všem chudinským kuchyním žádoucího zdaru a přičiním se, abych každého roku po ukončení zimní saisony seznamoval čtenáře „Vlasti“ s vývojem a pokrokem důležitých ústavů těchto.

Volné listy.

Píše František Pohunek.

Tolerance à outrance

aneb

Nový kolovrátek se starými písněmi.

Motto: „An Vorurtheilen krankte jede Zeit,
Nur unsre lehret, unsre weihet sie!
Sie scheinen heilig ihr; was heilig ist,
Erreget Spott wie ein veraltet Kleid.“
(Stolberg).

„Tolerance musí poskytovati každému volnosť, aby věřil, co chce; ale nikdy nesmí jíti tak daleko, aby omlouvala drzosť a rozpustilosť mladých ničemů, kteří si nestydatě tropí posměch z toho, co lid ctí.“
(Bedřich II. Voltaireovi 13. srpna 1766.).

Probíráme-li se novověkými spisy básnickými, filosofickými neb filosoficko-náboženskými — pokud nevyšly z pér mužů katolických —, setkáváme se s ohromnou směsí různých a sporných náhledů, z nichž každý chce býti neomylnou pravdou; jedno heslo však vyznívá skoro ze všech a heslem tím jest: humanita, lidskosť, volnosť svědomí, tolerance čili, abychom hned určitěji mluvili, šetrná úcta ku každému náhledu a každé domněnce bez výminky. Ano lidskosť čili humanita, jejíž pojem si různí lidé různě vykládají, aneb aspoň všelijak modifikují, hlásá se nám a odporučuje jako „nové světa náboženství“, jako „náboženství jediné pravé“, jako „náboženství nejvyšší“, kteréž prý spřátelí veškeré lidstvo a k němuž prý se hlásí „nejšlechetnější a nejvznešenější“ duchové.

K nám Čechům zavítala tato „humanita“, jak praví redaktor Václav Vlček,[1]) „nejdříve“, „neboť byla doba, kdy tento národ (český) první ze všech pozemských podnikl obrovský boj proti úmornému duchu středověkému a vztýčil prapor — humanity (Tužby 9.). „Jest to týž prapor“, dí Vlček dále, „pod nímž původ vzala novověká demokracie, svrchovanosť lidu, práva lidská, volnosť svědomí — jest to týž prapor humanity, pod kterým co základ lepší budoucnosti člověčenstva položeno jest učení: žeť všecka plemena lidská jsou jednou rodinou, že mezi lidmi, jak jednotlivci tak společnostmi, na místo dosavadní zášti neb lhostejnosti nastoupiti má láska, že všichni lidé mají osvobozeni býti z útisku, křivdy, nouze, nevědomosti“ (ibid. 10.).

Na různé komplimenty činěné „temnému středověku“, jakož i jeho „úmornému duchu“ jsme již zvyklí a zmíníme se o nich jakož i o „lásce“ pěstované Husity a Tábority o něco později; že by však spisovatel tak velice vážný a opravdový, jakým jest bez odporu Václav Vlček, kdyby měl na mysli opravdovou, obětavou lásku k bližnímu, kteráž nečiní žádného rozdílu mezi stavy aneb národnostmi, humanitu a osvětu pravou, o níž jinde dobře pověděl, že jí „nemyslíme pouze

[1]) Vybrali jsme jednoho, nejrozvážnějšího za všecky ostatní vyznavače „nové humanity.“

rozšíření vědomostí ve všech vrstvách národa, nýbrž i ušlechtění vůle a citu, ušlechtění celého člověka: osvícenosť rozumu, sílu povahy a jemnosť citu a mravů (Tužby 176), že by, praví-me, takový spisovatel za těchto podmínek mohl učiniti tak příliš patrný kulturně historický kotrmelec, jest věru nemožné. Nebo kdyby neznal z nauky křesťanské nic jiného, tolik přece musí věděti, že křesťané všichni volají k Bohu: „Otče náš!“ vždyť se tak modlíval zajisté často sám aspoň v domě otcovském; tolik přece může věděti, že křesťané všichni věří a vyznávají, že jest Bůh otcem lidí všech a z toho že plyne pro ně povinnosť, by v každém člověku bez rozdílu stavu, majetku, národnosti ctili a milovali svého bratra a všichni aby se považovali za jednu jedinou velkou rodinu rozvětvenou po veškeré zemi. Mimo to se mohl, když již tak rád zabíhal na pole náboženské, dočísti v bibli v Z. N., kterýž jest křesťanům nejvyšším zákonníkem, následujících překrásných slov: „Po tom poznají lidé, že jste moji učeníci, budete-li míti lásku jedni k druhým“, nebo „totoť jest přikázaní mé, abyste se vespolek milovali, jakož i já miloval jsem vás“ (Jan 15.). „Jeden jest Otec nás všech, kterýž jest v nebesích, a jeden bratr náš — Kristus a my v tomto Kristu všichni jedno jsme“ (Skut. ap. 10, 34). Tu „není zajisté rozdílu mezi Židem a Řekem, mezi barbarem a Scytou, mužem a ženou, služebníkem a svobodným, proto že v Kristu všichni jedno jsme“ (Řím. 10, 12.; Gal. 3, 28.; Kolos. 3, 8—11.). Tyto výroky a velmi mnohé jiné dýšící nejčistší a nejvznešenější lidskostí či humanitou, byly však světu hlásány a známy o celých čtrnáct století dříve, nežli „národ český první ze všech pozemských — vztýčil prapor — humanity“!

Při „humanitě“, jakouž tu měl na mysli pan spisovatel, bude tudíž asi „boj proti úmornému duchu středověku“ čili bez frase: boj proti věroučným článkům katolickým, svrchovanosť lidu, volnosť svědomí čili volnosť tvořiti si vlastní svoje náboženství dle chuti a libosti věcí hlavní, učení pak, že všecka plemena lidská jsou jednou rodinou a že mezi nimi vládnouti má láska, věcí vedlejší čili pouhým pláštíkem, kterýž se dle libosti může měniti neb i — zahoditi. Myslí-li spisovatel tuto humanitu, pak má ovšem do jisté míry pravdu, že národ český první ze všech vztýčil její prapor a slušelo by jenom dodati, že též první ze všech zakusil jejího trpkého ovoce! Jiných výsledků nežli přesmutných se „tato“ humanita dodělati ani nemůže. Vždyť naříká Vlček sám: „Učení humanity už příliš dávno ústy se hlásá, však vyznavačové humanity posud jsou rozptýleni, posud jeden o druhého nedbají, posud se navzájem neznají. Všude jest humanity plna literatura, však skutečnosť jest plna surovosti a barbarství předpotopního. V každém národě jsou četní vyznavačové humanity, všecka vzdělanosť evropská jest humanitní: zda jsou zrcadlem humanity také dějiny a poměry evropské? Jsou pravým opakem toho“ (Tužby 16.). „Sám vysoký kněz humanity[2]) evropské, jenžto i Prusy na Paříž táhnoucí bratrsky objímati hotov byl, potom na obrat ve slabé chvíli plivnul po Fellazích a po Slovanech“ (ibid. str. 8.).

[2]) O hodnosť tuto zápolil s Hugem filosof Comte, jenž sama se zval „Grand-Prêtre de l'Humanité“, stanovil nová „dogmata“ humanity a mnohé jiné hlásal zpozdilosti až příliš směšné.

To jest ovšem smutné a zkormucující pro vyznavače tak zvané „humanity“, ale jinak ani býti nemůže, neboť na stromě této „humanity“ jiné ovoce neroste. Renan napsal kdysi a jiný odpůrce všeho náboženství po něm opakoval, že pro humanitu nebude více nižádných mezí, jakmile se oběť stane povinností (Viz Dr. Max Vogler: Die Verwahrlosung des modernen Charakters). Ano, jen tam může býti pravá humanita, kde jest oběť povinností. Z toho však též plyne, že pravá humanita nikde jinde dařiti se nemůže než na půdě čistě křesťanské, na půdě katolické, neboť jenom křesťanské náboženství, proto že samo z oběti vyšlo, oběti učí, ba oběť ukládá přímo za povinnosť a to tak přísně, že křesťan, kterýž nepřináší Bohu v oběť vůli svou i srdce své, jich nepodřizuje zákonu božímu, který nedovede ze svého majetku a ze svého pohodlí přinésti oběť ve prospěch bližního, jest křesťanem pouze dle jména a nikoli v skutku a v pravdě. Co však může k obětem ve prospěch bližního pobádati toho, jehož náboženstvím, ba jehož „bohem“ jest tak zvaná humanita? Přinese-li kdy ve prospěch bližního nějakou oběť, učiní tak skoro vždy jenom z egoismu, maje na zřeteli ne prospěch a dobro svého bližního, nýbrž prospěch svůj, jemuž podřídí všecky ohledy a všecky povinnosti. Proto není divu, že ačkoli „učení humanity dávno se už hlásá, skutečnosť jest plna barbarství a surovosti“, ba že barbarství a surovosti nejvíce jest tam, kde nová „humanita“ nejvíc má přívržencův; ano dímе směle, že barbarství a surovosti touže měrou bude v lidstvu přibývati, jakouž se v něm bude šířiti „náboženství“ této humanity. Vždyť ani „velekněz evropské humanity“, jak brzy dokážeme, nebyl prost barbarství nejrafinovanějšího.

Kdo nemá úcty a lásky k Bohu, nemůže jí míti k svému bližnímu. Právem dí Chalybäus: „Bei einer Menschenliebe, ohne tief wurzelnde Gottesliebe und Frömmigkeit, pflegen die Anwandlungen des Willens zu ermatten und sich zu verflüchtigen da, wo es auf wirkliche Opfer und ausdauernde Geduld ankommt.“ (Ethik II. 441.). Přes všechna sofismata jest a zůstane pravdou nezvratnou, že jen ten bude v lidech na zemi poznávati své bratry a je jako bratry milovati, kdo dříve poznal a sobě zamiloval Otce v nebesích (Viz Hettinger, Apol. I. 1. 544).

Co však učinili z tohoto Otce v nebesích, co učinili z všemocného, Boha z náboženství Bohem zjeveného hlasatelé nové neprávem tak zvané humanity? Ti, kteří ještě nedostoupili toho stupně šílenství, aby jsoucnosť boží naprosto popírali, představují si Boha buď jakožto bytosť, kteráž trůní ve výši a o svět se nestará, aneb jako nějakou „duši světovou“, kteráž všecko proniká a oživuje, bez světa však nikterak žíti nemůže, aneb jej konečně stotožňují s přírodou, jako by tato byla nikoli dílem božím, nýbrž Bohem samým a jednotlivé její úkazy podstatnými zjevy bytosti božské. A když takto Boha věčného a nekonečného, kterýž bytostí svou všecko proniká, aniž by se s čím pomíchal neb sloučil, vše obsahuje a omezuje, sám pak ničím ani obsažen, ani omezen býti nemůže, — nekonečně snížili a omezili, když z Boha a přírody jednu jedinou učinili jedničku (pantheismus, monismus), domýšlejí se, že učinili Bůh ví co moudrého a plnými

ústy doporučují nám ve verších i prose tuto moudrosť svou, „kteráž u Boha sluje bláznovstvím.“

„ . . . . Rozšiřte boha!
ať puknou tmy a vládne jas a jas — — —
Pryč s maskou prázdných pojmů, bytosť buď,
tvar jeho vesmír, moře jeho hlas — — —
Zem celá budiž perlou jedinou,
kterými blýská zářný jeho pás — — —
A přec buď ve všem on, buď strom i keř,
buď zrno písku, na oase trávy hlas — — —
O břehy věčna ať opírá ruce své
— — — — — — — — — —
a prostor velký, bez hrází buď jeho vzduch,
jímž mění se v tvar nový zas a zas!
Však srdce člověka buď pravý jeho trůn,
— — — — — — — — — — — —
Ať z písní básníka a z révy poháru
svit oka jeho blýská, pojí nás: Rozšiřte boha!
Ať s milenců rtů splývá jeho věčný dech.“

(Vrchl., Hudba v duši 119).

Nevíme a nedohádáme se, koho měl asi básník na mysli, když pěl tuto báseň „plnou mužné síly“, již zove Miřiovský „překrásným ghazelem“ (Květy r. 1886. str. 374), ale tolik víme, že v ní podal pouze v rouše básnickém — až na to neslušné ba sprosté přirovnání, kteréž jsme vypustili — „moudrosť“ zbrklých pantheistů a že, místo aby pojem Boha rozšířil, tak jej zúžil a tak hrozně snížil, že, kdyby to dobře uvážil, sám by musil vyznati, že takový „bůh“ byl by nejbídnější bytostí na světě, proto že by v šílenci šílil, v zuřivci zuřil, v pranicích a válkách sám sebe týral, hubil a ničil, a, když přeskočíme všecka ostatní možná přirovnání, kteráž jen pomysliti rozum se bouří, bez přestání ryl ve vlastních svých útrobách a sám sebe — pojídal! Bůh podle představ pantheistických byl by bytostí tak hrozně bídnou, že i skeptik Bayle se toho zhrozil a takto napsal: „Než bych byl „bohem“ dle představ pantheistů, tož bych chtěl raději vlastními nehty celou zem přehrabati.“

Bayle měl v této příčině pravdu; ale filosofové povrchní a mělcí a po nich básníci „filosofičtí“ dovedou „vyvrtati šídlem ducha svého perly“ [3]) — nejkrásnějších nesmyslů za tím účelem, aby sesadili „starého Boha“ a na jeho trůnu zasedli sami, — dovedou vymysliti v hluboké *své* „moudrosti a osvícenosti“ [4]) nejsměšnější hypothese, jen aby

[3]) „Ibn Jemin perly písní vrtal ducha šídlem“ (Vrchl. Hudba v duši 84).

[4]) O *této* veliké osvícenosti dí Dr. August Reichensperger: „Aufklärung ist im Allgemeinen soviel, wie Auflösung aller Begriffe von Pflicht, Recht und Religion — die Klarheit des Nichts (náboženský a právní nihilismus.) Das ist gerade die schönste, weil bequemste Seite an der Aufklärung, dass irgend etwas Wissenswerthes dazu nicht blos nicht erfordert wird, sondern ihr meistens geradezu hinderlich im Wege steht. Mann kann ungemein gelehrt sein, ohne darum doch zu den Aufgeklärten zu gehören. Newton und Leibniz Z. B. verdienen trotz all ihres Wissens und obgleich sie überdies Protestanten waren, diesen „Ehrentitel“ nicht, da sie an eine göttliche Offenbarung, an Wunder, an die Kraft des Gebetes u. s. w. glaubten.

ukázali, že jest člověk v celém všemmíru bytostí nejvyšší, vlastním svým „bohem“ aneb aspoň vedle „humanního“ (!) Boha na nebi úplně neodvislým pánem na zemi, který nemá k Bohu pražádných povinností a nebe si na něm může po případě i — vynutiti.

Nechť si však již přejí více směru tomu aneb onomu, nechť si již kladou na první místo přírodu neb člověka aneb hned jedno a hned zas druhé, vždy nám líčí člověka jako úplně autonomního, jenž nezná žádného vyššího zákona od vůle své nezávislého a jenž si sám tvoří humanistické svoje náboženství prosté všech dogmat či článků věroučných, prosté všech „příměsků matafysických“, náboženství úplně a zcela subjektivní, kteréž neuznává žádných pravd objektivních a kteréž prohlašuje všecka náboženstva a všecka všudy náboženská vyznání za pouhý lidský výmysl, za pouhé báje, z nichž prý básník

„ . . . všech tká jedné pravdy háv“ (Vrchl. Mythy II. 103.).

Nemá-li však vůbec žádné náboženství, — jak nám chtí mermomocí namluviti lidé, jejichž s r d c e si ze známých příčin vroucně toho přeje, aby nebylo osobního Boha —, objektivní platnosti a jsou-li si tudíž v této příčině všechna náboženství úplně rovna, všechna šmahem totiž falešna a křiva, čili, abychom mluvili s Masarykem, všechna pouhým „mythem“ pouhým výtvorem lidské fantasie, pak nezbývá ovšem nežli prohlásiti za pravidlo smýšlení náboženského stejnou ke všem úctu anebo stejnou ke všem — lhostejnost.

A to se též skutečně dálo a děje, neboť není hesla od dávných již let známějšího a běžnějšího nežli: „náboženská tolerance.“ Tu žádali a hlásali již mladší humanisté, tu hlásal Bayle, Voltaire, Lessing a s nimi a po nich celá řada jiných, tu hlásají a žádají i protestantští theologové, z nichž „nejpřednější“ se od nevěrců neliší už skoro praničím. Praví-li na př. filosofický kazatel Schleiermacher, že prý v náboženství postačí úplně „das sich zur Klarheit bringende fromme Selbstbewusstsein“ čili prostě řečeno: pouhý zbožný cit, kterýž za pomoci obrazotvornosti objektivního hledá výrazu a tak si sám tvoří různé náboženské představy, jež konečně všechny koncentruje v pojem „bůh“ a přisvědčuje-li mu i theolog (!) Hase, kterýž sice dí, že prý nikterak není lhostejno pro mravní obsah zbožnosti „unter welchem Begriffe der allwaltende Gott verehrt wird“, ale ihned dokládá, že prý na vyznání náboženském mnoho nezáleží, proto že prý v podstatě mají na mysli zajisté všichni téhož jednoho Boha, jehož žádné jméno nevysloví a nižádný pojem neobsáhne, nechť si jej již zovou Jehovah, Allah, Brahma, Zeus nebo Ormuzd (Hase, Polemik), shodují se jejich výroky až příliš nápadně s tím, co již dávno před nimi bezbožec Voltaire napsal, řka: „Co na tom záleží, vzdáváme-li úctu svou bytosti nejvyšší skrze Confucia, Mark Aurela, Krista aneb koho jiného?“ (Kreiten, Volt. 463).

Vedou-li si již filosofové a „filosofičtí“ protestantští theologové (!) tak nevědecky a nefilosoficky, pak není věru divu, že si básníci, kdykoli zaběhnou na pole náboženské, — což se stává u nich bohužel tím častěji, čím méně mají víry a náboženství —, vedou ještě mnohem

---

Dahingegen ist alles, was in den Theatern und Wirtshäusern oder in Leitartikeln sich die Bildung zu holen pflegt, aufgeklärt, da sie an gar nichts glauben, als an die eigene Wichtigkeit, mögen sie nun etwas ordentliches wissen oder nicht.“ (Weckstimmen 1877. März Heft 19—20.)

směleji? Ano právě básníci jsou to nejčastěji, kteří, jak se zdá, domýšlejí se, že jest na světě všecko jen k vůli nim, že mohou se vším i se samým Bohem zacházeti a nakládati jako dítě s loutkou, již chvilku hladí a vychvaluje, po chvilce pak zahodí aneb i zničí, a kteří si ve všem neobmezenou vyhražují volnosť i taky v nešetření zákonů — logických!

„Sám svobody kdo hoden, svobodu zná vážiti každou", praví náš básník, ovšem básník „školy staré" (!).

Žádají-li tudíž moderní básníci pro své tvoření úplnou volnosť, mohli bychom se právem nadíti, že i jinému rádi dopřejí, by směl pronášeti volně svoje mínění o všem všudy vůbec tak jako oni, zvláště pak o věcech, kteréž se týkají náboženství, a to tím spíše, jelikož sami na základě svého humanistického názoru o člověku veškeré výtvory ducha lidského a všecky všudy jeho fantasie v této příčině vyhlašují za pravdu (ovšem jen subjektivní) a v tomto smyslu mluvívají zhusta o „nových" čili „novověkých pravdách" (!).

Ale chyba lávky! Humanističtí básníci tak jako vůbec všichni liberalové, svobodní myslitelé a svobodní zednáři žádají sice úplnou volnosť sami pro sebe a svoje stoupence, projeví-li však kdo mínění odlišné od názorů jejich, neb dokona mínění domněnkám jejich odporující, zapomínají obyčejně hned na žádanou úplnou volnosť mínění a volnosť svědomí a mstí se, jak a kde jen mohou, na všech těch, kdož s nimi nechtí souhlasiti. To vědí velmi dobře, proto že toho sami zakusili měrou vrchovatou, všichni opravdoví, vážní kritikové básnických produkcí.

Jakých jmén dostává se kritikům na př. jenom od našeho Vrchlického, jmén, z nichž je hned viděti, že náš básník nemluví řečí smrtelníků, nýbrž, jak sám o sobě kdesi pověděl, „řečí bohů," nad všechnu sprostotu vyvýšených. Tu jim spílá „pokrytců" a „podlých blbců" (Sfinx 118), „nedouků" (Hudba v duši 160) a „hlupáků" (Hudba 132), jinde zas „hlupců, chrtů, pedantů, školometů" (Zlomky epopeje 51), a opět jinde „hlupců, sov a mloků" (Dojmy 72); brzy je přirovnává k „blechám" a „střečkům" a „havěti hmyzu" (Sfinx 104), brzy zas k „zmoku, jemuž anděl (rozuměj básník) kopí v tlamu sází" (Hudba 109), brzy zas k „zmijím" (Hudba 83) a slova jejich buď k „střelám jedovatým" (Hudba 101) anebo „slinám", kteréhožto nad míru básnického (!) slova užívá často; proč? — toho nevíme; ale všecko na světě má svou příčinu, — ovšem mnohdy jenom subjektivní. Konečně dí o kriticích, že prý rádi kalí sousedovi studnu (Hudba 136) a národu že prý jsou pro ostudu.

„Haha, to je teprv pravý,
kritikus to plný slávy,
jeho pegasus je fráze,
vše chce míti v rovnováze,
jenom tiše, vlastenecky,
frasí těch má plné necky,
jinak snese dosti puchu,
jen když v národním je duchu.
Takto řádí v písemnictví,
provádí své tajtrlictví,

strážce cudu, metla bludu,
národu je pro ostudu!“
(Vrchl. Twardowski 160—161.)

Co však udělali našemu básníkovi ti kritikové, kteří nepatří ku slepým jeho velebitelům, (nebo jen těmto platí svrchu uvedené krásné komplimenty) —, čím mu ublížili? Inu hrozné provinění!

„Každý chvástá a se kasá
a kde může, zuby cení.

Tři básníky řadou strhat
k potřebě již patří denní,
a sny v ě š t c ů padly v kořist
všetečnému klábosení.
— — — — — —
— — — nejhůř na tom
básníků je pokolení.

Zde se brousí, škrabe, soudí
v ušlechtilém zápolení,
zošklivi ti rým i rythmus,
slunce světlo, luny snění.

To jest věru hrozné; ale snad by se tomu dalo odpomoci, vždyť jsou na světě léky a prostředky proti každému zlu. To jest ovšem pravda, řekne snad mnohý, jenom kdyby je lidé vždycky znali aneb znajíce je dovedli jich dobře užívati. A raditi někomu, kdo si nedovede raditi též sám, jest vždycky věcí velmi choulostivou, dvakrát choulostivou, má-li kritik raditi domýšlivému básníku aneb básníkovi podivínovi, jakým byl na př. mimo mnohé jiné i Viktor Hugo — hlavně v době poslední —, jejž každá kritika, nechválila-li ho až do devátého nebe, tak podráždila, že básníval ještě blouznivěji, až donutil některé kritiky francouzské k výroku u nás snad méně známému: „Viktor Hugo je blázen“ (un fou) a „víc nežli kritiky jest mu třeba rady rozumného lékaře“.[5]) Náš básník však jest mužem rozumným a rady žádné nepotřebuje, proto že zná sám, jak nám vypravuje, převýborný lék, jakým může básník nejen všechny chmury způsobené kritikou z mysli zaplašiti, nýbrž i kritiky hodně pozlobiti. Péjet totiž v básni svrchu uvedené:

„Jaký lék je proti tomu?
Předně pohár, jenž se pění,
potom z dívčích smavých retů
nekonečné políbení
a pak, co je nejvíc trápí,
nových písní burácení!“ (Vrchl. Hudba 87—88).

Jsou-li pro zhoštění se nemilých dojmů lékem nejlepším číše a polibky, o tom nechceme rozhodovati; záviset to předně, jak za to máme, od individuelní povahy a pak to za druhé náleží v obor „záležitostí vnitřních“, do nichž se žádný kritik nemá míchati. V tom však

[5]) Totéž svědectví vydal Hugovi i Leo Taxil ještě jako zednář, řka: „Viktor Hugo má velmi krátkou paměť a jest — n e p ř í č e t n ý m.“

dáváme našemu básníku zcela za pravdu, že proti kritikům nejlepší jest zbraní:

„nových písní burácení“,

ale musí to býti „písně“ dobré, aby kritikům nezavdaly příčiny k výtkám novým. Aby však básník k výtkám kritiků odpovídal básněmi nejen novými, nýbrž v skutku lepšími, k tomu jest, tušíme, něčeho víc třeba než „pohár, jenž se pění“ atd. Tyto prostředky svádívají básníka nejednou ku slovům nepředloženým, jimiž sobě uškodí, ale kritikovi neublíží. Který kritik by si z toho co dělal, když ho na př. básník zove psem, ať si již chrtem nebo buldokem anebo fenou? My aspoň přejeme našemu básníku z plna srdce radosť, jakou snad pocítil, když takto zapěl v básni věnované A. Eug. Mužíkovi:

„Psy básník velký (Euripides) roztrhán! Často zřím
u svém snění, kterak vrhla se divě naň
ta lítá smečka — — — —
— (chrtů, buldoků, vlků, fen) —

Znám toho chrta, kritik to žluče pln,
znám tupou tlamu buldoka, pedant zlý,
znám vlka, školometa, znám též
feny té zběsilé vztek a vášeň!

Jak smečka chrtů ryla se v těle tom,
— — — — — — — — — — — —
Tak v ducha jeho dědictví ryje teď
sta hlupců spilých moudrostí školních knih,
sta přežvýkavců, kteří slinou
geniů zářící stopy špiní.
— — — — — — — — — — —
(los tento) společný nám je všem,
kdož tvůrčím křídlem tknuti cestou
neschůdnou kráčíme k idealu“ (Zlomky ep. 51.).

Víc nežli tyto a všecky podobné projevy hněvu, jimž se kritik jenom zasměje, víc nežli všecko melancholické zahrávání si na mučenníka (což rád činíval hlavně Viktor Hugo), prospěl by básníku proti kritikům jiný prostředek a prostředkem tím, jímž si získá básník nejen uznání nýbrž i úctu i kritika sebe přísnějšího, prostředkem tím jest hlavně pilné studium psychologie, studium dějin jak politických tak i kulturních, v první řadě ovšem dějin domácích, mimo to pak pilné studium aesthetiky, přísná autokritika, takt a trochu — skromnosti!

Proto že někdo nesložil žádných veršů, nemusí ještě býti „hlupákem“ aneb „nedoukem, jenž by „střepem svým rád o rým fuk“ (Vrchl.; Hudba 160.), tím méně pak „otrokem“ (ibid.), a proto že nevěří v „nové básnické evangelium“ (!), nemusí ještě býti buď „mlokem“ anebo „sovou“ bojící se světla. Naopak však může někdo býti básníkem, ano i dobrým básníkem lyrickým a při tom přece nejen „nedoukem“, nýbrž i — „hlupákem“. Domnívá-li se který z básníků, že jsou tato slova příkrou urážkou básnické důstojnosti, vznášíme k němu uctivou prosbu, aby se neráčil horšiti na nás, nýbrž aby se

v této příčině obrátiti ráčil na německého básníka a kritika školy Zolovy Karla Bleibtreue, kterýž nejen napsal, že „zwischen dem Gedichtemachen und dem Schaffen gestaltenbildender Productionen noch eine gewaltige Kluft liegt", nýbrž i doložil, že prý o četných básnících lyrických plnou měrou platí následující verše:

„Man kann ein guter lyrischer Dichter
Und doch ein dummer Teufel sein."
(Revolution der Literatur 57.)

Má-li Bleibtreu pravdu, o tom nechceme rozhodovati, ale tolik tvrditi si přec dovolíme, že ani velký básník všecko všudy neví, ba že i básníci jména světového napsali nejednou velikou — hloupost. Viktor Hugo, jenž se rád otíral o kněze katolické, proti nim štval, kde a jak jen mohl, a jenž ustavičně kolem sebe házel překrásnými (!) slovy: sůva, školomet, blbec, nedouk, vypravuje na př. ve svém románu zvaném „Bídníci" mimo jiné směšnosti a podivínství také i to, kterak prý se chovanec biskupského semeniště, zalíbí-li se svému biskupovi, může státi podjáhnem, a kterak pak může od hodnosti k hodnosti postupovati, až se stane biskupem, kardinálem, papežským komořím (!) a konečně až — monsignorem (!), což jest as tak moudré, jako kdyby někdo do opravdy tvrdil, že se prostý voják jen z milosti svého plukovníka bez ohledu na své chování a vědění může státi — frajtrem a pak že může od hodnosti k hodnosti postupovati, až se stane maršálem, z maršála — setníkem a konečně — kaprálem u zemské obrany!!

Zdobiti kritiky jmény sov a blbců a nedouků, vysmívati se jim, že mají v hlavě „trus a slámu" a zároveň napsati takovou „moudrost, jakéž by nenapsal ani žádný primán, jest věru malheur a tento malheur stal se Vrchlickému, když v básni věnované přímo „kritikovi" takto se „modlil":

„Bože, jenž jsi Androklovi lvem vytáh' trn z nohy,
vyndej slámu kritikovi a trus ptačí z hlavy,
neb on vždy jen slintá, žvaní, tam kde básník zpívá"
(Květy; Hudba v duši 133.).

Každý primán ví, že vytáh' trn z nohy ne lev Androklovi, nýbrž naopak Androklos lvovi; náš básník však si pravdy nevšímá, zpívá falešně, že „lev Androklovi", zpívá da capo a to v téže „básni", v níž viní kritika, že má v hlavě slámu a trus ptačí. O ironie osudu! I velký básník může časem utrousiti něco rýmovaného, co nestojí ani za rámeček slaměný. A pak ta ušlechtilá, vybraná květomluva! Tak mluviti nedovede každý! Našemu básníku nečiní to však žádných obtíží; jeť mistrem verše a jest si plně vědom básnických povinností, vždyť připomenul kdesi sám „často už citovaný, básníkům však zvlášť vždy znovu odporučení hodný výrok Stuarta Milla, že v poesii mají se jen drahokamy myšlének zasazovati" (Básnické profily francouzské 44.).

Nikdo však nemysli, že jenom náš básník tímto způsobem splácí kritikům. Nikoli; jiní básníci „humanističtí" vedli si proti nim neli často hůře, tedy aspoň právě tak; čím méně měli řízného vtipu, tím hrubších a sprostších užívali slov. Mistrem však ze všech nejdovednějším v tomto oboru byl František Marie Arouet, známý pod jménem

Voltaire, zuřivý to hlasatel tolerance, humanity a volnosti svědomí!! Jemu nejblíž stojí co do zlomyslnosti a sprostoty nadávek — Viktor Hugo. Avšak ani Voltaire, ani Hugo není vynálezcem tohoto druhu básnické obrany a tohoto sprostého tonu v polemice. Tato „zásluha“ (!) náleží plně a neskráceně mladším — humanistům, hlavně však Erasmovi Rotterdamskému, kterýž jako pravý humanista pro sebe žádal úplnou volnosť myšlénky i slova, ale všechněm všudy nadával a spílal a jak mohl škodil, kdož se odvážili pronésti mínění domněnkám jeho odporující. Pěkná to humanita a tolerance! Leč více o nich příště. (Pokračování.)

Ještě jedna upomínka na † Ant. Marka.

Sděluje B. Hakl.

Dožby nevzpomínal rád našich koryfeův, zvláště těch, kdož zásluhy mají o naše probuzení, kteří pracovali, kdy zoufáno nad českým národem, že už se nevzkřísí, nikdy více k novému nepovstane životu? — Zdajíť se nám býti, kdy jich vzpomínáme, jako strážní geniové, kteří nad národem naším se vznášejí, jej chrání, dobrá vnuknutí mu dávají, nad ním bdí a zajíti mu nedají.

Jedním z nich byl v Pánu zesnulý Antonín Marek, Jungmannův nejdůvěrnější přítel, jak z dopisů jeho, jež po dlouhá léta jemu zasýlal, zřejmo a patrno. Předmětem dopisů těch byly hlavně věci veřejné, zvláště literatury a probuzení národa se týkající, pak i domácí a rodinné. Co divu, že i my ještě po letech dopisy ty se zálibou čítáme a s vděčností a láskou mužů těch vzpomínáme?

Je tomu as deset let, neli více. Antonín Marek byl ještě živ v Libuni, ale administratorem u něho, a to in spiritualibus et temporalibus, byl tehdejší jeho kaplan a nyní nástupce, děkan Libuňský a bisk. vikariatní tajemník, P. Vincenc Rameš. Já byl již farářem v H. několik let. I řekl ke mně jednoho dne o prázdninách starší můj kaplan: „Vyjděme si na několik dní někam na prázdniny; jděme do Jičína a dále do té krásné a jak slýchám velezajímavé krajiny k Turnovu, kde jsou Prachovské Skály, Trosky, Hrubá Skála, Valdštýn, Lázně Sedmihorka; potom Turnov, Malá Skála, Rohozec, překrásné říční údolí Jizerské, Sichrov a jiné.“

Jakkoli ta krajina všecka mně již ze studentských let v Jičíně dobře známa byla, milerád jsem přisvědčil; neboť, co krásného, člověk vždycky rád vidí a já již mnohá léta ve krajině té nebyl. Proto odpověděl jsem: „Ano, pojďme!“ a doložil jsem: „Při té příležitosti můžeme navštíviti v Libuni, jet na cestě, i nejvýš zasloužilého a nyní snad nejstaršího buditele národa a nové literatury české, kterého jistě osobně neznáte, Antonína Marka, a jemu svou poklonu učiniti. Jistě Vám nebude nemilo, poznati jednoho z nejzasloužilejších vlastenců a literátů doby předbřeznové, nyní již téměř devadesátníka a na sklonku svého života.“

I uslyšel rád poznámku mou a netrvalo dlouho, na cestu přichystali jsme se.

O tom, kde a kterak jsme na tom výletu našem (mám-li již toho výrazu nového užiti) pobyli, vypravovati nebudeme; jsouť místa ta z popisů mnohých dovedných per s důstatek známa a proto přikročíme hned ku vypravení naší návštěvy v Libuni.

Bylo hodnou chvíli před polednem, kdy přibyli jsme k Libuni. Faru nalézti nebývá nesnadno; jeť u kostela; mimo to byla mi Libuň ze dřívějších dob již známa. Vkročili jsme na dvůr; ve mně nepokojně bušilo srdce; jednak radostí a touhou, poznati osobně a viděti tváří v tvář muže o vlast a národ tak vysoce zasloužilého; jednak z uctivosti před stářím, neboť byl již přes 80 a blížil se devadesátce!

Znalť jsem jej sice z let čtyřidcátých a počtyřidcátých, kdy býval jsem studentem na gymnasii v Jičíně. Tuť přijížděl obyčejně ve čtvrtek, kdy bývalo prázdno, se svým povozem do Jičína, přibral vlastence S. K. Macháčka, Šíra, Holmanna a jiné, anebo pro ně povoz poslal a býval každého čtvrtka (v jistou dobu) u něho přátelský oběd, kamž i jiní vlastenci a spisovatelé, jako: František Vacek z Kopidlna, Vetešník ze Sobotky a jiní, zavítávali, a kde hlavně o literatuře české a o věcech národních se hovořívalo a kde ryzí a upřímní vlastenci ti k novým pracím se roznécovali a povzbuzovali. Byloť tak, jako ve Branné u Josefa Mirovíta Krále, na Dobřanech u Josefa Liboslava Zieglera, kteréžto místo, ač v zákoutí a téměř na hranicích Kladských za Dobruškou, přece střediskem vlastenců bylo, kde se rádi scházívali a ohniskem, odkud teplo vlastenecké lásky k národu po severovýchodních Čechách se šířilo.

Vešli jsme do stavení; ptali se, kde Jemnosť Pán zůstává, a zdaliby bylo možno, s ním mluviti, jemu se představiti, ho pozdraviti? „Ó ano", zněla odpověď; „račte jen nahoru". A ihned vedeni jsme byli po schodech vzhůru, kde ukázáno nám na dvéře.

Srdce mocně tlouklo v nás, jistě mocněji, než jsme sami zaťukali na dvéře. Ozvalo se slabé: „Dále!" — i vkročili jsme.

Uprostřed pokoje stál stařeček, již silně shrbený, as prostřední postavy, s hlavou dosti hustě ještě vlasy pokrytou, ale ovšem běloučkou; sníh péčí a starostí za mnohých let minulých byl již hustě na ni napadl. Tvář, jakkoli stařičká, však milá a příjemná a na ta léta dosti svěží, téměř mladistvá; oko ještě čilé a čerstvé, neboť četl a četl bez brejlí. Oděn byl v dlouhý černý kabát, v takovou též vestu a spodky; v ruce držel knížku, formátu obyčejného, as na prst silnou, ve které, jak jsme viděli, šouraje se pomalounku po pokoji, četl. Nahlédše později ze zvědavosti, kdy toho nepozoroval, do ní, viděli jsme, že to bulharské poslovice č. sbírka bulharských přísloví jest.

Tak zastali jsme jej. Když jsme byli ho pozdravili a řekli, kdo jsme a odkud, a vypověděli, že pro nic nepřicházíme, jen abychom ho jakožto veterána literatury české a jednoho z nejzasloužilejších vlastenců a buditelů národa pozdravili a jemu svou česť vzdali, a že, jdouce krajinou tou, nemohli jsme toho opominouti, ano pokládali za svou povinnosť, tak učiniti: byli jsme od něho vlídně přijati a přátelsky uvítáni. I kázal nám hned, posaditi se a sobě odpočinouti a rozpředl hovor o krajině, o našem zaměstnání a o věcech národních a vlasteneckých.

Když takto chvíli jsme s ním poseděli a se pobavili a řeknu přímo, dobře si ho prohlédli, aby nám podoba jeho navždy utkvěla v mysli: vstali jsme a chtěli odejíti, prosíce za odpuštění, jestli jsme

v něčem snad byli obtížni; avšak on nepropustil nás, ale nutil, abychom zůstali k obědu a poslal nás zatím k p. administrátoru, kterýž vedle v témž stavení, ale ve dřevěné části, zůstával, abychom ho navštívili a rovněž pozdravili. P. administratorem rovněž přátelsky přijati jsme byli.

Když jsme byli sami, nemohli jsme poznámky zdržeti se: „Můj Bože, stařeček nad hrobem a on ještě čte „bulharské poslovice!“ Nezahálí, a jsa více než osmdesátník, ještě neustále pracuje a ducha svého vzdělává! Tu nechť pohlédnou naši mladí jinoši studující, jimž obtížno bývá, vysedět při knize. Tu stařec, téměř 90letý, nestydí se, přiučovati sebe!“ Tak byli staří; uvykli čas tráviti prací a jen prací, a to namáhavou, úsilovnou, až ji zmohli, až se zdařila, až překonali vše obtíže, až přinesla zdar a požehnání! — tiší geniové!

U oběda seděl v koutku na svém místě; a kdežto my pochutnávali si na mase a nápojích sílících, pivu a víně: on jedl stravu jen jednoduchou, téměř jako pro dítky, kaši a mléko. A takovou miloval prý vždy. A v tom ovšem leží to tajemství, že dosáhl stáří, tušíme, 91 let! Živ byl vždy přirozeně a pravidelně, ovšem nejvýš střídmě.

Hovoru při stole se účastnil a týž točil se hlavně kolem slovanských věcí, při čemž ovšem neopomenul povzbuzovati ku pěstování slovanských nářečí, jmenovitě ruštiny; i dal si dáti ruskou bibli a sám částečku z ní četl, ukazuje, jaký a který jest v ruštině akcent a kam a jak má kladen býti, což ovšem, jak známo, velice jest nesnadné, neboť cizozemec prý nenaučí se rusky správně nikdy a Rus prý na každém hned pozná, že není Rus, jakmile prý jen ústa otevře a byť sebe více se namáhal, rusky správně mluviti.

Tak strávivše mile několik hodin ve společnosti ctihodného toho kmeta a vlastence, již tehdáž téměř historického, velmi tklivě odpoledne rozloučili jsme se s ním, co nejvroucněji děkujíce za všecku lásku a přátelskou pohostinnost, jíž jsme u míře tak hojné byli okusili a přejíce mu, by ho Bůh ku potěše a okrase vlasti a národa ještě dlouho zde mezi námi ponechal a jemu klidných a radostných chvil dočekati se dal, rozloučili jsme se; avšak obraz milého a ctihodného stařečka, vlastence a literáta nejzasloužilejšího, z mysli naší nevymizí nikdy.

Na panském dvoře.

Kulturní obrázek ze staročeského zátiší.

Napsal Čeněk Zíbrt.

Prosíme laskavé čtenáře, aby v duchu zašli s námi na chvilku do staročeského dvorce na začátku 16. století, kdež chceme poznati prostinký život praotců svých, národa svého. Než na cestu se vydáme, dovolujeme si připomenouti, že jest nám na dobro se vymaniti z hlučného ruchu života nynějšího, z touhy po oblíbené, ba nutně nynější moderní pikantnosti v četbě, — a pak teprve zajdeme do útulného zátiší, teprve zalíbí se nám v něm ... Snad váháte, bojíte se, že zabloudíme! — — Máme bezpečného průvodce. Jen tak ledabylo, na základě svých vlastních smyšlének nepouštíme

se na cestu..... Na začátku 16. století napsali Jan Brtvín z Ploskovic a Mikuláš Černobýl hospodářské knihy, jež „zavíraly v sobě gruntovní zprávu a pořádek všelijakého hospodářství při pantstvích a zbožích“. Spis Brtvínův byl vytištěn, spis Černobýlův „nikda vuobec skrze tlačení na jevo nevyšel“. Až r. 1587. vydal oba společně Adam z Veleslavína pod názvem „Hospodář. Knížka velmi užitečná.....“ Podává se v ní návod, jak dlužno spravovati hospodářství, zvláště rozsáhlejší. Dle zpráv takových chceme podati kulturní obrázek o životě na panském dvoře. Na dorozuměnou, že snad bylo jinak na papíře a jinak ve skutečnosti — podotýkáme, že z ničehož nic nemohli psáti návodu, nemohli si vymysliti celé řady jadrných slov, z hloubi jazyka českého čerpaných úsloví, abychom tak řekli — technologických významů hospodářských, ba přidávají velmi často oba: „Jakž od starodávna zvykem jest!“ — — — Ale pojďme již raději.

Zaměříme nejprve do kanceláře „pana hejtmana neb vrchního úředníka“, jenž spravuje celý dvůr jménem pánovým, „jímž se všichni jako samým pánem ve všem dobrém a užitečném spravovati mají, v ničemž se mu neprotivujíce“ (str. 77, 78). „Má uměti čísti, psáti a rozuměti počty klásti“ (75). Toť jeho vzdělání! — Za to však má toho hodně mnoho na práci a zodpovědnosti. Jest mu se starati především o duševní blaho svých poddaných, „aby správce duchovní, ti kteříž by obcování křesťanského byli, lidu v pravdě slovo boží v místech těch, kdež od starodávna vyměřeno a ustanoveno, oznamovali a po cestě upřímné k spasení je vedli!“... Najisto pěkné to svědectví o zbožné mysli předků našich! — „Potom pak teprv k čeládce na zámku, jako do spižírny, do kuchyně, do pekárny, do kovárny i do sladovny dohlédati a na šafáře, řezníka, myslivce, též na ponocné a vrátné, a tak i na jiné nezapomínati...“ (177—179).

Aby si toho všeho nepopletl, zapisuje si to aneb dává zapsati od písaře do zvláštních register „pěkně pořádně“. Těch má několik druhů. V „registra hlavní aneb správní“ spisuje „dvůr se všemi svršky, což kde na oku jest, jako v kuchyni, v spižírnách, střelb aneb braně jakéžkoli, jakéžkoli nádobí, potom dále, což více k témuž dvoru náleží.“ „Opatří a sepíše štěpnice, vinice, šafranice, popluží, při tom jaké louky, palouky, aneb chmelnice, sladovnu s pivovárem, pekárnu, k tomu kovárnu a jaké tam nádobí, mlýn jaký a s jakým hospodářstvím, kolik při dvoře rybníků velikých i malých, a co do kterého jakých ryb, zejména každý píšíc, nasazuje, sádky i haltéře také, řeka aneb potoci jací a pokud, také mnoho-li lesův a jakých směrech.“ (78, 79). Tím poznali jsme hlavní povinnosť hejtmanovu a mimoděk zároveň dověděli se o jakém takém rozsahu a podobě dvorského hospodářství.

Kromě toho stará se hejtman o poddané robotníky, vesnice a městečka, jež ke dvoru patří. To si zapisuje v „registra ložní.“ Dle sdělení rychtářova neb konšelova „píše každého grunt po pořádku, jakž sedí, co k němu rolí aneb louček, aneb lesu jakého, buď co jiného drží a co z toho jakého platu platí — takto: Item Pavel aneb Havel sedí v tom gruntu a toto rolí k němu aneb luk atd. drží a také z toho při sv. Jiří úroka dává. Což se pak mezi časem sv. Jiří a sv. Havla zbíhá, buďto roboty ženní aneb louční, aneb jakého platu, to vše pořád se píše. Potom co při sv. Havle úroka dává a po sv. Havle

co slepic, vajec aneb jiného. A což opět mezi časem sv. Havla a sv. Jiří se zbíhá, to všecko pořádně každému psáti se má. A když se tak městečko aneb vesnice jedna spíše, tedy hned toho všeho summy pod tím píše...“ (81, 82). Jak vidíme, jest náš pan „vrchní ouředník“ pořádný a bedlivý. Pochválíme jej ještě více, až další akta jeho prohlédneme... „Registra gruntovní“... Tam zapsáno, „každý-li z poddaných má svůj grunt zaplacený áneb očištěný, kdo jest od koho a zač, aneb s jakými svršky grunt koupil a po čem placení každého roku.“ (89, 90). — Pro sirotky a jmění jejich zařídil si „registra sirotčí“, do nichž „sirotčí věci z každé vsi zvlášť zapisuje takto: Leta a dne atd. Petr aneb Havel umřel a těchto dětí po sobě zanechal — a statku na rovný díl tohoto jim všechněm i s mateří zanechal...“ (91, 92). Posléze jsme poznali „registra zádušní“. Sepsány jsou v nich „kostelní klenótky, jsou-li jací důchodové aneb dluhové za kýmžkoli, jsou-li také jaké rolí aneb louky, lesy, též rybníky, jak se to zpeněžuje a co se toho všeho sbíhá“. (94—96). — — Tolik toho míti na srdci — jest přece jen kousek perné práce! Veleslavín tvrdí — jistě že ze zkušenosti — je-li ouředník „bez ženy“, svobodný, že to všecko dokáže... Nedobře však pochodí pán, maje ženatého hejtmana. „Paní ouřednice“ vede pěknou ve dvoře... „Jest sama paní, více zakazuje a řídí, nežli sám ouředník.“ Tu ať paní má na každý den čistou, dobře připravenou, kořennou krmičku, ať má na pečité ptáky, kuřátka a zvěřinu; k tomu ať má dobré víno a staré pivo — a tak ji chovej jako kněžnu — a to vše na panské! Takéť ona čistě nahlédá k dívkám, aby pilně předly, ne pro panský, ale pro svůj užitek, aby dosti plátna nadělala a vše sobě schovala...“ Z nakradených peněz pořídí si „pod dvorem nebo ve vsi dům a hospodářství své.“ Panská pokladna přichází tím „z kyje pod palici.“ Chce nyní, aby ji pán choval se vším domem... „Tu ať každý den paní purkrabině z kuchyně prebenda jde, a kteréž nejčistší krmě, ať se jí dávají prve než pánu Pivo a chléb ať se jí pro čeleď dává; má-li dobytek, ať všelijakou pící, senem, votavou, slamou i jinými věcmi opatřena jest; by pak pán v svém dvoře nedostatek měl, proto ona všeho dosti má. Pakli jest při zámku mlýn náchlební, odtud také ať jí všecko jde, čehož ona potřebuje. Opět lidé, kteříž by co provinili, neutíkejte se k žádnému jinému za přímluvu, než k ní. A tu pocty nějaké nepřinese-li člověk chudý, tedy se ona zaň nepřimlouvá. A tak ty pocty, kterými by se měl stuol panský opravovati, u ní zůstanou“ (201—203). Uvedli jsme poslední beze všech dodatků... Snad se laskavý čtenář nad tím pousměje a pomyslí, jaká to shoda starých „zlatých“ časů s našimi. Že byl zvyk takový „poctami“ za přímluvu prositi a ouředníka dvorského „podmazávati“ velmi rozšířený, svědčí tomu, že široce rozhovořil se o tom Mikuláš Černobýl. „Přinesl-li by kdo jaké pocty..., takové pocty má hejtman pánu donésti: nebo lidé nedávají poct, než pro přímluvu ku pánu. A protož mají se úředníci přimlouvati, i pocty beze škody pána svého, však k ruce panské přijímati... Nebo druhdy pocta nestane za zlatý, avšak když se na ni úředník nerozmyslně utrhne, muože pánu znamenitě uškoditi. Pročež sluší tuto více na svou dobrou čest pomněti, nežli na ten malý zisk mysliti; neb sobě tím málo pomuožeš a pánu převelmi uškodíš...“ (215).

Pomocníkem a náměstkem úředníkovým jest písař. Mohli bychom jej snad líčiti, jakou podobu měl, mohli bychom jej vyobraziti jako

praděda „pana France“ z našeho století — ale chceme pověděti pouze to, čeho jsme se dobrali v knize Veleslavínově, další líceň a popis novellistům ponechávajíce. — Co tedy robil pan „důchodní písař“? Píše netoliko registra panu hejtmanovi, než „spravuje pěkně svá zvláštní. A má toho věru také dosti. V „registra přijmuov důchodních jako úročních pořádně vše spisuje a podle těch důchody vybírá a k lidem se pěkně a přátelsky má!“ (126). Skoro bychom jej podezřívali, že k lidem hrubě, pánovitě si vedl a páni poplatníci že si při tom zavdávali doušky trochu přes míru. „Pěkně se k lidem chovej a na ně se neokřikuj; neb mu to nenáleží k lidem ukrutnou aneb zlou mysl ukazovati.“ (234). Oúroky aneb jiné platy „ať prý se na zámku aneb na místě slušném vybírají; ne aby se přijdouc prve sedláci spili, než by úrok dali, aneb snad někteří peníze prohráli“ (233). — —

„Zase pak vydání všelijaká, cožkoli, kdy a zač vydává, všecko píše ve zvláštní jiná registra, vydání totiž na zámku, útratu na kuchyni, náklad na stavení aneb na opravu, na pivovár, na sladovnu, na mlýn, na pekárnu.“ (128). „Má také písař udělati sobě registrum obilné, a do něho všelikého obilí příjem s pole v mandelích do stodol, aneb co se do stohů složilo, potom co se z kolika mandelův vymlátí a naměří, pořád, jakž mu šafář oznámí, zapisovati.“ (129, 130). O rybách, rybnících a pod. píše v „registra rybničná.“ (130). Písař patrně uměl dobře psáti — proč byl by písařem! Psal tedy pánu kromě úředních věcí také listy soukromé — a tak byl jaksi sekretářem pánovým. Soudíme tak z následujícího: „Kterémuž pak písaři pán svých tejných věcí při psaní listův věří, ten má se v tom na uzdě držeti, aby tejnost zachoval. A notale všech listův nechávej, registrum k tomu udělaje“ (131, 236).

I jiným lidem, ačli mu dobře zaplatí, písař listy píše; zvláště potřebují-li čeho v záležitosti úřední. „Také prý od psaní listů neobtěžuj v jejich potřebách, neb od toho službu má; leč by co podlé slušnosti a na kom dle potřeby uznal“ (234). Kromě jiných menších povinností „má písař cejchův olověných počet některou kopu. A když komorník který aneb jiní, kterýmž se obuv dává, přijdou, nemá žádnému obuv od ševce vydána býti, leč by ten cejch měl. A když by který po cejch přišel, ohledej, má-li obuv strhanou, čili ještě celou; a ty cejchy od každého ať švec chová, když by ku počtu přišel, aby se po týchž cejších porozumělo, kolikerú obuv vydal. Tak jest lépe, nežli na vrub . . “ Celkem nesoudíme o písaři příznivě. Hned nahoře starají se, aby se k lidem ukrutně neměl a na pamětnou mu dávají tato nelichotivá slova: „Jest náležitá věc, aby se písař v freje, v ožralství, ve hru, v zlé tovaryšstvo a v časté procházky nedával.“ (235, 236).

A nyní sr pospíšíme do kuchyně k panu „kuchmistrovi“ . . . Zde v této říši lákavých vůní přerozmanitých jídel vládne a kuchyni spravuje kuchmistr, maje ku pomoci „kuchaře“ a učenníky či „kuchtíky“ . . . Mladou tuto chásku napomíná Veleslavín: „Kuchtíci ať prý starších poslouchají, a nač se dali, toho ať hledí a pilně se učí . . . Nechť se jim také křivda neděje, aby jich bezpotřebně a nekřesťansky nebili, leč by toho slušně zasluhovali“ (109, 110). Byli-li kuchaři hodnější, toho nevíme, ale ze slov . . . „Aby užírání, her, frejův postranních i jiných věcí neřádných nekřesťanských nechali 107 . . .“ ze slov uvedených těžko bychom se svědectví o jich hodnotě dobrali . . . Necháme však jich a rozhlédneme se raději po kuchyni.

„Kuchmistr toto na práci měj: Nádobí všecka v kuchyni cínová, kotlíky, rožny, rošty a jiné nádobí, též i v spižírně, cožkoli k sobě přijme, o to ať ceduli řezanou s úředníkem má ...“ (108). Abychom měli obraz úplný, dovolíme si přidati z četných nastřádaných dokladův o české kuchyni aspoň něco z knihy „Kuchařství o rozličných krmích“, v Praze u Jana Kantora (Jgm. str. 178, č. 873). Kromě jmenovaného nádobí poznali jsme „štok“, na němž „trdlem“ nebo „kyjem“ stlouká se maso (l. c. 16), „hartuch“ (8, 12 atd.), skrze nějž se jícha protahuje. Že mísy (8), pánve (9), rendlík (30), vokřín (39) a „řešétko“ nebo „sýtko“, jímž se cedí všelijaký „kondiment“ byly tu pohotově, přisvědčí každá i novověká kuchařka. Visí tu také struhadlo (16), poklička (25), „draifus“ (31); položeny tu kdes i „necičky“ a „kosýř“ (Pát. 11), a ze šindele nadělané „špičky“ (10, 18).

„Item cožkoli vaření jakých k sobě od koho kuchmistr přijímati bude, též buď másla, slanin, vajec, slepic, kuřat, aneb čehokoli jiného, to všecko na zvláštní registřík ať sobě zapisovati dá, neumí-li sám psáti.“ (Hosp. 108.) „Vaření“ taková opatrují se ve spižírnách. „Suol také aby vždy před rukama bývala a též jest mnoho potřebí. Pro tu posýlá se do Prachatic, naberouc tam ječmene; a tak laciněji, než od překupníkův v městě přichází!“ (105, 206.) ... Staří kořenili mnoho a solili, až kuchařská kniha na každé stránce napomíná „nepřesoluoj!“ ... Není jídla, aby nebylo kořeněno pepřem, hřebíčky, skořicí, zázvorem, aby nebylo ošafraněno, muškátovým květem posypáno ... Zvláštní kuchtík „měl v své moci koření tlučené, i jinak spravené.“ (105.) Pěkně charakterisuje tehdejší poměry tato rada Veleslavínova: „Což se koření všelijakého a krámských věcí dotýče, jest věc nejužitečnější, aby se toho všeho jednou nebo dvakrát do roka v Norberce za hotové peníze nakoupilo, a to vše časem svým, a zase kuchmistru aneb tomu, kdož by s kořením do kuchyně k zakořeňování s truhlicí choditi měl, na váhu vydadouc, řádně zapsati.“ (205.) Takový posel nakoupil v cizině kromě koření také všeho jiného, čeho třeba bylo. „S penězy hotovými pro axamity, damašky, kmenty i na sukna, pro koření a jiné krámské věci jezdil.“ (102.) ... Dobře o tom rozvažuje Černobýl: „Což se suken drahých, axamitů, damašků etc. aneb kmentův kupování dotýče, to vše uváže pán, jestli čeho on sám aneb paní potřebuje, aby se to vše jednou jízdou i útratou, když by pro koření posláno bylo, skoupilo. Neb kupci dosti znamenité zisky v těchto zemích na těch všech věcech mají.“ (205, 206.)

Kuchmistr vařil na dvakráte: pro pány a pro hojnou čeládku. „Co prý od jídla na panský stůl aneb čeládce dávati se má, tak se zachovej.“ (109.) Ve dvoře má všechno, čeho potřebuje. Šafářka dodává „slepice, husy, kačice“, šafář stará se o hovězí maso, vepřové a jakého si vůbec páni přejí. „A kdyžby zbytkův nebylo, posýlá úředník řezníka do vsí, aby po vesnicích dobytek vyhledával za času a kupoval.“ (106). Také od myslivce „zvěřina na pomoc pro opravení mísy bývá a kdež toho mnoho jest, tu časem i čeledi z láku dávají, ježto nemalá pomoc aneb sporota tím přichází.“ (106.)

Abychom čtenáře navnadili na jídlo v našem dvoře, uvádíme aspoň některé (dle kuch. knihy l. c.). Znal pan kuchmistr „pečeni šálovou po uhersku dělanou“ (16, 17), „pečeni křehkou“ (17), pekl „po uhersku pečeni svíčkovou“ (39) a připravoval „jálovcovou pečeni firšlakovou“ (38). Jindy vařil „hovězí maso s ošlejchem“ (11), nebo dal

kuchtíkům robiti „zadušeninu z hovězího masa“ (40). Někdy zase pochutnávali si ve dvoře „na hovězích jatrech na studeno“ s anýžem, octem a medem (32, 33). Uměl toho však pan kuchmistr ještě více ... Rozevřel kuchařskou knihu, aby lépe se upamatoval, a četl: „Šišky z vemena. Vemena půl uvař a zsekaje vemeno, struž dvě žemle a vraz vejce jedno; smíšej z husta, dada zázvor, květ, řecké víno, skořici ... nadělej šišek, potom je smaž jako koblihy“ (20) ... Přečetl a chutě dal se do práce. — Telecí pečeni uměl péci všelijakým způsobem. Jakou asi měla chuť „po uhersku?“ — Políval ji těstem z malvazí, „až se na ní čistý kabát udělá“, a nahlédl do knihy, co dále: „Vezmi fiolného koření, nastruž na struhadle jeho a čisté máty ....“ Tak a podobně strojil pečeni telecí. (16) ... Což „šišky z telecího masa, které slovou knedlík!“ K tomu třeba bylo slaniny, řeckého vína, zelené petružele, vajec, pepře, šafránu, „telecí branice“ a ještě na to „jíchy“ (15, 16). Skopové maso vařil s kyselou jíchou z octa a šalvěje. „Čistát prý jest to krmička“ (29). Beránka smažil po polsku „na sádle brunátně“ (20), nebo vařil „v černé jíše“ (21); jindy připravoval „po uhersku“ s oloupanými jablky, rejží, petruželí, zázvorem a mandlemi. Přilil „ruožové vody“ a okořenil „muškátem a šafránem výborně“ (17). Jinak strojil maso vepřové (32) a když selátko pekl, hleděl, „dobrou barvu aby mělo“ (39).

Když mu šafářka přinesla „dobrú hus“, strojil ji „v dobrém kondimentu“, postaviv ji „na uhlé řeřavé na draifus“ (31). Kuřata pekl s rejží nebo jáhlami a poléval sladkou smetanou, „usušiv topánek z bílého chleba“, kladl na vrch (10). Vařil je „v bílé jíše“ (12), nebo „s jablky“ (23, 26), „v koření“ (33), „v zelené jíše“ z petružele, šalvěje, máty (12), „po uhersku“ s mandlemi, rozinkami, limouny (9) a tak jiným způsobem. „Koury staré“ vařil s cibulí a octem (23, 22, 26).

Na zvěřinu mohli bychom celou dlouhou řadu receptů uvésti. Na „sekaného zajíce“ dělal rozmanité „vodvářky“ (2), nebo jíchu „s cibulí“, kořenil pepřem, hřebíčky, šafránem (3), nebo „vostrú jíchu“ ze suchých višní a vinného octa (4). Srninu a jeleninu strojil buď „novou“ (2, 3), nebo častěji „z láku“ „s houštkami z topének, s octem a vínem“ (4) a pod.

„Ptáky na stůl panský obstarává čihař panský, aneb i z čihadel nájemných na mísu panskou ptáci se pořizují“ (106, 255). Ptáky „nové“ strojil kuchmistr s jíchou „z opálených hrušek“ (24), nebo „s predlíkem“ z topének, vína a octa (11); ptáky „starolapené“ vařil s cibulí, hovězí jíchou (25, 5), „agreštem“ (5—6), „s hruškami neb jablky“ (6). Zadušeninu ptačí připravoval s „břečkou dobře sladkou, s medem“, květem „bzovým“ a růžovým (19), nebo „na studeno s horčicí“ (20). Z „koroptvích neb bažantových kostí“ vařil dobrou jíchu (34), nebo nadíval koroptve „hruškami a jablky“ (7). Divoké kačice a tetřevy strojil se „žlutou jíchou“ (27, 28), křepelky „dvojím obyčejem“ (18). Řežábky vařil „v řídkém pivě“ s medovou břečkou (22); jindy s petruželí a kořením (7, 8). Z veveřic, křepelic a koroptví dělal „dobrý cikyš“ s řeckým vínem, mandlemi, jablky (35).

„Když by hosté byli, má kuchmistr úpravněji strojiti a o to se raditi, aby při hodech zřetedlněji krmě dělal, pečitého nepřepaloval, dovařoval, nezapaloval (Hosp. 241, 110, 111.) To snad si obstaral „zvěřinu neobyčejnou, zubrovou“ (Kuch. 5), „paznehty medvědí“ (13)

a „bobrový ocas“ (12, 13, 50), páva (42) a podobné lahůdky, by panstvo náležitě vyčastoval.

„Masa uzeného není škodné, aby vždycky nětco před rukama bylo“, radí Veleslavín (106) a odporoučí, aby se vykrmený dobytek vepřový, „pickovina“ bila a „čeledi dělné k jídlu dávala. Též také některé picky aneb maso z nich dá se uditi a to se dosti dlouho chovati může. Někteří také takto dělávají, že takové vychovalejší vepřky opalují a rozberou jako divokého a kladou do soudků nasolíc a vrstvu položí chvojička a vrstvu masa, a tak zabedníc schovají a s veliké noci místo divočiny dávají.“ (207). Jako by to z kuchařské knihy povídal! Skoro doslovně dočteš se v ní, jenom že radí ještě: „Posypej jalovcem celým a tím vínem (smíšeným se slepičí krví) pokropuj“ (21, 22, 25, 26).

„Sluší mísu panskou opatřovati i rybami říčnými, potočnými i rybničnými, kteréž se pánu trefiti mohou. Než zase pro čeleď drobné z podtrubí i ojinud ať se hodlují. Letním pak časem pro ně cupek se nakoupí. Když by v mase dostatku nebylo, tedy čeledi zvláště v pondělí a v středu, majíc toho dosti, ryby se dávají“ (107). Mají to býti „ryby drobné, běl aneb vokouni: tak aby, když na obědě maso mají, na večeři místo masa ryby měli (254, 255). Nejoblíbenější ryby byly nejspíše štiky a bylo jich asi nejvíce.*) —

Čeleď jedla v kuchyni za společným stolem. Každý měl svou ceduli, kde seděti měl a, aby nezapomněl, četli jim, „kdež mu jísti ukázáno. „Byť jich pak k kterému stolu polovice doma nebylo, proto ať k tomu stolu sednou a jeden z nich ať jídlo nosí. A kteří by po potřebách panských odešli, těm nic nedávej“ (109, 218, 219). „Ať se čeledi dosti vaření dává, aby tím syti byli a masa tolik nesnědli. Neb mnozí toliko v neděli a ve čtvrtek čeledi masa dávají a sic jindy nikdy, pravíc, že na tom každá čeleď muože dosti míti. A to vaření ať jest proto tak uděláno, aby jísti mohli, nečiníc křiku, že není mastné ani slané.“ (251.) „Ať se dává čeládce také píti podle náležitosti, zvláště času letního, aby se jim raději pivo dávalo než ocet“! (178, 179.)

Kuchař ani kuchmistr neměli jídla „falšovati“, ani „po straně žádnému nic vydávati ...“ „Nebo tím postranním z kuchyně vydáváním nemalá ujma se děje čeládce domácí, kteráž potom sobě stěžuje, že se jí málo jísti dává. A kudyť to jde, nežli neřádem a postranním rozdáváním ... A skrze to někdy pán aneb úředník pomluvu od lidí mívá“ (209, 110, 111).

Kromě všeho pověděného měl kuchmistr ještě povinnosť „knoty a svíce lojové časem svým dělati, tak aby v tom dostatek byl“ (109, 241).

Jak jsme výše řekli, kořenilo se na dvoře dost a dost a každý ze zkušenosti přisvědčí, že po palčivé chuti kořenné třeba trochu hrdlo ovlažiti ... Dovolujeme si tedy představiti dále „klíčníka vinného“, jenž pečuje o to, „kdy které víno by se načíti mělo a na který stůl, buď do fraucimeru, buď také starším neb jiným, a na jakou míru dávati ... Octové z náklonkův, aneb z vína lehkého ať se dělají. Od „piv-

*) Pro omezenost místa připomínáme jen, že kromě kapra, úhoře, „lampredu“, mihule, mřeně, „nejnoka“, ježdíků, mníka, lososa, „štokviše“, herinka zná kuch. kniha (l. c.) štiku připravenou na 41 (!) způsobů!

nice“ klíče má „klíčník pivný“, nebo někdy jej zastává pekař. Tento klíčník „co kdy chleba a po kolika stryších od pekaře přijme, též od sladovníka kolik sudův piva kterého téhodne, zase jak to vydávati má, o tom od úředníka zpraven bude ... V tom pak ve všem hleď se čistotně chovati ... Octův pivných pilen buď, neb se jich více nežli vinných potřebuje“ (113, 218, 252, 243).

Má tedy kromě piva pivný klíčník na starosti chleba. Že tolik octa zpotřebovali, shoduje se úplně s recepty všech kuchařských návodů, kolik jsme jich v různých knihách četli.

Vycházíme z kuchyně a sousedství její spižíren, sklepu, pivnice a zajdeme nyní k šafáři, jenž provede nás po celém dvorském hospodářství. (Dokončení.)

Z národního divadla.

Jednoaktovky Vrchlického jsou něčím zvláštním. Divadelně účinnými nejsou, poslouchají se jako zlomky básní epických, jež si divák sám dokončiti musí. Jest v nich mluva obyčejně pěkná, často však rozvláčná, posluchače neunášející ani nerozhřívající.

Tentokráte Vrchlický k jednoaktovému dramatu (vlastně psychologickému obrázku) vzal látku z ovzduší francouzského, u nás ve všech možných variantech obehraného: nevěru manželskou. Žena chce opustiti muže, leč neprovede odhodlání. Proto nazván kus „Nad propastí.“

Zase tedy látka podobná, již kolikráte ostře káraná, nepříkladná. Zdá se, jako by nebylo již lze najíti šlechetnosti, mravní síly, dobra, krásy, když psáti se chce něco moderního. Musí tu býti vždy něco, co rozerve život člověka, něco, z čeho vane rozpadlosť, zvrhlosť. Leč již k látce moderního dramatu!

Cecilie jest mladá žena plna ideálů, plna sentimentálnosti a poesie (ovšem v nejmodernějším smyslu); muž její, žurnalista Karel Proskovec, jest usedlý člověk, pojímající život jakým jest, ač nikoliv prost vzletu a lásky k idealnímu, bez přepjatosti. Než si vzala Cecilie Proskovce, milovala malíře Bystřinu — a miluje jej dosud láskou náruživou, provdána jsouc. Udržuje s ním korrespondenci — a když se opět sešli u obrazu jakéhosi, jejž Bystřina dal do výstavy, poznal velikosť lásky její a napsal jí list, aby s ním ujela do Paříže, že jí bude na nádraží západním večer v 7. hodin očekávati.

Žena octne se nad propastí. Usedne a napíše malíři list, že s ním odejeti nemůže, upoutána jsouc povinnostmi jako matka nastávající . . aby odejel sám a získal si slávy, když lásky získati si nemohl, jak si přál.“ List dostává se do rukou muže Ceciliina. Táže se, co to vše znamená. Cecilie pomahá si z nesnází ovšem velikých výmluvou: že napsala list ten pro bratra svého Bohdana, jenž píše novellu a potřebuje v ději jejím listu podobného; i žádá dopisu zpět: Karel jí list nevrací, a táže se, zda pravda vše, co v listu psáno. Cecilie odpovídá, že ano: Proskovec vše pochopí a pln štěstí obejme svou ženu.

V tom přijde bratr její Bohdan. Doprovázel Bystřinu na nádraží. Odjížděl do Paříže — čekal na někoho, ale nepřišel mu. Když se loučili, odevzdal Bohdanovi svazeček papírů — „memoiry zbytečného člověka,

s dopisem pro romanopisce jako stvořeným, ženy charakterisujícím!“ Karel chce prohledati listiny, Bohdan mu jich nevydává, jsa k tomu rozčíleným chováním sestřiným povzbuzen. Mezitím přiběhne sluha redakční a oznamuje, že se Bystřina před odjezdem vlaku zastřelil. Cecilie dá se do pláče . . . Proskovec hodí zápisky Bystřinovy do plamene, a domácí harmonií a usmířením končí nová jednoaktovka, jež mimo vylíčený děj obsahuje i dosti dlouhou, ale i dosti fádní konversaci umělecko-literární mezi manželi Proskovcovými. Budiž dovoleno blíže prohlédnouti děj jednoaktovky. My s ním se nikterak nesrovnáváme. Domníváme se, a to právem, že obsahuje v sobě špatný a kluzký příklad morální špatnosti. A z toho důvodu odsuzujeme drama „Nad propastí.“ — Podotkli jsme již v listech těchto nejednou, že pokládáme poesii za věc, jež má člověka povznášeti, zahřívati, činiti lepším, dokonalejším, a ne jej zachmuřovati, naplňovati rozervaností, činiti horším a nešťastnějším. Nám nelíbí se ani Cecilie, ani Bystřina — jenž ostatně ani na jevišti nevystoupí, jest však přece charakterisován.

Již sama látka jest závadná. Manželská nevěra existuje — to víme všichni — ale vždy a všude činiti ji sujetem ať komédie ať dramatu na divadle, jest již trochu mnoho; zdá se nám to býti dosti nebezpečným návodem pro dívky a ženy, zvláště líčí-li se — jako obyčejně — ve světle poesie, dávajíc zářiti ženu vylhaným bolem a vylhanou pa — poesií. A Cecilie zde líčená sympatickou není. Již samotný poměr její jako ženy vdané k Bystřinovi jest nevěrou manželskou, že s ním neodjíždí, není nikterak triumfem mravnosti a věrnosti. Jest zajisté veliký počet dívek a žen, které ani nevědí, že by žena provdaná mohla ještě jiného milovati, než muže, jemuž před Bohem se zaslíbila. Zde naučí se mysliti i jednati jinak. Ať si páni autoři dramatických děl moderních myslí jakkoliv, jest dosud mnoho žen i dívek, které jinak myslí, než jak oni je nechávají mysleti a jednati ve svých plodech. —

Cecilie, jinak intelligentní a dobrá žena, bere si za manžela Proskovce — a neodříkává se někdejší lásky své k Bystřinovi, aniž by snad byla ku sňatku s Proskovcem nucena bývala — již to jest, prosím, špatnosť. Neboť uzavříti sňatek před oltářem s mužem jiným, nežli oným, jemuž lásku věnuje a srdce i mysl svou, jest přelháním nejen lidí, ale i Boha. A udržují-li dopisováním poměr milostný s mužem jiným, pak jest to špatnosť, jež nemůže býti sympatickou. Nedovedla-li se Cecilie ještě před sňatkem s Proskovcem odříci veškerých svých citů k Bystřinovi, jest to slabosť politování hodná, a neměla dříve u oltáře Proskovcovi manželstvím spojena býti: jestliže však i jako žena udržovala s ním poměr, pak jest to, jak již řečeno bylo, špatnosť. Že neuprchla s Bystřinou, jí neomlouvá. Zločin nemohl by omluviti předcházející špatnosť spáchanou. A neméně i Bystřina není prost viny. On s ženou provdanou, již jako šlechetný člověk měl považovati pro sebe za ztracenu, neměl vůbec poměru udržovati, tím méně ji k útěku svá̌děti; i sebevražda jeho dokazuje zavržení hodnou slabosť ducha, a žádný domnělý heroismus. Kdyby se šlechetným sebezapřením zřekl se lásky své, stal by se sympatickým, velikým. Ale ukončiti bolestné překvapení své, že Cecilie na dráhu, aby s ním utekla, se nedostavila, ranou z revolveru, jest skutek velice zavržení hodný, ať již s hlediště kteréhokoliv. A to tím více, že Cecilie byla provdaná — pak jest sebevražda Bystřinova hnusným skutkem nejhoršího egoismu, a on sám jeví se nám jako svůdce ve světle nejhorším, a to i proto, že muž Ceciliin — Proskovec — ostře zkritisoval obraz jeho

„Triumf smrti“ pro jeho bizarnost — zdá se nám, jako by v tom byla částečná msta, že chtěl mu za to odlouditi ženu, již miloval!

Vůbec — ať již pobloudilý zde onde život praktický jedná jakkoliv — jsme rozhodně proti tomu, aby se podobné problémy životní luštily ranou z revolveru, pokud se to děje na jevišti, zbudovaném poesii, kráse, pravdě a ideálům, což vše má člověka — opětujeme zase — povznášeti, z prachu nicoty vyzdvihovati, kdež má se posilovati příklady šlechetnosti, sebezapírání, kdež ukazovati se mu má, že jsou jiné cesty, aby zapomněl, aby stal se dobrým, šlechetným, kdež jej Bohem nadaní básníci a autoři učiti mají, jak šlechetně a velikodušně jednati v dobách velikých trudů, žalosti a pohrom životních, kdež zaznívati mají veliká slova pravé poesie, a nikoliv záhubná nauka, že ranou z revolveru ukončí se veškeré trápení. —

Leč Bohužel, moderní poesie inklinuje k filosofii, vedoucí k těmto nešťastným výsledkům. Od básní mladíka až k dílům autora dle fámy proslaveného vidíme hlásati tyto nauky nihilismu životního: nikoliv trpěti! Užívati, ať třeba hříšně, trhati plody rozkoše se stromů zapovězených, šlapati nohami řády božské i lidské, získati si rozkoše na cestách ať jsou jakékoliv, objímati se s frýnami, prodávajícími sebe a stavícími drze hanbu svou na odiv, odluzovati ženy spojené před oltářem Boha se srdci jinými, kloniti se k poháru, získanému zločinem: vše, jenom ne trpěti! A jakmile trpění, ať příčinou jeho jest jednání tvé či následek zasloužený, jakmile trpění se dostaví · netrp ani okamžiku, nauky moderní poesie a filosofie podávají ti do ruky revolver, ten zahubí veškeré trápení, než se dostaví!

Podobně „Nad propastí“ byl i mladý hrabě v jednoaktovce téhož autora „K životu“ — přesycený, brzy dokončený život hnal jej kamsi do hor, kde by u jezera, nedaleko skal, v krásné scenerii přírody mohl si lebku kulí klidně rozraziti — leč přece vyhnul autor sebevraždě, tentokráte však se o ní mluví a stala se přece. Ač necítíme lítosti pro Bystřinu, přece viníme Cecilii, že ona svým chováním k němu způsobem zcela oprávněným vzbudila v něm důvěru, že by marná láska jeho mohla býti opětována . . .

A mohou osoby takové býti sympatickými? Leč pomlčme již o tomto thematě. Víme dobře, že moderní tento vkus stane se panujícím a vůdčím. Spisovatel vůbec slavený strhne za sebou celou řadu epigonů, on stává se zakladatelem školy, jež působí v jeho duchu, v jeho směru. A kritika? Titéž epigoni a autoři jsou namnoze zároveň i kritiky, a jestli ne, tedy udávají směr kritice, ona dá se jim ku schválení, ona prochází rukou kancelářů a správ divadelních — každý jiný, kdo jinak p í š e (nechceme říci, že m y s l í, nebo těch je asi veliké množství, a na štěstí jsou dosud myšlénky svobodné) jest přepjatec, jezovita, svatoušek, pokrytec a fariseus. Máme na štěstí důkazy, že i oni kritikové, kteří šmahem všechno c h v á l í, jsou přístupni, a velice, i jinému přesvědčení, jen že mu pro svou odvislosť (ať již se ta odvislosť jmenuje postavení, úřad, protekce, či toliko volná vstupenka do divadla) nikterak průchodu dáti nesmějí. —

„Šlechetníci“ jest novinka od Rutha. Přešla jeviště národního divadla a líbila se; poslyšme stručně její děj.

Kdo jsou oni „Šlechetníci?“ Ironicky nazván jest tak Adam Smržín a Martin Kroužek, boháči a obchodníci. Kroužek jest strýcem Edvardovým a Smržín je otcem Renáty. Kroužek slíbí synovci — pozor, prosím! — sto tisíc zlatých (jak vzácný to strýc) a Smržín Renatě také — sto

tisíc zl. Příčin dost, aby zasnoubili oba tyto mladé lidi, ač každý z nich si myslí, že nedá sto tisíc zlatých, když je dá ten druhý; bude to přece dosti peněz. Renáta poznává v Edvardovi, o němž se domnívala, že je jí cizí, známého zbožňovatele, jemuž již dávno byla nakloněna, a tak odbude se sňatek hladce.

Hůře je však se slíbeným věnem. Jeden chce napáliti druhého. Kroužek přijde po svatbě a oznamuje, že ohlásil bankrot u soudu obchodního; Smržín praví, že nemá ničeho a vše, co mu náleží, že jest jměním jeho ženě upsaným.

Leč intrika dosti přirozená a jednoduchá způsobená Edvardem, napraví věc a oba šlechetníci zaplatí (což však je dosti nepřirozené vzhledem k tomu, že vyplatit sumy ty nebyli nuceni závazkem nižádným právoplatným) peníze slíbené.

Ovšem jsou tu četné episodky, více méně zdařilé. Aby nescházela figurka representující shnilý směr francouzský, stvořil autor Justina, protivného darebáka, činícího úklady ženám provdaným. Hra obešla by se velmi dobře i lépe bez něho, ale již z toho lze viděti, kterak účin francouzské školy — recte hniloby — jest mocný. Ostatně celý ráz hry i stavby její, byť i tam byla Mařka a Vondráček a jiná česká jména — český není, a zřejmě dá tušiti autoru na mysli tanoucí vzory francouzské.

K jedné věci ve „Šlechetnících“ chceme ještě ukázati. Když Edvard a Renáta jsou svoji, táže se muž, zdali se předplatí též v národním divadle. K tomu odpovídá Renáta, že ano, jako vůbec každý **slušný** člověk.

Nevíme skutečně, jak tuto nanejvýš nejapnou narážku nazvati, a to jménem ohromné části neslušných lidí.

V každém jiném divadle strhl by se po této velice .... poznámce ostrý a bouřlivý sykot. Leč naše obecenstvo (neabonované) jest již výtečností všeho, co v národním divadle vidí a slyší, tak oslněno a uneseno, že se k důstojnému projevu protestu nezmohlo ani při premiéře, ani při opakováních.

Má-li to býti od autora ad captandam benevolentiam, jakž asi jinak již není, pak jest to velice smutné, že takových prostředků autoři vůbec potřebují. Že pak při čtení kusu v rukopise a při zkouškách tato ukrutně nejapná poznámka škrtnuta nebyla, jest opět výmluvným důkazem pazvláštních u nás poměrů. —

Slavnostní dnové návštěvy rodáků našich nyní v Americe usedlých uplynuli. Národní divadlo věnovalo návštěvě jich tři večery: Hrál se Jan Výrava, Prodaná nevěsta a Strakonický dudák. Jeden večer dalo národní divadlo hostům našim zdarma; v ostatních dvou platili si vstupné. Tlumočíme tu jen hlas mínění veřejného, že měli býti naši rodáci vůbec po tři tyto večery hosty našimi bez placení vstupného; vyhlíží to v pravdě trochu .... na královskou matičku Prahu a stkvělý prý stav finanční divadla národního. Jinak vytýkáno, že byli při první návštěvě naši hosté američtí rozstrkáni, a že jim nevykázána sedadla společně v jednom oddělení, ať již parterru či balkonech.

Slavnostní představení tato předcházel vždy proslov Vrchlického a provázel jej živý obraz, komponovaný Kolárem.

Jinak ostalo nár. divadlo věrno svým zásadám. V den příjezdu Američanů dáván ku povznesení slavnostní nálady až do hnusu a protivení otřepaný „Excelsior“, a aby nálada ta nezhynula, hráno den po

příjezdu milých těch hostí též odpoledne a dáván (v pátek) pitomý Flik-Flok-Amor, nevíme nyní sami již po kolikáté. Opět charakteristické ku směru panujícímu, jež dovede „Excelsiorem“ a „Flikem“ zvýšovati a vlastenecky doplňovati obecné a nelíčené nadšení.

O Vrchlického „Soudu lásky“ a Dvořákovu „Králi a uhlíři“ promluvíme příště.

Josef Flekáček.

LITERATURA.

Satan a jeho říše Rozmarná studie, již z rozličných kousků sestavil a všem příznivcům Satanašovým na památku věnuje Frant. Pohunek, v Praze, 1887.

Staropohanské štěstí, svoboda a lidskosť. Napsal Frant. Pohunek, v Praze, 1887.

Pan spis. nazývá svou studii „rozmarnou, sestavenou z rozličných kousků.“ Kdo však prohlédne její obsah a spatří, že v 1. části předkládá čtenáři svévolné a pomatené pojmy některých moderních spisovatelův o ďáblu; kterak ve 2. části z prastarých podání, patrných to zbytků prazjevení, a pak hlavně z positivné víry a tradice křesťanské dokazuje, že peklo jest a věčně bude; posléze kterak ve třetí stati pravdu svou dokládá ze svědomí, ze života pověstných neznabohů, z rozumu — a při tom opálá a vyvrací námitky proti věčným trestům, jimiž rozum na službě jsa zkažené vůle, tak rád zakřikuje lepší svou přesvědčenosť, — tomu hned se ozřejmí, že studie tato není ani „rozmarna“ ani „z rozličných kousků“ složena, ale že jest velmi vážná a přesně souvisla.

P. spis přispůsobil se tu lidem naší doby, kteří u velikých zástupech ssají v sebe jed nevěry a nemravnosti, ale nemají dosti přesného ducha a pevné vůle, aby se přesvědčili, co tam nasnášeno nesmyslu a lži.

Doba naše si zakládá na „vědě“, ale sotva kdy jindy byly časy tak mělkého rozumu a tak těkavého ducha. Palackého na př. kde kdo s vážnou tváří chválí, ale málo kdo četl, a tím méně kdo se v něm oznal. Této potřebě hově oděl p. spis. vážné myšlénky rouchem moderním a lehkým, aby spis jeho nebyl jen pro několik, nýbrž možná-li pro všecky ty, kterým se kdy dostalo něco do ruky z moderní poesie Satanášovy. I původcům těchto hymnů Satanášových jest věnován tento spisek, ačli jim záleží ještě na kousku pravdy.

2. Spisem „Staropohanské štěstí, svoboda a lidskosť“ p. spis ostrým nožíkem podebral jinou ránu moderní společnosti. Zbrklým nebo naměklým mozkům některých spisovatelův a zvláště básníků vidí se býti „posvátnou učeností vzmachem rozumu a vyvýšeností rozhledu světového“, když všelikou dokonalosť a krásu, na úkor křesťanství, vidí v pohanstvě. Vinno jest tím buď slabé vzdělání nebo zkažená vůle, která nechce uznati pravdy a lžemi šálí sebe i jiné.

Dokonalí znalcové soudí o pohanském starověku docela jinak. A z toho právě podává p. spis. několik sice jen, ale klasických míst na doklad a dochází závěru: „Nuže, kde jste, vy nadšení velebitelé staropohanské svobody, lidskosti, štěstí a blaženosti? Vystupte a povězte, kde že jest u pohanských Římanů a Řeků najiti svědectví, že tito národové, jak vy hlásáte, šťastni byli, svobodni a volni, a že u nich pravá byla lidskosť? My pátrali jsme, hledali jsme, ptali se dějin, ptali se nejpřednějších a nejlepších mužů starého Řecka a starého Říma a co jsme našli a co jsme slyšeli z úst svědků očitých, dá se zahrnouti v krátká tato slova: ani Řekové ani Římané nepoznali pravé toho jména hodné lidskosti čili humanity, nepoznali žádného opravdového štěstí a pravé svobody teprve ne.“

P. spis jakožto katolický kněz není nepřítelem klasické vzdělanosti, ale jest nepřítelem lži. Pravda nade vše — a proto s pravdou ven i tu, ať kde kdo zví, co souditi o těch „vzácných, zlatých časech klasických“, které prý byly potlačeny křesťanstvím. Básník, jenž dýchaje vzduch svobody křesťanské zvelebuje pahanstvo, připadá nám jako klouče, které, stojíc za pevným plotem, nadává sousedovi. Byla by to hra věru klukovská, kdyby nebyla tak bezbožná a záhubná. Kdyby byl pěvec Satanův a ctitel řecké svobody a humanity, třeba hned Vrchlický, zrodil

se za těch starých krásných časů, kdož ví, nebyl-li by svůj mladý životek dokonal v hrnci. Podle obrázku aspoň, který jsem viděl před léty, kdy ještě slušný člověk mohl s potěšením čísti jeho básně, bylo souditi, že by ho sotva byli odvedli ke pluku marathonskému. Škoda, že si nevybyl živobytí již tehda jako „šťastný, svobodný, lidský Řek!“ Mohl míti již „po tom“, čeho se bojí a my bychom měli ve mládeži o kus méně zkázy a ostudy s tou „českou vzdělaností“ u poctivých lidí.

Komu tedy záleží na tom, aby sám i jiní zřídili si pravý názor na naše moderní pěvce Satanášovy a ctitele pohanské svobody, ať si jen pročte tyto spisy p. Pohunkovy. Bude je čísti rád a s povděkem, vždyť jsou psány věcně a poutavě a slohem lahodným. Jen Sat. str. 27. nezní pěkně ani česky: kdo by si to dal říbiti? m. správného: kdož by to snesl, strpěl?

A vy tam v Praze stojte pevně na stráži a pracujte neúmorně proti zkáze, která se od vás rojí po vší vlasti. Pracujte soustavně a podle pevného rozvrhu, a zvítězíte, vždyť jste bojovníky za pravdu a mravní zvedenosť.

Alois Hlavinka.

Úvaha o dělnických listech.

Z oboru sociálního napsal Alois Dostál.

Že sociální otázka všemi stavy hýbe, netřeba dokazovati; přesvědčí se o tom každý, kdo bedlivě pozoruje proudění lidstva, jeho snahy a tužby. Ovšem nechceme hned přisuzovati socialním výjevům těm známky nejkrajnějších výstředností, vrcholících v hnusném a zavržení všeho hodném anarchismu; ale socialismus kvete nejen pod halenou dělnickou, nébrž i u vyšších stavů v menších anebo větších progresurách.

Socialismus hlavně ovládl noviny a kdo pozoruje rozličné v továrnách nesprávnosti, až do nebe volající křivdy co do práce a mzdy, nepoměr rozličných tříd, utiskování slabých atd., musí říci, že ani jinak býti nemůže, než že dělníkům poškozeným a pronásledovaným dostává se podpory a posily, pomoci a naděje v lepší budoucnosť. Spravedlnosť lidská toho vymahá. Než zde zavládá časem výstřednosť největší měrou a listy ty pobuřují jenom dělníky, svádějíce je z cesty práva v násilí, jímž nikdo nedokáže ničeho trvale a státoprávně. Listy, jež se dělnickému stavu a vůbec chudině za spasitele namlouvají, jenom drásají mysl a rozsévají nespokojenosť, ale málo v nich moudrých rad a pokynů, dle nichž by nepoměr byl odstraněn a dělnictvu bylo spomoženo.

Jenom cestou práva může býti odstraněn anebo na pravou cestu uveden dělnický stav dosud tak nepříznivý, který vrstvami zvláště chudého lidu úmorným vzduchem provívá. Násilí vyvolává jenom násilí. Aby pak dělnictvo na tuto cestu práva mohlo snadno a blahodárně nakročiti, musí se vzdělávati, musí si cestu tu raziti k přístavu své existence, musí si vědomostí tolik opatřiti, by rázně a s prospěchem práva svá vymahati a hájiti si mohlo. Je ovšem každému stavu potřebí vzdělanosti, ale dělníci na ní teprve mají stavěti svůj život, svoje bytí

Ku vzdělanosti a uvědomění vedou vedle mocného slova živého (přednášek, poučování, příkladu) hlavně spisy a mezi těmi na prvním místě noviny a časopisy. Tisk je uznanou velmocí ve světě a noviny popularisují všechny výplody duševní; tisk je mocným šiřitelem osvěty a vzdělanosti, noviny rozšiřují blesku rychlostí nejen jednotlivé zprávy z denního života, ale tlumočí spolu myšlénky a snahy celých vrstev. Vliv novin na společnosť lidskou je úchvatný, noviny jsou takořka životem a pružinou veřejnosti.

Vedle všeobecných, pro všechny stavy a vrstvy lidu určených novin a časopisů shledáváme také listy pro jisté určité stavy. Novější dobou zvláště v české literatuře máme velmi veliké procento odborných listů, jež pro jisté jenom lidi a stavy jsou určeny. Také stavu dělnickému několik listů odborných připsáno, ať již právem anebo neprávem. Z diskretnosti nejmenujeme výslovně žádného ať v Čechách, Německu anebo v Americe tištěného listů, denně se s nimi setkáváme zvláště v soudní síni, kde leží jako corpus delikti přistižených socialistů a právě odsouzených anarchistů pro nedovolené spolčování, pobuřujících tiskopisů (amerických červených proklamací) rozšiřování a jiné přestupky občanského zákonníka. Nechceme jmenovati všechny ty ať české nebo německé „svobody, světla, volnosti, duchy, rovnosti, pravdy, lucerny, spravedlnosti atd“, aby článek tento nenabyl rázu polemiky soukromé s tím aneb oním listem; nám na mysli tane veškeré časopi-

sèctvo dělnické, z něhož mnohé snad noviny právem plní úkol svůj, jsouce ve prospěch a ne na záhubu čtenářův. [1])

Na každém odborném listu se vyžaduje, by byla také redakce jeho v rukou odborníka, člověka to jak věci znalého, tak muže poctivého a rozumného. Při dělnických listech ovšem nemůže býti, by pouhý dělník, který o chléb vezdejší zápasiti musí, který ani tolik vědomosti a redaktorské obezřetnosti osvojiti si nemůže, odborného listu přímo šefredaktorem byl, ale přece nutno, by celý list jak duchem pro dělníky vhodným byl psán, tak aspoň dopisovatele ze stavu dělnického měl. Jak se dělnictvo ku svému listu hlásí, do něho dopisuje, tak lze poznati, jak se dělníci o svůj list interessují.

„Dělnické (!) listy nemají vždy svědomitého vedení, naopak soudní přelíčení nedávno dokázalo, že list, který velmi mnoho o „rovnoprávnosti“ jednal, zvláště mezi dělnickým stavem, a jemu také za organ se odporučoval, byl v rukou sprostého švindléře, který redakce své k tomu nadužíval, aby od členů čisté své správy kauce vymámil a o ně příslušníky ošidil. Nespočívá tedy mnohdy redakce v rukou svědomitých a dělnictvo jenom na paměti majících lidí, nejsou snahy o zlepšení stavu jediným cílem jejich. Že pak z takových rukou a z takové redakce, jejíž hlavním účelem je zisk a hmotný prospěch, nevychází mnoho kloudného a snahám dělnictva odpovídajícího, dá se snad domysliti. Poctivost je hlavní známkou veškerého směru toho neb oného listu a kde se nepracuje na tom základě, tam výsledky daleko mijí se s účelem, třeba desetkráte na novinách bylo vytištěno, že to je „orgán výhradně dělnický“ a jenom a jenom pro dělnický stav určený.“

Co se dopisovatelů ze tříd dělnických týče, tu většinou dodávány pouze stesky a stížnosti proti pánům a továrníkům, stesky to dle nynějšího běhu věcí dost oprávněné. Jako vůbec v listech celých, tak zvláště dopisech málo shledáváme kladného oproti negacím četným. Abychom to příkladem vysvětlili, v novinách čteme většinou, co býti nemá, co je špatného, nespravedlivého, neprávného; však naproti tomu málo shledáváme positivních rad a úvah, z nichž by se dělník vzdělal a poučil. Podobný způsob psaní dodává sice listům záznosti a na pohled se články zamlouvají, poněvadž to již v lidské přirozenosti, že k negaci se každý kloní, však po bedlivější úvaze a hlubším pozorování něčeho se čtenářům nedostává, mysl je roztrpčena a duch neukojen. Negace na čas oslňuje, ale nesytí. Dobrá rada, správné navedení, poukázání na pravou cestu atd. dodává listu ceny a čtenářům poskytuje zážívnou, užitečnou stravu. O to hlavně by se redakce starati měla, by dopisy z kruhu dělnictva doplňovala a na pravou míru uváděla. Sarkastická poznámka pod čarou nedostačuje. Ze všech listů nejvíce konfiskaci podlehají dělnické, ano mnohé ani z cizozemska přes hranice dodávány býti nesmí a jenom pod tlustou obálkou časem k nám se dostanou. Tato přísná censura jest nám vodítkem nějakého defektu listů dělnických. Každý se mane táže po příčině. Velmi zhusta konfiskované a vůbec zakázané listy — jednostejná zní odpověď, pobuřují lid. Každý ví, že třeba nynější censura časem hodně ke zdi tiskla, přece pravda se může směle světu ukázati a také do jisté míry spravedlivý úsudek možno vyjeviti a jenom tu a tam když mocněji se klopýtne, list konfiskaci propadá; proč tedy právě dělnické listy tak hustě jsou konfiskovány? [2]) Proč na některé přitlačena známka zápovědi pro vždycky? Každý pozorovatel běhů lidských musí přisouditi, že stav dělnický po dlouhou dobu byl jako popelka, že si nikdo — ani státy — potřeb jeho nevšímal, že jako kdysi národ český v porobě jak tělesné tak i duševní byl tísněn; a nikdo nesmí neuznati oprávněnosti četných stesků, jenom kdyby podávány byly jiným způsobem, ne tak s dynamitem hned a pumami, ale více s právem a paragrafy. Tedy způsob bojů za spravedlnost kamenem úrazu a příčinou pobuřujícího tónu. Tím způsobem nyní ničeho nedosaženo. Ať vznikne vzpoura v té neb oné továrně, co z toho vzejde dělníkům? Koželuzi libenští a holešovičtí jsou výstrahou. Po stávce menší

[1]) Hned předem budiž připomenuto, že z dělnických listů, proti nimž řádky tyto čelí, vyňaty jsou: „Dělník“ a „Obecné noviny“, navzájem se doplňující, jež v benediktinské knihtiskárně v Brně jako čtrnáctidenníky vycházejí. Ač bychom listům těm hodně přáli reklamy a odběru ve třídách případných, přece z jistých příčin nechceme „Děl.“ a „Ob. nov.“ stavěti naproti jiným dělnickým novinám, ač by toho právem zasloužily. Dvouletá působnost sama listy odporučuje v nejširších kruzích.

[2]) Moravský „Dělník“ nebyl za dvě léta ani jednou konfiskován a vede si dosti rázně.

plat a méně práce. Stávky té využitkuje konkurence. A vzbouří-li se, ať si vzpomenou, kolik uchystáno ostrých bodáků a hlavní nabitých. Tento způsob boje musí býti na dobro vyloučen z dělnických listů. A kde přece lid pracovní k bouřím, vzpourám a bojům vybízen, tam je dělnictvo příliš klamáno a šáleno a každá konfiskace listu podobného je k dobru samých čtenářů. Tou měrou vynikají hlavně americké listy, kde svoboda tisku všechno připouští, kde k proklamacím užíváno nejostřejších a nejohnivějších výrazů a barev, kde takořka lidem do úst kladena vzpoura, však co po vzpouře, po stávce a bojích přijde, to udáno nebývá. Zde opět Chicago a přísný soud nad německými socialisty mohl by každého odstrašiti. V jisté obci s převahou dělnického lidu byli mnozí obdařeni americkou zásylkou pobuřujících novin a kde se zdálo panu zasýlateli ještě málo ostrým článek, tam připojeno několik vět červeným (!) inkoustem. [3]) Četnictvo záhy domakalo se listů, v obálce zasýlaných a také na jevo vyšly významné ony poznámky. Tak na př. jednomu, o němž známo bylo, že má zášť proti jisté vysoce postavené osobě, bylo připsáno: „Chcete-li pana N. N. vyhoditi do povětří, pošleme vám dynamitu dost.“ Nejinakým směrem psány byly listy samé a jak mohly pobouřiti nevědomý lid, snadno si pomysliti. (Dokončení.)

Procházky literaturou humoristickou.

Líčí Pavel Skřivan.

(Pokračování.)

Paleček. Šotek. „Šotek“ věnován byl nezřízené štvanici politické a časové. Nevíme v pravdě, máme-li vřaditi „Šotka“ do liter. „humoristické“. Vše, co nešlo pod nos již často zde vytčenému úzkému kruhu redakčních přátel a zasvěcenců, stavěno tu obrazem i vtipem na pranýř posměchu; jen že ovšem pevně doufáme, že „Šotek“ nebyl orgánem lidí normálního mozku a rozumu, tedy ten posměch tak příliš nebolel. Toho důkazem jest, že „Šotek“ zahynul velmi brzy, a nikdo smrti jeho nelitoval. Malováni tu volební kandidati, žižkovští „marináři“, „literární štýblpucři“ cídící boty přede dveřmi J. Zeyera, Podlipské a Vrchlického, malován tu vůdce národa Rieger (dokonce i s predikátem von R.), a to nejednou, ač bláto tu na muže zasloužilého stříkané padá zpět na ty, kteří tak odměňují práci dlouholetou a nezištnou; tropen tu smích z klubu poslanců, z jednotlivých členů divadla národního, z jednotlivých spisovatelů, básníků, z kritiky (jež jest „senem“); ku vtipům a kresbám vypůjčil si i smutné síně soudní, kde zločinci se odsuzují, častoval „vtipem“ obecenstvo o dvou odsouzených, velmi známých před nedávnem osobách; zobrazil opět poslance, hodujícího s polosvětem ve Vídni a manželka poslancova záslonou dívá se na muže, za nímž si vyjela do Vídně; kruh kolem piva vypůjčil si i „víko doutníkoplodné skříně pana Antona u Ježíšků“, aby to, čemu se chmelem omámená hlava smála, stalo se též velkým literárním skutkem jich listu. Ostatně slyšme, jak sami se charakterisují, mluvíce o doutnících:

„v jichž čmoudu libuje si ničemná ta rota,
již po krk zabředla do školy té satanské
mní, že jest lahodnější plzeňského bota,
než všecky rýmované fňuky . . .

Rýmovaný článek „Illustrovaný průvodčí po Praze“ hemží se rozličnými nejapnostmi a nevlasteneckými narážkami. Velmi často rádi píšeme o kráse Prahy, o imposantní její rozloze, starobylých památkách atd., tu však persiflováno vše způsobem hnusným, tak že — za našich poměrů, politických bojů tuhých o nejmenší úspěch — jest způsob psaní takového, mírně řečeno, nemístný. Tak k. př. o staroměstské radnici praví se: že tam

„otci města Prahy,
velemoudří radové,
opatrní konšelé
spějů, by strkali hlavy dohromady,
když o zvelebení města
zadělávaj' (sic!) rozum z těsta
— — — — — — — — — — —
sloučili se s předměsty
zase s tamními těsty!

[3]) Skutečná událost z r. 1884. z Čech.

Velmi surová jest dále narážka na možný požár nynějšího divadla německého, a neli požár, tedy alespoň velikou katastrofu v době, kdy jest vnitř obecenstvo, neboť „Matka Sláva“ praví:

„aniž trhu na ovocném
děl než minutku se octnem,
neboť tam ty schody s galerií
nemohou mne dříve lákat,
než až uzřím tu po féerii
do ochranných plachet skákat
jádro národa vyvoleného ...

To má býti „humor“ a slova tato, zločinná a surová, vkládají se do úst „Matce Slávě“? Hanba produkci, jež tak divokou surovostí páchne! O časopisu „Českého Musea“ praví se (při museu na Příkopě:)

„že tam vydávají také časopis
podle toho, čí je rukopis
a to všecko jenom pro radost
spisovatelům — a na tom dost.“

Mohl-li by nejzarytější nepřítel naší národnosti otříti se způsobem drzejším o důležitý a vědecký, v literatuře na vždy velmi cenný „Časopis českého Musea“? Nejspíše to má býti jakási „jemná“ msta, že někdy neprijali v redakci téhož vědeckého sborníku nevyspělou, začátečnickou a bídnou práci některého nadutého mladičkého výtečníka — holobrádka. Při tom „Matka Sláva“ činí výklad synovi, oděnému v čamaře — jenž nazván jest — darmošlapem. — A tak počínal si „Šotek“ vůbec: bořil, vysmíval se, ale nestavěl, nenapravoval. Jest vůbec u nás charakteristickou známkou, že satyra hledá strhovati vážnosť a úctu z osob, řádů a věcí, které byly po dlouhý čas veškerému národu našemu milými a drahými. „Šotek“ sám rozsíval sítě dračí. Naše poměry nejsou takové, jako oněch národů, kteří jsou četní, bohatí, politicky i literárně vyspělí. U nás jsou mnohé věci dosud v plenkách, my tvoříme jednu rodinu, a není třeba naprosto, aby do literatury vnášely se nám podobné směry. —

Lektura satna v „Palečku“ jest velmi různé ceny. Dobrou a skutečně vtipnou věc najdeš jen sporádicky. Místy objeví se ve drobných vtipech anekdoty prastaré, putující z jednoho ročníku do druhého; místy jsou nepřirozené, místy nesrozumitelné, někde neslané ani nemastné. V některých humoreskách líčen lid venkovský jako příliš hloupý; jiné zase jsou trochu frivolně erotické neb staré známé, jinak napsané. Vůbec je veškerý humor „Palečka“ velice chudý.

Neupíráme, že delší článečky psány jsou namnoze slohem obratným, jest to však jediná přednosť; jsou za to bez děje, aneb jest děj velice chudý. To můžeme říci, že starý „Paleček“ Rubešův a Filípkův, ač slohem ovšem v dobách tehdejších nebyl roveň nynějšímu, měl výborné humoresky a vtipy, kterým člověk i dnes srdečně zasmáti se musí! V nynějším „Palečku“ zabírají většinu místa illustrace a inseráty. Skoro každé číslo má anekdoty nadepsané „Ze školy“, obyčejně dosti nepřirozené, neboť celý vtip osnován bývá na velmi nejapné otázce učitelově nebo katechetově. Ujišťujeme „Palečka“, že tak, jak uvádí otázky ony „Paleček“, se žádný katecheta ani učitel netáže, a že tudíž odpovědi nejsou tak směšné anebo i drzé. Ovšem stane se, že tytýž odpověď je směšná, ale nikdy tak křiklavě směšnou není, jako ji „Paleček“ uvádí. Co se týče „Historek farářských“, jež „Paleček“ vydal sám o sobě, neujdou našeho posudku, neboť až vyčerpáme časopisy naše humoristické, pak probereme i jednotlivé sbírky podobné a promluvíme o nich dle jich zásluhy. V přemnohých číslech jsou i krátké anekdoty „příběhy z myslivecké latiny“, nadepsané „Příhody, kteréž zažil a vypravuje „facír“ Hubertus Brčál.“ Jsou to někdy velmi nejapné věci, které vše vzbuditi mohou v člověku, jenom ne náladu veselou, jíž v nás přece čtení humoristické vzbuditi má. Tak ku př. vlezl kdysi do medvědí kůže, zloděj jej odnesl, když začal „klít a láteřit“, pustil jej a zloděj dal se do kriku „medvěd obživ'!“ Kůže na něj přirostla, lidé přišli s myslivci, stříleli na něho, i vlastní otec na něho vystřelil — nu, a víte, co se pak stalo? Sebral jsem se a utekl jsem do lesa; brzy jsem byl jako rozený medvěďák; vybral jsem si fešnou medvědici a měl jsem s ní medvídčata . . .

Není-liž to velice naivní a — sprosté? A takový obrázek nebyl by jediný z vypravování facírova.

Rozepsali jsme se o „Palečku“ ve více číslech těchto listů, jež jediné dopřávají místa posudkům spravedlivým, bezohledným na osobu nebo věc. Z celku vysvítá, že „Pal.“ humor jest rázu frivolního, jenž tu převládá. Byť i slovesná

část nebyla v tomto smyslu závadná, přece hlavní váha kladena tu na část illustrativní vůbec, a to zvláště na illustrace větší, které dýchají i se svým vysvětlovacím textem ovzduším frivolním. Ocenili jsme již dle zásluhy tuto okolnost, jež „Paleček“ listem českým jediným, jenž systematicky věci podobné předvádí a vytkl je ve svůj program. Vycházejí ovšem ještě jiné listy illustrované — o nichž též promluvíme v úvahách příštích — ale palma náleží Palečkovi. Od té doby, kdy začal v abonentním lákadle kvartálním před několika lety již upozorňovati na „krásné obrázky, zvláště malované“, počal se jeviti tento neutěšený směr, proti kterému nutno jest veškerým úsilím bojovati.

U nás jsme v začátcích v mnohé příčině, a pravilo se nejednou, že humoru nemáme. Tuď tvrdíme, že lépe jest býti bez humoru, nežli dáti se na cesty frivolní, neb dotýkati se autorit, ať již zovou se jak chtějí. List takový, jako je „Paleček“, má veliký účin na generaci dospívající, jest to vychovatel mládeže — opakujeme ještě, že zvláště za našich poměrů, kde studentstvo, tedy lidé nedospělí, v příčině podporování literatury stojí na místě prvém. Bylo by tudíž velmi dobré, kdyby „Paleček“ dal se na cesty, které si sám předepsal, vyzývaje ku odebírání a předplacení:

„by přinášel čtení (ale i obrázky) slušné,
nepěstoval po příkladech zlých
řečí pustých, nemravných,
zkrátka, by byl nevině,
které mohou čísti v každé rodině!“

Takového listu humoristického bychom skutečně potřebovali, a pak bychom i my „Palečku“ přáli srdečně hojného rozšíření v rodinách českých, jehož mu nyní z příčin vytčených s dobrým svědomím přáti nemůžeme. (Pokračování.)

Česká literatura paedagogická a náboženství.

(Rozhled po školské literatuře v l. 1870—1885.)

Píše Václav Špaček.

(Pokračování.)

Ročník XV. obsahuje nemnoho článků vychovatelských, avšak zasluhují zvláštní pozornosti. Ve čl. O krasocitu a jeho pěstování ve škole nalézáme tuto definici: krasocit je touha po kráse, schopnost krásu poznávati a jí si vážiti, odlesk Božstva v duši naší, most mezi Bohem a člověkem, jenž nás povznáší nad všednosti vezdejšího světa, jímž dospíváme na dítky boží.“ Patrno z těchto slov, že pisatel článku pokládá za předmět krásy nejdokonalejší samého Boha, v němž pravý krasocit jediné ukojení nalézá — „Krasocit spolu s pravdou a právem doplňují se v harmonii nejušlechtilejších ideí v trojzvuký akkord, jehož jednotlivé tóny ve krásný celek splývají a člověka s Bohem a přírodou víží. Náboženství, osvěta a umění jsou takořka zakladateli a hlavními sloupy krasocitu. — Náboženství dalo základ nesmrtelným zpěvům Homérovým; náboženství jest příčinou i jiného velikolepého díla básnického — bible. Ano, náboženství samo nazvati lze velikolepou, krásnou, všechny světy obsahující i nebe v sebe zahrnující básní. Náboženství dalo vznik těm krásným, dojemným zpěvům církevním, způsobivši na sta výtečných skladeb hudebních mistrů. Nadšení náboženské dalo vznik množství krásných staveb chrámových, tak smělých, že s údivem k nim pohlížíme.“ V dalším podává pisatel pokyny, čeho jest učiteli dbáti při všech předmětech učebných, aby krasocit u mládeže byl pěstován.

Jiný článek vychovatelský jest „Základové přirozené mravovědy“ (dle Kanta a Herbarta). O tomto článku třeba obšírněji promluviti. Věříme, že „zásluhám obou těchto velikánů není posud s dostatek porozuměno,“ a dokládáme k tomu, že jim asi sotva kdy porozuměno bude. — Přečteme-li si věty: „Z mravouky Kantovy vane onen pravý, čistý duch milého učení Kristova, jak vyšlo z božských Jeho úst — Kant nestanovil jiného než ony tři základní pravdy křesťanské: 1. Jest Bůh, 2. jsme mravně svobodni, 3. duše lidská jest nesmrtelna. — Od časů Kantových každá hádka o bytnosti boží nebo proti, o nesmrtelnosti duše, o vzniku světa, a nejen to, každé tajné nebo veřejné působení proti náboženství z důvodů vědeckých jest čirý anachronismus. Žádný moudrý člověk nebude nyní (kdy postavení vědy k náboženství Kantem tak radikálně objasněno jest) dokazovati, že Boha není — — přečteme-li tato slova, pravíme, mohli bychom domnívati se, že

snad i tato přirozená mravověda založena jest na náukách náboženských; avšak přihlédneme-li blíže k věci, seznáme, že ona náboženství sice neodporuje, ale také nic společného s ním nemá. Stůjtež tu některé výňatky z dotčené úvahy:

1. Tak zejména jasně ukázal (Kant), že ony tři veliké principy: Bůh, svoboda a nesmrtelnost, jež činí obsah vší filosofie, přestupují či transcedují hráze naší poznávavosti, a že tedy nemůžeme dokázati, ani že Bůh jest, ani že není. Budiž mu však dobře rozuměno! On neobrací se proti výroku „Bůh jest", nýbrž proti snaze, chtíti jsoucnost boží rozumovými důvody dokazovati — a což více platí — i vyvracovati. On povýšil pouze ideu Boha nade vše lidské pochybování a hádání.

2. Před Kantem zakládal se obecně mravní příkaz na tom: „Jest zákonodárce, jenž přikazuje, a pro něho, abys zalíbil se mu, plň mravní zákon" (t. k vůli Bohu), anebo zase na tom: Dobré skutky se odměňují a zlé trescí; a aby se ti odměny dostalo, a spolu abys trestu nepropadl, tedy pro své osobní blaho plň mravní zákon! Měla tedy mravouka před Kantem dvojí základ: buď auktoritu, buď osobní blaženství. Její hlavní a nejpřednější přikázaní bylo: Konej ctnost jen pro blaho, jež ti připravuje.

3. Ani svatá nauka Kristova, která prvotně, jak vyšla z božských Jeho úst, přímo k myšlení a vůli lidské čelila, dobro jediné v čistotě a svatosti srdce hledajíc, nemohla odolati tomuto příboji eudaemonistickému, až ponenáhlu v úplnou jeho moc a porobu upadla. V křesťanském středověku převedena byla hodnota ctnosti na pouhou auktoritu boží, i bylo kázáno: Máme býti ctnostni, protože to Bůh poroučí!... církev hleděla příkazu tomu motivem odměny a trestu dodati váhy, jaká sluší praktickým či mravním ideám. Avšak tím svatost původního učení velice utrpěla, ano peklo se svými líčenými hrůzami dovedlo jen čistotu jeho porušiti a znešvařiti.

4. Tu vystoupil Kant a počal boj proti falešným prorokům eudaemonismu: „Nikde nic v tomto světě, ano vůbec ani mimo něj, není možno mysliti si, co by bez obmezení mohlo býti zváno dobrým, než jediné dobrá vůle." Ona není dobrá tím, co vykoná, nýbrž jedině svým chtěním, totiž o sobě, a kdyby i nic dobrého nevykonala, má přece velikou hodnotu. — Kdyby blaženost skutečně cílem lidským byla, jak macešsky postarala by se tu příroda o člověka, přidělivši provedení úkolu toho rozumu, neboť vrozený instikt daleko jistějším vůdcem ku blahu jest, nežli kdy rozum býti může.

5. Dále obrací zření k tomu, že pojem blaženosti jest pojmem neurčitým, tak že nikdo určitě nemůže říci, čeho si vlastně přeje. Kdyby maxima osobního blaha za obecný praktický zákon vydávána byla, nastal by nejhorší odpor a zmaření té maximy: každý by chtěl něco jiného, každý své vlastní blaho.

6. Zdroj pravé mravouky (dle Kanta) a zejména povinnosti plyne z vůle svézákonné (autonomní) t. j. ve vůli, jež určuje se vlastním svým zákonem. Jeho mravní příkaz je tedy podmíněný něčím vnějším, cizím, kategorický imperativ: Máš konati svou povinnost! Buď si co buď, děj se co děj, ať je peklo, nebe, či není, buď si židem, atheistou, liberálem či klerikálem: máš konati svou povinnost! Příkaz mravnosti není podmíněn žádnou auktoritou, žádným blahem, žádnou národností, žádnou theorií, žádným dogmatem, žádnou věroukou; pravidla, jak člověk jednati má, nezávisejí na žádném theoretickém vědění o tom, co jest.

7. Kdyby ve skutečnosti závisely mravní idee na víře v Boha, v nesmrtelnost duše... zdaž nebyly by stále ohroženy drzými nájezdy nevěrcův a novými výzkumy v oboru všelikých věd? Kdyby stále platilo: „Máš býti mravným, protože to Bůh poroučí — zdaž by onen blázen, který řekl: „Není Boha", nebyl i sproštěn závazku ku mravnosti? Neboť dle toho přikázaní měl by člověk plniti mravní zákon jen potud, pokud v Boha věří. Žádný pohan a atheista nebyl by ku mravnosti vázán.

8. Ale Kant ještě v jiné příčině dal nový směr ethice. Kdežto před ním nejprve dokazováno bylo, že Bůh jest, a po té žádáno, aby byl člověk mravným; Kant obrátil tuto nauku: „Člověk jest bytost mravní, a proto jest postulatem praktického rozumu v Boha věřiti."

Dále pojednává úvaha o Herbartovi, který pokládá ethiku za část aesthetiky. „Konáme dobro ne proto, bychom plnili zákon, ale proto, že se k takovému chtění pojí souhlas v duši naší; a vystříháme se zla ne proto, že je zapověděno, ale proto, že jest ohavno, že bychom neušli neodolatelné mravní výtce, jež se k němu druží. —

Činí tedy Herbart měřítkem mravného jednání subjektivní cit libosti a nelibosti — řekněme tedy srozumitelněji: svědomí. — Dále pak vykládá: Člověk duševní svou bytostí dvé od sebe rozdílných stránek jeví; co ví (rozum, přesvědčení), a co chce (vůle, chtění). Chci-li to, co uznávám v každém případě za nejlepší, jest chtění mé v souhlase s přesvědčením, i druží se k tomu způsobu chtění naprostá záliba; každý z nás bez rozmyslu řekne: „Tak to má býti.“ Souhlas chtění s pravým přesvědčením o tom, jak v každém případě mravně nejlépe jednati máme, nazýváme ideou vnitřní svobody, a ta otvírá nám rozhled na prvý díl světa mravnosti; zakládá se na poměru chtění a přesvědčení v jedné a téže osobě. Při tom nejde ještě o to, jaké to přesvědčení býti má; buď si ono jakékoli, maje je za nejlepší, budu ho vždy poslušen. — Tato prvá praktická idea sluje svědomitost. —

Vybravše takto vlastní jádro náuky Kantovy o mravnosti (rozdělení v odstavce je tu pouze pro přehlednost) přihlédněme k ní blíže ne se stanoviska pouze náboženského, ale se stanoviska pouhého zdravého rozumu člověka nefilosofa.

1. Neznáme důvodů Kantových, jimiž dokázal nade vši pochybnost, že Bůh jest, ač (dle Kanta) rozumem o jeho jsoucnosti přesvědčiti se nelze. Ale tu zajisté namane se každému otázka: Odkud tedy má svou víru v Boha Kant sám, když rozumem o tom se nepřesvědčil? Či věří v jsoucnost boží z učení Spasitelova, o němž dále sám praví (jak ukážeme), že během věků se zvrhlo? Křesťanská věrouka učí, že o jsoucnosti boží svědčí veškerý svět a jeho moudré uspořádání; to poznáváme vlastním rozumem, tomu porozumí i člověk necvičený. A přece tolik jest odpůrců, kteří praví, že svět sám od sebe nějak povstal, aby v Boha věřiti nemusili — praví to proti svému rozumu. Kdož bude potom věřiti v Boha, když (dle Kanta) i toto poznání rozumové jest naprosto neplatným! A přece Kant chce, aby věřilo se, že Bůh jest. Jaký tedy podklad má míti ta víra, jaké důvody? Pak by zajisté nebylo jiného důvodu, nežli že Kant to praví. Byl-li by tento důvod mocnější než rozumový, o tom není těžko rozhodnouti.

2. V tom, co tuto uvedeno, jest nejméně omyl. Náboženství křesťanské učí, že dobré máme konati z lásky k Bohu, jejž sobě nade všecko zamilovati máme jako bytost nejdokonalejší a největší lásky hodnou. Pohnutkou mravnosti je tedy láska, na druhém místě pak vděčnost k Bohu, jakožto největšímu dobrodinci našemu. A láska a vděčnost nejsou snad pohnutkami nízkými! Tedy nezakládala se mravnost pouze na autoritě boží. Díme n. p., že zákon má auktoritu, a tu přece nemyslíme při tom, že k zákonu chováme lásku! Cítíme úctu, vážnost, konečně i kázeň, avšak nikoli lásku. Nad lásku nic není lidštějšího (to sám Kant povídá, mluvě o učení Kristově) a nemůže tudíž býti lepší mravnosti nad tu, která z lásky vychází. A zase nemůže býti lásky čistší nad lásku k Bohu — toho nepopře ani nejhorlivější zastance humanity.

Ovšem, kdo ani z lásky k Bohu ani z vděčnosti k Němu nedovede býti mravným, tomu pak musí býti pohnutkou auktorita boží, naděje v odplatu dobra a bázeň před trestem za spáchanou nemravnost. Toť ani jinak býti nemůže; avšak náboženství předkládá nám tuto bázeň až za poslední pohnutku mravnosti, a ne za první, jak praví Kant.

3. Co tuto se praví, obsahuje pouze obžalobu, že církev učení Páně měnila, neboť jak jinak možno rozuměti slovům, že učení to nemohlo odolati příboji eudaemonistickému, až konečně v jeho porobu kleslo? Proto slov těch vyvraceti nebudeme. Že i božská ústa Kristova při vší lásce často mluvila o „temnosti zevnitřní, kde bude pláč a skřípění zubů“, jest vůbec známo, a nikdo nemůže tvrditi, že církev teprve ve středověku na věčné tresty poukazovala.

4—6 Toto jsou nejchoulostivější místa v nauce o přirozené mravnosti. Dobrá vůle tedy sama jediná dává člověku zákony mravnosti! Přiznáváme se: kdyby všem lidem dobrá vůle taková vrozena byla a kdyby po celý život ani na chvíli od nich neodstoupila, postačilo by nám to; ale ať poví nám někdo, jak vypěstujeme tu dobrou vůli, když nemá vychovávání naše míti podklad náboženský — ba ať poví nám někdo, co to vlastně jest ta dobrá vůle (dle učení Kantova), když ona ani zákony božskými ani lidskými podmíněna není? A kde nalezneme definici mravnosti? Náboženství vypočítává nám do podrobna ctnosti i hříchy, z něho tedy poznáváme, co máme činiti a čeho se varovati, abychom slouti mohli mravnými. Avšak poněvadž dle Kanta naukami těmi říditi se nemusíme, ba ani nemáme, jest nám jinam se obrátiti — zbývá tu zákon světský.

Soudíme tedy ze samé nauky Kantovy, že by zákon světský ku mravnosti dostačil, neboť zákonodárci, pracujíce o zákonech, měli zajisté vůli dobrou, to můžeme míti za jisté. Řekněme tedy, že zákon světský je souhrn pravidel mravnosti, jež z dobré vůle původ svůj má. Avšak pohleďme, je-li mravným

již ten, kdo plní zákon světský? Zákaz ten nestanoví posud žádného trestu za opilství, za lež a j. — a to přece nikdo nebude tvrditi, že lhář a opilec jedná mravně, ač nejednají proti zákonu světskému. — Dále mluví se o vrozeném instinktu, jenž byl by prý jistějším vůdcem ku blahu než rozum. Objasněme to příkladem. Skoro každý spatřuje časné blaho v zámožnosti, s nímžto spojeny jsou pohodlí, bezstarostnost a do jisté míry i vážnost. Pracuj tedy a šetři, budeš zámožným, dosáhneš časného blaha, tak zní pravidlo praktického rozumu. Nuže, proč máme tolik zahalečův a marnotratníků, kde jest jejich vrozený instinkt, ten spolehlivější vůdce než rozum, že jich nevede k tomu blahu? — Jiný zase dá se svým instinktem tak zavésti, že se domáhá jmění způsobem nepoctivým a propadá trestu. Je tedy vrozený instinkt spolehlivým vůdcem? — Namítne nám ovšem přívrženec theorie Kantovy, že lidé ve příkladech zde uvedených neměli dobré vůle. Ovšem; ale připomínáme, že vůle zlá vlivem auktority boží i vlivem naděje v odměnu a bázně před trestem může se změniti — ale nebude-li té naděje a té bázně, že nezmění se nikdy.

Po našem rozumu docela nezáleží na tom, jak si kdo představuje blaho, odměnu za své šlechetné jednání. Kdo v odměnu tu věří, ten doufá, že obdrží to, co jej učiní šťastným, co jej oblaží. Proč by tu měl nastati odpor? Nemocný doufati bude ve zdraví, chuďas v bohatství; a jako toto dvojí blaho není v odporu, ale dobře se srovná, tak i blaho víceré srovná se, protože žádné to blaho nikdy ve zlém záležeti nemůže, a dobré dobrému nepřekáží. Co pak se týče blaha věčného, líčí nám je písmo sv. tak, že „ani oko nevidělo, ani ucho neslyšelo, ani kdy v srdce lidské vstoupilo“ — a to snad postačí každému; tu blaženost si představiti nemůžeme, a tedy nemůže býti řeči o různých představách. Nyní přicházíme ku kategorickému rozkazu: „Konej svou povinnost!“ Rozkaz ten je tedy jedinou pohnutkou mravnosti, z dobré vůle jednotlivce plynoucí. Tato náuka vyplývá z předcházejícího; neboť řekne-li se napřed, že mravnost nemusí, ba nemá opírati se o žádnou auktoritu vnější, je tu třeba jiné opory a pohnutky. Kant ji shledává ve člověku samém; z jeho slov jasně zírá pravidlo: Buď sám sobě auktoritou! Tedy mravnost závisící na auktoritě božské byla by nedokonalou, ale ta, jež založena jest na auktoritě vlastní, ta je dokonalou! Kde je tedy ta vznešenost přirozené mravovědy? Auktoritu lidskou staví nad auktoritu božskou!

7. Že idee mravní ohroženy jsou nájezdy nevěrců, toho nepopíráme a víme také, že podaří se jim někdy uškoditi mravnosti — ale kde? Tam, kde byla malá víra. Kde však víra pevně v srdci zakotvena jest, tam nájezdy nevěrců proti ní a proti mravnosti z ní vyplývající nepořídí ničehož. Vždyť máme toho příklady: ve velkých městech zajisté zlé příklady mravnost velice ohrožují, a přece víme, že i tam jsou lidé, kterých se špatné příklady ty netknou, poněvadž mravnost jejich má pevný základ ve víře; myslíme, že „kategorický imperativ“, obklíčen jsa zlými příklady, dlouho by se neudržel, kdyby neměl pevného základu víry. A můžeme-li domnívati se, že blázen, který řekne „Není Boha“, zůstane mravným dle theorie Kantovy? Pochybujeme. Bude se snad chovati slušně a galantně před lidmi, aby nestihla ho hanba, ale potají může žíti nemravně, neboť nebude míti příčiny, aby se přemáhal; dobrá vůle musí míti základ nějaký, a toho kromě náboženství nalézti nemůžeme. Co se týče pohanů, nezapomínejme, že i oni měli své bohy, od nichž odměny očekávali; o atheistech pak směle můžeme říci, že jsou mravnými jen u veřejnosti a že dobrá vůle s imperativem auktoritu boží u nich nenahrazuje.

8. Vždyť tu sám Kant praví, co jsme právě řekli o atheistech. „Člověk jest bytost mravní, a proto věří v Boha;“ kdo tedy nevěří, není mravným. Jest hodno chvály, že Kant víru v Boha tak nerozdílně slučuje s mravností, ale jest otázka, kolik lidí bude věřiti v Boha, když od něho ani odměny ani trestu očekávati nemusí a o jeho jsoucnosti přemítati nemohou? Či budou v Něj zase jen proto věřiti, že to praví Kant?

Herbart rovněž pohnutku mravního pojednání hledá v člověku samém a spatřujeme v jeho náuce týž převrácený poměr; učí totiž: Konejme dobré, bychom v nitru svém byli pokojni. Avšak domníváme se, že dříve musí býti mravnost a pak teprve že nám bude svědomí, jsouc vytříbeno jednáním šlechetným, bezpečným vodítkem. Což máme zvláště říci větě, „nejde o to, jaké to přesvědčení býti má; mám-li je za nejlepší, budu ho poslušen.“? — Právě asi proto, že mnozí mají své přesvědčení, třeba dobré nebylo, za nejlepší, stěžujeme si do vzmáhající se nesvědomitosti. A Herbart souhlas přesvědčení dle osobního mínění nejlepšího se chtěním v každém případě nazývá svědomitostí!

A měli bychom snad docela i mládež dle těchto theorií vychovávati? Budeme pěstovati jen dobrou vůli, a to bez základu náboženského? Jak bychom tu pochodili? A můžeme nadíti se, že dítě, jsouc mnohdy vychováváno uprostřed bídy hmotné i mravní, osvojí si pouhým přičiněním naším tak útlý cit aesthetický, aby mu dával neomylně znáti, jedná-li mravně či ne?

Článek tento divně se vyjímá v „Besedě učit." vedlé jiných článků vychovatelských, které vesměs k vychovávání náboženskému radí. Avšak nepřikládáme mu veliké důležitosti, neboť články toho druhu mívají málo čtenářů. —

Jiný článek jedná o vychování dívčím. K vychování náboženský mravnímu nabádá také čl. „Lichost místo pravdy". Ve čl. „Naše chyby" várováno jest učitelstvo chyb, jež vážnosti jeho velice jsou na újmu: jsou to i povídavost, přílišná živost u vyučování, ukvapenost a z toho vyplývající odpouštění trestův, úkolů, krutá přísnost, strannictví, nezřízená hrdost, netrpělivost, nesvornost. Čl. Jak učiti dějepisu s oporou o dějepisné články rovněž ukazuje k dějepisu jako předmětu, jenž vychování velice napomáhá, předvádí-li učitel žactvu činy hodné následování. Články dějepisné jsou: O vychování a vyučování v Jednotě bratrské od F. J. Zoubka, O knížeti Václavu Sv. od H. Krcha, Společnost polská před rozebráním říše, Ústava Lykurgova a Solonova, Sobieského zásluhy o obhájení Vídně. O zeměpise ve škole obecné pojednal A. Tafl. Z jiných článkův uvádíme: Učitel rádcem dospělých, Studie o zdraví a nemoci dorůstajícího pokolení. O české hudebnosti a podmínkách jejího zdaru, Stručné děje národnosti české po r. 1848. Čl. „z Athanasie" dra. B. Bolzana promlouvá o prozřetelnosti a dobrotě božské.

(Pokračování)

(Zasláno.)

Stanovy spolku katechetů v Čechách.

A. O účelu a prostředcích.

§ 1. Účelem spolku katechetů v Čechách jest, pojednávati o školských otázkách, hlavně o věcech, které se úřadu katechetického, předmětu, jemuž kněz vyučuje i katechety samého dotýkají.

§ 2. Prostředky k tomu jsou: vydávání neb podporování časopisu katechetického neb jiných knih paedagogických, přednášky, rokování ve schůzích výborových, měsíčních neb čtvrtletních, valných hromadách a valných sjezdech katechetů.

B. O údech.

§ 3. Údové jsou trojí: čestní, činní a přispívající. Činným údem může býti každý kněz, který náboženství vyučuje. Přispívajícím se může státi každý kněz jiný, alumnus, klerik. Každý činný a přispívající úd jest povinen složiti při zápisu jednou pro vždy nejméně 1 zl. r. č. a mimo to musí spláceti pro spolek roční příspěvek, který určí valná hromada. I výhody členů určuje valná hromada.

§ 4. Každý úd má právo rokovati a hlasovati ve valných hromadách, při měsíčních neb čtvrtletních schůzích, na valných sjezdech, činiti dotazy a nahlédnouti u přítomnosti jednoho člena výboru do listin a knih spolkových, dále má právo voliti výbor; členové od sídla spolku vzdálení, nedostaví-li se osobně do valné hromady, volí výbor písemně v listě podepsaném a zavřeném, jejž zašlou předsedovi spolku; dopisy tyto otevrou se pak ve valné hromadě a hlasy v nich obsažené budou čítány jako přítomných. Passivní volební právo přisluší těm členům, kteří bydlí v pražském obvodu policejním. Z venkovských členů mohou býti do výboru voleni ti, kteří se zaváží, že budou schůze výborové i ze svého vzdálenějšího místa beze vší hmotné náhrady navštěvovati.

§ 5. Práv svých nabývá člen splacením zápisného a ročního příspěvku.

§ 6. Členové z větších venkovských měst neb rozličných venkovských vikariatů mohou tvořiti spolkové odbory. Tyto odbory si volí předsedu a jednatele a mohou podávati po společné úradě návrhy o otázkách v § 1. vytknutých, aneb rokovati o věcech, jež jim ústřední spolek neb ústřední výbor k rokování předloží.

V tomto případě může si výbor neb spolek, kde spolkových odborů není, voliti důvěrníky, kteří by k jistým určitým otázkám členy svého okolí k rokování sezvali. Příspěvky členské se odvádějí spolku ústřednímu.

§ 7. Povinnosti členů jsou: šetřiti stanov, jakož i veškerých ustanovení spolkových schůzí, dokud by nebyla zrušena valnou hromadou, zachovávati výroky smírčího soudu, splatiti zápisné a příspěvek členský.

§ 8. Záležitosti spolku řídí výbor.

§ 9. Řádná valná hromada sejde se každý rok jednou, mimořádnou svolati může výbor, kdykoliv toho pilnou potřebu uzná neb pětina členů to žádá. Valná hromada svolá se, kde možno, ústně, jinak zvláštními dopisy, a to řádná valná hromada ohlásí se 8 dní, mimořádná tří dni napřed. Valná hromada může rozhodovati o všech věcech spolku se týkajících. Jí se zejména vyhražuje:

a) vykládati a měniti stanovy;

b) posuzovati činnost odstupujícího výboru;

c) stvrzovati účty;

d) voliti společně výbor, vyjma předsedu, jehož volba se děje zvlášť.

e) Valná hromada platně uzavírá, je-li přítomna pětina všech členů; nesešel-li se tento počet, uzavírají v hodině na to platně přítomní členové.

§ 10. Valná hromada může i s valným sjezdem spojena býti a v tomto případě může se v kterémkoliv českém městě odbývati.

§ 11. Valné sjezdy se mohou odbývati v kterémkoliv městě království českého. Svolati je může valná hromada neb výbor, který k nim program sestavuje.

§ 12. V měsíčních neb čtvrtletních schůzích odbývají se přednášky, rokuje se o dotazích, které jednotliví členové k svému poučení podávají a jedná se o návrzích jednotlivích členů, které čelí k povznesení spolku.

§ 13. *a)* Výbor skládá se z předsedy, místopředsedy, pokladníka, jednatele a 7 členů.

b) výbor volí se na rok;

c) k úradám schází se výbor, svolán jsa předsedou, nejméně jednou za čtvrt léta;

d) schůze výboru jsou kompetentní, je-li přítomna nadpoloviční většina výboru. Který úd nepřijde dvakráte po sobě do schůze výborové, aniž by se náležitě omluvil, pozbývá úřadu svého a na jeho místo nastupuje největším počtem hlasů zvolený náhradník.

Náhradníky volí valná hromada tři;

e) výbor vykonává veškerá uzavření spolkových schůzí;

f) k rokování o jistých důležitých otázkách určuje výbor z odborníků zvláštní sekce. § 14. Předseda:

a) zastupuje spolek naproti úřadům a jiným osobám;

b) bdí nad tím, aby jednotliví údové plnili své povinnosti;

c) stará se o to, aby stanovy spolku se zachovávaly;

d) svolává výbor, řídí jednání ve schůzích výboru a spolkových schůzích a sestavuje k nim pořádek rokování, a to k výborové schůzi, sám k ostatním za souhlasu výboru.

§ 15. Místopředseda zastává úřad předsedy, je-li tento zaneprázdněn aneb poděkoval-li se.

§ 16. Jednatel píše protokoly, obstarává záležitosti spolku a vede korespondenci jeho.

C. O volbách a hlasování.

§ 17. Volby vůbec dějí se hlasovacími lístky; ostatní hlasování děje se vyzdvižením ruky; přeje-li si toho však nejméně třetina přítomných údů, hlasuje se lístky.

§ 18. Při volbách a hlasování vůbec rozhoduje absolutní většina hlasujících; však při návrzích na vyloučení úda neb změnu stanov rozhoduje většina dvou třetin přítomných.

D. O smírčím soudu.

§ 19. Spory osobní, vzniklé mezi členy z poměru spolkového, vyřizuje smírčí soud, do kteréhož každá strana jednoho důvěrníka ze středu údů spolkových vyvolí a výbor, jemuž spor oznámen býti musí, předsedu soudu ze středu svého jmenuje. Předseda určí stranám a jich důvěrníkům čas a místo stání; nedostavění se svědčí ve prospěch strany dostavivší se. Z nálezu soudu smírčího není odvolání. Kdyby byl výbor sám spornou stranou, rozhodne o sporu valná hromada. Smírčí soud rozhoduje většinou hlasů.

E. Zvláštní ustanovení.

§ 20. Spolek přestává:

a) má-li nejméně 11 údů, aneb když valná hromada dvěmi třetinami všech údů na tom se ustanoví.

b) Kdyby se spolek rozešel, připadne jeho jmění spolku sv. Josefa v Praze.

§ 21. Protektora spolku a čestné členy volí valná hromada.

§ 22. Sídlo spolku jest v Praze.

§ 23. Řeč česká jest jednací a český text těchto stanov jest původní a autentický.

§ 24. Spolek, stanovy a každá změna v nich podléhají zákonům o spolčování vůbec.

§ 25. Spolková sepsání a vyhlášení podepisují předseda a jednatel. *)

---

*) O důležitosti tohoto spolku pronesl p. farář Kopal P. v 143. čísle „Čecha“ ze dne 27. června 1887. velice důležitá a vážná slova, pročež celý článek jeho zde otiskujeme:

Konečně po mnohých pracích, přes mnohé překážky dostal se přece k místu — spolek katechetův, jehož stanovy list náš nedávno byl přinesl. Vítáme spolek tento s upřímným potěšením. S nejedné a to vážné strany ozývaly se sice jisté pochybnosti o prospěšnosti, tudíž i nutnosti takového spolku. Avšak troufali bychom si je všecky rázem vyvrátiti otázkou: „proč v zákonech školních vyšlých z éry liberální katecheta, čili učitel náboženství, postaven byl jako Sokrates v Aristofanově komedii do vzduchu bez opory ani na horu, ani dolů, ani v pravo, ani v levo? Katecheta, ať si již na kterékoliv škole, mohl směle čítati se k jistému druhu problematických existencí, o nichž německý písničkář pěje: „ich hab' meine Sach' auf Nichts gestellt“. Právě toto problematické, vzduchovité postavení učitele předmětu nejdůležitějšího v moderní škole způsobilo katechetům útrap, úkorů, bolestí a zklamání nemalých a naplňovalo mnohého i roztrpčením. Dokud počínal si v každém ohledu tichošlápsky, dokud o nic, často ani o svůj plat se nehlásil, dotud bývalo všecko v pořádku: jakmile jen zahlesnul, ihned ozývaly se hlasy: jaká to drzost!

Katecheta považován byl jako soumar, jehož nosnost okresní školní rady zkoušely jako nosnost mostu — až do nejvyššího počtu zákonitých hodin.

Katecheta do dnes neví, kdo vlastně jest nad ním nejvyšším pánem, zdaž je to biskup, aneb pan cís. král. okresní inspektor. Mohlo by se sice říci, že oba, kterak ale dvěma pánům sloužiti? To nejlépe znázorňovalo se při povinné návštěvě chrámu, přijímání svátostí, vydání katechismu, zapisování hodin. A vyskytla-li se o něm časem pochybnost, komu by měl dříve sloužiti, a tázal-li se na místech kompetentních o radu, bývala ta rada někdy až příliš — pythická.

Přirozený následek takových rad byl, že vůbec málo kdo o radu se tázal a že obyčejně jednal podle vlastního rozumu — zdaž vždy dobře, jest ovšem jiná; bylo to ovšem jednodušší, jelikož nikoho ani nahoře, ani dole neobtěžoval. Škola z éry liberální vyšlá stala se jaksi bolestínem

ZPRÁVY SPOLKOVÉ.

Vyhláška.

Po usnesení výboru družstva „Vlasti“ ze dne 30. května t. r. vybízíme všecky, kteří by, jsouce znalci toho, o výtvarném umění v duchu katolickém do „Vlasti“ psáti chtěli, aby se k tomu buď ústně nebo písemně v redakci „Vlasti“ přihlásili. Tam dostane se jim bližších zpráv, a úmluva s nimi učiněná předloží se výboru ku schválení.

Spolu usnesl se výbor „Vlasti“ na tom, že bude ty zakládající členy družstva, kteří ve své farní osadě knihovny pro lid buď již založili, nebo založiti obmýšlejí, v práci jejich ušlechtilé všemožně podporovati a tím ku zakládání a vývoji katolických knihoven v Čechách a na Moravě přispívati.

K účelu tomu věnovati chceme všecky spisy obsahu zábavného, jež redakce „Vlasti“ jako exempláry redakční dostává; mimo to postará se výbor o to, aby získal v Praze i jinde vhodné knihy pro účel zmíněný. Chtěl-li by kdo družstvo „Vlast“ v tomto úmyslu podporovati, přijmeme s díkem darované knihy a budeme je v listárně administrace „Vlasti“ kvitovati.

Zakládající členové družstva „Vlasti“ nechť v tomto úmyslu našem vidí vděk za obětavost svoji.

Dávajíce to již nyní všem na vědomí podotýkáme, že přistoupíme k dílu s pomocí Boží na podzim vypsáním konkursu veřejného.

Z výboru družstva „Vlasti“ v Praze,

dne 9. června 1887.

Václav Červinka,
jednatel družstva „Vlasti“.

Josef Mergl,
t. č. předseda družstva „Vlasti“.

Církve, jež od ní doznávala samých úkorův, a proto ji nerada s ní přicházela do bližších styků. Nejhůře při tom měl se ovšem katecheta, jenž tu stál jako v křížovém ohni.

Právní postavení katechety ve škole není dosud přesně upraveno. Co do předmětu, jemuž učí, stojí sice na místě prvním, co do osoby — vzdor dvanáctiletým studiím, na místě posledním.

A což bychom měli teprve říci o jeho postavení hmotném? Zadalit sice katecheté o upravení svých platů, avšak petice jejich v říšské radě kam se poděla? Není na světě stavu tolik problematicky placeného nad katechety, vyjmeme-li jediné kaplany. Ve městech by to ještě ušlo, ale na venkově panuje ve příčině té hotové pašovství. Hlas se o své právo, žaluj, stěžuj si, odvolávej se až k nejvyšší instanci — obyčejně nic nevysoudíš!

Dobře víme, že stížnostem podobným neodpomůže ani spolek katechetův najednou. Postačí ale, když stížnosti tyto bude sbírati a na kompetentní místa zasýlati. Síly jednotlivce se rozptýlí, nikoliv ale celku. Hlas spolku vždy dále pronikne, nežli hlas jednotlivce. A to již stojí za mnoho. Dále nechce anebo nemůže každý sám se exponovati, spolek však má jakousi indemnitu.

V trojím tedy směru bude spolek katechetů zdárně působiti: 1. V příčině upravení katechismu; 2. v příčině právního a 3. hmotného postavení katechetů, k čemuž přejeme hojného zdaru.

ROČNÍK III. SRPEN. ČÍSLO 11.

VLASŤ.

Gymnasium jesuitů v Jindřichově Hradci.

Píše Alois Mattuška.

(Pokračování.)

8. Gymnasium po válce 30leté.

1648—1680.

(Uvítání obrazu P. Marie Boleslavské 1650. — Studia se zotavují. — Smrť Viléma Slavaty 19. ledna 1652. — Gymnasium odstěhováno do nové budovy 21. června r. 1665. — Císař Leopold I. návštěvou v Hradci r. 1679. — Pro opětný mor zavřeno gymnasium.)

Hradec počal se po svých pohromách zotavovati a radosť všeobecná nalezla příležitosti k projevu svému, když dne 16. srpna 1650. přibyl do Hradce dvorní kaplan, zvěstuje, že zítřejšího dne o osmé hodině ranní bude do Hradce přivežen obraz Matky boží staroboleslavské, který ze strachu před Švédy před tím do Vídně byl odeslán. Jesuité převzali uspořádání slavnosti. Dne 17. srpna ráno na dané znamení velkým zvonem táhli obrazu vstříc. Nejprve kráčely dítky, potom žáci latinských škol, všichni s květinami a ratolestmi v rukou, pak německé a latinské bratrstvo s insigniemi, hudba, probošt a duchovenstvo, české bratrstvo a lid slušně seřadený: mužové v dvojřadě, panny s rozpuštěnými vlasy a liliemi v rukou a konečně paní a matrony, kteréž průvod uzavřely. Obraz přijat byl za městem a na nosítka vložen a tak od rektora a tří jesuitů do města nesen. Průvod za hlaholu zvonů a zvuku chvalozpěvů dospěl až ke kostelu sv. Maří Magdaleny, kdež se zastavil a zde od studujících dramatické představení učiněno. Nato vnesen byl obraz do farního chrámu, na prostřední oltář postaven a po českém kázaní slavná mše svatá byla sloužena. Odpůldne ve 3 hodiny objevil se před chrámem mládenec, jenž co genius města P. Marii vzdal díky za milostivou návštěvu a doporučoval její přímluvě blaho města, když obraz nesen byl z chrámu k vozu za městem stojícímu.

Město mělo již vskutku potřebí oddechu. Gymnasiu vedlo se dle přísloví „inter arma silent Musae“, neboť žáci buď umírali

morem [1]) buď přebíhali k vojsku, a tak nedivíme se, že ku př. roku předešlého měla rhetorika jenom 5 žáků. Nicméně žáci tužili se, vytrvalostí učitelů jsouce povzbuzováni, a podporováni jsouce přízní mladého pána Adama Pavla Slavaty každého roku divadla všeliká hlavně na dvoře seminářském sehrali.

Starý pán Vilém Slavata dosáhl zatím osmdesátého roku; celý jeho život bohatý věnován byl službám státu a církve katolické, jejíž oporu shledával v řádu jesuitském. I nedivíme se, že na sklonku svého života přál si býti sám také jesuitou a že umínil si vykonati menší sliby Jesuitů, aby v rouše laika v některém kostele jejich pochován býti mohl. Tehdá nacházel se ve Vídni. Cítě pak opravdu poslední okamžiky života svého těšil se, že v máji roku příštího do Bavor putovati bude, do svých oblíbených míst — Passova a Oetinku a odtud hned že se vrátí domů, odebere se do hradecké koleje jesuitské a zde jsa vzdálen hluku světského pokojně života svého konec bude očekávati. Ale než se k tomu odhodlati mohl, zemřel Vilém Slavata dne 19. ledna 1652. v domě jesuitském ve Vídni, kam tuše svou blízkou smrť dopraviti se dal. Avšak vědělo se dobře, že Slavata nikde jinde odpočívati nesmí nežli v hrobce jesuitů hradeckých. Tak dne 25. února 1652. s velikou slávou tělo Slavatovo z Vídně do Hradce přiveženo a v kostele sv. Máří Magdaleny pohřbeno.

Ztráta Viléma Slavaty pro jesuity hradecké a jejich gymnasium byla převeliká; nicméně i syn zesnulého Adam Pavel Slavata, nástupce ve vladařství panství hradeckého, neodejmul pomoci své a pozornosti ústavu tak slavnému a kvetoucímu, jako bylo gymnasium hradecké a všímal si pokroku jeho na dále, tak jako to činil již za živobytí otce svého. Pokojné časy přispěly mimo to ještě více k mohutnění gymnasia, kterému tehdá v čele stál učený jesuita a spisovatel Bohuslav Alois Balbin [2]), takže pro přílišný nával žactva již ani místnosti školní nepostačovaly a cítila se potřeba, aby ústavu tak znamenitému věnována byla budova zvláštní, výhradně účelům studijním určená. Učebny školní nacházely se do té doby ještě stále v dolejším ambitu jesuitské koleje, byly však velice nepohodlné a citelná tedy potřeba kázala pomýšleti na budovu samostatnou, která konečně r. 1664. k cíli přivedena byla.

Dne 16. října 1664. koupil rektor koleje hradecké Ondřej Kachmann od hraběte Ferdinanda Viléma Slavaty dům [3]) mezi mastnými krámy a domem Pavla Süse, obchodníka v suknech, za 1000 zlatých rýns. a pro gymnasium o šesti třídách jej zařídil.

Do tohoto nového domu přestěhovalo se gymnasium dne 21. června 1665. Studující přešli slavně do „nového“ gymnasia a byli hrabětem Ferdinandem Vilémem Slavatou podarováni.

---

[1]) R. 1647. zemřel na mor rhetor Ondřej Ludovicus (Rakušan), r 1648. syntaxista Daniel Holec, pak parvisté Daniel Steiner (Jihlavan) a Jiří Kilian (Moravan). Mimochodem podotknuto buď, že r. 1644. byl zabit bleskem principista Mat. Mlynář.

[2]) Boh. Balbin byl praefektem gymnasia jindřichohradeckého v letech 1655—61. a professorem rhetoriky, která po několikaletém úpadku byla r. 1655. vzkříšena hlavně přičiněním rektora jesuitů Gosvina Nickela.

[3]) „Na Starém městě z domu P. Tranchymonta učiněny jsou školy jezovitské.“ List. v arch. hrad. Budova tato stála na místě, kde nyní stojí mastné krámy, neboť tyto stávaly skoro uprostřed nynější ulice školní až do r. 1801., kdy vyhořely a nově zřízeny byly ve vedlejším domě zrušeného již gymnasia.

Nástupcem tohoto stal se Jan Jiří Jáchim 1673., za jehož vladaření vypukl v Rakousích r. 1679. mor tak hrozný, že viděl se císař Leopold I. nucena do Prahy se uchýliti, na kteréžto cestě na zámku v Hradci Jindřichově po tři dni se zdržel.

Ani Jindřichův Hradec nebyl však ušetřen morem. V době od 1. ledna do konce listopadu 1679. zemřelo zde 50 lidí, avšak po celou tu dobu ve studiích se pokračovalo bez přestávky, aniž kdo ze studujících se rozstonal, až teprve v listopadu gymnasium a všechny školy v Hradci byly zavřeny. Sotva byli žáci rozpuštěni domů, rozněmohli se z nich někteří a v krátkosti za své vzali[4]). V semináři a v koleji odbývala se zatím soukromá modlení mládeže. Konečně po svátku sv. Františka Xaverského bylo opět gymnasium otevřeno, ale tak, že jenom rhetorika, poesie, syntax a parva byly do svých obvyklých místností v gymnasii uvedeny. Naproti tomu světnice grammatiky a principie byly obydleny od nemocného a nyní se pozdravujícího jesuity Antonína Batty a studujícího Daniela Samka, parvisty, rovněž z nemoci vyváznuvšího. Nemohly tedy obě školy sem zavedeny býti, nýbrž umístěny jsou prozatím v koleji jesuitů; grammatika uvedena do staré lékárny a principii vykázáno místo ve světnici pro ukládání potřeb divadelních sloužící. Když potom oba nemocní pozdravivše se lůžko opustili a domů se navrátili, školní místnosti od nich opuštěné byly ještě celý měsíc vyvětrávány a vykuřovány, načež po Novém roce 1680. vrátily se sem ony dvě třídy studujících z koleje, kde zase všechno v ambitech a zahradě čistěno bylo.

9. Obraz života studentského a rozvoj semináře až do vymření Slavatův.

1680—1700.

(Národnosť a stáří mládeže. — Instruktoři. — Studenti na stravě. (Mendíčkové). — Dráhy života po odbytých studiích. — Stěhovavý život studentů (vagabundi, kosmopolité). — Urozená krev a noční třenice — Bitka se sedláky Rodinovskými. — Starý hlídač městský od studentů zavražděn. — Cvičení v ctnosti. — Studující probodl kordem obraz P. Marie. — Vynikající pensionáři hradeckého semináře: Arnošt hrabě Harrach, Leopold hrabě Kolonič, Bart. Trillsam, Frant. Rákócy. — Domácí hospodářství semináře. — Svátek sv. Víta v semináři. — Sv. Alois patronem studujících. — Seminární hudba. — Divadla studujících. — Nové krásné jeviště obdrželi žáci od hraběnky. — Vymření rodu Slavatova. — Kanonisace Jana Kapistrana. — Nedělní mše pro gymnasium v hlavním chrámě.)

Prohlédněme si nyní poněkud blíže onu mládež, která v nynějším utěšeném rozkvětu gymnasium v Jindřichově Hradci navštěvovala. Byl tu zastoupen výkvět mládeže z Čech, Moravy, Slezska, Rakous, Štýrska, Tyrol, Uher, Polska, Belgie, Lotrinska, Bavor, Švýcar, Italie a Španěl. Mládež tato veškerá zaujímala stáří od 5 let až do 20 (výminečně 23) let a byli žáci také v jednotlivých třídách velmi rozdílného od sebe věku. Bylo stáří parvistů 5—10 let (výminečně až 15), principistů 9—15 let (vým. 18), grammatistů 10—16 let (vým. 20), syntaxistů 12—17 let (vým. 22), poetů 15—18 let (vým. 23), rhetorů 18—20 let (vým. 23).

[4]) Zemřel parvista Bart. Hlavín, pak principista rytíř Bern. de Germercheimb a syntaxista Jan Milota (Hradečan).

Zámožnější otcové vyhledali synům svým, když je přivedli do Hradce na studie, zvláštní „instructory", kteří by je jakožto svěřence své pod dozorem měli, doma s nimi učení školní opakovali a všelijak je vzdělávali. Obyčejně požádali některého jesuitu, aby dětem byl instructorem.[5]) Nejčastěji bývalo, že se na professory samé s žádostí takovou obraceli, kteří ovšem dobrou za to odměnu dostali, zvláště když některý vznešený svěřenec dán byl svému professorovi i do bytu.

Žáci stravovali se, kde kdo mohl. Bohatí za dobrý plat živeni byli v semináři aneb na bytě ve městě. Chudí nalezli svůj útulek v semináři, ale ústav tento nemohl v sebe pojati všechny nemajetné a proto ti, kdož do semináře přijati nebyli a v Hradci rodičů svých neměli, musili se živiti na svou pěst skoro výhradně žebrotou.[6]) Proto se jim říkalo „žebráčkové" čili „mendíčkové" (mendici). Chodili od domu k domu, zpívali a žebrali. Co dostali, o to se rozdělili. Mrav doby toho žádal, aby obyvatelstvo studenty chudé vydatně podporovalo. Měli tedy po domech zajištěné obědy, hlavně u probošta, u konšelů města, u purkrabího zámku, u ředitele kůru, u sousedů, u vrátného v jesuitské koleji, u lékaře městského, v lékárně aneb u příbuzných. Stalo-li se, že některému studujícímu dostávalo se špatné výživy a měl vůbec nedostatečných prostředků, obrátil se do jiného města hledat tam svého štěstí.

Veliká část žáků po odbytých studiích gymnasialních obrátila se ke stavu kněžskému, hlavně k jesuitům[7]) aneb řeholím františkánské, kapucínské, augustinianské, benediktinské.

Z jiných stávali se opět písaři v kancelářích městských nebo zámeckých. Někteří opět vstupovali k bohatým a mocným šlechticům do služby za panoše aneb za osobní společníky ve válkách. Z gymnasia hradeckého vyšel však i nemalý počet žáků takových, kteří zaujali potom vysoká místa ve státu a církvi jako biskupové, provincialové, professoři universitní, praefektové gymnasií, doktoři theologie, řečníci, rádcové císařovi, praefektové provincií, úředníci římské stolice a j. v.[8])

---

[5]) Tak byl jesuita Petr Schlehel instruktorem šlechtici passovskému Janu Oldř. Goldtovi.

[6]) Život mnohých studentů musil býti velmi bídný, neboť trpívali hladem i častou nemocí. Při r. 1658. nacházíme následující poznámku: „Grates Deo debemus praecipuas, quod anno jam quarto e discipulorum omni numero ne unus quidem obierit. Plures cum pauperitate quam cum aegritudinibus conflictantur."

[7]) R. 1634. absolvovali v Hradci gymnasium žáci Mat. Roselius (z Dačic) a Jan Sax (z Plzně), kteří vstoupivše do řádu jesuitského stali se potom jeden i druhý provincialem jesuitů.

[8]) V následujícím seznamu uvádíme některé vynikající muže, kteří v J. Hradci na gym jesuitském studovali a vyššího postavení se domohli (v závorce udáno, kdy v seznamu žáků prvně jméno to se vyskytuje):

Blažej Slanina, provincial jesuitů (1600. v gram.), Ondřej Fisírek, první infulovaný probošt jindřichohradecký (1606. v rhetorice), Ondřej Kotna, probošt v Litomyšli (1606. v rhetorice), baron Arnošt z Harrachu, kardinál arcibiskup pražský (1606. v principii), Jiří Bohatý, rektor jesuitů hradeckých (1607. v rhetorice), Jiří Bílek, kanovník v Boleslavi, Brně a první infuł. arciděkan v Krumlově (1607. v rhetorice), Šimon Anlicus, soudce (1608. v poesii), Jiří Nefestinus z Prahy, kanovník v Boleslavi (1609. v rhet.), Mat. Černovský z Plzně, děkan v Kutné Hoře (1609. v synt.), Filip Bedřich Breiner, Rakušan, biskup vídeňský

Studentský život měl ráz velmi stěhovavý, takže žáci pro příčiny rozmanité opouštěli gymnasium, přecházejíce i během vyučování školního z ústavu jednoho na druhý.[9]) Značná část žáků „sběhla" se studií na řemeslo aneb se dávala na vojnu, odcházejíc k vojům císařským, jež v Uhrách proti Turkům bojovaly a na vojně se oženili.[10])

Toto odcházení žáků od studií dálo se hlavně, když r. 1683. obklíčené Vídni hrozilo od Turků nebezpečenství. Tu i sám praefekt gymnasia a professor rhetoriky Guirin Walram uchýlil se počátkem července do Vídně, takže po tu dobu zastával ho v Hradci Jiří Worpitz. Když pak dne 8. července Vídeň byla obležena a mnoho utečenců z Rakous počalo se v Hradci shromažďovati, ozval se v obyvatelstvu zdejším postrach, takže jesuitům jen stěží podařilo se, až na malé výminky, studentstvo udržeti pohromadě.

V únoru provedli rhetorové divadlo, vztahující se na obležení Vídně a na Turky. Když pak později ve válkách Francouzi vysílali podplacené zapalovače do Čech, aby zde města i vesnice zapalovali a dne 21. června 1689. Prahu zapálili, přiměl tento způsob občany hradecké k bedlivosti a bdění, kteroužto službu nočního času i studenti svým hostitelům vykonávali.

K ustavičnému těkání žactva s místa na místo přispěla také ta okolnost, že byli mnozí bez domova, neboť na pochodu válečném

---

(1609. v gram.), Jan Marek Landskronaeus z Litoměřic, osobní lékař dvou císařů (1614. v poes.), Jakub Drábek z J. Hradce, výtečný kazatel (1615. v poes.), Šimon Ignac Hebelius z Prahy, syndikus Nov. města pražs., pak Malé strany (1624. v synt.), Tobiáš Eber z J. Hradce, rektor jesuitů v Jičíně (1624. v gram.), Jan Puss z J. Hradce, probošt v J. Hradci (1624. v gram.), Jak. Filip Bilant z J. Hradce, cís. notář (1624. v gram.), Mart. Cams ze Soběslavi, arciděkan v Král. Hradci (1624. v princ.), Karel Borgmon, Moravan, děkan v Prachaticích (1630. v synt.), Jan Sax z Plzně, rektor jesuitů v Praze (1630. v synt.), Daniel Lancz z J. Hradce, syndikus v Budějovicích (1630. v princ.), Mat. Bubielus, Slezan, kanovník v Brně (1631. v poes.), Šimon Kazimír, Litvan, výtečný řečník (1631. v poes.), Václav Coelestin, Pražan, děkan metropole pražské (1634. v rhet.), Tom. Cuculus z Bud., děkan v Budějovicích (1634. v princ.), baron Fr. Karel Libstejnský, vrchní kapitán Moravy (1635. v rhet.), Kašpar Macarius z Bud., farář v Řečici, pak u sv. Jindřicha v Praze (1638. v poes.), Mart. Kemling z J. Hradce, probošt ve St. Boleslavi (1639. v synt.), Mat. Rutt z J. Hradce, kapitán v J. Hradci (1639. v gram.), Tobiáš Čeněk z Nov. Bydžova, výtečný organista (1639. v gram.), Bart. Duchek z Tábora, syndikus v J. Hradci (1683. v gram.), Jan Alex. Koniat, šl. z Telče (1643. v princ.), Michael Kastel z Teplic, probošt v Chotěšově (1644. v synt.), Václav Uhl z Teplic, opat v Teplé (1644. v gram.), Tomáš Pešina z Čechorodu z Počátek, děkan metropole pražské (1645. z gram.), Mik. Fux, Moravan, děkan v Telči (1646. v rhet.), Jakub Lintner, soudce v Praze (1653. v rhet.), Fr. Leopold Slavata, kanov. v Passově (1653. v synt.), Jan Karel Jáchim Slavata, general řádu Carmelitanů (1653. v synt.), Bart. Daněk, Moravan, děkan v Táboře (1653. v poes.), Václav Macarius z Budějovic, prelat u sv. Víta (1657. v rhet.), Jakub Komermaier z J. Hradce, farář ve Stráži (1657. v gram.), Jan Ticalius, pedell university pražské (1659. v rhet.), Josef Naimon z Belgie, missionář v Indii (1660. v synt.), Jos. Bedřich Neuman z Belgie, missionář v Mexiku, Tomáš Schvanberger z J. Hradce, farář v Kumžáku (1661. v rhet.), Vojtěch z Macco v Telče, děkan v Krumlově a j. v.

[9]) Jednoho roku odešlo z gymnasia 28 parvistů. — Žákům těkavým říkalo se „sběhové" (vagabundi). V seznamu studentstva nezřídka shledáváme se s poznámkou, jako na př. při jméně žáka Jiřího Hernera (1690.): „Profugus et per varias provincias vagat.

[10]) R. 1688. studující Martin Lautzman stav se vojínem brzo na to se oženil.

z rodičů vojenských se narodili, a ztrativše často rodiče své pak v bitvě, neměli více žádného místa, k němuž by se hlásili. Takoví žáci byli zanešeni v katalogu školním co „kosmopolité.“ [11]) Mnozí žáci utekli ze škol neb ze semináře, ale zase po nějaké době „postu svého od studia“ se vrátili.[12]) Naproti tomu byli žáci někteří přinuceni opustiti ústav pro častý útěk, nehodné chování, nevděk aneb život nedůstojný[13]).

Jak jsme častokráte již se zmínili, bylo v Hradci mnoho urozené krve[14]), která byla dosti bujná a proto svými kordy, které při pasu nosila a ni ve dne ni v noci se od ní neodlučovala, hrdě potřásala, vybízejíc často zpupně každého k zápasu, kdo by s ní do sporu dáti se chtěl. Horká krev šlechticů vlašských neb španělských jakožto synů jižního podnebí jmenovitě to byla, která časté noční různice způsobila, což bývalo zcela obyčejné, a rok školní jestliže uplynul bez výtržností veřejných, k vzácným se počítal, takže zápisník školní uznal za vhodné při sklonku jednoho roku školního poznamenati, že byla mládež pokojná a že hádky ani ve dne ani v noci ani v soukromí ani na veřejnosti žádné se neudály a jak udává představenstvo města, již za posledních let prý se menšily.[15]) Takové třenice mívali studenti nejvíce s řemeslnickými tovaryši aneb s vojáky; s těmito sváděli hotové bitky, neboť obě strany jsouce ozbrojeny prudce na sebe dorážely zbraní[16]). Výsledky studentské nerozvážlivosti bývaly osudné a politování hodné, anyť lidské životy za oběť jim padly.

Jednou v létě učinili si chovanci semináře vycházku pro zábavu do vsi Rodinova a snad že chytali v potoce raky, byli od sedláků rodinovských přepadeni a první z chovanců seminářských, jemuž ostatní kollegové říkali „praefect“, Jiří Stranný z Lužice, na místě zvaném Kanclov od sedláků v hádce byl zabit. Umírající mladík donesen byl do Hradce, zde ihned přijal poslední pomazání, načež skonal a byl pak pohřben v kostele sv. Jana[17]). Na panství bylo zavedeno

[11]) R. 1663. odešel z gymnasia šlechtic Vojtěch Rumbalt „kosmopolita“. Téhož roku odešel Jiří Schöpfer, také kosmopolita, s otcem svým k vojsku císařskému do Uher, ale zemřel tam na mor hned r 1664 Jiný kosmopolita Jiří Spis odešel r. 1649. s matkou svou do Belgie hledat tam otce svého vojína.

[12]) R. 1687. byl Fr. Bayer (Hradečan) následkem přemnohých útěků svých přinucen na dobro ústav opustiti. Mat. Böm, který utekl ze semináře a zpět se vrátiti chtěl, nebyl více přijat a musil pro chudobu „školám vale dáti.“

[13]) O tom svědčí případné poznámky v knize školní při některých jmenech žáků ku př.: „Oppunctus est, quia inhoneste de magistro se gessit.“ — „Ejectus est juvenis nequam et pestiferus“, a j. p. Jeden žák (šlechtic) byl vyloučen, že učitele svého pomlouval, jiný opět, že v chrámě svíčky ukradl, jakýsi Ondřej Skřaženský (ze Slezska) propuštěn byl bez vysvědčení pro každodenní chlast a p.“

[14]) R. 1658. bylo v Hradci 24 šlechticů a v knize školní nacházíme poznámku, že by jich bylo ještě více, kdyby občané, u nichž jsou na stravě, více jim přáli.

[15]) „Nullae (etsi annis superioribus fatigatos se meminerant urbi Praefecti) nullae unquam nocturnae rixae vel diurnae, nullae privatim aut publice susceptae inimicitiae; quieta juventus.“ 1657.

[16]) Stalo se jednoho dne r. 1658., že jesuita jeden jda na procházku, uzřel studující a vojáky, kteří na sebe zbraň tasili a k zápasu se chystali. V rozhodném okamžiku učinil hádce konec, anoť se mu podařilo uchlácholiti obě strany, ačkoliv jeden z vojínů se zapřísahal, že se studentům pomstí.

[17]) Událost tato stala se v červnu r. 1611.

s vinníky vyšetřování, o němž tolik jen známo, že byli sedláci odsouzeni s hořícími svíčkami u kostela pokání činiti.

Podobný případ nešťastný udal se r. 1691., který tentokráte vyvolán byl úmyslnou lehkomyslností mládeže studentské a byli to opět seminaristé, kteří bujný ten kousek vyvedli. — Dne 5. října totiž měl odejíti do noviciatu k jesuitům rodák pelhřimovský Daniel Watthofer, který toho času v Hradci dlel jakožto absolvovaný gymnasista. Několik dní před tím umluvili se však seminaristé někteří, jmenovitě rhetorové Josef a František Besenella, 18letí bratří a šlechtici z Tridentu, pak poeta Mikuláš Bevilagna, také 18letý šlechtic z Tridentu a grammatista Jakub Preining ze Šoproně v Uhrách, že pod záminkou rozloučení se s kandidatem jesuitského řádu Watthoferem ze semináře si vyjdou a nějakou švandu si způsobí. Za tou příčinou získali sobě holičského pomocníka Ferd. Zacha (Vídeňana), aby vyhledal ve městě nějaké příhodné místo, kde by dle vůle své mohli býti veselými. Opravdu pak dva dni před odchodem Watthofra do Brna, kde měl u jesuitů noviciat nastoupiti, přišel po 5. hodině odpoledne 3. října do semináře holičský pomocník Zach, aby jim oznámil, zdali tedy chtí jíti ven, že dal dnes u kuchmistra Waisze připraviti večeři a že hudbu tam objednal; žádal na nich tedy peníze, aby mohl zaplatit, což oni neučinili. Dav jim „na shledanou“ odešel, řka ještě, až bude čas, že na ně pod okny semináře zapíská. Aby potom večer ze semináře uniknouti mohli, o to se postaral Bevilagna, jsa poslán od regenta semináře ven pro svíčky. Maje svěřený mu klíč hlavní od regenta v ruce, otevřel jím infirmarium (světnice pro nemocné), kam se ihned všichni uchýlili a když se Bevilagna vrátil a odevzdal klíč zase regentovi (který se ho ptal, kde tak dlouho byl, načež on se vymluvil, že šla hospodyně pro sůl), objevil se na dvoře pod oknem infirmaria, kteréž bylo v dolejším ambitu semináře, holič Zach a několikkráte zapískal. Volal na ně, aby už šli, že je čas, sice že by musil sám večeři objednanou zaplatit. Bylo to již po 9. hod. večer. Tu spustili se všichni s oken dolů a šli nejprve ke kandidátovi Watthoferovi, který nemaje tušení o jejich lsti pozdě vrátil se od večeře domů, neboť se loučil s hradeckými jesuity a známými, načež ustanovil se, že dnes večer sepíše vyznání svých hříchů, maje odejíti do života řeholního. Takměř násilím vzali ho mladíci sebou a šli ke kuchmistrovi panu Waiszovi, kde společně jedli a pili. Po večeři s velikým hlukem a za vřesku dud, na které holič pískal, chodili po náměstí již o půl noci a z rozpustilosti překaceli babám dřevěné domky, ve kterých ony za dne pečivo prodávaly. Zach, Preining a Bevilagna převraceli boudy za tím úmyslem, aby ze strážnice vylákali noční hlídače, při čemž Zach kordem potřásaje stále říkal: „Já musím dnes nějakou rozprávku se stráží začíti, dnes je budu kordem jinak lechtati nežli včera.“ Nato vzkřiknuv „alou“ a „kramerwerky dolů“, překacel boudy, v čemž mu Preining a Bevilagna pomáhali. Besenella však je napomínal, aby toho nechali, načež se všichni dali skrze obě svatojanské ulice k panu Siessovi na víno. Mikuláš Bevilagna sedl si zatím u strážnice starému hlídači na lavičku, když tento vyšed ven k sobě ho volal, „zdali nechce šňupeček tabáku“, Bevilagna jej vzal a dal zato stražníkovi groš, jenž ho pak prosil, aby jen šli v tichosti, tak aby pan rychtář nic neslyšel: nato šel Bevilagna za ostatními k Sies-

sovi. Ve vinárně dlouho se nezdrželi. Watthofer a bratří Josef a František Besenella zůstali v síni státi, bavíce s šenkýřkou.

Naproti tomu Zach, Preining a Bevilagna šli opět skrze svatojanskou ulici; když se octli u sv Jana, děl Zach: „Kdyby vyšel Petr ven, budu se s ním bít.“ Pak došli na náměstí až k místu, kde staly boudy a když Zach vyzval své kamarády, aby na jeho zodpovídání boudy převraceli a dvě skutečně shodili, hlásila se hlídka. Co zvolala, rozuměl jen Zach, kterýž jediný uměl česky. On také hned položiv dudy na zem, vrhnul se na strážníka Petra, jenž se halapartnou bránil, a vyhodiv mu zbraň do výše, přerazil ji, takže se ponocný dal na útěk. Zach a Bevilagna hnali se s kordy za ním, ale nedostali ho. Mezitím však Preining obořil se na starého hlídače, který zvolal: Pro Boha, nechte mne páni v pokoji!“ Než Preining dvojí prudkou ranou smrtelně ho zranil, takže stařec k zemi klesaje bolestně volal „ouvej, ouvej, ouvej“ a po ¼ hodině skonal. Vinníci dali se na útěk a studující ostatní, kteří se mezitím k tomu sběhli, běželi s nimi, nevěděli však, co se stalo. Pouze Zach pravil po cestě: „Měli jsme sice obnažené kordy, ale jen z rekrace a zase jsme je zandali.“ Nato Preining: „U čerta, já ho jistě pích! Má-li smrtelnou ránu, zůstaňte jen při mně.“ — „Vidíte, kdybych nebyl s vámi“, děl opět Zach, „byl by vás hlídač zahnal a natloukl vám jako včera!“ — „Žádný z nás přece neutekl jako on první a jestli je probodnut, já ho propichl.“ Pak soudruhy své Zach vyzýval, aby šli k němu spat, on že má doma peřiny a tam si mohou dobře poležet. Konečně uchýlili se ke kuchmistrovi Waiszovi, kde seděl Daniel Watthofer, s váženými občany hovoře a s nimi se louče. Zde přiznal se Preining: „Já jsem bojoval nejstatněji, jenže nevím, jestli do zdi nebo do člověka jsem trefil; jestli však raněn, tak jsem já to učinil.“ Ale již přicházela ruka spravedlnosti. Rychtář Pavel Süs ještě téže noci o tom jsa zpraven, vinníky vyhledal a dav holiče Zacha uzavříti do vězení veřejného, studujícím naproti tomu poskytl vazby čestné, jelikož toho privilej gymnasia kázala, ačkoliv jeden z různých konšelů žádal, aby také studenti hned do vězení veřejného vsazeni byli; dalť je prozatím odvésti do věže, která se nacházela nad branou při konci nynější panské ulice (k Novému městu). Na druhý den 4. října ráno odebral se rychtář ještě se syndikem od magistrátu zmocněným k rektorovi jesuitů v záležitosti spáchané vraždy. Rektor děkoval rychtáři za to, že nedopustil, aby studující vsazeni byli do žaláře, nýbrž v soukromou vazbu že je uvedl a pak mu oznámil výsledek porady, kterouž měl se dvěma členy řádu. Kandidat Daniel Watthofer byl z obžaloby propuštěn, ale že jeho pověst přece utrpěla, nebylo mu dovoleno tohoto roku do noviciatu jíti a zároveň ustanoveno, aby u provinciala jesuitů za něho orodováno nebylo. Ostatní byli dosud držáni ve věži, pročež ustanoveno žádati magistrát, aby zajaté studující dle stávajících privilegií odevzdal v moc rektora. Ale že v koleji nebylo žádného vězení pro takové vinníky, zdráhal se magistrát je vydati, dokud by tu nebyla záruka, že budou v koleji dobře hlídáni, neboť odvolávaje se na verš písma svatého „Quicunque effuderit sanguinem, fundatur sanguis illius“ (Gen. 9, verš 6.), upozorňoval rektora, že se studující dopustili úmyslné vraždy, a což více váží, udeřili na strážce noční a privilegované osoby, na které celé město spolehá a že na ně při strážním domě se vrhli, jest to i urážka stráže. Rektor zaslal magistrátu

děkovací přípis za slušné zacházení se studenty, ale ve příčině vydání jich stál na svém. V zahradě koleje vyhlédnuta zazděná brána vedoucí k sacellu sv. Ignáce a mřížemi opatřená, načež praefekt gymnasia při poradě s primasem města, soudcem a syndikem vymohl vydání studentů, kteří byli do vězení nového ve voze v čestném průvodu rychtáře a syndika vedeni a tam od jesuitů Jana Reichela a Jul. Hoye přijati. Bevilagna, který před tím utekl, opět byl chycen. Poněvadž pak rektor sám nechtěl býti v této věci soudcem, ustanovil místo sebe s plnou mocí zvláštního soudce, který by věc přísně, ač i humánně vyšetřil a rozsoudil. K tomuto úkolu vyžádal si kvestora císařského Jiřího Steinigera, jenž zavedl výslech každého z vinníků, ač k rozsudku se nedostal, ježto celé záležitosti neočekávaně kardinál vídeňský Kolonič učinil konec, odvolav vraha Preininga zpět do Vídně, odkud ho byl sám do Hradce poslal za tím účelem, aby jakožto nekatolický mladík na víru katolickou zde byl přiveden.

Dne 18. října 1692. dostavil se do Hradce vyslanec Koloničův probošt Ezech. Ludvik Vogel, maje Preininga do Vídně vzíti. Rektor poradiv se s Mat. Ruthem, správcem hradeckého zámku a s magistratem, vyhověl té žádosti a vraha propustil.

Takovéto bujné chování se šlechticů některých ovšem není s to, aby v něčem dobrá pověst semináře jesuitského byla umenšena. Chovanci pěstovali rozmanité ctnosti rádi a dobrovolně hlavně ve svém spolku P. Marie, mrtvíce náruživosti své bičováním, postem a zpovědí. Neméně vynikali ve vědách [18]) a při rozdávání odměn první z nich obyčejně připadly seminaristům. O rozmanitém cvičení se v dobrých vlastnostech svědčí mnohé případy. Jeden chudý žák trpěl dobrovolný hlad, neboť co si vyžebral na své obchůzce městem u dveří, to dával svým nuzným rodičům, říkaje, že byl dlouho od rodičů svých živen, proč by jednou on nemohl jim pomoci? Jiný malounký žáček dostával do semináře od rodičů svých maso, ale když je obdržel ve dnech zapovězených, tu vzav maso z nejbližšího okna otevřeného je vyhodil, takže se té odhodlanosti všichni divili. Jeden seminarista po celý rok v sobotu zdržel se teplých pokrmů. Jiný opět vyučiv se od svůdce jakéhosi písmu magickému a poznav svou chybu, raději drahocenné listy uchopil a do pece je vhodil, než aby na duši své zkázu vzal.

Nedivíme se, že seminaristé v mystickém duchu vychovaní a vedení všem tajemným, nadpřirozeným a pověrčivým myšlénkám bývali nakloněni.

Na chodbě semináře visel obraz P. Marie, který požíval nevšední úcty a před nímž se zbožní mladíci rádi modlívali. Sem zvláště často přicházíval před boží Rodičku chudý student a modlíval se nábožně. Jednou vstana od modlení spatří na klekátku zlatý peníz, který on jako vymodlený přijal, avšak jejž tam professoři před nějakou chvílí položili, vědouce, že teď přijde konat své obvyklé pobožnosti. Napotom kdykoli prosby své zde na Pannu Marii vznášel, vždy s odměnou stejnou odcházel. Ve štěstí však zpyšněl a po delší čas modlit se nepřišel; až když peníze promrhal, a nouze jej přiměla, pokořil opět ducha svého k modlitbě; ale ať se modlil jak dlouho chtěl, peníz

[18]) Že však větší váha položena ve zbožnost, o tom svědčí poznámka o mládeži seminární: „Quamquam in utroque excellere conata est, potiorem tamen duxit literis pietatem.“

zázračný se neobjevil. Mladík zlostí uchvácený probodl kordem svým obraz P. Marie na krku a na rameni a na místě tom se vyronila krev. Mladík byl následujícího dne v posteli mrtev nalezen.[19]) K této události vztahuje se nadace faráře Jakuba Tamiše (o které na jiném místě zmínka byla učiněna), jenž ustanovil, aby každou sobotu dva alumnové před obrazem P. Marie nožem probodené se modlili.

(Dokončení.)

Jeničk a.

Báseň Frant. Chalupy.

(Pokračování.)

Čas trap velkých nadešel a nouze.
Na každou líci stín se smutku klad,
zlý vévodil tu v kraji vladař — hlad
a kruté žezlo třímala s ním pouze
svou rukou vyschlou svadlou bída bledá.

Zle zamyšlen v své temné jizbě sedá
a o synovi dumá, na Francouze
jenž musel s našimi, — Jan Sedlák z Prašné.
Zří stále v duchu ony zjevy strašné,
jež hrůzonosný chystá války běs,
kdy krvavé se proudy hnou plání,
kde zvedá peruť jenom smrť a dés,
kde není těchy, není smilování.
Když na příšerném zjevu oko prodlí,
kde v duchu vidí jediného syna,
jak pod ranami klesá, v boji hyna,
tu zalká žalně, žalobně se modlí,
Snad rozumu by svého nebyl pánem,
sem kdyby často nepřiběhla v spěchu
Jenička, — milá, dobrá duše, smavá,
jež vlévá v duši jeho sladkou těchu,
jak balsam vonný. — Jak jitřenka s ránem
se objevuje, v starý zrak se dívá,
jak večernice nad soumrakem, bdívá
tak nad ním ona, švitoří a zpívá.
V té době bolu, žalu, teskna tíhy,
ryl smutek v staré tváře hrubé rýhy
a hojnou setbu slz pláč v tyto sel.

---

[19]) Případ tento jest pouze pověst z úst lidu čerpaná, v knihách jesuitů žádné zmínky o události podobné jsme nenalezli. Nicméně ve velkém chrámě v nynější kapli P. Marie nalezá se onen obraz, na němž také ony dvě rány se nacházejí a na zadní straně obrazu jest nápis: „Tento obraz jest zázračný; neb když jej jedenkráte studující z příčiny peněz dvakráte — jak vidno — bodl, byl následujícího dne mrtev nalezen.“ Obrazu tohoto kopie spatřují se v některých domech hradeckých.

Kdo znal ho, pro nebožce zaslzel.

Jen jedinému nebylo ho žel!
A to byl Sovák, — syna jeho v lásce sok,
jenž lepou Jeničku svou zváti chtěje,
ji miloval, — a k němu záštím plál,
ji miloval, — však marně, bez naděje.

Rok jeden uplynul i druhý plynul rok,
co Vavřinec v tu modrou zmizel dál.
Když přiblížil se žalostný rok třetí,
v kraj našich lidí válečný ryk letí
a přítel nepřítel se kvapem ženou,
jak příval rovinou, jak nebem mraky
krajinkou pobouřenou, poděšenou.
Všem líce blednou, v slzách vlhnou zraky,
vše hrůzy ryk a války poplach plaší.
Lid kryje se a prchá v tmavé lesy.

V zlou dobu onu prchli z vísky naší,
by v hloubi lesa ukryli se kdesi,
Jan Sedlák, Jenička a mnozí s nimi.
Byl v zástupu i Sovák, jak duch zlý.
Čas mrazů velkých byl a kruté zimy.
Tak uprchlíků zástup v lese dlí
a hrozné snáší útrapy a bědy.

I vyšli smělejší dva na výzvědy . . .

Jenička smutná tichounce se modlí,
když náhle Sovák přiblíží se k ní;
zrak jeho vášní plál a úsměv podlý
se kolem rtů vil. Tiše mluví, lstivě:
„Ach, holubičko má, co trapných dní,
co nocí dlouhých, trapných, bezesných
jsem v pláči probděl, mysle drahá, na tě!
Když bolesť, lítosť dralа srdce divě,
tvá nedůvěra, pohrdavý smích
mne dotýkal se, ničil jedovatě.
Mou lásku k tobě znáš. — Já dobře věda,
že jiný drahým ti, jsem ustoupil,
ač duši spárem rvala žalu běda.
Dnes mrtev on, jenž drahým tobě byl,
a složil kosti; kdo ví, v které zemi?
Spí Vavřinec již věčný sen svůj v hrobě!
Buď pokoj mrtvým. — Život, štěstí, mladosť
buď pozůstalých útěcha a radosť.
Má holubičko, zda dnes přáno je mi,
bych po dnech dlouhých přivinul se k tobě?“

Jenička zbledla, vzdychla, zachvěla se.
„Chceš“, zašeptala, „mučiti mne zase?
Já děla tobě slovo svoje jednou . . .
A kdyby mrtev věčný spánek spal, —
já sama žitím ponesu svůj žal,
mé lásky vzpomínky již nevyblednou . . .
Bůh svědkem jest, že nikdy nejsem tvou!“
Tu Sovák uskočil a v tváři zrud:
„Však ještěřice, odpykáš ten blud!“

V tom přišli výzvědové. — Zprávu zlou
a srdce rvoucí nesou v tichý les.
Kol Francouzů, jak much. Již hoří ves
a krvavá se záře lije plání;
voj po lidech se, po kořisti shání.
Tu zprávu žalnou vyslech Sovák němě
a opřen o kmen stařičkého buku,
zrak upřel pevně na sněžný vrch země
a k srdci přitisk mocně, divě ruku.
I pohled na Jenička. Hled ten byl jak střela,
jež jedem nenávisti zakulená.
Myšlénka hrozná proletěla hlavou . . .
Jenička smutně v šero lesa zřela
a poslouchala, jak les, jak lid stená,
jak zimní větry lkaji nad doubravou,
lid štkáním konejší svou bolest dravou.
A v dumné teskné myšlénky se hříží.
Tu Sovák k Jeničce se opět blíží.
„Chceš moji býti?“

„„Nikdy!““

„Uvidíš!“
tak zasyčel, jak jedovatý had.
Zlý úmysl zlé pomsty v duši jeho pad
a v skutek již se mění hrozný, černý.
Opouštěl za nedlouho lesní skrýš.
„Jen zraď je!“ zlý duch Sovákovi radí,
„Tak zničíš plemeno to klaté, hadí,
když Francouzům ji do zajetí vydáš,
a spokojen buď se svým dílem dnes!“
I vyšel, aby zradil, Sovák Jidáš.

Ach, strašné hoře, ach, žal bezeměrný
se nad hlavami uprchlíků snes,
když Francouzů tu četa vnikla v les
a v jejich čele vůdcem Sovák zradný.
Tu jati budou všichni, vzati v plen
a lepá líce děv a mladých žen

již sledována zrakem vilným, lačným . . .
A Sovák radost divokou měl v líci
a v ruce potěžkával zrady zlato.
Jim na Jeničku ukázal, jak říci
by jim chtěl: „Ze všech nejkrásnější tato!“
Když jezdec s hledem zasmušilým, mračným
již na kůň Jeničku si vesel zvedá,
tu strašně zachvěla se hněvem bledá
tvář Jana Sedláka, — a jednou ranou
on srazil jezdce na zem udupanou.

„Jeničko, prchni!“ velkým hlasem vzkřik
a na odpor se staví okamžik,
„Jeničko, prchej! Duše má se spas!“
A dívka prchá. Obrancův ztich hlas,
když dvacet pažeb okovaných v tom
dopadlo rázem na šedivou hlavu —
a první mrtev klesnul z toho davu
Jan Sedlák, — jako starý, silný strom.
Jenička prchá. Mnohý výstřel za ní
let; prchla v houští — již ji neporaní.

(Dokončení.)

Volné listy.

Píše František Pohunek.

(Pokračování)

Tolerance à outrance

aneb

Nový kolovrátek se starými písněmi.

I humanistů italských byla utrhačnost (Lästersucht) dávno již v modě; že se rozšířila také v Německu (a více méně v celé střední Evropě) a že nebyla považována za nic nečestného, nýbrž spíše za věc počestnou a přirozenou, k tomu svým jednáním přispěl velice Erasmus Rotterdamský“ (Janssen, Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgange des Mittelalters, II. B. 13. Aufl. S. 10.). Řídili-li se však humanisté italští heslem Vavřince Vally: „hádka jest snad hanebna, ale ustoupiti svému odpůrci, jest ještě hanebnějším,“ vyrovnal se jim v této příčině Erasmus úplně a svým pokrytstvím daleko je předčil. Oni totiž jenom odpůrcům svým prostě spílali a nadávali, Erasmus spílal a nadával též, ale když svým odpůrcům hodně vynadal, je hodně zostudil, když je jako druhý Lucian kaustickým zasypal posměchem a je stepal ostrou satirou, zahalil se v roucho náboženských frásí a dělal — nevinného. Domýšlivost jeho neznala mezí; lichotivé pochvaly četných jeho přátel tak jej zaslepily, že se považoval za neomylného, každým odporem velice byl podrážděn a každého, kdo se odvážil, některý spis jeho kritisovati a něco mu vytýkati, obviňoval nejen z nevědomosti, nýbrž přímo ze zlomyslnosti

a zatvrzelého odpírání pravdě a chápal se chutě všech jen možných zbraní, aby svého odpůrce i jako spisovatele i jako člověka — úplně zničil. I tiskaři spisů jemu nepříznivých musili od něho mnoho trpěti. Tak nazval jednou tiskaře Schotta, z jehož dílny vyšel spisek proti němu, zuřivým drakem a nejhorším zločincem, jehož hanebnosti větší jsou nežli hanebnosti cizoložníkovy, lupičovy a vrahovy (Viz Janssen l. c. 10—11.). Tak mluvil a jednal „otec" nové humanity či recte: humanismu!

Svědčí-li jednání takové ve prospěch humanity humanistické tak příliš velebené, to rozsouditi ponecháváme zcela a úplně těm, kdož na úkor ducha křesťanského a kultury křesťanské tuto humanitu až do nebe chválí, a připomeneme prozatím jen kratičce, že Erasmovým pravým contrefait byl v této příčině „velekněz evropské humanity" a „největší světec demokracie devatenáctého století" — Viktor Hugo,[1]) Voltaire však že Erasma daleko předčil. Tento dříve znemravnělou, bohopustou šlechtou, nyní však nejen četnými básníky, nýbrž i kommunisty a socialisty[2]) zbožňovaný nevěrec byl tak „humanním" (!!), že o kritikovi, knězi Fréronovi, neštítil se napsati kromě jiných nadávek zrna nejhrubšího, že prý by bylo „nejlepším, nejmírnějším a nejslušnějším kritika Frérona — holemi utlouci; činiti jej směšným jest prý málo; pravá radosť prý spočívá v tom, aby zničen byl" (Kreiten, Voltaire 521.).

Ubohý Fréron! Třicet let bojoval za vznešené a svaté idealy, třicet let stál na stráži a bojoval statečně proti šířitelům nevěry a mravní hniloby, proti „králi" Voltaireovi a proti (divadelní) královně Claironě, k jejímž nohoum složil sám Voltaire korunu svou,... proti encyklopedistům a proti ministrům encyklopedisty podporujícím, byl v literatuře pravým Ismaelem, jehož ruce byly proti všem a ruce všech opět proti němu, ani sliby ani výhrůžkami nedal se zviklati ve svém přesvědčení, nýbrž stál pevně jako tvrdá skála (tak jej líčí Maynard; viz Kreiten, Voltaire str. 527), a za odměnu měl býti dle přání „humanního" (!) Voltairea — holemi ubit!

Věru, kdo uváží tu namáhavou a nevděčnou práci, jakouž podnikati, kdo uváží všecka ta příkoří a ty ousměšky, jakéž musí snášeti každý, kdož bojuje proti bludným názorům, každý kdož plovati chce proti zhoubnému myšlénkovému proudu, kterýž velmi mnohé snadno strhuje ve své hlubiny, dá zajisté za pravdu Dr. Maxovi Voglerovi, kterýž v této příčině takto píše: „Es ist eine furchtbare Mission an der Veredlung der Menschen arbeiten zu sollen. Man muss die Halunken angreifen, die Glück machen bei der Menge — und das erklärt sich der Pöbel aus Neid; und sogar in den Augen besserer Menschen hat es etwas gehässiges. Man muss sich rein aufopfern und gegen den Strom schwimmen unter den Verwünschungen der Charlatane und unter dem Achselzucken der Philister. Man hat Teufelsmühe

[1]) Za největšího světce demokracie devatenáctého století prohlášen jest Hugo svobodnými zednáři. (Viz: „Trojtečkoví bratří" od Leona Taxila, dříve zednáře, díl I. překl. něm. str. 51.) — Takových svatých, jakým byli Hugo a Louis Blanc, zednářům věru nezávidíme!

[2]) Tak se časy mění! Člověk, kterýž, dokud na světě byl, dělníky svoje v pravém slova smyslu týral a dřel, člověk, jenž neměl prý třídy pracující jiného jména nežli „canaille", člověk, jenž se neštítil ani obchodu s otroky, člověk ten jest nyní pracující třídou — pokud se tato hlásí k nevěře — v pravém slova smyslu — zbožňován. Uchopilať se podvratných jeho zásad, provedla je v theorii důsledně a snaží se je provésti i v praxi!

und Teufelsdank!“ (Dr. Vogler l. c. předmluva) Vogler tu sice zvlášť ve větě poslední zapomněl zcela na svoje zásady kant-herbartovské, že má člověk konati dobro ne v naději na dík nebo odměnu, nýbrž jenom proto, že dobro dobrem jest a že tudíž podle filosofie své žádného nemá práva stěžovati sobě na nevděčnost; ale takový jest již osud všech učenců, jimž jest náboženství solí v očích, že sami sobě přes tu chvíli šlapou na paty.

Co na tom na př., pokrčí-li nad námi některý filištín čili recte šosák soustrastně rameny? Co na tom, jsme-li snad protivni lidem, kteří nemají vlastního úsudku a kteří, aby se zdáli vzdělanými, stále opakují ošuntělé liberální frase o pokroku, osvětě a kněžském tmářství? To nás věru nehněvá; spíše nám to vždycky přivodí na mysl slova básníkova:

„Das Völklein merkt den Teufel nicht
Und wenn er es beim Kragen hätte“;

a jelikož víme, že by skoro každý takový „osvětář“ v hroznych byl nesnázích, kdyby nám měl věcně vyložiti, co že si osvětou a pokrokem myslí a proč že kněze nazývá tmáři, nesvědčí to snad o zlomyslnosti, když se nám někdy zakmitnou myslí i tyto verše:

„Sonst waren nur die Dummen dumm.
Jetzt sind es auch die G'scheidten.“

A naši básníci, i ti, proti nimž obracívá se ostří péra našeho, nejsou věru tak zlí, jak by se snad někomu, kdo jich dobře nezná, zdáti mohlo. Právě naopak; i oni napíší, alespoň časem o kritice myšlénky tak velice pěkné a tak pěkným slohem, jak bychom toho my nikdy nedovedli. V básni „Twardowski“ čteme na př. o kritících tyto velmi pěkné verše:

„ . . . Nenávidím lidí,
jenž ve umění vždycky slídí
po jiném, než co patří tam,
jenž aesthetiky suchý krám
před každým rohem vykládají
a své intence v krásu tkají,
a v l c i nebo m e d v ě d i
tu prostou pravdu nevědí,
že krása sobě dostačí;
po tučném krásy koláči
morálky jazyk natahují,
vše v symboly jen obláčejí
a j a k o k r t c i ve všem r e j í
a při tom úsilovně chtějí,
by básně byly pro děti,
jimž lze se učit z paměti“

(Vrchl. Tward. 83—84.).

Uvážíme-li, že slova tato mluví ďábel, podvodník, lhář a svůdce od počátku, nenamítáme proti nim praničeho. Intencí básníkovou bylo zde ovšem sotva pokárati ty, kdož z básní vylučují všechen mravní zřetel. Vysvítáť to jednak z veršů, jimiž — v charakteristice více ještě

nežli v Göthově Faustu pochybený — ďábel řeč svou proti kritikům zakončuje, — neboť v nich zapomíná, že jest vlastně ďáblem a mluví jako rozhněvaný básník —, jednak i z toho, že Vrchlický nikterak není proti básníkům, kteří „všecku moralku a podobné šněrovačky ducha posílají „ke všem čertům" aneb je odkazují pouze paedagogům, dobře prý vědouce, že umění přestává býti uměním, jakmile začne nuditi" (Vrchl., Básnické profily franc. str. 109., kdež jest řeč o Mussetovi, Villonovi a Sullovi Prudhommovi), a jistý druh lidí nudívá se hned, jakmile umění nelechtá jeho čivy! —

Co na tom konečně, počmárá-li v některé pražské kavárně nějaké klouče, kteréž se ve škole chvěje a strachy potí před tužkou páně professorovou, řádky naše různými sprostými poznámkami? Jeť to již zvykem nerozumných dětí, že po všem čmárají, a zvykem lidí rozumem nevyspělých, že chtějí na všem zvěčniti své jméno. Na takové lidi měli již staří případné verše a my je máme též. Jupiter nás však račiž chrániti, bychom je citovali! Předně máme sice péro z oceli, ale srdce měkké; za druhé pak jsme jako všichni lidé dobrého srdce trochu bojácní. — Za rok za dvě léta bude některé takové dítě „vynikajícím českým básníkem plným energie a samorostlé síly", básně jeho budou zakoupeny i pro školní knihovny, budou dávány ku čtení a studiu quintánům a sextánům, jako na jistém pražském gymnasii básně Macharovy plné náboženského a mravního nihilismu a nejčernějšího pessimismu, a naše řádky budou snad i tenkrát čísti jenom „tmáři, obskuranti a zpátečníci!!" Do školní knihovny, do níž se dostaly básně Macharovy, se řádky naše nikdy nedostanou, vždyť jistý professor téhož gymnasia dostává prý křeče, jak jen o „Vlasti" uslyší![3])

Nikdo však nemysli, že proto ochábneme, nikoli; tolik pevné vůle a tolik zmužilosti zachovali jsme si přece ještě, abychom pracovali, třebas naše práce byla mnohým protivna, a opírajíce se o zásady zdravé filosofie křesťanské a o nezvratné svědectví dějin, abychom každému, s kýmkoli se potkáme průběhem tohoto pojednání, přímo a upřímně řekli svoje mínění, nechť je to kdokoliv.

Má-li u nás nastati obrat k lepšímu, nesmíme se lekati žádného boje a musíme státi na vlastních nohou, nešilhajíce ani na pravo ani na levo! (Pokračování.)

---

[3]) V jistém pokoutním venkovském plátku byl prý kdysi vytištěn otevřený list, v němž prý byl vyzýván ministr osvěty, aby si všiml časopisu „Vlasti". My bychom tomu byli jen povděčni, kdyby si nynější pan ministr kultu a vyučování bedlivě povšimnul časopisu „Vlasti"; snad by potom věnoval podobnou pozornosť, jakouž nyní věnuje knihovnám škol obecných, i taky žákovským knihovnám škol středních, v nichž není všecko čisto a zdrávo. — A mimo to ještě: nebylo by lépe, aby „paidagogové", kteří se osmělují urážeti žáků náboženský cit a rozšiřovati černý pessimismus a z něho vzešlý nihilismus mravní i národní, nahraženi byli básníky à la Machar et consortes? Stát by tím ušetřil a žáci by měli tento výkvět „nové moudrosti" hned z první ruky!

Křest Měčislavův.

Historická povídka z X. století od E. Zorjana. Z polského přeložil

Jos. Tumpach.

(Pokračování.)

Zatím však vzmáhalo se mezi lidem stále hlasitější reptání proti Milošovi, ba i proti knížeti. Veřejně se povídalo, že správce knížecí víru změnil, své k sobě si béře a Jazdona, jenž až posud byl na zámku ve vězení, u knížete očernil. O knížeti zase se vyprávělo, jakoby nové té víry bránil a křesťanského kněze u sebe choval. Lid horšil se proto a hrozil pomstou bohův. Na křesťany okazovali prstem a tu a tam i oheň podkládali chatám jejim. O Miłošovi pak mluvilo se, že o lásku knížete žebře, zradou svých že si jí hledí získati, sám pánem se činí a jako kníže s ozbrojenci jezdí.

Miloš věděl o tom všem, jelikož mu to donášeli teď noví jeho sluhové; než nechtěl nikoho peskovati, ačkoli mu kníže přikázal, aby byl přísným. Každého, jenž by se bez příčiny potuloval na Ostrově, měl zajati, pouta mu dáti a na zámek odeslati. Miloš však toho neučinil, jelikož nechtěl nikoho na sebe a snad i na knížete popuzovati.

O knížeti hovořily se věci stále podivnější. Ba již i to se vyprávělo, že chce Měško opustiti svoji starou víru a přijati novou, aby měl pokoj s Němci, kteří bojovali s ním jakoby pod zámínkou, že ho chtějí na víru svoji obrátiti.

Na zámku panoval pak od návratu z poslední výpravy vskutku neobyčejný ruch. Zbroj se cídila jako k nové válce, koně zkoušeni, knížecí komnaty pak byly ozdobovány jako k nějaké velké slavnosti. Nikdo arci nevěděl, co by to mělo znamenati, a proto různé kolovaly o tom důmněnky.

Kníže byl stále zaměstnán, sám ke všemu dohlížel a na všecko dbal a přijímal při tom lidi rozmanité, kteří, jak zřejmo bylo, z dalekých krajin přijeli. Mečík od pána svého ani neodstupoval, ve všem mu pomáhal a byl den ode dne stále veselejší. Často také hony pořádány, a tu pak kníže Mečíkovi často připomínal, co mu byl kdysi hovořil o vlčích jamách.

„Ty pravíš, že není škoda jehněte, možno-li se zbýti vlka — škůdce?“ — tázal se Měško nejednou.

„Ne jedno, ale deset jehňat bych obětoval, jen abych mohl vlka toho chytiti a zuby mu vylámati,“ — odpovídal pak mu Meško vesele.

Než zatím vysvětlila se pojednou příčina takových příprav na zámku. Jednoho dne spatřen totiž četný zástup, jak přímo ku zámku směřoval. Na čele jeho viděti bylo muže postavy obrovské v těžkém pancéři a s ohromným blýskavým mečem po boku. Kůň se pod ním zrovna prohýbal.

Velikán ten jechal zvolna, rozhlížeje se kolem a hovoře brzy s tím, brzy s oním. Nebylo sice znáti na tváři jeho hrdosti nějaké, ale každý mohl lehce poznati, že jest vůdcem družiny celé a že ho každý poslušen býti musil. Celá družina ozbrojena byla řádně a těžce, každý měl postavu opravdu rytířskou a navyklý byl trnům života a válce.

Stráž zámecká vyběhla na valy, brána otevřena dokořán, tak že byli to věru hosté v Poznani velevítaní. Když vjížděli do dvora, vyběhl

Měško z komnat a uvítal toho, jenž ostatní vedl, srdečně. Obr seskočil s koně a vrhl se v objetí Měškovo.

„Vítej mi, bratře milý!“ zvolal kníže a vedl hostě svého do hradu.

Byl to opravdu bratr knížete Měška, a zval se Sydybor. V Poznani býval jen málo kdy, jelikož buď dlel ve Hnězdně, jsa neustále na lovu, aneb, což častěji se stávalo, potíral vrahy na západních hranicích. Byl to vůdce neohrožený a zkušený, pravá ruka Měškova, pomocník v každé době, ale rádce ne valný. Měško vedl správu, Sydybor pak se bil a žil jenom vojnou.

V Poznani nebyl již dávno; jelikož pak byl oblíben, radoval se každý z návštěvy té, ačkoli se nikdo ani nedomýšlel, jaký dosah návštěva ta měla.

Měško pozval po příchodu bratrově na zámek všechny přednější pány a bohaté kmety, ani na Miloše nezapomenuv. Ve velikém sále postaven byl stůl pro hosti, Měško pak a Sydybor seděli zvlášť, jak to tehdy bylo v obyčeji. Měško přijal obyčej tento od cizích, západních králův. Hostům postačovalo, že seděli s knížetem v jedné komnatě.

U velkého stolu seděl na prvním místě Hněvko a jiní Piastovci, pak seděl tam Mečík a jiní bohatí kmeti, uprostřed nichž i Miloš. Dívali pak se tito na něho jaksi podivně, jelikož každý pamatoval ho ještě jako nedávného ubohého muže, a nyní byl jim postaven na roveň. Snad že mu také záviděli té milosti knížecí.

Štěpek, jehož kníže tak byl si oblíbil, stál za jeho křeslem a podával mísy. Bylo to vyznamenání pro hocha i otce jeho, a proto byl také Štěpek, jakoby znal svoji důležitost, hrd a šťasten.

Po hostině odešel kníže s bratrem svým do pobočni komnaty, a tam počali důvěrně spolu hovořiti.

„Jsem Ti velice povděčen“, pravil Měško, „že jsi přijel; potřebuji tě velice.“

„Jsem vždy ochoten, jenom mi pověz, čeho si žádáš,“ — odtušil Sydybor.

„Mečem a pravicí pomáháš mi vydatně, než teď pomoz mi též radou...“

„Víš dobře, že nejsem k radě stvořen; ale rci, co ti leží na srdci.“

„Těch vojen s Němci mám již po krk,“ pravil Měško; „ani ve dne ani v noci nemám pokoje. Sotvy že mám tolik času, abych se vylízal z jedné rány, již abych léčil zase jinou. Chtěl bych již míti trochu pokoje...“

„Těžce ho s nimi nabyti, leda že bys se jim chtěl poddati a platiti poplatek.“

„Ha, nevzpomínej mi té hany! Trpké to byly pro mne dni, co jsem se musil vykoupiti haračem. Chci raději žíti celá léta o suchém chlebě a všecky poklady zaházeti, nežli abych dal vrahům těm v poplatek třeba jen odřený ohon koňský. Bíti se chci s nimi do poslední krůpěje krve a nikdy již neponížím se ku prosbě!“ hovořil kníže se zápalem. „A přece“, dodal po chvíli, „potřebuji pokoje; v kraji je plno práce, pomoci není odnikud... potřebuji pokoje.“

„Vím o tom také, ale jak ho zjednati?“ — mluvil Sydybor.

„Znám jeden způsob, jenž by snad nezklamal, ale nevím, mám-li ho užiti...“

„Mluv.“

„Proč myslíš, že Němci s námi ustavičně bojují?“ — otázal se Měško.

„To je jednoduchá příčina“, odtušil Sydybor; „země naše se jim líbí, proto nám jí chtějí kus po kuse urvati. Pracovati se jim nechce, a proto si berou lid náš za nevolníky; o koně a dobytek se také nestarají, jelikož jich mají na našich pastvistkách s dostatek...“

„Ano, to je pravda, ale zdaž se přizná k tomu některý ten Němec?“

„Nejsou tak hloupí“, zasmál se Sydybor, „a proto hlásají nám a celému světu, že válčí s námi za víru, jelikož jsme pohany. Takovou vojnu pak zovou svatou a poslouchají v té věci svého císaře.“

„Jsi si tím jist, že Gero, ten vzteklenec, jenž stále zemi moji napadá, poslouchá císaře?“

„Vím o tom dobře; neznámť se s Němci ode dneška,“ — tvrdil Sydybor.

Měško mlčel dlouho. Konečně přerušil ticho nejistým hlasem.

„A kdybychom jim příčinu tu vzali?“ — pravil, hledě na bratra, jakoby mu z tváře vyčísti chtěl odpověď jeho.

Sydybor pohlédl na něho polo udiveně, jakoby otázce té nerozuměl.

„Jak to myslíš?“

„Kdybychom přestali býti pohany...“ Sydybor zíral na bratra zaraženě, potom sklonil hlavu a zamyslil se.

„Snad by to pomohlo, — pravil tiše. — Ale je to těžká věc.. naši staří bozi...“ Slova se mu mátla, v prsou nebylo dechu.

„Pak by byl císař jejich mým spojencem, nedal by mně ublížiti.. nalezl bych ještě jiných přátel, kteří by mně pomocnou ruku podali, ale teď nemohou, že jsem posud pohanem..“

„Těžká to věc“, — opakoval Sydybor.

„I Češi tak učinili, a je jim teď snáze; mají od Němců pokoj ba i pomoc.“

„Pravda“, — podotekl Sydybor.

„Češi byli by s námi.“

„Ovšem...“

„Poraď, co mám učiniti“, — prosil Měško.

„Těžká věc... národ víry otcovské neopustí.“

„Vím to, ale snad pochopí, že je to naší spásou.“

„S kým můžeš o tom mluviti? Hrst jich máš u sebe, co tobě porozumí a půjdou za tebou; ale ostatní?“

„Ostatní musejí jíti za touto hrstkou!“ — zvolal kníže rázně.

„Kéž by tak bohové dali, ale ti jsou mocni...“

„Ty budeš se mnou, já mám také své kolem sebe, po kraji pak jest křesťanů plno; vyptávám se již dávno na ně, hned od návratu svého po oné nešťastné porážce; mohu je tedy lehce shromážditi. Mámť přátely mezi nimi, a tu každý z nich stane u mne, až kříž na zámku vztýčím. Ostatních pak se nebojím, jsouť dávno poslušnosti zvyklí.“

„Já budu s tebou“, pravil Sydybor, podávaje bratrovi ruku. Povzdech vydral se mu z mohutných jeho prsou. „Ale staří bohové se rozhněvají,“ dodal tiše.

„Děkuji ti, pravil Měško. A snad najdu pomoci i jinde.“

„A kde?“ ptal se Sydybor zvědavě.

„U Čechův . . .“

„Myslíš?“

„Kdybych měl i prositi o ni.“

„Ba že by to bylo dobré, ale jak to učiníš?“

Měško však, jakoby otázky té neslyšel, tázal se sám.

„Co myslíš, nebyl by již čas, abych se oženil?“

Sydybor nenadál se otázky takové.

„Ano, ovšemť . . .“ odpověděl po chvíli.

„I já tak soudím, pokračoval Měško; snad že již co nevidět tak učiním.“

„Máš již snad něco vyhlídnuto?“

„Tak skoro“, odtušil kníže, a místo aby hovořil dále, přiblížil se ku dveřím, otevřel je a tleskl v dlaně.

Štěpek se zjevil.

„Zavolej mi Mečíka.“

Po chvíli přiběhl Mečík s tváří veselou a usměvavou, jakoby věděl, proč je sem volán.

„Vypravuj, Mečíku, kde jsi byl před výpravou.“

„Také na výpravě, jenom že jsem ji skončil bez prolití krve. Byl jsem v Čechách.“

„Ach!“ zvolal Sydybor udiveně.

„Ano, kníže dovolil, když se mně doma již vše znudilo; proto jsem se pustil do světa. Viděl jsem krásné věci. Je to země bohatá, má kamenné hrady, a král jejich Bolek žije jako německý císař. Kostelům ani jsem se nemohl dosti podiviti, tolik je jich tam, a tak bohaté, že všechno zlatem se jen třpytí. Lid již zvykl si nové víře, je pobožný a statečný, že by se samého běsa nelekl.“

„Tys tedy byl na dvoře Bolkově?“ — tázal se Sydybor.

„Všady jsem tam byl, každý kout jsem prolezl, jelikož jsem byl zvědav a chtěl jsem něco viděti, co bych svému pánu vypravovati mohl. Ale to nejlepší viděl tam ten malý Štěpek, Milošův syn, jenž se mi na cestě připletl. Měl jeti s otcem ke příbuzným do Slezska, ale v temné noci ztratil se otci svému a zůstal u mne. Je to rozumný hoch, proto jsem ho všade sebou bral. Když pak jsme se vraceli ze zámku Bolkova, pravil mi ten malý: A viděl jste tu hezkou děvu, jež seděla vedle krále? Ovšem že jsem ji viděl, je to králova dcera. Jak dobře by bylo, pravil Štěpek dále, kdyby se stala naší kněžnou. Zasmál jsem se chlapci, ale potom počal jsem sám o tom přemýšleti. Kralevična Doubravka jest tak krásná, že očí nelze od ní ani odvrátiti, a takovou jest paní, jakoby pro našeho knížete byla zrovna stvořena. Myslil pak jsem si též, kdyby vzal si kníže náš Doubravku za manželku, že by otec její a potom i bratr byli přátely našimi . . .

„Vidíš, jak je důmyslný, zvolal Měško vesele; řekni sám, nemyslí-li on dobře?“

„Zajisté,“ odtušil Sydybor, jenž teď teprve pochopil, proč mu dal Měško všecko to vyprávěti.

„Nedali by ti ji, poněvadž je křesťankou“, dodal po chvíli.

„Snad, a snad také ne. Pokusím se.“

„Ne, ne, hovořil Sydybor; pohanovi nedají křesťanské kralevičny.“

„Ať mne ona naučí víře své.“

„Musil bys slíbiti . . .“

„A též slovu dostáti,“ pravil Měško pevně a sám k sobě promluvil tiše: což je o jehně, možno-li se zbýti vlka škůdce . . . Jehnětem tím bude víra stará, . . . a ta nová již mne obrání.“

Sydybor zaslechl však, co bratr po tichu si hovořil. Bylo mu smutno při tom.

„Vždycky to smutné, má-li člověk staré bohy opustiti.“

„Udej mi jiný prostředek“, zvolal kníže.

„Ovšem, pravil Sydybor po chvíli, není jiné cesty.“

„Radíš mi tudíž, abych tak učinil?“ otázal se Měško.

Sydybor přemýšlel chvíli, pak vstal, stiskl silně bratrovu dlaň a pravil:

„Učiň tak. Vždycky jsi měl štěstí, snad že i tentokráte tě neopustí. S lidem budou sice potíže, ale nepospíchej jen a nenáhli. Zjednej si přátel a připravuj je k velikému dílu; křesťané ti pomohou. Vojsko musíš však míti taktéž na své straně; já přirazím se svými k tobě, jakmile zavoláš; Češi ať ti pomohou . . .“

Mluvil pevně, rozhodně, a bylo znáti, že neházel slovy do větru, a že bylo tudíž možno spoléhati na jeho pomoc.

„Kdy chceš poslati námluvčí do Čech?“ otázal se po chvíli.

„Nevím ještě, možno, že pojedu sám.“

„Dělej, jak rozumíš.“

Vrátili se po té k hostům, kteří se vesele bavili.

Kníže byl ke všem upřímným, hovořil s každým, nakloňoval si každého dobrým slovem, až byl přesvědčen, že jsou mu všicci oddáni. Na Miloše arci nezapomínal; poklepal mu na rameno a pravil mu:

„Pečuj mi o svoji hlavu, poněvadž jí potřebuji; hleď si zjednati přátel, jak toho jen dovedeš; o kněze Nikodema pak buď beze starosti; mám ho na svém zámku, a je mu tady nejlépe a nejbezpečněji. Je to milý člověk; časem sí s ním u večer pohovořím, a tu pak mi povídá zajímavé věci.“

Miloš byl šťasten jako nikdy ještě. Teď počal již věřiti, že může býti pravdou, co si lidé vyprávěli. A proč by také nemohl kníže přijati novou tu víru?

Potěšen, ač pozdní již byl večer, odešel k otci Nikodemovi. Ani on, ani dozorce jeho nespali, nýbrž oba živě spolu rozmlouvali.

Miloš se tomu nemálo podivil, jelikož věděl, jak stařík křesťanů nenávidí. Než netázal se po příčině toho, chtěje se jen sděliti s otcem Nikodemem o radosť svoji, což však učiniti nemohl, jelikož nebyli sami. Kněz však vyčetl mu veselosť tu z očí a domyslil se jí!

„Snad vás, otče, čeká ještě veliké dílo“, pravil Miloš knězi do ucha.

„Dejž to Bůh“, odtušil tento hlasitě.

Hovořili spolu potom dosti dlouho, až musil již konečně Miloš odejíti.

„Pomodleme se ještě společně“, pravil tu kněz Nikodem.

Miloš nerad jen vykonával modlitbu tu u přítomnosti starého pohana, ale neřekl ničeho, poklekl vedle kněze a ohlédl se. Ale ihned vzchopil se zase na nohy. Za ním klečel věru šedivý sluha knížecí.

„Bratře náš!“ zvolal Miloš, objímaje starce.

Starému tekly slzy z očí.

„To tomuhle knězi svatému díkem jsem povinován, že jsem se obrátil . . . .“

Modlili se vroucně všichni tři.

Miloš cítil v sobě sílu a zápal; teď již byl přesvědčen, že zvítězí svatá ta víra, a brzy že přijme ji celý národ. Tušil, že povstane kníže s křížem v ruce. Smál se radostí jenom při pomyšlení na blahý ten den...

Hody a zábavy trvaly na zámku několik dní. Hosté se vůbec ani nerozjížděli; byliť ubytováni, jak to možno bylo. Miloš taktéž nevracel se domů, neboť kníže přikázal mu, aby zůstal u něho. Veselil se tedy, jsa rád, že může viděti syna svého, jehož kníže od sebe ani nepouštěl, snad proto také, aby chlapec někde neřekl, že byl v Čechách, jakož i to, co na zámku slyšel.

Konečně měl se Sydybor vrátiti. Měško sám vyprovázel ho s průvodem nevelikým sice, ale vybraným. Nikdo se tomu také nedivil, jelikož kníže bratra svého miloval, a on také lásky té hoden byl, neboť nebylo bojovníka nad něho lepšího, a nikdo platnějších služeb knížeti ve stálých bojích neprokázal.

Miloš pak spěchal zase na Ostrov, kdež práce již čekala na něho. Všade však shledal úplný pořádek; každý zabýval se svojí prací, zrovna jakoby hospodář ani na chvíli nebyl se vzdálil. Byl tomu rád a chválil proto služebníky své za jejich píli.

Práce a časté vyjížďky do zámku zabíraly Milošovi mnoho času, a přece měl ho tento i k jiným ještě záležitostem s dostatek. Stále pilněji totiž shromažďoval křesťany kolem sebe, přátelil se s nimi a napomínal je, aby víru svou šířili, kde by kdo mohl. Počítal své a přál si, aby jich bylo co nejvíce.

Než při tom nebyl též slepým na nechuť, jakou vzbuzoval u těch, kteří se drželi víry staré. Měl se na pozoru před nimi, ale nebál se jich.

Jednou však, když vesel vracel se ze zámku, kde knížete ještě nebylo, přiběhl mu vstříc jeden z parobkův.

„Stalo se neštěstí!“ zvolal.

„Co? mluv!“

„Celé stádo se roznemohlo, ani jednoho koně nebylo možno zachrániti.“

Miloš zbledl. Byloť to stádo knížecí, a on je střehl jako oko v hlavě. Co si teď počne, jak se ospravedlní?

Vyptával se na nemoc, pátral po původu jejím, ale nikdo nevěděl o ničem; koňům nikdo nemohl života vrátiti. Miloš měl arci podezření, že to zlá ruka lidská koně usmrtila, nechtě věřiti, že by sami tak z ničeho se roznemohli a pohynuli, ale nemohl se dověděti ničeho.

Chodil jako bez hlavy; sám teď ke všemu dohlížel, i zlého stínu se boje, a nevěda posud, co mu kníže za škodu tu učiní.

Když tedy Měško se vrátil, tu šel Miloš ihned s velikým strachem na zámek. Pověděl knížeti pravdu a zaklínal se, že není ničím na tom vinen.

„Lidé povídají, že nebylo dozoru,“ pravil kníže.

Miloš přísahal, že sám vždy na ně dohlížel, a jen v den neštěstí že na krátko vyšel si na zámek.

„Jakáž pomoc,“ pravil kníže; „škoda je velká sice, než stalo se již. Ale chtěl bych jen věděti, kdo je tím vinen, a dovím se toho také!“

Miloš byl bled obávaje se, aby vina nepadla na něho.

„Vrať se domů a starej se o ostatní. Máš tam své věrné, ti ať dohlédnou na druhé.“

Sotvy pak Miloš na Ostrov se vrátil, dostavil se tam i Mečík a s ním dvanáct ozbrojených mužů knížecích.

Mečík nemluvil, proč a kam jede, ale zůstal jednoduše na Ostrově přes noc. Ráno pak nevydal se na cestu, nýbrž hovořil s Milošem o čemsi, potom vyptával se parobků na koně, povídal, že jest kníže velice proto rozhořčen, ale nemohl se také ničeho dopátrati. Vrátil se do dvorce, jedl a pil a rozložil se tady jako ve svém vlastním domě. Lidé pak, kteří s ním přibyli, vmísili se mezi parobky a smáli se stranou hněvu knížecímu, jelikož nebyl přece koní nedostatek, a nejsou-li ti, budou jiní; parobci jim arci přizvukovali.

K večeru pak panoval na podvoří ruch jak obyčejně. Dobytek zaháněn do stájí a obor, služebníci vraceli se z polí a luk, — takže byl tu hluk veliký. Když pak slunce již zašlo a křik umlkl, a parobci již zasedali k jídlu, zaskočila je najednou stráž knížecí a počala je poutati. Povstal křik, ale obrana byla nemožna. Nikdo nevěděl, co to má znamenati.

Mečík a Miloš vstoupili.

„Koní nikdo nenavrátí,“ zvolal Mečík, „ale to musím věděti, kdo jim dal jedu, neboť že jsou otráveni, pozná i malé dítě. Budu vás tak dlouho všecky na ohni smažiti, až se pravdy dopátrám. Povězte mi to tudíž ihned, a neli .....“

Hlas jeho zněl hrozně, a pěstě měl zaťaty, jakoby chtěl všechny pobiti.

Nastal ohromný nářek; každý volal, že jest nevinen a o ničem neví, ale Mečík toho nedbal. Dal si zavésti parobky jednoho po druhém do prázdné stodoly a tam na nich vyzvídal. Provazem a kyjem bylo se mu pravdy dohledávati, — až ji konečně přece nalezl.

Byl to čin syna Jazdunova, jenž mstil se takto za uvěznění svého otce. Přemluvil parobky, navařil nějakých bylin a dal jim to, aby to přimíchali koním do nápoje. Chtěl tímto způsobem uškoditi knížeti i Milošovi zároveň. Knížeti zničil koně a byl přesvědčen, že vina toho svalena bude na Miloše pro jeho nepozornost, a on takto bude nucen vrátiti se znovu do své nuzné chaty, nebo aspoň do vězení bude uvržen.

Než stalo se jinak. Mečík neptaje se knížete dal vinné parobky spoutati, potom skočil na kůň a jel do dvorce Jazdunova. Avšak vinníka nezastihl; jistě že mu dal někdo znamení, a tak unikl ještě v čas do lesův.

Kníže vzplanul hněvem, když se o tom dověděl, a dal ihned zavléci starého Jazduna z vězení a na nádvoří zámeckém holemi zmrskati. Pohrozil po té veřejně, každému že tak učiní, kdo by se mu odvážil na odpor se postaviti, nebo jakoukoli škodu mu učinil. Přivolanému pak na zámek Milošovi řekl u přítomnosti stráže a kmetův:

„Pečuj o statek můj a nešetři žádného; s každým tulákem jen na větev, neposlušné parobky pak do želez a do vězení! Se zlosyny nemám smilování a míti ho nebudu. Krev poteče, nebudou-li mne poslouchati; a správcové moji a sluhové, toť jakobych já sám byl!“

Nikdo neozval se ani slovem; strach opanoval všechny a roznesl se po celém kraji. Byl-tě hněv knížete zřejmým, a tu nebylo s ním žertův.

Spolu však se zvěstí tou šířila se ještě jiná. Tvrdilo se totiž, že kníže zavrhne starou víru, přijme křest a zasnoubí se s křesťanskou královičnou Doubravkou. Sám prý to tehdy k ní jel, když jenom tak na oko Sydybora bratra vyprovázel. Učinil to tajně, ale lidé se dověděli všeho. Dědové běhali po kraji, a všade nastala veliká bázeň. Nahlas křičeti možno nebylo, ale za to bylo slyšeti všade tlumený pláč a žal.

Kníže opouští staré bohy, chce vzíti lidu víru a dáti mu novou! Ti, kteří stáli při staré víře své, bouřili se a vybízeli k odporu. Lid shromažďoval se kolem svatyň a na božištích, kněži vybízeli ku věrnosti starým bohům, ale všichni dobře předvídali, že nastávají jim těžké dni.

Syn Jazdunův ukrýval se v hustinách, bouřil lid proti knížeti a pásl po Milošovi. Lid ho poslouchal sice, ale nikdo přece nechtěl pomsty se podjati; každý bál se Měška. (Dokončení.)

Na panském dvoře.

Kulturní obrázek ze staročeského zátiší.

Napsal Čeněk Zíbrt.

(Dokončení.)

Nejdůležitější osobou z celého dvorce je **šafář**. „Jím mnoho ve dvoře stojí“ (133). Lopotí se od svitání do klekání, v zimě letě. „Jakž jaro přijde, hned díla rolní přijdou, a když síje jarní mine, hned ouhor zase vorati a potom louky kliditi — pak žeň a klizení obilí“ (136). A to všecko má na starosti neúnavný šafář, vždy a všude při práci dvorské jest ho třeba.

Sotva jaro zavítalo a země, zbavena sněhu a ledu, prvními paprsky jarního slunka pookřála, zavládne ve dvoře přičiněním bedlivého šafáře čilý ruch ... Tento shání „pacholky, pluhaře a pohončí“ (134) ... Kde co rozlámáno při vozích, při pluzích, branách, to vše si šafář sám opravuje .... (133). Jedou „dělat rolí“. Šafář dohlíží, „aby pacholci vyjedouc na pole, nestáli, než dělali, jak na to náleží: ke každému pluhaři zvláště přihlédá, jak voře, aneb se skládá. Neumí-li sobě který pluhu dobře zpraviti a železz nasaditi, ukazuje mu, poučuje ho ...“ (134, 135).

„Když pak síje přijde, šafář sám rozsívá“ (135) .... Obilíčko se již zelená a šťastně daří. Než dozraje, shlíží šafář louky. Dohlíží, aby „sekáči na lukách sekali, jakž na to náleží“ (136) a „hrabáči“ za nimi bedlivě pohrabovali (160, 161). — Potom „při žni stojí šafář, maje holomky na pomoc, za ženci, ať dělají, jak dělati mají, z nízka žnouc a klasův zoumyslně netrousíc“ (136) ... Svážejí obilí do stodol. Šafář stará se, „aby pacholci na vuoz i s vuoza pěkně obilí, aby se mnoho netřelo, dávali, aby tak obilí nehuntovali a v snopích koňům nedávali“ (137).

Nastává pak nová práce pro šafáře. „Bývá při mlatcích v stodolách, aby se, jako sluší, vymlacovalo a sláma, jakž potřebí, klidila.“ (116, 117). Sám „snopy na humno mece ... Když se vymlácené obilí věje, dohlíží, aby se vypravovalo, jak náleží, rovně když se z humna

obilí měří“ (143, 144, 220). Z toho vydává pak „žito na chléb, na síji, aneb jinam, pšenici na sladovinu aneb na mouku, ječmen na kroupy, na tluč, oves na koně jízdné a tažné, husem, slepicem, kačicem, na síji, buď také hráchu kuchmistru, semence, jahel, pohaniny aneb čeho jiného.“ (144).... Zbylo-li něco obilí ve stohu neb stodole, stará se, „aby myši škody nedělaly. Vaří u vodě česnek, por, cibuli a tou polévá, jakž náleží. Potom trochu slamou postele a klade na to obilí, jakž obyčej.“ (136, 137).

„Poněvadž témi hovádky nejvíce se dotahuje, sluší jim při obroku hověti“ (134). Má tedy „vždycky šafář řezáče k tomu, ať jest sekanina*) za sekaninou; plevy a ouhrabky ať se pěkně schovávají, nemrhají a neplundrují, ale to všecko aby se k času zimnímu chovalo. Votruby též i tluč do sudův aneb do truhel ať se schovávají a pomalu šafář ať je zase vydává“ (151, 238). —

Ani v zimě nemá oddechu. „V zimě časem svým šafář k tomu pacholky měj, ať na saních, aneb na vozích dříví vozí... Jestli také jiného dříví k stavení potřebí, aneb holí a proutí na ploty, to vše v čas dává spraviti, nasekati a některé v lesích ztesati má, buďto šindelův aneb prken také, aby se v čas bez překážky jinému dílu svézti mohlo.“ (135, 136).... Poznáváme, že jest šafář pravým všudybylem a všeumělem. Všady aby měl oči. „Vypadne-li také kde který šindel v stavení, hned jiný vraz, a kde jsou střechy slaměnné, vždycky snopky aneb došky po hotově mívej.... Na strouhy pamatuj. V maršťalích a chlévích žleby i řebřiny ať jsú vždycky spraveny“ (138, 139). „Zimním časem v chlévích svícny plechové aneb plechy přibijí a při těch lampy nevelké plechové v místě, aby světlo po vší maršťali od toho býti mohlo. Takových lamp dosti v Praze prodávají. Jest to světlo spořejší.“ Z večera neb někdy v noci chodí šafář po dvoře prohlížet, zda vše v pořádku, zejména chodí do chléva. „Nebo pacholci majíce v lampě olej, mohou třebas celou noc světla nehasiti, při tom hráti, aneb zjednávajíc sobě piva i zežrati se, aneb jiné lotrovství provozovati.“ (140, 240)....

Vše aby měl přichystáno. „Skrovný vozec zvláštní“ pro náhlé potřeby a k němu „koně ne tažní“, ale „koně špitální“, „vozníky“, jimž se zvláště „tlučí mastí, a k tomu do téhodne na čtyři strych ovsa dává.“ Těmi jezdí se také „do mlýna se žitem na chleby, ječmenem na kroupy, na tluč i slad k mlení, a zase ze mlýna to rozvožují“ (139, 258, 259).

Ve zvláštním „domčku“ má schované pro potřebu „uzdy, šle, prostranky, biče, šňůry, lopaty, vidle, sekery, pily, rejče, klíny, motyky, provazy, řetězy, nápravy, radlice, krojidla a jiné věci“ (230, 231). —

Po ruce má šafář, aby vše správně mohl vésti, nádvorníky a holomky. „Nádvorníci jakž kdy čeho potřebí na dvoře, na poli, v stodolách, na lukách, na chmelnici, na zahradě, na šafranici, v lesích aneb na hradbách všecko, jakž šafář rozkáže, dělati mají, poslušně se chovajíce.“ Že byla to bujná, čtveračivá cháska, soudíme z rozkazu: „Vád mezi nimi aneb rozmíšek nějakých s jinými pacholky aneb s dívkami ať nebývá, šafář k tomu přihlédej; zvláště pak neřádův proti pánu Bohu všemohoucímu.“ (138).

*) Řezanka.

Holomci bývají při otvírání a zavírání všech zámků. „Ve dne i v noci ať ve dvoře jsou a bez vůle úředníkovy ať nikam nechodí. Budou-li kam posláni, ať se brzo zase navracejí.“ (104, 105, 217.)

A nyní k šafářce... Jako spravuje šafář čeleď dvorskou mužskou, tak šafářka řídí ženské... Práce má věru také až nazbyt. „Dívkám rozkazuje, je spravuje a to opatruje, aby poctivě živy byly, rozpustilostí žádných se nedopouštějíce. — Jdou-li na trávu neb jinam, brzy ať chodí, v obilí a na lukách škod nedělají“ (149). Pleje s dívkami zahradu a dodává „vaření“ do kuchyně. „Co se pak pletí dotýče, o to šafářka pilnost měj, aby se to bez napomínání opatrovalo a časně plelo. Nemůže-li s dívkami zadost tomu učiniti, nechť plevaček přijedná.... A když by čeho do kuchyně potřebovali a trhati chtěli, dohlédej k tomu, aby se pořádně trhalo a nehuntovalo. Řípa také ať se pěkně suší a nehuntuje: zelí též ať se klidí“ (138, 153).

Dále šafářka „mléko klidí a do studena dává, zvláště v letě, aby se nekazilo, a ovčího též pilně šetří. Když jest čas másla tlouci aneb sejry dělati, pořád vždycky dělává, syřiště k tomu dobrá sobě zjednajíc. Když se sejr dělá, ať se dobře vydržuje, potom v sýrnice nechť se, jako sluší, solí: neb nesolením nejspíš se mléčné kazí. Komora zvláštní jest nahoře v suše, trochu na větru k sušení sýrův, majíc okna nějakou vazbou zadělaná, aby tam holubi a jiní ptáci nemohli. Máslo do nádob jednostejných a sejr také vždycky jednostejný dělá. Tvarohy a homolky pro čeládku“ připravovati jest také povinností bedlivé šafářky. (149, 150.)

„Husí, slepic i kačic má býti také pilna, aby se to netratilo, a v zimě se jim pěkně jísti dávalo. Potom z jara husy když vejce nesou, aby se nemrhaly, než pěkně chovaly... Když se nasadí, šetřiti jich, ať pěkně na vejcích sedí a housatům často jísti dává.“ (152). Z husí schovává si peří, prach a sádlo pro kuchynskou potřebu (255). „Peří zderouc, někdy z něho peřinice aneb polštář pomalu přidělávati muože“ (153).

Slepicím dá dělati „posady dlouhé a v nich korýtce. K tomu ať jest jeden, aby kvasil tluč ječnú v nějakém štrokvase, tak aby málo nakyslé bylo a do těch korýtek jim klade... V pěti dnech budou v divy tlusté (253).

„Předivo, jako len a konopě, když čas přijde, dává šafářka trhati, pak namočí, i zas vysuší a zdělá, potom spřede a tak i plátno robí. Z toho pak ubrusův, plachet i jiných potřebných věcí ať se nadělá, rozsyvek, pytlů, voru“ (153). —

V zimě dohlédá k dívkám, aby „v kotlích vodu hřály; plevy, ouhrabky aneb sekaninu ať ve dčbeřích aneb škopcích paří, aby se dobytečku dávalo“ (238).

Trochu čeledi dvorské, totiž pacholky, nádvorníky, holomky a dívky jsme poznali. Nyní si povíme o ostatních. Ovčák nebo pastevec zpravuje ovčinec. „Když by se ovce stříci měly, dobře je vypírá,... vlnu do žokův dává, do pokoje k tomu spuosobného schovává“ a pak na „kameny“ vlnu prodává“ (147, 148, 195). Skoták nebo žena skotačka honí dobytek na pastvu do ohrady (145, 150).

Zahradník pěstuje v zahradě, šafranici, chmelnici „rozličná vaření“. Zeleniny požívali staří hodně mnoho, až je nám to s podivenou. Nebylo jídla, aby tam nebylo nasypáno zeleniny přerozmanité a hojné, ba květin, nyní neobvyklých, máty, štovíku, řebříčku, řeřichy,

pléšky, šalvěje, bezu, ano i voňavé růže — takové pamlsky si strojili. To vše radí Veleslavín, — aby měli s dostatek v zahradě mrkve, řepy, cibule, petržele a toho všeho, „zvláště cibule, neb té vždycky každého dne v kuchyni potřebují“ (257, 137). Druhem zahradníkovým jest vinař, jenž na vinici vede hospodářství (131, 132).

Kromě ponocného a hlásného (217) podělkuje dále na dvoře kovář. „Což se mu ku potřebě dvoru dělati rozkáže, to ať dělá a jiného nic.“ (115). Uzdář s provazníkem splétají na prostranství dvorském „halštriky, uzdy, opratky, lana, šle a jiné potřeby“ (129, 238).

Časem zabrousí do dvora řezník poradit se s úředníkem, co kupovati a jak draho (111). S ním přibatolí se sladovník. Abychom jemu nekřivdili, nepěkně o něm soudíce, necháme raději jeho „instrukcí“ bez dodatku. „Má býti střízlivý, bedlivý, ne lenivý, aby slady v čas dělal, jich nepřemočoval a nepřeroštoval, a když vozdí, daremně nepálil: piva nepřeřeďoval, ani nepřehušťoval a v spilce dobře vyhlédal. A tak ve všech těch věcech podle řemesla a umění svého aby se prostředně choval.“ (114, 115, 243.)

Nesmíme však na mlynáře dvorského zapomenouti, jenž „výmělné“ vybírá, pekaři mouku vydává a klády na pile pro panské i soukromníkům za krajní prkna či „krajinky“ řeže a v „šlejferně“ nářadí dvorské brousí. (115, 116, 221, 226.)

Hajní a myslivci přicházejí do dvora v sobotu, aby „počty složili“, kolik kmenů prodali, dříví „na provazce“ odbyli a koho při „škodě lesní“ stihli (84, 85, 204, 225).

K rybníkům přihlédá „fišmejstr“. Opravuje hráz, taras, splav (117); má připravené „rybničné potřeby“. Tyto prý věci ať vždy před rukama jsou: jako dčber mírný, jakýž od starodávna býval, potom nevod veliký i malý, vatky, kesery, kádi, dčbery, přeberačky, korčáky, lopaty, rejče, plachty, řešeta, trúčky, sypně, koše, vory, lodí také. Neb toho všeho při lovení potřebí bývá; k tomu voznic několik (120, 121, 246, 247).

Do rybníčků dává „kapry dobré a mladistvé“, potom „plod jejich v den jasný a tichý loví... A to pěkně povlovně vláčí, z nevůdku pěkně ven do kádí dává a vyčítá do voznic a z voznic do rybníků... Štik také některou kopu prostředních aneb štíčat něco“ nasazuje (117, 118, 227). Při tom fišmejstrovi pomahají holomci ze dvora, majíce naschvál k tomu „z koží hovězích, od koželuha dobře vydělaných a čistě vymazaných, škorně lovecké, aby pro zimu, když se loví, ve vodě trvati mohli.“ (121, 126, 247).

„Trefuje se také, že druhdy rozkáže holomkům k opatření tam neb onam jíti — a oni půjdou do krčmy...“ (120).

Krčma stála blízko dvora, aneb chodili do krčmy v nejbližší vsi. Neměla nikdy dobré pověsti. Na rozloučenou položíme slova Veleslavínova: „Krčmáři aby u sebe žádných neřádův nedopouštěli, ani hry přes zápověď... a zvláště od čeledi panské aby kradených věcí nepřijímali. (Více 173, 210, 223)...

Krátce, ale za to věrně, téměř doslovně dle Veleslavína pokusili jsme se vylíčiti život na panském dvoře. Snad mohli jsme tu a tam obraznosti uzdu pustiti, aby obrázek byl hodně barevný a svěží, ale nechtěli jsme líčiti, co by se nám v paměti a mysli nahodilo, než to,

co a jak skutečně bylo... A píše-li se nyní u nás o domácnosti, o životě a mravech různých, dalekých národů, proč bychom nemohli poznati prostý život starých Čechů v tak jemné drobnomalbě, jak budoucnosti ji zachoval Adam z Veleslavína.

K dějinám stolice jazyka českého při pražské universitě.

Napsal Dr. Frant. Bačkovský.[1])

Osm let dříve, nežli při pražské universitě byla zřízena stolice jazyka českého, dostal se na ni jazyk německý. Snahou Marie Terezie a Josefa II., aby v Čechách tak jako vůbec v Rakousku bylo vše poněmčeno, stalo se, že r. 1784. bylo také latině ustoupiti před němčinou ze síní vysokých škol pražských,[2]) a němčina byla tu potom vyučovací řečí skoro plných sto let, až do července r. 1882., kdy Praha měla naposledy universitu pouze německou.

Avšak jako mnohé jiné novoty Josefinské, tak i zavedení jazyka německého za řeč vyučovací na pražské universitě spůsobilo u Čechů

[1]) Článek ten má zvláštní osud. Byl napsán před rokem a odevzdán redakci „Osvěty“, která jej hodlala veřejnosti podati hned r. 1886. Že článek ten bude otištěn v „Osvětě“, poznamenal jsem již i ve svém spise „Několik rozprav o Frant. Lad. Čelakovském“ na str. 110., proto nemohu nevysvětliti, proč v „Osvětě“ otištěn nebyl, ačkoli značná část jeho byla pro „Osvětu“ již i v tiskárně vysazena. Článek měl vyjíti v čísle 11. nebo 12. lonské „Osvěty“, tu však Gebauerovec Fr. Bílý, dávný můj protivník, poslal do „Osvěty“ nepříznivou úvahu o mých „Dějinách“. I dala redakce „Osvěty“ z příčiny, kterou vykládati zde není třeba, přednost Bílému přede mnou, článek můj odložila na dobu pozdější a otiskla zatím úvahu Bílého. Protože pak Bílý v úvaze té velice nespravedlivě mi ukřivdil, napsal jsem odpověď na svou obranu a žádal jsem, aby v „Osvětě“ bylo jí místa popřáno. Ale žádosti mé nebylo vyhověno a bylo mi řečeno, že „Osvěta“ ze zásady dosud nikdy od nikoho repliky nepřijala, což poznamenal jsem i v „Doslově“ k svým „Dějinám“ na str. 918. Spolu bylo mi slíbeno, že článek můj bude již v čísle 2. nebo 3., a také bylo mi poraděno, abych odpověď na úvahu Bílého otiskl ve „Vlasti“. Nechtě domáhati se cestou právní, aby odpověď má byla otištěna v „Osvětě“, a nemoha též obtěžovati odpovědí tou „Vlasť“, otiskl jsem jí v „Doslově“ k „Dějinám“, ukázav podrobně, kterak úvaha Bílého jest nesprávna. A tu dostal jsem 23. února r. 1887. od redakce „Osvěty“ kartáčový otisk vysazené části svého článku s tímto dopisem: „Vážený pane! Z přílohy vidíte, že značná část Vašeho pojednání jest již vysázena; ale po Vašem polemickém vystoupení proti „Osvětě“ nemůže stať Vaše tak rychle tam vyjíti, budiloť by to velikou sensaci a kdo ví, jak by se vykládalo; musím tedy nějaký čas počkati, až nynější poměry upadnou v zapomenutí. S přáním všeho dobrého a se vší úctou V. Vlček, redaktor „Osvěty“.“ Konečně 1. července byl mi rukopis článku mého vrácen s tímto dopisem: „Vážený pane! Pojednání Vaše u mne, žel, dlouho ladem leží. Odcházeje na venek, dávám rukopis k Vaší disposici, neboť Vy ho tuším bez odkladu můžete ve svém vlastním časopise uveřejňovati. Se vší úctou V. Vlček.“ Protože však ve svých „Českých listech“ pro začaté delší články nemohl bych ihned uveřejňovati článek ten, otiskuji jej tuto. Tolik na vysvětlenou nemilé příhody té. Jen ještě podotýkám, že polemicky nevystoupil jsem proti „Osvětě“, nýbrž pouze proti úvaze Bílého, váže si časopisu toho velice. *F. B.*

[2]) Před tím bylo od r. 1763. na pražské universitě po německu přednášeno jen o písemnictví německém.

mocný odpor, a zejména česká šlechta jala se platně češtiny ujímati.

A co pohnulo šlechtou, že zastávala se jazyka českého, který byl tehda vyloučen ze škol, chrámův a úřadův a který byl prohlášen i pokládán za jazyk selský, za jazyk sprostý, neschopný vzdělání a rozvoje vědeckého? Podnět k tomu dala vláda sama. Byly nařizovány i ve skutek uváděny poněmčovací úmysly vládní kvapem a úprkem, při kterémž ani soukromých práv někdy nebylo šetřeno, a vůbec absolutismus vídeňský tehda sáhal nešetrně netoliko na ústavná práva stavův, ale i na samu státní samostatnost království Českého, které doteknouti se nikdo před tím neodvážil.[3]) Všeobecná pak nevole zmocnila se Čechů, když vláda kázala r. 1789. vykliditi staroslavný pražský hrad královský a jej na kasárna vojenská upraviti, jakoby tím dávala na jevo, že tam již žádný král bydleti nebude. Veškera země tím byla pobouřena a zvláště šlechta, která, jakkoli politicky jsouc zmalátnělá, přece ještě nezapomněla, že královský hrad pražský není toliko pomníkem královské moci, nýbrž i slávy stavovské. I přestala šlechta pokládati jazyk český za jazyk nízký upamatovavši se, že tenkráte, když samosprávné zřízení zemské, ve stavě panském vrcholící, platnost mělo, také jazyk český ve sněmovně na královském hradě hlaholil a že nadvláda jazyka německého zvětšovala se touže měrou, jakou ponižovala se politická platnost stavů českých. Takto dodáno jazyku českému významu politického; jazyk český stal se živým symbolem slavné minulosti naší, které hájiti a práv zemských dobývati někteří šlechticové za čestný úkol si přiřkli.[4])

Tak stalo se, že šlechticové pokusili se brzo, aby němčina jakožto řeč vyučovací z university zase byla odstraněna, a to hned po smrti císaře Josefa II. Když totiž stavové čeští nařízením císaře Leopolda II. ze dne 1. května r. 1790. byli vyzváni, aby předložili své stížnosti, které ve příčině zřízení, zavedených od císaře Josefa II., měli,[5]) užili příležitosti té a žádajíce celkem o zrušení všech zřízení oněch, žádali též, aby místo němčiny opětně latina byla na universitu přijata. Kromě toho však stavové žádali též, aby počet gymnasií byl rozmnožen a zvláště v Praze aby na gymnasiích bylo také češtině vyučováno. A tento požadavek ve příčině češtiny na gymnasiích dal k tomu podnět, že byla zřízena stolice jazyka českého při universitě pražské.

České gubernium totiž ve svém dobrém zdání ze dne 18. února r. 1791. vyslovilo se proti tomu, aby na gymnasiích bylo vyučováno také češtině, a odůvodňovalo důrazně potřebu němčiny. Ale připomenulo zároveň i vzhledem k vyučování češtině toto: „Znalost řeči české poskytuje dojista mnoho užitku, a nelze popírati, že také vzdělávání její v mnohé příčině zasluhuje pozornosti; avšak nesmí to býti na ujmu a na úkor řeči německé; jako oni, kdo pouze česky mluví, svou mateřštinu důkladně znáti a vzdělávati, ale také německy učiti se mají, rovněž měli by též oni, jejichžto mateřská řeč jest německá,

[3]) Viz o tom v Kalouskově „Českém státním právě“ na str. 500—509.

[4]) Viz Palackého „Leben des Grafen Kaspar von Sternberg“, zvláště str. 38. a 200. (Viz i Brandlův „Život Josefa Dobrovského“ na str. 15 a 16).

[5]) Viz o tom v „Musejníku“, roč. 1869. na str. 315 a v Kalouskově „Českém státním právě“ na str. 510—535, jakož i v Šolcově „Národnosti a jejím významu“ na str. 330—334.

míti více příležitosti, řádně a soustavně češtině se naučiti. Prostředek k tomu nezdá se býti ani příliš nesnadný ani příliš nákladný; neboť zvláštní úřad učitelský pro tuto řeč, který by jeden z našich českých filologů ke cti, užitku a slávě národu a řeči české na se vzíti mohl, vyhovoval by úplně v hlavní věci všem těm přáním a účelům, tak jako jest i na vídeňské universitě již od mnoha let zvláštní učitel české řeči ustanoven, a protože máme tolik učitelů řečí jiných, zaslužovala by toho tím spíše také řeč česká.“ [6])

Stavové chopili se této myšlénky a pojali ji také mezi své požadavky. Komise studijní však ve svém dobrém zdání ze dne 6. dubna r. 1791. vyslovila se rozhodně a ostře proti požadavkům českých stavův a také proti zřízení úřadu učitelského pro jazyk český při universitě pražské, o čemž pravila: „Řeč českou vzdělávati jest ovšem slušno, ale bylo by nemoudrým, aby dálo se to na ujmu němčiny, která den co den v dědičných zemích stává se potřebnější. Ve Vídni byla zřízena stolice jazyka českého, protože tam nebylo možno jinak jazyku tomu se přiučiti; v Praze toto zařízení bylo by skutečně zbytečným.“ [7])

Avšak komise při dvorské kanceláři přimlouvala se přece, aby částečně bylo stavům vyhověno, a tak vzniklo dvorní usnesení ze dne 28. října r. 1791., v němž mimo jiné bylo řečeno: „Žádosť stavův, aby zřízena byla stolice jazyka českého v Praze, Jeho Veličenstvo vhodnou uznati ráčilo; pročež jest dále v tom pokročiti a návrh o spůsobě tohoto zařízení předložiti.“ [8]) Přání, aby místo němčiny zase latina za řeč vyučovací na universitu pražskou byla zavedena, nebylo vyhověno.

Že sněm na zřízení stolice jazyka českého se usnesl jakož i že vůbec, a to brzo zřízena byla, o to měl nemalou zásluhu Josef Dobrovský,

Císař Leopold II., sotva vládu svou nastoupiv, ihned k národu českému značně příchylným býti se ukázal a zavděčil se Čechům i tím, že dal se r. 1791. v Praze velmi slavnostně na krále českého korunovati, při čemž koruna česká, jež od korunovace Marie Terezie (r. 1743.) byla ve Vídni,[9]) zase do Prahy přivezena jest a tak Čechům vrácena. A tu také královská česká společnosť náuk, která byla císaři Leopoldovi II. nejedním díkem zavázána,[10]) konala porady, kterak by přítomnosť císařovu v Praze oslavila; porad těch účasten byl i Dobrovský. Byl pak císař 25. září r. 1791. přítomen slavnostnímu zasedání společnosti té, při čemž někteří členové měli přednášky, a Dobrovský četl svou rozpravu „Über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der slavischen Völker an das Erzhaus Österreich“, v níž oddanosť slovanských národů k domu habsburskému velebil. Přednáškou Dobrovského, jenž i některé české básně, vydané za příčinou slavností korunovačních, panovníkovi odevzdal, císař byl velice spokojen, a přízeň jeho k společnosti i k národu českému patrně vzrostla[11]). A to přispělo ovšem podstatně, že stolice jazyka českého při pražské universitě brzo byla zřízena.

[6]) Die Karl-Ferdinands-Universität in Prag und die Čechen. Leipzig 1886; str. 3—5. Spisek tento, obsahující stručné dějiny pražské university za posledních sto let, vyšel anonymně.

[7]) Tamže na str. 5. Lze dočísti se o tom i ve spise Dra. H. Tomana „Das böhmische Staatsrecht“ na str. 181 a 206 i násl.

[8]) Viz v Michlově „Literaturním letopise“ na str. 27.

[9]) Marie Terezie dala odvézti korunu českou z Prahy po prvé. Josef II. na krále českého korunován nebyl.

[10]) Viz v Kalouskových „Dějích král. společnosti náuk“ na str. 61 a 62.

[11]) Viz tamže na str. 63 a 64. (Viz i v Brandlově „Životě Josefa Dobrovského“ na str. 75 a 76). — Přednáška Dobrovského vyšla potom o sobě tiskem

Již 28. října téhož ještě roku 1791. stalo se, jak výše jsme si připomenuli, dvorní usnesení, uznávající vhodným stolici tu zříditi, a 9. ledna r. 1792. sám nejvyšší purkrabí hrabě Rottenhan v řeči své, kterou měl při zahájení českého zemského sněmu, neopominul označiti dosažení její jakožto jednu z nejcennějších vymožeností stavův.[12]) A 18. května r. 1792. vynesen tento dvorní dekret: „V Praze ustanovenému učiteli české řeči povoluje se roční služné 600 zl. z fondu studijního s tím závazkem, že dá se zemské vládě ve všech důležitých záležitostech, kdykoli toho nezbytná potřeba bude uznána, upotřebiti, aby své mínění o nějakém předmětě projevil.“ [13])

Stolice jazyka českého při pražské universitě tedy byla slíbena r. 1791. a zřízena r. 1792. A byla to na tehdejší dobu vymoženost skutečně velmi důležitá, protože bylo zřízeno učiliště, kde každému bylo volno poslouchati přednášky v řeči české, kterou tenkráte všude v Čechách a odevšad nešetrně vystrkovali, třebaže při vídeňské universitě byla stolice jazyka českého již od r. 1774. a při vojenské akademii v Novém Městě za Vídní již od r. 1754.

Jak radostně vlastencové čeští uvítali zprávu, že stolice jazyka českého při pražské universitě bude zřízena, toho dokladem jsou na př. slova v Kramériusových „Novinách“ ze dne 2. pros. r. 1791.: „Tisíce tisícův upřímných vlastenců v našem slavném království čekali na tu zprávu, již-li ta chvíle přijde, aby náš mateřský jazyk z prachu, v němž za celých sto let tak říkajíc zahrabaný ležel, vydobyt a ku své předešlé ozdobě, jako za časů našich milých předků, přiveden byl. Jak se zdá, nyní tedy ta radostná chvíle přichází, v níž naší milé řeči české průchod otevřen bude .... Tuto radostnou zprávu (o zřízení stolice oné) bezpochyby po málo dnech budeme moci lépe v známost uvésti. Vlastencové! Čechové!“

Konkurs na obsazení stolice oné byl dle Kramériusových „Novin“ (str. 220.) vypsán takto:

Zpráva.

Od J. Kr. Msti nejmilostivěji povoleno jest, aby na zdejších pražských vysokých školách českého jazyka a literatury professor ustanoven byl, který 600 zl. každoročního platu vykázáno má. Mimo to také jeho povinnost bude pokaždé své mínění dáti, když král. gubernium za potřebné uzná, aby tu neb onu věc, kteráž k jeho úřadu přináleží, dobře vyjádřil a vysvětlil. Kdož by tedy této nové professury nebo učitelského úřadu dosáhnouti žádal, má se za šest pořád zběhlých týhodnů ode dne 15. t. m. písemně v kr. zemském guberniu přihlásiti.

V Praze, 8. dne m. června 1792.

Jan Debrois.[14])

Nebyl pak dosazen na stolici jazyka českého při pražské universitě Dobrovský, který, jak jsme si vyložili, měl nemalou zásluhu

---

německy i česky; český překlad její od Karla Ignáce Thána přinesly také Kramériusovy „Noviny“ r. 1792. na str. 8 a násl., kteryžto překlad skoro celý otiskl i Karel Adámek v „Poslu z Budče“, roč. 1880., na str. 945 a násl.

[12]) Viz na str. 6 spisku „Die Karl-Ferdinands-Universität in Prag“.

[13]) Viz v Michlově „Literaturním letopise“ na str. 27.

[14]) Úřední znění německé otiskl I. J. Hanuš v „Rozboeru filosofie Tomáš ze Štítného“ na str. 19.

o její zřízení a který také přál si býti na ni dosazen,[15]) nýbrž František Martin Pelcl, který, jsa tehda již na prahu věku kmetského, 59letý, počal přednášeti 13. března r. 1793. a četl tříhodinové kollegium o řeči české německy.

Kramérius o zahájení přednášek Pelclových učinil v „Novinách“ ze dne 9. března toto oznámení: „Náš milý vlastenec, kronikář český a nyní na vysokých školách pražských zřízený c. k. professor jazyka českého a literatury, p. František Martin Pelcl příštího týhodně ve středu, totiž 13. dne t. m. ve Ferdinandské kolleji v škole české pastorální theologie počne českému jazyku vyučovati a nejprve svým pánům posluchačům o užitku a potřebnosti jazyka českého přednese. Obyčejná a řádná hodina k tomuto velmi prospěšnému vyučování uložena jest od 11. do 12. v poledne, a tak na potom vždy v pondělí, ve středu a v pátek pro milovníky českého jazyka tato česká škola otevřena jest.“

A Pelcl skutečně počal přednášky své rozpravou jadrnou a na ten čas smělou, ve které snažil se důtklivě ukázati mnohými příklady, kterak důkladná znalosť jazyka českého všude, všem stavům a všelikým osobám, nějaký veřejný úřad v Čechách zastávajícím, jest užitečna a potřebna, při čemž odvážil se docela též o saměm císaři Josefu II. doklad uvésti, jaké neštěstí neznalosť češtiny zavinila, připomenuv, že tím vzniklo povstání selské v Čechách r. 1775. Císař Josef II. naučil se totiž mluviti také česky, ale mluvil česky chybně. Když pak jedenkráte dlel v Čechách, sedláci zasypali jej prosebnými dopisy. Císař byl tím znepokojen a pravil prý jim česky: „Jděte na pány!“ (dle německého „Geht über euere Herren los“) místo „Jděte k pánům!“ Sedláci, pokládajíce výpověď císařovu za rozkaz, jali se hned vzájemně vybízeti: „Pojďme tedy na pány!“ I shlukli se, přepadli majetníky panství a jejich úředníky, a kdyby vojsko bylo tomu nepřekazilo, vzpoura byla by rozšířila se po veškerých Čechách. V Pelclově rozpravě, která r. 1793. i tiskem vyšla s názvem „Akademische Antrittsrede über den Nutzen und Wichtigkeit der böhmischen Sprache“, dočítáme se o tom na str. 5. Zároveň s touto rozpravou Pelclovou vyšel i spisek J. Rulíka s názvem „Vlastenecké vzbuzování k plesání a díkůčinění nad uvedením c. kr. professora českého jazyka a literatury na učitelskou stolici v kolleji Karlo-Ferdinandské“.

O prvé přednášce Pelclově Kramérius otiskl v „Novinách“ ze dne 16. března tuto zprávu: „Předešlou středu, t. j. 13. dne t. m. na zdejších vysokých školách v kolleji Ferdinandské byla pro veškeren národ český taková slavnosť, jaké jsme se nenadáli. To byl ten den, na který náš slovutný, dobře zasloužilý vlastenec, p. František Martin Pelcl do učitelské stolice, jakožto cís. král. professor jazyka českého a literatury uveden byl. Vys. důst. p. Karel Ungar, c. k. rada, též c. k. bibliotékář na zdejších vysokých školách, veliký milovník našeho vlastenského jazyka v krátké, důkladné a jistě pohnutlivé řeči, našeho vysoce váženého českého p. professora přítomným pánům posluchačům představoval. Na to p. Pelcl měl první čtení o užitečnosti a potřebnosti jazyka českého, kteréž u všech pánů posluchačů k jejich největšímu potěšení veliké pochvaly došlo. Mezi jinými vzácnými

[15]) Viz v Brandlově „Životě Josefa Dobrovského“ na str. 81.

hostmi obzvláště tuto slavnost poctil svou přítomností J. Exc. náš nejvyšší purkrabí, p. hrabě Prokop Lažanský, pí. hraběnka Šliková a ostatně pánů posluchačů všeho stavu veliké množství tuto se shromáždilo."

Pozoruhodno jest, že také tento prvý professor jazyka českého při pražské universitě tak jako Dobrovský hrubě neměl naděje v nový život národu českého, třeba že již r. 1775. vydal pohrobní spis Bohuslava Balbína o výtečnosti jazyka českého, kterým značně přispěl k obnově národnosti české, poněvadž obecenstvo přijalo jej tak srdečně, že spis, ačkoli vyšel s řádným povolením censury, brzo byl zakázán a úředně zabaven, — a třeba že již r. 1777. vydal i spis jazykem českým, totiž „Příhody Václava Vratislava z Mitrovic", a to, jak sám pravil, „pro slávu jazyka českého". A také skoro vše, co Pelcl psal až do r. 1790., ač to bylo většinou jen o řeči a dějinách českých, napsal německy, ovšem poněkud i z té příčiny, že netroufal si jazykem českým psáti, protože němčině více přivykl, jak přiznal se ještě r. 1784. v soukromém, německy psaném dopise: „Pozoruji, že Čechové nyní více nežli dříve po knihách se ptají. Avšak líbí se jim staré knihy lépe nežli nynější. Příčina jest na bíle dni. Onyno jsou ryze české slovy i výrazy, jsouce více v duchu národním psány; tyto, novější totiž, nechtí se jim líbiti, ježto sloh způsobem německým jest pořízen. A přiznávám se, že netroufám si knihu jazykem českým sepsati, protože jsem již němčině více přivykl, ačkoli čeština mým mateřským jazykem jest." [16]) Než i ještě r. 1787. Pelcl divil se tomu velice, že baron oslovil jej česky, [17]) ba ještě r. 1789. srovnával stav Čechů se stavem Srbů v sousedním Srbsku za XIV. století; jako za oněch dob v Lipsku toliko s venkovany možno smluviti se po srbsku, podobně prý po některém čase také v Čechách zanikne jazyk český. [18]) Teprve r. 1790. jal se psáti dějiny české zevrubněji, nežli byl učinil před tím německy, po česku a podal veřejnosti prvý díl roku 1791. Když pak r. 1793. stal se professorem češtiny na universitě, horlivěji a horlivěji vzdělával jazyk český a vštěpoval s úspěchem, třebaže německy, v jemné srdce mládeže české ušlechtilé vědomí národní.

A ještě něco připomeňme si o prvém professoru jazyka českého při universitě pražské. Pelcl položil i prvé základy k dějinám českého písemnictví, a to zejména r. 1798., kdy podal ve spůsobě rozmluvy stručný přehled veškerého písemnictví českého s názvem „O literatuře české" v druhém vydání své mluvnice, a to česky i německy vedle sebe. Pro zvláštnost budiž uveden zde konec onoho přehledu: Také-li pak se Čechové nyní o vzdělání jazyka svého přičiňují? — Mohu vám říci, že velmi snažně a že od léta 1750. až do dnešního dne přes sto spisovatelů českých počítáme. — A medle jak se jmenují? — Já nerad koho zejména kladu, nemám-li k tomu zvláštní povolení. — Však mi přece říci můžete, mnoho-li kněh psali a vydali. — Od léta 1778. až nyní, tedy za dvacet let, vyšlo čtyři sta a padesát spisův. — Takť by na každý rok asi dvacet kněh přišlo. — Některý víc a některý míň. Léta 1783. jich 52 tisknuto bylo. — Jsou-li pak také dobře psané? — Na větším díle a zvláště těchto posledních let téměř tak

[16]) Původní znění německé jest otištěno v Tieftrunkových „Dějinách Matice české" na str. 2.
[17]) Viz v Brandlově „Životě Josefa Dobrovského" na str. 46.
[18]) Viz v Jirečkově „Rukověti" na str. 96. svazku II.

dobře, jakouž kdy Hájek, Veleslavína, Kocín anebo Komenský psali. Zvláště ty, jenž se Kramériusovým přičiněním vydávají. — Slyším také, že se nyní mnoho krásných básních (sic!) ve verších píše. — Tak jest, a to od té doby, co pravidla jistá a důkladná pro veršovství v této grammatice jsou vydaná. — Také-li se mnozí jazyku českému učí? — Ovšem, neboť se od léta 1782. až nyní sedm grammatik a šest zvláštních spisů o dobropísebnosti české vytlačilo. — Děkuji vám za to naučení o literatuře české. — Rádo se stalo; mějte se dobře.“ Toto jest prvá rozprava o písemnictví českém doby nové! A napsal ji professor universitní! Povšimnouti si jest i toho, že Pelcl spisovatele své doby zdráhal se jmenovati, nemaje „k tomu zvláštního povolení“; spisovatele z dob dřívějších uvádí plnými jmény.[19])

Pelcl zemřel v únoru r. 1801.[20]), a po Pelclovi dosedl na stolici jazyka českého při pražské universitě Jan Nep. Nejedlý, který, jakmile stolice ta byla zřízena, nastoupiv právě studia universitní, neváhal ihned navštěvovati také přednášky Pelclovy, a to tak horlivě, že byl vůbec tehda řaděn mezi nejpilnější a nejlepší posluchače jeho, což i Dobrovský v předmluvě k svému spisu „Ausführliches Lehrgebäude“, vydanému r. 1809., na str. XIII. podotýká.

Nejedlý počal přednášeti již r. 1800. Rozstonalť se Pelcl roku toho tou měrou, že nemohl čísti přednášky své. Protože pak Nejedlý byl osvědčil právě překladem Gessnerovy „Smrti Abelovy“, který r. 1800. vydal, nevšední znalosť jazyka českého, direktorát studií filosofických uložil mu, aby churavého professora v jeho úřadě učitelském zatím zastával.[21]) A když potom Pelcl zemřel a konkurs k obsazení uprázdněné stolice rozepsán byl, Nejedlý hlásil se také vedle jiných kandidátův o professuru tu a obdržel ji.

Nebude snad nezajímavo připomenouti zde, jaké zkoušce bylo podrobiti se Nejedlému, aby ukázal, zdali jest spůsobilý býti professorem řeči a písemnictví českého při universitě. Dle „Českého poutníka“, roč. 1801. str. 336—338, Nejedlý dostal „písební otázky“ tyto: 1. Kterého času se Čechové počali literám učiti a na který čas rozdělují se kroniky české? Kteréž jsou nejznamenitější práce české a kteří Čechové kdy jsou co psali? Podle jakého spůsobu má se česká literatura přednášeti, aby budoucímu duchovenstvu, úředníkům a právníkům užitečna byla? — 2. Losem vytažená 71. kapitola z kroniky Dalemila Mezeřičského musila se od žádostníka učitelské stolice v české verše podle nynější české poesie obrátiti a zlepšiti. 3. Také některá c. k. nařízení z německého do českého byla přeložena.“ A „ústní zkoušení“ žádalo odpovědi na otázku: „Jakou by společnosť měla řeč česká s řeckou a latinskou, s jazykem německým, a jaké jsou vlastnosti jazyka slovanského?“ K tomu pak v „Českém poutníku“ jest dodáno: „Pan Nejedlý na všecko předložené s velikou pochvalou svou nejlépe odpověděl i písebně vypracoval, tak že cís. král. slavný studentský konses uznal za vhodné, aby druhým žádostníkům představen byl,

[19]) Podobné příklady též o jiných tehdejších dějepiscích literárních viz v Bačkovského „Zevrubných dějinách českého písemnictví doby nové“ na str. 277.

[20]) Den úmrtí jeho jest udáván různě; nejčastěji 24. únor, ale na jeho náhrobku jest udán 10. únor, o čemž viz v Helfertově „Die Čecho-Slaven“ na str. 247.

[21]) Viz v Rybičkových „Předních křisitelích“ na str. 94.

ačkoli již jeho výborné práce v českém jazyku spisovatele znamenitého vůbec ho známého učinily."

I byl Nejedlý, kterému bylo tenkráte teprve 25 let, jmenován dvorním dekretem ze dne 11. září r. 1801. professorem řeči a písemnictví českého při pražské universitě a byl na tuto stolici 16. listop. roku toho tak jako Pelcl Rafaelem Ungarem, jakožto representantem sboru professorského fakulty filosofické, uveden a velmi četně shromážděnému a namnoze velice vzácnému obecenstvu představen.[22])

Dála se pak tato installace Nejedlého tím způsobem, že bylo lze dobře pokládati ji za zvláštní slavnosť vlasteneckou, o které tehda v Praze i po venkově všude rozmlouváno i psáno a ku které tehdejší vlastenci po delší čas ukazovali. Nejedlý, byv Ungarem představen, zahájil po té čtení svá obšírnou řečí akademickou, kterou potom vydal tiskem s názvem „Akademische Antrittsrede, gehalten den 16. November 1801. von Johann Nejedlý, da derselbe als k. k. ord. Professor der böhmischen Litteratur an der Karl-Ferdinandeischen Prager Universität von dem k. Rathe und Repraesentanten der philos. Lehrerversammlung Hern Karl Ungar installirt wurde". V řeči této Nejedlý vytekl především přednosti jazyka českého, připomínaje při tom bohatosť, tvořivosť, ráznosť, jádrnosť a libozvučnosť jazyků slovanských vůbec a českého zvláště a dokládaje se mimo jiné zejména také svědectvími od učených cizozemců. Potom vylíčil důtklivě potřebu a užitečnosť češtiny v životě soukromém i veřejném a upozornil, že tolikéž i česť a hrdosť národní toho vymáhají, aby každý poněkud vzdělaný člověk znal se důkladně ve své mateřštině.

Přítomnému obecenstvu zahajovací akademická řeč Nejedlého líbila se neobyčejně, a také všude jinde mezi českými vlastenci způsobila radostné rozníceni a stkvělé naděje.[23]) Ostatně sám Nejedlý psal o řeči té Šebestiánovi Hněvkovskému, posýlaje mu 3. prosince r. 1801. několik výtisků, toto: „Řeč Vám odesýlám, kterou jsem při inštallaci držel; i suďte, jestli kdy někdo tak zřejmě a důtklivě se stolice veřejné strany našeho jazyka mluvil jako já, jsa láskou vlasteneckou roznícen. Rozdejte řeč tu mezi vlastence."[24])

Zastával pak Nejedlý svou professuru až do r. 1809. (kdy stal se přísežným advokátem zemským) k úplné spokojenosti. Po roce tom ovšem nemohl obraceti činnosť svou k professuře tou měrou, jako byl před tím činíval, ale přece zůstal professorem až do své smrti, které podlehl 31. prosince r. 1834. A za professury jeho stalo se, že r. 1816. také Václav Hanka, tehda studující práv, jal se veřejné přednášky o jazyku českém konati, až r. 1817. Nejedlý, byv přednáškami těmi uražen, vymohl, že Hankovi všeliké veřejné vyučování češtině bylo zakázáno.[25])

Nejedlý rozstonal se r. 1834. tak, že nemohl již ani v říjnu roku toho čtení svá universitní počíti. Pročež byl povolán, jak se podobá k návrhu samého Nejedlého, tehdejším ředitelem studií filosofických Janem Köhlerem, velmistrem řádu křižovnického, Norbert Vaněk, skriptor při c. k. knihovně universitní a guberniální translátor český, aby místo professora řeči a písemnictví českého při universitě pražské

[22]) Viz v Rybičkových „Předních křisitelích" na str. 94.
[23]) Viz o tom v cit. Rybičkově spise na str. 95.
[24]) Tamže na str. 148.
[25]) Tamže na str. 115.

zatím zastával. Ale neuplynul ani zcela rok, a Vaněk nemohl místa toho zastávati pro chorobu prsní. Již v červnu r. 1835. konal zkoušky s posluchači svými patrně se přemáhaje, a brzy po té choroba jeho zhoršila se tak, že mu bylo ulehnouti.

Protože pak na počátku nového školního roku nebylo naděje, že Vaněk se pozdraví, tehdejší ředitel studií filosofických, velmistr křižovnický J. Köhler povolal v říjnu r. 1835. na stolici řeči a písemnictví českého při universitě pražské Františka Ladislava Čelakovského, který tehda k úřadu tomu byl nejspůsobilejší ze všech, kdo v té příčině s ním konkurrovati mohli. I byla radosť všeobecná, že právě Čelakovskému úřad ten byl svěřen. (Dokončení.)

Národní Vávra.

Obrázek z našeho národního života posledních dob.

Podává Boh. Hakl.

Kdožby na Hořicku byl neznal Národního Vávru? Byl-tě vypodobněn na dýmkách, na víčkách u pivních sklenic, na tabatěrkách a jiných předmětech, kde často musil viděn býti. Muž to více než padesátník, vysoký, vzrůstu dokonalého, souměrného, plecí mohutných a vyvinutých, rukou svalnatých a od práce mozolovitých, tváři poněkud úzké a podlouhlé, od větrů a slunka osmahlé, ale zdravé, oka sivého, ale živého; rtů tenkých a nemluvil-li, úzce uzamknutých, čela prostředního a vlasů dosti hustých, ale probělalých; k tomu dlouhý, šedý, plný vous, který mu dodával zvláštní vážnosti a důstojného vzezření. Po domácku chodil prostě a ošuměle, jak v obyčeji má lid, šatiti se do práce; avšak v neděli a ve svátek, anebo kdy objeviti se mu bylo u veřejnosti, obláčel vždy slušnou černou čamaru, z předu řadou černých šňur a sponek ozdobenou, jak čamary vyšňořovány bývají; k té brával nízky, černý, slovanský klobouk, na krk červeno-bílou anebo modrou stuhu, modrou vestu a černé nohavice.

Kdo byl Národní Vávra, že se stal tak populárním? Národní Vávra (pod tím jménem znalo jej na Hořicku každé dítě), křestním jménem vlastně Jan, byl chalupník v Hoření Dobré Vodě, na čísle 1. na Hořicku; v té Dobré Vodě, kde býval druhdy seděním vladycký rod králův z Dobré Vody; zboží to v 17. století hraběnka Kateřina Strozzi koupila a s Hořicemi spojila. Tam Jan Vávra se narodil, tam hospodařil, tam poslední léta i na výměnku žil a tam i umřel.

Proč došel té pověsti a toho přívlastku „národní“? Jan Vávra býval za mladších let, a to, když již byl mužem ženatým, velice nábožný a vyznamenával se před jinými zvláště vlastností tou. Jmenovitě rád chodil na pouti a nebylo snad v Čechách místa poutnického, najmě Marianského, kde by byl Vávra nepobyl, jeho nenavštívil. Zamilovaným místem poutním byly mu zvláště Vambeřice ve Slezsku, kde každého roku pobyl, třeba kolikrát. K tomu ovšem doma svědomitě a věrně navštěvoval chrám Páně, usedaje mezi literáky a rád prozpěvuje nábožné písně. Hospodář byl pilný a vzorný, pracovitý a přičin-

livý, tak že, co na poutích utratil, a bylo málo, svou přičinlivostí a šetrností doma snadno nahradil. Byl živ spořádaně a střídmě. Tak bylo s ním až do roku 1848.

Přišla doba březnová, rok 1848., konstituce; ideje svobodné a svobodomyslné, a ovšem i nevěrecké a nekřesťanské, šířily se po vlasti. Kdyby bylo zůstalo jen při svobodě politické, národní! ale mnozí přepjatci a bláhovci myslili, že oblaží národ, když mu budou hlásati i zásady nevěrecké, nekřesťanské, rozvolňujíce i jeho svědomí a berouce falešně rozvázanosť a prostopášnosť za svobodu a to nazývali osvětou! Tak jali se osvěcovati lid, brali mu poctivou víru otcův a vštěpovali cizáckou nevěru a s ní nemravnosť, nepoctivosť a všeliké sprosté, hříšné vášně. A poněvadž, co špatného, člověka vždy spíše se chyta, než co dobrého jest a chvalného, lid, opojen jsa svobodou politickou, těch věcí nezkušený a nezběhlý byl, a tudy stalo se, že těm a takým falešným zásadám mnozí uvěřili a zahodivše starou víru křesťanskou, stali se nevěrci a odpadlíky; a byť zevně a zřejmě neodpadli, však uvnitř v srdci s věrou křesťanskou dávno již se rozešli a nevěra, čili, jak myslili, osvěta novomodní zaujala místo její. Dávána svoboda falešná, ale pravá brána namnoze zpět.

Lid, nemaje rozhledu po světě, ni politické zralosti a zkušenosti, těch věcí nepronikal, snadno svůdcům věřil, náboženstvím, věrou, chrámem a slovem božím pohrdal a jen národnosť a pokrok a osvěta byly heslem jeho denním. A Jan Vávra byl jeden z nich. K tomu přišlo bláhové, nerozumné lichotění sedlskému lidu se strany některých veřejných listů, kde se říkalo: „Vy jste naše šlechta, my nemáme žádné české šlechty, vy jste jádro, vy musíte zajati její místo, vy musíte vstoupiti do řad její“ a podobně, kteréžto řeči teprv dodaly ducha pýchy a blouznivé domýšlivosti stavu rolnickému a porušily mnohého. Vydán jest i rouhavý spis Renanův, čímž ovšem špatně posloužено jest literatuře české, jako neblahými a nesprávnými překlady Bambasovými, a proklatý spis ten, který praničeho nedokazuje, ale jen samou pochybnosť ďábelsky vzbuzuje, i od lidu čítán a tak i v Dobré Vodě prý nebylo člověka, který by byl Renana nečetl; a tudy ovšem i chalupník Jan Vávra.

Ty politické změny, ta idea národnostní, všelijaké svobodomyslné, vlastně nevěrecké spisy, způsobem p. Alfonsa Šťastného, pověstného filosofa z Padařova, a jmenovitě Renan, dodaly poslední ránu víře Vávrově; slovem, stal se nevěrcem. Služeb božích nedbal, do kostela nechodil, ovšem i také ne na pouti, se nemodlil, nezpíval nábožných písní; ale také doma nebyl již tak spořádaně, t. j. v míru a pokoji živ se svou ženou a dětmi, jako dříve. Že však za mládí zvyklý byl, choditi po poutích, ten jistý (řekneme) pud v něm neusnul, ale změnil se v pouti národní. Přišla doba meetingů a rozličných národních schůzí a slavností, a tu ovšem, kdo že z krajiny Hořické nejhorlivěji se jich účastnil, byl Jan Vávra, rolník z Hoření Dobré Vody. A tu nebylo meetingu, čili národního shromáždění po veškerých severovýchodních Čechách, jehož by se byl „Národní Vávra“ nesúčastnil, a to obyčejně rejtharsky či koňmo, nebylo-li příliš daleko. On byl v Hoříněvsi na slavnosti Hankově, on na Chlumě, on v Konechlumí, on na Pace, on v Jilemnici, on na Vysokém, on v Borové, on v Chlumci nad Cidlinou (Klicpera), slovem, nebylo národní slávnosti,

kde by Jan Vávra nepobyl. Odtud se stal osobností vůbec známou a odtud i příjmí „národní“; druhdy i řečnil.

Poprvé, co jsme spatřili jej a ho poznali, bylo o Hankově slavnosti 8. září 1862. v Hořiněvsi, kde byl i dr. Rieger a otec Palacký, a jiné nejvyšší notability české, a tu Vávra, přiblíživ se, ve jménu rolnictva okresu Hořického ty vůdce národa oslovil a pravici jim podal, za šťastna se pokládaje, že mohl největším mužům národu čest svou projádřiti.

Na Pace byl též po některý čas uvězněn a snášel tudy i vazbu pro věc národní, platě i pokuty na penězích. Na meetingách byl as na 41. — Dokladem toho bylo 41 penízů, z různých národních slavností, jež si byl odevšad domů přinesl a jež jako drahé památky byl choval, a jimiž jeho rakev při pohřbu ozdobena byla; řídká to dojista a nevídaná ozdoba rakve — národního poutníka!

Když meetingy přestaly, seděl tiše na své chalupě, vlastně již na výměnku a — jako druhdy Quintus Fabius Cunctator (si licet magna comparare parvis), pěstoval a okopával řepu. Tu ho bylo vídati časně z rána již na poli, a bylo mu potěšením, když řepa se dařila a hodně rostla a nejednou se chlubil, jak velikou vypěstoval.

Na stará kolena vrátil se zase k Bohu a chrámu Páně a chodíval zase do kostela; jmenovitě toho o něm chvalně zmíniti třeba, že nebylo mrtvoly v osadě Dobrovodské, jíž by byl ku hrobu nedoprovodil. Byť nikdo nešel, Národní Vávra byl, a to mu bylo jedno, ať chudý, ať bohatý, ať stařec, ať dítě. Národní Vávra svědomitě každého na svaté pole vyprovodil, prokazuje ochotně službu lásky; obyčejně pomáhal mrtvolu na marách ku hrobu nésti. Proto také osadníci toho mu nezapomněli, a jako on rád jiným tím způsobem křesťanskou lásku prokazoval: tak i o pohřbu jeho účastenství lidu bylo veliké.

Byl on na ten čas osobou na Hořicku zvláštní a ne obyčejnou, — historickou. Proto také otec duchovní o pohřbu jeho nemohl dáti si ujíti příležitosti, aby nad rakví jeho několik slov nepromluvil — o poutích. Pravil: Všickni jsme poutníci; život náš zde pouť jest; putujeme do vlasti, a to pravé a věčné vlasti zpět; tu jsme v cizině. I tu poutník, za mladých let na místa svatá, později na místa národní, ale rovněž posvátná, národními slavnostmi proslulá. I ty pouti mohou záslužnými býti před Bohem, když v duchu křesťanském se dějí; nebo Bůh káže milovati vlast svou, tu půdu otcovskou, která nás živila a odchovala, a Bůh sám lásku k ní do srdce našeho vštípil; a rovněž i mateřský jazyk, drahé to dědictví otcův; a Bůh rovněž káže, hájiti svá práva a brániti bezpráví. Z ohledu toho může i pouť národní záslužna býti před Bohem, jen nemá však křesťan pro ty a takové věci národní zapomínati povinností svých křesťanských, důležitějších, jež mu ukládá svatá víra; dáť obé dobře spolu spojiti se. V Pánu zesnulý (tak pravil dále otec duchovní) také byl poutník; putoval po vlasti na místa svatá, i místa národu památná; nyní vydal se na pouť nejdelší, ze které se již nevrátí. Kéž došel šťastně cíle svého, kéž přijali jej do středu svého naši krajané, svatí patronové čeští; kéž ozdoben byl i tam penízem

lásky a slitování božího, znakem Pána Nejvyššího a připočten ku národu a lidu božímu svatých a vyvolených božích!“

To Národní Vávra na Hořicku; zasluhuje, aby nebyl zapomenut; prospěl své doby, jak mohl, a po svém způsobu má i on zásluhu o probuzení národní. V Dobré Vodě potrvá dlouho v paměti lidu, i po vší krajině vůkol. Budiž jemu vděčná paměť!

Zlatá trínožka.

Dle Marmontela přel. P. V. Saiver.

Po zboření Troje, mezitím co z rozvalin zdí, chrámů, paláců temný ku nebi vystupoval kouř, z oněch rozvalin krví potřísněných, v kterých Priam, jeho synové a obětovný lid čestný, avšak předčasný nalezli hrob, mezitím co jeho ženy a dcery odváděny byly v pokořující otroctví vítězným Řekem, kterému samému bylo souzeno zrádně zahynouti ve zdích svého paláce, neb do nekonečna blouditi po moři vzbouřeném, kde vydán na milost větrů a bouří, marně hledal břehů vlasti své, mezitím konečně, kdy Achil, Hektor a synové Telamonovy s ostatními hrdinými Řeky jediný, nekonečný před hradbami trojskými plniti hrob, odjížděla Helena s Menelaem, oba spojeni zase a smířeni, ve štěstí manželském a ve lásce, ku Lacedemonu, ona, jsouc šťastna, stěžovala sobě jen, jak mohl Menelaus jen na okamžik uvěřiti v její nevěru, on zase sobě činil výčitky, jak mohl zdáním klamným býti ošálen. Mráčky však brzo minuly a oba v nejlepší shodě pluli dále, jsouce pouze poněkud rozmrzeni, že pro tak nepatrnou věc tolik způsobeno hluku.

Klidně unášel je lodi běh až ku Cykladám, kde bouří jsouce zmítáni, octli se v nebezpečenství naraziti na strmé výběžky ostrova Kos. V tomto nebezpečenství přinesla Helena rozhněvanému Neptunovi oběť. „Ty nejneštálejší z nebešťanů, pravila, budiž ochrancem ženy tobě podobné.“ Po těchto slovech hodila v moře zlatou trínožku, již jedinou ze zbořené odnášela Troje. Sotva že oběť vykonána, moře se stišilo.

Po šesti stech letech plula kol ostrova Kos loď miletská právě v okamžiku, kdy rybář z ostrova spouštěl v moře svou udici; Miléťané, kteří byli na lodi, učinili návrh rybářovi, aby jim, aniž by dříve viděl, co vyloví, vše prodal. Rybář svolil. Když za chvíli vytáhl udici, nalezl na ní trínožku, kterou Heléna v moře hodila.

Mezi obyvately ostrova Kos a Mitétu nastal dlouho trvající spor o poklad tento; jedni tvrdili, že rybář neprodal než ryby, které by mohl snad vyloviti, nikoliv však poklad; druzí však stáli na tom, že prodal vše. Urovnání sporu měly rozhodnouti zbraně. Aby se však marně krev neprolévala, ujednali se obyvatelé obou zemí, že spor svůj přednesou Pythii delfské; věštkyně, smířivši je, vynesla soud, aby zlatá trínožka dána byla tomu, kdo ze všech nejmoudřejší.

Kdož však jest moudřejší všech? Tato otázka a její rozřešení zdálo se žadatelům, když ne nesnadnějším, tedy aspoň tak obtížným, jako otázka lovu onoho sama.

Dlouho bylo uvažováno, kterému ze sedmi tehdy žijících mudrců přednost dána býti má, dlouho nemohli se na tom sjednotiti, kdo má blaženým zlaté třínožky býti majitelem.

„Přátelé", pravil jeden z těch, kteří do Delf byli posláni, „bohové sami nám označují, koho voliti máme, počněme s nejbližším; Thales jest v Miletě, nabídněme jemu vzácný tento dar."

„Ty, pravili mu, jehož duch pronikl v nitro přírody, který jsi odkryl její tajemství, kterýs dokázal, voda že jest prvkem všerodým a žití veškerého původem, ty který duší oživuješ svět ten veškerý, již ve hmotě, jak myslíš, nerozlučně s touto sloučenou shledáváš, tak jak duše lidská s tělem sloučena, přijmiž, božský Thale, je-li tomu tak, zlatý tento dar, jejž sám bůh delfický nám přikázal přinésti v dar ze všech nejmoudřejšímu."

„Drazí přátelé, odvětil Thales, kdyby tomu vskutku tak bylo, kdybych já sám o tom dokona byl přesvědčen, a zákonům oněm tak rozuměl, jak o nich rozmlouvám, pak bych věru sám o sobě myslil, že jsem moudrým; přiznávám se, že bych rád rozluštil tuto hádanku přírody, musím však doznati, že vnitřní život můj, ni zevnější mne obklopující přírody o nic více mi není znám, než vám. Sděluji se s vámi o tajemství školní, avšak před Apollem, který sem vás posýlá, marno se přetvařovati; jest pravda sice, že jsem činil pokusy s ohněm a vodou, musím však též doznati, že mi dosud nejasno, jak voda ve slunci světelné moře činí. Duše, jíž obdařiti chci přírodu, by pohyb spořádán a nepořádek odstraněn byl, jest zajisté vzácnou věcí, kdybych jen sobě vysvětliti mohl, jak by to možno bylo, aby jedna a táž duše veškerenstva byla v supu a holubici, v dravé šelmě a dobráckém slonu; zde právě můj rozum přestává. Tato jednota bytnosti a nesčetná různost období právě mé veškeré ruší úvahy. Vědychtivosť ještě není vědomím, a pole, na kterém já pracuji, zdá se býti příliš povznešeno nad slabý lidský rozum; kdož ví, zda je kdy lidský rozum vyhloubá, snad přijde na konec, po dlouhých úvahách, ku prázdnému prostoru a širé temnotě. To, co mou zove se moudrostí, kde máte záruky, že není mou též pošetilostí, poněvadž snad hloubám v prostorách, k nimž nedolétne nikdy lidský duch. Abych však svých neodpudil žáků, jimiž snad přece část závoje přírody odkryta býti může, jest mi jim dodávati svým příkladem naděje a odvahy, ač často sám po cestě, kterou jim brázdím, klopýtám a bloudím, nevěda, jak vyváznouti. Zaneste dar svůj Solonovi, který rovnou k úspěchu kráčí cestou, poněvadž předmětem jeho zkoumání jest člověk, jehož polepšiti, spravedlivým učiniti a oblažiti účelem jest snahy jeho." Vyslanci, přeplavivše se do Attiky hledat Solona, aby jemu z lidí nejmoudřejšímu dar Apollonův odevzdali, potkali jej ze shromáždění domů se vracejícího. „Přicházíte v pravý čas", odpověděl Solon, poněvadž jsem právě na tom se zblázniti; přicházím z veřejného shromáždiště, kde jsem neviděl než samu nespokojenosť. Námořníci naříkají, že rolníkům nadržuji, tito zase mi vyčítají, že měšťanstvo výsadami zasypávám a v městě konečně — škoda každého slova, každý chce míti zákony po své vůli a ku svému prospěchu na útraty jiných. To však není dosud vše, ve svém domě nemám též nikdy pokoje. Vizte tam onu mladou otrokyni, která stále naříká a pláče; toť krásný, však stálý pokušitel, který mě ještě o rozum připraví; není jí dosud osmnácte let a již chce míti více rozumu než já." „Ba věru", odvětila mladá Glycerie, jsem stokráte moudřejší než ty, poněvadž

nikoho neobtěžuji a nebráním mu činiti, co se mu líbí.“ Po těchto slovech počala znovu plakati. „Jaká to škoda, že zarmucuje, mně zdá se, že to snad ani nedovede, pravil jeden z vyslanců, poněvadž jest tak krásná.“ „Ovšem že jest krásná, pravil Solon, ona jest o tom také přesvědčena, nechce však uznati, že zloba ji zohyzďuje.“ „Nuž dobře, odvětila rychle Glycerie, proč mne tedy neprodáš, když jsem ošklivá? Proč nedovolíš, bych se odebrala, kam mi líbo?“ „Kam bys šla, milé dítě, kde bys nalezla tak hodného pána, jakým jsem já, kdo by se tebe ujal?“ —

„Kolik dobroty, kolik shovívavosti, která mi nedopřeje ani nejmenší svobody!“ „Nuž víte, pravil Solon ku vyslancům, víte, jakou svobodu žádá? Chce se v mém domě scházeti s mladým ničemou, do kterého jest zamilována, a který stále kol mého domu krouží. Jakmile vyjdu, bych šel do senátu, lycea, ihned přijde a jest uveden v můj dům; překvapím-li je pohromadě, řekne mi toto zlostné děcko, že jest mladším a hezčím než já, tím se omlouvá. „Zajisté, zvolala Glycerie, jest mladší a daleko krásnější než ty. Dóvol, by byl zavolán, ať rozsoudí tito cizinci, zda jsem v nepravdě.“ „Odejdi, odvětil Solon rozhněván, ať již neslyším tvého hlasu.“

„Tento propuštěnec, kterého miluje, pokračoval Solon dále, jest mladý muž, zvaný Peisistrat, kterého jsem dobrodiními nekonečnými obdařil, kterého jsem vyučoval a který nyní se posmívá mému návodu a mým zákonům.“

‚Tvým zákonům!‘ „Ano, stále mi opakuje slova Skyta Anacharse, že jsou zákony pavučinou, do které se chytají malé mouchy, odkudž však velké vždy uniknou.“

‚Nuž a proč dovoluješ, by člověk podobný v tvůj kročil dům?‘ „Ano, zavru-li mu dvéře, vstoupí oknem. Nevíte, jak úskočným jest a svůdným; získal veškerý mé otroky. Prosby, slzy a dary nemají u něho žádné ceny. Jest duchaplný a pln něhy, já sám, když ho poslouchám, stávám se klidným.“ „Toť nějakých řečí, říkává mi, můj ctihodný učiteli, kdybys byl tak mlád, jak já, a já v tvém stáří, myslíš, že bych se rozpakoval tobě ji vydati?“ „Z toho vidno, kdo z nás dvou jest poškozený. Vám zdá se snad tento jeho důvod býti nepatrným, není však tomu tak; neučiním-li, jak sobě žádá, půjde mezi lid a rozkřičí mne, že jsem zamilován a že žárlím; neb ač jest dosud mlád, nabývá znenáhla více vážnosti než já. Poslouchá stesky nespokojených, přijímá je a milkuje se s nimi a potom přijde ke mně, by mi sdělil, že nic pro tento lid nečiním a že by o něj nikdo nepečoval, kdyby jeho nebylo. Že také následovně, poněvadž mezi lid tento nejdu, ho neznám; Athéňané, tak říkává, jsou marniví, svévolní, povrchní, nevděční, přátelé novot, nečiní než tisíceré směšnosti, neovládá-li je muž přímý a mocný, který by znal je spravovati a vésti, a tím mužem prý bude on.“ ‚Toť přílišná smělost, dovolil si podotknouti jeden z vyslanců; „ba ovšem přílišná, doložil Solon, a také nebezpečná; neb jak jsem se s vámi sdělil, dovede on pochlebovati lidu, a toť právě způsob, jakým lidu se vládne; tím on se též chlubí, vyhlašuje, že dovede lid kolem prstu otočiti; když mne podobným jednáním rozhněval, předhazuje mi, že ho nemiluji, a přísahá při všech bozích, že já stále jsem jeho nepřítelem. Z toho vidíte, že člověk, kterým podobně dva mladí lidé zahrávají, není onen mudřec, kterého hledáte. Radím vám však,

byste se odebrali ku Thaletovi milétskému, poněvadž duše jeho ve klidu žije, a poněvadž sám sebou jest šťastným."

‚Právě od něho přicházíme', odpověděli vyslanci, a on právě tak jak ty ne o své moudrosti, ale pošetilosti mluvil.'

„Což má také mladou otrokyni, která jej zlobí a mladíka, který s ní se milkuje? Což vládne také lidu neposlušnému, s kterým nic nemůže svésti?"

„Nikoliv, má však tolik obtíží, skládaje živly, chtě je ovládati, kolik ty, řídě lidi; jeho nerozum v tom prý spočívá, že vysvětliti chce to, co jemu samému nezdá se býti vysvětlitelným.'

„Jděte tedy k Biasovi, odvětil Solon, který klidně, vzdálen jsa všeho hluku světského, žije v malém městečku Prienách, kde se nezaměstknává než záhadami o králích egyptských a logogryfy králů etyopských, poněvadž, jak sám pravil, od prozkoumání zákonů přírodních mnoho neočekává. O svět se mnoho nestará, nechť prý se pohybuje vykázanou kolejí; aby pak byl prost neklidu a strasti, vzdal se v té době též i statků svých. Jděte tedy k němu."

„Ah, drazí páni, pravil Bias, vida je přicházeti, vy mi zajisté přinášíte nějakou dobrou zprávu; byli jste tak šťastni, že jste nalezli mého psíka, víte snad, kdo mi jej uzmul?" Vyslanci odpověděli, že o něm nemají nijaké vědomosti. „Proč tedy přicházíte ke mné, jaká vás sem vede příčina, když nevíte, kam se můj pes poděl?" Vyslanci mu odvětili, že z nařízení orakula delfického jemu přinášejí zlatou třínožku. — „Zlatou třínožku!" „Mně!" „což pak s ní mám počíti?" Nechť raději věštba, která všechno ví, mi poví, kde drahý můj pejsek vězí. Neměl jsem než tohoto přítele na širém světě a i o toho svět mne oloupil; jaké nedůstojné barbarství! Ponechal jsem světu vše, postoupil mu své důstojnosti, pocty, úřady, nežádal jsem ničeho; vzdělával jsem svou zahradu a své skrovné políčko, můj pes byl mi soudruhem; my jsme se milovali, radujíce se ze života a rozmlouvajíce společně. Hle! závisť neponechala mi ani této radosti. Zlý svět nás odloučil, uzmuv mi mého psa, mého jediného přítele; bohové! kdož ví, zda nebohý nebyl zavražděn!... O nikoliv, na světě není dosti vysokého trestu, kterým by odčiněno mohlo býti toto bezpráví!"

‚Jest to ovšem nepříjemné,' pravil jeden z miletských, ‚ztratiti věrného psa, jest však v skutku nenahraditelnou tato ztráta?' „Ovšem, že jest nenahraditelnou pro mne, který ničeho již nemám. Není snad zla, kterým já bych nebyl otužen; snášel jsem vše klidně, nečině výčitek ni světu ni nebi. Byv zanedbáván ve svém městě, jež jsem zachoval, kde na mou radu nedbáno, odešel jsem, sprostiv se správy obecní ve svůj zamilovaný úkryt; snášel jsem trpělivě nespravedlivý rozsudek nade mnou vynesený bez reptání; žena má mne oklamala, já se o tom ni slovem nikomu nezmínil; mé děti mne opustily, já jim odpustil. Toť zajisté dosti trpělivosti. Když však mi jest uzmut i můj ubohý pes, tu myslím, že není nespravedlivo, když trpělivosť má jest vyčerpána, jsem s ní u konce a počínám býti též netrpělivým."

‚Jest možno, by věc tak nepatrná byla kamenem nárazu, na kterém muž nejmoudřejší klopýtne?'

„Muž nejmoudřejší?" „Proč mám já právě býti nejmoudřejším?"

„Což mne takým býti praví svět?" „Nejsem, díky nebi, tak příliš pošetilým, bych myslil podobně."

Ovšem, tážeme-li se, kdo nejmoudřejším z lidí, odpoví nám každý, že Bias — „Bias, ano Bias, podobně dovede každý mluviti, když však jest Bias zarmoucen, když mu byl uzmut pes, tím nejsou lidé oni překvapeni. Nikoliv, Bias jest dobrák, kterému se děje křivda, a který také cítí tuto křivdu, jež mu činěna jest. Hledáte-li však muže statného, ducha otužilého, jehož žádné dosud nedojalo neštěstí, jděte ku Chilonu spartanskému.“

‚Pojďme tedy do Lacedemonie, pravili vyslanci.‘ Přišedše do Sparty ptali se po obydlí tohoto muže moudrostí proslaveného. Bylo jim řečeno, že šel do Pis, by přítomen byl hrám olympským. Vyslanci dali se okamžitě na cestu a dorazili na místo v onen den, kdy právě zápaseno o cenu v křížkování a šermu.

Kol zápasiště tázali se po místě, kde by byl Chilon; bylo jim okázáno, že jest právě zaměstknán pozorováním dvou zápasníků, z nichž jeden byl Epitelid, jeho syn, a druhý pověstný Glicon, který při hrách v běhu již byl vítězem.

Oči Chilonovy, planoucí a bez hnutí, pozorovaly veškery pohyby obou zápasníků. Námaha zápasu byla takřka otištěna v různém držení svalů jeho těla, pohyby pak jeho obočí značily střídavost štěstí zápasníků; čelo jeho pokryto bylo potem; ruce podepřené na kolenou, vzpřímily se vždy, když syn jeho vítězil, když však podléhati počínal, bylo znáti, že se třesou. Zápas trval déle než hodinu; po celou tuto dobu nepřestal s napnutím veškerých svých sil pozorovati zápas vítězný, nemoha při tom vnitřní své opanovati rozčilení; když však po celém dálném prostranství se rozezvučel hlas: „Epitelid, syn Chilonův, vítěz v zápase“, stupňovalo se jeho rozčílení až ku šílenství; ještě více vysílen zápasem než jeho syn klesl Chilon, bled, bez dechu v náruč jej obklučujících soudruhů. Myslilo se, že zemřel radostí; pověst o tom roznesla se rychle po okolních městech řeckých, nejsouc však zplna pravdiva, neb nikoliv smrť, ale přílišné rozčilení, po kterém vysílení se dostavilo, vyčerpaly veškery jeho síly a on upadl do mdloby.

Když nabyl svých smyslů a objal svého syna, představili se vyslanci, by jemu, jak myslili, větší ještě oznámiti vítězství, podávajíce jemu zlatý Apollonův dar, muži nejmoudřejšímu určený. „Buď se mi vysmíváte, pravil Chilon, aneb nevíte, že ten jest v pravdě moudrý, který dovede svou mysl v nerozrušném chovati klidu, kdo nedá se ovládati nijakou vášní. Jest ovšem pravda, že já mnohé vášně a náruživosti jsem potlačil, na příklad ctižádost, nenávisť, lakotnosť a hněv, však hle, nyní právě mnoho nescházelo, bych podlehl náruživosti největší, kterou abych opanoval, nikdy jsem se nepřičinil; příroda sama vyhledala mou slabou stránku, zahrávajíc se mnou, jak s děckem nerozumným před tváří celého Řecka, které zřelo mne blízkého smrti radostí nad mrzkou předností.“ ‚Nic zajisté, odvětili vyslanci, není spíše omluvitelno, než přirozená láska otcovská, jakých tu třeba ohledů?‘ „Nikoliv, odvětil Chilon, láskou touto nemohu se honositi, poněvadž není než slabostí. Či není tomu tak? Neb snad proto, poněvadž můj syn má více pružnosti a síly ve svalech svých než druhý, mám já míti méně statečnosti ducha? Nemám se snad opanovati, bych klidně vyslechnouti mohl zvěst o jeho vítězství? Co bych teprve měl učiniti, kdybych jej viděl přicházejícho vítezně z boje, krví zbroceného a ranami posetého? A myslíte, že ten, kdo nepatrným ku smrti rozradostněn jest štěstím, dovede klidně snášeti rány neštěstí? Mám snad

zahanben býti ženami lacedemonskými, které s tváří chladnou díky vzdávají bohům za štěstí, že syny na štítu mrtvé vítězně mohou zdraviti? Chcete-li však moudrému svůj přinésti dar muži, jděte k mému sousedu Phisonovi, který není starcem tak marnivým a rozmazleným, jakým já jsem.“

Phison byl z těch lidí, kteří medvědu samotáři v poušti se rovnají; spoluobčané jeho sami obávali se osloviti jej. Když vyslanci jej byli pozdravili, podávali mu zlatou třínožku, kterou Apollo muži nejmoudřejšímu určil.

„Jděte svou cestou, odvětil Phison s tváří chmůrnou; Apollo zná zajisté své lidi, proto pochybuji velmi, že by vás ke mně byl poslal; a k čemu mi má býti zlatá třínožka? Podobné nařadí se nehodí do mé kuchyně, svou kaši nevařím na zlatých třínožkách.“

„Jest všeobecně známo, pravili jemu vyslanci, že za nic nevážíš bohatství a opovrhuješ změkčilostí a žitím rozmařilým, že samým Spartanům příklad dáváš života přísného; že ve své osamělosti povýšen nad poklesky, dalek radostí a marností světských veškery své smysly rozumu podřizuješ, ovládaje duší statnou svou vůli; pro tyto přednosti právě myslíme naplniti vůli věštkyně, když tobě tento dar, který ze všech nejmoudřejšímu jest určen, odevzdáme!“

„Rád bych jej přijal, kdybych jen čtvrtinu oněch měl vlastností, jež mi připisujete; před bohem však, který vidí jasně v duši mou, není možno chtít býti lepším, než jakým jsem. Svět mne zve misanthropem, a já jím jsem; nenávidím-li však lidstva, nevyjímám ani sebe z nenávisti této všeobecné, já nejsem v ničem sám s sebou více spokojen, než s lidstvem veškerým.“ — ‚To přílišná skromnosť‘, odvážil se jeden z vyslanců podotknouti. — „Ó nikoliv, mluvím pravdu. Předně jsem se přesvědčil, že člověk ve společnosti jest bytostí zvrhlou, proto, chtěje býti lepším ostatních, odebral jsem se v samotu, myslě, že budu zde šťastnějším, oklamal jsem se však, stal jsem se jen divočejším. Rozmrzelosť, nepokoj a zármutek mne brzo z bludu vyvedly, bylo však již pozdě; má povaha byla již rozhlášena a já, bych ji zachoval, přiostřoval jsem ji stále. Mnoho jsem dbal přísného způsobu života mezi Spartany a proto jsem počal ještě více než oni nenáviděti statků, jichž nemám.

Proč však teskním slyše, že jinde radují se z předmětů, jichž sám jsem se zhostil a jichž nenávidím? Co zlého mi udělalo umění korintské a athénské? Čím se proti mně provinila nádhera asijská a rozmařilosť sybarská? Jsem příliš výstřední, než abych mohl býti moudrým.

Kdybych byl šťasten ve své střídmosti, jaké bych měl příčiny mrzeti se na lidi v nádheře žijící, kteří jiný sobě oblíbili způsob života než já? Často sám k sobě jsem pravil, kdyby ostatní Řecko mravy Sparty sobě osvojilo, že by dávno Sparta byla porobena. Ku jejímu štěstí jsou sousedé její zženštilí. Jest tedy slušno, bych se radoval z toho, že sousedé naši mravů tak nestatečných jsou, a hle, to já nečiním; nikdy nemohu mysliti na tyto slavnosti, divadla a zábavy, abych necítil opovržení nad rozmařilostí, jaké lid tento se oddává; abych pak se uchlácholil, pomlouvám národy ony. Nacházíte v tomto snad moudrosť? Toť není moudrosť, toť pýcha, které podléhám, a která mstí se nad odříkáním, jež sobě ukládám. V pravdě moudrým jest ten, kdo spokojen s údělem, jejž bohové neb osud jemu

uštědřili, neb který sobě on sám, dle soudu vlastního rozumu, vyhledal, kdo bez všakého odporu a sdílnosti každému ponechává na vůli, žíti dle svého vlastního způsobu. Já sám, jenž zkoumám srdce své, vím, čím ono jest raněno, neb nacházím v pravdě, že kvas, ze kterého má k lidem nenávisť povstává, ze závisti vzrůstá. Odpusťte tedy, že nemohu přijati ceny, která mi nenáleží; radím vám však, byste se odebrali na Rhodos ku Cleobulovi z Lindu, mně zdá se on býti mužem, jehož hledáte. Cleobul užívá střídmě v pokoji darů, jež život mu poskytuje, dobře vynakládá bohatství, jímž jest obdařen, jehož dříve neměl, staraje se o to, aby každý byl šťasten a svoboden, jak on sám."

‚Toť zajisté pravda', odvětili vyslanci, ‚člověk, který užívá zdárně darů sobě svěřených, jest v pravdě moudrým.' Proto odebrali se na Rhodos, kde Cleobulos před nedávnem teprv za správce obce byl vyvolen.

Když přicházeli k vestibulu paláce Cleobulova, viděli vyslanci, že jim vstříc, krokem vážným, přichází krásné, mladé děvče, ve sněhobílé oděné roucho, které bylo přepásáno jasně modrou stuhou. Její ebénové vlasy splývaly v pleteńcích kol labutí šíje; na jejím čele odrážel se jas dobroty.

Byla to Eumétis, jedna z oněch žen, o jichž minulosť čas sám se postaral, dcera Cleobulova, již lid rád Cleobulovnou nazýval, rádkyně svého otce a bytosť, která láskou svou jej oblažovala. Když se jí vyslanci představili, prosila jich, uvádějíc je do paláce, by laskavě několik okamžiků posečkali, poněvadž otec její v tomto právě okamžiku dává slyšení svému lidu. „Nechtějte, prosím, pravila, zkracovati nejsvětější tuto úlohu, jíž lidu svému jest povinen; jakmile bude prost svého úkolu, neopomenu vás k němu uvésti."

Rozmlouvajíc s nimi o mravech, zákonech, obyčejích, obchodu, uměních, svazcích a sporech různých národů řeckých, projevila tolik znalosti poměrů a bystrosti ducha, který hloubkou myšlének daleko přesahoval její věk, že vyslanci již skoro byli na tom, dar, který otci přinesli, dceři nabídnouti. „Vy zajisté zasluhujete, oslňující bytosti, pravili, onoho svědectví, jehož se vám Thaletem v paláci Periandrově dostalo, neb moudrosť vaše pravdě vás opravňuje, byste vládla velkým státem. Šťasten, třikráte šťasten národ, který podroben jest otci takovéto dcery! Tento král zajisté jest oným pravým mudrcem, jemuž delfská věštba náš určila dar." Po slovech těchto vypravovali Eumetidě osudy zlaté třínožky.

„Odpusťte, obávám se však, že otec můj daru toho nepřijme, poněvadž sobě utvořil příliš vznešený názor o moudrosti, než aby sám o sobě myslil, že jí dosáhl."

Pravíc tato slova pohlížela na lid, na všechny strany se z paláce ubírající. Pozorujíc obličeje propuštěných ze slyšení byla radostí naplněna, poněvadž nezřela nikde stínu nespokojenosti, poněvadž každý s jasnou tváří domů se ubíral. Ukončivši pozorování vstoupila lehkým krokem v síně otcovy.

„Ah, pravil Cleobul, vysílen unavením, více již nemohu, věru to již k nesnesení. Lid tento veškeren by chtěl vládnouti, každý z nich myslí, že když svůj hlas mně dal, své mi postoupil místo a že má právo, když ne více, aspoň zasedati v mé radě. Všichni jsou státníky,

vojíny, právníky, správci a čím jsem já? A ti právě jsou nejnejapnější, kteří myslí, že přetékají moudrostí.“

Objímajíc jej něžně prosila Eumétis svého otce, by ještě málo měl strpení a odbyl nalehavou záležitost.

„Jest ovšem pravda, pravila, že všeobecná shoda jest řídká, a že sebeláska nejvíce působí pošetilostí, avšak kdyby celý svět byl moudrý, k čemu by, drahý, bylo třeba králů? Tys zajisté úsudky všech vyslechl.“

„Ovšem, odvětil Cleobul, nepropustil jsem žádného bez slyšení.“

„Tak, tak tě mám ráda, svého drahého otce, jen prosím, měj s nimi strpení, za krátký čas zajisté zmoudří všichni, a nebudou činiti překážek tobě, bys je mohl všechny šťastnými učiniti. Nyní však buď tak laskav a přijmi cizince, kteří na tebe čekají, a kteří vysláni Apollonem delfickým přicházejí v jeho jménu tobě nabídnout stkvostného daru.“

Když vyslanci z Kosu a Miletu přednesli své přání, byl Cleobul velmi překvapen poctou, již mu vzdávali. „Jakže, pravil jim, což není v Miletě Thaléta a Biasa v Prienách, což není znám vám Solon athenský a lacedemonský Chilon, což nepřipadli jste na Phizona, kteří zajisté daleko mne jsou moudřejší?“

„Co však máme činiti, pravil jeden Miléťan, všechny tyto muže jsme navštívili, jeden odkazuje nás ku druhému, a žádný z nich nechce pocty delfské přijati. Nikdo z nich se nechce ku své moudrosti přiznati, každý z nich tvrdí, že má svou slabost a pošetilost, která mu brání, názvu tohoto přijati.“

„Což já jsem těchto slabostí prost? Má moudrost, o které mluvíte, tu vizte zde, toť má dcera. Toť ona, jejíž něžná mysl a usmiřující povaha krotí mého ducha, drsnost mých mravů. Pohleďte v tuto něžnou a cituplnou tvář, na tuto prostotu a lepost v chování, pohleďte na toto mládí dvaceti jar, čerstvé a nevinné dosud, toť schránka srdce vznešeného a statečného, toť příbytek duše hrdinné a laskavé. Jsem-li dobrým, nejsem jím v pravdě já, nýbrž má dcera. Bez ní byl bych člověkem nedružným.“

„Můj drahý otče, co činíte?“ „Mluvím pravdu, milé dítě, jak třeba vyjeviti vyslancům božím, před nímž nic není stajeno. Ano, pánové, já jsem zachvácen nemocí nezhojitelnou, nesnášelivostí neskrotnou proti polovině lidstva, nemohu totiž snésti pošetilosti. Cestoval jsem v naději, že lidem druhu podobného uniknu, avšak marně, všady jsem se s nimi setkal, všude mne přiváděli k zoufalství. Myslil jsem, že jsem je zanechal na jihu a hle, na severu mne očekávali opět, oblétajíce mne stále jak hejna much. Abych jim učinil, přišel jsem, bych ve své se usadil vlasti, nemohu však zde si zvyknouti.“

„Jest ovšem pravda, pravil jeden z vyslanců, že jednání nemoudrých nám často jest veleobtížným, což však bychom teprve měli počíti, kdybychom se samými blázny, aneb s lidmi špatnými musili obcovati?“

„Odpusťte, přátelé, odvětil Cleobul, blázny jednoduše pozavíráme, poněvadž jich počet není tak ohromný, čímž se sprostíme jejich působnosti, lidé špatní však jsou dostatečně označeni a ostávají málokdy bez trestu; spoléhajíce na zákon, jenž je trestá, stáváme se před jich útoky bezpečnějšími. Pošetilci však! bohové, jak hrozný to lid! Lid, který žádným nemůžeme odstraniti způsobem, který beztrestně po

světě pobíhá a nás mučí. Kde jest proti nim zákonů? S hlavou vztýčenou pobíhají kolem nás, docházejíce všady svým počtem, odvahou, ba i drzostí převahy.“

„Dovol však, mocný kníže, bychom se zeptali, co tobě vlastně tento druh lidí udělal?“ „Toť otázka, kterou sám sobě kladu, nemoha ji sobě zodpovídati. Vidím-li je však již z dálky, počnou se čivy mé třásti, krev se ve mně rozpaluje, mně není třeba ani s nimi mluviti a již je poznávám. Ta drzá tvář, na vlastní spolehající zásluhy a na mnohé přednosti, mne přivádí k zoufání; ona samolibost a nevážení si zásluh ostatního světa, mně jest nevýslovně odporná. Což však říci mám o oné smělosti, s jakou se mísí v naše rozhovory, přerušujíce je, chtíce nás poučovati o věcech, o kterých nemají ponětí a jež sami víme; o oné důležitosti, s jakou pronášejí svůj úsudek, přesvědčeni jsouce, že jsou slova jejich nedozírného dosahu, počítajíce již na to, jakou váhu každé jejich slovo v budoucnosti vyslovené míti bude; což pak o těch říci mám úsudcích, které nejsou než nekonečnou řadou poklesků, prohřešujících se proti slušnosti a společenskému chování, kteří za novotu nejnovější a pravdy neslýchané vydávají bludy nejhnusnější? Chování toto jest mi nesnesitelným.“

„Máš zajisté pravdu, odvětil jeden ze sboru, neb chování lidí těch jest věru nesnesitelné.“ „Nikoliv, pravil Cleobul, nejsem v právu, a věcí nejhorší jest, že jsem o tom přesvědčen. Má nesnášelivost lidí těchto jest bláznovstvím, poněvadž konečně tento druh lidí převrácených jest úkaz podobně oprávněný jak každý jiný. Či jsou veškery stromy v lese tak rovny jak dřevo cedry? Lidé pošetilí jsou jaksi klečí lidského pokolení, a kdo může zabrániti kleči, by nerostla? Politujte tedy slabocha, který nemůže kol sebe snésti pošetilců. Jděte však, chcete-li v pravdě nejmoudřejšího muže svým obdařiti darem, na Lesbos, kde žije Pittakus, muž dobrotou a neunavnou vytrvalostí vynikající, který vždy jest ochoten každého vlídně přijati a vyslechnouti, který nikdy nepřichází ze shromáždění rozčilen. Je-li v Řecku muže moudrého, jest jím Pittakus.“

Příliš jsouce znaveni dlouhým hledáním odebrali se vyslanci konečně na Lesbos. Dříve však než ku Pittakovi samému se odebrali, chtěli prozkoumati poněkud stav, v jakém ostrov se nalézá a pak teprve jíti do Mitylén, kde král právě meškal. Přišedše do města byli ihned před krále uvedeni. „Vladaři této šťastné země, pravil jeden z nich, v jehož městech, jimiž právě jsme cestovali, od Methymny, Antisoy až ku Mitilénám, a ve všech obcích sousedních, nezřeli jsme než pracovitosť a obraz hojnosti, nespatřili jsme než snahu neúmornou vzdělávati pole, provozovati řemesla, neviděli jsme než kvésti obchod; všady byl jen mír a pořádek, všady bezpečnosť úplná, všady štěstí pokojné. Výsledek tento ku tvé jen slouží chvále; proto nijak nejsme na váhách, komu bychom dar, jenž Apollonem z lidí nejmoudřejšímu jest určen, dáti měli, dar tento nenáleží jinému než vladaři lesbijskému.“

„Kdyby věštba nežádala než krále dobrého a spravedlivého, myslím, že cenu delfickou bych zasloužil, odvětil Pittakus, moudrosť však, toť jiný požadavek. Ponechme však záležitosť tuto až po hostině, pak vám chci v pravém se objeviti světle.“

Hostina byla prostá a zdravá, laskavosť však a přirozená dobrota knížete, jakož i láskyplná radosť jeho dítek a půvabné něhy jejich matky, krásné Amassilly, platily daleko více než vybrané krmě.

Pittakus sám, obklíčen jsa rodinou svou, zářil radostí, jen občas zastiňoval mráček smutku čelo jeho, odrážeje se žalem v očích, jež jinak štěstím sálaly.

Když jemu sbor vysvětlil veškery příhody zlaté třínožky, jakož i své u různých mudrců, jež navštívili, pořízení, ujal se Pittakus slova řka:

„Hle, nikdo z nich není sám s sebou spokojen, každý z nich chová v srdci svém daleko přísnějšího soudce, než jakým sama neuprosná závisť jest. Buďte ujištěni, že každý z mužů těchto zasluhuje jména, jež lid mu přisuzuje, poněvadž každý z nich ode všech jest ctěn a milován. Žádný z nich ve svém okolí nemá muže, který bez ustání by jej zlehčoval a jemu na cti utrhal; toto neštěstí jen pro mne bylo uchováno.“

Po těchto slovech hluboký povzdech vycházel z jeho prsou. Za nějakou dobu tázal se vyslanců, zda také v Řecku jsou zpívány písně Alceovy, jež tento proti němu byl složil, a které jej vyhlašují za zhoubce a utlačovatele vlasti.

Poslanci jej ujistili, že nehodné tyto verše, které každý jménem, jež zasluhují, pojmenoval, vrhají stín svůj pouze na muže, který je skládal. „Zde soud Řecka, pravila královna, všady znám duch tento podvratný, a jed, kterým poskvrňuje tvoji čest, není než otravou pro něho samého; zapomeň naň na vždy, „odpusť mu.“ „Ano, věřím tomu, že v opovržení jest jeho satyra, avšak každý, i který jí opovrhuje, zná přece všechny její části nazpaměť.“

Po hostině odešla královna s dětmi. Pittakus pak, procházeje se s vyslanci ve své zahradě, počal jim o svém vykládati osočovateli. „Nebe i země mými jsou svědky, že přijímaje království lesbijské, jež mi nabízeno bylo, nekonal jsem nic jiného než že jsem naplnil vůli valného počtu knížat této země. Od té doby vykonal jsem pro lid svůj vše, co něžný otec pro své dítky vykonati může, jež miluje; a přec tento nešťastný Alceus nezná lepší snahy, než očerňovati mé vladaření a jedem má kořeniti dobrodiní. V jeho verších mé zákony nejsou než okovy, má důstojnosť než jhem, má dobrota nehodným lákadlem. Učinil jsem mu dobrodiní, odpustiv mu, když v mé se nalezal moci, zachoval jsem se k němu šlechetně. A hle, co on učinil? Pravil, že jsem tak učinil ze strachu, bych sobě neškodil v očích ostatních, a v naději, že ze svého obviňovatele sobě velebitele učiním. Já však před bohy tuto přísahám, že nechtěl jsem než jeho mlčení. A co jsem jemu vlastně učinil? Či snad bezprávně na tomto sedím stolci, na kterém hněvné jeho oko mne nechce viděti? Jakým bezprávím, jakým násilím jsem zasloužil této nenávisti? Kdo může z lesbijských, kdo z Řeků ostatních mne z hrůzovlády obviňovati?“ Nedostačí však, že jsou ty verše nyní čtěny, hanlivé tyto zvuky, které nejhroznějšími mne líčí barvami, dochovány budou i budoucnosti. Bohové uštědřili ku pokoření mému své mocné dary muži nehodnému. Kolikrát on již ze lži vynil onu obecnou zvěst, že had, který živí se z bylin, které rodí Helikon, svůj ztratí jed. Srdce jeho jest jedem tímto více naplněno než zub zmije, jed tento pak vylévá po zemích mého království plným proudem.“

Vyslanci snažili se jej utišiti pravíce, že hlas chvály o něm rozšířený veškeré obviňování osočovatele v nivec uvádí, a že nikdo nikdy nevyslovil se rozhodněji proti porobě než on. Pittakus však nedal se

potěšiti. „Zdaž ty to nejsi, pravili, který jsa tázán, „která šelma jest nejkrutější“, odpověděl: „Mezi zvířaty divokými jest to tyrán, mezi zvířaty pak domácími pochlebník?“ Či myslíš, že jest možno, bys po této výpovědi ty sám z hrůzovlády byl obviňován?“

„Nejsem hrůzovládcem, nechci jím též nikdy býti, já mohu vždy ze skutků svých i zemi i nebi svědectví vydati i o používání moci své!“ A vydám také svědectví toto, až složím úřad svůj!“ „Ty složiti úřad svůj? Ty, jenž jedinou lidu svého jsi útěchou? Ty chceš, abys jediného usmířil utrhače, celý svůj národ uvrhnouti v neštěstí?“ „Ano, já chci se vzdáti tohoto úřadu, bych zničil ony pomluvy. Vím sice, že tento lid mne dosud potřebuje, vím to dobře; není mne tajno, že ani zákony ani mravy ani štěstí jeho nejsou dosti ustáleny, vím dobře, že vedle mírumilovnosti a lásky ku práci má lid tento chyby, ku kterým jest nakloněn, vim, že upadne-li v změkčilost a zahálku, zajisté znova počne kráčeti cestou zkázy, vím, že snad upadne v rozpustilost nevázanou, vím to sám, a rádcové moji každodenně mi to předkládají, slabost má však jest taková, že hlas deseti tisíců, kteří mou vynášejí slávu, nemůže potlačiti hlas jediného pomlouvače, který mou a mých potomků čest chce poskvrniti; já stále jej zřím jak hlidici kol mne kroužiti, a stale vidím, že neustane mne ani v budoucnosti pronásledovati. Tento lid, který mi žehná v přítomnosti, ten odpočívati bude v tichosti v hlubinách země, Alceus však bude žíti, mou zlehčuje památku po všechny budoucí věky, a moji velebitelé nebudou míti hlasu, by svědectví vydali mojí cti. V klidu noci zavznívají tyto verše zločinné, plny žáru, tyto verše oplývající zuřivostí a silou veleducha, tyto verše žlučí napájené, však též půvabné, utrhačné, přece však lahodné ku sluchu mému. Zvuky tyto zvučí od úst k ústům, a já myslím často, že slyším je zavznívati ve středu lidu shromážděného; nárazy jeho lýry ruší spánek můj, nárazy tyto doprovází ona hrozná slova, jež nikdy neustupují z mysli mé: „Ustaň, zbabělý Lesbe, ustaň otročiti, hrůzovládce!“ Nikoliv, já nemám oné vznešené moudrosti, která nohama šlape hady nenávistné a zmije utrhání, kráčejíc přímo po stezce pravdy, práva a svých povinností. Kdybych byl v pravdě moudrým, nechal bych radost onu Alceovi, nechť metá jed svůj na mou čest, mně by postačil soud obecný, a já bych šťasten byl, raduje se z toho, co jsem pro svůj vykonal národ a co ještě v budoucnosti dobrého proň učiním. Já však nemám síly té, jsem nepokojen, zmítán jak děcko, poněvadž jazyk utrhačný mne pomlouvá; podobám se bázlivé gazele, která před hlukem větru a listí v hluboký uniká les. Odneste, prosím, svůj dar, slabý a nestatečný Pittakus není hoden této pocty.“

„Ke komu však konečně ty zase nás odešleš“, tázali se poslové?

„Jděte k Periandrovi do Korinthu“, odvětil král lesbický. Periander není sice jeden z počtu sedmi mudrců, rád však je shromažďuje kol sebe a poslouchá se zalíbením jich hovory. Často již je shromáždil veškery kol sebe při hostinách, zná je všechny dokona, a on zajisté jest jediným mužem oprávněným rozhodnouti, komu z nich cena náleží. Byste však lépe o výsledku se ujistili, jděte požádat jej jménem boha, jehož rozkaz plníte, by je veškery k sobě

pozval; nechť pak oni sami s pohárem v ruce rozsoudí, komu cena moudrosti vaší rukou má býti udělena.

Vyslanci se zachovali dle této rady. Mudrci, byvše sezváni Periandrem k hostině, přišli v ustanovený den, v kterémž i vyslanci miletští i kosští ku slavnosti se dostavili.

„Hle, pravil Periander k hostem svým, když hostina ku svému se blížila skončení a zlatá, kvítím ozdobená třínožka na stůl byla postavena, dar, jejž delfický bůh nejmoudřejšímu sesýlá. Podej každý z vás, nejlépe po řadě, svůj o moudrosti výměr, cena pak nechť tomu jest určena, jehož způsob života úplně těmto výměrům odpovídá. Buďte soudci sami nad sebou.“

Po tomto úvodě, zachovávajíce způsob, jakýmž při hostinách své myšlénky projevovali, že totiž ne všichni najednou, nýbrž jeden po druhém mluvili, počali s výměrem o moudrosti, každý dle svého způsobu; jedni pravili: „Moudrosť jest klid duše, jejž stejně ve štěstí i neštěsti zachováváme“; druzí zase: „Moudrosť jest dokonalé poznání sebe samého, z něhož sebe lepšími a šťastnějšími učiniti se snažíme“; jiní opět: „Moudrosť jest ovládání požadavků svých, by nikdy nepřekročily mezí pravých potřeb naší přirozenosti“; a opět jiní: „Moudrosť jest dar, dle něhož pořádáme přítomnosť a pečujeme o budoucnosť dle rady minulosti“; jiní vynesli tento soud: „Moudrosť jest mohutnosť duše, vášním vzdorující“; a zase jiní konečně pravili: „Moudrosť jest úplná vláda rozumu nad vůlí“. Bias skončil. Když přišla řada na něho, pravil: „Moudrosť jest toto vše dohromady“, z čehož soudím, že pravé moudrosti smrtelník nikdy dosíci nemůže, ale pouze a jedině bůh; z toho dále dovolím si dovozovati, že dar tento zlatý, který nejmoudřejšího má oblažovati, nikoliv nám, nýbrž bohu náleží. Tento náhled nalezl všeobecného souhlasu, a zlatá třínožka Helenina byla obětována chrámu delfickému, by byla sedadlem kněžky Apollonovy.

Když tento vážný spor konečně šťastně byl ukončen, chtěli vyslanci přáti štěstí Biasovi za náhled tak výborný.

„Chcete-li mi již blahopřáti, pravil, tož, prosím, přejte mi ku události daleko slavnější, poněvadž jsem člověkem na světě nejšťastnějším, nalezl jsem totiž svého psa a proto nemám již na světě jiné tužby.“

O nose.

Píše Vend. Ochotný.

Nevím, jestli se komu zavděčím rozhovorem o „vynikající“ části lidského obličeje, protože kromě těch jednotlivců, kteří dráždivému šňupečku holdují, každý jiný jest nerad, když s nosem pilněji musí se zabývati. Přes to nerozpakoval jsem se pranic vyvoliti si také jednou čichací ústroj náš za předmět „učeného“ pojednání, protože jest mnohem více důležit než mnohý úd jiný a protože v skutku jest velmi dobře s vlastnostmi a zvláštnostmi jeho býti obeznámenu, což, jak doufám, z následujícího bude poněkud zjevno.

Definici nosu a soustavný popis jeho skladby od kostí a chrupavky až ke svalům, kůži a sliznicím mohu si odpustiti, protože jednak nesnadno jest podati uspokojivý výměr a popis věci povšechně tak známé jako jest nos, a protože za druhé toho a onoho dle potřeby se doteknouti beztoho budu míti ještě příležitosť.

Pěkný nos jest věc čistě lidská. Neboť u žádného zvířete není partie mezi pohyblivými a nepohyblivými částmi obličeje utvářena ve vynikající, táhlý nos, ani ne u opic, které jinak lidem dosti se podobají. Ba i u národův nízce postavených a málo vyspělých omezuje se čichací ústroj na tupý, z obličeje sotva vyčnívající nádor, což na vzhled tváře má rozhodný vliv. Však jest známo, že nos má náramný význam v architektonice obličeje. Jednomu sedí ve tváři jako úpravný arkýř na frontě domu, druhému jako ještě ucházející balkon a třetímu jako nemotorný přístavek. — A kdyby ostatní jednotlivosti obličeje byly sebe krásnější a vůbec tvář pravidelná a pěkná, celkový dojem úplně jest porušen, jakmile k ostatku nehodí se nos.

Jest tedy nos hlavním řididlem výrazu tváře a na něm po přednosti závisí, smíme-li obličej některý označiti jako všední, příjemný nebo krásný. Podle nosu však lze také poznati aspoň ve veliké většině případů moralní povahu a duševní sílu člověka, i jemnosť a slušnosť jeho smýšlení, pročež zcela správně říkává se příležitostně: „Poznal jsem mu to hned na nose.“ — Ba zdá se, že nos ve svém ponenáhlém vývoji dokonce jest měřítkem nebo stupnicí soudobného vývoje duševního. Na př. u dětí a u všelikých pronárodů, kteří dosud na dětském stupni se ocitují, jest nos nejméně význačná část obličeje. Čím více dítě se rozvíjí, tím ušlechtilejší a charakterističtější podoby nabývá nos. Celkem pak, když tvar nosu jest ustálen, také povaha člověka bývá hotova a podle výzkumů fysiognomiků v jisté s ní shodě. Na př. jemný, rovný nos, hodící se náležitě k oblým tvářím a bystrým očím, vyznačuje povahu slušnou s hlubokým citem a nezkaleným vkusem. Nepoměrně malý a tupý nos vyznačuje povahu nestálou, veselou, celkem dětinnou, nebo také vtipnou, přemítavou, do všech poměrů životních snadno se vpravující. Silný a široký nos, jako na př. ukazuje podobizna Sokratova nebo Petra Velikého, značí povahu mohutnou a statečnou. Dlouhý, hranatý a špičatý nos nad přivřenými ústy s úzkými pysky a pod všedním čelem jest příznakem ohavné, malicherné, sobecké, ješitné a chladné povahy. Rovný, t. zv. řecký nos ode dávna má se za význak povahy ušlechtilého národa řeckého, totiž zvýšené činnosti ducha, vybroušeného vkusu a genialnosti; ohnutý nos římský za význak chladné vypočítavosti a síly. — Rozumí se, že ani tu není pravidlo bez výminky. Na př. Ludvík XIII. francouzský byl nerozhodný a měnivý jako dítě, ač měl nos silný a dlouhý — a „železný kancléř“, Bismarck, jest prototypem energického a bezohledného muže, ač má nos malý a tupý.

Vůbec hodí se ku posouzení smýšlení člověka lépe než celkovitá podoba jednotlivé části nosu, jmenovitě špička. Tvrzení to zní poněkud podivně nebo směšně, ale dá se dosti přesvědčivě objasniti. Děti mají nosíčky tupé, totiž na konci, kde zakončuje se kosť nosní, vzhůru obrácené. Takto „dětskou“ zůstane špička nosu u člověka, jenž vyspěl v poměrech, které nedopustily naň ani velikých starostí, ani těžkých bojů se svízelemi života, následkem čeho zachoval si mysl vnímavou, mladou a

veselosť svěží, slovem dětinnosť. U toho však, kdo musil proti všelikým útrapám namahavě bojovati, sklání se špička nosu dolů a sice poměrně tím více, čím více zlým osudům se opřel. Nesmí se ovšem při tom pomýšleti pouze na boje hmotné, nýbrž také na boje duševní, záležející buď v přemáhání zlých vášní, nebo v utlumování hněvu, záští, závisti a p., nebo ve chlácholení jiných vnitřních bouří. Však jest svislý k bradě nos typickým příznakem buď zlých, buď ztrápených lidí! —

Vedle špičky jest dobrým znakem ku posouzení hnutí duševních, po případě stránek povahových, spodina nosu a chlopně. Široká spodina, veliké otvory a volné chlopně nosní jsou příznakem mužnosti, bystrého a jasného myšlení. Povídá se o Napoleonu I., že takových nosů vyhledával u svých vojevůdců. — Malé otvory nosní naopak byly shledány vždy u osob, kterých zmocňuje se nepřemožitelná tíseň, kdykoli veřejné mají vystupovati a jsou tedy příznakem povah nesmělých a úzkostlivých. Vidno z toho také, že jakkoli není delikátní mluviti o „zamilovaných" nosních otvorech, přece není to úplně neoprávněno. —

Ne vlastně fysiognomickou, ale po obecném názoru ve příčině povahy člověka velmi výmluvnou známkou jest červený, měděný, po případě modře nabíhající a naduřený nos. Proč? — to každý ví. Jsou dokonce „znalci", kteří si troufají podle rázu a stupně zabarvení ustanoviti bezpečně původ couleuru jak co do jakosti prostředku k docílení jeho užitého — pivo, víno, lihoviny, — tak co do mnohosti — v hektolitrech. — Ostatně měď v obličeji za slušnou řadu stříbrňáků nabytá, září-li v plném lesku mezi dvěma čilýma očima, z nichž kouká neutlumená radosť z tohoto vezdejšího bytí, jest odpustitelným význakem veselé povahy zvláštního humoru, i nebylo by až tak zle, kdyby ošemetnou červeností nosu do nelichotivého pro ně podezření nebyli uváděni také lidé, kterým nic není protivnější než žízeň přes potřebu. Jest dosti takových lidí, kteří mají červený nos, ale ne z vlastního příčinění, nýbrž jako příznak choroby.

Už při podrážděnosti, pohnutí nebo pláči možno na mnohých osobách kolem očí a na nose pozorovati návaly krve, tedy začervenání. Při častém opakování takové nálady není nemožno, že do uvedených partií tváře krev stále hojněji se žene a může tedy ve mnohých případech zarudlý nos býti prostě význakem povahy cituplné, přespříliš vnímavé, soucitné a sdílné. Jindy ovšem jest červený a naduřený nos jen výsledkem ochuravění vnitřních ústrojů a nemá se smýšlením a povahou dotyčných osob pranic společného. Fysiognomika jest tu v koncích.

Vůbec důležitější než ve fysiognomice, která přece jen není ve všem s dostatek vědecky podložena, jest význam nosu ve mnohých otázkách lékařských, se kterými sotva kdo do spojení jej uvésti by si byl troufal. Byl jsem nemálo překvapen, když jsem se probíral ve spise dra. Viléma Hacka o té věci, protože jsem sám neměl tušení, že v nose vlastně vězí příčina mnohých nervových a rheumatických chorob, které tudy, jak autor dovoditi se snaží, operací nosu radikálně lze vyléčiti. Nejsem bohužel v lékařské literatuře dosti obeznámen, abych mohl udati, jakého přijetí dílu Hackovu, jež před 2 léty vyšlo, v odborných kruzích se dostalo a šetří-li se nyní v medicině praktické jeho pokynů. Přes to naznačím tu podstatu výkladů Hackových, protože vy-

plývá z nich, že nos není prostě ústroj vzduch vodící, nýbrž žeť zároveň jakousi významnou ústřední schránkou nervovou.

Zevnější nos totiž připojuje se k hruškovitému přednímu otvoru dutiny nosní, která do hrtanu končíc otvorem čtyřhranným, rozdělena jest kostí radlicovou do dvou polovin, z nichž v každé jest po třech důlkách nosních. Ve svrchní partii dutiny nosní hlavně vnímají se dojmy čichové, kdežto na předním konci spodních jamek nosních kryje sliznice zvláštní tělíska naduřivá, která jsou hlavní příčinou afekce nosu při různých příčinách, jakož i jakýmsi spojidlem při jistých hnutích čivových. Toto poslední právě jest zvláštnost, následkem které při chorobném podráždění zmíněných tělísek naduřivých mohou se jeviti příznaky nemoci na údech a částech těla, která s nosem zjevně v pražádném spojení nejsou. Chorobné naduření tělísek těch na př. hraje důležitou úlohu při migréně asthmě, jistém kašli, bolestech ve tváři, trhání v údech, zkrátka při všech chorobách, za jichžto povšechnou příčinu přijímáme nastuzení, ba i při epileptických záchvatech a závrati. — Rozumí se, že souvislost nemocí těch s tělísky naduřivými, pro kterou význakem jedním jest značné vylučování sliznic, dostavující se soudobně s tou kterou chorobou, musí býti v každém případě jednotlivém lékařsky zjištěna. Po ustanovení souvislosti léčí dr. Hack nemoci pak tím, že operací zničí ona naduřivá tělíska pod sliznicí nosní, čímž odstraniv příčinu, zamezuje úplně dostavení se chorob, jimiž pacienti jindy při sebe menším nastuzení, nebo postavše jen chvíli v průvanu, bývají uchváceni. Operace provádí se vypalováním tělísek naduřivých drátkem, rozžhaveným proudem elektrickým, což děje prý se dosti rychle a za bolestí bez chloroformování snadno snesitelných.

Dr. Hack uvádí celou řadu v skutku překvapujících výsledků vyléčení touto svou methodou, z nichž chci tu popřáti místa jen dvěma zvláště zajímavým.

Jakýs mládeneček 15letý ode dvou let trpěl hrozným hlavy bolením, následkem kterého nemohl svým povinnostem školským dostáti, pozapoměl, co dříve znal a skoro blbnul. Při tom měl nos stále ucpaný, zevně poněkud neduživý, proti čemuž lékaři předpisovali všelijaké masti. Dr. Hack ohledav hocha, shledal na spodních důlkách nosních značné naduření a nemeškal hocha podrobiti operaci. Výsledek byl přímo báječný. Bolení hlavy přestalo úplně, a zasmušilý, přiblblý hoch v krátce stal se čilým a bystrým jako býval dříve.

Neméně zajímavý jest jiný případ vyléčení. Jakýs Američan trpěl náramným výronem nosním, jenž dostavil se při nejnepatrnějším nastuzení a ubožáka sužoval až hrůza. Po tři roky hledal marně pomoci proti svému neduhu i u amerických i u evropských lékařův, až konečně konsultoval také dra. Hacka. Ten shledal tělíska naduřivá silně zvětšená a tak citlivá, že pouhým dotekem způsobeny náramné záchvaty kýchání. Mnohou trpělivostí podařilo se však přece operaci provésti, a Američana tříletá tuhá rýma v skutku jako pojednou opustila. On však tomu beze všeho nechtěl ani věřiti, i přál si míti záruku svého vyléčení. Hack ho tedy poslal na Rigi s nařízením, aby se tam volně vystavil před slunce východem ostrému rannímu větru. Stalo se: Američan jednoho jitra stál od půl čtvrté do pěti hodin na Rigi v nejprudším větru — a rýma se nedostavila. Podnikl po té několik výletů a schvalně vydával se průvanu

a všelikým jiným škodlivým vlivům; — ale rýmu nebylo možno si uhoniti. S takovou zárukou byl ovšem spokojen a s ohromnou radostí a vděčností vrátil se do Ameriky.

Oba tyto a mnoho jiných případů vyléčení, o nichž snad ani není slušno pochybovati, jsou tak výmluvny, že nejlépe doporučují methodu Hackovu. Nastává pouze otázka, není-li operace spojena se zlými následky. Nálezce tvrdí, že nikdy žádných neshledal.

Budiž jak budiž; tolik přece zdá se býti jisto, že nos má ve příčině vlivu na ostatní části těla význam mnohem větší, než se myslívá, a že obvyklým léčením neodstranitelných neduhů nervosních a rheumatických snad jest možno zbaviti se netuze bolestnou operací nosu. Tudy: Pozor na nos!

Z národního divadla.

Policejní censurou již několikráte nedovolená veselohra „Soud lásky“ dostala se konečně přece na jeviště, a kdo jí neznal již dříve ze čtení, zajisté že více očekával nežli slyšel a viděl. Jest psána veršem, a to ovšem plynným a lahodným, řeč sama jest poetická a květnatá a jak již tomu u Vrchlického jako drammatika jest, tento verš plynný a lahodný a tato řeč poetická a květnatá jest vším, co na veselohře jest: dramatický děj a hloub ustupuje před touto — budiž nám dovoleno říci formální věcí do pozadí. Děj dal by se stručně říci starými slovy Ovidovými: Omnia et omnes vincit amor — leč poslyšme stručně děj této veselohry, o níž se tolik mluvilo i psalo, dříve než na prknech divadelních se objevila.

Šlechtic Petr z Ventimille spatřil v Toulousu při nějakém turnaji sličnou dámu Ysoardu z Ansoys, přísedící „soudu lásky“ v Avignonu, do níž se byl vášnivě zamiloval. Ihned pospíchal do Avignonu, aby ucházel se o milost a přízeň Ysoardinu. Jemu v patách spěje bratr jeho Vilém, jenž byl slíbil matce na loži smrtelném, že bratra bude chrániti před záhubnou láskou: jeť Vilém zapřísáhlý nepřítel žen i básníků. V Avignonu v té době jest živo. Sídlí zde papež Innocenc VI., jest tu plno rytířstva a šlechty; dlí zde Petrarka a troubadouři Doria a Cigalla, jakož i hrabě Loys Lascaris, jenž přišel k „soudu lásky“ stěžovat si do své ženy, již má v podezření nevěry. Manželka jeho totiž zastává kluzkou a nemravnou zásadu, že pravá láska jest mimo manželství, kdež jest jen chladná povinnost. Co však láska dá, dá z dobré vůle jen.“ Zajisté podivná to nauka a není si věru přáti, aby ženy neb dívky o ní přemýšlely. „Soudu lásky“ předsedá Fanetta z Romaninu, a přísedícími jsou Petrarkou slavená Laura de Sade, Blanka z Flassans, Ysoarda z Ansoys a Brianda z Luny (mimo jiné, které ve veselohře nevystupují). Konec všeho jest, že mrzutý Vilém, jenž přišel ochránit bratra svého, hned při první hostině vzplane láskou k Fanettě, Doria k Blance, Cigalla k Briandě. Hrabě Lascaris jde si pak stěžovat přímo k papeži Innocencovi, jenž dávno byl nepřítelem „soudu lásky“ (a zajisté právem). K rozkazu jeho přichází kommissař prohledat domu Fanetina, kdež skrývá se prý nevěrná žena Lascarisova. Právě procházejí se zamilovaní po zahradě, uniknou

všichni, a papežský kommissař nalézá toliko Doriu s Ysoardou a Petra s Blankou, kteréž Fanetta prohlašuje za zasnoubené — ač, jak povědomo, Doria miluje Blanku a Petr Ysoardu. Vilém z Ventimille uprosí pak papeže, a každý bere si svou vyvolenou; papež pak vydá rozkaz, aby „soud lásky“ se rozešel, což, dle odpovědí Fanettiny, již se stalo, nežli rozkaz došel. —

Jak viděti, není „Soud lásky“ dějem nikterak bohatý; co tu ve třech aktech se stalo, vtěsnalo by se i v jeden. Ovšem nebylo by pak lze tolik mluviti, horovati a vzdychati, kdyby lyrický živel ustoupiti měl dramatickému. „Soud lásky“ spíše ku čtení se hodí, a povinnost svou na jevišti asi již učinil. Vrchlický jako dramatik má úzký kruh nadšených přátel, spíše osobních či své poesie, kteří napřed všemu, co z jeho péra jest, tleskati budou bez vnitřního přesvědčení, bez soudu a bez porovnání. Napsal sice dramat mnoho, ale žádné z nich nemá ceny tak trvalé, aby se stalo repertoirním, čemuž i největší ctitel jeho přisvědčí, vždyť sama div. správa jej o tom přesvědčuje, po obehrání v několika dnech drama jeho odstavujíc, jako každé jiné. Všemi jeho dramaty táhne se červená nit — abychom tak řekli — subjektivní jeho poesie, jeho názorů a reflexí, jimž dává obyčejně přednost před vším ostatním. —

Dvořákův „Král a uhlíř“ z nezaslouženého a neoprávněného zapomenutí dostal se v novém rouchu slovesném a částečně i hudebním na jeviště. Jest to opera známá dějem svým, vždyť po Čechách vypravuje se v různých variantech, kterak král zabloudiv v lese, přenocoval u uhlíře, byl vyveden zase ven, a pak pozval král k sobě uhlíře na zámek, což vše vyvolalo celou řadu komických situací a nedorozumění, zvláště královo přísné incognito. Dvořák v „Králi a uhlíři“ okázal celé své nádherné nadání: jsouť tam čísla živá, poetická, plná síly vokální i instrumentální, plná bravury a lesku a šířky, jakož i plná líbezné, idyllické prostoty, vanoucí z chat a lesů, z lučin a hájů. Opera tato mohla by zcela dobře objevovati se na jevišti právě tak často, jako jiné opery z ciziny importované a často ničím nevynikající.

Jest nám vždy úzko, máme-li referovati o první práci hudebníka nadaného, jestliže zvolil si k první práci té malicherné, nešťastné, nemožné, věcně i formálně zkřesané libretto. Jest to vskutku škoda, věnovati talent i práci něčemu, co cenným jak živo státi se nemůže již pro libretto, byť i hudba byla zdařilá. Tak jest tomu s „Natalií“, původní operou Jindřicha Hartla, na slova Emanuela Züngla. Libretto jest slátanina nemožného děje s rýmy předpotopními, které naši mateřštinu natahují na skřipec tak, že se stává protivnou, a že se páše na ní veřejné násilí co do přízvuku a nepřirozenosti, na něž kdyby trestní zákonník uváděl §§, mnohý libretista by as špatně pochodil. Hudba jest celkem pěkná a dosti působivá, ač místy příliš operetní, a těch „míst“ je tak mnoho, že celá „Natalie“ činí dojem operety, již nár. divadlo, jak známo, vyloučilo ze síní svých. Přejeme si velice, aby nadaný Hartl, než bude psáti druhou práci svou (o čemž nepochybujeme nikterak), ohledl se po pěkném libretu ceny trvalé co do děje i formy; neboť tak nebude stavěti dům na písku a zajisté vynikne pak více, nežli touto svou Natálií. — Uváděti ob čas pěkné práce starších spisovatelů našich na jeviště, jest věcí velice záslužnou, a jednomyslně veškeré naše listy vlastenecké upozorňovaly správu divadelní na okolnost tuto. I my hned na počátku, kdy list tento počal ve sloupcích svých uveřejňovati rubriku tuto, zmiňovali jsme se o tom dosti důrazně.

Celkem málo stalo se v té příčině — ne snad, že by scházelo materialu — ale nebylo a není dosti dobré vůle. Materialu je dosti, jen třeba jest, jak jsme již nejednou ukázali, pilné revise. Rozhodně však protestujeme, aby obnovitelem a uváditelem starších prací těchto byl jediný baletní mistr národního divadla, aby jediné k vůli němu a pro něho některá starší práce znovu vzkřísena byla k životu.

Když jsme byli na „Jiříkově vidění", slyšeli jsme kolem hlasy: „Teď kdyby Tyl mohl vstáti a viděl své dílo, jak je vypraveno, ten by měl radosť!"

Neupíráme, že by snad měl radosť, kdyby z čista jasna octnul se v divadle, aniž by před tím byl poznal poměry nynějšího nar. divadla a směr repertoiru. Když by však byl viděl a poznal celou řadu „Gisel", Excelsiorů, Fliků a Floků — Amorů, „Štědrovečerních snů", když by poznal, že výpravě a baletu obětuji se celá díla, že zhltí celé řady večerů, že peníze věnují se toliko části výpravní a kostumům na balet, když by naslouchal oněm produkcím hudebním, jež doprovázejí tyto balety a viděl toto vnější pozlátko výprav bez vnitřní ceny a bez vnitřního jádra: tuť zajisté že by zvolal: „Po dlouhých dobách ústrku, kočování, strádání a bídy máte konečně nádherný dům vlastní, stkvělý, vystavený láskou a obětavostí lidu! A co jste z něho učinili! Důstojnosť jeho sklesla na kvalitu představení cirkusových a hodnoty různých orfei a tinglů — tanglů!

„Jiříkovo vidění" vzkříseno z podsvětí zapomenutí jediné pro balet, jehož by — vyjímaje snad v obraze II. něco málo — a pak „obžinek" v obraze posledním — vůbec býti nemusilo; neboť co jest, jest jen pro to, aby to vůbec a za každou cenu bylo, nehledě k tomu, zdali se to hodí čili nic, zdali to odpovídá vnitřnímu ději a zdali to souvisí s ním. Což na tom! Máme zde „tanec skřítků, tanec černochů, gavottu, kvapík a finale, pochod vojenský a evoluce, válečnou, pas de deux comique, sousedskou, slov. tanec, chlopskie mazur, tanec Moravanů, strašák a všeobecné finále; úhrnem tedy 13 tanců, jež samy o sobě vyžadují času přes dvě hodiny, tak že na samotného Tyla zbývá ani ne úplná hodina. Při některých číslech baletních zvláště zřejmě viděti jest blahodárný účin „Excelsioru".

Jest to skutečně s podivením. Mnoho českých listů píše proti baletu — buď přímo, jako „Vlasť", aneb alespoň mezi řádky — ale divadelní správa si toho pranic nevšímá. Vydává místo obvyklých programů také každého dne svůj list, a to „Divadelní list".

Když jsme psali v těchto listech o Excelsioru, řekli jsme, že zavádí se podobnými produkcemi otupující kultus nahoty. Že pak „List divadelní" sám obecenstvo připravuje k baletům a i rozčiluje smyslně, k tomu podáme ihned doklady. Takovým způsobem šíří se umělá záliba mezi obecenstvem k baletům, jíž ve skutečnosti mezi obecenstvem není.

Tak píše „D. L." ze dne $^{18}/_{10}$ 1886., cituje hlasy časopisecké: „Naproti hlasům, odsuzujícím provozování baletu „Flik a Flok", třeba jest pověděti dle pravdy, že divadelní správa moudře jednala, opatřivši pro divadlo kus vábivý, aby divadlo v „mrtvém" období dobře živo zůstalo. Jinde v červenci a srpnu divadla zavírají, u nás bylo v něm po celý ten čas hlučno."

Škoda, že D. L. píše toto teprve na podzim, ve druhé polovině října. A byl-li „Flik a Flok“ určen pro „mrtvou dobu“, proč se otřepával i celou zimu, proč na jaře, a zkrátka pořáde? Což není jiné „vábivosti“ než polonahý balet s cirkusovsko-glovnovským tělocvikem?

Ostatně, když tento balet dáván v předplacení ($^{25}/_{9}$ 1886.), nestalo se tak bez jakési rozpačité omluvy „D. L.“ — „Apropos, „Flik a Flok-Amor“ po dvaadvacáté — v předplacení, oznamuje dnešní divadelní cedule. Neusmívejte se tak významně. Toto „v“ není známkou ochabující snad přítažlivosti jeho, nýbrž projevem pozornosti ředitelstva ke kmenu předplatitelů. Sardou-ova „Georgetta“, jejíž premiera pro churavosť pí. Sklenářové-Malé předplatitelům tento týden ušla, chtěla býti nahrazena představením v stejné velkoleposti dojmů, — — — a tak dostal se „Flik a Flok-Amor“ konečně mezi své, kteří však jej ihned poznají! Není nad reklamu, omluvu a výmluvu! Konečně pisatel „omlouvá“ i tuto událosť s hlediště ryze svého, o něž s ním disputovati nebudeme, jen že, prosíme, obecenstvu jinak do tohoto privátního sportu praničeho není.

„Zvolíme si za předmět své kontroly (píše Div. list) nějakého hezkého, rusovlasého andílka s modrýma očima — jež vždy s údivem tak dětsky naivním kouká, že byste si dovolili Bůh ví co, kdyby vám pak tichý povzdech a lehké zvlnění se ňader neřeklo, že máte před sebou mladou dámu. Ta rusá hlavička nějak táhne! A potom si nemáte pochvalovat, že se hraje „Flik a Flok-Amor“ též jednou v předplacení?

Co říkáš, ctěný čtenáři, tomuto zajisté klassickému důvodu? Ten zajisté nepotřebuje již žádných poznámek! Leč poslyšme dále! V Div. listu ($^{16}/_{10}$ 1886.) čteme dále o baletce:

„Když pohne malou nožkou, až oči přecházejí. Všechny jsou jako kytičky hezounké, ale Babetka mezi nimi jako luna mezi hvězdami, jako růže mezi květinami, jako — inu jako andělíček. Proud zlatých vlasů právě se jí přehodil přes rozkošná ňadra. Jsou to vlasy! — — Je skorem polonahá, ale — odpusťte, na mou čest, jako světice. Vidí nás, jak hoříme — ani se neusměje! A těmhle rtíkům by to nějak slušelo! Víte, tak trochu šelmovský, dvojsmyslný — rozohnil by a rozehřál jako pěnící číše šampaňského a pak to doufání!“ A v čísle ze dne $^{4}/_{11}$ m. r. vypravuje „Div. list.“ frivolní anekdotu o vévodovi brunšvickém a o baletce, kdež tituluje baletky těmito epithety: „vnadné balletnice“, „krásné balletnice“, „rozkošné balletnice“, nejkrásnější balletnice“ — neníliž to přímo v oči bijící reklama baletu vůbec? A nyní k hahotě, jež s baletem úzce souvisí. V čísle ze dne $^{13}/_{11}$ čteme stručný referát o fantastické operetě „Adam a Eva“ dávané v Paříži:

„Největší sensaci způsobila paní Thea v úloze Evy v prvním jednání. Byla od hlavy až k patě cudně zahalena a vypadala přece tak zcela dle opaku, že člověk by byl volal po fikovém listu. Tak „decentně svlečena“ či lépe tak zahalena, až smysly byly zmámeny, nebyla ani Cora Pearlová, když představovala Cupida.“ A v čísle ze dne $^{30}/_{1}$ 1887. čteme ve zprávě o maďarských divadlech v Budapešti:

„Druhou divou jest Pálmay Ilka (Helena), kteráž to umělkyně jest nejpůvabnější ze všech Maďarek, mající překrásné tělo.

Ilona jest spanilá blondina pikantních půvabů a dokonalé plnosti těla, již zvláště nejlépe v operetě Ripvan Vinkel ukázati dovede. Hraje totiž v kuse tom Alici. Její celá toileta v této roli záleží z pouhého trika, vůbec je co možná oděvu prosta, tak že na jevišti objevuje se v adamském, vlastně v Evině kostumu — ovšem k velikému gaudiu veškerého obecenstva, zvláště Adonisů.“

Tak píše „Div. list.“, jenž dostává se do rukou přečetného divadelního obecenstva a četných lidí mladých, nezkušených! Kýž div, že mnohému, „Adonisovi“ jest i to, co u nás vidí, dosud ještě všechno málo, a že snad lituje, že není v Budapešti?

Jen žádnou starosť; podobnými ukázkami připravuje se i u nás cesta k podobnému gaudiu Adonisů, a ký div, že balet vyplňuje téměř polovinu našich představení.

Jsou-li poměry takové, můžeš se, ctěný čtenáři, diviti, že právě nyní signalisuje se veliký balet „Narenta“, jenž se bude dávati v prvé polovině srpna v nár. cirkusu? A naše obecenstvo naplní opět domy, roztrhá na sobě oděv u kas — ať žije Excelsior, Gisela, Flik a Flok, Amor, Štědrovečerní sen a Narenta!

A přece píše básník — taktéž v „Div. listě“ ($^{25}/_{1}$ 1887.):

„Sem chodím píti víno poesie,
kdy v bahno všednosti se řítím celý,
zde na chvíli se srdce mé sny zpije,
jež vletují v ně, jak do úlu včely.
— — — — — — — — — —
Jak v květů moře v jarní den když ptáci
se uchýlí, tak v mocném rozechvění
se nevýslovná slasť mi v srdce vrací,
a poesie, které v pravdě není.

Ba není té poesie, není, a ostala-li dosud nějaká, ta se před balety vystěhuje docela. K tomu vystavěl tedy „národ sobě“ zlatý chrám umění a Mus?

Budou to míti studenti a studentíci, plní ideálů, plní zápalu, stkvostný požitek, až se z prázdnin vrátí!

Nuže — ať žije „Narenta“ a nár. cirkus!

Josef Flekáček.

LITERATURA.

Časopis Matice Moravské. V Brně 1869—1887. Nákladem Matice Moravské.

Praha, zlatá slovanská matička Praha jest kolébkou a navždy zůstane hlavou i srdcem našeho národního a literarního ústrojí. Ale zdravým chceme to své srdce míti, aby zdravý život proudil veškerým tělem národa. Aby pak srdce zdrávo zůstalo, k tomu nestačí ono samo, k tomu potřebí jest ustavičného spolupůsobení všech částí a údův. Čilosť a činnosť údů dodává srdci zdravé krve a spružuje je k mocnému a vydatnému žilobití. — Tímto obrázkem vypodobena jest důležitá otázka z našeho života národního a po přednosti literarního. Literarní naše činnosť, na jedinou-li by Prahu byla omezena, byla by nezdravě stěsnána. V politickém boji a životě domáháme se zdravé decentralisace, aby jednotlivé národy mezi černožlutými hranečníky volněji a zdárněji se mohly rozvíjeti po své individuální zvláštnosti.

Příliš tuhá centralisace a absolutistická suverenita jako nikde tož ani v literatuře zdravému a všestrannému rozkvětu neprospívá, a proto ani u nás není žádoucno, aby se všechna literarní produkce česká stěsnávala jen v Praze, zvláště když moderní vkus a mrav pražský od nějaké doby tak daleko se uchyluje ode mravu a vkusu celého národa. Zdrávo bude zajisté a nad míru prospěšno literarnímu životu českému a tudíž i pražskému, když se také jinde po Čechách i po Moravě nenáhlým postupem rozvinou literarní družstva a ohniska. Zdravou decentralisací, ovšem pokud se nerozumně neatomisuje, hojnějšími ohnisky literarními zamezí se kamarádská i reklamová kritika, která chválíc ledaco otupuje u obecenstva chuť ku čtení, vypudí se po venkově hniloba nevšímavosti k literatuře, zavede se spravedlivější recense a vzájemná kontrola, činnosť literarní pustí hojněji kořenův a kořínkův u všecky vrstvy národa a ssajíc z nich udrží v literarní produkci zvláštní rázovitosť a barvitosť. Slovem, zavede se zdravá literarní organisace s Prahou v čele. V tomto smyslu a duchu na Moravě soukromě i veřejně mluvíme a — jednáme.

Po tomto stručném výkladě nic se nebojíme, že by nás který soudný čtenář vinil z jakési svévolné roztržky, z jakého literarního rozkolu. Není to výprava proti Praze, není to nějaký pošetilý moravismus: jako český sněm a česká universita a národní divadlo na Moravě nebude na škodu, nýbrž na výtečný prospěch českého národa ve království i v markrabství, tak ani literarní centrum na Moravě české literatuře ani neuškodilo ani neuškodí, nobrž na výsosť prospěje.

K těmto cílům a koncům se nesou naše snahy a práce. Česká universita na Moravě by mohla býti obratem ruky na místě nedokrevné německé techniky, národní divadlo rychlým krokem spěje ze stadia možnosti ke skutečnosti, a o předním zástupci literarního střediska na Moravě právě hodlám promluviti

Jest to „Časopis Matice Moravské.“ Literarní podnik tento jest na Moravě nejstarší a nejdůležitější. První ročník „Časopisu Mat. Mor.“ pochází z roku 1869. Od té doby uložilo se v něm hojnosť zdárných i velmi cenných prací z péra předních spisovatelů v Čechách i na Moravě, přece však, jakož samo sebou se rozumí, po většině moravských, které by bez tohoto podnětu buď ani nebyly vznikly nebo snad z nedostatku nakladatele byly by trouchnivěly v rukopise. Skoro zbytečno jest připoznamenati, že i látka prací těch zabývá se po přednosti věcmi moravskými.

Do „Časopisu Mat Mor.“ psali Fr. Bartoš, Vinc. Brandl, Jan Havelka, dr. H. a J. Jireček, Jan Ev. Kosina, Vojt. Kotsmích, B. M. Kulda, dr. E. Kusý, V. Lorenz, Vinc. Prasek, dr. J. Reichert, Vác. Royt, A. V. Šembera, Karel Šmídek, P. J. Vychodil a j. j Časopis tento, jak již seznam jmén vykazuje, jest směru přesně vědeckého; belletrie do něho nemá přístupu. Články jsou po většině stručné a sbírané z rozmanitých oborů vědy. V popředí vystupuje však směr dějepisný, mluvnický a národopisný. Zvláštního povšímnutí zasluhovala také rubrika pro literarní kritiku.

Když kolem let osmdesátých se ozýval nedostatek nejen prací vědecky cenných (což při hojném počtu zástupců české intelligence — zejména profesorů středních škol — jest úkazem pozoru hodným), ale i nedostatek čtenářstva, pomýšlelo se ve správě „Časopisu“ na to, aby se počaly přijímati také články zábavné.

Mělo se tím vyhověti jednak časovému nedostatku, jinak doufali zástupcové této myšlénky získati „Časopisu“ více obecenstva a povznésti podnik také po stránce peněžité. Tato novota se neujala, ale bez ničeho věc přece se neobešla. Správní rada se ustanovila, aby „Časopis“ již nevycházel po drobných sešitech 3—4 krát do roka, neboť některé články přerušovány jsouce dlouhými mezerami pozbývaly zajímavosti, nýbrž aby „Časopis“ po způsobu „letopisů“ vycházel jakožto „Sborník“ jednou za rok o jednom svazku, který by se zrovna hodil také na trh knihkupecký. Má se prohlédati také více ku pracím obšírnějším, které by netak snadno našly nakladatele, neboť na články drobné beztoho stačí časopisy periodické.

Roku 1883. vydán jest tedy první ročník „Sborníku Matice Moravské“ (pokračování „Časopisu Matice Moravské“), jenž obsahuje „Život Josefa Dobrovského“, sepsal V. Brandl.

Roku 1886. vyšel první díl Fr. Bartošovy „Dialektologie moravské“ o 368 stranách a obsahuje „Nářečí slovenské, polské, valašské a lašské“.

Letos dostalo se členům „Matice Moravské“ za podíl dvé spisů z péra p. archiváře Vinc. Brandla a sice „Život Pavla Josefa Šafaříka“ — a „Život Karla Jaromíra Erbena“.

Na přesrok prý uchystá zase p. prof. Fr. Bartoš druhý díl své „Dialektologie moravské“ do tisku.

Nedopsali bychom se tak brzo konce, kdybychom chtěli jen opakovati chvály, jichž se oběma těmto spisovatelům dostalo s povolaných míst za jejich práce, a zase bylo by potřebí pustiti se do věcí až minutiosních, kdybychom chtěli co vytýkati.

Oba vzácní mužové tito jsou věru chloubou naší nejen pro svou vědeckou dokonalosť ale i pro svou vlasteneckou horlivosť a nezištnosť: oba své rukopisy popustili „Matici Moravské“ darmo, ačkoliv se jim odjinud nabízel honorář velmi slušný. Takový dar znamená pro „Matici“ vždycky několik stovek.

Mimo však tyto veliké zásluhy, jichž si dobyli a dá Bůh, že ještě dobudou tito dva slovutní mužové svou mnoholetou, až ku podivu hojnou a na výsosť cennou prací literární, přísluší jim vroucí uznání a vděčnosť celého národa v Čechách a po přednosti na Moravě za vzornou péči, kterouž vedou o náboženskou, mravní a národní zvedenosť českého podrostu intelligence na Moravě. Oba nejen sami velesnažně pracují, ale také jiných ku práci povzbuzují předcházejíce je radou a jasným příkladem. Nejsou zástupci a pěstiteli oné moderní filigránské učenosti, která hledá laciné slávy v rouhavém snižování víry a v pošlapávání mravnosti, alebrž dobře prozírajíce, že jen v pevnosti u víře a ve mravní zvedenosti jest naše spása také národní, jsou učenci a vychovatelí mládeže v duchu křesťanském. Jejich po přednosti jest zásluhou, že na Moravě posud výše než kde jinde se vznášejí a jasněji svítí ideály pravdy, dobra a krásy.

Jim budiž z toho nehynoucí dík, čest a sláva! Al. Hlavinka.

Příspěvky k literarní činnosti duchovenstva hlavně řeholního v dobách pobělohorských.

Podává Fr. Wildmann.

Když se v dobách po bělohorské bitvě v Čechách kláštery zakládati počaly, byli tu arci první zakladatelé klášterů českých většinou cizozemci, neb tehdy českého katolického duchovenstva bylo pořídku. Za faráře na prázdné fary byli povoláváni ponejvíce Poláci, a mnohde jeden kněz musil zastávati až tři i čtyři farnosti, mimo to i mnoho českých lutheranských a kalvínských kazatelů obrátilo se zase na víru katolickou a zůstali ve svých farnostech. Z klášterníků usazovali se v době té v Čechách Vlaši, neb právě v tom čase nejvíce zakladatelů rozličných řádů povstávalo v Italii, kteří pak do Čech byli povoláni aneb sami se zde usazovali; byly to většinou řády žebravé, sv. Františkem založené, Františkáni, Minoriti, Kapucíni; ze Španělska přicházeli více Dominikáni a Benediktini a z Německa jiné řády, jichž však mnoho nebylo, poněvadž tam lutheranství a kalvínství strašně řádilo. Do klášterů těchto přibírali se novicové z národa českého, takže jestli z počátku Čechům kláštery byly odpornými, později se s nimi spřátelili, any všecky tyto kláštery, přijímajíce dorost český, staly se pak úplně českými. Z klášterů těchto povstalo veliké množství spisovatelů českých, jako: Z Jesuitů:

1. Ondřej Modestin, rodem z Král. Hradce, jenž i v Moskvě před velkoknížetem Basilem kázal, vydal dva české spisy, mezi nimi cestopis do Moskvy; † r. 1601.

2. Baltazar Hostounský, jeden z prvních 12 českých Jesuitů, vydal 10 náboženských knih; † r. 1600.

3. Jakub Coleus, rodem z Plzně, kazatel u sv. Jakuba v Praze, vydal 5 českých spisů; † r. 1611.

4. Jakub Beskovský přeložil spis latinský; † r. 1624.

5. Mikuláš Salius vydal truchlohru Sv. Václava.

6. Jiří Konstanc, rodem z Řepína, sepsal 8 spisů, mezi nimi dobrý brus jazyka českého; † r. 1673.

7. Jan Drachovský, rodem z Třeboně, napsal českou mluvnici; † r. 1644.

8. Jan Kořínek, narozen v Čáslavi, napsal „Staré paměti Kutnohorské"; † r. 1680.

9. Jiří Plachý (Ferus) z Horšova Týna, slavný obránce Prahy proti Švédům, kazatel u sv. Salvatora, vydal 49 českých spisů, mezi nimi „Mapu katolickou" a modlitební knihu „Zlatý nebe klíč", která posud v lidu našem jest oblíbena. † r. 1659.

10. Felix Kadlinský, rodem z Týna, vydal 8 českých knih a mezi nimi spis básnický „Zdoroslavíček"; † r. 1675.

11. Vojtěch Chanovský, horlivý missionář, vydal dva české spisy; † r. 1645.

12. František Heilmann sepsal 5 kazatelských děl; † r. 1744.

13. Václav Šturm († r. 1601.), prostudovav důkladně učení českých bratří, vydal proti nim 7 spisů českých polemických, na něž mu zprvu odpovídali, až umlkli.

14. Jan Kleklar († r. 1703.), professor a missionář, vydal dva české spisy.

15. Jan Tanner, rodem z Plzně († r. 1694.), sepsal tři knihy, mezi nimi život a ctnosti p. Albrechta Chanovského.

16. Daniel Ignác Nitsch, vydal r. 1709. celoroční kázaní v silném svazku „Berla královská Jesu Krista".

17. Jan Barner, rodem z Jičína († 1708.), vydal 4 české spisy.

18. Václav Matěj Šteyer, rodem z Prahy, napsal 9 spisů českých, mezi nimi „Postillu katolickou" a spis o způsobu, jak po česku dobře psáti se má. Matka jeho založila „Dědictví sv. Václava" k vydání náboženských českých knih, které v XVIII. století mělo jistinu 16.000 zlatých. V letech 1677—1715. vydalo Dědictví „biblí sv.-Václavskou", kterou zpracovali Šteyer, Barner a Konstanc. Knihy Dědictvím vydané byly od Jesuitů mezi lid buď rozdávány, buď lacino prodávány.

19. Antonín Koniáš, rodem z Prahy, horlivý kazatel (kázával někdy až pětkrát denně, ač churav byl) a missionář, vydal 8 českých spisů a zničil množství českých nekatolických knih, dávaje lidu za ně spisy katolické, zvlášť Dědictvím vydané. Z toho začali mu František Pelcl a Rafael Ungar činiti trpké výčitky, které podnes neumlkly, ačkoliv novějšími bádáními se ukázalo, že Koniáš hubil pouze špatné, víru a mravy hubící spisy, které lidu nebezpečny byly. (Viz časopis Českého Musea r. 37. str. 77—194. Článek dra. Hanuše bibliothekáře.) Za naší doby šíří se v lidu našem t. zv. krvavá literatura, škváry to mravnost podkopávající, a všickni vlastenci dávají tyto spisy na „index". Není tudíž třeba zazlívati Koniášovi, že sestavil svůj klíč čili seznam protikatolických knih, které hubil. Jesuité, berouce lidu české protestantské spisky, dávali témuž lidu za ně české knihy katolické, hubili tudíž ovšem protestantství, ale nikoliv jazyk český. Protestantské spisky ty bývaly za hranicemi tištěny a do Čech podloudnicky posílány, a Jesuité ničili je z přesvědčení, dobře znajíce, jaké zmatky to cizí zboží v lidu našem tropilo.

20. Nejslavnější vlastenec z řádu Jesuitů v Čechách byl slovutný Bohuslav Balbín, narozen r. 1621. v Král. Hradci. Studoval filosofii v Klementinu pod znamenitým učitelem Theodorem Moretem, obcoval přátelsky se stařičkým přítelem svým Mikulášem Jęczynským, správcem professního domu u sv. Mikuláše, účastnil se r. 1648. obrany Prahy proti Švédům, byl dlouho horlivým missionářem, šiřitelem českých katolických spisů, učitelem mládeže a zemřel l. 1688. v Praze, kde v kryptě kostela sv. Salvatora byl pohřben. Sbíral horlivě po městech a zámcích české staré písemné památky, sepsal množství knih, zvláště dějepisných, z nichž

vroucí nábožnost a něžná láska k národu českému dýše. Spisy jeho až na jeden český, jednající o životu sv. Jana Nepom., jsou všecky latinské, a z nich byla r. 1869. „Rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého" jazykem českým vydána. Památné od něho vzdechnutí: „Sv. Václave, nedej zahynouti nám ni budoucím."

21. Leopold Fabricius z Vysokého Mýta († r. 1772.), kazatel na Týně a u sv. Salvatora, vydal 4 česká kázaní a nábožné spisy.

22. Stanislav Vydra, Jesuita, po zrušení řádu světský kněz († r. 1804.), sepsal první českou aritmetiku, vydal svazek kázaní a tři slavnostní duchovní řeči české. Byl jedním z nejhorlivějších vlastenců a buditelů národa českého.

23. Posléze slušno vytknouti, že i slovutný učenec Josef Dobrovský byl rok v noviciátě u Jesuitů, až r. 1773. řád zrušen byl. I nezasložili si čeští Jesuité těch han, které podnes u nás s mnohých stran na ně se metají. Kolik chudých jinochů vychovali zdarma, jakou obětavost osvědčovali v dobách morové rány, jak krásné stavby zanechali a kolika muži v pravdě svatými, kolika učenci a upřímnými vlastenci se honosili. Pokud Jesuité vychovávání mládeže v rukou měli, marně vtírala se do Čech cizácká novomodní nevěra; byltť koleje jejich mocnými tvrzemi víry a zbožnosti katolické, a žáci jejich až na malé výminky uměli i ve světě jako katolíci žíti a víry své hájiti. Z nynějších českých Jesuitů vyniká zvláště Jan Votka — znamenitý historik, kazatel a vlastenec.

Také z jiných řádů vynikali mužové učení v dobách pobělohorských jako z Praemonstrátů strahovských: Milo Hubacius, jenž v letech 1699., 1721., 1725. vydal české náboženské spisy; Bohumír Dlabač, nar. r. 1758., zemř. r. 1820., vydal 17 českých spisů; Jiljí Chládek, nar. r. 1743., zemř. r. 1806., vydal tři české spisy a zvláště první českou pastorálku ve třech dílech „Počátky opatrnosti pastýřské". Z novější doby vynikli B. Jablonský (Eugen Tupý), Michal Martinovský, hudební skladatel, Dominik Čermák a nadějný náš básník Kyselý.

Z Theatinů pražských byli českými spisovateli: Maxmilian Vratislav, vydal v Praze r. 1684. „Život sv. Ondřeje Avel." a r. 1693. ve Lvově „Život sv. Kajetána". Karel Račín 4 české spisy, kázaní nedělní, 1720. „Robota církevní" a r. 1712. „Sněm nebeský". Václav Vratislav rozjímání postní „Krvaví potůčkové" v Král. Hradci r. 1719. František Kajetán Netvorský „Poselství mrtvých k živým", jež v universitní knihovně zůstalo. Tito spisovatelé byli všickni čeští šlechtici.

Z pražských Augustinianů u sv. Tomáše jsou českými spisovateli P. Max. Krupský a P. Josef Hejhal.

Z řádu Křižovníků pracovali v písemnictví českém slavný Beckovský, Pospíchal Jan, J. Khop, Josef Zueber, Jan M. Zimmermann, František Havránek.

Z řádu Dominikánského vynikali slavný Pařízek (nar. 1748., zemř. 1822.) a Stanislav Voborník; nyní Angelus Lubojacký.

Z řádu obutých Karmelitánů v Praze na Starém městě u sv. Havla prosluli František Jedina, Vojtěch Nejedlý a Josef Zimmermann.

Z řádu menších bratří sv. Františka u sv. Jakuba na Starém městě pražském vynikali jako čeští spisovatelé: Michal Peliskoty, Pražan, učitel v koleji sv. Bonaventury, český kazatel, vydal 8 českých spisů; Ivan Knobloch, 6 českých spisů; Ubald Krejčoves, vydal český překlad Tomáše Kempenského; Bohuslav Černohorský, rodem z Nymburka, vycvičiv se ve Vlaších, byl slavným hudebníkem. Taktéž slavný skladatel „Stabat Mater" Astorga byl pražským Minoritou.

Z Piaristů na poli české literatury pracovali P. Hyacint a Philippo Nerio vydáním kázaní; Amadeus Procházka 1870. vydal „Sekretář český"; Ondřej Klička, Návod k vyhotovování listů 1815.; Justin Michl, obraz slovesnosti, monografii Poličky, srbskou mluvnici, početnici; Dominik Kinský, velký vlastenec, probouzel Brno a Moravu; Jan Ehrlich, Prokop Dvorský, znamenití spisovatelé.

Z Benediktinů na Slovanech čili Emausích prosluli Rupert Lintzmeyer, jenž roku 1781. vydal spis „Nový výpis španělského vrchu Montserrat", a Jeroným Cechner († r. 1794.), vydal několik silných svazků o dějinách řádu svého a dále „Růži stolistou", kázaní na Bezděze, o dějinách hradu, kláštera a Waldštýnech. Dále prosluli PP. Zalda, Častka, Hrdlička a Václav Šanda, jenž „Officia propria" složil.

Z kláštera Bosáků řádu sv. Augustina v Praze vynikali: P. Maxmilian Antonín a Jesu, jenž vydal r. 1728. rozjímavý spis „Pět Davidových kamenů" a modli-

tební knihu pro bratrstvo sv. Anny: „Růže bíle-červená“, kterou věnoval hraběnce Šafgočové, rozené Waldštýnové; P. Jiljí od sv. Jiří vydal r. 1736. spis o sv. Janu Nepom. „Nebeský vůdce“ a r. 1741. spisek o Kristu Pánu trpícím; P. Josef Táborský vydal r. 1778. „Vypsání země České“ a r. 1788. „Hospodářskou knihu“. Klášter tento honosil se dvěma bratřími laiky, kteří byli dovední rytcové. Bratr Jindřich, jenž od r. 1643—1677. žil, vydal mnoho rytin výtečných, z nichž vynikalo devět obrazů pobožnosti, obraz sv. Rozalie a život sv. Václava ve 32 listech dle obrazů Skrétových. R. 1648. vymaloval Skréta podobiznu slavného obrance Prahy proti Švédům P. Jiřího Plachého a generál Buchheim poslal ji bratru Jindřichu k sv. Václavu, aby ji jeho nákladem do mědi vryl s nápisem: „Sladké a slavné jest pro Boha a vlast zemříti“. (Viz Dlabačův Künstler-lexikon I. 291—592.). Bratr Konstantin, rytec, žil u sv. Václava v letech 1660—1691., vydal zejména obraz Matky boží Staroboleslavské, obrazy sv. Augustina a pak obrazy ze života Jana Božího a sv. Klementa. Z kláštera tohoto pocházel u Bosáků řádu sv. Augustina ve Vídni usazený v minulém století známý mravokárce P. Abraham a s. Clara.

Klášter pražských Alžbětinek honosil se českou spisovatelkou, řeholní pannou Marií Antonií, rozenou Pedálovou († r. 1831.), která při namahavých službách, jsouc uzavřena ve zdech klášterních, měla živé účastenství v probuzující se literatuře české. Vydala spisy: Myrrhový věneček (1828.), Keř rozmarýnový (1830.), přeložila život sv. Alžběty (1817.), sepsala modlitby „Chlebové posvátní (1820.) a přispívala básničkami do „Věnce“, sbírky to zpěvů s průvodem piana. Některé její práce vyšly v Musejníku z r. 1834. a 1836.

Z vyšehradských kanovníků vynikal jako český spisovatel Karel Josef Kuhn, bývalý Jesuita († r. 1829.), Josef Pavel Ditrich, přítel Dobrovského (zemř. r. 1823.). V novější době sešlo se na Vyšehradě tolik mužů o písemnictví české zasloužilých, že tato starobylá a nyní opět rozkvétající kapitola před celou vlastí novým leskem září. Ruffer, Štulc, Vinařický, Ehrenberger, Kulda, Lenz, Karlach, Řehák, Kopal jsou jména velmi zvučná a po celé vlasti známá.

Pauláni pražští honosili se vlasteneckým kněžstvem; byli to František Faustín Procházka (nar. r. 1749. v Nové Pace) a Fortunát Durych, rodem z Turnova. Vydání české katolické bible svěřil arcibiskup Příchovský na vybídnutí císařovny Marie Terezie jim, kteří práci tu s velkou pílí podnikli a r. 1778. Nový Zákon vydali a za dvě léta Starý Zákon, a bible ta v brzku celá rozebrána byla, takže nové vydání se zaříditi muselo. Procházka vydal kromě toho „Dějiny písemnictví v Čechách a na Moravě“; dále aby Čechové poznávali sami „sebe“, vydal v letech 1786—1788. celou řadu staročeských spisů, zvlášť kroniky Dalimilovu a Pulkavovu, tři svazky rozprav z dějin písemnictví a množství prostonárodních spisů českých. Z ostatních bratří Paulánů v Praze zasluhuje paměti laik Viktorin, výborný kreslič, dle jehož obrazů pražští rytci zhotovovali rytiny.

Také i z ostatního pražského a venkovského duchovenstva bylo veliké množství českých spisovatelů. Z laiků v době pobělohorské nikdo ničehož téměř nepsal, jediné duchovenstvo udržovalo literaturu českou. Ano, když vědy začaly oživovati, byli to zase čeští kněží, kteří dali podnět k založení „Pražské společnosti nauk.“ Ignace rytíře Borna, zakladatele společnosti té, přiměli k činu tomu jesuité čeští, u nichž on studoval. Taktéž i hraběte Františka Josefa Kinského vedli čeští jesuité na tu myšlénku. Mezi prvními členy Pražské společnosti nauk byl Josef Stepling, jeden z posledních jesuitů, kteří prosluli ve vědách. Narodiv se dne 29. června 1716. v Řezně navrátil se do Čech, kde jeho matka Češka mu lásku k národu českému v srdci pěstovala — v níž se v řádu jesuitském zdokonalil. Tu byl výtečným professorem mathematiky a slavným hvězdářem; zemřel 11. července 1778. On byl nejslavnějším učencem z řádu jesuitského. Po něm přistoupil do Pražské společnosti nauk Jan Tesánek, žák Steplingův, mistru svému ve všem podoben. Narozen 9. prosince 1728. v Brandýse nad Labem, studoval v Praze a r. 1745. vstoupil do řádu jesuitského. Byl slavným professorem fysiky a vyšší mathematiky na universitě pražské; zemřel v Praze 22. června 1788. Antonín Strnad, narozen v Náchodě 10. srpna 1749., byl v letech 1763—1773. členem řádu jesuitského, ředitelem a professorem astronomie. Zemřel 23. září 1799. Byl horlivým členem Pražské společnosti nauk.

V historickém oddělení Pražské společnosti nalezal se Gelasius Dobner, narozený v Praze 30. května 1719. Byl členem řádu piaristického pod jmenem Felix Job a St. Catharina. On byl první, který odhalil lži Hájkovy v kronice české, učiniv dle Faustina Procházky mentiendi finem. Vydával prameny k dějinám českým pod názvem „Monumenta“ a dobyl sobě zásluh nezapomenutelných o vlastenecké

dějepisectví, jemuž razil dráhu. Zemřel po několikaleté nemoci dne 24. května roku 1790

Dále Mikuláš Voigt, klášterním jmenem Adauctus a St. Germano, narodil se 14. ledna 1733. v Horním Litvinově, studoval v Slaném, přiučil se české řeči a vstoupil k Piaristům. Byl přiveden Dobnerem k studiu vlasteneckých dějin, k bádání o mincích a o dějinách literatury české. Slušně bývá ctěn a vážen jakožto otec numismatiky české. Stal se později professorem dějepisu na universitě vídeňské, a pak jsa nemocen vrátil se do řádu do Mikulova, kde dne 18. října r. 1787. zemřel.

Karel Rafael Ungar narodil se v Žatci r. 1743., vstoupil do premonstratské kanonie na Strahově, kde se stal bibliothekářem, professorem filosofie a theologie v arcibiskupské koleji u sv. Vojtěcha, a pak jmenován bibliothekářem král. universitní knihovny pražské. Vydal Balbinovu Bohemii doctu s pozuámkami, přiučil se jazyku českému a platil za největšího příznivce a znalce literatury české. Skonal v Praze 14. července 1807.

A konečně Josef Dobrovský, veliký slavista, jehož působení všeobecně jest známo. Tak byli zakladatelové a členové Pražské společnosti nauk sami skorem kněží a též k zaražení tohoto slavného ústavu podnět podali. A z této společnosti nauk povstávali první naši křisitelé národa, jež slovutný Antonín Rybička v díle šestisvazkovém vypisuje, a zase nejenom většinou, nýbrž skorem sami kněží, kteří láskou k vlasti nadšení neděsili se opovrhování a pronásledování, počali řeč českou všude zaváděti, knihy české psáti, vlastence buditi a láskou k vlasti je nadchnouti. Vydávali zpěvníky, národních písní i kostelních, povídky, knihy dějepisné, poučné i vědecké, jen aby lid náš český měl příležitosti v jazyku českém se vzdělati.

První z nich jest kněz P. Stanislav Vydra, narozen 13. listopadu r. 1741. v Hradci Králové, zemřel 3. prosince 1804. v Praze. Ctil svůj řád jesuitský, do něhož byl vstoupil a všude jej zastával; byl jedním z nejslavnějších mathematiků českých a co měl žáků, tolik z nich učinil vlastenců. Ano jako slepec diktoval svým žákům českou mathematiku Pomník mu byl vystaven v síních fakulty filosofické v Praze, kde byl dlouhý čas universitním professorem a nápis zněl: „Vydra verbo vitaque Jesu deditus regino-hradecensis Archimedes.“ Byl velice zbožný. V. Nejedlý o něm napsal:

Vydra, milý Vydra zesnul v Pánu,
ztratili jsme Čecha věrného:
Každý v srdci nese těžkou ránu,
oplakává otce vlídného.

A Jungmann o něm dí:

Otec žákům, dobrý pastýř stádu,
vlasti žil, nic sobě sám.
Odpusť hano, žil i svému řádu,
Bohu žil a uměnám!

Jiný křisitel národa byl Josef Miloslav Rautenkranc, naroz. 2. března 1776. v Hradci nad Labem, † 22. července 1817. v Sedlici. Pracoval na rozvoji národním ve škole, v kostele i co učitel jazyka českého do umdlení.

Dále uvádí Rybička Josefa Liboslava Zieglera, kněze, professora a spisovatele; naroz. v Hradci Králové dne 10. července 1782., † 23. května 1846. U něho v Chrudimi shromažďoval se kruh českého spisovatelstva. Byl on jedním z nejhorlivějších buditelů českého národa a heslem jeho bylo: „Boha, vlast a národnost milovat jest povinnost.“

Taktéž horlivými křísitely národa českého byli dále Matěj Josef Sychra, farář v Předklášteří u Žďáru, Dominik František Kynský z řádu piaristského, dále zbožný pěvec Josef Vlastimil Kamarýt, exposita v Klokotech, Vincenc Zahradník, kněz katolický a bibliothekář biskupa Hurdálka, Josef Vojtěch Sedláček, praemonstrát v Plzni, který Plzeň a celé západní Čechy ze sna pro národní věc probudil. Dále Vojtěch Nejedlý, děkan v Žebráce, František Josef Sláma (Bojenický, děkan bechyňský atd. atd.

Ze všeho tohoto krátkého vylíčení a ze stručného vypsání jednotlivých kněží spisovatelů vidno, že když národ náš český po bitvě bělohorské upadl v tuhý spánek, když byl ode všech vrstev národa opuštěn a k vymření určen, hle kněžstvo světské a klášterní ujímalo se národa toho ubohého, v kostele i ve škole řeč jeho pěstovalo, a vůbec jej vlastenecky vychovávalo. Zvláště to byli jesuité, kteří tehdáž

skorem všecky střední školy ve svých rukou měli; oni vychovávali jinochy arcit v latině, ale na základě jazyka českého, ba oni do škol svých nikoho nepřijali, kdo se nevyznal v jazyku českém (V Kladště nechtěli přijati do konviktu svého jinochy, kteří česky neuměli); od nich vycházeli učenci a kněží, kteří jen latinsky a česky mluvili, a žáci jejich mnohdy ani německy neuměli. Proto jest to hanebná lež, ukrutná nevědomosť a neznalosť poměrů tehdejších u našich mladých spisovatelů, kteří jesuitům vytýkají, že národ náš germanisovali.

Úvaha o dělnických listech.

Z oboru sociálního napsal Alois Dostál.

(Dokončení.)

Slyšme hesla hlavních anarchistů, sloupů to dělnických listů. Rus Jakobin hlásal: „Zhoubu palácům, pokoj chýžkám“, a jeho přívrženci a následovníci důmyslně provedli a podnes provádějí toto pravidlo, ohrožující jak panovníků, jak tichých měšťanů životy a majetek, tak nikterak nepodporující zájmy dělnictva. Od věku stála „chýžka“ ve stínu „paláce“ a nadále také jeden druhého musí doplňovati. Známý anarchista Bakunin ohrožoval pořádek světový v základech, hlásaje zřejmě a tiskem rozšiřuje, že musí všechen majetek býti zrušen, manželství vyvráceno, národnosť vykořeněna a lidstvo přetvořiti se musí v jakýsi původní stav, kdy vše všem společno bude. Připomenu ještě Rusa Hercena a jeho záhubné heslo: „Ať žije chaos a zkáza — které učiní místo pro budoucnosť“, heslo, jemuž sloužiti mají revoluce s vraždami a žhářstvím. Což říci o Mostovi, jejž svobodomyslný americký soudce označuje jako nejbídnějšího tvora na světě a společnosť jako dravce v kleci ukazovati za peníze se chystá? A tito lidé a jejich v novinách dělnictvu se nabízejících zásady mají vzdělávati lid, hájiti jeho práv, do budoucna stavěti nějaký základ? Most prohlašuje v listech svých vymoženosti chemické vědy za „revoluční chemii“ dokládaje, že vědy a pokrok poskytují prostředky k ničení lidských majetkův a životův a tento muž opovažuje se prohlašovati za opravce řádu dělnického, za obhajce známé osmičky (osm hodin práce, osm hodin odpočinku a osm marků denně), tento nebezpečný člověk, jehož mravnosť zatčení odhalilo, staví se v čelo dělnictva, by mu zabezpečil klidnou budoucnosť? Tito lidé a jejich orgány jenom pobuřují dělníky a bouří všeobecných využitkovati v úmyslu mají k rozličným zločinům, jež otevřeně hlásají. A kdyby na chvíli otřesen byl tu a tam pořádek nájezdy těmi a na čas mzda lepší byla vybojována, však za krátko na násilí zbudovaný stav se zbortí a starý pořádek nastane.

Tyto listy zájmy dělnické spíše poškozují, a to z těchto příčin. Lid se bouří a nekráčí pravou cestou k dobytí svých práv a na noviny dělnické pohlíženo odevšad jenom jako na listy nebezpečné, i kdyby tu a tam pravda byla líčena a dělnictvo v nich opravdových požadavků se domáhalo. Listům těm se vůbec nevěří a priori a každá událost, každá zpráva kladena do stejné rubriky s těmi, jež byly vymyšleny a jenom na podráždění čtenářů podány.

Nejnápadnější při všech oněch listech je to, že hlavně proti náboženství čelí. Což dělník víry nepotřebuje? Alois Studnička ve své výborné stati o „českém dělnictvu a jeho poměrech“ dí o listech (str. 52), že se v nich „tendenčně podrývá víra v Boha, víra v ducha dobré společnosti, šíří se zoufalosť, nenávisť ke třídám ostatním a jiné zlo“ a že takové léčení podobá se hojení „utrýchem“. V díle „Duchovenstvo a socialní otázka“ od Jos. Schleichera (na str. 78) čteme, „že zlo společenské je záhadou mravů, ale prazvláštní, že všude ukazuje příznaky náboženské, to jest: poslední její následky spočívají na základě náboženském.“ Tak na př. příčinou socialismu je prý „zavržení společenských zásad o náboženství, o mravech, o vlastnictví, a na místě jich postavení požadavků všeobecné vůle.“

Kdo bedlivě snahy anarchistů pozoruje, snadno pozná, proč zvláště na víru namířeno všechno ostří, proč víra napřed ze srdcí vymýtěna a potlačena býti má. Tím totiž půda snahám anarchismu teprve zjednávána, nebo jak by se v srdcích ujalo heslo pálení, ničení, vraždění atd., když by tam zákon Hospodinův sídlel a jeho desatero mocně bránilo přístupu podvratných snah! Teprve když člověk přišel o víru, když v listech socialistů Bůh dosti zhanoben, chrámová služba frivolními

vtipy a služebníci její urážkami dosti byli postižení, víra zviklána, pak volné přichystáno pole dynamitu a třaskavým pumám. Čteme-li v listech těch, třeba o „duchu času“ psaly a tímže heslem se zdobily, o Bohu „jako nenávidícím, povrhujícím ženským pohlavím“, o bibli sv. jako čemsi „pro zasmání“ atd., pak se můžeme snadno domysliti, v jakém duchu (časovém!) list psán a jaký prospěch z něho plyne pro čtenáře. Co napsal svrchu jmenovaný Studnička o směru listův anarchistických, platí do slova, že totiž proti takovému směru musí se protestovati z plného přesvědčení, že „bezbožníci a anarchisté jsou největšími škůdci společnosti lidské vůbec a třídy pracující obzvláště. „Sluší uvážiti, dí týž spisovatel dále, „že každého více povznáší slavnost kostelní a vyslechnutí evangelií, dýchajících pravou lidskostí a upomínajících na šťastné doby mládí, nežli zasedání v hospodách a kořalnách, zasedání při kartách a pití od soboty až do úterka a utrácení mzdy až do posledního haléře“, a my dodáváme k slovům těm, že lepší a prospěšnější jest ono vyslechnutí kázaní než čtení listův anarchistických, jež dělníka nepoučí, nevzdělají, ale jenom roztrpčí a nespokojencem činí.

Listy toho druhu, když byly podryly všechnu víru svých čtenářův, nyní brojí proti „pánům“ a továrníkům, odmítajíce všechnu autoritu vyšší, proti světovému bouří pořádku, slovem bojují pro revoluci, by v kalných vodách vůdcové stran mohli kořistiti. Uznáváme mnohé stesky dělnictva, ano víme, že všechno ještě není odkryto v listech, co zakoušeti musí dělník, jaká se mu na mnoze křivda děje, že i holí páni dozorci užívají, jak soudní síň v Brně nedávno odkryla, že dělníci mnoho musí pracovati za mzdu nepatrnou, že se někde lépe pes má u továrníka než den ode dne pracující dělník; to všechno musí každý uznati, kdo sebe méně o zájmy dělnictva se interesoval; ale způsob hájení v listech dělnických ihned musíme zavrci úplně, poněvadž tím způsobem nikdo ničeho nevyřídí a každá zpráva na účet buřičství připočtena. Stane-li se komu křivda, musí na základě pravdy důstojným způsobem se hájiti. Násilí nepomahá. Navrhovati někomu za křivdu mstu, hroziti hned pumou a bouřiti ku stávce nyní nezjedná žádného prospěchu. Cesta ku zjednání práva toliko jedna a ta je zákon. Dokud nebude dělnictvo zákonem chráněno, dokud nemá žádných zastanců na radě říšské a vzdáleno je osudí volebního, dotud nemůže se řádně práva svého dovolávati. Touto pak cestou musí se brátí dělnictvo vzdělané a právě dělnické listy k tomu by pracovati měly, by své čtenáře k parlamentu odchovaly, by mu poznání zákona vštípily a způsobnými je činily, zákonitou cestou spravedlnosti si dobývati.

Když v Chicagu anarchistické bouře vznikly, ničeho nebylo pořízeno; a teprve nyní dělnictvo „zbraní práva volebního“ dovolává se spravedlivých požadavkův. A nejinak se děje u nás; dělnické ochranné spolky, dělnické komory jsou šťastným počátkem. To však není výsledkem listů anarchistických, ale opravdových přátel dělnického lidu.

Do dělnických novin stěžováno dále, že příliš hoví marnivosti lidu, zakrývajíce takořka jeho chyby a tím málo se starají o trvalý blahobyt. Není prý dobře jenom psáti o „bodrém dělnictvu“, nejlépe je povědíti holou, čistou pravdu; kde jaká chyba, hned ji odkryti a vylíčiti. Že by se také těch chyb hojně na straně dělnictva nalezlo, nelze pochybovati. Tady opět jedno pole, na němž by listy dělnické mohly ku zdaru svých čtenářů pracovati. Bývá obyčejně chyba na obou stranách a také všudy potřebí léku, jejž mají listy odborné podávati. Z dosavadních zpráv poznáváme, že jenom jedné straně přičítána vina a je-li v dělnictvu na to neb ono poukázáno, hned je oheň na střeše.

Daleci jsme toho, dělnickým novinám meze působnosti a směr dráhy určovati; mohli bychom na moravského „Dělníka“ poukázati, který jistým vrstvám trnem v oku, z čehož jeho vhodnost a výbornost lze poznati; k tomu jenom ještě radíme, by při opravách dělnického stavu náprava se dála tou měrou, by čtenáři byli o pravdě poučováni, vzděláváni, by forma obrany brala se mezemi slušnosti, nejsvětější zájmy nebyly drásány frivolně a lid nebyl spíše sváděn než k dobru veden. Na dělnické třídě byla spáchána vina tím, že dlouhou dobu nikdo si pracujících sil těch nevšímal, což nyní zákonodárství uznává plnou měrou a nápravy již v oboru tom blahodárně působí. Tu jest na dělnických listech, aby hleděly dobývati prospěšných zákonů, dobyté pak chránily plnou mocí, aby vzdělávaly dělníky tak, by zákony byly jak pochopeny, tak také mohly účinkovati, by totiž půdu vhodnou nalezly. Tak na př. nyní jsou ustanoveni inšpektoři, jejichž úkolem prohlédati křivdy a nátisky; tu dělnické listy mohou výborně inšpektorům

pomáhati a je podporovati. Musí však dobyti si napřed svým směrem, svojí formou rázu listu, který by neodstrašoval hned svým světoborným názvem, četnými konfiskacemi, zjevnou nenávistí k vyšším autoritám, buřičstvím a jinými jalovými a nepůsobnými výstřednostmi, jimiž se některé socialní a anarchistické noviny vyznačují.

Procházky literaturou humoristickou.

Líčí Pavel Skřivan.

(Pokračování.)

Švanda dudák. Náš lid miluje čtení humoristické; jeho povaha jest celkem veselá, sankvinická, a kdyby měl lid voliti, zajisté že by raději sáhl po čtení veselém než po rozličných hrůzo-strašných románech krvavých. Doba Sibyl, Kamenných mládenců a Zakletých princů i krásných Majolen dávno již vymizela; lid touží po četbě jiné, přirozené, dokonalejší.

Mohli bychom začíti opět známým u nás lamentem, že se pro lid nic nečiní. Spisovatelé píší obyčejně více jeden pro druhého nežli pro čtenáře své, a literatura prostonárodní leží úplně ladem. Dostanou-li na venkově knihovnu, bývají v ní obyčejně spisy lidu prostému málo srozumitelné. Mezi veškerými knihami nejmilejší jsou lidu spisy historické a veselé čtení humoristické. Dlouhou dobu byl kalendář jedinou knihou, jež podávala čtení humoristické — ale ty můj Bože, jaké! „Humor“ v kalendářích byl většinou velice surový a sprostý, a teprve v letech posledních učiněna v té věci jakási náprava, že i kalendáře (mnohé již) zanechaly někdejší sprostoty a mají čtení lepší. Humoristické časopisy většinou zanikly, co počalo vycházeti, jen tak tak že drželo se nad vodou, bránilo se osudu křečovitě, vztahovalo ruce po abonentech — posléze je síly opustily a klesly pod hladinou zapomenutí. Asi před 15 lety objevil se „Paleček“, který dosud vychází, a jehož posledním ročníkům věnovali jsme již delší úvahu. Tuším že dosti odůvodnili jsme, proč časopis ten nelze schváliti. Všecko sprosté a nemravné jest zavržení hodno, nejvíce však to, co vychází tiskem. Nebudeme opakovati celkový soud svůj o Palečku, jsouť s námi toho mínění přemnozí literáti, byť i jich „svobodomyslnosť“ byla nevím jaká. —

Švanda dudák počal vycházeti před několika lety. Když „Paleček“ zabředl do směru tak pustého a sprostého, že vyloučen byl z nejedné rodiny a veřejné místnosti, objevila se skutečně potřeba více než žádoucí, aby místo listu tak málo odporučení hodného počal vycházeti nějaký humoristický list jiný, slušnější, jenž by se hodil „českým rodinám“, a jenž by nemusil býti ukrýván před mládeží dospívající jako lahvička s jedem.

Nový časopis u nás vždy má tuhé boje, nežli jen trochu pronikne. Příčina toho jest kolikerá, a celý náš národní život i jeho organisaci lze počítati za příčinu velice podstatnou tohoto úkazu. Známo jest, že měšťanské patricijské rodiny nevěnují české literatuře skoro nic, a venkov odbírá více denní listy politické neb krajinské; pro jiný druh literatury se tuze pomalu rozhřívá. Zde onde jest některý jednotlivý nadšenec, jenž účinem svým toho dovede, že ten neb onen soukromník či spolek některý časopis předplatí. A objeví-li se nový časopis stejného druhu — tedy jako ku př. Švanda dudák — znamenati lze vždy jakési napjetí mezi obecenstvem. Jeden díl považuje to za zbytečnosť a řekne: Máme již „Palečka“; k čemu takové konkurence, a hledí k novému listu s velikou nedůvěrou; druhý díl obecenstva mrzutě registruje tento přírůstek literatury a ignoruje jej; třetí část čtenářů počne se ho zastávati a čtvrtá zastává se Palečka; dokazuje se různými důvody, který list je lepší, a naše redakční tábory přidávají se též nejvíce z osobních jen důvodů k tomu či onomu. Povstane i polemika obálková a v listárně redakční, a Montekové i Kapuleti na obou stranách volí často dosti břitké zbraně vtipů a slohových okras.

Jaký to důkaz, že jsme dosud národ malý, či vlastně lépe řečeno, že náš interes literární jest dosud velmi povrchní, postrádající ducha kritického, že osoby a vedlejší okolnosti u nás převažují samotné jádro věci! Považujeme odebírání knih za věc vlastenectví, právě tak jako koupíme vstupenku do zábavy ve prospěch nějakého podniku vlasteneckého!

Mnohého obrázky „Palečkovy“ — zvláště ony „titulní, kolorované“ tak spletly, že bez veškerého uvažování by prohlásil „Pal.“ za list lepší. Bohužel, že jsou u nás takoví čtenáři a kritikové! Leč o to se nyní nejedná: tvrdím, že

u nás dobře obstáti by mohly i dva listy humoristické, kdyby byly oba slušné a pěstovaly čtení ušlechtilé a humor pěkný, nikoliv frivolní, nízký a sprostý. A kde ze dvou listů jeden (tady „Paleček“) humor podobný pěstuje, pak jest povinností svědomité a poctivé kritiky, aby bezohledně k tomu ukázala. A v této příčině jest „Švanda dudák“ listem rozhodně lepším a odporučení hodným. Ač úplně se vším též nesouhlasíme, jakž ukážeme v úvaze další, přece jen směle můžeme odporučiti Švandu tam, kam se Paleček dosti drze a samozvaně odporučuje sám: totiž českým rodinám. A přáli bychom si, aby, pokud Paleček přinášeti bude illustrace a vtipy frivolní a dvojsmyslné, byl vylučován všude, kde ještě smysl pro slušnost neutuchl, a místo jeho aby zaujal „Švanda dudák“.

Pokud prohlédli jsme části jeho illustrované, nikde nenalezli jsme obrázku nemravného neb frivolního, všude jsou illustrace velmi pěkné, bezvadné. Již to jest velikou předností „Švandy“ před mnohými illustrovanými listy i mimo „Palečka“; již okolnost tato jest s to, aby upozornila na „Švandu“ a jeho v této příčině výbornou tendenci.

Leč i slovesná část „Švandova“ obsahuje většinou věci dobré, psané slohem pěkným, nikoliv frivolním a neslušným. Vtipy pod obrázky jsou bezvadné, nikde nedočteš se sprostoty, od nikud nezeje na tebe nicota morální, nikde nezabředneš do blata zkaženosti. Švanda ku svému humoru nedluží si cizoložství a polosvět; obrázků podobných v něm nenalezneš. Některé články lze nazvati i vážnými, byť sloh jich podobal se humoristickému; vane z nich místy dobrá tendence. Tak na př. v lonském ročníku „Zkušenost v manželství“, „Co schází v kuchařce Magdaleny Dobromily Rettigové“, „Život na čáře“, „A tak“, „Co se událo v č. 53“ atd. Básně zde uveřejněné jsou dosti vtipné; jen „Antický motiv“ na str. 314 bychom vynechali; bez těch čtyř řádků by zajisté humor Švandův dobře obstál, a vyhybá-li se vůbec nahotě a frivolnosti, mohl se jí zde vyhnouti také; vždyť celý ten „antický motiv“ žádným vtipem není. Figurky „Bodrých Pražanů“ jsou dobré a některé z nich přímo velmi dobré; též humoresky po většině jsou psány pěkně a pravdivě, jako na př. „Má se to říci?“ ze života nájemnického.

(Dokončení.)

Česká literatura paedagogická a náboženství.

(Rozhled po školské literatuře v l. 1870—1885.)

Píše Václav Špaček.

(Pokračování.)

Ročník XVI. Ve čl. „Poznej sebe sama!“ M. Duchek dokazuje, jak potřebno jest člověku sebe sama poznati; „proč jsme tak nedbalí v tom, abychom poznali vlastní srdce, vlastní rozumnost, v nichž i Bůh se zjevuje a snad více než ve světě vnějším, a v nichž naplňují se větší divy a zázraky než ve přírodě. Kdo nemá znalosti, o níž mluvím, špatně může pochopiti a plniti zákon Kristův, v němž zahrnuty jsou hlavní povinnosti mravní“ — Týž napsal úvahu O bázni, v níž ukazuje škodlivost bázlivosti, a jak jí odpomoci. „Život řádný, nezávadný dobrou je záštitou proti hryzavé bázlivosti. — V jiné úvaze píše týž o pěstování pevné vůle. Zvlášť pozoruhodné jsou tu čtyři úvahy časové, nadepsané „Kam to spějeme?“ V úvaze první líčí Ig. Pr(okeš) vzmáhající se pokleslost mravní, uváděje četné doklady i ze života mládeže školní. „Velmi pěkně vyjímá se ta humanita našeho věku na papíře; naší mládeži jde tělesně též dosti dobře k duhu — ale srdce a mysl zůstávají zpět, otupují. — Musíme s politováním doznati, že nám ve škole darebů stále přibývá. Jaká bude ta mládež po letech? Co zmůže škola a učitel? Není-li starosta obce v té příčině učiteli nápomocen,[1]) jest úplně bezbranným proti týrání svých žáků. Pokud stát nebude trestati rodiče pro zanedbávané vychování dítek, potud nebude lze v té příčině dosíci nápravy. — Veta po autoritě, o které se ví, že to a ano učiniti nesmí. Jistý zkušený soudce pravil nedávno: „Věřte, že by mnohem účinněji než všeliké zavírání do káznic pro menší přestupky působila — hůl! — „Hůl, hrůzo!“ budou volati liberálové, kteří snad nikdy za stolem soudcovským nezasedali, aniž kdy se spustlou mládeží co činiti měli — avšak i předseda ministerský pronesl slovo to nedávno na říšské radě. I my musíme volati: „Dejte nám metlu, aspoň v zásadě! Ať zví malý dareba i otec jeho ze zákona, že škola má právo tělesně trestati přestupky pravidel a zákonů

[1]) A těch jest málo; spíše pohněvá se s učitelem nežli se sousedem.

školních, a věru, že svižná březová metla vyžene mnohého darebu z pekla.“ — Úvaha druhá vykládá, že „liberálnosť sama není ještě chorobou žádnou, ale liberalismus v massách lidu nevzdělaného nebo jen polovzdělaného jest tu tajeným, tam prohlášeným nepřátelstvím proti všemu, co souvisí se zákony božskými a lidskými, jest poklesnutí úcty na všech stranách před odvěkými ideály člověčenstva.“ — Dále promlouvá o Komenském, jehož tak rádi se dovoláváme, a dokládá: „Nuže, učiňme slovo skutkem a přiznejme tomuto uznanému arciučiteli svému pravdu nejen po stránce didaktické, ale i přesně vychovatelské, která rozumí se u Komenského nejinak, nežli že není zdárného mládeže vychování bez náboženství. Jest ovšem proti modě hlásiti se zřejmě k náboženství, neřkuli horliti za ně, a u laika zdá se to býti mnohým lidem přímo směšným, leč pravda jest a zůstane, že lžiliberalismus v té příčině jest hlavní závadou, pro kterou všecko vychovávání rodinné i jiné jakoby bylo stráveno a na dobro pokaženo. Jen život spořádaný v duchu prostinkých, ryzích zásad božského učitele jest pořád ještě s to, aby spasil člověčenstvo.“ — Třetí úvaha srovnává se celkem s první, k tomu poukazujíc, že sám Spasitel uznal potřebu metly, když mrskal ve chrámě ty, kdo chtěli z domu božího učiniti peleš. — Úvaha čtvrtá vyslovuje se proti trestům tělesným, vyhlašujíc lásku za nejmocnější prostředek vychovatelský. (Dítě však zajisté, když spravedlivě potrestáno jest, o lásce svého vychovatele samo nepochybuje.) Avšak oceňuje spravedlivě „přirozenou“ mravnosť, jak patrno z těchto slov: „Příčinou nemravnosti jest rychlé mizení citu náboženského u lidí. Bez náboženství bude zvláště prostý, nevzdělaný člověk klesati vždy hlouběji. Praví vzdělanci čerpají někdy náuku o důstojnosti lidské, o věčně krásném postulatu mravnosti z filosofie. Pozorujeme, že jim to mnohdy stačí, a lidé takoví jsou někdy skutečně šlechtici v duševním slova smyslu. A přece přijdou po dlouhých filosofických studiích jen tam, odkud jako děti vyšli: poznají, že křesťanství řeklo u věcech mravnosti přece jen slovo poslední, že totiž křesťanství je s to, aby založilo říši lásky zde na zemi. Poznají, že ten prostý lid[1]) nalezne v náboženství křesťanském nejkrásnější zákony, jež jen božskými zváti můžeme, svou důstojnosť atd.“ — I čl. „Dětí již není“ dokazuje, že učitel o náboženské vychování dbáti má. V témže rozumu pronáší se čl. „Kterou disciplinární důležitosť má náboženství ve škole obecné.“ Jiné články vychovatelské jsou: O mluvě dětské, Myšlénky o autoritě, O vychovatelském vlivu kruhu rodinného a o poměru domácnosti ku škole, Theorie a empirie při vychování a vyučování. — O důležitosti a důstojnosti povolání učitelského pojednal J. Kodrle, o povznesení činnosti v jednotách učitelských A. Herodes.

Čl. „Dogmata kantické filosofie“ od E. Makovičky poněkud nás překvapuje; v ročníku předešlém redakce beze všech poznámek uveřejnila čl. „Základové přirozené mravovědy“, v němž tato vynáší se jako vzor dokonalosti — a v tomto ročníku učitel-filosof náuku Kantovu důkladně rozebírá. Uvedeme zde některé věty: „Ten úkaz, že rodičové a vychovatelé dítky vyučují tomu, co je dobré, že kněží káží s kazatelen, ten úkaz jen tehdy si vysvětlíme, připustíme-li, že onen kategorický imperativ není samozřejmým každému tak, jak by měl, že uznává se potřeba podpalů, aby plamének mravnosti nehasl. — Když Váš kateg. imperativ bude veleti: „Čiň *A!*“ a můj mravní zákon řekne: „Nečiň *A!*“, bude lze, aby skutek byl mravným a nemravným zároveň! Nikoli. Vidíme tedy, že mravní zákon, že vrozený příkaz mravů — dejme totiž tomu, že jest vrozen — nestačí sám o sobě, ale že jest potřebí, aby mravní zákony lidí se shodovaly.“ Dále vykládá náš učitel-filosof, že „vrozený“ mravní zákon u lidí velice se různí. „Lidožroutství jest u Hidžijů prvním příkazem víry a mravů. Nuže, milý příteli, jak se Vám líbí takovýto kategorický imperativ?“ Úvahu svou končí E. Makovička těmito slovy: „Kant odtrhl morálku od dogmatiky a metafysiky náboženské, ku které ona dle historie, dle zkušeností, sebraných při všech soustavách náboženských, přirozeně odjakživa patřila, a osamotil ji, ale jen tím, že jistá dogmata a jistou metafysiku v ni samu zahrnul. Základy Kantovy morálky jsou dogmatické, a ethika Kantova je sama sebou skrz na skrz metafysická.“ Přirovnávaje pak ethiku kantickou ku křesťanské, praví: 1. Ethika křesťanská má větší historickou oprávněnosť, jest lidem přirozenější, přiměřenější, neboť kolik jest lidí, kteří by dovedli povznésti se k motivu vůle tak abstraktnímu, jaký předpisuje Kant? Čím abstraktnější mravouka, tím menší jest kruh těch, kdo ji pochopují; toť nezvratný zákon sociologický. 2. Ethika křesťanská má obrovskou cenu sociologickou, vědeckou i praktickou, Kantova nemá ceny sociologické skoro žádné, neboť jest asi

[1]) Ale vzdělaný též!

málo těch, kdo se jí řídí. 3. Ethika křesťanská poctivě přiznává se ku svému dogmatickému původu, Kantova buď to zapírá, buď bezděky to neví, a v té příčině jest ethika křesťanská bližší vědě a pravdě. 4. Ethika Kantova odporuje ethice křesťanské v těchto kusech i učí, že mravný zákon je samozřejmý, že tedy není potřebí zjevení božího, pokud se týká mravův, učí, že mravní zákon jest bezpodmínečný, že tedy není Bůh původem mravnosti, ale kategorický imperativ. Či stvořil Bůh imperativ kategorický? Pak není tento imperativ bezpodmínečný, ale závisí na Bohu. A nyní jaký je tento důkaz: imperativ kategorický jest, tedy Bůh jest —? Že jest *A*, jest dogma, a z toho *A* jde, že jest Bůh? — Proto pro všecko skromně ale rozhodně bychom se přimlouvali, aby filosofové, studujíce pečlivě zákony sociologické, lid, svět a skutečnost, nechtěli přirozený a historií posvěcený dogmatismus náboženský nahrazovati dogmatismem svým a tvrditi, že ten jejich dogmatismus jest pravdou nejčistší a vědou nejjistější.“ — Z úvahy p. Makovičkovy jest patrno, že jsme v posudku svém o čl. „Základové přirozené mravovědy“ nepochybili; zbývá jen otázka, k jakému účelu byl článek ten v „Besedě učitelské“ uveřejněn?

Ze článků vyučovatelských jmenujeme: O vyučování ve třídě elementárné, Užijme příležitosti, Jak vyučovati přírodopisu a fysice na školách měšťanských, Kterak učiti násobilce, O vyučování zpěvu, O četbě, O pomůckách při vyučování zeměpisném, O perspektivném kreslení, O úkolech a j. O žádoucích opravách učebných osnov pojednává několik článků. Dějepisné články: O sankci pragmatické, List papeže Jana XIII. v Kosmově kronice. B. Patera vylíčil život a působení Fr. Douchy.

Ročník XVII. vykazuje opět slušnou řadu článků paedagogických. Nejobšírnější z nich jest pojednání o cti od M. Duchka, dokazující důležitost citů pro čest; na mnohých příkladech ukázáno zde, jak ctižádost pravá k velikým činům ponouká, kdežto ctižádost nezřízená mnohdy ani záhuby nedbá. „Předmětem pravé úcty jsou a mají býti jen dobré vlastnosti člověka, jen ctnosti. — Čl. „Buďme apoštoly lidu!“ pobádá učitele, by přičiňovali se o vzdělání lidu hlavně poučnými přednáškami a doporučováním dobrých knih. O školní kázni důkladně pojednal J. Harapat. Učitel hleďiž odstraniti vše, co by nekázeň mohlo způsobiti, buď bedlivým, neužívej hned poprvé trestu nejpřísnějšího. Zvláště chraniž se dopřáti v srdci svém choutce po pomstě místa. Ukládaje dítěti trest, přihlížej k tomu, jsou-li jeho domácí poměry takové, aby mohlo trest přestáti, aniž by to způsobilo obtíže a mrzutosti v domácnosti. Posléze doporučuje, aby odměn bylo užito jen ve případech řídkých. O požadavku již starém, jejž však stále na paměť uváděti si třeba, pojednává čl. „Příklad učitelův“. — Čl. „Proč bývají děti neposlušny“ dokazuje, že neposlušnost dětská často zaviněna bývá zbytečnými a nerozumnými příkazy již v útlém mládí. Ve čl. „Program ze života vzatý“ pojednává se o zálibě učitele v pracích a zábavách; rozprava ta dochází k tomuto závěrku: „Jisto jest, že největšího zdaru, největších zásluh o vlast i lidstvo se dodělají jen ti, kdož věnujíce se ze vší duše své povolání učitelskému, budou cítiti se apoštoly pravé, oblažující vzdělanosti na místě prozřetelností božskou jim vykázaném; kdež pečujíce o ušlechtilost ducha svého, budou obohacovati jej vědomostmi a zkušenostmi, z nichž potom rádi udíleti budou, kdekoliv a kdykoliv se jim toho nutná potřeba uzdá; kteří budou svědomitě a klidně pracovati o zdárném a bohabojném obce své vychování — „Mírnost naše známa budiž všechněm lidem; a pokoj boží, kterýž převyšuje všeliký rozum, hájiti bude srdcí našich i smyslů našich v Kristu Ježíši.“ Že vzorné chování učitele žádoucí jest, o tom promlouvá také čl. „Vážnost učitele“. Čl. dra. Lindnera „Náruživost se stanoviště záhady štěstí“ ukazuje na zhoubnost náruživostí. Kromě tohoto nalézáme v tomto ročníku ještě dva články Lindnerovy (všecky jsou přeloženy z němčiny): Chtění člověka a záhada štěstí a Vyšší smyslnost člověka a záhada štěstí; v onom ukazuje se cena energie, v tomto vypisuje se touha lidská po požitku aesthetickém; při tom ukázáno na vznešenost učení křesťanského. Jiné čl. vychovatelské a vyučovatelské jsou: Co jest učiteli činiti, by žáci do vyšších tříd postupovali (dvě úvahy), O dějepisných čteních od J. Lepaře, několik úvah o školách měšťanských, Psychologie a logika ve službě učitelově, Učitelova příprava na vyučování, Sborové odpovědi, Vychovávejme národně a j. — H. Krch pojednal o příčinách kusých vědomostí o slovanských mniších u nás; pravidla o sklánění cizích jmen v češtině podal T. Vodička „Obzor paedagogický“ přinesl četné zprávy o cizím školství.

Stručná náuka o řečnictví s příklady. Žákům nejvyšších tříd škol středních i vůbec každému, kdo řečniti míní, napsal Dr. Fr. Bačkovský. Třetí, přepracované a rozmnožené vydání. Cena 1 zl. 20 kr. V Praze. Nákladem vlastním. 1887.

Velesl. c. k. zemská školní rada na Moravě nařizuje ze dne 28. ledna 1887., čís. 824, aby učitelé řeči vyučovací starostlivou péči věnovali cvičením řečnickým, jak již dříve bylo podobně učinilo vys. c. k. ministerstvo kultu a vyučování. Několik v nařízení tomto sice pouze slov, ale důležitosti prazvláštní; neboť ten, kdož má ve své moci slovo, ducha ovládá. Ačkoli dobrému řečníku třeba jakéhos nadání přirozeného, přece i to jest mu řádně vzdělávati, jistým směrem vésti, aby svého cíle tím jistěji došel. K tomu potřebí nějakého návodu, nějaké knihy o řečnictví. Pěknou knížku o předmětu tom žákům nejvyšších tříd škol středních i vůbec každému, kdož řečniti míní, napsal dr. František Bačkovský, činný spisovatel na Vinohradech u Prahy.

Co do soudu povšechného, o spise tomto třeba vyznati, že kniha tato mající str. 134 jest velmi po prakticku rozdělena a s velkou znalostí věci sepsána. P. spisovatel pojednává za stručným úvodem všeobecně o náuce o řečnictví, kterou oživuje příklady vybranými, jimiž duch se vzpružuje, rozjařuje, najmě příklady řečí celých, Jan Mir. Bakalář.

(Zasláno.)

Spis

„Bludy a lži v dějinách“

se dotiskuje, a sice na můj vlastní náklad. Nemoha však při značném objemu knihy (500 stran) a tudíž i při zvýšeném poštovném pouštěti se hromadným zasýláním na ukázku v považlivé risiko, žádám všech, kdož by si přáli spisu hned jak vyjde (v polovici srpna), aby mi to laskavě ráčili oznámiti korresp. lístkem nebo zrovna poštovní poukázkou. Při značném počtu výtisků, které že přátelskou pomocí odbudu pevně doufám, jest mi možno stanoviti cenu knihy pouze na 1 zl. 35 kr. i se zásylkou. Na hromadné zakázky (přes 10 výtisků) mohu cenu sleviti na 1 zl. 15 kr. i se zásylkou.

Alois Hlavinka,
kaplan v Kučerově u Vyškova na Moravě.

(Zasláno.)

Všech kněží

mohoucích potřebně opraviti nebo doplniti Riegrův „Slovník naučný“, k němuž počaly nákladem knihkupectví Kobrova vycházeti „Doplňky a opravy“, žádá redaktor Dr. Frant. Bačkovský (Vinohrady), aby ráčili přihlásiti se mu za spolupracovníky; získaloť si kněžstvo české zásluhy veliké na národu našeho roli dědičné, i jest slušno dbáti měrou hojnou hlasu jeho. Také rady a pokyny jakékoliv od každého vděčně přijaty budou, jmenovitě pak jsou vítány rozmanité poznámky, které kdo, užívaje „Slovníka“, příležitě si byl učinil, jako na př. co v něm našel chybného, nedokonalého atd.

Spolek Jednota „Třebízský v Praze“

byl výnosem veleslavného c. k. místodržitelství v Praze ze dne 19. července 1887. č. 60598 potvrzen.

Ze stanov spolku tohoto uvádíme:

O účelu a prostředcích.

§ 2.

Účelem jednoty jest:

a) udržovati a utužovati vzájemnost mezi katolicky smýšlejícími posluchači vysokých škol pražských;
b) podporovati členy ve snahách po vědeckém vzdělání;
c) pečovati o členy nemajetné.

§ 3.

Aby se účelu toho dosáhlo:

a) navštěvují členové akademické služby Boží a povzbuzují se ku plnění povinností náboženských;
b) pořádá jednota přednášky a rozpravy vědecké i časové (nepolitické), vydává spisy obsahu nepolitického, odebírá časopisy a díla rozličných odvětví literatury;
c) udílí jednota podpory hmotné, zaopatřuje obědy a kondice.

Peníze ku vyplnění těchto úkolů potřebné zaopatřují se:

a) z příspěvků členů;
b) z dobrovolných darů;
c) z výnosu přednášek, zábav, koncertů, akademií výletů a pod.

O členech.

§ 4.

Členové jednoty jsou: a) čestní, b) zakládající, c) přispívající, d) činní.

ad a) Čestnými členy mohou se státi ti, kdo buď o jednotu, neb v jiném ohledu zásluh zvláštních si získali. Čestné členy jmenuje valná hromada k návrhu výboru.

ad b) Zakládajícím členem jest ten, kdo buď najednou, neb ve dvou letech složí 100 zl. r. č.

ad c) Přispívajícím členem jest ten, kdo každoročně buď pěti, třemi, neb jedním zlatým r. č. jednotě přispívati se uvolí. Kdo však věnuje jednotě buď peněžitou částku neb cenný předmět, bude zapsán mezi dobrodince jednoty ve správním roce.

ad d) Činnými členy mohou býti katoličtí posluchači na universitě a na technice.

Povinnosti členů.

§ 6.

1. Zachovávati stanovy a dbáti povinností náboženských.

Dne 22. m. m. konána ustavující valná hromada, v níž po krátkém oslovení předsedajícího Karla Vondrušky přečteny stanovy, ustanoveno zápisné činných členů 30 kr. a měsíční příspěvek 10 kr. a provedeny volby, v nichž zvoleni:

Za starostu:

Th. C. **Karel Vondruška**, kp. u sv. Havla.

Za náměstka starosty:

Ant. Ryspler, právník.

Za pokladníka:

Alois Kulhánek, filosof.

Do výboru:

Jaroslav Stehlíček, právník; **Jaromír Stehlík**, filosof; **Antonín Lešanovský**, medik; **Antonín Laštovička**, právník; **Josef Lukáš**, právník.

Spolek tento má sídlo své v Praze, v domě sv.-Václavské záložny č. 223-I.

ROČNÍK III. ZÁŘÍ. ČÍSLO 12.

VLASŤ.

Gymnasium jesuitů v Jindřichově Hradci.

Píše Alois Mattuška.

(Dokončení.)

Seminář odchoval ve svých zdech celou řadu mužů slavných a znamenitých, z nichž některé zejména uvádíme.

Pensionářem hradeckého semináře byl Arnošt hrabě Harrach, potomní arcibiskup pražský, jenž r. 1659. Hradec navštívil. Studující k jeho cti provedli divadelní představení, ve kterém slavné skutky arcibiskupů pražských o církev i vlast byly uvedeny. Na to byl zaveden do koleje, kdež visely na stěně anagramy z jeho jména zpracované, které se mu tak zalíbily, že snažně o to žádal, aby pro něho byly opsány. Nato hraběnka rozdávala vlastní rukou zhotovené oděvy chudým žákům.

Leopold hrabě Kolonič, někdejší pensionář semináře narozený v Komárově (1631.), ačkoliv pocházel z rodičů evangelických, přece následkem brzké smrti otce svého nemohl býti vychován v náboženství evangelickém, i dán byl jako dvanáctiletý hoch roku 1643. jesuitům k vychování. V jindřichohradeckém semináři pobyl šest roků, až vystudoval šestitřídní gymnasium. Oddav se pak stavu kněžskému stal se biskupem vídeňského Nového Města a vynikl, jak známo, při obležení Vídně od Turků r. 1683. Když pak stal se kardinalem primasem uherským a arcibiskupem ostřihomským, daroval semináři hradeckému na památku obraz svůj, celou postavu v životní velikosti.[1])

Pensionářem byl též Bartoloměj Trillsam, který tři léta v semináři pobyl a když po dokonaných vyšších studiích na kněžství byl posvěcen a rektorem university vídeňské se stal, mistrně provedenou podobiznu svou semináři zaslal.[2])

V hradeckém semináři vychován byl dále František Rákócy, vnuk někdejšího vévody sedmihradského Jiřího Rákócyho. Když totiž

[1]) Obraz ten až podnes se zachoval a do nedávné doby v místnosti páté třídy chlapecké obecné školy se nacházel.

[2]) I tato podobizna dodnes se zachovala.

v Uhrách pevný hrad Munkač po dlouhém obležení, v němž nacházel se Rákócy s matkou i sestrou svou, padl a v ruce císařovy se dostal, byl František Rákócy s matkou svou i sestrou do Vídně přiveden a dán do koleje ctihodných panen Uršulinek, jsa svěřen ochraně kardinala Leopolda Koloniče do té doby, až by se nalezlo, kam by se měl na studie poslati. Kardinal Kolonič byl vychovancem hradeckého semináře a proto svěřence své na studie rád do Hradce posýlal. Na jeho radu poslán tedy Rákócy se svolením císaře Leopolda do semináře hradeckého, avšak aby mohl plněji v péči jesuitů odevzdán býti, sluhové všelicí byli od něho odstraněni, jakož i lidé příbuzní, aby tím bezpečněji mezi věrnými poddanými císaře božskou i lidskou Majestátnosť naučil se ctíti.[3]) Slova samého císaře. Matka Rákócyho Helena Františka (roz. hr. Zriny) vzdala dne 30. května 1688. díky Janu Jáchimu Slavatovi za všecka synu jejímu v hradeckém semináři prokázaná dobrodiní.[4])

Seminář chovající v sobě mládež tak urozenou býval se vší možnou péčí v pořádku udržován a stále zvelebován. Pro potřebu semináře zařízeny byly sádky na ryby, uvnitř pak semináře zvláštní nádržka na vodu zřízena.[5]) Pro potřeby hospodářské měl seminář svůj dvůr na Nežárce.[6]) R. 1686. byl celý seminář obílen; oblouky v celém ambitu červeně natřeny a v ložnicích nové dvéře zasazeny, „aby viděli alumnové, že jsou umístěni v krásném domě a nikoliv ve věznici.“ Do refektáře (jídelny) dán byl obraz sv. Víta, patrona studující mládeže.

Předmětem zvláštní péče byla však kaple sv. Víta. Mimo hlavní oltář sv. Víta stával zde ještě oltář s krásným obrazem P. Marie, od studujícího kdysi probodený a z chodby nyní do kaple daný.[7])

Svátek sv. Víta býval vždycky s velikou slávou a účastenstvím veřejným oslaven, neboť přijelo sem za tou příčinou mnoho studujících z Vídně, Štýrska a odjinud. Již v předvečer sv. Víta bylo veřejné

---

[3]) Otec jeho František Rákócy súčastnil se uherského spiknutí proti císaři Leopoldovi r. 1666.

[4]) Dopis ten zní: „Hochgeehrtister Herr und Patron! — In Vernehmung, was für willfältige hoche Gnaden, Euer Excellenz, meinem Sohn Franz Rákócy erweisen, hatte meine Schuldigkeit längst erfordert, gegen deroselbe mich zu bedanken: allein hat solches meine bishero gehabte unpässlichkeit, zu thuen nit zuegelassen, kombe derohalben anjetzo mit gegenwertigen, gegen Euer Excellenz mich der meinem Sohn, bishero erzeugten, hochen Gnaden, in Gebühr schuldigst zu bedanken, mit Bitt, Euer Excellenz beruhen Ihnen in Ansehung Ihrer hochfürsterl. Eminenz H. H. Cardinal von Colonič, mehr erwehnten meinen Sohn noch ferner anbefehlen zu sein zu lassen, welche hoche Gnaden, umb E. Exc. sowohl ofternanter mein Sohn mitler Zeit, als Ich jederzeit zu verschulden und abzudienen lebenslang befliessen sein werde, verbleiben Euer Excellenz Helena Franc Gräfin. Wien, 30. Maj 1668.

[5]) Do semináře právě tak jako do pivovaru a celého zámku byla zavedena voda z rybníku pod Hrudkovem ležícího. V semináři jest kamenné koryto, do něhož voda spadá, které nese letopočet 1650., 20. Dec, a tudíž z doby Vil. Slavaty pochází.

[6]) Dům seminářský nazýval se někdy domem Kozlovským; ke dvoru tomu náleželo r. 1668. pod 104 strychy polí, luk pod 15 vozů sena, 6 koní, 16 krav, a 4 jalovice.

[7]) Oltář a obraz tento byl v kapli až do r. 1811., kdy nařízením zemského řízení dne 13. července s positivem a mešními rouchy do farního chrámu přenesen byl, a zároveň povoleno, aby pro studující mládež v té kapli času nedělního služby boží se konaly.

mrtvení, neboť seminaristé připravovali se na sváteční den rozmanitými exerciciemi a mrskáním. Na druhý den oslaven byl svátek slavnou mší a nešporami, při čemž v semináři na schodech a na chodbách nacházela se síla chuďasů, kterým byly rozdávány almužny.[8]) Mši svatou sloužil obyčejně nějaký hodnostář z místa neb okolí, jako kvardian Františkánského kláštera se svými kleriky, nebo děkan počátecký a pod.

Svatého Víta slavil seminář. Vedle toho však měla každá třída gymnasia svého zvláštního patrona, k němuž se v úzkostech svých obracela a jehož zasvěcený den náležitě poctila. Hlavním patronem studující mládeže byl ovšem sv. Alois. Jeho svátek světili po celých osm dnů, hlavně recitováním officia o sv. Aloisiu ve školách.[9]) K sv. Františku Xav. konala se 10denní pobožnost, mimo to před popelcem tři dni (masopustní) se modlili vždy dva a dva za blaho obecné a za hříšníky před Velebnou svátostí.

Alumnové ze semináře bývali často zváni na zámek, hlavně tehdá, když tam bylo třeba hudebníků. Při svatebním veselí aneb když nějaký vzácný host pána hradeckého navštívil a za jiných příležitostí podobných sebrali alumnové hudebníci svoje instrumenty, táhnouce do hradu. Studenti hrávali také na zámku, když tam nějaký potulný umělec produkce své dával.[10]) Svá vlastní divadla dávali studenti pod vedením jesuitů za rozmanitými příležitostmi, hlavně veřejnými, které hýbaly myslemi všeho lidu. Když byl syn císaře Leopolda Josef inaugurován za krále uherského a vybral si za heslo své „Amore et timore“ (láskou i bázní), uspořádal professor rhetoriky se žáky svými produkci, která se musila opakovati. Professor syntaxe provedl se žáky na divadle obraz, který znázorňoval vybavení Uher z moci turecké a vrácení země této v majetek císařův. O vznešené diváky nikdy nebyla nouze. Odměny rozdával příbuzný Slavatův Heřman Černín. Nicméně občané nejevili se vždy ochotnými k tomu, aby místa nějakého k provozování veřejných představení pod širým nebem na lukách svých zapůjčovali.

Zato dostalo se studujícím nového pěkného divadla, když po smrti vladaře hradeckého Jana Jáchima Slavaty ve Velvarech a jeho pohrobení dne 11. srpna 1688. ve farním chrámu v Hradci nastoupil František Leopold Slavata (kanovník Passovský) a by zachránil rod svůj, oženil se s Marií Klarou Apolenou, (roz. hr. ze Stahrenberka) a při sňatku tom na zdejším zámku za přítomnosti mnoha diváků studující provedli veselohru, ku kterémužto účelu bylo jeviště nově upraveno a zdokonaleno. Ale nový pán držel panství jen půl druhého roku. Zemřel již dne 26. ledna 1691., a s ním vymřel

---

[8]) Tato pouť sv. Víta koná se do dnes od studujících gymnasia státního, které jest umístěno v někdejším semináři. K zachování této utěšené památky přispěl vlivem svým professor a gym. katecheta Jan Gabriel, jemuž hlavně náleží uznání za ušlechtilou snahu, aby se historický ráz památného gymnasia hradeckého udržel.

[9]) Obraz sv. Aloisia nachází se ještě za našich časů v kapli sv. Víta na levé straně oltáře (na pravé nachází se sv. Stanislav) a v den sv. Aloisia bývá odpůldne konána pro studující pobožnost.

[10]) K tomu směřují poznámky v panských účtech: „Z poručení J. M. Excellence dáno Hausapovi kejklíři, který na sobě kámen rozraziti dal, 2 zl.“ — „Dáno kejklířům masopustním, kteří na zámku hráli, 10 zl. a studentům, kteří jim hráli, 1 zl. 30 kr.“

rod Slavatův, neboť bratr jeho Jan Karel Slavata byl karmelitánem a ze řádu vystoupiti nechtěl, řka: „Když i rod Slavatův vymře, proto svět přece nezahyne.“ Vdova po zesnulém hraběti odcházejíc z Hradce darovala ono veliké divadlo nové, aby je měli studující pro veřejné hry se 60 krásnými kulisami, oponou, malbami a vůbec celou náležitou výzdobou. Dne 2. září provedli pak studenti na tomto jevišti biblickou hru: tragédii o dceři Jeftově Bohu za vítězství v oběť danou. Po představení rozdáno bylo žákům od hradeckého probošta Jeronyma Altana de Pozsi 86 odměn za přítomnosti děkana z Nové Bystřice a j. hostí.

Téhož roku dne 5. května prohlášen byl slavný františkán Jan Kapistran[11]) za svatého a poněvadž kvardián františkánského kláštera žádal rektora jesuitů, aby se mohlo procesí z chrámu hlavního konati, byli také studenti do průvodu vzati, čemuž františkáni nemálo se těšili.

Studující času nedělního a svátečního konali svou pobožnosť v hlavním chrámě o 8. hod. ranní. Ale musili při tom vždy venku před kostelem čekati, třeba tři čtvrtě hodiny se svými professory, až se v kostele odbudou procesí a ceremonie, a tak žáci v zimě tu mrzli, v létě zase dováděli. Následkem toho bylo 1692. ustanoveno, aby na studující ke mši sv. dříve se nezvonilo, dokavad kněz nestojí u oltáře.

Zatím již připravovala se gymnasiu doba nová následkem vymření rodu Slavatova, za jehož vlády rozvinul se nejmalebnější obraz téhož ústavu! Vláda přešla na příbuzný rod Černínův, jímž otevřelo se století osmnácté.

---

10. Rod Černínův a konec gymnasia.

1700—1778.

(Heřman Jakub Černín. — Gymnasium oslavilo návštěvy: císaře Josefa I. 29. června r. 1702., kurfirsta falckého 24. ledna 1704., Jana Fil. Eugena hr. z Merode 27. ledna 1708., Marie Anny Josefy 13. a 14 června 1708. — Příhody semináře. — Zrušení řádu jesuitského 3. list. 1773. a vyzdvižení koleje hradecké. — Gymnasium vedeno dále. — Hradečtí usilují o udržení gymnasia. — Zrušení gymnasia 15. pros. r. 1778. — Poslední pokus o udržení ústavu a odpověď vlády. — Zavření semináře 1. října 1778. — Kolej obrácena v kasárna, seminář ve hlavní školu německou).

Heřman Jakub Černín nastoupil v panství hradecké dne 3. září 1700. Za jeho vlády vídal Hradec vznešené hosty, jichž uvítání studující vesměs velkolepě vykonali. Dne 29. června 1702. přijel král český a uherský Josef I. jsa na cestě k Norimberku k vojšti o polednách do Hradce. Hrabě Heřman Černín z Chudenic jel do Slavonic císaři vstříc. V Hradci uvítán byl císař magistrátem, i jel skrze řady ozbrojených měšťanů za hlaholu všech zvonů a vypalování děl, postavených v zahradě jesuitů, ke kostelu. U brány vajgarské stálo 40—50 mužů s důstojníky jakožto čestná stráž a na náměstí četný v stejnokroji sbor ozbrojených občanů s práporem a hudbou.

U vchodu kostela byl císař přivítán rektorem koleje jesuitské a proboštem farního chrámu Kratochvílem, načež do kostela uveden. Po slavném „Te Deum“ odebral se císař do zámku k tabuli. Zde již

---

[11]) V kostelíku sv. Václava v Jindř. Hradci nachází se na stěně nápis jména „Ježíš“, které prý napsal Jan Kapistran.

u starých schodů hrabětem Heřmanem Jakubem Černínem, hraběnkou a jich rodinou byl očekáván, uvítán a do obydlí zaveden byl. Po hostině podíval sé na zlatý sál a pak na divadelní představení, které jesuité schvalně pro tuto příležitosť připravili a od studentů provozovati dali. Toto představení učinilo na císaře zvláště milý dojem. V srpnu potom obdržel rector pro studující mládež — poněvadž se tato při prováděném ději před Jeho Vysostí tak slavně držela a by k pilnějšímu studování vždy víc a více povzbuzena byla — 100 zl. K večeru téže návštěvy císařovy v J. Hradci odbývala se v rotundě zábava se zpěvy a tancem. Na druhý měsíc dne 21. září přijel do Hradce bratr krále Josefa I. a potomní jeho nástupce, vévoda Karel (tehdáž král španělský).

Dne 24. ledna 1704. zavítal do Jindř. Hradce kurfirst falcký a přízní hraběte Černína v zámku se ubytoval. Při společné tabuli, ku které oba hejtmani bechyňského kraje a úředníci, pak rektor jesuitů s jedním průvodcem pozváni byli, a která až do ½4 hod odp. trvala, hrála hudba chovanců semináře studentského.

Dne 27. ledna 1708. přijel do Hradce c. k. polní maršálek a setník tělesné stráže, Jan Filip Eugen hrabě z Merode, marquis z Westerloo. Bylať jeho dcera Isabella Maria zasnoubena hraběti Josefu Černínovi z Hradce. Probošt Quinodo uvítal jej, načež odebrali se do zámku, kde zalíbil se vzácnému hosti zlatý sál. Mimo jiné líbila se mu i kolej a farní chrám. Při hostině hráli seminaristé na trubky, hoboje, píšťaly a t. d.

Dne 13. a 14. června 1708. objevila se v městě našem Marie Anna Josefa, arcivévodkyně rakouská, která s četným komonstvem k budoucímu choti svému králi portugalskému Janu V. do Lissabonu se ubírala. Při těchto návštěvách v zámku obstarali seminaristé hudbu, hrajíce při tabuli neb zábavách.

Hrabě Heřmann Jakub Černín zemřel r. 1710. a po něm nastoupil syn jeho František Josef Černín.

Semináři hradeckému náležely některé polnosti a sádky k chování ryb pro potřebu semináře. Tyto sádky potkala r. 1718. nehoda, neboť majetníci sousedních luk, které toho roku neobyčejným suchem takřka byly vyžehnuty, přišli na zvláštní nápad, aby rybám vodu ze sádek seminářských odtáhli a na louky své ji přivedli, z čehož semináři nemalá škoda povstala, ač se z toho nápadu sousedé zlomyslně radovali.

V semináři bylo těch časů stále kolem 90 alumnů. R. 1722. byl vnitřek semináře pěkně vymalován, a museum seminární novými okny a stoly opatřeno. R. 1730. zvelebena byla seminární hudba tím způsobem, že byly za 100 zl. nakoupeny instrumenty pro hudebníky.

R. 1733. zemřel hrabě František Josef Černín, po němž převzal panství Prokop Vojtěch Černín.

Za jeho panství bylo po nešťastné bitvě u Prahy dne 6. května 1757. přiveženo sem raněných a nemocných vojínů 7000 a s velikou bídou dne 11. května umístěno nejen v zámku, klášteře, špitále, než i v gymnasii a semináři studentském, takže od vyučování školního na nějaký čas upuštěno býti musilo. Následkem toho byly mnohé domy tak silně obydleny, že mnozí řemeslníci, zvláště soukeníci, své zaměstnání provozovati nemohli.

Za tohoto vladaře zazněl však také truchlivý umíráček slavnému gymnasiu jindřichohradeckému. Nechuť státníků rakouských proti jesuitům domohla se konečně toho, že bylo za císařovny Marie Terezie dne 3. list. 1773. úředně oznámeno zrušení řádu jesuitského a následkem toho též kolej hradecká vyzdvižena.[12])

Jesuité přece však očekávajíce, že alespoň gymnasium bude uchováno, vedli své školy dále, a zástupcové města sami vidouce nyní, že by o tak slavný ústav měl Hradec přijíti, nerozpakovali se ani dost málo vší mocí se přičiniti o zachování gymnasia. Bylo pak ihned uloženo dohlížiteli škol měšťanu Ignáci Hilgartnerovi, aby se zvláštním přípisem na ředitele studií Karla Jindřicha Seibta do Prahy v této záležitosti obrátil.

Ředitel Seibt odvětil městské radě dne 6. září 1776., že bude počet gymnasií v Čechách ztenčen a z těch, která zůstanou, toliko ve čtyřech také řeči české vyučovati se bude. On pak sám že navrhnul, aby mezi tato čtyři gymnasia hradecké bylo počítáno. Jedná-li se pak městu o to, aby mělo ústav ryze německý, jest mu to zcela volno a v tomto případě může prý se toliko na gubernium zemské obrátiti, on sám že bude žádosť podporovati, takže Hradec jistě gymnasium německé dostane.

Za několik neděl v říjnu 1776. přijel do Hradce pověstný germanisator škol, farář a školní rada Ferdinand Kindermann, aby se o stavu obecných škol v Hradci přesvědčil. Ježto pak tyto nezdály se mu požadavkům doby vyhovovati, navrhnul obci, aby zřídila školu německou dle nového způsobu. Hradeckým jednalo se však více o udržení latinské školy, a proto žádosti Kindermannově odepřeli. Ale když je tento upozorňoval, že by toto zdráhání mohlo míti za následek zrušení gymnasia, neviděli občané jiné pomoci nežli školu německou zříditi a do Prahy mladého schopného muže Ig. Schütze vyslati, aby si tam osvojil nové methody vyučovací.

Mezitím došla zpráva, že gymnasium hradecké je zrušeno. Městská rada s nelíčenou lítostí obrátila se na Seibta, žádajíc ho, aby všemožně vlivem svým přičinil se o zachování ústavu. Seibt nemohl však než lichými nadějemi těšiti hradecké. V odpovědi své dne 10. května 1777. udal, že ještě není úplně rozhodnuto, že bude gymnasium vyzdviženo, nýbrž jen návrh z Vídně na školní komissi byl učiněn a že záleží na jejím dobrozdání. Aby tedy jen obec hradecká na zemské gubernium se obrátila a škodu, která by zrušením gymnasia obci nastala, vylíčila. Snad že na tento způsob gymnasium hradecké zachráněno bude.

Magistrát zaslal tedy prosebný dopis a v září vyslal některé starší z města Jana Meierlechnera, Mat. Klaudia a Ondřeje Raaba do Prahy a ve své vytrvalosti neúnavný v říjnu zase občany Ig. Hilgartnera, Frant. Zelenku a Ondřeje Raaba do Vídně, aby všech cest a prostředků zkusili k zachránění ústavu.

Ano když dne 15. prosince 1778. oznámeno bylo již v Hradci úředně zrušení gymnasia, odvážili se Hradečané ještě počátkem

[12]) Při vyzdvižení řádu bylo v hradecké koleji 15 kněží, 4 magistri scholastici a 7 laiků.

roku 1778. o udržení jeho při zemském i dvorském úřadě některé prosebné pokusy činiti. Ale vše úsilí rozbilo se na rozhodné vůli vlády, která prosebníkům dala památnou odpověď, aby se raději o vzdělání řemeslného stavu starali nežli o zaplavení státu neužitečnými latináři."

Gymnasium bylo vyzdviženo na základě dvorského dekretu (20. list. 1777.), přece však měl ještě seminář na kratičký čas trvati a v něm pro alumny privatně vyučování odbývati. Jesuita prof. Aug. Hrbek vyučoval rhetory a poety, jesuita prof. Jan Schartinger všechny čtyři menší třídy, za kteréžto vyučování každému z nich udělena remunerace 300 zl., a dohled na vyučování svěřen dosavadnímu regentovi semináře jes. Mik. Krebsovi. Avšak i toto vyučování seminární musilo dne 1. října 1778. na dobro přestati.

Ostatní professory potkal ten osud, že professor rhetoriky a zároveň praefekt gymnasia Jakub Pattlegh byl při zrušení gymnasia v témž postavení ke gymnasii do Král. Hradce přeložen,[13]) professor syntaxe Josef Illy byl dán na odpočinek se 192 zl. roční pense a bratří Josef a Jan de Grotte, poněvadž při zrušení řádu jesuitského ještě kněžími nebyli, jednoduše úřadu svého sproštěni.[14])

Dne 9. ledna 1779. přišel nový dekret dvorský, kterým jest budova semináře vykázána německé hlavní škole, jež výnosem císařovny Marie Terezie (17. květ. 1778.) pro táborský kraj v Hradci Jindřichově zřízena byla. V krátkosti přišel opět jiný rozkaz, jímž kolej jesuitů k vojenským kasárnám se určuje.

Obě budovy byly ještě během téhož roku 1779. novým účelům svým odevzdány, neboť dne 4. listopadu počalo se v semináři dle nové methody po německu vyučovati,[15]) a kolej obydlena od c. k. granátníků batail. hrab. Auersberga.

Tak vzalo za své slavné druhdy gymnasium jesuitů v Jindřichově Hradci. Zástupcové města objevili se své strany nevšední energii při svém zápase s vládou, neboť viděli v rum se káceti ústav, k němuž pojilo se tolik historických upomínek, a že s vytrvalostí, které snad jen málo jest rovných příkladů, za udržení kulturního zřídla svého bojovali, slouží městu k nemalé cti a ti, kdo tehdá v čele jeho stáli, zasluhují od potomků čestné vzpomínky.

---

[13]) Byl to poslední praefekt gymnasia jesuitů v Jindř. Hradci a zemřel 70tiletý dne 1. srpna 1807., dočkav se několik měsíců před svou smrtí zprávy, že jest Hradci Jindřichovu gymnasium opět povoleno.

[14]) Bratří de Grotte zůstali v Hradci, v domnění, že bude řád obnoven, stali se velmi populárními ve městě a jejich jméno jest do dnes známo. Jeden z nich hotovil nábožným rodinám skříňky a obrázky nábožné dosti umělé a zemřel v Hradci jako „poslední jesuita".

[15]) Pro tuto hlavní školu ustanoven byl ředitel, katecheta a 3 učitelé, z nichž jeden byl onen Ig. Schütz, daný do Prahy na vzdělanou. Ředitelem školy ustanoven byl poslední regent semináře jes. Mik. Krebs.

Jenička.

Báseň Frant. Chalupy.

(Dokončení.)

Ač ztichnul krvavého boje ryk,
u Lipska divoká smrť ještě řádí
a mezi raněnými květy mládí
i staré kosí ještě sobě květy.
Vypouští ducha mnohý bojovník
a anděl smrti v nadpozemské světy
jich duše nese. Všady sten a vzlyk
a nikoho tu, kdo by těchy skýtal,
kdo oči zatlačil a mrtvé sčítal.

Tam na bojiště konci nad potokem,
kde v krve proudu voják kyrysník
se zvedá, v dáli patří kalným okem
a hledá vlasť svou, drahou domovinu —
„Ach otče, požehnání pošli synu,“ —
kdy šeptá, kdy zas hlava k zemi padá, —
jde kolem markytánka, žena mladá.
Vzdech žalný slyší, k vojínu se chýlí
a zadívá se v zkrvavenou líc.
Ó Bože! Jaký přízrak! Což se mýlí?
Či smyslů svých snad není mocna víc?
Či ďábel snad ji klamem neláká?

Toť Vavřinec, syn Jana Sedláka!

Kyrysník pozved zakalené hledy
a ruku vztah a šeptá: „Velký Bože,
což anděla mi sýláš naposledy,
než mrtev na studené klesnu lože,
jenž Jenički mé podobu má smavou?
Ó věčné nebe, vroucí tobě dík!“
Tu nachýlena nad krvavou hlavou
se rozplakala Jenička jak dítě.
Kde ještě panovala smrť tak lítě,
kde kouřila se ještě teplá krev,
na místě všech běd, utrpení, hrůz,
byl jako zjevem andělským té ženy zjev.

Stál podál její markytánský vůz. —
A nežli západ zbarvil slunce nach,
již za vozem se zvedal vírný prach
po cestě, která k českým luhům vede.
Na měkkém lůžku na něm voják kyrysník
a slovům naslouchá, jež lepší, nežli lík.

Tím sladkým, měkkým, něžným, dobrým hlasem
Jenička líčí, kam ji vedl osud,
jak za vojsky šla, zdali někdy časem
by nenašla té drahé jeho hlavy,
jak válečné se nelekala vřavy,
ni smrti studenější nežli ocel.
Jak láska její velkou, mocnou dosud
tu svědkem — každý dlouhý, pocel
a oko, které hvězdou štěstí září.

Den pouti byl tu v naší dědině.
Ji na Vavřince slavně víska světí.
A nebývá to věru jediné
jen zástup usměvavých, zdravých dětí,
jenž v čas ten rozraduje se i zjaří.
Tu k pobožnosti, na pohovor staří
se sejdou, porokují sobě dosti
a povědí si při džbánečku piva,
co má ten, nebo onen za starosti,
jak bohatě a hojně bude žniva,
co vykonati ještě má kdo prací . . .
I upomínkou v zašlý čas se vrací.

Tak mnohý soused v chrám se ubíraje
se rozpomenul v době slavnostní
i na Vavřince, na Jenička milou,
již zmizeli jak ptáčata z jich kraje.
Co s ním se přihodilo, a co s ní?
Jak jablíčka dvě padli od jabloně.
Kdo nezatruchlí, nezakvílí pro ně?
Zda trpký život útrapy jich množí,
či jako dobrý přítel, sedlák Jan
již na věčné jsou tam pravdě boží?

A Sovák? Zrádce?

Jako matný stín
se vleče žitím. — — Krváceje z ran,
jež tehdy zasadil mu Francouz v hněvu,
když lepou viděl uprchnouti děvu,
na lůžku zápas vedl s krutou smrtí.
Když povstal zmrzačen, — tu s povržením
se k němu měli lidé — a to drtí!
A jako sova přede svitem denním,
on před nimi se do zákoutí krad
a mezi lid jej vehnal jenom — hlad.
Pak svědomí se probudilo spící
a dělo: „Ejhle, jaký zrada hřích!“
Proud slzí lil se s jeho líců
a želí — do dnes, — že byl zrádcem svých.

U cesty, kde lid na pouť spěchá kolem,
tu sedí smutně, jako matný stín,
až almužnu mu někdo hodí v klín.
A nevýslovným jesti pojat bolem,
když vzpomene, že Vavřincův dnes svátek . . .

Vůz kol něho jel volně po poledni.
Muž na něm jakýs, žena hezká sedí
a almužnu mu hází . . . Sovák hledí, —
i hledí — hledí, — poznává je v mžiku.
„Ach, o jinou vás," — v žalném volá vzlyku, —
almužnu prosím! Milostivě shledni,
Vavřinče, Jeničko zde na Sováka,
vy šťastní dobrodinci, na žebráka,
pro nějžto jiného již daru není,
než odpuštění, vaše odpuštění!"

A žasnouce i divíce se všemu,
ti šťastní rádi odpouštěli jemu.

* * *

Věk dlouhý přežili a v blahém stáří.
Jak sladko bývalo jim vzpomenouti
na všechny bědy, slasti v žití pouti.

Křest Měčislavův.

Historická povídka z X. století od E. Zorjana. Z polského přeložil Jos. Tumpach.

(Dokončení.)

Na Ostrově scházeli se zatím lidé, jakých tam potud nebývalo. Lid domýšlel se, že jsou to křesťané, a vřel hněvem: parobci taktéž hleděli s nechutí na to, ale strach je zdržoval. Měltě ještě každý z nich dobře v paměti nadělení, jakéhož jim Mečík uštědřil. Miloš stal se přísným, ačkoli nikomu neublížil. Jenom jednou zjevil se na bráně trup starého děda, kterého Mečík polapil, když právě kradl se ku stodole a chtěl zapáliti. Od doby té dbala pak stráž knížecí o Ostrov ještě více, chodila po lesích a šířila postrach stále dále.

Na zámku konány zatím přípravy k veliké slavnosti. Kníže již se tím netajil, že si přivede ženu, a to křesťanku. Chystal pro ni komnaty, jež zlatem zářily, ba i to se povídalo, že v jedné z nich dal postaviti oltář s velikým křížem. Tam pak také docházel často otec Nikodem, jenž byl se již zase zotavil. Časem bývalo ho též viděti, jak jel uprostřed knížecí stráže na Ostrov, tam zdržel se několik dní a zase se vracel.

Měško měl mnoho práce a často býval při tom zasmušilý. Vysýlal zvědy na hranice, jiné zase přijímal a s těmi dlouho hovoříval. Mečíka bylo všude plno, a práce se mu též nenedostávalo. Pomáhal mu sice Lubomír i Hněvko, ale on přece sám ku všemu byl nejčilejší. Štěpek všade provázel knížete; otázán odpovídal směle, ba i radil pánu svému, když se ho tento ptal, jak vypadají komnaty na zámku krále českého. Zvědavý hoch všímnul si tam všeho, a teď povídal o tom; kníže pak ho poslouchal chtěje, aby podobně uspořádán byl i byt Doubravčin.

Jednoho dne konečně přicválal jezdec na zpěněném koni a přímo přál si mluviti s knížetem. A za hodinu po té vyrazil již Měško v čele veliké družiny nádherně a bohatě, jako snad posud nikdy, vypravené. Stráže na zámku ujal se Hněvko.

Lid zíral zvědavě a bázlivě na knížete a jeho průvod. Byloť mu dobře známo, co že to znamená.

Kníže dospěl se svými až slezských hranic. Tam čekali celý den, až spatřen konečně zástup jiný vstříc jim přijíždějící. Jemu včele jechala mladá, hezká děva, postavy statné, rytířské. Jí po boku jel na bílém koni člověk vážný, s dlouhým bílým vousem, v černou řízu s velkým zlatým křížem na prsou oděný. S druhé strany jel pak mladý muž, zajisté vojín, jenž ústrojem svým od jiných se lišil.

Byla to Doubravka, kralevična česká, kněz Jordán a bratr Doubravčin, Boleslav.

Měško seskočil s koně, aby je uvítal; totéž učinil Boleslav a po nich i sestra. Objali se oba jako bratři, Doubravka pak uvítala s úsměvem svého příštího manžela a pravici mu tiskla.

Měško provodil hosty své na malou paseku, na níž stany byly vystaveny. Nejkrásnější byly pro něho a Doubravku s Boleslavem. I kněz Jordán byl tam pozván.

Měško uvítal hosty své hostinou a velice byl rozradován. Štěpek pak, jenž knížeti přisluhoval, hleděl jen neustále na hezkou kralevičnu. Kníže vida to usmál se.

„Jemu jsem díkem zavázán, že jsem si pro vás zajel," pravil; „neboť on první byl pravil, že jste stvořena za ženu moji."

Doubravka pohladila jinocha, a tento poceloval jí ruku.

„Budu vám sloužiti, milostivá paní, věrně jako pánu svému," pravil Štěpán směle.

Všem zalíbil se pro spanilosť svoji a odvahu.

Hostina chýlila se již ku konci, když Doubravka pošeptala cosi Měškovi. Zachmuřil se trochu.

„Nemůže býti jinak," pravila.

„Ha, trudno to, než přejete-li si toho."

Kníže vystoupil ze stanu, dal rozkaz, aby se všicci uchystali na cestu, zavolal potom Mečíka a Lubomíra, promluvil s nimi cosi, a pak vešli spolu do knížecího stanu. Několik českých pánů stálo u vchodu. Kralevič Boleslav promluvil k nim cosi, načež tito pokynuli hlavami na znamení, že rozuměli.

Po té spuštěna záclona, jež u stanu dvéře zastupovala.

Štěpek obcházel kolem pozpěvuje si a zíraje pilně na všechny strany. V tom zavolal ho kníže. Přiběhl rychle.

„Ať všichni sedají na koně!"

Štěpek odběhl s rozkazem.

Krátce po té hnul se průvod k Poznani.

Zástupové český a polský jeli vedle sebe ve shodě a přátelství. Napřed jel Měško Doubravce, Bolkovi a knězi Jordánovi po boku. Lid vítal cestou knížete svého i novou paní svou, ale na tvářích jeho nebylo znáti radosti. Vítal je, poněvadž to bylo povinností jeho, ale bylo zřejmo, že je lid ten smuten jakoby v předtuše neštěstí jakéhos.

V Poznani pod hradem shromáždily se ohromné zástupy lidu. Každý byl by věru rád viděl tu ženu knížete svého, o níž hovořilo se, že nese záhubu staré jejich víře. Hleděli na vozy, jichž bylo plno, a reptali.

„Bohaté věno přináší to Doubravka knížeti; — tisíce křížů na záhubu našich bohův. Na kříži tom zabili svého boha a i naše chtějí usmrtiti.... Hanba těm, kteří přijmou novou tu víru!“

Medu, chleba a soli předloženo nové paní, jež omočivši chleba v medu ochutnala, podělila se s mužem, a zbytek podala po té bělovlasému kmetovi na znamení lásky k tomu lidu, jehož paní se stala. Kmet ten přiložil chléb k ústům, Doubravka vjela do zámku, načež on stisknuv sousto to v hrsti zamručel cosi zlověstného. Lid hovořil, že podala Doubravka ve chlebě tom lidu jedu.

Na zámku panovalo veselí a zábava; dvořané a vojíni naši bratřili se s Čechy. Kníže všechny bohaté hostil, Doubravka pak pomáhala mu při tom. Byla to paní milá a veselá, a všech lásku ihned si získala. Však si také uměla srdce každého nakloniti a na nikoho nezapomněla. Se všemi se přátelila, tak že kníže vida to velice byl potěšen, jelikož poznal, že mu velice usnadní veliké to dílo, jehož chtěl se podjati. Piastovci i kmeti, dvořané i služebníci, všicci přilnuli k nové paní své od prvního okamžiku. Jistě, že učiní s nimi, co bude jen chtíti, a oni půjdou za ní i do nového kostela.

Na velikém nádvoří zámeckém postaveny stoly a lavice, vyvaleny bečky s pivem a medovinou, mísy kouřily se navařeným masem. Všichni zváni byli k jídlu a pití, ale scházelo ochoty. Každý sice pil, ale ne každému bylo do hovoru a veselí. Až teprve medovina rozvázala jim jazyk. Ten i onen prohodil nějaké slovo, tu a tam povstaly hádky, ale ty zahnal brzy starý Vojslav dobrým slovem nebo Mečík, jenž se často na nádvoří ukázal; jedním pohledem zamykal ústa těm, kteří mluvili příliš mnoho a nerozvážně.

Jako jindy bylo i teď Mečíka všade plno, a veselosť jeho každého k radosti povzbuzovala, jelikož také věděl každý, že má u knížete velikou moc a žertu nezná. I lekali se všicci pronikavého oka jeho a přísnosti, s níž se netajil. U knížete byl vším a vše mu bylo dovoleno, kdyby byl i krk někomu zakroutil.

Druhého dne počal se lid rozcházeti do svého domova, ačkoli nikomu domů nebylo na spěch. Bez úmluvy každý šel buď na božiště nebo do svatyně. Největší počet sešel se jich na božišti Jasoňově.

Kněží se modlili a přinášeli oběti na svatyni, lid pak tlačil se kolem; smutek halil všechny, starcům pak splývaly po tvářích veliké slzy. Ticho hluboké panovalo tam, časem jen hlasitějším pláčem přerýváno.

V tom rozhrnula se opona boha zakrývající, a lid udiven uzřel ohromnou sochu Jasoňovu s hořícíma očima. Oči ty, zdálo se, že blesky srší; bůh celý vyhlížel hrozně.

Lid padl na kolena, a z tisícerých prsou vydraly se vzdechy. Zdálo se, že to celý národ stěžuje si bohu mocnému a prosí o pomoc.

U nohou sochy stáli skloněni šediví kněží. Jeden z nich, nejstarší, ten, jenž byl ondy zachránil kněze Nikodema a bratra jeho, vzchopil se, a jakoby v horu rostl nad lidem v zástupě. Bílý šat pokrýval ho, mléčný vous splýval mu až po pás; tvář jeho byla velice bleda, a jenom oči červeny byly jako od pláče. Nářkem lidu prodral se hlas jeho a lidu v hloubi duší pronikal.

„Lide věrný," započal, „lide, jenž zamiloval jsi si odvěčné bohy své, neplač a nermuť se. Nepřítel krutý hrozí nám, ale bozi naši jsou mocni a nezachvějí se, kdyby i země měla se zachvěti. Jedna jen jest moc hrozná a strašná, — nevěra lidu! Pokud bohové ve srdcích vašich, potud ničeho báti se nemusíme. A vy jim věrni jste, vy víry své neopustíte!?"

Hlahol veliký ozval se v zástupě; všichni přísahali, že se staré víry své přidrží.

„A běda těm," pokračoval kněz, a hlas jeho stával se hrozným jako hrom, tváře naběhly mu krví, z očí jiskry sršely, „běda těm, kteří by bohy zradili. Proklínám je i děti jejich. Ať jim oheň vnitřnosti vypálí, hlad je vysuší, tělo od kostí odpadá, černé můry prsa v noci hnětou a sen od hlavy zapuzují; ať oheň nechytá se mrtvol jejich a zvěř divá střev jejich.... Prokleti ať jsou zde i tam!"....

Ukázal rukou k nebesům a stál dlouho tak, a lid opakoval po něm: „prokleti!" —

Ozvěna roznášela hrozná ta slova kletby daleko a zase zpět je přinášela, a v uších všech znělo to: „prokleti!" —

Nikdo pak nepozoroval při tom ani v zástupě malého člověka, jenž spolu s jinými na zemi ležel a byl velice bled. On jediný toliko neopakoval kletby té, ačkoli rety pohyboval. Když pak všichni povstali, tu zmizel opatrně v lese, nikým nespozorován. — — —

Následující dni uplynuly na zámku na pohled zcela pokojně. Na zámku bylo samé veselí, kdežto po lesích potulovaly se podivné osoby, jichž dávno již tu viděti nebylo. Byli to staří dědové, kteří dříve sotvy se vláčeli, a jimž nyní sil jaksi přibylo. Všade bylo možno s nimi se setkati; nahlíželi do každého domu a chaty, jen některé z nich kvapně míjejíce. Než v tomto klidu strojeném bylo možno doslechnouti se též stlumeného reptání, jež se lidu z prsou dralo. Ba již i v uzamčených jizbách šepoty ty se ozývaly, jakoby lid zrady se obával.

A přece byli tací, kteří uměli vyslechnouti ony šepoty. Takovým byl Mečík. Sám však zdržoval se stále na zámku, jelikož tam nemohli se bez něho obejíti. Ani rady ani zábavy nebylo bez Mečíka. Kníže ho potřeboval i ku zábavě hostí i ku klidné poradě, když všichni již ku spánku se uložili. Ale Mečík měl uši, které, jak říkával, chodily; kam nemohl sám, tam poslal uši své, a věděl vše, co chtěl. Ušima těma byli oddaní lidé, jichž nikdo nepodezíral, a kteří každé slovo zachycené Mečíkovi donesli. Ten pak vyprávěl to teprve knížeti. Tentokráte však choval vše to při sobě, nechtěje pánu svému zábavy hatiti, a sám radil, jak možno bylo.

Milošovi přikázal, aby se vrátil na Ostrov, sebral křesťany a nařídil jim, aby byli přichystáni na každé zavolání knížete.

„Neodpouštěj pak nikomu. Kdo ti nebo tvým ublíží, na strom s ním. Tak poručil kníže. S věrou však se ještě tajte, pokud nepřijde příhodná doba. Na lidi dávej dobrý pozor, a jakmile něco postřehneš, dej mi věděti.“

Miloš vrátil se k hospodářství a poznal, že bude mu teď obtížněji jednati. Kolkolem viděl samý odpor; křesťané, které vzal do služby, přinášeli mu zvěsti o toulavých dědech, a jeden z nich i viděl, co dálo se na Jasoňově božišti. Miloš jezdil teď stále ozbrojen a v průvodu stráže, aby byl bezpečnější. O syna již ani neprosil, boje se o něho.

Jenom otec Nikodem neznal strachu a nejednou v noci přišel na Ostrov, aby tam hrstku věřících posilnil slovem božím. Byl již nyní všecek šťasten, jelikož měl na zámku oltář v komnatě kněžnině, kdež sloužil mši sv. každého dne.

Lid všecek překypoval zatím tajeným hněvem, a v noci zapaloval domy těch, o nichž bylo známo, že přijali novou víru. Jenom knížecího dvoru na Ostrově nikdo se netknul buď ze strachu, nebo aby nebyl poznán. Chata nebo dvůr jiného mohly shořeti beze všeho podezření, ale tadyhle by každý ihned byl věděl, že se to mstí lid na knížeti pro novou víru.

Nahlas hovořilo pak se i to, že je již Měško pokřtěn a že uzavřel s Doubravkou křesťanský sňatek ve stanu na hranicích, a s pánem svým že přijali tam křest Mečík a Lubomír.

Odkud to lidé věděli, těžko říci, ale zpráva ta zdála se býti zaručenou a kolovala z úst do úst.

Několikráte však nalezeni v lese i pobití lidé. Miloš poznal, že byli to křesťané, a donesl to Mečíkovi, jenž však již o všem věděl.

„Vinníků neznám, rady nevím, musíme tudíž trpěti, jak dlouho bude kníže chtíti,“ pravil, a na čele jindy tak jasném zjevila se mu vráska zamyšlení nebo hněvu.

Pravil sice, že rady neví, ale kdo znal Mečíka, věděl, že tomu tak není. On musil radu věděti. Cosi v noci s jakýmisi lidmi pod zámkem vždy umlouval, sám odcházel, ale tajil se s tím i před knížetem. Služebníci zámečtí poslouchali ho slepě a milovali, tak že mohl míti v nich pomoc v každé potřebě.

Zatím se zábavy na zámku ukončily. Družina česká vrátila se domů, v Poznani zavládl klid, — ale spokojenosti tam nebylo.

Teď teprve sdělil se Mečík s knížetem o to, co se po kraji děje.

„Jsi mužem důmyslným, děkuji ti“, pravil kníže; „jednej tak dále, já ti pomohu.“

„Buřiče vypátrati mohu, ale co s nimi?“ tázal se Mečík.

Kníže se zamyslil.

„Pověsiti všechny nemohu, povstala by bouře veliká, a nám je třeba ještě klidu; ale jednoho pro příklad druhým potrestati by neškodilo. Ale ten musí býti vinen a polapen při činu.“

„Dobře“, pravil Mečík, „aspoň jednoho musím chytiti.“

A znovu počal sám i s lidmi svými slídíti; než těžce bylo mu toho se dověděti, kdo to lid nejvíce podněcuje. Měl sice podezření, že je to syn Jazdunův, ale chtěl míti jistotu.

Jednou, a již hezky pozdě, zaklepal kdosi tiše na zámeckou bránu. Vojslav porozuměl tomu znamení a sám šel se podívat, kdo by to byl. Cosi chvíli šepotali, až konečně někoho vpustil. Uplynula pak

hezká chvíle, když vytratilo se ze zámku dvé lidí v prostých šatech a beraních čapkách a zmizeli v temnu nastalé noci.

Cestou šepotali si cosi v ucho, jakoby se báli, aby jich někdo neposlouchal.

Nedaleko Ostrova stála pak v hloubi lesa ukryta malá, ubohá chata. Bydlel v ní starý kmet, jenž měl jednoho parobka, jelikož již neměl sám sil ku práci. Jen málo kdy opouštěl chatu svou, leda když odešel někam na slavnosť nebo do svatyně. Lidem nepřekážel, jelikož choval se klidně a po klidu toužil. Lidé si ho sice vážili, ale málo kdo zašel do jeho chaty, jelikož byl chud a na pohostění neměl prostředkův. Teď pak, když měli lidé t o l i k věcí na mysli, zapomněli skorem na chatku tu a majitele jejího docela.

A přece dály se ve chatě té věci podivné, jako ku příkladu teď. Jest pozdní, temná noc, a tamto prodírá se štěrbinami okenic matné světlo. V malé jizbičce nalézá se několik lidí. Tváře jejich jsou přísné a spolu zvědavé, obráceny jedním směrem. A tam na zemi leží člověk roztažen, mocně spoután, s tváří zsinalou, s ústy zatatými. Nad ním pak nachýlil se chlap ohromný, černě zarostlý a, jak bylo viděti, až do vzteklosti rozhněvaný.

„Mluv, je-li ti život milý!“ — zvolal.

Ležící mlčel.

„Ha, proklatý pse, já ti ústa otevru!“

I počal pěstí do něho bušiti a nohama kopati ho do prsou i života. Nešťastník sténal bolestí, ale úst neotevřel. Muka ta trvala dlouho, ale bez výsledku; toho, čeho dověděti se chtěli, mučený nepověděl.

„Tací jsou všichni ti křesťané! — ozval se jeden z přítomných; — mlčí, jakoby měli ústa zazděna; nechtějí vyznati, kdo již k nim se přidal, a kdy se chtějí vrhnouti na nás, aby nás k nové víře přinutili nebo zahubili. „Oni to vědí dobře, přijal-li již kníže křest nebo ne, ale ptej se jich. ...“

Ten pak, jenž dříve nešťastníka katoval, přiskočil k němu znovu, trhal ho zuby, bil a trápil, ale přinutiti ho nemohl, aby mluvil.

„Ať ho běs odnese!“ zvolal; „k ničemu to nevede, proto musíme to s ním skončiti.“

Chytil silný provaz, hodil ho ležícímu na krk a vlekl ho z chaty. Dva muži šli s ním. Vyšli ze dvora a brali se do lesa.

V tom však vyskočil kdosi z houštiny, bylo slyšeli ztlumený výkřik, a černý ten chlap povalil se jak byl dlouhý na zemi. Dvé rukou stisklo mu hrdlo. Házel sebou mocně, chtěl se vzchopiti, ale člověk jakýsi, ač malý, dusil ho obrovskou silou. Po chvíli přiběhli jiní. Povalený myslil, že je to pomoc, ale zmýlil se. Byl spoután, že se ani hnouti nemohl, a vlečen houštinou. Dva jeho druhy týž stihl osud.

Ušli několik set kroků, našli koně, kteří na ně čekali, a pádili k zámku.

Již pak počalo svitati, když dorazili ku bráně. Stráž rychle otevřela, koně odvedeni do stájí, lidé někde uzavřeni, a bylo ticho až do rána.

Teprve když kníže vstal, nastal obyčejný ruch a vše přišlo ve známosť. Mečík totiž v noci vytratil se s důvěrníkem svým ze zámku, na cestě nalezl ještě dva jiné, kteří kolem chaty v lese ukryti byli, a chytil tři muže, kteří právě bezbranného člověka usmrcovali. Jedním z nich byl Jazdunův syn.

Kníže byl velice rozlícen; ihned kázal vinníka potrestati. Dal vyvésti z vězení Jazduna, a před jeho očima syn jeho na valech pověšen. Trup jeho visel tam celý den na postrach lidu, jenž se rychle dověděl o celé té příhodě.

Odvaha pohanů klesla; ulekli se velice vidouce, že ví kníže o všem, že jest přísný a nezná smilování.

Křesťané pak zase směleji hlavy zdvihali, jsouce si jisti ochranou knížete svého; scházeli se, aby mu ku pomoci přispěli, jakmile by je povolal.

Na zámku pak již nebylo to tajemstvím, že den co den slouží kněz Nikodem mši sv. pro Doubravku, ba i to se vyprávělo, že také kníže při mši sv. bývá.

Čekáno tudíž stále jen na okamžik, kdy dá kříž na zámku zaraziti a staré bohy skáceti rozkáže.

Měško zatím konal jakési přípravy, ozbrojoval stráž jakoby na výpravu, najímal nových lidí, umlouval se se Sydyborem a Čechy skrze posly, ale na křest nevzpomínal. Mohlo se zdáti, že křtu ještě nepřijal; ale do pohanské svatyně nechodil, obětí nepřinášel, jakoby byl docela zapomněl, že zrovna v sousedství má staré kněze, jichž se dříve o věštbu byl tázával. Staří ti kněži byli na knížete rozhořčeni, ale nesměli mluviti, neboť by je byla mohla stráž snadno zaslechnouti a knížeti vše donésti. Jenom v hloubi lesních pustin vřelo to zlobou proti knížeti a kletba na něho svolávána, třeba že ještě zřejmě ničeho se nedopustil proti víře dávné. Lid popuzován kněžími svými plakal, ale bál se pána svého, jelikož byl to pán mocný a všade sluhů měl plno. Mečík byl okem i sluchem jeho, všeho se dopátral, a přísně káral cokoli. Nebylo však to pronásledování pro víru, nýbrž jen pro neposlušnost.

Byl to způsob velmi dobrý, jelikož nastal po kraji jakýs takýs pokoj, jemuž arci kníže nedověřoval; ale pro tu dobu více učiniti nemohl.

Doubravka vyjížděla zatím s manželem svým často na lovy, ochotně vítala hosty na zámku, bavila se s pány i kmety, a všechny získala si upřímností a dobrotivostí. Rok neuplynul ještě od té doby, co vstoupila na zemi naši, a již milovali a ctili ji všichni, kteří ji znali.

Pomáhala pak velice knížeti takovýmto jednáním svým, zjednávala mu přátel, a mocnější připravovala na události, jež v brzku měly již nadejíti.

A buď působením Doubravčiným nebo působením knížete věděli všichni bohatší a váženější muži po kraji, co mělo se státi, — a chválili úmysl Měškův. Nahlédliť, že přijetí nové víry ochrání rodný kraj před nápady Němců-křesťanů, že přinese pokoj zemi naší a ve válce i pomoci zjedná mocných sousedův.

Na dvoře již také nikdo se s tím netajil, že bude křest Polsce velice prospěšným, a proto že jest i nutným. Kníže sám hovořil o tom a mluviti tak kázal. Mnoho dvořanů přijalo již křest potají, za jejich příkladem šli pak mocní úředníci knížecí, všichni Piastovci, a i bohatší kmeti, kteří na zámku častěji bývali a ke knížeti lnuli. Křest udělován v nové kapli, kterou Měško pro manželku svou uchystal.

Ruch mezi křesťany v celé zemi rychle se vzmáhal. Hledali se vzájemně, volali k sobě příbuzné, přátely a známé; často celé dvory i se služebnictvem křest přijímaly.

Kněz Nikodem každou chvíli vyjížděl ze zámku, navštěvoval věrné, zase se vracel, křtil, a sil mu při tom jaksi přibývalo. Z očí, zdálo se, že mu září paprsky, tvář stkvěla se mu radostí nadzemskou.

Ale přece jsa sám nemohl zastati vše, i prosil kněžnu, aby povolala mu kněží z Čech ku pomoci. Doubravka sama již také na to pomýšlela, a čekala jenom na příležitosť.

Na hranicích německých panoval zatím pokoj, ačkoli nebylo známo, jak dlouho potrvá. Sydybor střežil pomezí stále, jsa pohotově dnem i nocí. Měško ho nechal při tom, ačkoli věděl, že se král český staral o mír u císaře německého, slibuje, že zeť jeho s celým národem přijme křest sv....

Kníže pak radil se zatím s důvěrníky svými, co by měl dále počíti. Nevěděl, je-li již doba příhodna ku přijetí křtu, či měl-li by ještě déle čekati. Doubravka naléhala na něho, jelikož dusný byl jí život uprostřed pohanův, ale kníže ještě váhal a prosil o sečkání. Chtěl se ještě poraditi s bratrem.

Odebral se tudíž k Sydyborovi do Hnězdna. Cestou bavil se lovem a vyptával se, co děje a mluví se po kraji, a jak smýšlí lid o nové víře. Než ne mnoho mohl se dověděti. Lid byl pokojný a mlčenlivý.

U Sydybora zdržel se kníže několik dní. Jezdili na lov, mluvili o tom a onom, a teprve při rozchodu otázal se Měško bratra, myslí-li, že již doba vhodna.

„To víš ty nejlépe; máš zprávy stále z celého kraje, kdežto u mne jest úplné ticho. Znají mne, že žertů neznám a moc mám. Na mé lidi můžeš spoléhati, ti půjdou slepě všade.“

„Chci poslati do Čech,“ pravil Měško.

„Dobře, neškodí.“

„Musí mi poslati kněží, velice jich potřebuji.“

„Ovšem.“

„Buď přichystán; až ti dám znamení, přijdu i s vojskem a učiň to tak, aby ihned byli přichystáni všichni ku přijetí křtu.“

„Přijmou jej, a já s nimi“ ...

„Děkuji ti.“

„Kéž by se nám to jen podařilo.“

„Mám velikou naději,“ zvolal kníže vesele; „mohli-li pokřtíti Čechy, podaří se to i u nás.“

Po návratu do Poznaně radil se Měško dlouho s manželskou svojí, načež zavolav Mečíka kázal mu, aby se přichystal na cestu.

Mečík vrátil se brzy s oznámením, že jsou lidé i koně připraveni. Kníže mluvil s ním dlouho, ještě jednou opakoval mu to na prahu, a odeslal ho na cestu.

Mečík vyjel tudíž s deseti jezdci, a nikdo nevěděl kam a proč. Jediný Štěpek usmíval se radostně a kněžně ruce celoval.

„Máš radosť?“ tázala se ho paní.

„Ó, velikou!“

„Miluješ tedy svoji novou víru?“

„Jsemť v ní vychován, jakž bych ji tudíž neměl milovati?“

„Snad bys se chtěl státi knězem a potom biskupem?“

„Takovým, jakého jsem viděl na zámku vašem v šarlatové říze?“

„Ano.“

Štěpán přemýšlel chvíli.

„Nikoli, milostivá paní; křesťanem možno býti i takhle, a já chci zůstati vojákem a bíti se za vlasť, až toho bude potřeba!“

Doubravce líbila se odpověď ta, pocelovala hocha na čele a darovala mu zlatý řetěz na pás. Štěpek ihned se jím ozdobil a radostně díval se na sebe.

„Jednou, milostivá paní, až vrátím se z vojny, dáte mi takový ústroj, jaký nosí rytíři u vás.“

„Dostaneš ho jistě, jelikož vím, že budeš statečným junákem.“

„Ó, já bych se šel tak rád bít!“ zvolal Štěpek.

„Lepší jest mír, nežli válka,“ odtušila Doubravka.

„Ovšemť, ale boje také jest potřeba.“

Kníže sám také rád hovoříval se Štěpánem, neboť hoch byl vtipný a pána svého miloval velice. Teskno mu bylo sice po rodičích časem, leč kníže domlouval mu, že je tam nebezpečno jezditi.

Za to býval Miloš často na zámku a besedoval s knížetem; vše musil mu vyprávěti a rozkazy od něho přijímal. Také kněžna volala Miloše časem k sobě a v soukromí o něčem s ním hovořila; někdy pak býval i otec Nikodem přítomen hovorům těm.

O čem as hovořilo se tam? Těžko uhodnouti, neboť Miloš nebyl povídálkem a vše nechal u sebe.

Zatím pak událo se něco, co lid na pohled pokojný znovu pobouřilo. Jednoho jitra totiž uzřen na místě, kde byl kdysi usmrcen jeden z křesťanů, vysoký kříž z čerstvě otesaného dřeva.

Lid hleděl zaraženě na to znamení nové víry, a nikdo se kříže nechtěl doteknouti. Stále větší zástup zvědavců sbíhal se kolem; hlasité reptání ozývalo se jen, až přibelhal se tam o holi šedivý děd.

„Takli bohy milujete,“ zvolal, „že žádný z vás netkne se toho dřeva ohyzdného, jež nám přináší zkázu a zhoubu?“

Ohlédl se kolem, vytrhl jednomu poblíž stojícímu sekeru z ruky, jako jun poskočil ku kříži a počal do něho sekati. Dřevo sténalo pod údery železa, vrcholek se chvěl, ale spodek byl silný, že nebylo snadno podsekati jej. Lid díval se na to mlčky, ale nikdo nepomohl.

„On jediný nebojí se kouzel, a kříž ten musí býti začarován,“ pravili a dívali se na něho.

Znoj splýval mu s čela, krvavý ruměnec vystupoval mu v tváři, na rukách napjaly se mu žíly jako provazy . . .

Kříž se počal stále víc a více chvěti, až se náhle naklonil k jedné straně; lid odskočil s výkřikem strachu. Kříž padl s třeskotem na zemi.

Chvíli panovalo ticho, až vydral se konečně křik ustrašení z prsou přítomných.

Kříž padaje převalil s sebou i starce, jenž ho podťal.

„Bůh křesťanů se mstí!“ volali všichni. Báli se přistoupiti k místu neštěstí. Teprve po chvíli přiblížili se odvážnější, odsunuli dřevo, chtějíci starce zdvihnouti, ale ten již nevěděl o sobě. Lid ho obklopil, hledě na něho soucitně a bázlivě.

Starému ještě jednou prsa se nazdvihla, zasténal, a ti, kteří blíže stáli, uslyšeli slova:

„Mocný Bůh!“ — Potom skonal.

„Mocný Bůh!“ opakovali ostatní, hledíce s bázní na dřevo povaleného kříže.

Starého odnesli kamsi do chaty, aby ho pochovali, a zvěst o smrti jeho rozšířila se letem. O ničem jiném nehovořilo se, a slova umíra-

jícího naplňovala všechny strachem. Byl ť stařec znám jako kněz pravý, uměl čáry zažehnávati a sám žádných se nelekal. A přece ho kříž zabil, Bůh křesťanský pomstil se za zneuctění své.

Na druhý den spozorováno však, že stanul na místě prvého kříže jiný, ještě vyšší. Než nikdo již neodvážil se ho doteknouti, boje se pomsty nového Boha.

V brzké době počaly se kříže množiti na cestách i v lesích. V noci však všecky zase byly povalený kromě toho jediného, jenž krví své místo označil.

Započala tichá, ale úporná válka dvou tajných sil. Jedna stavěla kříže, druhá je hroutila k zemi. Lid pohanský ještě více číhal po lesích a scházel se ve svatyních a posvátných hájích. Kněží pobádali ho k vytrvalosti ve víře, hrozili pomstou starých bohů, a lid poslouchal a stěžoval si do těch, kteří přinesli novou víru. Hrozné pohledy vysýlány na zámek a Ostrov, ale nikdo nesměl vysloviti jména knížete. Byltě on nyní hroznější, nežli kdy jindy.

Mečík vrátil se později s tajemné své výpravy, a s ním zároveň přibyl i Sydybor s velikým vojskem. S podivením dívali se všichni na příjezd Čechův.

Vedle Mečíka a Sydybora jel týž kněz, který provázel kdysi Doubravku do Polska. Za ním pak viděti bylo několik ještě jako on oděných mužův. Byli to kněži čeští, kterých Měško potřeboval k uvedení nové víry.

Nebylo již věru pochybností, že kníže přijme křest veřejně, a s ním bude celý národ nucen tak učiniti.

Bázeň padla na zemi. Všichni čekali dne toho a báli se ho.

Na zámek sjížděli se Piastovci, možní pánové a kmeti, úředníci knížecí a správcové. Všichni byli vystrojeni, a přijížděli se služebnictvem a s bohatými dary.

Kníže ustanovil den křtu sv.

Zástup lidu obklopil zámek, nádvoří bylo plno, na valech rojilo se to vojskem.

Kněz Jordán vystoupil s jinými duchovními ve zlatých ornátech, s křížem v ruce, čekaje na příchod knížecího páru. Nejpřednější pánové a dvořané byli kolem něho. Hněvko, Lubomír, Mečík, Vojslav a Miloš byli mezi nimi. Služebníci nastrojeni drželi na rukou bílý šat.

Konečně ukázal se kníže s manželkou svojí; Štěpek kráčel za nimi, nesa v ruce zlatý meč svého pána.

První přijal křest Měško, a dostal jméno Měčislav.

Byv pak pokřtěn, vzal meč z rukou Štěpkových, opásal se jím a pravil:

„Za svatou víru Kristovu a za zemi svoji jsem hotov i krev proliti. Lid můj půjde za mnou!“

Křik radosti povstal v zástupu, všichni hrnuli se ku knězi Jordánovi, aby přijali křest.

Po knížeti prvním byl Sydybor a potom ostatní; křest trval několik hodin. Všichni kněží vykonávali posvátný ten obřad až do únavy, ale jakási síla vnitřní je podporovala.

Každý, kdo přistoupil ke křtu, obdržel bílý šat nevinnosti, oblékl se do něho a objímal ostatní jako bratry. Kromě toho ještě jiné dary rozdával kníže a všechny zval k hostině.

Po ukončeném obřadě hnul se pak celý zástup s duchovenstvem a knížetem ku staré pohanské svatyni. Štěpek šel hned za knězem Jordánem a knížetem, drže v ruce jasný, blýskavý topor.

Stanuli před svatyní. Štěpek podal topor knězi Jordánovi, ten ho požehnal a první udeřil jim do základů staré svatyně, až kus dřeva odletěl. Potom učinil totéž kníže a Doubravka.

Teď teprve vrhli se čeští služebníci, čekající již s sekerami v rukou, na svatyni a v okamžiku ji rozmetali.

Veliký kříž přivežen. Kněz Jordán modlil se nad ním, pokropil zemi svěcenou vodou, a nové to znamení víry zaraženo do ní, vysoko nesouc ramena svá, jakoby žehnati chtělo zemi té a lidu všemu.

Na zámku hodováno vesele, a v hloubi lesů lid plakal a tulil se ku posvátným místům. Kněží mlčeli vidouce, že nastává staré víře poslední hodina. V lidu nebylo síly ku zjevnému odporu, nikdo také nětoužil po něm věda, že by válka nic nespomohla.

Nazejtří stavěli noví křesťané kříže všade, káceli posvátné stromy, a lid knížecí pomáhal jim. Pohané ustupovali stále hlouběji.

Ve hloubi lesů nalezen neživý stařec, jak tiskl k prsům svým malou sošku bůžkovu, kterou snad odnášel s sebou hledaje si místa, kde by svobodně mohl vyznávati víru svou a ctíti staré bohy. Dvé pacholat klečelo u starce, nevědouce, co mají si počíti. Lidé však jich neodehnali, majíce lítost s nimi. Kdosi navrhl pak, aby vzali je k sobě a ubytovali je u nějaké rodiny. Učinili tak opravdu, a šli dále stavět křížův.

Veliké dílo pokračovalo stále pokojně.

Na zámku na místě, kde stála dřív pohanská svatyně, stavěn rychle křesťanský kostel. Doubravka sama dohlížela ku práci. Zářila radostí a děkovala na modlitbách Bohu, že popřál jí býti původem tak krásného díla, jež mělo přinésti zemi naší štěstí a pokoje od krutých vrahův.

Otec Nikodem, jenž horlivě křtil a ku křesťanství lid vedl, nabádal k tomu, že by třeba bylo zbořiti ještě svatyni na božišti Jasoňově.

Konány budiž přípravy ku výpravě té. Štěpek vyžádal si na knížeti, aby i jemu dovoleno bylo tam se vydati.

Jel tudíž po boku otce svého a kněze Nikodema, vesel a šťasten. Brzy na toho, brzy na onoho se obracel, a rád by tam byl býval co nejspěšněji.

Na božišti Jasoňově panoval úplný klid. Živé duše, zdálo se, že tam není. Všichni sestoupili s koní.

Štěpek s otcem Nikodemem první přiblížiti se ku svatyni. Stanuli v předsíni naslouchajíce, je-li tam někdo. Neslyšeli ničeho.

Štěpek nazdvihl záclonu, jež zakrývala vchod do vnitřku svatyně a ustoupil leknutím, uzřev hroznou sochu Jasoňovu.

A v témž okamžiku udeřila ho jakás ukrytá ruka ohromným kamenem. Štěpek se zachvěl a padl na znak. Krev vytryskla mu z úst, jek vydral se mu z prsou.

Kněz Nikodem vykřikl polekán, poklekl ku chlapci nevěda, jak by ho zachránil.

Miloš a ostatní byli již u nich.

Otec vida syna v krvi zalomil rukama a zaplakal; hlas mu selhal.

Zatím pak ti, co stáli poblíž, vrhli se do svatyně, rozhalivše záclonu.

Tam u nohou sochy seděl starý kněz, nehýbaje sebou. Nikdo více ve svatyni nebyl, on to tudíž hocha usmrtil. Dva ohromní Češi vrhli se na starce. Zasténal pod ranami jejich a vypustil ducha.

Štěpek vynesen na čerstvé povětří.

Oddychoval těžce, a zdálo se, že naslouchá ranám seker. V mladém tom mučedníku za víru nebylo již mnoho života. Kněz Nikodem žehnal mu na tu cestu do života lepšího, otec jeho pak tiše plakal.

Stěny svatyně řítily se s třeskotem, a oheň, který roznícen, měl zničiti i stopy po bývalé svatyni.

Červené světlo ohně ozářilo tvář hochovu. Otevřel oči, pohlédl kolem sebe a zašeptal:

„Na zámek .....“

Nesen tudíž pozorně na sroubených nosítkách, a kněz Nikodem kráčel vedle, vroucně se modle.

Dali o tom zprávu knížeti.

Kníže přikázal, aby vnesli hocha do jeho komnaty, a bylo zřejmo, že ho neštěstí to velice zarmoutilo.

Přišla i Doubravka.

Štěpán se na ni usmál, vztáhl k ní ruku, a ona svou mu podala. Přiložil ji na rety své, že zůstaly na ní sledy krve.

„Chtěl jsem bojovati za víru a za vás, — ozval se Štěpek hlasem sotva slyšitelným, — ale umírám, nevyslouživ si zbroje rytířské .....“

Doubravka pocelovala ho na čele, a slzy stály jí v očích.

„Miloval jsem vás a zemi svoji rodnou, — hovořil dále; .... Bůh volá mne k sobě ..... Otče milovaný, neplač ..... pozdravuj matičku moji dobrou ..... v nebi se shledáme .....“

Krev vytryskla mu z úst mocněji, na čele vystoupil mu studený pot.

Štěpán nežil více.

Měško dal tělo jeho uložiti v zámecké kapli, vystrojil mu nádherný pohřeb, a sám šel za rakví.

Na Ostrově bylo od té doby velice smutno. Stáří překvapilo náhle Milošovy, šediny pokryly jim hlavy. Plakali často, hledíce na dva bělovlasé sirotky, které k sobě vzali. Byla to ona pacholata, jež byla nalezena u mrtvoly starcovy v lese.

Kněz Nikodem je pokřtil, a Miloš sám vyučoval je ve víře svaté.

Na hrobě Štěpkově postaven bílý kříž, a sama Doubravka nejednou zavěsila naň rukou svojí věnec z kvítí.

Babička.

Z Victora Huga přeložil Kr. Br.

Spíš? Zbuď se matičko ty matky naší, zlatá!
Vždy, když jsi spávala, ret lehce se ti chvěl,
tvůj spánek bývával dřív modlitba jak svatá,
však v tento večer jsi jak socha ledovatá,
ret bledý nepohnut, a dech tvůj oněměl.

Proč níže čelo tvé, než jindy tak se sklání?
Či nemáš ráda nás? pro jakou vinu zlou?
Hle, zbledl lampy svit, krb jen plá bez ustání.
Ó, mluv, než přestane i ohně plápolání,
a nás dva pojme smrt ve chladnou náruč svou.

Před lampou vyhaslou dvé mrtvol jen tu zbude.
Co asi řekneš, až se ze sna probudíš?
Tvých vnoučat potom sluch k tvým nářkům též hluch bude;
pak volej, modli se ku světici své všude,
nás dlouho objímej — však pozdě bude již.

Ó, polož ruce své v žár našich rukou vřelý,
o pěvci bědném pěj nějakou píseň zas,
mluv o rytířích nám, jimž k službám víly spěly,
již za kytice v dar vítězství přinášeli
svým paním, a jimž v boj byl heslem lásky hlas.

Rci, které znamení jest záhubou fantómů,
a který poustevník zřel Luciferův let?
rci, jaký rubín plá na čele králi gnómů,
démona, děsí-li víc v jeho tmavém domu
Turpina žalmy, než meč Rolandův a hled?

Neb ukaž bibli nám a obrázky v ní krásné,
zář nebes, klečící světice, světce tam,
a jesle, Ježíška i volky, krále jasné,
a prstem ukazuj čtouc z oné knihy spasné
nám trochu latiny, v níž Bůh sám mluví k nám.

Matičko!... Hle, již v noc se světlo zvolna sklání,
kol krbu tančí stín v příšerných podobách:
snad zlých to duchů sbor se do chatrče shání —
ó přeruš modlitbu, ze svého povstaň spaní!
Vždy zmužovalas nás; chceš působit nám strach?

Pro Bůh! tvé ruce led! ó, nech své oko vzpláti!
O světě mluvilas' dřív, kam krok spěje náš,
o nebi, hrobu, v nějž se krátký život zvrátí,
o smrti mluvilas... o pověz, drahá máti,
co přece jesti smrť? Ty neodpovídáš?

A vzdechy žalostné se dlouho z st jim lily;
červánky vzešly — však stařenky nezbudily.
Zvon tepal do vzduchu hrobovou ranou svou,
a večer poutník zřel skrz dvéře otevřené
před knihou posvátnou dvě děti opuštěné
jak šepcí modlitbu nad ztuhlou mrtvolou.

K dějinám stolice jazyka českého při pražské universitě.

Napsal Dr. Frant. Bačkovský.

(Dokončení.)

Čelakovský od polovice října r. 1835. přednášel čtyřikráte za týden, a to v pondělí a v pátek posluchačům řeči české málo ještě znalým, ve středu a v sobotu pak těm, kdo již znali se v mluvnici české, a chtěli se toliko ještě v ní zdokonaliti jakož i seznámiti se důkladněji s písemnictvím českým. Posluchačů měl počet veliký; zejména do přednášek středečních a sobotních chodili nejen posluchači universitní, ale také četní starší vlastenci a spisovatelé čeští. Přednáškám svým uměl dodávati lahody a poutavosti vůbec a zvláště živým přednesem jakož i důvtipnými a zhusta také humoristickými výklady.

Bohužel přednášky Čelakovského netrvaly dlouho. Předchůdce jeho Vaněk zemřel na souchotiny 29. prosince téhož ještě roku 1835., a zároveň s jeho smrtí byl osudnou náhodou professury zbaven i Čelakovský, nezastávav jí ani čtvrt roku.

Byltě Čelakovský od r. 1834. redaktorem „Pražských novin“ a zábavné jich přílohy „České včely“, a tu neopatrné slovo, pronesené 26. listopadu r. 1835. v těchto novinách o cáru Mikulášovi, zmařilo všechnu jeho naději, kterou měl, když koncem roku 1835. příteli svému J. V. Plánkovi psal: „Věci mé stranu professury v nejlepším jsou stavu, neboť, prošedše všecka místa, nyní již v kabinetu se nalézají k podpisu a za několik neděl nepochybně mi dekret bude dán.“ [1]) Ke stížnosti ruského vyslanectví ve Vídni zbaven byl téhož ještě roku 1835. i redakce „Novin“ i professury; a hned 21. prosince r. 1835.[2]) stal se zatímným professorem řeči a písemnictví českého při universitě pražské Jan Václav Lomnický, ingrosista v c. k. státní účtárně pražské, a setrval v učitelském úřadě tom až do r. 1839.

[1]) V Hanušově „Životě a působení F. L. Čelakovského“ na str. 38.

[2]) Michlův „Letopis“ str. 344.

Čelakovský, jenž ocítil se zmíněnou nehodou ve velikém nedostatku hmotném[3]), doufal i dále, že přece professury té se mu dostane. Psaltě 31. prosince r. 1835. Vinařickému mimo jiné: „Že jsem o redakci přišel, toho věru neželím; neboť při tom skrovném platu bylo to náramné lopotování, času mrhání a — práce Danaid. By však příhoda tato měla též zlý účinek míti na učitelskou stolici, to bych přetěžce nesl; ne z ohledu osobního zisku, jako spíše proto, že jsem se přesvědčil, co dobrého bych odtud působiti mohl. S trnutím a strachem vstupoval jsem první měsíc pokaždé na kathedru, ale vida později neobyčejnou pozornosť mých posluchačů a čítaje jim v tváři sladkou tu příchylnosť ke mně, tím většího podnětu k zachování se jim jsem nabýval a na každou hodinu poslední ten čas dětinsky jsem se těšil.“ A 11. února r. 1836. psal témuž příteli, že mu „zbývá ještě poloviční čáka k stolici“.[4])

A skutečně r. 1837. byl prvý konkurs zrušen a nový vypsán, o čemž zvěděv Čelakovský — kterému zatím vyskytla se také naděje na místo bibliotékářské v knížecím domě Rudolfa Kinského, — váhal jaksi znova se hlásiti. Ale již 9. září r. 1837. psal Chmelenskému: „Konkurs jest tedy vypsán k 16. listopadu. Kam to se mnou se hne, ještě zcela nevím, ale spíše hlásiti se opět budu, nežli ne.“[5]) A když Chmelenský 15. září mu odpověděl: „Ku konkursu se hlásiti musíte, a byť to i ničeho neprospělo. Nehlásiti se, bylo by se vinným uznávati,“[6]) Čelakovský k novému konkursu se přihlásil.

Ale mimo nadání Čelakovského přihlásil se tentokráte ke konkursu také přítel jeho K. A. Vinařický, farář v Kovani, a sám ústně Čelakovskému se tím pochlubil.[7]) I projevil Čelakovský podiv svůj z toho Chmelenskému, který mu 26. září r. 1837. odepsal: „Váš list mi takových věcí donesl, že v skutku nevím, jsem-li chlapec nebo holka. — Kovaňský chce dělati konkurs? — To je mi trochu rohaté. Snad Vám přece řekl, proč mu 600 jest summou větší nežli 1500? — Já myslím, že pohnutka bude ta, aby se ustavičným mrzutostem s mým starým pánem vyhnul. A druhá, třetí, — kdož to ví. Mně jen to jest divno, že se ku konkursu hlásiti chce, věda, že i vy se hlásiti budete. — Když byl konkurs po prvé vypsán, tenkráte jsem byl ještě sekretářem, a teď se vám vyznávám, že, kdybyste vy byl konkurs nedělal, já bych se byl hlásil. K 600 zl., jež professura česká vynáší, byl bych si byl druhých 600 zl. skrz agentství právnické, i úředníkům císařským nezabraňované, snadno vydělal. Ale Vy jste se hlásil, a já na to více ani nezpomněl. Vy jen konkurs dělejte, vám buď neuškodí žádný — anebo každý.“[8])

A Vinařického Čelakovský pokládal za soka sobě nejnebezpečnějšího ze všech konkurrentů, mezi kterými byl i Jan Pravoslav Koubek — jenž r. 1837. navrátil se z Polska do Čech, dostav se k hraběti Kašparu Šternberkovi za bibliotékáře a lektora, — a Alois Vojtěch

[3]) Viz o tom ve spise pisatele těchto řádků „Několik rozprav o Frant. Lad. Čelakovském“ na str. 110.—122., kde jest i příčina nehody oné podrobněji probrána.
[4]) F. L. Čelakovského Sebrané listy, 408. a 409.
[5]) Tamže, 338.
[6]) Tamže, 340.
[7]) Tamže, 342.
[8]) Tamže, 343.

Šembera, tehdáž auskultant při magistrátě v Brně. Protože pak Čelakovský měl jak v Praze tak i zvláště ve Vídni mnoho nepřízně, horšil se na Vinařického velice; psal Chmelenskému 26. října r. 1837.: „Konkurenti nastávající, o nichž zde onde se prosléchá, nebudou ani o mák lepší nežli byli před tím. Stalo-li by se tedy, že by se opět stranu mne — jakož předzvídati lze — hlasové dělili, nic není přirozenějšího, než že by k vyhovění oběma stranám na V. padlo, a v ohledu tom, jsa při tom i kněz, jest mi nanejvýš nebezpečen, a dosažení cíle zaměřeného téměř nemožné by mi činil. Já se mu o to domlouvati nechci a nemohu, ale stane-li se tak, po shodě mezi námi veta.“ [9])

Chmelenský pak sám dopsal Vinařickému, aby od úmyslu toho upustil.[10]) A také Čelakovský, deset dní před konkursem, totiž 6. listopadu, poslal Vinařickému dopis, žádaje, aby mu nebyl na překážku. I dohodli se spolu tak, že Vinařický sice konkurs dělal, avšak pouze za tím účelem, aby oddálil od Čelakovského soupeře ostatní, přislíbiv mu, že dobrovolně odstoupí, kdyby snad na prvém a Čelakovský až na druhém místě byl navržen. I vzal potom žádost svou zpět, třeba že navržen byl na místě druhém.[11])

Strany ostatních konkurentů poučuje nás dopis, jejž Čelakovskému poslal Chmelenský 25. listopadu r. 1837.: „Vaše zprávy o konkursu mne velmi těšily, ale jména konkurrentů jste mohl přece určitěji udati. Ty ptáky i ta zvířata znám všecky, a je to hrozné, jak se to pěkně rýmuje; já však za to měl, že se jich více hlásiti bude. Tedy je vás jen 10? V Moravě se hlásil jediný, stoupiv rytířsky v souboj. Onen z rytířů Boskovických, jménem Všembera. Není to malum omen toto nomen? Aby on potom všem nevzal to, po čemž se všecko shání?“

„Všemberou“ Chmelenský míní Šemberu, který r. 1836. vydal „Historii pánův z Boskovic“ a který, jak ze soukromého dopisu jeho patrno, nezáviděl professury Čelakovskému; psaltě 30. srpna r. 1838. Janu Eraz. Vocelovi: „K professuře pražské má prý, jak mi tyto dni praveno, nejvíce naděje Čelakovský, což bysme mu srdečně přáli. Nynější supplent[12]) ani není navržen (co vlastencům velmi milo).“ [13])

Zprávu o konkurrentech Čelakovský podal i Vinařickému, a to 10. ledna r. 1838., napsav mu: „O našich záležitostech Vám posavade málo zvěstovati mohu; jenom to mi známo, že minulý týden venkovská vypracování přišla, a tudíž celá ta halda již prvnímu posuzovateli od direktorátu odevzdána. Než však to od direktorátu dále půjde, nepochybně zima i jaro uteče. Ve Vídni byli jsou soupeřové dva, v Olomouci jeden, totiž potomek rytířův Boskovických, Všembera, kterýž prý, jak mi byl hned Chmelenský psal, nepochybně všem před hubou pobere. Vám, jak pozoruji, dělá přišlý sem z Polska Koubek vrtochy. Netuším, že by týž byl tuze na závadě, ježto o tom jeho strýcovství nikdo nic neví, a snad ani on sám, dle povahy člověka toho, z jehož

[9]) Tamže, 347.
[10]) Tamže, 349.
[11]) Důležitá v té věci poznámka, pocházející od Vinařického, jest otištěna na objasněnou dopisu Čelakovského v „F. L. Čelakovského Sebraných listech“ na str. 417. a 418. Viz tamž i na str. 420. a 421. — Zajímavá zpráva o této žádosti Vinařického jest i v Zeleného „Životě Josefa Jungmanna“ na str. 368.
[12]) Totiž Vávra.
[13]) Dopis ten s mnohými ještě jinými dopisy z pozůstalosti Vocelovy pisatel těchto řádků otiskl ve „Světozoru“ r. 1887.

úst teprv vždy asi desáté slovo pravdivé vychází. Abych vám jen jedno pověděl: rozloučil se tu s námi se všemi, povídaje, že přímo přes Vídeň jede zas do Polska, a zatím, jak slyšeti, sedí po tu dobu na — Blatné. Nemáte žádné staré mince na prodej? Věděl bych dobrého kupce. Jeden z našich spolukonkurrentův, jenž stoje u okna čmáral, shání se všude po starodávních penízích, chtěje jimi dar učiniti referentovi ve Vídni, ad captandam benevolentiam, dověděv se, že jest milovníkem a sběračem toho druhu památností."

Za Čelakovského přimlouval se na příslušných místech Chmelenský. Psaltě Čelakovský Chmelenskému již 7. září r. 1837., že ve příčině professury mu jeho „pomoci beztoho bude třeba", a Chmelenský byl ve stycích s některými úředníky, kteříž o žádostech za professuru onu rozhodovali.[14]) Stalo se pak, že kromě Čelakovského a Vinařického byl navržen Koubek, a to tak, že gubernium pražské navrhlo na místě prvém Čelakovského, na druhém Vinařického a na třetím Koubka, což Čelakovský oznámil 13. května r. 1838. Chmelenskému doloživ k tomu: „Z Prahy to nepochybně půjde, jak žádosť naše — ale Vídeň! Vídeň! Nu, musíme se těšiti tureckou filosofií, anebo říkati: co Pán Bůh dá, to se státi má, — což jedno jest." A Vinařický psal o tom Čelakovskému 19. května takto: „Palacký mi v Praze sdělil, že direktor filosofický dvojí předložení učinil, jedno dle písemného vypracování a druhé dle ústního přednášení; v onom prý jste vy napřed, já druhý, Koubek třetí postaven, v druhém prý Koubek první, vy druhý a já třetí. Koubkovi, praví se však, že policie pochvalného svědectví nepodala. — Ku konci února s jediným gub. radou (Václavíčkem) jsem o našich věcech mluvil a se vyjádřil, že já na nejvýš za vámi postaven býti žádám: on mi na to: „ovšem gubernium sobě věrno zůstati musí," odpověděl. — Nyní jsem se dověděl, že dv. r. Halaška přísně se držeti míní toho, co professorové, direktorát a gubernium ponavrhnou. Tak se prý Hal. vyjádřil k Weitlofovi, jenž právě přede včírem na Něměřice přijel. Podle všeho toho dobrému následku se nadíti můžete."

Avšak Čelakovský byl ve Vídni velmi zle zapsán, a protože Vinařický, jak jsme si již výše připomenuli, vzal žádosť svou zpět, obdržel professuru r. 1839. Jan Pravoslav Koubek.

S jakým úspěchem Koubek professuru tu zastával, o tom vyslovil se životopisec jeho z roku 1859.[15]) takto: „Kterak co učitel prospíval, o tom jsou všecky hlasy sjednoceny. Jeho výmluvnosť, jeho všestranná vzdělanosť, kritický duch i humor jeho uchvácel všechny posluchače. Jeho přednášky o jazyku na vzdor přísnosti předmětu přece nikoho nenudily, ba vábily a nasycovaly každého přítomného, když však historii literatury vykládal, tu teprv v plném světle se objevil bohatý jeho duch, a jest nanejvíc litovati, že se nevynašel stenograf, jenž by úsudky jeho byl potomstvu uchoval. V přednáškách těchto ležela největší síla, největší zásluha Koubkova. Nejen že hojné vědomosti jimi mezi mládeží českou rozsíval a ducha pozorujícího a pojímajícího pravdy a krásy slohové v ní budil, alebrž i získal mnohého žáka a mysl jeho k věci připoutal, pro kterou sám žil a horlil."

[14]) Viz o tom v „F. L. Čelakovského Sebraných listech" na str. 352., 355., 356., 362., 363. a 366.

[15]) K. S(abina) v „Jana Pravoslava Koubka Sebraných spisech" na str. 212. dílu IV.

Koubek byl i prvý povýšen za řádného professora, a to r. 1847.; před tím stolice ta byla toliko mimořádnou. R. 1848. Koubek stal se také doktorem filosofie, a r. 1849. byla mu udělena též učitelská stolice jazyka a písemnictví polského při pražské universitě. Zemřel 28. prosince r. 1854.

Po smrti Koubkově stolice jazyka českého při pražské universitě, kteráž od r. 1792. „zachovala se při vší nepřízni pozdějšího času“ [16]) nebyla již obsazena, a to ovšem „na nemalou škodu studujících, kteří, mají zapotřebí důkladnější známosti skladby a literatury české“.[17])

Nežli dále pokročíme, dlužno připomenouti, že tak jako hned r. 1817., jak výše jsme si podotekli, také na podzim r. 1848. Václav Hanka jal se na pražské universitě přednášeti, jenže tentokráte, jsa již od r. 1834. řádným členem Královské české společnosti náuk, byl k tomu zcela oprávněn. Přednášel jakožto docent o jazyku staroslovanském a ruském a potom i polském a českém, ale zůstal docentem, a to bezplatným až do smrti své († 1861.).

Jest i poznamenati, že výnosem ministerským ze dne 31. března r. 1848. bylo dovoleno konati přednášky na pražské universitě česky nebo německy, jakož i kteroukoli řečí jinou.[18]) Avšak na fakultě filosofické v školním roce 1848—49 česky přednášel pouze Dr. František Čupr, ale v školním roce 1850—51. přednášel česky již i také Koubek a Hanka jakož i jiní někteří professoři fakulty filosofické, a pouze česky přednášeli také všichni, o nichžto ještě v řádcích následujících si promluvíme.

Řečeno, že po smrti Koubkově stolice jazyka českého při pražské universitě nebyla již obsazena. Dožadoval se jí zejména Jan Slavomír Tomíček, kterému, když r. 1848. Koubek odebral se na říšský sněm do Vídně, stolice ta byla zatímně svěřena; ale dožadoval se jí marně.

Že pak stolice jazyka českého při universitě pražské po smrti Koubkově již obsazena nebyla, vysvětluje se tím, že r. 1848. při universitě té byla založena stolice slovanských jazyků vůbec, která stolici jazyka českého částečně nahrazovala, všímajíc si, jak samo sebou se rozumí, měrou náležitou také češtiny.

Prvé stolice jazyků slovanských při universitách založili Němci, a to r. 1841. při universitě berlínské a vratislavské. Aby získali pro stolice ty výborné síly, obrátili se do Čech, kde srovnavací jazykozpyt slovanský měl tehda nejslavnějšího zástupce Pavla Josefa Šafaříka, i jali se vyjednávati s ním, aby přijal stolici berlínskou.[19]) Šafařík stolice té však nepřijal, ale navrhl Němcům místo sebe několik jiných učencův a mezi těmito také Františka Ladislava Čelakovského, který potom r. 1842. převzal stolici vratislavskou, a do Berlína dostal se Polák Vojtěch Cybulski. Sám pak Šafařík počal se r. 1845. starati, aby stolice jazyků slovanských byla zřízena také v Praze, dělaje si zároveň ovšem i naději, že by na ni byl dosazen. I byla stolice ta 11. března r. 1848. zřízena a skutečně Šafaříkovi dána.[20]) Protože však Šafařík byl zatím stal se r. 1848. bibliothékářem universitním

[16]) V. V. Tomek v pátém vydání „Dějů království českého“ na str. 325.
[17]) A. V. Šembera v třetím vydání „Dějin řeči a literatury české“ na str. 245.
[18]) Prov.-Ges.-Sammlung. Bd. 30., str. 100. a násl. (Před tím bylo o všem — i o češtině — přednášeno pouze německy.)
[19]) Viz o tom ve „Světozoru“, roč. 1881., na str. 87.
[20]) Viz o tom tamže na str. 87.—89.

a protože snad i chtěl udělati místo Čelakovskému, který po návratě do vlasti dychtivě toužil, vzdal se 8. února r. 1849. professury té, a téhož ještě roku byl povolán na stolici jazyků slovanských při pražské universitě Čelakovský, kterému bylo dostalo se r. 1848. od university té také čestného doktorátu.

Čelakovský přestěhoval se z Vratislavi do Prahy v srpnu r. 1849, a byl vlastně prvým professorem stolice jazyků slovanských při pražské universitě, poněvadž Šafařík ani nepřednášel, byv vyrušen událostmi bouřlivého roku 1848. A když Čelakovský 5. srpna r. 1852. zemřel, byla opětně Šafaříkovi stolice ta nabídnuta, avšak on jí zase nepřijal,[21]) i byla potom až do r. 1854. neobsazena.

R. 1854. byl krajan Šafaříkův Martin Hattala, kněz a učitel české řeči při katolickém gymnasiu a při městské škole v Prešpurku, upozorniv na sebe svými pracemi literárními, vyzván ministerstvem, aby, opustě dosavadní místo své, odešel do Prahy, kde by se mohl u bohatých pramenů důkladně vzdělati. Hattala uposlechl a hned odebral se do Prahy, kde již 17. června r. 1854. byl jmenován soukromým docentem srovnávací mluvnice slovanské. Ale nové jeho práce vědecké, které tiskem vydal, pomohly mu tou měrou, že již v září r. 1854. byl jmenován mimořádným professorem, takže jako docent ani nepřednášel. R. 1861. pak Hattala stal se řádným professorem slovanské filologie a působí v tom úřadě posud.

O písemnictví českém na pražské universitě přednášel také Jan Erazim Vocel, který r. 1850. byl jmenován mimořádným professorem archaeologie a umění, a když nemohl dosíci professury řádné, přibral si k tomu ještě dějiny písemnictví, po čemž r. 1862. stal se řádným professorem archaeologie, dějin umění a českého písemnictví. Zemřel 16. září r. 1871.

R. 1872. posluchači fakulty filosofické podali k akademickému senátu university pražské žádosť, aby na uprázdněné místo professury pro řeč a písemnictví české na universitě byl dosazen Václav Bolemír Nebeský. Ale žádosť jejich zůstala nevyřízena. Hned po té 6. března téhož roku Nebeský byl jmenován řádným členem Král. české společností náuk, a s jmenováním tím bývalo spojeno právo veřejných přednášek na universitě. I chtěl nyní toho práva užiti. Avšak ministerstvo zvláštním výnosem odňalo toho roku právo společnosti té k přednáškám na vysokých školách.[22])

R. 1873. habilitoval se za docenta češtiny při pražské universitě Dr. Jan Gebauer, kterému hned r. 1874. v září dostalo se hodnosti bezplatného mimořádného professora jazyků slovanských, ale se zvláštním zřením k české řeči a literatuře. Definitivně jmenován byl mimořádným professorem r. 1880. a spolu stal se ředitelem nově založeného slovanského semináře při universitě pražské, řádným pak professorem byl jmenován 2. července r. 1881.

Vedle Hattaly a Gebauera, kteříž ovšem oba, když pražská universita r. 1882. byla rozdělena v českou a německou, přešli na českou, jest nyní na universitě české Dr. Jiří Polívka, docent pro mluvnici jazyků slovanských. Jiného kromě těchto tří a kromě lektora Josefa Koláře pro jazyky slovanské při české universitě není, a výhradně

[21]) Viz tamže na str. 90.

[22]) Osvěta, 1883., 26.

pro řeč a písemnictví české není při naší české universitě vůbec nikoho. I jest si přáti, aby byl ustanoven aspoň jeden professor a snad i jeden placený docent, kteří by měli přednášky jen o řeči a písemnictví českém a kteří by zvláštní zření obraceli také hlavně na české písemnictví doby nové. Vzešelť by dojista prospěch veliký píšemnictví našemu nynějšímu z toho, když bylo by si ho všímáno v síních universitních.

Volné listy.

Píše František Pohunek.

(Pokračování.)

Tolerance à outrance

aneb

Nový kolovrátek se starými písněmi.

Má-li u nás nastati obrat k lepšímu, nesmíme se lekati žádného boje; tak napsali jsme na konci svých řádků v čísle minulém. Víme ovšem dobře, částečně i z vlastní zkušenosti, že neohrožený obhájce pravdy, jenž vždy hotov jest odrážeti rány mířené na věc svatou, osobou jest nemilou, ba nenáviděnou, víme, že jej někdy i vlastní „bratří“, jimž jest pohodlný pokoj nade vše, pohrdlivě zovou „Kampfhahnem“, ale víme též, že bez boje není možné vítězství, víme, že jsou doby a okolnosti, o nichž pověděl nám Kníže pokoje: „Nedomnívejte se, že jsem přišel pokoj poslat na zem, nepřišelť jsem poslat pokoje, ale meč,“ doby, v nichž ve všem všudy pokoj zachovati bylo by hříchem, hříchem zvlášť u kněze, kterýž nemá nikdy podobati se onomu „němému“, o němž ku výstraze mluvil prorok. Dobou takovou jest i doba naše. —

Není to však od nás barbarské a nelidské a netolerantní mluviti o boji na poli literárním, když na všech stranách ozývají se šalmaje míru, když z nesčetných veršů našich básníků jen láska dýše a slitování a snášenlivosť v pravdě bratrská i na půdě konfessionelní? — Či to není hezké a nesvědčí to o velikém stupni vzdělanosti a povznešenosti nad všechny „předsudky temného středověku,“ když vezmeme do ruky na př. zaniklou už nyní protestantskou „Českou rodinu“ a když tam čteme mezi přispívateli jména skoro všech belletristických našich spisovatelů a mezi nimi i taky jména některých velebníčků? Není to hezké, když převracíme pozvolna listy na př. kalendáře českých akademiků židů a čteme aspoň zběžně ty vroucně psané řádky našeho Vrchlického i některých jiných? Či není to hezké, když naši básníci jako na př. Aug. Eug. Mužík skládají i taky nábožné písně pro židovskou českou bohoslužbu? Či není to hezké a není to zároveň pádným důkazem náboženské u nás snášenlivosti, když do almanachu vydávaného protestantským farářem za účelem náboženským přispívají hřivnou svou nejpřednější naši básníci a básnířky, ačkoli formálně nepatří ku žádné z církví protestantských?

Tato snášenlivosť a „nepředpojatosť“ a, chce-li kdo, i přátelství českých literátů se židy a protestanty nás věru netíží ani nebolí, proto

bychom mohli zcela klidně spáti, nebo v toleranci praktické nedáme se od nich věru zahanbiti; jedno však jest nám trochu podivno. Titéž pánové, kteří jsou k židům i protestantům tak snášenliví a konciliantní, jsou proti katolíkům, ačkoli jsou sami — alespoň dle jména — též katolíky, plni předsudků a předpojatosti a nesnášenlivosti, ano někteří i nespravedlnosti a nepřátelství, všem literárním podnikům katolickým vyhýbají se jako čert kříži, hlavně však na kněze mají namířeno.

Projděte veškerou novější českou literaturu belletristickou — i prosaickou i veršovanou — a nikde nenajdete povídky ni básně, v níž by si spisovatel tropil smích z rabína nebo kazatele protestantského, aneb jen ze žida nebo protestanta obyčejného pro jejich přesvědčení náboženské. Projděte pozorně všecky časopisy obrázkové i všecky kalendáře a vy v nich nenajdete ani jediné karikatury rabína neb zástupce některé společnosti akatolické. Zcela však jinak chovají se mnozí z přednějších našich spisovatelů, o četných scribentech ani nemluvě, ku kněžím katolickým. Tu není nectnosti, není nepravosti, kteráž by se jim se zvláštní zálibou a rafinovanou škodolibostí nemetala v tvář;[1]) ba tak daleko dospělo to již, že se stav kněžský uráží i v knihách vydaných za příčinou událostí radostných jako na př. nejnověji v knize „posvěcené mužnému duchu Čechů," kdež mezi obrázky znázorňujícími jednotlivé stavy, abychom užili staré frase, „naši pozornosť mile na se poutá" obstárlý už mnich, jemuž Bacchus pošinul čepičku přes ucho a jejž Morpheus v klidný a líbý ukolébal spánek (Za praporem sokolským str. 59.), jako by stav kněžský nemohl býti jinak zastoupen, než při sklence vína usnuvším mnichem!!

Co jest příčinou nešetrného tohoto se chování našich literátů ku kněžím katolickým? Jednak bezmezná a hříšná neznalosť jak dějin vůbec tak zvlášť dějin kulturních v jejich souvislosti, jednak zlomyslnosť, jejíž pramen jest: nepřátelství proti — křesťanství čili proti náboženské pravdě. Nikdo však nemysli, že řádky tyto píšeme snad v nějaké rozhořčenosti, nikoli, jsme úplně klidni. Hana a pomluva, nactiutrhání a podezřívání z úst lidí, kteří lehkověrně všecko berou za pravdu, co proti kněžím napsal kdy který fanatický sektář nebo nevěrec, z úst lidí, kteří dobro i zlo, pravdu i lež, právo i bezpráví jednostejně cení, kteří se v svých básních ustavičně vrtí kolem trupu ženského, kteří ve svých básních nevinnou pannu a ženu padlou jednostejně zdobí růžemi bílými, kteří i ženě prostituované tisknou v ruku lilii (Hugo), u kterých platí Kristus právě tolik jako zrádce Jidáš atd., hana a pomluva z úst lidí takových jest pro nás kněze pochvalou a ctí, hanbou však největší a mocnou pobídkou, bychom bedlivě zpytovali svědomí, bylo by pro nás, kdyby nás lidé druhu tohoto vychvalovali. Kdo se modlí s Vossem:

„Und bet', o heilige Natur, dich an mit Zeno, Epicur,
Pythagoras und Sokrates und Plato und Diogenes,
Dich Weltgeist hehr und unbekannt, den Weisen wird er nur genannt
Jehovah, Jupiter und Thot, Zeus, Oromazes und Gott,"

s tím nemáme co do smýšlení náboženského pranic společného a z jeho nepřátelství nic si neděláme. Jest to již zvykem skoro všech přívrženců

[1]) Čestnou výjimku dělá v době novější hlavně Václav Vlček.

tak zvané „tolerance“ a „humanity“, že zpívají podobně jako druhdy Voss, „der Grobschmied unter deutschen Dichtern“,

„ . . . . freu'n uns mit Petrus,
Moses, Konfuz und Homer, dem liebenden, und Zoroaster
Und, der für Wahrheit starb, mit Sokrates, auch mit edeln
Mendelssohn“

ale při vzpomínce na kněze katolické že hned odhazují všecku toleranci i humanitu, hned přecházejí z veleměkkých tónů radosti a lásky v drsné tony hněvu a píseň svoji zakončují takto:

„Doch es bedräun noch Pfäfflinge heute wie damals,
Wen Gott rief zu erlösen den Geist aus Banden der Willkür,“

ačkoli jindy na Boha nevzpomenou leč jen urážkou.

Máme však pevně za to, že by se tito lidé i taky s kněžími katolickými smířili a spřátelili, kdyby tito byli aspoň většinou jako starý „farář z Podhoře“, o němž pěje Sládek:

„— — — — — — — —
mně starý farář na Podhoří
vzdor kritice a konsistoři
dnes na hrdinu dostačí.

On svatě žil, jak být to mělo,
a klidně stáhl čepičku,
když na večer se spat mu chtělo
a poznamenal křížem čelo
a Anči své dal hubičku.

A ráno vstal, tak někde k pěti
a něco na zub v kaftanu
každému nesl dobytčeti,
od velké brůny, po hříběti,
až ku starému hafanu.

Pak podíval se do zahrady
— — — — — — —
Ze zahrady jej slunce záře
dál v role vedla v pohodlí,
— — — — — — — —
jal modlit se bez breviáře,
jak sám se papež nemodlí.

Pak chléb šel měnit v boží tělo —
odbyl to trochu krátce snad,
však, jestli komu co se chtělo,
děl vážně: „Ite missa znělo!
nechcete se mnou posnídat?“

Též mnoho nedbal na kázaní,
— — — — — — — —
mládť čas prý nemá na pokání,

a staří jsou již odpykáni,
a kluky brával za uši.
— — — — — — —
— — — — — — —

o pouti
na kruchtě to hřmělo jaře,
a dobře měl, kdo přišel k faře,
jen kachny ne a — kohouti.

A uprostřed tě chásky zlaté,
kdo na hodin dbá ručičku?
„Půldvanáctá“ již táhne k páté —
však za to slyší všechny svaté,
když vyspává svou opičku.

Co do kněh — sotva jednu ze sta
čet poslední až do stránky;
když do Prahy ho zvedla cesta,
předplatil řádně „Blahověsta“
a pekli na něm bochánky“
(Jiskry na moři 93—95.).

Kdyby, pravíme, všichni všudy kněží takovými byli jako tento starý „farář z Podhoře,“ neměli by, tušíme, žádných odpůrců ani mezi radikálními českými literáty a všichni by jim rádi odpustili nejen „opičku“, nýbrž i „hubičku,“ a výjimky by nedělal, nedíme J. V. Sládek, kterýž hubičku vřele opěvuje, po ní touží a všecko kromě ní — i taky slávu — smíchem nazývá (Jiskry 128.), nýbrž ani — Neruda, kterýž kdysi napsal, že prý by flan... chceme říci: kněžím ze všeho nejspíš ještě prominul — „lásku.“ Jelikož však starý „farář z Podhoře“ k velikému žalu četných literátů „vzácnou“ jest výjimkou, nezná zvlášť u Nerudy a Vrchlického a některých jiných zášť proti kněžím nižádných mezí.

Poslyšme napřed mistra Nerudu. Vroucí tento „ctitel“ kněží katolických a ještě větší „ctitel a velebitel“ římských papežů, píše o nich takto: „Jako v státu bureaukratickém bureaukraté jsou v cestě osvětě..., tak zde (v Římě totiž) zas kněží. Arci nejen zde, kutna i jinde flandá se před sluncem osvěty, ale kněz italský, římský, je pravidlem a dalekou většinou nevzdělaný. Řím je proti ostatnímu světu o celé století zpět... V Římě vypadá kněžstvo zcela jinak než jinde. Jinde je mezi „učenými stavy“ stav kněžský ten, kde se nejvíce tělesních a duševních mrzáků schází, kteří by se jinak neuživili, žádné hodnosti nedošli. Jinde dostává pánbůh do gardy své brak, v Římě výbor, chlapíky zdravé, elegantní, květ národa“ ..... V ostatní Italii je ovšem jinak. Tu slyšíš hádat se lid s knězem o věcech náboženských a porážet potícího se pátera důvody rozumovými. Za nenáviděnými pokřikují „neri, neri!“ (černí), utírají si okázale kabát, zavadila-li kutna o ně, a vyskočí ihned na omnibus, vidí-li páterské zálusky na jediné zbylé místo prázdné.... Původně to byla právě vzdělanost, která kněžstvo povznesla. V surové době naproti nevzdělanému lidu

pomáhali králům zbraněmi duševními, těmitéž zbraněmi nyní klesají a klesnou, vymknulyť se jim. Vlastně vypadly z ruky ztučnělé a zlenivělé“ (Obrazy z ciziny 220, 221, 227. 224.).

Tohle jest aspoň upřímně mluveno a bez hladké frase. Přiznáváme se však, že se nám řeč tato, ač jest formálně i věcně „uhlazená“ (!), přece ještě mnohem více líbí nežli na př. nábožně bezbožecké filosofické rozumy, jakéž vykládával v časopise „Politik“ jakýsi Md.! Neruda mluví, byť ne vždy pravdivě, tedy aspoň vždycky zcela upřímně a nezahaluje jako mnozí páni svoje nepřátelství proti církvi a kněžím ve hladká slova a v uměle sestrojené frase. Kdyby znal církev a kněžstvo katolické poněkud lépe, snad by o nich také nejen lépe smýšlel, nýbrž i psal. Kdo však čerpá všecky náboženské svoje vědomosti, jakož i vědomosti o působení kněží katolických a církve katolické jen z Brockhausova nebo Meyerova protestantskofrajmaurerského konversačního slovníku, z protestantskozednářské „Gartenlaube“, zednářských pamfletů psaných na zakázku, z románů krvavých, ze spisů Hugových a Voltaireových a snad ještě výjimkou z všeobecných dějin a dějin literárních psaných protestanty s zuřivým proti církvi katolické fanatismem, čili jak dí o nich sám protestantský dějepisec Menzel, s nímž souhlasí i protestant Johann Friedrich Böhmer, Hillebrand a jiní): „psaných tendenčně a se zjevným k církvi katolické nepřátelstvím,[2]) ten o kněžích jinak smýšleti nemůže; koukať skrz brejle skrz na skrz falešné, a proto není divu, že falešně vidí.

Pravda se však úplně potlačiti nedá; proto i Neruda, ač tomu nechtěl, pověděl ve své tyrádě proti kněžím přece zrnko pravdy, řka, že prý „se kutna nejen v Italii, nýbrž i jinde flandá před sluncem osvěty“. Ba věru; dřív nežli kde vzejde slunce osvěty, musí tam flandati se kutna kněžská. I u nás v Čechách musila se dříve „flandati kněžská kutna“, než zde mohlo vzejíti „slunce osvěty“, jakýmž září Neruda „i bratři jeho“, jeť i u nás „ano“ starší nežli „ne“, posice

[2]) Protestant Oldwig von Uechtritz, dí: „Es ist ein für die Entwickelung der geschichtlichen Anschauungen sehr beachtenswerthes Moment, dass... die bisherige Geschichtschreibung über das Mittelalter, das sechzehnte und siebenzehnte Jahrhundert, sich fast ausschliesslich auf die Darlegung von Männern stützt, die der alten Kirche und dem Adel in ähnlicher Voreingenommenheit gegenüberstanden, wie ihre unter uns lebenden Epigonen den kirchlich-positiven und social-politisch beharrenden und erhaltenden Mächten unserer Tage“ (u Hohoffa, „Die Revolution“ str. 28.).

Každý protestantský dějepisec, kterýž psal o církvi a kněžích katolických jenom poněkud objektivně a tudíž spravedlivě, byl hned vyhlašován za tajného katolíka; tento osud stihl n př. Karla Adolfa Menzla, ano i Rankeho, když vydal své dějiny římských papežů; J. Bedřichu Böhmerovi bylo však pro jeho ku církvi katolické spravedlnost spíláno nejen tajných katolíků, nýbrž i přímo němectví upíráno, jak on sám doznává řka: „Weil ich den Papst nicht für den Antichrist und Rom nicht für die babylonische H... halte, so spricht mir Waitz die deutsche Gesinnung ab... Diese soi-disante Deutschheit, die so ketzerrichterisch auftritt, kommt mir aber eher vor wie ein ganz dummer Katholikenhass und wie Servilität gegen die weltliche Gewalt, in deren Knechtschaft sie die freigeborene Kirche liefern möchten... Die protestantischen Schriftsteller sind voll dummer Vorurtheile. Da richten die Leute die Splitter des Hirtenstabes und brechen ihn in Stücke. Wenn aber diese Stücke als Corporalstock oder Knute über ihrem Rücken geschwungen werden, dann schnalzen sie vor Servilität (U Janssena: J. F. Böhmers Leben; též: Hohoff: Die Revolution str. 22.).

starší nežli negace, stavění starší nežli boření. Nevíme věru, jak by zde byl mohl Jan Žižka z Trocnova osvědčiti svoje „stavitelské umění“ v míře tak rozsáhlé, kdyby se zde bylo před ním neflandalo množství kněžských kuten!

I mezi divochy musí jíti napřed „kněžská kutna“, musí je naučiti lidským způsobům, pracem a řemeslům, musí jim dopomoci k jakémus blahobytu a pak teprve, když vše připraveno, přicházívají za kněžskou kutnou lidé „dobrodinci“ a přinášejí „slunce osvěty“. Před kutnou kněžskou neodvážil by se mezi lidi takové se „sluncem osvěty“ snad ani — Neruda. Jinými slovy pověděl totéž již před více než osmnácti sty lety velemoudrý jeden Učitel v krásném podobenství o hospodáři, jemuž kdosi nasel něčeho do pšenice, když byl napřed hospodář s velikou pílí a namáháním pole dobře vzdělal a dobrým osil semenem.

Kde se kutna kněžská před „sluncem osvěty“ flandati přestala, anebo kde se, jako na př. třebas v Italii stala posměchem, tam to s kulturou bledě vypadá. Osvětáři italští naučili sice četné davy lidu posmívati se a spílati kněžím, což se Nerudovi, jak jsme slyšeli, velice líbí, ale zapomněli dáti lidu vzdělání. Neruda nás ovšem ujišťuje, že prý jest v Italii — v té osvícené — slyšeti často lid „hádati se s knězem o věcech náboženských“, — což může býti pravda —, „a porážeti potícího se pátera důvody rozumovými“, — což jest z těžka pravda; víme, jak vypadají ty „rozumové důvody“ (!) u nás, s nimiž se vytasí proti náboženství „osvětou“ načichlý pan mistr Smůla anebo Jehla aneb který jiný, nad toť teprv v Italii, kde jest „lid“ tak vzdělaný, že si sice „otírá okázale kabát“, má-li vůbec jaký, když oň „zavadila“ kněžská kutna, ale zároveň též, jak nám pověděli s jinými listy i samy „Národní“, z „důvodů rozumových“ (!) střílí lékaře, kteří mu přicházejí v době cholery s nasazením života — ku pomoci!! Tak vypadá ta nová italská „osvěta“, jíž jest kutna posměchem! — Bezvěreckou osvětou načichlý Italian, jenž *často ani čísti neumí*, má svoje důvody nikoli v rozumu logicky myslícím, nýbrž v pěsti, což vysvítá i z toho, že se v Italii stane do roka přes 4000 úkladných vražd, ještě však více těžkých poranění, že počet zločinců odsouzených k žaláři doživotnímu úžasně roste, ačkoli soudy pro nedostatek místa ve věznicích vyměřují tresty co možná nejmenší!

Toho však nedbají italští osvětáři, básníci a žurnalisté, — kteřížto poslednější se rekrutují valnou částí z lidí postrádajících vyššího vzdělání a mimo to z lidí, kteří jsou se vším nespokojeni, proto že nedosáhli, ač navštěvovali ústavy vyšší, pro špatná vysvědčení vysokých hodností, po nichž toužili —, a vedou dále boj proti křesťanství a proti kněžím! Tak zpívá na př. Giuseppe Giusti v básni „Hlemýžď“:

„Vy, jenž tu kážete,
učené sovy,
že bližní zhloupne vždy
vašimi slovy,
podlí vy lajdáci
vy žravé baby,
duševní mrzáci,
mdlý rode, chabý,
bez vzdoru, sporů,
zapějte v sboru:
Hlemýžď buď pozdraven,
ten vzor všech tvorů!“ (Poesie ital. nové doby 20.)

Zdali tato báseň někoho vzdělá, toho nevíme, ale Vrchlickému, který nám ji přeložil a toho, jak se zdá, skoro lituje, že prý z ohledů na tiskový zákon velmi mnohé básně téhož básníka nemohou se u nás překládati (jací jsme to ještě zpátečníci!!), rozhodně se líbí; že by proti ní neprotestoval ani Neruda[3]), možno z toho souditi, co napsal o kněžích nejednou sám, jakož i z toho, jak psal o papežích a sv. Ignáci z Loyoly, kterýmžto výňatkem z výlevů jeho nevyšší humanitou dýšící duše máme v úmyslu s ním se rozloučiti. Píšeť takto: „Pius má zásadu, že „papež má umírat směšně.“ Nu a směšnějším než nyní už se nestane! Umím se přemáhat. Když jsem stál u hrobu Ignáce Loyoly, sbíhalo se mně sice v ústech, ale nechal jsem toho; když jsem šel kolem sarkofágu Alexandra VI., škubalo mně to sice nohou, ale nekopnul jsem, na mou čest ne! Když jsem ale viděl náhrobek Pia IX., který tento sám sobě dal už do jednoho z římských kostelů postavit, a jak tu kleče děkuje pánu bohu za ten svůj dar nápadů, tu to už nešlo, a musil jsem se smát, smát až do uslzení!“ (Ve feuilleton. N. L. a později v „Obrazech z ciziny“ 216—217.[4])

---

[3]) Tomu, kdo by nám snad vytýkati chtěl, že jmenujeme určité osoby a že tudíž polemika naše stává se jaksi „osobní“, odpovídáme s Jos. Görresem: „Nicht das nennt man Persönlichkeit, wenn der Streitende bestimmte Personen angreift, wer wird mit den Wolken fechten? wohl aber gilt und muss es als Persönlichkeit gelten, wenn er persönliche, häusliche, ethische Verhältnisse in den wissenschaftlichen Streit hineinzieht, wenn er den Kampf um Überzeugungen, der im geistigen Gebiete ausgestritten werden muss, in's Moralische hinüberspielt, und den Gegner durch Verdächtigung seines sittlichen Charakters zu entwaffnen und zu verderben sucht, wenn er die Lebensverhältnisse desselben, über die ihm kein Urtheil zukommt, doch in den Kreis derselben zerrt, und nachdem er sie auf eine bösliche Weise gewendet und vergiftet hat, sie heimtückisch auf Waffen gegen den Arglosen richtet.“

[4]) Co pak by as řekli příznivci kněží a s nimi bez výjimky všichni slušní lidé, kdyby n. př. — ač to jistě nikomu ni ve snách nenapadne — někdo z nás napsal: „Když jsem stál u hrobu Viktora Huga . . ., když jsem šel kolem pomníku Voltaireova . . . atd. jako svrchu Neruda? — A přec, tušíme, stál Ignác z Loyoly i jako člověk, i jako lidumil neskonale výše než Viktor Hugo, a nevěrec Voltaire byl co do mravnosti ještě valně horším nežli Alexander, toho jména VI., i kdyby všecko, co se o tomto muži vypravuje, čirou pravdou bylo.

Alexander VI. byl papežem nehodným, to jest pravda a církevní dějiny mluví o tom zřejmě. Tak píše na př. Dr. J. Hergenröther, kterýž hlavně pro svoje zásluhy o vědu dějepisnou povýšen jest na hodnosť kardinála: „Jetzt kam eine Zeit tiefer Erniedrigung für den apostolischen Stuhl. Von den 20 im Conclave versammelten Cardinälen wählten fünfzehn am 11. August (1492.) den zwar höchst begabten, durch Scharfsinn, Geschäftsgewandtheit und politische Talente ausgezeichneten, aber sittenlosen und lasterhaften Cardinal Vicekanzler Rodrigo Lenzuola aus Xativa in Valencia geb. 1431., zuerst Advokat, dann Militär, darauf Cleriker, von seinem mütterlichen Oheim Calixtus III., der ihn in seine Familie adoptirt und schon 1456. zum Purpur erhoben hatte, Borgia genannt. Als Papst regierte er unter dem Namen Alexander VI. Er besass die Eigenschaften eines glänzenden Regenten, war gebildet, Beförderer der Künste und Wissenschaften, dem Volke gegenüber mild und herablassend, den Grossen strenge und hart, in Gefahren muthvoll und entschlossen, in Unterhandlungen fein und verschlagen, vor keinem Mittel zurückbebend, Meister der damals an den meisten Höfen herrschend gewordenen Nützlichkeitspolitik. Aber er hatte eine durchaus befleckte Vergangenheit . . . und setzte sein früheres Leben auch auf dem päpstlichen Throne längere Zeit fort. Sind auch viele der ihm von seinen Feinden vorgeworfenen Verbrechen erdichtet, so bleiben doch noch genug andere übrig, die sein Andenken dem sittlichen Abschen

Že se písateli uvedených řádků „sbíhalo v ústech, že mu to, jak praví, „nohou škubalo“, ale že přec nekopl, a to ne snad proto, že by ho byl mohl vzíti někdo za límec, nýbrž jen proto, že jest mužem vzdělaným, mužem osvíceným a taktuplným, kterýž se dovede vždycky a všude slušně chovati a city svoje opanovati, věříme mu rádi, ale nevěříme, kdyby se krájel, že se u pomníku Pia IX. smál „až do uslzení“; při smíchu, jenž vychází z takové nálady, jaká se jeví v uvedených řádkách páně Nerudových, člověk neslzí! Nám však, kteří patříme mezi ten „brak,“ mezi „duševní a tělesní mrzáky,“ může pan pisatel věřiti na slovo i bez přísahy, že, když jsme si říkali krásné jeho řádky, ani se nám „nesbíhalo v ústech“, ani nám to „nohou neškubalo,“ nýbrž že jsme, — snad proto že patříme k „duševním mrzákům,“ kteříž se nedovedou ani řádně rozlobiť —, zůstali zcela a úplně klidni, a když se nám počala do mozku zastřeného „předsudky“

überantworten“ (Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte, II. Bd. 1. Aufl. S. 130.). Tak Hergenröther zcela upřímně a bez obalu. Mají však lidé, jimž jest Macchiavelli se svou prospěchářskou politikou nejvyšším vzorem státnické moudrosti, lidé, kteří mají slova pochvaly nejen pro Voltaiera nýbrž i Don Juana, lidé, kteří zpívají:

žehnáme otcům praotcům,
že hříchem nás podědili!
— — — — — — — —
ach bez hříchu by ten květný svět
již spola nebyl tak sličný!
— — — — — — — — —
zda těšil by nás růží květ
a kyproučké panen zjevy?
— — — — — — — —
zda bychom se štěstím chvěli tak,
když děvu si k prsoum vinem?

A ptejte se pánů nebo sluh,
z měst slečinky, dívky veské,
a každý vám chvějně přišeptne,
že hřešit je ach tak hezké!“
(P. B. V.; Prosté motivy 39—40.)

mají lidé, kteří „každou morálku posýlají ke všem čertům“, jejichž „náboženstvím jest láska hezkých děvčat“, jejichž „vládkyní jest Venuše, matka života“, lidé, kteří o sobě sami vypravují, že „rádi klesají k hezkým nožkám bez vlády“, lidé, kteří zpívají:

„J'ai réhabilité le bouffon, l'histrion
— — — — — — — — — — —
le laquais, le forçat et la prostituée;
et j'ai tâché de mettre en liberté l'amour“ (Hugo),

lidé, kteří napsali nejen: „L'Ame en fleur“ (nápis II. knihy Hugových Contemplations) nýbrž mimo to ještě celé množství básní stejně frivolních, ba víc než frivolních, mají, pravíme, lidé druhu tohoto nějaké zvláštní právo nyní ještě, kdy od smrti Alexandra VI. uplynulo již bez mála plných 400 let, dělati mravně rozhořčené a házeti po něm kamením anebo jej docela jako skoro všemi našimi literáty až do nebe chválený Viktor Hugo zváti „le porc Borgia“? Proč si nevezmou taky na mušku některého z „papežů“ protestantských, třebas n. př. Jindřicha VIII.? Ale dobře mají, že kárají směle mravní poklesky třebas i na papeži „církve katolické, ovšem když to nejsou poklesky vylhané, tím aspoň sami nepřímo dokazují, že církev katolická církví jest svatou, církví pravou, a na stolci Petrově že má tudíž seděti muž mravů bezúhonných; spolu pak svým jednáním a svými slovy proti Alexandru VI. jasně dokazují, jakou úctu a jaké jméno zasluhuje člověk, jenž svým mravním životem nevyniká příliš nad Alexandra, a za to jsme jim vděčni!

víc než středověkými tak jako ve snách neb duševních mrákotách vtírati myšlénka, že prý jest „kdosi“, jenž vyniká rozumem ještě bystřejším nežli kterýkoli antiklerikální spisovatel, časem se též směje, ba hodně směje, ale nikdy — neslzí, hned jsme ji zamítli se vší rozhodností „mrzácké“ vůle a to jednak a hlavně proto, že máme srdce až příliš dobrácké, jednak i proto, že máme před tím „kýmsi“ ohromný respekt hlavně od těch dob, co nás ujistili někteří z našich přednějších pěvců, že prý jest bytostí vší úcty hodnou, proto že prý nešťastnou pro dobrodiní prokázaná lidem, a že taky — pláče a při pláči slzí!![5])

Tropiti si ouškleby z kněží katolických, spílati jim hlupáků, sov, ba i taky mězků anebo oslů vešlo do zvyku hlavně přičiněním mladších humanistů, v jejichž čele stál Erasmus Rotterdamský, mnich z kláštera vyklouzlý, veleplodný sice a vtipný spisovatel, výtečný rétor, ale mělký filosof a ještě mělčí theolog, kterýž svoje odpůrce theologické, — a těch musil míti a měl taky mnoho pro svoje zcela „zhumanisované“ křesťanství, jemuž dal jméno „filosofie Kristova“ a v němž chtěl míti um des lieben Friedens willen co nejméně dogmat —, podobně jako jeho kolegové humanističtí čili jak si sami říkávali: „poeti,“ rád nazývával „Maulesel-Theologen.“ Což divu tudíž, že i Vrchlický, kterýž plnou silou v pohanském vesluje humanismu, na theology a vůbec na všechno, co souvisí jenom poněkud s klerikou, jaksi nevraží a že na př. v básni Twardowski raky a kardinála do důvěrného staví přátelství, naráženje takto způsobem co možná „nejšetrnějším“ na kněžské „zpátečnictví“? Ba my se tomu pranic nedivíme, že „náš první“ básník s jemným taktem píše i následovně: „Vysoko v Apeninách stál osamělý klášter... Klášter tento měl jednu znamenitost: bydlel v něm totiž Bůh a Satan, a oba v největší svornosti. Satan (skryt za obrazem) pozoroval časem převora i s celou klášterní havětí.... Čas od času posýlal převor některého z bratrů do hor; přidělil mu za průvodce bratra Ondřeje, který znal hory lépe než mnohý bandita, a starého šedivého osla s četnými koši na potravu. Bratr Ondřej měl již výsadu jezditi s oslem. Snad proto říkali bratří též jeho věrnému čtyřnohému společníku „Ondřej,“ a když se řeklo: „Ondřej přijel z hor,“ mohlo se mysliti, že to byl bratr Ondřej, osel Ondřej a nejlépe oba dohromady“ (Vrchl., Rok na jihu). V podobném tónu jde to dále. „Bratr Ondřej, prosím, nyní mnich“ a „bratr Ondřej, prosím, nyní osel“ opakuje se tu několikrát a mimo to jest celá povídka prošpikována tolika oplzlostmi, tolika urážkami stavu řeholního a vůbec duchovního a tolika pošklebky, že něco podobného na tak málo listech těžko jest najíti i v nejkrvavějším románu krvavém! A přece to není opus z dílny Trachtovy ani Bensingrovy, nýbrž ze „salonní bibliothéky“ páně Ottovy, přec opusu toho nenapsal ani A. C., ani V. B., ani E. Z., nýbrž „poeta kněz“, na nějž prý můžeme právem býti hrdi i dle úsudků některých paidagogů, o nichž bychom se, ať již se na nás hněvají neb ne, skoro domýšleli, že básní jeho — alespoň ne všechněch — sami nečetli a že tudíž papouškují, co jim předzpívala kamarádská kritika a bombastická knihkupecká reklama, anebo, četli-li četná ta básnická díla sami, že jsou buď až přespříliš krátkozrakými, nebo paedagogy přešpatnými. Kdo nehledí na množství

[5]) Viz naši brožurku se zastaralým, tmářským titulem: „Satan a jeho říše.“

nýbrž na jakost, kdo v poezii nehledá jenom nízkou smyslnost, nýbrž něco mnohem vznešenějšího, kdo při čtení básní také trochu myslí a nepapouškuje pouze po jiných, kdo žádá na básníku přesně logické provedení myšlének a spolu bezvadnou, myšlénkám vždycky přiměřenou formu, ten přisoudí primát v českém básnictví bez dlouhých rozpaků někomu jinému! O tom aspoň, tušíme, nemůže vůbec býti ani sporu, že Čechova „Slavie", „Pod slovanskou lípou," „Dagmar" atd. větší mají cenu a trvalejší než-li celé haldy básní Vrchlického. Vrchlický se pachtí stále za svým vzorem Viktorem Hugem, dopouští se skoro všechněch jeho chyb, pokud to vůbec u nás jde, aniž by vystihl jeho předností, při tom zapomíná, že jest v české Praze a nikoli v Paříži, Čechové že dosud nejsou Francouzi a to jest proň osudným! V jedné věci se však Vrchlický od Huga přec podstatně liší; Hugo psával z počátku některé básně v tónu nábožném, pak ale obrátil, náboženství zlehčoval, v posměch uváděl, za podvodníky a hlupce vyhlašoval všecky kněze vůbec, hlavně ovšem a nejdůrazněji kněze katolické, Vrchlický však nepsal nikdy básní nábožných, neodsuzuje též všech kněží vůbec, nýbrž dává všechněm všudy pardon, i tureckým dervišům, ba některé i přímo velebí jako na př. Buddhu s jeho stoupenci, některé kalify a židovské rabíny, jen kněze katolické skoro všecky šmahem odsuzuje. S jakou pietou pěje na př. o „proroku" Buddhovi (Perspektivy 21.), jak sympaticky, vážně a trefně líčí žida Philona o víru otců, jíž hrozí nebezpečí, starostlivého, jak moudrá slova klade mu v ústa (Zlomky ep. 63—71.), s jakou však jizlivostí pěje o papeži:

„ . . . . Idol nepohnutý
na trůně papež seděl v Římě pevně
a lidský duch se svíjel, třásl hněvně
svým poutem, ale otřásal jím darmo.
Král, císař, baron, každý klad se v jarmo
těch zlatých klíčů. Mnich vlád všemu světu,
vše rozšláp' v květu a vše srazil v letu
a kacířství a bludy větřil všady" (Zlomky ep. 105.).

Kdo ducha lidského sevřel v tuhá pouta, rozum přímo proklel a papeže proto, že bral rozum v ochranu a práva rozumu statečně hájil, ačkoli sám kacíř, kaceřoval, kdo trhal rukou smělou a šlapal drzou nohou i taky u nás květy umění, kdo čichal všude a ve všem kacířství, ba i modloslužbu, o tom si s dostatek povíme později a dotvrdíme důkazy pádnými, že to nebyl papèž, ani mnichové, ani biskupové, ani kněží (katoličtí), o nichž Vrchlický v básni „Eon z Hvězd" věnované Sládkovi takto pěje:

„Ó Kriste!" volal (Eon) „tvoje lodice
se zmítá dána v špatnou správu Petru!

Co udělali z tvého učení
ti biskupové, modlosluzi, kněží?
Líp zákony tvé chápe kamení.
Neb kněžím nestačilo boha mít,
jenž láskou celý vesmír obejímá,
hned proti němu Satan musil být,

jenž v spárech druhou světa půlku třímá.
— — — — — — — — — — — — — —
hřích vynašli, jsi vinen, než to zviš,
ba než tě počli rodičové tvoji.

A k slávě tvojí, bože zástupů,
co nadělali stupňů, cest a schodů,
co řádů, mnichů, jáhnů, biskupů,
pak prokleli vše, oheň tvůj i vodu.
— — — — — — — — — — — —
Pak nadělali přísah, svátostí
a očist, odpustků a marných slibů,
a dogmat moře, ve své moudrosti,
z kad vypustili ale rozum, rybu.“ (Zlomky ep. 86—87.)

Tohle všecko, aspoň kromě dogmat, by Vrchlický snad přece ještě snesl, neb o hřích, o sliby, odpustky a očisty se příliš nestará a Satanovi snad by vlády polovic také nezáviděl, ale toho nemůže kněžím odpustiti, že, jak dí dále ústy Eona,

„ženu, vásu čistých plesů,
na bídnou proměnili kajicnici
— — — — — — — — —
a vše to spečetili koncily,
půl bohu, ďáblu půl svět vzdali celý
a v missaly a bible, postilly
vzlet ducha sponou těžkou zamkli smělý“ (ibid. 87—88.).

V postupu této s bombastem hugovským psané básně nechává Vrchlický Eona mluviti jako pantheistu zrna nejhrubšího, klade mu v ústa blahlé proroctví, že Satan:

„hříčka kněží, teď se skácí v prach,
jak v tvář mu šlehne čisté lásky světlo“

a ku konci nám vypravuje „smutnou a přece zase radostnou“ zvěst, kterak prý se kněží s biskupy a barony proti Eonovi umluvili, s četným vojskem vytáhli do pole proti němu, jej porazili, hlavu mu ufali, o ni se pohádali a konečně se usnesli, hodit ji do propasti, kterak prý však hlava místo v temnou propast vzhůru:

„ . . . . . v azur tryskla
a jako hvězda ve hvězd moři znikla“! (ibid. 95.)

Je-li rozum „rybou“, jak praví Vrchlický vtipně po hugovsku, nedivíme se, že mu uklouzl a že jej nemohl „zamknout těžkou sponou“ ve zvučné verše právě uvedené. Divíme se však, kterak mohl básník, jenž přec duchem svým tak rád zalétá do krajin východních, jenž v četných básních svých stojí na půdě nefalšovaného materialismu, a věčného „Kreislaufu“, jenž se rád obírá nejen buddhismen nýbrž i moudrostí starých rabínů, přijíti na myšlénku, že křesťanští kněží „vynašli“ Satana a prvotný hřích a k Bohu nadělali množství různých „stupňů, cest a schodů“!! Že jest Satan starší a sice o několik tisíciletí, nežli byl na světě první kněz křesťanský, toho se mohl básník dočísti nejen v pověstech starých Peršanů, Číňanů, Japonců, Babyloňanů, Assyrů a

Egypťanů, nýbrž i v pověstech starých Mejikánů, Brasiliánů, Irokesů a mnohých jiných národů „divokých“, rovněž pak i v záznamech starých rabínů uložených v Talmudu.[6])

Kdo světa půl dal Satanu a půl zas Bohu, mohl Vrchlický rovněž věděti; neví-li, je to smutné, ví-li však, že to byli staří Parsové, kteří se domýšleli, že polovička vlády nad světem patří Ormuzdovi (bohu dobrému) a polovice opět Ahrimanu (bohu zla či ďáblu), kteří spolu vedou ustavičný boj, jest to tím smutnější, poněvadž to nesvědčí o příliš veliké pravdy milovnosti, když připisuje nejapnou tuto a zpozdilou domněnku kněžím křesťanským. Ještě však nám bylo nadivnějšie sluchu, když jsme čtli u něho, že křesťanští kněží vynašli hřích prvotný; snad nám to nebude vykládáno ve zlé, přiznáme-li se, že nám při čtení dotyčného verše prodrala se ústy hlasitá otázka: Jak? Je to možné? muž, který prý byl za svou „Rabínskou moudrosť“ odměněn zlatým prstenem s brillanty, muž ten že by nevěděl o hříchu prvotném, co o něm vědí staří rabíni? Neví-li toho, přispějeme mu ochotně ku pomoci. V jisté knize francouzské,[7]) sepsané mužem, kterýž býval dříve ruským generálem, čteme na str. 27. (sv. II.) slova Voltaireova: „La croyance que l'homme est déchu et dégénéré se trouve chez tous les anciens peuples. Auraea prima sata est aetas, est le devise de toute les nations“ (Volt. Essai sur les moeurs, chap. IV.). I Voltaire tedy vyznává přímo, že víra o tom, že člověk jest kleslý a porušený, nachází se u všech starých národů. Dále pak čteme na téže stránce slova Talmudu o prvotném hříchu, kteráž však proto, že, — ačkoli jsou co do obsahu v pravdě „zrnkem zlatým“ —, nejsou formálně příliš ušlechtilá, podáváme pouze v znění francouzském: „à l'heure où le serpent s'insinua dans l'intimité d' Ève, il jeta en elle une souillure qui infecta ses enfants.“ Talmud též vykládá, že had, který prý Evu pokoušel a ku hříchu svedl, byl vlastně Satan, had se kroutící, Sammaël, který býval dříve jedním z Serafinů, ale pro vzpouru proti Pánu svému s nebe svržen jest. Tak učí výslovně rabbi José ve výkladu k verši biblickému: „had pak byl chytřejší nežli všichni živočichové země“ (Gen. 3, 1.), a dále vykládá, proč že se tu ďábel nazývá hadem. Hlavně však by si měl Vrchlický přečísti slova rabbiho Menalhhema v téže knize francouzské str. 28. anebo v zajímavém spise Jana Brázdy: „O nesmrtelnosti duše lidské str. 20., snad by potom o dědičném hříchu zcela jinak soudil.[8]) Připisovati někomu vinu, dřív než počal býti, jest tak „velemoudré“, že se to nemohlo, jak se básník mohl dovtípiti, zroditi v žádné lebce kněžské; původ této „moudrosti“ musí básník hledati u někoho jiného, kterýž, vida ve světě velmi mnoho zlého, mnoho útrap a strastí a nemoha nikterak vysvětliti sobě pravou

[6]) Viz spisek Jana Brázdy „o nesmrtelnosti duše lidské“ 19—20., téhož: „Pohroma principu mravnosti padařovské“ str. 38., anebo, libo-li, naši brožurku: „Satan a jeho říše.“

[7]) „Études philosophiques sur le christianisme par August Nicolas“, vyd. 26., sv. II. str. 27—51., kdež jsou sestaveny krátce a přesně o prvotném hříchu různé tradice starých národů.

[8]) „Nelze se diviti, že hřích Adama a Evy pod pečetí královskou do dlužné knihy zapsán jest, a že břemeno jeho tíží i všechny potomky, neboť stvořením prvého člověka bylo celé tvorstvo zakončeno. Adam byl tedy jako závěrkem celé soustavy světové, v něm bylo člověčenstvo celé .. Tímto způsobem zhřešilo spolu s ním celé člověčenstvo a všichni neseme trest jeho hříchu“ (rabbi Menalhhem, Brázda l. c.).

toho příčinu, připadl na myšlénku, že člověk proto na svět přichází, aby zde pykal za hříchy života dřívějšího. My zde jen napovíme, že dle svědectví Ciceronova byli to pohanští filosofové a my že v této podivné domněnce spatřujeme pouze hodně zkomolenou tradici o — prvotném hříchu!

Co se týče „stupňů, cest a schodů“ vedoucích do slávy Kristovy, tu by měl básník již jenom proto, aby neškodil básnické své reputaci, přece věděti, že stupně a schody k nebeské slávě musí si každý stavěti sám zachováváním přikázaní Kristových a cestou k nebesům že jest pouze Kristus učením svým a příkladem a svými milostmi a tak že učí katoličtí kněží. Chce-li se přesvědčiti, proč že jsou v církvi, jejíž všichni údové jsou s Kristem jedno tělo, přece rozličné úřady a důstojnosti, může si přečísti jenom slova muže, kterýž býval druhdy, jak sám vyznává, ještě větším církve nepřítelem, nežli jest nyní některý básník, ale prohlédnuv, stal se její obhájcem nejhorlivějším (I. Kor. 12, 27—28.). Dejme však tomu, že kněží skutečně nadělali k Bohu „stupňů, cest a schodů“, tož myslíme, že jest to tisíckrát lepší, nežli veliké většině lidí všecky všude cesty ku slávě nebeské nadobro uzavříti, všecky všudy schody před ní strhnouti, jako to učinil našemu básníku velice milý a od něho nadšeně opěvovaný „prorok“ Buddha. Ne tudíž na křesťanství a kněžce křesťanské, kteříž stále učí, že v každém národu a v každém stavu, ti jenž Bohu slouží a jej milují, příjemni jsou jemu a obdrží spasení, nýbrž na Buddhu měl by se právem hněvati básník, na Buddhu, díme, kterýž učil, že prý pouze „mnichové“ (rozuměj buddhističtí) zachovávající přísně coelibát a podrobující se nejen přísným postům, nýbrž i očistám, mohou býti spaseni, t. j. účastni „blaženství“ nirvany, jiní však jen tenkrát, kdyby jim po smrti opět bylo popřáno naroditi se v podobě lidské a když by se z nich stali „mnichové.“ Jen takto rozuměl, jak nad vši pochybnosť dokázáno jest, Buddha svým slovům, že každý člověk svou vlastní silou — ovšem mnohý teprv po dlouhých a dlouhých tisíciletích — může být spasen, každý, pravíme, jenom ne — ž e n a! Pro tuto příčinu měl by se básník, na jehož „oltáři dosud v plné kráse září modla ženy“, na Buddhu hněvati co možná nejvíce a ne na křesťanství, kteréž ženě vrátilo její důstojnosť a jí nesnížilo na pouhou „vásu,“ kteráž sama o sobě není praničím.

Aby mohl básník, již jen z úcty k ženě, náhled svůj o buddhismu poopraviti, sdělujeme s ním následující. — Žena dle buddhismu nemůže býti nikterak spasena, nemůže totiž vejíti v nirvanu, a to proto ne, že jest dle buddhismu podstatnou a ztělesněnou zlobou. Ovšem jest pravda, že Buddha konečně dovolil ženám nastoupiti cestu „dokonalosti“ v stavu „řeholním“ a že i jim slíbil blaženství nirvany, ale učinil tak velice nerad a toliko na veliké prosby; žádná však žena nemůže dle Buddhy býti spasena, nestane-li se buddhistickou „jeptiškou“ a nepovede-li život rovněž takový, jaký se žádá na buddhistickém „mnichu“. — I tuto velice malou koncessi učinil Buddha ženám na dlouhé teprv a důtklivé prosby vychovatelky své Mahapadšati Gautami, brzy toho však opět litoval a ku žáku svému Anandovi pravil, že prý jsou ženy pro život řeholní, čím jest rez obilní pro rýži na poli, kteráž prý pak nutně zkázu béře, neboť „nevyzpytatelná jako cesta ryby ve vodě, jest (prý) bytosť žen, těchto chytrých loupežnic, u nichž (prý) jest pravdu těžko nalézti, jimž jest lež jako pravda, pravda jako

leč", kteréž prý „hřešení nikdy z dobré vůle nezanechají", neboť i když prý některá z nich někdy ctnostný život vede, jest prý jen proto ctnostnou, že neměla ke hříchu příležitosti, sic prý by byla jistě hřešila (Viz Stimmen aus M. L. XXXIII. 1. Die buddhistische Moral von Pesch S. 17—33).

Žena tudíž v buddhismu bytostí jest zlou, na skrz porušenou a nemůže ani po dlouhém a dlouhém vandrování rozličnými říšemi rostlinstva a živočišstva vejíti v nirvanu, nestane-li se — jeptiškou, ba i v tomto případě jest její naděje ještě velice problematickou, proto že Buddha udělal ženám tuto koncessi — proti původnímu svému úmyslu — jen na velké prosby, aby mu daly — pokoj!! — Ctěným slečnám a dámám, jimž se báj o nirvaně hlásané básníky a berlínským Hartmannem tak velice líbí, upřímnou soustrast, neboť se tam — nikdy nedostanou!

A nyní ještě aspoň slovíčko o těch „dogmatech," jichž prý bez rozumu nadělali kněží celičké „moře." — „Dogmata" nám hlásá často Vrchlický — (dogmata nového náboženství), dogmata svoje má každá věda, „dogmata" má i materialismus se svým věčným „Kreislaufem," jak doznává sám Büchner, dogmata má i theologie a to nikoli z pouhé vůle kněží, nýbrž jen proto, že Kristus hlásal svoje učení nejdřív a především jako dogmatiku či věrouku a tuto položil za základ své morálky či mravouky. Přijde tudíž jen na to, čí dogmata jsou věrohodnější, čili, chce-li kdo, pravděpodobnější a rozumnější. A tu myslíme, že jsou naše dogmata theologická tisíckrát moudřejší a pravděpodobnější, byť i nebylo lze všecky evidentně dokázati a každému člověku takřka ad oculos demonstrovati, nežli jsou na př. nedokázaná, nedokázatelná a zdravému rozumu odporující „dogmata" hrubého materialismu, který „žádá," — abychom mluvili slovy Dra. Čelakovského —, „vysvětlení (o původu světa a všech bytostí) na základě přirozeném", kteryž nechce znáti žádného Stvořitele a proto předkládá stoupencům k věření „dogma", že jsou ve všemíru „síly věčné, neproměnlivé" (Prof. Dra. L. Čelakovský: Úvahy přírodovědecké o Darwinově theorii str. 5.), že „hmota a síla jsou věčné, nestvořitelné a nezrušitelné" (ibid. str. 7.) a při tom si ještě jako sám Čelakovský vyjíždí zhusta na theology, ač toto základní dogma jejich systemu v diametrálním stojí odporu s vlastní jejich theorií, dle níž jest pravda pouze to, co se dá zvážiť, změřiť, čichať neb ohmatať, že pak ani prof. Dr. Čelakovský se svými věřícími, ani Vrchlický věčnosť hmoty vřele opěvující domnělou „věčnosť" síly a hmoty neohmatali, nezvážili a nečichali, že „věčnosť" hmoty a věčné síly „neproměnlivosť" vůbec žádným způsobem nedokázali a že se tudíž v této příčině, ač to vydávají za exaktní vědu, nedokázaných a *nedokázatelných* přidržují „dógmat", jest pravda jistá; smutnější však pro ně jest ta okolnosť, že tato jejich základní „dogmata" vydávaná za vrchol veškeré vědy ve *vědě* nemají ni nejmenší platnosti a že právě naopak přísně vědecky dokázáno jest, že se konečně všecky síly v přírodě vypotřebují a vyrovnají a svět že vezme konec, jak se může Vrchlický se svými kolegy dočísti u Clausia, Thomsona neb Helmholtze, kteří nejsou žádnými ultramontány, a jak se může prof. Čelakovský dozvěděti od svého ctěného kollegy Vojtěcha Šafaříka, kteryž v tomže smyslu ukončil

kdysi učenou svou přednášku, odvolávaje se na slova zasloužilého fysiologa Dra. Ficka, kterýž po přísných v tomto oboru studiích slavně prohlásil: „Konečný stav úplného vyrovnání všech rozdílů, k němuž hmotný svět neodolatelně tíhne, musil by už dávno býti dosažen, kdyby svět trval od věčnosti. Nacházíme se tedy před alternativou plnou hlubokého významu: buďto staly se v nejvyšších a základních abstrakcích mathematického přírodozpytu rozhodné omyly, přehlédnuty byly okolnosti podstatné, anebo, jsou-li ony abstrakce platny v celé své přísnosti, pak nemůže trvati svět od věčných věků, ale musil povstati v době více méně, avšak nikoli nekonečně dávno prošlé, dějem vystupujícím ven ze souvislého řetězu přísné kausalnosti přirozené t. j. on musil stvořen býti," neboť „kde konec světa, tam i stvoření" (fysik Grove)!

Trochu tudíž méně jak „vědátorské" tak „básnické" pýchy a o něco více snášenlivosti a šetrnosti ku křesťanským dogmatům, myslíme, že nemůže nikomu škoditi, ani básníku ne! (Pokračování.)

Čevelův kosírek.

Slovácká črta.

Napsal

Frant. Horenský.

Nemohu zapomenouti na krvavou půtku chlapců Častkovjanů s Nedachlebjany v neděli večer po březolupské pouti . . .

Svedli ji tenkráte spolem v Častkově na hospodském dvorku při muzice; svedli ji rychle, bez hluku a skoro i beze svědků. Jen bledý měsíc díval se zaleknutě na dušený zápas jejich a jasné hvězdy na nebi pobledly nad smělým činem horkokrevných Slováků, při němž blýskaly se vzduchem ostré, ocelové křiváky . . .

První příčinu k tomuto neblahému výjevu zavdala pouť do Březolup sama, konaná každoročně ve svátek Nanebevzetí P. Marie v měsíci srpnu.

Odevšad z okolí chvátaly řady lidu obojího pohlaví, mužův i žen, chlapcův i děvčic, v nejzajímavějším různokroji slováckém ku místu zasvěcenému na nebe vzaté rodičce Boží. Jedni s halenkami na ramenou, druzí jen tak po lehku, ve vestách a vyšívaných košilích, a děvčicím strakatěly se fěrtúšky, leskly se porty na kordulkách a splývaly pentle na zadku — až tak se to všecko jařabatilo!

Nebe bylo jasné, vzduch čistý, čerstvý a z hájů dýchala svěžesť a zdravota, že se zdálo, jakoby člověk každým dechem mládl, nabývaje nového zdraví a života. Za tak krásného počasí okřívá i duch a neopustiti tu nízké jizby, bylo by opravdu hříchem více než všedním.

S tou myšlénkou vyšel si z neveliké dědiny slovácké, Častkova, i Pavel Čevelův na tu pouť. Byl to mladý, pružný chasník, prostřední výšky, s barvou obličeje do sněda, s pěkným — ledva že byste poznali — vyhnutým nosem, s očima černýma, kterýma hledíval bystro jak orel, s obočím tmavým a světlými na hlavu těsně přilehajícími vlasy, s prsténkovitým účesem na čele a zvláště na obojím slechu. Hlas jeho, když mluvil i když zpíval, zněl proti čistému hlasu druhého asi tak, jako struna s nasazeným sordinem proti jiné struně bez něho.

Skoro ráno ještě povídal si, že nepůjde nikam, že zůstane doma a půjde až na hrubou na Ořechové. Ale vida potom, jak je venku pěkně, a jak si vyšlapují všickni nastrojeni do Březolup, „milá brachu, býl préj by to špás, abych já sa tady povaloval doma sám ve staréj haleně", povídal sám k sobě a poshledávav nové šaty, vypravil se také.

Poněvadž omeškal se s rozmýšlením, odběhli ho kamarádi a musel jíti sám. Vypadal jako nějaký princ. Od vysokých, kutých čižem, až po malý, kulovatý klobouk se zelenými střapci, to na něm v barvách jenom hrálo. Černé nohavice a vesta byly plny modrých šňůrek, cifer a kytek, bílounká košile samé červené vyšívání, a na předku na vestě, spjaté pod krkem zelenou mašličkou, třpytily se mu ještě celé řádky drobných, bělavých bombíčků[1]), jak řádky nerozvitých pupenců na jaře. Ale to všecko bylo mu ničím proti bílému, čistému kosírku, který se mu potřásal vesele nad voničkou za kloboukem. Na tom zakládal si nejvíc a několikrát si ho popravoval, než vyšel z dědiny.

Za Častkovem ohlédl se ještě jednou, nezdá-li za ním někdo jde, ale když nikoho neviděl, dal se znovu do chůze a vykračoval už rovno a čerstvo, až tak mu čižmy „vrždžaly!" Za půl hodiny byl v Březolupích. Kousek před kostelem ozýval se živý ruch poutníků; na sta Slovákův a Slovaček hemžilo se už v nejrozmanitější směsi okolo krámkův a budek, jež tu byly rozestaveny po trávnících.

Čevela narovnav se stoupal svátečněji.

Ale čeho se vám nenadá!

Proti němu brali se cestou jacísi čtyři junáci, rozmlouvajíce. Podle tvrdého „l", které vyslovovali jako „en," bylo poznati, že jsou to Nedachlebjané. Nevšiml si jich Čevela, ohlédaje se mezi lidem po známějších, „a co vám čert nechtěl" — zrovna, jakoby naschvál o pouti — ledva že došli k němu tak nejlépe na střetuntou[2]), obrátí se tu nejkrajnější z nich a chmať mu po kosírku.

„Ten," prý, „bude můj!" povídá si a už se s ním bere za své druhy.

Ale v okamžení bylo zle.

Víte, že slováčtí chlapci nosívají kosírky za odznak dospělosti, smělosti a gurášu. No beztak, že i na parádu! Ale každý, kdo si dá kosírek za klobouk, je si vědom svojí cti a odvahy, a dáti si kosírek vzíti, bylo by hanbou a znamenalo by tolik, jako býti ještě malým chlapcem, který se s dorostlým měřiti nemůže.

A proto Čevela, sotva že ucítil škůdcovu ruku na svém klobouku, ohnal se po něm prudce, jak by do něho vjel blesk, a prý: „Ten kosírek ně dáš, Havířu!" vyrazil se sebe zlostně. A z černých očí hnaly mu jiskry.

Ale Havíř uskočil honem za chlapce a byl už jistý.

„A dyž nedám?" povídá, zastrkuje kosírek za klobouk a usmívaje se potutelně.

„No dáš ně ho! Lebo ti to nebude stát za to, svávolo!"

„Ó já! Ty mě cosi uděláš!" vypjal se Havíř a posadiv si klobouk s kosírkem „na guráš", díval se vyzývavě na Čevelu. Z očí bylo mu čísti slova: „Chceš-i, poď a vem si!" což by se asi vyložilo: chceš-li kosírek zase míti, vytáhni křivák a budeme se oň bít. Jináč zůstane mým!

---

[1]) Knoflíčků.

[2]) Na setkanou.

A nebojte se, že by se byl dal Čevela dlouho pobízeti! Krev slovácká už v něm vřela a silný byl také. Ale bránily mu v tom dvě věci.

Nejprve „ohlédal se na druhé," před nimiž bylo ho hanba natáhati se na ulici s ledajakou pletkou, nehledě ani k posvátnosti místa a dne. A pak: v každé slovácké dědině drží spolem chlapci, zvláště co se týče hájení druha proti chlapcům přespolním, v pravdě po křesťansku, takže, kdyby bylo i došlo k nějakému zápasu mezi Čevelem a Havířem, nebyli by oni tři ostatní dopustili, aby se ublížilo jejich kamarádu. Ještě kdyby tam aspoň byli někde na blízku Častkovjané, co by Čevelovi pomohli, ale po těch se darmo ohlížel.

„Ja néni ich tady, néni!" dráždil ho Havíř, pozoruje to. „Počúvajú u školy muzigu."

Čevela neodpovídal. Hleděl jenom zlostně na Havíře a čekal mlčky, zdali mu ten kosírek vrátí. Ale ten se neměl k ničemu.

„No poďme, poďme! Nebudeme tu stát dopoledna", volali ho chlapci, když viděli, že se na něho Čevela neodvažuje.

„A šak poďme!" přisvědčil Havíř a počal se soudruhy odcházeti.

Čevela se hněvivě vztýčil.

„Čuješ! Neradím ti, abys ňa rozhněvál! Vrať ně ho, ten kosírek, povídám ti!"

Ale Havíř nic.

„Nevrátíš ně ho?!"

„Ja hoď mu to radší, hoď, dyž sa toho toléj dovolává!" prohodil kterýsi z Nedachlebjanů. Věděl, že nestojí ten kosírek za opletu, která by z toho mohla pojíti a že není radno s každým zahrávati. Ale Havíř si jednou umínil, že si kosírek nechá a proto rady té nedbal.

„A co!" povídá pohodiv si hrdo hlavou. „Potřebujú mět Častkovjané kosírků! Možeme mět aj my nekerý!" A více se už ani neohlédl.

Čevela zůstal na cestě sám. Byl potupen a pohaněn nectným způsobem, ale pomoci si nemohl. „Éj, dyby to bylo negde za humnama[3]) a byli sme sami dvá!" — projelo mu hlavou a všecka krev se v něm vzbouřila. Vykročil jednou nohou do předu, zdvihl pravou ruku a zaťav hrozivě pěst, volal za Havířem:

„Počkaj enom, počkaj! Ty kudrnáču jeden! Šak já ti to gdesi zpomenu, možná že budeš aj pamatovat! — Já ti povím, co je děcko a co su já, abys ty mě strhál kosírek!"

A obrátiv se zachmuřenou tváří hledat kamarádův.

U samé cesty stálo několik krámkův, na nichž kromě jiného vyloženy byly břitvy, fajky, křiváky... obrázky, oblekové okrasy, pentle... a všelijaké hříčky, jež si zde obírali Slováci a Slovačky, každý jak a co se mu líbilo. O něco dále na trávníku stály jiné budky s perníkem a cukrovím. A skoro u každé té budky hráli chlapci o překot pryč o perníková srdce a tabulky — pro svoje galánky. Kramáři nestačili ani vytahovati rukou ze svých devadesátičíselných tobolek, co pořád ozývalo se vítězoslavné „tu je!", a brzo ten, brzo onen s napřaženou rukou podával cedulku, na které mezi jinými černalo se též volané číslo. „Pantáta" pak vydal vždy s ochotou a až na nepatrnou ujmu i svědomitě perníkovou výhru. Svědomitě snad proto, že by naši chlapci nedali si sáhnouti tak lehko na své právo a snadno by mu vydrancovali celý krámek.

[3]) Zahrady a dědiny.

Této zálibě, ku hře poddávali se i chlapi[4]) starší, ba i některé starší Slovačky.

Z děvčic nebylo viděti hráti ani jedné. Které byly na blízku, stály spolem někde na trávníku, nebo na bok s cesty, upírajíce chvílemi zraky své do dálky s takovým výrazem na tváři, že člověk se zalíbením spočine okem na některé z nich a zapomínaje na všecko kolem sebe, zří jenom to černé, přívětivé oko, půvabné, červené líce a krásný, čistý kroj, jak spojují se před ním v typický celek „hodné" slovácké děvčice . . .

Za chvilku přišel mezi budky i Čevela. Nešel už sám, ale s několika kamarády. Když se dověděli, co mu udělal Havíř, slibovali všichni pomstu, a v prvním okamžiku vyzývali i někteří pustit se hned za Nedachlebjany, ať to stojí co stojí! Než Čevela sám rozvedl jich od toho úmyslu povídaje, že je přece jenom pouť a že by to bylo škaredé. „Šak", prý, „sa s něma ešče gdesi zeideme."

Mezi budkami se zastavili a dali se také do hry. Dva z nich vyhráli na první ráz. No, Čevelovi nedařilo se, ať sázel, jak sázel! Bývá to už tak, že potká-li nás neštěstí jedno, druhé číhá nedaleko. Nebudete se proto ani diviti, že když byly potom slavné obřady ukončeny, nemeškal se v Březolupích, ale vrátil se hned sám a rozmrzen domů. —

První, který ho z domácích uviděl, byl starý tatík. Stál právě v „gánku", ale nečekal ho ještě, neboť uhlídnuv jej, divil se, že mu přišel dnes Pavel tak brzo.

„No co sas dneskaj tak ponáhlíl?" oslovil jej ve dveřích, maje z toho skoro radost, že se jeho syn tak pořádně dostavil.

Pavel, vynutiv ze sebe křesťanské pozdravení, neodpověděl nic a vešel mlčky do jizby. Bylo tam pěkně, bíle vylíčeno, na stěnách visely nové i staré obrázky, malované na skle, na papíře i na plátně, a s jednoduché, Bůh sám ví, kterým dědáčkem zhotovené postele, pnula se ke stropu hromada hustých peřin.

Starý uhodl okamžitě kolik udeřilo.

„Notož! Nic nepravíš. Jak by sa ti neco bylo stalo!" povídá, vešed za ním už i s tetkou a Maruší, jeho sestrou. „Šak snáď sas s nekým nepobíl?"

„To! to! To by tak ešče patřilo — Panenko Maria —" hrozila se tetka, sepjavši obě ruce. „to by tak ešče patřilo, pobit sa na púti! — Tož co neřečnuješ? Dyť povídaj, stalo-i sa ti co, lebo ne."

„Ja stalo-i sa mě co!" vyjelo to naranu z Pavla a zlost se v něm jenom pobouřila. „Nedachlebjané mě vzali kosírek!"

Měli jste viděti starého, jaký dojem to v něm způsobilo! Vyvrátil do týla hlavu, div se ho nechytla závrať, a hlasem nemálo humoristickým „Ách, kosírek ti vzali!" povídá, „Tož to ty sa tak mračíš! A já, že co hrozného! — No tu je slávy! Jak bysme neměli doma starého kohúta! Možeš ít a vytrhnút si třeba celý ocas, mrzí-i ťa to toléj." A starý Čevela zasmál se tomu na celou hubu.

„Šak já si vytrhnu, ale z Havířa, že bude aj banovat!" trval Pavel při svém, nedaje se tak honem udobřiti.

„Ba věru! Tebe sa druzí nájvěc bójíja. — A stálo-i by mě to za to, mrzet sa s nekým o takovú pletku!"

---

[4]) Čestný název muže.

Pavel neodpověděl už nic, ale požehnav se začal „říkat k obědu“, jejž mu již nesla sestra Maruše. —

* * *

Příští neděli byla v Častkově muzika. Bývá to doba nejveselejších a nejzajímavějších chvil na Slovácku vůbec.

Jakmile rozlehnou se z hospody první zvuky několika hudebních nástrojů, a některý nad jiné horlivý milovník muzik si tam už „tříská o štok“, jako když hrom bije a zpívá, jakobys na varhany hrál, zdvihá se kde kdo v dědině „hore“ a nemá doma stání, dokud nemůže odejíti, odkud ty vábivé zvuky k němu zalétají. Pacholci a dívky[5]) chystají už napřed trávu, seno, vodu a co všecko pro dobytek potřeba, aby mohli co nejdříve poklidit a spěchati pak bezstarostně ku své nejmilejší zábavě. Proto také dovádějí a dohánějí pastýř i menší pasáci s pasačkami s pole proti obyčeji ještě před západem slunce, a pase-li pacholek sám, můžete býti jisti, že nepřivede pomalu, ale tryskem, až tak se za ním bude jiskřiti!

Než toho není dosti! Hraje-li někde musika, vědí o ní chlapci nejen jedné dědiny, ale všech okolních. A tu, když přilehne zvolna tmavý večer na nízké, stromem zarostené chaloupky slovácké a první hvězdy pojeví se na obloze, vycházejí chlapci ti ze svých vesnic a za krásného, tajúplně krajem se nesoucího zpěvu, táhnou přes pole a háje ku místu umluvenému, od něhož donáší jim už naproti větřík zvuky ještě milejší, ještě přitažlivější ... Směle pak a vesele vstupují do oživené musikou hospody, vítajíce tu své přespolní kamarády a družky ...

Ký div, že za takových okolností byla i dnes večer častkovská hospoda přeplněna! Nedachlebjané ještě nebyli tu, ale Častkovjané a mezi nimi Čevela, Pašovjané i Kelničané už si „udérali“ tu jeden, tu druhý dlaněmi o stůl, už jím hrála vesele muzika a vprostřed točilo se kolo Slovákův a Slovaček, až oči přecházely!

Radosť věru, podívati se na takový tanec slovácký! Takt a rozměr co nejpřesnější, obraty jsou mistrné, dovedné a při tom tak přirozené, jakoby skutečně od kolébky byly Slovákovi vrozeny. Ale i mimo tanec učiní na vás chlapci a děvčice naše při muzice dojem největší lahody, nejmilejší upokojenosti. Chlapci jsou živlem svým — hudbou celí prosáknutí a opojeni. S „pivečkem v mázku“, s kloboukem na guráš, prozpěvuje si jeden u stolu před hudci, jakoby byl nevím kolik let chodil k samé Múze zpěvu do školy, druhý kloní se v nejroztomilejší posici v hovoru k sousedům, opět jiný vítá několik známých pod otevřeným oknem, jež si netroufají do vnitř pro velký tisk, a to každý vlévaje do sebe při každém pohybu tolik přirozenosti, elegance a ohebnosti, že kdo umí vládnouti štětcem, zachytil by jím zde typy největších galantomů slováckých.

Podle v polokruhu stojí plno děvčic, ustrojených, s úsměvem na tváři, červených i bledých, ale vesměs ohnivých jak Talianky. Ještě dále u stěn a za stoly sedí sousedé a ženy, popíjejíce a pozorujíce tanečníky. Celou hospodou ozývá se hluk, smích, zpěv, radosť, žert.

„Ale máme tu dneskaj jaksi veselo!“ prohodil bezděky ve vedlejší světnici starý Vavřin ke svým sousedům. Tak ho dojal zpěv rozjářených chasníků.

---

[5]) Čestný název chlapcův a děvčic slováckých s pojmem zaměstnání a práce.

„Ja máme, máme. Dyby to s nama bylo tak dycky a všady, bylo by nám lepší.“

„Éj, to véru, že lepší!“ přisvědčil mluvícímu soused asi třicetiletý, „už bysme my nenaříkali pořád enom na tú dáňku, ani na židy a na pány, že nás tak sužují.“ A napiv se z plecháče piva, dodal: „Ja pane! U nás bývajú muzigy veselé!“ —

„A také ne dycky! Také ne, Kaníku!“ zakývnul po malé pomlce hlavou stařík, na jehož tváři zanechána byla nejedna vráska, vyoraná pluhem židovým. „Také sa negdy trefí aj u muzigy, co néni prám najveselejší.“

„Ná co tak sa vám tu nelúbí?“ otázal se podnapitý už Kaník, dávaje tím svůj odpor na jevo.

„Lúbí nelúbí“, hájil se stařík, „ale řekňa po pravdě, je to veselé, dyž sem příjdú odnekáď chlapci a pobijú sa s našíma?“

„No šak to je to všecko, co víte! — A aj to, dyby sa vás optál, koléj tech bitek u nás pamatujete, nevím, koléj byste řekli.“

„Óch dosť, Kaníku, dosť bych ich řekl. Věř mě lebo né! Ešče ani dneskaj néni po muzice!“

„No ... no ... Co vy byste ešče všecko nechtěli!“ mírnil to zase Kaník a vyvrátiv potom nedopité pivo: „A tu je slávy,“ povídá důrazně a jako by se byl pozlobil, a tu je slávy, dyž sa trochu mezi sebú potáhajú! Aspoň sú z nich, takra, potem chlapi, že sa nemosíja bát ani Prajza! — Ó jej! Dyby nebylo inšího!“

V tom se ozval pod okny hospodskými zpěv a hlasy všech obracely se ku dveřím, kam se zpěv ten blížil.

„Nedachlebjané idú!“ ozval se kdosi nápadně. A skutečně, hned na to vrhnulo se ale osm statných chlapců do hospody, hlučně a s písní v hrdle. Mezi nimi stoupal si směle Havíř — maje Čevelův kosírek za kloboukem.

Mezi Častkovjany nastalo divné hnutí. Čevela držel právě nový plecháč piva, ale jak zahlédl Havíře, vyvrátil ho rázem, jenom se mu dno zablýsklo. Všichni byli, jak by do nich nalil ohně.

Nevíte, myslím, proč. Byli rádi, že jdou Nedachlebjané. Ale ne snad, že bude nyní musika veselejší — to ne! Častkovjané nezapoměli dosud na hanbu, kterou učinil Havíř jejich kamarádovi o březolupské pouti, a strojili se proto na všecky, že jim to připomenou při příležitosti. A ta příležitosť naskytla se jim dnes. Byli umluveni, nedá-li Havíř Čevelovi kosírka na slovo, že ho dá na moc, a potom že ukážou Nedachlebjanům nejkratší cestu do Nedachlebic ...

Nedachlebjané sami mohli to věděti dobře a také to věděli. Znali druhé chlapce tak jako sebe a nebylo jich třeba ani dvakrát varovati, že se proti nim cosi zamýšlí. Ale to jich neodstrašilo, aby do Častkova nechodili. Prosím vás! Naši chlapci nejsou bojácni, a neodvážiti se někam k muzice ze strachu před bitkou, bylo by jim hanbou větší, nežli kdyby je po bitce posázeli všecky do „háreštu“.

Proto sebrali se i Nedachlebjané a šli vesele do Častkova. Když vcházeli do hospody, nastalo na chvílenku ticho, ale hned zase rozlehlo se hlučno, jako před tím a hudba začala hráti. Mezi tanečníky bylo viděti už i Nedachlebjany.

Tu pojednou vyjde si Čevela s jedním kamarádem, jakoby nic, na dvorek. Na nebi svítil měsíc a záře jeho prorážela lesk mnoha hvězd, blednoucích, čím blíže k měsíci, tím více.

„Tož čuješ, já mu ten kosírek seberu sám," povídá Čevela přitlumeným hlasem svému soudruhu. „Počkám trochu, třeba vyide na dvůr."

„Jak chceš. Enom, aby sa nám nevysmíli, že sa ich bójíme."

„Šak se podíváme! — Ale to ti povídám! Dyby nejak bylo zle, až ňa příjdete bránit!"

„Neboj se nic! Tady budeme. Nech sa upováží neco ti udělat! Běda jeho hlavě!"

Po této rozmluvě vrátili se oba, nedajíce na sobě ničeho znáti, do hospody. Tam tancoval Havíř, jakby byl dávno zapomněl na kosírek a vyhrůžky Čevelovy. Ale nezapomněl, brachu, a ohlížel se dobře chvílemi, nechystají-li se na něho Častkovjané, než nepoznával ničeho.

Po jednom tanci vyšel si na dvorek vychladit se. Stoupl si tam pod hrušku a utíraje si šátkem pot s obličeje, zíral k jasné obloze — Bůh ví, s jakou touhou. Éj, kdyby byl věděl, v jaké nebezpečí se vydal, nebyl by chodil sám ven. Ale už bylo neskoro.

Sotva že si tam postál chvílku a neoddechl si ještě ani, jak se patří, vidí tu přicházeti ze síně kohosi zrovna proti sobě a zarazil se. Stál před ním už Čevela.

„Jdu si pro ten kosírek!"

Ticho. Žádná odpověď, ani žádné hnutí.

„Vidíš, ty ptáku jeden! Už zapomiéls, co sem ti povídal na púti?!" A Čevela ohnal se po Havířovi rukou, nevím, zda po kosírku, nebo po něčem jiném. Ale v té chvíli chytili se oba, jako dva vlci a již počali zápasiti. Několik okamžikův a ze síně vyběhl kdosi, právě když lehli na zemi.

„Éj, nedaj sa Čevelo!" a už byl s nimi v hromádce.

Dvorkem rozlehlo se silné zahvízdnutí. Nežli se dalo pomysliti, co to znamená, hnali se už z hospody jiní dva šohaji zrovna k zápasícím. Ale nedoběhli ani, co v patách za nimi s kvapem ještě rychlejším letěli noví dva ... tři ... čtyři — celá řada junákův.

„Pryč, pryč odtuď!"

„Aha! Počkáš ešče!"

Nastal dušený zápas, provázený více méně srozumitelnými výkřiky, stony, vzdechy.

„Enom mu!" —

„Všecky vás pozabíjám!" —

„Nepúščajte!" — —

„Křivák sem!"

Ve vzduchu zablysklo se cosi jak ocelka.

„Hrom do tebe uhoď aj s kosírkem!!" rozlehlo se dvorkem, a v tu chvíli začal boj nejzoufalejší. Ale netrval ani minutu. Několik chlapců ze zápasících vytrhlo se z chumáče a pádilo síní ven na ulici.

„Za něma! Za něma!"

„Předskočít ich!" a dvorek zůstal prázdný, jako by ho byl víchor vymetl. Všichni odběhli.

V hospodě zpozorovali teprve nyní, co se stalo, muzika přestala hráti a zvláště mezi ženskými panoval úžas a zděšení. Hospodáři z vedlejší světnice přišli k ostatním „do hrubé" a nyní nastalo povážlivé pokyvování hlav nad tak nedobrou, nezvedenou chasou. Jedni chtěli jíti ven za chlapci, aby si tam něco neudělali. Kdož, prý, ví, který ďách v tom sedí a nemohlo-li by si to aj očiska pozvypichovati! Jiní

však, více připití, myslili, že by na ně neškodil hodný „poplet“, ale kdyby prý aspoň pomohl! Jak jsou chlapci rozgurášeni, že by mohli dostať ještě i oni. Ostali tedy seděti.

Ani na dvůr vyjíti nenapadlo z nich nikomu. Byli by tam uviděli smutný konec bitky. Nedaleko u kůlny totiž, opřen jsa o srubiny, stál Čevela a utíral si šátkem tvář. Éj, brachu, dostál, dostál křivákem a krev mu tekla z rány... Děvčice, ty jsou starostlivější o své chlapce a několik jich vyběhlo do síňových dveří a začalo se ohlédati bázlivě po dvorku.

„Si tam, Ančo?“ ozval se polohlasitě Čevela.

Na ta slova přiběhla k němu jedna z nich a strnula celá.

„Bože, Pavle, co je ti? Dyť si celý pokrvácaný!“ tázala se hlasem nevýslovně soucitným a láskyplným.

„Nic mě néni, nic. Dones ně vody, umyju sa.“

„Aj košulu máš od krvi! — Vidiš! vidiš! Moseli ste sa bit? Ešče ťa gdysi zabijú!“

„Ej nezabijú! Nic sa neboj, Ančo, nic nám nebude!“ promluvil veseleji Čevela. „Enom běž a dones téj vody!“

Dívka utřevši mu šátkem pokrvácenou košili, odskočila rychle pro vodu. A za chvílku byl Čevela i umytý. Pobyl si ještě trochu s Ančí a bral se potom do hospody. Hnali se už odkudsi ostatní chlapci a ptali se po něm, „gde je Čevela?“

Čevela setkal se s nimi na síni.

„No co sa ti stalo, co?“ tázali se ho hned.

„Ale nic, nic! Upichl mia enom ale dvakrát křivákem.“

„Éj, šak ti budú pamatovat!“ smáli se chlapci.

„Ale budú! Havíř miél vyvalit Kaňom plot, jak ho přeskakoval!“

„A kady ste sa za něma pustili?“

„Po lúkách. Takra, tos miél čut, jak za něma duzněla zem!“ A chlapci dali se znovu do veselého smíchu.

„A ten kosírek máš?“ optali se ho potom, zpomenuvše si, proč vlastně byla bitka.

„Mám, kamarádi. Tu je!“ vykřikl vesele Čevela a zdvihl klobouk do výšky.

Všichni zajásali. „Sláva ti, Čevelo! Ty si náš! To je kamarád!“ volali a s jásotem hrnuli se do hospody. „Gde je musiga? Hrát Čevelovi!“ kázali všichni a brali se ke stolu.

Chlapci přespolní čekali je už netrpělivě a když viděli, jak to dopadlo, zaradovali se také. Muzikanti začali zkoušeti svoje nástroje — klárinet, husle, křídlovky a troubu, před stůl postavila se řada jonáků a mezi nimi nejbliže k hudcům — pomyslete si! — Čevela s krvavými skvrnami na košili a krvavý kosírek za kloboukem! Popraviv si klobouk na stranu, udeřil rozmarně dlaní o stůl a z úst jeho vyronila se charakteristická píseň slovácká:

Gdo chce byt stárek,
mosí byt ferka,[6])
mosí mět kosírek,
dvě páví pérka!

[6]) Chlapík udatný.

Do toho vpadla mu muzika, všichni se dali do tance a mezi několika čistými kosírky tancujících, jako dobytý praporec muromský, potřásal se kosírek Čevelův, pokropen vlastní krví vítězovou . . .

Tento byl konec krvavé půtky Častkovjanů s Nedachlebjany, a předtucha starého hospodáře, že „ešče ani dneskaj néni po muzice", vyplnila se. Ale nevyplnila se jeho slova, že tu bývá smutno, strhne-li se někdy bitka. Aspoň u Častkovjanů ne! Bylo zde celý večer veseleji ještě než kdy jindy a z chlapců velkých neodešel žádný, dokud nedozněly poslední zvuky poslední písně v hospodě . . .

* * *

Donesla se jednou zpráva o půtce tě také mně. Znal jsem Čevelovy osobně a poněvadž jsem u nich už dávno nebyl, stavil jsem se tam zase jednou po třech letech. Pavel byl už ženat a měl za ženu Anči. Napadlo mně tehdy, má-li ještě onen krvavý kosírek, že by mně ho mohl darovati na památku. Řekl jsem mu, že by mně byl milý pro tu krev, jíž byl pokropen.

„Ja dál bych ti ho, dyž bys chtél", povídal mi, „ale máme malého Pavla a ten ho roztrhal. Ostatně", dokládal, „byl už škaredý a krvi, pro kerú ho chceš, na něm nebylo. Spláchl mě ju jednúc v poli déšč."

Nad těmi slovy jsem se bezděky zadumal. Uvažoval jsem, jak těžce staral se Čevela o zachování kosírka před lety třemi a jak lehce nese ztrátu jeho teď . . . A aby přece zbyla po kosírku tom aspoň nějaká památka, načrtal jsem tyto řádky.

Končím apostrofou na slováckou slávu: „Hoj, slovácká sláva, jak jsi ty ty krvavá! . . ."

Bratrstvo podruhů v Kolíně r. 1753.

Podává Václav Řezníček.

Jakmile pod dobrým božím sluncem pojmenován byl někdo poprve boháčem, zajisté že zároveň jiný nazván chuďasem. A od té doby, kdy zřejmými staly se bohatství a chudoba, nejde to na tom milém světě již jinak, nežli že tu jedni musí podporovati druhé. Zámožní chudé a chudí zámožné! Ovšem, že je v tom od jakživa patrný a velice podstatný rozdíl, který není nikomu neznámým.

O životě a poměrech bohatců minulých věků víme mnoho. O právech, svobodách, výsadách, mravech, kroji ba i pokrmech stavu panského a rytířského sepsány jsou celé knihovny, stav městský má také bohatou svou literaturu a i ten druhdy robotný a půdu držící stav selský má své alespoň zastance. Avšak dosud velice málo pozornosti jak jinde tak i u nás věnováno bylo minulosti té třídy lidu, která hlavně krví podešlými mozoly svých dlaní a životem plným strádání a nebezpečí rozkvět a blahobyt celých krajů a měst za kus přístřeší a za skyvu chleba vykupovala a která povětšině kryí synů svých vždycky za bohatce beze všeho reptání země a státy proti jejich nepřátelům hájila. Třídy lidu pracovního, chudého a její potřeb nevšiml si zhruba nikdo, leda aby se proti spravedlivým její přáním ohradil anebo je

zakřikl, ač právě dnešního dne ta „misera contribeuns plebs“ povšímnutí zaslouží, a to hlavně pro poznání, v jakém as poměru chudí podruhové, nájemníci a nádeníci při městech živi bývali druhdy a proč se v dobách minulých zoufalých, celými státy a zákonodárnými sbory otřásajících myšlének nebyli nuceni chápati.

Svého času bylo mně laskavostí sl. městské rady Kolína nad Labem umožněno nahlédnouti do obecního archivu a tam nalezl jsem velezajímavou a důkladnou zprávu o tom, kterak bývaly v městě tomto poměry mezi zámožnými měšťany a lidem z ruky do úst žijícím uspořádány. Nalezl jsem o tom sepsaná a radou městského senátu dne 20. měsíce března roku 1753. přijatá ustanovení, která jsou zajisté opisem, obnovením a doplněním pravidel starších, jež jistotně nebyla v Čechách samojedinými. Dle toho zajímavého a dosti obsáhlého úředního spisu, který nese nápis „Artikulové podruhův“, ač také jedná o povinnostech měšťanů k oněm, pokusím se podati k objasnění společenských poměrů boháčů a chudých v Kolíně za dob zašlých, z nichž výše uvedená ustanovení pocházejí a která ani dnes bez praktické ceny a historické váhy nejsou, tento příspěvek.

* * *

Zrovna tak jako bodří nynější tak i opatrní a moudří staří Kolínští, jež osud mimo pěkné domy ještě též požehnanými polnostmi a žírnými lučinami obdařiti ráčil, nikdy sami při nich nutné práce, aby ladem neležely a dle své schopnosti užitky nesly a dávaly, zastati nemohli a proto nuceni byli při městě svém přechovávati a živiti lid dělný a podružný, který by jim za ochranu, byt a slušný výdělek na rolích a při obci dle potřeby podělkoval a pracoval. A také se tomu nikdy nevzpírali, ale naopak každému toho hodnému milerádi při král. městě Kolíně bydlo a obživu povolili, jakmile jejich ustanovením se podrobil, nazývajíce jej buď podruhem, nebo nájemníkem anebo jenom nádeníkem.

Avšak jako všecka řemesla a všecky jiné poctivé živnosti bývaly druhdy moudře srovnávány v cechy a pořádky, tak také při městě Kolíně zřízeno bylo chvalitebné „bratrstvo podruhův“ s vlastní, dohledu městské rady podléhající přísnou samosprávou.

Jeho cís. a kr. Msti kolínský pan rychtář, pan purkmistr a páni radní ráčili sami nade všemi bezzemky a chuďasy, kteří buď v polích, nebo na lukách, v zahradách, stodolách anebo hlínou jakoukoliv práci dělali a jakýmkoliv jiným způsobem lidem posluhovali, starší ustanovovati a dali jim obzvláštní artikule čili stanovy, kterými se měli tito spravovati a jež Jeho cís. a kr. Msti pan rychtář, pan purkmistr a páni radní mohli kdykoliv buďto podle příčiny nebo dle nastalé potřeby jednak měniti nebo více jiných k nim přidati anebo je dokonce v jiný způsob uvésti.

Stávající pak artikule měli a musili starší bratrstva podruhův jako vrchnostenská nařízení rukou ochrannou spravovati, podle nich předně sami se chovati a pak jiné všecky bratry při městě k jejich zachovávání pilně přidržovati. Přestupníky měli a mohli vedle provinění a zasloužení skutečně trestati a když by jim nemohli vzvládnouti, tedy to měli časně do rady vznésti a odtud nápravy očekávati. Pakli by pak některý artikul, jichž bylo léta 1753. sedmnácte, sami starší

nedrželi nebo jiným přestupování jeho trpěli, tedy měli býti přísně pro příklad jiným předně starší sami a pak i ten, kdo zhřešil, pokutováni.

Dle těchto artikulův měli se všichni podruzi, starší jejich i spolubratří jmenovitě ponejprve na sv. Víta, po druhé na sv. Václslava, po třetí na Mláďátka a po čtvrté na sv. Josefa do své hospody k pořádku sejíti, a to vždy k určité a jisté hodině. Kdožkoliv by nepřišel, pakli by to byl starší, tedy měl 2 groše, jiný pak bratr 1 groš do pokladnice bratrstva za pokutu složíti. Jestli že však bezelstné dostaviti se nemohl anebo jestli vážnou příčinou se omluvil, byl od pokuty té osvobozen.

Starší při takové schůzi v hospodě měli napřed na svém místě dle věku náležitě sedati a potom jiní bratří dle stáří svého za nimi.

Když se všichni do hospody ke schůzi byli sešli, tedy jim všem starší nejprve napomenutí k vyhledávání cti a slávy boží vedle právě platných náboženských patentů dávali. Tak léta 1753. bylo nařízeno, aby jedenkaždý s manželkou svou a s dítkami ke sv. zpovědi a ku přijímání Nejsvětější svátosti beze všeliké odpornosti přistupoval, aby se k poslouchání slova božího dostavoval, církevním modlitbám a svěcení svátků se podvoloval, do mše sv. v neděli z města nikam neucházel a aby se dále po polednách v lesích kolem města netoulal. Napotom napomínáni byli k lásce a svornosti bratrské, ke spravedlnosti a ke všem jiným ctnostem. Když se toto výmluvnými ústy starších stalo, tedy byly jim vždycky v každé schůzi srozumitelně přečteny artikule čili regiment jejich bratrstva, aby věděli, co od nich vrchnost, to jest měšťané, vyhledává a co jim zapovídá.

Po vykonání toho, což bylo obvyklou a nevyhnutelnou formalitou, tázali se starší, jestli že jaká zášť, sváry, různice, hněv, neláska, skyselení a těm podobné neřesti mezi některými z bratrstva nevznikly. Dále se vyptávali, neví-li druh do druha co neřádného. Pakli že se něco z toho nalezlo nebo shledalo, tedy starší rozvaděné otcovským napomenutím rovnali a zhřešilé pak buďto pokutováním anebo trestáním k nápravě a pokoji přiváděli.

Když starší sebe i všecky bratry srovnali, tedy se vespolek napomínali, aby všichni od prvního do posledního panu tatíkovi a paní matce t. j. hospodáři a hospodyni, v jejichž domě obyt měli anebo u nichž práci a za ni obživu nalezali, dítkám i všeliké čeládce jejich, ano také i těm, které by oni ve svém domě chovali, všelikou poctivost činili. Potom aby se lání, hromování, přísahání, sakramentování, oplzlého a nemírného mluvení pod pokutou varovali a nedopouštěli. Konečně aby Pána Boha, hospodáře, hospodyně a čeledi jejich neuráželi, naopak aby se s nimi vždy v počestnosti a pokojně srovnávali a raději jim k tomu, aby na ně laskavými byli a dobrého jim přáli, příčinu dávali. Dále aby mladší bratří starším svým byli v poslušnosti poddaní a je vždycky v úctě měli, aby se jim v ničem poctivém neprotivili a vůbec žádného protivenství jim nečinili. Pakli by starší mladšímu anebo opáčně v čem ublížil, nesměl se druh druhu mstíti a musil čekati do nejprvnější schůzky bratrské, při které si směl každý, komu ublíženo bylo, stýskati. Žalující měl ze zástolí vyvstati a stoje pokojně a poctivě, co má za stížnost a proti komu, oznámiti. Napotom starší i mladší bratří rozváživše dle průkazův žalujícího i obrany obžalovaného, komu věřeno býti má, buďto žalobu zamítli anebo obviněného, pakli byl skutečně zhřešilým nalezen, vězením nebo pokutou dle povahy viny, křivdy nebo výstupku beze všeho prohlédání k osobě, trestali.

Zajisté že to byly dobré stanovy, jichž by se dalo i dnes a v jiných lepších spolcích, nežli bylo bratrstvo kolínských nádeníků, k jejich vlastnímu prospěchu užíti! Než slyšme obsah artikulí dále.

Po vykonání pořádného napomenutí a potřebných oznámení, po srovnání nevolí, když by se nějaké našly, tu starší i všichni ostatní bratří, též také i vdovy, jeden každý a jedna každá obzvláště do společné pokladnice po 2 krejcařích při každé schůzce a po 7 penězích za každých suchých dnů složiti býval povinen. A to proto, kdyby Pán Bůh některého ze bratří buďto těžkou nemocí, buď sešlostí na těle anebo bezelstnou chudobou, jakoukoliv zlou příhodou a neštěstím navštíviti ráčil, aby mu z těchto pokladničních peněz proti zaseoplacení půjčka a založení státi se mohly. Do této pokladnice bývaly skládány také všecky pokuty. A aby jedenkaždý tu sbírku s ochotností dával a činil jistým jsa, že se ty peníze nikam neobrátí a nerozmrhají, tedy při každé výroční schůzi starší z každé čtvrti, jež bývaly dvě, přicházívali s prosbou k panu purkmistrovi o jednu osobu radní, která by sejití se jejich v hospodě navštívila a při tom shlédla, co peněz bylo složeno, jak mnoho jich v pokladnici je a jak se s nimi hospodařilo. Tato vyžádaná osoba radní bývala přítomna skládání a schvalování účtů. Peníze pak společné, co jich shledáno a napočteno, daly se zpět do pokladnice pod dva klíče a zavřely se zámkem. Nikdo pak s nimi hýbati a bez uvážení a povolení všech ani jich půjčovati ani nijak rozhazovati nesměl, poněvadž tak dobře a stejně poslední jako první dohromady je skládali.

Poněvadž pak možným nebylo, aby bratrstvo vždycky a ustavičně z týchž osob sestávalo, neboť na světě jedni mrou a jiní na jejich místa nastupují, dále že pak bratří dle příběhů a časů přibývá, proto kdokoliv by za spolubratra přijat býti chtěl, povinen byl předně při Jeho cís. a král. Msti panu rychtáři, panu purkmistrovi a pánech v radě toho sobě vyprositi, aby mu bytu a živnosti při městě přáti ráčili, dále byl povinen list vejhostní a když by ve městě neznámým byl, i list zachovalosti přinésti nebo při nejmenším dokázati, jak se dosud jinde choval. Když jmenovaní páni ničeho proti němu nenamítali a pobyt u města mu povolili, tu teprve mohl žádosť svou strany přijetí do bratrstva starším jeho přednésti a jistotu toho, že pod ochranu města přijat jest, starším i bratřím ukázati, potom jim poslušenství a uctivosť slíbiti a do pokladnice ihned, byl-li domácí čtvrt kopy a přespolní půl kopy grošů složiti. Tímtéž byly také i vdovy při městě pobyt a obživu vyhledávající povinnovány, pakli ve bratrstvo vstoupiti chtěly.

Při každé schůzi mělo se na pivo, jež se bratří ve své hospodě společně vypíti usnesli, brzy sbírati, dokuď by se totiž někteří pro nemírnosť přílišně nerozveselili a jiní se nerozešli.

Když pak Pán Bůh někoho prostředkem časné smrti z tohoto světa buďto staršího anebo kohokoliv ze spolubratří, nebo manželku či děti jeho k sobě povolati ráčil, tu musil starší (pozůstalý) k doprovození zemřelého se světlem a k nešení mrtvého těla ke hrobu bratry uctivě obeslati a o to jich žádati. Kdož by se však na funus, jsa ve své čtvrti k němu obeslán, sám osobně nedal najíti anebo manželky na svém místě neposlal, tedy, byl-li to starší, dva groše, jiní bratří jeden groš český dáti a do pokladnice složiti musil.

Kdožkoliv a u kohokoliv ze sousedů byl a komoru sobě zjednal a pronajal, povinen byl svého hospodáře, manželku a děti a čeleď jejich

netoliko uctivě a šetrně v počestnosti, jakž již výše dotčeno, míti, ale také věcí jejich přichraňovati a opatřiti, na dětech a čeledi hospodáře ničeho nelouditi, jich nekaziti aniž k jaké krádeži ponoukati a pokudž by toho hospodář a hospodyně potřebovali, musil jim za jejich peníze předně a přede všemi jinými vždy a v čemkoliv posluhovati, u nich obilí mlátiti, slámu na řezanku řezati, v létě pak trávu na lukách nebo obilí na poli sekati, žíti, vázati i sklízeti a pod vypověděním od města jinam někam přes pole nesměl ucházeti. Rovněž vším tímto způsobem, kázala-li by kdy obecní potřeba, aby některá věc rychle zaopatřena byla, k tomu v ochotnosti zanechajíce vší a všelikés váhavosti, výmluv a omyslnosti měli a povinni byli podruhové, nájemníci a nádeníci dnem i nocí dávati se najíti a tím svou vděčnost a poslušnost městu ukazovati, že alespoň jeden den v roce na obecní dílo zadarmo přicházeli, a kdyby ho v tom létě nebylo, tedy ve druhém to měli vynahraditi. Obzvláště však kdyby se stalo, že by ve městě odněkud oheň vznik svůj měl, tu ihned starší bratrstva měli se panu primatoru oznámiti a kde by jim od něho bylo ukazáno, s konvemi, háky a jinými potřebami beze všeho zdráhání všichni společně, jak by se jim rozkaz nebo znamení daly, pracovati. Kdo by se pak toho stranil nebo místo bránění a ohně hájení něco odstraňovati chtěl a když by se to naň prokázalo, byl dle práva nejpřísněji pokutován a potrestán.

Všem pak stále nařízeno zůstávalo, že se musili do domů svých hospodářů zvláště v neděli a ve svátky časně navracovati, povykův nočních se měli varovati, hry karet a kostek se vystříhati a ani svému hospodáři ani jeho domácím neměli nočním touláním za obtíž býti.

Každý pak, kdo ve dne u lidí pracoval, byl povinen k dílu svému raněji přivstávati a snídaní, obědováním ani svačinou neměl se mimo určitou k tomu hodinu odtahovati od díla. Starší byli nuceni pilný pozor míti na to, aby se při městě povalovači a osoby, jež lidem ani za peníze sloužiti nechtívají a jen žebrotou nebo krádeží se živí, nezdržovali a ihned měli jednohokaždého takového zahálčivého pobudu u rady udati, aby byl od města pryč odeslán.

Aby potom hospodář jak platiti a dělník zač pracovati má věděli, byla léta 1753. bratrstvu taxa nařízena:

Od práce nádenické platilo se na dlouhém dni 10 kr. a na krátkém pak 8 kr., když totiž nádeník na krátkém od 6 hodiny ranní do 6 hodiny večerní a na dlouhém od 5 ranní do 7 večerní dílo konal. Při mlácení od míry (na akkord) dělati se nezapovídalo, nic však méně kteří dle platu obilí mlátili, zasluhovali 4 kr. od mandele. Od žetí pšenice platilo se 4 groše 30 kr., od žita 4 groše od kopy záhonů (kopa záhonů měla 6 korců výsevu), od sečení ječmene 3 kr. a ovsa 1 kr. od záhonu se dávalo. Za hrabání a vázání od jednoho záhonu platilo se po krejcaru a když bylo obilí ležaté, měl hospodář 3 penízky přidati. Od žetí a vázání prosa a hrachu platilo se jako od ječmene. Za sečení luk dostával sekáč jak od sena tak i od otavy 18 kr. od jítra, od sušení a hrabání obnášela mzda 6 kr. denně. Od sázení a okopávání řepy a zelí platilo se od záhonu 6 kr. a od štípání dříví dostal nádeník od sáhu tvrdého 12 kr., borového 10 kr. a od nasekání kopy otypek 9 kr.

Domácí pak dělníci měli být vždy nad jiné, obzvláště horáky a přespolní fedrováni, dále měli všeliké laskavosti a ochrany i otcovské podpory v potřebách svých s manželkami a dítkami užívati, avšak

s tou podmínkou, aby vždy v mírných penězích, při nichž obstáti mohou, sousedům při městě sloužili.

Co pak se tklo rozličných obchodů, které vlastně a pouze sousedům přináležely, ty byly podruhům zapovězeny naprosto. Avšak když vůbec žádného výdělečného díla nebylo, tu směl buď muž nebo žena z bratrstva u starších se odpověděti a mimo město obchůdek vésti, avšak z toho musil každý dle uznání pana primatora a starších týhodně do pokladnice určitou částku odváděti. Avšak jakmile práce se vynašla, ihned musil zase každý všeho obchodu zanechati a tuto konati.

Také bylo zakázáno všem, aby žádných vepřů, husí, slepic nebo drůbeže na ujmu sousedů nechovali, lnu ani konopí — leč by jim to od vzácného magistrátu písemně povoleno bylo — nesili; kdyby však někdo svévolně síti se opovážil a tím v posluhování sousedům zdržován byl, ten každý z každého záhonu osetého lnu nebo konopí 1 kopu grošů do pokladnice za pokutu složiti musil. Ti ale, kterým to dovoleno bylo, do pokladnice ze záhonu po 6 kr. platili.

Mimo plnění všech výše vypsaných nařízení zapovězeno bylo všem i jednomu každému, aby nikdo ani sám ani skrze ženu a děti své pod žádným vymyšleným způsobem v čase žní a sklízně obilí z pole klasův nesbíral ani sbírati nedal tak dlouho, pokud se nezmandeluje. Když se však zmandelovalo, tu s vůlí pana hospodáře svobodně sbírati se připouštělo. Ale prve nebo dříve nikoliv, a to proto, poněvadž mnozí klasy ze snopů řezali, jiní hrstí z kolíbek kradli, jiní zrní vymílali, jiní pak dokonce i snopy brali. Kdo byl mezi mandely nebo hrstmi, klasy sbíraje, nalezen a v tom postížen, ten vzat do vězení a 15 grošů pokuty dáti musil. Že pak také mnozí hrách v luskách lidem krádežně brali, dílem ke svému užitku ho obracejíce, dílem prodávajíce, a co neodnesli, to pošlapali a tak škodu činili, ten kdo by se toho dopustil a při tom byl chycen i ten, kdo by od něho krádež koupil, do vězení vzat byl a 15 grošů pokuty platiti musil, a to tolikráte, kolikráte se toho dopustil. Tolikéž o travách, jež podruhyně prodávaly, pod touž pokutou se nařizovalo. Žádný také, když se něco k obci tesalo, tříštěk sbírati nesměl, do obecních lesů s háky choditi neměl, dále ploty lámati, vrby osekávati nebo řezati, mostnice či hatě bráti bylo přísně zakázáno a myslivosti pak musil každý prázdným býti. Kdo by se proti tomuto provinil, ten propadl pokutě 15 kop grošů. V zahradách na ovocích, na vařeních a jiných věcech ovšem že škodu činiti dovoleno nebylo a každého viníka přísná pokuta a trest stihly.

Konečně výslovně zapovězeno bylo pod pokutou žádným vymyšleným způsobem ani lnu ani konopí v peci ani ve světnici nesušiti a pazderny nevytápěti, nýbrž komu bylo setí lnu dovoleno, ten si ho měl při pohodlném čase na slunci usušiti a zetříti.

A poněvadž při městě se zdržujícími nádeníky páni měšťané často dostatečně opatřeni býti nemohli, proto se také výminečně připouštělo, že se z nejbližších Kolínu vesnic Polep a Pašinky dělníci do práce vzíti mohli, avšak ti ve všem musili se spravovati také artikulemi bratrstva, dle nichž jsme se pokusili poměr chuďasů k boháčům a naopak v městě Kolíně naznačiti a podati.

* * *

Dle tohoto obrazu, třeba v něm dosti přísnosti bylo, požívali podruhové, nájemníci a nádeníci v bratrstvo spojení při městě Kolíně ochrany, bytu a bezpečné obživy, tak že život jejich nebyl nepřetržitým růžencem nejistoty, trapných zkušeností, hořkých sklamání a že na stará kolena nebyly výměnkem jejich hůl a mošna žebrácká a že smrtelným lůžkem nebývalo jim někde záplotí a pohřeb nemívali člověka, který v poctivé práci sestaral, nedůstojný. Bohatec býval chuďasu, věda, že ke svému blahobytu mozolů jeho potřebuje, srdečně a otecky nakloněn a chuďas za to boháči upřímným vděkem zavázán tak, že věrně k němu lnul u vědomí, že na dobru citelného boháče spočívá i lepší jeho a zajisté že z těchto srovnanlivých dob pochází touha po těch „zlatých starých časech", jež vlastně zlatými a dobrými činily pouze vzájemná uznalosť a přesný bratrský pořádek, které dnes — bohužel — ze společnosti naší povětšině vymizely, jsouce vytlačeny sobectvím, jejž namnoze již opět zákony v jeho přílišnosti omezovati musí, aby se chudý dělník nestal hotovým otrokem, který nemá na nic nároků.

Dramatické umění, naše národní divadlo a balet.

Studie Pavla Skřivana.

U nás se mnoho mluví o vlastenectví. Kdežto v dobách předbřeznových vlastenci byli raritou, máme nyní různých „vlastenců" všelijakého zrna až po krk; někteří myslí, že jsme již v zenitu veškeré dokonalosti, jakéž dospěti může národ který, jiní zase ustavičně žehrají a i ve skutečném úspěchu ať již politickém či literárním neb společenském vůbec ničeho nevidí. Nikdo nepopře, že jsme na dráze vzdělanosti a literatury učinili veliký kus ku předu; proto však nám přemnoho zbývá učiniti. Mnoho jsou písemnictví dlužni spisovatelé a nakladatelé, ještě více však odběratelé a čtenáři; tito, aby slušně a vydatně podporovali písemnictví a nedávali spisům shníti v přihrádkách knihkupeckých krámů a antikvariátů, oni, aby vedle četby pro nejvzdělanější měli i na mysli obecný lid a jeho vzdělání. Ač dosti jsme pokročili, přece ještě lze na nás v celém našem národním životě pozorovati nepopiratelné známky dlouholeté lethargie — vlasteneckých, vřelých, hlubokou láskou k lidu a národu prodchnutých srdcí jest dnes více třeba, než by si kdo myslil. Volali bychom všude lásku do srdcí a do duší, neb leckde ještě místo lásky sídlí nabubřená vlastenecká frase, i dnes měli by se vyskytnouti horliví buditelé národa, kteří by potírali frasi a lesklou slupinu lecjakého vlastenčení nahrazovali jádrem pravé a nadšené lásky.

Jestliže frase v našem národním životě nyní nad míru panuje, nejvíce ji viděti lze v literatuře a životě divadelním. Zvláště naše národní divadlo obklopeno jest hradbami nejlesklejších pozlátkových frasí, vše, co tam se děje a dává, jest „výtečné," a „stkvělé," „oslňující", „okouzlující," jest to „zlatý dům", „chrám umění", „velebný dóm nad Vltavou," „národní paladium", „stkvostný stánek Uměn" a tak dále tímto tónem.

Národní divadlo v Praze má veliký význam umělecký, literární a politický. Za našich poměrů znamenalo vystavění národního divadla velice mnoho, každý cítil jeho důležitosť kulturní i politickou, každý se radoval, když stavba dospěla ke konci, každý slzel, když je požár zničil, myšlénka

divadla národního přešla každému do krve a žil, a dobu stavby tohoto divadla lze velmi případně nazvati dobou druhého našeho probuzení.

Jestliže některý národ divil se tomuto obecnému nadšení a dětinskému téměř těšení se našemu na národní divadlo: nám to nemusí býti s podivením; třeba býti Čechem a znáti celou naši minulost, naše boje, útrapy a ústrky, pak teprve věc dokonale pochopí, pak jej zahřeje, jím zachvěje. Jestliže některý národ vidí v divadle toliko ústav pro zábavu: pak tomu u nás tak není, my — budiž nám dovoleno učiniti toto porovnání — vidíme v nár. divadle ústav zušlechťovací, tak jako jest universita ústavem přísné vědy, tak i divadlo, vlastní její sestra, budiž ústavem zušlechťovacím, ústavem krásy, nejryzejšího umění.

Sbor pro zřízení českého národního divadla vydal v neděli dne 13. dubna 1851. první své provolání, v němž mimo jiné se praví: „Není zajisté nyní pro národ československý důležitějšího nad toto podniknutí.“ „Míníme samostatné národní divadlo — školu to života a mravův, v kteréž rozmanité květy vzdělanosti zaplétají se u věnec živoucí a zračíce se očitě před světem, budívají na vzájem nové jiskry a zárodky snah i podnikův ušlechtilých.“ „Čas jest, abychom vystoupíce z podruží ... postavili dramatické Muse české chrám zvláštní, co semeniště krasoumy pro celý náš národ ... atd.

A od té doby několikráte obsahovala různá provolání vzletné odstavce téhož asi smyslu.

U jiných národů znamenalo by vystavení divadla tak velikého nový ruch v dram. literatuře původní. A u nás? Brzy zavítaly do národního divadla produkce takového druhu, s nimiž nižádný upřímný vlastenec souhlasiti nemůže. Budova určená nejvážnějšímu umění sklesla na pouhé orfeum, věnované velikolepým představením nahých údů, duchaprázdným baletům, kteréž balety jsou praví obílení hrobové, zvenčí lesk, pozlátko, třpyt, uvnitř bídná hniloba.

Očekávání naše velice a trpce nás sklamalo. Dříve želáno bylo mnoho do bídnosti výpravy vůbec — nyní, co se týče baletu, nikdo podobný stesk již opakovati nemůže. Balety vypravují se s ohromným nákladem, který pohltí tisíce, a vedle této výpravy jest výprava našich původních her pravou popelkou. Aby pak tento ohromný náklad byl uhrazen, opakuje se balet až do hnusného omrzení a tím stává se z národního divadla orfeum. Od té doby, kdy „Excelsior“ objevil se prvně na jevišti, vypočítali jsme, že až do dnešního dne v každých 9—10 dnech jsou dva veliké, „samostatné“ balety — není-liž to hyperprodukce jednostranná, kteréž za našich poměrů naprosto není třeba? Nejen že kazí úplně vkus obecenstva a interess jeho k všemu ostatnímu, co není vypraveno tak rozsáhle a stkvěle, nejen že obrací smysly jeho stále k zevnějšku zanedbávajíc vnitřku: ale většinou jest tato baletní hyperprodukce až příliš neestetická, někdy přímo necudná, tak že zde běží ještě o pokažení jiných, vzácnějších a světějších stránek srdce a duše, nežli pouhého divadelního vkusu!

Při takovýchto poměrech ovšem domácí literatura zkvétati nemůže. Jest to skutečně přepodivný kontrast, považíme-li, že div. správa přísně vyloučila veškeré operety! Z toho bylo by lze souditi, že bude míti na mysli skutečně jen vážnou produkci — ale ustavičné přecpávání obecenstva baletem brzy přesvědčilo nás o pravém opaku!

Balety — alespoň ony tak řečené „samostatné“ — nemají pražádné ceny, jest to pravé divadelní bláto, pravý rmut a kal, kazící zdravý

vkus, jest to býlí a pýr v sádečku domácí literatury, jemuž má býti velikolepé divadlo národní sluncem, jehož teplo vydýchá a vykouzlí nové a libovonné květy. A jako vypisují se odměny na hubení povážky v jeteli, býlí a pýru v obilí, tak měla by liga vlasteneckých spisovatelů jedným mocným šikem udeřiti na tuto hyperprodukci baletní, aby ji z národního divadla úplně vymýtili a jako hydru potřeli!

Ale i obecenstvo mohlo by tu důstojně říci své rozhodné veto. Jest to ovšem za našich poměrů věc nesnadná. U nás jest lid zvyklý poslouchati na slovo to, co píší o tom neb onom noviny. A tyto? Tyto píší většinou o produkci tohoto druhu velice lichotivě a tak, jak tomu chce divadelní kancelář. Zde onde ovšem mezi řádky lze pozorovati nelibost, ale té čtenář obyčejně neporozumí, tak jemně bývá naznačena. A pokud časopisy jednomyslně nenapíší, že tato hyperprodukce baletní jest nedůstojna národního divadla, že tam nepatří, že ústav tento snižuje, potud nebude pomoci, a lid pohrne se opět ke kasám, jako by viděti měl divy divoucí.

Ale nejen toto přečasté vyplňování večerů velkými balety samostatnými, nýbrž i komediantské často křepčení v jiných hrách, kterým dává se za každou cenu ráz výpravný, nedůstojné jest „důstojného“. Můžeme směle říci, že za těchto okolností jest baletní mistr osobou nejvíce zaměstnanou. Co tu zkoušek a unavujících cvičení! Obyčejné opery a veselohry prodlužují se za vlasy přitaženým často baletem o hodinu i více; některé opery opakují se přečasto jen pro výpravné balety, v ně vložené. Kdo viděl „Strakonického dudáka“, „Jiříkovo vidění“, „Roberta ďábla“, „Hugenotty“, „Popelku“, „Židovku“, „Afrikánku“ atd., ten zajisté jest přesvědčen o pravdivosti našeho tvrzení.

A jaké bývají zhusta tyto tance? Nic jinak, než to, co člověk vidí ve velikých baletech samostatných. Jsou to ustavičně tytéž kombinace, různě změněné, jen že často bývají tance a balety v operách daleko necudnější, zvláště tehdy, tančí-li se nějaké „pas de deux“; co tu bývá rozličného necudného balancování, jak již sám redaktor těchto listů byl k tomu ukázal!

Myslíme, že toto přílišné pěstování baletu nemá mnoho přátel. Je-li divadlo naplněno, pak jest to jen následek přehorlivé reklamy, které časopisy u věci této sloupce své propůjčují. Má-li někdo mínění, že divadlo není pro mladíky, pak se velice mýlí. Právě na dorost dospívající, o němž rádo se mluví, že jest nadějí a lepší budoucností naší, má míti divadlo účin nejmocnější, ono má pěstovati lásku k vlasti a ideálům!

Jak toho dovede ústav, jenž vedle francouzské literární hniloby pěstuje balet ve velkém, jest ovšem pod otázkou. I největší svobodomyslník nepopře, že nynější mládež mnohem více ví a zcela jinak, rychleji žije, nežli by měla. Když pak, navštěvujíc divadlo, místo zušlechťujícího díla ceny literární i esthetické vidí spousty polonahých ženštin, tuť to působí podivně na vzdělání srdce a rozkvět ducha!

Dráha, na níž divadelní správa, pěstujíc balet ze zásady en gros, kráčí, vede k nezbytnému otupení a omrzelosti, jakož i k trvalému snížení ústavu, jenž by měl býti zasvěcen ryzímu umění, na ústav řádu třetího, pro švandu mladých i starých vyžilců zbudovaný, neb ku zábavě leckteré duchaprázdné paní sousedky, řeznice, domovnice neb uzenářky.

Ct. referent divadelní listu tohoto nepřestává ukazovati ku všemu, co nesouhlasí s účelem národního divadla, a co divadlo znesvěcuje; těmito

řádky nechtěli jsme snad ukázati k tomu, k čemu snad byl by on okázati opomenul — vždyť známo, že i on právem a příkře směr námi káraný odsuzuje; ale uvedli jsme řádky těmito toliko a výhradně baletu věnovanými celkovitě veřejnosti na paměť, jakou cenu balet má pro vzdělání národa a rozkvět literatury, a jak by se tedy česká intelligentní veřejnost k baletní nadprodukci v Národním divadle chovati měla.

Z národního divadla.

Co platno veškeré upozorňování ať již zjevné či mezi řádky, že různé komedie francouzské, mající týž věčný jeden motiv: záletnictví starých, vyžilost mladých, cizoložství žen, právnické luštění otázek o dětech nemanželských, únosy a útěky žen, spousta frivolních vtipů, demimonde se všemi svými hnusnostmi, manželský život rozervaný nevěrou mužů a žen: co platno veškeré volání, že stálé předvádění děl podobných otupuje mysl a že nehodí se do našich poměrů! V tomto jsou si veškeré listy české bez vyjímky rovny: že ukazují k cizotě látky podobných komedií, jež s našimi poměry naprosto nelze srovnati, a že na nás působí cize. Hůře ovšem jest, že znenáhla zde onde mnohé osoby, vidí-li podobné věci často (a o to se již divadelní správa pečlivě stará), nalezají v podobných komediích zalíbení, že se jim poměry socialní zde líčené nezdají již býti tak hroznými jako snad poprve, když podobnou francouzskou komedii viděli; ba že i snad mají pro ně tyto poměry jistou svůdnou vnadu. A v tom právě jest nebezpečí jejich. Barvy, jimiž se tato životní shnilotina líčí, obyčejně jsou půvabné. Pokládá-li někdo ku př. manželství za instituci posvátnou a věrnosť žen za povinnosť svatou, kterýkoliv pak poklesek ať již muže neb ženy proti věrnosti, lásce za hřích: zde uvidí, že ona posvátná instituce manželství jest věc vlastně velice illusorní, že věrnosť není povinností a poklesek není hříchem; že poklesek jest pouze malým vtipem neb řadou vtipů ku smíchu lechtajících; že jest to maličká anekdota životní sladké příchuti; že manželství jest věcí zcela formální, neomezující nikterak volnosť člověka. Cizoložství není hříchem; nevěra není pokleskem — život jest fádní věc, činme si jej příjemným, ať již cesty, které k tomu volíme, jsou jakékoliv. Časté poslouchání a navštěvování francouzských dramat a komedií znenáhla, ale jistým tempem učí tomuto přesvědčení. Máme o tom zkušenosti. Znali jsme lidi, kteří před málo jen lety byli rozhodnými odpůrci této francouzské produkce dramatické; a dnes z těchto Šavlů jsou nejhorlivější Pavlové a vypovědí i své osobní přátelství tomu, kdo jiného jest mínění. Vzpomínáme si, co napsal kdesi Brentano o jisté poesii, a slova jeho hodí se velmi dobře též na tuto věc: „Unikni, pokud lze uniknouti! Tvá duše jest v nebezpečí; nechá ti za ni několik vysokorostlých frasí, za tvou nevinnosť dá ti moderní hřích, za tvou důvěru v Boha nezměnitelný a neúprosný osud, za prostotu tvé duše nějaký drzý náhled, za tvé svědomí bezohledný vtip, za tvého anděla strážce nějakou planou omluvu a výmluvu; on postaví tebe à la hauter, jako ďábel Krista, kde mu okazoval krásy světa — ale opáčně, ty mu dáš svůj chléb, on ti dá za něho kámen.“

Posledně objevili se s komedií „Kurátor marnotratníků“ noví autoři, Moineaux a Bisson, kteří však kromě svých nových jmén ničeho nového nepřinesli. Látka jest stará s poněkud novými kombinacemi. Velko-

obchodník Thoméry má sličnou mladou ženu, kterou si vzal z lásky; ona však vyhazuje peníze plnýma rukama. Tak zavedla si v zahrádce zlaté rybičky a utratila přes deset tisíc zlatých; za vše vyhází hromadu peněz, tak že se manžel její obává, aby sebe i jej nepřivedla na mizinu. Proto uposlechne rady přítele svého, advokáta Pagevina, aby manželce jeho ustanoven byl soudně kurátor. Onť sám Pagevin jest již kurátorem dvou osob, lékaře Dubeufa a Follenchéra, redaktora jistého — podle líčení — pro demi-monde určeného „pikantního“ (recte sprostě nemravného) listu. Mluví se zde o vydržování milenek, jak jest která drahá, mnoho-li kdo s kterou utratil, atd.

Paní Thoméryově ustanoven jest Pagevin kurátorem. Plán její, aby se ho sprostila a mohla zase jednati úplně dle své vůle, jest velmi rychle hotov. Paní Thoméryová svou koketerií zaplete Pagevina tak do tenat, že se do ní zamiluje, což nezůstane tajno jeho choti. Posléze chce, aby Pagevin odejel s ní do Rouetu do lázní. Pagevin, jsa úplně zamilován do této ženy, povoluje a odjíždí; dříve však předstírá před svou ženou nemoc, v čemž mu pomůže lékař Dubeuf, jehož za to propustí Pagevin na nějaký čas z kuratelly, což vlastně Dubeuf chtěl. V lázních žije Pagevin s paní Thoméryovou jako pravý světák, utrácejí peníze jeden více než druhý (a v tom jest vlastně onen vtip, jak pomohl marnotratníkům kurator). Samo sebou se rozumí, že jak Pagevinová tak pan Thoméry přijedou do lázní, strhne se bouře, a vše po dobrém se zase skončí a vyrovná. Dodati sluší, že kluzkých i dvojsmyslných vtipů jest ve veselohře dosti, jest psána s obvyklou francouzským komediím plynností a mnohými přednostmi formy, hodných lepší a nám bližší látky. — Měsíc srpen bývá šťastným na „veliké“ balety. Přinesl nám již dva, nyní — jak ohlásili jsme v posledním čísle „Vlasti“, dostavil se i třetí. Jest to „Narenta“, veliký balet o pěti jednáních složil Ludvík Manzotti; slova napsal Aug. Eug. Mužík, hudbu P. Giorza.

„Narenta“ jest práce právě tak duchaprázná, jako všecky balety druhé. Narenta jest otrokyně, jež má různé životní osudy; každý je do ní ihned zamilován, až ji pojme James, syn admirálův, za choť. Vidíme v baletu cikány, otroky, kejklíře, plavce, vojíny atd.

Naše mínění o baletu jest známé; trváme na hledišti, že do nár. divadla, které jindy a jinde rádo o sobě píše, že jen vážnému umění slouží, zcela nepatří. Dával-li Renz, Ciniselli neb jiní ve svém cirku ku konci představení balety a „němé“ pantomie, tomu se nikdo nedivil, cirkus je cirkus. Ale přižene-li se „Narenta“ a činí-li v Nár. divadle týž dojem cirkusový, pak je to na pováženou, a to tím více, že máme slušnou naději, během několika málo měsíců viděti Narentu alespoň padesátkráte.

Celý baletní sbor jest tu mobilisován, veškeří solisté, figuranti, ano i herec Sedláček. Nedivili bychom se pranic, kdyby tančil i Šimanovský, Slukov, Kolár, Sklenářová-Malá a ostatní. Snad by to tím více táhlo!

Slova, doprovázející „Narentu“, chudě vyjímají se a jsou zbytečná. Škoda poesie k tomuto špektáklovému představení různých noh a trik. V tancích ničeho nového neshledáš: jest to týž Manzotti, jenž napsal „Excelsior“, a jenž snad bude míti jednou pomník v národním divadle. To, co jsi viděl v „Excelsioru“, ledajak pozměněno vidíš i v „Narentě“. Všude počítáno na vnější veliký effekt a na pozlátko. Narenta jest shnilý ořech s pozlacenými skořápkami. Baletní mistr otáčí se prudce na jedné noze a ostane v největším roztočení s klidným úsměvem státi jako ve všech baletech, v nichž až dosud jsme ho měli čest viděti; rovněž tak

provádí veleskoky, a tance s tímže úsměvem, jako všude jinde, kde tančí; též oblek baletu jest stejně kusý jako dříve. Posuňky, pohyby celého baletu zabíhají mnohdy do neslušných mezí, tam, kde přestává esthetika a začíná nestydatost.

Jinak peněz věnováno na výpravu „Narenty“ způsobem v pravdě královským; proto nutno ji opakovati až do hnusu, aby náklad byl kryt a vzešel hojný výtěžek. Obleky jsou krásné, nové dekorace, počtem čtyři, také velice pěkné. Co chce tedy české dramatické umění více? Máme „svůj“ chrám umění, pontifex maximus je v něm baletní mistr, vonnou obětí velikolepé balety, evangeliem „Divadelní list“, jehož každý referát „Z našeho divadla“ vyznívá smyslem: „Chválu vzdejmež mnohou“ — co chceme více v době tísně a úpadku mravního i hmotného?

Josef Flekáček.

LITERATURA.

Vlastenecký Poutník. Kalendář na přestupný rok 1888. Ročník XX. Redaktor Vojtěch Pakosta. V Praze. Majetek a tisk knihtiskárny Cyrillo-Methodějské 80 str. (kromě kalendaria, trhův a insertů. Cena 50 kr.

Sv.-Václavský kalendář na přestupný rok 1888. Ročník XI. Péčí téže redakce a týmž nákladem 36 str. Cena 30 kr.

Kalendář jest knihou pro lid velice důležitou, neboť dostává se i do rodin, kam jiná kniha zřídka kdy zabloudí. Nelze tedy schvalovati, že kalendáře se strany kruhů literárních těší se tak malé pozornosti, kdežto by se jim měla věnovati právě pozornost největší. — Obsah kalendářů výše jmenovaných přesvědčuje nás, že nenáležejí do řady kalendářů, jež frivolními obrázky i texty hledí přivábiti hojnost čtenářů na prospěch nakladatelův, ale na jejich škodu; zábavná část kalendářů těchto má účel poučovati a zajímavými povídkami baviti a zároveň pěstovati pobožnost a nabádati ku šlechetnému jednání. Článek „Sv. Hora u Příbrami“ provádí čtenáře tímto místem posvátným a podává jeho stručné dějiny. Redaktorův obraz z vesnického života „Na službě“ ukazuje, jak je třeba uvarovati se křivého podezřívání, jež nezřídka ničí rodinné blaho; služebná dívka jeví se tu jako příklad lásky k bližnímu a trpělivosti; vypravování jest poutavé. „Legenda o sestře Blažené“ ukazuje velikost milosrdenství božího ku hříšníkům. Po té následují dvě pěkné básně redaktorovy „Radosti venkovanův“ a „U kapličky.“ Dějepisná črta A. Dostála „Strážce Marianský“ líčí zbožnost ctitelův Bohorodičky za nepříznivé katolíkům doby josefinské. Vedle těchto obsahuje „Poutník“ povídku „Nepožehnaný statek“*) a humoresku z pražského života „Nový byt“ od redaktora. Pro zasmání jsou též připojeny anekdoty obsahu vesměs slušného. Poučné články jsou: „K dějinám kalendářů“ od Fr. Štábla, „O předpovídání povětrnosti“ od V. P., „Některé vynikající ženy české“ od J. P. Černohouza. Dr. J. Hatlák podává rady „Jak máme zdraví ošetřovati a zachovati se v nemocech.“ Spisovatel promlouvá o potravě, o nápojích, o vychování dítek. Přísloví a pořekadla ze života hospodářského nabádají k hospodářské opatrnosti, šetrnosti a pracovitosti. J. Dolenský ve článku „Polní Stráže“ promlouvá o užitečných zvířatech a ptácích ve příčině hospodářské. Mimo rady pro domácnost nalézáme tu ještě zajímavé a poučné drobnosti. Toť obsah „Poutníka“ — „Kalendář Svatováclavský“ obsahuje vedle čl. „Sv. Hora“,

*) Pozn. redakce. „Nepožehnaný statek“ podal do tohoto kalendáře referent, řídící učitel p. V. Špaček. Spisovatel líčí blahodárné působení faráře a učitele v obci, přivede faráře v konflikt s židem krčmářem, jenž chce sedláka Korbelíka, opilce, zničiti a živnost jeho koupiti. Korbelík v hněvu zraní a obere žida, ten v nemoci přichází k poznání, kajícímu Korbelíkovi odpouští a pohnut jsa lidumilným jednáním faráře přijímá s rodinou víru křesťanskou. Táž chvála, kterou spisovatel vzdává jiným pracem kalendářů těchto, platí plnou měrou také o povídce jeho.

„Jak máme své zdraví ošetřovati," básní redaktorových a povídky „Nepožehnaný statek", o nichž výše se zmiňujeme, dějepisný čl. F. Štábla „První pokusy o roztržení zemí koruny české a obraz ze selského života „Paměti ze starých časův" od L. Grossmannové-Brodské. V obraze tom jest věrně vylíčeno utrpení selského lidu na počátku 18. století. V obou kalendářích jest krásný barvotiskový obraz „Svatá Hora s Bohorodičkou". Též obrázky k povídkám připojené jsou slušně provedeny. Vyobrazení v kalendarium znázorňují církevní svátky v jednotlivých měsících připadající. Oběma kalendářům není čeho vytýkati; přejeme si toliko, by budoucně latinská pojmenování (jako jsou na str. 7.) byla vysvětlena. Kalendáře tyto zasluhují vřelého doporučení a hojného rozšíření v našem lidu.

V. Špaček.

Cesty missionářské, které Mongolskem, Tibetem a říší Čínskou vykonali Huc a Gabet, kněží kongregace sv. Lazara v Paříži. Zčestil Karel Jindřich. Podíl údů Dědictví sv. Janského č. 74 na rok 1887. Vázané v tuhých deskách, hřbet v plátně, za 2 zl. 50 kr.

Toto dílo, původně francouzské, bylo již přeloženo do několika jazyků a došlo hojného účastenství i obliby v Severní Americe, Anglii, Německu, Rusku, i není pochybnosti, že také v národě našem stane se kniha tato četbou oblíbenou.

Spisovatel Huc, k němuž se přidružil Gabet, pobyl v Číně 14 let, srostl ponenáhlu s národem čínským tak, že vládl dokonale řečí jeho a sám byl považován za Číňana. Mimo Čínu prošel i Mongolsko a Tibet, všude si bedlivě všímaje učení vyznavačů Kon-fu-tsea, Lao-tsea a Buddhy, všude bedlivě stopuje zřízení státní i poměry rodinné a společenské. Čtenář v cestopise jeho nenalezne množství vzdělávajících podrobností, jaké snad duše nábožné výhradně očekávají od missionáře, účelem jeho bylo spíše důkladněji obeznámiti širší kruhy s Čínou a vyvrátiti mnohé mylné, ano směšné náhledy o říši této. Toť jsou hlavní myšlénky, které jsme z úvodu vybrali. Celá kniha čítá 671 stran, i jest tu tedy směstknáno ohromného materialu, ale čtenář, jakmile se do knihy této pustí, jak mu jen čas dovoluje, ihned zase po četbě té sahá, aby se pobavil a poučil vážným obsahem jejím. Pročež děkujeme p. překladateli Karlu Jindřichu, jenž nyní v Moskvě žije, že knihu tuto přeložil a Dědictví sv. Janskému vyslovujeme uznání, že spis tak důležitý svým nákladem vydalo.

Václav Plešovský.

Česká literatura paedagogická a náboženství.

(Rozhled po školské literatuře v l. 1870—1885.)

Píše Václav Špaček.

(Pokračování.)

Z posudku právě uvedeného poznáváme, že „Beseda učitelská" stránku náboženskou pilně má na zřeteli. Proto také nepřikládáme váhy několika málo článkům směru opáčného, jež důkladně jsme rozebrali, a soudíme, že byly podány čtenářstvu jen proto, by poznalo i mínění a důvody s druhé strany hlásané; toho důkazem patrným aspoň jest, že theorie ve článcích takových obsažená brzy potom jinými články byla vyvrácena. Avšak tu je žádoucno, by redakce již ku článku samému přičinila své poznámky a objasnění. Ku shodě učitelstva s duchovenstvem „Beseda uč." vždy se přičiňovala; ve sloupcích jejich nenalézáme stížnosti na duchovenstvo, a takováto mírnosť může, jak doufáme, vésti k žádoucí shodě. Avšak žádoucno jest, aby nejen „Beseda uč.", nýbrž všecky časopisy učitelské vystříhaly se polemiky vůbec; ovšem, kde ve sporu ocitne se věc důležitá, týkající se vychovávání, vyučování nebo školství vůbec, nemůže nikdo býti proti tomu, aby jednotlivci různá mínění o ní pronesli; avšak záležitosti osobní měly by od časopisův učitelských zůstávati nepovšimnuty. Neboť učitelstvo uschovává i starší ročníky časopisů těch, aby i po delší době čerpalo z nich rady a poučení. Ale jaký prospěch jim kyne z toho, když i po letech dočítají se o sporu dvou osob nebo stran, ano řekněme přímo, jak může se žádati na odběratelích, aby platili předplatné za časopisy, když v nich místo článků poučných dočítají se polemiky? Neplatí to snad největší měrou o „Besedě učit.", ale nemůžeme jí schvalovati, že se ujímala jistého školního inspektora, který přece konečně uznán byl vinným. Ovšem namítne se, že kdo byl narčen, má právo i povinnosť se hájiti. Toť pravda; ale kdyby časopisy paedagogické držely se zásady nevšímati si věcí osobních, pak by nebylo třeba obhajování. — Připomínajíce ještě, že „Beseda učitelská" nejvíce pěstuje methodiku, majíc dvakrát měsíčně zvláštní přílohu methodickou, doporučujeme ji učitelstvu co nejlépe.

Časopis učitelek*) počal vycházeti ve měsíci červenci r. 1885. redakcí Em. Schmutzrové v Praze. Vychází měsíčně a vytkl si program následující: ukazovati na příkladech skutečných, jak se děje vychovávání dívek v naší době, pojednávati o mínění slavných paedagogů všech dob vzhledem k vychování dívčímu a domáhati se ideálu dobře vychované dívky, ideálu zbudovaného na základech realných, — pojednávati o vychování dívčím ve všech ústavech; v jeslích, opatrovnách, na školách obecných, měšťanských atd., podávati články methodické a didaktické.

Ročník I. přinesl článek „Základ vychování", kterýmžto základem je tu míněno náboženství. „Šťastni jsou rodičové, již dítko své považují za dar od Boha; kdo nenadepsal nad kolébku dítka svého „Od Boha k Bohu", u toho nikdy nebude moci býti řeči o vychovávání. Aby vychovávání dálo se s prospěchem, musí míti podklad pevný, náboženský od nejútlejšího mládí. Se zálibou hledí dítko k modrému blankytu; tím více však vábí je jasná obloha k sobě, když dobrá matička zbožně k němu dí: „Tam nahoře bydlí Pán Bůh, dobrý náš Otec nebeský, jenž nám vše dává, čeho potřebujeme." Tak vkládá v dětské srdce první zárodek lásky k Lásce věčné — „Pán Bůh slyší, lžeš-li", říká zbožná matka nezkušenému dítku; „vidí vše, co činíš: andělíčkové v nebi se radují, jsi-li hodné a dobré." — „Sepni ručky," praví před jídlem, a „Pane, račiž nám těchto darů požehnati, které z Tvé štědré ruky požívati budeme;" a před spaním opět: „Andělíčku můj strážníčku, opatruj mi mou dušičku;" nebo „Ježíšku milý, v každičké chvíli srdečko své Ti daruji; kéž se v nebíčku, milý Ježíšku, s Tebou raduju." Tu poprve padá světlý paprsek z neviditelného světa v mladé srdce; tu počíná nejdůležitější úkol vychovavací. — Beze zbožnosti není pokoje na zemi; a srdci ženskému je dvojnásob potřebí pravého základu náboženského; potřebuje ještě mnohem častěji nežli muž v životě svém silnou oporu, důvěru v Boha." Dále vypisují se různé strasti, jež ženu často stíhají, a v nichž pouze útěchu v Bohu může hledati. „Vyzbrojena pevnou důvěrou v Boha, neklesá žena v žádné případnosti života; proto žádáme na ní, by hlouběji vnikla v toto náboženství víry, naděje a lásky." — Jiný článek pojednává o vychování dívčím. Praví se tu, že dívčí vychování směřovati má ku pravé domácnosti; dívce má se dostati vzdělání všeobecného, prázdného liché přeučenosti, citlivůstkářství a nepřirozených pokusův emancipačních, které jsou ve přímém odporu s přirozenými vlohami a povoláním ženy. Článek rozebírá důkladně různá zaměstnání a ukazuje, kterým se žena může s prospěchem věnovati. — O vyučování dívek obšírně pojednal dr. A. Skočdopole jakožto o jednom z prostředků vychovatelských. Z vyučování dívek má býti vyloučeno vše, co nehodí se ku přirozenosti jejich pohlaví. Úkol ženy i při vyučování má býti stále na zřeteli. Spisovatel uvádí i výroky znamenitých paedagogův a projevuje mínění, že jest žádoucno, by dívky vyučovány byly učitelkami. Rovněž povšimnutí zasluhuje článek „Počátkové výchovy duše dětské," v němž mimo jiné o veliké důležitosti vychování zbožného jest promluveno, a jak počínati si třeba, by dítkám nestalo se náboženství lhostejným nebo snad docela odporným. Kromě těchto článků jmenujeme ještě pojednání Jak navykati čistotě a pořádku, O marnivosti, Co činiti, aby školy mateřské u nás se množily, K otázce učitelek. V „Rozhledech školských" čteme četné zprávy o mateřských školách, dívčích ústavech a ženských vzdělavacích spolcích.

Ročník II. obsahuje rovněž dosti článků vychovatelských. Článek „Také něco k vychovávání dívek" doporučuje, by dívky posledních roků školních měly vychovatelství za povinný předmět. Matky ukládají jim opatrovati menší dítky. Proto učitelka poučuj dívky příležitostně, jak mají s dítkami si hráti, je užitečně zaměstnávati, je opatrovati. V jiném článku ukázáno, jak soudil Komenský o vyučování dívek. „Jsou (ženy) boží obraz jako my," praví, „rovně jich někdy k velikým věcem užívá Pán Bůh. Proč je tedy abecedou samou odbývati a dále potom od knih odháněti máme? Bojíme se všetečnosti? Čím více je do prací mysli zavedeme, tím méně všetečnost, která z prázdnosti mysli plyne, místa při nich nalezne. Však tak, aby ne ledajakás knih směsice, ale knihy ty a takové, kteréž by k rozumnému spatřování skutků božích a nabývání odtud moudrosti pravé, ctnosti a pobožnosti platnou pomocí a prostředkem mocným byly. — Nás láska pokorná k tomu měj, můžeme-li, abychom přáli, aby měli se dobře všichni — dle příkladu Krista našeho, apoštolů jeho i dle moudrého Siracha. Pravidlo pak Kristovo jest: nestavěti světla svého pod kbelec, než na svícen, aby svítilo všechněm, kteří v domě jsou." Tyto jsou hlavní myšlénky Komenského o vychovávání žen. O Fe-

*) Poněvadž do konce r. 1885. vyšlo pouze jedno pololetí, pro lepší přehled posuzujeme zároveň 2. ročník tohoto časopisu.

nélonových myšlénkách o vychování dívek pojednává jiný článek. Ukázáno tu na důležitost povolání žen — úkol matky. „Kapitolka k vychování mládeže dívčí“ ukazuje, jak zhoubně působí u dívek bažení po parádě, z něhož vyplývá nešetrnost, a ta vypuzuje z domácnosti upřímnost, pravdivost a vespolnou důvěru. Prostředky proti tomu jsou: pěstovati lásku ku pravdě a k upřímnosti, ukázati malichernost přepychu, v němž vkus ani krása nezáleží, navykati dítky k dobročinnosti a míti je k tomu, by jen věci užitečné za peníze si opatřovaly. Článek nadepsaný „Nejde to!“ ukazuje malichernost této výmluvy, která má původ pouze v nedostatku vůle a v nečinnosti. Článek „Mládeži i z dobrého jen to nejlepší“ promlouvá o důležitosti čtení mládeže a doporučuje přísný výběr knih, jež mají především působiti k mravnímu zdokonalení mládeže. S tím úplně se srovnáváme. — Článek „Spojenými silami“ podává pokyny učiteli, jak jest mu opatřovati si podporu u všech, s nimiž obcuje, by výsledek jeho práce byl jistý. Důkladné články vyučovatelské jsou: Jak sobě počínati, by výsledek vyučování byl trvalý. Některé myšlénky o tom, jak učiti cizím jazykům. Dr. A. Skočdopole pojednal o chybném užívání instrumentálu. V některých článcích pojednáno o školství vůbec vzhledem k učitelkám, jichž zájmy hájeny tu slovy mírnými, ale přesvědčujícími, opírajícími se o data ze skutečnosti vzatá.

Posudek náš o „Časopise učitelek“ může býti jen pochvalný. V tomto měsíčníku sneseno je tolik dobrých článků vychovatelských, na základě pravé paedagogiky psaných, že by jich dosti bylo i pro ročník týdenníku. „Časopis učitelek“ doporučuje čtenářkám svým pravou vzdělanost, způsobem šetrným kárá nedostatky, pobádaje vždy k horlivosti a k takovému působení ve škole i v životě veřejném, jež by učitelkám získalo co nejvíce sympathie. Přejeme tedy časopisu tomu, by nebylo ani jediné české učitelky, která by ho neodebírala a pilně nečetla.

Česká Škola, časopis vychovatelský pro učitelstvo a přátely školství národního v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku, počala vycházeti r. 1879. redakcí V. Kryšpína, slibujíc hájiti zájmů školství a učitelstva, přihlížeti k účelům a všelikým poměrům a methodám vyučování, k vychovatelským a občanským právům a povinnostem učitele a proto podávati vše, čeho jest v těch věcech potřebí, avšak na větším díle hleděti k věcem praktickým. Po roce redigoval „Českou Školu“ s V. Kryšpínem J. Poklop, od roku 1882. J. Poklop sám. R. 1884. byl redaktorem J. Klika, od r. 1885. A. Vávra. Do roku 1884. vycházela „Česká Škola“ dvakrát, od té doby vychází třikrát měsíčně

Ročník I. přesvědčuje nás o tom, že „Česká Škola“ více hleděla si stránky praktické. Jsouť v ní obšírné články methodické téměř ze všech předmětův učebných. Příspěvky ku cvičením slohovým, Učebná látka z fysiky a její úprava ve škole, Methodické navedení ku kreslení map. Učivo nerostopisné — jsou pojednání velmi obšírná vedlé mnohých kratších článků vyučovatelských. „Česká Škola“, ač byla čtrnáctidenníkem, nezanedbávala žádného oboru. Literatury hlavně pro mládež všímala si velmi pilně, jak o tom svědčí články „Co bylo vydáno r. 1878. o literatuře důležitého pro učitele“ od F. Bayera, „O našich spisech pro mládež“ od pisatele přítomného článku a četné posudky o nových knihách. Redaktor V. Kryšpín vypisoval literární působení učitelstva československého a podal v tomto ročníku životopisy více nežli šedesáti zasloužilých učitelův.

I články vychovatelské, hledíc k objemu časopisu, jsou dosti četné. J. Fischer pojednal o kázni školní, podávaje pokyny, jak lze učiteli jí docíliti. Ve článku tom uznává se potřeba trestu tělesného v některých případech. Velice zajímavě a srozumitelně psány jsou články Makovičkovy: „Cítění a čití“, „Člověk řídí se hlavně citem, ne rozumem.“ Pozoruhodna jest úvaha téhož spisovatele o ceně vychování mravního. „Mravní vychování mládeže“, praví tu, „jest důležitější nežli vzdělání rozumu. A co činíme ve příčině té? Staráme se hlavně, aby dítě hojnost vědomostí nabylo. Aby nabylo poznání toho, co zákon božský a lidský od něho žádá, o to staráme se méně a nikoli tak systematicky, tak rozhodně; aby pak od nás i pohnutek dostalo, jimiž by se říditi mělo, o to ještě méně se staráme. — Vědomosti jen při člověku energickém a ctnostném mohou býti člověčenstvu prospěšny; vědomosti člověka bez mravu a ctnosti mohou býti strašlivým nástrojem proti prospěchům lidstva. Rozum dítěte budiž zvelebován, vědomosti jeho rozmnožovány budtež, pokud okolnosti, pokud síla dítěte i učitele stačí, ale nezapomínejme, že první a vyšší věcí jsou mravy.“ V dalším promlouvá spisovatel o jednotlivých předmětech učebných, pokud mohou býti pomůckami k vychování mravnímu. Je to hlavně náboženství, a tudíž veliký díl vychování mravního připadá katechetovi. Ale katecheta setkává se s mnohými obtížemi — hlavně špatné příklady ničí jeho dílo. Mimo to jest přetížen látkou učebnou, kteráž mu nedovoluje, aby příliš často odbíhal od vytknutého obsahu přednášek náboženských. Konečně radí spi-

sovatel, by učitel při každé příležitosti mládež upozorňoval na dobré a slušné. „Vzdávejme čest těm a vypravujme důrazně o těch, kdo pro lásku k Bohu a k lidem veliké věci vykonali. Dokazujme, že člověk ten poměrně na světě ve všech okolnostech je nejšťastnější, kdo láskou k Bohu, láskou k bližnímu, rozumnou a zdrželivou sebeláskou se řídí, kdo zvyky má ustálené a ví, že vše, co kolem něho, jest pomíjivým stínem. Ty, kdož jhu náboženskému se vymykají, poučme, že hlavní zásady náboženské tak dobře jsou nutností psychologickou, že mají tak dobře historickou oprávěnost jako hlavní pomůcka člověčenstva v boji o existenci, jako mravouka sama, a že mravouka nemůže lepšího, pevnějšího, důraznějšího podkladu míti nad náboženství.“ — Kromě těchto uvádíme ještě články: Jak činiti, by děti čistotu milovaly. Vychovatelský pohled na národní pohádky. P. J. Ježek vypsal působení Jos. H. Votýpky; rovněž vzpomenuto činnosti J V. Sedláčka a J. K. Škody.

Ročník II. přinesl obšírné studium psychologické o prostoru od E. Mrkvičky. J. Ninger pojednal o pozornosti, kterak jest učiteli počínati si při jednotlivých předmětech, aby ji udržel. M. Kmoníček podal dobře volený výběr povídek, jichž užiti lze s prospěchem na vyléčení různých nectností dítek. J. Tykač ve článku o vyučování mládeže obého pohlaví dokazuje potřebu, by mládež dle pohlaví byla oddělena. Ze článkův obecných zasluhují především povšimnutí myšlénky H. Beránka o tom, jak lze učiteli získati si úcty a vážnosti vůbec a lásky svých svěřenců zvláště. Pisatel ukázav na mnohé obtíže a překážky, jež působení učitele v cestu se staví a o vážnost jej připravují, dokazuje, že nejvíce ničí vážnost k učiteli vlastní jeho chyby a slovy přesvědčujícími podává učiteli pokyny, kterak se mu vždy zachovati jest vzhledem k dospělým, ku kollegům, ku mládeži i k sobě samému. — Nejvíce pozornosti věnováno opět vyučovatelství; zvláště četné jsou články o vyučování řeči a přírodopisu, ač i o jiných předmětech měrou náležitou pojednáno. V. Kryšpín podal opět životopisy mnohých učitelů literárně zasloužilých. B. Tyšler napsal článek o české produkci literární, zejména paedagogické. Nových spisů, zvláště pro mládež, bedlivě si všímáno, a uveřejňovány nestranné posudky. Dopodrobna je zde posouzena čítánka G. Lindnera, nazvaná „Kniha maličkých.“ Praví se o ní mezi jiným toto: „Že nápisy „Bůh“, „Mravnost“ v různých jsou statích, neplyne z toho, že by zbožnosti a mravům naváděti bylo odloučeně; ukazujet každá stať, že zbožnost, ctnosti, poznávání sebe sama a různých věcí i života v okolí dítěte ustavičně spolu se pojí a vážou. Pan spisovatel, jsa proti bezkonfessionalnímu směru, šetří pilně toho, by mládež po křesťansku byla vychovávána; také neznáme příčiny, pro kterou bylo by nám upravovati čítanky a vychování ve školách českých podlé zásad světoobčanských a dle vůle těch, kteří vyznáním svým mimo křesťanství stojíce a českým školám se vyhýbajíce, své náboženské a spolu germanisační učírny v obcích ryze českých zakládají.“ — Viděti z toho, že „Česká Škola“ jako „Beseda učitelská“ o bezkonfessionalním vychování mládeže smýšlela zcela správně.

Procházky literaturou humoristickou.

Líčí Pavel Skřivan.

Nežádáme na časopise humoristickém, aby pěstoval náboženskou nějakou lekturu, k tomu jsou jiné spisy. Chceme míti ve všem dobrou tendenci, uslechtilou a mluvu rovněž takovou. Potkáme-li se však v článku, jenž má býti humoreskou, se slovy, jimiž se náboženské přesvědčení čtenářovo boří neb zlehčuje, neb s odstavci, kde spisovatel nám vykládá, jaké má sám o té neb oné věci náboženské přesvědčení, pak odmítáme a odsuzujeme podobnou „humoresku“. Ať si každý nechá, co má, a nevykládá druhému své „rozumy“. V „humoresce“ Jak jsem dal sv. Janu propitné, praví se:

„Nejsem právě ze zásady nezdvořák, ale před krajanem svým, v křesťanském světě snad nejproslulejším, před sv. Janem z Nepomuku, obyčejně nesmekám. Měl by k takové nevážnosti sice každý uvědomělý Čech dosti příčin, uváží-li, kým a z jakých příčin a pohnutek byl nám v dobách nejsmutnějšího úpadku našeho národa za patrona zrovna vnucen, zvláště aby vyhlazena byla památka na velkého našeho mistra i reformátora . . .,“ Dále tupí se v „humoresce“ té Jesuité a jejich „kněz Johánek“, jehož nazývá tu „privilegovaným strážcem mostů.“ Když pak pisatel oné domnělé „humoresky“ byl v Komárně, tu prý ho velice překvapila socha tohoto světce a praví: „Nejspíše si na něho vzpomněli někteří Honzíkové, Frantové a Vaškové nalézajícího se tam náhodou snad pluku českého. Proti „humoreskám“ podobného zrna nutno protestovati, ať již jsou kdekoliv uveřejněny; myslím, že lze výborně psáti humoresky, aniž třeba tupiti některého světce a bortiti náboženské

přesvědčení jiných, neb pohoršovati čtenáře mladé, jimž se též „Švanda“ odporučuje! Upřímně doznáváme, že jsou nám ti „Vaškové, Frantové a Honzíkové“ milejší, než lecjací Alfrédové, Arthurové a jiní rekové „salonních“ humoresek, z nichž zeje protivná blaseovanosť a kteří páchnou shnilým dechem vyžilosti na kolik tisíc kroků.

Také arcibiskupského konviktistu nazývati „kadetem římskokatolické církve“ není příliš případné. Hum. „Žena Rubensova“ jest poněkud frivolní, a dovedl-li „Šv.“ téměř všude vyhnouti podobné četbě, divíme se, že zde učinil výjimku, rovněž jako v letošních číslech humoreskou „Na zapovězených cestách“, kdež jest sujet povídačky nemravný (manžel v lázních vydržoval si jinou, společné koupání se obého pohlaví — byť i v kostumech). K čemu třeba podobné četby? Chci-li již trvati na hledišti, či tendenci, vyslovené v pozvání ku předplacení: „kdo chceš zjednati milou, příjemnou zábavu choti své — kdo máš dorůstající mládež a chceš odměniti synka za pilné učení — kdo chceš poskytnouti zdravé české četby dospělé dcerce své — objednej jim „Švandu dudáka“, neboť jest psán tak, aby i dospělejší mládež mohla jej čísti“ — pak vyškrtnu veškerá místa, jež by se zdála býti frivolními (viz „Ženu Rubensovu“), neb prostě neuveřejním ničeho takového! To, co čteme ve „Vánočních hubičkách“, myslím, že se nehodí dospělejší mládeži. „Signora Rosina“ trhá se sebe šatstvo kus po kuse — konečně zbude jí jen několik závojů, jež sladké tělo ještě zakrývají. (sgra. Rosina byla baletka) „Božská smyslnosť, lepé tvary toho jižně lenivého těla ... zaujalo všechny sítě jeho obrazivosti atd. atd., vůbec celá ona humoreska jest poněkud kluzká. Taktéž „Opatrnosti nikdy nezbývá“ (z čínské soudní síně) jest sice nevinné, ale mnoho humoru v tom není, a co je, zakládá se na věci, o níž ve slušné společnosti obyčejně málo neb nic se nemluvívá.

Velmi pěkný jest obrázek ze života „U snědeného krámu“, jejž redaktor uveřejňuje, zvláště líčení jednotlivých povah jest tu neobyčejně šťastně a zdařile podáno, tak že, co se týče charakteristiky, náleží „Snědenému krámu“ jedno z nejpřednějších míst mezi pracemi druhu podobného.

Vůbec rádi uznáváme svědomitou snahu „Švandy“, pěstovati humor vskutku slušný a nezávadný; že zde onde ještě není této tendenci úplně hověno, nesmí se klásti na účet nedostatku dobré vůle Švandovy, nýbrž nedostatku dobrých prací vůbec. I prohlížejíce listárnu Švandovu můžeme s potěšením pozorovati, že odmítá vše, co nízkým páchne humorem Jestliže touto sítí přísné kritiky přece nějaká rozpustilá rybička proklouzne, není tím ovšem řečeno, že by Švanda nebyl hoden podpory. Naopak, doufáme pevně, že „Švanda“ nepřijme ničeho, čím by tendenci svou poškodil, a proto přejeme mu podpory nejhojnější, jaké u porovnání s „Palečkem“ též úplně zasluhuje. —

Z českých mlýnů, humoresky, jež sebral K. Tuma; část II. (o části prvé též promluvíme). Pokud jsme probírali tyto sešity, neviděli jsme v nich onen „stkvostný, samorostlý, původní“ humor, jak povídá se na obálkách a v jednotlivých kritikách. Potkali jsme mnohé staré své známé: faráře, lesníky, správce, hajné, rybáře atd. atd. vesměs převlečené za mlynáře — čili jinak řečeno, humoresky ze života lesnického, rybářského, rolnického atd. převedeny jsou tu prostým mutatis mutandis na život mlynářský. Mnohá anekdota neb humoreska pouze se ve mlýně vypravuje, a to jest celá její zásluha, proč dostala se do sbírky; vůbec assentováno tu v říši humoresek s velikou pilností, a kde to bylo jen poněkud lze, převlekaly se humoresky hned do mlynářského kabátu. Tak ku př. „Jak si to starý Brumlík s mladým Brumlíkem popletli“ jest prostý solový výstup, vymrskaný všemi zábavami a merendami; že z toho bude někdy **mlynářská** humoreska, toho by se byl věru nikdo nenadál. Místy jest humor poněkud podivný. Naličiti na pero jehlu do lavice, aby lidé, kteří si tam sednou, byli píchání, či jak se v humoresce praví, aby „měli jehlu na půl palce v koženkách“, dávati ponocnému kopt do píšťaly, aby až foukne, mu to vletělo do tváře, sypati pepř do nosů škrabošek, zašívati nohavice, aby ten, kdo se obléká, do nich dostati se nemohl, neb rozstříhati nohavice, namáčeti hubku starému člověku do petroleje — to, prosím, není žádná „švanda“ ani „lekrace“, tomu se říká sprosťáctví, a není v tom kouska „bodrosti“. Rovněž stavěti třínohý stolek, aby ten, kdo na něho stoupne, sletěl — a to se stane, až má na nose do smrti z toho památku — nás k smíchu nepolechtá. Činiti si šašky z obecního poslíčka, patrně nějakého kretina, — neboť neumí pořádně mluviti — žvatlá jako malé dítě — není též humorem; jest to vůbec smutné, že podobní lidé nejsou zaopatřeni v chorobincích, a že se stávají terčem surových žertů rozličných „bodrých lidí“, kteří ode dávna mají „stkvostný“, „samorostlý“ humor. Tím také není veliká „švanda“, když někdo neumí správně vysloviti ř a napíší-li mu schválně do ochotnické úlohy divadelní hodně slov s ř. Koho to má polechtati k smíchu? Obleče-li někdo čuně jako malé dítě, zachází-li

také tak s ním, a těší-li se na znamenitou legraci „v tramwaji s Jajtelesy a Rebekami, jimž by už nějak šikovně upustil každé chvíle to prasátko na klín“, pak to rovněž není humor, leda sprostý.

Slova jako „mordiánsky pěkné“, „mord holka“, „vorináte“, „trumpeto“, „pardie“, himllaudon“, „šťoura“, „smrti naší prkýnko“, „pandrhola“, „krucinál šuvix, „holbrycht tumpachový“ a pod. přispívají snad některému čtenáři k polechtání bránice — ale mluví sama za sebe, tak že se do dalšího rozboru netřeba již pouštěti.

Bude nám poskytnuta příležitosť, v příštím ročníku „Vlasti“ konati další pouť naší literaturou humoristickou a ukázati, kterak většinou naše kritika velikými slovy velebí nejedno dílo, jež ve skutečnosti jest jiným než jak kritika o něm mluví. A pouti své zakončíme pak kritikou o naší kritice těchto děl, ukážeme k ustáleným frasím a způsobům reklam, jak se pomahá nakladatelům a rozličné literatuře nadháněti „vodu na mlýn“!

(Zasláno.)

Katolíci!

Jednota „Třebízský“, jejíž účelem jest udržovati a utužovati vzájemnosť mezi katolicky smýšlejícími posluchači vysokých škol pražských a povzbuzovati je k plnění povinností náboženských (velikonoční sv. zpověď a sv. přijímání), jsouc nejdůst. kníž. arcib. konsistoří a velesl. c. k. místodržitelstvím v Praze náležitě potvrzena, započne letošním studijním rokem svou činnosť pro blaho studentstva a pro blaho celého milého národa československého nemálo důležitou a prospěšnou.

Obracíme se tudíž ke všem **upřímným katolíkům**, zvláště pak **k veledůstojnému duchovenstvu v Čechách a na Moravě**, aby spolek náš, o jehož potřebě a důležitosti zajisté každý přesvědčen jest, všemožně podporovali. A sice může býti spolek náš podporován následovně:

1. Veledůstojní duchovní správcové upozornětež akademiky své osady (zvláště ty, kteří teprve universitní studia počínati budou), pokud dobré radě Vaší přístupni jsou, na tento katolický spolek, po případě i rodičům jejich na srdce vložte, aby vybídli syny své k přistoupení za členy této jednoty.

2. Pokud možno staniž se každý upřímný katolík členem **přispívajícím** nebo **zakládajícím. Zakládajícím** členem se stane, kdo ve dvou letech 100 zl. r. č. složí; **přispívajícím**, kdo každoročně buď **pěti**, třemi, nebo jedním zlatým jednotě přispívati se uvolí.

3. Pražští katolíci mohou spolku tomuto dobročinnými se státi též tím, když jeden nebo více obědů týdně chudému studujícímu dávati se uvolí, anebo kondici mu prostřednictvím spolku udělí (kondice svěřovány budou studujícím v každém ohledu řádným).

Konečně obracíme se ku všem posluchačům na universitě a na technice v Praze, vybízejíce je, aby hleděli státi se členy této důležité jednoty (zápisné 30 kr., měsíční příspěvek 10 kr.), jimž se zároveň zaručujeme, že zaujímati budeme vždy stanovisko čistě katolické, jakož i dbáti o vědecké vzdělání všech členů a hmotnou podporu nemajetných členů.

Sídlo jednoty Třebízský jest v Praze v domě sv. Václavské záložny č. 223—I. v rozsáhlých místnostech katolické besedy, kamž všecky dopisy a příspěvky (za které již nyní snažně prosíme) zasílány buďtež. Stanovy se každému na požádání franko zašlou.

Z výboru jednoty „Třebízský“ v Praze dne 1. září 1887.

Jaroslav Stehlíček, právník, t. č. jednatel.

Th. C. Karel Vondruška kaplan u sv. Havla, t. č. starosta.

OBSAH ROČNÍKU III.

A) Životopisy.

Strana

Hakl Boh. Ještě jedna upomínka na † Ant. Marka . . . . . 695.
Hummel Raymund. Z pobytu Tadeáše Kościusky ve Švýcařích. Napsal Waligorski Fr. . . . . 20.
Vodička Štěpán Karel. František Doucha, jeho život a působení . . 7, 78, 156. 238, 300, 377.
Wildmann František Kajetán Xaver Růžička, farář sudoměřický . . . . . 591.

B) Články poučné a vědecké.

Dr. *Fr. Bačkovský.* O zásluhách Slovákův o písemnictví české . . . 1, 73, 145.
K dějinám stolice jazyka českého při pražské universitě . . . . . 748, 815.
Dostál Alois. Ukázky z literarního života v seminářích českomoravských 27, 121, 174, 250, 318.
Hakl Bohumil. Národní Vávra. Obrázek z našeho národního života z posledních dob . . . . . 756.
Hlavinka Alois. Galileo Galilei — ve světle pravdy . . . 217, 289, 361, 433, 505.
Kláštery a význam jich v dějinách . . . . . 577.
Konrád Karel. Husitism v Polsce . . . . . 479, 526.
Kolísek Leopold. Chorál a reforma hudby chrámové 49. Museum. . . . . 641.
Dr. *Krecar Antonín.* Hypothesa. (Logická úvaha.) . . . . . 135, 176, 233.
Mattuška Alois. Gymnasium jesuitů v Jindř. Hradci . . 517, 629, 649, 721, 793.
Mergl Josef. Otázky a obrazy ze života socialního. Dívčí sirotčinec spolku paní sv. Nothburgy . . . . . 343.
Dr. *Novák Jan.* Báje zvířecí v československých písních národních 339, 416, 473, 543, 594.
Ochotný Vendelín. O nose. . . . . 770.
Pohunek František. . . . . . 15, 86, 163, 254, 393, 467, 531, 602, 686, 733, 821.
Řezníček Václav. Bratrstvo podruhů v Kolíně 1753 . . . . . 843.
Saiver V. Zlatá třínožka . . . . . 759.
Skalák Miroslav (Katzer Bedřich). Ze skalných archivů . 114, 195, 264, 332, 410, 487, 548, 618.
Starý Frýda. Moderní koželužství . . . . . 46.
Šittler Ed. Kdo první objevil Ameriku? . . . . . 665.
Škrdle Tomáš. Otázky a obrazy ze života socialního: Spolek sv. Vincence z Pauly 57, 130, 203. Vincentium 273. Kuchyně obecné a chudinské 407, 455, 539, 683.
Šmýd Tóma. Slovanům v čem spisovné ruštiny následovati nelze . . 11, 95, 151.
Šulista Jan. V pánvi hnědouhelné . . . . . 557, 625.
Tumpach Josef. Zvěsti z krajů bratrských . . . . . 274, 307, 389, 484.
Vyšehradský Josef J. Otázky a obrazy ze života socialního: Něco z pražského života . . . . . 127.
Zíbrt Č. Na panském dvoře. Kulturní obrázek ze staročeského zátiší . 697, 744.

C) Čtení zábavné.

Dubec A. J. V červáncích probuzení. Rys z těžkých dob 35, 100, 180, 245, 324, 396.
Hes V. Jednoruký Amor. Dle A. de Besanceneta . . . . . 384, 460.
Horenský František. Z nocí zářijových 313, 448. Čevelův kosírek . . . . . 835.
Tumpach Josef. Křest Mečislavův. Historická povídka z X. století od E. Zorjana . . . . . 520, 609, 669, 737, 802.

VLASŤ.

ČASOPIS PRO POUČENÍ A ZÁBAVU.

Majitel, nakladatel a vydavatel:

DRUŽSTVO „VLASŤ“.

Redaktor:

TOMÁŠ ŠKRDLE.

Ročník III.

1886—7.

V ŽIŽKOVĚ U PRAHY.

TISKEM CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY (J. ZEMAN A SPOL.)

V PRAZE.

D) Básně.

Strana

Bort Rud. J. Noc . . . . . 194.
Chalupa Frant. Jenička . . . . . 663, 730, 800.
Chod Jaromír. Nad hroby národů potlačených . . . . . 114.
Kr. Br. Babička, překlad z V. Huga . . . . . 814.
Kyselý František. Záletníci . . . . . 20.
Místecký Ferd. P. Listí padá. O já vím. Růži . . . . . 156.
Pakosta Vojtěch. Z lesních procházek 5, 77, 229. Nevěsta, báseň Šim. Gregorčiče 149. Růže šumavská . . . . . 372, 443, 512, 586.
Pavel Josef. V síni královské . . . . . 60.
Sartepa J. Skálo skalino. Večer u mlýna . . . . . 299.
Volšinský Jar. Z Ghaselů . . . . . 100.

E) Divadlo a literatura.

Dr. *Fr. Bačkovský.* Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové . . . 72.
Bakalář Jan. Mir. Stručná nauka o řečnictví s příklady . . . . . 791.
Dostál Alois. Úvaha o dělnických listech . . . . . 709, 785.
Český Fr. Valerie . . . . . 72.
Flekáček Josef. Některé myšlénky o baletní škole. 62. Z národního divadla 139, 207, 279, 345, 421, 494, 562, 637, 704, 774, 852.
Jemeršic Jan Nep. Katolicko-pastirsko bohoslovje . . . . . 214.
Hlavinka Alois. Otevřený list p. J. U. Dru. Jindř. Šolcovi 356. Satan a jeho říše. Staropohanské štěstí, svoboda a lidskosť 708. Časopis Matice Moravské 779.
Mergl Josef. Otcové a děti 356. Večerní zábavy . . . . . 496.
Nedvídek Josef. Obzor 65. Světozor 210, 284, 351. Confiteor . . . . . 566.
Plešovský Václav. Cesty missionářské, které vykonali Huc a Gabet . . . . . 855.
Skřivan Pavel. Procházky literaturou humoristickou . 498, 572, 644, 711, 787, 858. Dramatické umění, naše národní divadlo a balet . . . . . 849.
Šmýd Tóma. Rodáci z Opavska a Frýdecka . . . . . 141.
Špaček Václav. Dědictví Maličkých 213. Česká literatura paedagogická a náboženství 358, 425, 499, 574, 646, 713, 788, 855. Kalendáře: Vlastenecký Poutník a sv. Václavský . . . . . 854.
Tumpach Josef. Š. Gregorčičovy básně . . . . . 642.
Vaško Frant. Cyrill, časopis pro katolickou hudbu posvátnou . . . . . 571.
Vrzal A. Příchod Čechů 68. Almanach bohoslovců olomouckých . . . . 216, 281.
Wildmann Frant. Příspěvky k lit. činnosti duchovenstva, hlavně řeholního v dobách pobělohorských . . . . . 780.

F) Různé.

Zprávy spolkové: Valná hromada družstva „Vlasť“ 427. Vypsání ceny na jubilejní básně 432. Provolání 503. Stanovy spolku katechetů v Čechách 717. Vyhláška 720. Zasláno od *Hlavinky Al.* a Dr. *Fr. Bačkovského* 791. Spolek „Jednota Třebízský v Praze“ . . . . . 792, 860.